

Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia
Mémoires de la Société Finno-Ougrienne

* 271 *

Taarna Valtonen

Mielen laaksot
Mielen vuemieh
Miela vuomit
Mielâ vyemeh
Miõl vue'm

**Neljän saamen kielen paikannimien
rakenne, sanasto ja rinnakkaisnimet
vähemmistö–enemmistö-suhteiden kuvastajina**

Suomalais-Ugrilainen Seura
Helsinki 2014

Mielen laaksot on laaja tutkimus neljän saamen kielen paikannimistä omassa kulttuurisessa kontekstissaan – keskisessä Ruotsissa, pohjoisimmassa Suomessa ja Venäjän puolella Petsamosa. Kyseessä on ensimmäinen kerta, kun useiden saamen kielten paikannimien rakennetta, sanastoa ja nimipareja analysoidaan näin perusteellisesti. Tutkimustuloksia tarkastellaan edelleen tutkittujen ja niitä ympäröivien yhteisöjen välisen vuorovaikutuksen näkökulmasta. Kirjan antia ovat myös perinpohjaiset kuvaukset tutkituista saamelaisyhteisöistä, niiden elämäntavasta ja lähihistoriasta ennen toista maailmansotaa. Kuvaukset on koostettu yhteisölähtöisesti mikro- ja etnohistorian tutkimusperiaatteita noudattaen. Tutkitut kielet – etelä-, pohjois-, inarin- ja koltansaame – edustavat kattavasti saamelaiskielten alueellisia ryhmiä, minkä ansiosta tutkimustulokset tarjoavat kiintoisaa tietoa saamen kielten keskinäisistä suhteista. Tutkittujen ryhmien ja niitä ympäröivien valtakulttuurien väliset kontaktit ovat vaihdelleet paljon alueelta ja aikakaudelta toiselle. Paikannimiä tarkastelemalla on ollut mahdollista avata myös uusia näkökulmia kielellisen ja kulttuurisen vuorovaikutuksen kehitykseen.

ISBN 978-952-5667-65-3 (painettu)

ISBN 978-952-5667-66-0 (verkko)

ISSN 0355-0230

Mielen laaksot

Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia
Mémoires de la Société Finno-Ougrienne

* 271 *

Taarna Valtonen

Mielen laaksot

Neljän saamen kielen paikannimien
rakenne, sanasto ja rinnakkaisnimet
vähemmistö–enemmistö-
suhteiden kuvastajina

Suomalais-Ugrilainen Seura
Helsinki 2014

Taarna Valtonen:

Mielen laaksot. Neljän saamen kielen paikannimien rakenne, sanasto ja rinnakkaisnimet vähemmistö–enemmistö-suhteiden kuvastajina

Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 271
Mémoires de la Société Finno-Ougrienne

Giellagas-instituuta almmustahttinráidu
Giellagas-instituutin julkaisusarja 15
Publications of the Giellagas-institute

Kansi: Taarna Valtonen, Anna Kurvinen

Taitto: Katriina Ketola, Anna Kurvinen

Kuvitus: ks. s. 452

Kannen kuvat: etukannessa rakenteilla oleva turvekota Mihtenjohken rannalla Mihten kylässä Ruotsin Härjedalenissa (Mikael A. Manninen 2005) ja takakannessa Lätting eli Luttojoen syvänä pyörteilevä virta Gauriloffin vanhalla sukualueella Suo´nn´jelsijddissä Venäjällä (Mikael A. Manninen 2007)

© 2014 Suomalais-Ugrilainen Seura –
Société Finno-Ougrienne – Finno-Ugrian Society
ja tekijät sekä valokuvien omistajat

<<https://doi.org/10.33341/sus.988>>

ISBN 978-952-5667-65-3 (painettu)

ISBN 978-952-5667-66-0 (verkko)

ISSN 0355-0230

Vammalan Kirjapaino Oy

Sastamala 2014

Tilaukset – Orders

Tiedekirja

Snellmaninkatu 13

FI-00170 Helsinki

<www.tiedekirja.fi>

<tiedekirja@tsv.fi>

SUOMALAIS-UGRILAISEN SEURAN TOIMITUKSIA
MÉMOIRES DE LA SOCIÉTÉ FINNO-UGRIENNE

Päätoimittaja Riho Grünthal (Helsinki)

Toimituskunta

Marianne Bakró-Nagy (Szeged),

Márta Csepregi (Budapest),

Ulla-Maija Forsberg (Helsinki),

Kaisa Häkkinen (Turku),

Gerson Klumpp (Tartto),

Johanna Laakso (Wien),

Lars-Gunnar Larsson (Uppsala),

Matti Miestamo (Helsinki),

Sirkka Saarinen (Turku),

Elena Skribnik (München),

Trond Trosterud (Tromssa),

Berhard Wälchli (Tukholma),

Jussi Ylikoski (Tromssa)

Esipuhe

Kuinka voisin kiittää teitä kaikkia? Jokaisen apu on ollut korvaamatonta, omanlaistaan ja teitä on paljon. Onko tärkeämpää, että tarjoaa jäätelön pihallaan Tenon varrella kesäkuumalla vai että kertoo nauhalle omasta ja esi-isiensä elämästä. Esimerkiksi tällaisilla tavoilla olen tämän tutkimusprojektin aikana päässyt oppimaan ainutlaatuisista elämäntavoista. Tätä väitöskirjaa on tehty niin konttorissa, tunturissa kuin papin kansliassa. Mentoreitani asuu useissa maisissa kahdessa maanosassa. Työn kehkeytymiseen ovat vaikuttaneet kaikenlaiset ihmiset: työttömät ja täystyöllistetyt, elävät ja kuolleet, ikäihmiset ja alaikäiset, professorit, poromiehet, arkistonhoitajat ja bussikuskit monien muiden joukossa. Monet jopa tietämättään. Moni on katsonut ovatko pilkut, täpät, pisteet, muut pehmenysmerkit ja vieläpä historialliset faktatkin kohdillaan. Rahaakin olette antaneet. Älkää suuttuko, jos en muista mainita teidän kaikkien nimiä. Jatkakaa jäätelön tarjoamista vanhaan tapaan.

Tarina alkaa kuitenkin paljon tätä väitöskirjaa kauempaa, sillä vaatii melkoisen mutkikkaan matkan, ennen kuin espoolainen suomalainen on kykenevä kirjoittamaan saamen kielen väitöskirjan. Matkalla on ollut monta taitavaa opasta, joita tahdon nimeltä mainiten kiittää. Jo ennen opintojani tutustuin saamelaiskulttuuriin ruohonjuuritasolla. Oppaanani, tietämättään, toimi isäni Ilkka Valtonen, jonka kanssa meillä oli lapsuudessani tapana tehdä kesäinen moottoripyöräreissu Pohjois-Lappiin ja usein Ruijaan tai Ruotsin Lappiin asti. Näillä matkoilla istuin milloin minkäkin hotellin tai baarin pöydässä ja kuuntelin, kun isäni jututti paikallisia ihmisiä. Sittenmin olen tullut tietämään, että osa heistä oli saamelaisia ja jotkut heistä tiedän nyttemmin nimeltäkin. Ennen kaikkea nämä matkat istuttivat minuun kuitenkin kiintymyksen pohjoiseen maisemaan ja luontoon, jotka puolestaan houkuttelivat minut pohjoiseen oma-toimisesti rippikouluikästä alkaen.

Vaellusmatkoilla iltalukemisena oli tavallisesti kartta ja kartassa olevat paikannimet, joissa oli outoa lumovoimaa. Samoihin aikoihin ihastuin Nils-Aslak Valkeapään runouteen, jonka lumo oli vielä tenhoavampi ja jonka osia on siksi päässyt mukaan tähänkin teokseen. Aillohaš johdatti minut eräpoluilta saamen kielen ja kulttuurin pariin. Konkreettisesti tämä tarkoitti, että laajensin reviiriäni kirjastossa runoteosten parista kielikurssikirjojen sekä etnografisten ja historiallisten teosten äärelle. Alkoi omien opintojen aika, joka johti lopulta varsinaisten opintojen alkamiseen.

Aloitin opintoni syksyllä 1995 Helsingin yliopiston Suomalais-ugrilaisella laitoksella, jossa sain pohjoissaamen ja saamelaisen kulttuurin opetusta lehtori Irja Seurujärvi-Karilta. Häntä minun on kiittäminen pohjoissaamen perusteiden oppimisesta ja erityisesti alkuperäiskansakysymyksiin johdattamisesta. Ensimmäinen professorini oli Raija Bartens, hyväsydäminen ihminen, joka myös piti elämäni ensimmäisen inarinsaamen kurssin. Samoin ensikosketuksen eteläsaameen sain Castrenianumissa, vierailevan luennoitsijan korkeakouluopettaja

Nora Bransfjellin pitämällä alkeiskurssilla. Sittemmin, yliopistoa vaihdettuani minut on aina toivotettu tervetulleeksi osallistumaan suomalais-ugrilaisen laitoksen kursseille ja opintomatkoille. Niillä on ollut suuri merkitys kielitaitoni kehittymiselle. Erityisesti tahdon kiittää dosentti Eino Koposta, jonka pitämät koltansaamen kurssit ovat lisänneet suuresti tietojani, samoin kuin hänen pitämänsä eteläsaamen kurssit. Myös Erkki Lumisalmen koltansaamen ja kolttasaamelaisen kulttuurin opetus on ollut minulle hyvin tärkeää. Helsingin opintojen aikaan osallistuin innokkaasti myös City-Sámit ry:n pohjoissaamenkieliseen keskustelukerhoon, jota vetivät Pauli Aikio ja Kuobžâ-Saammâl Hanssâ, Hans Morottaja. Siellä luotiin pohja pohjoissaamen puhetaidolleni.

Syyslukukaudelta 1998 alkaen opinnot jatkuivat Oulun yliopistossa silloisella Saamen ja suomen kielen laitoksella ja edelleen Giellagas-instituutissa. Siellä minua opettivat useat sekä vakituiset että vierailevat luennoitsijat. Parempia ja asiantuntevampia opettajia saa hakea. Olen onnekas, että olen saanut opiskella heidän johdolla. Pohjoissaamen opettajanani toimi lehtori Guhtur Niillas Duomis, Tuomas Magga, joka avasi minulle kääntämisen teorian kautta aivan uuden näkökulman kielisiin ja jonka opettamat perinteiset pohjoissaamen fraasit kuuluvat kielessäni edelleen. Professorinani oli Lásse Beahkká, Pekka Sammallahti, kaikkien tuntema monitietäjä, jonka opetuksen arvon ymmärtää todella vasta saavutettuaan tietyn tietotason. Ensimmäisinä opiskeluvuosinani lehtorin sijaisena sekä assistenttina toimi nykyinen yliopisto-opettaja Kaarina Vuolab-Lohi, taitava pedagogi, joka sai istutettua mieleeni valtavan määrän systemaattista tietoa pohjoissaamen rakenteesta. Inarinsaamea ovat minulle opettaneet lehtori Kaabi Eljis Márjá-Liisá, Marja-Liisa Olthuis ja professori Pekka Sammallahti, joka on kurssillaan huolehtinut myös koltansaamen ja eteläsaamen taitojeni kartuttamisesta. Saamelaista kulttuuria ovat minulle opettaneet professori Veli-Pekka Lehtola ja lehtori Nillá Piera Ánne-Sire, Anni-Siiri Länsman, jotka ovat tuulettaneet oikein kunnolla suomalais-ugrilaisen kansatieteen, antropologian ja arkeologian parissa muodostuneita näkemyksiäni saamelaisista sekä saamelaisuudesta. Sittemmin nämä ihmiset muiden muassa muodostivat innostavan työyhteisön jatko-opintojeni alkuvuosina, jolloin työskentelin Giellagas-instituutissa.

Yhtä suuri kiitos kuin virallisille opettajilleni kuuluu myös kaikille niille ihmisille, joiden kanssa olen saanut opiskella ensin perustutkintoa ja sittemmin jatko-opintoja. Heidän tukensa ja ystävyytensä on ollut minulle erittäin merkittävä. Samoin tukeaan ja apuaan väitöskirjaprosessini kanssa on auliisti tarjonnut Oulun yliopiston Suomen kielen oppiaineen henkilökunta. Aivan erityinen kiitos kuuluu professori Harri Mantilalle ja professori emerita Helena Sulkalalle.

Olen opiskellut Helsingin ja Oulun yliopistojen lisäksi pienen pätkän eteläsaamea myös Upsalan yliopistossa. Sen Institutionen för moderna språkin suomalais-ugrilaisten kielten oppiaineen professori emeritus Lars-Gunnar Larsson on auttanut minua tarjoamalla apuaan lähteiden hankkimisessa sekä kontaktien luomisessa. Jo mainitun Nora Bransfjellin lisäksi minulla on ilo kiittää laadukkaasta opetuksesta silloista saamenlehtoria, Fil.dr. Cecilia Hedlundia.

Tätä tutkimusta tehdessäni olen saanut tutustua mahtaviin ihmisiin, joihin en varmasti olisi oppinut tuntemaan ilman tätä projektia. Osaan olen saanut tutustua tosielämässä, osa tuntuu tulleen yhtä tutuksi äänitteiden ja muiden dokumenttien kautta, vaikka monet heistä ovat jo jättäneet tämän maailman. Tahdon kiittää erityisesti näitä ihmisiä, jotka ovat olleet informantteini sekä apunani tutkimusalueilla, vaikka tiedän, että kaikille kiitokseni ei enää yllä.

Härjedalenissa minulla oli ilo ja onni saada apua Ruvhten sijten nykyisiltä ja entisiltä jäseniltä Ingvar Labjelta, Christina Rensbergiltä, Karin Rensberg-Ripalta sekä Pauline Vibergiltä perheineen. Lisäksi Funäsdalenissa sijaitsevan Härjedalens Fjällmuseetin henkilökunta ja erityisesti sen silloinen johtaja Lowissa Mannerheim auttoivat minua suuresti. Aivan erityisen kiitoksen haluan omistaa Ljusnedalin ja Tännäsin eläkkeelle jääneelle kirkkoherralle ja saamelaispapille, eteläsaamen sekä eteläsaamelaisten tuntijalle ja tutkijalle, sydämelliselle ihmiselle Fil. dr. Bo Lundmarkille. Omia samaa aluetta koskevia arkeologisia tutkimuksiaan on minulle avannut fil. mag. Ewa Ljungdahl.

Utsjoella tukikohtanani on ollut Luhkkárbáiki eli Aittijoki, jonne minut johdatti Helsingin yliopistossa saamentutkimusta kanssani opiskellut HuK Marja Montonen, jonka isoisän Jovsset Jovssetin eli Takalapin Jooseppi Guttormin kotiseutua paikka on. Marja ja hänen vanhempansa Martti ja Marjatta ovat tarjonneet minulle majoitusta sekä monenlaista muuta apua kuluneina vuosikymmeninä. Ennen kaikkea Marjaa saan kiittää, että aikoinaan löysin Báišduottarin ihmemaan, johon minulle on kehittynyt aivan erityinen suhde. Montosten kautta tutustuin heidän naapureihinsa Jovvna Jon Issátiin, Isak Hj. Guttormiin sekä hänen vaimoonsa Säteeseen. Säteestä kasvoi vuosien mittaan tutkimukselleni tärkeä tukija, kannustaja, kommentaattori, kirjeenvaihtaja ja ennen kaikkea ystävä, jonka poisnukkuminen syksyllä 2010 oli valtava menetys. Haluan kiittää myös Dálvadasin historiaa täydentävistä tiedoista Anu, Antti ja Bertta Katekeettaa. Utsjokeen yhdistyy lisäksi yksi merkittävimmistä saamen kielten paikannimitutkijoista FT h.c. Luobbal Sámmol Sámmol, Samuli Aikio, jonka tallentamaa on pääosa Dálvadasin ja osa Inarin puolen tutkimusaineistotani. Kaikki paikannimien tutkijat, heidän joukossaan minä, olemme Samulin vuosien työstä enemmän kuin kiitollisia.

Inarissa tärkein apuni jo vuosien ajan on ollut Uccpárnáá Vuoli Ilmar, Ilmari Mattus, jolta olen saanut niin paljon kaikenlaista apua, etten osaa varmasti kaikesta edes kiittää. Ilmari on antanut käyttöni kokoamansa nimiaineiston sekä auttanut minua useaan otteeseen muun muassa inarinsaamenkielisten paikannimien sijamuotojen määrittelyssä ja erilaisten lyhentymisilmiöiden pohdinnassa. Lisäksi hän on oikolukenuk ja korjannut tekstejäni, mukaan lukien väitöskirjani tiivistelmän ja aina korvauksetta. Hänen apunsa äidinkielenä kielentaitajana ja asiantuntijana, kokeneena nimestäjänä sekä tutkimusalueeni asukkaana on ollut aivan korvaamatonta. Ilmari on ollut valmis auttamaan aina, apu on ollut asiantuntevaa ja se on tullut nopeasti. Tässä meillä on mies vailla vertaa!

Ilmarin lisäksi apuaan on tarjonnut FT h.c. Kuobžâ-Saammâl Matti, Matti Morottaja ja poikansa Kuobžâ-Saammâl Maati Petter sekä useat muut inarin-

saamelaiset, joille tuntuu olevan synnynnäistä aulis, avulias ja ystävällinen luonne. Aivan erityisen syväsukuluksen inarinsaamelaiseen kulttuuriin sain kokea kesällä 2000, kun pääsin museologian harjoitteluun Siida-museossa tekeillä olleeseen inarin- ja kolttasaamelaisen rakennusperinnön sekä siihen liittyvän muistitiedon kartoitushankkeeseen. Tahdonkin kiittää Siida-museossa silloin työkennelleitä johtaja Tarmo Jomppasta ja amanuenssi Arja Jomppasta saamastani harjoittelupaikasta sekä ennen kaikkea projektia johtanutta HM Irja Jefremoffia.

Saan kiittää Irja Jefremoffia sekä hänen miestään Pekkaa myös perehdyttämisestä kolttasaamelaiseen maailmaan. Asuessani harjoittelujaksoni loppupään heidän kammarissaan pääsin näkemään läpileikkauksen kolttasaamelaisesta maailmasta Ivalosta Nellimiin sekä tutustumaan moniin ihastuttaviin ihmisiin. Voiko parempaa lahjaa antaa! Helsingin yliopiston puitteissa järjestetyillä opintomatkoilla olen päässyt tutustumaan myös Sevettijärven seudun kolttasaamelaisuuteen. Suonikylään en ole koskaan päässyt enkä tule pääsemäänkään, sillä paikka ei ole enää se sama, jota tutkin. Kolttasaamelaisista tahdon kiittää avusta sekä kielen ja kulttuurin jakamisesta erityisesti Katri Jefremoffia, Matleena ja Sergei Fofonoffia, Satu ja Jouni Moshnikoffia sekä Matti Sverloffia, jonka kanssa ehdin olla lyhyessä kirjeenvaihdossa ennen tämän kuolemaa. Heidän lisäksi tahdon kiittää Katri Fofonoffia, joka on korjannut koltankielisen tiivistelmäni.

Tutkimusalueitteni asukkaiden lisäksi monet ihmiset erilaisissa instituutioissa ovat olleet tutkimukseni valmistumiselle välttämättömiä. Eteläsaamen tutkimusaineistoni ja paljon kontekstietoa olen koonnut Upsalan Institutet för språk och folkminnenin arkistosta. Tahdon kiittää instituutin johtajaa Mats Wahlbergiä sekä koko ystävällistä ja avuliasta henkilökuntaa. Erityiskiitos kuuluu tutkimusarkistonhoitaja Ulla Swedellille ja hänen seuraajalleen Björn Lunqvistille. Björn on myös oman työnsä ohessa kommentoinut ja tarkistanut eteläsaamen paikannimiaineistoni, mistä on ollut minulle korvaamatonta apua.

Kotimaisten kielten keskuksessa (Kotus) olen saanut useaan otteeseen käyttää Nimiarkiston ja Nauhoitearkiston kokoelmia, joista jälkimmäisen osalta kiitos aineistoasiantuntija Toni Suutarille. Lisäksi Kotuksen kirjasto ja kirjastonhoitaja Marina Turenkova ovat olleet minulle erittäin suureksi avuksi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkistossa minua ovat mitä suurimmalla ystävällisyydellä auttaneet arkistotutkijat Liisa Lehto ja Juha Nirkko. Turun yliopiston Kulttuurien tutkimuksen laitoksen TKU-arkiston ihmiset ovat auttaneet minua monella tavalla jo proseminarityön kirjoittamisesta alkaen. Erityisesti haluan kiittää dosentti Tiina Mahlamäkeä. Museovirastossa olen saanut avuliasta palvelua sekä käsikirjoituksia että valokuvia etsiessäni. Samoin Kansallisarkiston henkilökunta on ollut erittäin ystävällistä ja asiantuntevaa.

Pyyteetöntä apuaan väitöskirjani eri vaiheissa ovat tutkimussuunnitelmiani ja käsikirjoitustani lukemalla ja kommentoimalla antaneet ohjaajieni lisäksi Dr. phil. Ludger Müller-Wille, lehtori Marja-Liisa Olthuis, FM Anu Kateketta, Ilmari Mattus ja dosentti Eino Koponen. Olen hyvin kiitollinen myös niistä epävirallisista tapaamisista FT Kati Kallion, FT Karina Lukinin ja TaT Leena Valkeapään kanssa, joissa olen saanut pyöritellä erilaisia teoreettisia ja metodisia

kysymyksiä itseäni viisaampien kanssa sekä saamastani vertaistuesta, hyvistä lähdevinkeistä ja ystävyydestämme. Karina on lisäksi tarjonnut minulle pyyteettömästi venäjän kielen käännöspalvelua aina kun olen sitä tarvinnut.

Lukuisat ihmiset ovat esimerkiksi esitelmiin kohdistuneilla kommentteillaan auttaneet tutkimustani eteenpäin. Erityisesti haluan kiittää Giellagas-instituutin jatko-opiskelijatapaamisissa meitä ohjanneita ja opettaneita dosentti Ulla-Maija Peltosta ja professori Anna-Riitta Lindgreniä.

Väitöskirja ei olisi väitöskirja ilman ohjaajia, esitarkastajia, vastaväittäjiä ja koko sitä yliopistollista koneistoa, jota se työllistää. Haluan aivan erityisesti kiittää ohjaajiani, kolmea ihmeellistä miestä ja taitavaa tutkijaa emeritusprofessori Pekka Sammallahtea, professori Veli-Pekka Lehtolaa sekä professori Luobbal Sámmol Sámmol Ántea eli Ante Aikiota siitä työstä, jota he ovat tehneet väitöskirjani eteen. Suuri kiitos kuuluu myös esitarkastaja- ja vastaväittäjäkaksikolleni professori Håkan Rydvingille ja FT Janne Saarikivelle, jotka ovat molemmat suuresti ihailemiani tutkijoita. Olen erittäin onnellinen, että he suosivat tähän työhön.

Erityisen lämpimästi haluan kiittää vielä tutkimukseni rahoittamisesta Suomen Kulttuurirahastoa, joka on myöntänyt minulle kolme kokovuotista työskentelyapurahaa sekä Giellagas-instituuttia ja sen johtajia Tuomas Maggaa sekä Anni-Siiri Länsmania. He ovat palkanneet minut useaan otteeseen yhteensä liki kolmeksi vuodeksi, joiden aikana olen saanut työskennellä pääosin väitöskirjatutkimukseni parissa. Lisäksi Oulun yliopiston humanistisen tiedekunnan Kulttuurin ja vuorovaikutuksen tutkijakoulu on myöntänyt minulle lyhyemmän työskentelyapurahan ja useita matka- ja kenttätöäapurahoja. Uusi Oulun yliopiston tutkijakoulu on myös myöntänyt matka-apurahan. Kenttätöitä ja eteläsaamen opintojani ovat tukeneet Suomalais-ruotsalainen kulttuurirahasto ja Letterstedtska föreningen i Finland.

Olen erittäin iloinen ja kiitollinen siitä, että Suomalais-ugrilainen seura on kelpuuttanut väitöskirjani julkaistavaksi Toimituksia-sarjaansa. Samoin kiitän Giellagas-instituuttia, jonka julkaisusarjan osaksi väitöskirjani on myös otettu.

Vielä lopuksi haluan kiittää tuesta perhettäni ja lähisukuani sekä ystäviäni, jotka ovat ymmärtäneet olla kyselemättä ja kyseenalaistamatta liikaa tekemisiäni. Erityinen kiitos kuuluu miehelleni, väitöskirjanvääntökollegalle ja kotikonttorin työyhteisölle, FT Mikael A. Manniselle, joka on myös laatinut väitöskirjaani mainiot kartat. Ja tietenkin lapsukaisillemme Nelmalle ja Ailulle, jotka ovat auttaneet äitiään ymmärtämään, että elämässä on paljon tärkeämpiä asioita kuin väitöskirjan valmistuminen. Rakastan teitä kaikkia.

”Tää on niille jotka ovat jo poissa.”¹

Helsingissä 14.12.2014

Taarna Valtonen

1. Paleface, ote kappaleesta *Saapuu elokuun yö*.

Sisällys

Esipuhe.....	5
Oikeinkirjoitusperiaatteet, lyhenteet ja merkintätavat.....	15
1. Johdanto.....	19
1.1. Tutkimuksen aihe.....	19
1.2. Tutkimuksen kuvaus.....	22
1.3. Tutkimuksen rajaus.....	24
1.3.1. Tutkimusalueet ja -aineistot.....	24
1.3.2. Tutkimusalueiden ja -aineistojen valintaperusteet.....	28
1.3.3. Tutkimusajankohdan rajaus ja sen perustelut.....	31
1.4. Tutkijan refleктоiva paikantaminen ja tutkimuseettiset valinnat.....	31
1.4.1. Refleктоiva paikantaminen.....	31
1.4.2. Lähdekritiikki ja erilaiset lähteet.....	34
1.4.3. Tutkimuskielen valinta.....	41
2. Teoreettinen lähestymistapa paikannimiin: kulttuurinen onomastiikka.....	43
2.1. Johdanto.....	43
2.1.1. Nimistöntutkimuksen peruskäsitteitä.....	43
2.1.2. Teoreettisia innoittajia: tutkimushistoriallinen katsaus.....	45
2.1.3. Metodisia valintoja.....	50
2.2. Kulttuurisen onomastiikan viitekehys.....	53
2.2.1. Paikannimen synty.....	55
2.2.2. Kognitiivinen kielentutkimus ja nimeäminen.....	59
2.2.3. Saamelainen kulttuurimaisema.....	63
2.2.4. Vähemmistö- ja enemmistökielten sosiolingvistiikkaa.....	69
2.2.5. Yhteenvedo kulttuurisen onomastiikan keskeisistä ajatusmalleista.....	76
3. Tutkittavat yhteisöt kulttuurisina kokonaisuuksina	79
3.1. Härjedalen, Ruvhten sijnte.....	79
3.1.1. Aalkovadtje.....	79
3.1.2. Sijainti, luonto ja kulkuyhteydet.....	79
3.1.3. Asukkaat ja maankäyttö.....	81
3.1.4. Historia.....	86
3.1.5. Kontaktit ympäröivien yhteisöjen kanssa.....	94
3.1.6. Elinkeinomalli.....	98
Poronhoito.....	99
Karjatalous ja maanviljely.....	105
Kalastus, metsästys, keräily ja käsityöt.....	106
Ansiotyöt.....	108
3.1.7. Skandinaavinen elämänmuoto ja elinkeinot.....	109

3.2.	Ohcejohka, Dálvadas.....	113
3.2.1.	Álgoš.....	113
3.2.2.	Sijainti, luonto ja kulkuyhteydet.....	113
3.2.3.	Asukkaat ja maankäyttö.....	114
3.2.4.	Historia.....	117
3.2.5.	Kontaktit ympäröivien yhteisöjen kanssa.....	120
3.2.6.	Elinkeinomalli.....	123
	Kalastus.....	124
	Karjatalous ja maanviljely.....	126
	Käsityöt.....	131
	Metsästys.....	132
	Keräily.....	134
	Poronhoito.....	134
	Muut ansiotyöt ja kauppa.....	136
3.3.	Aanaar, Čovčjävrin ja Kosseennâmin alue.....	139
3.3.1.	Aalgâš.....	139
3.3.2.	Sijainti, luonto ja kulkuyhteydet.....	139
3.3.3.	Asukkaat ja maankäyttö.....	141
3.3.4.	Historia.....	145
3.3.5.	Kontaktit ympäröivien yhteisöjen kanssa.....	146
3.3.6.	Elinkeinomalli.....	149
	Kalastus.....	150
	Poronhoito.....	152
	Karjatalous.....	155
	Viljely.....	160
	Metsästys.....	160
	Keräily.....	162
	Ansiotyöt ja kauppa.....	163
3.4.	Suõ´nn´jelsijdd, Sverloffin sukualue.....	167
3.4.1.	Aalgaž.....	167
3.4.2.	Sijainti, luonto ja kulkuyhteydet.....	167
3.4.2.	Asukkaat ja maankäyttö.....	169
3.4.4.	Historia.....	174
3.4.5.	Kontaktit ympäröivien yhteisöjen kanssa.....	176
3.4.6.	Elinkeinomalli.....	179
	Kalastus.....	181
	Poronhoito.....	183
	Lammastalous.....	186
	Metsästys.....	187
	Keräily.....	188
	Ansiotyöt.....	188
3.5.	Yhteenvedo: eroja ja yhtäläisyyksiä tutkittavien yhteisöjen elinkeinoissa, historiassa ja kontakteissa sekä kulttuurisen onomastiikan näkökulma.....	189

4.	Paikannimien rakenne.....	195
4.1.	Johdanto.....	195
4.1.1.	Katsaus aikaisempaan tutkimukseen.....	195
4.1.2.	Luokitteluperiaatteet.....	200
	Syntaktis-semanttinen luokittelumalli.....	200
	Tämän tutkimuksen luokittelumalli.....	203
	Keskeiset käsitteet.....	206
4.2.	Ruvhten sijten paikannimien rakenne.....	223
4.3.	Dálvadasin paikannimien rakenne.....	231
4.4.	Čovčjävri–Kosseennâmin paikannimien rakenne.....	235
4.5.	Suõ´nn’jelsijddin Sverloffin sukualueen paikannimien rakenne.....	245
4.6.	Muita rakennepiirteitä.....	252
4.6.1.	Äänteelliset muutokset ja vaihtelu.....	252
4.6.2.	Morfologinen ja leksikaalinen vaihtelu.....	260
4.6.3.	Paikannimien pituus.....	266
4.7.	Yhteenvedo: rakenteen erot ja yhtäläisyydet eri kielten kesken.....	270
4.8.	Pohdintaa: paikannimien rakenne vähemmistö- ja enemmistöryhmien välisten suhteiden kuvastajana.....	276
5.	Paikannimien sanasto kulttuurin ja vuorovaikutuksen kuvastajana.....	279
5.1.	Paikannimien sanasto yhteyksien kuvastajana.....	279
5.2.	Paikannimien sanasto: perusosat.....	283
5.2.1.	Tutkittava aineisto ja sen rajaus.....	283
5.2.2.	Analyysitapa ja keskeiset käsitteet.....	284
5.2.3.	Aineiston maastoappellatiivit.....	286
	Ruvhten sijten paikannimissä käytetyt maastoappellatiivit ja niiden historiallinen tausta.....	286
	Dálvadasin paikannimissä käytetyt maastoappellatiivit ja niiden historiallinen tausta.....	290
	Čovčjävri–Kosseennâmin alueen paikannimissä käytetyt maastoappellatiivit ja niiden historiallinen tausta.....	292
	Suõ´nn’jelsijddin Sverloffin sukualueen paikannimissä käytetyt maastoappellatiivit ja niiden historiallinen tausta.....	296
	Yhteenvedo kaikista aineiston paikannimissä käytetyistä maastoappellatiiveista ja niiden historiallisesta taustasta.....	299
5.2.4.	Yhteenvedo: perusosien maastoappellatiivit vähemmistö- ja ennemmistöryhmien välisten suhteiden kuvastajana.....	308

5.3.	Paikannimien sanasto: määriteosat.....	310
5.3.1.	Tutkittava aineisto, sen rajaus ja analyysitapa.....	310
5.3.2.	Määriteosien nuori lainasanasto sekä paikannimien aiheet kulttuurin tilan ja vieraiden vaikutteiden kuvastajina.....	311
	Ruvhten sijte.....	311
	Dálvadas.....	315
	Čovčjävri–Kosseennâmin alue.....	316
	Suó´nn’jelsijdd, Sverloffin sukualue.....	319
5.3.3.	Yhteenvedo: määriteosien sanasto ja paikannimien aiheet vähemmistö- ja enemmistöryhmien välisten suhteiden kuvastajina.....	322
5.4.	Pohdintaa: paikannimien sanasto vähemmistö- ja enemmistöryhmien välisten suhteiden kuvastajina.....	324
6.	Nimiparit.....	331
6.1.	Johdanto.....	331
6.1.1.	Verrokkitutkimuksia Pohjoismaista.....	331
6.1.2.	Erityyppiset rinnakkaisnimiparit.....	333
	Yleistä.....	333
	Lainaparit.....	336
	Käännösparit.....	342
	Riippumattomat parit.....	347
6.1.3.	Eri lainaustapojen yleisyys ja lainaustavan valintaan vaikuttavat tekijät.....	347
6.2.	Saamenkielisten paikannimien käyttö ja status eri maissa.....	353
6.3.	Nimiparit kulttuuristen yhteyksien kuvastajina tutkituissa yhteisöissä.....	356
6.3.1.	Ruvhten sijte.....	356
	Lainaparit.....	356
	Käännösparit.....	362
	Riippumattomat parit.....	363
	Levikki ja referenttien laatu.....	364
6.3.2.	Dálvadas.....	366
6.3.3.	Čovčjävri–Kosseennâm.....	367
	Inarinsaame–suomi-lainaparit.....	368
	Inarinsaame–suomi-käännösparit.....	369
	Inarinsaame–suomi: riippumattomat parit.....	372
	Inarinsaame–pohjoissaame-lainaparit.....	372
	Inarinsaame–pohjoissaame-käännösparit.....	373
	Inarinsaame–pohjoissaame: riippumattomat parit.....	376
	Levikki ja referenttien laatu.....	376
6.3.4.	Suó´nn’jelsijdd, Sverloffin sukualue.....	377
6.3.5.	Yhteenvedo: erikieliset nimiparit ja -kolmikot sekä niiden vertailua verrokkitutkimusten tuloksiin.....	377
6.4.	Pohdintaa: erikieliset nimiparit ja -kolmikot vähemmistö- ja enemmistöryhmien välisten suhteiden kuvastajina.....	380

7.	Loppuyhteenvedo.....	387
7.1.	Yhteenvedo tuloksista.....	387
7.2.	Tulosten pohdintaa.....	393
7.3.	Johtopäätökset.....	401
8.	Sammanfattning.....	405
8.1.	Undersökningens viktigaste resultat.....	405
8.2.	Diskussion.....	412
	Tiivistelmät.....	413
	Abstract.....	413
	Čoahkkáigeassu.....	413
	Čuákánkiäsu.....	414
	Vuännös.....	415
	Lähteet.....	416
	Painamattomat lähteet.....	416
	Lyhenteet.....	416
	Arkistoäänitteet.....	416
	Kirjalliset arkistoaineistot.....	417
	Julkaisemattomat opinnäytteet.....	420
	Julkaisemattomat ja arkistoimattomat käsikirjoitukset.....	421
	Internet-tietokannat, -hakupalvelut ja -keskustelut.....	422
	Sähköpostiviestit.....	422
	Painetut lähteet.....	423
	Kartat.....	423
	Kirjat ja artikkelit.....	423
	Kuvat.....	452
	Liitteet Appendixen.....	453
	Liite I. Tutkimusaineistot Forskningsmaterial.....	453
	Liite I: 1. Eteläsaamen tutkimusaineisto Material om sydsamiska.....	453
	Liite I: 2. Pohjoissaamen tutkimusaineisto Material om nordsamiska.....	473
	Liite I: 3. Inarinsaamen tutkimusaineisto Material om enaresamiska.....	485
	Liite I: 4. Koltansaamen tutkimusaineisto Material om skoltamiska.....	513
	Liite II. Saamenkielisten johdantorunojen suomennokset.....	535

Oikeinkirjoitusperiaatteet, lyhenteet ja merkintätavat

Yleistä

Olen tässä kirjassa käyttänyt kunkin saamen kielen nykyisin käytössä olevaa kirjakielen ortografiaa, jos sellainen on olemassa. Tämä vastaa Yhdistyneiden Kansakuntien suositusta, joka on erikseen laadittu myös paikannimien osalta asiantuntijaryhmässä United Nations Group of Experts on Geographical Names (UNGEGN). Käytettyjen ortografioiden periaatteet on löydettävissä seuraavista kieliopeista ja sanakirjoista:

- Eteläsaame (saE): Bergsland 1994; Bergsland – Mattsson Magga 1993.
- Pohjoissaame (saP): Nickel 1994; Sammallahti 1989.
- Inarinsaame (saIn): Morottaja – Sammallahti 1993; Olthuis 2000.
- Koltansaame (saKo): Mosnikoff – Sammallahti 1988; Mosnikoff – Sammallahti 1991.

Mikäli olen käyttänyt tarkempaa, tieteelliseen käyttöön tarkoitettua kirjoitustapaa, siitä on mainittu erikseen tai se on ilmaistu fonetiikan alalla käytettävillä sulkusymboleilla.

Käytän ensisijaisesti saamenkielisiä paikannimiä, myös muussa kuin saamenkielisessä tekstissä. Jos jollakin paikalla on yleisesti tunnettu valta-kielinen nimi, olen pyrkinyt selvyyden vuoksi ainakin kerran mainitsemaan myös sen.

Olen tarvittaessa muuntanut tutkimusaineistoni paikannimet nykyortografioille ja mikäli kirjakieli sallii, myös mahdollisimman lähelle tutkimusalueen murreasua. Koska kaikki paikannimet eivät ole olleet täysin yksiselitteisesti ylöskirjattuja tai niiden muoto vaihtelee, olen pyrkinyt tuomaan esille nimen kaikki mahdolliset variantit.

Saamenkielisten paikannimien oikeinkirjoituksen periaatteet

Saamen kielten paikannimien oikeinkirjoituksesta ei ole Suomessa annettu kirjallisia ohjeita, vaan on seurattu soveltaen suomen kielen oikeinkirjoitusohjeita². Seuraan yhtenäisyyden vuoksi Suomessa käytössä olevia ohjeita myös eteläsaamen paikannimien kirjoittamisessa, vaikka ne eroavatkin joissain yksityiskohdissa Ruotsissa ja Norjassa käytetyistä ohjeista. Saamen kielten paikannimien oikeinkirjoitusta on käsitelty esimerkiksi Kaisa Rautio Helander (1991, 1994a).³

Paikannimet aloitetaan aina isolla kirjaimella, kuten muutkin erisnimet. Yleensä paikannimen määrite- ja perusosat kirjoitetaan yhteen, kuten muutkin yhdyssanat. Tätä tapaa noudatan myös eteläsaamenkielisten nimien kirjoittamisessa, koska tapaa noudatetaan sekä Ruotsin että Norjan kartoissa. Sen sijaan sanakirjoissa yhdyssanat kirjoitetaan tavallisesti väliviivalla (ks. esim.

2. Suullinen tieto Kotimaisten kielten keskuksessa pohjoissaamen virallisesta kielen- ja nimistöhuollosta vastaavalta Kaarina Vuolab-Lohelta 2010.

3. Lisäksi ohjeita saamen kielten paikannimistä on annettu esimerkiksi ČÁLLIRÁVAGIRJI-verkkoteoksessa (2000: 36–38) <www.samit.no/callinravvat.pdf>. Omat periaatteeni eroavat hieman siinä annetuista.

Bergsland – Mattsson Magga 1993; Israelsson – Nejne 2008). Esimerkiksi saP *Áitevárri* [nomini nominatiivissa + yhdistämätön appellatiivi], *Ávžžičopma* [nomini genetiivissä + yhdistämätön appellatiivi], *Boaresgieddi* [adjektiiviattribuutti + yhdistämätön appellatiivi], *Ávženjálmeaggi* [yhdyssana tai yhteen kirjoitettu paikannimi + yhdistämätön appellatiivi], *Baikkašančuolbma* [verbin aktiomuoto + yhdistämätön appellatiivi], *Bissočuollanjohka* [verbin aktiomuoto ja sen dependentti + yhdistämätön appellatiivi], *Gávccespáillitája* [numeraaliattribuutti ja sen pääsana + yhdistämätön appellatiivi], saIn *Almedvuástluohtâ* [postpositioilmaus + yhdistämätön appellatiivi].

Erilleen kirjoitetaan sellainen määriteosa, joka on:

- 1) Useammasta nimielementistä muodostuva henkilönnimi tai muu genetiivimuotoinen erisnimi. Jos tällaisen nimen perusosa on yksielementtinen tai yhdyssanamuotoinen appellatiivi, tavallisesti maastoappellatiivi, se aloitetaan pienellä kirjaimella. Jos perusosa on useampielementtinen, tavallisesti paikannimi, se kirjoitetaan isolla. Jos yksiosainen perusosa on erisnimi itsessään, se kirjoitetaan kuitenkin isolla kirjaimella. Esimerkiksi saIn *Matjâs Andârâs/kaavâ*, saP *Duottar-Mávvnna/ráhppát*, saKo *Feätt-kállsa/Pörtjtjääuraž*, saP *Skadjávár/Mávvnna*.
- 2) Adjektiiviattribuutti tai yksiosainen henkilönnimi, kun nimen perusosa on useampielementtinen eli kun perusosaa täsmentävänä sanana on adjektiivi tai henkilönnimi. Perusosa kirjoitetaan isolla kirjaimella. Esimerkiksi saP *Máttimuš/Mádjohka*, *Bajit/Divgaája*, *Iŋggá/Áitevárri*.

Määriteosana oleva täsmentävä sana, joka ei ole adjektiiviattribuutti tai henkilönnimi, liitetään perusosaan yhdysviivalla. Perusosa kirjoitetaan isolla kirjaimella. Esimerkiksi saP *Vuopme-Áitevárri*, saIn *Paje-/Tarvoovjávri*.

Samoin yhdysviivalla yhdistetään määriteosana oleva adjektiivi, kun määriteosa on yksielementtinen paikannimi. Esimerkiksi saE *Luvlie-Váhna*, *Ohtje-Rovte*, saP *Stuorra-Mávvnna*, saKo *Jönn-Vue'žžkaž*.

Saamen kielten paikannimissä esiintyy usein saamenkielisiä henkilönnimiä, joten niidenkin oikeinkirjoituksessa käytetyt pääperiaatteet on tässä syytä mainita. Saamenkieliset henkilönnimet ovat usein yhdysnimiä, mutta ehkä vielä useammin niiden ensimmäinen nimielementti on matronyymi tai patronyymi. Jotta eri tapaukset voitaisiin erottaa toisistaan, on yhteen ihmiseen (= yhdysnimi) viittaavat nimen osat yhdistetty viivalla. Tällaiset nimet ovat paikannimissä kuitenkin melko harvinaisia. Jos nimen osat viittaavat kahteen tai useampaan henkilöön, niin nimet on kirjoitettu erilleen ilman viivaa. Esimerkiksi saIn *Juhháán-Ant/láássás* 'Juhani-Antin luoto[dem.]' mutta saP *Elle Ándde/Goahteája* 'Ellen [pojan] Antin Kotapuro'.

Jos määriteosassa on sukunimen ja etunimen yhdistelmä, ne kirjoitetaan kuitenkin erilleen, vaikka ne viittaavatkin samaan henkilöön. Esimerkiksi saIn *Kitti Andârâs/čuálmi* 'Kitti Andersin [= Anders Kitin] salmi'. Yhdysviivaa sen sijaan käytetään sellaisissa henkilönnimissä, joiden ensimmäinen osa on jokin muu määrite kuin nimi. Esimerkiksi saIn *Áhu-Jovnnâ* 'Isoäidin-Jouni' nimesssä *Áhu-Jovni/Kuátimoorâst* 'Isoäidin-Jounin Kotamarasto'. Samoin yhdysviivaa

käytetään, kun nimen määrittänä on pienuutta ilmaiseva adjektiivi, joka viittaa tavallisesti siihen, että lapsi on saanut nimensä isän, äidin tai muun läheisen sukulaisen mukaan. Esimerkiksi saP *Uhca-Hánsa* 'Pikku-Hans eli Hanssin Hans' nimessä *Uhca-Hánsa/ Goahtesuolu* 'Pikku-Hanssin Kotasaari'. Yhdysviivaa käytetään myös ihmisennimen sisältävissä yhdyssanoissa. Esimerkiksi saIn *Hendrih-äjijih* 'Henrik-vaari' nimessä *Hendrih-äjijih puolžâ* 'Henrik-vaarin harju'.

Lyhenteet ja merkintätavat

Kielet

ka	karjala	saP	pohjoissaame
no	norja	su	suomi
ru	ruotsi	ve	venäjä
ruH	ruotsin Härjedalenin murre, härjedalska	murt.	ilmaisu esiintyy edellä mainitun kielen murteissa
saE	eteläsaame	vanh.	ilmaisu on vanhahtava kieltä eikä enää yleisessä käytössä
saIn	inarinsaame		
saKo	koltansaame		
saL	luulajansaame		

Kielioppitermit

adj.	adjektiivi	() vs. []	Kaarisulkeissa esitetään aineiston sanoissa sellaiset äänteet, jotka esiintyvät kyseisen sanan tutkimusaineistossa olevissa varianteissa; hakasulkeissa esitetään sellaiset äänteet, jotka pystytään teoreettisesti päättelemään sanaan kuuluviksi, mutta niiden käytöstä tutkimusaineistossa ei ole esimerkkejä.
attr.	attribuutti		
dem.	deminutiivi		
elat.	elatiivi		
gen.	genetiivi		
gen.-akk.	genetiivi-akkusatiivi		
ill.	illatiivia		
iness.	inessiivi		
lok.	lokatiivi		
komp.	komparatiivi		
mon.	monikko		
nom.	nominatiivi		
subst.	substantiivi		
y.	yksikkö		

140. *mu ferte*
mu fal ferte

mannat dievá badjel

141. *duolmmun dáid geđggiid*
juovaid

juolgevuodut
geđggiid hámagin

iešnai
geađgi
mii fierrá
jienáda

142. *geasseijas*
fiervvá geđggiid
humahalan

ja dat vástidit
muhto in máhte sin giela⁴

1. Johdanto

1.1. Tutkimuksen aihe

Tässä tutkimuksessa selvitän, kuinka paikannimet kuvastavat vähemmistö- ja enemmistökielten ja -kulttuurien välisiä suhteita paikallisessa kontekstissa. Valotan kysymystä analysoimalla tutkittavien paikannimiaineistojen rakennetta, sanastoa ja nimipareja sekä niissä mahdollisesti näkyviä vieraita vaikutteita. Lisäksi vertailen eri saamen kielten aineistoja keskenään. Näiden analyysien tuloksena syntyy myös kielitieteellistä perustietoa saamen kielten paikannimistä. Tärkeimmät tutkimuskysymykset ovat: 1) Minkälainen on tutkittavien paikannimien rakenne, eroaako se eri kielissä ja näkyykö siinä lainavaikutuksia? 2) Minkälaisia lainavaikutuksia näkyy tutkittavien paikannimien sanastossa ja eroavatko eri kielten tulokset toisistaan? 3) Minkälaisia nimipareja ja -kolmikoita tutkittavissa paikannimiaineistoissa on ja miten ne kuvastavat erikielisten yhteisöjen välisiä suhteita. Tutkimuskysymyksiin vastataan sekä kielitieteellisten analyysien että tarkan kulttuurisen kontekstitiedon avulla. Kontekstin kuvaamiseksi olen selvittänyt, minkälainen on tutkittavien yhteisöjen elinympäristö, kulkuyhteydet, asutus- ja maankäyttömalli, historia, suhteet muihin yhteisöihin sekä elinkeinot.

Tutkimusaineistot ovat kulttuurisesti rajattuja otoksia neljän saamen kielen, eteläsaamen, pohjoissaamen, inarinsaamen ja koltansaamen, paikannimistöstä. Tarkastelussa keskityn 1900-luvun alkupuolen tilanteeseen, jolloin elämäntapa oli vielä melko lailla omalähtöinen eivätkä valtiot olleet aloittaneet keskitettyä, aktiivista nimistöpolitiikkaa tutkittavilla alueilla. Tutkimuksen tarkoituksena on myös selvittää, voisiko nimistöä käyttää vähemmistökielen ja -kulttuurin tilannetta kuvastavana indikaattorina.

Aineiston analysointiin käytän yleisesti paikannimitutkimuksessa käytettyjä metodeita, mutta pyrin tekemään saamistani tuloksista tavallista pidemmälle meneviä tulkintoja sijoittamalla ne tarkkaan kulttuuriseen kontekstiin. Tähän tavoitteeseen minua ohjaa omaksumani teoriakehys, jota nimitän *kulttuuriseksi nomastiikaksi*, jonka ajatusmallit liittyvät läheisesti etnolingvistiikan⁵ kenttään. Yksi sen keskeisistä periaatteista on, että tutkittavan aineiston tuottaneet informantit ja heidän näkökulmansa nostetaan tutkimuksen keskiöön, ei vain aineiston tuottajina, vaan myös tulosten analysoinnissa ja tulkinnassa.⁶ Kuten Kaisa Rautio Helander (2008: 22–23) on tuonut esille, on vähemmistö-

4. Sikermä Nils-Aslak Valkeapään runoja (1989, runot 140–142, ei sivunumeroita). Saamenkielisten johdanto-runojen suomennotokset ovat liitteessä II.

5. Viittaa termillä erityisesti angloamerikkalaisessa maailmassa kehitettyyn tieteenalaan *ethnolinguistics* tai *cultural linguistics* laajoissa merkityksissään.

6. Katso aiheesta tarkemmin saamentutkimuksen kentässä esim. Porsanger (2005) ja Rydving (1995).

kielten paikannimitutkimuksessa usein tarpeen poiketa perinteisestä lingvisti-
sestä tutkimusperinteestä ja turvautua monitieteiseen lähestymistapaan. Syynä
on, että vähemmistöjen nimistöön vaikuttavat monet kielenulkoiset, erityises-
ti yhteiskunnalliset tekijät, joita enemmistöjen paikannimiä tutkittaessa ei ole
tarpeen edes huomioida niiden itsestään selvyuden vuoksi. Tutkimuksessani ei
keskitytä kuitenkaan poliittisesti, esimerkiksi valtiotasolla tehtyihin valintoi-
hin, joilla on vaikutettu saamen kielten ja saamelaisyhteisöjen asemaan, vaan
ne huomioidaan yhtenä kokonaiskuvan osana. Ensisijaisesti tulkintoja etsitään
paikallistasolta, paikallisten ryhmien välisistä suhteista.

Koko väitöskirjani yhtenä suurena innoittajana on Asbjørn Nesheimin
vuonna 1967 julkaistu artikkeli, jossa hän kuvaa itäisten ja läntisten kulttuuri-
vaikutteiden levikkiä eri saamelaisryhmissä niiden puhumissa kielissä esiin-
tyvien lainasanojen levikkien avulla. Tämä artikkeli antoi minulle aikoinaan
aivan uudenlaisen ymmärryksen siitä, kuinka arkipäiväiset, jokapäiväiseen elä-
mään liittyvät sanat avaavat huimia perspektiivejä menneeseen historiaan ja
ihmisryhmien välisiin suhteisiin.

Paikannimet osana muuta sanastoa kertovat kulttuurista ja kansojen
välisistä suhteista monilla eri tavoilla. Paikannimen aihe kertoo tietenkin nime-
tystä paikasta ja sen merkityksestä, mutta myös nimenantajista, heidän elämästään
ja siitä maailmasta, jossa he elävät. Paikannimissä voi olla lisäksi merkkejä
muista kuin nimenantaja- tai käyttäjäyhteisön ihmisistä ja heidän kulttuuris-
taan. Nämä merkit voivat olla suoria tai epäsuoria.

Ulkopuoliset vaikutukset voivat kohdistua paikannimien rakenteeseen
tai sanastoon monella tapaa. 1) Paikannimien rakenne, taivutus- ja muodostus-
mallit voivat muuttua. 2) Sanastossa vanhat omakieliset sanat korvautuvat
toisista kielistä lainatuilla tai omakielisten sanojen merkitykset voivat alkaa
muuttua toisen kielen mallin mukaisiksi. 3) Ulkopuolisesta vaikutuksesta paikan-
nimijärjestelmään on merkinä myös esimerkiksi se, että kielessä on paikan-
nimiä, joilla on variantti myös toisella kielellä. Vaikutuksen voimakkuutta ja
laatua kuvastavat varianttien lukumäärä ja laatu. 4) Paikannimijärjestelmissä
on havaittavissa lisäksi monenlaisia yhteisökohtaisia vaikutuksia tai kulttuuri-
sia reaktioita esimerkiksi nimien aiheiden valinnassa.

Niin kauan kuin tiedetään, saamelaiset ovat eläneet aktiivisessa ja vasta-
vuoroisessa kielellisessä ja kulttuurisessa vaihdantasuhteessa naapurikanso-
jen kanssa. Tämä on ilmennyt esimerkiksi saamelaisten luontevana kaksi- tai
monikielisyytensä. Veli-Pekka Lehtolan mukaan saamelaisten ja skandinaavien
sekä toisaalta saamelaisten ja suomalaisten suhteet ovat alusta alkaen olleet
erilaisia. Skandinaavien näkökulmasta saamelaiset olivat selkeä oma erillinen
ryhmänsä omine erikoistuneine elinkeinoineen viimeistään keskiajalla, pai-
koin jo rautakaudella. Suomalaisten suhde saamelaisiin oli läheisempi ja erot
vähäisempiä, kun molemmat ryhmät käyttivät jo varhain samoja resursseja.
(V.-P. Lehtola 2000a: 185–186, 189.) Kuolan niemimaalla tilanne on vastannut
enimmäkseen Skandinavian tilannetta, mutta toisaalta tiedetään Karjalasta tul-
leiden kausikalastajien, siirtolaisten ja kauppiaiden olleen läheisissä suhteissa

kolttasaamelaisten kanssa. Venäläisvaikutusta on tullut ennen kaikkea virkamiesten ja ortodoksisen kirkon kautta.

Veli-Pekka Lehtola on monissa kirjoituksissaan käsitellyt monikulttuurisuutta ja kulttuurien kontaktiviyöhykkeitä, joista hän käyttää nimitystä *rajamaa*. Rajamaa on monikulttuurisuuden kasvupohjana toimiva alue ja tila, jossa kulttuurit kohtaavat ja kerrostuvat.⁷ Kahta eri kulttuuria edustavan ihmisryhmän kohtaamiseen, etenkin jos toinen osapuolista on vähemmistö, voi liittyä negatiivista vallankäyttöä ja haltuunottoa, mutta myös positiivista keskinäistä vaikutusta, yhteisymmärrystä ja -toimintaa. Keskeistä on, kuinka kulttuurit pystyvät säilyttämään erikoisluonteensa ja identiteettinsä kohtaamisessa. (V.-P. Lehtola 2000a: 192.) Saamelaisten ja naapurikansojen välillä kohtaaminen on ollut myös kahden kielen kohtaamista, jossa kaksikieliset yksilöt ovat toimineet välittäjinä.

Lehtola painottaa paikallistason suhteiden merkitystä kahden kulttuurin kohtaamisessa. Paikallisessa tilanteessa suhteet ovat pitkäaikaisia, mikä mahdollistaa yleisten stereotyyppien purkamisen paikallistasolla. Toisaalta paikallistasolla voi syntyä uusia, spesifimpiä stereotyyppioita, joiden avulla pidetään kulttuurien vastakkaisuutta yllä. Konfliktit ja erilaiset poikkeustilanteet voivat tuoda esille etnisten ryhmien itsemäärittelyjä ja kulttuurisia reagoititapoja. (V.-P. Lehtola 2000a: 193; 2012: 15–18.) Juuri näitä Lehtolan kuvaamia paikallistason kontakteja ja niiden erityispiirteitä eri alueille uskon pystyväni kuvaamaan tutkimani paikannimistön ja niissä kuvastuvan tilanteen tulkinnan avulla.

Tutkimuksellani on muutamia lähtöoletuksia ja hypoteeseja. Oletan, että: 1) paikannimien rakenne on pääpiirteissään samanlainen kaikissa tutkittavissa kielissä eikä ulkopuolisia vaikutteita juurikaan ole; 2) paikannimien perusosien sanasto on valtaosin yhteistä kaikissa kielissä eikä ulkopuolista vaikutusta ole juuri havaittavissa, paitsi eteläsaamessa, jossa eri-ikäisten skandinaavisten lainasanojen määrä on tunnetusti suuri (esim. Bergsland 1992: 7), mutta määriteosissa sanastovaikutteita on kaikissa kielissä kussakin omilta lainanantajatahoiltaan; 3) nimiparit ovat pääosin sellaisia, joissa lähdekieli on ollut saame ja nimiparien suuri määrä ja levikki korreloivat ulkopuolisten vaikutteiden voimakkuuden kanssa; 4) ulkopuoliset vaikutukset on saatu kuhunkin kieleen tietyltä taholta: eteläsaameen skandinaavisista kielistä, pohjoissaameen skandinaavisista kielistä ja suomesta, inarinsaameen lähinnä suomesta ja koltansaameen toisaalta karjalan kielestä, toisaalta venäjältä.

Perustan kohtia yksi ja kaksi koskevat lähtöoletukseni seuraaviin tietoihin. Saamen kielet ovat eronneet toinen toisistaan suhteellisen lyhyt aika sitten ja niiden rakenteen sekä sanaston tiedetään olevan melko lailla samankaltainen. Oletan, että tämä koskee myös paikannimiä. Vaikka tiedetään, että ulkopuoliset vaikutteet voivat koskea kielen kaikkia osa-alueita, on huomattu, että rakenteeseen kohdistuvat vaikutteet ovat suhteessa paljon harvinaisempia kuin

7. Lehtolan ajattelu ei ole ristiriidassa Fredrik Barthin ajatusten kanssa. Barthin (esim. 1998[1969]) mukaan rajan olemassaolo luo etnisiteetin, kun ihmiset tulevat tietoisiksi erilaisuudestaan suhteessa naapuriryhmään. Lehtolan ajattelu ei sulje tätä näkemystä pois, vaan etenee askeleen edemmäs kulttuurisen vuorovaikutuksen analysoinnissa.

esimerkiksi sanastossa tapahtuvat muutokset (ks. esim. Häkkinen 1996: 127–128; Sankoff 2002: 656, 658; Thomasonin 2001: 70–71). Knut Bergslandin (1977: 10; 1992: 7–13) mukaan etenkin eteläsaameen on omaksuttu joitakin skandinaavistyyppisiä lauserakenteita, mikä nostaa mahdollisten vaikutusten todennäköisyyttä.

Toisaalta eteläsaamessa on säilyneenä muista saamen kielistä kadonneita oletettavasti ikivanhoja lauserakennetyyppejä ja skandinaaviset vaikutukset eteläsaamen morfologiaan ja fonologiaan ovat hämmästyttävän vähäisiä huolimatta suuresta lainasanojen määrästä sekä voimakkaasti kielellisestä ja kulttuurisesta paineesta.⁸ Paikannimien sanastossa on paljon sellaisia sanoja, etenkin alueen topografiaa kuvaavia appellatiiveja, joille saamelaisilla on täytynyt jo ennestään olla omakieliset nimitykset, joiden korvaaminen laajassa mittakaavassa tuntuu järjettömältä. Sen sijaan määräiteosien sanasto on siinä määrin vaihtelevaa, että siellä etenkin lainattujen kulttuurisanojen luulisi olevan selvästi edustettuina. Tiedostan kyllä, että on tavallista, että hyvinkin keskeisiä omakielisiä sanoja, kuten kehonosien tai sukulaisten nimityksiä, on korvattu lainasanoilla eivätkä lainasanat useinkaan ole tuoneet kieleen täysin uutta käsitettä (esim. Bergsland 1977: 6; Haspelmath 2009: 35, 48–49; Salo 2009: 241). Keskeisin perussanasto lainautuu kuitenkin maailman kielissä keskimäärin huonommin kuin esimerkiksi kulttuurisanat (Tadmor 2009: 64–65).

Kohdan kolme lähtökohtana on tieto, että saamen kieli on ollut varhaisemmin tutkimusalueilla puhuttu kieli.⁹ Vaikutteiden voimakkuuden ja nimi-parien suuren määrän olettaisi vastaavan toisiaan aivan luonnollisista syistä eli että suurempi määrä kontakteja ja kanssakäymistä johtaa automaattisesti suurempaan määrään molempien nimeämiä paikkoja. Kohdan neljä oletukseen vaikuttavat ennen kaikkea ne historialliset tiedot, joita on olemassa tutkimieni yhteisöjen suhteista muihin kansoihin.

1.2. Tutkimuksen kuvaus

Tutkimukseni jakautuu kahteen tutkimukselliseen pääosaan: kulttuuriseen ja kielelliseen. Näitä edeltää teoreettinen osa (luku 2) jossa esittelen aikaisempia tutkimuksia sekä teoreettisia ja metodisia suuntauksia, jotka ovat olleet innoittamassa tätä tutkimusta. Teksti on kirjoitettu siten, että kulttuurista ja kielellistä pääosaa sekä niiden päälukuja on mahdollista lukea itsenäisinä teksteinä. Olen päättänyt tähän valintaan siksi, että toivon tutkimukseni palvelevan mahdollisimman helposti mahdollisimman monia. Tällainen rakenne mahdollistaa sen, että lukija voi halutessaan helposti valita luettavakseen ainoastaan mikrohistoriaa ja etnografiaa tai vaihtoehtoisesti nimistöntutkimusta koskevat osat tai jopa vain yhden luvun jommastakummasta.

Ensimmäisessä tutkimuksellisessa pääosassa, niin sanotussa kulttuurisessa osassa, joka käsittää luvun 3, kuvaan tutkittavia yhteisöjä ja näiden

8. Myös Bo Wickman (1982) on käsitellyt saamen kielten syntaksissa olevia skandinaavisia vaikutteita ja Michael Rießler (2004) sekä Jurij Kusmenko (2004b) vaikutuksia molempiin suuntiin.

9. Eteläisimmän eteläsaamelaisalueen osalta tästä asiasta kiistellään ajoittain edelleen. Aihetta käsitellään tarkemmin eteläsaamen tutkimusaluetta esittelevässä luvussa.

elinympäristöä, kulkuyhteyksiä, asutus- ja maankäyttömallia, historiaa, suhteita muihin yhteisöihin sekä elinkeinoja etnohistoriallisen tutkimusperinteen näkökulmasta. Tämän osan tarkoituksena on antaa mahdollisimman kattava kuva siitä kulttuurisesta kontekstista, jossa tutkimiani paikannimiä on käytetty. Yhteisöjen esittelyt eivät ole täysin yhteismitallisia, vaan kunkin yhteisön kohdalla on pyritty painottamaan juuri kyseiselle ryhmälle keskeisiä ja tutkimukselle merkityksellisimpiä aiheita. Myös saatavilla olevat lähteet ovat vaikuttaneet jonkin verran esittelyjen koostumukseen. Lähteinä on käytetty tasarvoisesti sekä muistitietoa että akateemista tutkimustietoa.

Toisessa pääosassa, niin sanotussa kielellisessä osassa, paneudun kolmen erilaisen kielitieteellisen kysymyksenasettelun kautta tutkimusaineistonani oleviin paikannimiin. Ensimmäisenä, luvussa 4, tarkastelen paikannimien rakennetta ja jaottelen tutkimusaineistoni erilaisiin alaluokkiin rakenteen mukaan. Tarkoituksena on kuvata paikannimien rakenne: minkälaisista kieliaineksista ja mitä periaatteita noudattaen paikannimet on muodostettu. Samalla vertailen keskenään eri kielten nimien rakennetta ja koetan etsiä merkkejä ulkopuolisista vaikutteista nimien rakenteeseen.

Toiseksi, luvussa 5, tutkin paikannimien sanastoa. Käyn systemaattisesti läpi kaikki aineiston perusosissa esiintyvät maastoappellatiivit ja niiden alkuperän. Samalla vertailen eri kielten sanastoa keskenään: kuinka paljon niissä on yhteistä ja kuinka paljon eroja. Lisäksi tarkastelen niitä määriteosissa esiintyviä sanoja, jotka ovat selkeästi nuoria lainasanoja. Myös näiden sanojen alkuperä käydään läpi, jotta saadaan kuva tärkeimmistä lainanantajakielistä. Molempien sanastoryhmien osalta tarkoituksena on selvittää kuinka paljon paikannimissä on yhteistä ja kuinka paljon lainasanastoa sekä mistä kielistä ne on lainattu kullakin alueella.

Kolmas kielitieteellinen tutkimuskohde ovat aineistoissa esiintyvät nimiparit tai -kolmikot, jotka muodostuvat saamenkielisestä ja valtakielisestä tai toisella saamen kielellä olevasta rinnakkaisnimestä. Niitä käsittelen luvussa 6. Tässä osassa selvitän nimiparien esiintymisen lisäksi erilaisten lainatapojen yleisyyttä eri kielissä ja syitä erilaisten lainaustapojen yleisyyteen tai harvinaisuuteen. Myös nimiparien sijainti tutkimusalueella on yhtenä tarkastelun kohteena. Tulosten pohjalta pohdin, miten nimiparit kuvastavat yhteisöjen välisiä suhteita. Kaikkien käsittelylukujen (luvut 3, 4, 5 ja 6) lopussa tarkastelen yhteenvedonomaaisesti, kuinka saadut tulokset eroavat tai muistuttavat toisiaan sekä kuvaavat mahdollisia ulkopuolisia vaikutteita tutkittavassa nimistössä. Lisäksi pohdin, miten nämä vaikutukset on tulkittava, kun ne sijoitetaan osaksi kulttuurista kontekstiaan.

Lopussa, luvussa 7, vedän yhteen koko tutkimuksessa esille nousseet tulokset sekä tarkastelen niitä käyttämäni teoreettisen viitekehyksen sekä kulttuurisen ja historiallisen kontekstin valossa. Tarkoituksena on tulkita, miten erilaisissa tilanteissa elävät yhteisöt ovat suoraan tai epäsuorasti tuoneet esille näiden suhteiden luonnetta paikannimistössään ja sitä miten ne kuvastavat yhteisön tilannetta suhteessa valtakieliin ja -kulttuureihin. Samalla pohdin, voiko paikannimiä käyttää kielen uhanalaisuutta kuvastavana indikaattorina.

1.3. Tutkimuksen rajaus

1.3.1. Tutkimusalueet ja -aineistot

Jokaisesta tutkittavasta saamen kielestä on valittu yksi tutkimusalue, jonka paikannimiaineisto toimii kielen paikannimiä edustavana otoksena. Eteläsaamea edustavat Ruotsin Jämtlannin maakunnassa, Härjedalenin kunnassa sijaitsevan *Ruvhten sijten* (aikaisemmin *Tännäs sameby*) paikannimet. Pohjoissaamen nimistöä edustavat Suomen Lapissa, Utsjoen kunnassa sijaitsevan *Dálvadasin* kylän paikannimet. Inarinsaamenkielisiä paikannimiä edustavat Suomen Lapissa, Inarin kunnassa sijaitsevan *Čovčjävrrin* eli *Syysjärven* ja *Kosseennâmin* eli *Paksumaan* alueen paikannimet. Koltansaamen paikannimiaineisto on *Suõnn'jelsijddin* eli *Suonikylän* pohjoisosassa sijaitsevalta *Sverloffien* (aikaisemmin *Sverlov*) sukualueelta *Pá'jj-* ja *Vue'll Äkkjáurrrin* eli *Ylä-* ja *Ala-Akkajärven* ympäristöstä. (Ks. Kuva 1.)

Eteläsaamen tutkimusalue *Ruvhten sijte* sijaitsee Keski-Ruotsissa, Härjedalenissa, Norjan rajan tuntumassa. Tutkimusalue käsittää siidan eli *samebyn* alueen siten kuin Ernst Manker on sen tutkimuksessaan (Manker 1953) määrittellyt.¹⁰ Alueella puhuttava saamen kieli edustaa eteläsaamen eteläistä murretta eli niin sanottua jämtlanninsaamea (Sammallahti 1998: 24). Mikko Korhonen (1981: 15) sijoittaa *Ruvhten sijtessä* (Korhosella *Tännäs*) puhutun murteen tarkemmin jämtlanninsaamen eteläryhmään.

Ruvhten sijten paikannimiaineiston ovat keränneet valtaosin ruotsalaiset kielentutkijat Björn Collinder (1894–1983) ja Gustav Hasselbrink (1900–1982). Collinder keräsi paikannimiä ja kielennäytteitä alueella vuonna 1941 ja Hasselbrink vuonna 1943. Tämän lisäksi paikannimiä ja niihin liittyvää perinnettä ovat keränneet myös *Ruvhten sijteen* kuuluva Karin Rensberg Ripa sekä Ann-Charlotte Sjaggo Saemieh saepmesne – Samiska rummet -projektissa.¹¹ Joitakin paikannimiä on löytynyt Eliel Lagercrantzin sanakirjasta (1939: I–II). Hän keräsi alueelta kielennäytteitä vuonna 1921. Osa aineistosta on koottu äänitteiltä, joiden äänittäjinä ovat olleet Anders Lööv (1943–2006) vuonna 1970 ja Israel Ruong (1903–1986) vuonna 1956. Lisäksi yksittäisiä nimiä on poimittu erilaisista kartoista ja kirjallisista lähteistä. Paikannimiaineistojen yksityiskohtaiset lähdetiedot ja informantit, sikäli kun ne ovat tiedossa, on lueteltu lähteissä sekä liitteessä I: 1.

Pohjoissaamen tutkimusalue *Dálvadas* sijaitsee Suomen Pohjois-Lapissa Utsjoen kunnan länsiosassa. Tutkimusalueeseen kuuluu Tenon rannassa sijaitseva kylä lähialueineen sekä sen itäpuolella *Báišduottarissa* eli *Paistunturissa* oleva kyläläisten käyttämä tunturialue. Alueella puhuttava pohjoissaame kuuluu Finnmarkin päämurteen itäiseen varianttiin. Tarkemmin kieli edustaa *Ylä-Tenon* murteen Outakosken paikallismurretta. (Sammallahti 1998: 9–16.)

Paikannimiaineisto on koottu kahdesta päälähteestä: Kotimaisten kielten keskuksen (Kotus) Nimiarkistosta sekä Turun yliopiston folkloristiikan ja

10. Tarkemmat tutkimusalueiden kuvaukset ja tiedot niiden asukkaista löytyvät luvusta 3.

11. Projektista ja sen tutkimuksista löytyy tarkempaa tietoa internetistä osoitteesta <samiskarummet.se>.

Kuva 1.
Tutkimus-
alueet.

uskontotieteen oppiaineiden Saamelaisen folkloren tutkimusprojektin eli Talvadas-projektin aineistoista. Kotuksen aineiston on kerännyt suurelta osin Samuli Aikio 1960-luvulta alkaen. Lauri Hongon (1932–2002) johtaman Talvadas-projektin ja sen esiprojektin aineistoja ovat keränneet lukuisat tutkijat ja opiskelijat vuosina 1965–1975. Lisäksi yksittäiset tutkijat ovat jatkaneet omiin tutkimusaiheisiinsa liittyvien haastattelujen tekoa aina nykyaikaan asti.¹² Apuna on käytetty myös erilaisia karttoja. Käytettyjen aineistojen yksityiskohtaiset lähdetiedot, kerääjät ja informantit, sikäli kun ne ovat tiedossa, on lueteltu lähteissä sekä liitteessä I: 2.

Inarinsaamen tutkimusalue sijaitsee Suomen Pohjois-Lapissa, Inarin kunnan pohjoisimmalla reunalla. Alue on rajattu siten, että se vastaa väljästi Čovčjävriellä ja Kosseennâmissa 1900-luvun alkupuolella talvisin tai pysyvästi asuneiden sukujen käyttöaluetta. Tuolla alueella puhuttava inarinsaame edustaa kielen pohjoista murretta.¹³ Käyttämäni paikannimiaineisto on poimittu laajemmasta Inarin kunnan paikannimikokoelmasta, jonka on kirjallisista ja

12. Talvadas-projektista ja Dálvadasin tutkimushistoriasta kirjoittavat tarkemmin esimerkiksi Honko (1971), Oksala (1988: 11), Huuskonen (2004; 2007) ja Morottaja (2007b).

13. Inarinsaame on perinteisesti jaettu neljään eri päämurteeseen: etelä-, itä-, pohjois- ja länsimurteeseen (esim. E. Itkonen 1939: VIII, XIII; Äimä 1918: VII), mutta niitä ja niiden eroja ei ole määritelty systemaattisesti. Ilmeisesti tästä syystä esimerkiksi Pekka Sammallahti (1998: 27–29) ei esittele lainkaan inarinsaamen murteita saamen kielten ja niiden murteiden esittelyssään.

arkistolähteistä sekä haastattelemalla koonnut Uccpárnáa Vuoli Ilmar, Ilmari Mattus. Lisäksi nimivariantteja on poimittu Kotuksen Nimiarkistosta sekä erilaisilta kartoilta. Tarkemmat tiedot käytetyistä lähteistä löytyvät lähteissä sekä liitteestä I: 3.

Koltansaamen paikannimet ovat Suomeen vuosina 1920–45 kuuluneen Petsamon alueen eteläosassa sijainneen Suõ’nn’jelsijddin pohjoisosasta. Tutkimusalue käsittää Sverloffin sukualueen sellaisena kuin Karl Nickul (1900–1980) on sen määritellyt tutkimuksessaan (Nickul 1948). Alueella puhuttu kieli edustaa koltansaamen eteläisen murreryhmän Suõ’nn’jelsijddin eli Suonikylän murretta (Sammallahti 1998: 31).

Käyttämäni paikannimiaineiston on kerännyt valtaosin Karl Nickul vuosina 1929–1932 tekemiensä kartoitustöidensä ohessa (Nickul 1934). Nickulin tärkeimpänä informanttina toimi Huáttar Íllep Jáakk, Jaakko Sverloff (1894–1977). Aineiston kieliasun on tarkastanut T. I. Itkonen. Toinen tärkeä ja edellistä täydentävä lähde on T. I. Itkosen *Koltan- ja kuolanlapin sanakirjan* toisessa osassa julkaistu paikannimilista, joka on koottu kenttätöissä Petsamon alueella 1900-luvun alussa, koltasaamelaisilta informanteilta myöhemmin Helsingissä sekä erilaisista kirjallisista lähteistä (T. I. Itkonen 1958: II: 965–1038). Tätä pääaineistoa täydentää Nickulin myöhemmin julkaisema nimistösikermä (Nickul 1948) sekä vähissä määrin Väinö Tannerin (1881–1948) keräämät paikannimet (Tanner 1928). Myös Suonikylässä syntynyt Huáttar Íllep Ķiurrâl Maa’ffi, Matti Sverloff (1924–2006) on tallentanut alueen paikannimiä sekä historia- ja perinnetietoa (M. Sverloff 2003). Paikannimiä ja niihin liittyvää perinnettä on lisäksi koottu Mikko Korhosen (1936–1991) ja Israel Ruongin äänittämiltä nauhoitteilta. Tarkemmat lähdetiedot ja tiedot informanteista, silloin kun ne ovat olleet tiedossa, on kerrottu lähteissä sekä liitteessä I: 4.

Tutkittavat nimiaineistot ovat pieniä eikä niiden pohjalta voi tehdä koko tutkittavaa kieltä, laajempaa kulttuurista ryhmää tai aluetta koskevia päätelmiä. Tutkimustulokset ovat siis varsinkin kulttuuristen tulkintojen osalta paikallisia ja toisinaan jopa ristiriidassa laajempien kokonaisuuksien tutkimisesta välittyvän kuvan kanssa. Myös kielitieteellisten analyysien tuloksia on syytä pitää koko kieleen nähden lähinnä suuntaa-antavina. Laajemmat nimiaineistot kustakin kielestä olisivat tutkimustulosten yleistettävyyden takia toivottavia, mutta tämän työn puitteissa sellaiseen ei ollut mahdollisuutta, koska nimiaineistojen kokoaminen ja ennen kaikkea vertailukelpoiseen muotoon muokkaaminen vaativat erittäin paljon resursseja. Valitsemiani aineistoja tasalaatuisempaa kokonaisuutta ei myöskään ole mahdollista koota, jos mukaan halutaan pieniä saamen kieliä, joiden nimistöä on koottu fragmentaarisesti.

Eri kielten paikannimiaineistojen koko eroaa huomattavasti siitä huolimatta, ettei tutkimusalueiden koko suuresti eroa toisistaan. Vähiten nimiä on eteläsaamesta: vain 168 kappaletta.¹⁴ Syynä on, että vaikka Ruvhten sijten alue on laaja, noin puolet alueesta on nykytilanteessa sellaista, ettei siellä ole lain-

14. Näin siitä huolimatta, että Ruvhten sijten nimikokoelma on nimilippujen määrän perusteella laajin Upsalan SOFI:n arkistossa olevista eteläsaamelaisien siidojen paikannimikokoelmista.

kaan saamenkielisiä paikannimiä. Ei ole varmaa tietoa siitä, onko niitä ollut aikaisemmin, muttei myöskään mitään varmaa syytä, ettei niitä olisi voinut olla.¹⁵ Joka tapauksessa jo pitkän aikaa saamelaisten ja ruotsalaisten yhdessä käyttämiä paikkoja on kutsuttu ainoastaan ruotsinkielisellä nimellä. Tämä ei ole tuottanut ongelmia, sillä alueen saamelaiset ovat osanneet ruotsia jo useiden satojen vuosien ajan, mikä on voinut osaltaan tukea vanhan saamenkielisen nimistön katoamista.¹⁶ Saamelaisia nimiä on käytössä vain niillä ylätunturi-alueilla, joita lähinnä saamelaiset käyttävät. Näidenkin alueiden nimistä osa oli jo 1940-luvulla unohtunut tai korvautunut uudemmilla nimillä, mikä käy ilmi kun vertaa 1940-luvun kokoelmia Lagercrantzin sanakirjassa oleviin vuonna 1921 koottuihin nimiin. Alueen saamelaisasukkaiden nimoreviiri on siis lähtökohtaisesti ollut kaksikielinen.

Muiden tutkimusalueiden osalta nimistön määrään vaikuttaa kaksi päätekijää: keruutapa ja nimeämismalli. Eniten nimiä on Sverloffin sukualueen (655 nimeä) ja Čovčjävri–Kosseennâmin alueen aineistossa (561 nimeä). Molempien alueiden nimistön kerääminen on ollut pitkä prosessi, jossa on ollut mukana laaja edustus alueen asukkaita. Tällä tavalla mukaan on saatu suuri määrä paikannimiä ja erityisen paljon pienpaikannimistöä. Molempien alueiden asukkaiden elinkeinomalli on ollut myös sellainen, että he ovat hyödyntäneet suurinta osaa alueestaan intensiivisesti ja monipuolisesti joko vuoden ympäri tai vähintäänkin pitkiä aikoja vuodesta.

Myös Dálvadasin nimiä on kerätty pitkän ajan puitteissa ja paikallisten asukkaiden avustamana. Nimiä on tallennettu kuitenkin vain 222 kappaletta, vaikka seutu on puhtaasti pohjoissaamenkielistä. Syitä on monia. Alueen asukkaat eivät ole olleet yhtä kokonaisvaltaisesti ja omalähtöisesti mukana nimistön kokoamisessa kuin Čovčjävri–Kosseennâmin tai Sverloffien alueella, vaan nimistöä on koottu ensisijaisesti nimestäjälähtöisesti ja melko pitkälti karttoja varten. Esimerkiksi kyläkentän ja jokialueen pienpaikannimistöä ei ole juuri tallennettu eikä minulla ollut siihen itsellänikään tilaisuutta. Lisäksi alueen elinkeinomalli poikkeaa paljon edellisistä: elinkeinojen ja asumisen keskus on ollut jokivarressa ja tunturialueella on liikuttu vain erityisestä tarpeesta, usein melko lyhyitä aikoja. Nimistön määrään voi vaikuttaa myös se, että alue on valtaosin suuripiirteistä tunturimaastoa, jossa pienialaisten kohteiden nimeäminen ei ole yhtä tavallista.

Yhdellä paikalla voi olla useampi nimi, joten tutkittujen nimien määrä on suurempi kuin nimettyjen paikkojen. Erillisiksi nimiksi on laskettu myös sellaiset samaan paikkaan viittaavat nimet, joiden rakenne poikkeaa toisistaan eli ne sijoittuvat rakenneanalyysissä eri kategorioihin. Nimissä voi olla esimerkiksi eri määrä elementtejä, ne ovat eri sijamuodossa tai yksi elementti on erilainen. (vrt. Zilliacus 1972: 363.) Säännöstä on kolme poikkeusta, jotka koskevat perusosien

15. Kysymys on niin laaja ja monimutkainen, että se vaatisi aivan oman tutkimusprojektinsa, jossa skandinaavisten ja saamen kielten asiantuntijat yhdessä tutkisivat tilanteen yksityiskohtaisesti. Tämä tutkimuksen puitteissa siihen ei ole mahdollisuutta, vaan rajaan tutkimukseni koskemaan vain kokoelmissa olevaa varmasti eteläsaamenkielistä nimistöä.

16. Katso kaksikielisyyden vaikutuksesta lainaamisen todennäköisyyteen esim. Haspelmath (2009: 40–43, 46–49).

variaatiota ja yksi, joka koskee määriteosien variaatiota. Saman nimen vapaa-eseen vaihteluun kuuluvaksi lasketaan määriteosan äänteellinen variaatio, kun kyseessä on äänteellisesti mukailtu lainaelementti, ja kun on selvää, että kaikki variantit viittaavat samaan lainanantajakielen sanaan ja ovat samassa sijamuodossa. Lisäksi saman nimen edustumiksi on laskettu joitakin yksittäisiä kirjallisia arkistokokoelmista poimittuja nimiä, joiden määriteosan kerääjä saamen kieltä taitamattomana on tallentanut useissa hieman toisistaan poikkeavissa äänneasuisa, jotka kaikki ovat periaatteessa mahdollisia. Näidenkin tapausten on kuitenkin pysyttävä saman rakenneluokan sisällä.

Perusosissa deminutiivijohtimen lisäämisen tai puuttumisen sekä yksiköllisyyden tai monikollisuuden ei katsota vielä tekevän kahdesta nimestä eri nimiä, vaan ne kuuluvan yhden nimen vapaan vaihtelun piiriin. Samoin yhdeksi nimeksi on laskettu sellaiset variantit, joissa samaan määriteosaan liittyy useammanlaisia perusosia, kunhan varioivat maastotermit ovat merkitykseltään läheisiä, esimerkiksi saP *johka* ~ *ája* 'joki, puro' tai saE *tjåånne* ~ *tjöörne* ~ *jaevrie* 'lampi, järvi'. Olen katsonut tällaisen lievennyksen Zilliacuksen sinänsä hyvin perustellusta luokittelutavasta tarpeelliseksi, koska saamen kielten nimistön status on monilla alueilla heikko. Varsinkin eteläsaamelaisalueella nimistöä on jo pitkään käyttänyt vain pieni ja hajanainen ihmisjoukko suppeassa käyttökontekstissa eikä virallinen käyttö esimerkiksi kartoissa ole ollut tukemassa nimiasujen vakiintumista samalla tavalla kuin valtakielten nimistöä.¹⁷ (Magga 1994: 8)

1.3.2. Tutkimusalueiden ja -aineistojen valintaperusteet

Tutkittavien kielten valinta on suoraa seurausta tutkimuskysymyksistä, joihin haetaan vastausta. Koska kyseessä on vertaileva tutkimus, oli tarkoituksenmukaista valita tutkimuskohteiksi sellaisia saamen kieliä, jotka edustavat mahdollisimman erilaisia ryhmiä. Eteläsaame ja pohjoissaame edustavat saamen kielten läntisen pääryhmän kahta ääripäätä, kun taas inarinsaame ja koltansaame kuuluvat itäiseen pääryhmään. Tämä luo mahdollisuuden vertailla saamen kielten sisäistä variaatiota yhteissaamelaisten aineksien osalta.

Valitut saamen kielet ovat olleet lisäksi eri valtakielten vaikutuksen alaisina. Eteläsaame on skandinaavisten valtakielten ympäröimä, pohjoissaameen vaikuttavat sekä skandinaaviset kielet että suomen kieli, inarinsaame on saanut vaikutteita ennen kaikkea suomen kielestä ja koltansaame venäjämästä sekä karjalan kielestä. Nämä eri valtakielen vaikutukset ovat vaikuttaneet tutkittaviin kieliin, ainakin niiden appellatiiveihin. Tutkimuksessani on tarkoitus selvittää, onko vaikutus ulottunut myös paikannimiin ja jos on, niin miten. On myös mielenkiintoista tarkastella, minkälainen suhde vähemmistökielen ja valtakielen paikannimien välillä on alueilla, joilla on sekä valtakielen että vähemmistökielen puhujia.

Kaikkien paikannimistöjen tärkeimmät lähdekriittiset valintakriteerit ovat olleet yhtäläiset. Niitä ovat olleet mahdollisimman hyvä kattavuus ja että

17. Muutamissa tapauksissa suuri varioivuus liittyy nuoreen lainanimeen, mikä edelleen tukee näiden nimien laina-alkuperän tulkintaa (ks. esim. Haspelmath 2009: 41).

aineistoon liittyy tai on liitettävissä runsaasti kulttuurista tietoa. Jo nämä kriteerit rajaavat aineistoa voimakkaasti. Esimerkiksi kaikkein itäisimmistä saamelaiskielistä, kildinin- ja turjansaamesta, olisi ollut hyvin vaikea löytää sopivia aineistoja, vaikka ne ehkä olisivat edustaneet itäisten saamen kielten erikoispiirteitä paremmin (ks. esim. Porsanger 2005: 166–168).

Yksi tärkeimmistä lähdekriittisistä valintaperusteista on ollut aineiston kerääjän tai kerääjien suhde informanteihin ja tutkimusalueeseen. Esimerkiksi inarinsaamen tutkimusalueen tärkein valintakriteeri on ollut, että aineiston kerännyt Ilmari Mattus on itse kotoisin tutkimusalueelta. Kun lisäksi tunnen hänen täsmällisen työskentelytapansa, voin olla varma, että hänen keräämänsä aineisto on mahdollisimman kattava ja siitä annetut selostukset käyttäjäyhteisön hyväksymiä. Samoin koltansaamen aineistoksi on valittu juuri Sverloffien sukualue, koska kerääjä Karl Nickul oli eniten ja läheisimmissä tekemisissä juuri tämän suvun ihmisten kanssa.¹⁸ Muista kolttasaamelaisista siidoista kuin Suonikylästä yhtä laajoja ja monipuolisia kokoelmia ei ole edes olemassa.

Eteläsaamen aineiston kohdalla valinnanvaraa oli vähiten, koska eteläsaamenkielisten paikannimien kokoelmat ovat suhteellisen pieniä. Eteläsaamelaisia paikannimiä alettiin kerätä melko myöhään, kerättyä aineistoa on tutkittu hyvin vähän ja lähes ainoastaan kielihistoriallisesta näkökulmasta. Monet paikannimet katoavat tai ovat jo kadonneet käytöstä, kun vanhin aktiivisesti saamen kieltä käyttänyt sukupolvi on kuollut. Toisaalta tilalle on jo tullut moderneja skandinaavisvaikutteisia lainanimiä, jotka antavat vääristyneet kuvan alueen nimistön historiasta. (Strade 1997: 181.) Päädyin lopulta valitsemaan Ruvhten sijten paikannimet, koska se on tuntemistani eteläsaamen paikannimiaineistoista laajin ja koska tältä alueelta on saatavissa myös melko hyvin tietoa elinkeinoista ja perinteestä. Lisätuna on myös ollut, että Ruvhten sijten asukkaat ovat itse varsin aktiivisia perinteen- ja kielenvaalijoita.

Pohjoissaamen aineisto oli siinä mielessä valmiiksi valittu, että olen tutkinut Dálvadasin paikannimiä jo pro gradu -työssäni (Valtonen 2003b; 2004). Tässä tutkielmassa kävi ilmi, että aineisto on hyvin rikasta ja että sen pohjalta on mahdollista tehdä laajempaakin tutkimusta kuin mihin pro gradu -työssä oli tilaisuus. Kun kylässä on lisäksi toteutettu erittäin mittava saamelaisen perinteen keruu, on aineistoa tarjolla runsaasti.

Kaikki tutkimusalueet on rajattu yhteisön oman näkemyksen mukaan ja jokainen tutkittava paikannimiaineisto on yhden kulttuurisesti rajatun kylän tai suvun käyttöalueen nimistökokonaisuus. Ruvhten sijten aineisto on rajattu siidan rajojen mukaan, Dálvadasin ja Čovčjävri–Kosseennâmin aineistot rajautuvat alueen käytön mukaan ja Suõ'nn'jelsijddin tutkimusalue on rajattu samoin kuin tutkittava sukualue. Käytetyn rajausmallin tärkein peruste on, että se kuvastaa yhteisön omaa luonnollista alueen hahmotustapaa, joka on sidoksissa myös ihmisten paikannimien hallintaan. Ihminen hallitsee parhaiten ja kattavimmin sen alueen paikannimet, jota hän käyttää päivittäin ja joka on hänelle

18. Katso Nickulin ja Sverloffien suhteista Lehtola (2012: 320–324) sekä ulkopuolisten kerääjien ja saamelaisien informanttien suhteista yleensä Lehtola (2012: 312–329).

merkitykseltään suurin. Tällaisen kulttuurisesti rajatun alueen asukkaat jakavat yhteisen nimistöreviirin ja siihen liittyvän kulttuurisen tietouden, jota käytän kielitieteellisten tulosten kontekstualisoinnissa.¹⁹ (Zilliacus 1972: 366; 1975: 56.)

Usein saamelaisyhteisöjen vanhana omalähtöisenä kulttuurisena alueiden jaottelumallina on pidetty siidaa. Siida-sana on suomen kielelle sovitettu mukaelma saamen kielten vastaavasta sanasta (saE *sijte*, saP *siida*, saIn *siddâ*, saKo *sidd*). Sen merkitys vaihtelee jonkin verran saamelaisryhmästä toiseen, mutta perusmerkitys on, että siida on joukko perheitä, jotka toimivat jotenkin yhdessä, esimerkiksi paimentavat yhdessä poroeloojaan, ja asuvat samassa paikassa tai samalla alueella. Siida käännetään usein termeillä kylä, lapinkylä tai ruotsiksi *sameby*, mutta termillä voidaan viitata myös pienempiin ryhmiin, jopa yhden perheen poroeloon. (Esim. Manker 1953: 13, 16.) Siida-käsite ei siis perinteisessä merkityksessään suoraan rajaa maantieteellistä aluetta, vaan siida on joukko ihmisiä, jotka yhdessä käyttävät tiettyä aluetta. Nykytermein voi puhua yhteisöstä.

Tämä sopii hyvin tutkittaviin aineistoihini, sillä niistä ainoastaan yksi, eteläsaamelainen Ruvhten sijte, edustaa selkeästi maantieteellisesti määriteltäviä siida- eli kyläkokonaisuutta, mutta senkin rajat perustuvat tietyn yhteisön ikimuistoiseen nautintaan, jonka Ruotsin valtio on ottanut oman rajausperusteensa pohjaksi. Muiden tutkittavien alueiden rajaus on väljempi, koska se ei ole sidoksissa valtion tai kunnallishallinnon määritelmiin, vaan ainoastaan yhteisön toimintaan. Sverloffin sukualue oli osa suuremmasta Suõnn'jelsijddista ja edelleen jakautunut yksittäisten perheiden alueisiin, joista osalla oli yhteistyötä keskenään, osalla ei. Vastaava tilanne on vallinnut myös Čovčjävriin ja Kosseennämin sekä Dálvadasin alueilla, joissa on ollut useita osin yhdessä toimineita perheyksiköitä. Myös Čovčjävri–Kosseennâm ja Dálvadas ovat aikoinaan olleet suurempien, valtionhallinnossakin tunnustettujen, historiallisten siidojen eli lapinkylien, Inarin ja Tenokylän, osia.

Koska saamelaisten aluekäsitys on liittynyt tietyn ihmisjoukon toimintaan, on kovin tarkkojen rajojen määrittäminen ollut useimmiten tarpeetonta. Ainoastaan joillakin erikoisen rikkailla resurssialueilla on rajojen määrittely ollut tarkkaa. Toisaalta ristiriitojen välttämiseksi on esimerkiksi Suonikylässä vahvistettu vuosittain kunkin suvun alue. Siidan ja sen sukualueiden rajoja ei ollut kuitenkaan merkitty maastoon mitenkään, mutta kaikki tiesivät missä ne menivät ja mikä paikka kuului kenellekin. (Nickul 1948; Vilkuna 1989: 196.)

Paulo Susiluodon mukaan rajoilla ei ollut suurta ideologista merkitystä Suonikylän kolttasaamelaisille. Omalle identiteetille ja kulttuurille keskeiset tilat ja paikat sijaitsivat yhteisön ydinalueella, eivät rajaseuduilla. Samoin pyhät paikat sijaitsivat omien ryhmien alueiden keskuksina eivätkä olleet ryhmien välisiä rajapaikkoja.²⁰ Rajojen merkityksen vähäisyys kuvastuu myös siinä,

19. Uudempi nimitaitotutkimus (katso esim. Ainiola – Saarelma – Sjöblom 2008: 144–148 ja siinä mainitut lähteet) on osoittanut, että yhden yhteisön kaikki jäsenet eivät monien eri syiden takia hallitse yhtä hyvin oman alueensa nimistöä, mutta koska nimestettäessä haastatellaan useita informanteja, voi haastattelujen tuloksia yhdistettynä alueen käyttöön pitää mielestäni yhteisön yhteisen nimistöreviirin määrittelyyn.

20. Tämä etnografisista ja historiallisista lähteistä todennettava tieto on ristiriidassa niiden tulkintojen kanssa, joita esimerkiksi Voitto Valio Viinanen (2002; 2006) on tehnyt oletettujen seitojen käytöstä rajamerkkeinä. Tulevan tutkimuksen selvitettäväksi jää, ovatko tulkinnat virheellisiä vai onko rajoihin liittyvä kulttuurinen käytäntö vaihtunut jossain historian vaiheessa toisenlaiseksi.

että vaikka kyläkokous saattoi muuttaa sukualueiden rajoja, olivat samat sukualueiden suuret keskeiset järvet olleet samojen sukujen hallinnassa vuosisatoja. Näiden ydinalueiden omistajuus oli siis käytännössä pysyvää, mutta muutoksia voitiin hyvin tehdä sukualueen rajaseuduilla. (Susiluoto 1997: 47, 49.)

Ilmeisesti tästä syystä saamelaisessa paikannimistössä on hyvin vähän ei-hallinnollisiin rajoihin viittaavia nimiä. Alueen käyttö ja omistajuus on kyllä käynyt ilmi paikannimistä, esimerkiksi siten, että aluetta käyttäneiden ihmisten nimiä on paikannimien määräiteosina. Tällaiset nimet ovat kuitenkin tyypillisiä kunkin ryhmän keskeisimmille alueille, eivät rajaseuduille. Myös nimistön tiheys on vähäisempi ryhmien rajoilla, ainakin omissa pohjois-, inarin- ja koltansaamen tutkimusaineistoissani

1.3.3. Tutkimusajankohdan rajausta ja sen perustelut

Tutkimuksessa käytettävät kulttuuriset ja paikannimiaineistot edustavat pääosin 1900-luvun ensimmäisen puoliskon tilannetta, valtaosin aikaa ennen toista maailmansotaa. Pieni osa aineistosta edustaa myös 1800-luvun loppupuolen tilannetta ja aikaa toisen maailmansodan jälkeen. Tarkoituksena on tarkastella saamelaista paikannimistöä systeeminä juuri tämän melko tiukasti rajatun ajanjakson puitteissa eli synkronisesti. Historiallinen näkökulma on mukana vain satunnaisesti täydentävänä tietona.

Tutkimusajankohdan valintaan ovat vaikuttaneet useat tekijät. Alkuperäisen rajauksen tärkeimpänä syynä on, että 1900-luvun alkupuoli on ensimmäinen ajankohta, jolta on saatavilla kattavia nimenkäyttäjyhteisöjen ihmisten itsensä antamia tietoja sekä perinteestä että paikannimistä. Toinen tärkeä syy on, että 1900-luvun alkupuolella saamelaisten omalähtöiseen kehitykseen perustuvat elinkeinot olivat vielä merkittävimässä asemassa ja niihin liittyvä maisemakäsitys ja ympäristönkäyttömallit yhä voimissaan. Ne alkoivat kuitenkin hyvin nopeasti rapautua toisen maailmansodan jälkeen, joten tutkittava aika oli selkeästi rajattavissa tähän historialliseen ajanjaksoon.

1.4. Tutkijan refleктоiva paikantaminen ja tutkimuseettiset valinnat

1.4.1. Refleктоiva paikantaminen

Tutkijan refleктоiva paikantaminen ja sen auki kirjoittaminen on kulttuurintutkimuksen puolella itsestään selvä tutkimusetiikkaan liittyvä osuus. Kielitieteen puolella vastaava tapa ei ole yhtä yleinen. Toisaalta alkuperäiskansatutkimuksen parissa refleктоiva paikantaminen on hyvin tavallista, toisinaan jopa äärimmäisen vietyä korkealentoista julistamista, jonka yhteydet tutkittavien ja tutkijan arkipäivään ovat enemmän teoreettisia kuin konkreettisia. Refleктоiva paikantaminen voidaan jakaa neljään pääosaan: 1) itsereflektion, 2) metodologiseen, 3) epistemologiseen ja 4) ulkoisten merkitysten ja eettisten sitoumusten reflektion. (Fingerroos – Haanpää 2006: 41.)

Itsereflektio liittyy tutkijan oman aseman määrittelyä suhteessa tutkittaviin yhteisöihin (Fingerroos – Haanpää 2006: 41). Tämä on keskeinen kysymys myös alkuperäiskansatutkimuksessa. Omalta osaltani voin todeta kuuluvani lähtökohdiltani täysin tutkimieni ryhmien ulkopuolelle, mutta pitkäaikainen tutustuminen näiden ryhmien jäsenten kanssa sekä heidän historiansa, kulttuurinsa ja elämäntapansa tutkiminen on muuttanut näkökulmaani lähemmäs sisäryhmäläisen näkökulmaa. Minua on opetettu ja kasvatettu ymmärtämään tutkimiani asioita tutkittavieni tavoin. Osa tästä opista on tiedostamatta muuttanut erottamattomaksi osaksi omaa ajattelumaailmaani. Lisäksi pyrin tutkimuksessani tietoisesti valitsemaan niin sanotun *emic*-näkökulman²¹, joka painottaa tutkittavan yhteisön omaa näkökulmaa tutkittavaan aiheeseen. Tämä tulee parhaiten esille tutkimuksen kulttuurisessa osuudessa sekä kokonaistulkinnassa.

Tärkein tapa toteuttaa *emic*-näkökulmaa on, että olen pyrkinyt käyttämään primäärisenä tutkimusaineistona, etenkin kulttuurisen tiedon lähteenä, tutkittavien yhteisöjen jäsenten omia kertomuksia ja tietoja. Aineistona voi olla haastattelu, äänite tai kirjallinen selostus. Osa aineistosta on muiden tutkijoiden referoimaa, mutta tämänkin aineiston paikkansapitävyyden olen pyrkinyt vahvistamaan primäärilähteistä. Toivon, että tällä tavalla olen onnistunut kirjoittamaan tutkittavien näkemystä vastaavan historiakuvaus tutkimusajankohdastani. Uskon, että tällainen tutkimistapa nostaa tutkittavien yhteisöjen ja niiden kielten arvostusta sekä muiden että heidän itsensä keskuudessa ja antaa uudenlaisen näkökulman historiaan yhteisön omana historiana. Tutkittavien yhteisöjen näkökulmien korostaminen ei kuitenkaan aja tieteen eettisten pelisääntöjen edelle: en voi esimerkiksi alkaa vääristellä tuloksiani tutkittavien mieliksi tai hyödyksi. Poliittisesti värittyneet tulkinnat eivät ole tiedettä.

Kielitieteellinen aineisto edustaa aina lähtökohtaisesti tutkittavien näkökulmaa, koska he tuottavat sen. Kielitieteellisen aineiston tulkintamethodiikka sen sijaan perustuu useimmiten ulkopuolisten luomiin kriteereihin, joskin tavallisesti kielenkäyttäjien omat kategoriat huomioiden. Näin on toki useimmiten myös kulttuurintutkimuksen piirissä. Ulkopuolelta tuotuja malleja on kautta vuosisatojen käytetty saamelais yhteisöjen ja heidän kulttuurinsa jaottelamiseen esimerkiksi kielen, perinteen ja elinkeinojen mukaisesti. Tässä tutkimuksessa olen pyrkinyt niin pitkälle kuin mahdollista käyttämään ryhmien omia sisäisiä jaottelumalleja, koska monet aikaisemmat jaottelut perustuvat yleistyksiin, jotka eivät tee oikeutta yksittäisille yhteisöille.

Yksi esille tullut ongelma on, että ryhmä voi identifioitua tietyn elinkeinon harjoittajaksi, vaikka taloudellisesti katsoen jokin muu elinkeino onkin merkittävämpi. Erityisesti 1900-luvun alussa saamelaisalueilla tapahtui hyvin nopeasti radikaaleja elinkeinomuutoksia ja monien saamelaisryhmien talouden perusta muuttui. Lisäksi samassa ryhmässä saattoi olla lähtökohtaisesti elinkeinoiltaan eri tavoilla erikoistuneita perheitä ja elinkeinojen muutos eteni eri vauhtia eri perheissä. Siksi jaotteluissa pitää ainakin perustella, mistä ajankohdasta on kyse, keitä määritelmä koskee ja mihin se perustuu. Itse olen päätenyt

21. *Emic*- ja *etic*-käsitteistä, niiden synnystä sekä niiden merkityksestä ja sen kehittämisestä katso tarkemmin Headland – Pike – Marvin (1990).

kuvaamaan ryhmien tilanteet mahdollisimman tarkkaan yksilöllisinä kokonaisuuksina ja tarkastelemaan muuta aineistoani tätä taustaa vasten.

Omien kategorioiden käyttämisen tärkeyteen kulttuurisen ymmärryksen luomisessa on kiinnittänyt huomiota myös Dálvadasin folklorea tutkinut Marjut Huuskonen (1953–2010), joka luo samassa kirjoituksessaan katsauksen saamelaisiin kohdistuvan *emic*-tutkimuksen syntyyn johtaneeseen keskusteluun (Huuskonen 2004: 91–98). Saamelaistermien käyttämisen tärkeyttä maisematutkimuksessa on puolestaan korostanut Audhild Schanche (2004a: 9).

Yhtenä tutkimukseni tavoitteena on, että pystyn palauttamaan tutkimilleni yhteisöille edes osan heidän paristaan kerätystä aineistosta, jota on useissa arkistoissa etäällä heidän asuinalueiltaan sekä vanhoissa huonosti saatavilla olevissa kirjoissa. Tutkimieni yhteisöjen jäsenet ovat hyvin tietoisia tällaisen materiaalin olemassa olost. Niinpä sain kentällä usein kuulla toiveen, että uusien kenttätöiden sijaan panostettaisiin jo aikaisemmin kootun aineiston muokkaamiseen sellaiseen muotoon, joka olisi helposti yhteisön ulottuvilla. Tämän takia priorisoin arkistoaineistojen ja kirjallisuuden läpikäymisen ja jätin kenttätyöt toiselle sijalle.

Saamelaisryhmien parista koottujen aineistojen palauttamisesta ja aineistojen saatavuuden parantamisesta on keskusteltu viime aikoina paljon eri yhteyksissä. Samalla on tuotu esille myös tekijänoikeuksiin ja yksilönsuojaan liittyviä kysymyksiä.²² Esimerkiksi Marjut Huuskonen (2007) on pohtinut, kuinka tutkija voi olla mukana palauttamassa kerättyä tietoa ja todennut, että se tapahtuu parhaiten julkaisemalla helposti saatavilla olevia tutkimuksia. Samassa artikkelissaan hän pohtii tekijänoikeuskysymyksiä suhteessa yksityisydensuojaan oman Dálvadasia koskevan väitöskirjatutkimuksensa (2004) esimerkin avulla. Pieniä ryhmiä tutkittaessa on informanttien henkilöllisyys vaikea salata. Toisaalta olisi oikein tuoda esille tiedon todelliset lähteet ja antaa ”kunnia sille, kenelle kunnia kuuluu”. Huuskosen mukaan on tutkijan tehtävä valita, mitä aiheita on tarpeen välittää eteenpäin ja kirjoittaa havaintonsa siten, että aroissa aiheissa ei tarvitse viitata kehenkään yksityiseen henkilöön. (Huuskonen 2007: 73–74.)

Jaan Huuskosen ajatuksen, että on oikein tuoda esille tiedon oikea lähde ja antaa kunniaa perinteenkantajille itselleen. Tästä syystä olen päätenyt käyttämään tavanomaisesta poikkeavaa viittaustapaa, jossa viittaa aina tiedon keronteseen ihmiseen hänen omalla nimellään enkä aineiston kerääjän nimellä tai säilyttävän arkiston koodilla. Nämä tiedot löytyvät lähdeluettelosta, joka on järjestetty informanttien nimien mukaan.

Metodologinen reflektio pitää sisällään käytettyjen menetelmien, teorioiden ja käsitteiden auki kirjoittamisen. Epistemologinen reflektio puolestaan sisältää tutkimuksen perustana oleva tietoteorian ja tutkimusintressien esittelyn. (Fingerroos – Haanpää 2006: 41–42.) Näitä aiheita käsittelen valtaosin seuraavassa pääluvussa, jossa käsittelen tutkimukseni metodi- ja teoriakehystä sekä tutkimuksellisia oppi-isiäni, esikuviani ja innoittajiani.

22. Katso esimerkiksi Kohtaaminen – Gävnnahallan -kirjan (Jouste 2007) artikkeleista S. Aikio (2007: 24–25) ja Aho (2007: 42–45) sekä V.-P. Lehtola (1996) ja Porsanger (2005).

Ulkoisten merkitysten ja eettisten sitoumusten reflektiossa tutkija arvioi, mikä on tutkimuksen ulkoinen merkitys sekä yhteiskunnan että tutkittavien kannalta. Yhteiskunnallisen merkityksen tiedostaminen sisältyy ennen kaikkea tutkimuseettisten pelisääntöjen esilletuomiseen ja niihin sitoutumiseen. Tutkittavien yhteisöjen osalta kysymys on tutkimusetiikan kenttään kuuluvasta yksityisyyden suojasta ja sen huomioimisesta tutkimuksessa. (Fingerroos – Haanpää 2006: 42–43.) Tätä aihetta käsittelem tarkemmin seuraavassa lähdekritiikkiä ja erilaisia lähteitä käsittelevässä alaluvussa.

1.4.2. Lähdekritiikki ja erilaiset lähteet

Paikannimitutkimuksen lähdekritiikistä on kirjoitettu Suomessa hyvin vähän. Monipuolisimpia pohdintoja aiheesta on julkaissut Kurt Zilliacus (1972), jonka ajatuksia on edelleen käsitelty ja tarkentanut Eero Kiviniemi (esim. 1987). Terhi Ainiala (2001) on pohtinut keruustrategioiden vaikutusta onomastiseen tutkimukseen. Hänen mukaansa erityisesti Skandinavian maissa on systemaattista nimistönkeruuta ohjattu kunkin ajan tutkimustavoitteista lähtien. Lisäksi tutkimustraditio on ohjannut sekä keruutyötä että tutkimustavoitteita. Hänen mukaansa sama tilanne on ollut myös Suomessa, vaikkei sitä olekaan juuri julkisesti käsitelty. Suomessa tämä on johtanut etenkin siihen, että on pyritty tavoittamaan mahdollisimman vanhoja nimimuotoja ja jätetty variaation sekä mikrotoponyymien tarkastelu sivummalle.²³ (Ainiala 2001: 130.) Hänen huomionsa koskevat myös Suomen alueelta kerättyjä saamelaisia paikannimiä.

Etymologisen, etenkin paikannimiä koskevan tutkimuksen lähdekritiikki on ollut usein epämääräistä eikä sitä ole kirjoitettu auki, mikä on johtanut kirjajaan tutkimuskäytäntöön varsinkin saamelaislähtöisiksi oletettujen nimien kohdalla. Ensimmäisiä selkeitä tieteellisen etymologisen nimistöntutkimuksen metodologisia ja lähdekriittisiä kokonaiskuvauksia on Suomessa esittänyt Ante Aikio (2003; 2007b). Hyviä periaatteellisia huomioita on esittänyt myös Gösta Holm (1980: 37).

Holmin mukaan on aivan luonnollista, että paikannimissä on omaperäisiä sanoja, jotka ovat jääneet pois aktiivikäytöstä eikä niiden merkitystä enää tunneta. Siksi ei ole aina syytä olettaa laina-alkuperää, vaikkei sukukielistä löytisikään vastineita. Jos kuitenkin päädytään esittämään jollekin paikannimelle laina-alkuperää, on oltava tarkka semantiikan ja muoto-opin vastaavuudesta. Sanoille, appellaatiiveille tai muille paikannimielementeille, ei saa olettaa sellaisia merkityksiä, jotka eivät ole tunnettuja muissa yhteyksissä tai ovat huonosti perusteltuja lainanantajakielen muissa vastineissa. Ei myöskään tule hyväksyä sellaisia sananmuodostustapoja tai paikannimien muodostusperiaatteita, jotka ovat muutoin tuntemattomia tai vastaavasti poikkeuksellisen vahvoja kyseisellä kontaktialueella. (Holm 1980: 37)

Ante Aikio (2003; 2007b) on tähdentänyt myös sitä, että vastaavuuksia ja eroja on tarkasteltava sanojen lainaamisaikaisten eli historiallisten muotojen

23. Tähän liittyvää nimien tilapäisyyttä tai pysyvyyttä sekä tähän liittyviä teoreettisia ongelmia tarkastelee myös esim. Saarikivi (2006).

välillä eikä siis vertailtava nykykielten sanoja. Samoin paikannimien osalta on tärkeää tarkistaa, että paikannimen referentin ominaisuudet ja esitetyn lainasanan semantiikka eivät ole keskenään ristiriidassa. Tämä tarkoittaa sitä, ettei ole esimerkiksi kovin uskottavaa esittää jonkin nimelementin olevan lainasana, jonka merkitys on kapea, jos nimetty maastonkohta on muodoltaan vaikkapa erikoisen pyöreä.

Paikannimien käyttöä historiantutkimuksen lähteenä ja niihin kohdistuvaa lähdekritiikkiä on käsitellyt Knut Bergsland. Hän kiinnittää huomiota siihen, että historiallisten lähteiden kirjoittajat eivät ole olleet saamelaisia ja että he ovat ottaneet mukaan vain itseään kiinnostaneita nimiä. Toisaalta myös saamelaisilta itseltään kerättyyn suulliseen lähdemateriaaliin tulee soveltaa lähdekritiikkiä. Kaiken kaikkiaan on oleellista, että paikannimiä tarkastellaan aina osana laajempaa kokonaisuutta, jotta ne asettuvat oikeaan kontekstiinsa. (Bergsland 1991: 61, 66.) Erityisen terävästi Bergsland (1985a: 226) sivaltaa skandinaavisten kielten tutkijoita, jotka tahtovat unohtaa saamenkielisistä paikannimistä saatavat todisteet.

Kurt Zilliacus jakaa nimistötieteellisen lähdekritiikin kahteen osaan: aineiston keruun aikaiseen ja analyysin aikaiseen lähdekritiikkiin. Aineistonkeruu kenttätöiden muodossa on hänen mukaansa yksi tärkeimmistä onnistuneen nimistötieteellisen lähdekritiikin kulmakivistä. Jokaisen nimistöntutkijan pitäisi paikan päällä tutustua tutkimaansa alueeseen ja sen asukkaisiin, jotta tutkimustyön tuloksista tulee luotettavia. (Zilliacus 1972: 368.) Nimistöntutkijan tulee tutkimansa alueen nimistön lisäksi hallita laajemmin tutkimuskohteena olevan aineiston paikallinen kielellinen ja kulttuurinen konteksti (Zilliacus 1972: 370). Tähän olen itsekin pyrkinyt vierailemalla kaikilla tutkimillani alueilla jo kadonnutta Suõ'n'n' jelsijddiä lukuun ottamatta sekä selvittämällä niihin liittyviä tietoja mahdollisimman monipuolisesti.

Varsinaisen analyysin keskeinen lähdekriittinen vaatimus on, että yksittäisten nimien ja nimenosien tulkinnan pitää aina perustua riittävän laajaan vastaavanlaisten tapausten tarkasteluun. Hänen mukaansa kymmenkunta saman nimenosan sisältävää saman alueen nimeä riittää karsimaan pois epäuskottavat hypoteesit, sillä väärät selitykset eivät todennäköisesti pystyisi selittämään näitä kaikkia. Jos jokin nimi on harvinainen ja vaikeaselitteinen, on tulkinnan luotettavuus huono, ellei oteta avuksi saman nimenosan esiintymiä muissa nimistöissä. (Zilliacus 1972: 369.)

Myös Eero Kiviniemi on korostanut, että paikannimet voidaan tulkita oikein vain osana tietynlaista nimisysteemiä ja tietynlaista maailmankuvaa. Ainoastaan tutkijan oman intuition varaan rakentuvat selitykset voivat olla väärä jopa merkitykseltään täysin selvien nimien osalta. Jos kontekstitietoa ei ole käytettävissä tai saatavissa jonkin yksittäisen nimen osalta, voidaan tulkinnan apuna käyttää muita samantyyppisiä nimiä. Kuva jää kuitenkin puutteelliseksi, jos ei ole käytettävissä laajempaa nimitypologista tietoa, joka perustuu aina pohjimmiltaan paikannimien rakenneanalyysiin. On kuitenkin tärkeää pystyä erottamaan tiettyyn aineistoon liittyvät ongelmat kuvausmalliin liittyvistä teoreettisista ongelmista. (Kiviniemi 1987: 7–8.)

Edellä esitetyt vaatimukset ovat perusteltuja, mutta niiden toteuttaminen on osassa tutkimiani aineistoja vaikeaa, koska tutkimusta on tehty niin vähän ja verrokkiaineistoja on niukasti. Olen pyrkinyt ratkaisemaan ongelman kahdella tavalla: pyrin aina tuomaan esille sen, jos tulkinta on epävarma tai perustuu puutteellisiin tietoihin. En myöskään ole ottanut laajempien tulkintojen tekoon mukaan sellaisia nimiä, jotka on voitu tulkita vain tyydyttävän varmasti. Kuten Zilliacus kirjoittaa, lisää epävarmojen tapausten mukaan ottaminen aineiston määrää vain hieman, mutta vähentää huomattavasti tulosten luotettavuutta. Yleensä aineistoista noin kahdeksan–yhdeksänkymmentä prosenttia on jokseenkin yksiselitteisesti tulkittavissa, mikä on aivan riittävästi päätelmien tekoon. (Zilliacus 1972: 376–377.)

Paikannimien tulkinnan ratkaisee päättely sen tiedon pohjalta, mikä tulkitsijalla on tietyn nimen ilmaisemasta tarkoitteesta tai tällaisista tarkoitteista yleensä sekä tietyn nimisysteemin kielellisestä ja kulttuurisesta kontekstista. Nimenantajan näkökulman voi monien nimien kohdalla kertoa ehdottoman varmasti vain nimenantaja itse. Tieto monitulkintaisten nimien taustasta on voinut säilyä suullisena traditiona. Toisaalta nimenkäyttäjät pyrkivät antamaan nimille ymmärrettävän sisällön ja selittämään niitä parhaalla kyvyllään. Tutkijoiden asenteellisuutta informantejaan kohtaan kuvaa, että virheellisiä kansanomaisia nimitulkintoja kutsutaan tutkimuskirjallisuudessa tavallisesti kansanetymologioiksi. Sen sijaan oikeaan osuneet tulkinnat on nimetty arveluiksi tai osaksi perimätietoa. Lähdekritiikin kannalta on ongelmallisinta, että on vaikea erottaa toisistaan aito perimätieto ja aidontuntuinen nimitulkinta. (Kiviniemi 1987: 12, 21.) Tässä kohtaa on nimistöntutkijan vain hyväksyttävä erehtymisen mahdollisuus.

Kulttuurintutkimuksen alalla lähdekritiikistä on kirjoitettu paljon. Erityisesti saamelaista kulttuurintutkimusta ja siinä vaadittavaa lähdekritiikkiä on käsitelty huomattavasti vähemmän, vaikka siihen olisi ollut tarvetta. Toisaalta monet varhaisen polven tutkijoista olivat hyvin tarkkoja lähdekritiikin käytössään²⁴, vaikkeivät periaatteistaan suoraan kirjoittaneetkaan. Yksi eniten arvostamistani lähdekritiikin periaatekokonaisuuksista on kirjoitettu Håkan Rydvingin uskontotieteen alaan kuuluvassa väitöskirjassa *The End of Drum-Time. Religious Change among the Lule Saami 1670s–1740s* (1995), jossa hän hyvin fragmentaarisen aineiston tarkalla lähdekriittisellä analyysillä saa esille uskottavan kuvan menneen ajan saamelaisyhteisön uskonnollisista käsityksistä ja käytän-teistä. Håkan Rydving soveltaa vastaavia lähdekriittisiä periaatteita jo saamelaisia noitarumpuja käsittelevässä artikkelissaan (Rydving 1991). Lisäksi hän on käsitellyt lähdekritiikkiä myös erityisesti uskontotieteen ja paikannimitutkimuksen yhdistämisen näkökulmasta (Rydving 1990).

Väitöskirjansa lähdekriittisessä osuudessa Rydving kiinnittää huomiota muutamiin tärkeisiin myös minun väitöskirjaani koskeviin periaatteisiin. Yksi niistä on, että yksittäistä saamelaisryhmää tutkittaessa on käytettävä ensisijaisesti vain tätä ryhmää kuvaavia lähteitä. Kokonaista kieliryhmää, esimerkiksi

24. Katso esimerkiksi T. I. Itkosen tutkimuksia yleensä sekä yhden esimerkkitapauksen osalta Valtonen (2009), jossa käsitellään myös yleisemmällä tasolla paikannimien ja paikkoihin liittyvän tiedon sekä arkeologisten lähteiden yhdistämistä lähdekritiikin näkökulmasta.

eteläsaamelaisia, saati kaikkia saamelaisia, koskevia tietoja ei voida pitää luotettavina, koska näin laajan joukon sisällä on liian paljon paikallista variaatiota. Sen sijaan rajan vetäminen esimerkiksi Norjan ja Ruotsin puolella kerättyihin tietoihin ei ole perusteltua, jos valtakunnan raja ei ole ollut myös ryhmäraja. Muiden ryhmien elämästä saatu tieto on käytettävissä toisen ryhmän tekemisten tulkintaan ainoastaan silloin, jos siihen on jotain viitteitä myös tutkittavassa ryhmässä tai sen naapureilla molemmiin puolin, jolloin voidaan olettaa kyseisen tiedon unohtuneen juuri tässä ryhmässä. On myös syytä muistaa, että kaikilta ajanjaksoilta ei ole yhtä paljon tietoja. (Rydving 1995: 30, 34–35.)

Monet saamelaisia kuvaavista lähteistä ovat sellaisten ihmisten keräämiä, jotka edustavat toista kulttuuria ja puhuvat eri kieltä sekä varhaisempina aikoina harjoittivat toista uskontoa. Tämä ei tee heidän kokoamistaan lähteistä arvottomia, mutta pakottaa suhtautumaan niiden välittämiin tietoihin ja näkemyksiin kriittisesti. Ennen kaikkea on tiedostettava, mitä varten kukin kerääjä on tietojaan kerännyt, koska se on varmasti vaikuttanut kerääjän kysymyksenasetteluun ja tulkintoihin. Lisäksi etenkin saamelaisten etnistä uskontoa koskevat tiedot on usein saatu uhkailemalla tai voimakeinoin ja vain harvat tiedot perustuvat omiin havaintoihin. Vanhojen lähteiden yhtenä ongelmana on myös, etteivät lähteenä toimineet ihmiset ole aina puhuneet totta tai ovat jättäneet asioita tietoisesti kertomatta eikä tietoja voi varmentaa enää mistään. Esimerkiksi vanhasta uskonnosta eivät ole halunneet kertoa sitä harjoittavat rangaistuksien pelossa eivätkä kristinuskoon kääntyneet, koska ovat hävenneet tietojaan. Suullinen perimätieto voi kuitenkin täydentää tai vahvistaa kirjallisia lähteitä merkittävästi myös vanhempia aikoja tutkittaessa. (Rydving 1995: 29, 31–32, 40.)

Tämä tutkimus perustuu aineistoihin, joita on kerätty nimenomaan tutkimieni yhteisöjen parista. Tämä tarkoittaa kääntäen, että vaikka tutkimustuloksia voidaan tarkastella osana laajempaa kokonaisuutta, koskevat tulkintani nimenomaan tutkimiani yhteisöjä eivätkä ne välttämättä ole yleistettävissä laajempaan kontekstiin. Toinen erityispiirre on aineiston palapelimäisyys: saatu kokonaiskuva on koottu hyvin monenlaisista lähteistä. Tämä on ollut välttämätöntä, jotta voisin saada tutkimukseeni riittävän kattavan aineistopohjan sekä kielellisen että kulttuurisen materiaalin osalta.²⁵ Samalla minulle on muodostunut monipuolinen kuva tutkittavien yhteisöjen elämästä. Tämä on tärkeää, sillä kuten Rydving (2002b: 66) on kirjoittanut, vain tutkittavan kulttuurin ymmärtäminen kokonaisuutena antaa tutkijalle työkalut ymmärtää tutkimansa ei-materiaaliset aiheet ja merkitykset oikeassa kontekstissaan.

Käytetyt paikannimikokoelmat ovat valtaosin ennalta kerättyjä. Nekin on koottu eri aikoina, eri maissa ja eri tarkoituksia varten. Kaikki nimien kerääjät eivät ole olleet koulutettuja kielitieteilijöitä, vaan heillä on ollut hyvin erilaiset koulutukselliset lähtökohdat. Paikannimiä on poimittu lisäksi erilaisista lähinnä kulttuurisia aiheita käsittelevistä teksteistä sekä kartoista. Itse olen koonnut vain yksittäisiä nimiä.

25. Esimerkiksi Gösta Holmin (1984) artikkelista käy hyvin ilmi, kuinka puutteellisia tuloksia nimistöanalyysseissa voidaan saada, jos ei huomioida riittävän kattavaa aineistopohjaa, vaan tyydytään esimerkiksi ainoastaan kartta-aineiston tarkasteluun.

Kulttuuri- ja historiaosuuksien lähteinä on käytetty enimmäkseen jo aikaisemmin kerättyä materiaalia, jota ei ole alun perin koottu tätä tai edes tämänkaltaista tutkimusta varten. Osa aineistosta, kuten muistelmat, ei ole edes tutkimusaineistoksi tarkoitettua. Tutkimani aineistot on pääasiassa koottu pelkästään katoavan tiedon dokumentointitarkoituksessa tai omien muistojen tallentamiseksi kirjalliseen muotoon. Tämä vähentää niiden tarkoitushakuisuutta sekä kerääjän että informanttien osalta, mutta toisaalta lisää yleisluontoisuutta. Aineistojen rajallisuus on kuitenkin vaikuttanut alusta alkaen tutkimukseni suuntautumiseen, sillä tarjolla oleva aineisto ei mahdollista kaikkien tutkimuskysymysten luotettavaa tarkastelua.

Ajattelin alun perin tehdä kulttuurisesti suuntautunutta, ihmisten maisemasidosta paikannimien, elinkeinojen ja ekologian näkökulmasta tarkasteltavaa vertailevaa tutkimusta. Huomasin tämän kuitenkin pian mahdottomaksi valitsemieni tutkimusaineistojen takia. Pelkät paikannimikokoelmat eivät olisi mahdollistaneet kulttuurista tulkintaa, sillä kuten Suonikylän paikannimiä kansanmielen kartografian näkökulmasta tutkinut Paulo Susiluoto (1997: 94) on todennut, niistä puuttuvat valtaosin nimenantajien omat laajemmat tulkinnat. Esimerkiksi paikkojen kokemuksellinen sisältö ja asukkaiden tapa olla elämistilassaan ei välity riittävän hyvin antaakseen kunnolliset ainekset modernin maisematutkimuksen analyysiin. Lisäksi eri yhteisöistä tarjolla oleva tieto on epätasaista ja siksi vertailukelvotonta. Uuden aineiston kerääminen puolestaan olisi ongelmallista, koska yhteisöjen elämäntapa ei ole enää samanlainen kuin se oli ennen modernisoitumista.

Totesin myös, että systemaattisesti analysoitua kielitieteellistä perustietoa eri saamen kielten paikannimistä on niin vähän, ettei ole mahdollista erottaa, mikä osa variaatiosta selittyy kielen ja mikä kulttuurin kautta. Päädyin siis tekemään ensisijaisesti puuttuvia kielitieteellisiä analyysseja ja tulkitsemaan niiden tuloksia kulttuuristen silmälasien läpi. Aiheen muutoksesta huolimatta aineiston epätasaisuus ja moniäänisyys on tosiasia. Tämän takia olen pitänyt erityisen tärkeänä kiinnittää huomioita tarkkaan lähdekritiikkiin ja tiedostaa, että minun pitää valita oma näkökulmani aiheeseen eikä ajautua useiden erinäkökulmaisten aineistojen vietäväksi. Uusi näkökulma aiheuttaa myös teoreettiseen tarkasteluuni tietynlaisen keskeneräisyyden, koska uuden aiheen yhteydessä ei olisi ollut enää luonnollista viedä ajattelua niin pitkälle kulttuurisiin teemoihin kuin alun perin olin ajatellut.

Suuri ja usein mielestäni arvokkain osa käyttämästäni materiaalista on varsinaisen keräyksen sivutuotteena syntyneitä aineistoa. Esimerkiksi monet kielennäytteet, joiden tarkoituksena on ollut tallentaa vapaasti puhuttua kieltä aiheesta piittaamatta, ovat usein sisällöltään paljon antoisampia kuin strukturoidut perinnehaastattelut, joiden aiheet ja etenemisen on määrännyt haastatettava tutkija. Kielennäytteitä koottaessa ovat informantit saaneet puhua itselleen tärkeistä aiheista eikä ole tarvinnut rajoittua tutkijan kiinnostuksen alaan. (vrt. Morottaja 2007b).

Arkistoissa olevat aineistot ovat aina vajaita ja virheellisesti painottuneita. Lisäksi pieni väestöpohja korostaa väistämättä yksittäisten ihmisten osuutta (V.-P. Lehtola 1998: 9). Esimerkiksi jostakin suvusta tai perheestä voi olla valtavasti tietoa, toisesta tuskin mitään. Eri aikoina on ollut erilaisia keruuideoita, jotka ovat myös vaikuttaneet kerättävän aineiston koostumukseen. Yleinen saamelaisen historian ja kulttuurin tutkimuksen ongelma on, että vanhemmat lähdeaineistot ovat pääosin miesten miehiltä kokoamaa aineistoa, jolloin naisten ja lasten näkökulmat jäävät pimentoon. Samoin jonkin ryhmän eksoottisuus tai toisaalta oman aikansa tutkijoiden näkökulmasta epäaitous ovat aiheuttaneet arkistoaineistojen epätasaista karttumista. Erikoisista ilmiöistä on enemmän tietoa kuin arkipäiväisistä tai valtakulttuurien kanssa samanlaisista. Uudet ilmiöt on helposti tulkittu ulkopuolisten vaikutteiden aikaansaamiksi eikä omaehtoisen kehityksen tuloksiksi. (esim. V.-P. Lehtola 2012: 447, 457.) Ylipäänsä kaikki informanttien kertomiset ja tekemiset on yleistetty koskemaan koko ryhmää. Nämä ovat asioita, jotka voin vain tiedostaa ja tuoda esille, mutta niihin en voi vaikuttaa.

Olen tehnyt joitakin haastatteluja, mutta olen tietoisesti välttänyt strukturoituja tutkimushaastattelumaisia tilanteita, joissa haastattelu nauhoitetaan. Ulkopuolisen näkökulmasta haastatteluni ovat varmasti muistuttaneet enemmän jutustelutuokioita kuin tieteentekoa. Toisinaan olen tehnyt muistiinpanoja paperille, useimmiten olen kirjoittanut referaatin kuulemistani asioista heti tapaamisen jälkeen. Monesti tilanteet ovat syntyneet spontaanisti, kun olen kertonut satunnaisesti tapaamilleni ihmisille tekeväni tutkimusta alueen paikannimistä ja he ovat alkaneet kertoa omia tietojaan. Tällä tavalla uskon päässeeni puheisiin monien sellaisten ihmisten kanssa, jotka eivät olisi syystä tai toisesta suostuneet virallisempaan haastattelupyynnöön.

Epävirallisen lähestymistapani taustalla ovat tutkittavilla alueilla käydyt keskustelut, joista on käynyt ilmi, että tutkimusalueitteni saamelaiset kokevat ulkopuolisten tutkijoiden toimintatavat usein tungettelevina ja heidän toistuvat haastattelupyynnönsä rasitteena. Ihmiset puhuvat mielellään tutkittavista aiheista, mutta etenkin nauhoitettavat normaalista elämästä erotettavat haastattelutilanteet koetaan epämiellyttävinä. Tällaisia tuntemuksia ei ole vain saamelaisilla, kuten käy ilmi nenetsejä tutkineen Karina Lukinin artikkelista (2008, erit. s. 64–65), jossa hän käsittelee haastattelujen tallentamisen mielekkyyttä suhteessa haastattelijan ja haastateltavan väliseen luontevaan vuorovaikutukseen. Lukinin mukaan on ilmeistä, että nauhurin läsnäolo saa haastateltavat sensuroimaan puheitaan ja jättämään pois tutkijan kannalta oleellisia tietoja.

Romaninaisia tutkinut Airi Markkanen (2008: 86–87) on kuvannut omaa tutkimusprosessiaan, jossa hän päätyi kanssani samankaltaiseen mahdollisimman epämuodolliseen ratkaisuun. Markkasen mukaan hänen tutkimuksensa ei olisi voinut onnistua, jos nauhoittaminen olisi ollut pakollinen ratkaisu, sillä hänelle oleellista tietoa tuli usein esille hyvin vaihtelevissa tilanteissa, joihin nauhuri ei olisi sopinut. Markkanen käsittelee myös nauhoittamattomaan tietoon liittyviä luotettavuuskysymyksiä. Luotettavan, objektiivisen dokumentoinnin varmistaminen on ollut yksi aikaisemman tutkijapolven mahdollisimman

tarkan ja systemaattisen tallennusmetodiikan perusteista (esim. Honko 1971).²⁶ Tässä yhteydessä on kuitenkin unohdettu, että aineistosta tehdyt tulkinnat ovat joka tapauksessa subjektiivisia. Jos dokumentointitavan takia osa tiedosta menetetään, voidaan sen välttämättömyys hyvällä syyllä vähintäänkin kyseenalaistaa.

Laajempien haastattelututkimusten tekeminen tutkimusajankohtana eletystä elämästä ei olisi enää mahdollista, sillä silloin eläneet ihmiset ovat jo valtaosin kuolleita tai erittäin iäkkäitä. Haastattelemi ihmiset ovatkin olleet muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta tutkimusajankohtana aikuisuuttaan eläneiden lapsia, jotka ovat kuulleet muisteluksia vanhempiensa elämästä. Nykyään tavoitettava tieto on siis valtaosin toisen käden tietoa ja perimätietoa, mutta siinä mielessä arvokasta, että se välittää alkuperäisten kertojien kulttuurisen tulkinnan. On myös ollut mielenkiintoista havaita, kuinka samat teemat, joita olen kuullut lapsilta, toistuvat yksityiskohtaisempina versioina heidän vanhempiensa vanhoilla haastattelunauhoitteilla. Tämä todistaa mielestäni, että myös jälkipolvien välityksellä saadulla toisen käden tiedolla on arvoa tutkimusmateriaalina.

Vain harvoja itse tekemistäni haastatteluista on käytetty suoraan tutkimusmateriaalina. Niiden merkittävin anti on ollut, että olen oppinut ymmärtämään ja tulkitsemaan jo olemassa olevaa materiaalia. Olen esimerkiksi usein pyytänyt keskustelukumppaneitani²⁷ selittämään, mitä heidän mielestään jokin tieto tarkoittaa ja miten se pitäisi tulkita osana kokonaisuutta. Nämä haastattelut ovat olleet siis minulle ennen kaikkea osa lähdekriittistä prosessia, jossa olen peilannut muun aineiston ja omien tulkintojeni luotettavuutta. Vastaavankaltaista metodia on käyttänyt esimerkiksi Marko Jouste (2011: 15–16) saamelaisista musiikkiperinnettä tutkiessaan. Jousteen mukaan on mahdollista oppia kulttuurinsisäisen logiikan mukaista aineiston tulkintaa tuomalla aikaisemmin kerättyjä arkistoaineistoja mukaan tämänhetkisiin haastattelutilanteisiin.

Aineistojen tilkkutäkkimäisestä lähdepohjasta huolimatta olen mielestäni onnistunut kokoamaan melko kattavan katsauksen tutkimieni yhteisöjen elämästä. Olen luonut tiedon palasista rekonstruktion ja tulkinnan, joka on toivoakseni enemmän kuin erillään olevat tiedot yhdessä. Se on kuitenkin rekonstruktio, joka ei voi koskaan olla täydellinen kuva menneistä ajoista. Tämänhetkisen tietopääoman valossa, voisin kuitenkin olla valmis harkitsemaan uudelleen joidenkin aikaisemmin hylkäämiäni kulttuuristen teemojen käsittelyä.

Vaikka olen vilpittömästi pyrkinyt tekemään kaikkeni, jotta tulkintani olisivat oikeaan osuneita, on täysin mahdollista, että ainakin osa tekemistäni tulkinnoista on vääriä. Tämä erehtymisen mahdollisuus jokaisen tutkijan on hyväksyttävä ja tunnustettava. Yksittäinen tutkija voi aina toivoa, että tieteen

26. Perinteisen tallennusmetodiikan kritiikistä tarkemmin Lukin (2008) sekä Morottaja (2007b).

27. Antropologisessa tutkimuksessa tutkimusprosessiin osallistuneista informanteista käytetään vakiintunutta nimitystä *research partner*. Tämä on kaunis nimitys, joka kuvaa hyvin vuorovaikutusta, joka syntyy tutkijan ja informantin tasolta yhteistyökumppaneiksi nousseiden ihmisten välille. Sarivaara (2012) on käyttänyt suomenkielistä nimitystä tutkimuskumppani, mutta se on ongelmallinen, koska tätä sanaa on jo aikaisemmin totuttu käyttämään samaa tutkimusta tekevän yhteistyötahon, esimerkiksi toisen tutkimuslaitoksen, nimityksenä.

itsekorjaavuuden lain mukaisesti joku tuleva tutkija korjaa aikaisempien teke­mät virhetulkinnat. Seuraava sitaatti Eero Kiviniemeltä (1987: 33) sopii koske­maan sekä tekemiäni kulttuurisia että kielellisiä tulkintoja: ”-- hyvin perusteltu selitys on uskottava siihen asti, kunnes joku osoittaa sen heikkoudet tai esittää vielä paremman selityksen.” Eri asia on, toimiiko itsekorjaavuuden periaate pie­nellä alalla lainkaan vai meneekö siihen vain huomattavan pitkä aika.

1.4.3. Tutkimuskielen valinta

Olen päätenyt kirjoittamaan tämän tutkimuksen äidinkielelläni suomella. Tähän on monia syitä, eikä kielenvalinta ollut lainkaan helppoa. Aloittaessa­ni tutkimustyön olin päätenyt kirjoittaa tohtorintutkinnon opinnäytteen poh­joissaamen kielellä, kuten aikaisemmin maisterintutkinnon opinnäytteeni. Kun aloin perehtyä tutkimiini yhteisöihin ja tutustua niiden jäseniin, ei valinta tuntunut enää yhtä itsestään selvältä. Voisin kirjoittaa väitöskirjani pohjoissaa­meksi sekä tehdä kieli- ja tiedepoliittisen teon, jolla osoittaisin pohjoissaamen sopivuutta tieteen kieleksi. Samalla toisaalta sulkinsin pois lukijakunnasta suu­ren joukon ihmisiä, myös tutkimieni yhteisöjen jäseniä, jotka eivät osaa pohjois­saamea. Kieli- ja tiedepoliittinen tekoni olisi kuitenkin teko vain pohjoissaamen puolesta, mutta voisin samalla tulla luoneeksi kuvan pienempien saamen kielten sopimattomuudesta tieteen kenttään.

Työn kirjoittaminen neljällä saamen kielellä olisi auttanut asiaa jonkin verran, mutta mutkistanut työn tekemistä ja tarkastamista melkoisesti, koska tarkastajienkin olisi pitänyt osata kaikkia neljää kieltä. Lisäksi edelleen moni tutkimieni yhteisöjen jäsenistä olisi jäänyt lukijakunnan ulkopuolelle, koska he eivät osaa mitään saamen kieltä. Englannin tai ruotsin valinta olisi johtanut samankaltaisiin tuloksiin. Päädyin siis valitsemaan suomen kielen, jota kaikki kolmen tutkimani yhteisön nykyjäsenet osaavat hyvin. Lisäksi olen päätenyt kirjoittamaan laajahkon ruotsinkielisen referaatin, jonka toivon palvelevan esi­merkiksi Ruvhten sijten asukkaita.

Perustan valintani sille, että tahdon kirjoittaa tutkijayhteisön lisäksi ennen kaikkea tutkimieni yhteisöjen jäsenille. Kaisa Rautio Helanderin (2008: 17–18) mukaan tutkimuskielen valinta liittyy siihen, kenelle tutkija kirjoittaa ja keitä tämä pitää tutkimuksensa tärkeimpinä vastaanottajina. Tämä kriteeri mielessäni ohitin ne perustelut, joiden mukaan saamen kielellä kirjoittaminen on tärkeää, jos käsittelee aihetta, josta on kirjoitettu vain vähän tai ei lainkaan saameksi ja jos aihe koskettaa monikielistä saamelaisyhteisöä. Saamen kielen käyttö on mitä suotavinta, koska se edistää kielen kehittymistä ja on myös posi­tiivinen poliittinen valinta, mutta mielestäni ei ole kuitenkaan syytä korottaa pohjoissaamea pienempien saamen kielten yläpuolelle tai unohtaa tutkittavien yhteisöjen tarpeita ja oikeuksia tutkimuksen saavutettavuuden osalta.

biellocizáš

skilahallá

čuojaha biellu
vizarda

vájaldan

miela vumiin
čearuin
láguin
gorssain

álbmogiid guossástalan²⁸

2. Teorettinen lähestymistapa paikannimiin: kulttuurinen onomastiikka

2.1. Johdanto

2.1.1. Nimistöntutkimuksen peruskäsitteitä

Nimet eli propriit ovat osa kieltä, mutta ne voidaan erottaa muista sanoista erityispiirteidensä avulla. Nimien erikoisasemaan kielessä viittaa jo sekin, että tavalliset kielenpuhujat pystyvät tavallisesti erottamaan onko jokin sana propri vai appellatiivi. Usein on jopa mahdollista tunnistaa, minkälainen propri on kyseessä: paikannimi, henkilönnimi, koirannimi ja niin edelleen.

Nimien muodollisia tunnusmerkkejä on esimerkiksi se, että nimet eivät noudata kaikilta osin samoja kieliopillisia sääntöjä kuin muut sanat. Tärkein tunnusmerkki lienee kuitenkin, että nimi viittaa aina vain yhteen tiettyyn tarkoitteeseen kerrallaan, kun taas appellatiivit viittaavat tavallisesti aina lukemattomaan määrään mahdollisia tarkemmin määrittelemättömiä referenttejä. Paikannimet eroavat muista nimistä siten, että niiden referentti on aina jokin tietty paikka tai alue. Muiden nimien tarkoitteena voi olla esimerkiksi ihminen, eläin tai vaikkapa jokin tietty lelu.²⁹

Appellatiivin ja sen tarkoitteen välillä pitää aina olla semanttisesti hyväksyttävä korrelaatio, mutta nimillä on hyvin vähän semanttisia rajoituksia. Esimerkiksi koiraa ei voida normaalitilanteessa kutsua *kissaksi*, mutta koiran nimi voi aivan hyvin olla *Kissa*. Käyttökonteksti auttaa tulkitsemaan, että kyseessä on nimenomaan nimi eikä eläinlajin virhetulkinta. Nimiä käytetään niiden sisältöä ajattelemta, siitä huolimatta, että nimenkäyttäjät ovat hyvin selvillä nimien kielellisistä elementeistä ja niiden merkityksestä. Nimen yksilöivä funktio ei kuitenkaan vaadi niiden varsinaisen sisällön poissulkemista, kuten joskus on väitetty. (Eskeland 2001b; Kiviniemi 1980: 2–3; Sjöblom 2004: 80–82, 85–86.)

Tällaiset kulttuurintutkijoita hämmästyttäneet kategoriset väitteet ovat olleet Suomessa melko harvinaisia: enemmänkin on tullut esille tutkimushistoriallisista syistä korostunut painotusero. 1960–70-lukujen nuori tutkijasukupolvi on tahtonut korostaa tarvetta tutkia paikannimiä yhtenä sanakategoriana

28. Nils-Aslak Valkeapään runo (2001: 63).

29. Proprien, erityisesti paikannimien, ja appellatiivien eroja ja niistä käytyä periaatteellista keskustelua ovat käsitelleet tarkemmin viime aikoina esimerkiksi Ainiala ym. (2008: 12–14), Rautio Helander (2008: 38–43, 45) ja Sjöblom (2004; 2006: 51–54, 94–96). Keskeisiä suomalaisia vanhempia lähteitä ovat esimerkiksi Ainiala (1997: 15–22), Kiviniemi (1975: 9–13; 1990: 86–90) ja Zilliacus (1972; 1997; 2002: 135–137, 146–151, 154–159, 167–173).

kielen muiden sanojen joukossa. Samalla on kyseenalaistettu aikaisemman nimien sisältöön ja sitä kautta historian, varhaisempina aikoina jopa kansojen alkuperän, selittämiseen keskittyneen tutkimuksen näkemyksiä. Nämä lähestymistavat eivät mielestäni sulje toisiaan pois, vaan ovat kaksi erilaista tapaa tarkastella paikannimiä. Ne tarjoavat erilaisen näkökulman tietynlaisiin kielellisiin ilmauksiin: paikannimet ovat toisaalta kommunikaation välineitä: sanoja joilla viitataan johonkin referenttiin, toisaalta merkityksellisiä ilmauksia, jotka kantavat muassaan muunkinlaista informaatiota kuin puhtaan viittaussuhteen.

Tuula Eskelandin (2001b) mukaan paikannimet sisältävät monia eri komponentteja. Keskittymällä johonkin paikannimen komponenteista voidaan paikannimeä analysoida eri näkökulmista. Eskelandin mukaan paikannimen viittaamisfunktioon liittyvät paikallistus- ja kuvaileva komponentti. Näiden lisäksi paikannimestä on eroteltavissa ainakin kielellinen, kulttuurihistoriallinen, sosiaalinen, psykologinen, emotionaalinen, ideologinen ja luova komponentti. Mainituista viimeinen tulee esille, kun paikannimiä käytetään esimerkiksi runoudessa. Kulttuurihistoriallinen, sosiaalinen ja psykologinen komponentti yhdessä muodostavat paikannimen indentiteettifunktion.

Paikannimet muodostavat *nimisysteemejä*. Nimisysteemi on tietynlajisten nimien muodostama järjestelmä, jossa vallitsevat tietyt rakenteelliset ja toiminnalliset periaatteet. Nimisysteemin perustana ovat nimenmuodostusmallit. Samaan nimisysteemiin kuuluvat nimet ovat siis jollakin tapaa tekemisissä toistensa kanssa ja toinen toisistaan riippuvaisia. (Ainiala – Saarelma – Sjöblom 2008: 21.) Nimisysteemikäsitteen määrittely lähtee kielestä ja sen käytöstä, mutta paikannimet voidaan ryhmitellä myös alueellisiksi tai käyttäjäryhmäkohtaisiksi kokonaisuuksiksi. Tällaiset kokonaisuudet voivat edustaa myös useampaa kielellistä nimisysteemiä esimerkiksi monikielisillä alueilla. Omat tutkimusaineistoni ovat alueellisesti ja käyttäjäryhmäkohtaisesti rajattuja yhden kielen nimisysteemejä.

Nimisysteemin luojat, käyttäjät ja ylläpitäjät voivat kaikki periaatteessa olla yhden ja saman kieliyhteisön jäseniä. Poikkeuksen tästä tekevät substraattinimet, joiden luojat ovat ehdottomasti puhuneet eri kieltä kuin nimien myöhemmät käyttäjät. Jonkin alueen nimistö on kuitenkin syntynyt tavallisesti hyvin pitkän ajanjakson kuluessa eikä nimien nykyisillä käyttäjillä ole enää mitään konkreettista tai maailmankuvallista eikä välttämättä edes kulttuurista ja kielellistä eikä yhteyttä muinaisiin nimenantajiin. Tämän vuoksi nimistö on todellisuudessa kerrostunutta ja nimistöä voidaan tarkastella toisaalta eriaikaisten *nimenantajien*, toisaalta jonkin tietyn ajanjakson *nimenkäyttäjien* näkökulmista. Joissain konteksteissa nämä näkökulmat eivät eroa toisistaan, mutta näkökulmien ero on hyvä tiedostaa joka tapauksessa.³⁰

30. Näkökulmien eroja on tarkastellut perusteellisemmin Paula Sjöblom (2004: 84–85; 2006: 59–61).

2.1.2. Teoreettisia innoittajia: tutkimushistoriallinen katsaus

Tämän tutkimuksen teoreettisina innoittajina on monta tutkijaa ja näiden kirjoittamaa teosta, joissa esitettyjä ajatuksia tuon esille ja kommentoin tässä luvussa. Kaikille näille kirjoituksille on yhteistä yksi piirre: niiden kirjoittajat ovat tavalla tai toisella pyrkineet yhdistämään kielen ja kulttuurin tarjoamat näköalat yhdeksi suureksi kuvaksi. Tähän pyrin itsekkin. Tavoitteena ei ole vain onnistuneen ja monipuolisen tutkimuksen tekeminen, vaan huomioida tutkimuksissa tutkimuseettistä ajatteluani seuraten paikannimien antajat ja käyttäjät.

Paikannimitutkimuksen alalla Suomessa on aina viime aikoihin asti käsitelty melko niukasti laajempaa näkökulmaa, joka paikannimien kautta on saatavissa nimenantaja- ja/tai -käyttäjyhteisöön. 1800-luvulla alkanut suomenkielisten paikannimien tutkimus keskittyi ensi alkuun ennen kaikkea etymologiseen ja muuhun historiaa selittävään tutkimukseen ja 1960–70-lukujen taitteesta alkaen lähinnä paikannimien semantiikan ja rakenteen sekä lainanimistön tutkimiseen. Tämä ei tarkoita, että paikannimien kulttuurista puolta ei olisi tiedostettu, mutta sen tutkimista ei pidetty yhtä ensisijaisena aiheena.³¹ Vasta 1990-luvulla on innostuttu kulttuurisesti suuntautuneesta tutkimuksesta, etenkin sosio-onomastiikasta. Monet viimeaikaiset sosio-onomastiset tutkimukset on tehty yhteistyössä maantieteilijöiden kanssa.³²

Kielitieteen ja maantieteen yhteys kulttuurisen paikannimitutkimuksen alalla on Suomessa vanha, sillä jo 1920–30-luvuilla muutamat urauurtavat maantieteilijät kiinnittivät huomiota paikannimien kulttuuriseen puoleen. Tämä oli ennen toista maailmansotaa hyvin poikkeuksellista, sillä tuon ajan ihmismaantiede oli keskittynyt ensisijaisesti ihmisen aiheuttamien konkreettisten jälkien tutkimiseen. Ensin vuonna 1928 Väinö Tanner julkaisi Pohjois-Petsamossa kootun koltansaamenkielisten nimien kokoelmansa *Petsamon alueen paikannimiä. 1 Lappalaisia paikannimiä*. Tannerin ajatusten innoittamana Karl Nickul julkaisi vuonna 1934 oman nimikokoelmansa *Petsamon eteläosan koltankieliset paikannimet kartografiselta kannalta*. Molempien näiden teosten johdannoissa painotetaan paikannimien kulttuurista arvoa. Tällaiset saamelaisia käsittelevät puheenvuorot oli aikansa suomalaismielisessä aateilmastossa perin harvinaisia ja niiden erityisarvo on ymmärretty vasta paljon myöhemmin.

Tanner kokosi julkaisemansa paikannimiaineiston vuosina 1924–31 Petsamon alueen malmitutkimusten ohessa omalla vapaa-ajallaan. Samoien vuosien aikana hän kokosi myös suuren määrän ihmismaantieteellistä ja historiallista tietoa sekä teki arkeologisia kaivauksia ja kvartäärigeologisia tutkimuksia. Seudun kolttsaamelaisiin hän oli tutustunut ensi kertaa jo 1900-luvun alussa alueen vielä kuuluessa Venäjään. Tanner oli tutustunut saamelaiseen kulttuuriin perusteellisesti jo aikaisemmin, sillä hän johti vuosien 1909 ja 1913

31. Katso esimerkiksi Kiviniemi (1980: 2–3).

32. Aiheesta tarkemmin esim. Ainiala – Pitkänen (2002b; 2002a; 2004). Lisäksi on syytä muistaa, että jo vuonna 1973 raportoitiin suomenruotsalaisista aineistoista tehdyistä sosio-onomastisista tutkimuksista (Harling – Slotte – Zilliacus 1973).

porolaidunkomissioita³³ Ruotsin ja Norjan Lapissa. (Susiluoto 2000: 11–14; Tanner 1928: 4.) Tanner julkaisi kolttasaamelaisia koskevat historialliset ja kulttuuriset tietonsa vuonna 1929 kirjassa *Antropogeografiska studier inom Petsamo-området. 1 Skolt-lapparna*³⁴.

Tannerin näkökulma kolttasaamelaisten paikannimiin on toisaalta historiallinen: paikannimet sisältävät suuren määrän ainutlaatuista historiallista tietoa. Toisaalta hän tunnustaa koltansaamenkieliset paikannimet oman alueensa ylivertaisiksi kielellisiksi kuvastajiksi ja estetiikassaan erityislaatuiseksi:

Erämaan kansat ovat suurimassa määrässä havainnontekijäkansaa. -- Petsamon lappalaistenkin maantieteellisten käsitteiden kielelliset ilmaisut osottavat, mikäli minä itse olen huomannut, niin pitkälle kehitynyttä, hienopiirteistä erikoistumista muotoon, suuruuteen, kasvillisuuteen j. m. s. nähden, että minä voin turvallisesti väittää, ettei mikään pohjoisessa puhutuista kielistä voi näyttää samalla niin tarkkaa ja niin maalailevaa terminologiaa lappalaisen maiseman käsitteistä kuin juuri lapin kieli. Tämän lisäksi lisää lappalainen usein paikannimiin symboliikkaa, joka antaa nimille erityisen esteettisen viehätöksen, jota harvoin tavataan muualla. (Tanner 1928: 3–4.)

Tannerin mukaan alueen alkuperäiset paikannimet pitäisi ottaa mukaan karttoihin. Tärkeimpänä syynä hän tuntee pitävän sitä, että saamenkieliset paikannimet katoavat pian ”sen epäkansallistuttamisen alaisina, johon Petsamon lappalaiset ovat joutuneet”. Niiden mukana katoaa hänen mukaansa tärkeitä esihistorian ja historian muistomerkkejä sekä osa erityislaatuista kulttuurista. Tanner esittää myös käytännönläheisempiä argumentteja, kuten että karttojen käyttäminen paikallisen väestön kanssa on mahdotonta ilman oikeita, käytössä olevia nimiä. (Tanner 1928: 3–4.)

Karl Nickulin loppuelämän kestänyt innostus kolttasaamelaisiin ja heidän paikannimiinsä syttyi, kun hän teki kartoitustöitä Suonikylässä vuosina 1930–33. Kolttasaamelainen kulttuuri teki tuolloin lähtemättömän vaikutuksen Nickuliin. Nationalismin ja sodanuhon täyttämä 1930-luku oli monikulttuuriselle ja -kieliselle rauhanaktivisti Nickulille henkisesti raskas ja oli varmasti mieluisen yllätys löytää kokonainen kansa hengenheimolaisia.

Nickul palkkasi kartoitusapulaisiksi kolttasaamelaisia, joiden paikallistuntemusta ja sopeutumista erämaaoloihin hän ihaili. Pääosin samojen matkojen aikana koottiin vuonna 1934 julkaistun paikannimikokoelman nimet. Tässä työssä Nickulia avustivat erityisen innokkaasti Erkki Pitsinki ja Suonikylän kolttasaamelainen Jaakko Sverloff. (Nickul 1934: 5–6; 1964: 219; V.-P. Lehtola 2000b: 29–33.) Vuosina 1929–39 Nickul kävi Suonikylässä 14 kertaa ja vietti siellä yhteensä kaksikymmentä kuukautta. Näiden kuukausien mittaan hän oppi kolttasaamelaisten ystäviensä välityksellä näkemään paikat ja paikannimet

33. Renbeteskommission av år 1909 ja Renbeteskommissionen av år 1913.

34. Kirjan ranskankielisen tiivistelmän suomennos on julkaistu vuonna 2000 nimellä Ihmismaantieteellisiä tutkimuksia Petsamon seudulta. 1 Kolttalappalaiset (toim. Paulo Susiluoto).

alueen asukkaiden historian, yhteiskunnan, elämäntavan ja muun kulttuurin kuvastajina. (V.-P. Lehtola 2000b: 33–35, 42; Nickul 1964: 219.)

Nickul käsitteli paikannimien keräämistä ja lisäämistä karttoihin yleisellä tasolla toisaalta kartografin, toisaalta maantieteilijän näkökulmasta:

-- nimet kartan kuvioiden rinnalla ovat tärkeitä aluetta luonnehtivia tekijöitä kartografisessa esityksessä. Jos nimet pysyvät uskollisina tälle tehtävälleen, täydentävät ja elävöittävät ne pelkkien karttakuvioiden välittämää kuvaa seudusta; ja silloin voi kartografia -- osaltaan valaista suurta ongelmaa maiseman ja kulttuurin, ihmisen ja luonnon välisestä suhteesta. (Nickul 1934: 8.)

Hän nostaa tässä yhteydessä esille myös paikannimiin ja karttoihin liittyvät eettiset kysymykset. Nickulin (1934: 8) mukaan: ”seudun asukkailla on suurempi oikeus antaa nimiä ympäristölleen kuin vieraalla -- riippumatta siitä, onko hänellä siihen omistusoikeus vai eikö.” Tämän takia ja toisaalta kartan käytettyyden vuoksi on kartografin hänen mukaansa aina selvitettävä paikallisilta asukkailta kartoitettavan alueen senhetkiset nimet. Erityistä paneutumista tämä vaatii monikielillä alueilla. (Nickul 1934: 8–10.)

Nickul ymmärsi Tannerin tavoin paikannimien merkityksen historiallisina ja kulttuurisina dokumentteina, mutta myös niiden arvon senhetkisen kulttuurin ylläpitäjinä ja alueen asukkaiden maisemasuhteen kuvastajina.

Niin kuin kartoitettavan alueen pinnanmuodostus on geologisten aikakausien prosessien tulos, niin ovat myös kartassa esiintyvät, samanaikaisesti käytössä olevat paikannimet vuosituhansien inhimillisen vaikutuksen kerrostumia maisemakuvassa. Nimistö antaa kartalle aikaulottuvaisuuden -- (Nickul 1934: 10.)

-- ilman nimiä kartta on mykkä. Nimistön mukana tulee karttaan jotain inhimillistä. Kertovathan jo karttakuviot ihmisen ulkonaisesti usein hyvinkin mullistavasta vaikutuksesta seudussa -- Mutta nimistöön painavat myös henkinen kulttuuri, kansallinen erikoislaatu, seudun ja asujaimiston historialliset vaiheet sekä politiikka leimansa -- Erikoisesti paljastuu paikannimissä jotain ihmisen suhteesta seutuunsa. Se näkyy siinä tavassa, jolla hän abstraheraa maisemansa piirteet ja erottelee sen osat. (Nickul 1934: 7.)

Maantieteilijä Paulo Susiluoto onkin luonnehtinut Karl Nickulin vuoden 1934 tutkimuksen edustavan ”varhaista kollektiivista mielenmaiseman kartoitusta”. Hänen mukaansa Nickulin teos on Suonikylän siidan eräänlainen alueellinen elämäkerta. (Susiluoto 2000: 21.) Myöhemmässä kirjoituksessaan Nickul kiteytti ajatuksensa paikannimistä, kulttuurista ja maisemasuhteesta seuraavasti:

-- ortnamnen -- representerar människan i landskapet, -- Kartnamnen har en funktion som avbildare av människans relation till landskapet, som avspeglare av området kultur. (Nickul 1963: 151.)

Näiden varhaisten maantieteilijä-nimistöntutkijoiden jälkeen paikannimien kulttuurista puolta on käsitelty Suomessa erityisesti Kurt Zilliacus 1960- ja 1970-luvuilta alkaen (esim. Zilliacus 1972, 1973a, 1975, 2002). Mielenkiintoista on, että hänenkin tutkimuksensa käsittelevät Suomen kielellisen ja kulttuurisen vähemmistön, nimittäin suomenruotsalaisten, paikannimiä. Ehkä juuri vähemmistöasema ja erot valtakulttuuriin tuovat esille kysymyksen kulttuurin ja kielien yhteydestä sekä tarpeen tällaisten asioiden pohtimiseen.³⁵

Zilliacus kirjoittaa (1973a: 22): ”-- namnforskningen är kulturforskningen och medvetet måste utgå från det för att nå riktiga resultat”. Zilliacus korostaa kirjoituksissaan, että kaikkia paikannimiä tulee lähestyä nimenantajien ja -käyttäjien omasta kulttuurisesti määräytyvästä näkökulmasta ja tutkijan tulee tulkintoja tehdessään asettua heidän asemaansa ja tiedostaa heidän todellisuuskäsityksensä:

Såsom kulturvetenskap är namnforskningen i princip meningsfull bara då den i sina resonemang antingen direkt försöker utgå från namngivarnas synpunkt, från deras situation och världsbild och avsikt med namnen, eller också indirekt påvisar förutsättningar för någonting som i sin tur kan förutsättas representera den synpunkten.

-- Men också de modernaste och exaktaste vetenskapliga rön (och i synnerhet de) måste först återföras på namngivarnas verklighet innan de får giltighet för vår forskning, som söker sin exakthet på det kulturella planet. (Zilliacus 1973a: 24.)

Hän on kritisoinut voimakkaasti esimerkiksi sitä, että paikannimet jaetaan kulttuuri- ja luonnonpaikannimiin, koskei voida olettaa, että nimenantajat ja -käyttäjät olisivat alun perin tehneet jyrkän eron kulttuuripaikkojen ja luonnonpaikkojen välillä. Siksi ei ole myöskään mahdollista tehdä tätä eroa nimistössä. Sitä vastoin nimenantajat ovat olleet hyvin selvillä siitä, mitä ovat tarkoittaneet milläkin perusosan sanalla.³⁶ Siten ne muodostavat stabiilin pohjan luokittelulle. Tämä ei tarkoita, ettei paikannimien sisältöäkin pitäisi huomioida. Sisällönluokittelun pitää kuitenkin olla sidoksissa kulttuuriseen todellisuuteen eikä muodolliseen, esimerkiksi sanaluokkiin luokitteluun, jotta se antaa todellisen kuvan niistä valinnoista, joita nimenantajat ovat tehneet nimen sanastoa valitessaan. (Zilliacus 1972: 364–365; 1973a: 23.)

Samasta syystä luokittelu ei voi olla sidoksissa esimerkiksi luonnontieteellisiin faktoihin tai todellisuuskäsitykseen. Paikannimen aiheena voi aivan hyvin olla esimerkiksi jokin sellainen lintu tai eläin, joita ei ole paikalla ikinä ollut. Nimenantajalle riittää, että hän on uskonut nähneensä sellaisen tai hän on voinut käyttää tuota nimitystä muusta lajista, koska kansanomaisen lajikäsitys ei useinkaan kulje käsi kädessä tieteellisten luokittelujen kanssa. Sama koskee monia yliluonnollisten hahmojen, kuten tonttujen mukaan nimettyjä paikkoja.

35. Samanlaisia ajatuksia on tuonut esille Grünthal (2009: 266).

36. Perusosien sisällön merkityksellisyyttä korostaa sekin, että käytetään epekegeettisiä nimimuotoja, joissa varsinaisen nimen perään lisätään paikan lajia ilmaiseva ylimääräinen perusosa (Kiviniemi 1975: 63).

Myös mittasuhteet voivat olla erilaisia objektiivisen ja kulttuurisen todellisuuden näkökulmista. Jos esimerkiksi jokin saari näyttää nimenantajista isommalta kuin toinen olematta sitä todellisuudessa, sen on oltava tutkijalle isompi objektiivisista faktoista huolimatta. (Zilliacus 1972: 364–365, 382; 1973a: 23).

Zilliacuksen mukaan nimenantajien näkökulman huomioimatta jättäminen johtaa hyvin todennäköisesti virheellisiin tulkintoihin. Nimien ymmärtäminen perustuu nimenantajien elämäntavan ja elinympäristön tuntemukseen. Tämä ei tarkoita, ettei tutkijan tulisi selvittää myös yhteisön ulkopuolelta saatavaa tietoa sekä eksaktien luonnontieteiden tuloksia ja käyttää niitä tulkintoja tukevana tietona. Tiedot on kuitenkin sopeutettava nimenantajayhteisön näkökulman mukaisiksi. Nimistöntutkijoiden tulee tutkia *nimistökuultuuria* eli nimiä kaikkeen muuhun kulttuuriin pohjautuvana ja siitä selittyvänä. (Zilliacus 1972: 364–365, 367, 381.)

Koska paikannimet ovat aina laajemman nimisysteemin ja kulttuurisen järjestelmän osia, pitää niitä myös tarkastella osana kokonaisuutta ei kontekstistaan irrallisina osina. Nimistön systeemiluonne tulee esille myös siinä, että mitä enemmän tutkija tutkii jonkin seudun nimistöä, sitä enemmän muodostunut kokonaiskuva vaikuttaa yksittäisten nimien tulkintaan ja sen oikeellisuuteen. (Zilliacus 1972: 376.) Myös maantieteilijä Paulo Susiluoto (1997: tiivistelmä) on Suonikylän paikannimiä tarkastelleessaan päätenyt toteamaan, että ”— paikannimi sinänsä ei välttämättä kerro paljoakaan niistä merkityksistä ja odotusten rakenteista, joita tiettyyn paikkaan liitetään. Vasta konteksti tekee paikan yhteisöllisen merkityksen ymmärrettäväksi”. Paikka ja sen nimi avautuvat aivan eri tavoin sellaiselle ihmiselle, jonka kotiseutua ne ovat ja joka tuntee niihin liittyvän tradition (Susiluoto 1997: 94).

Uudempi suomalainen kulttuurisesti suuntautunut paikannimitutkimus on lähinnä sosio-onomastista tutkimusta, joka keskittyy pääasiassa paikannimien variaatioon sekä käyttöön ja käyttökonteksteihin, etenkin nimitaitoon, nimistön muuttumiseen sekä kaupunkinimistöön.³⁷ Mukaan mahtuu kuitenkin muunkinlaisia, usein monitieteisiä tutkimuksia, kuten Kaija Mallatin (2007) väitöskirjatutkimus naisiin liittyvistä paikannimistä ja paikkaperinteestä. Uusia teoreettisia uria ovat aukoneet esimerkiksi Ritva Toropaisen (2005) semiotiikkaa soveltava väitöskirja Oulun paikannimistöistä ja Paula Sjöblomin (esim. 2004; 2006) kognitiivisen lingvistiikan lähestymistapaa käyttävät tutkimukset yritysnimistä. Lisäksi kulttuurintutkimuksen puolella on joissakin uusissa paikka- ja maisematutkimuksissa kiinnitetty huomiota myös paikannimiin (esim. Lukin 2011; Mazzullo – Ingold 2008).

Saamen kielen puolella on Kaisa Rautio Helanderin (2008) urauurtavassa väitöskirjassa avattu näköaloja kohti poliittisen onomastiikan suuntausta. Samaa suuntausta edustaa myös Uccpárnáá Vuoli Ilmarin, Ilmari Matuksen (2012b) julkaisema lyhyt katsaus, joka kuvaa inarinsaamenkielisten

37. Tarkemmin aiheesta ja julkaisuista katso esim. Ainala – Pitkänen (2002a: 106–111; 2004: 17–18), Ainala ym. (2008: 75–79) sekä Nimimaiseman muutos Helsingin sosiolingvistisesti moninaistuvissa kaupunginosissa -tutkimushanke (esim. Ainala 2002; Ainala – Vuolteenaho (2005) ja siinä mainittuja lähteitä).

paikannimien käyttöä erityisesti Destian (aik. Tielaitos) opastekylteissä suhteessa Saamen kielilain määräyksiin. Sosio-onomastiikan pioneerityö saamen kielen tutkimuksen piirissä on puolestaan Anni Magga-Eiran (2010) pro gradu -työ, jossa hän vertailee kahden Sallivaaran paliskunnan poromiessukupolven nimitaitoa ja nimistön variaatiota. Paikannimiä ja niiden erilaisia kulttuurisia tulkintoja eteläsaamelaisessa Voengel-Njaarken sijtessä Norjassa on käsitellyt väitöskirjassaan Jorunn L. Jernsletten (2009).

Muulla maailmassa paikannimien kulttuurinen puoli on ollut enemmän esillä erityisesti Yhdysvalloissa ja Kanadassa. Esimerkiksi Yhdysvalloissa Chicagon yliopiston *School of Linguistic Anthropolgy*n tutkijat ovat perehtyneet maan alkuperäiskansojen paikannimiin ja lähestyneet niitä sekä kielen että kulttuurin näkökulmista käsin. Erityisen tunnettuja ovat Keith Basso läntisten apassien paikannimijärjestelmiä käsittelevät tutkimukset (esim. Basso 1996), joissa hän on pystynyt kuvaamaan muun muassa, kuinka paikannimiä ja niihin liittyviä tarinoita käytetään yhteisön moraalisten arvojen sekä sosiaalisen elämän sääntöjen välittäjinä ja ylläpitäjinä.³⁸ Myös Kanadassa alkuperäiskansojen paikannimijärjestelmien tutkiminen on ollut viime vuosikymmeninä vilkasta.³⁹ Kanadassa, kuten Australiassakin, alkuperäiskansojen paikannimiin liittyvää kulttuurista tietoa ja nimien asemaa käsittelevä poliittinen tutkimus on myös vilkasta.⁴⁰

2.1.3. Metodisia valintoja

Tutkimuskysymykseni sekä teoreettisten ja metodisten valintojeni väliset suhteet voi purkaa kolmeen perusajatuksen:

- 1) Paikannimiä tulee tarkastella omassa kulttuurisessa kontekstissaan nimenantajien- ja/tai -käyttäjien näkökulmasta, koska:
 - a) heidän näkökulmansa⁴¹ omaan kielelliseen ja kulttuuriseen perimäänsä tulee tutkimuseettisistä syistä olla tulkinnassa ensisijainen,
 - b) paikannimissä yhdistyy kieli ja kulttuuri sekä
 - c) vain riittävän laaja kontekstin ymmärrys mahdollistaa kunnollisen lähdekritiikin.

38. Paulo Susiluodon (1997) mukaan myös Suonikylän paikannimistöstä on löydettävissä moraalisia ja käytännöllisiä ohjeita oikeasta, moraalisesti hyväksyttävästä elämäntavasta.

39. Katso tarkemmin esim. Canadian Permanent Committee on Geographical Names (1997).

40. Katso edellisessä viitteessä mainittua lähdettä Kanadan osalta sekä Australian osalta esimerkiksi Hercus – Hodges – Simpson (2002) ja Hercus – Koch (2009).

41. Joskus on kielellisen aineksen tulkinnan osalta tarve tehdä ero nimenantajien ja nimenkäyttäjien välillä, kuten luvussa 2.1.1 Nimistön tutkimuksen peruskäsitteitä tarkemmin perustelen. Nimenantajien näkökulma, jos sellainen on saavutettavissa, on ensisijainen, kun tutkitaan nimien historiaa, koska nykyisillä nimenkäyttäjillä ei tavallisesti ole todenmukaista käsitystä käyttämiensä vanhojen nimien historiasta. Sen sijaan nimenkäyttäjien näkökulma on ensisijainen, kun tutkitaan nimien käyttöä. Samaa periaatetta voi noudattaa kulttuurisen tiedon osalta.

- 2) Paikannimien muutos kuvastaa kieli-, kulttuuri- ja luonnonympäristön muutoksia, siksi paikannimiä voidaan käyttää ympäristön ja kulttuurin muutosten kuvastajina.
- 3) Paikannimissä kuvastuu kielen ja kielenpuhujien asema suhteessa naapurikulttuureihin, siksi paikannimiä voidaan käyttää ryhmien välisten suhteiden kuvastajina.

Tärkeimpiä kohdassa yksi lueteltuja periaatteita toteuttavia metodisia valintojani on sisällyttää tähän lähtökohdiltaan kielitieteelliseen tutkimukseen myös laaja kuvaus tutkittavista yhteisöistä sekä niiden historiasta, elämäntavasta ja suhteista ympäröiviin yhteisöihin. Kuten edellisessä alaluvussa Zilliacukseen viitaten kirjoitin, on nimistöntutkimuksessa tiedostettu kulttuurisen kontekstin merkitys. Yleensä nimistötieteellisissä tutkimuksissa ei ole kuitenkaan ollut tapana kuvata tutkittavaa yhteisöä erityisen tarkasti, vaan kontekstietieto on ollut ainoastaan tutkijan tukena tulkintoja tehtäessä. Tässä mielessä valintani poikkeaa suomalaisessa onomastiikassa totutusta tavasta.

Tutkittavien yhteisöjen kuvaukset on kirjoitettu etnohistorian ja muistitietotutkimuksen periaatteita noudattaen. Tärkeimpinä niistä pidän sitä, että suullinen perimätieto on tasa-arvoisessa asemassa kirjoitetun historiatiedon kanssa sekä että tutkittavien ihmisten omaa maailmantulkintaa ja näkökulmaa kunnioitetaan, vaikka se eroaisi niin sanotusta länsimaalaisesta tieteellisestä käsityksestä (ks. esim. Rydving 2002b: 70, 75; Schanche 1995: 45). Etnohistoriaosuus on tärkeä myös toisesta tutkimuseettisestä syystä: se on keino palauttaa ainakin osa siitä aineistosta, jonka tutkijat ovat aikojen saatossa tutkittavien yhteisöjen jäseniltä keränneet ja vieneet pois heidän ulottuviltaan. Olisi tuntunut todella väärältä, että olen koonnut suuren osan näistä yhteisöistä kootusta tiedosta omaan käyttöni, mutten olisi antanut heille mahdollisuutta päästä siihen helposti käsiksi. Etnohistoriaosuuksilla on siis kaksi funktiota: ne ovat sekä tutkimukselle merkittävää kontekstinkuvausta että tiedonpalauttamista. Jälkimmäisen funktion toteutumista helpottaa tutkimuksen jakaminen erilliseen kulttuuriseen ja kielelliseen pääosaan.

Etnohistoria on tieteenala tai metodologia, joka on syntynyt Yhdysvalloissa 1940–1950-luvuilla. Metodologia alkoi kehittyä samalla, kun tutkittiin intiaanikansojen historiaa ja maanomistusta vuonna 1946 Yhdysvaltojen liittovaltiolle suunnattua oikeusvaadetta (*Indian Claims Act of 1946*) varten. Näiden selvityksien yhteydessä huomattiin, että perinteiset historiatieteen metodit ja periaatteet sopivat huonosti kirjoituksettomien alkuperäiskansojen historian tutkimukseen. Tärkein ongelma oli, että historiatieteiden lähdekritiikki piti esimerkiksi suullista perimätietoa toissijaisena ja lähtökohtaisesti epäluotettavana lähteenä.

Yhdysvalloissa etnohistoria käsitetään edelleen lähinnä Amerikkujen alkuperäiskansojen historian tutkimiseksi.⁴² Myös Suomessa etnohistoriallinen tutkimus on keskittynyt etupäässä Etelä- ja Pohjois-Amerikan alkuperäiskansojen

42. Katso esim. the American Society for Ethnohistoryn internetsivuilta: <ethnohistory.org/about-ase>.

tutkimukseen (esim. Andersson 2003; J. Hiltunen 1999; Kankaanpää 1989). Poikkeuksen tekee kuitenkin Lassi Saressalo (1982), jonka pro gradu -työ *Talvadaksen kylän etno-historiallinen kehitys* käsittelee tutkimani Dálvadasin saamelaiskylän elinkeinohistoriaa.

Metodeiltaan ja periaatteiltaan lähellä etnohistoriaa ovat Suomesa paremmin tunnetut muistitietotutkimus sekä suullisen historian ja mikrohistorian tutkimus. Myös niiden tärkeimpänä lähtökohtana on ollut kritiikki perinteisen historian tutkimuksen suppeaa lähdekäsitystä kohtaan. Lisäksi tavoitteena on ollut tuoda esille valtavirtaisessa tutkimuksessa vähälle huomiolle tai kokonaan huomioitua jääneitä ryhmiä ja historianäkökulmia.⁴³ Kaisa Rautio Helander (2008: 24–25) on osuvasti huomauttanut, että edellä esitellyt ongelmat koskevat yhtälailla vähemmistöjen paikannimihistorian tutkimusta ja paikannimien käyttämistä historiallisina lähteinä. Hänen mukaansa kyse on vallankäytöstä.

Erityisesti tutkimieni pienten saamelaisyhteisöjen kohdalla toteutuu kaksinkertainen historian tutkimuksen marginaaliin jääminen, sillä he ovat vähemmistöjen vähemmistöjä, jotka elävät enemmistöjen keskusten näkökulmasta syrjäseuduilla. Tämän takia tutkimani ryhmät ovat jääneet marginaaliin jopa saamelaisia koskevan historian tutkimuksen osalta. Usein tätä puolustellaan lähteiden puutteella. On totta, että muistitieto on monesti ainoaa olemassa olevaa tutkittavien yhteisöjen historiatietoa, mutta sitä on tallennettu suhteellisen paljon viimeisen noin sadan vuoden aikana. Kerätty tieto on kuitenkin marginalisoitu esimerkiksi kielennäytteiksi, kansanperinteeksi tai kansatieteelliseksi kuvauksiksi sen sijaan, että sitä pidettäisiin merkittävänä historiatietona. Tarjolla on myös muistelmakirjallisuutta, jota voidaan pitää muistitiedon kirjoitettuna muotona.

Gro Weenin mukaan suullista tietoa arvostellaan usein siitä, että se on subjektiivista ja asenteellista. On kuitenkin tärkeää tiedostaa, että aivan samalla tavalla subjektiivista ja asenteellista on kirjallinen tieto, vaikka se olisikin puettu objektiivisen tiedon kaapuun. Kirjallisten lähteiden asenteellisuus on vain erilaista. Etenkin monet vanhat lähteet on kirjoitettu siten, että ne tukisivat tiettyjä intressejä. Näin on esimerkiksi lähetystyöntekijöiden ja valtiollisten edustajien kirjoitusten laita. Kirjallisissa lähteissä on siis aivan samanlaisia lähdekriittisiä ongelmia kuin suullisissa. (Ween 2005: 15.)

Muistitietoa käytettäessä on lähdekritiikin asema tietenkin aivan yhtä keskeinen kuin muunkin tiedon merkityksen arvioinnissa. Muistitieto on oma tiedonlajinsa, jonka ominaispiirteet, kuten subjektiivisuus ja fragmentaarisuus, on huomioitava. (V.-P. Lehtola 2012: 20.) On tutkijan vastuulla ymmärtää käyttämänsä tiedon luonne ja tulkita sitä tutkimuksessaan, siksi hyvä kontekstintuntemus on muistitiedon lähdekritiikin ydin. Samalla hyvä kontekstintuntemus antaa tutkijalle valmiuden kysyä oikeita kysymyksiä ja lähentää tutkijaa tutkitaviin mahdollisista ajallisista, kulttuuri- ja sijaintieroista huolimatta.

43. Aiheesta lisää katso esimerkiksi Fingerroos – Haanpää – Heimo – Peltonen (2006) ja Vansina (1985).

Luvun alussa kirjoitetuissa toisessa ja kolmannessa kohdassa esitellyt näkemykset juontavat juurensa suoraan valitsemaani teoreettiseen viitekehykseen eli kulttuuriseen onomastiikkaan, jota esittelen seuraavassa alaluvussa tarkemmin. Tämä teoreettinen malli vaikuttaa ennen kaikkea alkuperäiseen kysymyksenasetteluuni sekä saamieni tutkimustulosten tulkintaan. Varsinaisten analyysien tekemiseen käytän perinteisiä onomastiikan keinoja: rakennetta tutkin syntaktis-semanttisen metodin avulla, sanastoa vertailevan kielihistorian ja lainasanatutkimuksen keinoin sekä erikielisiä rinnakkaisnimipareja lainanimiteorioita soveltaen. Näitä metodeja ja niiden teoreettista taustaa selostan kunkin käsittelyluvun alussa.

Olen päätynyt käyttämään perinteisiä kielitieteen metodeita tutkimuksessani, koska haluan tuottaa myös perustietoa saamen kielten paikannimisistä. Samalla pystyn osoittamaan, että kielellä ja kielitieteellä on erinomaiset mahdollisuudet auttaa ihmisen, maiseman ja kulttuurien välisiä suhteita käsittelevässä tutkimuksessa. Kieli heijastelee monenlaisia kulttuurisia ja kognitiivisia ilmiöitä. Kielitieteellä on työkalut ja mallit tunnistaa, kuvata sekä selittää toisille tieteenaloille keskeisiä maiseman representaatioita. Kielitiede voi tuoda uusia yhteyksiä ja näkökulmia monille varsinaisesti maisemaa tutkiville aloille, kuten antropologiaan, arkeologiaan, ympäristöpsykologiaan, filosofiaan ja maantieteeseen. (Burenhult – Mark – Stea – Turk 2011: 4.)

2.2. Kulttuurisen onomastiikan viitekehys

Olen edellä esitellyt joitakin tutkijoita, joiden tekstit ovat innostaneet ja tukeneet omaa ajatteluaani. Tässä alaluvussa esittelen tarkemmin näiden ajatusten sekä erilaisten teoriasuuntausten yhdistelmänä syntynyttä teoreettista viitekehystäni, josta käytän nimitystä kulttuurinen onomastiikka. Esittämäni teoreettiset ajatukset ovat monella tapaa keskeneräisiä, koska kuten edellä olen kirjoittanut, tutkimukseni painotus on vaihtunut tutkimusprosessin aikana kulttuurisesta kielelliseen. Tässä uudessa kontekstissa monet alkuperäisessä tutkimussuunnitelmassa mukana olleet teoreettiset ajatukset on pitänyt jättää pois, koska ne eivät olisi enää sopineet yhteen tässä tutkittavien aiheiden kanssa.

Kulttuurinen onomastiikka ei ole mikään uusi keksintö, vaan joukko jo aikaisemmin esitettyjä ajatuksia ja lähestymistapoja, jotka olen liittänyt yhteen ja soveltanut paikannimien tutkimuskontekstiin. Väljästi määritellen kaikki nämä ajatukset voi kuitenkin laskea monitieteisen etnolingvistiikan alaan kuuluviksi tai ne on ainakin liitettävissä siihen. Etnolingvistiikalla viitataan erityisesti Yhdysvalloissa kehitettyyn tieteenalaan (*ethnolinguistics, cultural linguistics*) sen laajassa merkityksessä. Olen tietoinen, että slaavilaisten kielten tutkimuksen alalla on liki samanniminen kielitieteen haara, jossa kuten edellisessä pyritään lähtökohtaisesti huomioimaan kieleen ja kielenkäyttöön liittyvät kulttuuriset aspektit. Se on kehittynyt itsenäisenä tieteenalana erillään anglo-amerikkalaisesta etnolingvistiikasta, mutta päätynyt pääosin samankaltaiseen teoreettiseen näkemykseen sen kanssa. Molemmille on yhteistä esimerkiksi

semiotiikan, kognitiivisen lingvistiikan ja pragmatiikan näkemysten soveltaminen. (Plas 2006.)

Slaavilaisen etnolingvistiikan suurin ero suhteessa angloamerikkalaiseen etnolingvistiikkaan vaikuttaisikin olevan tutkittavissa kohteissa ja metodiikassa. Slaavilainen etnolingvistiikka on perinteisesti keskittynyt selvittämään etymologioita, sanasemantiikkaa ja murteiden sanastoa ajatukseenaan rekonstruoida yhtenäinen slaavilainen maailmankuva. Viime aikoina tutkimuksia on tehty paljon myös sosiolingvistiikan ja pragmatiikan alalta. Slaavilaisen etnolingvistiikan parissa on kehitetty myös toponomastiikkaa eli erityismetodiikkaa paikannimien, etenkin niiden semantiikan tutkimiseen.⁴⁴ Sen sijaan angloamerikkalaisen etnolingvistiikan taustalla on ajatus kielentutkimuksen laajentamisesta kulttuurintutkimukseksi, jossa kieli on inhimillisen merkityksenluomisen keskeisimpänä välineenä. Suosituimpia tutkimuskohteita ovat viime aikoina olleet erilaiset diskurssit ja kieli-ideologiat. (Plas 2006.)

Kulttuurisen onomastiikan yksi keskeisimmistä ajatuksista on, että kielellisen aineiston analyysien tulokset sellaisenaan eivät ole valmiita, vaan on astuttava vielä yksi askel edemmäs kohti niiden kulttuurisen merkityksen ymmärtämistä ja tulkintaa. On aivan mahdollista vain analysoida paikannimiaineistoja ja saavuttaa siten kielitieteen kannalta merkittäviä tuloksia. Mielestäni tällöin ollaan kuitenkin vasta puolimatassa mahdollisen tulkintaprosessin tiellä. Kun paikannimiaineistoja analysoimalla saadut tulokset tulkitaan kieliaineiston lisäksi osana kulttuurispesifiä kokonaiskontekstiaan, laajenee tulosten merkitys koskemaan kielitieteen lisäksi kokonaista ihmisryhmää sekä sen elämän ja elämäntavan tulkintaa. Kurt Zilliacus (1972: 360) kirjoitti: ”Aineiston analysointi on tietysti nimistöntutkimuksessa – työn perusta, mutta vasta tuloksien käyttö päätelmien tekoon määrää mitä tiedettä työstä tulee”. Tämä ajattelutapa liittyy kulttuurisen onomastiikan suoraan angloamerikkalaisen etnolingvistiikan ideologiaan.

Näiden ajatusten taustalla on paikannimien uniikki asema kielen ja kulttuurin rajamaastossa. Paikannimi itsessään on kieltä, muttei sattumanvaraisia kielellisiä merkkejä, vaan kulttuurisesti merkityksellistä sisältöä kantavia, tarkasti valikoituja kielellisiä merkkejä. Niiden luomiselle ja käyttämiselle on tarkat kieli- ja kulttuurispesifit säännöt, joita kutsutaan *nimioppiksi*. Nimioppi on nimistökulttuurin keskeisiä piirteitä sääntelevä ohjeisto, jonka lähtökohtina ovat nimenantaja- ja käyttäjäyhteisön oma näkemys maailmasta ja sen omat kategoriat. Sen takia niiden tulee olla myös nimistöä tutkivan tutkijan lähtökohtina.

44. Paikannimitutkimuksen osalta ks. erityisesti Березович (2000). Jaan monet Berezovitšin ympäristön ja maiseman kulttuurisista ominaisuuksista esittämät ajatukset sekä käsityksen nimistöstä järjestelmänä, jota tulee tutkia systemaattisesti ja kokonaisuutena. Tärkein ero on kuitenkin, että Berezovitšin analyysit painottuvat voimakkaasti etymologiaan ja semantiikkaan, joista jälkimmäiseen liittyy minusta monia lähtökohtaisia systeemitason ongelmia. Lisäksi koen useat strukturalistisesta semiotiikasta juontuvat ajattelumallit kankeina ja kaavamaisina.

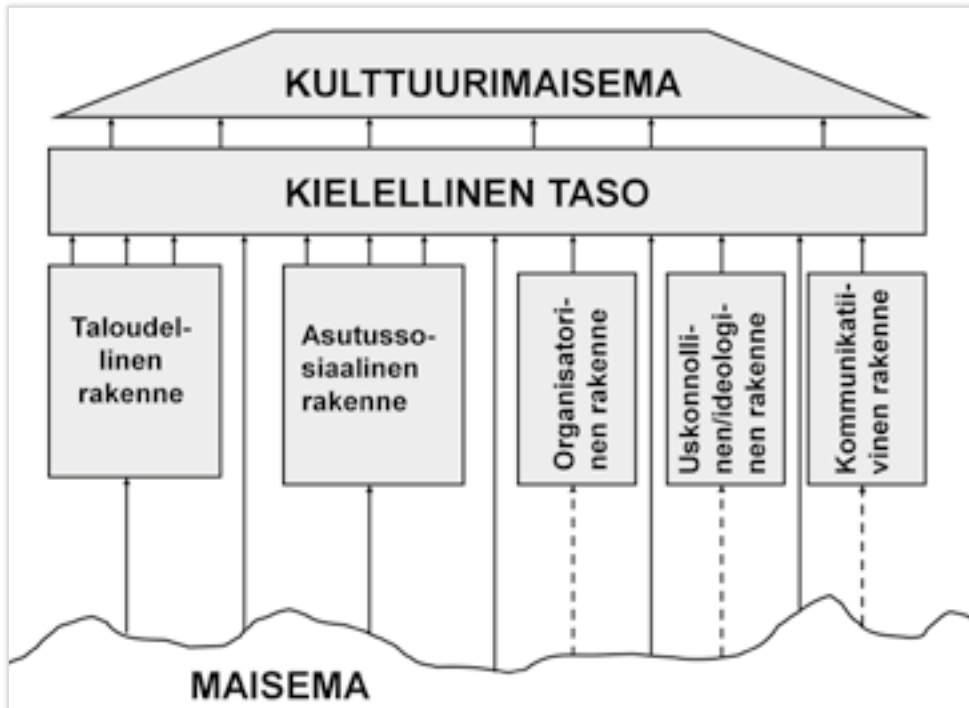
2.2.1. Paikannimen synty

Paikannimen synty, nimenanto edellyttää kolmea eri tekijää: nimettävää paikkaa, nimenantajaa ja nimenannon välinettä eli kieltä. Nimettävä paikka on osa objektiivista maailmaa, maisemaa. Nimenantaja eli ihminen omine nimiopin mukaisine kulttuurisine sekä kielellisine sääntöineen valitsee, rajaa ja merkityksellistää jonkin osan maisemasta liittäen sen oman kulttuurisen kokemusmaailmaansa osaksi. Tähän maisemanosaan viittaamiseen hän käyttää kielellistä ilmausta, paikannimeä.

Tuula Eskelandin (2001b) mukaan olisi syytä tehdä ero nimensynnyn (*navnetilblivelse*) ja nimenannon (*namngivning*) välille. Nimensynty on terminä neutraali ja kuvaa vain nimen syntymistä tavasta riippumatta. Nimensynty on spontaania ja perustuu nimettävästä paikasta saatavaan kokemukseen. Tällainen nimi kuvaa tavalla tai toisella nimettyä paikkaa. Nimensynty voi olla myös päätettyä: joku antaa nimen jollekin. Tällaista kasteenkaltaista nimeämistä voidaan kutsua nimenannoksi. Tässä tutkimuksessa tällaisen eron tekeminen ei ole mielestäni tarpeellista, sillä jokaiselle paikalle on joku nimen kuitenkin antanut. Eivät nimet ole itsestään syntyneet.

Kuten paikannimen määritelmässä edellä on todettu, paikannimet viittaavat aina johonkin paikkaan tai tilaan. Tämän takia nimetyt paikat eli paikannimien referentit ovat tärkeä osa paikannimijärjestelmää. Klas-Göran Selinge (1983; 1990) on luonut mallin, joka kuvaa ja analysoi paikannimien sisältämää kulttuurista tietoutta osana kulttuurimaisemaa (ks. Kuva 2). Malli on hyvin kiinnostava, koska se yhdistää maiseman, kulttuurin ja kielen yhdeksi kokonaisuudeksi samalla periaatteella kuin edellä nimenantoa kuvatessani. Selingen mallissa paikannimet jaetaan viiteen eri kulttuurin osa-alueita edustavaan kategoriaan sen mukaan minkälaista informaatiota ne sisältävät ja minkälaiseen paikkaan viittaavat. Lisäksi on kuudes kategoria, johon kuuluvat niin sanotut luonnonpaikannimet (*naturnamn*), joita ei voida sisällyttää edelliseen viiteen ryhmään, koska ne ovat Selingen näkökulmasta kulttuurisesti sisällöttömiä.

Selinge on luonut mallinsa ruotsalaisen maaseutunimistön pohjalta, minkä takia malli ei toimi sellaisenaan esimerkiksi tutkimieni saamen kielten paikannimien luokittelussa. Erityisesti ongelmia tuottaa luonnonpaikannimien kategorisointi kulttuurisesti sisällöttömiksi, sillä tutkimissani aineistoissa niin sanotut luonnonpaikannimet kantavat monesti merkittävää kulttuurista sisältöä. Olen tarkastellut pohjoissaamelaisiin paikannimiin liittyvän tiedon olemassa oloa ja sen sisällön luonnetta aikaisemmissa opinnäytetöissäni (esim. Valtonen 2003a; 2003b; 2004; 2008). Sen sijaan Jan Paul Strid (1993) on omassa Ruotsin ruotsinkielisiä ruraaliyhteisöjen paikannimiä analysoivassa kulttuurihistoriallisesti painottuneessa lähestymistavassaan pitänyt Selingen luokittelua toimivana. Selingen malli onkin selvästi sidottu tiettyyn kulttuuriin ja sen tapaan tarkastella maailmaa eikä sitä voida sellaisenaan siirtää yhdestä kielellisestä ja kulttuurisesta kontekstista toiseen.

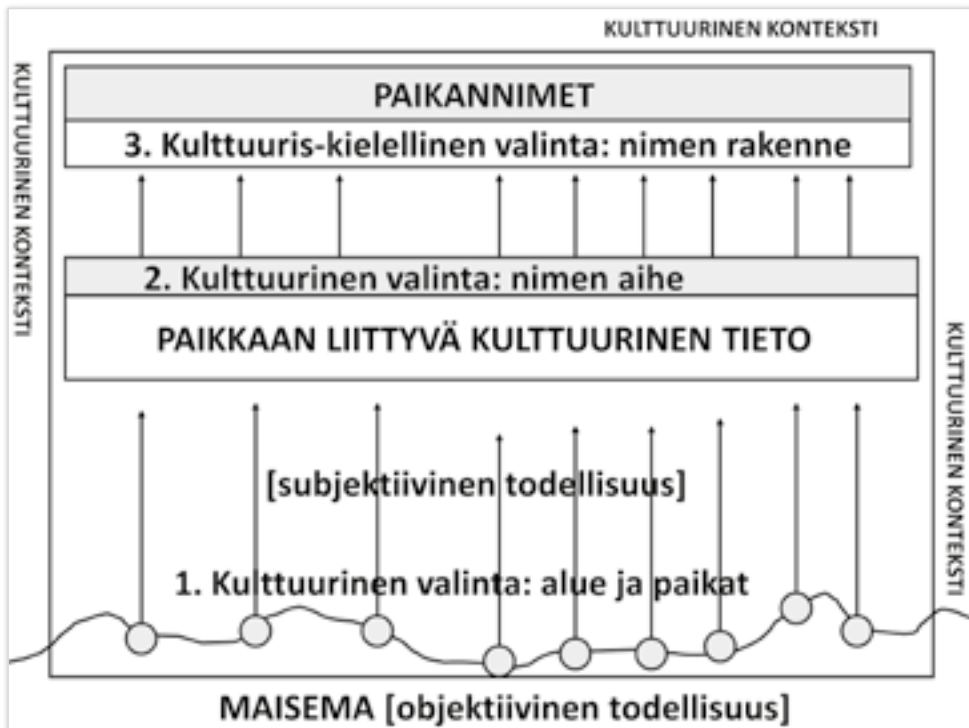
Kuva 2. Klas-Göran Selinge kuvaa kielen, lähinnä paikannimien, roolia kulttuurimaiseman osana. Hän jakaa ruotsalaiseen tapaan paikannimet kulttuuri- ja luonnonpaikannimiin. Kulttuuripaikannimet kuvastavat hänen jaottelussaan viittä eri alakategoriaa, sen sijaan luonnonpaikannimet kuvastavat puhtaasti luontoa. Kuvaaja perustuu Selingen (1990: 253) kaavakuvaan. Suomennokset ovat kirjoittajan.

Kuten edellä on kirjoitettu, myös esimerkiksi Zilliacus on kritisoinut paikannimien jakoa kulttuuri- ja luontonimiin, koska nimien sanastoon perustuvat jaottelut eivät vastaa nimettyjen paikkojen kulttuuri- tai luonto-ominaisuutta. Nimenantajat eivät ole nimenneet näitä systemaattisesti eri tavoin. Esimerkiksi monilla kulttuuripaikoilla on samanlainen nimi kuin luonnonpaikoilla ja ne putoavat luokittelun ulkopuolelle. Toinen ongelma on, että Zilliacuksen tutkiman Aspön kaltaisilla alueilla, kuten saamelaisalueillakin, kulttuuri- ja luonnonpaikkojen erot ovat marginaalisia: monet laitumet ovat luonnonniittyjä, satamat luonnostaan suojaista lahtia. (Zilliacus 1973a: 15–16.) Sitä paitsi kaikki paikannimet ovat pohjimmiltaan kulttuurisidonnaisia siinä mielessä, että ihmiset ovat antaneet ne sellaisille paikoille, joista heillä on ollut tarve puhua ja jotka siten ovat muuttuneet osaksi ihmisen kulttuurista vaikutuspiiriä. (Zilliacus 1972: 381; 1973a: 8.)⁴⁵

Olen muokannut Selingen mallia⁴⁶ siten, että se toisi esille ennen kaikkea ne nimenantoprosessin kohdat, joissa tapahtuu kulttuurinen valinta eli nimet-

45. Lisää jaon kulttuurinimet–luontonimet ongelmallisuudesta ja kulttuurisidonnaisuudesta esim. Rautio Helander (2008: 52–54) ja siinä mainitut lähteet.

46. Olen käsitellyt ja esitellyt Selingen mallin pohjalta muokkaamiani versioita useita kertoja julkisesti, ensimmäisen kerran jo vuoden 2004 Kastelli-symposiumissa Oulussa, ja julkaissut sen vuonna 2006 kirjoitetussa artikkelissa (Valtonen 2008). Myös Saarikivi on käsitellyt esitelmissään vastaavankaltaista prosessia, mutta samankaltaisuudestaan huolimatta kyse on aivan erillään syntyneistä ajatuksista.

Kuva 3. Selingen (1990: 253) mallin innoittamana luotu kuvaaja, jossa korostuvat nimenannossa tapahtuvat kulttuuriset valinnat. Nimeämisprosessin ensimmäinen kulttuurinen valinta tapahtuu, kun maisemasta valitaan jokin kohta nimettäväksi. Tämä liittyy alueen jaotteluun ja erillisten paikkojen merkityksellistämiseen. Toinen kulttuurinen valinta tapahtuu, kun paikkaan liitetyn kulttuurisen tiedon joukosta valitaan se osa, joka tulee nimen aiheeksi. Tämä kohta koskee myös niin sanottuja luonnonpaikannimiä, sillä on kulttuurinen valinta ottaa nimen aiheeksi nimettävä paikka itsessään. Kolmas kulttuurinen valinta tapahtuu, kun valitaan nimen rakenne. Tätä valintaa säätelevät voimakkaasti, mutteivät täysin, kielisysteemin asettamat rajoitteet. Kaikki nämä valinnat tapahtuvat yhden tietyn kulttuurisen kontekstin puitteissa ja subjektiivisen todellisuuskäsityksen näkökulmasta. Kuvaaja on pyritty rakentamaan siten, että se sopisi mahdollisimman monenlaisten kulttuurien paikannimistön analysointiin.

tävästä ympäristöstä tehdyt havainnot muokataan tietyn kielellisen ja kulttuurisen mallin mukaisiksi. Pyrin siis kuvaamaan sitä tapaa, jolla objektiivinen informaatio valikoituu, suodattuu ja muokkautuu erilaisten kulttuuristen prosessien kautta kulttuurispesifiksi kielelliseksi ilmaukseksi, tässä tapauksessa paikannimeksi. Lisäksi olen pyrkinyt muokkaamaan mallia yleisluontoisemmaksi, jotta se sopisi mahdollisimman monenlaisiin kielellisiin ja kulttuurisiin konteksteihin. Ennen kaikkea muutos koskee Selingen kulttuurispesifiä kategoriajakoa, joka on poistettu kokonaan ja korvattu yhdellä kaikkia erilaisia kulttuurisia jaotteluja kuvastavalla alueella. Näiden samojen jaottelujen alaisia ovat myös luonnonpaikannimet. Selingen lähtökohtana ollut erillinen kulttuurimaiseman näkökulma on jätetty tämän tarkastelun ulkopuolelle. (Ks. Kuva 3.)

Kuvaajassa on kolme kohtaa, joissa tapahtuvat kaikkein keskeisimmät kulttuuriset valinnat prosessissa, jossa tiettyyn kieleen ja kulttuuriin sidottu paikannimi syntyy ja alkaa kantaa kulttuurista tietoa. Nimeämisen lähtökohtana on maisema, jota voidaan ajatella raaka-aineena, josta paikannimet syntyvät. Se on myös itsenäisenä olemassa oleva objektiivisen maailman osa, joka on olemassa sellaisenaan, *eriytymättömänä tilana* (Tuan 1991: 686) ennen kulttuurista ja inhimillistä vaikutusta.

Kun aluetta asuttava yhteisö ottaa alueen haltuunsa konkreettisesti, esimerkiksi käyttäen maata eri tavoilla hankkiessaan elantoaan, se samassa yhteydessä muokkaa maisemaa myös mentaalisesti. Ensimmäinen kulttuurinen valinta tapahtuu, kun maisema jaotellaan pienempiin osiin ja sen tiettyihin kohtiin, paikkoihin, liitetään erilaisia merkityksiä. Tämän prosessin tuloksena maisemasta tulee osa tietyn kulttuurin subjektiivista todellisuutta. Samalla maisema saa kulttuurisen kontekstin.

Kun jokin paikka muuttuu merkitykselliseksi, syntyy myös tarve puhua siitä ja viitata siihen. Viittaamisen tarpeesta syntyy nimeämisen tarve, joka johtaa nimenantoon. Nimetyt paikat ovat aina nimenantajayhteisölle merkityksellisiä, kulttuurisesti määriteltyjä kohtia, joihin liittyy kulttuurista tietoutta. Nimetty paikka ei ole koskaan maiseman sattumanvaraisesti valittu osa. Minkälaisia paikkoja maisemasta voidaan valita nimettäväksi ja minkälaisilla termeillä niitä nimitetään, määräytyy nimiopin säännöissä.

Koska yksittäinen paikannimi on hyvin rajattu kielellinen ilmaus, vain pieni osa nimettävään paikkaan liittyvästä tietoudesta voidaan ottaa huomioon paikannimi-ilmauksessa eli itse sanassa. Tämän nimi-ilmaukseen tulevan tiedon luonteen eli nimen aiheen päättäminen on toinen kulttuurinen valinta. Kielellisen nimi-ilmauksen ulkopuolelle jäävä nimettävään paikkaan liittyvä kulttuurinen tietous ja perinne säilyvät, kuten aikaisemminkin, yhteisön yhteisesti jakaman tietouden osana, jota ulkopuoliset eivät tunne.⁴⁷ (Kiviniemi 1980: 4; 1987: 13; Zilliacus 2002: 142–143.)

Nimistöntutkimuksen kannalta paikannimeen liittyvän kulttuurisen tiedon tärkein osa-alue on nimi-ilmauksen takana oleva *nimi-idea* eli paikannimen aihe. Nimi-idean lähtökohtana on usein jokin nimettävän paikan ominaisuus tai jokin asia, jolla on suhde nimettävään paikkaan. Paikannimitutkimuksen lähtökohtana on, että paikannimi on ollut nimenantohetkellä paikkaan liittyvä ymmärrettävä ilmaus (esim. Ainiana ym. 2008: 97). Tämä liittyy suoraan siihen, että nimetyt paikat ovat aina nimenantajayhteisölle merkityksellisiä paikkoja. Nimi-idea on usein muutettavissa paikannimen keskeisintä nimenantoperustetta kuvaavaksi parafrasiksi. Esimerkiksi nimen saP *Rihtánjarga* 'Ritaniemi'

47. Marjut Huuskonen (erityisesti 1995; myös 2004) on käsitellyt tutkimuksissaan tarkemmin paikannimien, perinteen ja historiatiedon välisiä eroja sekä suhdetta toisiinsa Utsjoen Dálvadasin paikannimistön ja perinteen valossa. Valtonen (2003b; 2004; 2008) on käsitellyt tarkemmin paikannimiin liittyvän kulttuurisen tiedon luonnetta ja sen välittymistä sekä teoreettisesti että yhteisöön kuuluvien ja kuulumattomien näkökulmasta.

keskeisin nimi-idea on ”niemi, jossa sijaitsee/sijaitsi ahmanrita⁴⁸”. Aiheen sopivuus nimi-ideaksi määräytyy jälleen nimiopin antamien sääntöjen rajoissa. Lisäksi uuden nimen aiheen pitää sopia osaksi jo olemassa olevaa nimisysteemiä. Tästä syystä paikannimet ovat historiallisina dokumentteina hyvin oikullisia: joskus voi piipun hukkaaminen tulla ikuistetusti paikannimeen, mutta suuret historian tapahtumat eivät jätä mitään jälkeä (V.-P. Lehtola 2000b: 37).

Nimen on oltava hyvin kompakti ilmaus ja sen on seurattava nimiopin antamia muodostussääntöjä, jotta se voi toimia osana kommunikaatiota ja että se tunnistetaan yksilöiväksi ilmaukseksi. Samoista syistä nimioppi määrää myös nimen lopullisen kielellisen asun. Tavallisesti nämä kieliopilliset säännöt ovat kuitenkin sen verran väljiä, että ne jättävät tilaa sisältöön liittyville valinnoille. Tämän takia lopullinen kielellinen muotokin on ainakin osin kulttuurinen valinta. Suppeudesta huolimatta paikannimet ovat kompleksisia ilmauksia ja samalla tavalla sisältöä kantavia kuin appellatiiviset yhdyssanat, johdokset tai sanaliitot. (Kiviniemi 1987: 13; Zilliacus 2002: 142–143.) Keith Basson (1996: 76) mukaan paikannimen sidos tietyn paikan kanssa tekee niistä sisällönkantajina jopa appellatiiveja monipuolisempia. Yi-Fu Tuanin (1991: 688) mukaan nimillä on myös monin verroin appellatiiveja suurempi voima luoda kulttuurisesti merkityksellisiä paikkoja.

2.2.2. Kognitiivinen kielentutkimus ja nimeäminen

Kognitiivinen kielentutkimus on 1980-luvulla kehittynyt tarkastelutapa, jossa kieli nähdään lähtökohtaisesti yhtenä osana ihmisen kognitiota. Suuntauksen keskeisiä periaatteita on, että kieltä ja sen rakenteita ei voida tarkastella abstraktina järjestelmänä erillään vuorovaikutustilanteesta ja sen taustasta tai ihmisen muusta tiedosta sekä inhimillisestä kulttuurista, joiden avulla ihminen jäsentää maailmaansa. Kognitiivisessa kielentutkimuksessa korostetaan myös, että kieli on dynaaminen, jatkuvasti muuttuva järjestelmä. (P. Leino 1994: 11–12; 2002b: 221–222; Sjöblom 2004: 82; 2006: 62–63; Onikki 2000: 87–89.)

Kognitiivinen lingvistiikka lähtee siitä olettamuksesta, ettei kielen ja todellisen maailman välillä ole suoraa yhteyttä. Kielellinen ilmaus ei ole osa todellista maailmaa, vaan kielenpuhujan kielen sääntöjen mukaan luoma käsitteellinen rakennelma. Tämä tarkoittaa, että kieli ei heijasta suoraan maailmaa. Kielenpuhujasta aisteineen ja kognitioineen toimii välittäjänä kielen ja todellisen maailman välillä. Kielenpuhujan mieli prosessoi havaintoja: hän ei havainnoi maailmaa suoraan, vaan ainoastaan kognitionsa kautta. Suurin osa kognitiosta on sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakentunutta. Se ei ole ihmisen biologinen ominaisuus. Kognitio tulee esille kielessä ja sen säännöllisissä kategorioissa. (P. Leino 2002a: 619–620; Sjöblom 2004: 83; Onikki 2000: 91.)

Kognitiivisen lingvistiikan lähtökohdat koskevat myös paikannimiä. Ei ole järkevää ajatella, että paikannimet olisivat maiseman täydellisiä kielellisiä

48. Rita on erityisesti ahmanpyyntiin käytetty loukkuansa.

kuvia. Paikannimi on aina kielenpuhujan mielessä luotu ja siinä on aina havaittavissa tietyn kulttuurisen paikannimijärjestelmän piirteitä todellisuutta kuvaavien piirteiden lisäksi. Periaatteessa kaikilla ihmisillä on samanlaiset kognitiiviset kyvyt, mutta kulttuuriset mallit määrittelevät kuinka he tulkitsevat havaintojaan ja minkälaisen paikannimimallin he valitsevat käytettäväksi ympäristönsä luokitteluun. Näiden kulttuuristen suodattimien takia on mahdollista, että kaikissa kielissä ja eri yhteisöillä on uniikki paikannimijärjestelmänsä.

Kieli on kulttuurinen tuote, tietovarasto, joka sisältää sukupolvien mitaan jäsenyneen tavan hahmottaa maailmaa. Kieli ei kuitenkaan ehdottomasti määritä käsitystämme maailmasta ja määrää ajatteluamme, mutta vaikuttaa kyllä siihen, miten on tapana ajatella mistäkin asiasta (P. Leino 2002b: 222, 527; Onikki 2000: 85–87). Sen takia nimenantaja voi aktiivisesti valita näkökulman, josta haluaa nimettävää paikkaa tarkastella ja mitä sen ominaisuuksia korostaa tai jättää mainitsematta. Hänen valintansa ei ole ainoastaan tiedostamattoman paikannimimallin varassa. Paikannimiä voidaan käyttää esimerkiksi oman kulttuurin tiettyjen piirteiden esilletuomiseen.

Tieto ja muistot järjestyvät ihmisen kognitiossa erilaisiksi skeemoiksi ja alaskemoiksi. Skeema on mielen sisäinen malli tosimaailmasta. Skeemojen avulla saman kulttuurisen yhteisön jäsenet tulkitsevat ympäröivää maailmaa samalla tavalla. Tämä on myös perusta paikannimien samanlaiselle ymmärtämiselle ja yhteisön jäsenten jakamille nimeämismalleille. (P. Leino 2002b: 536–537.) Paula Sjöblom (2006: 62–74) on väitöskirjassaan käsitellyt kognitiivisen näkemyksen soveltamista nimistöntutkimukseen erityisesti nimien merkityksen osalta.⁴⁹ Hänen mukaansa tavallisin prototyyppinen merkitys on nimen referentti ja siihen suoraan liitettävissä olevat merkitykset, jotka kaikki kieliyhteisön jäsenet jakavat. Esimerkiksi nimiin liittyvät assosiaatiot ja tunteet kuuluvat nimien perifeerisiin merkityksiin, jotka vaihtelevat enemmän kielenkäyttäjien välillä. (Sjöblom 2004: 83–84.)

Yksi esimerkki skeemasta on tietyn kielen ja kulttuurin paikannimijärjestelmä. Se on tiedostamaton malli, jonka jokainen kielenkäyttäjä oppii lapsesta alkaen. Tämä skeema sisältää nimiopin sekä kaiken sen henkilökohdaisen kokemuksen, joka ihmisellä on nimetyistä paikoista, paikannimistä ja niiden käyttämisestä. Nimijärjestelmä muuttuu ja kehittyy, mutta uudet muutokset liitetään aina osaksi olemassa olevaa mallia. Muutos tapahtuu kuitenkin vain siinä tapauksessa, että se on nimenkäyttäjien mielestä tarpeeksi tärkeää ja relevanttia. Muutokset syntyvät tavallisesti ensin yhden yksilön kielessä, mutta ennen kuin niistä voi tulla osa koko yhteisön jakamaa skeemaa, suurimman osan kieliyhteisön jäsenistä tulee hyväksyä nämä muutokset ja ottaa ne osaksi omaa kieltään. (P. Leino 1993: 40–41; 2002b: 522.)

Omassa tutkimuksessani kognitiivinen lingvistiikka auttaa ymmärtämään ennen kaikkea, kuinka paikannimet syntyvät ja sitoutuvat osaksi

49. Kognitiivisen kielentutkimuksen näkökulmia tutkimuksensa lähtökohtina ovat suomalaisen nimistöntutkimuksen kentässä käyttäneet myös A. Leino (2007), Schybergson (2009) sekä Seppälä (2013).

ihmisten kulttuuria muodostaen nimikulttuurin sekä kuinka ulkoisista vaikutteista johtuva paikannimien muutos toteutuu ja vaikuttaa tässä monimutkaisessa systeemissä.⁵⁰

Kuvassa (Kuva 4.) on esitetty nimenantoprosessi kognitiivisen lingvistiikan näkökulmasta.⁵¹ Prosessin lähtökohtana on maisema, joka on osa objektiiivista, todellista maailmaa. Maisemaan kuuluvat paikannimien referentit, joista ihmiset voivat saada tietoa aistihavaintojen välityksellä. Kun ihmisen kognitio vastaanottaa aistitietoa, se tulkitaan kulttuurisen järjestelmän mukaisesti ja siitä tulee osa yksilöllistä, kulttuurista, subjektiivista todellisuutta. Paikat, paikannimet ja niihin liittyvä tieto asettuvat osaksi paikannimiskeemaa. Ihmissielessä maisema saa uuden kulttuurisen muodon: siitä tulee skeeman osa.

Paikannimet taltioivat nimenantohetken todellisuuden, mutta ne eivät kuitenkaan pysähdy nimenantohetkeen, vaan elävät ympäröivän konkreettisen ja kulttuurisen ympäristön muutosten mukaan. Jos nimessä, sen referentissä tai niiden välisessä suhteessa tapahtuu muutoksia palaute, feed-back muokkaa skeemaa todellisuutta vastaavaksi. Muutoksessa on kuitenkin viive, joka vaihtelee kulttuureittain ja alueittain. Esimerkiksi Pohjanlahden rannikolla, etenkin Merenkurkun seudulla on useita niemiä, joiden nimen perusosana on sana *saari* tai *ö*, kuten *Kuolion/saari* Kokkolassa tai *Ahven/saari ~ Abborr/ön* Vaasassa. Syynä on, että alueella tapahtuva riipeä maankohoaminen on yhdistänyt aikaisempia saaria osaksi mannerta tai suurempia saaria, mutta nimijärjestelmässä tämä luonnonympäristön muutos ei vielä näy.

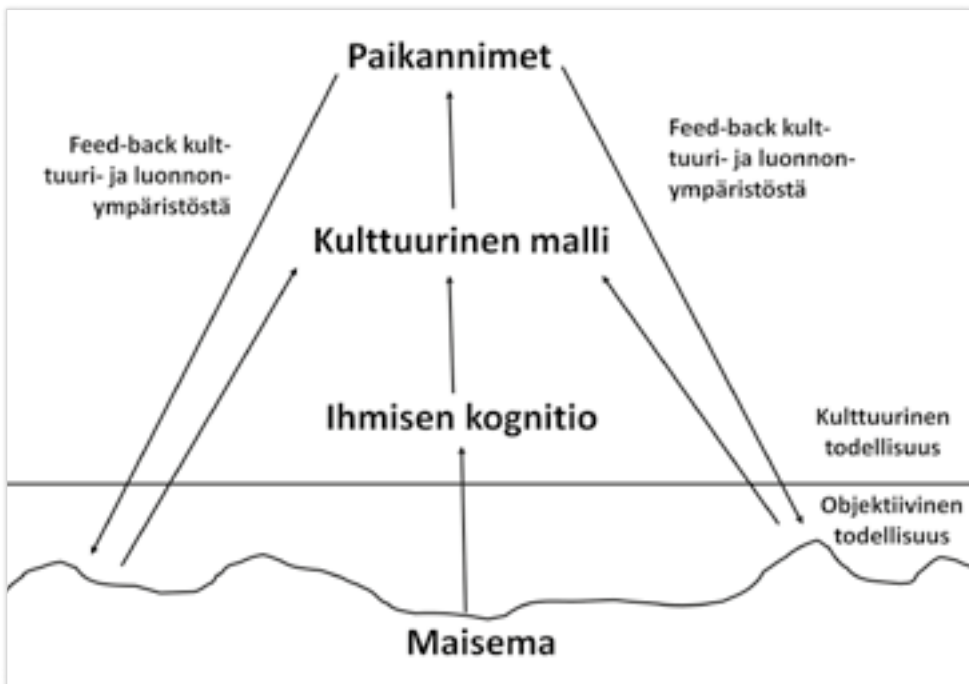
Tällaiset todellisuutta vastaamattomat paikannimet toimivat aivan hyvin nimittävässä tehtävässä, mutta todellisuutta vastaamattomat nimet muuttuvat tavallisesti ajan myötä vastaamaan todellisuutta. Tämä todistaa omalta osaltaan, että paikannimien tehtävänä ei ole vain nimetä paikkoja, vaan myös kantaa merkityksiä. Merkitykseltään hämärtyneet paikannimi toimii ainoastaan assosiaation ja merkityksestä säilyneen tiedon välityksellä. Vaikka tämä ei estäkään nimen käyttöä, se vaikeuttaa sitä sekä nimen muistamista, kuten myös nimeen liittyvään kulttuuriseen tietoon viittaamista. Samasta syystä myös merkitykseltään hämärtyneet paikannimet pyritään tulkitsemaan ja muuttamaan ymmärrettävään suuntaan, vaikka niiden merkitys siten muuttuukin alkuperäisestä. Nimen osoittaminen tällaiseksi uudelleentulkinnaksi eli niin sanotuksi kansanetymologiaksi on usein vaikeaa, koska uusi nimi on tavallisesti aivan ”normaalien” nimien kaltainen. Tällaista prosessia voidaan kuitenkin epäillä, jos paikannimen aihe vaikuttaa oudolta tai epätavalliselta kontekstiinsa nähden.

50. Kulttuurisen tiedon liittymistä paikannimijärjestelmiin olen käsitellyt laajasti aikaisemmin. Katso esim. Valtonen (2003b; 2004; 2005; 2008) sekä Zilliacus (1973; 1975). Jorunn L. Jernsletten (2009: 28, 80, 89) on myös kiinnittänyt huomiota paikannimiin liittyvän perinteen ja sen tulkinnan jatkuvaan muutokseen ja uudelleen tulkintaan sekä tulkintojen yksilöllisyyteen ja kontekstisidonnaisuuteen.

51. Olen julkaissut tämän kuvan jo aikaisemmin vuosina 2005 ja 2008 (kirjoitettu 2006). Myös Saarikivi on käsitellyt esitelmissään vastaavankaltaista prosessia, mutta samankaltaisuudesta huolimatta kyse on aivan erillään syntyneistä ajatuksista.

Paikannimen hämärtyminen liittyy ajan kulumiseen: mitä pidempi aika nimeämisestä on, sitä todennäköisempää on, että nimen merkitys voi alkaa hämärtyä tai muuttua senhetkisellet nimenkäyttäjyhteisölle käsittämättömäksi. Syynä ovat nimenkäyttäjien kielen ja kieliympäristön luonnolliset muutokset. Jotkin sanat katoavat jokapäiväisestä käytöstä ja korvautuvat uusilla tai niiden merkitys muuttuu tai paikannimet voivat esimerkiksi kulua eli lyhentyä niin paljon, että aivan tavallinenkin sana muuttuu merkitykseltään epäselväksi.

Esimerkiksi pohjoissaamenkielisen paikannimen saP *Buordna/várri* 'Purnu- eli Lihanvarastointikuoppavaara' merkitys on tämän päivän kielenpuhujille enimmäkseen outo, koska sana *buordna* ei ole enää yleisessä käytössä. Lyhentymisestä johtuva merkityksen hämärtyminen tulee esille nimen saP *Beahcell/leahki* 'Petäjälaakso' määriteosassa. Määriteosa on todennäköisesti ympäröivien samanalkuisten paikannimien *Beahcelah/johka* ~ *Beahcel/johka* ja *Beahcel/várri* mallin mukainen. Näissä painoton keskimmainen nimielementti on lyhentynyt muotoon *-lah-* tai vain yhden *-l-*kirjaimen mittaiseksi ja kadottanut alkuperäisen merkityksensä *-leahki-* tai *-leagi-* 'laakso : laakson'. Tämän seurauksena nimessä on oikeastaan sama sana kaksi kertaa peräkkäin: **Beahceleagi/leahki* 'Petäjälaaksonlaakso', mutta tietenkään nykyiset nimenkäyttäjät eivät enää hahmota määriteosaa kaksielementtiseksi.

Kuva 4. Kognitiivisen lingvistiikan nimenantomalli.

2.2.3. Saamelainen kulttuurimaisema

Paikan nimeämisen lähtökohta on aina maisema ja sen kulttuurinen määrittely. Nämä kulttuuriset määrittelyt ovat sidoksissa nimenantajayhteisön maisemäkäsitykseen ja laajemmin maailmankuvaan. Tällaiset kulttuuriset käsitykset ovat niin keskeisiä kulttuurin osia, että ne koetaan useimmiten luonnollisiksi eikä niiden kulttuurisidonnaisuutta tunnisteta. Erot nousevat esille vasta, kun vertaillaan esimerkiksi saamelaisyhteisöjen ja naapurikansojen suhdetta asuttamiinsa alueisiin. Skandinaavisen ja suomalaisen sekä saamelaisen maisemäkäsityksen suurimmat erot ovat syntyneet erityyppisistä elinkeinoista: saamelaisten harjoittamat elinkeinot ovat edellyttäneet jatkuvaa liikkumista asuinpaikalta toiselle laajalla alueella ja sen takia maisemäkäsitys oli sidottu koko maisemaan eli elämäntapa oli maisemasidonnainen. (Schanche 1995: 38; 2002: 156.)

Sen sijaan ympäröivien, pääosin maatalouteen perustuneiden ryhmien elämä oli keskittynyt pääosin kotitilalle ja ympäröivillä alueilla liikuttiin korkeintaan sesonkiluonteisesti. Erityisen selvä on ero suhteessa skandinaaviseen jo viikinkiajalla vallinneeseen maisemäkäsitykseen, joka liittyi myös esikristilliseen uskontoon. Tässä mallissa ihmisten alue ja elämisen keskus sitoutui taloon sekä sitä ympäröivään piha-alueeseen peltoineen (*gard*, *Midgard*). Tähän keskukseen liittyi positiivisia asioita sekä uskomusolentoja esimerkiksi tonttuja. Tämän alueen ulkopuolella oli erämaa (*Utgard*), jossa harjoitettiin lähinnä sesonkiluonteista pyyntiä. Se oli olemukseltaan villi, vihamielinen ja vaarallinen. Siellä asui vaarallisia eläimiä ja pelottavia uskomusolentoja, kuten peikkoja, jättiläisiä sekä maahisia. Erämaassakin oli kuitenkin jako tutumpiin karjamaja- ja laidunalueisiin (*heimrast*) ja kauempana vuorilla olevaan alueeseen (*utrast*), jossa ei juuri koskaan käyty. Joissain saagoissa saamelaiset laskettiin osaksi Utgardin asukkaita. Tämä kertoo eriarvoistavasta suhteesta kansojen välillä, muttei vain negatiivisessa mielessä, sillä saamelaiset yhdistyvät Utgardissa vallinneeseen kaaokseen, joka on siinä mielessä positiivinen alkuvoima, että siitä kumpuaa myös kaikki hyvä ja arvokas maailmassa (I. Holm 2002: 67, Mundal 2004: 42.)

Kun useampi eri ryhmä asuu samalla alueella, on siellä rinnakkain ja päällekkäin kaksi tai useampia erilaisia kulttuurimaisemia. Näin on myös alueilla, jossa asuu useita eri saamelaisyhmiä. Eri ryhmillä on samaan alueeseen erilainen näkökulma: he esimerkiksi rajaavat alueen eri tavoin ja painottavat sen eri osien merkityksiä eri tavoilla. Eri ryhmillä samaan alueeseen voi liittyä täysin erilaisia muistoja, kertomuksia, kokemuksia ja jopa täysin erilainen historiakäsitys. (Schanche 1995: 40.)

Monikulttuurisilla alueilla maiseman omistajuutta voidaan haluta korostaa. Paulo Susiluodon (1997: 12, 16) mukaan erottautuminen toisista ryhmistä voidaan toteuttaa jopa pelkästään kielen, esimerkiksi paikannimien, avulla. Toiseuden ilmaiseminen paikannimien avulla kuvastaa samalla alueellisen tietoisuuden syvyyttä, koska laaja-alainen nimeäminen edellyttää maiseman täydellistä tai ainakin erittäin hyvää tuntemusta. Paikannimet, kuten maisema, ovat kulttuuriesineitä, kulttuurin tuotteita, eivät maiseman luonnollisia osia.

Maisemat on ollut usein tapana jakaa luonnon- ja kulttuurimaisemiin sen mukaan ovatko ne joutuneet ihmisen vaikutuksen alaisiksi vai eivät. Rajanveto näiden kahden välille on kuitenkin usein vaikeaa etenkin sellaisten yhteisöjen osalta, joiden elinkeinot eivät ole jättäneet selkeitä, pysyviä jälkiä ympäristöön. Ongelma juontaa osaltaan juurensa siitä, että kulttuurimaisemateoriat on alun perin kehitetty maatalousyhteisöjen tutkimiseksi ja niiden tunnusmerkistöihin perustuen. Näiden kriteerien mukaan on esimerkiksi porosaamelaiden kulttuurimaisema asumaton erämaata. Saamelaisyhteisöille itselleen tällaisen maiseman kulttuuristen ominaisuuksien hahmottaminen ei sen sijaan ole koskaan ollut ongelma.

Susiluoto viittaa Tuaniin (1991: 686), joka tarkastelee ulkopuolisen ja kulttuurin sisäisten näkökulmien eroa. Ulkopuoliselle jokin alue on luontoa, koska ympäristö vaikuttaa heille koskemattomalta. Alueen asukkaiden mielestä alue on koti: se on heille tuttu, he ovat nimenneet sen. Tämän tunteen syntymiseen ei vaadita konkreettista muokkaamista. ”-- luonnon muuttuminen eriytymättömästä tilasta paikoiksi --” tapahtui paljon ennen sitä kun uudisraivaaja kaatoi ensimmäisen puunsa peltoraiviolta (Susiluoto 1997: 68).

Mahdollisimman niukkaa maiseman muokkaamista voidaan pitää jopa joidenkin saamelaisten kulttuurimaisemien tunnusmerkkinä. Esimerkiksi koltasaamelaisessa kulttuurissa ei juuri konkreettisesti muokattu luonnonmaisemaa ja Susiluoto pitää tätä Nickulin käyttämän termin *maisemanvarainen kulttuuri* keskeisenä sisältönä. Kolttien talousmallissa paikan pitäminen ennallaan on ollut tärkeä tavoite (Susiluoto 1997: 67, 69).⁵²

Uudemmassa maisematutkimuksessa pidetään kulttuurimaisemina myös sellaisia maisemia, joiden määrittely perustuu sisältöön eikä muokkaamisen tarvitse olla konkreettista. Ihmisen vaikutukseksi luonnonmaisemaan voidaan laskea maiseman kulttuurinen tulkinta sekä maisemaan liitetyt kulttuurisiin sopimuksiin perustuvat käsitykset, arvot ja merkitykset. Koska maisemäkäsitys ja maisemaan liittyvät arvot ovat aina sidoksissa tiettyyn kulttuuriseen kontekstiin, tulee ne myös määritellä ja tulkita oman kontekstinsa puitteissa. (Raivo 1997: 201–202, 206; Schanche 2002: 158–159; 2004b: 31–32, 34.)

Useissa saamelaiseen luonnonkäyttöön liittyvissä tutkimuksissa sekä poliittisissa ja hallinnollisissa selvityksissä annetaan ymmärtää, että on olemassa jonkinlainen kaikille saamelaisille yhteinen luonto- ja maisemäkäsitys, joka on pysynyt hyvin samankaltaisena pitkän aikaa (Schanche 2002: 156–157; Valkonen 2005: 15–17). Jarno Valkonen (2005) on kritisoinut tätä näkökulmaa ja pitää sitä keinotekoisena sekä tarkoitushakuisena. Lisäksi se on ristiriidassa monien saamelaisyhteisöjen parissa tehtyjen tutkimusten tulosten kanssa. Hänen mukaansa ei ole järkevää esittää, että olisi olemassa yksi kaikkien saamelaisten jakama luontokäsitys, jo yksinkertaisesti siitä syystä, että saamelaiset asuttavat hyvin laajaa ja luonnonolosuhteiltaan vaihtelevaa alueella sekä harjoittavat

52. Leena Valkeapää (2011) on käsitellyt ihmisen jälkiä jättämättömyyden tärkeyttä Enontekiön porosaamelaisen kulttuurin näkökulmasta. Samankaltaista maiseman kunnioittamista kuvaa myös Sommerseth (2009, erityisesti s. 158–160 ja siinä viitatu lähteet).

hyvin erilaisia elinkeinoja. Lisäksi saamelaisten, kuten muidenkin kansojen, on aikojen saatossa ollut välttämätöntä mukautua sekä luonnon- että inhimillisen ympäristön muutoksiin, mikä ei ole voinut olla vaikuttamatta luontosuhteeseen.⁵³

Olen Valkosen kanssa samaa mieltä ja mielestäni lähtökohdaksi pitää ottaa, ettei ole olemassa yhtä saamelaista kulttuurimaisemaa, vaan pitää puhua erilaisista saamelaisista kulttuurimaisemista. Tutkimieni yhteisöjen kohdalla tämä tulee korostuneesti esille, sillä ne asuttavat hyvin erilaisia alueita, harjoittavat hyvin erilaisia elinkeinoja ja ovat aikojen saatossa kohdanneet hyvin erilaisia historiallisia muutoksia. Tässä on jälleen yksi syy, miksi kontekstintuntemus on niin tärkeää. Sortumatta yleistykseen tai tarkoitushakuisuuteen voidaan kuitenkin todeta, että erilaisia saamelaisia kulttuurimaisemakäsityksiä yhdistää moni seikka, joista yksi tärkeimmistä on *maisemasidonnaisuus*, johon mielestäni Nickulin nimitys maisemanvaraisuuskin viittaa. Oma alue monine näkyvine ja näkymättömine ominaisuuksineen eli kulttuurimaisema laajimmassa merkityksessään on kulttuurin lähtökohta. Mikä tahansa saamelaisalue ei ole kuitenkaan tietyn saamelaisyhteisön näkökulmasta erityistä kulttuurimaisemaa, vaan maiseman kulttuuriarvot tunnistetaan nimenomaan omalla alueella. Tämä kuvastaa kääntäen myös saamelaisen etnisen itsemäärittelyn alueellista variaatiota. (Schanche 1995: 38; Schanche 2004a: 9.)

Sverre Fjellheim (1995: 39) kuvaa saamelaisuuden ja oman alueen suhteen kiinteyttä liittämällä aluesidonnaisuuden yhdeksi (etelä)saamelaisuuden tunnusmerkeistä: ”Ja, det å være sørsame innebærer i regelen å ha tilhørighet til en region”.⁵⁴ Sidonnaisuus on historiallisesti sekä kulttuurisesti riippuvainen: se on sukupolvien mittaisen ihmisen ja maiseman läheisen suhteen tuote. Vanhat saamelaisyhteisöt olivat voimakkaasti luonnonympäristöön sidottuja. Tämä koskee sekä vanhinta pyyntiaikaa että poronhoidon aikakautta. Tällainen elämäntapa tuotti suuren määrän kulttuurisia jälkiä pitkin käytettyä aluetta. Alueen asukkaat kokivat tuottamansa jäljet luonnollisina seurauksina ja oppivat niitä tuottaessaan tuntemaan aikaisempien sukupolvien tuottamat jäljet. Samalla se oli osa saamelaiseksi sosiaalistumisen prosessia. Sidonnaisuudella oli siten ulottuvuuden sekä ajassa että tilassa.⁵⁵ (Fjellheim 1995: 39.)

Ludger Müller-Wille (esim. 2001) on kiinnittänyt huomiota siihen, että alkuperäiskansojen, kuten saamelaisten ja inuittien, identiteettikäsitys on nyky-yhteiskunnassa muuttumassa siten, että aikaisemmin keskeisen maisemasidonnaisuuden merkitys vähenee jatkuvasti. Toisaalta Jorunn Jernsletten (2002; 2009) kirjoittaa, että huolimatta siitä, ettei monilla eteläsaamelaisilla enää ole konkreettista suhdetta sukunsa perinteiseen asuinalueeseen, on maisemasidonnaisuus tärkeä osa heidän identiteettiään. Samoin Kati Uusi-Rauvan (1996) mukaan

53. Aikaisemmassa kirjoituksessaan myös Schanche (1995) jakaa Valkosen ajatuksen erilaisista luonto- ja maisemasuhteista.

54. Eteläsaamelaisten syvää sidosta sukunsa maihin kuvaa, että ainakin esikristillisinä aikoina annettiin lapsille perinnöksi maiden lisäksi myös näissä maissa, tavallisesti vaaroissa, asuvat *saajve*-henget, jotka lienevät yhdistettävissä esi-isiin (ks. esim. Bergsland 1975: 487–488; 1985b).

55. Leena Valkeapää (2011) kuvaa samanlaista historiapohjaista kokemusperäistä sosiaalistumisprosessia Enontekiön porosaamelaisessa kontekstissa.

Helsingissä asuvien saamelaisten identiteetti rakentuu pitkälti oman tai suvun Lapissa sijaitsevan kotipaikan varaan.

Monet saamelaisen elämänmuodon jättämät jäljet ovat lähes näkymättömiä, mutta siitä huolimatta ne tekevät maisemasta ja luonnosta kulttuurisella sisällöllä ladattuja. Jäljet voivat olla konkreettisia fyysisiä muinaisjäännöksiä, mutta myös tieto ja sopeutuminen saamelaiseen maisemaan ovat sellaisia. Saamelainen kulttuurimaisema on sidoksissa kaikkiin maailmankuvan osiin, ei vain tietoon yleisistä luonnonlaeista tai erikoistietoon omasta asuin- ja elinkeinonharjoittamisalueesta, vaan myös yhteisön sosiaaliseen organisaatioon ja uskonnolliseen elämään. Tätä kuvaavat esimerkiksi historiallisesti tunnetut siidojen maanjakomallit, seitapaikat sekä eteläsaamelaisalueella *saajve*-henget ja niiden asuttamat perintötunturit. Eläinten ja ihmisten lisäksi samassa maisemassa elävät erilaiset henkimaailman olennot, kuten esi-isät ja apuhenget sekä maahiset. (Fjellheim 1995: 39–40; Ween 2005: 17; Åhrén 1988: 118.) Kulttuurimaisemaan kuuluu myös maisemaan sidottu musiikkiperinne, kuten tietyille luonnonpaikoille omistetut joit (esim. Ruong 1997: 16).

Eri saamelaisryhmien maisemakäsityksiä yhdistävät, tietyn ryhmäkohtaisen variaation huomioiden, myös jotkin alueiden jaottelemiseen liittyvät näkemykset. Melko yleisesti oma alue on jaettu kahdenlaisiin alueisiin. Toisaalta on alueita, kuten saP *báiki* 'asuinpaikka, koti' ja *šillju* 'piha-alue, kodan ympäristö', jotka kuuluvat selvästi ihmisten kulttuurin ydinalueisiin. Toisaalta taas ihmisten kulttuurin ulkopuolisia alueita, kuten saP *luohtu* 'metsäseutu, asu-maton alue' ja *meahcci* 'resurssialue, päivittäisen asutuksen ja käytön ulkopuolinen alue, erämaa'. Näiden alueiden rajat ovat eläviä, sillä esimerkiksi jutavien saamelaisten jokainen kotipaikka on asuttaessa kulttuurinen alue, mutta asu-mattomana osa meahccia. Meahcci ei myöskään ole kulttuuriton alue, vaan se on lähtökohtaisesti toisten kulttuurien, eläinten ja muiden olentojen kulttuurin aluetta. (Rydving 2002b: 68–70; Schanche 2002: 163–168; 2004b: 35.)

Kolmas saamelaisia kulttuurimaisemia yhdistävä tekijä on saamenkielinen paikannimistö, jonka juuret kiistatta ovat samassa kantakielessä. Tämä tulee esille esimerkiksi siinä, että suuri osa saamen kielten keskeisistä maastoappellatiiveista ja muista luontoa kuvaavista sanoista on kehittynyt yhteisistä kantasanoista. Kaisa Rautio Helander (2004: 72) on esittänyt, että voidaan puhua jopa yhteisestä saamelaisesta nimisysteemistä, jolla on yhteinen kielellinen ja kulttuurinen pohja. Hän kyllä huomauttaa, että systeemissä on alueellista variaatiota esimerkiksi erilaisten elinkeinojen ja topografiaerojen takia. Itse en ole valmis tekemään näin perustavanlaatuisia oletuksia, koska ensinnäkin saamen kielten paikannimisysteemejä on tutkittu niin vähän ja toiseksi koskei ole määriteltä, mitkä erot ovat riittävän suuria erottamaan kaksi nimisysteemiä erillisiksi kokonaisuuksiksi.

Eri saamelaisryhmien maisemakäsitys eroaa toisistaan jossain määrin riippuen muiden muassa siitä, minkälaisia elinkeinoja alueella on harjoitettu. Esimerkiksi eteläsaamelaisessa maailmankuvassa suhde poroon on avoimesti keskiössä. Gro Weenin (2005: 24) mukaan poro vahvistaa ihmisen ja maiseman

välistä suhdetta. Sekä poroilla että ihmisillä on kiinteä suhde tiettyyn alueeseen, mikä vahvistaa myös sukupolvet ylittävää jatkuvuutta. Ingvar Åhrén on sitä mieltä, että eteläsaamelaisten maiseman arvostus liittyy siihen kuinka poro niitä arvostaa eikä eteläsaamelaista maisemasuhdetta voida tutkia huomioimatta poron ja ihmisen välisiä suhteita. Kiinteän suhteen tuloksena on syntynyt erityinen kulttuurispesifi tila- ja paikkataju, yhteinen koodi, josta kertoo esimerkiksi se, että poronhoitajat tuntevat ja (alitajuisesti) tunnistavat porolle mieluisia ja hyvin paikkoja. Tämä heijastuu myös paikkojen nimeämisen tavassa. Hänen mukaansa maisemalla kulttuurisena tilana on saamelaisille toisenlaisia ominaisuuksia kuin muille kansoille. (Åhrén 1988: 118–119, 121.)

Åhrén korostaa kuitenkin, etteivät eteläsaamelaisen maisemasuhteen ominaisuudet ole välttämättä mitenkään ainutlaatuisia, vaan työ ja jatkuva kontakti luonnon kanssa ovat kehittäneet tietynlaista tietoa ja tuntemusta. Riho Grünthal (2009: 280) onkin todennut, että itse asiassa kaikkien suomalais-ugrilaisia kieliä puhuvien kansojen kielellinen identiteetti on sidoksissa kulttuuriin kontekstiin ja traditioihin, jotka puolestaan ovat sidoksissa tiettyyn maantieteelliseen ja ekologiseen alueeseen sekä elinkeinoihin.

Porojen kautta kuvastuvaa maisemasuhdetta on saamelaisten osalta tutkittu eniten⁵⁶, mutta muita elinkeinoja harjoittaneiden saamelaisten maisemasuhde on jäänyt vähäisemmälle huomiolle. Karl Nickul on nostanut esille muutamia mielenkiintoisia näkökulmia kolttasaamelaisten maisemasuhteesta. Nickulin mukaan suhde maisemaan oli samaan aikaan sekä realistinen että suorastaan intiimin sydämellinen: ”erämaa on koltan koti -- He suhtautuvat siihen eri tavalla, he jättävät siihen erilaisia jälkiä.” (Nickul 1933: 82). Monilla keskeisillä paikoilla oli oma, tavallisesti deminutiivimuotoinen kutsumanimensä eikä paikannimiä mielellään ilmaistu vieraille, sillä se tuntui itsensä paljastamiselta. Monista salaisina pidettävistä, esimerkiksi pyhistä paikoista käytettiin peitenimiä. Nickulin mukaan henkilönnimen sisältävät paikannimet ovat keskeinen osa sukualueiden määrittelyssä, sillä kullakin sukualueella on enimmäkseen tiettyyn sukuun kuuluneiden ihmisten nimiä. Jonkin erikoisen tapahtuman takia voitiin myös toisen suvun tai saamelaisryhmän jäsenen nimi ottaa oman sukualueen paikannimen osaksi. (Holmberg-Harva 1928: 12; Nickul 1970: 20–21; 1979: 75–76.)

Elinkeinoista keskeisimmät kalastus ja poronhoito määrittivät myös kolttasaamelaisten maisemankäyttöä, sillä asuinpaikkaa muutettiin kalojen kutuaikojen ja porojen vuotuiskierron mukaan. Ainoastaan talvikylään siirtyminen perustui sosiaalisiin ja yhteiskunnallisiin vaikuttimiin. Siksi myös talvikylän sijainti oli jossain määrin merkityksetön, koska sen asema elinkeinoelämässä oli toisarvoinen. (Nickul 1948: 20; 1970: 33.) Sukualueiden keskeisyys on korostunut myös saamelaisten etnisen uskonnon harjoittamisessa, sillä jokaisella suvulla on ollut omat perheille yhteiset pyhät paikkansa, joissa toisten sukujen

56. Katso esimerkiksi Andreassen (2004), Eira (2011), Eira Buljo (2002), Näkkäljärvi (2000) ja L. Valkeapää (2011).

jäsenet eivät ole vierailleet. Näissä pyhissä paikoissa asuneilla maanalaisilla ihmisillä oli erityinen suhde alueen sukuun, sillä he olivat alueen aikaisempia asukkaita ja heidän joukkoonsa uskottiin kuolleiden muuttavan. (Holmberg 1927: 200; Holmberg-Harva 1928: 12–13, 22–24.)

Paikannimissä elinkeinojen ja maiseman suhde tulee esille siten, että kalastukseen liittyvän sanan sisältävät paikannimet ovat kaikkein tavallisimpia Suonikylässä. Niitä on noin 12 prosenttia kaikista siidan nimistä. Seuraavaksi yleisimpiä ovat poronhoitoon ja peuranpyyntiin liittyvät nimet. Poronhoitoon liittyvät nimet ovat järvien lähellä eli asuinpaikkojen luona. Peuranpyyntinimet ovat hajallaan kylän alueella. Aiheiden yleisyys vastaa näiden elinkeinojen tärkeysjärjestystä. (Nickul 1954: 81; 1979: 75.) Kalastuksen ja vesistöjen tärkeyttä kuvaa myös se, että oli tavallisempaa nimittää maastonmuotoja vesistöjen mukaan kuin toisinpäin. Erityisesti jokia käytettiin asemoimaan muita maaston osia. Toisaalta järvi tai lampi nimettiin usein sen rannalla sijaitsevan asumuksen mukaan. (Nickul 1979: 75–76.) Myös kaikilla kalastusapajilla oli oma nimensä (J. Sverloff 1960: Bd 1132).

Paulo Susiluoto on tutkinut Suonikylän saamelaisten alueellista tietoisuutta ja suhdetta maisemaansa. Hänkin korostaa sukualueiden keskeistä merkitystä yksilön identiteetille. Hänen mukaansa tämä heijastuu esimerkiksi siinä, että juuri oman nautinta-alueen tuntemus oli kaikkein parasta. Susiluoto tuo myös esille, että tämä tieto kulki aina isältä pojille, jotka perivät suvun maat. Sen sijaan tyttäret muuttivat tavallisesti avioituessaan toisen suvun maille. Siten maisemasuhde oli myös sukupuolittunut, vaikkei se esimerkiksi paikannimistössä tule korostuneesti esille. (Susiluoto 1997: 46.)

Inarinsaamelaisten osalta edes vastaavia tutkimuksia ei ole tehty. Ilmari Mattuksen (2003: 26–28) tekemästä Inarin kunnan inarinsaamenkielisten paikannimien aiheiden koosteesta näkee kuitenkin, että nimien tavallisin aihe on yllättäen ihminen eli tavallisesti paikan käyttäjä tai omistaja. Eläinkunnasta tärkeimpään asemaan nousevat selvästi kalat, seuraavina linnut, poro ja/tai peura sekä muut villieläimet. Kotieläimienkin osuus on huomattava: niitä on noin puolet poro/peuranimien määrästä. Inarilaisten monimuotoista elinkeinovalikoimaa ja samalla maiseman monimuotoista merkitystä kuvastanee, ettei mikään aihe nouse suuresti ylitse muiden.⁵⁷ Mattus on myös tuonut esille, että naisten ja miesten maisemantuntemuksessa oli suuri ero (Il. Mattus 1996b: 176–178).

Veli-Pekka Lehtolan (2012: 213) mukaan inarinsaamelaisilla, vielä enemmän kuin muilla Suomen saamelaisryhmillä, oma historia tuntuu liittyvän perheiden ja sukujen omiin alueisiin. Tämä selittää mielestäni myös inarinsaamelaisessa kulttuurissa olevaa vaihtelua: ei ole ollut yhtä oikeaa ja aitoa yhteistä inarinsaamelaista tapaa olla ja elää, vaan joukko erilaisia omaan alueeseen sovitettuja tapoja. Tästä näkökulmasta inarinsaamelaisuuden keskeinen tekijä on kielen lisäksi siis Inari paikkana, sen luonto ja siihen sopeutuminen. Tällaisella

57. Mattus on huomionnut ainoastaan eläinten nimitykset, ei lainkaan esimerkiksi elinkeinon viittaavia nimiä, kuten Nickul.

aluesidonnaisuudella voi olla juurensa jo historiallisten Inarin läntisen ja itäisen siidan aikaisessa tilanteessa. On nimittäin vaikea kuvitella, että maantieteellisesti hyvin laajojen siidojen talvikylät olisivat koskaan olleet samassa määrin keskeisiä paikkoja kuin esimerkiksi kolttsaamelaisilla, vaikka heilläkin suku-alue oli kuitenkin kaikkein tärkein.

Tenonlaakson asukkaiden maisemäkäsitystä on jonkin verran analysoinut Elina Helander (esim. 1999, 2001). Hän käsittelee tutkimuksissaan, miten alueen asukkaat jaottelevat käyttämiään alueita oman kulttuurinsa näkökulmasta. Helander lähestyy aihetta riekonpyynnin, marjastuksen ja lohenkalastuksen näkökulmista. Samalla tulevat esille myös maankäyttöön ja -omistamiseen liittyvät kysymykset. Myös Audhild Schanche (2002: 165–168) on lyhyesti käsitellyt Finnmarkin jokilaaksojen kiinteästi asuvien saamelaisten maisemäkäsityksiä maisemaan liittyvien termien osalta.

Tenonlaaksolle on tyypillistä, että väestö on jakautunut kahden pääelinkeinosuunnan harjoittajiin: poronhoitajiin sekä kalastuksesta, maataloudesta ja metsästyksestä elantonsa saaneisiin jokirannanasukkaisiin. Näiden ryhmien maisemäkäsitykset eroavat toisistaan. Poronhoitajien maisemäkäsitys lähestyy muiden suurporonhoitajasaamelaisten näkemyksiä, mutta monielinkeinoisten jokirannanasukkaiden näkökulma maisemaan eroaa tästä merkittävästi. Heidän käyttämänsä alue on poronhoitajia suppeampi, rajatumpi ja jokirantakeinen. Tietyt tärkeät käyttöalueet on merkityksellistetty hyvin voimakkaasti, mutta vähemmän käytetyt reuna-alueet eivät. Tyypillistä on myös se, että keskeisiä alueita käytetään hyvin monenlaisten elinkeinojen harjoittamiseen, reuna-alueet ovat ainoastaan metsästysalueita. Tämä kuvastuu selvästi esimerkiksi nimistön tiheydessä sekä eri ihmisten nimistön osaamisessa. Varsinkin sukupuoli vaikuttaa merkittävästi tutun alueen laajuuteen ja siten esimerkiksi paikannimien osaamiseen.⁵⁸

2.2.4. Vähemmistö- ja enemmistökielten sosiolingvistiikkaa

Kieli ja sosiaalinen rakenne kohtaavat monissa yhteyksissä ja kielen ilmiöitä voidaan peilata tai selittää sosiaalisen rakenteen avulla tai toisin päin. Kielen tutkimuksen piirissä tällaista tutkimusta kutsutaan sosiolingvistiikaksi. Sosiolingvistiikka tutkii kieltä ja sen käyttöä suhteessa sosiaaliseen ympäristöön sekä etsii yhteiskunnallisia syitä kielen muuttumiseen tai vaihteluun. Muita usein käsiteltyjä teemoja ovat monikielisyys, kielikontaktit ja kielen osuus identiteetinmuodostumisessa. (Chambers 1995: 10–11; Nuolijärvi 2000; Sankoff 2002: 658.)

Sosiolingvististä näkökulmaa hyödyntää myös kieliekologia, joka tutkii kielen ja sen ympäristön eli kielenkäyttäjyhteisön välistä vuorovaikutusta, etenkin kielenvaihtoa ja vaihtelua, kielikontakteja sekä kaksikielisyyttä. Kieliekologiassa biologiasta tuttu ekologinen malli toimii analogiana, jonka avulla

58. Sukupuolittuneen maiseman teemaa ovat pohjoissaamelaisen kulttuurin osalta käsitelleet myös Birke-land – Eikjokk (2004) ja Schanche (2002: 166–167).

voidaan tutkia kielten elämää ja kuolemaa. Jokainen kieli vaatii hyvinvointinsa takaamiseksi monimutkaisen ekologisen tukijärjestelmän, joka sisältää sellaisia tekijöitä, kuten muut kielet, joista lainata, sisäisen murrevaihtelun, puhuma-alueen, kielessä ilmeneviä kulttuurisia käytänteitä, puhujamäärän optimaalisen koon ja niin edelleen. (Haugen 2001: 57–58; Mackey 2001: 68; Mühlhäusler 1996: 275, 281.)

Omassa tutkimuksessani käytän sosiolingvistiikkaa ja kieliekologiaa keinoina selittää niitä yhteiskunnasta ja kieliyhteisöjen luonteesta johtuvia eroja, joita tutkimissani kielissä kontaktitilanteissa esiintyy. Näitä eroja synnyttävät erot tutkittavien ryhmien statuksessa, kieli- ja kulttuuriasenteissa sekä identiteetissä ja sen suojelemiseksi kehittyneissä strategioissa. Tähän liittyvät myös paikallistasolla käytetyt toimintamallit, joilla on pyritty vähentämään kieliryhmien välisessä kommunikaatiossa ilmeneviä ongelmia ja konflikteja.

Paikannimet ovat osa kieltä ja siten niiden käyttöön vaikuttavat samat sosiolingvistiset tekijät kuin muihinkin kielen osiin. Myös paikannimien levikillä on aina asutushistoriallinen ja sosiolingvistinen taustansa (Ainiala – Pitkänen 2002b: 233). Kaisa Rautio Helanderin (2008: 21) mukaan kielitieteellisessä tutkimuksessa on näihin aikoihin asti kiinnitetty vain vähän huomiota paikannimien ja yhteiskunnan voimasuhteiden yhteyksiin ja paikannimien käyttöön poliittisina välineinä. Yhtenä syynä tähän hän pitää sitä, että paikannimitutkimus on perustunut ensisijaisesti kielellisiin teorioihin, joissa ei tavallisesti huomioida paikannimien ja yhteiskunnan suhteita.

Rautio Helanderin mukaan kaksi- tai monikielisissä yhteiskunnissa paikannimet itsessään eivät tavallisesti kilpaile keskenään suullisessa käytössä, koska nimien käyttö on sidoksissa siihen kieleen, jota käytetään. Niiden asema suullisessa käytössä on siis sidoksissa ennen kaikkea kielen yleiseen tilanteeseen. Vasta paikannimien virallinen käyttö voi tehdä nimenomaan paikannimistöistä eriarvoisia. Virallinen käyttöperiaate voi olla myös täysin erillistä todelliseen kielitilanteeseen nähden. Esimerkiksi yksikielisillä saamelaisalueilla voidaan ottaa viranomaiskäyttöön vain norjankielisiä paikannimiä, kuten Rautio Helanderin tutkimusalueilla Ruijassa 1900-luvun alussa. (Rautio Helander 2004: 74; 2008: 27.)

Vähemmistö- ja enemmistökielten kohtaamisessa on kyse kontakteista ja ennen kaikkea niiden laadusta. Kielikontaktien tutkimus on suuntautunut aina yhteisöihin ja historiallisiin prosesseihin, koska ne määrittelevät kontaktien kielelliset seuraukset. Erilaisilla sosiaalisilla olosuhteilla ei tietenkään ole suoraa vaikutusta kieleen, vaan ne aikaansaavat sen, että joukko kielenkäyttäjiä alkaa käyttää kieltään eri tavalla, mikä puolestaan vaikuttaa kielellisten rakenteiden kehityssuuntaan. (Holmes 2001: 53; Mühlhäusler 1995: 5–6; Sankoff 2002: 638, 640, 658.)

Kontaktien tavallisimpia seurauksia ovat erilaiset lainavaikutukset kielestä toiseen. Yleisenä sääntönä pidetään, että vaikutukset kulkevat korkeampi-statuksisesta kielestä alempi-statuksiseen. Tove Bull (2004: 183) huomauttaa, että on kuitenkin tärkeää erottaa toisistaan valtakunnan ja paikallistason tilanne.

Esimerkiksi saamen kielet ovat valtakuntien tasolla vähemmistökieliä, mutta paikallisella tasolla ne ovat tai ovat olleet monesti enemmistökieliä. Tällöin ei voida oppikirjamaisesti soveltaa näkemyksiä korkeampi- ja alemmistatuksisten kielten keskinäisestä asemasta. On myös tärkeää muistaa, että kielten statuksessa tapahtuu muutoksia: vaikka saamen kielet ovat viimeisten vuosisatojen ajan olleet selviä altavastajia nykyisiin enemmistökieliin nähden, on tilanne ollut aikaisemmin toinen. Esimerkiksi saagojen kuvaamana aikana rautakaudella ja vielä keskiajalla saamelaiden status oli huomattavasti korkeampi kuin myöhemmin. (Bull 2004: 183; Liebkind 1988: 107, 131; Ween 2005: 16.)

Paikannimien lainaamisen osalta on esitetty monenlaisia kielen statukseen tai muihin sosiolingvistisiin ilmiöihin liittyviä näkemyksiä. Norbert Strade on esittänyt, että skandinaavisissa nimistössä on tuskin lainkaan sanoja tai aiheita, jotka olisi omaksuttu saamelaisilta tai liittyisivät saamelaiseen kulttuuriin. Tätä hän perustelee ennen kaikkea sillä, että enemmän lainoja otetaan statukseltaan korkeampana olevasta, tässä tapauksessa skandinaavien, kielestä. Kuten hän itsekkin toteaa, skandinaavisten kielten paikannimiä ei ole tutkittu juuri lainkaan mahdollisten saamen kielen vaikutuksen näkökulmasta, joten hänen näkemyksensä lienee lähinnä arvelu. (Strade 1997: 181, 183.)

Rautio Helander on huomauttanut, että vähemmistöasemastaan huolimatta, myös saamelainen paikannimistö on vaikuttanut muiden alueen asukkaiden paikannimiin. Vaikutuksista osa on hyvin vanhoja ja havaittavissa ainoastaan kielisubstraattina. Osa vaikutuksista on uusia, viimeisten satojen vuosien aikana saatuja, ja ne liittyvät tavallisesti kaksi- tai kolmikielisiksi muuttuneisiin alun perin saamenkielisiin alueisiin. (Rautio Helander 2004: 73–74.) Saamelaiden kielten vaikutusta suomenkielisiin nimiin on havainnut esimerkiksi Reija Portti tarkastellessaan Inarin kunnan suomenkielisiä paikannimiä (Portti 1991: 64–66). Ruotsin kielen paikannimiin kohdistunutta vaikutusta, kuten sanapainon muuttumista, on tarkastellut esimerkiksi Gösta Holm (1980: 51–52.)

Mielenkiintoisen näkökulman on tuonut esille Janne Saarikivi (2001) käsitellessään paikannimissä esiintyvien maastoappellatiivien luonnetta lainattavina kielenaineiksina muihin appellatiiveihin verrattuna. Hänen mukaansa vaikuttaa siltä, että maastoappellatiivit eivät säännönmukaisesti seuraisi niitä yleisiksi oletettuja sosiolingvistisiä havaintoja, joiden mukaan lainasanojen virta kulkee aina statukseltaan korkeammasta kielestä alempaan kieleen.⁵⁹ Tämä kuvastaa Saarikiven mukaan paikannimissä esiintyvien maastoappellatiivien erityisluonnetta sanaston osana. Tove Bullin (2004: 186–187) mukaan on tavallista, että korkeampistatuksinen yhteisö on lainannut alemmistatuksiselta yhteisöltä nimenomaan sellaisia sanoja, jotka viittaavat jälkimmäisen elämään liittyviin erikoisiin tarkoitteisiin tai käsitteisiin.⁶⁰ Tällaisena voidaan pitää esimerkiksi saamelaiden maiden omalaatuista luontoa, jonka nimeämiseen juuri saamelainen sanasto on erikoistunut.

59. Vertaa esimerkiksi eteläsaamen paikannimien lainautumisen osalta Strade (1997: 182–183).

60. Samasta aiheesta kirjoittaa eteläsaamen osalta Bergsland (1992: 7).

Lainaamisprosessi alkaa tavallisesti siten, että omakieliseen keskusteluun omaksutaan tilapäisiä sanastolainoja toisesta kielestä. Ajan mittaan osa sanoista vakiintuu varsinaisiksi, pysyviksi lainasanoiksi. Lainasanaksi voidaan laskea vain sellainen sana, joka toistuu kielessä usein eikä ole vain satunnaisen koodinvaihdon seurausta.⁶¹ Vaikka lainasanat muokataan oman kielen äänneasuun soveltuviksi, ne vaikuttavat lainanottajakielen äänneoppiin, koska lainasanojen äänteellinen mukailu on vain harvoin täydellistä. Tavallisesti joitakin vieraskielisiä äännteitä jää käyttöön ja ne voivat toimia fonologisten innovaatioiden lähteinä eli siirtyvät lainasanastosta myös omaperäiseen sanastoon.⁶² Tällaisilla muutoksilla voi olla laajoja vaikutuksia edelleen morfologiaan ja jopa syntaksiin, sillä lainatut sanat kantavat mukaan myös vaikutteita toisen kielen morfologiasta ja syntaksista. (Grünthal 2009: 274; Häkkinen 1996: 127; Sankoff 2002: 643, 647, 649–651.)

Kielikontakteista seuraavat kielelliset vaikutukset ovat tavallisimmin sanastolainoja sekä niistä seuranneita foneettisia ja fonologisia muutoksia. Lainatut sanat kuuluvat usein suuriin sanaluokkiin, verbeihin, nomineihin ja adjektiiveihin, koska niitä on kielissä eniten. Sanojen lainaamisen lisäksi sanastossa voi tapahtua käsitteiden muutoksia sekä perussanastossa että johdoksissa. Sen sijaan morfologiset vaikutukset kielestä toiseen ovat harvinaisia. Jos sellaisia on, kyseessä on tavallisimmin morfologisen systeemin yksinkertaistuminen, joka voidaan usein selittää myös kielten universaalien yksinkertaistumiskehityksen aikaansaannokseksi. Sidottujen morfeemien, kuten taivutusmorfeemien lainaaminen on äärimmäisen harvinaista, hieman helpommin lainautuvat johtomorfeemit. Morfosyntaktisia ja syntaktisia vaikutteita omaksutaan suhteellisen helposti, mutta tavallisesti ei ole helppoa erottaa lainavaikutusta kielen sisäisestä kehityksestä. Voimakkaat sosiaaliset tekijät voivat kuitenkin aiheuttaa muutoksia suuntaan tai toiseen edellä esitetyissä yleisissä tendensseissä. (Häkkinen 1996: 127; Mühlhäusler 1996: 300; Saarikivi 2000: 395–396, 399, 402–403; Sankoff 2002: 656–658; Wickman 1982: 280.)⁶³

Sanojen lainaamisen lähtökohtana pidetään usein kaksi- tai monikielisten ihmisten koodinvaihtoa, koska tällaiset kielenkäyttäjät pystyvät omaksumaan sanoja kaikista hallitsemistaan kielistä.⁶⁴ Koodinvaihdon seurauksena puheessa ilmenevät toisen kielen ilmaukset eivät ole lainoja, vaan kielenpuhuja puhuu sillä hetkellä toista kieltä. Riittävän usein toistuessaan tällainen ilmaus voi kuitenkin vakiintua lainasanaksi. Vaikutteet voivat siirtyä muun yhtei-

61. Lainasanan ja satunnaisen lainailmauksen eroa problematisoidaan ja käsitellään tarkemmin kielellisen aineiston analyysiluvuissa konkreettisten aineistoesimerkkien avulla.

62. Näin on tapahtunut esimerkiksi eteläsaamessa (Bergsland 1992: 10).

63. Katso tarkemmin esim. Sarah G. Thomasonin (2001: 70–71) laatimaa asteikkoja, jolla hän havainnollistaa erilaisten kielellisten lainavaikutusten todennäköisyyttä suhteessa kontaktien määrään. Kuten Janne Saarikivi (2006: 80) on huomauttanut, on foneettisten, fonologisten, morfologisten sekä syntaktisten lainavaikutusten osoittaminen niin vaikeaa, että nykyinen käsitys näiden ilmiöiden yleisyydestä voi olla aivan väärä ja ne voivat osoittautua paljon luultua tavallisemmiksi.

64. Koodinvaihdon tarkoitetaan tilannetta, jossa puhuja vaihtaa kielestä toiseen jopa kesken lauseen lyhimmillään vain yhden sanan ajaksi. Koodinvaihdosta tarkemmin katso esim. Kalliokoski (2009: 12–15), Kovács (2009: 24–25) ja Sankoff (2002: 650–651) sekä niissä mainitut lähteet.

sön kieleen suoraan heidän kielestään tai sitten heidän lastensa kielestä, johon kuuluvat vanhemman kieleen omaksutut uudet vaikutteet. Kaikki siirtyneet vaikutteet eivät jää elämään, vaan suuri osa esiintyy vain yhden tai muutaman ihmisen kielessä ja katoaa heidän mukanaan. Pieni osa jää elämään lainaaja-kielessä muuttaen sitä pysyvästi. Pitkäkestoisen stabiilin kaksikielisen tilanteen on katsottu olevan hedelmällisin tilanne erilaisten lainavaikutusten omaksumiseen. (Bull 2004: 185, 187; Grünthal 2009: 274; Sankoff 2002: 642, 649–651; Wickman 1982: 279.) Koodinvaihto ei ole kuitenkaan ilmiönä universaali kaksi- tai monikielisissä konteksteissa eikä lainaaminen ole siitä suoraan riippuvaista. Useampaa kieltä puhuvissa yhteisöissä lainaamiselle on kuitenkin vähemmän käytännönesteitä. (Haspelmath 2009: 40–42.)

Lainavaikutteet ovat kielten luonnollinen tapa uudistua. Jos lainaavan kieliyhteisön tilanne on hyvin heikko, alkavat jatkuvat lainavaikutteet kuitenkin muuttaa kieltä niin rajusti, että seurauksena voi äärimmillään olla kielen katoaminen siinä muodossa kuin se on aikaisemmin tunnettu. Monet yhteiskunnalliset ja sosiaaliset tekijät, kielen ekosysteemi, vaikuttavat kieltä suojelevasti tai nopeuttavat sen muutosta liian rajuksi. Tutkimissani yhteisöissä keskeisiä suojelevia tekijöitä olivat seka-avioliittojen vähäisyys, syrjäinen, maaseutumainen sijainti kaukana poliittisista valtakeskuksista, vähemmistön ja enemmistön toisistaan eroavat kulttuuriset ja sosiaaliset rakenteet sekä sosiaalisten suhteiden keskittyminen yhden etnisen ryhmän puitteisiin, mikä varmistti vahvan kieliverkoston säilymisen. Tärkein kielten tilannetta heikentänyt tekijä oli kieliyhteisön pieni koko, koska tällöin pienetkin muutokset olivat vaikutukseltaan suuria. (Britain 2002: 611–612; Grünthal 2009: 269, 270–271, 273–274; Holmes 2001: 59–60; Mackey 2001: 71; Mühlhäusler 1996: 280.)

Ratkaiseva tekijä edellä mainittujen, osittain ulkopuolelta annettujen suojelevien tai rapauttavien tekijöiden lisäksi on yhteisön asenne omaa kieltään kohtaan ja siitä syntyvä paine. Jos yhteisön asenne omaan kieleen on positiivinen ja sitä pidetään tärkeänä etnisen identiteetin symbolina, kieli säilyy yleensä paremmin. Positiivinen asenne lisää mahdollisuuksia käyttää omaa kieltä ja siten edesauttaa kestävämmän enemmistön suunnalta tulevaa muutospainetta. Positiivisen asenteen tuoma etu vaatii kuitenkin toteutuakseen vahvan yhteisön, joka tukee tällaisia asenteita. (Holmes 2001: 61–62; Mackey 2001: 72.)

Oman kielen valinta on myös etnisyyden esille tuomista ja luo me-henkeä. Vaikkei koko keskustelu omalla etnisellä kielellä onnistuisi, voidaan käyttää joitakin sanoja tai ilmauksia tuomaan esille omaa etnisyyttä. (Holmes 2001: 175; Scheller 2011: 84.) Tällainen tapa on hyvin tavallinen paikannimien kohdalla: vaikka puhuttaisiin valtakieltä, käytetään omakielisiä paikannimiä oman ryhmän jäsenten kesken, vaikka useimmat puhujista tuntevat myös valtakieliset nimet. Siksi, kuten Erik Nilsson Mankok (1970: 8) on todennut, paikannimillä on kielten muuttuessa varmin asema muutoksia vastaan. Toisaalta jos on haluttu salata oma identiteetti, on paikannimet voitu kääntää valtakielelle (esim. Sköld 1980: 266).

Kieli- ja identiteettiasenteiden taustalla vaikuttavat laajemmat sosiaalipsykologiset tekijät, jotka liittyvät yhteisöjen kokemukseen omasta asemastaan. Sosiaalipsykologisessa tutkimuksessa on käsitelty vähemmistöjen ja enemmistöjen suhteita sekä näiden ryhmien omakuvaa ja sen vaikutusta ryhmän toimintatapoihin. Tutkimukset koskevat ensisijassa kulttuurisia eivätkä kieliryhmiä, mutta tästä ei ole omassa tutkimuksessani haittaa, koska tutkimani ryhmät on rajattavissa myös kulttuurisesti.

Tutkimuksissa on havaittu, että vähemmistöjen aseman kehitys ei riipu ainoastaan vähemmistöstä itsestään, vaan myös enemmistön asenne vähemmistöä kohtaan on merkittävä. Yleisellä tasolla voidaan todeta, että pieni kulttuurivähemmistö tarvitsee säilyäkseen tuekseen myötämielisen enemmistön, joka omalla *positiivisella eristämisellään* auttaa vähemmistöä säilyttämään omaa kulttuuriperintöään. (Liebkind 1988: 102.) Esimerkiksi poronhoidon rajaaminen vain saamelaisten oikeudeksi on Ruotsin ja Norjan valtion harjoittamaa positiivista eristämistä, koska poronhoidon katsotaan tukevan saamelaiskulttuurin säilymistä. Negatiivista eristämistä on sen sijaan esimerkiksi paikallistasolla käytettävien saamenkielisten paikannimien jättäminen pois virallisesta käytöstä.

Kaikki enemmistöt eivät kuitenkaan koe olevansa riittävän vahvoja salliakseen vähemmistön olemassaolon tarpeet. Sosiaalipsykologiassa puhutaan *varmoista* ja *epävarmoista enemmistöistä* ja *vähemmistöistä*. Vaikka sosiaalipsykologian käsittelytapa on kollektivistinen, sen yleistykset perustuvat kuitenkin laajoihin aineistoihin ja niissä esiintyvien yksilötasolla tehtyjen havaintojen yhdenmukaisuuteen. Epävarma enemmistö on ryhmä, jonka jäsenten kulttuurinen itsetunto on heikko ja valta-aseman ylläpitäminen koetaan siksi hyvin merkittäväksi. He samaistuvat voimakkaasti omaan ryhmäänsä eivätkä mielellään vertaile itseään vähemmistöön. Ryhmä suhtautuu nihkeästi vähemmistöjen erityistarpeisiin. Itsevarma enemmistö ei koe olevansa millään tavalla uhattu eikä sen jäsenillä ole pakonomaista tarvetta samaistua ryhmäänsä. Tämän ansiosta se voi ottaa huomioon vähemmistön tarpeita ja näkemyksiä eikä vähemmistön olemassaolo ole ongelma. (Liebkind 1988: 102.)

Epävarman vähemmistöryhmän jäsenillä on hyvin heikko itsetunto ja jatkuvat tarve vertailla itseään enemmistöön, joka koetaan kaikin puolin paremmaksi, ihailtavaksi ja tavoiteltavaksi. Omaa ryhmää hävetään ja vältellään, koska ulkoapäin tulleet negatiiviset asenteet on omaksuttu osaksi omakuvaa. Itsevarman vähemmistön jäsenet arvostavat omaa ryhmäänsä ja sen erityisominaisuuksia tuodaan tietoisesti esille, niitä vaalitaan ja niille vaaditaan tunnustusta. Omaan ryhmään samaistutaan voimakkaasti ja ryhmän jäsenten itsetunto on vahva. (Liebkind 1988: 102–103.)

Vähemmistökulttuurin säilymisen kannalta ihanteellinen tilanne on vahvan enemmistön ja vahvan vähemmistön yhdistelmä. Mikään ei periaatteessa pakota vähemmistöä sisäistämään muilta ryhmiltä tulevia ryhmien välisiä suhteita ohjaavia sääntöjä, arvoja tai määritelmiä, vaan se voi noudattaa omia normejaan. Enemmistön negatiivisella suhtautumisella on tästä huolimatta kielteinen vaikutus. Positiivisesti suhtautuvan enemmistön toiminta voi tukea

käsitystä, ettei vähemmistön tarvitse olla enemmistön kaltainen paremman kohtelun toivossa. Tällä tavalla enemmistö myös mahdollistaa itselleen mahdollisuuden tasavertaiseen kulttuurivaihtoon vähemmistön kanssa. (Liebkind 1988: 103.)

Mielenkiintoisen näkökulman kielten ja yhteisöjen väliseen kanssakäymiseen antaa Peter Mühlhäusler (1995: 6, 9–10), joka on tutkinut sitä, miten kielyhteisöt voivat vaikuttaa kontaktien laatuun erilaisilla strategioilla. Hän on esimerkiksi tutkinut, miten yhteisöt käyttävät monenlaisia välittäviä kontaktikieliä, kuten erilaisia pidginejä ja lingua francoja, estääkseen tai ainakin vähentääkseen potentiaalisia sosiaalisia konflikteja. Välittävät kielet ovat varmistaneet, että tarpeelliset asiat saadaan hoidettua ymmärrettävästi, mutta mahdollisesti konflikteja aiheuttavat aiheet on pidetty kontaktien ulkopuolella. Keinona on esimerkiksi suppea sanasto, siten että välittäjäkielessä on kyllä kaupankäynnissä tarvittavia sanoja, muttei esimerkiksi naisiin tai perheisiin viittaavia ilmaisuja. Ei ole tiedossa, että saamelaiden ja eri valtioiden valtaväestöjen välillä olisi ollut käytössä varsinaisia pidginejä (esim. Bull 2004: 185), mutta monenlaisia muita kielellisiä strategioita on käytetty vastaavalla tavalla. Pohjois-Norjan itäisimmässä osassa saamelaiset ovat varmasti käyttäneet kuitenkin russenorskia eli norjaa ja venäjää yhdistellyttä pomorikaupan yhteydessä kehittynyttä pidginiä. Se eli kulta-aikaansa 1800-luvulla.⁶⁵

Näihin kommunikaatiomalleihin pätevät hyvin Mühlhäuslerin esittämät periaatteet, joiden mukaan strategian soveltaminen vaatii kaksi- tai monikielisiä ihmisiä ja kaikkien kontakteihin osallistuvien ryhmien yhteistä tahtoa. Hänen mukaan tällaiset strategiat kehittyvät tyypillisesti kansallisvaltiota pienemmässä tai ainakin niistä erillisissä yhteisökokonaisuuksissa. Konflikteja ilmenee helposti, jos jokin ryhmistä puhuu valtion pääkieltä, koska sen status on väistämättä aina niin paljon korkeampi, että se syö toisen kielen asemaa. (Mühlhäusler 1995: 6, 9–10.) Tätä vaikutusta on mielestäni vähentänyt valtiollisten kielten paikallisvarianttien käyttö.⁶⁶

Saamen kielten parissa on paljon esimerkkejä siitä, kuinka kielellisten vaikutteiden omaksuminen tai omaksumatta jättäminen tai jopa kielikuolema selittyy ainakin osittain yhteiskunnallisilla ja sosiaalisilla syillä. Esimerkiksi eteläsaamen fonologia ja kielioppi ovat säilyneet hyvin epäskandinaavisina, vaikka takana on yli tuhat vuotta dominoivien skandinaavisten valtakielten rinnalla ja kieleen on kuitenkin samaan aikaan omaksuttu suuri määrä skandinaavisia lainasanoja. Yhtenä syynä on varmasti se, että skandinaavisten kielten ja eteläsaamen väliset lauseopilliset ja rakenteelliset erot ovat liki pitäen niin suuria kuin ne vain voivat olla. Esimerkiksi pohjoisimmassa Ruotsissa suomen kieli on vaikuttanut suuresti alueella puhuttavaan pohjoissaameen, ainakin sen sanastoon ja fonetiikkaan. Alueen asukkaat ovat olleet eteläsaamelaiden tapaan kaksikielisiä, mutta toisena kielenä on ollut ensisijaisesti suomi eikä ruotsi.

65. Katso aiheesta tarkemmin esim. Broch – Jahr (1984).

66. Käsittelen aihetta tarkemmin konkreettisten esimerkkien kanssa luvun 6 lopussa.

Koska saame ja suomi ovat rakenteeltaan samankaltaisia sukulaiskieliä, on se helpottanut monenlaisten vaikutteiden leviämistä myös sellaisilla kielen osalualueilla, jotka eroavat suuresti skandinaavisista kielistä. (Bergsland 1992: 13–14; Saarikivi 2000: 403.)

Knut Bergslandin (1992: 14) mukaan suurin ero näiden kehityskulkujen välillä ei kuitenkaan ole kielellinen, vaan tärkein selitys löytyy sosiaalisista tekijöistä. Eteläsaamen sosiaalinen funktio ei ole ollut vain toimia oman yhteisön keskinäisen kommunikaation välineenä, vaan myös tapana pitää skandinaaviset naapurit yhteisön ulkopuolella. Kieltä on käytetty skandinaaveille käsittämättömänä salakielenä esimerkiksi keskusteltaessa myytäviksi teurastettavista poroista. Toisaalta oma kieli on kuulunut erittäin leimallisesti perheen, suvun ja oman elinkeinon piiriin. Kieli on toiminut saamelaisen identiteetin ylläpitäjänä ja sen avulla on puolustettu omaa elämäntapaa ja oikeutta maihin skandinaavisia naapureita vastaan.

Kielen ja sosiaalisten suhteiden elimellinen suhde käy hyvin ilmi myös siitä, miten eteläsaamen käyttö romahti Rörosin seudulla poroelinkeinoon muuttuessa intensiivisestä ekstensiiviseksi 1920–40-luvuilla.⁶⁷ Johannes Falkenberg (1985: 26, 28) kuvaa kuinka intensiiviseen poronhoitoon osallistuvat kokonaiset perheet, jotka elivät ja muuttivat porojen kanssa siidan alueella ympäri vuoden poroja paimentaen. Ekstensiivisessä poronhoitomallissa vain pieni osa saamenkylän miesväestöstä liikkui maastossa poronhoitotöissä ja poroja paimennettiin enää osan aikaa vuodesta. Tämän seurauksena perheet asettuivat asumaan taloihin ja alkoivat harjoittaa pienimuotoista maataloutta. Kiinteän asumismuodon mukana tuli myös voimakas skandinaavinen vaikutus: talo ja maatalouselinkeino sekä niihin liittyvät nimitykset olivat kaikki norjalaisia ja norjankielisiä. Samalla saamen kielen käyttö alueella väheni jopa siinä määrin, että 1940-luvulla suurin osa saamelaisista puhui jo paremmin norjaa kuin saamea. Vielä 1890-luvulla tilanne oli päinvastainen. Elinkeinomuutos vaikutti merkittävästi myös alueen saamenkielisen paikannimistön käyttöön: naisten ja lasten nimitaito romahti, kun he eivät enää liikkuneet maastossa.

2.2.5. Yhteenvedo kulttuurisen onomastiikan keskeisistä ajatusmalleista

Koko lähestymistavan perustana on tarkastella tutkittavia aineistoja nimenantaja- ja -käyttäjyhteisöjen näkökulmasta omaan kontekstiinsa sidottuna ei ulkopuolisten teoreettisten mallien mukaisesti lokeroituina. Näkökulma vaatii lähtökohtaisesti monitieteistä lähestymistapaa. Ajattelun perustana on näkemys maisemasta kulttuurisesti muokattuna kokonaisuutena, jota ihmisyyhteisöt tarkastelevat omasta kulttuurispesifistä subjektiivisesta näkökulmastaan. Tämän kulttuurimaiseman osiin viittaamiseen käytetään paikannimiä, jotka samalla toimivat portteina laajaan nimettyihin paikkoihin liittyvään tietomäärään.

67. Muutosta on kuvattu tarkemmin luvussa 3.1.

Paikannimet kantavat muassaan myös monenlaisia laajempia merkityksiä ja assosiaatioita, jotka liittyvät suoraan koko ihmisen kokemusmaailmaan.

Paikannimet kielen osina ovat jatkuvassa vuorovaikutussuhteessa ympäröivän maailman ja siihen liittyvän tiedon kanssa. Vuorovaikutuksen seurauksena konkreettisessa ja kulttuurisessa ympäristössä, mukaan lukien kieliyhteisön ja laajemmin koko yhteiskunnan, tapahtuvat muutokset voivat vaikuttaa paikannimien muuttumiseen. Ympäristön muutosten ja paikannimistön muutosten välillä on kuitenkin viive. Kääntäen tämä tarkoittaa, että paikannimissä havaittava muutos kuvastaa jo aikaisemmin kieli-, kulttuuri- ja luonnon-ympäristössä tapahtuneita muutoksia. Siksi paikannimiä pitäisi voida käyttää kielen ja kulttuurin tilaa sekä eri ryhmien välisiä suhteita ja niiden muutoksia kuvastavina indikaattoreina.

Kuva 5. Näjla (Nils) Dorra. (Torsten Ordéus 1972.)

3. Tutkittavat yhteisöt kulttuurisina kokonaisuuksina

3.1. Härjedalen, Ruvhten sijte

3.1.1. Aalkovadtje

Jiehtese lea jiehteme
Saake lea beagkeme:

Dubpelen noerhtemes naestiem
Luvleli biejjien jih asken
Silpe gullie joeveh aaregh
Aernie-gierkieh, aajeh-gierkieh
Gullie giltie, silpe sjiltie
Mearoe-gaejsieh guelmiedahkem giehtjiej
Biejjiej, askh jih naestieh
Guekieh giltieh mojjesisnie⁶⁸

3.1.2. Sijainti, luonto ja kulkuyhteydet

Ruvhten sijte⁶⁹ sijaitsee läntisessä Härjedalenissa Jämtlannin läänissä, Ruotsissa. Ruvhten sijten virallinen nimi oli syksyyn 1998 asti viranomaisten antama Tännäs sameby ja vielä aikaisemmin Tännäs lappby, joka puolestaan korvasi Rutfjällenin verotunturin vuonna 1889. Alueen vanhempi saamenkielinen nimi on Áarjel-Raedtie (esim. S. Rutfjäll 1990: 55).

Ruvhten sijte rajautui tutkittavana aikana etelässä Härjedalenin ja Taalainmaan väliseen rajaan, lännessä Norjan ja Ruotsin väliseen valtakunnan rajaan. Pohjoisessa raja kulki valtakuntien rajalta seuraten Tännäsin kirkonkylään asti Tännån jokilaaksoa, kääntyi siitä kaakkoon kohti Högvålenia ja Lofssjöniä, jonka kohdalta raja kaarsi etelään yhtyen Taalainmaan vastaiseen rajaan. Nykyinen Ruvhten sijten alue eroaa hieman tutkimusalueestani. Saamenkylän käyttöön on tullut myös Maalmegenjaevrien ja Skarnjanjohken eli Ljusnanin välinen maa-alue, jota en laske tutkimusalueeseeni kuuluvaksi, koska se Mankerin selvityksen aikaan oli Mihtten saamelaisten käytössä. Alue on vanha veromaa, jonka nimi on *Skarnja* tai *Skarnjanbielie* ja sen asukkaiden nimiitys *skarnjehkh* (Hasselbrink 1973: 46–47).

68. Katkelma Ruvhten sijtessä syntyneen Anders Fjellnerin (1795–1876) runoelmasta Biejjien-baarnien säängoe Jeahnaj eatnamisnie eli Päivän pojan kosintamatka Jättiläisten maassa nykyisellä eteläsaamen kirjakielillä (Gaski 2003: 34)

69. Nimen Ruvhte taustalla on perimätiedon mukaan sana *rovhte* 'kosijan tulevalle apelle tai morsiamelle antama lahja' (esim. Bergsland – Mattsson Magga 1993: 240; Lagercrantz 1939: 5925b), jonka ensitavun äänne on nimeä virallistettaessa translitteroitu valitettavasti väärin. Ann-Charlotte Sjaggo (2011: 31) on esittänyt, että nimi voisi olla myös sanasta *ruvtie* 'rauta' lähtöisin.

Siidan alue oli luode–kaakkosuunnassa noin 95 kilometriä pitkä, mutta varsinainen tunturialue on etelä–pohjoissuunnassa reilut neljäkymmentä kilometriä ja itä–länsisuunnassa noin kolmekymmentä kilometriä pitkä. Ruvhten sijten pohjoinen rajanaapuri on Mihte eli Mittådalen sameby ja eteläinen naapuri puolestaan Eajra eli Idre sameby. Norjan puolella lännessä naapureina ovat Gåebrien sijte (Riast-Hylling reinbeite distrikt) ja Saanti sijte (Essand reinbeite distrikt), joiden talvilaitumet sijaitsevat heti rajan toisella puolella Femund-järven itärannalla. (Falkenberg 1978: 45.)

Alue jakautuu luonnonolosuhteiltaan karkeasti kolmeen osaan: itäreunan metsäisiin talvilaitumiin sekä länsiosan eteläisempään järviseen alueeseen ja pohjoisempaan korkeiden tunturien alueeseen. Itäreunan metsät vaihtelevat maaston korkeuden ja ravinteikkuuden mukaan kuivista kankaista, koivusekametsän kautta, aina reheviin kuusikoihin. Mäntymetsät ovat kasvillisuuden suhteen köyhiä: tavallisimpia lajeja ovat erilaiset jäkälät, puolukka ja kanerva, mutta niissä kasvaa runsaasti jäkälää. Kuusikot kasvavat ravinteikkaammilla mailla ja niiden aluskasvillisuus onkin rehevää ja rikasta. Tunturikoivikkoa kasvaa alueilla, jotka ovat yli 750 metriä merenpinnan yläpuolella. Puuraja on keskimäärin 1000 metrin korkeudella, mutta alueittaista vaihtelua on paljon. (Nääs 1996: 25.)

Siidan lounaisosassa sijaitsee kaksi suurta järveä Rovje eli Rogen ja Bredåsjön. Niitä ympäröivä alue on jääkauden sulamisvaiheen muokkaama erikokoisten järvien, niemien ja saarien muodostama labyrintti. Järviä reunustavat etelä- ja länsipuolella matalat pehmeäpiirteiset vaarat, jotka ovat Dalfjällenin pohjoisinta reunaa. Alueen etelä- ja itäreunalla kasvaa harvaa männikköä, joka vaihtuu pohjoisreunalla tunturikoivikoksi. Järvalueen pohjoisreunalla maasto on hyvin kivistä ja rikkonaista järvien sekä jäätikönreunamoreanien kirjomaa aluetta, niin sanottua Rogenin moreenimaata (*Rogenmoränen*). Alueen pohjoispuoli on jo osittain puutonta avotunturia, mutta siidan luoteisreuna on tätä vielä selvästi karumpaa korkeaa avotunturia, jossa ei kasva muuta puustoa tai pensaita kuin paikoittain vaivaiskoivua.

Koko siidan alue sijaitsee yli 700 metriä merenpinnan yläpuolella ja monet länsireunan tunturinlaet ovat yli 1000 metrin korkeudella. Alue on vedenjakaja, jonka länsipuolella vedet laskevat Atlantiin tai Ruotsin länsirannikolle, mutta itäpuoliset vedet Itämereen. Monet Skandinavian suurista joista saavat alkunsa tältä alueelta. Dalälvenin ja Norjaan laskevan Klaraälvenin lähdealue on Rovjen seudulla, sen pohjoispuolelta vedet laskevat puolestaan Måskerenjohkea eli Mysklania pitkin Ljusnaniin.

Läntisen Härjedalenin läpi oli jo varhain hyvät tieyhteydet Norjaan. 1600-luvulla tehdyssä Kristoffer Stenskyftin kartassa näkyy, että Rörosiin ja Trondheimiin kulki Tännäsin, Funäsdalenin ja Tännaldalenin kautta ratsupolkuja sekä Nidasosin kirkkoon suunnattuja pyhiinvaelluksia että maallisempia tarpeita varten. Inger Zachrissonin (1997: 52) mukaan on todennäköistä, että nämä reitit olivat käytössä jo esikristillisinä aikoina. Myös Rogenin seudulta verotunturin laaksoketjua pitkin kulki reitti Norjan puolelle. Långåsta Tännäsin ja edelleen

Ljusnedalin ja Funäsdalenin kautta Norjan rajalle Maalmege-järven (Malmagen) vieritse kulkenut ratsupolku kunnostettiin vuosina 1850–1857 kärryillä kuljettavaksi tieksi. Tie Norjan rajan ja Ljusnedalin välillä pidettiin auki ympäri vuoden paikallisten talollisten voimin. Rörosin merkitys alueen asukkaille kasvoi Trondheimiä suuremmaksi, kun sinne vuonna 1870 saatiin rautatieyhteys. Liikenne Rörosiin oli ajoittain erittäin vilkasta jo vuonna 1905. Rörosin kauppa-alue ylsi Ruotsin puolella noin 16 peninkulman päähän Vemdaliiniin asti. (Ericsson 1936: 10; Källmark – Lundmark 2001: 137; Odstedt 1941a: 142–143; Richter 1938: 16; Tuntematon 1906: 133.)

3.1.3. Asukkaat ja maankäyttö

Ruvhten sijten saamelaiset (*åarjel-raedtekkh*) ovat joutuneet jakamaan suuren osan elinalueestaan lukumäärällisesti suuremman skandinaavisen maanviljelijäväestön kanssa yli tuhannen vuoden ajan (Baudou 2004: 21; Bergström – Magnusson – Raihle 1991: 52–53; Zachrisson 1997a: 50–52). Lyhyempiä aikaisia skandinaavisia kontakteja eteläsaamelaisilla asukkailla lienee ollut jo ajanlaskun alun aikoihin (Zachrisson 2009).⁷⁰ Jotta alueen saamelaisten maankäytöstä ja asukkaista saisi selkeän kuvan, on esiteltävä myös skandinaavista elämänmuotoa, koska eri ryhmien elinalueet ja osin elinkeinot ovat lomittuneet kiinteästi keskenään. Tähän on tarvetta siksikin, että alueen skandinaavisten asukkaiden elämänmuoto ei edusta tyypillistä ruotsalaista talonpoikaista elämäntapaa, vaan on omaa pitkälle erikoistunutta alueellista tyyppiään. Esittelen tässä luvussa alueen jakautumista eri ryhmien kesken. Skandinaavisia elinkeinoja ja elämänmuotoa esittelen omassa luvussaan 3.1.7.

Rutfjällenin veromailla eli Ruvhten sijtessä asui tutkittavan ajankohdan alussa, vuonna 1885, kuusi perhettä. Neljä vuotta myöhemmin perheitä oli kahdeksan ja niissä yhteensä noin viisikymmentä henkeä. (Thomasson 1985: 104.) Vuonna 1945 perheitä oli yhdeksän ja niissä yhteensä 82 henkeä, joista 55 sai elantonsa pääosin poronhoidosta (Manker 1953: 238). Vertailun vuoksi voi mainita, että pelkästään lähialueen suurimmassa ruotsalais kylässä Funäsdalenissa asui vuonna 1910 noin kahdeksansataa asukasta (Lampa 1910: 318).

Poronhoitajasaamelaisille ylätunturialue sekä ympärivuotisesti käytetty laidunalue puurajan seutuvilla oli siidan ydinaluetta ja samalla historiallisen Rutfjällenin verotunturin (*skattefjäll*) alue. Manker (1980: 187) kirjoittaa osuvasti Eajran (Idre) saamelaisten elämää kuvatessaan, että tunturin kesämailla niin Ruotsin kuin Norjan puolella saamelaiset kokivat olevansa kotonaan ja oman maansa herroja. Sen sijaan talvimaille, viljelijöiden luona asuttaessa, ei oltu oikein missään kotona. (Manker 1953: 59.)

Alueen maanviljelijäväestöllä oli alemmilla tunturialueilla ja puuraja-seudussa 1900-luvun ensimmäisiin vuosikymmeniin asti karjamajoja, joilta

70. On mahdollista, ettei eteläisimmillä saamelaisalueilla vielä tähän aikaan puhuttu saamea, koska kanta-saame ei ollut tässä vaiheessa vielä hajonnut ja levittäytynyt koko nykyiselle puhuma-alueelleen, mutta asukkaat ovat olleet mahdollisesti myöhemmän saamelaisväestön esi-isiä (ks. esim. A. Aikio 2004a).

Kuva 6. Ruvhten sijten naisia ja lapsia Preannehkengäetien kesäpaikalla. Toinen oikealta on Läsä (Elisabet) Rensberg, joka toimi esimerkiksi Eliel Lagercrantzin kielenoppaana. Taustalla näkyy Gåasan laki. (Sven Lampa n. 1910.)

käsin laidunnettiin kesäisin karjaa: lehmiä, lampaita ja vuohia. He eivät olleet kiinnostuneita yläntunturialueesta, jota pidettiin melko mahdottomana asuinalueeksi. (Bergman 1952; Odstedt 1941a: 66–68; Odstedt 1949b: 76–77; Odstedt 1949c: 24.) Alueen maankäyttö jakautui tutkimusajankohtana siis kolmeen vyöhykkeeseen: yläntunturiin, joka oli yksin saamelaiden valtakuntaa, metsämaihin, joita pidettiin ensisijaisesti ruotsalaisten hallitsemana alueena sekä puurajavyöhykkeeseen, jolla oli tärkeä merkitys molemmille ryhmille.

Saksalainen Johan Wilhelm Schmidt matkusti vuonna 1799 Härjedalenissa. Yhtenä matkan päätavoitteena oli tavata saamelaisia, joita hän kohtasi Grönfjälletillä, Mihtten alueella. Schmidt kirjoitti kuulemansa perusteella, että Härjedalenissa asui kaksi ryhmää saamelaisia: *Rut-samer*, jotka asuivat Ruten-tunturissa ja *Mittå-samer*, jotka asuivat Mittåkläppen-tunturissa. Heitä oli yhteensä 18 taloutta, joissa yhteensä 197 henkeä. (Løøv 1992: 54.) Tässä kuvauksessa esiintyvät Härjedalenissa yhä nykyäänkin olevat saamenkylät: Ruvhten sijte sekä Mihtte eli Mittådalen sameby ja heidän vanhat verotunturinsa.

Schmidt keskusteli miehen kanssa, joka oli kolmen perheen, yhteensä 12 henkeä, johtaja. Tämä kertoi, että he liikkuvat yhdessä vaihtaen paikkaa noin

Kuva 7. Romahtanut turvekota Preannehkengäetien kesäpaikalla. Kodat ovat sijoittuneet usealle lähekkäiselle kukkulalle. Taustalla näkyy sama Gåasan laki kuin edellisessä kuvassa. (Mikael A. Manninen 2005.)

kolmen viikon välein palaten vuoden mittaan aina samoille paikoille uudestaan. Vuodessa matkaa kertyi noin sata kilometriä. Toisinaan asuinpaikkoja voitiin vaihtaa toisten talouksien kanssa. Talvet vietettiin Ruten-tunturin puolella, koska siellä on eniten metsää. Alueen saamelaiset eivät muuttaneet koskaan etelämmäksi kuin Taalainmaan rajalle, aina Storväleniin asti, sen sijaan aikaisemmin oli muutettu huomattavasti idemmäs. (Løøv 1992: 90–91.)

Edellä kuvattu 1700-luvun lopun maankäyttötapa ei eroa merkittävästi siitä mallista, josta Ernst Manker (1953: 238) kirjoittaa kuvauksessaan Ruvhten sijten vuotuisesta jutamakierrosta vuonna 1945.⁷¹ Se oli Mankerin mukaan seuraavanlainen (ks. Kuva 8). Syysmuutolle lähdettiin kesäpaikalta Preannehkengäetiestä (Malmagen) elokuun lopussa. Kesäpaikalla oli asuttu heinäkuun alusta. Asuntoina oli turvekotia ja tarpeen mukaan laavuja.

Syysmuuton ensimmäinen etappi oli 18 kilometrin matka syyspaikalle Bavlangäetiehille (Broktjärn). Siellä viivytettiin syyskuun loppuun. Asumuksina

71. Myös Nils Dorra ja Irene Dorra-Ragnefäll (1972a) sekä Nils Dorra, Axel Rensberg ja Edvard Willenfeldt (1970a; 1970b) käyvät vastaavaa vuotuiskiertoa läpi.

Kuva 8. Ruvhten sijten jutamareitti sekä raja Mankerin (1953) mukaan.

oli turvekotia. Seuraavaan eli syystalven asuinpaikkaan, Gihtjiengäetieh (Brattrikojorna), kuljettiin kymmenen kilometrin matka. Siellä asuttiin aina joulukuun alkuun asti. Asumuksina oli sielläkin turvekotia, mutta myös yksinkertaisia tupia.

Joulukuun alussa muutettiin pois avotunturista pääasuinpaikkaan eli talvikylään soiden ja järvien kirjomalle mäntykangasmaalle Vaerienjaevrielle (Käringsjön), jossa asuttiin tammikuun puoliväliin asti. Saamelaisen talvikylän vieressä sijaitti jo noin vuonna 1750 perustettu maatalo Tjärnsjön eli Käringsjön, jonka väki oli paljon tekemisissä talvikylän asukkaiden kanssa. Talvikylässä oli kahdeksasta kymmeneen yksinkertaista taloa sekä eläinsuojia. Siellä asui enimmillään noin sata ihmistä. (Thomasson 2002b:112; Pa. Viberg 2005.) Kesäisin kulki Tännäsin kirkonkylästä ratsupolku Vaerienjaevrielle. Talvisin kuljettiin porojen avulla auki pidettävää uraa hevosilla ja reellä tai poroilla. (S. Rutfjäll 1990: 59.) Talvikylä pakkosiirrettiin viranomaisten määräyksestä nykyiselle paikalleen Brändäseniin vuonna 1955.⁷²

Perheet eli suurin osa naisista, pienet lapset ja vanhukset asuivat talvikylässä vuonna 1945 pysyvästi syyskuun lopusta kesäkuun loppuun. Tämä käytäntö alkoi kehittyä hiljalleen 1910–30-lukujen mittaan. (Pa. Viberg 1970; ks. myös S. Rutfjäll 1969; Thomasson 1990: 754.) Sen mahdollistivat muutokset poronhoitotavassa sekä lyhyt muuttomatka (Thomasson 2002b: 141). Poronhoidon muutoksesta on kirjoitettu tarkemmin poronhoitoa käsittelevässä alaluvussa.

Samoihin aikoihin, vuonna 1924, aloitti Vaerienjaevriellä oma koulu, jonka kesäkurssit pidettiin kevät- ja kesäpaikoilla. Kesäkurssit olivat heinäsyyskuussa ja talvikurssit tammi-huhtikuussa. Kesällä asuttiin ja opetettiin turvekodassa, talvella talvikylän koulutalossa. Vuodesta 1934 ensimmäinen ja toinen luokka käytiin kotakouluna, mutta sitten siirryttiin uuteen Mittädalenin asuntolamuotoiseen nomadikouluun, jossa oltiin koko talvi joululomaa lukuun ottamatta.⁷³ (S. Rutfjäll 1969: 74; Thomasson 2002b: 206; Pa. Viberg 1970; 2005.)

Tähän asti perheet olivat kulkeneet yhdessä, mutta nyt ne jakaantuivat, kun porotöihin osallistuvat miehet jatkoivat jutamista metsäisille talvilaitumille, mutta naiset, lapset ja vanhukset jäivät talvikylään (Pa. Viberg 1970). Lähtijät muuttivat tammikuun alkupuolella ensin 11 kilometrin matkan Mäskeråsen maataloon (Myskelåsen), jossa oltiin yön yli. Seuraava etappi oli kymmenen kilometriä Ganneren taloon (Gunnars, Fjätdalen), jossa asuttiin maanviljelijän luona tammikuun puolivälistä helmikuun alkuun.

Ganneresta matkattiin 13–14 kilometrin matka muutamaksi päiväksi Högvåleniin, joka on Ruotsin korkeimmalla sijaitseva kylä. Siellä majoituttiin jälleen maataloissa. Sinne tulivat myös Mihtten saamelaiset ja eroteltiin kesän aikana sekaantuneet porot oikeisiin siidoihin. Mihtten saamelaisilla oli aikaisemmin Högvålenissa omia turvekotia, joissa he asuivat (Andersson 2000: 47;

72. Tarkemmin aiheesta Bo Lundmarkin (1985) teoksessa.

73. Entinen opettaja Sigrid Rutfjäll (1990) on kuvannut eloisesti ja yksityiskohtaisesti Ruvhten sijten koulu-elämää muistelmateoksessaan. Myös entiset oppilaat Nils Dorra, Axel Rensberg ja Edvard Willenfeldt (1970b) muistelevat äänitteellä koulunkäyntiä.

Sandberg 1961). Seuraava kohde oli Mälenin talo 11 kilometrin päässä. Siellä vietettiin maanviljelijän luona yö ennen kuin jatkettiin kahdeksan kilometrin matka Kölosenin talolle, johon asetuttiin asumaan. Siellä oltiin helmikuun puolivälistä maaliskuun alkuun.

Talviasuinpaikalta siirryttiin vielä 11 kilometriä etelämmäksi Häggbergetin kylään, jossa oltiin tarvittaessa yön yli maataloissa. Varsinaisena kohteena oli kuuden kilometrin päässä sijaitseva Storfjätenin kylä, joka oli jutamisreitit eteläisin paikka. Siellä oleiltiin maaliskuun alusta huhtikuun puoliväliin majoit-tuen maataloissa.

Storfjätenistä lähdettiin kevätmuutolle kohti pohjoista ja luodetta huhti-kuun lopussa. Matkaa tehtiin ripeästi palaten takaisin suurin piirtein samaa reittiä, mitä oli tultu etelään. Kölosenissa ja Fjätdalenissa vietettiin yöt, mutta muutoin jatkettiin suoraan talvikylään Vaerienjaevrielle. Siellä asuttiin noin viikon ajan huhti–toukokuun taitteessa.

Talvikylästä muutettiin Gittjengäetiehille, joka toimi kevätasuinpaik- kana toukokuun alusta heinäkuun alkuun. Kevätmuutolla Bavlängäetiehilla vain yövyttiin tai viivytettiin korkeintaan pari päivää heinäkuun alussa matkalla Preannehkengäetiele. Koko muuttomatkan kokonaispituus siidan päästä pää- hän oli noin sata kilometriä. Jutamareitin vakiintuneisuutta kuvaa, että reitille oli rakennettu esimerkiksi siltoja syvien jokien, kuten Måskerenjohken (Mysk- lan), yli (Manker 1954).

Jutamisessa ei ollut käytetty kantoporoja 1870-luvun jälkeen, mutta vielä vuonna 1945 poropaimenet kulkivat yhä talvisin porolla ja reellä Vaerienjaevrien ja Ganneren välillä. Ganneresta alkoi maantie, jota pitkin kulki linja-auto, jolla pääsi muille talvisille väärtitaloille. Vaerienjaevrien ja Preannehkengäetien välillä tavarat kannettiin selässä tai lastattiin hevosen selkään, itse käveltiin (S. Rutfjäll 1969: 74; Pa. Viberg 1970). 1940-luvulla alkoi kuitenkin tulla yhä taval- lismmaksi kävellä Tännäsin kirkonkylälle, matkustaa sieltä bussilla Fjällnäsin kylään ja kävellä muutamien kilometrien matka kesäpaikalle. (Manker 1953: 238.)

3.1.4. Historia

Ruvhten sijte eroaa muista tutkittavista yhteisöistä siinä mielessä, että saatavilla on melko paljon aluetta koskevaa, joskin ulkopuolisten kirjoittamaa ja konflik- teihin painottuvaa, historiallista tietoa. Syynä on, että läntinen Härjedalen on jo varhain ollut ympäröivien kansojen kiinnostuksen kohteena toisaalta sijaintin- sa, toisaalta resurssiensa takia. Sen sijaan alueen saamelaisen elämäntapaa ja muistitietoa on tallennettu ja tutkittu suhteellisen vähän.

Eteläisimmän saamelaisalueen esi- ja varhaishistoria on ollut 1800-luvun lopulta asti monien tieteellisten kiistojen aiheena. Etenkin alueen saamelais- asutuksen alun ajankohdasta on ollut kiistaa. Näkemykset ovat jakautuneet kar- keasti ottaen kahtia: saamelaiset ovat alueella jääkaudesta asti tai ainakin hyvin pitkään asuneiden ihmisten jälkeläisiä tai saamelaiset ovat muuttaneet alueelle myöhemmin historiallisena aikana.

Vielä 1800-luvun alkupuolella oli vallitsevana näkemyksenä, että saamelaiset ovat Skandinavian alkuperäisin väestöryhmä. Ajatuksen eteläsaamelaisien erittäin myöhäisestä eli 1800-luvun loppupuolelle ajoittuvasta muuttamisesta nykyisille asuinalueilleen lanseerasivat Oslon yliopiston professorit Gustav Storm ja Yngvar Nielsen vuonna 1889 (Y. Nielsen 1891). Knut Bergsland (1975: 330–332; 1977: 3) on sitä mieltä, että tämä eivätkä useimmat muutkaan 1880-luvulta lähtien esitetyt selvitykset samasta aiheesta kestä lähdekriittistä tarkastelua, vaan perustuvat mielivaltaisesti valikoituihin ja tulkittuihin asiakirjoihin. Osa kirjoittajista on syylistynyt Bergslandin mukaan jopa tietoiseen vääristelyyn. Myös Løøvin (2004: 92) mukaan kyseessä on sekoitus aikakauden darvinistista aatemaailmaa ja tietoista poliittista vaikuttamista.⁷⁴

Saamelaisasutuksen nuoruutta tukeva teoria perustuu ennen kaikkea siihen, ettei saamelaisten oleskelemisestä alueella ole varmoja varhaisia kirjallisia dokumentteja ennen vuotta 1610. Ensimmäisten, 1600-luvun alkuun ajoittuvien kirjallisten lähteiden saamelaiset olivat pääelinkeinoltaan metsästäjiä ja kalastajia, eivät siis vielä suurporonhoitajia.⁷⁵ Siten suurporonhoitoa ja sen ilmentymistä ei voida käyttää asutuksen alkamisen kriteerinä, kuten 1800-luvun lopulla oletettiin.

Enemmän saamelaisiin liittyviä mainintoja alkaa ilmestyä vasta Brömsebron rauhan eli vuoden 1645 jälkeen, jolloin Härjedalen liitettiin osaksi Ruotsia ja sen keskitettyä byrokraattista hallintoa. Tätä ennen Härjedalen ja koko Jämtlandi kuuluivat Norjan alueella hallinneisiin kuningaskuntiin, joiden osaksi ne liitettiin arviolta 1100–1200-lukujen taitteessa. Sitä ennen alue oli itsenäinen. (Bergsland 1977: 3; Bergström ym. 1991: 171.) Näihin aikoihin liittyvät vanhoissa skandinaavisissa saagoissa esiintyvät ihmiset, joiden nykytutkimus olettaa olleen saamelaisia, todennäköisesti juuri eteläsaamelaisia. Heidän asemansa on ollut merkittävä, sillä esimerkiksi erään viikinkikuninkaan vaimona oli saagojen mukaan saamelaisnainen.⁷⁶

Skandinaaviset talonpojat maksoivat veronsa turkiksilla, jotka he ostivat tai vaihtoivat pääosin saamelaisilta. Tämän takia he kunnioittivat näiden maita aina noin vuoteen 1620 asti, jolloin turkiskaupan merkitys hiipui. (Bergsland 1970: 304–305.) Myös tämä voi vaikuttaa varhaisten dokumenttien vähäisyyteen. 1600-luvun alun jälkeen vanhat kirjalliset lähteet kuvaavat usein vaikeita konfliktitilanteita saamelaisten ja talollisväestön välillä. Knut Bergsland (1975) on koonnut lukuisia esimerkkejä siitä, kuinka alueen uudet maataloutta ensisijaisena elinkeinona pitävät paikallisviranomaiset eivät kunnioittaneet saamelaisten vanhoja maaomikeuksia. He myös manipuloivat tilannetta omien intressiensä mukaan hyödyntäen sekasortoista tilannetta, johon useat alueella käydyt sodat olivat johtaneet. (Bergsland 1975: 33, 481; 1977: 3; Bergström ym. 1991: 171.)

74. Katso aiheesta tarkemmin esim. Løøvin (2004).

75. Inger Zachrissonin (2009) mukaan poro tuli alueen saamelaisten kotieläimeksi jo keskisellä rautakaudella, mutta aluksi poronhoito oli vain yksi elinkeino muiden joukossa.

76. Katso tarkemmin esim. Mundal (2004) ja siinä mainitut lähteet.

Vanhimman asutuksen laatu on alueen nykyisten asukkaiden kannalta hyvin merkittävä kysymys, koska saamelaisten maankäyttöoikeudet ovat edelleen jatkuvasti kiistelyn kohteena. Muiden muassa tämän takia Ruvhten sijte toteutti vuosina 1997–2000 oman esi- ja varhaishistoriaprojektin *Från forntid till nutid i Tännäs sameby*, jossa kartoitettiin siidan alueen muinaisjäännöksiä (Ljungdahl 1997, 1998, 1999, 2000). Koska varhaisimpaan asutukseen liittyvä aihepiiri on laaja eikä suoraan tässä tutkimuksessa tutkittavan ajan ja aiheen kannalta relevantti ja koska siitä on kirjoitettu useita hyviä ja perusteellisia selvityksiä (esim. Bergsland 1975; 1996; Bergstøl 2008; Fjellheim 1999; Jünge 1996; Zachrisson 1997b), aihetta ei käsitellä tämän perusteellisemmin.

On kuitenkin syytä huomauttaa, että viimeaikaisessa arkeologisessa tutkimuksessa on ruvettu painottamaan vaikeasti ratkaistavan ja määritelmäkysymyksissä kompastelevan kumpi oli ensin -kysymyksen sijaan sitä, kuinka nämä joka tapauksessa pitkään samalla alueella asuneet erilaiset kulttuurit vaikuttivat toisiinsa ja sopeutuivat ympäristöönsä muodostaen kaksi spesifiä uniikkia elämäntapaa (esim. Ojala 2009; Welinder 2008). Myös Knut Bergsland (1996: 109–111) on käsitellyt aina 1700-luvun loppupuolelle asti jatkunutta saamelaisten ja skandinaavien suhteellisen ongelmatonta yhteiselämää samoilla alueilla sekä toisaalta tämän elämäntavan murenemistä ja sen syitä.

Kielitiede pystyy antamaan arkeologiseen ja historialliseen keskusteluun joitakin aikalajoja. Tällöin on syytä muistaa, että nämä rajat koskevat ainoastaan saamen kielen käyttämistä eivätkä kerro mitään kielenpuhujien alkupeiristä tai aikaisemmasta asuinpaikasta. Saamen kielten ekspansio nykyisille asuinalueilleen on alkanut tämänhetkisten arvioiden mukaan noin ajanlaskun alussa ja eteläisimmät saamen kielet lienevät olleet itsenäisiä viimeistään noin AD 500 (A. Aikio 2004: 26; 2006b: 43). Niiden puhuma-alue ei siinä vaiheessa ole välttämättä yletynyt yhtä etelään kuin nykyään, mutta on voinut ulottua etelämmäksikin.

Härjedalenin osalta vähintäänkin terminus post quem -ajoituksen antaa Knut Bergsland (1970: 295.). Hänen mukaansa Härjedalenin keskeisten maamerkkien joen *Ljusnanin* (*Lusna*) ja järven *Loss(n)enin* nimet palautuvat 1300-luvun muotoon **Lius*. Nimen saamenkielinen muoto *Liewse* perustuu tätä vanhempaan lyhentymättömään muotoon **Liösn*. Tämän kehityskulun perusteella hän esittää, että alueella on täytynyt olla saamenkielistä asutusta viimeistään vuoden 1350 tienoilla.

Maanomistus- ja -käyttöoikeusongelmat vaivasivat Härjedalenin saamelaisia jatkuvasti jo 1600–1700-luvuilla. 1600-luvulla yleistyneet oikeustapaukset liittyvät lähinnä metsästyksen vieraan mailla ja niiden lisääntymisen arvelaan liittyneen samanaikaiseen tuliaseiden yleistymiseen. Toinen konflikteja tuottanut aihe oli laajenevan nautakarjanhoidon ja poronhoidon kilpailu alueen rajallisista laidunresursseista. Asiakirjat todistavat toistuvista saamelaisten ja talollisten välisistä oikeudenkäynneistä, jotka koskivat laidun- ja metsästyksmaiden käyttöä. (Bergsland 1975; 1977: 3; 1996: 116; Bergström ym. 1991: 173). Esimerkiksi vuonna 1799 Schmidt (Løøv 1992: 91) kertoo Mihtten eli Mittådalenin

saamelaisten joutuneen lyhentämään jutamareittejään idässä, koska siellä oli niin paljon karjankasvatusta, että saamelaisilta oli kielletty alueen käyttö porojen talvilaitumena.

Tilanne paheni edelleen, kun tilakohtainen maanjako (*avvittringen*) suoritettiin Härjedalenissa vuosien 1821–72 välillä. Tännäsissä se alkoi vuonna 1844 ja valmistui vuonna 1853. Ennen maanjakoa omistivat kylät yhteisesti metsämaan. Kun maanjako suoritettiin, sai jokainen tila oman metsämaansa, laitumensa ja karjamajapaikkansa. Tämän lisäksi käytettiin paljon laajempaa aluetta vielä rehun hankkimiseen karjalle. Tilojen ulkopuolelle jääneitä maita oli osituksen jälkeen mahdollista käyttää pysyvään uudisasutukseen, -viljelyyn sekä uusien karjamajojen perustamiseen.⁷⁷ Sen sijaan poronhoidon tarpeita tai saamelaisten vaateita ei osituksessa huomioitu lainkaan. Tämän seurauksena poronhoidon käyttöön jääneet alueet olivat tarpeeseen nähden aivan liian pieniä ja pirstoutuneita. (Bergström ym. 1991: 175, 221; Thomasson 1985: 102; Thomasson 1990: 715–716; Tännäsin maanjakokartat 1844–53.)

Osituksen poronhoitajille aiheuttamia ongelmia yritettiin ratkaista vuoden 1841 Kuninkaallisella kirjeellä (*Kungliga brev*). Siinä vaadittiin saamelaisten oikeuksien parempaa huomioimista ja taattiin heille omien veromaiden lisäksi oikeus niiden läheisten kruununmaidon käyttöön talvilaitumina ja polttopuunhankinta-alueina. Nämä kehotukset eivät kuitenkaan koskeneet jo osituksen aikaansaamia maanomistus- ja käyttömuutoksia ja tulivat siten liian myöhään. (Thomasson 1985: 102–103; Thomasson 1990: 716.)

Osituksessa maanviljelijöiden omistukseen oli merkitty käytännössä kaikki ruohoa kasvava maa aina tunturialueita ja niiden laaksoja myöden. Kun saamelaisten kesämaat eli omat verotunturit ja talollisten maat, joilla vietettiin talvikausi, rajautuivat suoraan toisiinsa, oli keväisin ja syksyisin usein täysin mahdotonta estää porojen meneminen niityille, karjamajoille ja pelloille. Tämän seurauksena saamelaisilta vaadittiin korvauksia, kun porot vahingoittivat kasvavia kasveja ja nuoria puita, mutta etenkin kun ne söivät metsäniityille haasioitua tai suovaan koottua heinää. Myös jäkälä aiheutti intressiristiriitoja, koska se oli tärkeä nautakarjan lisärehu. (Thomasson 1985: 102–103; Thomasson 1990: 716.)

Erityisesti Jämtlannin läänissä tilanne poronhoitajien ja maanviljelijöiden kesken kehkeytyi niin vaikeaksi, että Ruotsin valtio katsoi tarpeelliseksi puuttua tilanteeseen uudistamalla poronhoitoa ja sen maankäyttöä koskevaa lainsäädäntöä koko maan osalta. Erilaisten selvitysten pohjalta luotiin vuoden 1886 porolaidunlaki (*renbeteslag*). Uudessa laissa verotunturijärjestelmä lakkautettiin ja määriteltiin uudet hallinnolliset yksiköt, lapinkylät eli lappby, sittemmin sameby, joiden velvollisuutena on huolehtia alueensa poronhoidosta ja sen taloudesta sekä lakiasioista. Tässä laissa verotunturit on ensimmäistä kertaa nimetty kruunun omistamiksi maiksi.⁷⁸ Aluejako perustui pääosin

77. Monilla vanhoilla karjamajan paikoilla on ollut vielä aikaisemmin saamelaisten kotakenttä tai poroaita, minkä ansiosta ne ovat olleet vehreitä ruohoisia paikkoja ja houkutteleet karjanhoitajia (esim. Ljungdahl 2000; Willenfeldt 2009: 5).

78. Pitkään jatkuneesta kehityksestä selvästi yksityisten omistamista maista kruunun omistamiksi maiksi sekä omistuskäsityksistä ja niiden muutoksista katso esim. Hafström (1975).

vanhaan siidamalliin, mutta toisin paikoin yhdistettiin useita vanhoja siidoja. Lapinkyläjako tuli voimaan Jämtlannin läänissä kaksi vuotta muuta maata myöhemmin vuonna 1889. Samana vuonna vanha Rutfjällenin verotunturi muuttui Tännäsin lapinkyläksi eli Tännäs lappbyksi. (Manker 1953: 18–19; Thomasson 2002b: 77.)

Ennen vuotta 1886 Ruotsin poronhoitoalueet oli jaettu 1600-luvun puolivälissä käyttöön tulleen tavan mukaan perhekohtaisiin lapinveromaihin (*lappskatteland*). Lapinveromaat tai verotunturit (*skattefjäll*) olivat ikimuistoisista ajoista jonkun saamelaisperheen hallussa olleita maita, joita he käyttivät porojensa laidunalueita ja joista he 1600-luvun mittaan alkoivat maksaa veroa kruunulle. Näiden lapinveromaa-alueiden välillä saattoi olla pienempiä tai suurempia yhteisesti käytettyjä maita. Saman alueen yksittäiset perheet muodostivat ryhmiä, jotka paimensivat porojaan yhdessä samalla seudulla. Perheryhmät yhdessä puolestaan muodostivat siidan, jolla oli yhteinen johtaja. Knut Bergslandin (1996: 19, 115–116) mukaan siidan johtaja oli 1500–1600-luvuilla verokirjoissa mainittu ”verolappalainen” (*skattlapp*)⁷⁹, joka siis edusti itsensä lisäksi koko muuta ryhmää viranomaisten suuntaan. Johtajan lisäksi siidan asioista päätti vanhempienraati (*eldreråd*). Siidan maat tai ainakin niiden käyttöajankohdat oli jaettu perheryhmien kesken.

Tällaiset alueelliset organisaatiot ovat olleet voimissaan eteläisellä saamelaisalueella vielä ainakin 1700–1800-lukujen taitteessa. (Enbuske 2008: 497; Fjellheim 1999: 64–68; LøøV 1992: 90–91; Manker 1953: 18; Manker 1968: 22.)

Verotunturijärjestelmän lakkauttaminen ja lapinkylien perustaminen tarkoitti, että yksittäisten saamelaisten oikeus tiettyihin verotuntureihin kollektivisoitiin yhteiseksi oikeudeksi. Samalla esimerkiksi aikaisempi kalavesien ja metsästysoikeuksien vuokraoikeus siirtyi saamelaisilta valtiolle. Maaveron maksaminen lakkasi ja tilalle tuli vasaprosentin mukaan määritelty vero. (Manker 1968: 22; Thomasson 1990: 747; Thomasson 2002b: 77.)

Vuoden 1886 porolaidunlaki ja sitä seuranneet uudemmat porolaidunlait laillistivat saamelaisten tapaoikeuteen perustuneen maankäyttöoikeuden (*sedvanerätten*) talvilaidunalueillaan, joista osa oli yksityisten omistamia. Lain mukaan saamelaiset saivat oleskella poroineen muiden maanomistajien mailla loka–huhtikuussa, mutta myös muulloin, jos maanomistaja antoi siihen suostumuksensa. Muun ajan vuodesta heidän tuli oleskella perinteisillä verotuntureillaan, joilla piti olla riittävästi ravintoa poroille kesäkaudeksi. Koska Jämtlannin läänissä tilanne oli maanjaon toteuttamisen jälkeen sellainen, etteivät supistuneet veromaat enää riittäneet tyydyttämään porojen kesäistä ravinnontarvetta, päätettiin vanhojen verotunturien alueita laajentaa. Juuri tämä prosessi viivästytti lain voimaantuloa kahdella vuodella. (Thomasson 1985: 109; Thomasson 1991: 122.)

79. Samaista johtajaa tarkoitettaneen myös saagoissa ja varhaisissa lähteissä käytetyllä nimityksellä *lappkungen* (ks. esim. Mundal 2004 ja siinä mainitut lähteet sekä Bergsland 1975).

Vuosina 1888–1889 ja pian sen jälkeen annetuilla Kuninkaallisilla kirjeillä ostettiin yksityisten maatiloja ja kiinteistöjä koko Jämtlannin alueella. Tännäsissä ostettiin sekä ositettuja maita että yksityismaita porolaitumiksi merkittäviä määriä vielä 1800-luvun viimeisinä vuosinakin. Maat siirrettiin saamelaisille käytettäväksi aikaisempien verotunturien tapaan. Vanhoja osituksessa määriteltyjä verotuntureita (*avvittrade skattefjällen*) ja uusia laajennusalueita (*utvidgningshemman*) alettiin kutsua yhteisnimellä jämtlantilaiset porolaiduntunturit (*de jämtländska renbetesfjällen*). Vuoden 1887 valtiopäiväpäätöksen mukaan ostot tehtiin niiden voittojen avulla, jotka saatiin metsätalouden harjoittamisesta porolaiduntunturien alueilla. (Thomasson 1990: 716–717; Thomasson 2002b: 59.) (ks. Kuva 9.)

Merkille pantavaa on, ettei maakaupoissa tarvinnut koskaan käyttää pakkolunastusmenettelyä, vaikka siihen oli mahdollisuus. Syynä tähän lienee, ettei sellaisia maita, joiden omistaja vastusti prosessia, edes yritetty ostaa entisestään kireän ilmapiirin takia. Näin tapahtui esimerkiksi silloin, kun Ljusnedalin ruukinpatruuna ja entinen valtiopäiväedustaja William Farup kieltäytyi myymästä ruukin laajoja maita Mihtten ja sen naapurikylien käyttöön. Yksityisten kauppaamismyönteisyyttä lisäsi myös se, että monet maata myyneet olivat voineet sopia saavansa käyttää edelleen esimerkiksi ostetulla alueella sijaitsevia karjamajojaan. Lisäksi lääninhallituksen oli mahdollista, kuten edellä on mainittu, vuokrata kalastus- ja metsästysoikeuksia sekä metsäniittyjä ja laidunta ulkopuolisille. (Thomasson 1985: 110; Thomasson 1990: 719.)

Tilanne Härjedalenissa kiristyi kuitenkin maakauppojen aikaan entisestään. Alueen porolaumat olivat paisuneet laitumiin nähden aivan liian suuriksi, kun monet ruotsalaiset olivat metsäkaupoissa tienatuilla rahoilla ostaneet poromerkin ja poroja, joita saamelaiset hoitivat.⁸⁰ Tämän seurauksena osa poroista ei ollut kenenkään hallinnassa eikä merkissä ja kulki oman mielensä mukaan talollisten mailla syömässä viljelyksiä. Tästä suivaantuneet talolliset, etunenässä ruukinpatruuna Farup, alkoivat ampuu kaikkia poroja, jotka kulkivat heidän maillaan. Tilanteen tultua yleiseen tietoon, seurasi värikäs koko maanlaajuinen julkinen debatti, joka tunnetaan nimellä *kulturkamp*, kulttuuritaisto, ja jonka yhtenä pääpukarina Farup oli. Kyseenalaista riitapukarin mainetta muissakin asioissa niittänyt Farup meni jopa niin pitkälle, että kiisti saamelaisten oleskeluoikeuden ruukin mailla talvikaudellakin ja ammutti kaikki siellä kulkemassa tavatut porot. (Bergström ym. 1991: 175; Thomasson 1985: 110, 114.)

Kulturkamp-nimityksellä haluttiin kuvastaa ristiriitaa saamelaisten ja talollisten eli poronhoidon ja maatalouden välillä, vaikka todellisuudessa maankäyttöristiriitoja oli myös esimerkiksi poroja omistavien ja omistamattomien eli karkeasti ottaen varakkaiden ja vähävaraisten ruotsalaistalollisten välillä. Esimerkiksi vuonna 1878 tehdyssä Tännäsin ja Funäsdalenin talollisten valituksessa Ruotsin valtiopäiville annettiin ymmärtää, että saamelaiset olivat vain avunton välikäsi, jota poroja omistavat varakkaat talolliset käyttivät hyväkseen, ja

80. Aiheesta tarkemmin poronhoitoa ja ansiotöitä käsittelevissä alaluvuissa.

Kuva 9. Karttaan on merkitty tummanharmaan sävyllä Rutfjälletin verotunturin alue sen ollessa suppeimmillaan vuoden 1853 maanjaon jälkeen. Yhtenäisellä viivalla on merkitty Tännäsin saamenkylän alue 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä sitä täydentämään ostettujen porolaidunalueiden liittämissä jälkeen. Samassa yhteydessä kruunu luovutti saamelaisten käyttöön omistamansa maakaistaleen verotunturin ja maakunnan rajan välillä. Uloin pisteviiva on Mankerin (1953) dokumentoima siidan käyttöalueen raja. Kartta perustuu Tännäsin maanjakokarttoihin vuosilta 1844–53 ja 1887–98.

että saamelaisten omien porojen tekemät vahingot olivat vähäisiä (Thomasson 1985: 105–106). Riidat olivat kiihkeimmillään muutamina vuosina ennen ja jälkeen vuoden 1890. Tilanne alkoi rauhoittua, kun Farup kuoli vuonna 1893, minkä jälkeen valtio osti Ljusnedalin ruukin maat porolaitumiksi. (Thomasson 1985: 102; Thomasson 2002b: 39.)

Vuoden 1886 porolaidunlaki korvautui pian hieman päivitetyllä vuoden 1898 lailla. Uuden lain yksi tärkeimmistä uudistuksista oli, että laki kielsi saamelaisia Jämtlannin ja Västerbottenin lääneissä hoitamasta muiden kuin saamelaisten omistamia poroja. Tämä tarkoitti käytännössä, että ruotsalaisilta kiellettiin laajamittainen poronhoito ja -omistus. Poroista luopumiseen oli viiden vuoden siirtymäaika.⁸¹ Laissa määrättiin myös, että saamelaisten suostumus tarvittiin siihen, mitä karjanlaitumia, niittyjä ja viljelyksiä ulkopuoliset saivat käyttää uusien laajennuslaidunalueiden sisällä. Laidunalueilla asuvilla talollisasukkailla ei myöskään ollut valitusoikeutta porovahinkojen suhteen. (Thomasson 1990: 728, 735; Thomasson 2002b: 63–64.)

Vuonna 1928 tuli jälleen uusi porolaidunlaki, joka oli itsenäisempi suhteessa edellisiin lakeihin ja jossa tehtiin joitakin uusia periaatteellisia muutoksia. Sen mukaan esimerkiksi saamelaisten oikeus päättää muista maidensa käyttäjistä muutettiin kuulemisoikeudeksi, kuten jo lapinkyliä perustettaessa oli käynyt ulkopuolisten harjoittaman kalastuksen ja metsästyksen osalta. Lisäksi määriteltiin, että poronhoitoa saavat harjoittaa vain saamelaiset, joiden isä, äiti tai näiden vanhempi on pysyvänä työhön harjoittanut poronhoitoa tai avustanut siinä. Tämä oikeus toi mukanaan myös oikeuden harjoittaa metsästystä, kalastusta ynnä muita saamelaisille tyypillisiä elinkeinoja, joka aikaisemmin oli ollut kaikkien saamelaisten oikeus pääelinkeinoon katsomatta. Tällä lainkohdalla vahvistettiin se tulkinta, että vain porosaamelaiset ovat oikeita saamelaisia, sekä lakkautettiin kokonaan ruotsalaisten poronhoito-oikeus. (Thomasson 1990: 728, 736; Thomasson 2002b: 63–64.)

Keskustelu saamelaisten talvilaidunten tarpeesta yksityisten mailla jatkui pitkälle 1920-luvulle asti. Esimerkiksi vuonna 1919 asetettu Saamelaiskomitea (*Lappkommitté*) teki ja teetti laajoja selvityksiä aiheen tiimoilta. Komitean kuulemistilaisuuksissa Tännäsin talolliset saivat jälleen kyseenalaista mainetta, kun alueen varakkaisiin talollisiin kuulunut valtiopäivämies Ingebrikt Bergman esitti kuin ruukinpatruuna Farupin kaikuna äärimmäisiä, saamelaisten maankäyttöoikeuden kokonaan kiistäviä väitteitä. (Thomasson 2002b: 69–70.) Myös porojen ampuminen tai salapyynti, kuten sitä alettiin kutsua, jatkui ainakin 1920-luvulle (Kant 1921). Alueen pitkäaikaisesta asenneilmastosta kertoo jotain sekin, että jonkinlaisina alavirtoina nämä näkemykset elävät edelleen ja putkahtavat pintaan monitulkintaisina ”poro-ongelmina” (Thomasson 1985: 102; Thomasson 1991: 119).

81. Tarkemmin talollisten poronomistamisesta, sen kieltämisestä ja niiden taustoista katso esim. Nordin (2000).

Saamelaisten maatilanne tilanne heikkeni myös edelleen, kun Norjan kanssa vuonna 1919 tehty porolaidunsopimus (*Renbeteskonventionen av år 1919*) astui voimaan vuonna 1923. Sen mukaan Ruotsin puolen saamelaiset eivät saaneet enää mennä poroineen vuonna 1905 itsenäistyneen Norjan puolelle. (Man-ker 1953:19, 27; Thomasson 2002b: 70.) Rajasulun vaikutusta alueen porotalouteen tarkastellaan lähemmin poronhoitoa käsittelevässä alaluvussa.

3.1.5. Kontaktit ympäröivien yhteisöjen kanssa

Ruvhten sijte on tutkittavista alueista ainoa, jossa saamelaisyhteisö on elänyt pitkään rintarinnan väkimäärällisesti reilusti suuremman skandinaavisen väestön kanssa. Saamelaiset ovat kuitenkin poronhoidon vaatimusten takia eläneet enimmäkseen omissa oloissaan melko eristäytyneinä valtaväestöstä. Tämä ei ole ollut omiaan tuomaan ryhmiä lähemmäs toisiaan varsinkaan ennen porotalouden muutosta 1920–40-luvuilla. Myös resurssien käytöstä juontuvat ristiriidat ovat pitäneet kansanryhmien välejä etäisinä. Lisäksi Ruotsin viranomais-ten aktiivinen eristämispolitiikka 1900-luvun alussa pyrki pitämään ryhmät erossa toisistaan.

Tännäsiläisen suurtalollisen ja valtiopäivämies Ingebrikt Bergmanin mukaan aina 1900-luvun alkupuolelle asti talolliset ruotsalaiset pitivät saamelaisia huonompana väkenä suhteessa itseensä. Selvää rotuvihaa ilmeni ja saamelaisia kohdeltiin karkeasti. Tämän vuoksi saamelaiset, varsinkaan naiset, eivät mielellään olleet tekemisissä vieraiden ruotsalaistalollisten kanssa, vaikka saamelaiset saivat mielellään olla mukana maatalojen häissä ja muissa juhlissa. Ristiriitoja pitivät Bergmanin mukaan yllä epäselvyydet ja riidat talvilaidun-alueiden maankäytöstä. (Bergman 1954b: 2, 12; Bergsland 1977: 3.)

1800-luvun tilanteesta antaa hyvän kuvan neljäkymmentä vuotta virkamiehenä Jämtlannissa toiminut Perh Rissler, joka kirjoitti vuonna 1866 Jämtlan- nin ja Härjedalenin saamelaisten ja ruotsalaisten suhteesta:

Imellan lapparne och den omgifvande svenska befolkningen råder väl ej egentligen hat, men icke heller någon närmare bekantskap, -- svensken aktar ej lappen som sin jemnlige, och kan det ej heller, då denne är honom så vida underlägsen så väl i kroppsbildning som i tankekraft och odling. (Rissler 1866: 78.)

Sittemmin rotuviha on Bergmanin mukaan hälvennyt ja saamelaisia arvostetaan yhtä paljon kuin muitakin (Bergman 1954b: 12). Hänen kirjoittamansa kanssa ristiriidassa on kuitenkin esimerkiksi se, että ruotsalaistalolliset vastustivat jyrkästi ja selkeän rasistisin perustein siidan talvikylän muuttamista nykyiseen paikkaansa Brändåseniin tai muihin silloin esille tulleisiin vaihto- ehtoihin paikkoihin vielä 1950-luvun alkupuolella (Thomasson 2002b: 122; Thomasson 2002a: 97). Todisteita siitä, että saamelaisviha on edelleen jossain määrin elossa, voi lukea aika ajoin paikallislehtien mielipidesivuilta ja internetin keskustelupalstoilta.

Kuten edellä kuvatun perusteella voi olettaa, ovat avioliitot ruotsalaisten ja saamelaisten välillä olleet erittäin harvinaisia 1800-luvulla (Rissler 1866: 78). Bergman (1954b: 12) arvioi, että 1600–1700-luvuilla sellaisia ei ollut lainkaan. Knut Bergslandin (1977: 2, 4) mukaan on kuitenkin esimerkiksi lainasanojen perusteella todennäköistä, että ennen viikinkiaikaa skandinaavien ja saamelaisten avioituminen oli melko tavallista. Ennen toista maailmansotaa seka-avioliitot olivat harvinaisia, mutteivät tavattomia. Avioliitot olivat kuitenkin kautta aikojen sellaisia, joissa saamelaisnainen, harvemmin mies, avioitui ruotsalaistaloon jättäen oman kulttuurinsa elämänmuodon. Sen sijaan ruotsalaisia puolisoita ei otettu saamelaisyhteisöihin, koska ruotsalainen ei olisi osannut porotalouden töitä ja ruotsalaismies ei voinut saada vaimonsa poronhoito-oikeutta. Samalla suojeltiin omaa yhteisöä ulkopuolisilta vaikutteilta.⁸² (Bergsland 1977: 3; 1992: 7). Esimerkiksi Vaerienjaevrien talvikylän viereisen ruotsalaisen maatalon Käringsjön emännistä useampi on ollut saamenkylän tyttäriä ainakin 1800-luvun puolelta alkaen. Myös osa talon pojista on toiminut pororekeinä, mutta yhdestäkään ei ole tullut saamelaisyhteisön jäsen. (esim. Pa. Viberg 2005; Pe. Viberg 1970; Willenfeldt 2009: 5.) Toisen maailmansodan jälkeen seka-avioliitot olivat jo hyvin tavallisia (Bergman 1954b: 12).

Ruotsalaisten ja saamelaisten välejä ei haitannut kielitaidon puute, sillä jo vuonna 1799 J. W. Schmidt kirjoitti, että kaikki alueen saamelaiset ymmärsivät ruotsia (Løøv 1992: 53). Samoin Rissler (1866: 78) totesi, että kaikki saamelaiset puhuivat saamen lisäksi hyvää ruotsia, joka muistutti kuitenkin enemmän kirjakuin puhekieltä. Knut Bergsland (1992: 7) piti todennäköisenä, että eteläsaamelaiset hoitivat suhteitaan skandinaavisten vallanpitäjien ja naapurien kanssa näiden omalla kielellä jo viikinkiajasta lähtien. Dokumentteja tästä on olemassa 1500-luvulta lähtien.

Eteläsaamelaisten kaksikielisyyden luontevuudesta kertoo se, että jo pitkään on ollut tavallista, että saamen kielen hyvin hallitsevat ihmiset vaihtavat jopa kesken lauseen saamesta skandinaaviseen kieleen. Koodinvaihto eli kielestä toiseen vaihtaminen on yleistä ja luontevaa kielten eroista huolimatta. (Bergsland 1992: 7, 13.) Tämä ei ole kuitenkaan tarkoittanut, että ruotsin puhumista omassa yhteisössä olisi katsottu hyvällä. Ainakin vielä 1900-luvun alkupuoliskolla vanhemmat ihmiset saattoivat torua nuorempiaan, jos kuulivat näiden puhuvan muuta kuin äidinkieltään tai jos he eivät hallinneet esimerkiksi sukulaistermejä oikein (esim. S. Rutfjäll 1990: 63). Asenneilmastossa on kuitenkin täytynyt tapahtua muutos, sillä 1900-luvun mittaan alueen saamelaisyhteisöissä on tapahtunut hyvin nopeaa kielenvaihtoa siten, että osa äidinkielisistä lapsista, jotka vielä 1900-luvun alussa kävivät alkeiskoulunsakin saamen kielellä, olivat toisen maailmansodan jälkeen lähes kadottaneet aktiivisen saamen kielen taitonsa. Samaan aikaan monet vanhemmat lopettivat saamen kielen opettamisen lapsilleen.

82. Tähän liittyy mielenkiintoinen kulttuurinen tapa, että saamelaisista sukulaisista ja tutuista on vanhaan aina, jopa ruotsinkielisessä puheessa, käytetty saamenkielisiä sukulais- ja muita termejä, mutta skandinaavisista naapureista ei sen sijaan ole käytetty näitä nimityksiä (Bergsland 1992: 13).

Kuten edellä kuvasin, on saamelaisten ja ruotsalaisten yhteinen historia enimmäkseen ristiriitojen historiaa, muttei sovi unohtaa, että saamelaiset olivat hyvissä ja läheisissä suhteissa niiden talollisten kanssa, joiden luona he asuivat talvilaitumilla (esim. Kvarning 1961: 161). Myös Mihtten saamelainen Martin Nordfjäll kertoo, että saamelaisten ja jutamareitin talollisten välit olivat todella hyvät vanhaan aikaan, koska molemmat olivat niin riippuvaisia toisistaan (Andersson 2000: 89). Pauline Viberg (2005) kuvaa eloisesti, kuinka Högvålenissa järjestettiin juhlat, kun saamelaiset tulivat ja toivat lihaa. Poroerotukset teurastuksineen ja markkinoineen (*renmarknad*) olivat tervetullut tauko myös ruotsalaistalollisten karuun arkeen (Granberg 1948b). Saamelaiset toivotettiin tervetulleiksi asumaan mihin vain kylän maataloon. Saamelaiset laittoivat oman ruokansa ja antoivat lihaa korvaukseksi majoituksesta (Andersson 2000: 89; Sandberg 1961). Yksi näiden suhteiden toimivuutta lisäävä tekijä oli, että sosiaalinen ero alueen ruotsalaisten suurmaanomistajien ja tunturiseutujen pientalollisten välillä on ollut suurempi kuin saamelaisten ja pientalollisten välillä.

Talvilaidunmaiden väärtitalojen asukkaiden lisäksi saamelaisilla oli usein kontakteja myös turisteina liikkueneisiin ruotsalaisiin. Siidan kesäpaikka Preannehkengäetie sijaitsi lyhyehkön matkan päässä Fjällnäsin tunnetusta ylätunturipensionaatista ja oli sen vieraiden suosittu retkikohde. Fjällnäsiin alkoi saapua niin sanottuja raitisilmavieraita (*luftgäster*) jo 1800-luvun lopussa. He matkasivat junalla Osloon kautta Rörosiin ja sieltä edelleen hevoskyydillä Ruotsin puolelle. Svenska Turistföreningen pyrki edistämään tunturialueiden matkailukäyttöä jo varhain 1900-luvun alussa ja seuran vuosikirjassa on kaksikin kuvausta (Lampa 1910; Tuntematon 1906) alueen luonnosta sekä nähtävyyksistä: poroista ja saamelaisista. (Nääs 1996: 21; Pa. Viberg 2005.)

Sven Lampa (1910: 329) kirjoitti tapaamistaan saamelaisista aikakauden huomioon ottaen poikkeuksellisen positiivisesti ja empaattisesti, joskin hieman romantisoiden. Hänen mukaansa saamelaisilla oli niin monia vaikeuksia, joiden kanssa he joutuivat taistelemaan, että se teki heidän käytöksestään jollakin tavalla varovaista, mutta kun luottamuksen voitti, tapasi harvinaista älykkyyttä. Edelleen Lampa kehui, että heillä oli melko korkea koulutustaso ja että he tapasivat mielellään vierailijoita. Toisaalta vuonna 1921 kesäpaikalla vierailut kielentutkija Eliel Lagercrantz (1950: 209–210) kuvasi saamelaisten suhtautumista ulkopuolisiin varsin nihkeäksi, suorastaan epäystävälliseksi. Todettakoon, ettei Lagercrantziltakaan tuntunut löytyvän kovin paljoa ymmärtämystä saamelaisten työkiireille, jotka häiritsivät hänen kielentallennustaan. Jotkin hänen kommenttinsa isäntäväestä ja heidän elämäntavastaan ovat todella loukkaavia.

Jos kohta erilaiset elinkeinot jo luonnostaan pitivät valtaväestöä ja saamelaisia erillään, niin viranomaiset olivat jo pitkään omilla toimillaan pyrkineet pitämään kansanryhmät erillä toisistaan. Kontakteja ei syntynyt kouluisa, koska saamelaisten koulutuksesta vastasivat 1900-luvun alkuun asti omat saamelaiset katekeetat, jotka kiersivät perheestä toiseen, opettivat lukemista ja katekismuksen tuntemusta (Løøv 1992: 53; Willenfeldt 2009: 3).

Eteläsaamelaiset käännytettiin luterilaiseen kristinuskoon 1600-luvulla, mutta suhteet skandinaavien kanssa välittivät kristillisiä vaikutteita jo

myöhäisrautakaudella ja keskiajalla. Kirkon ote oli kuitenkin väljä aina 1700-luvulle asti, jolloin alkoi uusi saamelaislähetysten kausi. Oman vanhan uskonnon harjoittaminen loppui pian sen jälkeen, mutta tietoja vanhoista seidoista ja uhritavoista tunnettiin vielä tutkittavana aikanaan. Myös kirkoissa saamelaiset oli karsinoitu omaksi joukokseen, sillä he kuuluivat vuoden 1750-luvulta vuoden 1941 loppuun asti omiin maantieteellisesti rajaamattomiin seurakuntiinsa (*lappförsamlingar*), joilla ei ollut juuri mitään käytännön tekemistä ruotsalaisten seurakuntien kanssa. Saamelaisseurakunnissa ei ollut kirkolliskokousta eikä kirkkoneuvostoa eivätkä saamelaiset saaneet osallistua papin valintaan tai muuhun kirkon yhteiskunnalliseen toimintaan paikallisissa seurakunnissa. Saamelaisille järjestettiin kaksi kertaa vuodessa omat kirkkopyhät (*lappmässa*), juhannuksena Ljusnedalissa ja Marian ilmestyspäivänä Tännäsissä.⁸³ Siellä siunattiin haudat sekä vietettiin häät ja kastetilaisuudet. (Ekström 2006: 39–41, 43; Granberg 1948b: 233; Løøv 2004: 95; Manker 1939: 12; 1953: 238; Odstedt 1941b: 55; Thomasson 2002b: 175–176.)

Viranomaisten aktiivinen eristämispolitiikka nousi huippuunsa 1900-luvun alussa. Ruotsin hallinnossa oli 1890-luvulla noussut huoli, että saamelaiset modernisoituvat ja menettävät vanhan elämänmuotonsa. Valtiollinen huolenpito saamelaisia kohtaan manifestoitui museoimispolitiikkana, joka koski erityisesti porotaloutta harjoittavia saamelaisia. Pohja uudelle politiikalle luotiin vuosien 1886, 1898 ja 1928 porolaidunlaeissa, joiden määräysten toteuttamiseksi perustettiin kattava saamelaisia ja poronhoitoa hallinnoiva virkakoneisto (*lappväsendet*). Se esti heitä hoitamasta omia asioitaan itsenäisesti. Saamelaisia koskevat asiat voitiin hoitaa ainoastaan tämän virkamiehistön kautta ja vain virkamiehet, eivät saamelaiset itse, saattoivat tuoda saamelaisten näkökulman esille viranomaistoiminnassa. On selvää, että tämä hidasti demokraattisen yhteiskunnan kehittymistä saamelaisten keskuudessa. Vasta vuoden 1971 poroelinkeinolaki lopetti tämän järjestelmän vanhanaikaisena. (Mörkenstam 2000; Thomasson 1990: 752–754; Thomasson 2002b: 69, 77, 103.)

Edelleen vuoden 1917 valtiopäivillä annettiin joukko konkreettisia määräyksiä, joiden tarkoituksena oli pitää saamelaiset erillään muusta väestöstä ja täten suojella saamelaiskulttuuria ulkopuolisilta vaikutteilta. Ensinnäkin poronhoitajasaamelaisten piti elää nomadielämää. Tämä tarkoitti, että kaikkien kiinteiden rakennusten rakentaminen poronhoitoalueilla muuttui luvanvaraiseksi ja että porotaloudessa mukana olevat saamelaiset eivät saaneet rakentaa asumuksia ympärivuotista käyttöä varten. Jos he halusivat viljellä perunaa tai heinää, oli viljelyksen oltava vähäinen. Porosaamelaisten lapsille suunniteltiin oma liikkuva koulunkäyntitapansa, kotakoulu, joka korvasi vanhan katekeettaopetuksen. Kotakoulumetodia alettiin soveltaa Ruotsissa vuodesta 1913. Ristiriitaista kyllä, kun koulumallin alussa opetuskieli joissain aineissa oli ruotsi, joissain saame, vuoden 1925 uuden koululain myötä kieleksi tuli pelkästään ruotsi.⁸⁴ (Kvist 1992: 69–71; Thomasson 1990: 762; Thomasson 2002b: 103, 107.)

83. Toisen tiedon mukaan myös Marian ilmestyspäivän messu pidettiin Ljusnedalissa.

84. Tarkemmin saamelaislapsia koskeneesta koulutuspolitiikasta Ruotsissa tutkittavana aikakautena katso esim. Pusch (2000).

3.1.6. Elinkeinomalli

Ruotsissa saamelaisuuden määritelmä on jo hyvin pitkään perustunut elinkeinon. Saamelaisalueiden väestö eroteltiin kahteen ryhmään: saamelaiselinkeinojen (*lappmannanäring*) harjoittajiin eli saamelaisiin ja maatalouden (*lantmannanäring*) harjoittajiin eli ruotsalaisiin (tai suomalaisiin), vaikka monet heistä olivat todellisuudessa etniseltä taustaltaan saamelaisia. Lisäksi vuoden 1928 porolaidunlaissa saamelaisuus ja saamelaiselinkeinot sidottiin poronhoidon harjoittamiseen. (Kvist 1992: 69; Thomasson 1990: 736.)

Ruvhten sijten osalta siirtyminen saamelaiselinkeinojen harjoittajasta muiden elinkeinojen harjoittajaksi eli saamelaisesta ruotsalaiseksi on ollut käytettävissä olevien lähteiden mukaan ilmeisen vähäistä tutkittavana aikana. Tätä rajoitti myös Ruotsin valtion harjoittama eristämiskäytäntö, jonka tavoitteena oli pitää saamelaiset omien elinkeinojensa parissa. Enemmän on siirrytty hoitamaan poroja toisaalle: Norjaan tai muihin Ruotsin siidoihin. Vasta aivan tutkittavan ajanjakson loppupuolella ovat muut elinkeinot alkaneet houkutella perinteistä porotaloutta enemmän ja elinkeinon vaihtaminen on ollut mahdollista. Varsinainen elinkeinomurros tapahtui vasta sotaa seuranneina vuosikymmeninä. (Esim. Fjällström 1956; Thomasson 1990: 773–774.)

On kiehtovaa spekuloida, kuinka olisi käynyt, jos saamelaisilla olisi ollut täysi vapaus valita elinkeinonsa: esimerkiksi Inarissa monet saamelaiset alkoivat uudisasukkaiksi, kun vanhat elinkeinot kriisiytyivät ympäristömuutosten sekä lapinkylien oikeuksien hämärtyneen ja ”katoamisen” takia (esim. Nahkiaisoja 2008). Olisiko näin käynyt Ruotsissa, jos valtio ei olisi puuttunut tilanteeseen samanlaisen kriisitilanteen aikana 1800-luvun loppupuolella. Norjan Rørosissa monet porotaloudessa eläneet saamelaiset valitsivat kiinteän asumismuodon ja maatalouden 1900-luvun alussa. Se johti saamen kielen romahtamiseen.⁸⁵

Ruvhten sijten pääelinkeino oli koko tutkittavan ajan poronhoito ja siidän asukkaat identifioivat itsensä ensisijaisesti porosaamelaisiksi.⁸⁶ Muut elinkeinot olivat toisella sijalla ja saivat sopeutua poronhoidon tarpeisiin. Porotalouden suuri merkitys käy ilmi myös siten, että se on määritellyt siidän asukkaiden asuinpaikat, liikkumisen ja tekemiset joka vuodenaikana. Poronhoidossa tapahtui kuitenkin 1900-luvun alkuvuosikymmeninä suuri ja nopea muutos intensiivisestä poronhoitomallista poronmaitotalouksineen ekstensiiviseen poronhoitomalliin, jonka päätuote oli poronliha. Uusi poronhoitotapa mahdollisti poronhoidon rinnalla myös pienimuotoisen maatalouden harjoittamisen, kun perheiden ei tarvinnut enää seurata poroeloa ympäri vuoden, vaan he saattoivat asettua asumaan pysyvästi asuinpaikkaan. Samalla katosi koko perheen yhdessä jakama arki, jossa ainoa käytössä ollut kieli oli saame. (Falkenberg 1984: 35; Fjellheim 1999: 86–87.)

85. Katso tarkemmin Falkenberg (1985).

86. Saamenkylän jäsenyyskin edellyttää aktiivista osallistumista poronhoitoon, ks. tarkemmin alla.

Poronhoito

Ruotsissa poronhoidonharjoittamisoikeutta rajoitetaan lailla etnisin perustein. Henkilöllä on oikeus poronhoitoon, jos hän on saamelainen ja jos isä, äiti tai joku näiden vanhemmista on harjoittanut poronhoitoa pysyvänä työnään. Oikeutta voi kuitenkin toteuttaa vain, jos on samebyn jäsen. Saamenkylän jäsenyys edellyttää, että henkilö osallistuu aktiivisesti kylän poronhoitoon eli se on vakituisena työnä tai on aikaisemmin ollut eikä hän ole siirtynyt muuhun työhön tai ole saamenkylän jäsenen puoliso tai kotona asuva lapsi. (Thomasson 1990: 708.)

Ruvhten sijten laitumet jakautuivat tutkittavana aikana kolmeen osaan. Tunturilaitumet (*giesie-laante*), joilla oleskeltiin kesäaikaan, sijaitsivat Rovjen ympärillä sekä tunturiseudulla Rovtesta (Rutfjället) etelään aina Stoeretjahkelle (Storstöten) ja Baektievaartalle (Fjätsjöriet) asti. Puurajaseudulla sijainneet kevät- ja syyslaitumet (*gijre-laante*, *tjaktje-laante*) olivat Vaerienjaevrien, Falhkejabpen (Falkhöjden) ja Praahterijjen (Brattriet) ympäristössä. Talvilaitumet (*daelvie-laante*) sijaitsivat metsämaalla Taalainmaan rajan tuntumassa kaakon suunnalla aina Storfjätenissä asti. Kesä- sekä osittain kevät- ja syyslaitumet sijaitsivat vanhan Rutfjälänin verotunturin alueella. (Fjellheim 1999: 69; Manker 1953: 238.)

Ruotsin saamelaisilla oli vuoden 1883 Ruotsin valtiopäivien ja Norjan suurkäräjien päätöksellä lupa laiduntaa porojaan vanhan tavan mukaan myös Norjan puolella. Jos laiduntamista tapahtui touko–syyskuun välillä, oli kyseisen maan omistajalta tai käyttäjältä saatava siihen lupa. Vuodesta 1907 alkaen lupa piti pyytää aina. Sama oikeus koski vastavuoroisesti Norjan saamelaisia. Vielä 1800-luvun puolivälissä oli joillakin Ruotsin puolen saamelaisilla tapana muuttaa silloin tällöin Rörosin Femund-järven seudulle talveksi, jos tilanne Ruotsin puolella oli huono. Norjan saamelaiset muuttivat puolestaan Ruotsin puolelle, kun tilanne heidän kotilaitumillaan oli huono. Vielä 1900-luvun alussa laidunnettiin poroja alkusyksystä Norjan puoleisilla raja-alueen tuntureilla ja niiden länsipuolellakin. Norjan puolelle saattoi rauhassa siirtyä, kunhan varoi menemästä seudun poronhoitajien käytössä oleville laitumille. (Manker 1980: 187; Thomasson 1988: 7–8; Willenfeldt 2009: 16.)

Vuoden 1883 sopimus kesti aina vuoteen 1905, jolloin unioniaika loppui ja Norja itsenäistyi. Koska uuden porolaidunsopimuksen laatimiseen meni aikaa, oli vanha sopimus käytössä tietyin rajauksin aina vuoden 1922 loppuun asti. Vuodesta 1923 aina vuoteen 1972 oli voimassa vuoden 1919 Porolaidunsopimus (*Renbeteskonvention*). Tämä uusi sopimus kielsi Härjedalenin saamelaisia laiduntamasta Norjan puolella. (Bergman 1954b: 10; Thomasson 1988: 8.)

Suurin takaisku rajasulku oli Eajran (Idre) kylälle, jonka porot olivat kautta aikojen laiduntaneet Norjan puolella ja porojen pitäminen rajan oikealla puolella oli todella vaikeaa. Jokaisesta Norjan puolelle harhautuneesta eläimestä piti maksaa päiväsakkoa. (Andersson 2000: 20; Bergman 1954b: 11.) Ongelmia oli Ruvhten sijtessäkin, jos kesä oli lämmin, hyönteisiä paljon ja porot sen takia levottomia. Silloin poroja oli vaikea pitää poissa Norjasta, koska mikään luonnollinen raja ei erottanut siidan kesälaitumia Norjan puolen tuntureista. 1920-luvun alussa harkittiinkin jo vakavasti, pitäisikö rajalle rakentaa aita. (Kant 1921.)

Kuva 10. Porot lypsykaarteessa loppukesällä. Paikka on todennäköisesti Preannehken-gåetien kesäpaikalla sijainnut lypsyaitaus Boeltegiedtie. (Kuvaaja tuntematon n. 1908.)

Ruvhten sijten poromäärät olivat intensiivisen poronhoidon kaudella vielä melko pieniä, mutta kasvoivat merkittävästi ekstensiivisen porotalouden myötä. 1600-luvulla, kun pyyntielinkeinot olivat vielä keskeisiä, pärjäsi koko perhe muutamalla kymmenellä porolla. Esimerkiksi vuonna 1652 mainitaan eräällä saamelaisperheellä olleen 37 poroa (Bergström ym. 1991: 172). 1700-luvun loppuun mennessä porotalous oli jo saavuttanut pääelinkeinon aseman. J. W. Schmidtin mukaan heidän vuonna 1799 tapaamillaan kahdella saamelaisperheellä oli yhteensä noin 400 poroa. Hän oli kuitenkin kuullut, että yhdellä alueen saamelaisista oli lähes tuhat poroa. (LøøV 1992: 78.)

Vuonna 1885 Rutfjälletin veromailla eli tulevan Tännäsin lapinkylän alueella oli kuudella perheellä 770 omaa poroa, mutta sen lisäksi hoidossaan 1 427 talollisten omistamaa poroa. Jotkut talolliset olivat aikakauden mittapuulla melkoisia suurporonomistajia, sillä vuonna 1882 oli kolmella Tännäsin talollisella kullakin omistuksessaan 150–200 poroa. (Thomasson 1985: 104.)

Ekstensiivisen porotalouden alettua poromäärät kasvoivat selvästi suuremmiksi. Esimerkiksi vuonna 1940 Ruvhten sijtessä oli 1 725 poroa ja vuonna 1944 1 394 poroa (Manker 1947: 65). Vuonna 1944 käytössä oli 39 eri poromerkkiä. Yksittäisen poronomistajan omaisuus oli suurimmillaan 128 poroa ja yksittäisellä perheellä 220 poroa. (Manker 1953: 22, 238.) Ekstensiivisen porotalouden alussa, ennen tieyhteyksien paranemista ja vuoden 1928 lakia, pitivät jotkut Tännäsin talolliset ajoporoja, joita hoitivat itse. Talvialueiden talollisilla ei ollut poroja. (Pa. Viberg 2005.)

Eteläsaamelaisella alueella suurporonhoito oli kehittynyt aivan omanlaiseksi maitotalouteen perustuvaksi elinkeinokseen, joka oli tyypillinen koko alueelle poronhoidon kehittymisestä aina 1900-luvun alkuun asti. Tähän intensiiviseen poronhoitoon liittyvä elämänmuoto antoi pohjan koko kulttuurille: talous, liikkuminen, asumismuoto, vaatemallit, ruoka, sosiaaliset suhteet ja kieli olivat kaikki sidoksissa poronhoitoon ja poron tarpeisiin. Perheet muuttivat poroineen eri laidunalueiden välillä vuosittain toistuvan syklin mukaisesti. Vuodenaika, sää ja laidun määrittelivät porojen oleskelupaikan ja siten myös perheen asuinpaikan. Poroja paimennettiin yötä päivää ja jatkuvien läheisten ihmiskontaktien takia porot, erityisesti vaatimet, olivat hyvin kesyjä. Porot eivät olleet vain lihantuottajia, vaan niitä lypsettiin sekä käytettiin veto- ja kantoeläiminä. Porosta saatiin ruoan lisäksi raaka-aineet vaatteiden, kuten kenkien, käsineiden, valjaiden ja muun sellaisen, valmistamiseen sekä omaan käyttöön että myyntiin. Poronhoidossa saamen kieli oli ainoa päivittäin käytetty kieli. (Falkenberg 1984: 35–36; Fjellheim 1999: 70.)

Intensiivinen porotalous perustui pitkälti poronmaitotalouteen. 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa poroja lypsettiin vielä yleisesti koko kesän ajan juhannuksesta syyskuulle, porojen rykimäkauden alkuun asti. Lypsäminen alkoi, kun laitumet olivat vehreimmillään ja vasat olivat niin isoja, että pärjäisivät jonkin aikaa ilman emoan ja pystyivät jo syömään muutakin ravintoa kuin maitoa. Porot ajettiin illalla, joskus aamuin illoin, aitaukseen asuinpaikan lähelle lypsettäviksi ja ne päästettiin vapaiksi heti lypsyn jälkeen. Lypsämiskauden alussa, kesä–heinäkuussa, käytettiin vasoilla puista suukapulaa (no *kjevle*), joka esti niitä imemästä maitoa. Jos vasaa ei estetty, sai yhdellä lypsykerralla noin kahvikupillisen maitoa. Jos vasan imeminen oli estetty, maitosaalis vähintään kaksinkertaistui. (Falkenberg 1985⁸⁷: 8, 10–11; Lagercrantz 1941: 328; Lampa 1910: 328; Odstedt 1941b: 14, 54.)

87. Falkenbergin tutkimus koskee Rörosin alueen saamelaisia, mutta Lars Thomasson on todennut, että Falkenbergin tutkimustulokset kuvaavat hyvin myös Ruotsin puolen tilannetta (Thomasson 2002b: 148).

Kuva 11. Poronruhoja lastataan rekeen teurastamisen päätteeksi 1920-luvulla Käring-sjön lähellä sijainneella teurastuspaikalla. (Lars Olsson 1920-luku.)

Kesä-heinäkuussa porojen lypsämiseen käytettiin erityisiä lypsykaarteita, joita ei tavallisesti käytetty muuhun tarkoitukseen. Ne rakennettiin koivunrungoista ja olivat erotusaitoja pienempiä. Kaarteita piti olla useampia, koska porot saivat herkästi sorkkataudin, jos käytettiin vain yhtä kaarretta koko kesän ajan. Kaarteet rakennettiin puurajaan tai koivuvyöhykkeelle, jotta rakennusmateriaali oli lähellä saatavilla. Aivan kaarteiden läheisyydessä olivat myös asuin-kodat, joiden luota saattoi nähdä, kun poroelo lähestyi. Porot voitiin ajaa myös niemeen tai vastaavaan luontaisesti rajattuun paikkaan lypsettäviksi. Syyspuolella lypsäminen ei ollut yhtä intensiivistä kuin keskikesällä. Vasat merkittiin lypsämisen ohessa. (Bergsland – Hasselbrink 1985: 20; Falkenberg 1985: 10–11; Lampa 1910: 328; Tuntematon 1906: 136; Pa. Viberg 1970.)

Vuonna 1913 porojen lypsäminen oli Ruvhten sijtessä vähentynyt, kun yhtenäisen lypsyjakso oli jaettu kahteen eri kauteen. Ensin lypsettiin kevätke-sällä juhannuksen tienoilla, ennen kuin porot tulivat Rutfjälletille, ja toisen ker-ran syysmailla syyskuun alussa noin kolmen viikon ajan. Ensimmäisen lypsy-jakson aikana vasojen suut kapuloitiin ja poroja lypsettiin enintään kaksi kertaa viikossa. Syyslypsyyn aikaan ei tarvittu kapulointia. (Thomasson 2002b:145.)

Poronmaidon merkitys saamelaisten ruokataloudessa oli suuri intensii-visen poronhoidon aikakaudella. Alkukesällä lypsetty maito, jota ei käytetty heti, säilöttiin 40–60 litran puunassakoihin, jotka haudattiin maahan kaivetuihin maitopurnuihin lähelle keväistä muuttoreittiä odottamaan seuraavan vuoden käyttöä. Poronmaidosta valmistettiin juustoa, voita ja heravoita (*mes-smör*) sekä omaan käyttöön että myyntiin. Maitotalouden ylläpito vaatii paljon

työtä ja työväkeä, minkä takia kaikki perheenjäsenet seurasivat poroja tiiviisti laitumelta toiselle. Vaatimia paimennettiin kesäisin yötä päivää. Paimennuksen tarkoituksena oli pitää vaatimet koossa lypsämistä varten ja samalla huolehtia, etteivät vasat päässeet eksymään emoistaan. Hirvaat kulkivat kesän vapaina omassa laumassaan. (Falkenberg 1985: 10–11; Fjellheim 1999: 70; Lagercrantz 1941: 327; Odstedt 1941b: 54.)

Eteläsaamelaisalueiden poronhoidossa tapahtui vuosien 1890–1930 välillä radikaali muutos. Kun saamelaisen poronhoidon tavoitteena oli tähän asti ollut tuottaa ruokaa ja raaka-aineita omaan käyttöön, keskittyi uusi ekstensiivinen poronhoitotapa niiden tuottamiseen ja myymiseen ulkopuolisille. Samanlainen muutos, jota valtio omalta osaltaan tuki, tapahtui yleisemminkin Ruotsin saamelaisten keskuudessa. Muutoksen seurauksena porotalous muuttui lihan- tuotantopainotteiseksi ja yhteisöjen sisäiset varallisuuserot kasvoivat aikaisempaa suuremmiksi. (Falkenberg 1985: 7–8; Lampa 1910: 329; Stoor 1991: 85–86.)

Porovaatimien lypsämisen ja sen seurauksena poronmaitotuotteiden valmistamisen sekä maidon keräämisen ja säilömisen loppuminen olivat ensimmäisiä merkittäviä eroja vanhaan intensiiviseen poronhoitomalliin nähden (Falkenberg 1985: 10).⁸⁸ Sen mukaan porotalous muuttui Ruvhten sijtessä ekstensiiviseksi noin vuodesta 1925 alkaen, kun säännöllinen lypsäminen ja vasojen suiden kapuloiminen loppui. Kuitenkin vielä myöhemminkin, ainakin vielä vuonna 1945 lypsettiin poroja satunnaisesti, kun ne olivat aidassa. (Dorra – Dorra-Ragnefjäll 1972a; Manker 1953: 238.)

Muita merkkejä ekstensiiviseen poronhoitomalliin siirtymisestä oli havaittavissa jo metsänhoitaja Eric von Sydowin vuonna 1913 antamassa kuvauksessa kylän elämästä. von Sydowin mukaan naisten ja lasten asumisaika Vaerienjaevrien kylässä oli alkanut pidentyä sekä ensimmäiset vuohet ja hevoset hankittu. Lisäksi osa saamelaisista oli lopettanut aktiivisen osallistumisen poronhoitoon.⁸⁹ Tämä oli mahdollista, koska siidan poroja oli alettu paimentaa yhtenä elona. Lisäksi suurentunut prokarja oli osaltaan tuonut muassaan laiduntun lisätarvetta. (Thomasson 2002b: 104–105.)

Talvella poroja paimennettiin jatkuvasti sekä intensiivisen että ekstensiivisen porotalouden aikaan ennen kaikkea susi- ja ahmavaaran takia. Alueella oli etenkin 1900–10-luvuilla paljon susia, mutta ne olivat riesa aina 1940–50-luvuille asti, ahmat sen jälkeenkin. 1800-luvulla ei ollut juuri pyssyjä, joten ainoa keino tappaa porojen kimppuun käyviä susia ja muita petoja oli iskeä niitä sauvalla. (Andersson 2000: 88; Dorra – Dorra-Ragnefjäll 1972a; Falkenberg 1985: 10; Kant 1921; Odstedt 1941b: 57; Tuntematon 1906: 132.) Keväisin ja syksyisin paimentamisen päätarkoitus oli estää poroja tekemästä vahinkoa talollisten viljelmille

88. Lypsämisen lopettamisen syynä oli suuren työmäärän lisäksi se, että vasat kasvoivat suuremmiksi, kun niiden imemistä ei rajoitettu. Lihantuotannon merkityksen kasvu näkyi siten myös tässä valinnassa. (esim. Falkenberg 1984: 42–43.)

89. Falkenberg (esim. 1984: 38) kuvaa lypsämisen lopettamisesta seurannutta paimentamistavan muutosta, joka johti siihen, että paimentamisesta vastasivat ensisijaisesti nuoret miehet. Hän kuvaa myös mielenkiintoisesti sitä, kuinka saamelaiset nahkavaatteet jäivät pois käytöstä paimentamistavan muutoksen seurauksena (esim. 1984: 39–42).

ja niityille (Bergsland – Hasselbrink 1985: 19; Falkenberg 1985: 10). Koirat olivat todella tärkeitä apulaisia paimentamisessa ja niistä oltiin täysin riippuvaisia (Andersson 2000: 47, 89).

Vuonna 1910 oli Jämtlannissa lapinvoudin (*lappfogde*) selvityksen mukaan yleensä noin 200–300 poroa perhettä kohti. Niistä vuosittain noin 30 teurastettiin omaan käyttöön ja 35 myytiin. Myös osa omaan käyttöön teurastettujen porojen taljoista myytiin. Ruvhten sijtessä vaihdettiin rahaksi jopa joitakin pais-teja niistä poroista, jotka teurastettiin omaan tarpeeseen. Varhaisempina aikoi-na poronlihaa kaupattiin vain pienissä erissä talollisille, koska suurta kysyntää ei ollut. Talolliset päättivät lihan hinnan ja saamelaiset saivat tyytyä siihen mitä saivat. Ajoittain poron hinta oli niin alhainen, että rengeilläkin oli varaa ostaa rahapalkallaan poroja. Vasta 1930-luvulla alkoi olla laajemmin kysyntää poron-lihasta. Sen seurauksena perustettiin 1940-luvulla Högväläniin suuri poroteu-rastamo. (Andersson 2000: 44, 47; Thomasson 1990: 775.)

1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alkupuolella Ruvhten sijten asukkaat jutivat porojen kanssa Högväläniin ruotsalaiskylään, jossa kohdattiin helmi-kuun alkupuolella pohjoisen naapurisiidan Mihtten asukkaat ja porot. Yhteisen kylässä oleskelun aikana pidettiin useampipäiväinen poroerotus, johon osallis-tui 50–60 henkeä. Sen aikana palautettiin kylästä toiseen, myös Norjan puolel-ta, harhautuneet porot ja pidettiin vuoden pääteurastukset. Niiden mittaan teu-rastettiin ne eläimet, joiden liha oli tarkoitus myydä. Paikalle tuli ulkopuolisia poronostajia sekä Ruotsista että Norjasta. He ostivat porot elävinä ja teurastivat ne itse apulaisineen. Myöhempinä aikoina myös turistit tulivat seuraamaan teu-rastuksia. (Dahl 1952; Granberg 1948b: 229–230, 232; Kvarning 1961: 161; Manker 1953: 238; Sandberg 1961.)

Poromäärien kasvaessa pääteurastus ja lihanmyynti siirtyivät Ruvhten sijten osalta Vaerienjaevrien läheiselle poroidalle. Teurastus tapahtui joulun alla. Sinne tulivat myös ulkopuoliset lihakauppiat. Samalla pidettiin markki-nat, joilla myytiin poronlihan ja -taljojen lisäksi myös erilaisia käsitöitä. Erottelu muiden Ruotsin puolen naapurisiidojen poroista tapahtui kuitenkin edelleen Högväläniin. Sen sijaan Norjan puolen porot alettiin erotella Vaerienjaevrien aidalla. (Käringsjön 1996; Manker 1939: 20, 23; Manker 1953: 238; Pa. Viberg 2005.)

Omaan tarpeeseen teurastettiin lihat jo syystalvella ennen joulua. Samalla myytiin ruokaporoja paikallisille ruotsalaistalollisille. Samassa yhtey-dessä kastrottiin porosonneja. Liha suolattiin puuastioihin talveksi. Hyvin var-hain keväällä, ennen kuin karpäset lensivät munimaan, lihat otettiin astioista ja ripustettiin kuivumaan kesää varten. (Andersson 2000: 46; Bergsland – Hassel-brink 1985: 20; S. Ruttfjäll 1990: 60.)

Karjatalous ja maanviljely

Eteläsaamelaisten harjoittaman karjatalouden ja maanviljelyn kehitys liittyy poronhoidon muutoksiin. Ekstensiiviseen porotalouteen siirryttäessä porosaa-melaisten perheiden naiset ja lapset asettuivat pysyvästi asumaan suurimmaksi osaksi vuotta. Tässä yhteydessä oli mahdollista aloittaa pienimuotoinen karjanhoito ja viljely. Näin tapahtui Ruvhten sijtessäkin, vaikka Vaerienjaevrien alue ei tarjonnut kovin hyviä edellytyksiä maatalouden harjoittamiseen. Jo tapahtuneen tosiasian tiedosti Ruotsin valtiokin, joka vuoden 1928 porolaidunlaissa antoi jutaville saamelaisille luvan pitää vuohia. Määrä rajattiin kuitenkin viiteen taloutta kohden. Todellisuudessa vuohia oli yleensä useampia eikä uusi laki juuri vaikuttanut tilanteeseen. (Thomasson 2002b: 112, 149.)

Ruvhten sijtessäkin vuohet olivat ensimmäinen ja yleisin kotieläin porotalouden rinnalla. Niitä hankittiin jo 1900-luvun ensi vuosikymmeninä, ensin varakkaampiin talouksiin. Sitten niitä oli joka perheellä. Vuohet asuivat talvet Vaerienjaevriellä, mutta muuttivat kesäksi mukaan tunturiin porojen kesälaitumille. Vuohilauma muutti tunturiin keväällä lasten ja perheen emännän kanssa, joka vastasi myös vuohien hoitamisesta. (Käringsjön 1996; S. Rutfjäll 1969: 74; 1990: 63; Thomasson 1990: 754; Thomasson 2002b: 149.) Joillakin varakkaammilla saamelaistalouksilla, esimerkiksi Elisabeth Rensbergillä, oli jo melko varhain hevonen, jota käytettiin ennen kaikkea tavaroiden kantajana tunturissa. (Käringsjön 1996; S. Rutfjäll 1990: 63; Thomasson 1990: 754; Pa. Viberg 2005.)

Porotalouden vaatiman työmäärän yhä vähetessä, etenkin naisten osalta, hankittiin saamelaistalouksiin myös lehmä, arviolta 1930-luvulta lähtien. Lehmä oli yleensä kaksi ja ne olivat pienikokoisia, ketteriä, valkoisia tunturilehmiä (*fjällko*). Lehmät kuljivat vuohien tapaan mukaan kesäpaikalle. Lehmä lypsettiin ja niiden maidosta keitettiin heravoita (*messmör*). Sitä, tuoretta maitoa ja voita myytiin lähitaloille ja turisteille, joilta maksu saatiin rahana. (Käringsjön 1996; Pa. Viberg 2005.) Lehmät, vuohet ja hevoset laidunsivat tunturiasuinpaikoilla asumusten välittömässä läheisyydessä (S. Rutfjäll 1969: 74; 1990: 63; Thomasson 2002b: 149; Pa. Viberg 2005). Rehunhankinta talveksi oli todella työlästä. Karjan tarvitsema heinä niitettiin Vaerienjaevrien läheisiltä soilta. Lisäksi kerättiin ja kuivattiin lehdeksiä ja jäkälää talvirehuksi. (Pa. Viberg 2005.)

Vaerienjaevriellä kasvatettiin perunaa omiin tarpeisiin. Liian varhaisten hallavaurioiden ehkäisemiseksi oli jokaisella useita pieniä perunamaita, jotka sijaittivat mahdollisimman korkealla ja etelään antavilla rinteillä, kuten ruotsalaistaloissakin. Kesäpaikalta käytiin tarpeen mukaan hoitamassa perunamaata. Yleensä saatiin kasvatettua omat perunat koko vuoden tarpeisiin. (Käringsjön 1996; Pa. Viberg 2005.) Perunan ohella viljeltiin kasvimailta porkkanaa, lanttua ja sipulia sekä talojen läheisyydessä raparperia (Käringsjön 1996).

Kalastus, metsästys, keräily ja käsityöt

Kaikki Ruvhten sijten alueen vedet ovat kalaisia. Tunturijärvistä saa rautua, harjusta ja taimenta, alemmista järvistä myös haukea, siikaa ja ahventa. Saamelaisille kalastus ei ollut niin merkittävää kuin ruotsalaistalollisille. Kalastusta harjoitettiin pääasiassa omiin tarpeisiin, mutta sillä saatiin myös pientä lisätuloa, kun saalis myytiin lähiseudun ihmisille. Syksyisin pyydetty kala säilöttiin suo-laamalla talven varalle. (Andersson 2000: 44, 46; Dorra – Dorra-Ragnefjäll 1972b; Käringsjön 1996; Willenfeldt 2009: 14.) Ruvhten sijten miehet saattoivat kalastaa talollisten tavoin myöhäissyksyllä Rovjella talven varalle. Kaikki perheenjäsenet, etenkin pojat, kalastivat kevät-, kesä- ja syyspaikoilta käsin läheisillä järvillä kalaa saman tien syötäväksi, syksyisin myös talvea varten. (Dorra – Dorra-Ragnefjäll 1972a; 1972b; Käringsjön 1996; Manker 1939: 14; Pa. Viberg 1970; 2005.) Saamelaisten pääasiallinen pyyntiväline kautta vuoden oli verkko (Dorra – Dorra-Ragnefjäll 1972a; 1972b; S. Rutfjäll 1990: 68).

Metsästyksen merkitys Ruvhten sijten taloudessa oli melko vähäinen. Metsästystä voitiin harjoittaa omilla veromailla. Metsästyksestä ei saatu tuloja, mutta vuosittain syksyllä yritettiin saada kaadettua vähintään hirvi tai pari. Se säästi omia poroja, kun niitä ei tarvinnut teurastaa ruoaksi. 1940-luvulla maksettiin hyvin ketunnahoista ja sillä saattoi jopa tienata. Riekonansastuksella saatiin hieman lisätuloa, mutta se oli enimmäkseen tunturiseudun talollisten hommaa, koska saamelaisten piti mennä poroineen alas metsiin missä ei ollut riekkoa. Lisäksi voitiin pyytää jänistä ja metsoa. (Andersson 2000: 44; Dorra – Dorra-Ragnefjäll 1972a; Käringsjön 1996; Odstedt 1941a: 66; Odstedt 1949c: 19, 22; Willenfeldt 2009: 14.) Vanhempina aikoina villipeura oli tärkeä metsästyskohde (Manker 1953: 238; Odstedt 1949a: 83–84). Jotkut vanhan ajan saamelaiset, kuten

Kuva 12. Äärimmäisen kivistä ja karua ylätunturin maastoa Måskere-järven länsipään ympäristössä. Taustalla suuri vaara Sjkeabporentjahke. (Taarna Valtonen 2005.)

esimerkiksi postimiehenäkin toiminut Gammel-Kant, Anders Kant, erikoistuivat karhunpyyntiin (S. Rutfjäll 1990: 75; Odstedt 1949b: 90–91).

Keräily ajoittui ennen kaikkea syyskesään. Silloin koottiin kenkäheinää ja marjoja niin paljon kuin mahdollista. Kenkäheinää piti saada kerättyä vuoden tarpeiksi koko perheelle. Joka perheellä oli oma kenkäheinänleikkuupaikkansa (*suejnie-tjuahpa*). Ekstensiivisen poronhoidon aikaan, kun perheet jo asuivat valtaosan vuodesta Vaerienjaevriellä, pyrittiin kesäpaikalta palaamaan talvikylään hillanpoiminta-aikaan Bavlangäetiehin ja Praahterijjen kautta, joissa oleskelun aikana marjastettiin lähialueilla. Aikaisemmin hillanpoiminta, kuten kenkäheinien korjuukin, tapahtui kesäpaikalta käsin. Keräilystä vastasivat vanhemmat naiset ja nuoret tytöt. (Andersson 2000: 46; Fjellheim 1999: 82; Manker 1939: 14; Pa. Viberg 1970; 2005.)

Poronmaitotalouden aikaan alkukesästä kerättiin väinönputken puhkeamattomia kukkia, jotka kuivatettiin ja säilöttiin puhdistettuihin, kuivattuihin poronmahoihin. Näitä kukkia sekoitettiin sitten talveksi säilöttävään maitoon. Haptoa ja suolaheinää kerättiin koko eteläsaamelaisalueella. Niistä keitettiin kiisselinkaltaista puuroa, jota syötiin poronmaidon kanssa. (Manker 1939: 12; Thomasson 2002b:146.)

Käsitöistä ja niiden tekemisestä on hyvin vähän tietoja verrattuna siihen, miten tärkeä asema niillä oli esiteollisena aikana. Käsitöitä tehtiin ennen kaikkea oman perheen tarpeisiin. Ompelutöitä, erityisesti kenkiä, tehtiin varsinkin kesäisin. Lisäksi parkittiin nahkaa. Joitakin käsitöitä, lähinnä poronnahasta tai -taljasta valmistettuja kenkiä ja käsineitä, on myös myyty. (Fjellheim 1999: 70; S. Rutfjäll 1990: 68; Pa. Viberg 1970; 2005.)

Ansiotyöt

Ennen toista maailmansotaa oli Ruvhten sijten saamelaisilla hyvin niukasti ansiotyömahdollisuuksia. Alueella oli niukasti töitä tarjolla, ja poronhoito sitoi yhteisön jäseniä niin tiukasti, ettei muille töille jäänyt juuri aikaa. Tärkeimpiä rahanansaitsemiskeinoja porotuotteiden myynnin lisäksi oli ruotsalaistalollisen raitiona tai pororenkina toimiminen. Tutkittavan ajanjakson alkupuolella poronhoidon kriisiaikoina saattoivat köyhimmät saamelaiset joutua talvisen nälkäkuoleman uhkaamina tekemään jopa kerjuumatkoja Hälsinglandin, Gästriklandin ja Medelpadin ruotsalaistaloihin (Bergman 1954b: 9; Odstedt 1941b: 57–58; Odstedt 1949c: 5–6).

Ennen vuotta 1903 saamelaiset saivat jonkinlaisia rahatuloja toimimalla raitioina talollisille eli hoitamalla talollisten omistamia poroja. Tämä tulonlähde loppui, kuten edellä on kerrottu, kun vuoden 1898 porolaidunlaki kielsi Jämtlannin saamelaisilta muiden kuin saamelaisten omistamien porojen hoitamisen viiden vuoden siirtymäajan puitteissa.

Talolliset sekä virkamiehet ja kauppiat alkoivat hankkia poroja suuremmissa määrin 1850–60-luvuilla. Syynä oli, että osituksessa saatua metsämaata ja tukkeja myymällä oli tienattu ylimääräistä rahaa, jonka katsottiin kasvavan parasta korkoa porojen muodossa. 1800–1900-lukujen vaihteessa talolliset saattoivat ostaa tai paremminkin huijata saamelaiselta poromerkin paloviinalla. Viinan makuun päässeet menettivät helposti omat poronsa ja heillä ei ollut muuta vaihtoehtoa kuin alkaa talolliselle porokarjaa hoitavaksi rengiksi viinavelkoja vastaan. (Bergman 1954a; Bergman 1954b: 4; Odstedt 1949c: 5–6.)

Talolliset myös palkkasivat saamelaisia porojensa hoitajiksi. Palkka oli 50–75 äyriä päätä kohden vuodessa. Lisäksi saamelainen raitio sai pitää porojen lypsämän maidon. Jos jokin poro sairastui tai esimerkiksi taittoi jalkansa, sai raitio käyttää sen omassa taloudessaan, mutta nahka piti antaa omistajalle. Talollisen porojen vasat piti merkitä talollisen merkkiin, mutta jos sattui, että saamelainen oli vihoissaan talolliselle, hän ei merkinnyt vasa. Tällaisista vasaista tuli merkittäviä poroja, jotka saamelaiset saivat ampua ja myydä, kuten villipeuran. (Bergman 1954a; Bergman 1954b: 4; Odstedt 1949c: 5–6.)

Poronpito oli porotalollisille (*renbonde*) hyvin kannattavaa. Jopa paikallinen kristilliseen lähetykseen rahaa kokoava ompeluseura Evangeliska Fosterlands Stiftelsens Mission osti sijoitusmielessä syytiporoja. Hyvin pian muilla kuin saamelaisilla oli koko Jämtlannin alueella yhtä paljon tai enemmän poroja. Ruvhten sijtessä oli enimmillään 1 427 talollisten omistamaa poroa. Samaan aikaan saamelaisilla oli omia poroja 770 päätä. Kasvaneet porokarjat aiheuttivat myös enemmän tuhoja viljelmille, mikä aiheutti tyytymättömyyttä porottomien, yleensä myös vähävaraisempien, maanomistajien taholla.⁹⁰ (Bergman 1954a; Bergman 1954b: 4; Thomasson 1985: 104.)

90. Åsa Nordin (2000) on käsitellyt poroja omistavien talollisten ja niitä hoitaneiden saamelaisten suhteita Gällivaren kunnan alueella. Hänen kirjoituksestaan käy hyvin ilmi, kuinka paljon tasapuolisempi vastaava järjestelmä siellä oli sekä eri etnisten ryhmien että yhteiskuntaluokkien suhteen.

Raitiona kotiseudulla toimimisen lisäksi oli porotaloudessa tarjolla rengintöitä kotialueen ulkopuolella. Monet nuoret miehet toimivatkin renkeinä muissa saamelaisiidoissa Ruotsissa, mutta varsinkin Norjassa. Siellä rengintöitä oli tarjolla myös 1900-luvun alkuvuosikymmeninä perustetuissa poroyhtiöissä (*renbolag*). Nämä poroyhtiöt olivat norjalaisten omistamia yrityksiä, joiden tarkoituksena oli tuottaa lihaa myyntiin. Sinne värvättiin töihin saamelaismiehiä aina Finnmarkia myöten runsasta rahapalkkaa vastaan. Poroyhtiöitä oli enimmillään neljä – Valdres, Hallingdal, Opdal sekä Hardangervidda –, ja niillä monituhatpäinen porokarja. Ne tuottivat suuria voittoja, sillä alueella oli erinomaiset laitumet ja ensimmäisen maailmansodan aiheuttaman ruokapulan takia lihan hinta oli pilvissä. (Dorra – Rensberg – Willenfeldt 1970b; S. Rutfjäll 1990: 71, 73; Manker 1939: 35; N. Rutfjäll 1956a.)

3.1.7. Skandinaavinen elämänmuoto ja elinkeinot

Kuten edellä mainitsin, Länsi-Härjedalenin skandinaavinen maanviljelijäasutus alkoi viimeistään myöhäisellä rautakaudella. Ensimmäinen asutus perustui useisiin elinkeinoihin: pienimuotoiseen viljelyyn, nautakarjan, lampaiden ja vuohien hoitoon sekä metsästykseseen ja kalastukseen. Asuinpaikoilta löydettyjen luiden perusteella pyyntielinkeinoilla oli viikinkikaudella (AD 800–1100) erittäin suuri merkitys, mutta karjanhoito lisääntyi jatkuvasti siten, että pyynnin merkitys oli jo 1300-luvulla selvästi maataloutta vähäisempi. (Baudou 2004: 21; Bergström ym. 1991: 52–54; G. Holm 1984: 136; Zachrisson 1997a: 50–52.)

Osa arkeologisten löytöjen peuranluista voi liittyä myös vaihtokauppaan, jossa riistaa on vaihdettu maataloustuotteisiin paikallisen pyyntiväestön kanssa. Toisaalta mikään ei sulje pois myöskään sellaista mahdollisuutta, että osa varhaisimmasta kiinteästä asutuksesta on alun perin ollut paikalleen asettunutta pyyntiväestöä tai heidän ja rintamailta tulleiden muuttajien yhteistalouksia. Myös Knut Bergsland (1975: 480, 519–520) on tuonut esille tämän mahdollisuuden ja kehoittanut pitämään mielen avoimena tällaiselle vaihtoehdolle. Bergsland on lisäksi painottanut kiinteän asutuksen suhteellisuutta esimerkiksi karjamajataloudessa elävissä maatalousyhteisöissä, joissa suuri osa vuodesta on muutettu karjamajalta toiselle vuotuisikierron mukaan. Joka tapauksessa on ilmeistä, että paljon lisää arkeologista tutkimusta tarvitaan tilanteen monimuotoisuuden hahmottamiseksi.

On siis epäselvää, kuinka kiinteät paikallistason suhteet eteläsaamelaisilla ja skandinaaveilla oli ennen 1600-lukua. Useissa lähteissä mainitaan kontaktien olleen sesonkiluonteisia eli että skandinaavit tekivät vuotuisia retkiä tunturialueille etenkin Norjan rintamailta sekä Jämtlannista ja Ångermanlannista (esim. Dahlsted 1967: 78–79, 99). Toisaalta Else Mundalin (2004: 41, 46–51) mukaan viikinkien ja saamelaisten etniset uskonnot jakoivat useita keskeisiä elementtejä, kuten esimerkiksi samanismiin, seitoihin, pyhiin paikkoihin ja tiettyihin uskomusolentoihin liittyvää perinnettä. Tämä kuvaa pitkäaikaisia ja suhteellisen läheisiä suhteita. Mundalin mukaan on kuitenkin mahdotonta sanoa, kuinka paljon vaikutusta on ollut kieltä vaihtaneilla saamelaisryhmillä

tai yksittäisillä saamelaisilla, jotka avioituivat skandinaavin kanssa. Lisäksi on selvää, että eri alueilla ja eri aikakausina kontaktien intensiteetti on vaihdellut.

Alueen skandinaavisesta historiasta kertovat myös paikannimet. Härjedalenin ruotsinkieliset tilan-, pitäjien ja kylien nimet ovat kaikki tyypiltään keskiaikaisia tai sitä nuoremiksi ajoittuvia ja puuttuvat yleisesti ottaen vanhat tyypilliset ruotsalaiset paikannimet. Hyvin suuri osa näistä nimistä on omakuttu luonnonpaikannimistä, jotka ovat skandinaavista alkuperää. Pitäjännimet sisältävät lähes aina alueen läpi virtavan joen nimen. Skandinavistien mukaan tällainen tilanne, jossa luonnonnimet näin selvästi dominoivat pitäjännimissä, on tyypillinen suhteellisen nuorelle asutukselle. (Brink 1985: 146–147; Flemström 1948: 469; G. Holm 1984: 132–133, 136–137.)

Jo rautakaudelta alkaen on havaittavissa, että Härjedalen on elinkeinollisesti ja kulttuurisesti omintakeinen alue Ruotsin kontekstissa. Alue on monessa suhteessa edelleen lähempänä Norjaa kuin Ruotsia, sillä erityisesti kieli ja osittain kulttuurikin muistuttaa enemmän Norjan puolella vallitsevaa. Tähän on syynä se, että suuri osa Härjedalenia kuului Norjaan aina 1600-luvun puoliväliin asti. Tämän jälkeenkin suhteet Norjaan olivat pitkään kiinteämpiä kuin Ruotsin rintamaille. Paikalliset asukkaat pitivät itseään yhä monesti enemmän härjedalenilaisina kuin ruotsalaisina ja puhuvat mielestään *härjedalskaa*, eivät ruotsia. Myös rintamaiden ruotsalaiset ovat pitäneet härjedalenilaisia omintakeisena tunturikansana, johon liittyi toisaalta eksoottisia, toisaalta alkeellisia mielikuvia. (Bergström ym. 1991: 64, 74; Granberg 1948a: 190–191; Lampa 1910: 311.)

Läntinen Härjedalen sijaitsee niin korkealla, ettei viljely, perunanviljelyä lukuun ottamatta, onnistu siellä. Alueen maanviljelijöistä käytettiin nimitystä *fjällbonde*, jolla korostettiin, että heidän harjoittamansa maatalous edusti aivan omaa erikoisuuntaustaan. Alueen maatalous perustui ennen kaikkea karjanhoitoon. Talollisilla oli jo 1900-luvun alussa suuret karjat: 12–20 nautaa ja sama määrä pienkarjaa, lähinnä lampaita ja vuohia. 1930-luvulla määrä putosi puoleen, mutta viljelysala oli kasvanut ja pellot parantuneet. 1800-luvun alusta asti viljeltiin perunaa, joka oli tärkein viljelykasvi. Perunaa käytettiin sekä puurossa että leivässä. Myös pettu oli päivittäistä ruokaa aikaisemmin. (Ericsson 1936: 10; Granberg 1948a: 190–191.)

Suuren karjamäärän ruokkimiseksi kehitettiin rehunkorjuu huippuunsa. Heinänniitto varsinaisilta niityiltä ja suoniityiltä alkoi viikon–kaksi juhannuksen jälkeen ja saattoi jatkua tarpeen mukaan aina Mikkelin päivään (19.9.) asti (Odstedt 1941a: 70). Lisäksi kerättiin lehdeksiä ja jäkälää. Alempien maiden niityjen säästämiseksi oli kullakin maatalolla puurajaseudulla kahdesta neljään karjamajaa (*säter*, *vall*), joissa karjaa hoitavat piit asuivat kesäkauden paimentamassa. Karjamajaa vaihdettiin vuodenajan mukaan: keväällä ja syksyllä oltiin alempana tunturissa (*vår-*, *höstsäter*) ja keskikesän pisin laidunkausi ylempänä tunturissa yhdessä tai vuorovuosin kahdessa eri paikassa (*sommarsäter*, *långsäter*). Karjamajoilla oleskeltiin varhaisesta kevästä aina Mikkeliin tai lumentuloon asti. Karjamajalaidunnus väheni ja loppui jo 1900-luvun alkuvuosikymmeninä karjamäärän vähennyttyä ja rehunviljelyn tehostuttua. (Bergman 1952; Ericsson 1942; Granberg 1948a: 192; Odstedt 1941a: 66–68; Odstedt 1949b: 76–77; Odstedt 1949c: 24.)

Alueen ruotsalaistalollisille kalastus oli ankaran ilmaston takia tärkeä sivuelinkeino ja kalaa pyydettiin kaikin mahdollisin keinoin. Tärkein kalastusväline oli kotikutoinen verkko, jossa oli painot poronsarvesta, kohot puupaloista. Verkoilla kalastettiin tarpeen mukaan ympäri vuoden, myös talvisin. Nuottaa käytettiin suurimmilla järvillä kevätkesäisin, kun pyydettiin kalaa koko vuoden tarpeiksi. Kala säilöttiin kuivattamalla, suolaamalla tai hapattamalla. Ylimääräinen saalis myytiin talvella Östersundissa. Rovjesta saatettiin pyytää syksyisin parin viikon ajan, etenkin rautua myyntikalaksi. (Bergman 1953; Bergström ym. 1991: 105; Odstedt 1941a: 152–154; Odstedt 1949b: 89–90; Odstedt 1949c: 20–21.)

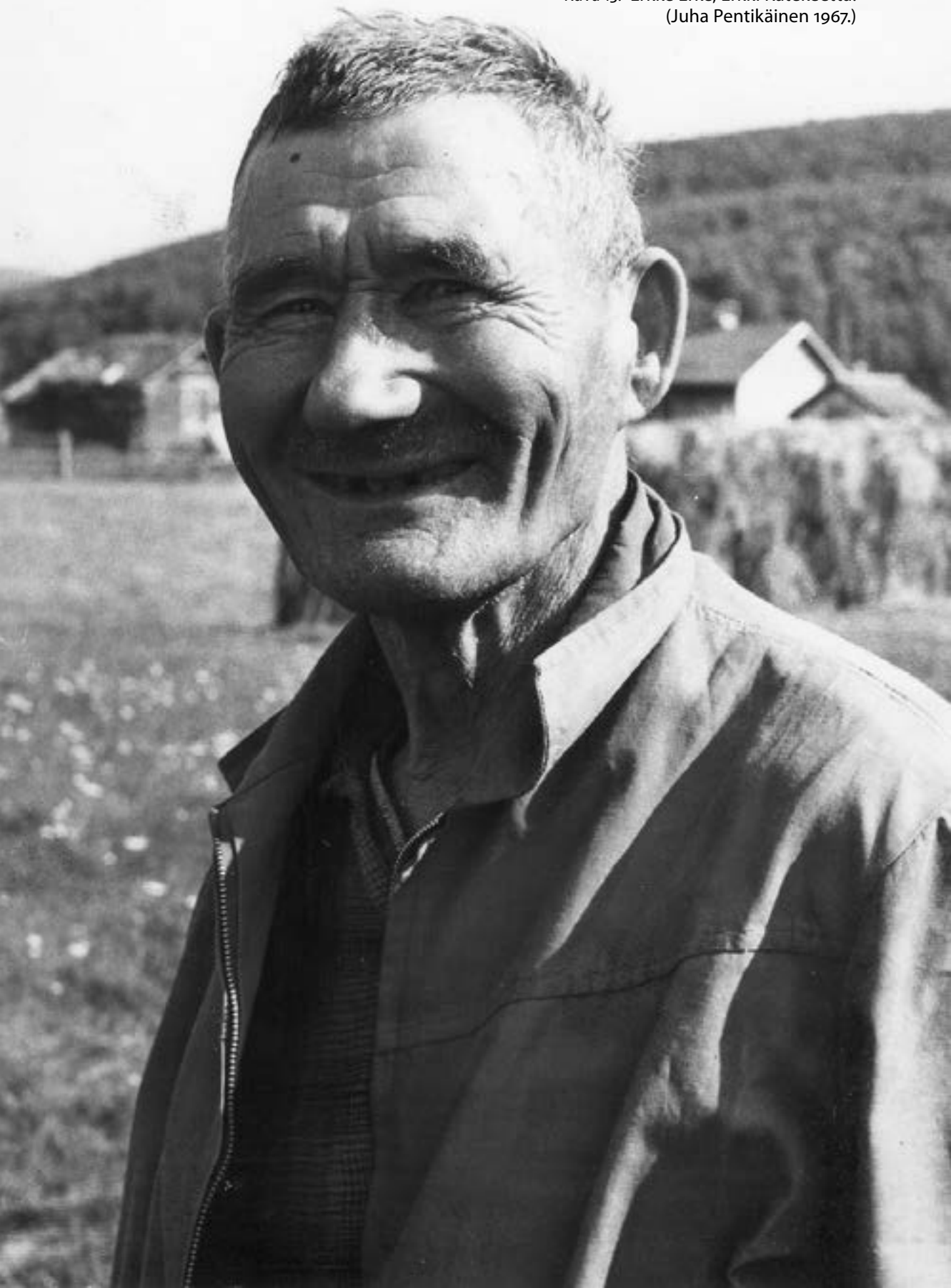
Muita maatalouden sivuelinkeinoja olivat aikaisemmissa luvuissa mainitun metsätalouden lisäksi esimerkiksi villien lintujen munitus kevätkalastuksen yhteydessä (Bergman 1953) sekä riekonpyynti ja muu metsästys (Andersson 2000: 44; Myr 1942b; Odstedt 1941a: 66; Odstedt 1949c: 19, 22).

Talollisille kaupankäynti Norjassa oli aikoinaan erittäin merkittävää. Alueen kaupan keskus oli tutkittavana aikana kaivoskaupunki Röros⁹¹. Ennen kuin rautatie Rörosiin valmistui vuonna 1870, käytiin Härjedalenista kaupoilla Trondheimissä asti. Talolliset tekivät tavallisesti kaksi–kolme kauppamatkaa talvessa. Varsinaiset markkinat olivat joka vuosi helmikuun loppupuolella. Sinne ajettiin joukolla ja naiset sekä lapset saattoivat tulla mukaan. Matkalla oltiin neljä päivää tai koko viikko. Ruotsista tuotiin nahkoja, myös poronnahkoja, voita, kotieläinten lihaa, lintuja ja muuta riistaa sekä esimerkiksi puukäsitöitä, kuten pinnatuoleja ja rukkeja. Ne vaihdettiin Rörosissa silliin, viljaan, jauhoihin ja muihin elintarvikkeisiin. Rahdinajo kauppaliikkeiden laskuun Ruotsin ja Norjan Rörosin välillä toi merkittävää lisätienestiä. 1930-luvulla hevospelit alkoivat vaihtua autoihin. (Ericsson 1936: 10; Källmark 2001b: 139; Myr 1942a; Richter 1938: 15.)

Ljusnedalin ruukki oli alueen skandinaaviselle asujaimistolle hyvin merkityksellinen työllistäjä. Ruukissa aloitettiin jo vuonna 1686 ensin kuparin ja sittemmin raudan jalostaminen lähialueen malmivarannoista. Metallinjalostaminen ei ollut kuitenkaan koskaan oikein kannattavaa, minkä takia ruukin toiminta oli välillä keskeytyksissä. Ruukin töiden perässä alueelle muuttaneet ruotsalaiset jäivät silloin enimmäkseen asumaan alueelle ja alkoivat harjoittaa maataloutta. Uudet asukkaat lisäsivät jälleen saamelaiden verotuntureihin kohdistuvaa painetta, kuten oli käynyt myös Norjan puolella Rörosin seudulla. 1800-luvun mittaan ruukin pääasialliseksi elinkeinoksi nostettiin suurimittainen karjanhoito ja sittemmin metsätalous sahalaitoksen muodossa. (Bergsland 1975: 303, 312; Nääs 1996: 15–16; Richter 1938: 17.) Ruukin suuresta merkityksestä 1800-luvun läntisessä Härjedalenissa kertoo jotain, että vuonna 1858 siellä työskenteli 350 ihmistä ja kahdeksankymmentä hevosta. Karjana oli 450 lehmää sekä 600 lammasta tai vuohta. (Rissler 1866: 73.) Kuten edellä on mainittu, ruukin toiminta päättyi ruukinpatruuna William Farupin kuoleman jälkeen vuonna 1893, kun valtio osti ruukin maat.

91. Kaivostoiminta Rörosissa alkoi 1644 kuparikaivoksen perustamisella. Se muutti koko alueen luonnetta voimakkaasti ja toi muassaan voimakkaan norjalaisen uudisasutuksen saamelaiden vanhalle alueelle (Bergsland 1996: 35).

Kuva 13. Erkke Erke, Erkki Katekeetta.
(Juha Pentikäinen 1967.)

3.2. Ohcejohka, Dálvadas

3.2.1. Álggoš

Duottar humaida

Guldal jo lávlaga duoddariid,
 hupman daid muorahis eatnamiid.
 Doala hearkkidin mielat,
 vai jienaid daid gulat.
 Čierrugo vai juoigágo dat?
 Leago váidalus lageša bessiin?
 Leago dat albma?
 Leago dat veaiga?
 Leago dat gohččun vai cealkka?
 Leago das vázzinjienat?
 Mannágo vai bohtágo dat?

Guldal dal.

Guldal dal duoddara huma.⁹²

3.2.2. Sijainti, luonto ja kulkuyhteydet

Dálvadas on kylä Suomen Pohjois-Lapissa Utsjoen kunnassa Deatnun eli Tenon itärannalla noin 50 kilometriä ylävirtaan kunnan keskustaaajamasta Ohcejohnjálbmistä eli Utsjokisuusta. Dálvadasin asukkaat ovat käyttäneet ja käyttävät Tenon rannalla sijaitsevan kyläkentän lisäksi sen länsi- ja pohjoispuolella sijaitsevia Tenon saaria sekä kyläkentän itäpuolella sijaitsevaa tunturialuetta, joka on osa Báišduottaria eli Paistunturia. Saaret ja tunturialue ovat kylän erottamattomia osia.

Dálvadasin naapurikyliä Tenon rannalla ovat pohjoisessa Nuvvos, suomeksi Nuvvus, ja etelässä Luhkkárbáiki eli Áitejohka, suomeksi Aittijoki. Koska kylät sijaitsevat lähellä toisiaan, on Dálvadasin tunturialue länsireunalla vain kapea maakappale kyläkentän eteläreunassa Tenoon laskevan alueen valtajoen Njiljohkan eli Nilijoen molemmilla rannoilla. Alue laajenee kuitenkin itään päin edettäessä. Sen eteläraja seurailee Njiljohkan eteläpuoleisia vaaroja Skadjároavvia, Niibevárria, Gáimmioaivia ja Guovdaoavia. Eteläraja kulkee edelleen Gottetvárrin ja Njárčágahperroavvin kautta Mádjohskáidiin ja Geavvulle eli Kevolle, joka on alueen itärajana. Pohjoisessa raja seuraa ensin Uhcaskáiddášjohkaa Juovvaskáidille ja sieltä Skierreváđđan eteläpuolitse, Nuvvos Áitevárrin, Gállovárrin ja Nuvvosskáidin kautta kyläkentän pohjoisreunaan. Tunturialueen pituus itä-länsisuunnassa on noin kolmekymmentä kilometriä ja etelä-pohjoissuunnassa enimmillään noin 15 kilometriä.

92. Eino Guttormin (1985: 52) runo.

Dálvadasin kyläkenttä on tasainen vajaan kilometrin mittainen korkeiden vaarojen reunustama ruohoa ja tunturikoivua kasvava alue, joka sijaitsee pääosin Njiljohkan pohjoispuolella. Kylän tunturialueen länsiosalle ovat tyypillisiä syvät tunturikoivua kasvavat joki- ja purolaaksot sekä puuttomat vaivaiskoivua kasvavat tunturiylänköalueet niiden välillä. Njiljohmohkkin pohjoispuolella alueeseen kuuluu suuria avoimia soita, joista osa on palsasoita. Näillä tunturisoilla sijaitsee vedenjakaja, joka jakaa vedet länteen Deatnuun ja itään Ohcejohkaan eli Utsjokeen. Vedenjakajan itäpuolella tunturialueeseen kuuluu laaja karu puuton tunturiylänköalue sekä tunturikoivua kasvava Geavovuopmi. Se muodostuu suuren Čársejohkan latvavesistä ja laajalle alueelle levittäytyvän Mádjohkan kolmesta päähaarasta sivu-uomineen. Geavovuopmin alimmissa osissa ja Geavvun rannoilla kasvaa paikoitellen hieman mäntyä.

Dálvadasiin ei ollut tutkittavana aikana maantieyhteyttä. Polkutie saatiin käyttöön vuonna 1971 ja varsinainen maantie vuonna 1980 (suullinen tieto Bertta Katekeetalta 2013). Virallisesti Tenon rannan tie avattiin 1983. Niinpä kulkeminen kylään ja kylästä tapahtui helpoiten Tenoa pitkin kesäisin veneellä ja talvisin hevos-, sonni- tai porokyydillä. Maitse pääsi kulkemaan kävellen tai hiihtäen vaaramaita myöten tai sitten Tenon rannan kyliä yhdistävää polkua pitkin. (Oksala 1988: 49–53, 58, 202–203.)

3.2.3. Asukkaat ja maankäyttö

Dálvadasissa oli tutkittavan ajanjakson aikana tila neljällä suvulla: Katekeetalla, Pieskillä, Rasmuksella ja Vuolabilla (Saressalo 1982: 35). Lisäksi Nuvvosin Laitisuvulla oli heinämaita kyläkentän alueella vuoteen 1939 asti (Saressalo 1982: 41). Utsjoella ei ollut suoritettu varsinaista isojakoa toiseen maailmansotaan mennessä (T. I. Itkonen 1948: I: 120).

Kyläläisten ympärivuotisesti käyttämät asuintalot ja tärkeimmät talusrakennukset sijaitsivat Tenon rannan kyläkentässä. Kyläkenttä oli 1900-luvun alkupuolella jaettu kolmeen eri tilaan: eteläisimpänä Njiljohkan eteläpuolella oli Vuolabien Boaresgieddi, siitä pohjoiseen, Njiljoen pohjoispuolella, Katekeettojen Boaresgirku ja pohjoisimpana Rasmusten ja myöhemmin Pieskienkin Niilekselä ja sen osana Pikku-Niilekselä. Merkittävä osa kyläkentästä oli myös niitty- ja laidunkäytössä. (Saressalo 1982: 38, 40–41, 55, 70.)

Kyläkentän läheisyydessä sijaitsevat Tenon saaret, tärkeimpinä Deahppánsuolu, Dálvadassuolu, Áb(ba)ransuolu ja Guoikkagárggu, olivat kylälle keskeisiä niittymaita ja laitumia. Erityisesti Deahppánsuolu oli ja on edelleen koko lähialueelle tärkeä heinämaa ja sen tähden jaettu usean kylän ja talon käyttöön. (Saressalo 1982: 69–71.)

Aina 1800-luvun loppuun asti oli monilla perheillä Tenolla talvipaikan lisäksi yksi tai useampi kesäpaikka, tavallisesti toisaalla Tenon rannalla. Kesäpaikkaan muutettiin, jotta talvipaikan aitaamaton kenttä saisi rauhasa kasvaa heinää. Monet kesäpaikat muuttuivat pääasuinpaikoiksi sisarusten jakaessa perheidensä maaomaisuutta. Näin on käynyt Dálvadasissakin, joka

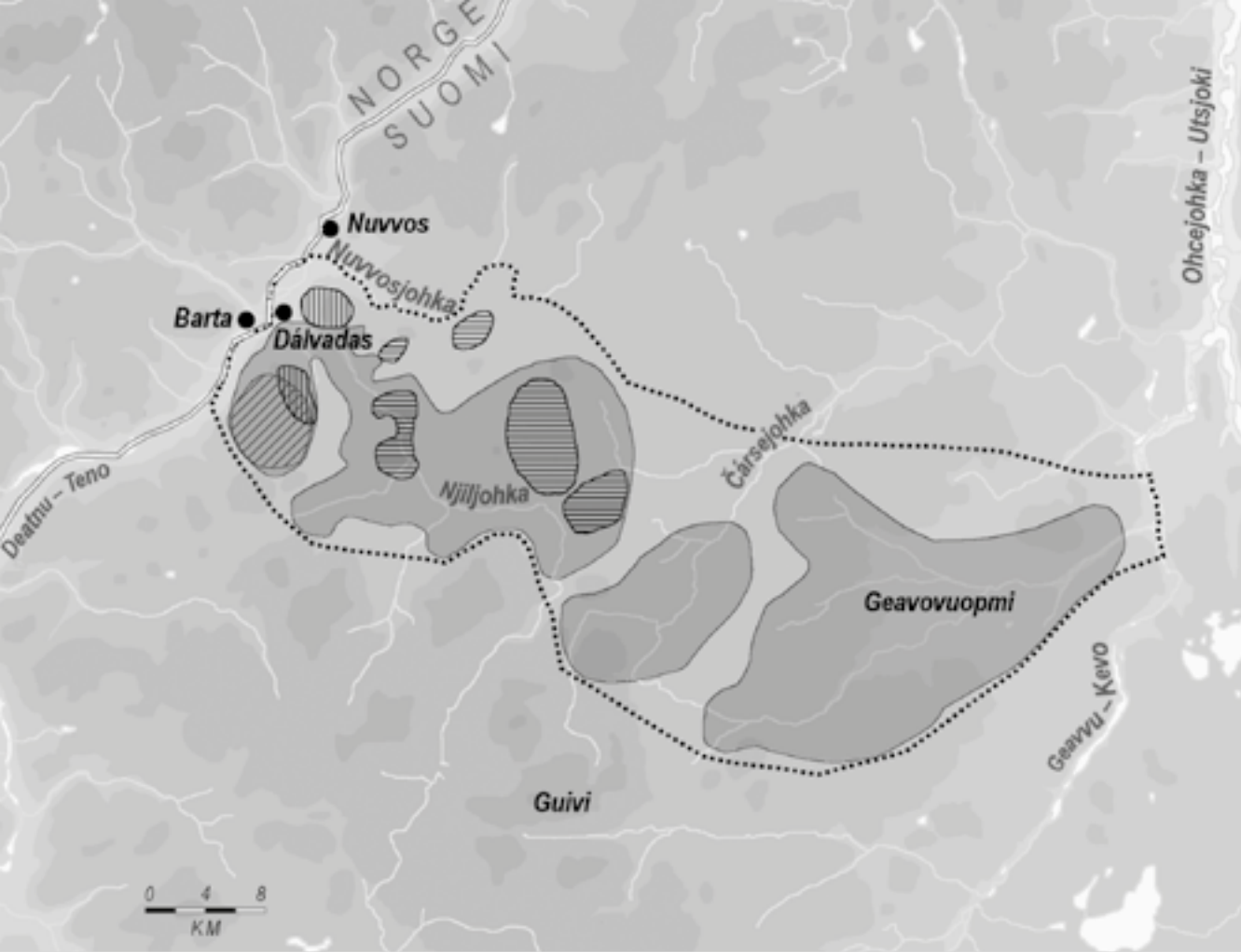
oli aluksi Katekeetta-suvun kesäpaikka. (T. I. Itkonen 1948: II: 192; 1950: 77–78, 80–81; Saressalo 1982: 37, 85–87.) Dálvadasin pysyvän asutuksen aikana ja tutkitavalla ajanjaksolla kesäpaikka oli dálvadaslaisista kuitenkin ainoastaan Vuolabin perheellä, jolla se sijaitsi Njiljohkan sivupuron Stohposaiájan rannalla. Poikkeuksellinen sijainti etäällä Tenosta johtui perheen keskeisimmästä elinkeinosta poronhoidosta ja porolaidunten läheisyydestä. (Saressalo 1982: 86–87.)

Tunturialueella oli suuri merkitys dálvadaslaisten taloudessa. Alue oli jaettu pienempiin osa-alueisiin sen mukaan, mitä resursseja miltäkin alueelta oli löydettävissä tai mikä elinkeino oli sille tyypillisin. Nämä osa-alueet oli edelleen jaettu kylän sukujen kesken. Tunturialueen tärkeimmät resurssit olivat tutkimusajankohtana jänkä- eli suoheinä, riekot, jäkälä, marjat ja kenkäheinä. Tunturialue oli myös tärkeä lehmien, lampaiden ja hevosten kesälaitumena. Osa resurssialueista on mainittu talonkirjoissa, osa jaettiin perinteen mukaan. Kaikkein tärkeimmät alueet oli pyritty merkitsemään virallisiin papereihin, jotta niiden käyttöoikeutta ei voitaisi kyseenalaistaa. Kaikkien alueiden käyttäminen jatkui kuitenkin vanhan tavan mukaan siitä huolimatta, että valtio oli yksipuolisesti määritellyt jakamattomat maat omaisuudekseen. (T. I. Itkonen 1950: 77; V.-P. Lehtola 2012: 31; Saressalo 1982: 73, 75, 76, 113 ja 121.) Seuraavassa on kuvaus kustakin osa-alueesta tärkeimpine resursseineen. (Ks. Kuva 14.)

Tunturialueen länsireunassa, kylää lähinnä olevilla vaaroilla, Njiljohkan kummallakin rannalla sijaitsivat Dálvadasin jäkälännostoalueet. Jäkälä oli tärkeä talvirehu porohärille, lehmille ja lampaille. Näitä maita ei ollut merkitty talonkirjoihin, koska kaikki kyläläiset käyttivät niitä yhteisesti. Jokaisella perheellä oli kuitenkin tietty paikka, josta he olivat tavanneet nostaa jäkälää. Erityisesti naapurikylien välisistä jäkälännostopaikkojen rajoista pidettiin tarkasti kiinni. (Saressalo 1982: 76.) Kyläkenttää reunustavat vaarat ja lähisuot olivat myös tärkeitä lehmien, hevosten ja lampaiden kesälaitumia (Saressalo 1982: 73).

Kylän kaakkoispuolen vaaroilla, Hándaljeaggin ympäristössä ja Gárdejohkan latvoilla oli porojen erottelu- ja myyntipaikka. Porosaamelaiset tulivat joka syksy sinne teurastamaan poroja ja myymään poronlihaa, jota tämän alueen jokirannanasukkaat tarvitsivat. Täsmällinen vetoaidan paikka vaihteli vuodesta toiseen, mutta se oli kuitenkin aina samalla alueella. Tämä alue oli tarkoitukseen erityisen sopiva, koska siellä on paljon puronvarsia ja pieniä ruohoisia laaksoja, joissa porojen oli hyvä laiduntaa ja niitä oli helppo pitää koossa. (suullinen tieto Isak Hj. Guttormilta 2004; Rasmus – Vuolab 1975.) Tämän erotuspaikan lisäksi poronhoitajat kävivät paliskunnan pääerotuksissa.

Jokaisella karjaa omistavalla talolla oli suoniittyjä Njiljohkan varsilla tai Njiljohmohkkin pohjois- ja itäpuolisilla soilla. Osa niitymaista oli merkitty tiluskarttoihin ja -kirjoihin, osaa käytettiin ikimuistoisen nautinto-oikeuden turvin. Niitetyt heinät varastoitiin niityille ja haettiin talvikelillä kylään. Niittyjen lähellä oli joka perheellä tavallisesti turvekota, jossa voitiin yöpyä, ja joka antoi osaltaan alueille käytössä olon leiman. Näitä kotia käytettiin myös hillastusaikaan sekä talvella, kun pyydettiin riekkoja. (Saressalo 1982: 75–76.) Suoniittyjen reunoilta koottiin kenkäheinää (Saressalo 1982: 121).

Kuva 14. Dálvadasin tunturialueen rajat ja eri käyttöalueet. Raja on merkitty piste-
viivalla. Pystyviivituksella on merkitty jäkäläkeruualueet, vaakaviivituksella suo-
niityt, harmaan sävyllä riekonpyyntialueet ja oikealle kallistuvalla viivoituksella poro-
jen erotuspaikan sijaintialue.

Hillastus- ja muut marjastusalueet eivät olleet niin tarkasti jaettuina kuin esimerkiksi niityt, koska marjat eivät kasva joka vuosi samoilla paikoilla. Tavallisesti seurattiin kuitenkin niitty- ja riekonpyyntialueiden rajoja myös marjastettaessa. Tärkeimpiä hillasoita olivat Njiljohmohkkejeaggi, Gohpalasjeaggi ja Gárdejogajeaggi. (Saressalo 1982: 120–121.)

Tunturialueen itäisimmät osat olivat riekonpyyntimaita, joilla liikkuivat lähinnä kylän miehet. Joka perheellä oli omat ikimuistoiset ansastusalueensa, joiden rajoja kunnioitettiin tarkasti. Lapset perivät pyyntialueet ja -oikeudet joko isän tai äidin puolelta tarpeen ja tilanteen mukaan. Jokaisella pyyntialueella oli yksi tai useampia turvekotia. Toisinaan kaksi perhettä käytti samaa kotaa. Vaikka pääosa riekonpyyntialueista oli kaukana kylästä, Geavovuopmissa, niitä oli myös Njiljohkan ja Gárdejohkan varsilla sekä Njiljohmohkkejeaggilla. (T. I. Itkonen II 1948: 265; Saressalo 1982: 113–114.)

3.2.4. Historia

Ensimmäiset kirjalliset tiedot Dálvadasista tai oikeastaan Juoksasiidasta eli Deanosiidasta eli Tenokylästä⁹³, jonka keskus Dálvadas ilmeisesti oli, ajoittuivat 1500-luvun puoliväliin. Todennäköisesti alueen elinkeinomuutoksista ja siidojen hallinnollisesta uudelleenorganisoinnista johtuen kyläkentän käyttö loppui tai ainakin väheni merkittävästi 1700-luvun loppupuoliskolla. Samoihin aikoihin tapahtui hallinnollisen järjestyksen virallistuminen, kun Utsjoki vuoden 1751 Strömstadin rauhassa vahvistettiin osaksi Ruotsin valtakuntaa. On arveltu, että Utsjoen ensimmäinen kirkko, markkinapaikka ja vanha talvikylä olisivat olleet Dálvadasissa. Tähän viittaa myös kylän nimi Dálvadas 'talvikylä' ja tilannimenä säilynyt nimi Boaresgirku 'Vanhakirkko'. Vanha kylä ja kirkko asukkaineen joutuivat perimätiedon mukaan tšuudien polttamiksi. (Enbuske 1998: 36; Fellman 1906: II: 166; III: 247; T. I. Itkonen 1950: 83; Saressalo 1982: 26–28; Vorren 1978: 259.)

T. I. Itkonen (1948: II: 537–538) arvioi tšuuditarinoiden voivan kuvata rajasotien aikakautta vuosina 1326–1596. Toisaalta hän painottaa, että monet tarinat sisältävät kansainvälisiä kiertotarinoiden aiheita eikä niitä voida aina liittää todellisiin historiallisiin tapahtumiin. Esimerkiksi Stoor (2004) analysoi artikkelissaan Petrus Læstadiuksen joskus vuosina 1828–32 talteen kirjoittamaa kertomusta, jossa ruotsalaiset polttivat saamelaisten kirkon Arvidsjaurissa. Tarina on jopa joitakin yksityiskohtiaan myöten identtinen Dálvadasin kertomuksen kanssa.⁹⁴

Utsjoen saamelaisten käännyttäminen luterilaisen kirkon jäseniksi alkoi tehostetusti 1600-luvun alussa, mutta vasta 1700-luvun alussa kristinusko vakiintui alueen pääuskonnoksi. Sittemmin, 1880–90-lukujen taitteessa lestadiolainen herätysliike levisi nopeasti Utsjoen hengelliseen elämään, kun seurakuntaan tuli lestadiolainen pappi V. A. Wirkkula. (Kylli 2012: 50–53, 90–93, 220.) Saamelainen lestadiolaisuus oli erittäin merkittävä hengellisen elämän osa myös Dálvadasissa. Kylässä 1960-luvulla tehdyistä äänitteistä käy hyvin ilmi, että uskovaiset eivät pitäneet esikristilliseen uskontoon liittyviä käytänteitä sopivina eivätkä halunneet puhua niistä.

Dálvadasin kylä palasi kirjallisiin lähteisiin 1700–1800-lukujen taitteessa: Utsjoen silloinen katekeetta⁹⁵ Guttorm Katekeetta (1764–1809) käytti kenttää kesäpaikkanaan. Talviasuinpaikka hänellä oli Nuvvosissa. Perheen sukunimeksi oli vakiintunut Katekeetta kantaisän katekeetta Bieraš Bieran (1713–1791) ja hänen poikansa Guttormin ammatin mukaan. Dálvadasin kylän nykyinen ympärivuotinen asutus alkoi 1800-luvun puolivälissä, kun Antti (Anders)

93. Historiallisissa lähteissä esiintyvät nimet *Tenoby* 'Tenokylä' ja *Juxby*, jonka ensimmäinen osa mukailee oletettavasti pohjoissaamen sanaa *juoksa* 'jousi (ase)', joka on myös vanhan verotusyksikön nimitys (esim. Vorren 1978: 259) sekä vanha saamelainen miehennimi (esim. T. I. Itkonen 1948: II: 493). Nimen ensiesiintymistä ks. T. I. Itkonen (61966: 26: 67).

94. Dálvadasissa mahdollisesti sijainneen kirkon olemassaolon todenperäisyyttä ja mahdollisen tuhoamisen ajankohtaa pohtii moninaisiin lähteisiin viitaten myös Kylli (2012: 51–52).

95. Katekeetat olivat kirkon palkkaamia kiertokoulun opettajia.

Kuva 15. Näkymä Tenojokilaaksoon idästä. Vasemmalla näkyy Bárttasavu-suvanto ja Bártan kyläkenttä viistosti vastapäätä Dálvadasin kyläkenttää. Alavirtaan päin ovat saaret Allasuolu, Guoikkagárggu ja suuri Deahppánsuolu. Äärimmäisenä oikealla näkyy pieni osa Nuvvosin kyläkenttää. (Mikael A. Manninen 2006.)

Katekeetta (1795–1882), Guttorm Katekeetan poika, asettui sinne asumaan. Hän sai vuosina 1863–64 laadittujen anomuskirjojen perusteella uudisasutuskirjan perustaakseen Dálvadasin ensimmäisen tilan Boaresgirkun. Katekeetan ensimmäinen asumus oli turvekota, mutta jo 1870–80-luvuilla kaikki kylän asukkaat asuivat hirsitaloissa (Saressalo 1982: 52–53). 1800-luvun mittaan kyläkenttään muutti myös Laiti-, Rasmus-, Pieski- ja Vuolab-sukujen jäseniä ja perustettiin Niilekselän (jonka osana Pikku-Niilekselä) ja Boaresgieddin tilat. (Saressalo 1982: 35, 37–40.)

Vuolabin perheen saapuminen Dálvadasiin oli osa laajempaa Saamenmaan käymistilaa, jonka ainekset luotiin, kun Suomen ja Norjan välinen raja suljettiin vuonna 1852. Tämän jälkeen Norjassa kirjoilla olevat saamelaiset

eivät enää voineet muuttaa Suomen puolelle talvilaitumilleen eivätkä Suomen puolen saamelaiset rannikon kesälaitumilleen. Porojen laidunkierto piti suunnitella kokonaan uudestaan, mikä erityisesti Norjassa aiheutti suurta laidunpulaa. Koska tilaa ei riittänyt kaikille, päätti osa saamelaisista muuttaa pois perinteisiltä laidunalueiltaan. Tämän koko 1800-luvun lopun kestäneen uudelleenjärjestäytymisen seurauksena Dálvadasiin, perheen entisten talvilaidunten tuntumaan, muutti Norjan puolelta asumaan aluksi jutavaa elämäntapaa harjoittanut rikas porosaamelainen Kádjá-Nillá, Nils Vuolab (1856–1929). Hän sai Suomen kansalaisuuden vuonna 1893 ja vuonna 1895 asettui pysyvästi asumaan Njiljohkan etelärannalle rakentamaansa taloon. (Saressalo 1982: 53, 124–125.)

Dálvadasista ja sen asukkaista on mainintoja ja yleisluontoisia kuvauksia lähes kaikissa keskeisissä Utsjokea käsittelevissä ulkopuolisten kirjoittamissa kuvauksissa. Niiden kautta saatava tieto on kuitenkin hyvin niukkaa ja pintapuolista. Vuosina 1967–70, 1975 ja satunnaisesti sen jälkeenkin keräsi Turun yliopiston *Saamelaisen folkloren tutkimusprojekti* suuren määrän kylän asukkaiden muistitietoa ja perinnettä ennen kaikkea äänitteiden muodossa (Enges 2003: 1–2). Vaikka pääasiallisena tarkoituksena oli tallentaa suullista perinnettä lähinnä folkloristisessa merkityksessä, on mukaan päässyt runsaasti monenlaista paikallis- ja elinkeinohistoriallista aineistoa.

3.2.5. Kontaktit ympäröivien yhteisöjen kanssa

Dálvadas sai lähinnä huonojen liikenneyhteyksien ja pohjoisen sijaintinsa tähden elää täysin monokulttuurisena saamelaisyhteisönä koko tutkittavan ajan. Naapuriyhteisöt joka suunnassa olivat saamelaisia eikä Suomen tai Norjan puolen asukkaiden kesken tehty eroa.⁹⁶ Enemmän eroa tehtiin kalastuksesta ja maataloudesta pääasiallisen elantonsa saaneiden jokirannan ihmisten (*johgátteolbmot*) ja poronhoidolla eläneiden ylämaan ihmisten (*badjeolbmot*) kesken. Heidän keskinäiset välinsä olivat yleensä paikallistasolla hyvät, vaikka yleisellä tasolla näiden kahden ryhmän kuva toinen toisesta oli ainakin jossain määrin negatiivisesti väritynyt. Lähialueen naapureiden kanssa suhteet olivat tiiviit. Nuvvoslaisten kanssa suhteet olivat niin tiiviit, että voi melkein puhua kaksoiskylästä. Muita alueen ihmisiä tavattiin lähinnä markkinoilla, seuroissa ja kirkkopyhinä. Miehet tutustuivat muihin ihmisiin, esimerkiksi merisaamelaisiin, norjalaisiin, kveeneihin ja venäläisiin pomoreihin, Jäämeren matkojen sekä muiden elinkeinojen harjoittamisen yhteydessä. (Oksala 1988: 30, 67–71, 74–75, 135.)

Tenolle, kuitenkin lähinnä etäälle Nuorgamin seudulle, muutti joitakin suomalaisia siirtolaisia todennäköisesti jo 1700-luvulla, mutta suomalaisasutus ei vakiintunut, vaan sulautui paikalliseen saamelaisasutukseen. Vielä vuonna 1910 Utsjoella asui vain noin 50 suomalaista. Tähän lukuun kuuluivat myös pappi ja kaikki virkamiehet perheineen. He asuivat Utsjokisuussa ja liikkuivat vain harvoin Ylä-Tenolla Dálvadasissa päin. Koska virkamiehet vaihtuivat usein, he eivät kotiutuneet paikkakunnalle. Suomalaisia tavattiinkin lähinnä vain suurten kirkkopyhien ja viranomastoimitusten yhteydessä. 1920-luvulta alkaen kylässä vieraili aika ajoin suomalaisia tutkijoita sekä kiertäviä viihdyttäjiä ja kansanparantajia. Erityisesti tunnetun pororikkaan Kádjá-Nillan talo oli monien matkalaisten pysähdyspaikka. (T. I. Itkonen 1948: I: 119; V.-P. Lehtola 2012: 125, 130, 218; Oksala 1988: 151.)

96. Läheiset suhteet Norjan puolella asuvien saamelaisten kanssa helpottivat Utsjoen saamelaisten elämää esimerkiksi ensimmäisen maailmansodan aikaan, jolloin tavaravienti ja -tuonti valtakunnan rajan yli oli usean vuoden ajan virallisesti kielletty. Epävirallisia suhteita oli kuitenkin mahdollista valvoa, joten tärkeimpiä elintarvikkeita kulki joen yli valtioiden politiikasta piittaamatta. (Esim. Lehtola 2012: 159–162.)

Kylän miehet tapasivat suomalaisia useammin, koska kontakteja syntyi myös kylän ulkopuolella Vesisaarella käytäessä sekä vuodesta 1931 alkaen asepalveluksen aikana. Lisäksi useat dälvadaslaiset miehet osallistuivat aktiivisesti Utsjoen kunnan ja seurakunnan toimintaan monenlaisissa luottamustoimissa. Avioliittoja suomalaisten ja saamelaisten välillä pidettiin lähtökohtaisesti sopimattomina, koska etenkin suomalaisnaisten olisi ollut vaikea sopeutua paikalliseen elämäntapaan. Dälvadasissa ei tutkittavana aikana ollut yhtään avio-
paria, jossa molemmat puoliset eivät olisi olleet saamelaisia eikä sellaisia tiedetty olleen aikaisemminkaan. Tällainen tilanne oli yleinen koko Utsjoella. Asenne suomalaisia kohtaan oli epäluuloinen, ylimielinen ja arvosteleva, mutta esimerkiksi suhteet suomalaisiin viranomaisiin hoidettiin asiallisesti. Suomalaisia kulkumiehiä (*golgoláddelaš* 'kulkulantalainen') suorastaan pelättiin. (V.-P. Lehtola 2012: 130–13, 163, 218; Oksala 1988: 70–71, 77, 82–84, 123, 151, 172.)

Veli-Pekka Lehtola (2012: 130–133) on kutsunut tätä asennetta vanhakantaisuudeksi. Hänen mukaansa se ilmeni ylenkatseena, epäkohteliaisuutena tai jonkinlaisena vastahankana yhteisössä vierailevia tai niistä kiinnostuneita ulkopuolisia, kuten virkamiehiä, matkalaisia ja tutkijoita kohtaan. Ensisijaisesti tällaiseen käytökseen lienee ollut syynä kulttuurinen ylpeys ja itsetietoisuus: suomalaisilla ei ollut juurikaan merkitystä alueen saamelaisille heidän omissa sisäisissä verkostoissaan, joten heille ei tarvinnut olla mieliksi. Toisaalta on yleistä, että syrjäseuduilla vieroksuttiin ulkopuolisia. Tosiasia on myös, että esimerkiksi väkivaltaisesti käyttäytyvät kulkumiehet saattoivat pienissä yhteisöissä aiheuttaa todellisia ongelmia.

Suomalaiset virkamiehet ja pienimuotoinen postiliikenne edustivat tutkittavana aikana utsjokelaisten lähes ainoaa säännöllistä sidettä Suomen valtakuntaan. Muutoin Utsjoen alueen suhteet suuntautuivat käytännön syistä lähinnä Norjan suuntaan. Kauppaa käytiin erityisesti Jäämeren rannalla Tenovuonolla, Varanginvuonolla Uuniemessä ja Vesisaarella, Porsanginvuonolla Lemmijoella (Lakselv) sekä sisämaassa Kaarasjoella. Kaarasjoen merkitys kauppapaikkana kasvoi nopeasti vuoden 1936 jälkeen, kun autotie Lemmijoelta valmistui ja tavaravalikoima monipuolistui. (T. I. Itkonen 1948: II: 210–211; V.-P. Lehtola 2012: 38, 41; Oksala 1988: 57–58.)

Monien perheiden nuoret miehet kävivät lisäksi aina 1900-luvun alkuvuosiin asti Jäämerellä kalastamassa ja toivat muassaan myös kieli- ja kulttuuri-vaikutteita (Saressalo 1982: 110). Läheisistä kauppasuhteista huolimatta ainakin Jacob Fellmanin aikaan 1800-luvun alkupuolella suhteet norjalaisten kanssa olivat silti hyvin pidättyväisiä, elleivät peräti pelon leimaamia, eikä esimerkiksi seka-avioliittoja juuri solmittu (Fellman 1906: III: 293). Myöhempinä aikoina heihin suhtauduttiin kuitenkin lähtökohtaisesti positiivisemmin kuin esimerkiksi suomalaisiin (Oksala 1988: 71).

Dälvadasin, ja yleisemmin Ylä-Tenon, vähäiset suhteet ulkomaailmaan eivät tarkoittaneet, että Tenolla olisi eletty eristyksissä muusta maailmasta, vaan että muista kulttuureista voitiin valita omaan elämäntapaan sopivat

piirteet. Aslak Outakosken sanoin: ”Sitä [Tenoa] myöten on aina saapunut vaikutteita, jotka he [tenolaiset] sitten ovat osanneet sovelluttaa parhaalla tavalla vallitseviin olosuhteisiin.” Tällainen uusi vaikutte oli esimerkiksi kotieläinten hoito. Suhteellisen eristynyt asema takasi kuitenkin, että alueen saamelaiset ja saamelaiskulttuuri sekä kieli saivat kehittyä omaehtoisesti omaksuen uutta ja säilyttäen vanhaa aina kulloisenkin tarpeen mukaan. (Outakoski 1937: 211–212.)⁹⁷

Tutkittavana aikana kaikki Dálvadasin miehet ja Norjan puolelta naidut naiset osasivat äidinkieltänsä lisäksi jonkin verran norjaa. Norjan kielen taito kehittyi merikalastuksen ja monenlaisen Norjaan suuntautuneen kaupankäynnin yhteydessä. (Saressalo 1982: 110.) Suomea oppivat sekä miehet että naiset, ainakin auttavasti, viimeistään rippikoulussa. Utsjoella vierailleen D. N. Buharovin (2010: 180) mukaan kaikki kunnan saamelaiset osasivat vuonna 1883 lukea suomea ja saamea. Muutos tuntuu uskomattomalta, kun Jacob Fellmanin aikaan, reilut viisikymmentä vuotta aikaisemmin, utsjokelaisista 190 henkeä ei osannut kuin saamea ja 78 saamen lisäksi joko norjaa tai suomea. Näistä selvästi suurempi osa oli miehiä. (Fellman 1906: I: 462.) Veli-Pekka Lehtolan (2012: 38) kokoamien tietojen mukaan 1900-luvun alussa suomen kieltä osasivat parhaiten, joskin yleensä virheellisesti miehet, mutta naisten kielitaito oli heikonlainen. Kielitaidon heikkoudesta kertoo se, että sekä kirkossa että seuroissa tulkki saamensi kaikki suomen- ja norjankieliset saarnat ja puheet (esim. Katekeetta – Katekeetta 1968). Vieraiden kielten opettelemista pidettiin kuitenkin hyödyllisenä, sillä ne toivat lisävoimavaroja käytännönelämästä selviytymiseen (V.-P. Lehtola 2012: 38).

Moniin lähialueisiin verrattuna oli Dálvadasissa ajankohtaan nähden hyvät mahdollisuudet koulunkäyntiin ja koulutusmyönteinen ilmapiiri. Hyvin konkreettinen esimerkki dälvdaslaisten koulutusmyönteisyydestä ja elävistä suhteista ulkomaailmaan on Inka Katekeetta (s. 1895), joka 1910-luvun lopulla lähti Turkuun opiskelemaan diakonissaksi. Matka Turkuun kesti pari vuotta, sillä välillä piti tienata matkarahaa piikomalla. Hän teki elämäntyönsä Oulussa sairaanhoitajana ja diakonissalaitoksen yliopettajana. Myös Inkan veli Erkki Katekeetta (s. 1892) lähti vuonna 1917 Viipuriin opiskelemaan puusepän töitä. Hän pääsi perille vasta vuonna 1919 tai 1920 kansalaissodan melskeiden läpi. Opiskelu kesti puolitoista vuotta ja hän valmistui puuseppäkisälliksi. Sisarusia kannusti opintielle ennen kaikkea Utsjoen pappi. (suulliset tiedot Anu ja Antti Katekeetalta; Oksala 1988: 89–90.)

Utsjoen Vuovdaguokassa eli Outakoskella toimi tutkittavana aikana kansakoulu. Vuonna 1885 aloittanut koulu sijaitsi kuitenkin heikkoihin kulkuyhteyksiin nähden kaukana eikä antanut alkuun pikkulasten opetusta. Suurin osa kylän lapsista saikin oppinsa katekeetan pitämässä kiertokoulussa. Utsjoella toimi vuodesta 1883 vuoteen 1951 yksi saamenkielentaitoinen katekeetta, joka kiersi kunnan kylissä opettamassa lapsia. Katekeettakoulu kokoontui

97. Katso samasta aiheesta myös V.-P. Lehtola (2012: 133) ja Oksala (1988: 206–208).

Nuvvosissa säännöllisesti kahdesti vuodessa, syys- ja kevättalvella, kuusi viikkoa kerrallaan eli opetusta oli noin kolmen kuukauden ajan vuodessa. Opetus tapahtui alkuun saameksi, myöhemmin mukaan tuli suomen kieltä. (Lassila 2001: 104–105; Oksala 1988: 87–88, 90–91; I. Rasmus 1970.)

Osa lapsista kävi kiertokoulun lisäksi muutaman vuoden Outakosken tai 1930-luvulta lähtien Utsjoen koulua asuntolassa tai sukulaisten luona asuen. Valtio kustansi lasten koulunkäynnin. Outakosken koulussa käytettiin alkeisopetuksessa saamen kieltä vuodesta 1902 alkaen, kun virkaan valittiin saamenkielentaitoisia opettajia. Kun lapset olivat oppineet suomea, alettiin sitä käyttää opetuskielenä. Tämä oli vanhempien toive, sillä he pitivät tärkeänä, että lapset oppivat hyvin suomen kieltä. Lukuun ottamatta lyhyttä ajanjaksoa 1930-luvulla käytetyt oppikirjat olivat suomenkielisiä. Tästä huolimatta lasten suomen kielien taito jäi vajavaiseksi. (Oksala 1988: 87–89, 92–93.)

3.2.6. Elinkeinomalli

Tenon rannan asukkaat ovat aina tulleet toimeen kohtalaisen hyvin Tenoon liittyvien elinkeinojen ansiosta. Tämä mahdollisti sen, että alueen asukkaat ovat pysyneet sekä henkisen että taloudellisen kehityksen osalta valtaväestön tasolla. 1930-luvulla, maatalouden kukoistuskaudella, oli Tenolla kaikissa vauriissa taloissa hevonen, viisi–kuusi lehmää ja 10–15 lammasta. Lisäksi saattoi olla muutama sata poroa. Karjatalouden rinnalla kalastettiin ja metsästettiin edelleen. (Outakoski 1937: 212–213.)

Dálvadas eli 1800-luvun lopulla moninaistaloudessa, johon kuuluivat yhtä merkittävinä kalastus, lähinnä lohestus, metsästys ja karjanhoito sekä jossain määrin poronhoito. Näihin aikoihin myös Jäämeren ja sisämaan välinen rahdinajo sekä merikalastus olivat merkittäviä elinkeinoja. Ennen toista maailmansotaa Dálvadasin elinkeinot pysyivät samoina, joskin erilaisin painotuksin, kun merikalastus loppui ja rahdinajon merkitys väheni. Toisaalta käsityöstä, etenkin miesten tekemistä puutöistä, saatiin ansiotuloja 1900-luvun vaihteesta alkaen. Rahatalous nousi keskeiseen asemaan kuitenkin vasta toisen maailmansodan jälkeen. (Saressalo 1982: 157–158; Tiilikainen 1990: 48–49.)

Vielä 1800-luvun lopulla poronhoidon rooli Dálvadasin elinkeinojen joukossa oli vähäinen, mutta 1900-luvun alussa porotalouden merkitys kasvoi kylän kontekstissa suureksi. Syynä oli ensinnäkin suurporonomistaja Kádjá-Nillán asettuminen kylän asukkaaksi vuonna 1895 ja toiseksi paliskuntajärjestelmän käyttöönotto vuonna 1900. Paliskuntajärjestelmän tuomien muutosten seurauksena Paistunturin porosaamelaiset pystyivät jättämään jutavan elämäntapansa ja perustamaan tilan. Samoin talolliset pystyivät yhteispaimenuksen ansiosta lisäämään poro-omistustaan. Porotalouden merkitys Dálvadasissa väheni kuitenkin nopeasti jo vuosisadan ensi kymmenien aikana. (V.-P. Lehtola 2012: 137, 144; Saressalo 1982: 126, 157–158.)

Dálvadasin työvuoden kierrossa kesä oli kiireisintä aikaa. Silloin piti koota rehua, heinää, jäkäliä ja lehtiä karjalle koko talveksi, viljellä peruna ja mahdolliset muut kasvit, kerätä marjat, kenkäheinät sekä polttopuuta ja ennen kaikkea kalastaa. Veneentekijöille kesä oli myös keskeistä työskentelyaikaa. Rehun kokoaminen jatkui pitkälle syksyyn, kuten myös polttopuusavotta. Talviajan keskeisiä töitä olivat rahdinajo sekä rehunkuljetus välivarastoista kotikenttään. Nämä työt jatkuivat koko talven. Kevättalven töitä olivat merikalastus ja riekonpyynti. Ympärivuotisia töitä olivat karjanhoito, muiden käsistöiden kuin veneiden tekeminen sekä yleinen arkipäiväinen taloudenhoito. Edellä lueteltujen töiden lisäksi poroja omistavilla taloilla oli poronhoitotöitä syksystä kevääseen. (Saressalo 1982: 151–153.)

Kalastus

Kalastus, nimenomaan lohenkalastus Tenosta, oli dálvadaslaisten toinen pääelinkeino karjatalouden ohella ja määritteli pääosin kesäkauden työrytmin (Saressalo 1982: 92, 107). Karjatalouden laajentuessa 1900-luvulla kalastuksen merkitys väheni: se oli lähinnä hyvä lisä metsästyksen ohella, mutta karja antoi varman leivän (Outakoski 1937: 212).

Saaliiksi saadut lohet käytettiin suurelta osin omassa taloudessa ja tuore lohi muodosti pääasiallisen ravinnon kesäkaudella. Talvella syötiin suolattua lohta niin kauan kuin sitä riitti. Kalaa myös kaupattiin Norjaan Kaarasjoen ja Skiippagurran kauppiaille. Säilöntään tarvittu suola hankittiin raha- tai vaihtokaupalla ensin norjalaisilta sittemmin suomalaisilta kauppiailta, kuten myös verkkojen kutomiseen käytetty hamppu. Verkot kudottiin itse tai teetettiin paikallisena työnä. (J. Guttorm [I] 1925b; T. I. Itkonen 1948: I: 285; Saressalo 1982: 103, 107.) Hyvin hoidettuna lankaverkko kesti kaksi–kolme vuotta (Henriksen 1945: 119).

Lohisaaliit vaihtelivat vuosittain melkoisesti. Lisäksi lohestukseen käytetyn ajan pituus vaikutti luonnollisesti saaliin kokoon. Opettaja Josef Guttormin mukaan lohta tuli Tenolla taloa kohti noin 50 kiloa normaalina vuonna ja hyvinä kesinä noin 300 kiloa (J. Guttorm [II] 1926a). Dálvadaslaiset itse arvioivat ahkeran kalamiehen uistelemalla ja padolla saavan saaliiksi yhdessä kesässä yhteensä 50–90 kiloa lohta (Saressalo 1982: 107–108). Hyviä vuosia edustanevat vuoden 1905 Tenon suomenpuoleisten perheiden keskimääräinen 250 kilon lohisaalis (T. I. Itkonen 1948: I: 286) sekä Paulaharjun kuvaama yhden talon 300–500 kilon saalis. Tällaisina hyvinä lohivuosina ainakin 50–60 kiloa lohta suolattiin talven varalle. Huonoina vuosina ei kalaa riittänyt talveksi juuri lainkaan. (Paulaharju 1927: 74–75.)

Keväällä heti jäidenlähdön jälkeen, touko–kesäkuun taitteessa, kalastuskausi alkoi *golgadan*-pyynnillä eli ajoverkkopyynnillä eli kulkuttamisella. Kulkuttaminen jatkui kesäkuun loppupuolelle. *Goldin*-pyynti eli ajoverkon uitaminen kiinteää verkkoa tai patoa kohti oli yleistä aina 1900-luvun alkun

Kuva 16. Mies sauvoo venettä Tenolla. Taustalla näkyy Dálvadasin kyläkenttä ja Njiljohkan suu. (Samuli Paulaharju 1925.)

asti, mutta se kiellettiin sittemmin liian tehokkaana.⁹⁸ (T. I. Itkonen 1948: I: 575; Saressalo 1982: 95, 97.)

Ajoverkkopyynnin loputtua, kun tulva oli laskenut ja vesi kirkastunut, tavallisesti viikon tai kaksi ennen juhannusta, alkoi pato- ja kosteverkkokalastus eli verkkokalastus hiljaa virtaavissa suvannoissa (T. I. Itkonen 1948: I: 554; Saressalo 1982: 98). Patopaikat oli määrätty maanomistuksen mukaan siten, että jokaisella maakirjoihin merkityllä talolla oli yksi tai useampi oma patopaikka. Dálvadaslaisten käyttämät patopaikat sijaitsivat Tenossa kyläkentän kohdalla täsmällisen paikan vaihdellessa joen virrassa tapahtuvien muutosten mukaan. Patopyyntikausi kesti enintään kaksi–kolme viikkoa. (Saressalo 1982: 100, 102–103.)⁹⁹

Uistinpyynti veneestä alkoi heti kulkutuskauden jälkeen patokalastuksen rinnalla (Saressalo 1982: 104). Uistinpyynti tuli Tenolle ilmeisesti englantilaisten kalastajien tuomana 1870-luvun alkupuoliskolla ja se oli tavallista saamelaistenkin parissa jo 1880-luvulla (T. I. Itkonen 1948: I: 548–549). Nuottakalastus ei ollut kovin yleistä Dálvadasissa, vaan nuottakuntiin osallistuttiin satunnaisesti. Lähimmät apajat sijaitsivat Nuvvosjohkan suulla ja Suohpasavussa. (Saressalo 1982: 104.) Lohen rauhoitusajan alettua syyskuun alussa voitiin vielä pyytää harjusta kostepaikoista pienisilmäisillä verkoilla (Saressalo 1982: 104, 106).

Tammukkaa pyydettiin Tenoon laskevista joista heitto-ongella. Se oli kuitenkin lähinnä naisten ja lasten harrastustoimintaa, ei merkittävää elinkeinonharjoittamista. Merisiikaa voi saada Tenosta kevättulvan aikaan. Pyynti tapahtui pienisilmäisellä verkolla. Siikaa ja harjusta ei suolattu, vaan ne syötiin heti. Tenon molempien rantojen sivujoilla, lähde- ja jänkäjärvillä käytiin pilkillä lähinnä kevättalvella riekostuskauden jälkeen. Pilkkijöiden saaliina oli tavallisesti rautu. (Saressalo 1982: 106.)

Karjatalous ja maanviljely

Tenon varren ekologisista oloista johtuen alueen maatalous rajoittui lähinnä karjanhoitoon sekä sen tarpeisiin liittyvään rehunkasvattamiseen ja -hankintaan. Lisäksi omaan tarpeeseen pyrittiin kasvattamaan perunaa ja muita juureksia. (Saressalo 1982: 67.) Tutkimusajankohtana Utsjoen maatalous oli Tiilikaisen (1990: 48–49) luonnehdinnan mukaan ekstensiivistä eli omavaraista. Vasta toisen maailmansodan jälkeen alkoi intensiivinen eli rahatalouteen sidottu, maatalouden tietoiseen laajentamiseen pyrkinyt vaihe.

Ensimmäiset lehmät hankittiin Utsjoen saamelaistalouksiin 1700-luvun puolivälin tienoilla. Alueen saamelaiset omaksuivat karjanhoidon mitä ilmeisimmin Tenon rannoille sekä Suomen että Norjan puolelle 1700-luvulla muuttaneilta suomalaisilta. Tämä vähälukuinen suomalaisasutus sulautui ja mukautui

98. *Goldin*-pyyntiä jatkettiin kiellon jälkeenkin molempien rantojen asukkaiden yhteistyönä. Molemmilla rannoilla oli vahteja varoittamassa nimismiehen liikkeistä. (J. Guttorm [II] 1926b)

99. Yksityiskohtaisen kuvauksen Tenon patopyynnistä on kirjoittanut Hans J. Henriksen (1945).

Kuva 17. Lehmiiä ajetaan Njiljohkan laaksoa pitkin tunturiin päivän ajaksi laiduntamaan. (Matti Morottaja 1969.)

nopeasti alueen alkuperäisempään asujaimistoon. (T. I. Itkonen 1948: I: 119; II: 184.) Utsjoen karjatalous alkoi kehittyä voimakkaasti 1820-luvulta lähtien, kun kulkuyhteydet Ruijaan paranivat ja lisäksi Alattioon perustettu kuparikaivos synnytti maitotaloustuotteiden suuren alueellisen kysynnän. Erityisesti voin hinta nousi nopeasti. Tämän seurauksena lähes kaikki tenolaiset olivat jo vuonna 1830 kiinteästi asuvia. (Fellman 1906: I: 211–212; T. I. Itkonen 1948: I: 269.) Maatalouden ja nimenomaan karjatalouden merkitys kuvastuukin parhaiten alueen elintason nousussa ja siitä seuranneessa väestönkasvussa. Tämä johti puolestaan vanhan monipaikkaisen asumismuodon muuttumiseen: kun tarvittiin lisää asuinpaikkoja, otettiin kesä- ja talvipaikat ympärivuotisen asutuksen käyttöön.

Dälvdasin kyläkentän nykyisen ympärivuotisen asutuksen aloittaja Antti Katekeetta omisti jo lehmän ja pari lammasta (Saressalo 1982: 38). Katekeetan suku oli muutoinkin ensimmäisiä Tenon varren sukuja, joka aloitti

karjanhoidon (Saressalo 1982: 65). Tämä liittyi heidän ammattiinsa opettajina, sillä hyvin valistuneina he kykenivät käyttämään hyödykseen virkamieskunnan, kuten pappien, kautta kuulemansa maatalousopit. Maatalous täydensi myös osaltaan vähäistä rahapalkkaa, jonka he työstään saivat. (Saressalo 1982: 36.)

1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa Tenon rannan karjanhoitajilla oli tavallisesti kaksi–kolme lehmää, saman verran nuoria eläimiä ja osassa taloista sonni, jolla tienattiin astutusrahoja. Härkiä ja sonneja käytettiin myös yleisesti vetojuhtina ennen hevosten yleistymistä ja vähävaraisemmissa talouksissa sen jälkeenkin. Ennen toista maailmansotaa naudat olivat pienikokoisia lapinlehmiä. Aluksi karja asui turvenavetassa, mutta 1900-luvun alussa hirsiset navetat alkoivat yleistyä. (T. I. Itkonen 1948: II: 185; Saressalo 1982: 79.) Kesäisin osalla oli käytössä viileämpi lautanavetta (suullinen tieto Anu ja Bertta Katekeetalta 2013).

Aikakausi 1920-luvulta toiseen maailmansotaan oli nautakarjatalouden huippuaikaa, koska maitotaloustuotteiden menekki kasvoi merkittävästi. Silloin Dálvadasissa oli varakkaimmassa talossa kahdeksan lehmää ja lisäksi nuori karja. Paulaharju (1927: 88) mainitsi varakkaaksi Dálvadasin Andaras Rasmussenin¹⁰⁰, jolla oli hevonen, kuusi lehmää ja neljä päätä nuorta karjaa. Hänen mukaansa jo kolme–neljä lehmää oli hyvä määrä. Tällainen karjamäärä edellytti todella suurta panostusta lisärehun hankintaan tunturialueelta, sillä nautojen sisäruokintakausi kesti noin yhdeksän kuukautta syyskuun alusta kesäkuun alkuun. (T. I. Itkonen 1948: II: 185; Saressalo 1982: 66, 72.)

Dálvadasin nautakarjan tarvitsema heinä niitettiin kyläkentästä sekä Deahppánsuolusta ja muilta Tenon lähisaarilta, jotka ovat erinomaisia laidun- ja niittyalueita. Ennen toista maailmansotaa ei heinämaita muokattu tai heinää kylvetty, vaan niityt saivat uusiutua luonnon kierron mukaan. Kenttää saatettiin enintään lannoittaa navettaan talven aikana kertyneellä lannalla. Heinäaika oli heinäkuun lopussa ja elokuun alussa. Heinä kuivattiin haasioilla ja koottiin suoviin pellolle, josta sitä ajettiin talvella tarpeen mukaan navetalle. 1950-luvulle asti kaikki heinätyöt tehtiin ihmisvoimin, sillä hevoset laskettiin keväällä metsälaitumille koko kesäksi. (T. I. Itkonen 1948: II: 192; Saressalo 1982: 73–74.)

Heinävarastoa täydennettiin niittämällä tunturialueella Njiljohkan latvajokien ympärillä olevia heinäisiä soita. Jänkäniittyjen tuotto oli kuitenkin heikko. Jänkäheinän niittäminen alkoi nurmiheinän niittämisen jälkeen elokuussa. Tällöin asuttiin perhekunnittain turvekodissa niitettävien soiden tuntumassa. Jänkäheinä koottiin suoviksi tai varastoitiin pieniin latoihin niittopaikkojen lähelle ja ajettiin kotiin talvikelillä hevosella, poroilla tai sonnilla. Tunturialueen heinää niitettiin aina toiseen maailmansotaan asti. (T. I. Itkonen 1948: II: 192; Saressalo 1982: 75.)

Heinän lisäksi kerättiin rehuna käytettäväksi koivun ja pajun lehdeksiä, koivunparkkia ja erityisesti jäkälää kyläkentän läheisiltä vaaroilta. Jäkälä oli tärkeä lehmien ja lampaiden talvinen lisärehu, sillä jos heinää tuli huonosti,

100. Antti (Anders) Rasmus (1867–1936).

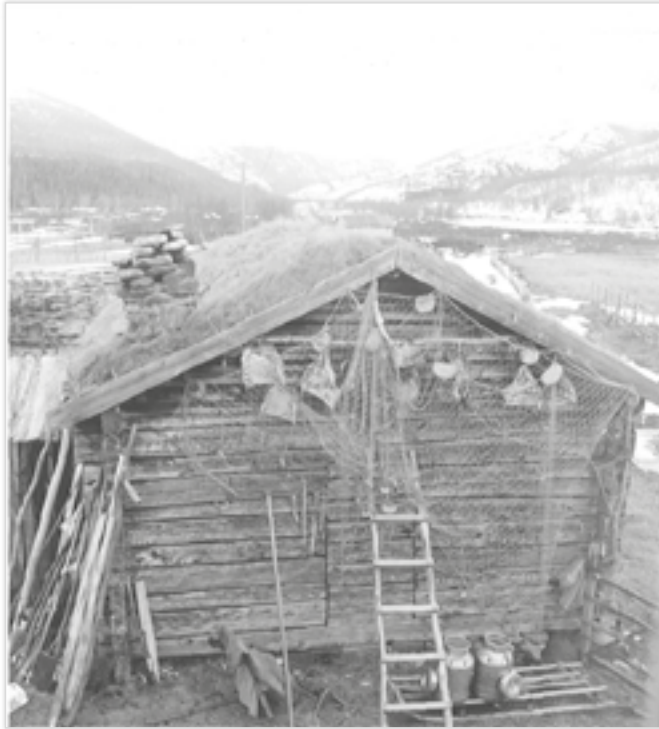
pärjäsi lehmä syömällä päivässä viisi jäkälälimppua ja hieman heinää. Normaalitylanteessakin yksi lehmä söi kaksisataa 10–15 kilon jäkälälimppua talvessa. Jäkälää koottiin heinänteon jälkeen syyskesällä, tavallisesti elokuussa. Talven tultua keruupaikalle keoiksi kootut jäätyneet jäkälälimput kuljetettiin kotiin. Jäkälää saatettiin kerätä myös keväällä tai kesällä. Jäkälä syötettiin eläimille sellaisenaan tai osana keitettyä haudetta. Ensimmäisen maailmansodan aikaan jauhoista oli Utsjoella niin suuri pula, että jäkälää käytettiin jopa leivänjatkeena. Jäkälää kerättiin toiseen maailmansotaan asti. (T. I. Itkonen 1948: I: 294; II: 138, 186–187; Saressalo 1982: 69, 76.)

Väkirehuksi lehmät saivat haudetta (*liemas*). Aamupäivisin annettu haude sisälsi runsaassa vedessä keitettyjä kalanperkeitä, jäkälää, huonolaatuisia heinää, lehtiä sekä koivun, pajun tai männyn parkkia. Syksyisin voitiin lisätä joukkoon myös sienä ja kortetta, keväisin väinönputkea. Kalanperkuupaikoilla oli yleisesti astia, johon perkeet ja pikkukalat kerättiin säilöttäväksi talvea varten. Haudetta varten tuotiin jopa turskanpäitä Ruijasta 1900-luvun alkuvuosiin asti. (T. I. Itkonen 1948: II: 186–187; Paulaharju 1927: 93; Saressalo 1982: 69, 78; Tiilikainen 1990: 22.)

Pitkän talven vastapainoksi karja sai kesäkaudella, kesä–elokuussa, laiduntaa päivisin vapaana kyläkentän ulkopuolella lähivaaeroilla ja soilla etsien ruokansa luonnosta. Kun kyläkentän niityt oli niitetty, karja sai laiduntaa kyläkentässäänkin. Niittyjen merkityksen kasvamisesta kertoo, että kyläkentän nurmimaita alettiin suojata laiduntavilta lehmiltä aitaamalla vuodesta 1913 alkaen. Koko kylän karja liikkui yhtenä laumana. Karjaa ei yleensä tarvinnut paimentaa, vaan se vietiin aamulla metsään ja haettiin illalla kotiin. Lehmien liikkeitä pyrittiin kuitenkin seurailemaan muiden töiden ohessa. (Saressalo 1982: 69, 73, 75.)

Karjanhoidon alkuaikoina maito käytettiin omassa taloudessa: sitä juotiin tuoreena ja siitä tehtiin viiliä sekä kurnuttiin voita. Kun karjan määrä lisääntyi, alettiin voita ja juustoa vaihtaa poronhoitajien kanssa sekä viedä Ruijaan kauppiaille vaihdettaviksi elintarvikkeisiin ja taloustavaroihin. Ylimääräistä maitoa juotettiin myös vasikoille. Rahaa maitotaloustuotteista ei saatu ennen 1960-lukua. Suurikarjaisimmat teurastivat vuosittain lehmän tai sonnin. Naudanlihaa ei yleensä syöty itse, vaan se myytiin Skiippagurran tai Kaarasjoen kauppiaille. Hyvinä rehuvuosina jopa kasvatettiin vasikoita nimenomaan lihantuotantoon. Naudannahat käytettiin omiin tarpeisiin: vaateetukseen, työkaluihin ja ajoneuvojen osiin. (T. I. Itkonen 1948: I: 269; II: 186; Paulaharju 1927: 91; Saressalo 1982: 78–79.)

Nautakarjan lisäksi erittäin merkittävä kotieläin oli lammas. Jo 1700-luvulla oli Utsjoen varakkailla perheillä 6–20 lammasta. Karjaa pitävissä taloissa lampaat yleistyivät nopeasti ja 1800-luvun loppupuolella niitä oli lähes kaikissa talouksissa. Lampaasta on saatu villaa, lihaa ja maitoa. Ennen rahatalouden yleistymistä tuottivat omat lampaat vaatteiden valmistukseen käytetyn villan. Maaliskuussa keritty villa karstattiin ja kehrättiin kotona. (T. I. Itkonen 1948: II: 189; Saressalo 1982: 80–81.)

Kuva 18. Katekeetan vanhan hirsisen, sittemmin aitaksi muutetun asuinrakennuksen seinustalla on näkyvillä koko jokisaamelaisten elinkeinojen kirjo: maitohinkkejä, heinäharava, tarvepuita, kuivumaan ripustettua poronlihaa sekä niitä suojaa kalaverkko. (Matti Morottaja 1970.)

Lampaat teurastettiin syksyisin. Kuivattua lihaa vaihdettiin erityisesti poronhoitajien kanssa, mutta sitä syötiin myös itse. Lampaantaljoista tehtiin peitteitä ja vaatteita. Lampaista lypsettiin heinä–syyskuussa ja maidosta valmistettiin juustoa tai sitä säilöttiin kuivattuun, puhallettuun lampaan pötsiin joulua varten. Kuivattuja lampaanjuustoja vaihdettiin porosaamelaisten kanssa. Lampaat laidunsivat lehmien tapaan vapaina kyläkentän ulkopuolella koko kesän. Ne pääsivät keväällä ulos ennen lehmiä ja saivat olla ulkona myöhempään syksyllä. Talvella ne asuivat omassa karsinassaan navetassa tai navetan yhteydessä olevassa lampolassa. Aurinkoisina tai muuten lämpiminä päivinä ne voitiin päästää ulos jaloittelemaan talvellakin. Lampaille annettiin tavallisesti samaa ruokaa kuin lehmille, mutta ne pärjäsivät tarvittaessa vain vedellä, kuivalla heinällä ja jäkälällä. (T. I. Itkonen 1948: I: 270; suullisia tietoja Anu Katekeetalta 2013; Paulaharju 1927: 91, 94; Saressalo 1982: 81; Tiilikainen 1990: 24.)

Utsjoen ensimmäinen hevonen hankittiin 1860-luvulla kirkon rakentamistöihin. Vuonna 1881 oli pitäjässä kuusi hevosta. Vuonna 1920 oli hevonen joka kolmannessa talossa. 1930-luvulla oli kaikissa Utsjoen vauriissa taloissa

ainakin yksi hevonen (Outakoski 1937: 212). Dálvadasissa oli hevonen lähes joka taloudessa jo 1900-luvun alussa. Hevosen rooli tenolaisessa maataloudessa poikkeaa melkoisesti rintamaiden hevosten roolista, sillä niitä pidettiin lähinnä Ruijaan suuntautuvaa rahdinajoa varten. Lisäksi hevosella käytiin kauppamatkoilla omia tuotteita myymässä ja ostoksia tekemässä. Esimerkiksi heinäntekoon, kuten edellä mainitsin, hevoset eivät osallistuneet, koska ne laskettiin kesäksi vapaiksi Tenon rannoille ja metsiin. Rahtia kuljetettiin teiden puutteen takia silloin veneellä. Kesällä villiintyneet eläimet otettiin kiinni syyskylmien alkaessa. (T. I. Itkonen 1948: II: 190–191; Saressalo 1982: 82–83.)

Peruna oli yleinen viljelykasvi Utsjoella jo 1850-luvulta lähtien (T. I. Itkonen 1948: I: 294), vaikka ensimmäiset viljelykokeilut tehtiin vasta 1800-luvun alkuvuosina (Fellman 1906: I: 138). Dálvadasissa perunat istutettiin kesäkuun alussa ja sato korjattiin elokuun lopussa tai syyskuussa. Satoa saatiin juuri ja juuri omaan tarpeeseen. Muiden juuresten, kuten porkkanoiden, punajuurten, nauriiden, turnipsien sekä sipulien, viljely oli kokeilunomaista ja satunnaista. Osa viljelykokeiluista tarkoitettiin ihmisten, osa eläinten ruoan tuottamiseen. (Saressalo 1982: 90.)

Käsityöt

Puusepäntyöt olivat karjanhoidon jälkeen toiseksi tärkein rahaa tai vaihdettavaa tavaraa tuottava osa dálvadaslaisten kokonaistaloudessa. Dálvadaslaiset ovat tunnettuja erityisen taitavina puutöiden tekijöinä. Käsitöiden merkitys kasvoi 1900-luvun alussa, kun niistä alettiin saada myös rahallista korvausta. Erityisesti veneenteolla ansaittiin rahaa. (Saressalo 1982: 66, 132, 137.) Tähän puukäsitöiden merkityksen kasvun aikakauteen ajoittuu myös edellä mainittu Erkki Katekeetan Viipurin opiskeluaika. Koulumatkaltaan hän toi kylään uusia tietoja ja työtapoja, mikä oli omiaan edelleen lisäämään juuri dálvadaslaisten puutöiden menekkiä. Käsitöiden merkitystä kauppavälineenä tarkastellaan tarkemmin ansiotöitä ja kauppaa käsittelevässä alaluvussa.

Käsityöt jakautuivat naisten ja miesten käsitöihin. Naisten käsityöt liittyivät suurimmaksi osaksi päivittäiseen elämään tarvittavien vaate- ja käyttöesineiden valmistamiseen. Oman tarpeen lisäksi näitä tuotteita tehtiin myös myyntiin porosaamelaisille. Tällaisia tuotteita olivat kotona karstatusta ja kehätyöstä villasta valmistetut raanut, paulat, vyöt ja neuleet sekä poronnahasta ommellut kengät. Käsityötarvikkeista ostotavaraa olivat hylkeennahat sekä verka, jota käytettiin juhlavaatteiden materiaalina. (Saressalo 1982: 130–131.) Porottomat taloudet ostivat myös poron koipinahkoja (Oksala 1988: 139).

Miesten käsistöistä keskeisimpiä olivat puutyöt. Kotitarpeiksi tehtiin kuksia, kauhoja, lusikoita ja puuastioita. Jokaisessa taloudessa nämä tehtiin itse. Omaan tarpeeseen sekä myynti- ja vaihtoartikkeleiksi tehtiin myös rukkeja, kangaspuita, työkaluja ja huonekaluja. Taloudellisesti merkittävintä oli ahkioiden valmistaminen. Yhtä ahkiota vastaan sai vaihtokaupassa kokonaisen aikuisen poron. Lisäksi tehtiin myyntiin hevosrekiä ja tenonmallisia veneitä.

Puutöitä, paitsi veneitä, tehtiin talvisin, kun ei oltu riekkometsällä. (M. Rasmus 1925b; Saressalo 1982: 132.)

Dálvadas sijaitsee yhtenäisen mäntymetsän rajan pohjoispuolella, joten käsitöihin tarvittava mäntypuumateriaali piti hankkia muualta. Jonkin verran mäntyjä kasvaa Njiljohkan varrella, mutta enimmäkseen niistä on kaadettu käsitöiden raaka-aineeksi (suullinen tieto Anu ja Bertta Katekeetalta 2013). Tavallisesti tarvepuut kaadettiin syksyisin ja talvisin Inarinjoella valtion yhteismetsässä, josta ne uitettiin alas. Ensimmäinen etappi oli lähin saha, josta sahatut laudat uitettiin sitten kotiin. Laudat sahattiin käsin. (Saressalo 1982: 122, 132–134).

Veneisiin tarvittu terva poltettiin itse tervahaudassa kotikentässä. Veneitä tehtiin pääasiallisesti keväällä ja kesällä muiden töiden lomassa. Talvisin saatettiin valmistella joitakin osia kevättä varten. Yhden veneen rakentamiseen kului kaksi–kolme viikkoa. Parhaina vuosina veneentekijä ehti valmistaa neljä–viisi venettä, tavallisesti valmistui kuitenkin yhdestä kahteen venettä kesässä. Suurin osa veneistä meni myyntiin. (Saressalo 1982: 136.)

Metsästy

Riekko oli tutkittavana aikana Utsjoen keskeisin riistaeläin. Jo Fellmanin aikana, 1800-luvun alussa, talvisin, kun ei ollut muuta ansiotuloa, pyydettiin Utsjoella riekkoa jopa pääelinkeinona. Fellmanin aikaan riekot kynnittiin ja niiden höyhenet myytiin Norjaan. Liha syötiin itse. (Fellman 1906: I: 491; III: 280.)

Tutkimusajankohtana riekkoja ei syöty itse, vaan ne myytiin tai vaihdettiin sellaisenaan kokonaisina kauppatavaraan Norjassa, jossa niistä maksettiin hyvin. Kauppiaat Skiippagurrassa, Venekentässä ja Kaarasjoella vaihtoivat riekkoja elintarvikkeisiin ja muuhun tarpeelliseen. Pienpyytäjät ja porottomat saattoivat myydä riekot kotonaan muille kauppaan menijöille. Silloin saaliista saatiin kuitenkin alhaisempi hinta. 1900-luvun alussa sai riekosta Norjassa 25 äyriä kappaleelta. Hinta vastasi suurin piirtein sokerikilon hintaa. Tätä tietoa vasten ymmärtää hyvin, miten suuri merkitys riekonpyynnillä aikanaan oli ja miksi useimmat Utsjoen talouksista pysyivät riekkoa sivuelinkeinonaan. Vain rikkailla poromiehillä ei ollut siihen tarvetta. (T. I. Itkonen 1948: II: 44; Paulaharju 1927: 86; Saressalo 1982: 112, 117.)

Dálvadaslaiset pyysivät riekkoa erityisesti läheisellä Gárdejohkan seudulla, Njiljohkan varsilla ja Njiljohmohkkejeaggin purojen varsilla. Myös naiset ja lapset laittoivat usein harrastus- ja harjoittelumielessä muutamia ansoja kyläkentän läheisyyteen puronotkelmiin. Pidemmille pyyntiretkille mentiin 20–30 kilometrin päähän Geavovuopmiin eli Mádjohkan ja Čársejohkan yläjuoksujen seudulle. Sinne rakennettiin turvekotia, joissa majoituttiin riekonpyynnin aikana tai sitten käytettiin jänkäniityille rakennettuja niittokotia. Tavallisesti joka perheellä oli oma kotansa tai useampia kotia, mutta joillakin perheillä oli myös yhteisesti käytettyjä kotia (T. I. Itkonen 1948: II: 265; Saressalo 1982: 75, 113–114, 116.)

Geavovuopmiin lähdettiin vähintään viikoksi–kahdeksi kerrallaan. Evästarpeet vedettiin turvekodalle keltalla ja riekot kotiin samoin keinoin samalla kun haettiin ruokatäydennystä kodalle. Tavallisesti pyyntimiehiä oli turvallisuussyistä kaksi. Yhdellä riekonpyytäjällä saattoi olla jopa 200–300 ansakaarretta, joissa jokaisessa oli kahdesta kolmeen ansaa. Kolmesataa ansaa oli vähimmäismäärä, jotta pyynti oli kannattavaa. Ansat piti tarkistaa vähintään joka toinen tai kolmas päivä. Parissa viikossa saattoi saada saaliiksi parhaimmillaan 100–150 lintua. Koko talven saalis oli tavallisesti 500–600 riekkoa, mutta ahkera metsästäjä saattoi hyvänä vuonna saada yli tuhat lintua. Oikein huonoina vuosina saalis on voinut jäädä muutamaan kymmeneen. Saalis toimitettiin myyntiin tavallisesti keväällä pyynnin loputtua. (J. Guttorm [I] 1925a; Helander 1925a; T. I. Itkonen 1948: II: 46; Saressalo 1982: 114–116.)

Riekonpyynti aloitettiin jo syystalvella, marras–joulukuussa, kun maassa oli riittävästi lunta ansojen tekemiseen. Paras ansapyyntiaika on tammi–maaliskuussa, jolloin lumi on vielä pehmeää ja riekot viihtyvät puroja ympäröivissä paju- ja koivutiheiköissä. Lisäksi riekko kokoontuu maaliskuussa soidinta ennakoiden parviin. Pyyntiaika määräytyi kunkin pyytäjän tarpeiden mukaan: jotkut pyysivät koko talven, toiset vain kuukauden. (T. I. Itkonen 1948: II: 45–46; Saressalo 1982: 112, 114.)

Riekkoja pyydettiin lähes ainoastaan lanka-ansoilla. Ansalankana käytettiin ensin pellavalankaa, 1920-luvulla jo pelkästään messinkilankaa, jota ostettiin Norjan puolen kauppiailta, tavallisesti Kaarasjoelta. 1930-luvulta alkaen riekkoa on voitu pyytää ampumalla ennen varsinaista ansastuskautta, loka–marraskuussa. (Helander 1925a; Saressalo 1982: 113–114.) Ylätunturissa pysyttelevää kiirunaa on voitu pyytää ampumalla talvisinkin, syys–maaliskuussa (suullinen tieto Anu ja Bertta Katekeetalta 2013). Yleensä riekkoja ei kuitenkaan ammuttu, koska ammuttu lintu tahriintui verestä ja niistä sai alhaisemman maksun (T. I. Itkonen 1948: II: 44). Ampumisen pelättiin myös hajottavan ja karkottavan riekkoparvet (Helander 1925a).¹⁰¹

Riekon lisäksi metsästettiin kettua, naalia, sutta, ahmaa sekä vähissä määrin saukkoa ja näätä. Niitä pyydettiin lähinnä turkisten tai tapporahan takia. Metsästys tapahtui ajamalla ja tuliaseella tai raudoilla, jopa myrkyllä. (Saressalo 1982: 117.) Ahmaa ja sutta pyydettiin myös ridalla. Ne olivat ennen kaikkea poromiesten pyyntikohteina, koska ne vaanivat porokarjaa. Vesilintuja pyydettiin satunnaisesti, mutta koska pyyntiaika meni päällekkäin heinänteon kanssa, jäi sen merkitys vähäiseksi. (Saressalo 1982: 117–118.)

101. Utsjoen alueen riekonpyyntiä ja sen metodeja esittelee tarkemmin esimerkiksi Valonen 1956.

Keräily

Keräilyn merkitys ei ollut erityisen suuri Dálvadasin elinkeinovalikoimassa. Keskeisin käytännön merkitys kotitalouksille oli kenkäheinän keruulla. Kenkäheinää niitettiin jänkäniittyjen laitamilta. Yhteen talouteen tarvittiin talvea varten kenkäheinää monta kymmentä kiloa. Kenkäheinää kerättiin myös vaihtotuotteeksi porosaamelaisille. (Saressalo 1982: 121.)¹⁰²

Aina toiseen maailmansotaan asti marjoja kerättiin vain oman talouden tarpeisiin, koska marjoja ei pitkien matkojen takia kannattanut erikseen lähteä toimittamaan kauppiaille. Kotitarpeiksi kerättiin syksyisin hilloja, mustikkaa, puolukkaa ja toisinaan Tenon saarissa kasvavaa villiä punaista viinimarjaa. Keskeiset hillastusalueet olivat Njiljohmohkkejeaggillä ja siitä itään sijaitsevilla soilla sekä kylästä kaakkoon sijaitsevilla soilla. Jänkäheinän niittoalueille rakennettuja turvekotia käytettiin myös hillastustukikohtina. (Saressalo 1982: 75, 119–121.) Marjoja syötiin yleisesti erilaisten maito-, kala- ja liharuokien kanssa (T. I. Itkonen 1948: I: 292).

Muista keräilykohteista maininnanarvoinen on väinönputki, jonka versoja kerättiin tietyiltä kasvupaikoilta kesäkuun alussa tuoreena syötäväksi (E. Katekeetta 1970; Saressalo 1982: 121). Toiset perheet Tenolla munittivat keväisin telkkiä ja koskeloita (Helander 1925b). Tunturissa kerättiin ja syötiin riekon ja kiirunan munia, jos pesä sattui löytymään (Helander 1925a).

Poronhoito

Katekeetta-sukua lukuun ottamatta kaikki Dálvadasin suvut harjoittivat enemmän tai vähemmän porotaloutta.¹⁰³ 1900-luvun alkuvuosina Utsjoen alueen porotalous taantui voimakkaasti ennen kaikkea 1890-luvulla ja 1900-luvun ensi vuosikymmenellä toistuneiden porotautien ja vaikeiden petovuosien takia (And. Kitty 1925a; T. Lehtola 1996: 238; M. Rasmus 1925a). Suurin romahdus tapahtui ensimmäisen maailmansodan elintarvikepulan vaivaamina vuosina, sillä ennen sotaa Utsjoella oli noin kymmentuhatta poroa, sen jälkeen enää noin yhdeksänsataa (E. Katekeetta 1970). Ennen toista maailmansotaa poromäärät eivät kohonneet enää ensimmäistä maailmansotaa edeltäneelle tasolla.

Kuten edellä mainitsin, Paistunturin paliskunnan perustaminen vuonna 1900 aiheutti suuria muutoksia alueen poronhoitokulttuurissa: jutava elämäntapa loppui, kun porosaamelaiset hankkivat talon, ja poroelinkeinosta tuli useille jokirannan taloille entistä merkittävämpi sivuelinkeino. Syynä oli siirtyminen ympärivuotisesta perhekunnittain tapahtuneesta paimennuksesta paliskunnan organisoimaan vuoroittaiseen yhteispaimennukseen ja kesäaikaiseen porojen

102. Suomen saamelaisten kenkäheinän keruuta ja käyttöä esittelee tarkemmin esimerkiksi T. I. Itkonen 1948: I: 372–377.

103. Birit Katekeetta os. Jomppanen (s. 1911–1988) omisti omalta suvultaan perittyjä poroja, jotka periytyivät edelleen hänen pojalleen toisen maailmasodan jälkeen. Perhe ei kuitenkaan tutkittavana aikana hoitanut poroja.

vapaana pitämiseen. Tämä helpotti yksittäisen poronomistajan työtaakkaa ja mahdollisti maatalouden töiden tekemisen porotöiden rinnalla. Dálvadaslaisista sekä Kádjá-Nillá että Antti Rasmus toimivat paliskunnan poroisäntinä. (V.-P. Lehtola 2012: 137, 144, 149–150, 153.)

1900-luvun alkupuoliskon mittaan karjatalouden merkitys kasvoi Dálvadasissa ohittaen selvästi poronhoidon merkityksen jo ennen toista maailmansotaa. Muutos koski erityisesti suurimittaisempaa porotaloutta harjoittaneita Rasmus- ja Pieski-sukuja, joskin Antti Rasmus sai edelleen ennen toista maailmansotaa pääasiallisen toimeentulonsa poronhoidosta nautakarjanpidosta huolimatta. Vuolab-suvun pääelinkeinona porotalous pysyi huomattavasti pidempään. Heilläkin oli melko suurimittaista karjataloutta sivuelinkeinona 1900-luvun alusta alkaen. (Saressalo 1982: 65–67, 129.)

Liki kaikilla kylän asukkailla oli sukulaisuussuhteita poronhoitajiin ja pienimuotoista poronomistusta. Tämän takia porotaloutta seurattiin ja sen toimintatavat tunnettiin. Myös Vuolabin perheen suuri merkitys Báišduottarin alueen porokulttuurissa toi oman vaikutuksensa kylän elämään. Kádjá-Nillá, Nils Vuolab, toimi myös raitiona alueen vähäporoisille eli hoiti heidän porojaan osana omaa eloaan. Kádjá-Nillán palkkio maksettiin vasoina. Lisäksi hänen renkeineen toimi nuoria miehiä melkein kaikista Ylä-Tenon perheistä. (Saressalo 1982: 124, 128.)

Paistunturin paliskunnan jokirannanasukkaat omistivat tutkittavana ajankohtana muutamia kymmeniä, enintään muutamia satoja poroja. Sen sijaan maatilastaan huolimatta suurporonhoitajaksi luettavalla Kádjá-Nillalla oli enimmillään 1800-luvun lopussa viitisentuhatta poroa, vuonna 1905 2000–3000, vuonna 1912 noin 1700, mutta 1920-luvulla enää pari sataa.¹⁰⁴ Antti Rasmuksella poroja oli vuonna 1905 noin 500 päätä. Samanlaisiin lukuihin ylsi Kádjá-Nillán Nillá-poika. Toisen maailmansodan alla Utsjoen yksittäisillä porosaamelaisillaakaan ei ollut enää yli tuhannen pään eloja. (T. I. Itkonen 1948: II: 143; V.-P. Lehtola 2012: 150–151.)

Aslak Outakoski (1937: 212) kirjoitti, että jokisaamelaiset pyrkivät 1930-luvulla lisäämään porojaan jopa 200–500 päähän taloutta kohti, mutta tästä ei Dálvadasissa ole mitään merkkejä, vaan kehitys on päinvastainen. Syynä lienee maatalouden suuri merkitys, sillä kuten Tiilikainen (1990: 42) korostaa, jokirannan asukkaat saattoivat osallistua porotöihin vain syys- ja talvikautena. Kesällä oli tärkeämpää kalastaa ja hoitaa maataloustöitä. Karjatalous koettiin niin tärkeäksi, ettei sen tarpeita haluttu uhrata poronhoidon kehittämiseksi.

Vaikka aktiivisen porotalouden osuus Dálvadasin asukkaiden omien elinkeinojen joukossa pieneni merkittävästi 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenten jälkeen, porotalouden epäsuora vaikutus kylän kokonaistalouteen oli kuitenkin huomattava koko tutkittavan ajan. Oman talouden tuotteilla vaihdettiin poronhoitajilta käsitöissä ja ruokataloudessa tarvittavia porotuotteita,

104. Lukujen suuruus hahmottuu paremmin, kun niitä vertaa koko paliskunnan porolukuun, joka oli 1800–1900-lukujen taitteessa 4000–5000 eläintä.

kuten poronlihaa, -taljoja ja -sarvia. Poronhoitajia kiinnostivat puolestaan karjataloustuotteet, kuten voi, lampaanjuusto, liha ja nahat, sekä käsityöt, kuten itse valmistetut ahkiot, reet, valjaat ja erilaiset tekstiilit. Myös kalaa käytettiin vaihtoartikkelina. Samoin oma työpanos, lähinnä pororenkinä toimiminen, oli vaihdon välineenä. (Saressalo 1982: 129–130.)¹⁰⁵

Muut ansiotyöt ja kauppa

Varsinaiset palkkatulot eivät olleet keskeisiä elämänmuodossa, joka keskittyi omavaraisuuteen ja välttämättömyystarpeiden vaihdantaan. Ansiotöiden merkitys nousi 1900-luvun alussa, kun rahakauppa alkoi yleistyä kaupankäyntimuotona. Vaihtokauppa säilytti kuitenkin koko tutkittavan ajan keskeisimmän kaupankäyntimuodon aseman. (Saressalo 1982: 66, 138.)

Jo pitkään käytössä olleita ansionhankintakeinoja olivat edellä mainittujen maataloustuotteiden, käsitöiden ja riekkojen myynnin lisäksi rahdinajo, merikalastus sekä puutavaran uitto ja myynti Jäämerelle. 1900-luvun alussa rahdinajo palkkiota vastaan oli vilkasta. Dálvadaslaiset ajoivat hevosilla Tenon jäätietä pitkin rahtia Ylä- ja Ala-Tenon välillä. Tämä toimeentulomuoto myös vakiinnutti hevosen osaksi alueen saamelaista kulttuuria. Kesäisin hevosrahtia vastasivat osittain venekuljetukset Tenoa pitkin. (Saressalo 1982: 82, 138.)

Fellman kuvaa, kuinka ennen karjatalouden kehittymistä, 1800-luvun alussa, liki koko Utsjoki tyhjjeni kesäksi, kun porosaamelaiset muuttivat kesälaitumille ja kalastajasaamelaiset merikalaan Norjan rannikolle (Fellman 1906: III: 281). Merikalastus olikin merkittävintä 1800-luvulla. Kausiluonteinen Jäämeren kalastus Varangin-, Teno- ja Porsanginvuonoilla toi säännöllisen ansiotulon monille perheille aina ensimmäiseen maailmansotaan asti. Tenolaisia kävi Jäämerellä ainakin vuoteen 1916 asti. Kalastusrajoitukset ja maatalouden työvuoden tiivistyminen tekivät kuitenkin lopun tästä ansiomuodosta. (Saressalo 1982: 109–110, 139.)

Jäämeren rannalla työskenneltiin tavallisesti päiväläisinä veneiden apumiehinä, mutta jopa osakkaina tai sitten laituritöissä eli perkaamassa, kuivatamassa tai suolaamassa saalista. Palkka maksettiin tavallisesti rahana. 1900-luvun vaihteessa merikalaan lähdettiin maalis–huhtikuussa riekostuskauden jälkeen ja töissä oltiin touko–kesäkuuhun asti. Saadulla palkalla ostettiin merenrannan kauppiailta viljaa, suolaa ja muuta tarpeellista. Kaupat tehtiin joko heti keväällä pois lähdettäessä tai syksyllä talvivarastoja haettaessa. Suola ostettiin joka tapauksessa jo keväällä kesän lohisaaliin säilömistä varten. (T. I. Itkonen 1948: I: 542; Saressalo 1982: 110.)

Rakennuspuun uitto ensi alkuun Outakosken, sittemmin Inarijoen ja Kaarasjoen, männiköistä oli ajoittain merkittävä tulonlähde. Puutavaraa uitettiin Inarijoen männiköistä puuttomalle Jäämeren rannikolle erityisesti 1800-luvun

105. Paistunturin poronhoitoa ja sen käytäntöjä tutkimusajankohtana kuvaavat tarkemmin T. I. Itkonen 1948: II: 143 ja Saressalo 1982: 126–128.

lopussa ja 1900-luvun alussa. Puutavara rahdattiin metsästä jokivarteen, uitettiin Tenon suulle ja myytiin. Ainakin vielä Fellmanin aikaan uitettiin myös valmiiksi veistettyjä hirsitalonrunkoja ja venelautoja, joista maksettiin huomattavan hyvä hinta. (Fellman 1906: III: 281; IV: 253; T. I. Itkonen 1948: II: 211; M. Rasmus 1925b; Saressalo 1982: 53, 139.)

1900-luvun mittaan erilainen omien tuotteiden kauppa nousi yhä merkittävämmäksi. Kauppaa käytiin edelleen ensisijaisesti Norjan puolella Isovuonossa (Karlebotn), Tenonsuulla, Porsanginvuonossa, Lemmijoella (Leavdnja, Lakselv) ja jopa Alattion Bossegohpissa (Bossekop) asti. Erityisesti kotiteollisuustuotteet, kuten veneet, ahkiot, reet, sukset, puuastiat, muokatut lampaantaljat sekä omatekoinen sarka olivat kysytyjä maataloustuotteiden ja riekkojen ohella. Myös lohta myytiin. Erityisesti käsitöistä on voitu saada rahaa, mutta usein nekin vaihdettiin muihin tuotteisiin rahan sijaan. Vaihtoartikkeleja olivat jauhot, kahvi, sokeri, suola, tupakka, kalantraani, kevättalvella myös jäädytetty turska ja saita, joita suolattiin ja kuivattiin kesän varalle huonon lohisaaliin pelossa. (I. Aikio 1925; T. I. Itkonen 1948: II: 211, 217, 219; Länsman 1925; Oksala 1988: 132; Paulaharju 1927: 74–75; Saressalo 1982: 139–140.)

Satunnaisia ansiotuloja dälvadaslaiset tienasivat myös toimimalla poronkeinä tai myymällä matkalaisille jäkälälimppuja. Palkka tai maksu oli tavallisesti kuitenkin luontaistuotteita, useimmiten poroja. Vuoden renginpalkka Utsjoella oli 1900-luvun alussa kaksi–kolme aikuista poroa tai vaadinvasaa. Ahkera saattoi saada lisäksi peskinahkoja. Joskus harvoin voitiin maksaa pieni osa palkasta rahanakin. (Lukkari 1925; Saressalo 1982: 76, 139–140; M. Vuolab 1925.)

Kuva 19. Uccpárnáá Issá, Johan Iisakki Mattus. (Tuntematon, arviolta 1930-luvulta.)

Kuva 20. Uccpárnáá Matti, Matti Mattus. (Tuntematon, arviolta 1960-luvulta.)

3.3. Aanaar, Čovčjävrin ja Kosseennâmin alue

3.3.1. Aalgâš

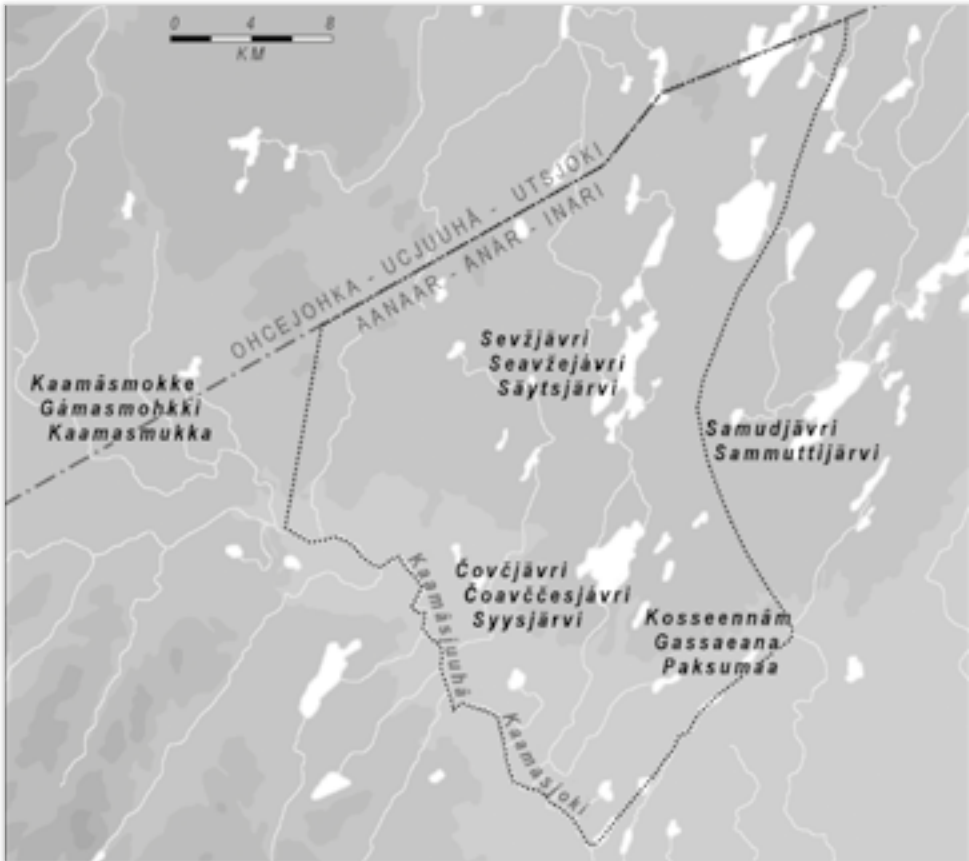
Manengâs mun kuárjum ollâgâsân
 manen jieččâm návt vaibâdâm
 vistig rotoeennâm čoođâ
 sitte nuádiselgist pajas vääri
 ciágu vieltti kiává vuoimij ool
 piestuh kuášku, njavhâstâm
 vuoinâstâm, já oppeet kuárjum
 vijnmâg lam alne, ollâgumos pääihist.
 Tie liáddáá eennâm muu vuoluupeln
 nuuvt kuhás ko čalme uáiná
 táát uáinu lii suotâs
 táán tiet mun vaibâdim jieččâm.
 Mäcidijn jyehi läävhist
 láppojuh muorâi tuáhá
 toh uápis pääihih
 maid lijjim halidâm uáinid.¹⁰⁶

3.3.2. Sijainti, luonto ja kulkuyhteydet

Čovčjävrin eli Syysjärven ja Kosseennâmin eli Paksumaan alue sijaitsee Suomen Pohjois-Lapissa Inarin kunnan pohjoisosassa, Inarinjärven luoteispuolella ja Beazetin eli Petsikko-tunturin muodostaman vedenjakajan eteläpuolella. Tutkittava alue rajautuu luonnollisia ja yhteisöjen käyttöalueiden väljiä rajoja seurailleen lännessä ja pohjoisessa Utsjoen ja Inarin väliseen kunnanrajaan. Tämä raja ei ole ainoastaan uusi keinotekoinen hallinnollinen raja, vaan seuraa Tenon–Utsjoen ja Inarinjärven–Paatsjoen vesistöjen välistä vedenjakajaa. Tämä luonnonraja on myös vanha Inarin ja Utsjoen siidojen raja (Vorren 1978: 265–266) sekä inarinsaa-men ja pohjoissaamen välinen kieli- ja kulttuurirajaa. Tutkittavan alueen etelärajana on Kaamâsjuuhâ eli Kaamasjoki sekä Tuurupuolžâ eli Tuuruharju. Idässä alueen raja kulkee Čovčjävrin ja Samudjävrin sekä Juullâmjävrin ja Ruáptujävrin välitse Kiesväärin kautta. Alueella on etelä–pohjoissuunnassa pituutta noin 40 kilometriä ja itä–länsisuunnassa noin 30 kilometriä. (Ks. Kuva 21.)

Čovčjävri–Kosseennâmin alueen eteläosassa, Čovčjävrin eteläpuolella kulkee männyn yhtenäisen esiintymisen pohjoisraja. Rajan pohjoispuolella kasvaa tunturikoivikkoja, jonka tiheys vaihtelee alueittain tiheästä metsämäisestä tyy-pistä aina hyvin harvapuiseen alatunturin koivikkoon. Varsinaisia paljakka-alueita tutkimusalueella ei ole. Mäntyrajan kohdalla myös aluskasvillisuuden luonne muuttuu: mäntymetsäalueella aluskasvillisuus on yleiseltä luonteeltaan reheväm-pää kuin tunturikoivikoissa. Tunturikoivikkojen aluskasvillisuus muodostuu pääasiassa variksenmarjasta ja erilaisista jäkälistä. Männiköissä sammalet, jäkälät ja varvut, kuten mustikka ja puolukka, ovat tavallisimpia. (Kauhanen 2004: 24–26.)

106. Aune Vesa (1992, kirjassa ei ole sivunumeroita).

Kuva 21. Čovčjävrin ja Kosseennâmin asukkaiden käyttöalue Ilmari Mattukselta ja Matti Morottajalta saatujen suullisten tietojen mukaan. Rajat ovat summittaiset, sillä eri käyttöalueiden rajat ovat olleet joustavia ja alueet osittain päällekkäisiä. Alueella on ollut vielä tarkempi alajakko, jonka mukaan on jaettu esimerkiksi kunkin perheen niitto- ja marjastusalueet. Sen sijaan esimerkiksi poroja on hoidettu yhdessä, joten se ei ole vaikuttanut alueen jakoon. Vanhempaan aikaan talvipaikat ovat sijainneet mäntymetsäalueella etelässä ja kesäpaikat purajalla tai avotunturissa pohjoisempana. Sittemmin Čovčjävrillä on alettu asua ympäri vuoden.

Čovčjävri–Kosseennâmin alueen pohjoisosalle ovat luonteenomaisia laajat suot, joista osa on palsasoita, osa tunturi- ja vaivaiskoivua sekä pajuja kasvavia korpia. Soiden välissä ja keskellä on runsaasti pienehköjä lampia ja järviä. (Kauhanen 2004: 28–29.) Joet ovat Kaamâsjuuhâa lukuun ottamatta pienikokoisia, valtaosin puroja. Siellä täällä on suuria järviä, kuten Juttjävri, Juulâmjävri, Sevžjävri ja Čovčjävri. Maasto on yleisesti ottaen alavaa, siellä täällä on matalahkoja vaaroja.¹⁰⁷ Alueen pohjoisosassa Sevžjävristä alkaen maasto

107. Maaston alavuutta kuvaa hyvin Ilmari Mattuksen muistelmissaan kuvaama pikkupojan suuri ihmetys hänen ensi kertaa nähdessään Tuurupuolžân, Kaamasen lähellä sijaitsevan harjun jyrkästi reilut kaksikymmentä metriä nousevan rinteen. (Il. Mattus 1996b: 8).

alkaa kohota loivasti lähestyttäessä vedenjakajaa ja Gálddoavuin tunturialuetta. Alueen erityispiirteenä voi mainita sen, että maastonmuodot ovat muovautuneet lounais-koillisakselilla pitkänomaisiksi viimeisen jääkauden muistona. Tämä maaston piirre vaikeuttaa paikoin maastossa kulkemista poikkisuunnassa tämän akselin suhteen. (Tynys 2004: 113.)

Alue on ollut Pohjois-Lapin asutuskeskuksiin nähden takamaata. Sen tähden myös tiestö on alueella hyvin nuorta. Sen sijaan Inarin kirkolta Utsjokisuulle kulkenut postipolku on kulkenut alueen läpi ikimuistoisen ajan. Postipolun palveluihin kuuluivat valtion ylläpitämät autiotuvat ja postinkuljettajalle tarkoitetut veneet alueen suurilla järvilla. Kesäisin postimies kulki jalan ja veneellä, myöhemmin pyörälläkin, talvisin poroilla. Posti kulki kaksi kertaa viikossa. Postimiehen mukana kulki myös muita matkalaisia. Postipolkua alettiin kunnostaa ratsutiekse vuodesta 1922 alkaen. Maantie Kaamasesta Syysjärvelle valmistui vuonna 1939. Tietä Syysjärveltä Utsjoelle jatkettiin 1950-luvulla ja se valmistui 1958. (Länsman 2000: 57–58; Ii. Mattus 1996: 8, 73, 77; Mattus – Valle 1976; Nahkiaisaja 2003a: 246, 252.)

Toinen Čovčjävri–Kosseennâmin alueen kautta kulkenut tie oli vielä 1900-luvun alkupuolen käytössä ollut talvitie Varankiin. Reitti kulki ensi alkuun Kosseennâmin ja Ijjävrin (Iijärvi) kautta tunturien poikki Isovuonon (Karlebotn) markkinapaikalle. Kun keskuskauppapaikaksi tuli Reisvuonâ eli Reisivuono, reitti siirtyi kulkemaan idempänä: Kosseennâmistä kuljettiin Njižžjävriille (Nitsijärvi), Čovčjävriiltä Suprun ja edelleen Čevetjävriin (Sevettijärvi) kautta merelle. Tietä ei ollut viitoitettu eikä muutenkaan merkitty maastoon Inarijärven pohjoisrannan pohjoispuolella. Reitin käyttö oli nimismiehen mukaan vähäistä, mutta se oli alueen asukkaiden tärkein Jäämerenreitti. (T. Lehtola 1996: 250; 1998: 272; Mattus – Mattus 1976; G. Mujo 1925b; Nahkiaisaja 2003a: 246.)

3.3.3. Asukkaat ja maankäyttö

Čovčjävri–Kosseennâmin tutkimusalueella on kaksi asutuskeskittymää: pohjoisempi Čovčjävri eli Syysjärvi, jossa asui syysjärveläisiä (*čovčjävraliuh*) ja eteläisempi Kosseennâmin eli Paksumaa, jossa asui paksumaalaisia (*Kosseennâmluih*). Čovčjävriellä oli tutkittavana ajankohtana kolme taloa, jotka sijaitsivat Čovčjuuhân luusuaan päättyvän lahden rannoilla. Lahden itärannalla sijaitsi Kesäkenttä, jossa asui toinen Mattus-sukuisista perheistä (*Vuolikiäzzáh* 'Ollinpääläiset'). Tila oli lohkottu vuonna 1851 perustetusta tilasta nimeltään Pohjoisin. Lahden länsirannalla pohjoisempana sijaitsi kruunun vuokratila Syysjärvenranta (myöhemmin Niemelä), jossa asui toinen Mattus-sukuinen perhe (*Maatikiäzzáh* 'Matinpääläiset'). Kolmantena oli länsirannalla eteläisempänä sijaitseva Aikio-suvun vuonna 1895 perustama kruununtila Palomaa, jossa asui vuodesta 1907 alkaen Mattus-, sittemmin Valle-sukua. (Lehtola – Nahkiaisaja 2003: 347, 504, 506; Ii. Mattus 2004a; Ii. Mattus 2011: 42; Mattus – Mattus 1976; Mattus – Valle 1976.)

Kuva 22. Sammläsh-äjijh, Samuel Andersinpoika Mujo vaimonsa Anna Gabrielintytär Mujon (os. Morottaja) kanssa kesäpaikallaan Sevžjävriellä. (Samuli Paulaharju 1926.)

Syysjärven vanhin hirsitalo oli Aikioiden 1800-luvun loppupuolella rakennettu talo. Kesäkentän talo rakennettiin noin vuonna 1901. Molemmat talot oli rakentanut Kirkverd-Juhánâs, Juhani Aikio. Alueen ainoa sauna oli 1930-luvulta alkaen Vallen perheellä. Heidän saunassaan saunoivat myös lähinaapurit, mutta sinne tuli kauempanakin asuvia naapureita. (Il. Mattus 2011: 40, 42.)

Kosseennâmissa oli alun perin yksi talo, nimittäin Aikio-suvun vuonna 1857 perustama Törmäsen kruununtila. Kosseennâmissa on ollut kuitenkin talo huomattavasti pidempään, koska esimerkiksi Jacob Fellman, joka toimi Inarin ja Utsjoen pappinan vuosina 1819–31 tuntee talon nimeltä (esim. Fellman 1906: I: 24, 436, 484 ja III: 250). Törmänen jaettiin vuonna 1877 kahdeksi tilaksi: Törmäseksi (Taaveeb Kosseennâm), joka oli vanha kantatila, ja Paksumaaksi (Määddib Kosseennâm), joka oli kantatilasta lohkottu niin sanottu Kaapin talo aikaisemman isännän Gabriel Morottajan ja/tai talon myöhemmän isännän Gabriel Mujon mukaan. (Lehtola – Nahkiaisoja 2003: 347, 504.)

Törmäsen talossa asui ensin Aikioita, sitten Saijets-sukua. Tilanne muuttui jälleen, kun talon tyttäret naivat kotivävyt Utsjoelta. Kentässä oli kaksi taloa, joista toisessa asui Högman-sukua ja toisessa Holmberg-sukua. Paksuma talossa asui ensin Morottaja-sukua, sitten Mujoja, josta tuli talon pääsuku Samuel Andersinpoika Mujon (Njuámmil-Saammâl, Sammlâš-äijih) naitua Gabriel Morottajan tyttären Annan. Samaan kenttään rakennettiin myöhemmin uusi talo, jota käytettiin toisen perhekunnan asuntona.

Tutkimusalueella on edellä mainittujen talojen lisäksi ollut vielä kolmas vanha tila kruununtila Aaltola. Sen perusti Mattus-suku Álttoojävrin itärannalle lähelle Kosseennâmin taloja vuonna 1858. Talo oli suvun talvipaikka, kesät vietettiin Juullâmjävrin tienoilla tunturimaastossa tutkimusalueen pohjoisreunalla. Talo siirtyi aikaisemmin mainitulle Juhani Aikiolle vuonna 1908. Aaltolan talon viimeisen Mattus-suvun jäsenen Heikki Mattsinpoika Mattuksen (Máárjá Hendrih, Hendrih-äijih, s. 1847) poika Heikki Heikinpoika Mattus (Máárjá Hendrih Heikkâ, Heikk-äijih, Ucpáárnâš, s. 1868) aloitti isäntänä Čovčjävrin Palomaan talossa. Aaltola siirtyi Aikion kuoleman jälkeen Gabriel Mujolle ja siinä asui tämän vaimon edellisessä avioliitossa saama poika Frans Isak Morottaja. (T. I. Itkonen 1948: II: 271; Il. Mattus 1992: 7; Il. Mattus 2004a: 7; Mattus – Mattus 1976; Lehtola – Nahkiaisoja 2003: 347, 504.)

Näiden lisäksi on tutkimusalueella asunut ympäri vuoden ainakin Uccâ Sevžjáávrásillä (Pieni Säytsjärvi) vanhapoika Matti Sarre, Uccâ Maatiš (s. 1885). Hän eli myymällä kalaa eri ostajille tai toimimalla kalastusrenkinä kauppiaille eli pyysi kalaa tämän laskuun. (Il. Mattus 1993: 38; J. Mattus 1995:18.)

Inarissa oli osalla taloista erilliset kesä- ja talvipaikat. Talvipaikan (*talvipäikki*) piti sijaita sellaisessa paikassa, jossa oli runsaasti jäkälää ajoporoille ja polttopuuta, mieluiten suojaisassa metsämaastossa. Talvipaikassa oli tavallisesti kenttä, jossa kasvava heinä niitettiin talveksi kotieläimille. Asumus oli tavallisesti paremmin rakennettu ja varusteltu kuin kesäpaikassa. Talvipaikka sijaitsi usein talvitien varrella. (I. Itkonen 1912; T. I. Itkonen 1948: I: 243–244; Ii. Mattus 1996: 68; Morottaja 1976; Paulaharju 1914 V; Paulaharju 1927: 32; Virtanen; Äimä 1902b: 36–37.)

Talvipaikan sijainti valittiin poronhoitoa silmällä pitäen, kesäpaikan (*kesipäikki*) tuli olla kalaisan järven rannalla, mitä talvipaikka tavallisesti ei ollut. Kalastus oli ensisijainen syy muuttoon. Toissijainen syy oli, ettei talvipaikassa ollut kesälaitumia lehmille. Jos talvipaikan kenttä ei tuottanut heinää, piti kesäpaikalla olla hyvin heinää kasvava, karjalta aidattu kenttä tuottamaan rehua talven varalle. Jotta kalankuivaaminen onnistuisi hyvin, valittiin vanhempaan aikaan kesäpaikaksi tuulinen ja kallioinen ranta, joka kuumeni auringonpaisteessa. Lehmänpidon yleistyttyä muutettiin kesäpaikat kallioniemiltä heinäisiin lahden- ja vuononperukoihin. Pohjois-Inarissa myös hillasoiden läheisyys oli hyvän kesäpaikan ominaisuus. (T. I. Itkonen 1921: 35, 64; T. I. Itkonen 1948: II: 185, 243–244; Ii. Mattus 1996: 68; Morottaja 1976; Paulaharju 1914 V; Paulaharju 1927: 32; Virtanen; Äimä 1902b: 37.)

Vaikka 1900-luvun alussa monet inarilaiset asuivat jo ainoastaan yhdessä paikassa ympäri vuoden (Äimä 1902b: 37), Paksumaan ja Törmäsen perheillä oli tutkittavana ajankohtana vanhan inarinsaamelaisen asumismallin mukaisesti kaksi asuinpaikkaa. Varsinaiset tilat olivat perheiden talvipaikkoja, kesäpaikat sijaitsivat Sevžjävrillä tunturimaastossa. Mujoilla oli kesäpaikalla pieni hirsitupa, Högmanit ja Holmbergit asuivat turvekodassa, mutta aikaisemmin Törmäsen talollakin oli ollut paikalla tupa. Lisäksi oli rakennettu tarpeen mukaan aittoja. (Buharov 2010: 149; T. I. Itkonen 1948: II: 243; Ii. Mattus 1996: 68; J. U. Mattus 1997: 7.)

Paksumaalaisten vuotuismuutto (*varriistállâm*) alkoi keväällä ennen juhannusta, kun jäät olivat sulaneet. Muuttomatka talojen välillä oli reilu 20 kilometriä. Ensimmäisenä muutti karja, monet lehmät ja lampaat, hoitajineen. He, tavallisesti muutama nainen ja joitakin lapsia, kulkivat jalan koko matkan. Lehmät olivat niin oppineita muuttamiseen, että alkoivat alkukesästä luonnon vihertyessä kulkea jo omia aikojaan Sevžjävrille. Loppu väki, joka toi myös tavarat, käveli osan matkasta, mutta kaksi suurta järveä soudettiin. Matka oli pienille lapsille todella raskas. Mukaan otettiin vaatteita, ruokaa ja astioita. Kuljetettavaa tavaraa oli paljon, koska omaisuutta oli niin vähän, ettei molempiin taloihin riittänyt erillisiä tavaroita, vaan niitä piti kuljettaa talosta toiseen. Tavarat kuljettiin tavallisesti kantamalla, myös lapsilla oli omat taakkansa. Ne harvat, joilla oli polkupyörä, käyttivät sitä apuna. Syyskesällä palattiin taas etelään talvipaikoille ennen lumentuloa tai ensilumessa kahlaten. Talvella haettiin isommat tavarat porohärillä. (Ii. Mattus 1996: 68–69; Nivasalo 1960; Mattus – Valle 1976.)

T. I. Itkonen (1948 I: 243) kirjoittaa, että sellaisille inarinsaamelaisille talouksille, joilla oli vain yksi asuinpaikka, poronhoito oli tavallisesti tärkein elinkeino. Tätä lausuntoa vastaa syysjärveläisten tilanne, sillä he eivät enää vuosittain muuttaneet erilliseen kesäpaikkaan, vaan asuivat samassa paikassa ympäri vuoden. Tilanne on kuitenkin ollut aikaisemmin erilainen, sillä vielä 1800-luvun lopussa Aaltolassa asuneet Mattukset, viimeisenä heistä Heikki Mattsinpoika Mattus (Máárjá Hendrih, Hendrih-äijih), noudattivat vanhaa useamman asuinpaikan vuotuiskiertoa. (Mattus – Mattus 1976.)

1800-luvulla vuotuiskierto toimi seuraavasti. Talvet asuttiin Aaltolan tilalla, jossa oli asuntona pieni, yksihuoneinen hirsitupa, muilla asuinpaikoilla turvekota. Keväällä asuttiin Ruáptujávrillä, kesällä vuoroin Juttjávrillä, vuoroin Nikolásjávrillä ja syksyllä Juullámjávrillä. Kesä- ja talvipaikan väliä oli linnuntietä noin 32 kilometriä. Kesäpaikkaa vaihdettiin joka vuosi, jotta voitiin vuorotellulla säästää järviä loppuunkalastamiselta. Muutkin saivat käyttää samoja järviä kesän ja syksyn kalastukseen sekä rakentaa halutessaan sinne turvekodan. (T. I. Itkonen 1948: II: 243–244; Mattus – Mattus 1976.)

Vuotuiskierrolla mukana muutti koko perhe lehmineen ja muine karjoi-neen. Mukaan otettiin nuotta ja verkkoja. Tarvittavat tavarat vietiin aina kevät-talvella valmiiksi seuraavaa kesää varten. Saadut kalat kuivatettiin paikanpäällä auringossa ja tuulessa ja haettiin muuttoaikaan härillä talvipaikkaan vietävik-si. Kaloja säilytettiin kalastuskentässä pienessä aitassa. (Mattus – Mattus 1976.) Syysjärvelle muuttamisen jälkeen vanha *varriistállám*-perinne näkyi ainakin 1930–40-luvuille asti pitkinä syyskalastusmatkoina tunturijärville, etenkin Juul-lámjávrille. Näille matkoille eivät perhe tai kotieläimet enää seuranneet muka-na. (Mattus – Valle 1976.)

Erillisten kesä- ja talvipaikkojen välinen vuotuismuutto alkoi vähetä Inarissa 1800-luvun loppupuolella. Samaan aikaan Suomen valtio saattoi lop-puun pitkän prosessin, jonka seurauksena se yksipuolisesti määritteli Pohjois-Lapin jakamattomat maat omaisuudekseen. Lieneekö ajoitus sattumaa vai ei. Tästä huolimatta maankäyttö jatkui enimmäkseen vanhan tavan mukaan. Tässä vaiheessa loppui myös Syysjärven Mattusten muuttoperinne ja he aset-tuivat asumaan ympärivuotisesti Syysjärvelle. Tähän lienevät olleet syynä sekä karjan- että poronhoidon merkityksen kasvaminen suhteessa kalastukseen sekä yleinen vaurastuminen. Paikallaan asuttaessa rehunkasvatusta oli helpompaa ja toisaalta Syysjärven sijainti mäntymetsän rajalla oli optimaalinen poronhoidon kannalta. Suomalaisen uudisasutuksen lisääntyessä ja saamelaisväestön mää-rän kasvaessa monen perheen poika tai kotivävy otti jonkin vuotuisasuinpaikan pysyväksi asuinpaikakseen.¹⁰⁸ (T. I. Itkonen 1948: II: 244; V.-P. Lehtola 2012: 31; Mattus – Valle 1976.)

Vuotuismuuttoperinne loppui yleisesti ottaen Inarissa kokonaan viimeis-tään toiseen maailmansotaan. Paksumaan talon väki lopetti kesäpaikalle muut-tamisen kuitenkin vasta toisen maailmansodan jälkeen, Törmäsen talon Holm-bergit jatkoivat sitä senkin jälkeen (T. I. Itkonen 1948: II: 244; II. Mattus 1997b: 22).

3.3.4. Historia

Historialliset lähteet Čovčjávri–Kosseennâmin alueelta toiseen maailmansotaan asti ovat todella vähäisiä, koska alue on ollut hallinnollisesta näkökulmasta peri-feriaa, jossa oli vähän asukkaita. Virallisissa kirjallisissa lähteissä alue esiintyy lähinnä talojen perustamisen tai Kaamasen–Utsjokisuun postipolkuun liittyvien

108. Vertaa samankaltaiseen ja -aikaiseen kehitykseen Utsjoella, jota on kuvattu edellisessä luvussa.

päätösten yhteydessä. Lisäksi useat Utsjoelle tai Utsjoelta matkanneet matkalaiset ovat maininneet alueen taloja ohimennen. Hieman tarkempia kuvauksia tutkittavalta ajanjaksolta on esimerkiksi Paulaharjulla (1927) ja Buharovilla (2010). Laajemmalti merkittävistä tutkittavan ajan tapahtumista Čovčjävri–Kosseennâmin aluetta ovat koskettaneet jossain määrin ensimmäisen maailmansota, joka aiheutti erityisesti Inarissa yleistä elintarvikepulaa, kun kaupankäynti Norjassa oli kielletty (esim. T. Lehtola 1996: 262; Lehtola 2012: 159–162). Sen sijaan esimerkiksi vuoden 1920 espanjantaudilta tällä syrjäseudulla säästytettiin, vaikka Inarin ensimmäiset tautitapaukset olivat Kaamasen kylässä (V.-P. Lehtola 2012: 197). Alueella elettiin omassa rauhassa, omaa elämää.

Muistitietoa alueelta, sen omista tapahtumista ja elämänmuodosta on olemassa kuitenkin paljon ja paikalliset asukkaat ovat olleet poikkeuksellisen ahkeria sen tallentamisessa kirjalliseen muotoon. Muistitiedon tallentajista mainitakoon esimerkkeinä Iisak Mattus, Ilmari Mattus ja Matti Morottaja (tarkemmin lähdeluettelossa). Lisäksi alueen muistitietoa ja kertomusperinnettä on tallennettuna useassa arkistossa äänitteinä ja muistiinpanojen muodossa. Muistitieto tietää kertoa esimerkiksi, että Mattuksen suku on asunut Čovčjävri–Kosseennâmin seudulla ainakin 1700-luvulta lähtien. Matti Mattus (s. 1900) tiesi viisi polvea esi-isiään nimeltä sekä tietoja näiden elämästä ja elinkeinoista. (Mattus – Mattus 1976.)

3.3.5. Kontaktit ympäröivien yhteisöjen kanssa

Kuten edellä kuvasin, koskettivat suuren maailman tapahtumat melko vähän Čovčjävri–Kosseennâmin alueen asukkaita sekä hyvässä että pahassa. Sama koskee myös kontakteja muiden yhteisöjen kanssa. Matti Mattuksen mukaan he asuivat syrjäseudulla ja erillään muista inarilaisista (Mattus – Mattus 1976). Miehet tapasivat enemmän ihmisiä kotipiirin ulkopuolella esimerkiksi kauppatmatkoilla ja poroerotuksissa, mutta erityisesti naiset, joita karjanhoito satoi kotioloihin, elivät eristyksissä. Toki vierailtiin oman kylän piirissä naapuritaloissa ja kauempanakin, mutta kun naapurit olivat, lähitaloja lukuun ottamatta, usean kilometrin matkan päässä, eivät vierailut voineet olla jokapäiväisiä. Kuulumisia muualta kertoivat postipolkua kulkeneet satunnaiset matkalaiset sekä postimies, jonka mukana saattoi kulkea matkailijoita, kuitenkin lähinnä kesäaikaan. 1920-luvulta alkaen matkailijoita saattoi olla melko runsaastikin eli parhaimmillaan jopa viiden–kuuden hengen joukkoja (esim. V.-P. Lehtola 2012: 218). Vuosittain päästiin muita inarinsaamelaisia tapaamaan ainakin juhannuksena, kun matkattiin Inarin kirkolle perinteisille markkinoille ja kirkonmenoihin (*kirkkolitto* 'yhdessä eri seutujen ihmisten kesken sovittu tapaaminen perinteisten kirkkopyhien yhteydessä') (G. Mujo 1926; Nivasalo 1960).

Eniten kontakteja alueen asukkailla oli pohjoissaamelaiden kanssa, sillä alueen pohjois- ja länsipuolella on asunut pohjoissaamelaisia ainakin ihmismuistien ajan. Kuten edellä on tullut ilmi, oli tutkimusalueella myös joitakin perheitä, joissa mies tai vaimo oli pohjoissaamelainen. Sen sijaan suomalais-saamelaisia pariskuntia ei ollut toisin kuin etelämpänä Inarissa, jossa ne olivat lisääntyneet

voimakkaasti 1890-luvulta alkaen (esim. V.-P. Lehtola 2012: 211). Sekä Čovčjävrin että Kosseennâmin asukkaat olivat paljon tekemisissä pohjoissaamelaisten kanssa toisaalta seka-avioliittojen luomien sukulaissuhteiden kautta ja toisaalta Utsjoen puolen saamelaisten kanssa yhteisen poroelinkeinin takia. Erityisesti nuorilla inarinsaamelaismiehillä oli tapana toimia pohjoissaamelaisten naapurien renkeinä tienaaamassa rahaa tai poroja.¹⁰⁹ (esim. Buharov 2010: 115; Paulaharju 1927: 19).

Suhteet utsjokisten kanssa eivät kuitenkaan olleet aina erityisen lämpimiä. Veli-Pekka Lehtolan (2012: 29–30) mukaan inarinsaamelaïsilla ja Utsjoen porosaamelaïsilla oli jatkuvasti riitoja ja kahnauksia ainakin 1800-luvun ajan. Lisäksi molemmat osapuolet olivat leimanneet toisensa tietynlaisiksi ja tunsivat ylemmyyttä suhteessa toisiinsa samalla kun halveksuivat vastapuolta. Paikallistasolla, kuten tutkimusalueellani, tällaiset stereotyyppiat eivät voineet elää, vaan suhteet olivat hyvät ja tasapuoliset. Sen sijaan etäämpänä asuviin Utsjoen saamelaisiin suhtauduttiin suurella varauksella (esim. S. Mujo 1925 II).

Suomalaisia alkoi muuttaa tutkimusalueen eteläosiin Kaamasen seudulle varsin myöhään, vaikka ensimmäiset neljä uudistilaa oli perustettu Kaamasjokivarteen jo 1800-luvun alkupuoliskolla. Kaamasjoen suupuoli on alueen mitataavassa rehevää seutua ja siksi houkutteli maatalouselinkeinin harjoittajia. Suuri osa tilojen perustajista oli kuitenkin paikallisia verovapauden houkuttelemia saamelaisia: vuosien 1851–91 välillä kaikki Muddusjärven kylässä perustetut uudistilat olivat saamelaisten perustamia. 1900-luvun mittaan uudistilojen määrä kasvoi edelleen. Suomalaisten lukumäärä pysyi siitä huolimatta aina pienenä: määrä lisäsivät varmaan eniten suomalaistuneet saamelaiset uudistilalliset.¹¹⁰ Lisäksi esimerkiksi Teuvo Lehtola (1996: 304) on kirjoittanut siitä, kuinka Inarin pohjoisimpien osien suomalaisasukkaat alkoivat suorastaan saamelais-tua alueen oloihin sopeutuessaan, joten rintamaiden supisuomalaista asutusta ei alueella oikeastaan koskaan ollut. Suomalaistalollisten lisäksi alueella kulki 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella esimerkiksi suomalaisia tietyömiehiä ja kartoittajia. Pitkälle 1900-luvun alkuun asti suhteet Ruijaan olivat kuitenkin paljon kiinteämmät ja tärkeämmät kuin suhteet muualle Suomeen. Alueen asukkaat kävivät erityisesti Varanginvuonolla merikalanyllynnissä sekä kauppamatkoilla. Siellä inarinsaamelaïsilla oli kontakteja merisaamelaisten kanssa, mutta myös alueen suomalaisten eli kveenien kanssa. Skandinaaviset kontaktit olivat hyvin marginaalisia. (V.-P. Lehtola 2003b: 386; 2012: 61–64; Morotaja 2006; Nahkiaisola 1998: 63–68; 2003a: 225–226, 252; 2003b: 169, 174, 178–179.)

Inarinsaamelaiset ovat osanneet monia kieliä ja olleet ylpeitä kieli- taidostaan, josta on koettu olevan paljon hyötyä (esim. Nikula 2003: 134, 145). Čovčjävri–Kosseennâmin alueellakin ihmiset osasivat tavallisesti ainakin kolmea kieltä: inarinsaamea, pohjoissaamea ja suomea. Näistä inarinsaamen lisäksi

109. Aiheesta tarkemmin luvun 3.3.6 alaluvussa Ansiotyöt ja kauppa.

110. Inarin kunnan voimakas väestönkasvu 1920–30-luvuilla ei juurikaan koskenut Pohjois-Inaria, vaan painottui eteläisempään Inariin, johon Petsamo, metsätyöt ja kultamaat houkuttelivat monenlaisia tulijoita. (V.-P. Lehtola 2012: 199–202.)

pohjoissaamen merkitys oli tutkittavana aikana suurin. Jo vuonna 1913 Kosseenâmissa asui kaksi perhekuntaa, joissa puhuttiin pääasiassa pohjoissaamea. Sen sijaan Čovčjävrillä on aina puhuttu inarinsaamea, vaikka sielläkin aikuiset osasivat hyvin myös pohjoissaamea. Tästä huolimatta keskinäisessä kanssakäymisessä kummankin kielen käyttäjät puhuivat omaa kieltään, vaikka kesäaikaan oltiin paljon tekemisissä.¹¹¹ Alueen inarinsaamen murteessa on selkeitä sanasto-vaikutuksia pohjoissaamesta, mikä helpotti kommunikaatiota utsjokelaisten ja sieltä muuttaneiden kanssa eikä vaatinut saman kielen puhumista. Utsjoen saamelaiset ymmärsivätkin melko hyvin Pohjois-Inarissa puhuttua inarinsaamea, mutta Itä-Inarin murteen ymmärtäminen olisi ollut huomattavasti vaikeampaa. (T. I. Itkonen 1991: 143; Il. Mattus 1996b: 20–21, 26; Mattus – Valle 1976; Paulaharju 1925; Niittyvuopio 1925; Äimä 1902: 20, 24; 1928: 33.)

Useimpien alueen asukkaiden suomen kielen taito oli tutkittavan ajan alussa melko heikko. Tämä siitä huolimatta, että Jacob Fellmanin (1906: III: 337) mukaan jo 1800-luvun alkupuoliskolla suuri osa inarinsaamelaisista puhui sekä luki suomea ja liki kaikki ymmärsivät sitä ainakin jossain määrin. Vielä 1920-luvun lopulla Pohjois-Inarin syrjäseuduilla nuoret puhuivat oman arvionsa mukaan paljon paremmin saamea kuin suomea. Lasten kielitaito oli ennen kouluikää käytännössä olematon, mutta parani suomenkielisessä kouluopetuksessa ja koulutoverien avulla. Ero on merkittävä Inarin kunnan keskusalueisiin verrattuna, sillä siellä suomen kieli oli 1920-luvulla monien saamelaisnuorten päivittäisenä puhekielenä saamen ohella. Näillä alueilla saamen kielen syrjäytymistä suomen tieltä valiteltiin Frans Äimän mukaan, mutta siihen suhtauduttiin ”alistuvasti”. Toisaalta hänen mukaansa ainoaa tunnettua saamelaisperhettä, jossa lapsille opetettiin vain suomea, paheksuttiin yleisesti. Vanhemmat ihmiset saattoivat osoittaa äidinkielen tärkeyttä esimerkiksi tekeytymällä ymmärtämättömiksi, jos lapset puhuttelivat heitä suomeksi (Sarre 1988: 127). (L. Lehtola 1984: 104; Il. Mattus 1996b: 8, 20–21, 26, 96; Nivasalo 1960; Äimä 1928: 32–33.)

Ulkopuolisia vaikutteita saatiin koulustakin vähän, sillä Inarin syrjäisimmillä syrjäseuduilla lapsia opetettiin kotona tai lähitalossa katekeettojen vetämässä kiertokoulussa aina vuoteen 1956 asti. Katekeetta viipyi kussakin talossa kolmesta kuuteen viikkoa ja opetti kolmekymmentä tuntia viikossa. Aluksi opetuskieli oli saame, kielitaidon kartuttua suomi. Raamatun historia ja katekismus olivat saamenkielisiä, muut oppikirjat suomenkielisiä. Yksi opetuskohteista oli Syysjärvi, jossa opetettiin sekä Paksumaan että Syysjärven lapsia. Osa lapsista kävi kansakoulua, jotka sijaitsivat kuitenkin melko kaukana. Lähin kansakoulu oli vuonna 1926 aloittanut Toivoniemen kansakoulu, jonka korvasi vuonna 1928 uusi Kaamasen kansakoulu. Lauri ja Tuomo Itkosen toimiessa Inarin kirkkoherroina vuosina 1899–1914 ja 1923–1942 pidettiin rippikoulu saamelaisille omalla äidinkielellä inarin- tai pohjoissaameksi. (Ann. Kitty 1976; L. Lehtola

111. Inarinsaamen vahvaa tai vähintäänkin tasa-arvoista asemaa pohjoissaamen rinnalla kuvastaa Ella Sarren (1988: 127) kertomus pohjoissaamenkielisestä äidistään, joka muutettuaan Itä-Inariin alkoi puhua inarinsaamea.

1984: 102–104; V.-P. Lehtola 2003b: 439; 2012: 202, 288; Lehtola – Nahkiaisaja 2003: 330–331; Il. Mattus 2002a: 5).

Lestadiolaisuus oli Inarissa ensisijaisesti suomalainen herätysliike eivätkä kunnan saamelaiset olleet vielä 1800-luvulla juurikaan sen vaikutuspiirissä (Kylli 2012: 219). Čovčjävrilläkin pidettiin seuroja, mutta niissä saarnaajana oli tavallisesti seurakunnan pappi (esim. Il. Mattus 1996b: 28–29). Saamelaisten etniseen uskontoon liittyneitä seitoja ja muuta perimätietoa tunnettiin yleisesti ja joitakin tapoja noudatettiin edelleen tutkittavana aikana. Esimerkiksi Muojen kesäpaikan lähellä Sevčjävrissä sijaitti vanha seitakivi, jota katsottiin kalastamaan lähdeäessä: jos kivi liikahti, saatiin kalaa (Morottaja 1996: 97).

3.3.6. Elinkeinomalli

Tutkittavan ajanjakson alussa elettiin vielä omaehtoisesti kehittyvän ja vain niukasti ulkopuolelta tulleita vaikutteita omaksuneen inarilaisen elämänmuodon mukaisesti. Inarissa se tarkoitti, että ruokatalouden perustana oli kala. Suurimassa osassa Inaria poronhoidon merkitys on ollut inarinsaamelaisille vähäinen, mutta Čovčjävi–Kosseennâmin alueella poronhoidolla oli kaikille asukkaille keskeinen rooli elannon hankinnassa. Tärkeitä elinkeinoja olivat lisäksi kalastus, lehmien ja lampaiden hoitaminen sekä satunnaiset ansiotyöt (Mattus – Valle 1976). Mitä lähemmäs toista maailmansotaa tultiin sitä enemmän ulkopuolisia vaikutteita ruokatalouteen ja elämänmuotoon saatiin. Siitä huolimatta elämäntapa ennen toista maailmansotaa vastasi enimmäkseen 1800-luvulla käytössä ollutta mallia. Etelä-Inarissa 1910–20-luvuilla yleistynyt palkkatöiden teko ja siitä seurannut ainakin ulkoisesti suomalaisten elintapojen omaksuminen ei ollut pohjoisimmassa Inarissa tutkittavana aikana tavallista (V.-P. Lehtola 2012: 209–211).

Työvuoden kierto oli 1900-luvun alussa seuraavanlainen. Kesällä tehtiin töitä kotona: kylvettiin perunat, tehtiin heinää, nuotattiin ja marjastettiin. Syksyllä ne perheet, joilla oli erillinen kesäpaikka, muuttivat talvipaikalle. Samoin edessä olivat polttopuusavotta, syyskalastus, porohärkien kokoaminen sekä porovaadinten lypsäminen. Talvella polttopuunhankinta jatkui, poroja piti paimentaa ja poroerotukset pitää. Lisäksi metsästettiin riekkoja ja mahdollisesti muita eläimiä sekä pyydettiin kalaa jään alta juomusverkoilla. Talvella tehtiin käsitöitä ja kunnostettiin kesävarusteita, kuten nuotta ja verkot. Kevättalvella piti myös käydä kauppamatkalla Norjan rannikolla, josta ostettiin kerralla pääosa koko vuoden ruokatarvikeista. Keväällä polttopuutyöt jatkuivat edelleen, mutta lisäksi tulivat poroelon paimennus, porojen vasotus ja vasojen merkintä. Alkukesästä muutettiin taas kesäpaikalle. Tämän lisäksi naisväki hoiti karjaa ja maitotaloutta ympäri vuoden. Lapset työskentelivät mukana heti kun pystyivät: auttoivat eläinten hoidossa ja huolehtivat pienemmistä lapsista. (Il. Mattus 1996: 12; Il. Mattus 2002a: 5; Morottaja 1976.)

Kalastus

Kalastus oli Čovčjävri–Kosseennâmin alueen keskeisin elinkeino poronhoidon rinnalla. Tämä kuvastuu hyvin siinä, miten tarkkaa oli tieto kaloista, kalapaikoista ja siitä, mistä minäkin vuodenaikana saa kalaa. Kalastuksen merkitys vähentyi tutkittavan ajanjakson mittaan suhteessa poronhoitoon, muttei missään tapauksessa menettänyt merkitystään keskeisenä elinkeinona. Kalastuksen päätarkoitus oli kuitenkin aina oman kalantarpeen turvaaminen, ei myytävän kalan pyytäminen (esim. Mattus – Mattus 1976; Morottaja 1976.)

Kalastus on painottunut kesäaikaan, joka meni heinäntekoa lukuun ottamatta enimmäkseen kalastaessa. Porotöitä ei ollut. Kesällä nuotattiin suuria järviä, Čovčjävriä ja Sevžjävriä, jossa paksumaalaisten kesäpaikka sijaitsi. Nuottaaminen aloitettiin heti jäiden sulettua. Syysjärven taloista kahdella oli oma nuotta ja kolmas nuottasi vuoroin molempien kanssa yhteistyössä. Nuottamiseen tarvittiin kaksi venettä ja vähintään neljä ihmistä. Nuottaa vedettiin joka ilta, jos sää oli hyvä. yhtenä kesäiltana voitiin vetää kymmenenkin apajaa. Nuottalla saatiin enimmäkseen reeskaa eli kääpiösiikaa ja suurempia siikoja, mutta myös haukia, harjuksia, joskus made, ahvenia ja taimen. Nuotan omistaja jakoi saaliin talojen kesken. Hänellä oli oikeus ottaa itselleen jonkin verran enemmän parempia kaloja. (Ii. Mattus 1996: 75; Il. Mattus 1996b: 148, 150; J. U. Mattus 1997: 7; Mattus – Valle 1976; Nivasalo 1960; Paulaharju 1927: 39–40.)

Kevättulvan jälkeen kalastettiin myös muilla tavoilla, kuten onkimalla Čovčjuuhassa, josta sai usein taimenia ja harjuksia. Heinäkuussa käestettiin eli ajettiin heinikoista ja heinäisistä lahdista haukia ennalta paikoilleen asetettuun verkkoon. Tätä tehtiin pitkin järvien rantoja, missä vain oli sopiva paikka. Kesällä järvellä soudeltaessa vedettiin uistinta. Saaliiksi tuli ahvenia ja pikkuhaukia, joskus pieni taimenkin. (Il. Mattus 1996b: 152–156.) Puroihin ja pieniin jokiin viritettiin rysiä taimenta ja harjusta varten, keväällä suliiin jokisuihin haukia varten (Paulaharju 1927: 40).

Syyspyynti tapahtui usean peninkulman päässä tunturijärvillä, joissa oli suurempia ja lihavampia kaloja kuin omassa lähijärvessä. Tunturissa pyydettiin aluksi vain verkoilla, mutta vähän ennen toista maailmansotaa tuli käyttöön myös pitkäsiimakalastus (Lehtola – Nahkiaisoja 2003: 297). Järviä sai kalastaa vapaasti, ei ollut vain yhdelle talolle varattuja järviä, mutta tietyt perheet kalastivat perinteen mukaan tietyillä järvillä. Esimerkiksi Juullâmjävri oli niin vakiintunut Mattus-suvun kalajärveksi, että heillä oli järvellä aina oma vene sekä turvekota, jossa asuttiin kalastuskauden ajan. Kalastuspaikka valittiin edeltävänä talvena ja järvelle vietiin porohärillä vene, säilöntäastiat ja suolat valmiiksi. Syksyllä mentiin jalan kalastamaan. Saaliiksi saatiin suuria siikoja, taimenia ja haukia. Ne suolattiin saaveihin, jotka kaivettiin maakuoppaan tai palsaan, ja haettiin talvikelillä kotiin. 1930–40-luvulla ei enää otettu perhettä mukaan, mutta 1800-luvun lopulla koko perhe muutti mukaan tunturiin lehmineen. (T. I. Itkonen 1948: I: 540; J. U. Mattus 1997: 7; Mattus – Mattus 1976; Mattus – Valle 1976; Morottaja 1976.)

Kuva 23. Sevžjävriin kesäpaikan rannassa veneitä ja verkkoukkuja. Kauempana rannalla Sammlåš-äjijh, Samuel Andersinpoika Mujo. (Samuli Paulaharju 1926.)

Loppukesällä, kun illat pimenivät ja taimen alkoi kudulle Čovčjuuhâssa ja etenkin jokisuulla, harrastivat Čovčjävriin nuoret miehet yleisesti tuulastamista. Tuulastaminen oli jokaisessa Syysjärven talossa tavallista ja jokaisen talon jossakin ellei kaikissa veneissä oli lampunpidike keulassa. Saaliiksi saatiin tavallisesti harjusta, mutta myös taimenta. (Il. Mattus 1996b: 180–186; Paulaharju 1914 IV; Paulaharju 1927: 40.) Syyskesästä aina alkutalven ohuen jään ajan loppuun pyydettiin mateita. 1900-luvun alussa käytettiin vielä puukoukkuja. Kolmesta neljään syötettyä koukkua kerrallaan jätettiin yön yli pyytämään. (S. Mujo 1925 III; Paulaharju 1927: 40.)

Talvisin, ennen kuin jää paksuni liikaa, pyydettiin kalaa verkoilla jään alla. Myös pitkää siimaa käytettiin talvikalastuksessa. Talvisin huollettiin lisäksi nuotta ja verkot, joita piti olla noin 40 taloutta kohti. (Il. Mattus 1996: 53; Morotaja 1976; Paulaharju 1927: 40.) Kevään ensimmäiset kalat pyydettiin verkoilla jokisuiden ja luusuoiden sulapaikoista jäänreunan tuntumasta. Verkkoa käytiin kokemassa samalla kun käytiin siirtämässä vaatimia vasotuspaikassa. Verkonpaikkaa muutettiin sitä mukaa, kun jää vetäytyi. (Il. Mattus 1996b: 144.)

Kesällä pyydetty kala oli tarkoitettu pääosin saman tien syötäväksi. Parhaat kalat syötiin heti, ylijääneet suolattiin tai kuivattiin, kuten myös talveksi tarkoitettu syyskala. Niukasti suolattu kala on saattanut hiukan hapan-tua, mutta sitä on pidetty miellyttävän makuisena. Aikaisemmin kuivaaminen oli tavallisempaa, kun suolaa oli vähän. Kaikkia kalalajeja kuivattiin: haukea, ahventa, harjusta ja siikaa. Kuivatus kesti viikon tai pari. Kuivattuja kaloja säilytettiin aitassa. (T. I. Itkonen 1921: 67; J. U. Mattus 1997: 7; Paulaharju 1927: 41.)

Tärkeimpiä pyyntivälineitä olivat itse tehty nuotta, verkot ja pitkäsiima. Niiden valmistamiseen käytettiin aikaisemmin itse kehrättyä hamppulankaa, mutta jo 1900-luvun alussa norjalaista ostolankaa. Lankaa kehrättiin kahta vahvuutta, joista vahvempaa käytettiin isosilmäisissä ja hienompaa pienisilmäisissä verkoissa. Verkonpauloina oli itse tehtyä männynjuuriköyttä. Kohot tehtiin tuohesta, myöhemmin korkista. Painoina olivat juurella tuohitaskuun ommellut kivet. Kalastuksessa käytetyt veneet tehtiin itse tai ostettiin läheiseltä veneentekijältä. Terva poltettiin itse. (G. Mujo 1925a; E. Itkonen 1992: 212–215, 220–223; Paulaharju 1914 IV; Paulaharju 1927: 42–43.)

Poronhoito

Poronhoidon merkitys kasvoi 1900-luvun mittaan, kun rahatalouden yleistyminen myötä siirryttiin yhä tehokkaampaan lihantuotantoon tähtäävään porotalouteen. Kuten muillakin tutkimusalueilla, tämä johti Pohjois-Inarissa vanhojen työläiden poroelinkeinon muotojen, kuten poronmaitotalouden ja hihnavasottamisen, loppumiseen.

Čovčjävri–Kosseennâmin alue kuuluu Muddusjärven paliskuntaan, joka perustettiin Inarin kunnan poronhoidon ohjesäännön hyväksymisen yhteydessä vuonna 1901 (Nahkiaisaja 2003a: 232). Tämä uusi organisaatio vaikutti melko vähän tutkittavan alueen poronhoitoon ennen toista maailmansotaa (T. Lehtola 1998: 308). Porojen pääasialliset kesälaitumet olivat koivikkovyöhykkeessä tutkimusalueen pohjoisosassa, mutta ennen kuin rakennettiin aidat paliskuntien ja valtakuntien rajoille, Muddusjärven, Kaldoaivin ja Vätsärin alueen porot kävivät kesäisin jopa Varanginniemiä asti. Talvilaitumet olivat mäntyä kasvavassa eteläosassa, mutta ainakin syysjärveläiset laidunsivat porojaan kevättalvella Sevčjävriä ja Čovčjävriä ympäröivillä soilla. Suurilla soilla näkyvyys oli hyvä ja porot oli helpompi pitää kasassa, kun pälvet houkuttelivat poroja ja elo hajosi helposti. (Ii. Mattus 1995b: 7; Mattus – Valle 1976; Morottaja 1996: 122; Stolt 2004: 146.)

Alueen pääasiallinen erotuspaikka oli Ijjävrin eteläpuolella sijaitseva Čivtjuuhân eli Siuttajoen poroerotuspaikka, joka on rakennettu lähelle nykyistä laajuuttaan 1920-luvulla. Tätä aitaa ovat muistitiedon mukaan edeltäneet useat pienimuotoisemmat erotus-, seisotus- ja lypsyaidat ainakin 1850-luvulta alkaen, mutta todennäköisesti jo useamman sadan vuoden ajan. Kaldoaivin paliskunnan kanssa yhteiserotuksissa käytiin Mierasluoppalin (Mierasluoppo) ja Veahčjävrin (Vetsijärven) välissä sijainneella Vađatin poroerotusaidalla.

(L. Aikio 2010: 26; T. Lehtola 1998: 308; Länsman 2000: 61, 72.) Ennen suuria, paliskuntien yhteisiä poroaitoja porot eroteltiin syksyisen kokoamisen yhteydessä liittopaikoilla (esim. V.-P. Lehtola 2012: 142).

Kaikilla Čovčjävri–Kosseennämin alueen asukkailla oli tutkittavalla ajanjaksolla ainakin jonkun verran poroja. Muutamat voitiin lukea suorastaan pororikkaiksi. (Mattus – Mattus 1976.) Tavallinen määrä 1900-luvun alussa oli 200–300 poroa, varakkaammilla saattoi olla kuusisataa poroa (Nahkiaisoja 2003a: 231; Paulaharju 1927: 34). Määrät ovat selvästi suurempia kuin inarinsaamelaisilla kyseisenä aikana keskimäärin (vrt. esim. Äimä 1902b: 37). Lapset saivat poromerkin heti lapsena. Porotöihin alettiin kymmenen ikävuoden tienoilla. (Il. Mattus 2002a: 5.)

Alueen porovuosi kulki suunnilleen seuraavalla tavalla. Porotöistä vapaan kesän ja mahdollisen talvipaikalle muuton jälkeen alkoivat työt syyskuun alkupuolella porojen kokoamisella. Ensin pyrittiin etsimään porohäret, joita tarvittiin heinien vedätykseen, kulkemiseen ja muuhun työhön. Vanhempaan aikaan lähemmäs asuvat naapurukset kokosivat kaikkia tapaamiaan poroja omilla tahoillaan ja kokoontuivat sitten yhteen liittopaikkaan eli ennalta sovittuun tapaamispaikkaan, jossa porot eroteltiin omistajilleen. Tällaisia liittoerotuksia pidettiin kaksi–kolme kertaa syksyssä. Ettomiehet eli poronetsijät asuivat laavussa, jonka luona koottua talvitokan pohjaa alettiin paimentaa, samalla kun toiset kokosivat lisää poroja. Varsinainen teurastuserotus oli marraskuussa. Uudemmassa, paliskuntajärjestelmän mukaisessa mallissa, kaikki alueen porot koottiin kerralla yhteen suureen erotusaitaan, jossa poroerotus tapahtui. Samalla porot teurastettiin ja lihat myytiin kauppiaille. (E. Itkonen 1992: 232–233, 236–237; T. I. Itkonen 1948: II: 133–134; Laiti 1925; Il. Mattus 1996: 95; Mattus – Valle 1976.)

Rykimä- eli kiima-aikaan syys–lokakuussa piti paimentaa tarkasti. Yhdestä neljään suurta hirvasta sataa vaadinta kohden riitti astumaan vaatimet. Muut hirvaat purtiin ja opetettiin ajohäriksi. Keskitalvella paksun lumen aikaan poroja ei tarvinnut paimentaa tiukasti, mutta ennen sitä ja etenkin keväällä hangen aikaan, kun porot alkoivat pyrkiä kohti pohjoista, niitä piti paimentaa koko ajan. Jos oli susia kuten tavallista, oli paimentaminen välttämätöntä kaikilla keleillä. Apuna olivat koirat. Paimenet asuivat laavussa jonkin matkan päässä elosta. Paimenia oli kaksi, joista toinen lepäsi ja toinen paimensi vuorokauden vuoroissa. Porojen makuu-aikaan paimen söi ja lepäsi. Jos oli leutoa, saattoi paimentyttö punoa paimentamisen ohessa suonta, kutoa vanttuuta ja laavulla olia paulaakin. Miespuolisilla oli omat puhdetyönsä. Poroelo pyrittiin pitämään keskitalven yli suhteellisen lähellä kotitaloa, mieluiten metsämaassa. Keväällä porot siirtyivät ruokailemaan jängille, kun niihin tuli pälviä. (E. Itkonen 1992: 232–233, 236–237; T. I. Itkonen 1948: II: 133, 136–137; Laiti 1925; Mattus – Valle 1976.)

Huhtikuussa, kun kevätkelit alkoivat, vaatimet sidottiin hihnoin vasomiseen asti, etteivät ne lähtisi kohti tuntureita liian aikaisin. Muut porot, ajohärkiä lukuun ottamatta, saivat liikkua vapaasti. Vaatimet pyrittiin mahdollisuuksien mukaan vasottamaan kotitalon lähellä, ettei olisi tarvinnut asua

metsässä. Hyvä vasotuspaikka oli avoin metsä suon reunassa tai lähellä, jotta porot saivat suosta juotavaa, jos lumi suli. Vaatimia piti siirtää kaksi–kolme kertaa vuorokaudessa, jotta niillä riitti syötävää. Vasat merkittiin kolmesta viiteen päivän vanhoina. Merkkaamisen jälkeen vasat ja vaatimet laskettiin kesäksi vapaiksi. Hihnavasotuksen ansiosta vaatimet olivat hyvin kesyjä ja vasaprosentit korkeita. Hihnassa vasottaminen loppui Pohjois-Inarissa 1960-luvun alussa. Ennen juhannusta porot kulkivat kohti pohjoista, jossa on tuulista maastoa. Syyskesällä, elokuun lopulla, etelätuulella ne tulivat takaisin päin. (E. Itkonen 1992: 242–243; T. I. Itkonen 1948: II: 129, 137; Laiti 1925; Ii. Mattus 1993: 16; II. Mattus 1996b: 174; Mattus – Valle 1976; Morottaja 1996: 149.)

Porotuotteista lihalla oli aina keskeinen asema, koska se oli helpposti muutettavissa rahaksi tai vaihdettavissa muihin elintarvikkeisiin ja tarvekaluihin. Kotitaloudessa myös muut porosta saatavat tuotteet, erityisesti monenlaiset käsityömateriaalit, kuten turkikset, nahka ja sarvi, olivat välttämättömiä elämän edellytyksiä. Aina 1900-luvun alkuvuosikymmeniin asti myös porojen lypsäminen oli osa inarinsaamelasta porotaloutta.

Poroja myytiin ja teurastettiin sen mukaan, miten elon pääluku lisääntyi. Myyntilihan teurastukset tapahtuivat heti pääerotuksen jälkeen, mutta kotitarpeeksi saatettiin teurastaa muulloinkin talven mittaan. Talvella liha säilyi jäässä, mutta keväällä kesäksi tarkoitettu liha suolattiin kevyesti ja kuivatettiin. Myytäväksi tarkoitettu liha vietiin raidoilla Norjaan Reisvuonâan tai Näätämöön, jossa se vaihdettiin ruokatavaraan ja muuhun taloudessa tarvittavaan. 1900-luvun mittaan tuli yhä tavallisemmaksi, että osa lihasta myytiin suoraan tukkiyhtiöille tai maantientekijöille. (T. I. Itkonen 1948: II: 136; Laiti 1925; Ii. Mattus 1996: 12; Paulaharju 1927: 34.)

Ainakin vielä 1920-luvulla Čovčjävri–Kosseennâmin alueella lypsettiin porovaatimia syksyisin. Lypsäminen jatkui jopa joulun asti kerran tai jopa kolme kertaa päivässä. Tällöin vaatimia pidettiin laitumella hihnaan sidottuina tai tarkassa paimennuksessa ja tuotiin lypsämistä varten kotikenttään tai lypsettiin metsässä. Lypsämisestä vastasi talon emäntä tai sitä varten voitiin palkata poropiika. Maidosta tehtiin juustoa. Se käytettiin heti tai säilöttiin jäädyttämällä pestyissä lampaan- tai poronmahoissa. Maitoa myös kuivatettiin ja vanhaan aikaan siitä kurnuttiin voitakin. Jäädytettyjä maitomahoja ja juustoja vietiin Norjaan Reisvuonâan myytäväiksi. Osa käytettiin itse. Sadan vaatimen elo tuotti kymmenen juustoa päivässä. Juustonteossa syntynyt hera keitettiin ja syötiin lehmän ternimaidon tapaan usein jo porometsällä oltaessa. (Buharov 2010: 148; E. Itkonen 1992: 200–203, 234–237; T. I. Itkonen 1948: II: 129, 135; Laiti 1925; L. Lehtola 1984: 103.)

Karjatalous

Jacob Fellmanin aikaan 1820-luvulla inarinsaamelaiset eivät vielä pitäneet lemmiä, muutamaa uudisasukkaaksi alkanutta lukuun ottamatta. Lampaita sen sijaan oli keskivertotaloudessa 8–12 päätä. (Fellman 1906: III: 119, 332, 340.) Ensimmäinen lehmä inarinsaamelaistalouteen lienee hankittu 1850-luvulla, mutta jo 1900-luvun alussa lemmiä oli useimmissa taloissa (Äimä 1902c: 64). Varakkaissa taloissa oli viisi–kuusi lemmiä, vähävaraisemmillä yhdestä kolmeen (Paulaharju 1927: 33). Čovčjävi–Kosseennâmin alueella melkein joka talossa oli tutkittavana aikana muutama lehmä tai lemmiä ja lampaita (Buharov 2010: 147; Ii. Mattus 1996: 62). Paksumaan tilan perheillä oli vuonna 1925 yhteensä viisi lemmiä. Ne hoidettiin yhdessä, mutta jokainen ydinperhe omisti omat lehmänsä. (B.-K. Mujo 1925 II.)

Lehmistä saatiin maitoa, jota juotiin sellaisenaan tai siitä tehtiin viiliä, voita sekä juustoa, joista osa voitiin myydä Norjassa. Lehmännahkaa käytettiin kenkien tekoon. (T. I. Itkonen 1921: 58–59; Paulaharju 1927: 33.) Lisäksi saatiin lihaa, kun ylimääräiset eläimet lahdatettiin syksyisin. Naudanliha syötiin pääosin tuoreeltaan. (T. I. Itkonen 1921: 36; Ii. Mattus 1996: 62.) Sekä kesä- että talvipaikassa lehmät asuivat hirsisessä tai turvekattaisessa navetassa, jonka yhteydessä oli rehuliemen keittämiseen sopiva kota tai muu rakennus (T. I. Itkonen 1948: II: 185; Paulaharju 1927: 30–31).

Lehmät päästettiin ulos laitumelle kesäkuun alussa, kun lumi oli sulanut, ja ne saivat päivisin etsiä itse ravintonsa lumentuloon asti. Aamulypsyn jälkeen lehmät laskettiin kujaa myöten piha-aidan ulkopuolelle laiduntamaan. Yhdellä oli kello kaulassa, josta niiden sijainnin kuuli. Ne kulkivat päivän metsässä jopa peninkulman päässä ja kahlasivat järvien rantoja syöden heinää, lehtiä, apilaa, saroja ja loppukesällä sienii. Ruokaa oli kesällä runsaasti. Illalla, lypsy aikaan, lehmät palasivat tavallisesti kotiin. Toisinaan ne saattoivat olla yön metsässäkin ja tulla vasta aamulypsulle. Erityisesti loppukesällä lehmät jäivät metsään sienii syömään ja ne piti hakea kotiin. Niitä täytyi pitää silmällä pitkin päivää, jotta osasi etsiä oikeasta suunnasta. (T. I. Itkonen 1948: II: 186; Ii. Mattus 1996: 62, 93, 174; Ii. Mattus 1996b: 170; Ii. Mattus 2001: 9; A. Mujo 1925 I.)

Aamuisin lehmille tarjottiin väkirehuksi haudetta. Se oli vedestä, luhtaheinästä, jäkälästä, koivun ja pajun lehdistä, kalanperkeistä, kortteesta ynnä muusta tarjolla olleesta keitetystä seosta eli liemusta. Kesällä keitettiin liemusta harvoin. Talvisin liemus keitettiin padassa navetan tulisijalla, mutta kesällä liemuskodassa pihalla, ettei navetta lämpenisi liikaa. (T. I. Itkonen 1921: 36; Ii. Mattus 2001: 8; B.-K. Mujo 1925 I.)

Kaikilla tutkimusalueen taloilla oli tutkittavana ajanjaksona lampaita. Lammaslaumat olivat tavallisesti suuria, jopa useita kymmeniä päitä. (Buharov 2010: 147; Ii. Mattus 1996: 14; Ii. Mattus 1995: 22, 172; Nivasalo 1960.) Muuhun Inariin ja ajankohtaan nähden olivat lammaslaumat poikkeuksellisen isoja, sillä Samuli Paulaharjun kuvauksen mukaan tyyppillinen määrä inarinsaamelaisissa

talouksissa oli tuohon aikaan viisi–kuusi, harvemmin kymmenen eläintä. Hänen mukaansa lampaiden määrä oli lisäksi yleisesti ottaen vähenemään päin. (Paulaharju 1914 III.)

Lampaita pidettiin villan, taljan, lihan ja maidon takia. Lampaat kerittiin aikaisemmin neljä kertaa vuodessa, myöhemmin vain syksyisin, villa karstatettiin ja kehrättiin itse rukilla langaksi myöhemmin syystalvella. Langasta neulottiin sukkia, lapasia ja villapaitoja. Lisäksi vanhempina aikoina villalangasta kudottiin kangasta, joka vanutettiin saraksi. Lampaannahasta voitiin ommella peitteitä, tossuja, turkkeja ja muita vaatteita. Käsitöitä tehtiin sekä omaan käyttöön että myytiin rahaa vastaan. (Ii. Mattus 1996: 14; Nivasalo 1960; Paulaharju 1914 III; Paulaharju 1927: 32.)

Lampaita pidettiin myös lihan takia ja ne teurastettiin syksyllä. Villa ja taljat olivat kuitenkin lampaiden tärkein tuote, koska lihaa ei arvostettu, vaan syötiin mieluummin poronlihaa. (Nivasalo 1960; Paulaharju 1927: 32.) Varhemmin lampaita myös lypsettiin säännöllisesti kahdesti päivässä, kuten lehmiä. Lampaanmaidosta tehtiin tavallisesti juustoa, mutta toisinaan myös voita. (T. I. Itkonen 1921: 58–59; Paulaharju 1914 III; Paulaharju 1927: 32.) Lampaat asuivat talvipaikassa hirsisessä tai turvekodanmallisessa lampolassa, joita oli tavallisesti kahdesta kolmeen, jotta karitsat ja emät saatiin pidettyä erillään lypsykaukudella. Kesäpaikassa lampaat eivät tarvitse erillistä suojaa. (T. I. Itkonen 1948: I: 243; Paulaharju 1927: 30–31.)

Lampaat päästettiin ulos toukokuun alkupuolella, heti kun paljasta maata ilmestyi kenttään. Syksyllä ne saattoivat olla ulkona aina marraskuulle asti, vaikka lunta olisi jo hieman satanut. Laidunnuskauden alussa ja lopussa niille annettiin lisäruokaa tarpeen mukaan. Talvellakin lampaat pääsivät lauhalla säällä ulos jaloittelemaan. Syysjärveläiset veivät lampaansa kesäksi Sevžjävrielle. Syyskesällä, kun kotikenttä oli niitetty ja heinät varastoitu, ne haettiin takaisin ja ne saivat olla kentässä tai mennä metsään. Lampaat saivat olla metsässä yön ylikin, jos petoja ei ollut nähty lähiseudulla. Lampaita ruokittiin talvisin liemellä, jossa oli kuivia kalanpäitä ja -suolia sekä toisinaan jäkälää. Lisäksi tarjolla oli jänkäheinää ja joskus lehtikerppuja. (Ii. Mattus 1996: 63; Ii. Mattus 2001: 9; T. I. Itkonen 1948: II: 188.)

Rehunkankinta pitkän talven ajaksi teetti paljon työtä. Čovčjävri–Koss-eennämin alueella ei ollut kenelläkään peltoja, joissa olisi voitu viljellä heinää tai rehuviljaa. Rehu hankittiin niittämällä asuinkenttää, heinäisiä soita, metsäniittyjä ja kaikkia muita paikkoja, joissa heinää kasvoi. Lisäksi niitettiin järvistä ja joista järvikortetta ja saroja sekä koottiin koivun- ja pajunlehdeksiä ja jäkälää. Kortetta kerättiin ensisijaisesti ajoporoille, heinää lehmille ja lampaille, jäkälää kaikille. Jokaisella perheellä oli omat vakiintuneet rehunkeruualueensa. (T. I. Itkonen 1948: II: 186–187; Ii. Mattus 1996: 46, 62, 71; Mattus – Valle 1976; Paulaharju 1914 III; Paulaharju 1927: 33.)

Heinäniitto alkoi tavallisesti Jaakon päivästä (25.7) ja jatkui jopa syyskuulle, jos heinää riitti. Miehet niittivät, naiset ja lapset haravoivat. Ensin niitettiin talojen ympärillä aidatuissa pihossa kasvava kenttäheinä, sitten metsäniityt

ja jänkiä hillanpoiminnan jälkeen. Kenttien ympärille oli rakennettu aita, joka piti karjan poissa kentästä. Niiton jälkeen lehmät ja lampaat saivat laiduntaa kentässä loppukesän. Kosseennämissä ei ollut kentän ympärillä aita, koska he muuttivat erilliseen kesäpaikkaan eläimiseen eikä niin etelässä ollut kesällä porojakaan. (Ii. Mattus 1996: 48, 93; Il. Mattus 1996b: 168; Il. Mattus 2001: 9; Mattus – Valle 1976; Nivasalo 1960.)

Koska kentät eivät olleet kovin isoja, piti soilta niittää lisäksi paljon saraheinää. Soiden niittäminen oli raskasta työtä. Niittäjillä oli siipiviikatteet, jotka keräsivät harvan jänkäheinän luoksi. Pisin ja tihein heinä oli vetisimmissä paikoissa, pajopusikoiden vieressä. Osa niitettävistä jängistä oli kaukana ja niittomatalla yövyttiin paikan päällä. Esimerkiksi Čovčjävrin Vallet viettivät kolme–neljä päivää niittämässä Čovčjuuhân ympäristöä. Niittomatoilla liikuttiin jalan ja majoituttiin niittokodassa tai rankisessa. Mukana oli viikatteita, haravia ja evästä. Paikan päällä saatettiin ampua ruoaksi poronvasa tai lintuja sekä onkia haukia, tammukoita ja harjuksia. Paksumaalaiset matkasivat puolestaan Samudjävrin eteläpäässä sijainneille niittojängilleen veneellä kesäpaikastaan Sevžjävriltä. Sieltä käsin he myös kävivät niittämässä talvipaikan kentän. (Ii. Mattus 1996: 42, 48, 71–72, 93; Il. Mattus 1996b: 170; Mattus – Valle 1976; Nivasalo 1960; Paulaharju 1927: 32–33.)

Niitetyt jänkäheinät koottiin suoviksi niittopaikan lähelle. Suovien ympärille piti rakentaa aita, etteivät porot ja lehmät olisi syöneet heiniä. Heinät vedätettiin porohärillä seuraavana talvena kotikenttään, jossa heiniä säilytettiin ladossa tai suovassa. Lähiniityiltä heinät kannettiin sapilailta suoraan latoon tai koottiin suovaan pihapiirin tuntumaan. (Ii. Mattus 1996: 26, 72; Il. Mattus 1996b: 170, 178, 180; Paulaharju 1927: 30–31.)

Viimeisimpänä syksyllä niitettiin järvikortetta ajohärille, jotka söivät sitä mielellään jäkälän seassa. Kortetta kasvoi järvissä ja syvien jokien, kuten Čovčjuuhân, suvannoissa. Korteviikatteessa oli nelimetrinen varsi ja karkaistu terä oli kiinnitetty tavallista viikatetta jyrkemmässä kulmassa. Niitto tapahtui vedessä kahluusaappaat jalassa kahlaten. Alueet, joihin ei muutoin yletetty, niitettiin pikkuveneestä käsin. Čovčjuuhâssa korte ohjattiin puomien avulla jokeen perattuun uittoränniin, josta se oli helppo koota rannalta käsin. Rännin päässä oli vielä patosäleikkö, johon ohi uineet kortteet tarttuivat. Niitetty korte vedettiin maalle ja sen annettiin kuivua yön yli maassa ennen kuin se koottiin suovaan. (T. I. Itkonen 1948: II: 85; Ii. Mattus 1996: 71; Il. Mattus 1996b: 182–184; Il. Mattus 2002b: 12; Mattus – Valle 1976.)

Jäkälää koottiin joka syksy niittämisen jälkeen. Jäkälän keruu tapahtui illalla tai yöllä, jotta jäkälä oli kostea ja keräys onnistui jäkälän murenematta. Yhdessä yössä teki monta kymmentä suurta limppua, jotka iskettiin päällekkäin seipääseen tai haarakkaaseen oksaan ja jätettiin kuivumaan paikalleen. Ne oli sitten kuivina ja jäätyneinä helppo kuljettaa talvella porohärillä kotiin. Jäkälän nosto oli ensisijaisesti miesten työtä, mutta sitä saattoivat tarvittaessa tehdä kaikki. (T. I. Itkonen 1948: II: 83–84; Il. Mattus 2002b: 12; Mattus – Valle 1976.)

Kuva 24. Kosseennâmin (Paksumaan) uusi ja vanha talo kaakosta päin.
Talojen vierillä on aidatut perunamaat. (Oula Näkkäljärvi 1958.)

Viljely

Perunankasvatus yleistyi Inarissa 1860-luvulta lähtien (Paulaharju 1927: 33) ja korvasi vähitellen petun inarilaisten ruokataloudessa päivittäisenä perusruokana (Nickul 1970: 116). Perunaa alettiin syödä keitettynä kala- ja liharuoissa. Lähes kaikilla inarinsaamelaisilla oli perunamaa jo 1800-luvun lopulla ja peruna oli pääasiallinen viljelykasvi. Perunan rinnalla viljeltiin vähissä määrin naurista. 1900-luvun puolella alettiin viljellä porkkanaa. Kokeilumielessä kasvatettiin myös kaalia, joka kasvoikin hyvin. Koska kaalista ei osattu valmistaa ruokaa, saivat lehmät ja lapset syödä sen raakana. Evakkomatkalta tuotiin mukana vielä sipulinviljely. (T. I. Itkonen 1921: 86–87; T. I. Itkonen 1948: II: 193; II. Mattus 1997b: 21–22; Nivasalo 1960; Äimä 1902: 14.)

Metsästys

Čovčjävri–Kosseennâmin alueella metsästys oli tärkeä erityisesti niille, joilla ei ollut riittävästi poroja. Varsinkin riekonpyynti oli heille tärkeää. (Mattus – Valle 1976.) Osaa eläimistä pyydettiin omaan käyttöön, osaa rahanansaintamielessä. Rahaa oli mahdollista saada myymällä saalis tai sen turkki sekä valtion maksaman tapporahan muodossa.

Pääasiallisia passiivisia pyyntimuotoja olivat erilaiset loukut ja raudat, myöhemmin myrkkyykin. Loukuilla pyydettiin kärppää ja ahmaa erityisesti poronteurastuspaikkojen läheltä. Rautoja käytettiin ketun, susien, ahmojen ja kärpän pyyntiin. Kettuja, susia ja ahmoja pyydettiin myöhempinä aikoina joskus myös myrkyllä. Aktiivisista pyyntimuodoista ampuminen oli tavallisinta. Sillä tavalla pyydettiin ahmoja, saukkoja, kettuja, oravia ja monia lintuja. (Ii. Mattus 1990: 16; Ii. Mattus 1995a: 19; Ii. Mattus 1995c: 7; Ii. Mattus 1996: 74, 79; Mattus – Mattus 1976; Paulaharju 1914 IV; Paulaharju 1927: 35.)

Rahanansaitsemismielessä merkittäviä saaliseläimiä olivat erilaiset pedot, joista maksettiin hyvät tapporahat ja nahasta sai vielä erikseen rahaa (Ii. Mattus 1996: 60–61; Mattus – Mattus 1976). Erityisesti ahmaa ja sutta pyydettiin haittaeläiminä, koska ne söivät poroja, ahma varasti riekkoja ansoista ja sudet tappoivat kettuja. Ahmoja tavattiin alueella talvisin korkeintaan muutamia, susia vaihtelevasti. Molempia pyydettiin raudoilla ja myrkyllä tai ampuamalla, mutta lähinnä vain jos ne sattuivat kohdalle. (Parkkonen – Stolt 2004: 139.) Paremmen aseiden puutteessa susi saatettiin jopa nuijia kuoliaiksi (esim. E. Itkonen 1992: 76–77). Susia pyydettiin aktiivisesti vain, jos ne alkoivat tehdä säännöllisesti tuhoja poroelossa tai kotieläimille. Tällöin niitä ajettiin takaa hiihtäen. (T. I. Itkonen 1948: II: 11–12.) Myös pikkuvasoja napanneita kotkia on pidetty haittaeläiminä. Ilveksiä alueella ei ollut. (Mattus – Valle 1976.)

Kettuja ja naaleja pyydettiin 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa innokkaasti, koska kettuturkikset olivat haluttuja ja nahoista sai hyvät rahat. Pääasialliset metsästyskeinot olivat ketunraudat ja myrkky. (Parkkonen – Stolt 2004: 139.) Naaleja tavattiin toisinaan myös vieraillemassa pihossa etsimässä

ruokaa (Mattus – Valle 1976). Nahan takia pyydettiin myös oravia, näätiä ja saukkoja (T. I. Itkonen 1948: II: 7, 29–30; Parkkonen – Stolt 2004: 139). Pehmeän nahan takia pyydettiin lisäksi jänistä, jota muuten vieroksuttiin. Sen lihaa ei syöty kuin äärimmäisen nälän uhatessa. Toisen maailmansodan aikaan jäniksenliha myytiin saksalaisille. (Ii. Mattus 1996: 15.)

Hirvi ja karhu olivat harvinaisia alueella tutkittavana ajanjaksona. Molempia tavattiin satunnaisesti, yleensä yksittäisinä läpimuuttajina syksyllä tai keväällä. Molemmat, mutta etenkin hirvi, olivat tavattaessa mieluisa saalis, josta riitti ruokaa pitkäksi aikaa. (Ii. Mattus 1995a: 19; Ii. Mattus 1996: 79; Mattus – Valle 1976; Parkkonen – Stolt 2004: 140.) Kun talvella saatiin kaukana kotoa suuri lihasaalis, kuten hirvi, lihat kätkettiin havuista kyhättyyn majaan, kotukseen suojaan korpeilta ja muilta metsäneläimiltä. Myöhemmin lihat haettiin kotiin ajohärillä. Osa lihasta voitiin jättää myös kotukseen kuivumaan kevättälveen asti. (Ii. Mattus 1996: 94.)

Maalinnuista tärkeimmät saalistuskohteita olivat metso ja riekko, joita molempia oli alueella runsaasti. Metsoa pyydettiin tavallisesti keväällä soitimelta kotuksen suojasta ampumalla, mutta joskus harvoin myös ansalla. (T. I. Itkonen 1948: II: 7, 48; Ii. Mattus 1996: 12; Mattus – Valle 1976; Paulaharju 1914 IV; Paulaharju 1927: 35.) Riekkoa pyydettiin pääasiassa lanka-ansoilla. Ne tehtiin ensin kaupasta ostetusta hamppulangasta, mutta myöhemmin ohuesta metallilangasta (Ii. Mattus 1996: 12; Paulaharju 1914 IV). Riekot pyydettiin pääasiassa Norjassa myytäviksi. Riekkoja saatettiin kuitenkin tarvittaessa ampua ja syödä syksyllä metsäreissuilla, mutta etenkin vanhempaan aikaan myyntiin tarkoitettuja lintuja ei ammuttu, koska ampuma-aseita oli vähän, luodit kalliita ja vereen tahriutuneesta riekosta sai huonomman hinnan (T. I. Itkonen 1948: II: 44; Ii. Mattus 1996: 60, 79; Morottaja 1976; Parkkonen – Stolt 2004: 139).

Pohjois-Inarin tunturimaastot ovat Inarin parhaita riekkomaita (Paulaharju 1927: 83). Sielläkin riekonpyynti oli kovaa työtä. Talvella asuttiin turvekodassa tunturin pyyntimailla muutama viikko tai jopa yli kaksi kuukautta yhteen menoon ilman että käytiin kotona. Yhdellä pyytäjällä oli monta sataa ansaa, joita kärkeivätkin myös ahma, korppi ja kettu. Oli kokopäivätyö kokea ansat päivällä ja ilta meni uusia ansoja tehden. Hyvänä riekkovuonna saattoi ahkera pyyntimies saada kuitenkin jopa 1500–2000 riekkoa talvessa. (T. I. Itkonen 1948: II: 44–45; Ii. Mattus 1996: 12; Morottaja 1976.) Paksumaalaiset hyödynsivät tunturimaastossa sijaitsevaa kesäpaikkaansa talvisin riekonpyyntitukikohtana. Syysjärveläisetkin majoittuivat usein heidän luonaan tai Uccâ Sevžjävrillä. Jos muuta vaihtoehtoa ei ollut, riekonpyytäjä saattoi asua myös laavussa ja pyytää siitä käsin. (J. Mattus 1995: 18.)

Lapset, naiset ja vanhuksat saattoivat ansastaa riekkvoja aivan kodin lähellä, varsinkin kun riekkvoja oli paljon. Ansoja asetettiin talvella mihin vain kodin lähelle, erityisesti suosittiin paikkoja, joissa näkyi riekonjälkiä. Ansat koettiin jalan tai hiihtäen aamuin illoin. Riekkvoja pyydettiin kevättälveen, seuraavaan Reisvuonân matkaan asti. Lasten pyytämiä riekkvoja vastaan isä toi Norjasta makeaa vehnäistä räätileipää. (Ii. Mattus 1996: 95; Nivasalo 1960.)

Suomen puolen kaupat eivät ostaneet riekkoa tai maksoivat niistä huonosti. Riekot vietiinkin myyntiin Reisvuonâan Norjaan muun kauppatavaran mukana. Norjan kysyntä tuntui olevan rajaton ja hinta oli hyvä. Myytäviä riekkoja ei tarvinnut suolistaa tai kyniä, ainoastaan pää pantiin siiven alle ja lintujen annettiin jäätyä. (Ii. Mattus 1996: 12; Morottaja 1976.) 1920-luvulla viisi-kuusihenkinen perhe pystyi elättämään itsensä pelkästään myymällä 1000–1200 riekon vuotuisen saaliin Norjaan. Yksi pyytäjä pystyi pyytämään tällaisen määrän Pohjois-Inarissa 1920-luvulla hyvänä vuonna. Riekonpyyntiä rajoitettiin vuodesta 1923 Inarin pitäjässä siten, että pyyntiä sai jatkaa enää maaliskuun loppuun. (Lehtola – Nahkiaisoja 2003: 297.)

Keväisin, vapusta kesäkuun alkuun, toisinaan myös syksyisin, pyydettiin vesilintuja alueen pikkujärviltä ja sulapaikoista. Pyynti oli kuitenkin lyhytaikaista ja saalis pieni, parhainakin vuosina vain joitakin kymmeniä. Tärkeimpiä saalislintuja olivat mustalintu ja pilkkasiipi. Myös hanhet olivat haluttua saalista, mutta hanhisaaliin määrä vaihteli suuresti. (Ii. Mattus 1996: 74; Il. Mattus 1996b: 142; Parkkonen – Stolt 2004: 139; Paulaharju 1927: 35.) Hanhia ja muita vesilintuja pyydettiin myös loppukesällä heinäkuun lopusta alkaen, kun ne sulkasadon takia olivat lentokyvottomia (T. I. Itkonen 1948: II: 10). Kuikkia ja kaakkureita pyydettiin vain niiden nahan takia, sillä niiden lihaa ei pidetty syömäkelpoisena (Il. Mattus 1997b: 21; Paulaharju 1914 IV). Kevätlinnustus kiellettiin vuoden 1934 metsästyslaissa (Lehtola – Nahkiaisoja 2003: 298; Mattus – Mattus 1976).

Inarissa peurat olivat aikoinaan merkittävin saaliseläin, mutta ne pyydettiin liki sukupuuttoon 1800-luvun lopussa. Viimeisiä villipeurahavaintoja Inarissa tehtiin nimenomaan tutkimusalueellani, Säytsjärvellä ja sen lähiseudulla Iijärvellä 1800–1900-lukujen taitteessa. Peurojen nähtiin laskeutuvan tunturista alueen koivikoihin kesäisin. Varsinainen saaliseläin peura ei kuitenkaan enää tutkimusajankohtana ollut. (T. I. Itkonen 1948: II: 71.) Villipeura rauhoitettiin vuonna 1923 kokonaan (Lehtola – Nahkiaisoja 2003: 297).¹¹²

Keräily

Keräily toi merkittävän lisän ennen kaikkea jokapäiväiseen ruokaan, mutta tutkittavan ajanjakson lopussa on marjojen myynnillä voitu tienata rahaakin. Eri-laisten marjojen lisäksi kerättiin kenkäheinää ja linnunmunia, joita hankittiin aktiivisesti lisää munittamalla. Sieniä ei kerätty eikä syöty (Mattus – Valle 1976).

Čovčjävri–Kosseennâmin alueella kerättiin marjoista hilloja, mustikoi-ta, puolukoita ja variksenmarjoja. Tärkein marja oli hilla, jota kasvaa runsaasti alueen monilla suurilla soilla. Kullakin perheellä oli tietyt pysyvät hillastuspaikat, joille muut eivät menneet. Hillastusaika oli elo-syyskuussa. (Ii. Mattus 1996: 26, 48; Il. Mattus 1996b: 160.) Jos oli hyvä hillavuosi, voitiin syyskalastuksen

112. Villipeuranpyyntiä Kemin Lapissa ja sen suhdetta poronhoitoon käsittelee tarkemmin esim. Tegengren (1952: 89–115).

yhteydessä kulkea veneellä tunturijärvien, kuten Juullâmjärvin, rantoja pitkin hillastamassa (Mattus – Mattus 1976). Puolukoita kerättiin syyskuussa niin paljon kuin vain aikaa liikenä (Il. Mattus 1996b: 34).

Hillasuolle lähtivät äidit lasten kanssa tai sitten koko perhe. Hilloja kerättiin kymmeniä kiloja, suuret puusaavit täyteen. Hillan päälle kerättiin vielä variksenmarjoja ennen kuin saaveihin asetettiin ilmatiiviit kannet. Saavit haudattiin palsan sisään, jossa marjat säilyivät pilaantumatta talveen asti. Saavit noudettiin porokyydillä talvella samalla kun haettiin heinää jänkäsuovista. Kodin lähiympäristöstä kerättiin tuoreina syötävät hillat. Hillat säilöttiin talveksi suuriin saaveihin sokerin kanssa, kuten myös puolukat. Näitä marjoja syötiin maidon ja piimän kanssa tuoreelta ja pitkin talvea säilötyinä. (Il. Mattus 1996: 26, 48; Il. Mattus 1996b: 160; Il. Mattus 2001: 7; Nivasalo 1960.) Variksenmarjat säilytettiin sellaisinaan murskaamatta (T. I. Itkonen 1921: 82).

Hilloja myytiin myös rahaa vastaan varsinkin sen jälkeen kun tieyhteydet paranivat. Hillat vietiin kauppiaille, jotka myivät ne edelleen. Alkuun marjat myytiin Inarissa, mutta sen jälkeen kun Karigasniemen tie valmistui toisen maailmansodan aikaan, alettiin marjat vaihtaa ruokatavaraan Kaarasjoella. (T. I. Itkonen 1921: 81–82; Il. Mattus 1996b: 162; Nivasalo 1960.)

Erityisen tärkeää oli saada koottua talveksi runsas varasto kenkäheiniä. Ne niitettiin loppukesällä hillastuksen ja heinäniiton jälkeen. Kenkäheinät koottiin joista ja jokien rantapusikoista, joissa kasvaa pehmeämpää saraheinää kuin järvissä. Keräämässä olivat kaikki kynnelle kykenevät. (Il. Mattus 1996b: 168; Mattus – Valle 1976; Nivasalo 1960.)

Lintujen kevätmetsästyksen jälkeen alkukesällä kerättiin munia lintujen pesistä ja kolopesijöitä, kuten koskeloita ja telkkiä, munitettiin uutuissa. Munia kerättiin sekä vesi- että metsälinnuilta. Vesilintuja, joiden munia on syöty, olivat koskelot, joutsen, telkkä sekä kuikka, siitä huolimatta, että sen lihaa ei pidetty syömäkelpoisena. Munat keitettiin ja syötiin. (T. I. Itkonen 1948: II: 35, 67; Paulaharju 1914 IV; Paulaharju 1925; Paulaharju 1927: 36.) Vuoden 1934 metsästyslaissa munien keruu rajattiin erityisluvanvaraiseksi toiminnaksi (Lehtola – Nahkiaisoja 2003: 298). Munienkeruun ohessa otettiin toisinaan pesistä kuoriutuneita hanhenpoikia kasvatettaviksi aljuina eli kotieläimenä. Ne tapettiin syksyllä, kun tuore linnunruoka loppui. Liha syötiin. (T. I. Itkonen 1948: II: 38; Il. Mattus 1996b: takakansi.)

Ansiotyöt ja kauppa

Kodin ulkopuolisia töitä ja varsinkin rahatöitä oli tutkimusalueella vähän tarjolla vielä toisen maailmansodan jälkeenkin. Ainoa uusi rahanhankintakeino oli tehdä tienrakennustyömailla aputoita tai kaupata lähellä olleelle tietyömaalle elintarvikkeita sekä ruoka- ja saunapalveluita. (Jefremoff 2001: 19; Il. Mattus 1997a: 33.) Ennen tietyömaita koetettiin ansaita rahaa sekä kodin ulkopuolelta hankittavaa ruokatavaraa ja tarvikkeita mitä moninaisimmin keinoin.

1800-luvulla ja 1900-luvun alkuvuosina oli Norjan merikalastus merkittävä inarilaisten työllistäjä. Viimeisillä talvikeleillä maaliskuussa lähti Inarista kesän töissä tarpeettomia nuoria miehiä ja joskus naisiakin meripyyntiin Varanginvuonolle Jäämerelle. Joka talosta lähti yksi–kaksi henkeä, joista osa saattoi olla palkollisia. Inarilaiset kalastivat tavallisesti yhdessä, paikallisen veneen omistavan merisaamelaisen miehistössä. Suurin osa saaliista myytiin, osa tuotiin kuivatettuna kotiin. Myydyt kalat vaihdettiin ruokatavaroihin ja muuhun tarpeelliseen. Merikalasta palattiin yleensä juhannuksena tai kesäkuun lopussa, mutta jotkut kalastivat koko kesän ja palasivat vasta syyskuussa. Merikalastuksen merkityksestä kertoo, että esimerkiksi vuonna 1883 noin 150 inarilaista kävi vuosittain Varangissa kalastamassa. Ansiot vaihtelivat kuitenkin suuresti kalakannan runsauden ja hinnanvaihtelun takia. Kun muut ansio mahdollisuudet lisääntyivät ja Norja supisti ulkomaalaisten kalastusoikeuksia, merikalastuksen houkuttelevuus väheni. Inarista oltiin tiettävästi viimeisen kerran merikalassa Varangissa vuonna 1912. (Buharov 2010: 134; T. I. Itkonen 1948: I: 542–543.)

Monet naimattomat miehet tienasivat elantonsa renkeinä. Kun kaikissa taloissa oli karjaa ja poroja, tarvittiin renkejä heinänniittoon ja poropaimeniksi. Vastaavasti nuoret tytöt saattoivat ansaita elantonsa piikomalla (Ii. Mattus 1996: 70, 95). Monet Čovčjävri–Kosseennâmin seudun nuoret miehet olivat jonkin aikaa Utsjoen puolella Gálddoaivin pororikkaiden renkeinä (esim. Ii. Mattus 1989: 7). Siellä pororengin talven palkka oli pieni. Se saattoi olla ylläpidon ja vaatteiden lisäksi esimerkiksi isännän määräämän vaatimen vasa. Tässäkin pyrittiin usein huijaamaan siten, että isäntä valitsi sellaisen vaatimen, joka sai aina hirvasvasan. (T. I. Itkonen 1948: II: 221–222; Valle 1976.) Korvaus oli melko niukka, jos vertaa T. I. Itkosen (1948 II: 136) tietoihin Inarista, sillä hänen mukaansa poropaimen tai juustojen valmistuksesta vastaava poropiika ansaitsi 1910-luvulla 7–10 markka viikossa, josta tosin osa saatettiin antaa esimerkiksi vaatetavarana.¹¹³

Myös postinkuljettamisella saattoi nuori reipas mies tai nainen tienata rahaa. Syysjärven nuorista useampi kuljetti toisinaan postia Kaamasesta Utsjoelle tai Karigasniemeen. Talvella kuljettiin härillä, kesäisin taakka selässä jalan tai myöhemmin polkupyörällä, kun postipolkua oli parannettu. (Ii. Mattus 1996: 22, 70; Ii. Mattus 2011: 45.)

Perheelliselle rengintyöt tai pitkäaikainen kausikalastus toisaalla eivät olleet mahdollisia. He saattoivat hankkia ansiotuloja esimerkiksi tekemällä erilaisia käsitöitä myyntiin. Naiset punoivat utsjokisille nuottaan tarvittavaa lujaa männynjuuriköyttä. Jotkut kutoivat kangasta ja vanuttivat sarkaa myyntiin. Poronnahkavaatteita, kuten peskejä, ommeltiin tilauksesta. Miehet tekivät erilaisia puutöitä: veneitä, ahkioita, rekiä, suksia ja naappuja eli lypsyastioita. Osa oli erikoistunut venemestariksi ja keskittyi ainoastaan veneentekoon. Erityisesti veneiden ja ahkioiden teko oli vaativaa. (T. I. Itkonen 1948: II: 218; Mattus – Valle 1976; A. Mujo 1925 II; Paulaharju 1914 V.)

113. Vertaa myös Utsjoella maksettuihin palkkoihin, joista on kirjoitettu edellisessä luvussa.

Muutammat tutkimusalueen perheet tai perheenjäsenet ansaitsivat rahaa ajamalla tavararahtia kauppiaille ja virkamiehille. Osalle se oli jokatalvinen työ. Inarilaisilla oli hyvät, isot porot ja siksi heitä suosittiin rahdinajossa jopa Utsjoella asti. Esimerkiksi Mujon perhe ajoi 1900-luvun alkukymmeninä rahtia Ruijasta Utsjoen papille. Tavallisesti rahtia ajettiin kuitenkin Reisvuonâsta Inariin. Yhdellä kertaa saattoi olla liikkeellä kuusi raitoa, joissa jokaisessa kymmenen poroa. Toisinaan kyydittiin palkkiota vastaan myös ihmisiä, lähinnä virkamiehiä. (A. Mujo 1925 II; Paulaharju 1927: 34.)

Edellä on jo poronhoidon, karjanhoidon ja riekonpyynnin yhteydessä viitattu kauppasuhteisiin Norjan suuntaan. Riekkojen, maitotaloustuotteiden ja poronlihan lisäksi Reisvuonâan vietiin myös lintujen höyheniä, taljoja, jäkälää, lampaanlihaa, metsoja, poronkarvaa ja -rasvaa. Lisäksi kaikki nahat, jopa oravannahat, kelpasivat. Norjalaiset myivät tavarat edelleen ulkomaille. Kauppa oli enimmäkseen vaihtokauppaa. Norjasta tuotiin elintarvikkeita ja monenlaisia tarvikkeita, kuten suopunkinuoraa, useammanlaisista hylkeennahkaa, tupakkaa sekä lasten herkkua makeaa räätileipää. Hylkeennahasta tehtiin hihnoja ja kesäkenkien pohjia. (T. I. Itkonen 1948: II: 210; Ii. Mattus 1996: 12–13; Mattus – Mattus 1976; Mattus – Valle 1976; Paulaharju 1914 III; Paulaharju 1927: 34–35.)

Matka Norjaan taitettiin 8–10 porohärän raidon kanssa. Yksi härkä pysyi vetämään hyvin noin 150 kiloa. Reisivuonon matkat tehtiin Paavalin päivän (25.1.) jälkeen kevätpuolella. Vuosittain voitiin tehdä parikin reissua. Reisvuonâan on Syysjärveltä ja Paksumaasta noin 200 kilometrin matka. Matka kesti kaksi–kolme viikkoa kelistä riippuen. Raidoilla kulkeminen loppui ennen toista maailmansotaa. (T. I. Itkonen 1948: II: 210; Ii. Mattus 1996: 12–13; Mattus – Mattus 1976; Mattus – Valle 1976; Paulaharju 1914 III.)

Jäämerenkauppa väheni koko Inarin mittakaavassa vasta sitten, kun Inarin kirkolle valmistui maantie etelästä 1926 ja ruokatavaraa alkoi saada kunnolla. Sen jälkeen jauhot ja suola ostettiin paikallisesti, kahvia ja sokeria haettiin yhä mereltä omia tuotteita kaupattaessa. Paikallisesti ostetut tavarat tulivat ensin Kittilästä, maantien valmistuttua Rovaniemeltä. (T. I. Itkonen 1948: II: 210; Mattus – Mattus 1976.)

Kuva 25. Huâtтар I'lepp Jääkk, Jaakko Sverloff ja vaimonsa Feäddsi, Fetsi Sverloff (os. Koputov). (Gösta Andersson, arviolta 1960-luvulta.)

3.4. Suõ'nn'jelsijdd, Sverloffin sukualue

3.4.1. Aalgaž

Suõ'nn'jaž leäi Suõ'nn'jel jönn näidd. Son vuõ'lji Äkkjoogg vuâlas, kuoškid lue'stted, jue'lggpie'l ä'lnn, että jeärrazki luâstče kuoškid, ko mä'htt son mãänn, ko vuâlas kuoškid. Puk keâuņņzid luõ'sti, luõ'sti vuâlas. Mõõni Suõ'nn'jakuõšk nješkkä. Kiččkue'di lãã'did, että kãã'tt pããll kue'lest ja kãã'tt ij põõl kue'lest. Piiji čãã'cclãã'd ja kue'l. Tuã'ldde seäkkloõžzi. Tõk jãã põõl. Čãã'cclãã'dd ij põõl kue'lest. Piiji kã'skkãã'd ja kue'l. Kue'll tuãlidd nu'bb peãlla, lã'dd tuãlidd nu'bb peãlla. Kii'tti, Kii'tti, ij vuãittam õhtted ja suu'tti. Veãras li'skkii. Cie'lki että što tãt kã'skkãã'dd pããll kue'lest. Tãt kue'lin õõut sãã'jest äã'nned ij göl. Vaikka mon jiom vuãittam õhtted kãškkãã'd ja kue'l õõut sãjja, kã'l mon silttaam kuõšk lue'stted. Kuõšk lue'stted vuõ'lji. Keâuņņzest teãuddji ja hiãvni, tõpploõvi. Ja mãttam muã'dd peei'v kee'jjest suu kau'ne. Jooggast leäi kõckkãm. Kã'gge ja suu piije maddu, čio'kke Suõ'nn'javie'rre. Kue'skke šõõddi nõmm Suõ'nn'jakuõškk. Vie'rre šõõddi nõmm Suõ'nn'javiõrr, ja sijdde šõõddi nõmm Suõ'nn'jelsijdd. Di maainãs puu'di.¹¹⁴

3.4.2. Sijainti, luonto ja kulkuyhteydet

Suõ'nn'jelsijdd¹¹⁵ eli Suonikylä sijaitsee nykyisin Venäjän alueella, Kuolan niemimaan tyvessä, sisämaassa, Inarinjärven itäpuolella ja Saariselän tunturi-alueen koillispuolella. Siidan alue levittäytyy Lättin eli Luttojoen ja sen latvasien ympärille. Siidan länsiraja seurailee suurin piirtein nykyistä Suomen itärajaa. Pohjoisessa raja kulkee Äkkjokkin eli Akkajoen vesistön sekä Peäccamin eli Petsamojoen ja Paaččjokkin eli Paatsjoen vesistöjen välisellä vedenjakajalla. Itäraja on alun perin ulottunut Njuõ'ttjãurille eli Nuortijärvelle asti. Vuoden 1920 Tarton rauhan rajanvedossa noin neljäsosa siidan itäreunasta jäi kuitenkin Neuvostoliiton puolelle ja itärajaksi tuli silloinen Suomen Petsamon alueen itäraja. Eteläraja kulkee Jaurrjokkin eli Jaurujoen ja Lättin välisellä vedenjakaja-alueella. (Ks. Kuva 26.)

Suurin piirtein Suõ'nn'jelsijddin alueen keskellä, Maa'renjãurin rannalla sijaitsi siidan viimeinen talvikylä. Sverloffin sukualue sijaitsi talvikylästä koilliseen, siidan pohjoispuoliskolla. Tätä aluetta kutsuttiin myös nimellä Kuãņasvu'vdd 'Jokivarsiseutu', joka viittasi sen sijaintiin Äkkjokk-joen uoman varrella (M. Sverloff 2003: 30). Sukualueen länsilaidalla sijaitsivat suuret Pãjji- ja Vue'll-Njaannamjãurr sekä Pãjji- ja Vue'll-Äkkjãur eli Ylä- ja Ala-Akkajärvi. Pohjois- ja itäreunaa rajasivat Äkkjokk, joka laskee Lättiin. Lãtt rajasi suku- aluetta etelässä. Sukualue ulottui aikaisemmin idässä aina vanhaan talvikylään, Potkkklasijddiin¹¹⁶ asti, mutta itäisin reuna jäi vuoden 1920 rajan taakse. Alueen laajuus oli etelä-pohjoissuunnassa noin 50 kilometriä ja länsi-itäsuunnassa noin 40 kilometriä.

114. Jaakko Sverloffin (1959) kertoma tarina Suonikylän synnystä ja nimensaannista. Sen suomennos löytyy liitteestä II.

115. Nimestä on myös muoto *Sue'nn'jelsijdd*. Nimen historiasta ja synnystä ks. E. Itkonen 1955.

116. Talvikylänä vuosina 1881–1920 (M. Sverloff 2003: 100).

Kuva 26. Suonikylä ja muut Petsamon kolttasiidat ennen vuotta 1920 (Tanner 1929). Vuoden 1920 Tarton rauhan mukainen raja on merkitty katkoviivalla.

Suonikylä sijaitsi metsävyöhykkeellä ja aluetta halkoo kaksi puurajaa: kuusen ja männyn esiintymisen pohjoisraja. Sverloffin sukualue kuului valtaosin kuusikkoalueeseen, mutta kolmella läntisimmällä perhealueella kuusi ei enää kasvanut. Varsinainen tunturikoivikkovyöhyke alkoi vasta sukualueen ulkopuolella. Alueen tyypillisintä luontoa ovat lännessä mänty-, idässä kuusikankaat,

joita suot, järvet ja pikkujoet kirjoavat. Kankaat ovat olleet enimmäkseen vähäkivisiä ja männikössä jäkäläisiä, kuusikoissa sammalpeitteisiä. Maasto on pääosin melko tasaista, mutta alueella on myös matalahkoja, metsäisiä vaaroja.

Sukualueen läpi kulki kaksi etelä-pohjoissuuntaista talvikylästä lähtevää yleistä kulkureittiä: itäisempi Petsamon siidan kautta Parkkinaan Alaluostarille ja läntisempi Salmijärven ja Svanvikin kautta Kirkkoniemeen. Talvi- ja kesäreitit kulkivat maastossa melko lähekkäin. Suonikylään ei koskaan rakennettu maantieyhteyttä, vaan alueella oli liikuttava kesäisin jalan tai veneellä, talvisin hiihtäen tai porokyydillä. Lähin maantie oli vuonna 1925 lopullisesti valmistunut Paatsjoen rantaa seuraileva Jäämerentie. Tämän tien sekä uuden talvikylän valmistumisen jälkeen polkutie Maa'renjäu'rrin ja Nautsin suomalaiskylän välillä oli tärkein koko kylän käyttämä ympärivuotinen kulkureitti. (Lehtola – Nahkiaisoja 2003: 309; Nickul 1948: 14–15, karttaliite; M. Sverloff 2003: 46.)

3.4.2. Asukkaat ja maankäyttö

Suonikylässä oli toiseen maailmansotaan asti käytössä vanha¹¹⁷ saamelainen maanhallintamalli, jonka mukaan siida omisti maan ja siidan perheillä oli nautintaoikeus alueisiinsa. Kyläkokous, *siidsääbbar* tai *-norrös*, jonka muodostivat perheiden edustajat, päätti näiden maiden jaosta kunkin suvun ja perheen käyttöön tarpeen mukaan. Kyläkokouksessa puheoikeus oli virallisesti kaikilla täysi-ikäisillä miehillä, mutta myös naiset ottivat osaa keskusteluihin. Varsinaiset päätökset tekivät naineet miehet ja sellaiset naislesket, joilla oli lapsia. (Nickul 1948: 15; Nickul 1970: 19; M. Sverloff 2003: 77–78; Tanner 2000: 85–86.)

Sukualueiden ja niiden sisällä perhealueiden rajat olivat tarkasti määriteltyjä: ne seurasivat pääasiallisesti vesistöjen rajoja, mutta myös vaaramaita. Toisten alueiden kunnioitus oli ehdotonta. Sukualueen määräävinä tekijöinä olivat sen tarjoamat kalastus- ja metsästysmahdollisuudet. Myös jokaisen perheen porojen talvi-, kevät-, kesä- ja syyslaitumet oli jaettu tarkkaan. Tietyt suvut olivat käyttäneet tiettyjä suuria järviä ja niitä ympäröiviä alueita vuosisatojen ajan, mistä kertoo myös se, että niihin liittyvää sukukohtaista paikkaperinnettä oli syntynyt. Normaalitylanteessa sukualueet periytyivät isältä pojille siten, että isä jakoi alueensa ilman, että *sääbbar* käsitteli asiaa lainkaan. *Siidsääbbar* saattoi kuitenkin päättää alueiden omistajanvaihdoksista, supistamisista, laajentamisista ja jopa sukualueelta karkottamisesta. Rajoja tarkistettiin tarpeen mukaan myös perheiden päämiesten keskinäisillä, suullisilla sopimuksilla. Sukualueen sisällä kunkin perheen omalla alueella asuinpaikan sai valita oman mielensä ja tarpeittensa mukaan. (Nickul 1935: 2; Nickul 1970: 19; Nickul 1973: 240; J. Sverloff 1960: Bd 1103; M. Sverloff 2003: 31, 74.)

117. Ei ole perusteellisesti tutkittua tietoa siitä, kuinka vanha ja perinteinen tällainen hallintamalli itse asiassa on. Erilaisia teorioita sen syntyästä on esitetty kivikautisesta alkuperästä (esim. Vilkuna 1989: 224–225) aina 1800-lukuun asti (Eidlitz Kuoljok 1987: 76; 2011). Väinö Tannerin mukaan siidamalli olisi vähintään kaksi tuhatta vuotta vanha (Tanner 1929: 416).

Kuva 27. Huâtтар I'llep Paavvâl, Pavel Sverloffin ja Huâtтар I'llep Jääkk, Jaakko Sverloffin kesäpaikka På'jj Äkkjäu'rrin eli Ylä-Akkajärven Pie'nneluhttin rannalla (alueet 3 ja 5). Kuvassa oikeassa reunassa perheiden yhteinen asuinrakennus, rannalla verkkoukuja verkkoineen, vasemmalla vanha porolato *leäkk*, jota kuvausajankohtana käytettiin kalakellarina. (Karl Nickul 1930.)

Sukualueet olivat siidan asukkaille tärkeimpiä alueita, vaikka talvikylälläkin oli suuri merkitys sosiaalisen ja yhteiskunnallisen elämän keskuksena. Sukualueiden tärkeydestä kertoo esimerkiksi, että vuoden 1920 rajanvedossa Neuvostoliiton puolelle jääneiden sukualueiden omistajat halusivat valtaosin jäädä sukualueilleen, vaikka se merkitsi eroa siidasta. Tyypillistä oli myös, että ihmiset halusivat mieluummin tulla haudatuiksi sukualueelle sukukalmistoon kuin talvikylän kalmistoon, vaikka se edellytti pitkää kuljetusmatkaa. Lisäksi sukualueet olivat pysyviä, talvikylän paikkaa vaihdettiin noin 20–40 vuoden välein polttopuun ja jäkälän käydessä vähiin. (Nickul 1935: 7–8, 10.)

Sverloffin sukualueella asui tutkimusajankohtana kahta Sverloff-suvun haaraa, joista toinen haara asui Äkkjäu'rrin seudulla, toinen Äkkjokkin alajuoksulla ja Äcclemjäu'rrin kautta Lättiin laskevan vesistön varrella. Näistä toisen vanhin vuonna 1938 muistettu kantaisä oli Sirgij ja toisen Olsi. He ovat syntyneet arviolta 1700-luvun jälkipuoliskolla (vrt. M. Sverloff 2003: 65). Ei ole tietoa siitä, miten läheistä sukua nämä kaksi ovat, mutta mahdollisesti veljeksiä

Kuva 28. Kue'sm l'Illep, Illep Sverloffin kesäpaikka Viõ'lggesjäu'rrin rannalla (alue 7a). Rannalla etualalla asuinrakennus ja sen takana veneranta verkkoulkuineen sekä kaksi aittaa. (Karl Nickul 1933.)

tai sitten läheisiä serkkuja. Tähän viittaa se, että näiden kantaisien jälkeläiset ovat ruvenneet avioitumaan keskenään vasta neljännessä polvessa. Suonikylän koltasaamelaisten keskuudessa avioliitot serkkujen, pikkuserkkujen tai lähisukulaisten kesken ovat olleet hyvin harvinaisia vielä 1900-luvun alussa. (Nickul 1935: 2; Nickul 1948: 71–72, 76.)

Sukualue oli vuonna 1938 jaettu kahdeksaan perhealueeseen (Kuvan 28 kartassa alueet 2, 3a+b, 4, 5, 6, 7a, 8, 9). Näistä viisi oli vuonna 1938 Sirgij Sverloffin ja kolme Olsi Sverloffin jälkeläisten asuttamia. 1900-luvun alussa alueet 2, 3a ja 5 olivat yhden perheen käytössä ja alue 3b oli *meerjiännâm*-alue. Siidan länsi- ja pohjoisosissa sijainneet *meerjiännâm*-alueet (*meer* 'kansa, kokousväki' *jiännâm* ~ *jânnam* 'maa') eivät kuuluneet sukualueisiin, mutta olivat osa Suonikylää. Peäccamsijddin eli Petsamon siidan asukkailla oli niissä kalastusoikeus. Vastavuoroisesti suonikyläläiset saivat osallistua meripyyntiin petsamolaisten kanssa. (Nickul 1948: 29–30.) Sittenmin alueet jaettiin kolmen veljeksien kesken, mutta alueiden 3a+b ja 5 perheet elivät käytännössä yhteisessä taloudessa ja

käyttivät alueitaan yhdessä. He hyödynsivät myös osittain alueen 4 vähäväkisen perheen aluetta. Alueella 7a eli kaksi erillistä taloutta: toisessa leski kahden aikuisen pojan kanssa ja toisessa kolmas poika perheineen. Alueella 9 eli vanha leskiäiti tyttärensä ja vävynsä kanssa äidin maanhallintaoikeuden perusteella. Alueiden 2, 6 ja 8 perheet elivät omilla alueillaan omalla hallintaoikeudellaan ja itsenäisinä muista. Vuonna 1938 alueella oli yhteensä 46 pysyvää asukasta ja yhdeksän osa-aikaista tai vierailevaa asukasta. Sukualueella asui siis noin 25 prosenttia Suõ'nn'jelsijddin asukkaista. (Nickul 1948: 22–32, 74.) (Ks. Kuva 29.)

Suonikyläläisten elinkeinot perustuivat säännölliseen vuotuiskiertoon sukualueilla. Perheillä oli tavallisesti kaksi tai kolme keskusasuipaikkaa sukualueellaan. Näistä tärkein oli kesäpaikka. Sen lisäksi oli kevät- ja syyspaikka, joka saattoi olla myös yksi ja sama paikka. Näiden keskusasuipaikkojen lisäksi käytettiin tarpeen mukaan pienempiä leiripaikkoja, joissa käytiin esimerkiksi kalastamassa tiettyinä ajankohtana. Asuinpaikkojen valintaan vaikuttivat elinkeinot: kesäpaikkaan erityisesti kalastus, kevät- ja syyspaikan valintaan myös poronhoito. Luton rannalla ei ollut yhtään asuntoa, koska se oli myös vieraiden kulkuväylä ja heitä pidettiin lähtökohtaisesti vaarallisina. Asuntoja oli varjeltava ja ne tehtiinkin usein piilopaikkoihin. (Nickul 1948: 20; Nickul 1970: 21, 23.)

Sverloffien sukualueen asukkaiden vuotuiskierto kulki tutkittavana ajankohtana pääpiirteissään seuraavasti. Keväällä, maaliskuun puolivälin jälkeen, perheet kotieläimineen muuttivat porokyydillä kevätpaikoille. (M. Sverloff 2003: 72.) Kevätpaikka, (*Ķiddpäi'ĶĶ, Ķiddjäällsââ'jj*) oli tavallisesti pienen metsäjärven lähellä kankaan tai suuren suon laidassa. Kevätpaikan tärkein ominaisuus oli, että talon lähellä oli sopivaa vasotusseutua, sillä vaatimia piti käydä siirtämässä noin kolmesti päivässä. Tärkeitä olivat myös varhain jäistä vapautuvat kalastuspaikat. Kevätpaikassa asuttiin pienessä pirtissä tai turvekodassa. Kentässä oli lisäksi pari pientä aittaa, lammaspuura eli turvekodan mallinen lampola, vene, kalanpyyntivälineet sekä ulkouuni. (Nickul 1970a: 49; Paulaharju 1921: 43–44; Tanner 1929: 201.)

Kesäpaikkaan muutettiin juhannuksen maissa, kun vasotus oli ohi. Sinne kuljettiin veneillä tai kävellen. Lampaat kuljivat jälleen mukana. Kesäpaikka (*Ķie'sspäi'ĶĶ, Ķie'ssjäällsââ'jj, paalgâské'dd*) oli aina sukualueen suurimman ja parhaimman kalaveden äärellä. Kesäpaikassa piti olla kuitenkin myös laidunta lampaille. Siellä asuttiin hirsipirtissä, harvemmin turvekodassa. Lisäksi kentässä oli erilaisia aittoja, lammaspuura, ulkouuni, nuotta- ja verkkoukuja, kalankuivatustelineitä ja kalansäilytyspuuria. Kesäpaikan varusteisiin kuuluivat tietenkin myös veneet ja monenlaiset kalastusvälineet. Kesäpaikka oli talvikylän asunnon ohella parhaiten varusteltu asuinpaikka. (Paulaharju 1921: 44–45; Tanner 1929: 201.)

Syyspaikkaan, joka siis saattoi olla sama paikka kuin kevätpaikka, muutettiin syys-lokakuussa (Nickul 1970a: 67). Syyspaikka (*Ķöhččpäi'ĶĶ*) oli suurien jäkäläkankaiden laitamilla, pienen metsäjärven tai -puron rannalla tai sellaisen lähimaastossa. Syyspaikan ympärillä piti olla joka suuntaan ainakin kolme kilometriä hyvää jäkälämaata, jotta siellä pystyttiin asumaan vuoden loppuun

Kuva 29. Sverloffin sukualue ja sen jakautuminen perheiden kesken vuonna 1938 Nickulin (1948) mukaan.

asti poroelon kanssa. Hyvä laidun auttoi pitämään porot koossa. Syyspaikan lähellä piti olla myös runsaasti polttopuuta ja kalavesiä syyskalastusta varten. Laitumien kulumisen takia syyspaikkaa piti vaihtaa 5–10 vuoden välein. Syyspaikalla asuttiin pienessä hirsipirtissä tai turvekodassa. Kentässä oli myös muutama aitta, kuivatuskatoksia ja lammaspuura. (Tanner 1929: 204; Paulaharju 1921: 46–47.) Syyspaikoilla oli myös erillinen poronteurastuspaikka. Paikan tuli olla tasainen kenttä, jonka keskellä kasvoi mänty, johon poro sidottiin. (Paulaharju 1921: 81–82.)

Talvikylään (*tä'lvvsijdd*) muutettiin joulun tai uuden vuoden maissa. Talvikylässä asumisen aikana tärkeintä oli sosiaalinen elämä: käytiin paljon vierailuilla, tanssittiin ja leikittiin. Talvikylässä pidettiin myös tärkeä vuotuisen sääbbar, kastettiin lapset, vietettiin häitä ja juhlittiin pääsiäistä. Lapsilla oli lisäksi koulua. (Nickul 1970a: 36–37.) Talvikylään kokoontumisen motivaatioina olivatkin lähinnä hallinnolliset toimitukset ja sosiaalinen elämä. Suoraa yhteyttä elinkeinojen ja talvikylässä asumisen välillä ei ollut. Siidan talvikylät ovat ilmeisesti aina sijainneen siidan itäosassa Luton pohjoispuolella (Tanner 1929: 197).

3.4.4. Historia

Suonikylän koltilla ei ollut tutkittavana aikana omaa kirjoitettua historiaa, vaan kaikki historiatieto oli välittynyt suullisena perimänä tai epäsuorina todisteina, joita onneksi on saatu tallennettua melko paljon haastatteluäänitteiden ja kirjojen muodossa. Ensimmäinen alueen entisen asukkaan kirjoittama laajempi muistitieto- ja historiateos on Matti Sverloffin (1924–2006) *Suenjelin saamelaisen perintö* (2003). Ainoat suoraan suonikyläläisten omaan historiaan liittyvät ja suonikyläläisten hallussa olleet kirjalliset historianlähteet ovat Venäjän tsaarien antamat gramotat eli asiakirjat, jotka ovat vahvistuskirjoja ja tuomioita vuosilta 1601–1775. Gramotoissa tsaarit vahvistavat Suonikylän ja Nuortijärven kolttasaamelaiden omistus- ja käyttöoikeudet, joita Petsamon luostari pyrki omimaan itselleen. (Mikkola 1941: 10–11.) Monet tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että kolttasaamelaisten muistitieto kantoi hyvin pitkiä aikoja. 1900-luvun alkupuolella oli aivan tavallista, että muistettiin ja tiedettiin yksityiskohtaisesti tapahtumia 1700–1800-lukujen taitteesta ja sukulinjoja vielä kauemmaksi. (mm. Nickul 1934; Nickul 1954; Nickul 1964.)

Oman näkemyksensä mukaan Suonikylän kolttasaamelaiset ovat asuneet alueellaan ammoisista ajoista lähtien (esim. M. Sverloff 2003: 13). He selittivät siidan nimen Suõ'nn'jel tulevan suuresta noidasta nimeltä *Suõ'nn'jaž*, josta kerrotaan kahta tarinaa. Toisen mukaan Suõ'nn'jaž ja hänen kaksi poikaansa olivat ainoat, jotka selvisivät tšuudien tuhoretkeltä. Heistä tuli kylän kantaisiä ja nimi jäi kylän nimeksi ja kylän nimen mukaisesti sen asukkaita kutsutaan nimellä *suõ'nn'jlōž* (Tanner 1929: 195). Toisen tarinan mukaan Suõ'nn'jaž hukui Äkkjokkin koskeen ja haudattiin sen rannalle. Tästä tapahtumasta saivat nimensä koski, rannan harju ja koko siida. Tämän luvun alussa on jälkimmäinen kertomus Jaakko Sverloffin (1959) kertomana versiona.

Suuria määriä Suonikylän ja suonikyläläisten omaa hyvin yksityiskohtaistakin historiaa on tallentuneena paikannimissä ja niihin liittyvissä tarinoissa. Karl Nickul on eritellyt tätä historiatietoa useissa kirjoituksissaan (tärkeimpiä 1934; 1964; 1979). Levottomista ajoista ja naapurikansojen valloituspyrkimyksistä kertovat monet karjalaisiin, ruotseihin ja tšuudeihin suoraan tai epäsuorasti liittyvät paikannimet, jotka voitaneen liittää 1300–1500-lukuihin (Porsanger 2005: 89).

Rauhanomaisempia vieraita olivat pohjoisen luostareista tulleet venäläiset erakkomunkit, jotka omivat kolttien kalastusjärviä ”Trifonin aikaan” eli todennäköisesti 1500–1600-luvuilla. Nämä nimet kuvaavat toisaalta kristinuskon saapumista alueelle, toisaalta luostarien ja saamelaisten maankäyttöoikeuksista syntyneitä kiistoja, joihin edellä mainitut gramotatkin viittaavat. Suonikylän asutuksen historiasta kertovat ne monet paikat, joiden nimestä voi päätellä, että siellä on sijainnut aikaisemmin talvikylä. Sukualueiden historiaa on tallentuneena moniin nimiin, jotka on annettu niiden käyttäjän ja usein käyttötarkoituksen mukaan. (Nickul 1933: 80; Nickul 1934: 20–23, 27–28; Nickul 1964: 223, 225–226.)

Ulkopuolisten kirjoittamissa historiallisissa lähteissä Suõ'nn'jelsjidd mainitaan tiettävästi ensimmäisen kerran jo 1500-luvun alun tanskalaisissa käsi-kirjoituksissa.¹¹⁸ Vuonna 1601 talvikylä on merkitty Simon von Salingenin läntistä Kuolan niemimaata kuvaavaan karttaan nimellä *Suendergeill*. Suomenkielinen nimitys Suonikylä esiintyi ensimmäisen kerran todennäköisesti A. Bureusin kartassa vuodelta 1611. Venäläisissä lähteissä ensimmäinen tieto Suonikylästä on Vasili Agálinin ja Stepan Sóbolevyn vuosina 1574–75 toimitetussa maakirjassa (Sergejeva 1997: 26, 42; Tanner 1929: 195, 263.)

1500–1600-luvuilta alkaen tiedot Suonikylän lähialueelta lisääntyivät, kun Petsamoon vuonna 1553 perustettiin luostari ja sen yhteyteen Pyhän Kolminaisuuden kirkko sekä Paatsjoen rannalle vuonna 1565 pyhän Boriksen ja Glebin kirkko. Samalla alkoi saamelaisten käännyttäminen kristinuskoon. Harvat historialliset tiedot koskevat kuitenkin suoranaisesti Suonikylän saamelaista väestöä ennen 1800-lukua. (Sergejeva 1997: 11, 33.) 1800-luvun loppupuolelle päästäessä Suonikylän kolttsaamelaiset oli liitetty kiinteästi venäläiseen yhteiskuntaan hallinnon ja ortodoksisen kirkon kautta (Tanner 1929: 198). 1800-luvulla kolttsaamelaiset olivat tiukasti ortodoksisen kirkkoon sitoutuneita eikä minikäänlaisia herätysliikkeitä kannatettu. Ortodoksisen kirkon suhde saamelaisten etniseen uskontoon ei ollut negatiivinen, joten joitakin siihen kuuluvia tapoja, kuten pikku-uhrien antamista pyhille paikoille, jatkettiin aina 1900-luvulle asti (esim. Holmberg-Harva 1928: 12, 15).

1900-luvun alku oli Suonikylän kolttsaamelaisille voimakkaiden muutosten aikaa. Kolttien usein haastatteluaineistoissa esittämän näkemyksen mukaan elämä oli hyvin ensimmäiseen maailmansotaan asti, mutta sodan syytyessä kaksikymmentä parhaassa työiässä ollutta miestä joutui lähtemään sotapalvelukseen Venäjän keisarilliseen armeijaan. Heistä osa ei palannut. Taitavan työvoiman puutteesta seurasi kriisi, joka johti siidan porotalouden romahtamiseen. Lisäksi vielä vuoden 1920 raja sulki suonikyläläisiltä pääsyn Tuulomajoen Patunankönkään lohivadolle. Tämä tarkoitti, että molemmat käteistä tuottavat elinkeinot hiipuivat juuri silloin kuin rahaa olisi tarvittu esimerkiksi pyydysten uusimiseen. (Tanner 1929: 206–208.)

Tarton rauhan rajalla oli muitakin vaikutuksia. Neuvostoliiton puolelle uutta rajaa jäi noin $\frac{1}{4}$ siidan maa-alasta. Näillä mailla asuneet 35 Suonikylän kolttsaamelaista päätti pysyä sukualueillaan ja heistä tuli Neuvostoliiton kansalaisia osana Nuortijärven kylää. Suomen kansalaisuuden otti noin 165 henkeä. Menetetyllä alueella sijaitsi myös siidan talvikylä, jonka puute vaikeutti yhteydenpitoa ja asioiden hoitoa. Perheet olivat lisäksi huolissaan lasten koulutuksen järjestämisestä. (Linkola – Sammallahti 1995: 51; Tanner 1929: 211, 314.)

Kolttsaamelaiset vanhoivat vuosina 1921–23 valan, jossa sitoutuivat olemaan uskollisia Suomen valtiolle ja saivat sitten maan kansalaisuuden. Uusi talvikylä rakennettiin saamelaisten valitsemaalle paikalle Maa'renjáur'rin rantaan valtion avustuksella vuosina 1927–30. Kolttsaamelaisten oma paikallishallintomalli

118. Ks. myös T. I. Itkonen 1966: 24; 60.

säilyi käytössä Suonikylässä ja kyläkokous toimi yhteistyössä Suomen hallinnon kanssa kylänvanhimman välityksellä, mutta sillä ei ollut mitään virallisia valtuuksia. Suurin muutos oli kuitenkin käytännön elämässä, kun virallisissa yhteyksissä piti ruveta käyttämään vain suomea. Koulussa ei saanut enää puhua saamea eikä varsinkaan venäjää. (M. Sverloff 2003: 112–113.)

Suonikylän olemassaolo toimivana kolttasaamelaisena siidana päättyi dramaattisesti talvisodan syttyessä marraskuussa vuonna 1939, minkä seurauksena alueen väestö evakuoitiin.¹¹⁹ Kolttasaamelaisten toiveet kotialueille palamisesta jouduttiin hautaamaan lopullisesti, kun vuonna 1944 Moskovan välirauhansopimuksessa Petsamo siirtyi Neuvostoliitolle. (Nickul 1964: 219.)

3.4.5. Kontaktit ympäröivien yhteisöjen kanssa

Suõ’nn’jelsijdd oli koko olemassaoloaikansa käytännössä yksikulttuurinen alue. Siellä ei asunut tutkittavana ajanjaksona vakituisesti muiden kansojen jäseniä, paitsi Maarenjärven talvikylässä opettaja ja ajoittain asuntolanhoitaja (V.-P. Lehtola 2000: 47; Nickul 1964: 219), eikä seka-avioliittoja ei-saamelaisten kanssa juuri ollut. Muista kolttasaamelaissidoista sen sijaan haettiin useita puolisoja. (Linkola – Linkola 2000b: 160.) Oma suku oli tärkeä, mutta vieraitakaan ei kategorisesti vieroksuttu esimerkiksi avioliitossa. Muun muassa Semenoff-suvun kantaisä lienee ollut karjalainen. (Nickul 1970a: 43; Nickul 1970b: 61.) Muista saamelaisyryhmistä tärkeitä olivat suhteet varsinkin Njuõ’ttjäu’rrsijddin eli Nuortijärven siidan asukkaiden kanssa, koska siidat jakoivat yhteisiä peuranpyynti- ja kalastusalueita (M. Sverloff 2003: 112–113). Myös Peäccamsijddin eli Petsamon siidan asukkaiden kanssa tehtiin yhteistyötä: suonikyläläiset saivat osallistua heidän kanssaan meripyyntiin. Tätä oikeutta vastaan petsamolaiset saivat puolestaan kalastaa siidan länsi- ja pohjoisosissa tietyillä alueilla. (Nickul 1948: 29–30.)

Suomalaista uudisasutusta ei Suonikylään tullut vuoden 1920 rauhan jälkeenkään, koska alue ei kuulunut vuoden 1925 Petsamon asutuslain piiriin (Nickul 1970b: 62). Pelko uudisasutuspaineiden kasvamisesta sekä siitä seuraavista hallitsemattomista ja kolttasaamelaisten kannalta negatiivisista kontakteista kasvoi 1930-luvulla. Tämän seurauksena alettiin ajaa hanketta Suõ’nn’jelsijddin muuttamisesta suojelualueeksi, jossa uudisasutus ja muu ulkopuolisten maankäyttö olisi kiellettyä tai ainakin tiukasti rajattua. Hanketta kannatettiin valtionhallinnossa, mutta paikallishallinto vastusti sitä jyrkästi lähinnä elinkeinopoliittisista syistä. Hankkeen kohtalo jäi lopullisesti ratkaisematta, kun talvisota syttyi. (V.-P. Lehtola 2012: 331, 347)¹²⁰

Kontakteja ympäröivien ei-saamelaisten yhteisöjen kanssa oli melko vähän. Syynä ei ollut tietoinen eristäytyminen, vaan alueen sijainti kaukana tiheästi asutuilta seuduilta. Tämä ei tarkoita, etteikö kolttasaamelainen kulttuuri

119. Kolttasaamelaisten kohtalosta toisen maailmansodan aikana ja sen jälkimainingeissa katso esim. Linkola – Linkola 2000a: 15–19 ja Sverloff 2003: 126–136.

120. Perusteellisen selvityksen ja analyysin Suonikylän suojeluhankkeesta on julkaissut Veli-Pekka Lehtola (2012: 330–347).

Kuva 30. Suonikylän viimeinen talvikylä jäätyneen Maa'renjäurrin rannalla lokakuussa 1941. (H. Roivainen 1941.)

olisi saanut vaikutteita muilta kansoilta ja kulttuureilta. Jatkuvia, joskin vähäisiä, kontakteja naapuriryhmiin, venäläisiin, karjalaisiin¹²¹ ja norjalaisiin sekä varsin vähissä määrin myös Itä-Inarin ja Paatsjoen suomalaisiin ja inarinsaamelaisiin, pitivät yllä ennen kaikkea kauppamatkat, kirkolliset toimitukset, koulu sekä hallinto, myöhemmin myös sotapalvelus. Lisäksi koltat ajoivat talvisin rahtia ja tarjosivat kuljetuspalvelua naapuriryhmien jäsenille. (Nickul 1964: 219; Nickul 1970b: 57–58; Tanner 1929: 204.) Kuolan niemimaalle 1800-luvun lopulla muuttaneiden komien kanssa ei ollut jatkuvia suhteita, mutta mielenkiintoisena kuriositeettina mainittakoon, että Sverloff-suvun miehet hankkivat ensimmäisen maailmansodan jälkeen heiltä suuria poroja siitoseläimiksi (M. Sverloff 2003: 100).

Monipuolisista yhteyksistä kertoo, että näennäisestä eristyneisyydestään huolimatta suonikyläläiset tunsivat monia muita kulttuureita ja osasivat useita kieliä. Erityisesti kodin ulkopuolisissa töissä liikkuneet miehet osasivat tavallisesti äidinkieltensä lisäksi venäjää ja jonkin verran norjaa. Vain niissä perheissä, joiden sukualueet olivat Suomen rajan tuntumassa, osattiin Venäjän aikana myös jonkin verran suomea. Vuoden 1920 jälkeen suomea opettelivat

121. Kontakteista karjalaisiin katso tarkemmin T. I. Itkonen (1943).

kaikki.¹²² Vanhemmat jopa erityisesti toivoivat, että lapsille opetetaan koulussa suomea, jotta he pärjäisivät suomalaisessa yhteiskunnassa. Naisten kielitaito ei ollut tavallisesti yhtä monipuolinen ja hyvä kuin miesten, koska he eivät juuri liikkuneet kodin ulkopuolella. Tutkittavana ajankohtana vanhempi naispolvi oli kuitenkin oppinut koulussa jonkin verran venäjää ja nuorempi polvi suomea. (Huttunen 1984: 21; V.-P. Lehtola 2012: 278; Tanner 1929: 198–199; Vartiainen 1929: 53, 58, 68, 81.)

Kielellisiä ja kulttuurisia vaikutteita on kolttsaamelaiseen kulttuuriin alettu omaksua muilta kansoilta viimeistään keskiajasta lähtien. Ensimmäiset kristinuskon vaikutukset ovat voineet saapua Kuolan niemimaalle jo 1000-luvulla idästä. 1300-luvulta lähtien vaikutteita on tullut luostarien välityksellä, ensin Laatokan Valamon luostarista, sitten 1400-luvulla Vienanmereltä Solovetskin luostarista ja lopulta 1500-luvulta alkaen Kuolan ja Petsamon luostareista. (Linkola – Sammallahti 1995: 47–48.) Kolttsaamelaisten omaa jatkuvaa varhaista aktiivista yhteyttä Venäjän hallintoviranomaisiin kuvastavat hyvin edellisessä luvussa mainitut gramotat.

1800-luvun jälkipuoliskolta alkaen Suõ'nn'jelin talvikylässä kävi säännöllisesti venäläisiä virkamiehiä ja ortodoksinen pappi Nuortijärven Ristikentästä tai Kuolasta suorittamassa kirkolliset toimitukset, kuten avioliittoon vihkimiset ja lasten kastamiset. Vuodesta 1888 alkaen lapset kävivät venäjänkielistä koulua säännöllisesti noin kolme kuukautta vuodessa koulutetun opettajan johdolla. Kouluopetusta pidettiin laadukkaana. (Tanner 1929: 198.) Varsinaisen venäläisen kulttuurikylvyn tarjosi ensimmäisen maailmansodan aikainen sotapalvelus Venäjän armeijassa, jonne joutui keskimäärin yksi poika jokaisesta perheestä (Tanner 1929: 207).

Tarton rauhan jälkeinen muutos Suõ'nn'jelsijddin elämässä oli erityisen suuri siksi, että sen hallinnolliset, henkiset ja materiaaliset yhteydet länteen päin olivat olleet hyvin vähäisiä aina vuodesta 1595, kun Täyssinän rauhan raja vedettiin Inarinjärven itäreunaan (Nickul 1964: 219; Porsanger 2005: 89). Lisäksi vanhat yhteydet Kuolan kaupunkiin ja muualle Kuolan niemimaalle katkesivat, sillä rajan toisella puolella sai matkustaa vain erillisluvalla. Raja muutti myös talvireittejä: vain vanhat länteen suuntautuneet reitit jäivät käyttöön. (M. Sverloff 2003: 114.)

Elämä uudessa talvikylässä asettui uomiinsa 1930-luvun alussa. Vanhaan tapaan myös viranomaisten ja pappien, nyt suomalaisten sellaisten, vierailut tapahtuivat talvikylässä asumisen aikaan. (Nickul 1970b: 63.) Petsamon kreikkalaiskatolisen seurakunnan pappi kävi talvikylässä tavallisesti kolmesti talvessa pitämässä jumalanpalveluksia, vihkimässä pareja ja kastamassa lapsia. Toimitusten kielenä oli suomi tai venäjä. Suomalaiset virkamiehet toimittivat asiaansa suomeksi. Tarvittaessa, varsinkin aluksi, käytettiin tulkkia. (Nickul 1948: 57; Vartiainen 1929: 88–90, 93, 96.) Myös aluelääkäri vieraili kylässä kerran talvessa (Huttunen 1984: 20).

122. Kolttsaamelaisten ihailtava valmius kielenopiskeluun tulee hyvin esille Nickulin (1970b: 60) kuvauksessa siitä, kuinka 1930-luvulla eräs kolttamies opiskeli kesäpaikallaan suomenkielisestä kuvallisesta hintaluettelosta suomen kielen sanoja.

Talvikylän täysin suomenkielinen koulu aloitti toimintansa keväällä 1928. Jatkossa lukuvuosi oli jaettu kahtia siten, että pienet lapset kävivät koulua elokuun puolivälistä vuoden loppuun ja isommat kevätpuolen vuodesta, kun heitä ei enää tarvittu syystöihin kotona. Lukuvuosi kesti aina kesäkuun alkupuolelle asti. Perheiden oleskellessa syys- ja kevätpaikoilla kaukana talvikylästä, koululapset asuivat asuntolassa. Koulun opettaja oli aina suomalainen, asuntolanhoitaja eri aikoina suomalainen tai saamelainen. (V.-P. Lehtola 2012: 278; Nickul 1948: 54, 58–59.)

1920-luvun lopun ja varsinkin 1930-luvun Petsamo-innostuksen aikana Suonikylässä kävi myös merkittävä määrä matkailijoita ja tutkijoita, joskin huomattavasti vähemmän kuin maantien varressa sijainneissa Petsamon ja Paatsjoen siidoissa.¹²³ Nämä vierailut loivat osin pysyviäkin suhteita yksittäisten kolttasaamelaisten ja suomalaisten välille. (esim. Nickul 1948: 11, 58.) Ennen Tarton rauhaa vierailijoita oli hyvin vähän. Tämän tutkimuksen kannalta merkittävimpinä mainittakoon T. I. Itkonen, joka teki useita matkoja alueelle vuosina 1912–1927, sekä Samuli Paulaharju, joka vieraili Suonikylässä vuonna 1914 (Paulaharju 1921: 5; Itkonen 1991).¹²⁴

3.4.6. Elinkeinomalli

Suõ’nn’jelsijddin kolttasaamelaisten elämäntapaa on luonnehdittu ”metsälappalaiseksi” (Tanner 1929) ja heitä itseään ”havumetsäalueen saamelaisiksi” (Nickul 1970a). Merkittävimmiksi elinkeinoiksi on monissa lähteissä mainittu tärkeysjärjestyksessä kalastus, poronhoito ja metsästys (esim. Nickul 1954: 80). Edellä mainittujen pääelinkeinojen lisäksi merkittäviä elinkeinoja olivat lampaiden hoito ja keräily. Ansiotöiden merkitys alkoi kasvaa 1920-luvulta alkaen. Viljelyä ei Suonikylässä harjoitettu lainkaan, muutamia pienimuotoisia perunankasvatuskokeiluja lukuun ottamatta. Kaikki maataloustuotteet, kuten jauhot, olivat ostotavaraa. (T. I. Itkonen 1921: 86; Nickul 1948: 67, 69; Paulaharju 1914 II; J. Sverloff 1960: Bd 1101.)

1800-luvun loppupuoliskolla, ennen poronhoidon ja kaupankäynnin merkityksen kasvamista, Suonikylän kolttasaamelaiset elivät pääasiassa pyyntitaloudessa. Silloin porotaloudella ei ollut suurta merkitystä, sillä poroja käytettiin lähinnä kuljetus- ja vetoeläiminä sekä houkutuseläiminä peuranpyynnissä. Pieniä turkiseläimiä metsästettiin veronmaksua ja kaupankäyntiä varten. (Linkola, A. – Linkola, M. 2000b: 160.) Sekä Jacob Fellman, joka kävi Suonikylässä vuonna 1829, että M. A. Castrén, joka vieraili vuonna 1849, mainitsivat, että Suonikylän poronhoito oli vähäistä ja että suonikyläläiset elivät lähinnä kalastuksesta (Tanner 1929: 213).

Karl Nickul on artikkelissaan *Huomioita poronhoidosta Suonikylässä 1800-luvulla* (Nickul 1954) kuvannut monenlaisten lähteiden perusteella, kuinka suonikyläläiset siirtyivät 1800-luvun jälkipuoliskolla hyvin nopeasti

123. Petsamon tutkimushistoriasta on kirjoittanut tarkemman katsauksen esim. Jouko Vahtola 1999.

124. 1800-luvun ja 1900-luvun alun aikana vierailleista tutkijoista ja dokumentoijista kirjoittaa tarkemmin Porsanger 2005.

pyyntitalouden harjoittajista suurporonhoitajiksi. Tällöin metsästyksen merkitys väheni radikaalisti, mutta sen sijaan kalastuksen keskeinen rooli säilyi.

Pyyntitalouden kaudella siidan perheiden välillä ei ollut merkittäviä tuloeroja. Tärkeimmissä kalastus- ja metsästyskohteissa harjoitettiin yhteispyyntiä ja saalis jaettiin tasan siidan asukkaiden kesken. Heikompiä perhekuntia autettiin esimerkiksi antamalla lupa käyttää toisen sukualueen osaa tai lainaamalla välineitä ja ajokkaita. Periaatteena oli, että kukaan ei saanut nääntyä. (M. Sverloff 2003: 193.) Suurporonhoito toi muassaan taloudellisen eriarvoistumisen ja uudenlaisia paineita siidan maa-alueiden käyttöön (esim. Nickul 1948: 24–25).

Vaikka Suonikylän kolttasaamelaiset elivät pääasiallisesti omavaraistaloudessa, joitakin tarvikkeita, vaatteita ja elintarvikkeita myös ostettiin. Ennen vuoden 1920 rajanvetoa raidoilla haettiin talvisin Jäämeren rannalta jauhoja, sokeria, teetä, suolaa, rinkeleitä, tupakkaa, viinaa ja joskus vaatetavaraa. Ostokset vaihdettiin kalaan, poronlihaan, -sarviin, -karvoihin, eri eläinten turkiksiin tai riistaan. Ennen ensimmäistä maailmansotaa kauppaa tehtiin Norjan puolella, koska siellä jauhot, sokeri ja ryynit olivat halvempia kuin Kuolassa. Syyskelillä alueella kulki kolttasaamelaisia ja karjalaisia kulkukauppiaita, joiden kanssa käyty kauppa oli myös vaihtokauppaa. Kulkukauppiaiden kanssa vaihdettiin porontaljoja ja -koipinahkoja, joutsenennahkoja, riistalintuja, villaa, vanttuuta, kenkiä ja kenkäheinää. (T. I. Itkonen 1948: II: 211; Nickul 1933: 84; Paulaharju 1914 II; Paulaharju 1921: 48.)

Ostotavaran määrä lisääntyi sitä mukaan kun rahansaantimahdollisuudet parantuivat, etenkin vuoden 1920 jälkeen. Tavalliset tarvekalut, kuten huonekalut, veneet ja kalastusvälineet tehtiin kuitenkin edelleen itse. Kaupasta hankittiin esimerkiksi verkkolankaa, paularihmaa ja rautanauvoja. Talviset kauppamatkat Norjan rannikolle jatkuivat edelleen, mutta 1920-luvulta alkaen oli mahdollista käydä kaupassa myös lähempänä Nellimissä, Petsamossa, Salmijärvellä tai Nautsissa. (Nickul 1948: 69–70; M. Sverloff: 2003: 112.)

Edellä olen kuvannut tutkittavan alueen perheiden vuotuisuuttoa pääpiirteissään. Seuraavassa on lyhyt kuvaus alueen työvuoden kulusta alkaen keväästä. Kevään keskeisin työ oli porojen vasotus. Sen lisäksi kalastettiin päivittäiseen tarpeeseen. Keskikesä oli tärkeintä kalastusaikaa, sillä valtaosa talvela syötävästä kalasta pyydettiin ja suolattiin tai kuivattiin kesäpaikalla. Kesällä tehtiin myös monenlaisia käsitöitä: veistettiin puutöitä, kudottiin verkkoja ja muokattiin lampaan- ja porontaljoja sekä rakennettiin ja korjattiin rakennuksia. Kesällä leikattiin myös kenkäheinät, koottiin järvikortetta ja heinää lampaille sekä jäkälää ajokkaille talveksi. Tärkeää oli lisäksi koota ja valmistaa pettua sekä kerätä marjoja, sieniä ja parkkiaineksia. Kesä-syyskuussa oli mahdollista käydä ansiotöissä kodin ulkopuolella ilman että muut elinkeinot, erityisesti poronhoito, kärsivät siitä merkittävästi. (Paulaharju 1921: 44–45; M. Sverloff 2003: 73; Tanner 1929: 201.)

Syksyisin miesten aika kului porometsällä, naiset kalastivat ja säilöivät talven aikana tarvittavaa kalaa. Syksyisin myös teurastettiin porot ja käytiin vaihtamassa liha seuraavan talven tai koko vuoden elintarvikkeisiin. Porot

koottiin talvea varten perhekohtaisiin eloihin ensin syyspaikan ja sitten talvikylän lähelle, jossa ne saivat olla vapaasti. Talvikylässä oloaika ei ollut varsinaista ansioaikaa, vaan siellä hoidettiin vain jokapäiväisen arjen vaatimat työt. Talvikylässä naiset hoitivat lampaita, paistoivat leipää, laittoivat ruokaa ja tekivät käsitöitä, kuten kutoivat sukkaa, ompelivat kenkiä ja peskejä. Miesten työnä oli porojen tarkastaminen noin kerran viikossa tai pari kertaa kuukaudessa sekä ajaa kesän aikana koottuja ruoka- ja rehuvarastoja sekä polttopuuta talvikylään. (Nickul 1970a: 33, 36–37; J. Sverloff 1960: Bd 1103; M. Sverloff 2003: 66, 71–72; Paulaharju 1921: 40.)

Kalastus

Kalastus oli Suonikylän kolttasaamelaiden tärkein elinkeino. Tähän vaikutti ennen kaikkea alueen ekologia, mutta myös ortodoksisella uskonnolla pitkine paastoineen lienee ollut osuutensa asiassa. Sukualueilla asuttiin kalastuksen vuoksi vesistöjen läheisyydessä ja erityisesti kesäpaikka, sukualueen keskus, oli aina hyvän suuren kalaveden rannalla. Nämä sukualueiden keskeiset kalajärvet säilyivät samoilla suvuilla vuosisatoja ja ne tunnettiin erittäin tarkasti. Vuotuismuuttojen rytmi oli pääasiassa määräytynyt kalojen kutuaikojen mukaan, mutta toki myös poronhoidon tarpeet oli huomioitu. (Nickul 1935: 6; Nickul 1948: 60; Nickul 1970: 21.)

Jokaisen perheen alueella tuli olla aina niin paljon kalaisia järviä, että niiden tuotto takasi perheen ravinnonsaannin. Tämän vuoksi monilapsiset perheet saattoivat tarvittaessa saada lisää kalavesiä kyläkokouksen päätöksellä. Kalastusmääriä säänneltiin myös perheiden keskinäisillä sopimuksilla. Esimerkiksi Ala-Akkajärvellä, jossa usealla perheellä oli kesäpaikka, yksi pyytäjä sai pyytää kolme kalaa päivässä. Hyviä apajia säästettiin myös sosiaalisista syistä: tietyillä hyvillä apajilla pyydettiin vain kun tuli mieluisia vieraita, jotta saatiin varmasti vedetyksi hyvä saalis. Kalastus tapahtui tavallisesti perhekunnittain siten, että korkeintaan kaksi veljestä pyysi yhdessä. Joskus köyhät ja nuotattomat saattoivat ruveta varakkaammille apulaisiksi ja saada palkaksi kolmanneksen saaliista. (Linkola – Näkkäläjärvi 2000: 60; Paulaharju 1921: 67; J. Sverloff 1960: Bd 1132.)

Tärkein kalastusväline saalismäärän mukaan laskien oli nuotta, jota käytettiin lähinnä kesällä. Varakkaalla talolla oli 3–4 nuotta sijoitettuna eri pyyntijärville. Toiseksi tärkein kalastusväline oli verkko, joita joka talossa oli kymmeniä, varakkailla jopa 40–50 kappaletta. Kalastusvälineet tehtiin itse. Verkoissa ja nuotissa käytettiin pitkään ostohampusta itse kehrättyä lankaa sekä itse punottua juuriköyttä, jotka värjättiin koivunkuorella lipeävedessä. 1910-luvulla oli jo tavallisempaa käyttää Kuolasta ostettua valmista lankaa. 1930-luvulla tilattiin verkkoja varten valmista kalastajalankaa Helsingistä. (Nickul 1948: 61; Paulaharju 1914 I; Paulaharju 1921: 63, 65, 67, 112.)

Veneitä oli viisi–kuusi kappaletta taloudessa. Tärkeillä kalastusjärville oli yksi tai kaksi venettä pysyvästi. Vähemmän merkityksellisille kalastuspaikoille veneitä ja muita kalastustarvikkeita kuljetettiin vesistöjä pitkin tai

Kuva 31. Huättar l'lelep Ķiu'rrrel, Kiureli Sverloffin perhe nuottaamassa Šetkaluubbâlilla (alue 2). Kuvassa vasemmalta: Ķiu'rrrel, jonka takana pojat Maa'tfi (Matti) ja Lääda (Vladimir). Oikeanpuoleisessa veneessä vasemmalta: istumassa Ķiu'rrelin poika Läärvam (Lari), apulainen Iirâšk, Irinja Kiprianoff ja vaimo Ååjjaž (Eudokia os. Gerasimov). (Karl Nickul 1932.)

vedätettiin poroilla maataipaleiden yli. Sellaisilla etäisillä, mutta tärkeillä kalastuspaikoilla, joihin ei ollut veneellä kuljettavaa reittiä, piti olla oma veneensä. Veneet tehtiin itse. (Paulaharju 1921: 67–68; J. Sverloff 1960: Bd 1132.)

Kalastus alkoi keväisin verkoilla salmien ja jokisuiden sulissa. Saaliiksi saatiin keväällä kutevia kaloja, kuten haukea, ahventa ja harjusta. Kevät- ja syyskutukaloja pyydettiin myös merroilla jokien ja purojen suissa. Jotta kalakannat eivät kärsisi, kutupyyntiä harjoitettiin esimerkiksi neljän vuoden kierrolla vuorottain eri puroissa. (Paulaharju 1921: 44, 66; M. Sverloff 2003: 44.) Kesällä nuottaus oli tärkein pyyntitapa. Kesällä ja syksyllä piti koota seuraavan talven ruokavarastot ja nuottaa vedettiinkin joka iltayö. Jos saalis oli huono, jatkettiin aamuyön puolelle asti. Nuotalla saatiin taimenta, siikaa, rautua, harjusta, haukea ja ahventa. Verkot laskettiin kesällä iltapäivällä ja koettiin aamupäivällä. (Paulaharju 1921: 64–65.)

Syksyllä kuljettiin syyspaikalta pyytämässä kutevaa siikaa eri järvillä. Syksyllä ohuen jään aikaan vedettiin nuottaa myös jään alla. Viimeisenä syksyllä aloitettiin juomustus eli verkkopyynti jään alla. Sitä jatkettiin koko talven ajan, paitsi sydäntalvella, koska silloin kala ei liiku. Eri vesistöjen juomustusapajat tunnettiin yhtä hyvin kuin kesäiset verkko- ja nuotta-apajatkin. (Paulaharju 1921: 47, 65–66; J. Sverloff 1960: Bd 1132.)

Keväällä pyydetty kala kuivatettiin ja säilöttiin aittoihin tai suolattiin ja pakattiin maahan salvottuihin kalapuuriin tai -purnuihin. Kesällä nuotassa parhaat kalat syötiin heti tuoreeltaan, pienemmät tai vähäarvoisemmat suolattiin tai kuivattiin. Vähärasvaiset kalat, kuten hauet ja ahvenet kuivattiin, rasvaiset, siika, taimen ja harjus, suolattiin. Kuivatus tapahtui kuivatuskatoksessa (*käädas*), puussa oksien suojassa tai taivasalla. Myöhään syksyllä pyydetty kalat säilytettiin jäätyneinä talven käyttöä varten. Talvikeleillä kalat noudettiin poroilla talvikylään syötäväksi. (Paulaharju 1921: 46, 65–66, 68.)

Ennen vuotta 1920 suonikyläläisillä oli osittain yhteiset riistamaat ja kalavedet Njuõ'ttjäu'rrsjiddin eli Nuortijärven siidan kanssa. Tärkein oli yhteinen lohipato (*zääbbar*) Tuällämmissä eli Tuulomajoessa Tuällämkeeu'nesin eli Patunankönkään alimmassa koskessa nimeltään Vuännampä'nn. Koska koskessa yhtyivät sekä Lättin että Njuõ'ttjokkin eli Nuortijoen vedet, katsottiin kalastusoikeuden kuuluvan molemmille siidoille. Koski kuului alueeseen, joka jäi Neuvostoliiton puolelle vuoden 1920 rajanvedossa. Lohikosken menetyksestä ei saatu mitään korvausta. (Linkola – Sammallahti 1995: 52; Paulaharju 1921: 66; M. Sverloff 2003: 112–113.)

Molemmilla kylillä oli kalastuspirttinsä kosken rannalla ja molemmista siidoista oli palkattu työmiehiä kalastamaan ja kuljettamaan kalaa, lähinnä lohta, Kuolaan myytäväksi. Isot kalat myytiin, pienet suolattiin omaan käyttöön. Myyntitulot tasattiin siidojen kesken ja niissä edelleen perheenpäiden kesken. Lohenmyynnistä saatu tulo oli hyvin merkittävä molemmille siidoille. Siidojen lohestusoikeus oli taattu venäläisessä maakirjassa vuodelta 1574. (J. Sverloff 1960: Bd 1102; Tanner 1929: 206, 209.) 1910-luvulla koski saaliineen oli vuokrattu kolmeksi vuodeksi venäläisille pyytäjille. Vuokratulo jaettiin molempien kylien miesten kesken. (Paulaharju 1914 I.)

Poronhoito

Poronhoito oli tutkittavana aikana Suonikylän toiseksi tärkein elinkeino. Toisin kuin kalastus, suurimittainen porotalous oli Suonikylässä suhteellisen uusi elinkeino. Se alkoi yleistyä vasta 1800-luvun loppupuolella, kun peurakannat alkoivat taantua voimakkaasti. Siirtyminen peuranpyynnistä poronhoitoon ei ollut aivan mieluista. Oli totuttu saamaan lihaa samaan tapaan kuin kalaa järjestä. Poronhoito vaati paljon työtä ympäri vuoden, kun taas peuraa pyydettiin massoittain, mutta vain tiettyinä aikoina vuodessa. Peura-aikaa muisteltiin 1930-luvulla kuin ”kadotettua paratiisia”. (Nickul 1933: 76; Nickul 1970: 29–30.)

Peura-aikaan poroja oli lähinnä kuljetus- sekä houkutuseläiminä ja niitä pidettiin aitauksessa asuinpaikan lähellä, jotteivät ne olisi liittyneet suuriin peuralaumoihin. Kesäpaikan nimenä olikin vielä 1930-luvulla porojen tarhaamiseen viitaten *paalgâspäi'kk* eli palkima-, laidunpaikka. Peura-aikaan porot eivät edustaneet pääomaa, vaan olivat kolttien apulaisia, joihin kiinnytettiin yksilöllisesti. Niiden hyvinvointia pyrittiin edistämään muiden muassa rakentamalla aitauksiin porolatoja (*leäkk*) räkkää vastaan, polttamalla sääskisavuja ja

ruokkimalla niitä pahimpaan räkkäaikaan, jottei niiden tarvinnut jättää suoja-
katoksia. Aidoissa pidetyt porot olivat kesyjä ja helposti käsiteltäviä. Vuoden
1928 jälkeen porojen pitäminen kesäaitauksissa lopetettiin ja porot alettiin pääs-
tää kesäkuun alussa vapaaksi. Syynä oli karjan kasvanut määrä. Kesyimmät
porot tulivat silti kesäisin pihoilta ja porosuojiin, joissa poltettiin sääskisavuja.
(Nickul 1954: 80; Nickul 1970: 29–30; M. Sverloff 2003: 101.)

Fellmanin, Castrénin, Paulaharjun ja Tannerin tietoja yhdistelemällä
voi arvioida, että Suonikylän porokanta kolmikymmenkertastui vuosien 1829
ja 1909 välillä (Nickul 1970a: 33). Ennen ensimmäistä maailmansotaa poroluku
oli kasvanut enimmillään noin 8 000–10 000 eläimeen. Ensimmäisen maailman-
sodan aikana ja sitä seuranneina porotautien vaivaamina vuosina porokanta
romahti, kun kaksikymmentä työikäistä miestä oli sodassa ja poroja hoitivat
lähinnä naiset, vanhukset ja kouluikäiset lapset. Poroluku romahti noin 75 % ja
oli vuonna 1927 enää noin 1 200 päätä. Vuonna 1933 Suonikylässä oli poroja noin
1500, vuonna 1938 jo 3 831. (Nickul 1933: 77; Nickul 1948: 61; M. Sverloff 2003: 103;
Tanner 1929: 207–208.)

Ensimmäisen maailmansodan jälkeinen nopea toipuminen porokadosta
oli suurelta osin tietoisien jalostustyön ansiota. Suonikylään pyrittiin saamaan
kesy ja suurikokoinen porokarja. Komeilta ja mahdollisesti nenetseiltä oli ostettu
erirotuisia, suurikokoisia vaatimia ja hirvaita siitoseläimiksi. Valvottu hinnassa
vasottaminen takasi hyvän, joskus sataa lähentelevän vasaprosentin. Kesy poro-
karja oli myös sukualueisiin sitoutunutta: esimerkiksi akkajärveläisten porot
eivät edes pyrkinneet oman alueensa ulkopuolelle, vaan olivat mieluiten omilla
laitumillaan. (J. Sverloff 1960: Bd 1104; M. Sverloff 2003: 30, 65, 72, 100, 102.)

Osalla suonikyläläisistä oli niin vähän poroja, jopa alle kymmenen,
että voi sanoa heidän eläneen pääosin kalastuksella ja satunnaisilla palkkatöil-
lä. Melko pieni, 30–50 poron elo riitti tarjoamaan kohtuullisen peruselannon,
kun kaikkia mahdollisia luonnonantimia hyödynnettiin. 200–300 poron tokka
takasi hyvinvoinnin koko perheelle. (Nickul 1933: 83; Nickul 1948: 60, 66; M. Sver-
loff: 2003: 112, 115.)

Vuonna 1938 Sverloffin sukualueen asukkailla oli yhteensä noin 800
poroa. Kiurel Sverloffilla (alue 2) oli yli 200 poroa, hänen veljellään Pavvalilla
(alue 3) saman verran ja kolmannella veljellä Jaakolla (alue 5) vajaa sata. Alueen
9 perhekokonaisuuden vajaan 150 poron lisäksi, he olivat alueen suuret poron-
omistajat. Muiden alueen perheiden poromäärät olivat viidestä noin viiteenkym-
meneen. (Nickul 1948: 66.) Perheitten porot jäivät vuonna 1944 kokonaisuudes-
saan Neuvostoliitolle (M. Sverloff 2003: 104).

Vuoden 1920 rajanveto toi sekä käytännöllisiä että hallinnollisia muu-
toksia Suonikylän poronhoitoon. Sverloff-suvun alueella käytännölliset muu-
tokset tarkoittivat, että Neuvostoliiton puolelle jäivät parhaat talvilaitumet eli
vähälumiset männiköt. Jäljelle jääneet laitumetkin olivat hyviä, mutta kostean
ilmanalan vuoksi kuusikkovaltaisilla metsälaitumilla oli talvella aina paljon
lunta, joka haittasi porojen ruokailua. Suonikylän siirryttyä osaksi Suomea,
alueelle perustettiin yhteinen paliskunta Paatsjoen kanssa. Suonikylän alue

toimi paliskunnassa kuitenkin osittain itsenäisesti erilaisesta porotaloudesta johtuen. Paliskunnan varaporoisäntä valittiin aina Suonikylästä ja hän vastasi itsenäisesti Suonikylän asioista. Poroisäntänä toimi Jaakko Sverloff. (J. Sverloff 1960: Bd 1105; Bd 1111)

Poronhoidon tärkein merkitys suonikyläläisille oli, että poronlihaa myymällä sai rahatuloja, joilla voitiin ostaa välttämättömiä tavaroita. Myyntiin teurastettiin viisi–kymmenen prosenttia elosta. Varakkaille se tarkoitti noin kolmeakymmentä päätä ja köyhille yhdestä kolmeen päätä. Jos halusi välttämättömien ruokatarpeiden lisäksi vielä rahaa, piti myydä 40–60 päätä. Lihat vietiin itse kauppiaille, ensin Jäämerelle, myöhemmin tienvarteen Nellimiin tai Salmijärvelle. Omaan käyttöön teurastettiin kahdesta kahdeksaan poroa vuodessa. Etukäteen oli tärkeää suunnitella, halusiko poromäärän kasvavan vai pysyvän samana. (Nickul 1933: 74–75; Nickul 1948: 67; J. Sverloff 1960: Bd 1105.)

Lihalla ansaitun rahan ja tavarain lisäksi poroista saatiin monenlaisia käsityöraaka-aineita. Lisäksi poroja lypsettiin neljästä viiteen viikkoa, kun ne oli koottu syys–lokakuussa, ja kesälläkin, jos ne olivat aitauksessa kesäpaikan lähellä. Maidosta tehtiin juustoa tai se kerättiin mahoihin ja jäädytettiin. 1900-luvun alussa enää harvat lypsivät poroja Suonikylässä, mutta perinne jatkui kuitenkin aina toiseen maailmansotaan asti. (Nickul 1948: 67; Paulaharju 1921: 82.)

Sverloffin sukualueen porovuosi kului 1920–30-luvuilla seuraavalla tavalla. Keväällä, toukokuussa, vaatimet vasotettiin hihnoissa kevätpaikan lähi-vaaralla. Vuosittain käytettiin vuorotellen eri paikkoja, jotta vaatimille oli tarjolla aina hyvää laidunta. Vasat merkittiin kolmen päivän ikäisinä. Vasomisen jälkeen porot laskettiin vapaasti kulkemaan koko kesäksi. Jos poroja oli vähän, niitä voitiin pitää kesän ajan kesäpaikan lähistöllä sijaitsevilla järvien saarissa tai pitkissä niemissä suurissa aitauksissa. (M. Sverloff 2003: 72–73, 100.)

Syystyöt alkoivat elokuun lopussa, kun alettiin koota poroja. Ensin koottiin taakkaporoja, jotka kantoivat poromiesten tavarat ja autoivat muutossa syyspaikalle syys–lokakuussa. Sitten koottiin muut porot yhteistyössä naapuriperheiden kanssa. Marraskuun alkuun mennessä porot oli tavallisesti saatu koottua. Vähäporoisten naapurien eläimet koottiin samalla. Vastineeksi naapurit autoivat hihnassa pidettävien taakkaporojen siirtämisessä. Koottuja poroja paimennettiin tarkasti ja niiden luona asuttiin laavussa. Jos poroja oli pidetty aitauksessa, osa laskettiin nyt vapaaksi, osaa pidettiin hihnassa. Hihnaporoja käytettiin veneiden ja kalastusvälineiden kuljettamiseen syrjäisille järville. (Paulaharju 1921: 47; M. Sverloff 2003: 70–71, 99–100; Tanner 1929: 203–204.)

Syyspaikalla poroista eroteltiin teurastettavat eläimet. Porojen teurastus myyntiin aloitettiin heti kun jäät alkoivat kantaa järvissä eli marraskuun alkupuolella. Syksyllä porot olivat hyvässä lihassa ja teuraspaino oli korkeimmillaan. Myös porontaljat olivat vielä kurmuttomia ja niistäkin sai hyvän hinnan. Marraskuun aikana lihat kuljetettiin raidoissa Petsamoon tai Norjan puolelle, josta tuotiin vastineeksi ruokatavaraa koko vuoden tarpeiksi. Osa perheistä lypsi vaatimia syyspaikalla. (Paulaharju 1921: 47; M. Sverloff 2003: 70–71, 99–100.)

Kuva 32. Feäddsi Sverloff lammaineen Maa'renjäürrin talvikylässä. Feäddsin vieressä on lammaspuura, jossa lampaat pysyivät lämpiminä kylminä talviöinäkin. (Aslak Outakoski 1934.)

Lammastalous

Suonikylän kolttasaamelaisten karjatalous oli tutkittavana aikana rajoittunut kolmea poikkeusta lukuun ottamatta lammastalouteen ennen kaikkea liikkuvan elämäntavan vuoksi. Toisin kuin naudat, lampaat saattoivat helposti kulkea perheen mukana vuotuismuutoilla ahkiassa, veneessä tai omilla kintuillaan. Käytännössä kaikissa Suonikylän talouksissa oli lampaita. Varakkaassa talossa saattoi olla 10–15 lammasta karitsoineen, pikkutaloissa viisi–kuusi päätä, köyhimmillä yksi tai kaksi päätä. Lampaiden hoitaminen oli naisten työtä. (Nickul 1948: 67; M. Sverloff; Paulaharju 1921: 96, 109; Tanner 1929: 198.)

Kevät-, kesä- ja syyspaikoilla lampaat saivat juosta vapaina talojen lähitöllä itse ruokansa etsien. Tämän lisäksi lammaille annettiin syötäväksi kaikenlaisia tähteitä: kalalientä, kalakeittoa, kalojen sisälmyksiä tai keitettiin kalanpäistä ja -sisuksista lientä. Kuuman ajan ja viileät yöt lampaat viettivät kentän laidassa sijaitsevassa aidatun tarhan ympäröimässä lammaspuurassa eli -navetassa. Niille tehtiin myös sääskisavuja turpeesta ja lastuista kesäisin. (Paulaharju 1921: 96–97.)

Lammaille koottiin kesällä talven varalle järvien, jokien ja soiden rannoilta heinää, järvikortetta ja jäkälää. Lisäksi keväällä kuivattiin pieniä kaloja,

kalapäitä ja -ruotoja, joista keitettiin talvella kortteen ja heinän kanssa väki-rehuna toiminutta lientä. Talvella lampaille syötettiin myös kuusenhavuja. Talvikylässä lampaille oli oma hirsistä salvottu puuransa, mutta kirkkaina päivinä lampaat saivat olla kylässä vapaina ja syödä mitä löysivät. Oikein kylmällä säällä lampaat saatettiin ruokkia sisällä pirtissä. (Itkonen 1991: 89; M. Sverloff; Paulaharju 1921: 96–97.)

Lampaista saatiin villaa, maitoa ja lihaa. Villasta kehrättiin värttinällä lan-kaa, josta neulottiin lapasia ja sukkia sekä kudottiin nauhoja ja raanuja. Lampaita lypsettiin syyskesäisin ja maitoa käytettiin teessä. Talvella tai keväällä tapetun lampaan lihaa ei syöty, koska ne söivät talvikylässä muun muassa ihmisten ulosteita. Talvilampaiden liha myytiin. Kesällä tai syksyllä tapettua lammasta syötiin, vaikkei sitä pidettykään poronlihan veroisena. (Paulaharju 1921: 97–98, 109.)

Metsästys

Peuranpyynti oli vanhaan aikaan ennen suurporonhoidon aikaa tärkeä elinkeino. Peurasta saatiin ravinnon lisäksi raaka-aineita erilaisiin vaatteisiin ja muihin nahkatarvikkeisiin. (M. Sverloff 2003: 97.) Peuran merkitys riistana väheni kuitenkin jo 1800-luvun puolivälissä, kun peurat harvinaistuivat ja niiden laumat pienenivät. (Nickul 1935: 14.) Vielä Japanin sodan aikaan vuosina 1904–05 peuranpyynti oli kannattavaa (J. Sverloff 1960: Bd 1107). Viimeiset peurat ammuttiin kuitenkin vuonna 1924 Luton eteläpuolella (Nickul 1933: 76).

Syksy ja talvea pidettiin parhaina metsästysaikoina. Syksyllä ne miehet, jotka eivät lähteneet kokoamaan poroja, lähtivät viikosta kuukauteen kestäville metsästysmatkoille. Silloin pyydettiin ampumalla tai ansastamalla karhua, hirveä, sutta, ahmaa, näätä, kärppää, ilvestä, saukkoa, oravaa, aikaisemmin myös peuraa ja majavaa, joka kuoli sukupuuttoon niin ikään 1900-luvun alussa. Susia oli paljon ja ne tapettiin aina kun oli tilaisuus, koska ne tappoivat poroja. Myös kevättalvella käytiin hiihtäen 3–4 miehen joukoissa pitkällä metsästysretkillä. Tällöin pyydettiin erityisesti hirveä omilta sukualueilta. Hirvi oli tärkein saaliseläin. Perheen miehet saattoivat ampuu kymmenkunta hirveä kevään pyyntiaikana. Vanhat kolttasaamelaiset eivät syöneet karhun-, jäniksen eivätkä oravanlihaa. Näiden lajien nahka otettiin talteen myytäväksi, mutta liha heitettiin pois. Karhunliha on voitu antaa inarilaisille tai suomalaisille. (Nickul 1935: 22; Nickul 1948: 67; Paulaharju 1914 I; Paulaharju 1921: 69, 71–72, 74.)

Varsinainen linnustusaika oli keväällä. Silloin ammuttiin soitimelta metsälintuja, tärkeimpänä metsoa, ja sulapaikoista muuttavia vesilintuja, etenkin joutsenia ja hanhia. Metsoa, teertä, pyytä ja riekkoa on pyydetty myös tavattaessa talvisilla metsästysretkillä tai poronhaussa syksyisin. Riekkujen talvinen ansapyynti on ollut tavallista. Vesilinnuista on pyydetty myös sorsia, sotkia, koskeloita, haapanoita, mustalintuja, kuikkia ja kaakkureita. Lintujen liha on syöty, paitsi kuikan ja kaakkurin, koska niiden lihaa on pidetty syömäkelvottomana. Joutsenet ja kuikat on nyljetty höyhenineen ja nahat myyty Kuolassa tai Norjassa. Myös muiden lintujen höyhenet ja ylimääräiset kanalinnut on viety myytäväksi. (Nickul 1970a: 67; Paulaharju 1921: 74–76; J. Sverloff 1960: Bd 1101; Vilkkuna 1989: 199.)

Keräily

Keräilyn merkitys Suonikylän ravintotaloudessa oli suuri. Keräily oli enimmäkseen naisten työtä. Merkittävin keruukohde oli pettu. Pettua on koottu suuria määriä alkukesästä suopursun kukkimisen aikaan, kun männyn kuori irtoaa hyvin. Pettua syötiin ympäri vuoden puuronkaltaisena ruokana: paahdettu ja suurimoiksi survottu pettu sekoitettiin marjojen kanssa rasvaiseen kala- tai lihalieemeen. (M. Sverloff; Nickul 1970a: 57; Paulaharju 1921: 105.) Ruoaksi on kerätty keväisin lisäksi linnunmunia. Kerättäväksi ovat kelvanneet kaikki vesilintujen sekä metsälintujen, paitsi pikkulintujen, varisten ja haukkojen munat. Sotkia ja koskeloita on myös munitettu uutuissa. (Paulaharju 1914 I; Paulaharju 1921: 75.) Syksyisin kerättiin sieniä, joita ei kuitenkaan säilötty (Nickul 1948: 69).

Syyskesäisin ja syksyisin kerättiin maassa kasvavia marjoja, joita ei kuitenkaan juurikaan säilötty. Vanhempina aikoina ainoastaan tärkeintä marjaa, variksenmarjaa, myöhemmin myös puolukkaa ja hillaa, säilöttiin talveksi. Hie-man raakoina kerätyt marjat säilytettiin sellaisinaan kylmässä, myöhemmin niitä alettiin survoa ja joukkoon lisättiin pieni määrä sokeria. Hilloja säilytettiin talviajan myös jäädytettynä, mutta ne happanivat helposti lämpötilanvaihtelujen takia. Mustikoita, juolukoita, ylivuotisia kevätkarpaloita ja erityisesti hilloja kerättiin tuoreeltaan syötäväksi. Vähän ennen toista maailmansotaa hilloja yritettiin joskus kerätä myyntiin, mutta niitä oli vaikea saada pilaantumatta perille ja siitä luovuttiin. (T. I. Itkonen 1921: 82; Nickul 1948: 69; A. Feodoroff; Paulaharju 1921: 106.)

Monia käsitöiden raaka-aineita ja tarvikkeita on keräilty kesän mittaan. Kevätkesällä nostettiin männynjuuria käsitöitä ja nuottaköysiä varten sekä kiskottiin tuolta astiatarpeiksi (Nickul 1970a: 57). Samaan aikaan vuodesta koottiin myös nahkojen parkituksessa käytettäviä aineksia ennen kaikkea koivun ja pajun kuorta (V. Semenoja; Paulaharju 1921: 115). Esimerkiksi verkkojen ja villalankojen värjäämiseen tarvittavia aineksia, kuten koivun paksuja juuria, kerättiin myös alkukesästä (V. Semenoja; Paulaharju 1921: 110). Loppukesällä elokuusta alkaen kerättiin talven varalle suuria määriä kenkäheiniä jokivarsista ja märistä pajukoista (Nickul 1970a: 61–62; Paulaharju 1921: 120). Pikkujoiissa kasvaneita jokihelmisimpukoita on koottu helmien toivossa. Helmet on tavallisesti pidetty itse eikä niitä ole myyty. (Nickul 1935: 22.) Helmisimpukan pyynti kiellettiin lailla vuonna 1938 (Nickul 1948: 69).

Ansiotyöt

Ennen vuoden 1920 rajanvetoa Suonikylän kolttasaamelaisten tärkeimpiä ansiotyöitä oli rahdinajo ja kyyditys maksua vastaan. Talvisin kuljetettiin poroilla, kesällä kantaen tai veneellä kauppatavaraa Kuolan kaupungin kauppiaille ja Kirkkoniemestä Inarin kauppiaille sekä tukkiyhtiöille. Kantalahden ja Kuolan välillä kyydittiin pomoreita ja karjalaisia merikalastajia, joille tarjottiin lisäksi majoitusta ja myytiin ruokatavaraa. Raha-ansioita saatiin myös, kun myytiin

Kuolan kaupunkiin, Petsamoon ja Kirkkoniemeen polttopuuta ja monenlaisia tarvekaluja, kuten veneitä, ahkioita, saneja, nahka- ja tuohituotteita sekä villalapsia ja -sukkia. (Paulaharju 1921: 40, 83; J. Sverloff 1960: Bd 1104; M. Sverloff 2003: 24–25, 114.)

Toinen ennen Suomen aikaa harjoitettu ansiotyö oli merikalastus. Suonikyläläiset kävivät vielä 1800–1900-luvun taitteessa viimeisillä keväthangilla kalassa Jäämerellä, Petsamovuonossa. Suonikyläläisillä oli siellä omat veneet ja pyyntivälineet, mutta kalastus tapahtui yhdessä Petsamon kylän saamelaisten kanssa. Matkaan lähdettiin viiden–kuuden miehen joukoissa, joissa saattoi olla poikiakin mukana. Joukosta yksi palasi heti takaisin perhealueelle mukanaan raidollinen ruokatarveta, jonka kauppias antoi ennakkona tulevaa kalansaalisia vastaan. Kalamiehet palasivat elokuun alussa kotikyläänsä. Tätä kalastusoikeutta vastaan petsamolaiset saivat käydä syyskalassa Suonikylän pohjoisosan meerjiännäm-alueen järvillä, kuten edellä on kuvattu. (Nickul 1935: 6; Tanner 1929: 205.)

Tyypillisiä kodin ulkopuolisia ansiotöitä olivat pororengin ja piian työt toisissa siidan perheissä. Niistä annettiin palkaksi vaatteita, poroja ja lampaita. (M. Sverloff 2003: 24–25, 114.) Pororenkejä ja piikoja kohdeltiin perheenjäseninä eikä työtä pidetty millään tavalla alentavana (Nickul 1970a: 67). Varsinaisten kodin ulkopuolisten rahatöiden tekeminen alkoi vuoden 1920 rajanvedon jälkeisessä taloudellisesti vaikeassa tilanteessa, mutta tavallisimmin kyseessä oli vain kesäaikainen työ. Ansiotyönsaanti oli kuitenkin hyvin epävarmaa ja tarjolla oli enimmäkseen lyhytkestoista työtä, kuten tukinajoa, kantajana tai oppaana toimimista, tie- ja kaivostöitä sekä maatalouden sesonkitöitä Petsamon luostarissa. Kokovuotinen ansiotyö oli hyvin harvinaista aina toiseen maailmansotaan asti. (Nickul 1933: 74; Nickul 1948: 25, 67; Tanner 1929: 206, 211.)

3.5. Yhteenveto: eroja ja yhtäläisyyksiä tutkittavien yhteisöjen elinkeinoissa, historiassa ja kontakteissa sekä kulttuurisen onomastiikan näkökulma

Tutkittavien yhteisöjen elinkeinot ovat kaiken kaikkiaan melko yhteneväisiä. Kaikissa yhteisöissä harjoitettiin poronhoitoa, kalastusta, jonkinlaista maataloutta, ainakin karjanhoitoa, metsästystä ja keräilyä erilaisin painoituksin. Kaikissa maatalous oli uusin ja edelleen sijaa valtaava tulokas elinkeinojen joukossa. Ansiotyöt olivat kaikissa yhteisöissä uusi ilmiö, koska sellaisia ei ollut usein tarjolla syrjäisen sijainnin takia. Ruvhten sijtessa niitä vähensi myös Ruotsin valtion museoimispolitiikka, joka rajoitti ansiotöiden tekemistä. Käsitöiden myynti oli Suonikylää lukuun ottamatta yksi keskeisistä rahanansaintakeinoista poronlihan myynnin ohella. Lisäksi riekonmetsästys oli Čovčjävri–Kosseenâmin alueella ja Dálvadasissa todella merkittävä rahanlähde.

Kaikki tutkittavat alueet sijaittivat kaukana hallinnollisista keskuksesta eikä niihin ollut hyviä kulkuyhteyksiä. Osittain tästä syystä elinkeinot olivat voineet kehittyä pitkään omaehtoisesti ilman voimakkaita ulkopuolisia

vaikutteita. 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa saamelaisille tyypilliset luontaiselinkeinot, ehkä kalastusta lukuun ottamatta, olivat kuitenkin monista eri syistä johtuen muuttumassa aikaisempaa radikaalimmin ja nopeammassa tahdissa. Vanhoista työvoimavaltaisista koko elämäntapaan sidotuista elinkeinomalleista siirryttiin vähemmän aikaa vieviin tapoihin. Taustalla oli siirtyminen vaihdantataloudesta rahatalouteen, elintason nousu tai pyrkimys siihen sekä aikaisempaa nopeampi väestönkasvu. Rahatalous vaati sellaisten tuotteiden tuottamista, joille oli siinä määrin kysyntää, että niistä maksettiin rahaa. Tämä yksipuolisti elinkeinoja. Tuotannon tehostumisen seurauksena oli myös rajallisten luonnonresurssien kasvanut kulutus. Tätä lisäsi etenkin Ruvhten sijtessä valtaväestön samanaikainen vastaava kehitys. (Løøv 2004: 91.)

Erytisen selvä muutos oli poronhoidossa. Tämä muutos koski kaikkia tutkimiani porotalouteen sitoutuneita yhteisöjä, vaikka muutos oli radikaalein Ruvhten sijtessä, jonka koko elämäntapa ja materiaallinen kulttuuri olivat sidoksissa poronhoitoon. Uudessa ekstensiivisessä poronhoitomallissa poroja oli paljon aikaisempaa enemmän omistajaa kohden, mutta poron tarjoamista resursseista hyödynnettiin ensisijaisesti vain yhtä eli lihaa, joka oli muutettavissa rahaksi. Varhaisemmassa mallissa poroja oli vähemmän, mutta kaikki porosta saatava käytettiin hyödyksi.

Muutoksissa on paljon yhtäläisyyksiä eri yhteisöjen kesken: porojen lypsäminen lopetettiin, porojen vasottaminen lopetettiin, porojen kanssa oltiin paljon vähemmän tekemisissä, naisten ja lasten rooli poronhoidossa väheni tai lakkasi ja porotöitä tekivät ensisijaisesti alaan erikoistuneet nuoret miehet. Uusi poronhoitotapa toi mukanaan myös entistä selvemmät varallisuuserot. Kaikki nämä muutokset ovat muuttaneet merkittävästi tutkittavien yhteisöjen jäsenten suhdetta omaan maisemaansa.

Tilanteissa on tietenkin myös alueellisia erikoisyyksiä. Čovčjävri–Kossennâmin alueella muutoksen takana oli lähinnä paremman elämän toiveet. Erikoistumalla poronhoitoon saatiin vakaampi ja vauraampi taloustilanne. Suõ'nn'jelsijddissä muutoksen takana oli luonnonresurssien ylikäyttö, joka johti peurakannan romahtamiseen ja lopulta sukupuuttoon. Sitä korvaamaan piti aikaisempaa pienimuotoista poronhoitomallia kehittää kohti ekstensiivistä poronhoitotapaa. Tätä kehityskulkua hidasti kuitenkin suuresti ensimmäisen maailmansodan seurauksista johtunut porokannan romahtaminen.

Rahansaanti tuotti ongelmia kaikille tutkimilleni yhteisöille. Suonikyläisten vanha rahasampo eli Tuulomajoen lohestuspaikat jäivät Tarton rauhan rajan toiselle puolelle. Kun samaan aikaan porokanta oli romahtanut, tilanne oli todella vaikea. Utsjoella ja Inarissa varsinkin merikalastuksen loppuminen johti ongelmiin rahansaannissa. Dálvadasissa, jossa poromäärän kasvattaminen ei ollut vaihtoehto maatalouden harjoittamisen vaatimusten takia, rahaa koetettiin hankkia erikoistumalla vaativien puukäsitöiden tekoon. Lisäksi riekko tarjosi hyvän mahdollisuuden rahanhankintaan, kun kysyntä oli Norjassa hyvä ja hinta korkea. Tätä keinoa hyödynnettiin myös Pohjois-Inarissa, jossa oli lisäksi monia muita vähäisempiä tulonlähteitä, kuten rahdinajoa. Ruvhten sijtessä

luotettiin ensisijaisesti poronhoidon tehostamiseen, mutta myös karjataloustuotteilla pyrittiin hankkimaan hieman rahaa.

Eri alueiden historiallinen kehitys erosi merkittävästi toisistaan. Aivan omaa luokkaansa historiallisen kehityksen rajuudessa oli Ruvhten sijte, jonka historia tuntuu olevan yhtä suurta konfliktia, jossa porojen laidunalueet supistuivat ja supistuivat jatkuvasti nautakarjan vaatimien niittyjen laajetessa. Suõnn'jelsijddissä oli toki koettu maankäyttöristöriitoja luostarien munkkien pyrkiessä siidan alueelle, mutta tilanne oli tasaantunut jo aikoja sitten. Rauhan ajan katkaisivat 1900-luvun sodat, jotka johtivat siidan taloudellisiin ongelmiin ja alueelliseen levottomuuteen. Seurauksena oli edelleen siirtyminen osaksi uutta valtiota ja sittemmin koko kylän katoaminen. Dálvadas oli saanut olla ja elää omassa rauhassaan tšuidien ajoista alkaen, kuten myös Čovčjävri–Kosseennâmin alue. Viimeksi mainittujen elämäntapaa ei ollut juurikaan heilauttanut myöskään Suomen valtion tiukkeneva hallinnollinen ote, jolla se pyrki saamaan haluamaansa järjestykseen maanomistuksen, metsien käytön ja porotalouden.¹²⁵

Tutkittujen yhteisöjen tilanteet erosivat myös kontaktien suhteen. Kontakteja oli todella moniin suuntiin, mutta saamelaisalueen keskuspaikkojen asukkaisiin verrattuna aktiivisia kontakteja ulospäin oli melko vähän. Näin oli myös Ruvhten sijtessä, jossa sisäänpäin kääntyminen vaikuttaa olleen myös tietoinen oman kulttuurin suojelustrategia. Muualla vilkkaisiin kontakteihin ei ollut edes mahdollisuuksia. Eroja oli kuitenkin asenteissa potentiaalisiin kontakteihin. Dálvadasissa ulkopuolisiin suhtauduttiin hieman varauksella. Suonikylässä vieraat edustivat lähtökohtaisesti uhkaa, jolta oli varmuuden vuoksi syytä suojautua. Tämä koski kuitenkin lähinnä sukualueita, joilla naiset ja lapset asuivat. Talvikylä oli sen sijaan kontaktien ja kanssakäymisen paikka. Ainoastaan Čovčjävri–Kosseennâmin alueen asukkaat vaikuttavat suhtautuneen kohtalaisen neutraalisti vieraisiin. Syynä oli ehkä ikiaikaisen postipolun kulkeminen alueen läpi: nähtiin monenlaisia kulkijoita.

Ruvhten sijte eroaa muista siten, että sen asukkaat olivat tiukasti skandinaavien ympäröimiä eli kielellisellä ja kulttuurisella rajalla ja olivat olleet jo pitkään. Kulttuurinen ja kielellinen raja on löydettävissä myös Čovčjävri–Kosseennâmin alueelta: etelässä suomalaisia, pohjoisessa ja lännessä pohjoissaamelaisia. Suonikylä ja Dálvadas elivät oman kulttuurinsa ja kielensä parissa vailla välittömiä kulttuurisia rajanaapureita.

Karmela Liebkindin (1988: 102–103) sosiaalipsykologisten luokittelujen¹²⁶ mukaan tutkittavien yhteisöjen tilanteita voi kuvata seuraavasti. Ruvhten sijtessä oli epävarma vähemmistö epävarman enemmistön puristuksessa. Alueen skandinaaviset asukkaat olivat vähäväkisiä syrjäseutujen asukkaita, jotka edustivat erikoista alueellista ja elinkeinollista vähemmistöä Ruotsin rintamaiden asukkaisiin nähden. Härjedalenin skandinaavisten asukkaiden näkemys itsestään ja omasta elämänmuodostaan muistuttaa itse asiassa hämmästyttävän pal-

125. Aiheesta tarkemmin katso Veli-Pekka Lehtola (2012).

126. Enemmän varmoista ja epävarmoista vähemmistöistä ja enemmistöistä on kirjoitettu alaluvussa 2.2.4.

Kuva 33. Lätt- eli Lutto-joen mutkainen, hiekkarantainen uoma. Taustalla näkyy Jönn-Vuežžkaž -vaara. (Karl Nickul 1920- tai 1930-luku.)

jon Erkki Pääkkösen (2008: 298–300) analysoimaa Suomen Lapin suomalaisen talonpoikaisväestön regionalistista puhetapaa syrjäisten rajamaiden asukkaina. Tällaisessa tilanteessa Ruvhten sijten saamelaiset suojautuivat vetäytymällä kuoreensa ja elämällä omien elinkeinojensa parissa. Positiivisia kontakteja skandinaavien kanssa oli tutkittavana aikana vain vähän ja ne liittyivät taloihin, joissa vierailtiin.

Dálvadasin asukkaat muodostivat varman enemmistön. He elivät omissa oloissaan, katsellen ympärilleen hieman varautuneena. Ulkopuolisia ideoita ei torjuttu suoralta kädeltä, jos sellaisia sattui tulemaan, muttei vaikutteita aktiivisesti haettukaan. Alueella oli myös kulttuurinsisäinen elinkeinollinen ja alueellinen kahtiajako: jokiranta ja tunturi tuntuivat elävän omissa maailmoissaan.

Čovčjävri–Kosseennâmin alueella asui varma enemmistö sekä kaksi varmaa vähemmistöä: Kaamasen suunnalla suomalaisvähemmistö ja siellä täällä alueella pohjoissaamelaisia. Kontakteja ryhmien välillä oli jonkin verran. Selvästi vilkkaammat suhteet olivat kahden saamelaisryhmän kesken. Čovčjävri–Kosseennâmin alueen asukkailla oli selvästi valmius ja aktiivinen halu omaksua ulkopuolisia ideoita: uusien ideoiden omaksuminen tuntuu olleen suorastaan inarinsaamelaisten selviytymisstrategia. Alueen asukkailla oli pitkäaikaista kontaktipintaa monenlaisiin ihmisiin, jotka kulkivat alueen läpi. Osa näistä oli aikansa merkkimiehiä ja sivistyneistöä.

Suõ'nn'jelsjiddissä asui tutkittavana aikana varma enemmistö omalla alueellaan omissa oloissaan. Vanhan, ehkä osin myyttisen vainolaishistorian takia uusiin asioihin ja kontakteihin suhtauduttiin varovaisesti, mutta toisaalta ne olivat myös hyvin kiinnostavia. On selvää, että alueen asukkailla oli halu sopeutua ja oppia uutta, mutta omilla ehdoillaan. Mahdollisuuksia aktiiviseen vaikutteiden haalimiseen ei ollut kuitenkaan keskimäärin kovin paljoa. Suonikylässä korostuu myös selkeimmin sukupuolten välinen ero: naiset viettivät liki koko elämänsä sukualueilla, kun taas miehet loivat kontakteja oman ryhmänsä ulkopuolisiin tahoihin esimerkiksi käydessään kauppaa ja ajaessaan rahtia.

Olen kuvannut perusteellisesti tutkittavien yhteisöjen elämää ja elämäntapaa, historiaa sekä heidän kontaktejaan ympäröiviin yhteisöihin. Nämä tiedot antavat kontekstin, jossa seuraavassa osassa esiteltävien kielitieteellisten analyysien tuloksia tulee tulkita. Kielitieteelliset analyysit sinällään antavat vastauksia, mutta näitä vastauksia on tulkittava tämän osan tietojen valossa, jotta saadaan relevanttia yhteisöjen tilaa kuvaavaa tietoa.¹²⁷

Tutkittavien yhteisöjen kuvaukset ovat melko etnografisia ja sisältävät paljon yksityiskohtaista tietoa. Tarkoituksena on luoda lukijalle konkreettinen kuva siitä, miten nimenantaja- ja käyttäjäyhteisöjen ihmiset elivät. Tätä lähemmäs menneiden aikojen ihmisten elämää, elämäntapaa ja siihen liittyvää tietoa on vaikeaa päästä. Elämäntavan kuvaaminen ja sen edelleen analysointi on mielestäni paras tapa koettaa ymmärtää ihmisten maisemasuhdetta, joka on, kuten olen teoreettista viitekehystä kuvatessani kirjoittanut, nimeämisen lähtökohta. Maiseman käyttäminen elinkeinoja harjoittamalla on samalla maiseman haltuunottamista, jaotteleamista sekä merkityksellistämistä ja maiseman merkityksestä juontaa juurensa nimeämisen tarve. Kukin yhteisö tekee tämän omalla spesifillä tavallaan, oman luonnonmaisemansa ja elämäntapansa mukaisesti.

Elämäntapa heijastuu paikannimissä, mutta niin heijastuu myös vuorovaikutus ympäröivän maailman kanssa. Paikannimissä näkyy toisaalta luonnonympäristön ja sen muutosten vaikutus, toisaalta ulkopuoliset kielelliset ja kulttuuriset vaikutteet sekä niissä tapahtuvat muutokset. Lisäksi paikannimiin on kerrostuneena tietoa aikaisempien ajanjaksojen elinkeinoista ja elämäntavasta. Paikannimijärjestelmät ovat luonteeltaan hitaasti muuttuvia ja siksi ne kuvastavat muutoksia viiveellä. Ne ovat myös ajallisesti kerrostuneita: yksittäinen nimi voi olla tuhat vuotta vanha tai eilen käyttöön otettu. Onkin mielenkiintoista nähdä, miten ja missä paikannimien piirteissä tulevat esille tutkittavan ajan tilanteet ja kuinka paljon ja missä piirteissä nimistössä on vanhempien aikojen kaikuja.

127. Tulkinnan ja teoreettisen tarkastelun tärkeydestä saamen ja naapurikielten kontaktilingvistiikassa katso esim. Bull (2004).

Biejjie guaka

Biejjie guaka.
Bijvele.
Tråajjoem sigkem.
Bievstahkh njaamem.
Vihth laadtegh tjöönghkem.
Möörjem.
Lihtiem dievhtem.
Döömem.
Dievhtem. Döömem.

Akte vielie dan laadth-biekerasse båata.
Gåabpatjahkh tjöönghkijägan.
Lihtide dievhtijägan.
Döömijägan.
Dievhtijägan. Döömijägan.

Jienebh bätieh.
Gaajhkesch tjöönghkieh.
Lihtide dievhtieh.
Döömieh.
Dievhtieh. Döömieh.

Velvie muerjijste.
Gaajhkesidie sjädta.
Gaajhkesch fiereguhte maajsojne gåatan vaedtsieminie.¹²⁸

4. Paikannimien rakenne

4.1. Johdanto

Tässä luvussa koko tutkittava paikannimiaineisto ryhmitellään kielittäin rakenteen mukaan. Lisäksi tarkastellaan erilaisia paikannimien rakenteen erityisilmiöitä ja vaihtelua sekä näiden yleisyyttä. Luvun alussa luodaan lyhyt katsaus aiheesta aikaisemmin tehtyyn tutkimukseen ja luvun lopussa vertaillaan eri kielten paikannimien rakennetta sekä sitä kuinka enemmistökielten ja kulttuurien vaikutus mahdollisesti kuvastuu paikannimien rakenteessa.

Tutkittavien paikannimiaineistojen luonne aiheuttaa joitakin rajoitteita ja lähdekriittisiä ongelmia. Osa aineistosta on koottu virallisista lähteistä, kuten kartoista, joissa nimet esiintyvät normaalistetussa muodossa. Osa nimistä on erilaisista ja eri-ikäisistä arkistokokoelmista, kirjallisuudesta ja tieteellisistä sanakirjoista, joiden tallennustarkkuus ja variaation esittely vaihtelee suuresti. Vain pieni osa aineistosta on ääninauhoilta, joilla nimet esiintyvät luonnollisessa käyttökontekstissaan, mutta tavallisesti ainoastaan yhden informantin yhden ainoan kerran käyttämänä.

Tutkimusaineiston laadusta seuraavat ongelmat eivät estä nimien luokittelua rakenteen mukaan, mutta johtavat siihen, ettei saatu kuva vastaa täysin luotettavasti todellista kielenkäyttöä, erityisesti rakennetyyppien yleisyyden osalta. Myös paikannimien erilaisen vaihtelun yleisyydestä saatava kuva on merkittävässä määrin puutteellinen ja epäluotettava. Tuloksia onkin luettava ennen kaikkea ilmiöiden olemassa oloa kuvaavina. Niiden yleisyydestä tai harvinaisuudesta tulokset kertovat suuntaa-antavasti. Tätä tosiasiaa korostaa vielä se, että tutkimusaineistot ovat kaiken kaikkiaan vain pieniä otoksia kunkin kielen paikannimistä.

4.1.1. Katsaus aikaisempaan tutkimukseen

Saamen kielten paikannimien rakennetta on tutkittu hyvin vähän. Suurin osa tehdystä tutkimuksesta käsittelee pohjoissaamen paikannimiä, mutta ainakin osaa näistä tuloksista voidaan soveltaa muihin saamen kieliin. Jonkin verran tutkimusta on tehty myös koltansaamen paikannimistä, yleensä osana koko Kuolan niemimaan saamenkielisten paikannimien tarkastelua. Inarinsaamen paikannimien rakennetta on käsitelty aineistokokoelmissa, mutta systemaattinen tutkimus puuttuu. Eteläsaamen paikannimien rakennetta ei ole tietääkseni käsitelty tieteellisissä julkaisuissa yksittäisiä nimiä ja pieniä tietäntyyppisiä nimijoukkoja lukuun ottamatta.

Vanhimmat pohjoissaamenkielisten paikannimien systemaattiset luokitukset ovat 1910-luvulta. Vuonna 1913 J. K. Qvigstad julkaisi artikkelin Tromsön alueen saamelaisista paikannimistä. Artikkelissa annetaan myös lyhyt kuvaus paikannimien rakenteesta. Sen mukaan paikannimissä on tavallisesti kaksi osaa. Näistä jälkimmäinen on appellatiivi, joka ilmaisee paikan lajin. Ensimmäinen osa on paikkaa tarkemmin kuvaava substantiivi, henkilönnimi tai adjektiivi. Ensimmäinen osa voi olla myös ”merkitykseltään tuntematon substantiivi”, millä Qvigstad tarkoittanee merkitykseltään epäselviä sanoja, joita voi muodon perusteella arvella substantiiveiksi. Ensimmäinen osa voi muodostua toisinaan kahdesta osasta, joista jälkimmäinen on yleensä heikossa asteessa. Paikannimi voi olla myös yksiosainen, merkitykseltään epäselvä tai esimerkiksi erisnimenä käytetty yksittäinen appellatiivi. (Qvigstad 1913: 5–7.)

Qvigstadin artikkelin innoittamana Konrad Nielsen julkaisi vuonna 1920 oman, Qvigstadia perusteellisemmän kuvauksen pohjoissaamelaisten paikannimien rakenteesta. Erityistä huomiota Nielsen kiinnitti sellaisiin paikannimiin, joiden määriteosa on genetiivimuotoinen. Tällä hän halusi tarkentaa Qvigstadin epämääräistä määrittelyä määriteosien heikkoasteisuudesta. Nielsen loi muiden asioiden muassa myös katsauksen paikannimien levikkiin eri alueilla sekä erilaisten alueen nimien muodostamiskeinoihin.

Nielsenin artikkelia kommentoidakseen laati Isak Saba oman lyhyen kirjoituksensa samoin vuonna 1920. Hän kirjoitti haluavansa kuvata selvästi ne säännöt, jotka Nielsenin artikkelissa jäivät kiteyttämättä. Lisäksi hän kommentoi joitain Nielsenin esittämiä esimerkkejä ja sääntöjä. Saba oli ensimmäinen saamelainen, joka julkaisi kirjoituksen saamelaisista paikannimistä. Hän painottaakin, että haluaa kuvata sitä käsitystä, joka saamelaisella on paikannimien antamisesta. Saba jakaa kirjoituksessaan paikannimet kahteen pääryhmään: 1) yksiosaiset nimet, jotka eivät ole kovin yleisiä, 2) kaksiosaiset nimet, joiden määriteosa on nominatiivimuotoinen appellatiivi, ja joka on kaikkein yleisin tyyppi. Lisäksi hän esittää kaikkia nimiä koskevan poikkeussäännön: jos paikannimen määriteosa on yksi- tai moniosainen paikannimi tai henkilönnimi, se on aina genetiivissä. (Saba 1920: 3–4.)

Konrad Nielsen palasi paikannimien rakenteeseen vuonna 1926 ilmentyneessä kielioppikirjassaan *Lærebok i lappisk. I. Grammatikk*. Siinä hän antaa hyvin täsmällisiä ohjeita paikannimien määriteosien sijamuotojen käytöstä erilaisten perusosien kanssa ja kommentoi epäsuorasti monia Saban antamia esimerkkejä. (esim. K. Nielsen 1926: 291, 293–295).

Vuonna 1938 J. Qvigstad julkaisi oman tarkemman paikannimiluokittelunsa teoksen *De lappiske stedsnavn i Finnmark og Nordland fylker* lopussa (Qvigstad 1938: 257–274). Hän antaa runsaasti esimerkkejä, joista osa on myös Suomesta, Petsamosta ja Ruotsista. Siinä hän jakaa paikannimet kolmeen pääryhmään: 1) yksiosaiset paikannimet, 2) yhdysnimet ja 3) lainanimet. Nämä ryhmät hän jakoi edelleen alaryhmiin. Pääryhmän 1. alaluokat ovat a) kaksitavuihen vokaaliin päättyvä perussana, jonka merkitys ei ole enää tiedossa, b) johdos

merkitykseltään tunnetusta tai tuntemattomasta sanasta, c) yksittäinen nimettyyn paikkaan sidottu appellatiivi paikannimenä sekä d) yksittäinen paikasta irrallinen appellatiivi paikannimenä.

Yhdysnimet muodostuvat Qvigstadin mukaan yleensä kahdesta elementistä, toisinaan kolmesta, harvoin neljästä. Yhdysnimet hän jakaa alaluokkiin: a) kaksielementtiset nimet, joissa määriteosa on joko yksiosainen nimi tai muu yksittäissana (adjektiivi tai verbin aktiomuoto), jonka merkitys tunnetaan tai on tuntematon. Perusosa on tavallisesti maastoappellatiivi. (Qvigstad 1938: 267.) b) kolmielementtiset nimet, joiden määriteosa on tavallisesti toinen nimi tai joiden perusosana on paikannimi, joka on saanut edelleen täsmentävän sanan. Tällaisten nimien keskiosa lyhenee usein tai niiden rinnalla esiintyy nimi, josta keskiosa putoaa kokonaan pois, esimerkiksi *Áddam/johka* < *Áddamvuon/johka* 'Aataminjoki < Aataminvuononjoki'. c) nelielementtiset nimet muodostetaan kuten kolmielementtiset, mutta niiden määriteosa on kolmielementtinen nimi. (Qvigstad 1938: 271.) Qvigstad täydensi luokitteluaan vielä vuonna 1944 kirjassaan *De lappiske appellative stedsnavn*. Siinä hän esittelee muiden muassa paikannimissä käytettäviä johtimia.

Näiden pioneiritöiden jälkeen on pohjoissaamen paikannimien rakenteesta ilmestynyt joitakin opinnäytetöitä sekä joitakin katsausmaisia artikkeleja. Näistä tunnetuimpia ovat Asbjørn Nesheimin artikkeli vuodelta 1968 ja Thor Fretten artikkeli vuodelta 1975. Ne eivät kuitenkaan keskeisiltä osiltaan eroa edellä esitellyistä näkemyksistä eivätkä pyri nimistön rakenteen täydelliseen luokitteluun tai kuvaukseen.

Syntaktis-semanttista luokittelumallia käytti pohjoissaamen paikannimien analysointiin ensimmäisenä Leif Rantala (1975) pro gradu -työssään, jossa hän analysoi Pulmangin saamelaisia paikannimiä. Hän luokitteli keräämänsä aineiston toisaalta alkuperän, toisaalta Kurt Zilliacuksen (1966) väitöskirjassaan esittelemän nimisemanttisen mallin yksinkertaistetun version mukaisesti. Hän tarkastelee myös Kiviniemen (1975) mallin mukaisesti paikannimien erilaisia rakennetyyppejä, kuten erilaisia yksiosaisia nimiä, nominatiivin ja genetiivin käyttöä määriteosissa, ellipsiä, epeksegeesiä sekä analogiaa ja rinnastusta.

Thor Fretteä Norjan valtion pohjoissaamen ja suomen kielen paikannimikonsulenttina seurannut Kaisa Rautio Helander on käsitellyt artikkelissaan (Rautio Helander 1991: 77–82) pohjoissaamenkielisten paikannimien perusrakennetyyppejä ja rakenneosia. Hänenkin analyysitapansa perustuu suomalaisen paikannimitutkimuksen syntaktis-semanttiseen tutkimusperinteeseen. Hänen mukaansa pohjoissaamen paikannimien määriteosat ovat tavallisesti seuraavanlaisia:

- 1) substantiivi yksikön nominatiivissa, esim. *Beahce/njárga* 'Mäntyniemi'
- 2) substantiivi yksikön genetiivi(-akkusatiivissa), esim. *Beazi/njárga* 'Männynniemi'
- 3) substantiivi monikon genetiivi(-akkusatiivissa), esim. *Čuđiid/johka* 'Tšuudienjoki'
- 4) adjektiivin attribuuttimuoto, esim. *Guhkes/johka* 'Pitkäjoki'
- 5) adjektiivi + substantiivi, esim. *Stuora Beahce/njárga* 'Suuri Mäntyniemi'
- 6) lukusana, esim. *Vuosttaš/jávri* 'Ensimmäinenjärvi'
- 7) lukusana + substantiivi, esim. *Golmmasuolo/jávri* 'Kolmisaarijärvi'
- 8) verbin aktiomuoto, esim. *Buollán/várri* 'Palanutvaara', *Luoddanan/geađgi* 'Haljennutkivi'
- 9) agenttirakenne, esim. *Olmmoščuohppan/johka* 'Ihmisenleikkaamajoki' (Rautio Helander 1991: 78.)

Rautio Helanderin analyysitapa eroaa kohdassa 5 syntaktis-semanttisesta analyysitavasta, jossa määriteosaa olisi vain ensimmäinen nimielementti: *Stuora/Beahcenjárga*.

Utsjoen kontekstissa on vielä mainittava Tuija Rankaman (1993) artikkeli Utsjoen paikannimistöstä maisemanhallinnan välineenä. Tässä artikkelissaan Rankama selostaa myös alueen paikannimien rakennetta ja eri rakennetyyppien yleisyyttä.

Inarinsaamen paikannimistöä on tutkittu hyvin vähän, mutta Ilmari Mattuksen vuosikymmeniä kestäneen tallennustyön ansiosta on olemassa erinomaisia koko Inarin kattavia aineistokokonaisuuksia tulevia tutkimuksia ajatellen. Julkaistuissa aineistokokoelmissaan (esim. Mattus 2004b; 2010) Mattus on pyrkinyt myös kommentoimaan paikannimien rakennetta ja historiaa sekä kirjoittanut lyhyitä yleiskuvauksia keräämiensä paikannimien rakenteesta (esim. Mattus 2007). Yksityiskohtaisemmin hän on käsitellyt paikannimissä esiintyvää sanastoa: niiden semantiikkaa ja yleisyyttä (esim. Mattus 2007).

Koltansaamen paikannimien rakennetta on aluksi tutkittu osana muiden Kuolan niemimaan saamen kielten nimistöä. G. M. Kertin mukaan¹²⁹ ensimmäiset alueen paikannimien luokittelut teki A. N. Kazakov vuosina 1949 ja 1952. Luokittelu perustui kuitenkin ensisijaisesti nimien aiheisiin eli semantiikkaan. Ensimmäisen varsinaisesti rakenteeseen perustuneen luokittelun julkaisi Senkevits-Gudkova artikkeleissaan 1960-luvulla (esim. Сенкевич-Гудкова 1963). Hänen luokittelunsa oli siinä mielessä vajavainen, että se koski ainoastaan yhdyssanamuotoisia nimiä. Yksittäisistä appellatiiveista muodostetut, etymologialtaan epäselvät sekä suffiksin avulla muodostetut nimet puuttuivat luokittelusta kokonaan. (Kert 2002b: 125–126.)

Senkevits-Gudkovan mukaan kuolansaamelaiset paikannimet koostuvat yleensä kahdesta komponentista: ensimmäinen komponentti on nimen merkitystä

129. Kertin mainitsemia teoksia ei ole ollut käytettävissäni, joten joudun tyytymään hänen välittämänsä tietoon.

kantava osa, toinen komponentti on maantieteellinen termi, joka tarkoittaa merkitystä. Molemmat komponentit ovat tavallisesti substantiiveja. Ensimmäinen komponentti voi olla myös verbi, mutta se ei ole tavallista. Harvinaisena esiintyy myös kolmekomponenttisia paikannimiä. Ne on jaettavissa kolmeen rakennetyyppiin: 1) adjektiivi + kaksi substantiivina (*U'cc Käärnõsjokk*¹³⁰ 'Pieni Korppijoki'), 2) kolme substantiivina (*Vaalgvää'rlaapp* 'Uittosalkovaaranapaja') ja 3) verbi + kaksi substantiivina (*Čuõppâmsijdsâ'jj* 'Leikkaamis- tai Tappamiskylänpaikka'). (Сенкевич-Гудкова 1963: 26–27.)

1960-luvun jälkeen oli Kuolan niemimaan saamenkielisten paikannimien tutkimuksessa pitkä tauko ja aiheeseen palattiin vasta 1990-luvulla. Vuonna 1991 Kert jaotteli saamelaiset paikannimet seuraaviin rakenneluokkiin: 1) kaksiosaiset nimet, joissa on kaksi tai useampi nimielementti, 2) yksiosaiset nimet, joissa on yksi nimielementti, joka on appellatiivi tai merkitykseltään hämärtyneet ilmaukset 3) johdetut nimet. Näistä luokka yksi on selvästi yleisin, luokat kaksi ja kolme harvinaisempia. (Kert 2002b: 127.) Vuoden 1990 artikkelissaan Kert kirjoitti, että saamelaisten paikannimien määriteosina voidaan käyttää nominien lisäksi myös analyttisiä rakenteita eli pre- ja postpositiorakenteita. Adjektiivien osalta hän mainitsi, että ne voivat olla myös komparatiivimuotoisia. (Kert 1990: 494–495).

Sittemmin 1990-luvun lopussa ja 2000-luvun alussa Kert johti tietotekniikkaa hyödyntävää TORIS-hanketta¹³¹, jossa selvitettiin Karl Nickulin vuonna 1934 julkaiseman Suonikylän paikannimiaineiston rakenne ja luotiin siitä tietokanta. Siinä paikannimet jaettiin edellä esiteltyihin kolmeen pääluokkaan ja edelleen alaluokkiin:

- A. Yksiosaiset nimet
 - A111 Appellatiivit
 - A121 Toisiin kieliin etymologioitavissa olevat nimet
 - A131 Nimet, joita ei voida etymologioda
 - A141 Elliptiset nimet
 - A151 Monikolliset nimet

- B. Suffiksilliset nimet
 - B111 Johdetut nimet
 - B121 Maastotermistä johdetut nimet
 - B131 Toisiin kieliin etymologioitavissa olevat nimet
 - B141 Nimet, joita ei voida etymologioda
 - B151 Elliptiset nimet
 - B161 Monikolliset nimet

130. Senkevits-Gudkovan esimerkit on muutettu vastaamaan koltansaamen nykyortografiaa. Toinen esimerkeistä on omani.

131. TORIS = Toponymic Research Information System. Katso tarkemmin internetissä: <toris.krc.karelia.ru>.

- C. Yhdyssanamuotoiset nimet
- C₁₁₁ Attribuutti on substantiivi nominatiivissa
 - C₁₂₁ Attribuutti on substantiivi genetiivissä
 - C₁₃₁ Attribuutti on substantiivi paikallissijassa
 - C₁₄₁ Attribuutti on post- tai prepositioilmaus
 - C₁₅₁ Attribuutti on substantiivi monikossa
 - C₂₁₁ Attribuutti on substantiivien yhdistelmä
 - C₃₁₁ Attribuutti on adjektiivi
 - C₄₁₁ Attribuutti on partisiippi, numeraali, paikanilmaus tms.
 - C₅₁₁ Attribuutti on deverbaalinen muoto
 - C₆₁₁ Determinantti on sanaliitto
 - C₇₁₁ Toisiin kieliin etymologioitavissa olevat nimet
 - C₈₁₁ Nimet, joita ei voida etymologioda
 - C₉₁₁ Elliptiset nimet (Kept 2002a: 89, 133.)

Kertin luokittelu on selvästi saanut vaikutteita Suomen puolelta syntaktis-semanttisesta luokittelumallista, mutta mukaan on lisätty täydennyksenä sija-muotojen huomioiminen, lainanimistö sekä merkitykseltään epäselvät nimet.

4.1.2. Luokitteluperiaatteet

Syntaktis-semanttinen luokittelumalli

Syntaktis-semanttinen luokittelumalli luotiin työkaluksi paikannimien rakenteen ja nimeämisyntaksien tutkimiseen 1960–70-luvuilla Suomessa. Luokittelumallia kannattanut koulukunta painotti, että paikannimien tutkimuksen tulee olla ensisijaisesti lingvististä tutkimusta, jossa tutkitaan nimenmuodostusta sekä nimien käyttöä osana kieltä ja kielenkäyttöä. Keskeistä oli myös, että yksittäisiä nimiä piti tarkastella osana isompaa systeemiä, esimerkiksi tietyn alueen nimistökokonaisuutta. Näillä periaatteilla kritisoitiin voimakkaasti aikaisempaa kielihistoriapainotteista paikannimitutkimusta, jossa tutkimuksen kohteina olivat yksittäiset nimet ja nimielementit sekä niiden etymologia. (Ainiala ym. 2008: 71–72.)

Suomen ruotsinkielisiä paikannimiä tutkinut Kurt Zilliacus (1966, 1972), yksi syntaktis-semanttisen luokittelumallin luoja, kehitti jäsentelymallin, jossa nimet jaetaan ensin *syntaktisiin rakenneosiin* eli *nimenosiin* ja sitten luokitellaan erityispiirrettä ilmaisevat nimenosat sekä sanasemanttisesti että lausesemanttisesti. Luokittelumallia kehitettiin sittemmin edelleen. Varsinkin suomenkielisiä paikannimiä tutkineella Eero Kiviniemellä oli keskeinen rooli luokittelumallin kehittäjänä. 1970-luvun puolivälissä julkaistuissa *Nimistöntutkimuksen terminologiaa – Terminologin inom namnforskningen* (Kiviniemi – Pitkänen – Zilliacus 1974) ja *Paikannimien rakennetyypeistä* (Kiviniemi 1975) teoksissa esitettiin sittemmin vakiintunut syntaktis-semanttisen nimistöntutkimuksen analyysimalli. (Ainiala ym. 2008: 72–73.)

Syntaktis-semanttisen nimistöntutkimuksen perustehtävä on pyrkiä selvittämään nimien kielellinen rakenne. Jotta tämä on mahdollista, tulee ymmärtää nimien semantiikka ja toisin päin. Tästä seuraa, että syntaktis-semanttista luokittelumallia voidaan käyttää vain sellaisten nimien luokitteluun, joiden merkitys eli nimenantoperuste on edelleen ymmärrettävissä. Taustalla on oletamus, että kaikilla, myös nykykielenkäyttäjille käsittämättömillä, paikannimillä on ollut alun perin ymmärrettävä merkitys. Merkitykseltään hämärien tai tuntemattomien nimien sisältö ei ole enää ymmärrettävissä, koska joko niiden sisältämät sanat eivät ole enää käytössä tai ne ovat jotain vierasta kieltä ja/tai koska nimien kieliasu on muuttunut siten, ettei niiden alkuperäisiä osia voida enää tunnistaa. (esim. Ainiala ym. 2008: 97.) Oikeiden nimenantoperusteiden määrittelymiseksi on tärkeää tuntea tutkittavan paikannimimateriaalin konteksti. Jokaista yksittäistä paikannimeä tulee tarkastella osana sitä luonnollista nimistökokonaisuutta, johon se kuuluu. Tällainen luonnollinen nimistökokonaisuus on esimerkiksi yhden kylän nimistö kokonaisuudessaan.¹³² (Ainiala ym. 2008: 72, 96.)

Kielellisen rakenteen selvittäminen sisältää kaksi osaa. Ensinnäkin pitää ymmärtää nimen muodostamiseen käytettyjen sanojen merkitys sellaisenaan ja lisäksi nimen osina. Toiseksi pitää ymmärtää nimen asiatausta eli miksi tietynlainen nimi on annettu tietylle paikalle. Kun molemmat ehdot täyttyvät, voidaan puhua sekä leksikaalisesti eli sanasemanttisesti että syntaktis-semanttisesti eli lausesemanttisesti yksitulkintaisista nimistä. Monesti kuitenkin vain toinen ehto täyttyy ja nimet ovat joko leksikaalisesti tai syntaktis-semanttisesti monitulkintaisia. Yleensä leksikaalinen monitulkintaisuus johtaa väistämättä myös syntaktis-semanttiseen monitulkintaisuuteen. (Ainiala ym. 2008: 96–98.)

Syntaktis-semanttisen luokittelumallin lähtökohtana on kaksiosainen yhdyssanamuotoinen yhdysnimi, kuten esimerkiksi saP *Juovvaskáidi* 'Kivikkokaira' tai saI *Määrjälááduš* 'Marjanlampi[dem.]'. Tällainen nimi on jaettavissa kahteen osaan: määriteosaan ja perusosaan. Perusosa on yleensä nimetyin paikan lajia ilmaiseva appellatiivi, kuten edellä *skáidi* ja *lááduš*. Tällaisia appellatiiveja kutsutaan paikanlajisanoiksi eli topografisanoiksi. Paikannimen määriteosa erottaa samanlaiset paikat toisistaan, mikä mahdollistaa tietyn paikan yksilöinnin. Jos nimessä on vain yksi osa, on sen katsottu olevan perusosa sen semantiikasta riippumatta. (Ainiala ym. 2008: 96–97, 99.)

Syntaktis-semanttinen luokittelu alkaa aina siten, että tutkittavat paikannimet jäsennellään ensin syntaktisiin rakenneosiin eli nimenosiin. Käsitteellä nimenosa tarkoitetaan sellaista nimen osaa, jolla olla nimenmuodostuksessa paikkaa luonnehtiva tai yksilöivä funktio. Kaksiosaisessa yhdysnimessä *Juovva/skáidi* 'Kivikkokaira' perusosa *skáidi* luonnehtii paikkaa ja määriteosa *juovva* yksilöi sitä. Selvyyden vuoksi mainittakoon, että nimen muodostamiseen

132. Kuten jo aikaisemmin olen huomauttanut, nimitaito ja nimien käyttömäärä vaihtelee paljonkin kulttuurisen yhteisön jäsenten kesken. Siksi luonnolliset nimistökokonaisuudet ovat aina asukkaiden käyttämän nimistön likiarvoja: kaikki asukkaat eivät tunne tai käytä kaikkia nimiä.

käytetyistä sanoista käytetään termiä *nimielementti*¹³³. (Ainiala ym. 2008: 98–99; Kiviniemi ym. 1974: 8–9, 33.)

Nimenosia on kolmenlaisia. Nimenosa voi olla funktioltaan paikan lajia ilmaiseva, nimittävä tai erityispiirrettä ilmaiseva. Paikanlajia ilmaiset nimenosat ovat tavallisesti perusosina toimivia, paikan lajista kertovia appellatiiveja. Ne voivat olla myös yksiosaisia, pelkän maastoappellatiivin sisältäviä paikannimiä. Nimittävät nimenosat voivat olla joko määrite- tai perusosia. Ne ovat propriasia eli sisältävät nimen, mutta eivät ilmaise erityispiirrettä tai paikan lajia. (Ainiala ym. 2008: 98–99; Kiviniemi ym. 1974: 8–9, 33.)

Nimittäviä nimenosia on ainakin kolmenlaisia. Funktioltaan nimittäviä ovat ensinnäkin sellaiset lainanimet, jotka lainaajien näkökulmasta eivät tarkoita mitään. Esimerkiksi nimi *Roiro* on suomalaiselle vain nimi, mutta sen inarinsaamenkielinen vastine *Ruáiru* 'Railo' kantaa selvää merkitysisältöä. Toiseksi sellaiset yksiosaiset nimet, joihin on liitetty selventävä perusosa, ovat nimenosina funktioltaan nimittäviä. Esimerkiksi kun paikannimeen sai *Äijih* 'isoisä, etnisen uskonnon miespuolinen jumala; paikannimi *Ukko*' on lisätty selventävä perusosa *kedgi* 'kivi', on syntynyt nimi *Äijih/kedgi* 'Ukon/kivi', jonka ensimmäinen nimenosa on funktioltaan nimittävä. Kolmanneksi funktioltaan nimittäviä ovat sellaiset perusosat, jotka itsessään ovat yksiosaisia nimiä, mutta joiden edellä on täsmentävä määrite. Esimerkiksi nimien saP *Stuorra-/Mávanna*, *Jorba-/Mávanna* ja *Juovva-/Mávanna* 'Suuri-, Pyöreä- ja Kivikko-Mávanna' perusosat ovat tällaisia. (Ainiala ym. 2008: 98–99; Kiviniemi ym. 1974: 8–9.)

Erytispiirrettä ilmaisevat nimenosat kertoo jotain nimetystä paikasta. Ne ovat tavallisesti nimen määriteosia. Esimerkiksi *Máárjá/lááduš* nimen määriteosa viittaa alueella asuneeseen *Marttin Márjá* -nimiseen naiseen. Myös luonnonpaikan nimistä muodostetut talonnimet, kuten saI *Kosseennâm* 'Paksu-maa', ja kuvailevat yksiosaiset nimet, kuten saP *Duopmostole* 'Tuomioistuin (tuolinmuotoinen kalliomuodostuma)', ovat tavallisesti erityispiirrettä ilmaisevia nimenosia. (Ainiala ym. 2008: 99; Kiviniemi ym. 1974: 8–9.)

Kun nimet on jäsennelty nimenosiin, luokitellaan erityispiirrettä ilmaisevat nimenosat syntaktis-semanttisesti eli lausesemanttisesti sekä leksikaalis-semanttisesti eli sanasemanttisesti. Lausesemanttisessa luokittelussa selvitetään, mikä on nimen nimeämisperuste eli nimi-idea, jonka mukaan nimenantaja on nimen luonut. Nimeämisperuste liittyy kielenulkoiseen todellisuuteen: esimerkiksi nimetyn paikan sijaintiin, sen luonnollisiin ominaisuuksiin, johonkin paikalla olevaan tai esiintyvään tai paikan suhteeseen ihmiseen. Sanasemanttinen luokittelu ilmaisee sen leksikaalisen kategorian, johon kuuluvalla ilmauksella nimeämisperuste on ilmaistu. (Ainiala ym. 2008: 100; Kiviniemi ym. 1974: 9, 44.)

133. Termi ei poikkeuksellisesti tässä työssä sisällä suffikseja, vaan ne on mainittu aina erikseen (vrt. Kiviniemi ym. 1974: 35).

Tämän tutkimuksen luokittelumalli

Tässä tutkimuksessa käytettävä luokittelumalli on sovellettu edellä esitellystä syntaktis-semanttisesta luokittelumallista. Tutkittavien paikannimien jäsentely perustuu syntaktis-semanttisen luokittelumallin periaatteisiin. Samoin nimien rakenteellisia piirteitä, rakennetyyppejä ja nimenmuodostustapoja käsitellään soveltuvien osin tämän luokittelumallin mukaisesti. Varsinaisesta analyysistä on kuitenkin jätetty pois aineiston nimien syntaktis-semanttisten funktioiden ja nimeämisperusteiden systemaattinen läpikäyminen ja luokittelu, koska tarkoituksena on kuvata ainoastaan paikannimien kieliopillista rakennetta. Näitä luokitteluja käytetään kuitenkin tarpeen mukaan apuna luokittelun täsmentämisessä.

Mielestäni etenkin saamen kielten paikannimien nimeämisperusteita pitää analysoida ensin laajan saamenkielisen aineiston avulla eikä soveltaa suoraan olemassa olevaa mallia. Tämä on tärkeää siitä syystä, että saamen kielten mahdollisesti omanlainen nimeämismalli ei hukkuisi valmiin analyysimallin kehikkoon. Viime aikoina on myös esitetty yleisluonteista kritiikkiä syntaktis-semanttisen luokittelumallin nimeämisperusteiden analyysin toimivuutta kohtaan.¹³⁴ Olen myös itse vakuuttunut, että aivan toisenlainen analyysimalli saattaisi toimia paremmin saamen kielten paikannimiä analysoitaessa. Valitettavasti tämän tutkimuksen puitteissa tähän aiheeseen ei ole mahdollisuutta paneutua tätä enempää.

Rakenteen luokittelun lähtökohdaksi on otettu toisaalta keskeiset rakennepiirteet, kuten nimenosien määrä, toisaalta syntaktis-semanttisen luokittelumallin leksikaalinen analyysi. Jälkimmäisestä on kuitenkin jätetty pois tarkempi tarkoitteiden luokittelu. Sen sijaan leksikaalisten kategorioiden sisällä on tehty normaalia analyysitapaa tarkempi jaottelu esimerkiksi taivutusluokan mukaan.

Jotta suomen kielen paikannimien analysointimalli ei olisi ohjannut saamenkielisten paikannimien rakenneanalyysin tulkintaa, jaottelin tutkittujen kielten aineistot määriteosa/perusosa -jaon jälkeen ensin kielittäin kunkin kielen omien lainalaisuuksien mukaisiin ryhmiin. Tällä tavalla syntyneet eri kielten luokittelut muistuttivat toisiaan suuressa määrin, mutta vastasivat myös melko hyvin suomenkielisen aineiston pohjalta luotuja luokitteluja. Toki on syytä mainita, että syntaktis-semanttisen luokittelumallin pääpiirteet olivat jo ennen tämän analyysin tekoa minulle tuttuja eikä tällaista epäsuoraa vaikutusta voi laskea pois.

Seuraavassa on esitetty tutkimusaineistojen pohjalta luotu luokittelu, jota käytän kielikohtaisessa paikannimien jaottelussa. Jokaisen tyyppin kohdalla on lueteltu kyseiseen luokkaan kuuluvat nimet. On syytä huomata, että kaikkia kategorioita ei esiinny kaikissa tutkituissa aineistoissa. Tämä ei vielä tarkoita, ettei jotakin harvinaisempaa tyyppiä esiintyisi kyseisessä kielessä, vaan on yhtä

134. Katso esim. Seppälä (2013: A:3.2) ja siinä mainitut lähteet sekä A. Leino (2007).

paljon mahdollista, ettei sellaisia vain ole sattunut tutkimusmateriaaliin. Mukana on kuitenkin yksi kategoria (B), joka esiintyy vain eteläsaamen aineistossa. Kategorioita ja niissä esiintyvää terminologiaa käsittelemme yksityiskohtaisemmin seuraavassa alaluvussa.

A. Yksiosaiset nimet

1. Nimi sisältää vain maastoappellatiivin
 - 1.1. Maastoappellatiivi ei ole deminutiivimuotoinen
 - 1.2. Maastoappellatiivi on deminutiivimuotoinen
2. Nimi perustuu metonyymiseen ilmaukseen
3. Nimi on metonyyminen siirrynnäinen
4. Nimi perustuu metaforaan
5. Nimi sisältää vartalon + suffiksin
6. Nimi on ellipsimuoto
7. Nimi on partisii-pin preesens -verbimuoto
8. Nimi on verbin aktiomuoto
9. Muut

B. Yksi–kaksiosaiset vapaavaihteluiset nimet
[vain eteläsaamessa esiintyvä rakennetyppi]

C. Kaksiosaiset nimet

1. Nimen määriteosa on substantiivi
 - 1.1. Nimen määriteosa on nominatiivimuotoinen
 - 1.1.1. Nimen määriteosa on paikannimi
 - 1.1.2. Nimen määriteosa on appellatiivinen substantiivi
 - 1.1.2.1. Nimen määriteosa on yhdyssana tai sanaliitto
 - 1.1.2.2. Nimen määriteosa on yksittäinen sana
 - 1.2. Nimen määriteosa on genetiivimuotoinen¹³⁵
 - 1.2.1. Nimen määriteosa on paikannimi
 - 1.2.2. Nimen määriteosa on henkilönnimi
 - 1.2.3. Nimen määriteosa on appellatiivinen substantiivi
 - 1.2.3.1. Nimen määriteosa on yhdyssana tai sanaliitto
 - 1.2.3.2. Nimen määriteosa on yksittäinen sana
 - 1.3. Nimen määriteosa on nominatiivi- tai genetiivimuotoinen (taivutusluokkaa ei ole mahdollista määritellä tätä tarkemmin)
 - 1.3.1. Määrittelemättömyyden syynä taivutusluokka tms.
 - 1.3.1.1. Nimen määriteosa on paikannimi
 - 1.3.1.2. Nimen määriteosa on appellatiivinen substantiivi, yhdyssana tai sanaliitto
 - 1.3.2. Määrittelemättömyyden syynä sanojen säännötön lyhentyminen
 - 1.3.2.1. Nimen määriteosa on paikannimi
 - 1.3.2.2. Nimen määriteosa on appellatiivinen substantiivi, yhdyssana tai sanaliitto

¹³⁵ Jaottelussa ei ole erikseen huomioitu, jos määriteosa on monikon genetiivissä, koska tällaiset tapaukset ovat hyvin harvinaisia. Asiasta on kuitenkin maininta alaviitteessä kunkin tällaisen paikannimen kohdalla. Tarvittaessa tällainen kategoria on helposti lisättävissä.

2. Nimen määriteosa on adjektiiviattribuutti
 - 2.1. Adjektiivi on positiivimuotoinen
 - 2.2. Adjektiivi komparatiivimuotoinen
 - 2.3. Adjektiivi on superlatiivimuotoinen
 3. Nimen määriteosassa on verbin aktiomuoto
 - 3.1. Nimen määriteosassa on ainoastaan verbin aktiomuoto
 - 3.2. Nimen määriteosassa on verbin aktiomuoto ja sen subjekti
 - 3.3. Nimen määriteosassa on verbin aktiomuoto ja sen objekti
 - 3.4. Nimen määriteosassa on verbin aktiomuoto sekä sen subjekti ja objekti
 4. Nimen määriteosa on numeraali
 5. Nimen määriteosa on adpositiorakenne tai muu paikan sijaintia ilmaiseva sana tai sanaliitto
 6. Nimen määriteosa on muu sana
- D. Nimen määriteosa on toista paikannimeä täsmentävä sana
1. Määriteosa ilmaisee perusosan kokoa
 - 1.1. Määriteosa on positiivimuotoinen
 - 1.2. Määriteosa on komparatiivimuotoinen
 2. Määriteosa ilmaisee suhteellista sijaintikorkeutta
 - 2.1. Määriteosa on positiivimuotoinen
 - 2.2. Määriteosa on komparatiivimuotoinen
 - 2.3. Määriteosa on superlatiivimuotoinen
 3. Määriteosa on genetiivimuotoinen ihmisnimi eli perusosan omistajan tai käyttäjän nimi
 4. Määriteosa ilmaisee ilmansuuntaa
 - 4.1. Määriteosa on komparatiivimuotoinen ilmansuunta
 - 4.2. Määriteosa on superlatiivimuotoinen ilmansuunta
 5. Määriteosa ilmaisee suhdetta toiseen/toisiin paikkoihin
 6. Määriteosa ilmaisee muuta perusosan ominaisuutta
- E. Äänteellisesti mukailun lainaelementin sisältävät hybridinimet
1. Yksiosaiset nimet (kokomukaelmia)
 2. Kaksiosaiset nimet (osamukaelmia)
- F. Merkitykseltään hämärät tai tuntemattomat nimet
1. Yksiosaiset nimet
 2. Kaksiosaiset nimet

Yleisesti käytettyyn syntaktis-semanttiseen jaottelumalliin (Ainiala 2003: 108–110; Kiviniemi 1990: 122) verrattuna suurin ero on, että nimeämisasiheen luokittelu puuttuu sekä lisäksi listan loppupään luokat ovat erilaisia. Syntaktis-semanttisessa luokittelussa esiintyvät luokat B Paikan adverbien tai lokaalipostposition yhdyssanamuoto; X Numeraali, prepositioilmaus sekä SS Sijaintia ilmaiseva sanaliitto on yhdistetty siten, että luokat B ja SS sekä prepositioilmaukset kuuluvat kaikki omassa luokittelussani luokkaan C 5. Tällä tavalla olen voinut jättää pois luokan SM Muu sanaliitto. Numeraalit ovat omassa luokittelussani omana ryhmänään C 4. Lisäksi olen lisännyt luokitteluun ryhmän C 6, johon kuuluvat sellaiset harvinaiset paikannimet, joiden määriteosana on jokin muu sana.

Perinteisestä syntaktis-semanttisesta mallista poiketen olen lisäksi erottanut omaksi ryhmäkseen sellaiset nimet, joiden määräiteosa on toista paikannimeä täsmäntävä sana. Tällaiset nimet olisi vaivatta sijoitettavissa luokittelun toisiin ryhmiin, mutta koska tarkoituksena on tarkastella saamen kielten paikannimien rakennetta ja erityispiirteitä, on tämän monimuotoisen ryhmän erillinen yksityiskohtaisempi tarkastelu perusteltua.

Olen myös ottanut luokitteluun mukaan äänteellisesti mukailun lainaelementin sisältävät hybridinimet, joiden käsittely jakautuu oikeastaan kahteen lukuun. Tässä luvussa käsittelen niiden rakennetta ja luvussa 6. Nimiparit niiden suhdetta valtakielisiin rinnakkaisnimiin. Lisäksi luon katsauksen kunkin aineiston merkitykseltään hämärtyneisiin tai tuntemattomiin nimiin ja niistä esitettyihin tulkintoihin.

Keskeiset käsitteet

Tässä alaluvussa esittelen ja selitän tarkemmin, mitä oman luokittelumallini kategoriat ja käsitteet tarkoittavat.

A. Yksiosaiset nimet

Kuten edellä on mainittu, syntaktis-semanttisessa luokittelutavassa katsotaan, että yksiosaiset nimet sisältävät vain perusosan. Yksiosaiset paikannimet voidaan jakaa edelleen alatyyppeihin niiden erilaisten syntytapojen ja rakennepiirteiden perusteella. Koska yksiosaisien paikannimien rakenne on usein yksinkertainen, olen tässä pääluokassa ottanut luokitteluperusteeksi puhtaasti rakenteellisten piirteiden lisäksi paikannimien syntytavan eli nimeämismallin, jonka mukaan ne on muodostettua. Suomen kielen osalta on Eero Kiviniemi (1975: 21–61) luonut kattavan katsauksen yksiosaisien nimien rakenneominaisuuksiin ja hänen työnsä toimii mielenkiintoisena vertailumateriaalina omille havainnoilleni.

Saamen kielissä esiintyy melko paljon yksiosaisia paikannimiä, mutta kaikkein tyypillisimpiä nimiä ne eivät ole. Tässä kohtaa on syytä mainita, että monista pidemmistä nimistä käytetään myös yksiosaisia variantteja, mutta olen luokitellut ne pidemmän muodon mukaisesti kaksiosaisiin nimiin. Pohjoissaamen osalta Thor Frette (1975: 110) on esittänyt arvion, että alle kymmenen prosenttia kaikista paikannimistä on yksiosaisia. Leif Rantalan (1975: 76) pro gradu -työn aineistossa yksiosaisia nimiä oli noin kymmenen prosenttia. G. M. Kertin (Kept 2002a: 132) analysoimista Suonikylän koltansaamenkielisistä nimistä yksiosaisia on noin kolme prosenttia. Muiden tutkimieni kielten osalta en ole löytänyt vastaavia tietoja. Oman tutkimusaineistoni nimien osalta käsittelen aihetta luvussa 4.6.3. Paikannimien pituus.

Olen jakanut yksiosaiset nimet yhdeksään alaryhmään. Niistä ensimmäiseen kuuluvat nimet, joissa esiintyy ainoastaan maastoappellatiivi joko perusmuotoisena tai deminutiivissa. Fretten (1975: 110) mukaan suurin osa pohjoissaamen yksiosaisista paikannimistä kuuluu tähän luokkaan. Tämän luokan

nimet ovat sellaisia, joiden osalta ei ole syytä epäillä määriteosaellipsiä eli niiden rinnalla ei esiinny yhdysnimimuotoista varianttia. (Ks. Ainiala ym. 2008: 103; Kiviniemi 1975: 23.)

Toisessa joukossa ovat yksiosaiset nimet, jotka perustuvat metonyymiin ilmaukseen. Tällöin nimenanto ei ole suoraa eli ei perustu paikan lajiin tai erityispiirteiden ilmaisemiseen, vaan kosketus- eli suhdeassosiaatioon. Nimi on saanut innoituksensa jostakin paikalla sijaitsevasta esineestä tai olennot suoraa. Tällaiset nimet ovat aina primaaristi yksiosaisia ja niiden pohjana on tavallisesti appellatiivi. (Ainiala ym. 2008: 104.) Tähän ryhmään kuuluvat esimerkiksi saamenkieliset talonnimet, jotka on muodostettu siten, että nimenä on ollut vain omistajan nimi. Tällaiset talonnimet on muodostettu käyttäen vain etunimeä tai patronyymin tai matronyymin sekä etunimen yhdistelmää, ei sukunimeä, toisin kuin suomessa (ks. esim. Kiviniemi 1975: 43–46). (K. Nielsen 1920: 24; 1926: 294.)

Kolmannen joukon nimet ovat *metonyymisiä siirrynnäisiä*. Metonyyminen siirrynnäinen on tavallisesti talon tai muun sellaisen kulttuuripaikan nimi, joka perustuu läheiseen luonnonpaikan nimeen. Esimerkiksi talo nimeltään *saI Kosseennâm* 'Paksumaa' on nimetty läheisen *Koss/eennâm*-nimisen kangasmaan mukaan. Vaikka nimet ovat homonyymisiä, on niillä kummallakin oma tarkoituksensa ja siksi niitä on pidettävä eri niminä. Ne eroavat myös rakenteensa puolesta, sillä talonnimi on yksiosainen, vaikka luonnonpaikan nimi onkin kaksiosainen. Talonnimi on yksiosainen, koska talo sijaitsee lähellä luonnonpaikkaa ja on siksi kokonaisuudessaan erityispiirrettä ilmaiseva nimenosa. (Ainiala ym. 2008: 104–105; Kiviniemi 1975: 47–49; Nesheim 1968: 136; Rantala 1975: 76.)

Ainakin pohjoissaamen kielessä talonnimet ovat usein saaneet nimensä luonnonpaikan nimen perusteella eli ovat metonyymisiä siirrynnäisiä. Luonnonpaikan nimen denotaatio on muokkautunut ensin taloa merkitseväksi ja mahdollisesti edelleen kylän-, jopa kunnannimeksi. Samaan aikaan nimi on voinut merkitä edelleen myös alkuperäistä luonnonpaikkaa. (Nesheim 1968: 136; Rautio Helander 1994b: 55–56; 2008: 45–47.)

Neljännessä joukossa ovat nimet, jotka perustuvat metaforaan eli yhtäläisyysassosiaatioon nimettävän paikan ja käsitteen välillä. Nimettävä paikka voi esimerkiksi muistuttaa joitain esinettä tai eläintä. Tyypillinen esimerkiksi on Rantalan (1975: 76) mainitsema Pulmangin paikannimi *saP Hehpošhárji* 'Hevosenharija' vaaranharjanne, joka muistuttaa hevosenharjaa. Tällaisia *metaforisia nimiä* on kutsuttu myös *vertailunimiksi*. Metaforiset nimet ovat usein yksiosaisia, mutta ne voivat olla myös kaksiosaisia, joskin silloin perusosa on yleensä jälkikäteen lisätty selittävä maastotermi. (Ainiala ym. 2008: 104.) Metaforisia ja metonyymisiä nimiä voidaan kutsua yhteisnimellä *assosiaationimet*, sillä ne eivät perustu suoraan nimettyyn paikkaan, vaan siitä syntyneeseen assosiaatioon (Ainiala ym. 2008: 103; Frette 1975: 110).

Viidennen ryhmän nimet on muodostettu lisäämällä nimen vartaloon nimenmuodostussuffiksi eli johdin. Leif Rantalan (1975: 76) mukaan suomen kielessä käytetään selvästi useammin johdettuja paikannimiä kuin pohjoissaamassa.

Pohjoissaamen paikannimissä käytettyjä suffikseja ovat käsitelleet laajemmin Konrad Nielsen (1920: 24; 1926: 193–213) sekä J. Qvigstad (1938; 1944), joka antaa käsittelemilleen pohjoissaamen suffikseille myös eteläsaamenkieliset vastineet.

Viidennen ryhmän nimet ovat pääosin nimenomaan johdettuja nimiä, jotka on muodostettu lisäämällä sananmuodostussuffiksi sanavartaloon. Joukossa on kuitenkin yksi nimi, jonka viimeinen nimielementti on mahdollisesti formantti. Termiä formantti tai täsmällisemmin paikannimien yhteydessä topoformantti käytetään slaavilaisessa kielentutkimuksessa ja esimerkiksi Eestissä, viime aikoina myös Suomessa. Se tarkoittaa paikannimen usein suffiksia muistuttavaa jälkiosaa, joka on joko substraattina omaksuttua ainesta, joka tyypillisesti palautuu lähdekielen perusosaan tai hyvin voimakkaasti lyhentynyt sana. Molemmissa tapauksissa aines on menettänyt alkuperäisen merkityssisältönsä.¹³⁶

Mainittu nimi on saE *Baelhtere* ~ *Baelhteren*, jonka lopussa oleva *-ere*-formantti esiintyy etelä- ja uumajansaamen kielissä. Se on lyhentynyt joko sanasta *jaevrie* 'järvi', kuten esimerkiksi nimiparissa saE *Baahtere* ~ *Baahtere/jaevrie* ~ ru *Battern*, tai sanasta *vaerie* 'vaara, vuori'. Hasselbrink (1973: 5–7) käyttää tästä ilmiöstä nimitystä *jaevrie*- tai *vaerie*-kontrakta eli *-supistuma*. (Hasselbrink 1964: 143–145; Rydving 1986: 81; Wiklund 1913: 12–13.) *Supistuma* ei ole kuitenkaan ainoa mahdollinen selitys *-ere*-formantille, koska tällaisia nimiä on voitu muodostaa esimerkiksi analogisesti. Toisessa variantissa esiintyvä loppu-*n* lienee vaikutusta ruotsin kielen määräisestä artikkelista. Mielenkiintoista on, että tämä sama nimi esiintyy Kartsök och ortnamn -palvelun mukaan useilla paikoilla Ruotsin eteläsaamelaisalueella, mutta kaikki muut nimet on annettu jonkinlaiselle vaaralle, ainoastaan tämä Ruvhten sijten nimi on järvennimi. Nimen vartalona on sana *baelhtie* 'vaaran kylki'. Eteläsaamen *jaevrie*- tai *vaerie*-supistuma muistuttaa suuresti Suomen kielelle tyypillistä *suffiksaatiota* eli perusosan korvaamista suffiksilla (ks. esim. Ainiala ym. 2008: 112; Kiviniemi 1975: 30–43). Se ei sen sijaan kuulu esimerkiksi pohjoissaamen tyypillisiin rakennepiirteisiin.

Kuudenteen ryhmään kuuluvat sellaiset nimet, joiden yksiosaisuuden syynä on *ellipsi*. Ellipsisissä paikannimestä katoaa yksi tai useampia osia. *Määriteosaellipsisissä* paikannimestä katoaa määriteosa ja *perusosaellipsisissä* perusosa. Muita rakennemuutoksia, kuten määriteosan sijamuodon muutosta genetiivistä nominatiiviin, ei saa tapahtua tai sitten kyseessä ei ole ellipsi. Suomen kielessä määriteosaellipsi on huomattavasti harvinaisempi kuin perusosaellipsi, koska jäljelle jäävä perusosa, tavallisesti maastoappellatiivi sellaisenaan, sekaantuu helposti appellatiiveihin. Perusosaellipsin esiintymistä puolestaan rajoittaa, että jäljelle jäävän määriteosan täytyy olla sellainen, että sen tunnistaa yksinäänkin propriksi. (Ainiala ym. 2008: 111; Kiviniemi 1975: 23–27.)

Molempia ellipsityyppejä esiintyy myös saamen kielissä. Niiden keskinäisestä yleisyydestä ei ole kuitenkaan esitetty näkemyksiä. Konrad Nielsenin mukaan pohjoissaamen paikannimien perusosaellipsi on mahdollinen vain,

136. Katso tarkemmin esim. Saarikivi (2007: 17–18, 29–34) ja Kallasmaa (2012: 253–254). Termin formantti käyttö saattaa olla hieman ongelmallista, sillä se on jo vakiintuneessa käytössä kielitieteessä fonetiikan ja puheentutkimuksen alalla, mutta aivan toisessa merkityksessä.

jos määriteosa täyttää tietyt ehdot. 1) Määriteosan pitää olla äänteellisesti sellainen, että sen tunnistaa epäilyksettä nominatiivimuotoiseksi substantiiviksi, joka taipuu olemassa olevan paradigman mukaan ja 2) se ei saa olla sana, joka esiintyy usein määriteosana.¹³⁷ Tällaisen nimen pohjana olevan sanan semantiikalla ei tunnu olevan suurta merkitystä. Monesti nimenomaan merkitykseltään hämärtyneet määriteosat ovat edistäneet perusosaellipsin tapahtumista.¹³⁸ Myös verbin aktiomuotoja voidaan sellaisinaan käyttää paikanniminä. (K. Nielsen 1920: 23–24.)

Pohjoissaamelle on tyypillistä, että sama ellipsinimi voi olla myös kahden eri paikan nimityksenä, esimerkiksi sekä suuren joen että suuren tunturin nimenä. Konteksti kertoo, kummasta tarkoitteesta on kyse. Merkittävien maastokohteiden lisäksi tilannimissä ei myöskään tavallisesti käytetä perusosa, vaan nimenä toimii omistajan nimi sellaisenaan, kuten edellä kirjoitin. (K. Nielsen 1920: 23–24.) Toisin kuin Konrad Nielsen, olisin itse valmiimpi pitämään jälkimmäisenkaltaisia tapauksia paremminkin osoituksena tietynlaisesta nimenmuodostustavasta kuin perusosaellisista ellei ole olemassa kaksiosaista rinnakkaisnimeä, joka ei ole epeksegeettinen.

Perusosaellipsin erityismuotona voi pitää ainakin pohjoissaamassa käytettyä alueiden nimien muodostamistapaa. Kun tietyn alueen paikat on nimetty käyttäen samaa määriteosaa, voidaan koko alueeseen viitata nimellä, jonka muodostaa pelkkä määriteosa (ks. K. Nielsen 1920: 8). Määriteosa voi pohjoissaamassa olla myös erimerkiksi verbin aktiumuoto. Tällaiset aluenimet kattavat yleisesti ottaen tietyn laakson ja sitä ympäröivät vaarat tai tietyn vaara-alueen ympäristöineen (K. Nielsen 1920: 22). Kuten Ante Aikio (2004b: 33) on huomauttanut, tällaisille saamen kielille tyypillisille ryhmä- ja aluenimille ei ole suomen kielen nimijärjestelmässä vastinetta.¹³⁹

Lähes samalla tavalla muodostetaan alueen nimiä myös eteläsaamassa, mutta niissä useimmiten genetiivimuotoinen määriteosa muutetaan nominatiivimuotoiseksi, mikä on vastoin ellipsin yleistä määritelmää. Tällaiset nimet muistuttavat ryhmän B nimiä, mutteivät tunnu sopivan siihenkään, koska niillä ei ole olemassa kaksiosaista varianttia. Olenkin päätenyt tässä jaottelussa ottamaan ne sekaryhmän yhdeksän jäseniksi.

Seitsemännessä ryhmässä nimenä on partisiipin preesens -verbimuoto sellaisenaan. Tällaisia nimiä esiintyy tutkituista aineistoista ainoastaan inarinsaamassa. Kahdeksannen ryhmän nimet ovat sellaisia, joissa on verbin aktiumuoto sellaisenaan. Tällaisia nimiä esiintyy tutkituista aineistoista ainoastaan pohjoissaamassa ja ne ovat edellä mainittuja alueiden nimiä.

Yhdeksäs ryhmä sisältää pienen joukon muita yksiosaisia paikannimiä, joita en ole katsonut tarpeelliseksi jakaa alaryhmiin. Samoin mukaan kuuluvat ne muutamat saamenkieliset *harkinnaiset* eli *harkinnaisnimet*, joita aineistoon

137. Ks. myös Kiviniemi (1975: 23–25).

138. Merkitykseltään epäselvät tai hämärtyneet yksiosaiset nimet kuuluvat luokittelussani ryhmään F, vaikka olisi syytä epäillä ellipsiä.

139. Pohjoissaamen paikannimistön erilaisia ryhmä- ja aluekokonaisuuksien ilmaisemiseen käytettyjä nimenmuodostamistapoja on käsitellyt Konrad Nielsen (1920: 7–9).

kuuluu. Harkinnaiset ovat sellaisia nimiä, useimmiten tilan- tai talonnimiä, jotka on luotu virallista käyttöä varten. Sellaiset vanhat nimet, jotka ovat olleet jo ennestään käytössä, eivät muutu harkinnaisiksi, kun ne otetaan viralliseen käyttöön esimerkiksi tilan rekisteröidyksi nimeksi. Harkinnaiset voivat seurata kielen normaaleja nimenmuodostusmalleja, mutta voivat myös poiketa niistä. (Ainiala ym. 2008: 89; Kiviniemi ym. 1974: 15; Kiviniemi 1975: 50, 53–54.)

B. Yksi–kaksiosaiset vapaavaihteluiset nimet

Tämä rakennetyyppi esiintyy tutkimistani aineistoista ainoastaan eteläsaamessa. Näille nimille on tyypillistä, että ne esiintyvät kielessä useimmiten yksiosaisina siten, että perusosa jätetään pois ja genetiivimuotoista alkuosaa käytetään nominatiivimuotoisena. Nimillä on olemassa myös täydellinen kaksiosainen muoto, jota käytetään vain harvoin, jos se selvyuden takia on välttämätöntä. Kaksiosaisista muotoa pidetään kuitenkin nimen täydellisenä muotona, joka kysyttäessä esitetään. Gösta Holmilla (1980: 45–46) on esimerkkejä vastaavista yksi–kaksiosaisista esiintyvistä paikannimistä Tärnasta etelä- ja uumajansaamen rajaseudulta. Hänen antamissaan esimerkeissään määriteosat eivät ole kuitenkaan koskaan genetiivimuotoisia.

Eero Kiviniemen (1975: 23) mukaan sellaisia yksiosaisia nimiä, joiden rinnalla esiintyy kaksiosainen variantti, on pidettävä aina elliptisinä. Toisaalta hän esittelee myös epeksegeettisen rakennetyypin, jossa yksiosaiseen, usein lyhentyneeseen, nimeen lisätään selvyuden vuoksi paikan lajia ilmaiseva perusosa. Uusi perusosa voidaan liittää myös sellaiseen nimeen, jonka perusosan merkitys on hämärtynyt (Ainiala ym. 2008: 111–112). Tällöin yksiosainen nimi on uuden nimen genetiivimuotoisena määritteenä. Kaksiosainen nimivariantti voi olla myös analoginen eli muiden nimien mallin mukaan muodostettu. (Kiviniemi 1975: 25, 62.)

Kuten edellä on mainittu, ellipsitapauksiksi ei voida laskea sellaisia nimiä, joissa perusosan katoamisen lisäksi määriteosan sijamuoto on muutettu esimerkiksi genetiivistä nominatiiviksi tai ruotsin kielessä määriteosaan on liitetty määräisen muodon tunnus. Jos tällaisia muutoksia on tapahtunut, on Kiviniemen mukaan parempi puhua vapaasta vaihtelusta kahden rakennetyypin välillä. Lisäksi on syytä huomata, että ellipsisistä ja epeksegeesistä voidaan puhua vain silloin, kun näistä rakennemuutoksista on todisteita eli jompikumpi muoto voidaan todeta primääriseksi. (Kiviniemi 1975: 27–28, 46–47.)

Periaatteessa nämä eteläsaamen nimet eivät siis eroa muissakin saamen kielissä ja suomessa esiintyvistä elliptisistä, epeksegeettisistä, analogisista tai muutoin vapaasti vaihtelevista yksi–kaksiosaisista paikannimistä. Näiden nimien luokittelu omaksi ryhmäkseen on kuitenkin perusteltua useista syistä. Ensinnäkin ne ovat tavallisia tutkimassani eteläsaamen aineistossa eli edustavat selvästi vakiintunutta nimeämis- ja nimenkäyttötapaa, joka ei esiinny samassa laajuudessa muissa tutkituissa kielissä. Toisekseen niihin liittyy tiettyjä morfologisia erikoisuuksia, joista enemmän alla. Ne ovat myös syntaktisesti

muista nimistä poikkeavia, koska Kiviniemen (1975: 63) mukaan tällaisten nimien kaksiosaisissa muodoissa on määrite- ja perusosan sijaan kaksi perusosaa.¹⁴⁰

Mielenkiintoinen ilmiö on näiden nimien lyhyemmän muodon käyttäminen näennäisesti genetiivimuotoisessa *n*-loppuisessa asussa kuitenkin ilman genetiivin merkityssisältöä. Esimerkiksi paikannimen *Bavlan/gåetieh*¹⁴¹ oikeakielinen lyhyempi muoto on *Bavla*, mutta liki säännönmukaisesti nykykonteksteissa, etenkin ruotsinkielisissä, nimi onkin muodossa *Bavlan*. Näin on muiden muassa osassa periaatteessa kielentarkistuksen läpäisseistä maastokartoista. Ruotsin kielessä sanan ei tarvitse taipua, joten muoto on ongelmaton. Saamenkielisessä kontekstissa tällaista genetiiviä muistuttavaa muotoa käytetään kuten nominatiivia, mutta esimerkiksi paikallissijataivutuksessa *n*-pääte katoaa, kuten sanassa *Bavlesne*[iness.]. Tämä osoittaa, ettei kyseessä voi olla johdin tai formantti, sillä ne eivät katoaisi taivutettaessa. Sama ilmiö esiintyy myös eteläsaamen yksiosaisten nimien luokassa, muttei koskaan kaksiosaisissa nimissä.

Genetiiviä loogisempi selitys on, että *n*-kirjain vastaa nimenkäyttäjien mielessä ruotsin kielen määräisen muodon tunnusta. Saamen kieltä heikosti osaavat nimenkäyttäjät tulkitsevat määriteosan lopussa olevan *n*-kirjaimen samalla tavalla kuin paremmin osaamansa ruotsin kielen määräisen muodon päätteen, jota ovat tottuneet kuulemaan ja näkemään ruotsin kielen yksiosaisten nimien lopussa. Vastaavanlaista ilmiötä tapaa melko usein esimerkiksi Helsingin seudun suomenruotsin slanginimistössä, jossa suomalais-ugrilainen ja skandinaavinen kieli kohtaavat. Esimerkiksi suomenkielinen slanginimi *Ogeli* < *Oulunkylä* saa monen ruotsinkielisen puhujan suussa muodon *Ågelin*, varsinkin silloin kun sanaa käytetään tiettyjen prepositioiden kanssa. (Widberg 2009: 49.)

Tätä ilmiötä selittävän mielenkiintoisen havainnon on esittänyt Erik Nilsson Mankok (1970: 8) kuvatessaan eteläsaamen kielessä tapahtuneita rapautumisilmiöitä. Hänen mukaansa kielenkäytössä oli jo ennen 1970-lukua tapahtunut sellainen muutos, että paikallissijataivutuksen sijaan oli alettu käyttää saamenkielisessäkin puheessa ruotsin kielen prepositioita. Siten inessiivimuoto *tjahkesne* 'vaaralla, vaarassa' korvattiin lausekkeella *uppe i tjahken* ruotsin kielen *uppe i fjället* -fraasin mukaisesti. Kun jotkin ruotsin kielen prepositiot vaativat pääsanaltaan määräistä muotoa, lisättiin *tjahke* sanan perään *n* määräistä muotoa markkeeraamaan.¹⁴² Sanan *tjahke* paikalle voisi yhtä hyvin sijoittaa jonkin paikannimen. Tällaisia yksittäisiä lausekkeitä käyttävät saamenkielentaitoiset ihmiset tunnistavat kyllä *n*-kirjaimen nimeen kuulumattomaksi elementiksi, mutta heitä huonommin kieltä taitavat eivät. Heille "määräisessä muodossa" oleva paikannimi on nimen luonnollinen asu.

Esimerkiksi eteläsaamelainen Ingvar Åhrén (1988: 118) kirjoittaa kotiseudullaan sijaitsevasta pienestä tunturijärvestä, jonka nimi on *Baulan*. Sittemmin

140. Tällaisten nimien syntaktisen rakenteen analyysistä katso tarkemmin Kiviniemi (1975: 63–64).

141. *Bavlan* 'tasainen, puuton painauma (kahden vaaran tai metsän ja tunturin välissä) [y.gen.] *gåetieh* 'kodat'.

142. Knut Bergslandin (1992: 7) mukaan kaikkein sujuvimman kielitaidon omaavat kielenpuhujatkin vaihtavat usein kieltä saamesta ruotsiin tai norjaan ja takaisin, jopa kesken lauseen. Tällaisessa koodinvaihdossa ei siis ole välttämättä kyse kielitaidon puutteesta.

hän oppi, että nimi tarkoittaa kuitenkin ensisijaisesti seutua järven ympärillä eli nimi oli todennäköisesti kokonaisuudessaan *Baulan/jaevrie*. Toisaalta Ernst Manker (1939: 11) osaa aivan oikein käyttää Ruvhten sijten *Preannehken/gâetie*¹⁴³ nimen osittaisessa ruotsinnoksessa nominatiivia ”*Prennokke lappläger*”. J. Qvigstad (1938: 260) mainitsee myös, että kartoilla eteläsaamenkielisissä paikannimissä esiintyvän suffiksin *-ge* variantissa *-gen* on lopussa ruotsin määräisen muodon tunnusta mukaileva *-n*.

Gösta Holm (1980: 46–47) esittelee joukon Tärnasta ja Wilhelminasta koottuja paikannimipareja, joissa saamenkielinen nimi on yleensä kaksiosainen, mutta ruotsinkielinen rinnakkaisnimi on saamenkielisen nimen määriteosasta mukailtu, yksiosainen ja aina määräisessä muodossa. Omassa aineistossani ruotsinkielisellä rinnakkaisnimellä on useimmissa tapauksissa myös kaksiosainen muoto, mutta yksiosainen on tavallisemmin käytetty, kuten esimerkiksi *Maalmegge* ~ *Maalmeg(en)/jaevrie* ja *Malmagen* ~ *Malmag/sjön*. Vaatisi tarkempaa tutkimusta, jotta voitaisiin esittää varmempia käsityksiä siitä, liittyykö tämä ruotsin kielen nimenmuodostusmalli jollakin tavalla suoraan tai epäsuorasti eteläsaamen malliin, muuten kuin määräisen muodon käytön osalta. Se on kuitenkin mahdollista.

Mielenkiintoisia verrokkeja löytyy myös sukukielten suunnalta. Esimerkiksi viron kielessä on hyvin tavallista, että asutusnimissä ei käytetä lainkaan perusosaa. Sellainen voidaan kuitenkin tarvittaessa lisätä. (Kallasmaa 2012: 252–253.) Vastaavanlaista asutusnimien perusosaellipsiä esiintyy myös mordvalaiskielissä.¹⁴⁴ Eteläsaamen paikannimissä tällaista nimetyyn paikan ominaisuuteen sidottua jakoa ei ole, vaan yksi–kaksiosaisten vapaavaihteluisten nimien referentit voivat olla mitä vain. Vielä mielenkiintoisempaa on, että vepsän kielessä on tavallista, että paikannimissä käytetään ainoastaan määriteosaa, joka kaiken lisäksi voi olla genetiivimuotoinen (Муллонен 1994: 14). Tämä tarkoittaa, että skandinaavisten kielten määräisen muodon lainaaminen ole ainoa olemassa oleva selitys eteläsaamen *n*-päätteisille paikannimille. Ne voivat edustaa arkaaisista nimeämismallia, jonka juuret on löydettävissä aina itämerensuomalaisten ja saamen kielten yhteisestä kantakielestä asti. Skandinaavisten kielten malli on toki voinut olla tukemassa tällaisen arkaaisen nimityypin säilymistä. Asiaa pitäisi kuitenkin tutkia perusteellisesti ennen kuin johtopäätöksiä ruvetaan tekemään suuntaan tai toiseen.

Tähän ryhmään kuuluvien nimien joukossa on sekä sellaisia nimiä, joiden perusteella on muodostettu toisia nimiä, että sellaisia, joiden perusteella ei ole muodostettu muita nimiä. Jos toisia nimiä on muodostettu, on uuden nimen määriteosana käytetty aina lyhyttä nimimuotoa genetiivissä. Syynä voi olla pyrkimys lyhyempään nimeen. Lyhyemmän ja pidemmän muodon ensisijaisuudesta se ei kertone mitään. Joka tapauksessa tässäkin kontekstissa maastoappellatiivin sisältävä perusosa koetaan tarpeettomaksi.

On vielä syytä painottaa, että tämän erityisen rakennetyypin lisäksi myös eteläsaamen kielessä esiintyy tähän rakennetyyppiin kuulumatonta ellipsiä ja epeksegeesiä, kuten missä tahansa muussakin kielessä.

143. *Preanne* 'palomaa, palanut paikka' + *hke* 'johdin: jonkinlainen' + *n*[y.gen.] + *gâetie* 'kota'.

144. Henkilökohtainen tiedonanto Janne Saarikiveltä syyskuussa 2013.

C. Kaksiosaiset nimet

Suurin osa saamen kielten paikannimistä on yhdysnimiä, joissa on määrite- ja perusosa. Kaksiosaiset nimet ovat myös tämän luokittelun suurin ryhmä. Ne on jaoteltu useisiin eri alaryhmiin määriteosan sanaluokan ja taivutusmuodon mukaan. Jaottelussa ei ole otettu kantaa siihen, ovatko analysoitavat nimet *liitynnäisiä*. Liitynnäisellä tarkoitetaan sellaista paikannimeä, jonka osana on kokonainen toinen paikannimi tai sellaisen osa. Esimerkiksi nimen saP *Skadjá-vár/čohkka* 'Vajavaaranhuippu' määriteosana on kokonainen toinen nimi *Skadjá-várri* 'Vajavaara'. Tällaisia nimiä kutsutaan *kokoliitynnäisiksi*. *Määriteosa-* ja *perusosaliitynnäisissä* vain määrite- tai perusosa on otettu toisesta nimestä. Esimerkiksi saP *Stohposai/čohkka* 'Tupasijahuippu' on määriteosaliitynnäinen, jonka määriteosa on omaksuttu nimestä *Stohposai/ája* 'Tupasijapuro'. Perusosaliitynnäinen on puolestaan esimerkiksi saP *Áitevár/jeaggi* 'Aittavaaransuo', jonka määriteosana on käytetty joko nimen *Vuopme-/Áitevárri* 'Laakso-Aittavaara' tai nimen *Inggá/ Áitevárri* 'Ingan Aittavaara' perusosaa.¹⁴⁵

Alaryhmän yksi paikannimien määriteosana on substantiivi, joka voi olla yksittäinen lekseemi, yhdyssana tai sanaliitto. Tähän ryhmään kuuluu kaikkein eniten nimiä. Ryhmä jakautuu edelleen kolmeen alaryhmään: määriteosaltaan nominatiivimuotoisiin, määriteosaltaan genetiivimuotoisiin ja sellaisiin, joiden määriteosa on joko nominatiivi- tai genetiivimuotoinen. Viimeiseen ryhmään kuuluu sellaisia nimiä, joiden määriteosan viimeinen nimielementti on sellainen sana, jonka taivutuksessa ei ole eroa yksikön nominatiivin ja genetiivin välillä (ks. esim. Rautio Helander 1991: 80). Tällaisia sanoja on kaikissa muissa tutkitavissa kielissä paitsi eteläsaamessa, jossa yksikön nominatiivi on tunnuksenon ja yksikön genetiivin tunnuksena on aina *-n*. Nominatiivi- ja genetiivimuotoisen määriteosan sisältävät nimet on edelleen jaoteltu alaryhmiin propriit (paikannimet ja henkilönnimet) ja appellatiivit.

Nominatiivin ja genetiivin käyttöä pohjoissaamen paikannimien määriteosissa on käsitelty jo Qvigstadin vuoden 1919 artikkelista lähtien. Genetiivin käytön osalta aiheeseen paneutui erityisesti Nielsenin vuoden 1920 artikkelissaan ja keskustelua jatkoi Saba (1920). Yleisesti hyväksytyjä yksityiskohtaisia sääntöjä näiden sijamuotojen käytöstä paikannimissä on esitelty ensimmäisenä Nielsenin kieliopissaan vuonna 1926.

Näiden tutkimusten perusteella voi yleisesti ottaen sanoa, että pohjoissaamessa määriteosan nominatiivi luonnehtii, kun taas genetiivi identifioi. Esimerkiksi nimessä *Suolo/jávri* 'Saarijärvi; järvi, jossa on saari/saaria (joita ei tarkemmin tunneta)' nominatiivi luonnehtii nimettyä paikkaa. Nimessä *Sullo/jávri* 'Saarenjärvi; järvi, jossa on tietty saari', genetiivi kuvastaa, että saari on nimetylle paikalle tyypillinen tai kuvastaa jotenkin paikan laatua. Genetiivi kertoo, että paikka on saanut nimensä jonkun tietyn asian tai olion mukaan tai kuvastaa osaa suuremmasta paikasta. Monikon genetiivi taas viittaa tiettyyn joukkoon. On syytä huomata, että sellaiset sanaliittomuotoiset paikannimet

145. Pohjoissaamen liitynnäisiä ovat käsitelleet esim. Frette (1975); K. Nielsen (1926: 295); Rautio Helander (1991; 2008: 43–44) ja Rankama (1993).

kuin *Gearbmahabeassi* 'Käärmeenpesä' tai *Guovžžanjunni* 'Karhunkuono' ovat metaforisia yksiosaisia nimiä. (K. Nielsen 1920: 13, 16; Rautio Helander 1991: 80.)

Kun paikannimen määriteosa on ihmisennimi, on se ainakin pohjois-, inarin- ja koltansaamessa aina genetiivissä, koska ihmisennimi viittaa niin selvästi paikan omistajaan tai käyttäjään. Erityisesti etunimien käyttö paikannimissä on saamen kielissä hyvin tavallista. (Kert 2005: 36; Morottaja 2010: 8; K. Nielsen 1920: 12; Rautio Helander 1991: 81.) Jos määriteosa on kaksi- tai useampielementtinen, sen viimeinen elementti on yleensä genetiivissä. Tällaisten paikannimien määriteosa on usein toinen paikannimi.

Tiettyjen perusosina esiintyvien sanojen edellä määriteosa on nimielementtien lukumäärästä riippumatta pohjoissaamessa aina nominatiivissa. Tällaisia sanoja ovat esimerkiksi *bahta* 'perä, pohjukka', *gaska* 'väli', *geahči* 'pää, kärki', *guorra* 'vierus, varsi' ja *ráigi* 'reikä, aukko'. Sen sijaan esimerkiksi sanojen *-bealli/-bealle* 'puoli', *-duohki/-duohke* 'taka(puoli)', *njálbmi* '(joen/joki)suu', *niski* '(joen)niska', *oaivi* 'pää, pyöreämuotoinen vaara, (kosken)niska' ja *-vuolli/-vuolle* 'ala(puoli)' edellä määriteosa on aina genetiivissä, jos määriteosa kuuluu elimellisesti yhteen tämän paikan kanssa. Esimerkiksi *Guoikkaoaivi* 'Koskenniska; osa koskesta eli sen niska', mutta *Geadgeoaivi* 'Kivipää; pyöreä kivinen vaara kokonaisuutena'. (K. Nielsen 1920: 11; Rautio Helander 1991: 80–81; Saba 1920: 6.) Yhtenä syynä näihin sääntöihin voi olla, että mainitut sanat ovat joko metaforisia nimityksiä vastaavista kehonosista tai lähenevät postpositioita. Nämä säännöt koskevat myös muita yhdyssanoja, eivät vain paikannimiä ja ohittavat kaikki edellä mainitut säännöt nominatiivin ja genetiivin käytöstä. (K. Nielsen 1920: 11; Rautio Helander 1991: 80–81.)

Vaikuttaa siltä, että eteläsaamen paikannimien määriteosissa nominatiivin ja genetiivin käyttö on muutoksessa. Systemaattista tutkimusta ei ole tehty, mutta yhä useammin on tullut esille yksittäistapauksia, joissa nimet joiden määriteosa oli aikaisemmin genetiivimuotoinen, ovat tätä nykyään nominatiivimuotoisia eli siis ilman yksikön genetiivin tunnusta *-n*. Muuta eroa muotojen välillä ei ole, joten muutos tapahtuu morfologian kannalta helposti. Epäselvää on muuttuuko tällaisen nimen semantiikka vai tapahtuuko muutos vain sellaisissa nimissä, joiden merkitys on jo muuttunut nimenkäyttäjille hämäräksi tai ainakin jossain määrin epätäsmällisemmäksi kuin ennen. Paikannimille on tyypillistä, että tällainen muutos on mahdollinen, koska merkityksen muuttuminen tai hämärtyminen ei haittaa viittaamisfunktiota. Ilmiö selittää osan niistä nimistä, joissa määriteosa on yksikön nominatiivissa, vaikka yksikön genetiivi olisi odotuksenmukainen muoto. Omassa aineistossani on muutamia tapauksia, jotka kuuluvat mitä ilmeisimmin tähän joukkoon. Tämä yksinkertaistumistendenssi liittyy todennäköisesti kielisysteemin yleiseen rapautumiseen. (Israelsson – Swedell 2008; Lundqvist 2013.)

Inarinsaamen osalta ongelmia on tuottanut, että yhdyssanojen määriteosan ensitavun vokaalisto lyhenee useimmiten eikä kirjoitusasusta aina näe onko määriteosa nominatiivi- vai genetiivimuotoinen. Ero kuuluu kuitenkin nimiä äännettäessä ensi- ja jälkitavun välisten konsonanttien pituudessa. Käsittelen

tätä ilmiötä tarkemmin lyhentymisilmiöitä tarkastelevassa alaluvussa. Koska monissa tapauksissa Kotuksen Nimiarkiston kokoelmissa nimien ääntämisasua ei ole merkitty lainkaan tai se on merkitty epätarkasti, perustuvat useimmat tällaisten nimien määrittelyt Ilmari Mattukselta saamiini tietoihin.

Sellaiset nimet, joiden määriteosan sijamuotoa ei ole voitu varmasti määrittellä nominatiivi- tai genetiivimuotoiseksi, on jaettu alaryhmiin sen syyn mukaan, joka aiheuttaa määrittelyn mahdottomuuden. Nämä luokat on sitten jaettu edelleen samalla tavalla propreihin ja appellatiiveihin kuin edeltävät alaryhmät. Olen jakanut appellatiivit lisäksi suurimmissa luokissa kahteen alaryhmään: yksittäisiin sanoihin sekä yhdyssanoihin ja sanaliittoihin. Tämän jaon ainoana perusteena on helpottaa suurten ryhmien hahmottamista. Nominatiivi- tai genetiivimuotoisten alaryhmässä ei ole lainkaan henkilönnimien alaryhmää, koska henkilönnimien katsotaan aina olevan genetiivisiä, vaikkei se olisi todettavissa ulkoasusta (ks. esim. Kert 2005: 36; Rautio Helander 1991: 81).

Ensimmäisessä määriteosaltaan nominatiivi- tai genetiivimuotoisten alaryhmässä on nimiä, joiden määriteosan viimeinen sana kuuluu taivutusluokkaan, jossa ei ole eroa yksikön nominatiivin ja genetiivin välillä tai konsonantiston aste ei käy ilmi lähdemateriaalista. Pohjoissaamen osalta tähän ryhmään kuuluu sellaisia kolmi- ja nelitavuisia sanoja, joissa ei ole astevaihtelua ja joista voidaan käyttää lyhyempää konsonanttiloppuista genetiivimuotoa. Tällainen sana on esimerkiksi nimen *Gohpalas/ája* määriteosana: vertaa lyhentymättömiin taivutusmuotoihin *gohpalas* : *gohpalasa*[y.gen.-akk.] 'rakkula : rakkulan', *ája* 'puro'. Tällaisen lyhyemmän genetiivimuodon käyttö on erityisen tyypillistä pohjoissaamen itäisissä murteissa.¹⁴⁶ Inarinsaamassa yksikön nominatiivi ja genetiivi ovat identtisiä useissa astevaihteluttomien kolmi- ja nelitavuisien vartaloiden taivutusluokkaan kuuluvissa sanoissa, esimerkiksi *saI eennâm* : *eennâm* 'maa(perä) : maan'. Koltansaamassa ne ovat samanlaisia konsonanttiloppuisten astevaihteluttomien sekä kaksitavuisien i-loppuisten sanojen taivutusluokkiin kuuluvissa sanoissa, esimerkiksi *saKo mōōrâst* : *mōōrâst* 'marasto : maraston'.¹⁴⁷ Lisäksi osa koltansaamen aineistosta on niin karkeasti litteroitua, ettei ole mahdollista sanoa onko sanassa lyhyt vai pitkä geminaatta. Nämäkin tapaukset on otettu mukaan tähän ryhmään.

Toiseen määriteosaltaan nominatiivi- tai genetiivimuotoisten alaryhmään on koottu sellaiset paikannimet, joiden määriteosassa tai osassa määriteosan nimielementeistä on heikko sanapaino, minkä takia ne ovat lyhentyneet tai "kuluneet" siten, että määriteosa on muuttunut taivutusmuodoltaan epäselväksi. Näin on käynyt esimerkiksi nimissä *saP Njiljohmoh/jeaggi* < *Njil* + *johka* tai *joga* 'joki : joen' + *mohkki* tai *mohki* 'mutka: mutkan' + *jeaggi* 'suo' ja *Roavveboh/ája* < *Roavvi* + *bohki* tai *bogi* 'kapeikko, laakso : kapeikon, laakson' + *ája* 'puro'. Tavallisesti kyse on pitkistä paikannimistä, joiden määriteosan viimeiset nimielementit

146. Kaisa Rautio Helander (1994a: 65–66) on käsitellyt aihetta henkilönnimen sisältäviin paikannimiin liittyen, mutta hänen huomionsa pätevät myös saman taivutusluokan appellatiiveihin. Ks. myös K. Nielsen (1920: 12).

147. Katso tarkemmin inarinsaamen osalta esim. Olthuis (2000) ja koltansaamen osalta esim. Korhonen – Mosnikoff – Sammallahti (1973: 45–46, 49–50).

lyhenevät usein säännöttömästi. Kaikissa tutkimusaineistoni tapauksissa määriteosana on toinen vähintään kaksiosainen paikannimi.

Inarinsaamen osalta tämän ryhmän määrittelemine on tuottanut suuria haasteita, vaikka ilmiö vastaa hyvin pitkälle pohjoissaamen vastaavaa. Määriteosan lyhetyssä ensitavun vokaalisto lyhenee ja jälkitavun vokaali heittyy pois, mutta nämä molemmat ilmiöt ovat inarinsaamessa joka tapauksessa hyvin tavallisia. Erona on kuitenkin se, että myös ensi- ja jälkitavun välinen konsonantisto lyhenee normaalista ja myös sellaisissa tapauksissa, joissa se yleensä loppuheiton yhteydessä pitenisi (ks. esim. E. Itkonen 1946: 55 ja Äimä 1918: 57–58). Painottomien osien lyhentymine ei ole kuitenkaan yhtä säännönmukaista kuin pohjoissaamessa, vaan liittyy yleensä puhekielen tempoon: nopeassa puheessa painottomat osat lyhenevät, mutta rauhallisessa ja huolellisessa puheessa eivät. Siten samasta nimestä on olemassa usein sekä selvästi jompaankumpaan sijamuotoon kuuluva että sijamuodoltaan epäselvä nimivariantti. Ero ei kuitenkaan näy kirjoitetussa kielessä. Lisäksi vaikuttaa siltä, että suurimmassa osassa tapauksista lyhentyneet muodot ovat genetiivejä tai ne ainakin tulkitaan sellaisiksi (Il. Mattus 2011d), kuten ilmeisesti pohjoissaamessakin. Tätäkin teemaa käsitellen tarkemmin erikseen lyhentymisilmiöitä käsittelevässä luvussa.

Jos jollain inarinsaamen nimellä on kaksi varianttia, joista toinen kuuluisi tähän ryhmään, mutta toisesta käy ilmi määriteosan sijamuoto, molemmat variantit on laskettu siihen rakenneryhmään kuuluviksi, joka käy ilmi nimen täydellisemmästä asusta. Muista muodoista on oltava käytettävissä riittävän tarkka litteraatio, joka kertoo lyhentymisestä. Epäselvät tapaukset olen jättänyt tähän luokkaan, kuten edellä koltansaamen epäselvissä tapauksissa. Vaihtoehtona olisi ollut sijoittaa ne kaikki genetiivialkusten luokkaan, koska tällaiset määriteosat ymmärretään pääsääntöisesti genetiivimuotoisiksi. Perustelen tätä valintaani kuitenkin tarpeella tuoda pohdittavaksi tämä mielenkiintoinen ilmiö, joka voi osaltaan kuvastaa saamen kielten keskinäisiä vaikutussuhteita sekä lähdekritiikillä: tieteellinen tutkimus ei voi perustua olettamuksiin.

Kaksiosaisien nimien alaryhmään kaksi kuuluvat sellaiset paikannimet, joiden määriteosana on adjektiiviattribuutti. Ryhmä on jaettu edelleen alaryhmiin sen mukaan, onko adjektiivi positiivi- vai superlatiivimuotoinen. Komparatiivimuotoa ei ole otettu mukaan luokitteluun, koska se ei esiinny tutkituissa aineistoissa. Komparatiivimuotoisia adjektiiviattribuutteja on kuitenkin tarkentavien sanojen ryhmässä. Tähän joukkoon on laskettu myös sellaiset harvulukuiset vain yhdyssanojen määriteosina käytettävät heikkoasteiset kuvailevat sanat kuin esimerkiksi saP *bonju-* 'kiero, kiertynyt' ja *moskku-* 'tunkkainen, ummehtunut, pilvinen'. (ks. K. Nielsen 1920: 18–19.)

Eero Kiviniemen (1990: 149–150, 155–156) mukaan monet suomen kielen yleiset määriteosat ovat ongelmallisia syntaktis-semanttisessa luokittelumallissa sen takia, että ne voidaan eri näkökulmista tulkita monien eri sanaluokkien jäseniksi. Saamen kielissä tilanne on selkeä sellaisten adjektiivien osalta, joilla on erillinen attribuuttimuoto. Tällaisessa muodossa esiintyvää sanaa ei ole perusteltua ajatella minkään muun sanaluokan jäseneksi. Ongelmallisia ovat

kuitenkin jotkut yhdyssanamuodot, etenkin jos ne ilmaisevat paikan suhteellista sijaintia. Tällaisia sanoja ovat esimerkiksi saI *koskâ-* 'keski-, keskimäinen', saKo *kookkaž* 'kauko-, kaukainen' ja saE *vuelie* 'ala-, alimmainen'. Kiviniemi on omassa suomen kielen tyypillisimpiä paikannimiä tutkineessa analyysissään määritellyt tällaiset sanat sanaluokan mukaan enimmäkseen adjektiiviksi, mutta toisaalta esittelee ne kuitenkin semantiikan kannalta osana paikan adverbejä ja lokaalipostpositioita. Omassa luokittelussani olen päätenyt Kiviniemen tapaan analysoida tällaiset sanat adjektiiviksi, koska ne kuvaavat perusosan ominaisuuksista, kuten suhteellista sijaintia. Täsmäntävien sanojen tarkemmassa luokittelussa tällaiset ilmaukset on jaettu semantiikan mukaisiin ryhmiin.

Alaryhmään kolme kuuluvat paikannimet, joiden määriteosassa on verbin aktiomuoto. Omiin alaryhmiinsä on jaettu sellaiset paikannimet, joiden määriteosassa on ainoastaan verbin aktiomuoto, esimerkiksi saI *Huikkem/juuhâ* 'Huutamisjoki', joiden määriteosassa on verbin aktiomuoto ja sen subjekti sekä joiden määriteosassa on verbin aktiomuoto ja sen objekti. Kaisa Rautio Helander (1991: 78) käyttää tällaisista paikannimien määriteosissa esiintyvistä sanaliitoista nimitystä agenttirakenne. Hän ei kuitenkaan tee eroa sen mukaan, onko sanaliiton toinen jäsen aktiomuodossa olevan verbin subjekti vai objekti. Agentti-nimitystä on perinteisesti käytetty ainoastaan sellaisesta lauseenjäsenestä, joka on semanttiselta rooliltaan tekijä tai kokija eli verbin subjektista (esim. Sammallahti 2007: 4, 127). Nimitys ei siis sovi sellaisille sanaliitoille, joissa sanaliiton toinen jäsen on aktiomuotoisen verbin objekti.

Neljännän hyvin harvinaisen alaryhmän nimien määriteosassa on verbin aktiomuoto sekä sen subjekti ja objekti. Tällaisissa aktiomuodon ja sen subjektin ja/tai objektin yhdistelmissä subjekti on akkusatiivi(-genetiivi)muotoinen, esimerkiksi saI *Viercâvuájum/lyeivee* 'Pässinvajoamisrimpi', ja objekti nominatiivimuotoinen, esimerkiksi saI *Lijneläppim/suálu* 'Liinanhukkaamissaari' eli juuri toisinpäin kuin tyypillisimmissä aktiiviverbimuodon sisältävissä lauseissa. Aktiomuodoista ei ole yhdyssanassa mahdollista päätellä ovatko ne nominatiivissa vai genetiivissä (K. Nielsen 1920: 18). Paikannimissä voi esiintyä myös sellaisia verbin aktiumuotoja, joiden kantaverbi on kadonnut muusta kielestä (Frette 1975: 110–111).

Alaryhmän neljä paikannimissä määriteosana on numeraali, kuten nimissä saI *Nubbe/povváás* 'Toinenkapeikko' ja saKo *Koolmâs/jäúrr* 'Kolmikkojärvi'¹⁴⁸. Tähän ryhmään olisi tarkoituksenmukaista liittää sellaiset määriteosat, joissa on numeraalin ja pääsanan liitto. Tällaisia määriteosia esiintyy saamen kielissä, mutta sellaisia ei ole tutkimusaineistossa. (ks. esim. Rautio Helander 1991: 78.)

Alaryhmään viisi kuuluvien paikannimien määriteosa on adpositiorakenne eli pre- tai postpositiorakenne tai muu paikan sijaintia ilmaiseva sana tai sanaliitto, kuten nimissä saP *Guoikkavuole/ája* 'Kosken alapuolella sijaitseva puro', saI *Almedvuást/luohtâ* 'Taivasta vasten lahti' ja saKo *Čööđ/vaalož* 'lävitseväylä[dem.]'. Leif Rantala (1975: 77–78) käsittelee postpositiorakenteen sisältäviä pohjoissaamenkielisiä paikannimiä ja vertaa niitä Kiviniemen (1975: 27–28) esittelemiin suomenkielisiin paikannimiin, kuten *Kankaanalus(ta)* ja

148. *Nubbe* 'toinen', *povváás* 'kapeikko, loiva matala laakso[dem.]', *koolmâs* 'kolme ihmistä', *jäúrr* 'järvi'.

Järventaka. Kiviniemen mukaan tällaiset nimet ovat olleet alun perin sanaliit-toja ja siksi verrattavissa Nissilän (1962: 82–83) esittelemiin ”primitiivisiin” itä-merensuomalaisiin paikallissijailmaukseen perustuviin paikannimiin. Ranta-lan mukaan suurin ero on, että saamen kielessä tällaiset nimet ovat pysyviä. Nissilän käsityksen mukaan itämerensuomalaisissa kielissä ne ovat puolestaan spontaanisti annettuja ja nopeasti katoavia.

Rantalan mukaan postpositiorakenteen sisältävät nimet edustavat pohjoissaamassa omaa rakennetyyppiään, joka on hyvin käyttökelpoinen ja produktiivinen (ks. esim. Laiti 1988; 1993; Nesheim 1968: 135; Qvigstad 1944: 4). Tällaisten nimien määriteosat voidaan tavallisesti muokata adjektiiviksi, esim. *Vårevuole/jeaggi* > *Vårevuoláš/jeaggi* ’vaaran alapuolella sijaitseva suo > vaaranalapuolinen suo’. Ne ovat kuitenkin Rantalan mukaan paljon harvinaisempia. (Rantala 1975: 77–78.)

Kuudennen ryhmän paikannimien määriteosassa on sellainen sana, joka ei sovi mihinkään muuhun ryhmään. Tällaiset nimet ovat hyvin harvinaisia. Tutkitussa aineistossa olevien ainoiden tällaisten nimien määriteosa on onomatopoeettinen sana saKo *šarr* ’lir’, joka jäljittelee puron lirinää.

D. Nimen määriteosa on toista paikannimeä täsmentävä sana

Tähän ryhmään kuuluvat sellaiset paikannimet, joiden ensimmäisenä nimiele-menttinä ja määriteosana on täsmentävä määrite, joka määrittelee tarkemmin perusosana olevaa kokonaista paikannimeä. Tällaisia nimiä kutsutaan *täsmen-netyiksi nimiksi*. Ne ovat rakenteeltaan hyvin samankaltaisia kuin edellä käsitel-lyt liitynnäiset. Esimerkiksi nimessä saKo *U’cc/ Maanj[ik]vää’rr* ’Pieni Siikavaara’ täsmentävä määrite ja nimen määriteosa on *u’cc* ’pieni’ ja perusosana on nimi *Maanj[ik]vää’rr* ’Siikavaara’. (Ainiala ym. 2008: 102; K. Nielsen 1920: 7; Rankama 1993: 56, 58.)

Täsmennetyillä nimillä on usein parinaan niin sanottu *variointinimi*. Se voi olla *vastakohta-* eli *kontrastinimi*, joka kuvastaa vastakkaista ominaisuutta kuin toinen nimi. Tällainen vastakohtanimi edelliselle nimelle on esimerkik-si *Jönn/ Maanj[ik]vää’rr* ’Suuri Siikavaara’. Täsmennetyillä nimellä voi olla myös yksi tai useampia variointinimiä, jotka eivät ole vastakohtanimiä, vaan varioivat merkitystä muulla tavalla, kuten esimerkiksi saKo *Pörtt-/Maanj[ik]jäu’rr* ’Pirtti-Siikajärvi’ ja *Činŋlōs/ Maanj[ik]jäu’rr* ’Syvä Siikajärvi’. Tällöin kyseessä voi olla myös *analoginen nimenanto* eli että toisia paikkoja on nimetty jo olemassa olevien paikannimien mallin mukaisesti. (Ainiala ym. 2008: 102–103, 105–107.)

Täsmentävän sanan osalta toisistaan eroavat variointinimet ovat saamen kielissä yleisesti käytetty keino osoittaa joidenkin nimettyjen paikkojen yhteen-kuuluvuutta (esim. K. Nielsen 1920: 7). Tällaisten nimien tavallisuuden takia kuvaavat käytettävät täsmentävät sanat myös hyvin monenlaisia ominaisuuksia ja voivat olla adjektiivien lisäksi myös esimerkiksi substantiiveja.¹⁴⁹

149. Pohjoissaamen täsmentäviä sanoja sekä variointinimiä ja niiden käyttöä ovat käsitelleet esim. Rautio Helander (1991) ja Rankama (1993).

Nykyisin syntaktis-semanttisessa luokittelumallissa tällaiset nimet jaetaan ainoastaan kahteen osaan: määriteosa on täsmentävä sana ja perusosana on loppu nimi. *Nimistöntutkimuksen terminologia* -kirjassa (Kiviniemi ym. 1974: 8) tällaisia nimiä on kutsuttu kolmiosaisiksi.¹⁵⁰ Tässä mallissa täsmentävää sanaa on nimitetty toiseksi määritteeksi ja tarkemmin määritellyn nimen määriteosaa määritteeksi. Kolmiosaisuuden ajatuksesta on kuitenkin ilmeisesti luovuttu siksi, ettei näin tarkka jaottelu ole syntaktis-semanttisen analyysin periaatteiden kannalta tarpeellista: tarpeellinen merkitsevä ero liittyy nimenomaan täsmentävään määritteeseen.

Tämä periaate herättää kuitenkin ajoittain hämmennystä ainakin saamen kieliä tutkivien parissa. Syynä on varmasti tällaisten nimien suuri määrä ja monimuotoisuus. Mielestäni on, niin haluttaessa, täysin mahdollista jakaa nykyinen perusosa edelleen määrite- ja perusosiin, kunhan korostetaan, että tällainen jäsenitys on hierarkiassa varsinaisen jäsennyksen alapuolella. Esimerkiksi edellä esitelty nimi saKo *Pörtt-Maanj[iĸ]jäu'rr* voitaisiin siten jäsenellä seuraavasti:

	<i>Pörtt-/</i>	<i>[Maanj[iĸ]/</i>	<i>jäu'rr]</i>
1. jäsennostaso	määriteosa/	perusosa	
2. jäsennostaso	[määriteosa/ perusosa]		

Tässä ryhmässä nimet on jaoteltu edelleen alaryhmiin poikkeuksellisesti semanttisin perustein, koska pelkkä rakenne ei pysty kuvaamaan tämän monimuotoiset ryhmän nimien suurta kirjoa. Alaryhmittely perustuu siihen, mitä perusosan ominaisuutta täsmentävä sana kuvaa. Ensimmäisessä ryhmässä kuvataan kokoa, toisessa suhteellista sijaintikorkeutta, kolmannessa omistajaa tai käyttäjää, neljännessä ilmansuuntaa, viidennessä suhdetta toiseen tai toisiin paikkoihin ja kuudennessa muuta perusosan ominaisuutta. Monissa näistä luokista on vielä alajako täsmentävän sanan positiivi-, komparatiivi- vai superlatiivimuotoisuuden mukaan.

E. Äänteellisesti mukaillun lainaelementin sisältävät hybridinimet

Erityisesti eteläsaamen aineistossa esiintyy melko paljon paikannimiä, joissa saamenkielisessä nimessä on äänteellisesti mukailtu ruotsin kielestä otettu nimielementti. Tällaisia nimiä on kutsuttu *hybridinimiksi* ja vähemmän mairittelevasti myös bastardi- tai sekanimiksi. Esimerkiksi Zilliacus (2001: 69, 71) on kritisoinut nimityksen sekanimi käyttöä, koska kyseessä on kaksi eri paikannimeä, jotka ovat kahden eri kielen järjestelmässä omillaan toimivia kielellisiä ilmauksia. Se että lainansaajakielen nimessä on toisesta kielestä omaksuttuja laina-aineksia, ei tee siitä lainanantajakielistä riippuvaista tai sen systeemiin millään tavalla kuuluvaa. Hybridinimet ovat erityisen tyypillisiä kaksikielisille alueille. Saamen kielten kielenhuollossa hybridinimiin on suhtauduttu

150. Katso myös Zilliacus (1972: 374).

lähtökohtaisen negatiivisesti eikä niitä haluta käyttää virallisissa yhteyksissä, kuten kartoissa (esim. T. Itkonen 1972: 286; Svonni 1994: 31). Puhutussa kielessä tällaisia nimiä käytetään kuitenkin melko paljon ja siksi niillä on sijansa myös tässä tutkimuksessa.

Olen jakanut tutkittavat nimet kahteen alaryhmään: yksi- ja kaksiosaisiin nimiin. Yksiosaiset nimet ovat *kokomukaelmia*. Kokomukaelmaksi kutsutaan sel-laista nimeä, joka on kokonaan lainatusta, äänteellisesti mukaillusta aineksesta muodostettu. Kaksiosaisissa nimissä määrite- tai perusosa on saamenkielinen ja perus- tai määriteosa kokonaan tai osittain lainattu ja mukailtu. Tällaisia nimiä kutsutaan *osamukaelmiksi*. Osamukaelmat ovat monesti epeksegeettisiä, sillä niihin on lisätty omakielinen selittävä perusosa. Kertin (2002a: 131) mukaan itämerensuomalaisissa kielissä mukailtu osa on säännönmukaisesti määriteosa. Tämä on myös saamenkielisissä nimissä tavallisinta, mutta myös perusosina esiintyy mukaelmia. Tällöin mukailtu kieliaines on kuitenkin tavallisesti yksi-osainen nimi.¹⁵¹

Suomessa on tutkittu melko paljon suomen ja ruotsin puhuma-alueiden kielirajalla ilmeneviä hybridinimiä.¹⁵² Samassa yhteydessä on pohdittu tällaisten nimien rakennetta. Näiden pohdintojen mukaan lainattu nimi tai nimielementti on käsitettävä yhdeksi ilmaukseksi, vaikka sen taustalla olevassa nimessä olisi useampia nimenosia ja nimielementtejä. Esimerkiksi ruotsinkielinen nimi *Rönn/skär* on kaksiosainen, mutta siitä suomeen lainattu muoto *Rönskeri* on yksi-osainen. (Kiviniemi 1975: 54; Zilliacus 2001: 71.) Jos samanrakenteisia ja samoista sanoista muodostettuja nimiä on paljon, voi lainaajayhteisö ymmärtää niiden olevan useampi kuin yksiosaisia, vaikka he eivät ymmärtäisi nimen osien merkitystä. Tästä on kirjoittanut enemmän esimerkiksi Saarikivi (2001; 2007).

Tämän ajatuksen perustana on, että lainanimillä tai lainatuilla nimielementeillä ei ole lainkaan kuvailevaa merkitystä, vaan että lainaajat ovat omaksuneet nimet tai nimielementit suorina lainoina, joiden merkitystä he eivät ole välttämättä ymmärtäneet, ainakaan täydellisesti. He ovat ymmärtäneet alun perin kaksiosaisen nimen yksiosaiseksi tiettyä paikkaa tarkoittavaksi ilmaukseksi, jonka ovat mukailleet oman kielensä äännejärjestelmään sopivaksi. Lainattavalla osuudella on ollut siis ainoastaan nimittävä funktio. Tällaiset merkitykseltään ja rakenteeltaan käsittämättömät lainanimet toimivat paikanniminä oikein hyvin, koska ne erottuvat hyvin kielen appellatiivisista ilmauksista eivätkä siten aiheuta sekaannuksia. (Eskeland 2001b; Kiviniemi 1975: 54; Zilliacus 2001: 70–71.)

Lainattujen nimielementtien ja nimien merkityksettömyys tulee hyvin esille siinä, että tällaisista nimistä on voitu muodostaa epeksegeettisiä nimiä, joissa lainattuun nimeen tai nimenosaan on liitetty omakielinen selventävä lisäosa, useimmiten perusosa. Esimerkiksi nimestä *Bräd/vik* lainattuun *Reiviikki*-nimeen

151. Ks. vastaavasta tilanteesta ja sen tulkinnasta Pedersen (1988: 76–77) sekä Rautio Helander (2008: 120–121).

152. Etenkin 1970–80-luvuilla toteutettu Eero Kiviniemen ja Kurt Zilliacuksen johtama tutkimushanke *Kieliraja-alueiden paikannimistö – Ortnamnsförråden vid språkgränsen i Finland* ja siitä seuranneet yksittäiset tutkimukset, erityisesti Pitkänen (1985), ovat tuottaneet valtavasti mielenkiintoista tietoa aiheesta. Ks. hankkeesta ja muista julkaisuista tarkemmin Pitkänen (2007) ja Zilliacus (1980).

on lisätty uusi perusosa ja on syntynyt nimi *Reiviikin/lahti*. Tällöin vanha perusosa *vik* > *viikki* on merkitykseltään tyhjä topoforantti¹⁵³. Kun lainanottajat ovat oppineet tunnistamaan lainattujen nimien nimielementtejä, etenkin perusosia, on voitu lainata vain määriteosa tai korvata aikaisemmin kokonaan lainatun nimen perusosa omakielisellä sanalla. Esimerkiksi nimestä *Reiviikin/lahti* on saatu elliptisluonteinen nimi *Rei/lahti*. (Kiviniemi 1975: 58; Zilliacus 2001: 71.)

Aina ei voi suoraan olettaa, että lainanottajat olisivat ymmärtäneet alkuperäisen perusosan merkityksen ja kääntäneet sen, vaan yhtä hyvin voi olettaa, että on ymmärretty jättää se pois ja vaihdettu tilalle omassa kielessä esiintyvä ja tarkoitteeseen sopiva maastotermi. Erilaisten lainaustapojen valinnan on usein oletettu johtuneen lainaajien kielitaidon tasosta. Suorat lainat kuvastavat kielitaidottomuutta ja käännöslainat ainakin jonkinasteista kielitaitoa. Nimityyppien suhde ei ole kuitenkaan näin yksiselitteinen. Tilanne on nimittäin saattanut olla päinvastainenkin. Tästä enemmän nimipareja käsittelevässä luvussa 6. (Zilliacus 2001: 71–73.)

Ruvhten sijten paikannimet eroavat edellä esitellyistä ruotsin ja suomen kieliä koskettavista esimerkeistä ainakin kahdella tapaa. Kuten tutkimusalueen esittelyssä on todettu, Ruvhten sijten asukkaat ovat jo pitkään olleet täysin kaksikielisiä, joten ei voida olettaa, etteivät he olisi ymmärtäneet lainaamiensa ruotsinkielisten nimien ja nimielementtien sisältöä. Toiseksi nimien lainaaminen on tapahtunut ilmeisesti melko hiljattain, koska nimien kieliasu on edelleen lähellä ruotsinkielistä asua. Myös tästä aiheesta tarkemmin luvussa 6.

Ruotsin kielestä lainattuja äänteellisesti mukailtuja nimiä ja nimielementtejä on kuitenkin kielenkäytössä kohdeltu aivan samalla tavalla merkityksettöminä elementteinä kuin edellä esitellyissä suomen kielen esimerkeissä. Esimerkiksi määriteosan lopussa olevan nimielementin *-sjö-* (< ru *sjö* 'järvi') perään on usein lisätty omakielinen selittävä sana *jaevrie* 'järvi', vaikka molemmilla nimielementeillä viitataan samaan tarkoitteeseen. Siksi pidän perusteltuna analysoida tällaisia nimiä samaan tapaan kuin edellä olleissa suomen ja ruotsin esimerkeissä. Tärkeän ja tässäkin pätevän lisäperusteen antaa Kurt Zilliacus (2001: 69): "lainanimet ovat toiskielisten nimenantajien muodostamia, ja ne perustuvat toisen kielen nimenantotapoihin". Tämän vuoksi on parasta tyytyä kommentoimaan ainoastaan lainaajakielessä esiintyviä murremuotoja ja erilaisia lainaustapoja eikä puuttua lainanantajakielessä muodostettujen nimien rakenteeseen sen syvällisemmin.

Olen rajannut hybridinimien ryhmän ulkopuolelle perusosissa esiintyvät saamen kielen äänneasuun sovitetut ruotsin kielestä lainatut maastoappellatiivit. Lasken ne erikoislainoiksi, koska niitä selvästi käytetään merkityksellisinä sanoina siinä samassa maastoa kuvailevassa funktiossa kuin ne ovat olleet lainanantajakielessä.

Seuraavassa sanastoa käsittelevässä luvussa olen laskenut perusosissa esiintyvien erikoislainojen joukkoon myös kaksi sellaista maastoappellatiivia

153. Katso termistä ja sen sisällöstä tarkemmin Saarikivi (2007: 17–18, 29–34).

(*hååa* ja *sjööa*), jotka esiintyvät paikannimissä, jotka tässä jaottelussa kuuluvat kokomukaelmiin. Toinen näistä on alun perinkin yksiosainen maastoappellatiivista muodostettu nimi. Toinen maastoappellatiivi esiintyy kokomukaelmassa, joka perustuu alun perin kaksiosaiseen ruotsinkieliseen nimeen. Olen perustellut tätä saamenkielistetyn nimen jakamista toisessa analyysissä kahteen eri elementtiin muiden muassa sillä, että sana ääntyy selvästi kaksiosaisena, pää- ja sivupainoisen osan yhdistelmänä, kuten kaksiosaiset yhdyssanat yleensä. Tämä kertoo myös, että nimen lainaajilla on ollut selvä käsitys nimen merkityksestä.

F. Merkitykseltään hämäret tai tuntemattomat nimet

Tutkimusaineistoissa on mukana joukko paikannimiä, jotka ovat merkitykseltään hämäriä tai tuntemattomia. Useat tutkijat ovat todenneet, että tällaisia nimiä on tyypillisesti sellaisilla alueilla, joilla saamelaiset ovat asuneet pitkään. Tavallisesti tällaisten nimien perusrakenne on samanlainen kuin merkitykseltään selvillä nimillä. Nimissä esiintyy kuitenkin sellaisia sanoja, joiden merkitys ei ole enää tunnettu tai jotka ovat vanhentuneita ja enää hyvin vähän käytössä. Erityisesti eteläsaamen osalta on haluttu painottaa, että paikannimen merkityksen epäselvyys yksin ei ole riittävä syy epäillä paikannimen saamenkielistä alkuperää. (Holm 1980: 37; Magga 1994: 8; Nesheim 1968: 136; K. Nielsen 1920: 4; Wiklund 1913: 14.)

Kert (1990: 495–497) on selittänyt merkitykseltään hämartyneiden tai tuntemattomien paikannimien olemassaoloa seuraavasti. Heti kun sana saa funktiokseen toimia maantieteellisen paikan nimenä, sen rakennusaineiden merkitys alkaa hämartyä ja sanan sisäiset kieliopilliset muodot menettävät aiemmat tehtävänsä, koska nimeämiskäsiö muuttuu kaikkein keskeisimmäksi. Tämä semantiikan hämartyminen kiihdyttää nimielementtien häviämistä ja mahdollistaa monet foneettiset muutokset, jotka tavallisissa sanoissa eivät olisi mahdollisia merkitysepäselvyyksien vuoksi. Tämä kuvaa hyvin sitä, miten edellä kuvatunkaltainen eteläsaamen paikannimien yksikön nominatiivi- ja genetiivimuotojen eron katoaminen on mahdollista.

Merkitykseltään hämäret ja tuntemattomat nimet on jaettu kahteen ryhmään: yksi- ja kaksiosaisiin nimiin. Kaksiosaisissa nimissä perusosa on tavallisesti ymmärrettävä maastotermi, kuten myös esimerkiksi Kert (Kert 2002a: 134) on koltansaamen paikannimien osalta huomauttanut. Tähän voi olla syynä epeksegeesi, nimet ovat yksiosaisista nimistä muodostettuja määriteosaliitynnäisiä tai sitten määriteosan merkitys on hämartyntynyt, mutta perusosan säilyntynyt.

Mikäli tietoa on ollut saatavissa, on kunkin nimen kohdalla esitetty omia tai muiden tekemiä arveluja nimien alkuperästä ja sisällöstä. Kun jonkin nimen määriteosana on tällainen tavallisesti genetiivimuotoinen merkitykseltään hämära tai tuntematon nimi eli kun kyseessä on määriteosaliitynnäinen, en ole laskenut niitä tähän ryhmään, vaan ainoastaan kantanimet. Samoin sellaiset nimet, joiden perusosana on tällainen merkitykseltään hämära tai tuntematon yksiosainen nimi, on luokiteltu määriteosansa mukaan.

4.2. Ruvhten sijten paikannimien rakenne

A. Yksiosaiset nimet

1. Nimi sisältää vain maastoappellatiivin
 - 1.1. Maastoappellatiivi ei ole deminutiivimuotoinen: *Baahka ~ Baahkan, Bavla¹ ~ Bavlan¹, Durrie, Fleete, Gaalove¹, Geavtje, Kraavhpije ~ Kraavhpuo ~ Kraavhpe, Pliethte, Preanna ~ Preanne, Rovpe ~ Rovpeh[mon.], Åarka.*
2. Nimi perustuu metonymiseen ilmaukseen: *Gannere¹⁵⁴.*
3. Nimi on metonyyminen siirrynnäinen: *Gaalove², Gassj[e]beala², Maalmage² ~ Maalmege², Mäskelåse², Vaerienjaevrie².*
4. Nimi perustuu metaforaan: *Gihtjeh¹⁵⁵, Gåasa, Snuhkie ~ Snuhtie¹⁵⁶, Sloeptje, Tromhpe¹, Tromhpe², Våala.*
5. Nimi sisältää vartalon + suffiksin: *Baelhtere ~ Baelhteren, Preannehke¹ ~ Preannahke¹ ~ Preannage¹, alaviite¹⁵⁷.*
9. Muut: *Mogke¹⁵⁸.*

- ### B. Yksi–kaksiosaiset vapaavaihteluiset nimet: *Aevtie ~ Aevtien/jaevrie, Bavla² ~ Bavlan² ~ Bavlan/gåetieh[mon.]¹⁵⁹, Bijjie/-Mogke ~ Bijjie/ Mogkenjaevrie, Boelte ~ Boelte[?n]giedtie¹⁶⁰, Gierege² ~ Gieregen/gåetie ~ -gåetieh[mon.]¹⁶¹, Gierege¹ ~ Gieregen/jaevrie, Gihtjie ~ Gihtjien/gåetieh[mon.], Huala ~ Hualan/gåabra¹⁶², Maalmage¹ ~ Maalmege¹ ~ Maalmagen/jaevrie ~ Maalmagn/jaevrie ~ Maalmegen/jaevrie ~ Maalmegn/jaevrie¹⁶³, Måskere ~ Måskeren/daelie, Måskere ~ Måskele ~ Måskeren ~ Måskeren/jaevrie¹⁶⁴, Praahke ~ Praahken ~ Praahken/jaevrie¹⁶⁵, Preannehke² ~ Preannahke² ~ Preannage² ~ Preannehken/gåetie ~ Preannahken/gåetie ~ Preannagen/gåetie¹⁶⁶, Sjluvven ~ Sjluvven/johke¹⁶⁷, Skaalnjie ~ Skaalnjen/tjåanne, Skåavma ~ Skåavman/johke, Vuelie/ Mogke ~ Vuelie/ Mogkenjaevrie, Våahta ~ Våahta/fjeelle (~ Våahtavaerie¹⁶⁸).*

154. Nimi on tilan omistajan tai perustajan nimi.

155. *Gihtje* 'nurkka, ulospäin sojottava kulma, taite' (Collinder 1964: 90).

156. Taustalla on ilmeisesti sana saE *sjnuhtjie* 'huippu, kärki, niemi' (Hasselbrink 1973: 158).

157. Suffiksit *-hke* ja *-ge* vaikuttaisivat olevan ainakin osittain vapaassa vaihtelussa ks. esim. Bergsland – Mattsson Magga (1993: 290) sanaa *staabreh* variantteineen. Tästä suffiksista enemmän ks. esim. Bergsland (1946: 188–190).

158. Nimi on alueen nimi, jossa käytetään alueen paikannimien genetiivimuotoista määriteosaa nominatiivissa. Nimeä ei voi laskea elliptiseksi, koska määriteosa ei ole nimenä sellaisenaan.

159. Lyhyt muoto on metonyyminen siirrynnäinen.

160. Kyseessä voi olla kulunut muoto, jossa genetiivin tunnus *-n* on pudonnut määriteosan perästä pois.

161. Lyhyt muoto on metonyyminen siirrynnäinen.

162. Vrt. saE *håaluo* ~ *håala* 'reikä, aukko'.

163. Vrt. ru *Malmagen* ja *Malmagsjön*. Toisen tavun *a* ~ *e* -vaihtelusta katso lisää pääluvun 6 Nimiparit alaluvun 6.3.1. alaluvusta Lainaparit.

164. Collinder (1964: 132) mukaan määriteosa liittyy todennäköisesti ilmaukseen *måskoes jaevrie* 'järvi, josta ja johon virtaa vähän vettä'. Tästä tarkemmin lisää pääluvun 6 Nimiparit alaluvun 6.3.1. alaluvusta Lainaparit.

165. Vrt. saE *sluvvies* 'huolimaton; ihminen, joka jättää tavaroita lojumaan eikä pidä kotia siistinä' (Bergsland – Mattsson Magga 1993: 277).

166. Lyhyt muoto on metonyyminen siirrynnäinen.

167. Määriteosan merkitys on Hasselbrinkin (1973: 412) mukaan tuntematon. Sillä on mahdollisesti yhteys ruotsin kielen nimielementtiin *slagu-*, mutta ei ole mahdollista sanoa, kumpi on primäärinen. Vertaa kuitenkin saE *sluvvies* 'huolimaton; ihminen, joka jättää tavaroita lojumaan eikä pidä kotia siistinä' (Bergsland – Mattsson Magga 1993: 277).

168. Nimelle on muodostettu "oikeakielistetty" rinnakkaisnimi *Våahta/vaerie*, jota on käytetty oppikirjassa, muttei tietävästi muualla (Bergsland – Hasselbrink 1985: 20).

C. Kaksiosaiset nimet

1. Nimen määriteosa on substantiivi

1.1. Nimen määriteosa on nominatiivimuotoinen

1.1.1. Nimen määriteosa on paikannimi: *Raavtejaevriedurrie*¹⁶⁹.

1.1.2. Nimen määriteosa on appellatiivinen substantiivi

1.1.2.2. Nimen määriteosa on yksittäinen sana: *Baelkies/tjaerhvie*, *Baektie/vaarta*, *Bavla/beala*¹⁷⁰, *Falhke/jabpe* ~ *Falhk/jabpe*, *Gassj[e]/beala*¹, *Gierege/giedtie*, *Goetse/tjahke*¹⁷¹, *Gåetie/tjahke*, *Joeve/njuenie* ~ *Joevje/njuenie*, *Noerhte/ælkie* ~ *Noerht/ælkie*, *Preanna/sovvene* ~ *Prienne/sovvene*, *Preanne/gabpe* ~ *Prienne/gabpe*, *Preanna/njuana* ~ *Preanne/njuana* ~ *Prienne/njuana*, *Preanna/tjahke* ~ *Preanne/tjahke* ~ *Preenne/tjahke*, *Raavte/jaevrie*, *Raavt/jabpe* ~ *Raavts/jabpe*¹⁷², *Rahpe/tjaerhvie*, *Sjihk[e]/tjöörne* ~ *tjääne*, *Viere/jabpe*, *Åarka/johke*, *Åarkajaevrieh* ~ *Åarka/tjäännh[mon.]*, *Åarjel/raedtie*.

1.2. Nimen määriteosa on genetiivimuotoinen

1.2.1. Nimen määriteosa on paikannimi: *Baektievaartan/geavtje*, *Bavlan/giedtie*, *Båålege/baarma* ~ *Båålegen/baarma*, *Durrien/johke*, *Gaaloven/johke*, *Ganneren/vaarta*, *Geartohksjohk[e]n/gåetie* ~ *Geartehtsjohk[e]n/gåetie* ~ *Geartogsjohk[e]n/gåetie* ~ *Geartegsjohk[e]n/gåetie*, *Gieregen/tjöörne* ~ *tjääne*, *Joevjenjuenien/aevtie*, *Jorpetjahken/geavtje*, *Måskeren/johke* ~ *Måskelen/johke*, *Måske[ren]/stööte*, *Måskel/ååse*¹, *Noerhtælkien/baahka*, *Praahken/johke*, *Rovjen/båvvah[mon.]*¹⁷³, *Rovjen/vaarta*, *Rovten/baahka*, *Rovten/tjöörne* ~ *tjääne* ~ *jaevrie*, *Ruvhten* ~ *Ruvhten/sjite*¹⁷⁴, *Rååffeell[e]n/baahka*, *Rååffeellen/tjahke* ~ *Rååffeell[e]n/vaerie*, *Sjkeabpor[e]n/njuenie*, *Teandaelien/jaevrie*, *Viglen/njuenie* ~ *Vigelen/njuenie*, *Våahtaffeell[e]n/giedtie*.169. Kyseessä voi olla kulunut muoto, jossa genetiivin tunnus *-n* on pudonnut määriteosan perästä pois. Tätä vastaan puhuu se, että nimi on ollut tässä muodossa jo vuonna 1921, kun Lagercrantz on sen kerännyt.170. Tämän nimen ja nimen *Gassj[e]beala* perusosa *beala* 'vieri, vierusta' on Gustav Hasselbrinkin (1973: 35–36) mukaan mahdollisesti leksikaalistanut postpositioilmauksista, kuten *gassjebealan* 'purorotkon vierelle', *gassjebealesen* 'purorotkon vieressä', toistuvan käytön takia ja muuttunut itsenäiseksi, lähinnä paikannimissä ja paikannilmauksissa esiintyväksi sanaksi. Sitä vastaa pohjoissaamassa yhdyssanojen jälkiosana esiintyvä *-bealis* : *-beallás* 'pieli (esim. oven)'. Lisää esimerkkejä on Lagercrantzilla (1939: 633: 4842).171. Vrt. saE *goetsedh* 'juosta'.172. Nimen määriteosa voi olla lyhentynyt sanasta *raavte* 'rautu' tai mahdollisesti sanasta *raavtehk*, joka on jonkinlainen poronnimitys, joka ei kuitenkaan löydy sanakirjoista (Sjaggo 2011: 29). Sjaggo arvelee Collinderiin viitaten, että kyseessä on ilmeisesti sana, joka on pohjoissaamassa *rievttat* 'oijus, (suoraan kulkeva ajoporo)', mutta ole löytänyt sille vastinetta eteläsaamesta. Hasselbrinkillä (1973: 147) on kuitenkin esittää parempi selitys erään naapurisiidan nimen, *Raavtehks/jabpen* kohdalla. Sen mukaan ensitavun pitkä *aa* on aikaisemmin ollut diftongi *ea* eli sana olisi ollut muodossa *reavtehk*. Tämä oli puolestaan selitettävissä sanan *reavta* ~ *ruavta* 'poronteurastusveitsi' johdokseksi *reavtehk* ~ *ruavtehk* 'puukolla pistettäväksi eli teurastettavaksi menevä poro'. Kumpikin merkitys antaa tässä luokittelussa saman tuloksen, joten nimen merkityksen epävarmuus ei tuota ongelmia.173. Nimen perusosa on nuori lainasana *båvva* 'maja, aitta, karjamaja'. Se on lainattu skandinaavisilta naapureilta: vrt. ru *bod* 'aitta, lato'. (Hasselbrink 1973: 45; Lagercrantz 1939: 5111.)174. Nimen määriteosana on vanha verotunturin nimi oletettavasti *Rovhte*. Nimeä virallistettaessa ensimmäisen tavun /u/ on tulkittu /u/ äänneeksi. Ryhmään B nimi ei kuulu sen tähden, että pelkkä määriteosa ja koko nimi eivät tarkoita samaa paikkaa: *Ruvhte* (eli *Rovhte*) merkitsee tiettyä tunturialuetta ja koko nimi sitä kyläaluetta, jonka keskeinen tunturi on *Rovte* < ? *Rovhte*. Määriteosan käyttö sellaisenaan on ruotsin kielen vaikutusta. Nimeä käytetään usein ruotsiksi puhuttaessa ilman perusosaa, mutta genetiivin *n*-tunnuksen kanssa, joka markkeeraa lähinnä ruotsin määräistä artikkelia.

1.2.3. Nimen määriteosa on appellatiivinen substantiivi

1.2.3.2. Nimen määriteosa on yksittäinen sana: *Dalvesen/jaevrie* ~ *Dalves/jaevrie*, *Guehperen/jaevrie*, *Hålman/jaevrie* ~ *tjååne* ~ *Hualman/jaevrie*¹⁷⁵, *Hålman/staabreh*[mon.] ~ *tjaabre*, *Hålman/tjahke*, *Lientjien/gierkie*, *Mogken/jaevrie*, *Mogken/jaevrie*[mon.], *Mogken/johke*, *Oksen/tjöörne* ~ *tjöörn*[mon.] ~ *tjååne* ~ *tjåånn*[mon.], *Rantehken/tjahke*¹⁷⁶, *Vaerienjaevrie*¹, *Vaahtan/tjahke*¹⁷⁷.

1.3. Nimen määriteosa on nominatiivi- tai genetiivimuotoinen (taivutusluokkaa ei ole mahdollista määritellä tätä tarkemmin)

1.3.2. Määrittelemättömyyden syynä sanojen säännötön lyhentyminen

1.3.2.1. Nimen määriteosa on paikannimi: *Kröön*[e]tjåånn[en]/baahka, *Viglenjuen*[ien]/baahka¹⁷⁸

2. Nimen määriteosa on adjektiiviattribuutti

2.1. Adjektiivi on positiivimuotoinen: *Aasne/jabpe*, *Bijjie/sovvne*, *Gaske/sovvne*, *Geartohks/beehtje* ~ *Geartehtks/beehtje* ~ *Geartogs/beehtje* ~ *Geartegs/beehtje*¹⁷⁹, *Geartohks/johke* ~ *Geartehtks/johke* ~ *Geartogs/johke* ~ *Geartegs/johke*, *Geartohks/tjöörne* ~ *-tjååne* ~ *-tjöörne* ~ *Geartehtks/tjååne* ~ *Geartogs/tjöörne* ~ *Geartegs/tjååne* ~ *-tjöörne* ~ *-tjååne*, *Jillie/Våhna*, *Jorpe/tjahke*, *Kraevies/tjaerhvie*, *Kruana/baahka*, *Krööne/tjååne* ~ *Kröön/tjååne*, *Luvlie/Våhna*, *Ohtje/Rovte* ~ *Ohtje/Ruvte*¹⁸⁰, *Ohtje/Sjkeabpore*, *Stoere/giedtie*, *Stoere/Rovte* ~ *Stoere/Ruvte*, *Stoere/tjahke*, *Vuelie/sovvne*.

D. Nimen määriteosa on toista paikannimeä täsmentävä sana

2.1. Määriteosa on positiivimuotoinen: *Bijjie Mogke* ~ *Bijjie Mogkenjaevrie*, *Vuelie Mogke* ~ *Vuelie Mogkenjaevrie*¹⁸¹

175. Tämän variantin ensitavun diftongi liittyy eteläsaamen etelämurteiden ensitavun äännevaihteluun *åa* ~ *ua* eli pohjoisempaan muotoon vastaisi määriteosa *Håalman*-. Myös *Hålman*-alkuiset muodot ovat mahdollisesti olleet alun perin samassa muodossa, mutta monet eteläsaamen puhujat ääntävät *åa*-diftongin siten, että se tulee hyvin lähelle pitkää *åå*:ta (Bergsland 1994: 19), joka lankeaa helposti yhteen ruotsin lyhyen *å*:n kanssa eli *Hålman*-määriteosat voi olla ruotsin kielestä vaikutteita ottaneita hyperkorrekkejä muotoja.

176. Vrt. saE *rante* 'merkki'.

177. Sjaggon (2011: 44) mukaan Irene Dorra käyttäisi paikasta nimeä *Vaartan/tjahke*, mutta kyseessä täytyy olla virhetulkinta, sillä kuulemillani äänitteellä (Dorra – Dorra-Ragnefjäll 1972a), hän käyttää selvästi *Vaahta*-alkuisia nimiä.

178. Molemmissa nimissä määriteosan loppu on kulunut pois, mutta oletettavasti kyseessä olisi genetiivi.

179. Määriteosan kantamorfeemina lienee joko sana *gearts*, *gierts* 'kaksinkertainen', johon perustuva johdos on esimerkiksi yhdyssanassa *geartoeh-tjåervie* 'poro jonka sarvissa on haara, joka on osittain samansuuntainen kuin sarven päähaara' tai vähemmän todennäköisesti sanaan *gearta*, *geartoe* 'pieni ulkonema tunturin kyljessä, korkeammalla oleva tunturiylänkö kahden tunturin välissä tai tunturin edessä'. Tämän vanhan sanan tilalla käytetään nykyään tavallisesti sanaa *låpte*. Attribuuttimuodoksi määrittelemineen perustuu johtimeen vrt. Lagercrantzin (1932: 64) attribuuttipartisiippiä, esim. *bååresihks laante* 'luoksepääsemätön maasto' verbistä *bååresidh* 'ei pystyä etenemään, pakko kääntyä takaisin päin' ja vastaavankaltaisia attribuuttimuotoja Bergslandilla (1946: 188–191). Attribuuttijohdin *-hk[e]s* vaihtelee muodon *-g[e]s* kanssa (esim. Hasselbrink 1973: 78). Vaihtelua voi verrata esimerkiksi nimen *Preannahke* ~ *Preannage* vaihteluun.

180. Hasselbrinkin (1973: 128; 1981: 1094) mukaan *Ohtje*- ja *Stoere-Rovte* nimet ovat ilmeisesti saaneet vaikutteita ruotsinkielisestä rinnakkaisnimestä *Lill*- ja *Stor-Ruten*, koska niiden ensitavun *o:n* /*u*/ ääntyminen on siirtynyt kohti *u*:tä /*u*/ (Hasselbrinkillä /*ü*/) ja nimistä on olemassa myös variantit *Ohtje*- ja *Stoere-Ruvte*. Itse en ole päässyt kuulemaan näitä nimiä nauhalta tai informanteilta, joten en osaa kommentoida väitteen paikkaansa pitävyyttä tai nimivariantin yleisyyttä.

181. Huomaa, että nämä nimet on jo mainittu luokassa B, mutta on otettu kuitenkin mukaan myös tähän luokkaan esimerkkinä siitä, että tämänrakenteisiaakin nimiä esiintyy eteläsaamen aineistossa.

E. Äännteellisesti mukaillun lainaelementin sisältävät hybridinimet

1. Yksiosaiset nimet (kokomukaelmia): *Håå*¹⁸², *Röösjöå*¹⁸³, *Teannes*¹⁸⁴, *Veesta-sjööngaardene*¹⁸⁵.
2. Kaksiosaiset nimet (osamukaelmia): *Gam/bavla*¹⁸⁶, *Guhtensjöön/jaevrie*¹⁸⁷, *Hannsjkinn/tjahke* ~ *Hannsjken/tjahke* ~ *Hannsjkinn/vaarta*¹⁸⁸, *Laatmans/lap-te*¹⁸⁹, *Naagel/tjåånne*¹⁹⁰, *Nääsjöö/daelie* ~ *Näässjöö/daelie*¹⁹¹, *Ohtj-/Hannsjkinne*, *Preajjasjöön/jaevrie* ~ *Preajjasjen/jaevrie*¹⁹², *Preajjasjöön/vaarta* ~ *Preajjasjen/vaarta*¹⁹³ ~ *Preajjasjen/vaarta*, *Rååffeelle* ~ *Röö/fjeelle*¹⁹⁴, *Röösjöön/gåetieh*[mon.] ~ *Röösjöönvijkhen/gåetieh*[mon.]¹⁹⁵, *Stoer-/Hannsjkinne*, *Svaansjöö/baahka*¹⁹⁶, *Taansjöön/gåetie* ~ *Taanssjöön/gåetie*¹⁹⁷, *Taansjöön/tjahke* ~ *Taanssjöön/tjahke* ~ *Tansjen/tjahke*, *Tanssje/fjeelle*¹⁹⁸, *Tiend[e]n/johke*¹⁹⁹, *Teann/daelie*²⁰⁰, *Teannes[e]n/vaerie*, *Vånna/daelie*²⁰¹, *Ååbper[e]vijkhen/gåetieh*[mon.]²⁰².

182. Vrt. ru *Hån*

183. Vrt. ru *Väster-* ja *Öster-Rödsjön*. Nimelle on muodostettu ”oikeakielistetty” rinnakkaisnimi *Rööpses/jaevrie* ’Puna(inen)järvi’, jota on käytetty oppikirjassa, muttei tiettävästi muualla (Bergsland - Hasselbrink 1985: 30). Nimi on kokomukaelma, mitä korostaa se, että sanapaino on ainoastaan ensimmäisellä tavulla /’röö,öö.a./ (Hasselbrink 1973: 43). Yksikön illatiivimuoto on *Röösjööse*.

184. Vrt. ru *Tännäs*.

185. Vrt. talonnimeä ru *Västansjögården* eli *Malmagen* (*Västra*).

186. Vrt. ru (murt.) *gam-* ’vanha’ < ru *gammal*. Tulkintaan liittyviä lähdekriittisiä ongelmia tarkastellaan seuraavassa paikannimien sanastoa käsittelevässä.

187. Määriteosa on sekoitus saamen ja ruotsin kieltä: *Guhte* : *Guhten*[y.gen.] ’(ru) *Gute*, *Gutte* < *Guti* (miehen nimi) (Nordicnames, hakusanat *Gute* ja *Guti*), *sjöön*[y.gen.] < ru *sjö* ’järvi’. Oletuksen mukaista **Gut(t)e(s)sjön* nimistä järveä ei ole tai ainakin tällainen nimi on kadonnut. Tämän järven nimi on ruotsiksi *Uthussjön*, jossa alueella tunnettu sukunimi *Uthus*.

188. Vrt. ru *handskinn*-elementin sisältävät nimet. Hasselbrinkin (1973: 105) mukaan on epävarmaa, onko kyseessä ruotsinkielisten nimien mukaelmat, koska eteläsaamassa on Lagercrantzin (1939: 643: 2) mukaan myös sana *sjkinne* ’petoeläimen talja’. Vertaa myös Härjedalenista tunnettuun sanaan *sjkinsjke* ’nahkahousut’ (Collinder 1964: 202). Skandinaavisista kielistä on lainattu myös muihin saamen kieliiin nahkaan ja turkiksiin liittyviä *skinn*-sanaan palautuvia sanoja, esim. sa *skinne* ’turkis, josta karvat ovat kuluneet pois’ ja saP *skidni* ’sydämen, vatsan seinämä, makkaran kuori’. Lainakontakti liittyynee saamelaisten ja skandinaavien keskenään käymään turkiskauppaan.

189. Vrt. *latmans*[gen.]-alkuiset ilmaukset ruotsin kielessä, esimerkiksi *latmansarbete* ’laiskurintyo, työ, jonka kuka tahansa osaa ponnistelematta tehdä’, joiden merkitys liittyy tekemisen yksinkertaisuuteen, helpouteen ja keveyteen (tarkemmin esim. internetissä Svenska Akademiens ordbok hakusanalla *latmans*’).

190. Vrt. ru *Nageln*, *Nageltjärnen*. Kyseessä on harvinainen variantti.

191. Vrt. ru *Nässjön*.

192. Vrt. ru *Bredåsjön*. Nimessä on sekoitettu saamen ja ruotsin kieltä saE *preajja* ’paksu laudanpätkä, lankku; takamus’, joka on ilmeisesti skandinaavinen lainasana (Hasselbrink 1981: 366). Toisissa varianteissa *-sjöön*-osuus on muokattu ikään kuin johtimiksi *-sje-* ja *-sjie-* (+ genetiivin *-n*). Hasselbrinkin mukaan on myös mahdollista, että variantin *Preajj-asjen*- loppuosa on assosioitunut sanaan *aesie* ’puustoinen harju’ kanssa. Määriteosa ääntyy kuin yhtenä sanana eli *-sjön-* ~ *sje-* ~ *-sjie-* -osuus on painoton. (Hasselbrink 1973: 61.)

193. Hasselbrink (1973: 61) arvelee, määriteosan lopun muodon johtuvan siitä, että se on assosioitunut sanan *aesie* ’puuta kasvava harju’ kanssa.

194. Vrt. ru *röd* ’punainen’ (ks. esim. Lagercrantz 1939: 743: 5866b). Hasselbrinkin (1973: 157) mukaan kyseessä lienee skandinaavisen nimen mukaelma. Tulkintaan liittyviä lähdekriittisiä ongelmia tarkastellaan seuraavassa luvussa. Nimelle on muodostettu ”oikeakielistetty” rinnakkaisnimi *Rööpses/vaerie*, jota on käytetty oppikirjassa, muttei tiettävästi muualla (Bergsland - Hasselbrink 1985: 20).

195. Vrt. ru *Väster-* ja *Öster-Rödsjön*. Sanaa *vijkhe* pidetään saamen kielen uutena skandinaavisena lainasana (ks. esim. Collinder 1964: 43, 247).

196. Vrt. ru *Svansjön*.

197. Vrt. ru *Tandsjö*-alkuiset nimet.

198. Vrt. edellinen ja nimiin *Preajjasjen/jaevrie* ja *Preajjasjen/vaarta*.

199. Vrt. ru *Tännän*. Hasselbrinkin (1973: 190) mukaan määriteosa saattaa perustua skandinaavisen *tänn*-nimielementin vanhempaan muotoon.

200. Vrt. ru *Tännäalen*.

201. Vrt. ru *Vändå*-alkuiset nimet samalla alueella, no *vånd* ’sauva; vesirotta (vanh.)’

202. Vrt. ru *Abborvikarna* ja sanaa *vijkhe* nimen *Röösjöönvijkhen/gåetieh* kohdalla.

F. Merkitykseltään hämärät tai tuntemattomat nimet

1. Yksiosaiset nimet:

Kaatrijje. Ruotsinkielinen rinnakkaisnimi on *Kattriet*, saamenkielinen *Gihthjeh*.

Nimien keskinäinen suhde on epäselvä, mutta todennäköisesti kyseessä on skandinaavinen mukaelmalaina. Lagercrantz (1939: 381: 2976) esittää nimelle skandinaavista alkuperää. Tätä pitää todennäköisenä selityksenä myös Hasselbrink (1973: 121). Tulkintaa tukee olemassa oleva omakielinen nimivariantti. Eteläsaamassa on useissa skandinaavislähtöisissä sanoissa käytetty *-jje*-elementtiä lisäämään tarvittu toinen tavu: esimerkiksi ru *haj* > *haajje* 'hai' ja ru *tid* > *tijje* 'aika'. Toisaalta *-jje*-loppuisia sanoja on myös aivan omaperäisten sanojen joukossa, esimerkiksi *jijje* 'yö' tai *ijje* 'ei'. Skandinaavisen nimen etymologia on epävarma. Modinin (1949: 14) mukaan sana *ri* : *riet* on Härjedalenin alueen murrekana, joka merkitsee kivistä tunturimaastoa. Tulkintaan on suhtauduttava varauksellisesti, koska nimielementti tai suffiksi on hyvin harvinainen. Joka tapauksessa ruotsinkielisen nimen semantiikka olisi hieman outo, sillä ru *katt* merkitsee kissaa, joka ei totta tosiaan ole tunturimaaston tyypillisimpiä eläimiä.²⁰³

Neassa ~ *Neassah*[mon.] (esiintymiä äänitteillä: mon.ill. *Neasside*, y.ill. *Neasse*, y.elat. *Neasseste*). Tännäsin kirkonkylän saamenkielinen nimi. Collinder (1964: 145) ja Hasselbrinkin (1973: 49) mukaan nimi on mahdollisesti jollakin tapaa tekemisissä ruotsin sanan *näs* 'niemi' kanssa, ehkä vanha skandinaavinen laina. Dahlstedtin (1967: 97–98) mukaan tämän muuallakin Ruotsin ja Norjan saamelaisalueilla esiintyvän nimielementin liittäminen skandinaavisen *näs* ~ *næs* ~ *nes* sanaan ei ole kaikissa tapauksissa uskottava selitys.

Praahterijje ~ *Praahterje* ~ *Praahtrijje* ~ *Praahtrije* (ill. *Praahtrijjese* ~ *Praahterjise* ~ *Praahtrise*). Ruotsinkielinen rinnakkaisnimi on *Brattriet*. Nimien keskinäinen suhde on epäselvä, mutta mahdollisesti kyseessä on skandinaavinen mukaelmalaina. Lagercrantz (1939: 703: 5413) esittää nimelle skandinaavista alkuperää, samoin Hasselbrink (1973: 61). Katso nimielementtiä *ri* : *riet* nimen *Kaatrijje* kohdalla. Tämän nimen kohdalla semantiikka olisi uskottava: ru *bratt* < *brant* 'jyrkkä[adj.]; törmä, jyrkänne[subst.]'.²⁰⁴ Laina-alkuperään ja mahdollisesti melko nuoreen lainaan viittaa myös nimen suuri variaatio. Saamenlähtöisen rinnakkaisnimen puuttuminen häiritsee, sillä kyseessä on saamenkylälle todella keskeinen paikka. *Kaatrijje* ~ *Gihthjeh* nimien mallin perusteella on mahdollista hahmotella ajatusta vanhemmasta saamenkielisestä nimestä, jonka tilalle ruotsinkielinen nimi on omaksuttu. Tällaisesta nimestä ei ole kuitenkaan mitään tietoja. Nimi esiintyy vuoden 1742 lähteessä muodossa *Bratrive-field*.²⁰⁵

Rovje. Ruotsinkielinen rinnakkaisnimi on *Rogen*. Nimien keskinäinen suhde on epäselvä. Gustav Hasselbrinkin (1973: 45, 154) mukaan saamenkielinen nimi on todennäköisesti mukaelma ruotsinkielisestä nimestä, mutta hän ei perustele väitettään mitenkään. Myös ruotsinkielisen nimen semantiikka on epäselvä eikä sille ole tietääkseni esitetty etymologiaa.

203. Osassa Institutet för språk och folkminnenin kokoelmissa olevissa nimilipuista nimen merkitystä pidetään epäselvänä, osassa siihen ei oteta kantaa. Katso tarkemmin internethakupalvelusta Ortnamnsregistret.

204. Osassa Institutet för språk och folkminnenin kokoelmissa olevissa nimilipuista nimen merkitystä pidetään epäselvänä, osassa ei. Katso tarkemmin internethakupalvelusta Ortnamnsregistret.

205. Katso tarkemmin Ortnamnsregistretistä Jämtlannin läänistä hakusanalla *Brattriet*.

Nimi esiintyy vuoden 1645 lähteessä muodossa *Rogen*, vuonna 1648(?) *Röien Lacus* ja vuonna 1679 *Rogge siön*.²⁰⁶

Vigle ~ *Vigle*. Ruotsinkielinen rinnakkaisnimi on *Vigelfjäll* ~ *Vigelskaflet* ~ *Viglfjällen*. Nimien keskinäinen suhde on epäselvä. Hasselbrinkin (1973: 196) mukaan kyseessä on todennäköisesti skandinaavisen nimen pohjalta muodostettu nimi. Myös ruotsinkielisen nimen semantiikka on epäselvä eikä sille ole tietääkseni esitetty etymologiaa. Knut Bergslandin (1996: 80) kokoamissa vanhoissa nimiesiintymissä ruotsinkielinen nimi esiintyy muodossa *Wigel Stöten* ja Ortnamnsregistret-internethakupalvelusta löytyvät muodot *Wigelln* (1697), *Vigelskaflet* (1743), *Wigelfjölln* ja *Wigelskaflet* (1777).²⁰⁷ Esiintymien runsauden selittää se, että vaara on ollut valtakuunan rajan merkki Ruotsin vallan ajoista alkaen (esim. Bergsland 1975: 319). *Våhna*. Ruotsinkielinen rinnakkaisnimi on *Vattnan*. Nimien keskinäinen suhde ei ole täysin selvä. Lagercrantzin (1939: 974: 834ob) mukaan kyseessä on skandinaavislähtöinen sana, joka merkitsee järveä tai vesistöä paikannimissä. Hasselbrink (1981: 1404) vertaa sitä norjan sanaan *vatn* 'vesi, järvi'. Lisäksi hänen (Hasselbrink 1973: 192–193) mukaansa ensitavun /å/ ja jälkitavun /aa/ ovat yhdistelmänä eteläsaamen äännelakien vastaisia, mikä viittaa lainaalkuperään. Nimi esiintyy vuoden 1697 lähteessä muodossa *Wattna*, vuonna 1799 *Watnan* ja mikä mielenkiintoisinta saman paikan nimi on *Myskilln lacus* vuonna 1685.²⁰⁸ Nimi ei liene erehdys, sillä järveen laskee *Mysklan* eli *Måskelenjohke*. Olisiko järvi vaihtanut aikojen saatossa nimeä?

2. Yksi-kaksiosaiset vapaavaihteluiset ja kaksiosaiset nimet:

Båålege ~ *Båålegen* ~ *Båålegen/jaevrie*. Ruotsinkielinen rinnakkaisnimi on *Bolagen* (ensitavun o ääntyy poikkeuksellisesti kuten å). Nimien keskinäinen suhde on epäselvä. Lampan (1910: 325) paikallisilta saaman tiedon mukaan nimi merkitsee suurta vettä, mutta tämä ajatus ei ole uskottava. Toisessa variantissa esiintyvä loppu-*n* on vaikutusta ruotsin kielen määräisestä artikkelista. Gustav Hasselbrinkin (1973: 60–61) mukaan kyseessä on saamenkielinen mukaelma ruotsinkielisestä nimestä. Hän ei esitä näkemykselleen mitään perusteita. Flemström (1972: 90) liittää ruotsinkielisen nimen muihin Jämtlannin, Härjedalenin, Taalainmaan ja Norjan puolen *-agen*-loppuisiin nimiin, joista monet ovat merkitykseltään hämäriä tai tuntemattomia ja joille ei ole esitetty pitävää skandinaavista etymologiaa. Näiden nimien joukossa on myös järvennimi *Malmagen*, jonka moneen tulkintaan mahdollistavasta saamenkielisestä nimestä kirjoitan edellä. Huomionarvoista on ehkä se, että toiselle saamenkieliselle nimivariantille on ehdottaa hyvää selitystä: *Maalmege*-variantti on täysin normaali johdos kantasasta *maalme* 'malmi'. Sen sijaan ruotsinkielinen nimi on merkitykseltään epäselvä. Nimi esiintyy vanhoissa lähteissä muodoissa *Fiellbolagen* (1720) ja *Fiieldbolagen-Søe* (1742).²⁰⁹

Fejtan/jaevrie. Ruotsinkielinen rinnakkaisnimi on *Fjättjärnen*. Nimien keskinäinen suhde on epäselvä, mutta jonkinlainen yhteys niillä on. Vertaa sanoihin ruH *fettja* - *fjät* 'ruohoinen jokityräs', ru(vanh.) *fjät* 'askel, jälki'

206. Katso tarkemmin Ortnamnsregistretistä Jämtlannin läänistä hakusanalla *Rogen*.

207. Katso tarkemmin Ortnamnsregistretistä Jämtlannin läänistä hakusanalla *Vigle*.

208. Katso tarkemmin Ortnamnsregistretistä Jämtlannin läänistä hakusanalla *Vattnan*.

209. Katso tarkemmin Ortnamnsregistretistä Jämtlannin läänistä hakusanalla *Bolagen*.

ja Wilhelminassa sijaitseva järvennimi saE Fjättjere ~ Fjättjarjaevrie, ru Fättjaure, Fättjärn (Hasselbrink 1964: 144; 1973: 77; Willenfeldt 2009: 13).

Kraahlan/tjöörne ~ tjåanne. Ruotsinkielinen rinnakkaisnimi on *Krattelsjö*. Nimien keskinäinen suhde on epäselvä. Hasselbrink (1973: 125) ei ole löytänyt määriteosalle etymologiaa. Hänen mukaansa sanan johtaminen ruotsinkielisen nimen määriteosasta on myös ongelmallista.

Rovte ~ Rovten/tjahke ~ -tjahkeh[mon.] ~ Rovt[en]/ffeelle. Ruotsinkielinen rinnakkaisnimi on *Rutfjället ~ -fjällen[mon.] ~ Rutenfjället*. Nimi tarkoittaa tunturi- tai ylänköaluetta, jossa Ruvhten sijten ydinalueet sijaitsevat. Nimien keskinäinen suhde on epäselvä. Ann-Charlotte Sjaggo (2011: 31) pitää todennäköisenä, että saamenkielinen nimi on alkuperäinen ja ruotsinkielinen nimi on sen perusteella mukailtu. Sen sijaan Hasselbrinkin (1973: 155) mukaan eteläsaamenkielinen nimi on ehkä mukailtu ruotsinkielisestä. Kumpikaan ei perustele näkemystään.

Tämä nimi on siinä mielessä mielenkiintoinen, että siitä on olemassa useita vanhoissa kartoissa ja kuvauksissa esiintyviä variantteja, toki ainoastaan ruotsinkielisiä. Niillä viitataan tavallisesti *Stoere-Rovteen*, joka on suuri yksittäinen tunturi Ruotsin ja Norjan välisellä valtakananrajalla ja joka on ollut sen maamerkki Ruotsin vallan ajoista alkaen (esim. Bergsland 1975: 319). Knut Bergsland (1996: 76, 80) on koonnut joitakin näistä nimistä: *Rutte Klimpen*, *Høyeste Ruthen*, *Ruthe Fiäll*, *Store Ruthen* ja *Stoora Ruutfiellet*. Lisäksi on vielä nimi *Ruthe kjerne* eli *Ruttjärn* eli *Rovten/tjöörne ~ tjåanne ~ jaevrie*. Valitettavasti minulla ei ole niin paljoa asiantuntemusta skandinaavisista kielistä, että osaisin vetää johtopäätöksiä näistä nimistä. Perimätiedon mukaan tämän tunturin ja koko verotunturin nimen taustalla on sana *rovhte* (esim. S. Rutfjäll 1990: 86).²¹⁰ Hasselbrink (1973: 155) ei usko nimellä olevan tekemistä tämän sanan kanssa.

Ann-Charlotte Sjaggo (2011: 31) on erittänyt, että nimi voisi olla myös sanasta *ruetvie* (Sjaggolla virheellisesti(?) *ruvtie*) 'rauta' lähtöisin, mutta ensimmäisen tavun vokaalien erilaisuus pistää epäilemään tätä teoriaa.

Råefie ~ Råefien/vaerie. Saamenkielinen variantti tai rinnakkaisnimi on *Råå/ffeelle ~ Röö/ffeelle*. Lisäksi nimien *Rååffeellen/tjahke ~ Rååffeell[e]n/vaerie* suhde on epäselvä: todennäköisesti ne ovat edellisen nimen perusteella muodostettuja tämän isomman tunturin osan nimiä, mutta ne voivat viitata myös samaan tarkoitteeseen. Ruotsinkielinen rinnakkaisnimi on *Rödfjället*. Hasselbrinkin (1973: 157) mukaan nimi *Råefie* ja sen variantit lienee muodostettu skandinaavisen nimen perusteella. Hänen mukaansa *Råå*-määriteosa²¹¹ on lyhentyneessä muodossa, koska se on yhdyssanan määriteosana. Epäselväksi jää, tarkoittaako hän, että määriteosa olisi lyhentynyt muodosta *Råefie* vai jostain *röd*-sanaa lähempänä olevasta muodosta. Hasselbrink viittanee kuitenkin samankaltaiseen lyhentymiseen, jota Bergsland (1985: 145) esittelee: *gåetie-sijie* 'kotapaikka, -sija' > *gööth-sijie*, jossa ensitavussa tapahtuu metafonian aiheuttamia muutoksia.

210. SaE *Rovhte* 'kosijan tulevalle apelle tai morsiamelle antama lahja' (esim. Bergsland – Mattsson Magga 1993: 240; Lagercrantz 1939: 5925b). Ilmeisesti sanan asu on kuitenkin ollut jo unohtumassa, sillä Sigrid Rutfjäll (1898–1981) mainitsee muistelmissaan (1990: 86) sanan oleva *ruvte*. Ei ole kuitenkaan varmaa, onko kyseessä toimittaja Bo Lundmarkin vai Rutfjällin virhe. Samaan viittaa aikaisemmin mainittu sekaannus Ruvhten sijten nimessä.

211. Hasselbrinkillä ei ole lainkaan *röö*-alkuista varianttia, joka lienee harvinainen.

Lyhentymiskehitys olisi siis jotain seuraavan kaltaista: *Råefie* > *Rååf(h)* ja tähän muotoon olisi sitten lisätty epeksegeettinen perusosa *fjeelle*, jonka ensiäänteeseen määriteosan *f(h)* olisi sulautunut. Kaksitavuinen *Råefie* itsessäänkin jättää varaa pohdinnoille, sillä on mahdollisuuksien rajoissa ajatella sen olevan hyvin supistunut muoto nimestä *Rödffället* < ? **Råe-fie[ll]*. Toisaalta ei voida sulkea pois mahdollisuutta, että *Råefie*-nimen takana olisi jokin muu, ehkä tuntematon sana, johon nimi *Rödffället* perustuisi. Tämä on kuitenkin kaikki arvailua eikä perusteelliseen selvitykseen ole tämän tutkimuksen puitteissa mahdollisuuksia. *Rödffället* nimestä esiintyy vanhoja kirjoitusasuja: *Röfjellet* (1685), *Rufjellet* (1720) ja *Rau-field* (1742).²¹²

Sjkeabpore¹ ~ *Sjkeabporen/jaevrie* ~ *Sjkeabpen/jaevrie*, *Sjkeabpore²* ~ *Sjkeabporen-tjahke*. Ruotsinkieliset rinnakkaisnimet ovat on *Skedbrojsjön* ja *Skedbroffjället*. Nimien keskinäinen suhde on epäselvä, mutta ruotsinkielisen nimen semantiikan omituisuus viittaa siihen, että kyseessä on kansanetymologiaan perustuva mukaelma saamenkielisestä nimestä.²¹³ Sjaggo (2011: 28, 35) esittää Ruvhten sijteen kuuluvaan Irene Dorraan viitaten, että nimen lähtökohtana olisi sana *sjkeahpa* ~ *sjkeahpuo* 'porovaadin; monikollisena: kaikki poroelon vaatimet' ja lopun *-re*-aines olisi *jaevrie*- tai *vaerie*-supistuman tulosta.²¹⁴ Tämä selitys sopii myös semantiikaltaan hyvin, sillä alue liittyy poronhoitoon: siellä kootaan vaatimia. Ongelmia tuottaa kuitenkin konsonanttien keskinäinen suhde. Nimi *Skedbroffjället* esiintyy vuoden 1763 lähteessä muodossa *Skebro-fjället*, vuonna 1777 *Skebruffjäll* ja *Skedbrojsjön* vuonna 1799 muodossa *Skiebråå* s.²¹⁵

Vänngan ~ *Vänngan/jaevrie* ~ *-jaevrieh*. *Vänngah*[mon.]. Ruotsinkieliset rinnakkaisnimet ovat *Väster Vingarna* ~ *Väster Vängan* ja *Vingarna* (*Västra och Östra*). Hasselbrink (1973: 196) mukaan ruotsin kielen Tännäsin murteen mukainen nimi *Vängan* on todennäköisesti saamenkielisen nimen mukaelma. Institutet för språk och folkminnenin Ortnamnsregistret-internet-hakupalvelusta käy ilmi, että kaikki kartoissa *ving*-muotoisina esiintyvät nimet lausutaan paikallisella murteella *väng*-alkuisina ja ne ovat siis tällä perusteella katsottava aivan yhtäläillä saamenkielestä mukailluiksi. Ruotsinkielinen nimipesue on melko suuri ja kaikki sen nimet lausutaan samalla tavoin. Sen sijaan muualla Härjedalenissa olevat *ving*-nimet lausutaan eri tavalla. Hasselbrinkin mukaan saamenkielten nimien taustalla on kuitenkin skandinaavinen nimielementti: joko murteellinen *väng* tai vanhempi *ving*, joka yhdistetään nykykielen sanaan *vinga* 'siipi'. Saamenkielisen nimen äänneasua viittaa lainaan, mutta mikään aivan nuori laina se ei ole. Nimi *Vängan* esiintyy vuoden 1799 lähteessä muodossa *Wänsjön*.²¹⁶

Vääde/fjeelle. Variantti nimelle *Vaahta* ~ *Vaahta/fjeelle*. Hänen mukaansa on todennäköistä, että määriteosalla on jotain tekemistä skandinaavisen rinnakkaisnimen *Vättafjället* ~ *Vattafjället* kanssa. Hän viittaa norjan sanaan *vott* 'lapanen, kinnas'. *Vättafjället* ~ *Vattafjället* nimen vanhoja kirjoitusasuja ovat vuoden 1742 *Waatta-field* ja vuoden 1771 *Vataffället*.²¹⁷

212. Katso tarkemmin Ortnamnsregistretistä Jämtlannin läänistä hakusanalla *Rödffället*.

213. Ru *sked* 'lusikka', *bro* 'silta'.

214. Katso tarkemmin aikaisemmin tässä pääluvussa alaluvussa Keskeiset käsitteet kohdassa A. Yksiosaiset nimet sekä esimerkiksi Hasselbrink (1973: 5–7).

215. Katso tarkemmin Ortnamnsregistretistä Jämtlannin läänistä hakusanalla *skedbro*.

216. Katso tarkemmin Ortnamnsregistretistä Jämtlannin läänistä hakusanalla *ving*.

217. Katso tarkemmin Ortnamnsregistretistä Jämtlannin läänistä hakusanalla *Vättafjället*.

4.3. Dálvadasin paikannimien rakenne

A. Yksiosaiset nimet

2. Nimi perustuu metonymiseen ilmaukseen: *Barta*.
3. Nimi on metonyminen siirrynnäinen: *Áitevárri*²¹⁸, *Boaresgieddi*, *Boaresgirku*.
4. Nimi perustuu metaforaan: *Duopmoštole*, *Gumppegirku*, *Sáلكor*.
5. Nimi sisältää vartalon + suffiksin: *Dálvadas*.
6. Nimi on ellipsimuoto: *Gohpalas*, *Guivi*²¹⁸, *Stohposai*²¹⁹.
8. Nimi on verbin aktiomuoto: *Bissočuollan*²²⁰, *Šlieddan*.
9. Muut: *Rássi*²²¹.

C. Kaksiosaiset nimet

1. Nimen määriteosa on substantiivi

1.1. Nimen määriteosa on nominatiivimuotoinen

1.1.1. Nimen määriteosa on paikannimi: *Njiljohmoh(kke)ávzi*, *Njiljohmohk(k)eávžečomat[mon.]*, *Njiljohmohk(k)eávzi/johka*, *Njiljohmohk(k)e)várri*, *Njiljohmohkke/jeaggi*.

1.1.2. Nimen määriteosa on appellatiivinen substantiivi

1.1.2.1. Nimen määriteosa on yhdyssana tai sanaliitto: *Borgebeaska/ája*, *Borgebeask(a)ávzi*, *Borgebeaska/čopma*.

1.1.2.2. Nimen määriteosa on yksittäinen sana: *Áite)várri*², *Áite)várri*³, *Áite)várri*⁴, *Báhkke/skáidi*, *Biergo/ája*, *Biergo/čohkka*, *Bisso/jeaggi*, *Cagg(e)oaivi*, *Divga/ája*, *Divga/johka*, *Doarro/čohkka*, *Doarro/čopma*, *Doarro/leahki*, *Duottar/Mávna*, *Gádde/nuorri*, *Gáallo)várri*, *Gárde/johka*, *Gárde/skáidi*, *Giedd(e)ája*, *Giisá)ávzi*, *Giisá/čohkka*, *Giisá)ávri*, *Giisá)várri*, *Guoll(e)ája*, *Jeagge/johka*, *Juovva/ája*, *Juovva/čohkka*, *Juovva/Mávna*, *Juovva/skáidi*, *Ládjo/geađgi*, *Lohkka/čopma*, *Luovve/maras*, *Maras/čopma*²²², *Niibe)várri*, *Rássi(e)ája* ~ *Rásse/johka*, *Rásse/čohkka*, *Rásse/rohtu*, *Rihtá/njárga*, *Roavgo/ája*, *Roavve/ája*, *Roavve/bohki*, *Roavve/jeakkit[mon.]*, *Roavv(e)oaivi*, *Sávdne/ája*, *Skadjá/roavvi*, *Skadjá)várri*, *Skierre/oaivi* ~ *-vađđa*, *Stohp(o)aláš*, *Suolo/maras*, *Suorbm/ája*, *Urra/čohkka*, *Urttas/ája*.

1.2. Nimen määriteosa on genetiivimuotoinen

1.2.1. Nimen määriteosa on paikannimi: *Áitevár(e)jeaggi*, *Ávžzi/čopma*²²³, *Bartta/mohkki*, *Bartta/savu*, *Duottar-Mávna/ ráhppát*²²⁴, *Gárdejo-ga/jeaggi*, *Geassesai/nuorri* ~ *Geassesaj(e)nuorri*, *Geassesai/suolu* ~ *Geassesaj(e)suolu*, *Geavo/vuopmi*, *Geavo/johka*²²⁵, *Gieddádjat/jeaggi*, *Guoikka/gárggu*²²⁶, *Hánasnuor(e)ája*, *Inggá Áitevár/ája*, *Luovve-*

218. Tämän nimen rakenteesta, historiasta ja yhteyksistä muille saamelaisalueille kirjoittaa yksityiskohtaisesti T. I. Itkonen (1962).

219. Nimi on alueen nimi.

220. Nimi on elliptinen alueen nimi.

221. Nimi on harkinnainen.

222. Nimen määriteosa viittaa mahdollisesti nimeen *Luovvemarás*, mutta se ei ole varmaa ja määriteosan nominatiivimuotoisuus puhuu tätä vastaan. Jos tämä nimi viittaa *Luovvemarás*-nimeen, sen voisi laskea myös elliptisen paikannimen sisältäväksi.

223. *Ávzi* on elliptinen muoto nimestä *Njiljomahávzi* ~ *Njillemohávzi* ~ *Njilmohávzi* ~ *Njiljohmoh(kke)ávzi*.

224. Plurale tantum -sana.

225. *Geavvu*-nimen hyperkorrekti muoto.

226. *Guoika* on elliptinen muoto nimestä *Dálvadasguoika*.

- marras/ája, Luovvemarras/jeaggi, Mávnnna²²⁷/ávži ~ -gurra, Mávnnna/johka, Mávnnna/oaivvit[mon.], Rássejoga/várri, Skadjávár/ Mávnnna, Skadjávár/čohkka, Skadjávár/jeaggi.*
- 1.2.2. Nimen määriteosa on henkilönnimi: *Áb(ba)ran/suolu, Deahppán/nuorri, Deahppán/suolu, Erkke/ája, Hánas/ája, Hánas/dievvá, Hánas/johka, Hánas/nuorri, Hánas/suolu, Máhte/ája, Máhte/leahki, Máhte/várri, Nillá/goahti, Nillá/várri, Vulležiid/girku²²⁸ ~ Vulli/girku ~ Vulliš/girku ~ Vulliža/girku ~ Vuolitsáš/girku ~ Vulliš/čohkka.*
- 1.2.3. Nimen määriteosa on appellatiivinen substantiivi
- 1.2.3.1. Nimen määriteosa on yhdyssana tai sanaliitto: *Ávženjálmm/jeaggi²²⁹.*
- 1.2.3.2. Nimen määriteosa on yksittäinen sana: *Gáimm/oaivi, Gotti/čomat[mon.], Lisa/čopma ~ Lisa/čomat[mon.], Stálu/leakšá ~ Stálo/leakšá, Stálo/leahki.*
- 1.3. Nimen määriteosa on nominatiivi- tai genetiivimuotoinen (taivutusluokkaa ei ole mahdollista määritellä tätä tarkemmin)
- 1.3.1. Määrittelemättömyyden syynä taivutusluokka tms.
- 1.3.1.1. Nimen määriteosa on paikannimi: *Dálvadas/gárggu, Dálvadas/guoika, Dálvadas/jeaggi, Dálvadas/lásis, Dálvadas/njár-ga, Dálvadas/suolu, Linjkin/máđidja, Nuvvos/gieddi, Nuvvos/johka, Nuvvos/mohkki, Nuvvos/skáidi, Uhcaskáiddáš/johka, Uhcaskáiddáš/vuovdi.*
- 1.3.1.2. Nimen määriteosa on appellatiivinen substantiivi, yhdyssana tai sanaliitto: *Čohkun/johka²³⁰, Gabbavarit/čopma, Gabbavarit/jeaggi, Gohpalas/ája, Gohpalas/jeaggi, Gohpalas/skáidi, Hándal/ája, Hándal/jeaggi, Hándal/láttu, Njárčáhper/roavvi²³¹, Njoammil/ávži, Njoammil/oaivi ~ -roavvi, Njoammil/suolu, Ovtteš/čohkka, Sálkor/geađgi²³².*
- 1.3.2. Määrittelemättömyyden syynä sanojen säännötön lyhentyminen
- 1.3.2.1. Nimen määriteosa on paikannimi: *Beahcelah/johka ~ Beahcel/johka, Beahcel/leahki, Beahcel/várri, Čohkunjoh/gaska, Gárdejoh/geahči, Gárdejoh/skáidi, Hánasnar/ája, Jávrebai/njár-ga, Jávrebai/savu, Mádjoh/luoppal, Mádjoh/skáidi, Máhtegoah/várri, Máhtelah/skáidi, Máhtelah/várri, Máhteleah/čohkka ~ Máhtelah/čohkka, Máijoh/goahti, Njiljohmoh/jeaggi ~ Njiljoma/jeaggi ~ Njiljamoh/jeaggi, Njiljoh/mohkki, Njiljohmoh/várri ~ Njiljoma/várri, Njiljoh/njálbmi, Njiljomah/ávži ~ Njillemoh/ávži ~ Njilmoh/ávži, Nuvvosjoh/njálbmi, Rássejoh/várri, Roavveboh/ája, Stohposai/ája ~ -johka, Stohposai/čohkka.*
- 1.3.2.2. Nimen määriteosa on appellatiivinen substantiivi, yhdyssana tai sanaliitto: *Rás/johka.*

227. Tässä luetellut *Mávnnna*-alkuiset nimet ovat elliptisiä muotoja.

228. Nimen määriteosa on monikon genetiivissä.

229. *Ávži* on elliptinen muoto nimestä *Njiljomahávži ~ Njillemohávži ~ Njilmohávži ~ Njiljohmoh(kke)ávži*.

230. Määriteosa *čohkun* on mahdollista tulkita myös verbin *čohkut* aktiivimuodoksi.

231. Vrt. saI *njárččá ~ njiärččá* 'poron vatsassa oleva turkismateriaali, josta tehdään esim. talvihatun alempi turkisirreunus' (E. Itkonen 1987: II: 206).

232. Nimi on epeksegeettinen.

2. Nimen määriteosa on adjektiiviattribuutti
 - 2.1. Adjektiivi on positiivimuotoinen: *Alla/suolu*, *Ceakko/ája*, *Girje/eana*, *Guovd(a)/oaivi*, *Jorba-/Mávnnna*, *Stuorra-/Mávnnna*, *Uhca/čohkka*, *Uhca/skáiddáš*[dem.].
 3. Nimen määriteosassa on verbin aktiomuoto
 - 3.1. Nimen määriteosassa on ainoastaan verbin aktiomuoto: *Baikkašan/čuolbma* ~ *-vađđa*, *Čurggodan/ája*, *Huikan/johka*, *Suhkan/johka*, *Šlivvgodan/ája*.
 - 3.3. Nimen määriteosassa on verbin aktiomuoto ja sen objekti: *Bissočuollan/čohkka*, *Bissočuollan/jeaggi*, *Bissočuollan/johka*, *Bissočuollan/roavvi*, *Bissočuollan/várri*.
 5. Nimen määriteosa on adpositiorakenne tai muu paikan sijaintia ilmaiseva sana tai sanaliitto: *Guoikkavuole/ája*.
- D. Nimen määriteosa on toista paikannimeä täsmentävä sana
1. Määriteosa ilmaisee perusosan kokoa
 - 1.1. Määriteosa on positiivimuotoinen: *Uhca/ Liŋkinvárri*.
 2. Määriteosa ilmaisee suhteellista sijaintikorkeutta
 - 2.1. Määriteosa on positiivimuotoinen: *Duottar-/Áitevárri*, *Vuopme-/Áitevárri*²³³.
 - 2.2. Määriteosa on komparatiivimuotoinen: *Bajit/ Divgaája*, *Bajit/ Hânasája*, *Vuolit/ Divgaája*, *Vuolit/ Hânasája*.
 3. Määriteosa on genetiivimuotoinen ihmisennimi eli perusosan omistajan tai käyttäjän nimi: *Deahppán/ Gáddenuorri*, *Elle Ándde/ Goachteája*, *Inggá/ Áitevárri*.
 4. Määriteosa ilmaisee ilmansuuntaa
 - 4.1. Määriteosa on komparatiivimuotoinen ilmansuunta: *Nuorttit/ Gárdejohka*, *Oarjjit/ Gárdejohka*.
 - 4.2. Määriteosa on superlatiivimuotoinen ilmansuunta: *Davimus/ Mádjohsuorgi*, *Máttimus/ Mádjohsuorgi*.
 5. Määriteosa ilmaisee suhdetta toiseen/toisiin paikkoihin: *Gaskkamuš/ Mádjohsuorgi*²³⁴, *Njiljoga/ Davitsuorgi*, *Nuvvos/ Áitevárri*.
- F. Merkitykseltään hämärät tai tuntemattomat nimet
1. Yksiosaiset nimet

Deatnu. Suomenkielinen rinnakkaisnimi on *Teno*. Suuren joen nimi, jonka merkityksestä ei ole varmaa tietoa. Pekka Sammallahden (1999: 77; 2001: 398) mukaan nimi perustuu indoeurooppalaiseen lainasanaan, jonka merkitys lainanantajakielessä olisi ollut 'joki, virta, virtaus'. Ante ja Samuli Aikio (A. Aikio 2009: 282; Paikkala 2007: 453) pitävät epäuskottavana teoriaa, jonka mukaan nimen taustalla olisi maastoappellatiivi saP *deatnu* 'suuri joki, pääjoki'. On todennäköisempää, että maastoappellatiivi on syntynyt tämän suuren joen nimestä kuin toisin päin.

233. Täsmäntävät sanat kuvaavat sijaintikorkeutta kasvillisuusvyöhykkeiden kautta: tunturi on ylempänä kuin metsämaasto.

234. Täsmäntävä sana on superlatiivimuotoinen.

Geavvu. Suomenkielinen rinnakkaisnimi on *Kevo* ja saamenkielinen hyperkorrektimuoto *Geavo/johka*. Suuren joen nimi, jonka merkityksestä ei ole tietoa (T. Itkonen 1972: 294; T. I. Itkonen 1948: II: 522).

2. Kaksiosaiset nimet

Báiš/duottar. Báiš/johka. Ensimmäisen suomenkielinen rinnakkaisnimi on *Pais/tunturit*. Se on neljästä suuresta vaarasta muodostuva tunturialue, jonka määriteosan merkityksestä ei ole tietoa (T. I. Itkonen 1948: II: 522). Sama määriteosa on myös Norjan puolelta Dálvadasin kohdalla Tenoon laskevalla joella. Määriteosa esiintyy Norjan puolella myös nimessä *Báišjávri*.

Čárse/johka. Suuri joki, jonka määriteosan merkityksestä ei ole tietoa (T. I. Itkonen 1948: II: 522).

Čuollá/várri. Vaara, jonka määriteosa muistuttaa verbiä *čuollát* 'näkyä taivasta vasten', muttei ole mikään tunnettu verbimuoto. Kyseessä on mahdollisesti kuluneesta aktiomuodosta tai sitten määriteosa perustuu johonkin aivan muuhun sanaan.

Goškar/čielgi. Vaara, jonka määriteosan merkityksestä ei ole tietoa.

Gottet/várri. Vaara, jonka määriteosan merkitys on hämärtynyt. Nykykielen perusteella määriteosa vaikuttaisi pohjautuvan joko substantiiviin *goddí* : *gotti* 'peura : peuran' tai verbiin *goddit* : *gottán* 'tappaa : tapan'. Ante Aikio (2013) yhdistää nimeen myös Pohjois-Suomessa ja Karjalassa esiintyviä nimiä, kuten karjalan kielen nimen *Kontokki*. Hänen mukaansa samalla johtimella muodostettuja nimiä on muitakin. Mieleen tulevat esimerkiksi Utsjoen kirkon lähellä virtaavien purojen nimet *Badje-* ja *Vuolleseavttet* sekä Inarin ja Utsjoen rajalla oleva *Beazetvárri* << *beahci* : *beazi* 'mänty'.

Gukča/johka. Pieni joki, jonka määriteosan merkityksestä ei ole varmaa tietoa. Terho Itkonen on esittänyt, että *gukča-* voi olla sisäheittoinen muoto adjektiivin *guhkki* 'pitkä' varhaisemmasta deminutiivijohdoksesta **kuhkaža-* (Terho Itkonen 1972: 294).

Mád/johka ~ *Mái/johka*. Suuri, monihaarainen joki, jonka alkuosan tulkitaan lyhentyneen sanasta *mádjit* 'majava' tai jostakin samakantaisesta sanamuodosta, kuten *mátta* 'tyvi; etelä (yhdyssanoissa)'. Nimeä voi verrata esimerkiksi inarinsaamenkieliseen nimeen *Mai/juuhâ* ~ *Maijuu/juuhâ* 'Majavajoki'. (S. Aikio 1994: 38; T. Itkonen 1972: 294.)

Njil/johka. Suomenkielinen rinnakkaisnimi on *Nilijoki*. Suuri joki, jonka määriteosan merkityksestä ei ole varmaa tietoa (T. I. Itkonen 1948: II: 522). Pekka Sammallahtelta (2003) saadun tiedon mukaan määriteosan taustalla on todennäköisesti sana *njalla* 'niliaitta'.

Snivka/várri. Vaara, jonka määriteosan merkityksestä ei ole tietoa.

4.4. Čovčjävri–Kosseennâmin paikannimien rakenne

A. Yksiosaiset nimet

1. Nimi sisältää vain maastoappellatiivin
 - 1.1. Maastoappellatiivi ei ole deminutiivimuotoinen: Čäcsuánju, Kolmâkäldee, Njáikku²³⁵, Vyeppee¹, Vyeppee², Vyeppee³.
 - 1.2. Maastoappellatiivi on deminutiivimuotoinen: Jávráduvváš, Morâstâš, Njiärâáš, Povvááš, Puolžáš, Ruávááš, Savonâš.
2. Nimi perustuu metonyymiseen ilmaukseen: Čyetsyeini, Piäld'ááidâš[dem.].
3. Nimi on metonyyminen siirrynäinen: Čovčjävri², Čuálmistpottâ², Kosseennâm¹, Kosseennâm², Koškeskeeč², Kuheskoškes², Kuátילוhtâ³, Kähteejuuvâšnjälmi², Kähteeluhtâ^b, Kähteeluhtâ^{2b}, Oppuukeđg(i)luhtâ², Peerrumämmir² ~ Perunämmir², Räjילוhtâ², Segiskoškes², Sevžjävri², Siävŋulmiehtâ², Stuorrâkyeliluhtâ², Stuorrâmiestâ², Tavekoškes², Tullâsaikoškes², Ucc(â)kuálááluhtâ², Uáhuluhtâ², Viälmáánjargluhtâ² ~ Viälmáánjaarg(â)luhtâ, Vuodâsluhtâ², Vuâskuluhtâ².
4. Nimi perustuu metaforaan: Komonâppááh[mon.], Viercákállu.
5. Nimi sisältää vartalon + suffiksin: Vihálâh.
6. Nimi on ellipsimuoto: Nijbii, Kädírkuátku², alaviite ²³⁶.
7. Nimi on partisiipin preesens -verbimuoto: Pávhájjijee, Šarideijee.

C. Kaksiosaiset nimet

1. Nimen määriteosa on substantiivi
 - 1.1. Nimen määriteosa on nominatiivimuotoinen
 - 1.1.1. Nimen määriteosa on paikannimi: Kiäinuluht/pottâ, Koškes/keeč¹ alaviite ²³⁷, Kädírkuátku/juuhâ, Kähteejuuvâš/njälmi², Puolžâ/kuolbâ²³⁸, Puornâluht/láássâš[dem.], Puornâluht/vyeppee, Ucc(â)kuálááluht/vääri.
 - 1.1.2. Nimen määriteosa on appellatiivinen substantiivi
 - 1.1.2.1. Nimen määriteosa on yhdyssana tai sanaliitto: Čievčâpiervâl/jáávrâš[dem.]²³⁹, Čuhčákimes/ämmir, Kyeletähti/källee, Peecihttespuško/jävri, Puárisjävri/kuolbâ, Pyeidispuško/jáávrâš[dem.], Riämñjákuovlâš/jävri²⁴⁰, Ruoinâpuško/jáávrâš[dem.], Silbâkeđg(i)/jáávrâš[dem.]²⁴¹, Stuorrâkyeli/luhtâ¹, Stuorrâkyeli/njargâ, Suosâčuánjá/jävri, Toppopec/moorâst, Uáivittisvuâsku/jävri, Vyeppeepott/jeggi, Vyeppeepott/jävri, Vyeppeepott/jáv-rááh[dem.mon.].
 - 1.1.2.2. Nimen määriteosa on yksittäinen sana: Čevris/juuvâš[dem.], Čevris/jáávrâš[dem.], Čevris/luobbâleh[mon.], Čievrá/njargâ²⁴², Čuoškâ/jävri²⁴³, Čuájá/pottâ, Čuájá/vääri, Čuálmí/njargâ, Ergi/

235. Nimen merkitys on nykyisille kielenpuhujille hämärtynyt, mutta pohjoissaamen kielessä oleva sana *njáika* ~ *njáiku* 'ulkonema, kolkka, nokka' on mitä ilmeisimmin sama sana.

236. Molemmista nimistä on jätetty pois perusosa *juuhâ* 'joki'.

237. Nimen määriteosa on elliptinen muoto nimestä *Segiskoškes*.

238. Määriteosana on nimi *Puolžáš*, joka tässä variantissa on kuitenkin ilman deminutiivin tunnusta.

239. Määriteosan sijamuodon määrittely perustuu Ilmari Mattuksen lausuntoon.

240. Määriteosan sijamuodon määrittely perustuu Ilmari Mattuksen lausuntoon.

241. Määriteosan sijamuodon määrittely perustuu Matti Morottajan Nimiarkistossa olevaan litteraatioon ja Ilmari Mattuksen lausuntoon.

242. Määriteosan sijamuodon määrittely perustuu Ilmari Mattuksen lausuntoon.

243. Sama kuin edellä.

*čuálm*²⁴⁴, *Hiävuš/čielgi*, *Hiävuš/juuhâ*, *Hiävuš/jävri*, *Hiävuš/keđgi*, *Hiävuš/luobâl*, *Hiävuš/luohtâ*, *Hiävuš/vääri*, *Huášši/lááduš*[dem.], *Huášši/mokke*, *Juovâ/eennâm*²⁴⁵, *Keđgi/njargâ*¹, *alaviite*²⁴⁶, *Keđgi/njargâ*², *alaviite*²⁴⁷, *Keđgi/vyeppee*²⁴⁸, *Kiedd/suálu¹*, *Kiedd/suálu²*, *Kies/juuhâ*, *Kies/vääri*, *Kipo/jávrráh*[dem.mon.], *Kiäinu/luohtâ*¹, *Kiäinu/luohtâ*², *Kiäin/uáivi* ~ *Kiäinu/uáivi*, *Kođo/juuhâ*¹, *Kođo/juuhâ*², *Kođo/keđgi*, *Kođo/luohtâ*, *Kođo/vääri*, *Kuáiv/váarááš*[dem.], *Kuálsi/vyevdi*, *Kuáru/láddu*, *Kuáti/čuálmi*, *Kuáti/luohtâ*¹, *Kuáti/luohtâ*², *Kuáti/moorâst*, *Kuávžur/keđgi*, *Kärbis/juuhâ*, *Kärbis/jävri*, *Leibi/njargâ*²⁴⁹, *Lávu/njargâ*, *Maadâ/suolluuh*[mon.], *Merkkâ/moorâst*, *Muálkki/luobâl*, *Myetki/jáávráš*[dem.], *Nijtto/kuovlâs*[dem.], *Njurgoi/jáávráš*[dem.], *Njuáru/kaavâs*[dem.], *Njuáru/njaargâs*[dem.], *Njáhi/jávrráh*[dem.mon.], *Piäldu/njargâ*, *Puornâ/luohtâ*, *Puornâ/vääri*, *Puško/juuhâ* ~ *-juuvâs*[dem.], *Puško/jáávráš*[dem.], *Puško/luobâl*, *Puvre/luohtâ*, *Puvre/njargâ*²⁵⁰, *Päikki/morâstâs*[dem.], *Päikki/njargâ*, *Pälgis/uáivi*, *Ruávi/čielgi*, *Ruávi/juuvâs*[dem.], *Ruávi/jáávráš*[dem.], *Räji/čukkâ*, *Räji/čumma*, *Räji/luohtâ*¹, *Räji/njargâ*, *Räji/suálu*, *Sahti/mokke*²⁵¹, *Sieid(i)/čuálmi*, *Sijdâ/vääri*²⁵², *Sino/keđgi*, *Siävñulmiehtâ*¹, *alaviite*²⁵³, *Suálu/jävri*¹, *Suálu/jävri*², *Suálu/vyeppee*, *Syeini/juuhâ*¹ ~ *-juuvâs*[dem.], *Syeini/juuhâ*², *Syeini/jävri* ~ *-jáávráš*[dem.], *Syeji/váárpâs*[dem.], *Säitti/njargâ*, *Sátku/värppi*, *Šapš/juuhâ*, *Šapš/jävri*, *Šapš/luobâl*, *Šapš/moorâst*²⁵⁴, *Tave/čuálmi*, *Tave/koškes*¹, *Tikke/láássâs*[dem.], *Tupe/lááduš*[dem.], *Tupe/váarááš*[dem.], *Tälvi/korñiittâh*²⁵⁵, *Ulgâ/jävri*¹, *Ulgâ/jävri*², *Ulgâ/njargâ* ~ *-njaargah*[mon.]²⁵⁶, *Ullo/peeci*, *Uáivuš/luohtâ*, *Uáivuš/njargâ*¹, *Uáivuš/njargâ*², *Uáivuš/njargâ*³, *Uáivuš/njargâ*⁴, *Uáivuš/värppi*, *Uáivuš/vääri*, *Uáivuš/väärpâh*[mon.], *Vierccâ/ruáváás*[dem.], *Vuodâs/luohtâ*¹, *Vuásku/jáávráš*[dem.], *Vuásku/luohtâ*¹, *Vuásku/njargâ*, *Väri/kurrâ*, *Väri/pohe*²⁵⁷, *Äitti/njargâ*, *Äitti/suálu*, *Ävži/juuvâs*[dem.]²⁵⁸.

1.2. Nimen määriteosa on genetiivimuotoinen

1.2.1. Nimen määriteosa on paikannimi: *Cirhâvuoddâs/njargâ*, *Čapishuovt/láássâs*[dem.], *Čevrisluobbâl/eennâm*, *Čevrisluobbâl/jeggi*, *Čieskâdâsjävri*

244. Sama kuin edellä.

245. Määriteosan sijamuodon määrittely perustuu Ilmari Mattuksen lausuntoon.

246. Määriteosan sijamuodon määrittely perustuu T. I. Itkosen (1963) Nimiarkistossa olevaan litteraatioon Matti Mattuksen ääntämyksestä.

247. Määriteosan sijamuodon määrittely perustuu Matti Morottajan Nimiarkistossa olevaan litteraatioon ja Ilmari Mattuksen lausuntoon.

248. Määriteosan sijamuodon määrittely perustuu Ilmari Mattuksen lausuntoon.

249. Sama kuin edellä.

250. Määriteosan sijamuodon määrittely perustuu Ilmari Mattuksen lausuntoon. Näillä *Puvre*-alkuisilla nimillä on molemmilla variantti, jossa määriteosa on deminutiivimuodossa ja genetiivissä.

251. Määriteosan sijamuodon määrittely perustuu Ilmari Mattuksen lausuntoon.

252. Sama kuin edellä.

253. Määriteosan sijamuodon määrittely perustuu Ilmari Mattuksen lausuntoon.

254. Sama kuin edellä.

255. Sama kuin edellä.

256. *Ulgâ*-alkuisten nimien sijamuodon määrittely perustuu Ilmari Mattuksen lausuntoon.

257. *Väri*-määriteosien sijamuodon määrittely perustuu Ilmari Mattuksen lausuntoon.

258. Määriteosan sijamuodon määrittely perustuu Samuli Aikion (1963) litteraatioon Nimiarkistossa.

čuájá ~ Čieskádâsjävr/čuájá, Čovčjuv/puolžiih[dem.mon.], Čovčjuv/ruávi, Čovčjuv/uáivuš, Čovčjävr/uáivuš²⁵⁹, Čáháligjävr/juuvâš[dem.]²⁶⁰, Juttjävr/čielgi, Juttjävr/čuájá, Juttjävr/juuhâ, Juttjävr/luobbâleh[mon.]²⁶¹, Juulâmjävr/juuhâ²⁶², Juuvâšnjälmluohatâ, Juuvâšnjälmláássâš[dem.]²⁶³, Kiesjuv/luohatâ, Kiesvär(i)/jeggi, Kiesvär/jäävrih[mon.]²⁶⁴, Kiäinuluovt/moorâst, Kodojuuvâ/ollâpoolsah[mon.], Kodojuv/jeggi, Kodojuvvii/jeggi, Kodojuv/njälmi, Kodojuvvâšnjälmi/vyeppee, Kuhesnjang/maadâ²⁶⁵, Kuáääčielg/jäävrih[mon.], Kuálsiveinjälmlkuošká²⁶⁶, Kädirkuatkujuv/njälmi, Kärbisjuv/luobbâlááh[dem.mon.], Njälmpovváá/jeggi, Njälmpovváá/vääri, Peccikkojävr/juuvâš[dem.]²⁶⁷, Peesihjävr/juuvâš[dem.] ~ Peezijhävr/juuvâš[dem.]²⁶⁸, Piergivarjavri/vyevdi²⁶⁹, Puolžii/kuolbâ, Ruávičielg/jävri²⁷⁰, Ruávičielgjävr/juuhâ²⁷¹, Sahtimohe/jeggi, Saijaajävr/puolžâ²⁷², Seeibâgluovt/jeggi, Seggeenjarg/kaavâ²⁷³, Seggeenjargkaavâ/värppi, Seggeenjargkeeki/värppi, Sestjuv/jeggi, Sestjuv/jávrrâh[dem.mon.], Sestjuv/ruávi, Sudesčuálm/juuhâ²⁷⁴, Suáluijävri/jeggi¹, Suáluijävri/jeggi², alaviite 275, Suáluijäävri/ ollâpoolsah[mon.], Suávviljávrrâá/jeggi, Syeinijuv/moorâst, Syeinijuv/poolsah[mon.], Syejivärppää/njargâ, Šapšjävr/luobâ²⁷⁶, Šapšluobbâl/čummâ, Tarvoojävr/jeggi²⁷⁷, Tupesairodo/ävzi, Uccâ Sevžjávrrâá/kuošká, Ucvjuv/skâidi, Viälmäänjarg/luohatâ ~ Viälmäänjaarg(â)/luohatâ, Viälmäänjälmlnjargâ ~ Viälmäänjälmi(i)/njargâ, Vuodâsluovt/njargâ, Vuomvär/jeggi, Vuomvär/juuvâš[dem.], Vuomvär/jävri²⁷⁸, Äksjuvvnjälmlkuošká²⁷⁹, Ävzijjuuvâ/jáávrrâš[dem.], Ävzijjuvvii/jáávrrâš[dem.].

- 1.2.2. Nimen määriteosa on henkilönnimi: Čuávvâ Piättâr/ ääli, Eetu/keđgi, Eli/jäävrih[mon.], Haanu/keđgi, Hendrih/kieddi, Hendrih-äijih/kuovdâ, Hendrih-äijih/puolžâ, Ilmar/polsâ, Juhhâán/jävri, Kaabi/lááduš[dem.], Kaab Irvánâá/ peeci, Kaabiš Anttii/ čukkâ, Kaabiš Anttii/ jävri, Kittii Andârâs/ čuálmi, Kontsas Sakari/ polsâ, Marttin

259. Määriteosan sijamuodon määrittely perustuu Ilmari Mattuksen lausuntoon.

260. *Juttjävrjuuhân* määriteosan sijamuodon määrittely perustuu T. I. Itkosen (1963) Nimiarkistossa olevaan litteraatioon; muiden samanalkuisten nimien Ilmari Mattuksen lausuntoon.

261. Määriteosan sijamuodon määrittely perustuu T. I. Itkosen (1963) Nimiarkistossa olevaan litteraatioon Matti Mattuksen ääntämyksestä.

262. Katso edellistä alaviitettä.

263. Määriteosan sijamuodon määrittely perustuu Ilmari Mattuksen lausuntoon.

264. *Kiesvär(i)jeggi* nimen määriteosan sijamuodon määrittely perustuu T. I. Itkosen (1963) Nimiarkistossa olevaan litteraatioon Matti Mattuksen (1945) ääntämyksestä ja nimen *Kiesvärjäävrih* nimien samanlähtöisyydestä, sillä Matti Morottajan (1972) ja Samuli Aikion (1963) litteraatioissa jälkimmäisen nimen keskiosa oli lyhentynyt sijamuodoltaan tunnistamattomaksi.

265. Määriteosan sijamuodon määrittely perustuu Ilmari Mattuksen lausuntoon.

266. Sama kuin edellä.

267. Määriteosan sijamuodon määrittely perustuu Matti Morottajan (1972) Nimiarkistossa olevaan litteraatioon.

268. Määriteosan sijamuodon määrittely perustuu Ilmari Mattuksen lausuntoon.

269. Nimen määriteosa on monikon genetiivissä.

270. Määriteosan sijamuodon määrittely perustuu Samuli Aikion (1964) Nimiarkistossa olevaan litteraatioon.

271. Määriteosan sijamuodon määrittely perustuu Ilmari Mattuksen lausuntoon.

272. Sama kuin edellä.

273. Sama kuin edellä.

274. Sama kuin edellä.

275. Sama kuin edellä.

276. Sama kuin edellä.

277. Sama kuin edellä.

278. Sama kuin edellä.

279. Sama kuin edellä.

Máárjá/ sátku, Matjás Andârâs/ kaavâ, Matjás Andârâs/ luohtâ, Matjás Andârâs/ njargâ, Matjás Andârâs/ ämmir, Matvei/juuvâš[dem.], Matvei/jävri ~ -jáávrâš[dem.], Mooses/jävri, Mooses/vääri, Máárjá/lááduš[dem.], Nikolâs/jävri, Pavlus/keđgi, Piättâr/luohtâ, Vuoll Aailâ/láássâš[dem.], Áábrâm/luohtâ, Áábrâm/njargâ¹, Áábrâm/njargâ².

1.2.3. Nimen määriteosa on appellatiivinen substantiivi

1.2.3.1. Nimen määriteosa on yhdyssana tai sanaliitto: *Čudejuonâssaje/njargâ ~ Čudejuonâssai/njargâ, Kalmemkuáđi/kieddi, Kyevtjuv/koská, Kyevtjuv/roto, Pyeidiskyel(e)/jávraáh[dem.mon.], Ucc(â)kuáláá/luohtâ¹, Ucc(â)kuáláá/njargâ ~ -njaargah[mon.], Ucckuáláá/vääri ~ -väärááš[dem.].*

1.2.3.2. Nimen määriteosa on yksittäinen sana: *Čiäppát/jáávrâš[dem.], Čovč/juuhâ, Čovč/jävri¹, Kuumpi/jeggi, Kuáđáá/čielgi, Kuáđáá/eennâm, Nijbii/juuhâ, Nijbii/jävri, Nijbii/vääri, Njaal/eennâm²⁸⁰, Njâlm/povvâáš[dem.]²⁸¹, Puvráá/luohtâ, Puvráá/njargâ, Riävská/njargâ, Riävská/ämmir²⁸², Ryešilii/jävri, Siäidáá/čuálmi, Siäidáá/keđgi, Siäidáá/suálui, Viäl máá/njargâ.*

1.3. Nimen määriteosa on nominatiivi- tai genetiivimuotoinen (taivutusluokkaa ei ole mahdollista määritellä tätä tarkemmin)

1.3.1. Määrittelemättömyyden syynä taivutusluokka tms.

1.3.1.1. Nimen määriteosa on paikannimi: *Keđgivyeppee/jáávririh[mon.], Keđgivyeppee/kuolbâ, Keđgivyeppee/njargâ, Keđgivyeppee/puolžiih[mon.], Keđgivyeppee/savo, Kolmákäldee/värp-pi²⁸³, Kosseennâm/čielgi, Kuhesvyeppee/jävri, Njaaleennâm/jáávrâš[dem.], Njaaleennâm/luohtâ, Peerrumämmir/jeggi ~ Perunämmir/jeggi, Puornâluohtvyeppee/njargâ, Puállameennâm/láássâš[dem.], Pávhájijee/vääri, Šarideijee/luohtâ.*

1.3.1.3. Nimen määriteosa on appellatiivinen substantiivi, yhdysana tai sanaliitto: *Čerrih/ladduuh[mon.], Čiermih/muáđháš[dem.], Čáhâlig/juuvâš[dem.], Čáhâlig/jävri, Čáhâlig/vääri ~ -uáivâš[dem.] ~ -uáivih[mon.] ~ -uáivááh[dem.mon.], Kapteen/jävri, Kapteen/láddu¹ ~ -jáávrâš[dem.], Kapteen/láddu², Kapteen/savo, Kuáppil/kovádâh, Käđir/kuátku¹, Kähtee/juuvâš[dem.], Kähtee/luohtâ^{1a}, Kähtee/luohtâ^{2a}, Kähtee/láddu, Kähtee/lááduš[dem.] ~ -jävri ~ -jáávrâš[dem.], Kähtee/njargâ¹, Kähtee/njargâ², Käldee/jävri², Käldee/jáávrâš[dem.] ~ -jävri¹, Käldee/lááduš[dem.], Källee/njargâ, Káálluh/juuvâš[dem.], Káálluh/jáávrâš[dem.], Lávuriggee/jávraáh[dem.mon.], Maađij/luobâl, Maađij/luohtâ, Markkân/luohtâ, Oppuu/keđgi, Reppin/juuhâ, Riämnjákuovdâšm/jävri, Saaveeh/jeggi, Seggee/njargâ, Sundee/kaavâ, Sundee/njargâ, Sundee/sátku, Suávvil/juuhâ, Suávvil/juuvâš³[dem.], Suávvil/juuvâš²[dem.], Suávvil/juuvâš³[dem.], Suávvil/juuvâš⁴[dem.], Suávvil/jävri¹, Suávvil/*

280. Määriteosan sijamuodon määrittely perustuu Ilmari Mattuksen lausuntoon.

281. Sama kuin edellä.

282. *Riävská*-määriteosien sijamuodon määrittely perustuu Ilmari Mattuksen lausuntoon. Hän ei kuitenkaan ollut täysin varma, etteikö muoto voisi olla myös yksikön nominatiivi.

283. Määriteosa ei viittaa paikannimeen *Kolmákäldee*, vaan maastoappellatiiviin *kolmákäldee* 'pulppuava lähde'.

jävri², Suávvil/jáávrás[dem.], Suávvil/vääri, Šuvideijee/njargâ, Šuvideijee/vuodâs, Tuáhtár/njargâ, Viettu/jävri, Äijih/jävri.

- 1.3.2. Määrittelemättömyyden syynä sanojen säännötön lyhentyminen
 - 1.3.2.1. Nimen määriteosa on paikannimi: *Elijävr/jeggi, Elijävr/ruávi²⁸⁴, Hiävušvär/luobâ²⁸⁵, Juullâmuáiv/jävri²⁸⁶, Oppuukeđg(i)/jeggi, Oppuukeđg(i)/luohtâ¹, Oppuukeđg(i)/njargâ, Oppuukeđg(i)/váaráás[dem.]²⁸⁷, Piergivär/jeggi, Piergivär/jäävrih[mon.]²⁸⁸, Sevžjävrvyeppee²⁸⁹.*
 - 1.3.2.2. Nimen määriteosa on appellatiivinen substantiivi, yhdyssana tai sanaliitto: *Amnásmuor/roto²⁹⁰, Kuát(i)sai/jáávrás[dem.]²⁹¹, Tullásai/koškes¹, alaviite²⁹² Tupesai/roto²⁹³.*
2. Nimen määriteosa on adjektiiviattribuutti
 - 2.1. Adjektiivi on positiivimuotoinen: *Čapis/jávrááh[dem.mon.], Čapis/luohtâ, Čienâlis/láddu, Jutt/jävri, Jutt/njargâ²⁹⁴, Jyevdilâs/jävri, Jyevdilâs/luohtâ, Koskâ/čukkâ, Koss/eennâm³, Koške/kuoškâ¹, Koške/kuoškâ², Kuhes/koškes¹, Kuhes/kuoškâ, Kuhes/luohtâ, Kuhes/njargâ, Kuhes/vyeppee, Ollâ/moorâst, Ollâ/njargâ, Pardalâs/jeggi, Pardalâs/ävzi, Päljis/kállee, Ruáptu/jävri, Seeibâg/luohtâ, Segis/koškes¹, Segis/njargâ, Stuorrâ/miestâ¹, Sudes/čuálmi, Suohis/moorâst¹, Suohis/moorâst², Tuolbâ/jáávrás[dem.], Ucc/láássás[dem.], Vuom/vääri.*
 - 2.3. Adjektiivi on superlatiivimuotoinen: *Koskâmuš/jáávrás[dem.], Mädimuš/vääri, Pođâmuš/jáávrás[dem.] ~ -jävri, Vyelemuš/luobâl.*
3. Nimen määriteosassa on verbin aktiomuoto
 - 3.1. Nimen määriteosassa on ainoastaan verbin aktiomuoto: *Čuorviistállâm/kaavâ, Huikkem/čukkâ, Huikkem/juuhâ, Huikkem/jäävrih[mon.], Huikkem/vääri, Hästim/juuvâš[dem.], Hästim/ruávi, Juullâm/juuhâ, Juullâm/jävri, Juullâm/uáivi, Juullâm/uáivih[mon.], Jävildem/jáávrás[dem.], Koivum/jávrááh[dem.mon.], Korñiistállâm/kaavâ, Puállâm/eennâm, Tánssâm/láássás[dem.], Tánssâm/njargâ, Várdâm/keđgi, Várdâm/vääri ~ -váaráás[dem.].*
 - 3.2. Nimen määriteosassa on verbin aktiomuoto ja sen subjekti: *Viercâvuáijum/lyeivee.*

284. *Elijävr*-alkuisten nimien määriteosan sijamuoto on epäselvä: Matti Morottajan (1972) litteraatiossa Nimiarkistossa määriteosan viimeinen elementti on lyhentynyt, Ilmari Mattuksen mukaan se on genetiivissä.

285. Määriteosan sijamuodon määrittely perustuu Nimiarkiston kokoelmiin, Ilmari Mattuksen mukaan se on genetiivissä.

286. Sama kuin edellä.

287. Nimiarkiston kokoelmien antama tieto on ristiriitainen: *Oppuukeđg(i)*-alkuisten nimien määriteosa on genetiivissä T. I. Itkosen (1963) (Matti Mattuksen (1945) ääntämykseen perustuen), mutta Matti Morottajan (1972) ja Samuli Aikion (1963) litteraatioissa nimen alkuosa on merkitty nominatiivimuotoiseksi. Ilmari Mattuksen mukaan määriteosa on genetiivissä.

288. Määriteosan muoto on Samuli Aikion (1963) Nimiarkistossa olevan litteraation mukaan lyhentynyt, mutta Ilmari Mattuksen mukaan genetiivissä.

289. Matti Morottajan (1972) litteraatiossa Nimiarkistossa määriteosan viimeinen elementti on lyhentynyt, Ilmari Mattuksen mukaan se on genetiivissä.

290. Määriteosan sijamuodon määrittely perustuu Nimiarkiston kokoelmiin, Ilmari Mattuksen mukaan se on genetiivissä.

291. Määriteosan muoto on Samuli Aikion (1963) ja T. I. Itkosen (1963) litteraatioissa Nimiarkistossa lyhentynyt, Ilmari Mattuksen mukaan genetiivissä.

292. Ilmari Mattuksen mukaan määriteosa on genetiivissä, mutta muut *-sai*-loppuiset nimet saavat epäilemään lyhentymistä.

293. T. I. Itkosen (1963) litteraatiossa Nimiarkistossa määriteosan viimeinen elementti on lyhentynyt, Ilmari Mattuksen mukaan se on genetiivissä.

294. Sanan *jutt* ~ *jutte*- tarkka merkitys ei ole enää selvä, mutta se viitanee ruskeaan tai punertavaan väriin. Sana on aina attribuutin asemassa. (ks. E. Itkonen 1986: I: 238.)

- 3.3. Nimen määriteosassa on verbin aktiomuoto ja sen objekti: *Čalmeruggâm/jeggi*, *Čalmeruggâm/jävri*, *Čiermihkoddem/čielgi*, *Čiermihkoddem/vááráás*[dem.], *Lijneläppim/suálu*, *Pecivyetkim/jävri*, *Pecivyetkim/vääri*²⁹⁵, *Pecivyetkim/vääri*²⁹⁶.
- 3.4. Nimen määriteosassa on verbin aktiomuoto sekä sen subjekti ja objekti: *Maati/Kähvivuoššámjávrááh*[dem.mon.]²⁹⁵
4. Nimen määriteosa on numeraali: *Kulm/luovttiih*[dem.mon.], *Nubbe/povváás*[dem.].
5. Nimen määriteosa on adpositiorakenne tai muu paikan sijaintia ilmaiseva sana tai sanaliitto: *Almedvuást/luohtâ*, *Čuálmist/pottâ*¹, *Maadijpellâst/jävri*, *Taavaakeijávri/suálu*²⁹⁶, *Tuárispel/čummâ*, *Tuárispel/jävri*², *Tuárispel/jävri*², *Tuárispel/luohtâ*, *Tuárispel/njargâ*, *Tuárispel/ruávi*.
- D. Nimen määriteosa on toista paikannimeä täsmentävä sana
1. Määriteosa ilmaisee perusosan kokoa
 - 1.1. Määriteosa on positiivimuotoinen: *Uccâ/ Kunžááváaráás*[dem.], *Uccâ/ Ruáhujuáávrás*[dem.], *Uccâ/ Sevžjáávrás*[dem.].
 - 1.2. Määriteosa on komparatiivimuotoinen: *Ucceeb/ Sevžjävri*.
 2. Määriteosa ilmaisee suhteellista sijaintikorkeutta
 - 2.1. Määriteosa on positiivimuotoinen: *Paje-/Tarvoojävri*.
 - 2.2. Määriteosa on komparatiivimuotoinen: *Paajeeb/ Keđgivyeppeejävri*, *Paajeeb/ Kunžááluobâl*, *Paajeeb/ Piergivärjävrijuuvâs*[dem.], *Vyeleeb/ Keđgivyeppeejävri*, *Vyeleeb/ Kiesvärjävri*, *Vyeleeb/ Kunžááluobâl*, *Vyeleeb/ Piergivärjävrijuuvâs*[dem.], *Vyeleeb/ Álttoojävri*.
 - 2.3. Määriteosa on superlatiivimuotoinen: *Pajemuš/ Piergivärjävri*, *Vyelemuš/ Piergivärjävri*.
 3. Määriteosa on genetiivimuotoinen ihmisennimi eli perusosan omistajan tai käyttäjän nimi: *Aanti/ Kuátsaijáávrás*[dem.], *Ellii/ Kuátsaijävri*, *Hendrih/ Varrimjävri*, *Irjánâšrohe/ Lyemekaavâ*, *Kaabi/ Asendomoorâst*, *Kaabi/ Asendotiävääs*[dem.], *Kaabi/ Nijttosuánju*, *Kaari-ááhu/ Kuátsaijävri*, *Máárjá/ Tupekieddi*, *Máárjá/ Tupevyevdi*, *Nijlâs/ Kárdieenâ*, *Pierii Uulá/ Kuátsaijävri*, *Piáká/ Tupekuolbâ*, *Taavvid/ Kárdieenâ*, *Áhu-Jovn/ Kuátimoorâst*, *Áhu-Jovn/ Kuátinjargâ*, *Áhu-Jovn/ Kyelijävri*, *Ánnáá/ Juonâsjáávrás*[dem.], *Ánnáá/ Juonâsjáávrás*²⁹⁷[dem.] ~ *-jävri*, *Ááná/ Puškojáávrás*[dem.].
 4. Määriteosa ilmaisee ilmansuuntaa
 - 4.1. Määriteosa on komparatiivimuotoinen ilmansuunta: *Määddib/ Elijävri*, *Määddib/ Kosseennâm*, *Taaveeb/ Elijävri*, *Taaveeb/ Kosseennâm*.
 5. Määriteosa ilmaisee suhdetta toiseen/toisiin paikkoihin: *Koskâmuš/ Piergivärjävri*, *Vuomvär/ Hiävjuuhâ*.
 6. määriteosa ilmaisee muuta perusosan ominaisuutta: *Čuđe/ Juonâsnjargâ*.
- E. Äänteellisesti mukaillun lainaelementin sisältävät hybridinimet
2. Kaksiosaiset nimet: *Peccikko/jävri*²⁹⁷.

295. Pikku-Heikin Matti, Matti Mattus (1900–1983) keitti paikalla kahvia (Il. Mattus 2006: 208). Nimi on analysoitavissa myös siten, että nimielementti *Maati* 'Matin' kuvaa omistusta tai käyttöjyyttä, jolloin nimi kuuluisi luokkaan D 2.3.

296. Ei ole olemassa järveä, jonka nimi olisi **Taavaakeijävri*.

297. Vrt. su *Petsikko* < saP *Beazet* : *Beazeha*.

F. Merkitykseltään hämärät tai tuntemattomat nimet

2. Kaksiosaiset nimet

Cirhá/vuodâs. Nimen määriteosan merkityksestä ei ole varmaa tietoa. Paikan muoto, se on pieni, kapea järveen pistävä niemi, tuo mieleen, että määriteosa voisi olla varioitu sanasta *sal cirrá* 'pikkupojan pippeli'.

Cááká/juuvâs[dem.]. Nimen merkityksestä ei ole varmaa tietoa. Ilmari Mattus on esittänyt, että määriteosa saattaisi olla genetiivimuoto nimestä *Cákká*, mutta tällöin kyseessä olisi hyvin epäodotuksenmukainen astevaihtelu.

Čieskádâs/jävri ~ *Čieskádâs/jävri* ~ *Čieskâlâs/jävri* ~ *Čieskâmâs/jävri*. *Čieskádâs/luohtâ* ~ *Čieskâmâs/luohtâ*. *Čieskádâs/uáivih*[mon.] ~ *-uáivi* ~ *Čieskâmâs/uáivi*. *Čieskádâs/vääri*. *Čieskâmâs/njargâ*. Pohjoissaamenkieliset rinnakkaisnimet ovat *Čieskadasjávri*, *Čieskadasluokta*, *Čieskadasoavvit* ja *Čieskadasvárri*. Kyseessä lienee jonkinlainen johdos verbistä *čieskâđ* 'halkoa luita, pölkkyjä tms.'.

Kaamâs/jeggi, *Kaamâs/juuhâ*, *Kaamâs/njargâ*. Samuli Aikion (Paikkala 2007: 119) mukaan nimen määriteosan merkitys ei todennäköisesti liity sanaan *kaamâs* 'koipinahka', vaan taustalla lienee jokin tuntematon sana, koska *kaamâs*-sanan merkitys tuntuu epäsopivalta suuren joen nimeen. Johonkin muuhun sanaan viittaa sekin, että kylännimi *Kaamâs* ~ *Kaamas* taipuu eri tavalla kuin appellatiivi: paikannimi *Kaamasist*[y.lok.], *Kaamasân*[y.ill.], kun taas appellatiivi *kamâsist*[y.lok.], *kamâsân*[y.ill.] (Morottaja 2010: 6). Lisäksi Aikio mukaan joennimi on aluperin ollut mahdollisesti vain yksiosainen, kuten monilla alueen suurilla joilla, ja perusosa *-juuhâ* on liitetty siihen myöhemmin. Pohjoissaamenkieliset rinnakkaisnimet ovat *Gápmasjeaggi* ja *Gámasjohka* ~ *Gápmasjohka*²⁹⁸. *Kaamâsnjargâlles* ei ole vastinetta. Suomenkieliset saamesta mukailut rinnakkaisnimet ovat *Kaamasjänkä*, *Kaamasjoki* ja *Kaamasniemi*.

Kaarbul/juuhâ. Nimen merkityksestä ei ole tarkempaa tietoa. Pohjoissaamenkielinen rinnakkaisnimi on *Gárbboljohka* ja suomenkielinen *Karpulijoki*.

Kunžáá/jävri, *Kunžáá/vääri*. Nimen määriteosalla ei ole merkitystä inarinsaamen kielellä. Määriteosa perustuu todennäköisesti pohjoissaamen verbiin *gunžat* 'heittää vettä, virtsata'. Ante Aikio (2013) on esittänyt seuraavanlaisen kehityskulun, joka perustuu etenkin siihen, että inarinsaamassa denasalisaatio on melko uusi ilmiö, mutta pohjoissaamassa selvästi vanhempi. Tämä käy ilmi esimerkiksi siitä, että pohjoissaamassa suomesta todennäköisesti kristinuskon leviämisen myötä eli ehkä joskus 1500–1600-luvulla omaksutussa pohjoissaamen sanassa *ándagassii* < su *anteeksi* ei ole tapahtunut enää denasalisaatiota, mutta inarinsaamassa on: *addâgâs*.

Lainamisprosessi etenee siten, että ensin pohjoissaamassa tapahtuu denasalisaatio: *gonža* ~ *gunža* > *gožža* ~ *gužža* 'kusi, virtsa'. Inarinsaamassa denasalisaatiota ei vielä tapahdu ja sanat ovat edelleen muodossa **kunžâ* 'kusi, virtsa' ja **kunžâđ* 'kusta, virtsata'. Inarinsaamesta sanat lainataan pohjoissaamen itämurteisiin muodossa *gunža* ja *gunžat*. Näitä sanoja käytetään muodostettaessa pohjoissaamen *Gunžžâ*-alkuisia nimiä. Tämän jälkeen inarinsaamessakin tapahtuu denasalisaatio: **kunžâ* >

298. Jälkimmäinen, 1900-luvun loppua kohti harvinaistunut variantti on käytössä vain Utsjoen puolella (Paikkala 2007: 119).

- kužžâ* ja **kunžâđ* > *kužžâđ*, jonka jälkeen *Gunžžâ*-nimet lainataan inarinsaameen muodossa *Kunžâá*-. Suomenkieliset rinnakkaisnimet ovat *Kunt-sajärvi* ja *Kuntsavaara*, pohjoissaamenkieliset *Gunžžájávri* ja *Gunžžávárri*. *Kuásivvyeđdi*. Nimen merkityksestä ei ole tarkempaa tietoa. Määriteosa on kuitenkin Ilmari Mattuksen (2011) mukaan genetiivissä.
- Peerrum/ämmir¹* ~ *Perun/ämmir¹*. Nimen määriteosana oleva sana on jonkinlaisen maahisen tai haltijan nimi. Jacob Fellmanin (1906: II: 143) mukaan kyseessä on kivisessä rinnemaastossa asuva ”jumaluus”. Suomenkielisiä rinnakkaisnimiä ovat *Perunämmäri* ja *Pieruämmäri*, alatyylisessä käytössä, lähinnä paikalla olleen autiotuvan nimenä jopa *Pieruämpäri*. Pohjoissaamenkielinen rinnakkaisnimi on *Berronápmir* ~ *Beroneápmir*. (S. Aikio 1999: 150.)
- Peesih/jávri* ~ *Peezih/jávri*. Esimerkiksi T. I. Itkonen on Nimiarkiston kokoelmassa ehdottanut, että määriteosa palautuu todennäköisesti sanaan *saI peeci* : *peesi* (varhemmin *peezi*²⁹⁹). Suomenkielinen rinnakkaisnimi on *Petsikkojärvi* ja pohjoissaamenkielinen rinnakkaisnimi *Beazetjávri* ~ *Beazehajávri*.
- Piergi/vääri*. Nimen määriteosa saattaa olla genetiivimuotoinen miehennimi *Piergi*, mutta tästä ei ole mitään dokumentteja. Kotuksen Nimiarkistossa sijaitsevasta T. I. Itkosen keräämästä saamelaiden henkilönnimien kokoelmasta ei löytynyt suoria vastineita tälle nimelle. Lähin vastine on nimi *Perik*, joka tunnetaan Jällivaarasta vuodelta 1745. Nimi *Piergi* on otettu Ilmari Mattuksen laatimaan inarinsaamelaiseen nimipäiväkaleriin tämän paikannimen innoittamana (Il. Mattus 2011c). Ratkaisua on tukenut, että pohjoissaamenkielisessä nimipäiväkalerissa on samana päivänä (1.9.) nimi *Birki*, joka lienee omaksuttu suomenkielisessä kalenterissa samana päivänä olevan *Pirkka*-nimen vastineeksi. *Pirkka*-nimi esiintyy ensikerran Eino Leinon helkavirsissä ja sen arvellaan juontavan juurensa pirkkalaisista (Lempiäinen 1997: 443), joten jonkinlainen yhteys Lappiin ja saamelaisiin löytyy taustalta. Läheinen skandinaavinen nimivastine on *Birger*. On myös mahdollista, että kyseessä on omakielinen verbiin *saIn piergiđ* ~ *saP birget* ’pärjätä, tulla toimeen’ perustuva johdos. Ilmari Mattus (2004a) on myös ehdottanut vaihtoehtoa, että määriteosa voisi olla lyhentynyt verbin *piergiđ* aktiimuodosta *piergim*. Pohjoissaamenkielinen rinnakkaisnimi on *Biergevárr*i ja suomenkielinen *Pierkivaara*.
- Saijaa/jávri*, *Saijaa/puolžiih*[dem.mon.]. Määriteosa on todennäköisesti lyhentynyt adjektiivin *saijaa* ’tilava, avara’ attribuuttimuodosta *saijaas*. Suomenkielinen rinnakkaisnimi on *Saijajärvi*.
- Sest/juuhâ*. Nimen merkityksestä ei ole tarkempaa tietoa. Suomenkielinen rinnakkaisnimi on *Sestjoki* ja pohjoissaamenkielinen rinnakkaisnimi *Seastojogaš*.
- Sevž/jávri¹* /*sevž¹*-. Nimen merkityksestä ei ole tarkempaa tietoa. Alueen asukkaana Sammel Mujon (1926) mukaan nimi on ehkä koltansaamea. Inarinsaamea se ei hänen mukaansa ole. Kolttia on Mujon mukaan aikoinaan asunut joka järven rannassa. Sen merkinä on paljon vanhoja kotasijoja.

299. Vanhemmassa kirjoitustavassa, johon tässä viitataan, kirjaimella *z* tarkoitettiin soinnillista *s*:ää, joka on kadonnut nykykielestä. Nykykielessä samalla kirjaimella tarkoitetaan soinnitonta affrikaattaa /*z*/.

Tämä tieto voi viitata vanhaan Njauddâmsijddiin eli Näätämön siidaan, joka lakkasi hyödyntämästä Suomen puolella sijaitsevia talvimaitaan 1800-luvun loppupuolella (esim. Tanner 1929: 215–216). Lisäksi Inarin käräjillä käsiteltiin esimerkiksi vuonna 1671 inarilaisten jo ainakin parin sadan vuoden ajan jatkunutta tapaa vuokrata Pohjois-Inarissa sijaitsevia Ijjävräi (Iijärvi), Samudjävräi (Samuttijärvi), *Jochjärv*i (= ? Joukkasjärvi (Njuhčâjävräi)³⁰⁰), Pavdjävräi (Pautujärvi) ja *Kiullisjärveä* (= ? Čuolisjärvi (Suolisjärvi)) Näätämön kylän kolttasaamelaisille. Vuokraaminen sai jatkoa, mutta omistusoikeus haluttiin vahvistaa käräjillä. (M. Hiltunen 2008: 28, 33.) Toisaalta T. I. Itkonen mainitsee, että on ollut yleistä yhdistää merkitykseltään tuntemattomien tai epäselvien paikannimien alkuperä johonkin toiseen saamen kieleen (T. I. Itkonen 1948: 521). Suomenkielinen rinnakkaisnimi on *Säytsjärvi* ja pohjoissaamenkielinen rinnakkaisnimi on *Seavžejävr*i.

Ilmari Mattuksen (2004b: 304) mukaan Georg Wahlebergin kartassa vuodelta 1804 Sevžjävrin nimenä on *Savujärvi*. Hän epäilee, että tämän nimen taustalla on saamelaisen sukunimen saI Čuávvá, Cuávvá, saP Čoávvá suomenkielistetty variantti *Sauva*. Sevžjävrissä olevassa Gieddsuáluu-saassa on asunut aikoinaan tähän sukuun kuulunut saI Čuávvá-Piättár eli saP Čoávvá-Biehtár, suomeksi Sauva-Pekka (1789–1851). Tämä teoria on ongelmallinen sen takia, että nimelementtiä Sevž- ei ole äänneopillisesti mahdollista yhdistää nimeen *Sauva* eli sen tueksi ei ole olemassa objektiivisia kriteerejä.

Tarvoo/čielgi, *Tarvoo/juuväs*[dem.], *Tarvoo/jävr*i. Nimen määräiteosa voi olla miehennimi *Tarvoo*, mutta tästä ei ole varmaa tietoa. T. I. Itkosen kokoamassa saamelaisten henkilönnimien kokoelmassa Nimiarkistossa esiintyy runsaasti historiallisista lähteistä poimittuja nimiä, joista Sompiossa esiintyneet nimet *Torvo*, *Torvia* ja *Turva(i)nen* muistuttavat eniten *Tarvoo*-nimeä, mutta ne eivät vastaa sitä äännelaillisesti eivätkä siten vaikuta sopivilta vastineilta. *Tarvoo* voi myös teoriassa olla inarinsaamenkielinen variantti suomen ja viron kielissä esiintyvistä nimestä *Tarvo* (Lempiäinen 1999: 486). *Tarvoo* on näiden paikannimien innoittamana otettu mukaan Ilmari Mattuksen kokoamaan inarinsaamenkieliseen nimipäivälmanakkaan samalle päivälle 13.3. kuin suomen *Tarvo*. Pohjoissaamenkieliset rinnakkaisnimet ovat *Dárvočielgi*, *Dárvojogaš* ja *Vuolit Dárvojävr*i, suomenkieliset *Tarvoselkä* ja *Ala-Tarvojärvi*.

Tuuru/härji ~ -puolžá, *Tuuru/jävr*i, *Tuuru/kuošká*, *Tuuru/njargá*. Nimen merkityksestä ei ole tarkempaa tietoa. T. I. Itkonen (1963) kirjoittaa Nimiarkiston kokoelmassa, että *Tuuru*-määriteosaiset nimet ovat äänneellisesti outoja saamelaisnimiksi. Hänen mukaansa on mahdollista, että nykyinen saamenkielinen muoto on lainattu suomalaistetusta muodosta, joka pohjautuu vanhempaan saamenkieliseen nimeen. T. I. Itkosen kokoamassa saamelaisten henkilönnimien kokoelmassa Nimiarkistossa esiintyy nimi *Turu*, jonka hän on löytänyt 1500-luvun Suomen Lappia käsittelevistä historiallisista lähteistä. Mielestäni tämä puhuu vahvasti

300. Samuli Aikio (2013: 5) on esittänyt että kyseessä olisi nykyisin nimellä saI Vaijärvi, saP Vaddjävr i ja su Vaijärvi nimellä tunnettu Utsjoen kunnan puolella sijaitseva järvi.

sen puolesta, että määriteosa on alun perin henkilön nimi. Pohjoissaamenkielissä rinnakkaisnimien määriteosa on *Duvro-*. Samuli Aikio on esittänyt, että nimi perustuu pohjoissaamelaiseen ihmisennimeen *Duvre*, joka on variantti vanhasta skandinaavisesta nimestä *Tor ~ Thor* (Lempiäinen 1999: 495; Il. Mattus 2011c). Inarinsaamen kielessä sen nykykielinen vastine on *Tuvre* ja pohjoissaamessa *Duvre*. Samasta lähteestä on lähtöisin myös suomenkielinen nimi *Turo* (Lempiäinen 1999: 499). Suomenkieliset rinnakkaisnimet ovat *Tuuruharju*, *Tuurujärvi*, *Tuurukoski* ja *Tuuruniemi*, pohjoissaamenkieliset *Duvrobuolža ~ Tuvrubuolža*, *Duvro-jávri ~ Tuvrujávri* ja *Duvronjarga ~ Tuvrunjarga*.

Uáhu/luohtâ, *Uáhu/njargâ*, *Uáhu/vuodâs*. T. I. Itkonen (1963) vertaa Kotimaisten kielten keskuksen Nimiarkiston kokoelmassa määriteosaa verbiin *uáhuđ* 'kulkea käymäjalkaa; laukata, hölkätä (eläimestä)'. Ilmari Mattuksen (2011) mukaan on todennäköistä, että nimi on lyhentynyt aktiomuodosta *uáhum*.

Vaabžáh/njargâ. Samuli Aikion (1963) Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen Nimiarkistoon tallentaman tiedon mukaan hänen informanttinsa kertoivat, että nimi on lyhentynyt muodosta *Vaabuš-áhu/ njargâ*. Vastaavankaltaista lyhentymiskehitystä on dokumentoitu muissakin inarinsaamen paikannimissä, esimerkiksi nimessä *Movshâš < Movsâhâš*. Ilmari Mattuksen (2004a) mukaan nimi voi olla myös mukaelma suomen kielen murre-sanasta *vaapsiainen* 'ampiainen', mutta tämä selitys ei ole yhtä hyvin perusteltavissa kuin edellinen, vaan yhtäläisyys vaikuttaa sattumalta.

Vidttáá/njargâ. Määriteosan merkitys ei ole selvä. Pohjoissaamenkielinen rinnakkaisnimi on *Vihttan/njarga*. Ante Aikio (2013) mukaan pohjoissaamenkielinen variantti lienee yksinkertaistettu muoto ja inarinsaamenkielinen on todennäköisesti lähempänä alkuperäistä asua. Nimelle ei ole vielä keksitty uskottavasti perusteltua selitystä. T. I. Itkonen (1963) kirjoittaa Kotimaisten kielten keskuksen Nimiarkiston kokoelmassa, että määriteosa on *vittâ* 'viisi' sanan abessiivin *vidttáá* kaltainen. Toisaalta hän vertaa määriteosaa myös sanoihin *saI vidâ* ja *saP vidâ* 'jäljiltä'. Ilmari Mattuksen (2004b: 317) mukaan pohjoissaamenkielisen nimen määriteosan taustalla voi olla joko sana *vihtan* 'todistaja' tai sanan viisi essiivimuoto *vihttan* 'viitenä'. Sana viisi voisi mahdollisesti viitata järven suurten lahtien lukumäärään.

Áldohjeggi ~ Álttoojeggi, *Áldohjuuhâ ~ Álttoojuuhâ*, *Áldohjávri ~ Álttoojávri*, *Áldohnjargâ ~ Álttoonjargâ*, *Áldohvääri ~ Álttoovääri*. T. I. Itkonen (1963) kirjoittaa Kotimaisten kielten keskuksen Nimiarkiston kokoelmassa, että *Áltto-*määriteosaiset muodot ovat pohjoissaamenkielistä *saP Álto- /áltto- /* asua jäljitteleviä ja siten uudempia. Nimien taustalla on hänen Matti Mattukselta (s. 1900) vuonna 1945 saamansa tiedon mukaan sisäheittoinen muoto sanasta *áldudâh* 'vaatimen talja', joka on johdettu sanasta *áldu* 'vaadin, porolehmä'. Pohjoissaamenkieliset rinnakkaisnimet ovat *Áltto-johka* ja *Álttojávri*, suomenkieliset *Altojätkä*, *Altojoki*, *Altojärvi*, *Altoniemi* ja *Altovaara*.

4.5. Suo'nn'jelsijddin Sverloffin sukualueen paikannimien rakenne

A. Yksiosaiset nimet

1. Nimi sisältää vain maastoappellatiivin

1.1. Maastoappellatiivi ei ole deminutiivimuotoinen: Čuó'ppiĵ, Jaaurös, Lu'smm.

1.2. Maastoappellatiivi on deminutiivimuotoinen: Ceämaž, Muätgaž.

2. Nimi perustuu metonyymiseen ilmaukseen: Čuä'rvvkä'rdd.

3. Nimi on metonyyminen siirrynnäinen: Värddjemsâ'ĵjnjargg², Väällĵiej-jaž^b[dem.], Väällĵiejjaž^b[dem.].

4. Nimi perustuu metaforaan: Vaakkânjäähaz[dem.].

5. Nimi sisältää vartalon + suffiksin: Čuvžaz³⁰¹, Ruuvdâž³⁰².

C. Kaksiosaiset nimet

1. Nimen määriteosa on substantiivi

1.1. Nimen määriteosa on nominatiivimuotoinen

1.1.1. Nimen määriteosa on paikannimi: Kaa'ĵjimaaz3kuölb/suâl, Kõz3luhtt/luubbâl, Lâidduhtt/vää'rr, Mitri Kue'ttnjargg/laapp, Muätköluhtt/laapp, Mää'dduhtt/laapp, Njeä'sšvuäĵi/luhtt, Poogrevsuâl/laapp, Päärrkuörbâš/jääuraz[dem.], Päärrkuörbâš/vääraz[dem.] ~ -vää'rr, Ruöstt-ka'lli/laapp, Sâävredd/lappgaz[dem.], Sijddjäu'rr/sijdd, Suâlkuöškk/luubbâl, Tuölbblubbâlvuäĵjnjä'lmm/laapp, U'ccčuä'lmm/suâl, Vöhss-jäu'rr/luubbâl, Ää'ğgeskie'čč/jääuraz[dem.] ~ -jäu'rr.

1.1.2. Nimen määriteosa on appellatiivinen substantiivi

1.1.2.1. Nimen määriteosa on yhdyssana tai sanaliitto: Jäämpörtt/vääraz[dem.], Kue'ttsâä'ĵj/jeä'ğğ, Kue'ttsâä'ĵj/jääuraz[dem.], Kue'ttsâä'ĵj/laapp¹, Kue'ttsâä'ĵj/laapp², Kue'tts[âä'ĵj]/luubbâl, Kää'ddäu'dd/laapp, Maaddkâskuöšs/laapp, Neä'lğğkue'll/jääuraz[dem.], Neä'lğğkue'll/kue'z3, Njuhčesu'dd/vääššaz[dem.], Öhttveälmm/jääuraz[dem.], Po'lĵĵlâ'ĵĵ/sijddsâä'ĵj, Pörtt-sâä'ĵj/jääuraz[dem.], Reepä'lğğ/suällgaz[dem.], Sijddsâä'ĵj/jääuraz[dem.], Söörnâcäi'tt/suâl, Tä'rvväu'dd/njaargaz[dem.], Värddjemsâä'ĵj/njargg¹, Äirrupdrös/jääuraz[dem.].

1.1.2.2. Nimen määriteosa on yksittäinen sana: Anj/luhtt, Cicc/vää'rr, Čeeu'res/jääuraz[dem.], Čeeu'res/vuäivaz[dem.], Čiöhčč/jäu'rr, Čiurr/njargg, Čöhčč/luhtt, Čöhčč/vää'rr¹, Čöhčč/vää'rr², Čuârvv/jokk, Čue'nj/jeä'ğğ, Čuhčč/jääuraz[dem.], Čuhčč/vää'rr, Čuvžž/jokk, Čuvžž/jäu'rr, Čuvžž/tuibal ~ -tuibblaz[dem.], Čuä'lmm/jäu'rr, Čuä'lmm/laapp, Čuä'rvv/jeä'ğğ, Čää'cc/jeä'ğğ, Grebn/jokk³⁰³, Heävas/čuälmaž[dem.], Juövv/njargg, Jävuv/jääuraz[dem.], Kaal/čuä'lmm, Kaammi/kuöškk, Kaapc/jääuraz[dem.], Ka'neš/vää'rr, Kerms/jeä'ğğ, Kerms/kue'z3, Kotkk/vää'rr, Kõz3/luhtt, Kuâņas/laapp, Kuâņas/vu'vdd, Kuârdd/jäu'rr, Kue'sš/luhtt, Kue'tt/jörĵĵ, Kue'tt/luubbâl, Kuöckâs/

301. Nimi vaikuttaisi olevan sanan čuvžž 'iso siika' deminutiivijohdos.

302. Nimi vaikuttaisi olevan sanan ru'vdd 'rauta' deminutiivijohdos.

303. SaKo grebn < ve гребной 'airo, mela' (Kert 2002a: 146).

vää'rr, Kuõlb[ân]/suâl, Kuõll/jeä'gğ, Kuõpss/jäu'rr, Kuõpss/vuäj, Kuõpss/vää'rr, Kuõss/laapp, Kuõss/njargg, Ku'rchë/lappgaz[dem.], Kuvddlös/laapp¹, Kuvddlös/laapp², Kuäivas/ciö'lj, Kuäivas/jäü-raz[dem.], Kä'dd/jeä'gğ, Kä'dd/vää'rr, Kärr/njää'vv³⁰⁴, Käädđ/keädgaz[dem.], Käädđ/njargg, Käädđ/reeddaz[dem.], Käll/jokk, Käll/jäu'rr, Käll/vää'rr, Kää'ddes/suâl, Kee'mes/vää'rr, Kee'st[es]/jokk, Kee'st[es]/jäu'rr, Kee'st[es]/luhtt, Kee'st[es]/luubbâl, Kie'mnn/kuõškâz[dem.] ~ -kuõškk, Kiökk/jäu'rr, Kiökk/vää'rr ~ -väärâz[dem.], Laannj/vää'rr, Leäkk/njargg, Liett/laapp, Liett/lappi[mon.], Looun/kuõškk, Lu'čč/luhtt, Luhtt/laapp¹, Luhtt/laapp², Luhtt/laapp³, Luhtt/laapp⁴, Luhtt/lappgaz[dem.], Lu'smm/vää'rr, Lävžž/jokk, Lävžž/jäu'rr, Läidd/luhtt, Läidd/väärâz[dem.], Maa'lni/jeä'gğ, Muâtök/jeä'gğ, Muâtök/laapp, Muâtök/luhtt, Mää'kk/luubbâl, Mää'dđ/jäüurâz[dem.] ~ -jäü'rr, Nei'bb/njargg, Njargg/vää'rr ~ -väärâz[dem.], Nje'skk/kuõškk, Nje'skk/laapp¹, Nje'skk/laapp², Njeä'ss/vuäj, Njormm/laapp, Njöll/kue'zz, Njuhčč/elvâz[dem.], Njuhčč/luubbâl, Nolles/jäu'rr, Nolles/vää'rr, Nu'kkes/jäüurâz[dem.], Nu'kkes/jäüurâz[dem.]², Paalgâs/čuälmaž[dem.] ~ -čuä'lmm, Paalgas/jeä'gğ, Paalgas/njargg, Paalgas/suâl, Paalgas/vuäj, Paalgas/vää'rr, Peipp/kuorbâš, Peä'ss/möörâst, Peässtök/jäu'rr, Peä'ss/vää'rr, Peä'ss/väärâz[dem.], Pidd/jaurös, Pidd/jäüurâz[dem.], Pidd/väärâz[dem.] ~ -vää'rr, Pörtt/jäüurâz[dem.], Pörtt/laapp, Pörtt/luhtt¹, Pörtt/luhtt², Pörtt/vää'rr, Puörn/jäüurâz[dem.], Puörn/vää'rr ~ -väärâz[dem.], Puäzz/vöđđ, Puäzz/väärâz[dem.], Pä'rrc/njargg, Pärd/jäu'rr, Pärd/luubbâl, Pärd/vuäivâz[dem.], Päärr/kuorbâš, Pää'rsek/vää'rr, Rää'tt/väärâz[dem.], Reudd/ciö'lj, Ri'mnnj/suällgaz[dem.], Rošš/jäu'rr, Ruäkk/jokk, Ruäkk/jäüurâz[dem.], Ruäkk/laapp, Ruäkk/macc, Ruäkk/vää'rr ~ -väärâz[dem.], Ruöstt/ka'lli, Ru'vdd/jokk, Ru'vdd/vuäj, Ru'vdd/vää'rr, Rää'ppes/jäüurâz[dem.], Rää'ppes/vöđđ, Sauzz/suâl, Sauzz/suällgaz[dem.], Sää'rves/kue'zz, Seeu'ter/ciö'lj, Seä'lğğ/jäüurâz[dem.], Seä'v/suâl, Sie'ss/jäüurâz[dem.], Sijdd/jäu'rr, Sivrrâz/vää'rr, Suâl/jäu'rr, Suâl/kuõškk, Sui'nn/njaargâz[dem.], Suu'pp/vää'rr¹, Suu'pp/vää'rr², Suärdd/luubbâl, Suä'rvv/jäu'rr, Suä'rvv/laapp¹, Suä'rvv/laapp², Suä'rvv/laapp³, Suä'rvv/njargg, Sätkk/laapp, Šäkk/njargg, Torkk/vää'rr, Vää'jj/kuõškk, Vääšš/njargg, Veälmm/jäüurâz[dem.], Ve'rrd/čuä'lmm, Ve'rrd/lappgaz[dem.], Veä'lğğ/jäu'rr, Veä'lğğ/vuäj, Vietkk/vää'rr, Vöhss/jokk, Vöhss/tuöddâr³⁰⁵, Vuäsk/jäüurâz[dem.], Vué'ss/vää'rr, Vuöddâs/jokk, Vuöddâs/kuõškk, Vuöddâs/vuö'ppi, Vuönjäl/jäüurâz[dem.], Vuöptt/jäüurâz[dem.], Vuäšš/laapp, Vuädanj/čuäll, Vuädanj/väärâz[dem.] ~ -vää'rr, Vä'rr/peälâz[dem.], Värtt/väärâz[dem.], Vääll/Kiejjâz^{2a}[dem.], Vääll/Kiejjâz^{2a}[dem.], Ähšš/luubbâlâz[dem.] ~ -luubbâl, Äi'tt/luhtt, Äi'tt/suällgaz[dem.], Äi'tt/vää'rr, Äkk/jokk, Ärd/kuârgg, Ärd/njargg, Ärd/suâl, Ärd/suällgaz[dem.], Ää'gğes/ciö'lj, Ää'gğes/luhtt.

304. SaKo *kärr* 'kiro-, kirous, kirosana', *kärreed* ~ *kärreed* 'kirota'.

305. SaKo *vöhss* 'kutupaikka' (Nickul 1934: 47:426).

1.2. Nimen määriteosa on genetiivimuotoinen

1.2.1. Nimen määriteosa on paikannimi: *Aainvää'r/kuorbâš*, *Aainvää'r/njargg*, *Cuõiggjääura/vää'rr*, *Ča'ppesjääura/luhtt*, *Čiŋŋlõsjääura/vää-raz[dem.]*, *Čiõhčjääura/kue'zz*, *Čiõ'ljijääura/vää'rr*, *Čiurrnjaarg/laapp*, *Čokkkie'đj/laapp*, *Čohčcluut/jeä'gg*, *Čohčcluut/suâl*, *Čuhčjääu'r/luubbâl*, *Čuõ'ldelappi/pa'ldde*, *Čuõppâmlubbâl/jaurõs*, *Čuõppâmsijdsââ'j/laapp*, *Čuvžžjääura/čiõ'lj*, *Čuä'lmjääura/vää'rr*, *Hoattjääuraluut/laapp*, *Hoattjääuraluut/vuäj*, *Hoattjääuraluutvuäjnjää'lm/jeä'gg*, *Hoattjääura/vää'rr*, *Jõnnkie'đjluut/jeä'gg*, *Juõvvnjaarg/jeä'gg*, *Juõvvnjaarg/laapp*, *Juunâsnjaarg/lappi[mon.]*, *Jäämpõrttväära/jeä'gg*, *Kaaid[aš]maa33/suâl*, *Kaä'jjimaaz3/kuõlb*, *Kaä'jjikie'đj/laapp*, *Kaapcjääura/luhtt*, *Kaapcjääuraluut/jeä'gg*, *Ka'lliväära/laapp*, *Keä'pperluut/jeä'gg*, *Keä'pperluut/laapp*, *Keä'pperluut/njargg*, *Keä'pperluut/suâl*, *Keä'pperluut/vääraz[dem.]*, *Kotkkväära/njargg*, *Kõskkčüä'lm/jeä'gg*, *Kuâccamjääura/čiõ'lj*, *Kuânjvää'r/čiõ'lj*, *Kuârggkää'ske/laapp*, *Kue'sšluut/jeä'gg*, *Kue'sšluut/vää'rr*, *Kue'ttlubbâl/njää'vv*, *Kuõlbuõllu/laapp*, *Kuõrb(a)šväära/jeä'gg*, *Ku'vžžjääura/čiõ'lj*, *Ku'vžžjääura/njuunn*, *Kuäivasjääura/vuäj*, *Kuäivasjääura/vääraz[dem.]*, *Kuäivasväära/vuäj*, *Kâmrdoõllâmnjoorm/laapp*, *Kä'skkčüä'lm/laapp*, *Kä'skk-suõllu/luhtt*, *Kääddkeäđga/laapp*, *Kääddreedda/lappi[mon.]*, *Källsajääura/vääraz[dem.]*, *Kee'st[es]joogg/jeä'gg*, *Kee'st[es]lubbâl/vääraz[dem.]* ~ *-vää'rr*, *Kie'mnkuõšk/luubbâl*, *Leäknjaarg/laapp*, *Luu'sm/jeä'gg*, *Määljääura/jeä'gg*, *Muâtkõkluut/jeä'gg*, *Mää'dđjääura/luubbâl* ~ *Mää'dđjääu'r/luubbâl*, *Mää'dđjääura/jõrŋ*, *Mää'dđjääura/luhtt*, *Mää'dđjääura/muâtkõk*, *Mää'dđjääuramuâtkõög/laapp*, *Mää'dđjääura/vää'rr*, *Mä'skkvää'r/suâl*, *Määrffjääura/jeä'gg*, *Njeä'sšvuäjluut/laapp*, *Njõllvää'r/laapp*, *Njuhččelva/veâlmm*, *Nue'ttemjääura/jeä'gg*, *Ođdjääura/vää'rr*, *Ođdjääura/vääraz[dem.]*, *Paalgâsčuälma/laapp*, *Paalgasvää'r/jeä'gg*, *Peldsjääura/vää'rr*, *Peä'ssmõörâstvuäjnjää'lm/laapp*, *Põrtluut/veâlmm*, *Pä'rc-njaarg/laapp*, *Pärdjääu'r/luhtt*, *Pärdjääu'rhuut/jeä'gg*, *Pää'smluut/vää'rr*, *Reepä'lgg-suällga/laapp*, *Riibjeä'gg/vää'rr*, *Roššjääu'r/keuŋŋsaž[dem.]*, *Ruõ'pssesvuõddâz/laapp*, *Ruõ'sšsuõllu/laapp*, *Sau33njaarg/laapp*, *Sä'vveljääura/vää'rr*, *Sä'vveljääura/vääraz[dem.]*, *Seä'lggjeä'gg/vää'rr*, *Seä'lgg-jääura/jeä'gg*, *Sijddjääu'r/sijdsââ'jj*, *Sivrrâžvää'r/sijdd*, *Sivrrâžvää'r/sijdsââ'jj*, *Suäljääu'r/sijdd*, *Suei'nnjaa'rje/laapp*, *Suärddlubbâl/vää'rr*, *Šõ'lleskäädda/laapp*, *Šäknjaarg/laapp*³⁰⁶, *Tä'rvvää'ddnjaa'rje/laapp*, *Toppluut/laapp*, *Tuõlbbubbâl/vuäj*, *Tuõlbbubbâl/vää'rr*, *Urcčâmjääura/vää'rr*, *Vaakkânjääŋačuälma/laapp*, *Vaakkânjääŋa/laapp*, *Vaalgvää'r/käullem*, *Vaalgvää'r/laapp*, *Vaä'sselväära/jääuraz[dem.]*, *Vääšnjaarg/laapp*, *Veälmmjääura/luhtt*, *Veälmmjääuraluut/jeä'gg*, *Viõ'lggēskeäđga/laapp*, *Viõ'lggēs-vuõddâz/laapp*, *Vuâskjääura/vuäj*, *Vue'zzkõckâmjääura/vuäj*, *Vuõddâsvuõ'ppijääura/jeä'gg*, *Vuõptjääura/čiõ'lj*, *Vuâmârjääu'r/luhtt*, *Vuâmârjääu'rhuut/jeä'gg*, *Årdasvää'r/suâl*, *Ä'cclemjääura/vää'rr*, *Ähšslubbâl/njäävaz[dem.]*, *Äi'ttsuällga/laapp*, *Äi'ttvää'r/jeä'gg*, *Äi'ttvää'r/jääuraz[dem.]*, *Äi'ttvää'r/luhtt*, *Äkkjääu'r/njargg*, *Äŋjelluut/jeä'gg*, *Äŋjelluut/laapp*, *Äŋjelluut/vääraz[dem.]*, *Ärdnjaarg/jeäggaz[dem.]*, *Ärdnjaarg/vää'rr*, *Ärdds-uällga/laapp*, *Ärdds-uõllu/laapp*, *Ää'ggēsluut/laapp*.

306. SaKo šäkk 'puhina, huokaus, henkäys', šääkkad 'puhista'.

- 1.2.2. Nimen määräiteosa on henkilönnimi: *Eejjav/vääraz*[dem.], *E'llna/luubbâl*, *E'llna/njâavaz*[dem.] ~ *-njâá'vv*, *E'llna/vääraz*[dem.], *Kal(e)n-äjja/ jääuraz*[dem.], *Mäkkra/jääuraz*[dem.], *Määl/jääuraz*[dem.], *Määrff/jääuraz*[dem.], *O'nddri Evvašk/ vää'rr*, *Pankk/vuõ'ppi*, *Sohrâm/jääuraz*[dem.], *Speera Huättra/ jääuraz*[dem.], *Såål/jääuraz*[dem.] ~ *-jäu'rr*, *Tucka/cuälmaž*[dem.], *Tää'rr/vuõ'ppi*, *Vaa'ssel/vääraz*[dem.], *Åggvi/suâl*, *Ågg/vuäj*, *Åahnas/jääuraz*[dem.].
- 1.2.3. Nimen määräiteosa on appellatiivinen substantiivi
- 1.2.3.1. Nimen määräiteosa on yhdyssana tai sanaliitto: *Čokkkuäda/jeä'ğğ*, *Čokkkuäda/vuäj*, *Čuvčpie'zz/laapp*, *Čuvžžpie'zz/njargg*, *Čää'ccjumäi't/keä'dğğ*, *Jaaurõsnjääl'm/laapp*, *Jokknjääl'm/laapp'*, *Jokknjääl'm/laapp²*, *Jõnnkie'dj/kuõškk*, *Jõnnkie'dj/laapp*, *Jõnnkie'dj/luhtt*, *Jõnnkie'dj/vaalož*[dem.], *Jõnnkie'dj/vää'rr*, *Käu'rrpeäzza/laapp*, *Ke'lversuâgga/laapp*, *Ke'rrjkeädga/laapp*, *Kiädkuäda/laapp*, *Nje'ccmiout/laapp*, *Nje'sk'kküäda/vää'rr*, *Nue'ttoolg/laapp'*, *Nue'ttoolg/laapp²*.
- 1.2.3.2. Nimen määräiteosa on yksittäinen sana: *Austõjj/laapp*, *Čuõ'ldel/laapp*, *Jälhysa/laapp'*, *Jälhysa/laapp²*, *Kaarta/laapp*, *Ka'llja/laapp*, *Kuõ'zze/laapp'*, *Kuõ'zze/laapp²*, *Kuõ'zze/laapp³*, *Kuõ'zze/suâl*, *Kuärva/luhtt*, *Lävvõjj/laapp*, *Meälla/laapp*, *Patsa/luubbâl*, *Patsa/sijdd*, *Pie'nne/luhtt*, *Pie'zz/laapp'*, *Pie'zz/laapp²*, *Puäjjäga/laapp*, *Pääsm/luhtt*, *Suõ'bddja/laapp*, *Vaalg/vää'rr*.
- 1.3. Nimen määräiteosa on nominatiivi- tai genetiivimuotoinen (taivutusluokkaa ei ole mahdollista määritellä tätä tarkemmin)
- 1.3.1. Määrittelemättömyyden syynä taivutusluokka tms.
- 1.3.1.1. Nimen määräiteosa on paikannimi: *Čue'njeä'ğğ/vuei'vv*, *Čue'njeä'ğğ/vääraz*[dem.], *Jaaurõs/njargg*, *Kuõlljeä'ğğ/sijddsää'jj*, *Maa'lnijeä'ğğ/vuäj*, *Maa'lnijeä'ğğ/vääraz*[dem.], *Pankkвуõ'ppi/njargg*, *Peä'ssmõörâst/jääuraz*[dem.] ~ *-jäu'rr*, *Peä'ssmõörâst/vuäj*, *Vuõddâsvuõ'ppi/jääuraz*[dem.] ~ *-jäu'rr*.
- 1.3.1.3. Nimen määräiteosa on appellatiivinen substantiivi, yhdysana tai sanaliitto: *Gooršâk/jäu'rr*, *Jie'des/jääuraz*[dem.] ~ *-jäu'rr*, *Kaa'jji/macc*, *Kaa'jji/suâl*, *Ka'lli/laapp*, *Ka'lli/vääraz*[dem.], *Ka'lli/vää'rr*, *Kââ'rek/jääuraz*[dem.], *Keä'pper/luhtt*, *Ku'sk'ker/laapp*, *Ku'sk'ker/njargg*, *Kiedâš/viõrr*, *Kiedâš/vää'rr*, *Maa'jji/jeä'ğğ*, *Maa'jji/jääuraz*[dem.], *Maanj[ik]/lub-bâlaz*[dem.], *Määccaċ/jeä'ğğ*, *Njué'mmel/kuõrbsaz*[dem.], *Po'mmai/jääuraz*[dem.], *Poo'grev/suâl*, *Pä'nkä'ckkem/laapp*, *Riättâm/jääuraz*[dem.], *Riättâm/vää'rr* ~ *-vääraz*[dem.], *Ruõšš/suâl*, *Sá'vvel/jäu'rr*, *Sõörnâc/cuälmm*, *Sõörnâc/kue'ttsää'jj'*, *Sõörnâc/kue'ttsää'jj²*, *Sõörnâc/suâl'*, *Sõörnâc/suâl²*, *Sõörnâc/suõllu*[mon.], *Vuällök/laapp*, *Vuõ'ppi/jeä'ğğ*, *Vuõ'ppi/luhtt*, *Vuâmâr/jäu'rr*, *Ä'ñnel/luhtt*.
- 1.3.2. Määrittelemättömyyden syynä sanojen säännötön lyhentyminen
- 1.3.2.2. Nimen määräiteosa on appellatiivinen substantiivi, yhdysana tai sanaliitto: *Feättlaatt/čioļj*³⁰⁷, *Pó'tk'kla/sijddsää'jj*³⁰⁸.

307. Vrt. *Feät/ Laautazčio'lj*.308. Vrt. *Po'IK'klä'kk/sijddsää'jj*.

2. Nimen määriteosa on adjektiiviattribuutti
- 2.1. Adjektiivi on positiivimuotoinen: Čiŋŋlōs/jääuraz[dem.], Čiŋŋ[lōs]/lapp-gaz[dem.] ~ -laapp, Čiŋŋlōs/luhtt, Čokk-/Vuežžkaz[dem.], Čokk/keäđgğ, Čokk/väärr ~ -väärāz[dem.], Hoatt/jääuraz[dem.], Jahšt/vuōppi, Jahšt/väärr, Jahšt/väärr², Jōnn-/Vuežžkaz³⁰⁹, Jōnn/čuā' lmm, Jōnn/luubbâl, Jōnn/väärr, Jōnn/väärr², Kookkaz/jeä'gğ, Kookkaz/macc, Kookkaz/vuōddâs, Kōskk/jōrŋŋ, Ku'kes/jäu'rr, Ku'kes/laapp¹, Ku'kes/laapp², Ku'kes/luubbâl, Kuōcc/jäu'rr, Kuōcc/väärr, Kuā'stt/njargg, Kā'skĕ/čuā' lmm, Kā'skĕ/lubbâlāz[dem.], Kā'skĕ/suâl, Kĭō'lğges/jäu'rr², Kĭō'lğges/jäu'rr², Kĭō'lğges/väärr, Liid'čuā' lmm, Liid/viōrr, Ođđ/jääuraz[dem.], Ođđ/jääuraz²[dem.], Ođđ/jääuraz³[dem.], Ođđ/jääuraz⁴[dem.], Ođđ/kuōrbâš, Pāā'ss/väärr, Pā'jj/luubbâl, Pāā'roolāz/jeä'gğ, Ruō'psse/vuōddâs, Šō'lles/kāēddāz[dem.], Tuōlbb/luubbâl, U'cc-/Cuāzza³¹⁰, U'cc-/Vuežžkaz³¹¹, U'cc/čuā' lmm, U'cc/lubbâlāz[dem.], Viō'lğges/jäu'rr, Vue'lgâs/laapp, Vue'll/lubbâlāz[dem.], Árdas/luhtt, Árdas/njargg, Árdas/väärr³¹².
- 2.2. Adjektiivi on komparatiivimuotoinen: Šuurab/jäu'rr.
3. Nimen määriteosassa on verbin aktiomuoto
- 3.1. Nimen määriteosassa on ainoastaan verbin aktiomuoto: Čuōppâm/luubbâl, Čuōppâm/sijddsāā'jj, Koikktem/kue'zz, Kuāccam/jääuraz[dem.], Neä'skĕm/jäu'rr, Nōllem/luubbâl, Nue'ttem/jääuraz[dem.], Poonnjlem/čĭō'lj, Poonnjlem/jäu'rr, Suukkâm/čuälmaž[dem.], Urččâm/jääuraz[dem.], Á'cclem/jokk, Á'cclem/jäu'rr.
- 3.2. Nimen määriteosassa on verbin aktiomuoto ja sen subjekti: Vue'zzkōckkâm/jääuraz[dem.].
- 3.3. Nimen määriteosassa on verbin aktiomuoto ja sen objekti: Pie'ccvue'tkĕm/kuōrbâš.
4. Nimen määriteosa on numeraali: Koolmâs/jäu'rr, Koolmâs/väärāz[dem.].
5. Nimen määriteosa on adpositiorakenne tai muu paikan sijaintia ilmaiseva sana tai sanaliitto: Čōōđ/vaalož[dem.]³¹³.
6. Nimen määriteosa on muu sana: Šarr/čuā' lmm, Šarr/luubbâl³¹⁴.

D. Nimen määriteosa on toista paikannimeä täsmentävä sana

1. Määriteosa ilmaisee perusosan kokoa
- 1.1. Määriteosa on positiivimuotoinen: Jōnn/ Maanj[iĕ]väärr, Jōnn/ Nu'kĕš-jäu'rr, U'cc/ Aainvääraz[dem.], U'cc/ Čuvžžjääuračĭō'lj, U'cc/ Maanj[iĕ]väärr, U'cc/ Neä'skĕmjäu'rr, U'cc/ Peä'ssmōōrastjäu'rr, U'cc/ Vaalolaapp, U'cc/ Vuōptjääuraz[dem.].
- 1.2. Määriteosa on komparatiivimuotoinen: Šuurab/ Aainväärr, Šuurab/ Peä'ssmōōrastjäu'rr.

309. Perusosassa on deminutiivijohdin.

310. Perusosassa on deminutiivijohdin.

311. Perusosassa on deminutiivijohdin.

312. T. I. Itkonen (1958: II: 1000) kehottaa vertaamaan näiden nimien määriteosaa sanaan *árdd* 'suuri poroelo', mutta nimielementin loppuosa on vaikea selittää tämän sanan kautta. Tässä käytetty sana *árdas* 'särmikäs' vastaa paremmin Nickulin ja Itkosen antamia nimimuotoja, on merkitykseltään looginen ja sana esiintyy Suonikylän kielessä (ks. T. I. Itkonen 1958: I: 320).

313. Vrt. Itä-Inarissa salmen[!] nimi *Čōōđ/vyeppee* 'Lävitselehti', jonka nimi tulkitaan Granitin (1912: 4) mukaan merkitsevän pitkää ja suoraa.

314. Vrt. puronnimi sal *Šaridejee* 'Lirisijä' < *šaridid* 'liristä (vedestä)'

2. Määriteosa ilmaisee suhteellista sijaintikorkeutta
 - 2.1. Määriteosa on positiivimuotoinen: *Pá'jj/ Lu'čckuōškk, Pá'jj/ Njaannam-jäu'rr, Pá'jj/ Äkkjäu'rr, Vue'll/ Lu'čckuōškk, Vue'll/ Äkkjäu'rr.*
 3. Määriteosa on genetiivimuotoinen ihmisennimi eli perusosan omistajan tai käyttäjän nimi: *Feätt-källsa/ Pörttjäöraž[dem.], Feät/ Laautazčio'lj, Iirišk'/ Kuädamacc, Iirška/ Maa33laapp, Iirška/ Macejeä'gğ, Kue'sm/ Kuädaluht, Mit-ri/ Kue'ttnjargg, Määšš/ Ää'gğeskue'33, Paavla/ Pörttvääraž[dem.], Semna Vää'ska/ Pörttvääraž[dem.].*
 5. Määriteosa ilmaisee suhdetta toiseen/toisiin paikkoihin: *Ķiōkkvää'r/ Vuälgažvää'rr, Määrjääura/ Liettlaapp, Ođdmue'tk/-Ķee'mesvää'rr, Ru'vddvää'r/ Luhtlaapp, Ähššlubbäl/ Liettlaapp, Ää'gğesjeä'gğ/ Luhtlaapp.*
 6. määriteosa ilmaisee muuta perusosan ominaisuutta: *Čiņņlōs/ Maanj[iķ]-jäu'rr, Čiņņlōs/ Ru'vddjäu'rr, Čiņņlōs/ Vōhssjäu'rr, Čiņņlōs/ Värttjäu'rr, Goorsāk'/ Pörttvää'rr, Kā'sķķ/ Ru'vddjäu'rr, Kā'sķķ/ Vōhssjäu'rr, Kā'sķķ/ Värttjäu'rr, Pörtt/ Maanj[iķ]jäu'rr.*
- E. Äänteellisesti mukailtun lainaelementin sisältävät hybridinimet
2. Kaksiosaiset nimet: *Sagorn/jääuraž[dem.].* Karl Nickulin (1934: 65: 1058) mukaan nimen määriteosa on äänteellinen mukaelma venäjänkielisestä ilmauksesta (*за-озерное [озеро]* 'palanut [järvi]'). Janne Saarikivi³¹⁵ on ehdottanut uskottavampaa tulkintaa, jonka mukaan nimen alkuosa palautuisi venäjänkieliseen ilmaukseen: *за горню [озеро]* 'vuorentaka(inen) [järvi]'. Tämä tulkinta sopii myös täydellisesti paikan topografiaan, sillä järvi sijaitsee alueen pääjärveen Pá'jj Äkkjäu'riin eli Ylä-Akkajärveen nähden pienen vaaran takana. Perinne liittää nimen ortodoksisiin erakkomunkkeihin.
- F. Merkitykseltään hämärät tai tuntemattomat nimet
1. Yksiosaiset nimet:

Cuâzzaž. Nimessä on deminutiivijohdin. Nimen merkityksestä ei ole tietoa (esim. T. I. Itonen 1948: II: 522). Matti Sverloff (2003) käyttää nimestä suomenkielistä rinnakkaismuotoa *Suopää*, mutta se ei ole vakiintunut nimi.

Lått. Nimen merkityksestä ei ole tietoa. Suomenkielinen rinnakkaisnimi on *Lutto*.
 2. Kaksiosaiset nimet:

Aanad/vääraž[dem.]. Nimen määriteosan merkityksestä ei ole tietoa.

Cuâzz/jääuraž[dem.]. Nimen määriteosan merkityksestä ei ole tietoa. Vertaa edellä olleeseen nimeen *Cuâzzaž*.

Cuōigg/jääuraž[dem.]. Nimen määriteosan merkityksestä ei ole tietoa.

Ka'ttje'ttem/sijdd, Ka'ttje'ttem/sijddsâ'jj. Nimien määriteosan merkityksestä ei ole varmaa tietoa. Karl Nickulin (1934: 43: 264) mukaan nimen perustana on sana *ka'tt* 'alushousut, kaatit', josta on johdettu deverbaalinen nomini *ka'ttje'ttem* 'housujen alaslasku'. Pekka Sammallahti (suullinen tiedonanto 2004) on huomauttanut, että kyseessä voi olla myös lyhennyt karitiiviadjektiivi *ka'ttje'ttem[es]* 'housuja alas laskematon'. Janne Saarikivi³¹⁶ on ehdottanut, että nimi voisi liittyä karjalankielisissä

315. Henkilökohtainen tiedonanto syyskuussa 2013.

316. Henkilökohtainen tiedonanto syyskuussa 2013.

paikannimissä esiintyvään nimeämismallin *Kaatiojärvi*, jota on käytetty kaksihaaraisten järvien nimeämiseen, kuten Suomessa esimerkiksi *pöksynhaara*-alkuisia nimiä. Tämän vanhan kyläpaikan vieressä oleva järvi ei kuitenkaan ole kaksihaarainen. Sen sijaan pieni laakso, jossa *Ka'ttje'ttem/sijddsâ'jj* ja sen viereinen järvi sijaitsevat on. Tämä tukee Saarikiven ehdotusta.

Kolggmâs/jokk, *Kolggmâs/jäu'rr* ~ *-luubbâl*, *Kolggmâs/vää'rr*. Nimien määriteosan merkityksestä ei ole varmaa tietoa. Karl Nickul (1934: 46: 376) liittää määriteosan sanoihin *kolgsted* 'pyytää kulleverkolla' ja *kolggmâs* 'vuotama, virtaama', jotka on johdettu verbistä *kolggâd* 'valua, virrata'. Matti Sverloff (2003) käyttää *Kolggmâs/vää'rrin* suomenkielisenä rinnakkaisnimenä *Virtausvaara* nimeä, mutta se ei ole vakiintunut nimi.

Kuânj/jokk. Nimen määriteosan merkityksestä ei ole tietoa ja muotokin on hieman epävarma.

Kâi'gğ[es]/Kaigg[as]/jääuraz[dem.]. Nimen määriteosan merkityksestä tai muodosta ei ole varmaa tietoa. Karl Nickul (1934: 41: 210) antaa kaksi vaihtoehtoa: *Kâi'gğes* 'kalpea, haalistunut, kauhtunut' ja *Kaiggas* 'töllistelijä'.

Laa'den/vääraz[dem.]. Nimen määriteosan merkityksestä ei ole varmaa tietoa. T. I. Itkosen (1958: II: 986) mukaan nimen arvellaan liittyvän sanaan *laatt* : *laad* 'latu' : ladun'.

Õstas/njargg. Nimen määriteosan merkityksestä ei ole varmaa tietoa. T. I. Itkonen (1958: II: 1000) vertaa sitä verbiin *õstad* 'ehtiä'.

Pelds/jääuraz[dem.]. Nimen määriteosan merkityksestä ei ole varmaa tietoa. Karl Nickul (1934: 60: 884) liittää nimeen sanat *peâldsted* 'heittää, nakata; lyödä palloa', *pie'ldded* 'purkaa, hajottaa (esim. rakennus); täyttää ammuttu lintu kuvalla metsästämistä varten' ja *spieiddas* 'kantamaton hanki, ohut jääkuori, mikä pakottaa poron nostamaan jalat suoraan ylös'.

Puâ'des/jäu'rr. Nimen määriteosan merkityksestä ei ole tietoa.

Reğğ(a)z/jäu'rr. Nimen määriteosan merkityksestä ei ole tietoa. Matti Sverloff (2003) käyttää suomenkielistä rinnakkaisnimeä *Rengasjärvi*, mutta se ei ole vakiintunut nimi.

Riibb/jeä'gğ. Nimen määriteosan merkityksestä ei ole tietoa.

Rovssel/jäu'rr. Nimen määriteosan merkityksestä ei ole tietoa.

Šetka/luubbâl. Nimen määriteosan merkityksestä ei ole varmaa tietoa. T. I. Itkonen (1958: II: 1019) vertaa määriteosaa pohjoissaamen verbeihin *šeatkut* 'ruhjoa, rusikoida, survoa', *šeatkkastit* 'tallata, musertaa, rusementaa'.

Tressel/jääuraz[dem.] ~ *-jäu'rr*. Nimen määriteosan merkityksestä ei ole tietoa. Alun kaksoiskonsonantti viittaa laina-alkuperään.

Ä'kkmâä'nn ~ *Ä'kkmâä'n/jäu'rr*. Nimestä on kaksi varianttia yksiosainen ja kaksiosainen, jossa määriteosa on genetiivissä. Ensimmäinen nimi ja toisen nimen määriteosa merkitsee sanatarkasti akan munaa. Nimeämisperuste on täysin epäselvä. On hyvin mahdollista, että kyseessä on uusi tulkinta jostain hämärtyneestä nimelementistä.

Ääddar ~ *Ääddar/jokk*, *Ääddar/jäu'rr*, *Ääddar/vää'rr*. Ensimmäisen nimiparin jälkimmäinen nimi on epeksegeettinen. Nimien määriteosan merkityksestä ei ole tietoa (esim. T. I. Itkonen 1948: II: 522).

4.6. Muita rakennepiirteitä

4.6.1. Äänteelliset muutokset ja vaihtelu

Lyhentymisilmiöitä

Tutkittujen paikannimien äänteellinen vaihtelu tulee esille lähinnä erilaisina lyhentymisilmiöinä. Tapahtuneet lyhentymisprosessit ovat kaikissa kielissä pääosin samanlaisia kuin muussakin, etenkin puhutussa, kielessä tapahtuvat lyhentymisprosessit. Ne eivät kuitenkaan ole kaikissa tutkituissa kielissä samanlaisia. Seuraavassa käsittelen useammassa kielissä esiintyvistä lyhentymisilmiöistä loppuheittoa sekä pohjois- ja inarinsaamen heikosta sanapainosta johtuvaa osittain epäsäännöllistä lyhentymistä. Lisäksi tarkastelen vain yksittäisissä kielissä esiintyvistä lyhentymisilmiöistä: inarinsaamen yhdyssanojen määräiteosien säännönmukaista lyhentymistä, pohjoissaamen *largo–allegro* -vaihtelusta johtuvaa lyhentymistä sekä etelä- ja koltansaamen sisäheittoa ja muita lyhentymisilmiöitä. Edellä on jo käsitelty ellipsiä sekä eteläsaamessa esiintyvää vapaata vaihtelua yksi–kaksiosaisien nimien osalta.

Loppuheitto

Loppuheitto tarkoittaa, että yhdyssanan määräiteosan tai useampien määräiteosan nimielementtien lopusta on kadonnut vokaali, joka siellä tavallisesti on sanan esiintyessä itsenäisenä. Tämä ilmiö on tavallisin puhekielessä, mutta osassa kielistä ilmiö on hyväksytty osaksi normitettua kirjakieltä. On kuitenkin syytä huomata, että osassa nimiä, joissa esiintyy loppuheittoa, pois heittynyt vokaali lausutaan erityisen huolellisesti äännettäessä. Kyseessä on siis tavallisesti vapaata vaihtelua edustava ilmiö. Ilmiö esiintyy tutkituista kielistä etelä-, pohjois- ja inarinsaamessa. Koltansaamessa kaikkien sanojen viimeisten tavujen vokaalit ovat säännönmukaisesti kadonneet tai lyhentyneet ylilyhyiksi äänneiksi, joita ei huomioida kirjoituksessa. Ilmiö on siis koltansaamessa systeeminen eikä sitä voida laskea loppuheitoksi.

Inarinsaamessa loppuheitto on hyvin tavallinen ilmiö, joka sallitaan puhekielen lisäksi myös tietyissä rajoissa kirjoitetussa kielessä. Esimerkiksi yhdyssanan määräiteosan loppuvokaalin heittyminen pois hyväksytään, mutta puhekielessä tavallinen perusosien loppuvokaalin heittyminen ei ole muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta kirjakielessä suositeltava tapa.³¹⁷ Koska ilmiö on hyvin tavallinen, aikaisempi huomautus vapaasta vaihtelusta ei koske kaikkialta osin inarinsaamea, koska loppuheitottomat muodot voidaan kokea oudoiksi tai jopa virheellisiksi. (Morottaja 2007a: 20; Olthuis 2000: 18.) Matti Morottaja (2007a: 20) käyttää loppuheitteisistä muodoista nimitystä nopea- eli *allegromuoto* ja niiden täydellisistä muodoista nimitystä pitkä- eli *largomuoto*, mutta laskee

317. Esimerkiksi postposition edellä on loppuheittoa käytetty myös kirjakielessä.

samaan ryhmään myös muunlaisia puhekielessä esiintyviä lyhentymisilmiöitä, kuten sisäheittoa.

Loppuheiton yleisyys inarinsaamassa kuvastaa varmasti osaltaan sitä historiallista kehitystä, jonka tuloksena muissa itäsaamelaisissa kielissä loppuvokaalit ovat kadonneet tyystin. Samaan asiaan liittyyneekin, että määriteosana olevan sanan konsonantistossa tapahtuu muutoksia, lyhentymistä tai pidentymistä, kun loppuheitto tapahtuu kaksitavuisten määriteosien jälkitavussa siten, että tavuraja siirtyy. Frans Äimä (1918: 57–60, 94–100) ja Erkki Itkonen (1946: 55) liittävät ilmiön nopeaan puhumiseen eikä ilmiölle voi Äimän mukaan esittää tarkkoja sääntöjä, mutta ilmiö on hyvin tavallinen.

Oman aineistoni näkökulmasta loppuheitto koskee kaikkia aineistossa esiintyviä inarinsaamen toisen tavun lyhyitä vokaaleja (*â, á, e, i, u*) paitsi *o*:ta. Pitkät vokaalit sen sijaan säilyttävät kvantiteettinsa eivätkä katoa. Loppuvokaali *o* on aineistossa melko harvinainen ja osassa tutkimusaineistoa esiintyy sellaisissa sanoissa, joissa yksikön nominatiivin ja genetiivin yhtenä erona on toisen tavun *o*:n pituus. Esimerkiksi sanassa *puško* 'hauki' yksikön nominatiivi lausutaan [*puško*] ja yksikön genetiivi [*puškô*]. Tavallisimmin aineiston nimissä näyttäisivät heittyvän pois *â* ja *i*, kuten esimerkiksi nimissä *Kiäinuluht[â]/pottâ* ja *Viälmäänjäälm[i]/njargâ*. Loppuheittoa näyttäisi esiintyvän yhtä paljon sekä nominatiivi- että genetiivimuotoisissa määriteosissa. Aineisto ei valitettavasti anna luotettavaa kuvaa siitä, onko loppuheitto yleisempi vokaalialkuisen perusosan edellä, koska sellaisia perusosia on hyvin vähän.

Erityisen tyypillistä loppuvokaalin katoaminen vaikuttaa inarinsaamassa olevan kaikkein yleisimmässä maastoappellatiiveissa, kuten *luohtâ*, *njälmi* ja *vääri*, joiden kohdalla loppuheitto ei aiheuta tulkinnallisia ongelmia. Loppuheittoa ei sen sijaan näyttäisi esiintyvän sellaisissa nimissä, joiden tulkinta vaikeutuisi tai muuttuisi nimielementin loppuvokaalin katoamisen seurauksena. Toisaalta ilmeisesti juuri harvinaiseksi käyneiden sanojen loppuvokaalien heittyminen on muiden lyhentymäilmiöiden lisäksi ollut yhtenä tekijänä, joka on johtanut nimien merkityksen vähittäiseen hämärtymiseen.

Loppuheitto on melko yleinen myös pohjoissaamassa, etenkin sen itäisissä murteissa. Kuten edellä on jo todettu, on monilla kolmitavuisilla ja sitä pidemmillä sanoilla olemassa itämurteissa lyhentynyt konsonanttiloppuinen yksikön genetiivimuoto. Näiden muotojen ero suhteessa täydellisiin muotoihin on, että sanaan tavallisesti kuuluva loppuvokaali on heittynyt pois. Loppuvokaalin katoaminen voi myös aiheuttaa muutoksia viimeiseksi jääneessä konsonantissa, sillä osa pohjoissaamen konsonanteista ei voi esiintyä sanan tai yhdyssanan määriteosan lopussa. Näin esimerkiksi elementeistä *Njargasaz[a.y.gen.] + johka* syntyy nimi *Njargasâ/johka*, jonka määriteosa on ulkomuodoltaan identtinen nominatiivimuodon kanssa. (K. Nielsen 1920: 12; Rautio Helander 1991: 81.)

Loppuheitto koskee myös kaksitavuisia sanoja. Tyypillisimmin määriteosan loppuvokaali katoaa silloin, kun perusosa on vokaalialkuinen. Aineistossa esiintyviä poisheittyviä vokaaleja ovat *a*, *e* ja *o*, joista *e* on useimmiten lyhentynyt vokaalista *i* ja *o* vokaalista *u*. Tätä largo–allegro -vaihtelusta johtuvaa

lyhentymistä käsitellään tarkemmin myöhemmin omassa alaluvussaan. Loppuheittoa vaikuttaisi esiintyvän tavallisimmin nominatiivimuotoisissa määriteosissa. Esimerkkejä loppuheitosta on nimissä *Borgebeask[a]/ávži*, *Cagg[e]/oaivi* [*< caggi*] ja *Stohp[o]/aláš* [*< stohpu*].

Eteläsaamen kielelle on yleisesti ottaen tyypillistä jälkitavujen kulumattomuus: ne ovat monesti hyvin lähellä niitä kantasaamelaisia asuja, joita kielihistoriallisissa rekonstruktioissa esitetään. Tutkimissani paikannimissä esiintyy kuitenkin jonkin verran loppuheittoa määriteosissa. Loppuheittoa esiintyy sekä kaksi- että useampielementtisissä nimissä, mutta se koskee ainoastaan *e*-loppuisia sanoja, kuten esimerkiksi nimissä *Noerht[e]/áelkie*, *Raavt[e]/jabpe* ja *Áábper[e]-vijkken/gáetieh*. Joillakin nimillä on kaksi varianttia, kuten *Falhke/jabpe* ~ *Falhk/jabpe*. Tällaisten nimien määriteosat on aina tulkittava nominatiivimuotoisiksi, koska niistä puuttuu genetiivin tunnus *-n*.

Pohjois- ja inarinsaamen heikosta sanapainosta johtuva lyhentyminen

Pohjois- ja inarinsaamen vähintään kolmielementtisissä yhdyssanoissa ja etenkin paikannimissä keskimäinen tai keskimäiset nimielementit lyhentyvät tavallisesti voimakkaasti. Lyhentyminen tapahtuu sellaisissa määriteosan genetiivi- tai nominatiivimuotoisissa kaksitavuisissa nomineissa, jotka ovat painottomia tai joilla on vain heikko sanapaino. Tällaisia ovat tavallisimmin useampielementtisen määriteosan jälkimmäiset sanat. Tämä koskee useimmiten sellaisia paikannimiä, joiden määriteosa on toinen paikannimi. Määriteosan lopussa olevat tavallisimmat maastoappellatiivit lyhenevät aina ja yleensä säännönmukaisesti, mutta harvemmin esiintyvät sanat voivat lyhetä epäsäännöllisesti, jolloin myös niiden merkitys tavallisesti alkaa hämärtyä. Lyhentymisessä kaksitavuisen sanan jälkitavu tavallisesti katoaa kokonaan tai osin ja ensimmäisen tavun vokaalisto ja/tai keskustkonsonantisto lyhenevät ja/tai muuttuvat. Esimerkiksi saP *Beahcelah/johka* ~ *Beahcel/johka* (*< Leahki : leagi*), Njiljohmoh/várri (*< johkamohkki*) ja saI *Amnâsmuor/roto*³¹⁸ (*< muorâ*). (A. Aikio 2007b: 173–174; Rautio Helander 1991: 82; Sammallahti 2002: 100.)

Tällainen heikosta sanapainosta johtuva lyhentyminen tunnetaan ilmiönä hyvin pohjoissaamen osalta. Inarinsaamen osalta asiaa ei ole systemaattisesti tarkasteltu, mutta se vaikuttaa pääpiirteissään seuraavan samoja sääntöjä kuin pohjoissaamessa. Koska tutkimusaineistoni on Pohjois-Inarista, on mahdollista, että ilmiö on täällä pohjoissaamen vaikutuksesta tavallisempi kuin muualla Inarissa. Kotimaisten kielten keskuksen Nimiarkiston kokoelmissa olevien tarkasti litteroitujen paikannimien ja Ilmari Mattuksen (2011) kanssa käymäni keskustelun perusteella tällaiset muodot eivät selity pelkästään loppuheiton ja inarinsaamen yhdyssanojen määriteosien säännönmukaisen lyhentymisen perusteella, sillä näissä muodoissa myös keskustkonsonantisto on lyhentynyt pitkistä tai puolipitkistä äänneistä lyhyiksi tai puolipitkiksi, vaikka niiden

318. Huomaa, että sanan *muorâ* puolipitkä *r* on lyhentynyt lyhyeksi *r*:ksi.

monissa loppuheittoisissa muodoissa pitäisi itse asiassa pidentyä (E. Itkonen 1946: 55; Äimä 1918: 57–58).

Tämän tutkimuksen puitteissa ei ole mahdollista selvittää koko tätä ilmiötä eikä sen esiintymisen säännönmukaisuutta, mutta sen olemassa olosta inarinsaamassa kertovat appellatiiviset esimerkit [*košksüörm-vüöps̄i*]³¹⁹ < *koskâ* + *suormâ* [*süörm^A*] + *vyepsi* 'keskisormivaaksa, peukalon ja keskisormen välinen mitta' (Äimä 1918: 90), [*nuuŕ^tBot^tlūŕ^oūD^t*] < *nyeti* + *pottâ* [*poŕt^{cA}*] + *lyevdi* 'nuotanperälauta' (Äimä 1918: 92), /moónŕžuppkeštiljá/ < /moónâcuppkečtiljá/ < *moonjâšub* + *keeci* + *tiljá* (E. Itkonen 1992: 277, 279) sekä huudahdukset [*ěä^onam-āⁱ*] 'äitini hei!', vertaa [*ěä^dnnam*] 'äitini' ja [*ěä^otšam-āⁱ*] 'isäni hei!', vertaa [*ěä^otšam*] 'isäni' (Äimä 1918: 107). Aiheen tarkempaa selvittämistä hidastaa myös, ettei riittävän tarkasti litteroituja esimerkkejä tällaisista vähintään kolmielementtisistä nimistä tai appellatiiveista ole kovin helppoa löytää.

Pohjoissaamassa paikannimien keskiosat lyhenevät tavallisesti yhden tavun mittaisiksi, mutta voivat kulua jopa yhden ainoa äänteen mittaisiksi. Tällöin niiden merkitys on jo tavallisesti täysin hämärtynyt. Esimerkiksi pohjoissaamen paikannimissä esiintyy nimielementit *-(a)š-*, joka on lyhentynyt sanasta *ávži* ja *-l-*, joka on lyhentynyt sanasta *oalgi* tai tutkimusaineistossa esiintyvää *-l-*, joka on lyhentynyt sanasta *leahki*. (A. Aikio 2007b: 174; K. Nielsen 1920: 18.) Inarinsaamassa yhden äänteen mittaiseksi kulumista ei omasta aineistostani sekä satunnaisista muista esimerkeistä teytyjen havaintojen mukaan tapahdu, vaan prosessi näyttäisi pysähtyvän yhden tavun mittaisiin yksiköihin. Systemaattista tutkimusta laajemmalla aineistolla en ole kuitenkaan tehnyt.

Lyhentyneistä keskiosista on usein mahdotonta sanoa, ovatko ne lyhentyneet nominatiivi- vai genetiivimuodosta. Myöskään nimien käyttäjät eivät tavallisesti pysty tätä varmasti sanomaan. Samuli Aikion tekemän tutkimuksen mukaan lyhentyneet keskiosat ovat jokseenkin aina genetiivimuotoisia, mutta myös joitakin nominatiivimuotoisia esiintyy. Jos määriteosa on paikannimi, se on pohjoissaamassa Nielsenin mukaan aina ja Rautio Helanderin mukaan tavallisesti genetiivissä. (S. Aikio 2014³²⁰; K. Nielsen 1920: 16–17; 1926: 295, 298; Rautio Helander 1991: 80.) Edellä esitetty koskee nimenomaan pohjoissaamea, jossa ilmiö on katsottava säännönmukaiseksi muutokseksi. Inarinsaamassa ilmiö on mielestäni laskettava vapaan vaihtelun piiriin, sillä monilla tällaisilla nimillä on myös lyhentymätön variantti.

Pohjoissaamassa on lisäksi mahdollista, että kolmitavuisten ja supistumasanojen yksikön genetiivi korvataan nominatiivin lyhentyneellä muodolla, kuten esimerkiksi *giera* eikä odotuksenmukainen *gierraga*, *suolo* tai *suol* eikä *sullo* (K. Nielsen 1920: 10). Toisinaan voi kaksielementtisenkin nimen määriteosan toinen tavu kadota kokonaan, kuten esimerkiksi nimessä *Luo/várri* (vrt. samassa nimipesueessa oleva *Luobas/jávrrit*) (Svonni 1994: 27).³²¹

319. Vertaa [*košksüörm-vüöps̄i*] (E. Itkonen 1989: 454).

320. Samuli Aikio (2014) korjaa aikaisemmin (1999: 150) esittämänsä kantaa, jonka mukaan lyhentymämuodot ovat aina genetiiviasuisia eli genetiivimuotoisia.

321. Vrt. Dálvadasin nimistöissä nimiin *Mádjohka* ~ *Máijohka* < ? *Mádjitjohka* ja *Rásjohka* < *Rássejohka*.

Pohjoissaamen tutkimusaineistossa esiintyvät lyhentyneet nimielementit ovat: *-bai* < *boadnjá* (Sammallahti 2002: 100), *-boh* < *bohki*, *-giedd* < *gieddi*, *-goah* < *goahhti*, *-joh* ~ *-jo* ~ *-ja* < *johka*, *-leah* ~ *-lah* ~ *-l* < *leahki*, *-moh* ~ *-mo* ~ *-mah* < *mohkki*, *-njálm* < *njálbmi*, *-nuor* ~ *-nar* < *nuorri*, *rás-* < *rássi*, *-sai* < *sadjj* ja *-vár-* < *várri*.³²²

Inarinsaamen aineistossani lyhentyneitä muotoja ovat *-čuálm-* < *čuál'mi* tai *čuálm*, *-juv-* < *juuvâ*[y.gen.], *-jävr-* < *jávri* tai *jäävri*, *-kedg-* < *kedgi* tai *keedgi*, *-muor-* < *muorâ* tai *muorâ*, *-sai-* < *saje* tai *saje*, *-uáiv-* < *uái'vi* tai *uáivi* ja *-vär-* < *vääri* tai *vääri*.³²³

Inarinsaamen yhdyssanojen määriteosien säännönmukainen lyhentyminen

Inarinsaamessa yhdyssanojen nominatiivimuotoinen alkuosa lyhentyy useimmiten aina niin sanottuun lyhentymätyyppiin. Tällöin määriteosan ensitavun pitkä vokaali lyhenee lyhyeksi vokaaliksi ja diftongi lyhenee muuttuen alkupainoisesta loppupainoiseksi. Konsonantisto pysyy samanlaisena, ellei jälkitavun vokaali heity aiheuttaen edellä mainittuja muutoksia. Esimerkiksi kun sana *kuáti* 'kota' liitetään sanaan *njárgá* 'niemi' lyhenee määriteosa muotoon *Kuá'ti/njárgá* 'Kotaniemi'. Samoin kun liitetään yhteen sanat *juuhâ* 'joki' ja *termi* 'törmä' lyhenevät määriteosan ensitavun vokaalit ja tuloksena on *juhâ/termi* 'jokitörmä'. (E. Itkonen 1946: 55; Olthuis 2000: 18; Äimä 1918: 94–100.) Inarinsaamen nominivartaloiden lyhentyminen koskee myös yhdyssanamuotoisia paikannimiä. Esimerkiksi nimissä *Čáháligjävr/juuvâš* 'Maahisjärvenjoki[dem.]' ja *Njálm/povváás*[dem.] '(Joki)suunkapeikko' määriteosa on lyhentynyt eikä sijamuotoa voi sen takia kirjoitetussa asussa varmasti määritellä nominatiiviksi tai genetiiviksi. Määriteosan muoto on kuultavissa ääneen lausutusta nimestä, koska nominatiivi- ja genetiivimuotojen konsonantiston ja joskus myös toisen tavun vokaalin ääntäminen eroavat toisistaan. Usein jälkitavun vokaali on kuitenkin heittynyt pois.

Myös genetiivimuotoiset määriteosat lyhenevät, mutteivät yhtä säännönmukaisesti kuin nominatiivimuotoiset, varsinkin jos määriteosana ei ole paikannimi. Syynä on mahdollisesti se, että ensitavun pitkä vokaali on genetiivimuodon keskeinen ja selkeimmin kuultava tunnusmerkki. Jos sijamuotojen ero näkyy ja kuuluu selvästi myös konsonantistossa, etenkin sen kvaliteetissa, on ensitavun vokaalisto tavallisesti lyhentynyt, muttei aina. Esimerkiksi nimessä *Čovč/juuhâ* 'Syksynjoki' määriteosan konsonantisto kertoo selvästi sanan sijamuodon (*čohčâ* : *čoočâ* 'syksy : syksyn'), joten vokaalisto on voinut lyhentyä. Nimessä *Vuoll Aailâ/láássás*[dem.] 'Ollin Ailan kari'³²⁴ määriteosan genetiivimuotoisuus

322. Lisää vastaavia nimielementtejä esittelevät K. Nielsen (1920: 17), Rautio Helander (1991: 82) ja Sammallahti (2002: 100).

323. Lihavoitu j sekä lihavoidut ja alapisteellä merkityt v ja r tarkoittavat puolipitkiä äänteitä. Sanoissa *juuvâ*, *muorâ*, *saje* ja *vääri* puolipitkä konsonantti lyhenee lyhyeksi.

324. Nimen *Vuoll Ailâ* odotuksenmukainen muoto olisi *Vuollij Ailâ*, mutta jostain syystä kaksiosiaisten sanojen ensielementtien konsonantisto usein pitenee loppuheiton yhteydessä siten, että odotuksenmukaisen genetiivin sijalla onkin äänneasultaan lähellä nominatiivimuotoa oleva muoto, joka kyllä tulkitaan genetiiviksi. Kuten edellä on todettu, tämä liittyy tavurajan siirtymiseen. Katso tarkemmin E. Itkonen (1946: 55)

ei käy ilmi konsonantismin kirjoitusasusta eikä kvaliteetista, mutta kuuluu konsonantiston pituudessa /ajl̥ā : ājl̥ā/. Siitä huolimatta ensitavun vokaalisto on lyhentymätön.

Erityisesti henkilönnimen sisältävissä määriteosissa on monesti lyhentymätön vokaalisto, vaikka sijamuoto kävisi ilmi konsonantiston laadustakin, kuten esimerkiksi nimessä *Haanu/keđgi* 'Hannunkivi' (*Hannu* : *Haanu* 'Hannu : Hannun'). Ilmeisesti ihmisten kohdalla genetiivisyyden osoittaminen on niin keskeinen piirre, että sen ilmeneminen on haluttu varmistaa moninkertaisesti. Myös muunlaisia määriteosia esiintyy lyhentymättömässä genetiivimuodossa, mutta ne ovat selvästi harvinaisempia. Tällainen nimi on esimerkiksi *Kuumpi/jeggi* 'Sudensuo', jossa genetiivimuotoisen määriteosan ensitavun vokaalisto ei ole lyhentynyt, vaikka myös konsonantisto on genetiivissä erilainen kuin nominatiivissa (*kumppi* : *kuumpi* 'susi : suden').

Mielenkiintoinen piirre on, että vastaavanlaista lyhentymistä näkyy myös muutamissa koltansaamen aineiston paikannimissä. Omassa aineistossani tämä ilmiö on havaittavissa nimissä *Pä'nnkä'čĕĕm/laapp* 'Hampaanpurentapaja' (*pää'nn* : *pää'n* 'hammas : hampaan') ja *Vä'rr/peälaz̥*[dem.] 'Vaarapuolinen' (*vää'rr* : *vää'r* 'vaara : vaaran'). Kummankaan näistä sanoista en ole löytämiäni esimerkkien valossa havainnut lyhentyvän muiden yhdyssanojen määriteosina. Sen sijaan esimerkiksi sanassa *pâ'sspei'vv* 'pyhäpäivä' (*pää'ss* : *pää's*) tapahtuu vastaavanlainen lyhentyminen.

Pohjoissaamen morfofonologisesta largo–allegro -vaihtelusta johtuva lyhentyminen

Pekka Sammallahti (2002: 17–22) kuvaa äänneopissaan pohjoissaamessa esiintyvää morfofonologista vaihtelua, josta hän käyttää nimitystä largo–allegro -vaihtelu.³²⁵ Se on ilmiö, jossa tavallisesti toisen tavun pitkät vokaalit (/aa/, /ää/, á, i, u) lyhenevät korvautuen lyhyillä vokaaleilla (a, e, o) ja ensitavun vokaalisto muuttuu alkupainoisesta loppupainoiseksi eli lyhenee. Pidempivokaalistoinen sana on niin sanottu largomuoto ja lyhentynyt puolestaan allegromuotoinen. Paikannimien osalta ilmiö tulee tyypillisimmin esille yhdyssanoissa, joissa määriteosa lyhenee perusosan edellä, kuten esimerkiksi nimessä *Luovve/maras* < *luovvi* '(säilytys)lava' + *maras* 'koivikkoinen vaara'. Largo–allegro -vaihtelu ei ole kaikissa tapauksissa säännönmukaista, vaan largo- ja allegromuodot voivat kuulua vapaan vaihtelun piiriin, kuten nimessä *Stálu/leakšá* ~ *Stálo/leakšá* 'Staalonsuolaakso'. Joillakin sanoilla ei välttämättä edes ole allegromuotoa. Toisaalta joidenkin appellatiivien largo- ja allegromuodoille on kehittynyt jo toisistaan eroavat merkitykset.

Kaisa Rautio Helanderin (1991: 81–82) mukaan pohjoissaamen yhdyssanojen määriteosille tyypillinen allegrolyhentyminen ei ole säännönmukaista

ja Äimä (1918: 57–58).

325. Sammallahti on selittänyt omaksuneensa termit musiikkiteiden puolelta analogioina. Largo on musiikin tempomerkintä, jonka merkitys on 'hitaasti, leveästi, laahaten'. Allegro puolestaan tarkoittaa 'nopeasti'. Nämä termit kuvastavat Sammallahtella ääntämisen tapaa: largomuodot ääntyvät hitaasti ja huolellisesti, allegromuodot nopeasti ja ääniteitä lyhentäen.

paikannimissä. Asiaa on kuitenkin tutkittu vähän. Hänen mukaansa vaikuttaa siltä, että määriteosa lyhenee largomuodosta allegromuotoon ainakin sellaisissa paikannimissä, joiden määriteosana olevan nominatiivimuotoisen nominin konsonantisto on vahvimmassa eli kolmannessa asteessa. Jos määriteosa on genetiivissä, niin joillain murrealueilla määriteosa on allegromuodossa, mutta toisilla taas useimmiten lagromuodossa. Koska largo–allegro -vaihtelu on melko uusi ilmiö pohjoissaamassa, vaihtelee ilmiön yleisyys paikannimissä ja muissakin yhdyssanoissa alueittain suuresti.

Eteläsaamen sisäheitto- ja muut lyhentymäilmiöt

Eteläsaamen aineiston paikannimissä ilmenee erilaisia sisäheitto- tai supistumailmiöitä, jotka koskevat määriteosaa. Tyypillisin on eteläsaamen kielihistoriasta tuttu *e*-äänteen ja muiden lyhyiden vokaalien katoaminen painottomissa jälkitavuisissa konsonanttien välisestä asemasta, jolloin myös tavumäärä vähenee usein yhdellä (esim. Bergsland 1992: 8).³²⁶ Hasselbrinkin (1973: johdanto 4–5) mukaan tämä liittyy varsinkin pitkiin sanoihin, sanapainon siirtymiseen tai katoamiseen, jotka puolestaan liittyvät nopeaan, sanoja yhteen sitovaan puheeseen. Esimerkiksi johdetut kolmitavuiset attribuuttimuodot pyrkivät kaksitavuiseen asuun, kuten nimessä *Geartohk[e]s/johke* ~ *Geartog[e]s/johke*. Samoin *e* pyrkii katoamaan pitkien nimien määriteosissa ennen genetiivin päätettä, kuten nimessä *Vaahtafeell[e]n/giedtie* 'Kastiketunturinkenttä' ja *Sjkeabpor[e]n/njuenie* 'Sjkeabporenokka'. Sama ilmiö kuuluu ääninauhoilla (esim. Dorra – Rensberg – Willenfeldt 1970b) myös kun ruotsinkielisiä nimiä käytetään saamen kielen keskellä: esimerkiksi *Funäsdalen* ääntyy /*fuunsDaall^en*[y.ill.], *fuunsDaallsne*[y.iness.]/

Epäsäännöllisempäänkin lyhentymistä ilmenee. Silloin erityisesti pitkistä määriteosista pyritään pudottamaan tavu tai sen osa pois siten, että tavuluku pienenee, kuten esimerkiksi nimissä *Dalvesen/jaevrie* > *Dalves/jaevrie* 'Tunturinlaenjärvi' ja *Sjkeabporen/jaevrie* > *Sjkeabpen/jaevrie* 'Sjkeabporenjärvi'. Juuri nämä dokumentoidut lyhentymäilmiöt pistävät epäilemään, olisivatko ne muutamat muodostustavaltaan muista poikkeavat pitkät nimet, kuten *Krööntjäänn/baahka* 'Vihreälampijyrkänne' tulkittava täydellisinä muotoon *Krööntjäännen/baahka* 'Vihreälammenjyrkänne'. Tämä ilmiö koskee myös lyhyitä yksiosaisia nimiä, kuten *Kraavhpije* ~ *Kraavhpuo* ~ *Kraavhpe* 'kukkulainen tai kuoppainen maasto' ja *Vigele* ~ *Vigle*, mutta erityisesti pidemmät yksiosaiset nimet tuntuvat hakevan lyhyempää varianttia, kuten nimi *Praahterijje* ~ *Praahterje* ~ *Praahtrijje* ~ *Praahtrije*. Epäsäännöllisen lyhenemisen todennäköisyyttä lisää mitä ilmeisimmin se, että nimen merkitys on hämärtynyt tai tuntematon.

Jonkinlaista foneettista lyhenemistä edustanee myös se, että vokaalit *a* ja *o* pyrkivät muuttumaan toisessa tavussa *e*-vokaaliksi tai ainakin vaihtelemaan sen kanssa. Tästä esimerkit ovat nimissä *Preannahke*¹ ~ *Preannehke*¹ ja *Preanna* ~

326. Vrt. esimerkiksi yksitavuisiksi muuttuneet monikkomuodot: *tjääanne* : *tjäännh* 'lampi : lammet'.

Preanne 'palomaa' + johdin *-hke* ~ *-ge* 'jonkinlainen' sekä jo edellä olleessa nimesä *Geartohks/beehtje* ~ *Geartehks/beehtje*. Yhdyssanojen yhteydessä voi jonkinlaisia lyhentymistä tapahtua myös ensimmäisessä tavussa: Hasselbrinkin (1973: 154) mukaan määräiteosa *preenne-* on todennäköisesti sanan *preanna* lyhentynyt yhdyssanamuoto.

Joskus yhdyssanojen lyheneminen ja äänteiden katoaminen koskee myös perusosaa. Siksi on syytä olettaa, että esimerkiksi *-gäetie* 'kota' -loppuiset kesäkylien nimet ovat alun perin olleet muodossa *gäetieh* 'kodat', mutta lopun monikon nominatiivin tunnus *-h* on joko kadonnut tai siinä määrin heikko, että se on hyvin vaikeaa kuulla ja se on jäänyt nimestäjältä huomaamatta. Tällainen selitys on myös merkityksen kannalta looginen. Joillain tällaisilla nimillä monikko-muoto tulee esiin variaatiossa, esimerkiksi *Gierege²* ~ *Gieregengäetie* ~ *Gieregengäetieh*. (Hasselbrink 1973: 35, 39, 61.) Ei ole varmaa, onko kyse aina nimestäjän dokumentaatiosta vai voisiko kyseessä olla vastaavankaltainen todennäköisesti kielisysteemin rapautumiseen liittyvä ilmiö kuin yksikön genetiivin *n*-tunnuksen katoaminen, josta kirjoitin edellä.

Koltansaamen sisäheitto- ja muut lyhentymäilmiöt

Tutkimissani koltansaamen paikannimissä esiintyy samankaltaista epäsäännöllistä sisäheittoa kuin eteläsaamessa. Koltansaamessa sisäheitto tapahtuu aina määräiteosan toisessa tai kolmannessa tavussa siten, että toisen tavun vokaali (aineistossa *a* tai *e*) katoaa konsonanttien välissä sellaisessa asemassa, jossa se on yleensä säilyneenä. Nämä vokaalit ovat sellaisia, jotka katoavat tai lyhenevät ylilyhyiksi sanaa taivutettaessa, joten kyseessä voi olla jonkinlainen analoginen muoto tai sitten nimien tallentaja ei ole kuullut nopeasti lausuttua lyhentynyttä äännettä. Tällaisia nimiä ovat esimerkiksi *Kuõrb(a)šväära/jeä* ġġ ja *Kää* *dd(e)s/suäl*.

Vastaavalla tavalla toisesta tavusta voi heittyä konsonantistoa seuraavan tavun loppu, tavallisesti vokaalin ja konsonantin yhdistelmä. Jälleen huomiota kiinnittää, että kyse on aina konsonanttiloppuisista sanoista, jotka taivutuksessa kadottavat toisen tavun vokaalinsa tai se ääntyy hyvin lyhyenä. Tällaisia nimiä on enemmän kuin edellisen kaltaisia, esimerkiksi *Čiŋŋlõs/Maanj[ik]jäu'rr*, *Kuõlb[ân]/suäl* ja *Ķee'st[es]/jokk*. Määräiteosan kolmannesta tavusta on heittynyt äänteitä nimessä *Čiŋŋ[lõs]/lappgaz[dem.]* ~ *laapp* ja liki koko tavu on kadonnut nimessä *Kue'tts[ää'jj]/luubbâl*.

Edellä kuvatun kaltainen sisä- ja loppuheitto on pitkälle edetessään alkanut hämärtää paikannimien merkitystä. Aineiston keruuajankohtana informantit osasivat vielä selittää kerääjälle, että nimen *Feättlaatt/čiõlj* määräiteosa on lyhentynyt muodosta *Feät/Laautažčiõ'lj* ja nimen *Po'tkĳĳla/sijddsââ'jj* määräiteosa muodosta *Po'lkĳĳlâ'kĳ/sijddsââ'jj*. Vastaavankaltainen kehitys lienee tapahtunut edellä esitellyssä inarinsaamen aineiston nimessä *Vaabžâh/njargâ* < *Vaabuš-âhu/njargâ*.

4.6.2. Morfologinen ja leksikaalinen vaihtelu

Käsittelen tässä yhteydessä yhteenvedonomaisesti kielittäin jo aikaisemmin esitellyjä rakennemuutoksia ellipsiä ja epeksegeesiä sekä uutena ilmiönä esiteltävää *reduktiota* eli nimen keskellä olevan elementin ellipsiä. Klassisessa suomen kielen esimerkissä nimen *Hauki/vuori* nimeämisperuste ei ole helposti perusteltavissa muutoin kuin arvelemalla nimen olleen, ainakin idean tasolla, alkuperäisessä asussaan *Haukijärven/vuori*. Koska *Hauki/vuori*-tyyppisiä nimiä voi kuitenkin syntyä analogisesti myös määriteosaliitännäisinä, voi reduktion määritellä ainoastaan silloin, kun sekä täydellinen että elliptinen muoto on dokumentoitu. (Ainiala ym. 2008: 111; Kiviniemi 1975: 65–66.)

Muita tarkasteltavia aiheita ovat määrite- ja perusosan sanaston vaihtelu sekä yksiköllisen ja monikollisen perusosan vaihtelu. Lisäksi kuvaan yksi- ja kaksiosaisen nimimuodon vaihtelua muissa kuin eteläsaamessa sekä sellaisia nimiä, joilla on samaa paikkaa tarkoittava saamenkielinen rinnakkaisnimi. Omassa alaluvussaan käsittelen deminutiivia. Kaikki nämä vaihteluilmiöt edustavat vapaata vaihtelua.

Ruvhten sijte

Ruvhten sijten aineistossa määriteosien sanastossa on kokonaisuutena hyvin vähän variaatiota. Variointi näyttää aina liittyvän skandinaavisen aineksen mukailuun, kuten edellä esimerkiksi *Hannsjkinn-* ~ *Hannsjken*-alkuisten nimien kohdalla on käynyt ilmi. Perusosien sanastossa vaihtelua on selvästi enemmän. Tavallisimmin toisilleen vaihtoehtoisina maastoappellatiiveina esiintyvät lainasanat *tjöörne* ja *tjääanne* 'lampi'. Näiden varianttina on toisinaan myös omakielinen *jaevrie* 'järvi'. Myös erilaisten vaarojen nimitykset vaihtelevat. *Tjahken* rinnakkaismuotona esiintyy tavallisesti *fjeelle*, harvemmin *vaarta*. Samoin toisilleen vaihtoehtoisia ovat *gabpe* ja *njuana*.

Morfologisen vaihtelun osalta eteläsaamessa esiintyy harvinaisena muissakin kielissä harvoin tavattu määriteosan sijamuodon vaihtelua yksikön nominatiivin ja genetiivin välillä. Tämä tapahtuu esimerkiksi nimiparissa *Vaahta/fjeelle* ~ *Vaahtan/tjahke*. Luokittelutapani mukaisesti tällaiset nimet on laskettu eri rakennetyyppeihin ja siten erillisiksi nimiesiintymiksi. Tavallisempi morfologinen vaihtelu on perusosan yksikkö- ja monikkomuodon vaihtelu, joka esiintyy esimerkiksi nimissä *Neassa* ~ *Neassah* ja *Oksentjöörne* ~ *tjöörnih*. Kuten olen edellä kirjoittanut, monikon nominatiivin tunnus *-h* kuuluu hyvin heikosti, joten on hyvin todennäköistä, että suuri osa tästä variaatiosta on jäänyt tallentamatta.

Ellipsi- ja epeksegeesi-ilmiöt on käsitelty jo edellä rakennetyypin B esittelyn yhteydessä. Viitteitä reduktion esiintymisestä ei ole aineistossa lainkaan.

Dálvadas

Dálvadasin paikannimiaineistosta käy hyvin ilmi, mikä merkitys vaihteluntutkimuksessa on luonnollisessa kontekstissaan käytetyillä nimillä. Karttoihin vakiintuneet paikannimet varioivat nauhoille tallennetussa puheessa hyvin monella tapaa, ennen kaikkea sanaston suhteen. Määriteosan sanasto vaihtelee melko vähän: *Mád/johka* nimen varianttina on *Mái/johka* ja muutamissa nimissä keskimmäinen nimielementti vaihtelee, kuten nimessä *Máhtegoah/várri* ~ *Máhtelah/várri*.

Perusosien sanastossa vaihtelua on sekä maasto- että vesistöappellatiivien joukossa. Yleisimmin vaihtelevat virtaavan veden nimitykset *ája* 'puro' ja *johka* 'joki', mikä onkin luonnollista, koska täsmällisen rajan vetäminen näiden sanojen merkityskenttien väliin on vaikeaa. Kahden lähekkäin kulkevan puron erottamiseen on käytetty koosta riippumatta joko näitä kahta maastoappellatiivia tai sitten ne on erotettu täsmäntävillä sanoilla *bajit* ja *vuolit*. Esimerkiksi *Divga/johka* 'Tiukujoki' ja *Divga/ája* 'Tiukupuro' tai *Bajit/ Divgaája* 'Ylempi Tiukupuro' ja *Vuolit/ Divgaája* 'Alempi Tiukupuro'. Vaarannimityksissä toistensa vaihtoehtoina esiintyvät tavallisimmista nimityksistä *oaivi* ja *vađđa*, *oaivi* ja *roavvi*, *čohkka* ja *várri* sekä harvinaisemmat nimitykset *čuolbma* ja *vađđa* sekä *girku* ja *čohkka*. Purolaaksonnimityksistä vaihtoehtoisia ovat *ávži* ja *gurra*.

Reduktio ei ole pohjoissaamen aineistossa erityisen tavallinen, sillä siitä on merkkejä vain kolmen paikannimen osalta. Näissä kaikissa määriteosana on kokoliitynnäinen, jonka jälkimmäinen osa voi kadota: *Gárdejoh/skáidi* > *Gárde/skáidi*, *Hánasnuor(e)/ája* ~ *Hánasnar/ája* > *Hánas/ája* ja *Máhtegoah/várri* ~ *Máhtelah/várri* > *Máhte/várri*.

Reduktion lisäksi esiintyy sekä määriteosa- että perusosaellipsiä. Määriteosaellipsi on perusosaellipsiä tavallisempi ja kohdistuu ennen muuta keskimääräistä pidempiin nimiin, kuten *Njiljohmohkk(e)/ávži* > *Ávži* (esiintyy nimissä *Ávžži/čopma* ja *Ávženjálm/jeaggi*) ja *Deahppán/ Gáddenuurri* > *Gádde/nuorri*. Nimistösystemin kannalta mielenkiintoista on, että neljällä alueen vaaralla on sama elliptinen nimi *Áite/várri* < *Duottar/-Áitevárri*, *Inggá/ Áitevárri*, *Nuvvos/ Áitevárri* ja *Vuopme/-Áitevárri*. Perusosaellipsi on nimessä *Gohpalas* < *Gohpalas/jeaggi*. Epeksegeettisiksi on tulkittava nimet *Sáلكor/geađgi* < *Sáلكor* ja *Geavo/johka* < *Geavvu*.

Perusosien morfologiseen vaihteluun kuuluu deminutiivimuotojen lisäksi myös yksikkö- ja monikkomuotojen vaihtelu. Se ei ole kovin tavallista, vaan esiintyy vain kahdessa nimessä. Elliptinen variantti *Ávžži/čopma* on yksikössä, mutta täydellinen nimi *Njiljohmohkk(e)ávže/čomat* monikossa. Näistä nimistä ensimmäisen määriteosa on lisäksi genetiivissä ja jälkimmäisen nominatiivissa. Samalla tavalla on yksikkö ja monikko vaihtelevat nimissä *Lisa/čopma* ~ *Lisa/čomat*. Terhi Ainiala (1997: 187) on väitöskirjassaan havainnut, että suomen kielen monikolliset maastotermit viittaavat yleensä laajempaan alueeseen kuin yksikölliset ja pitää siksi perusteltuna ajatusta, että kyse on kahdesta eri nimestä. Hyvin tuntemallani Dálvadasin alueella monikollisuus ei näyttäisi viittaavan suppeampaan ja laajempaan referenttiin, vaan molemmissa paikoissa on

mahdollista hahmottaa nimetyt paikat joko joukoksi pieniä erillisiä kukkuloita tai sitten yhdeksi isoksi monimuotoiseksi kukkulaksi.

Useilla Dálvadasin alueen paikannimillä on rinnakkaisnimi. Tällaisista nimistä toinen esiintyy tavallisesti kartassa ja toinen vain arkistokokoelmis-
sa tai äänitteillä. Mainitsen ensimmäisenä kartassa esiintyvän nimen ja sitten virallisen käytön ulkopuolelle jääneen nimen: *Duottar/-Áitevárri – Njiljohmohkke/várri, Guolle/ája – Elle Ándde/ Goahteája, Geassesai/nuorri ~ Geassesaj(e)/nuorri – Hánas/nuorri, Hánas/suolu – Geassesaisuolu ~ Geassesaj(e)/suolu, Gohpalas/jeaggi – Áitevár/jeaggi, Láđjo/geađgi – Sálkor(geađgi), Jeagge/johka – Njiljoga/ Davitsuorgi, Máhtealah/čohkka ~ Máhtelah/čohkka – Urra/čohkka ja Jorba/-Mávonna – Skadjávár/Mávonna. Nimistä Máijoh/goahti – Nillá/goahti kumpikaan ei esiinny virallisessa käytössä, kuten kartoilla.*

Čovčjávri–Kosseennâm

Inarinsaamen aineiston määriteosien sanasto vaihtelee melko paljon, mutta monet sanoista ovat sellaisia, joiden merkitys ei ole täysin selvä ainakaan nykyisille kielenpuhujille. Tällaisia nimiä ovat esimerkiksi *Peerrum-* ~ *Perun-*³²⁷ ja *Ált-too-* ~ *Áldoh-* alkuiset nimet. *Peccikko-* ~ *Peesih-* alkuisissa nimissä ensimmäinen variantti on äänteellinen mukaelma suomenkielisestä rinnakkaisnimestä, toinen edustanee vanhempaa omakielistä kantaa. Merkitykseltään selviä, mutta varioivia ovat määriteosat nimissä *Čovčjuv/uáivuš* 'Syysjoenluusua' ~ *Čovčjávri/uáivuš* 'Syysjärvenluusua', *Kuási/vyevdi*³²⁸ ~ *Kuálsi/vyevdi*³²⁹ 'Koskelometsä' ja *Riämnjákuovlâš/jávri* 'Ketunpainannejärvi' ~ *Riämnjákuovdâšm/jávri* 'Ketunluolajärvi' sekä *Čieskâdâs-* ~ *Čieskâdâs-* ~ *Čieskâlâs-* ~ *Čieskâmâs-* alkuisissa³³⁰ nimissä. Määriteosien morfologista vaihtelua edustaa kahdessa nimessä esiintyvä yksikön nominatiivi- ja genetiivimuotojen vaihtelu. Tästä tarkemmin deminutiivia käsittelevässä alaluvussa.

Perusosien sanaston vaihtelu on vähäistä. Eniten vaihtelua on pienten vakavesien nimityksissä, kuten nimissä *Kapteen/láddu*¹ ~ *Kapteen/jáávráš* ja *Káhtee/lááduš* ~ *Káhtee/jávri* ~ *Káhtee/jáávráš*. Vain yhdessä vaarannimessä on vastaavaa vaihtelua: *Čáhálig/vääri* ~ *Čáhálig/uáiváš* ~ *Čáhálig/uáivih* ~ *Čáhálig/uáivááh*. Perusosissa esiintyy jonkin verran yksikkö- ja monikkomuodon vaihtelua, kuten edellisestä esimerkistä käy ilmi. Muita vastaavia nimipareja ovat *Saijaa-jávri/puolžâ* ~ *Saijaa/puolžiih*, *Čieskâdâs/uáivih* ~ *Čieskâdâs/uáivi*, *Ucc(â)kuáláá/njargâ* ~ *Ucckuáláá/njaargah* sekä *Ulgâ/njargâ* ~ *Ulgâ/njaargah*.

Reduktiota esiintyy aineistossa vain neljässä nimessä: *Čuđejuonâs/njargâ* < *Čuđejuonâssai/njargâ*, *Čáhálig/juuvâš* < *Čáháligjávri/juuvâš*, *Saijaa/puolžiih* < *Saijaajávri/puolžâ* sekä *Juullâm/juuhâ* < *Juullâmjávri/juuhâ*. Sekä määriteosa- että perusosaellipsi ovat myös melko harvinaisia. Määriteosaellipsi on nimissä *Taaveeb/ Kosseennâm* >

327. Määriteosan variantit edustavat inarinsaamen eri kvantiteettityyppejä.

328. Merkitys on epäselvä. Syysjärveläiset käyttävät nimestä tätä varianttia. Tämä variantti on hyväksytty karttaan.

329. Karhujärveläiset käyttävät tätä varianttia. Nimi ei ole kartassa.

330. Sanat on johdettu ilmeisesti verbistä *čieskâđ* 'halkea (ydinluita, puupölkkyjä tms.).'

*Kosseennâm*¹, *Määddib/ Kosseennâm* > *Kosseennâm*² sekä *Päikki/morâstâš* > *Morâstâš*. Perusosaellipsi on nimissä *Kädirkuátku* < *Kädirkuátku/juuhâ* ja *Nijbii* < *Nijbii/juuhâ*. Jälkimmäisessä nimessä myös epeksegeesi on mahdollinen tulkinta.

Eri käyttäjäryhmien käyttäminä elävät sellaiset inarinsaamenkieliset rinnakkaisnimet, jotka nimittävät samaa referenttiä. Tällaisia nimiä ei ole kovin montaa. Näistä nimistä vain ensin mainittu on hyväksytty viralliseen käyttöön eli karttaan: *Kaari-ááhu/ Kuátsaijávri* – *Ellii/ Kuátsaijávri*, *Viđttáá/njargâ* – *Jutt/njargâ*, *Matjâs Andârâs/ njargâ* – *Riävskâ/njargâ*, *Matjâs Andârâs/ ämmir* – *Riävskâ/ ämmir*, *Toppopec/moorâst* – *Merkkâ/moorâst* ja *Suálu/vyeppee* – *Sevžjávrvyeppee*. Tähän ryhmään voi laskea myös jo edellä mainitun nimiparin *Kuási/vyevdi* ~ *Kuálsi/vyevdi*. Deminutiiviin perustuvia rinnakkaisnimiä käsitellään deminutiivina käsittelevässä alaluvussa.

Suõ'nn'jelsijddin Sverloffin sukualue

Sverloffin sukualueelta kerätyssä aineistossa esiintyy hyvin vähän minkäänlaisia vaihtelua. Ainoat esimerkit leksikaalisesta vaihtelusta ovat deminutiivillisen ja deminutiivittoman perusosavaihtelun lisäksi deminutiivin vaihtelu nimen *Mää'dđjääura/luubbâl* ~ *Mää'dđjääu'r/luubbâl* määriteosassa, perusosan sanaston vaihtelu nimessä *Kolggmâs/jäu'rr* ~ *luubbâl* sekä epeksegeettiset nimimuodot *Ääddar* > *Ääddar/jokk* ja *Ä'kkmââ'nn* > *Ä'kkmââ'n/jäu'rr*. Morfologisesta vaihtelusta, kuten perusosan yksikkö- ja monikkomuotojen vaihtelusta, ei ole esimerkkejä lainkaan. Samoin puuttuvat esimerkit reduktiosta, ellipsistä, epeksegeesistä, yksi- ja kaksiosaisien nimimuotojen vaihtelusta sekä rinnakkaisnimistä. On varmaa, että niukan esimerkkiaineiston syynä ei ole vaihtelun puuttuminen, vaan dokumentaation puutteellisuus.

Deminutiivi

Deminutiivimuodot ovat saamen kielissä kaiken kaikkiaan paljon yleisempiä kuin nykysuomessa. Nimistössä, sekä henkilönnimissä että paikannimissä, deminutiivin käyttö on myös yleistä. (E. Itkonen 1955: 171.) Deminutiivin käyttö paikannimissä näyttää aineistoni pohjalta jakavan tutkittavat kielet länsi- ja itäsaamelaisten kielten rajan mukaisesti. Tutkituista kielistä läntisissä eli etelä- ja pohjoissaamassa deminutiivin käyttö on niukkaa, mutta itäisissä saamen kielissä eli inarin- ja koltansaamassa deminutiivina käytetään hyvin paljon. Lisäksi deminutiivilla on eri saamen kielissä erilaisia tehtäviä. Myös näiden funktioiden erot näyttäisivät seuraavan osittain länsi- ja itäsaamelaisten kielten rajaa.

Tutkimusaineiston tarkastelu tuo esille neljä erilaista tehtävää, joihin deminutiivina käytetään. Nämä tehtävät ovat kielisysteemissä usein osittain päällekkäisiä ja toisinaan on mahdotonta sanoa, mikä funktiosta on keskeisin. Deminutiivin perussemantiikkaan liittyvä funktio on pienuuden ilmaus. Nimettävän paikan pienikokoisuus tai vähämerkityksisyys on ilmaistu deminutiivilla. Usein deminutiivijohdin liitetään pääsanaan, kun sitä edeltää merkitystä täsmentävä

pienuutta ilmaiseva sana, kuten saE *ohtje*, saP *uhca* (Itä-Ruijan murteet) ja *unna* (Länsi-Ruijan murteet), saI *ucce*, *siem* ~ *siemin* sekä saKo *u'cc*, *siöm* 'pieni, vähä'.³³¹

Koltan- ja joissain määrin inarinsaamessa deminutiivilla on pienuuden ilmoittamisen lisäksi toinen, sosiaalinen funktio. Paikannimien deminutiivimuotoa käytetään puhuttaessa tai puhuteltaessa jotakin paikkaa, jolla on puhujalle suuri tai erityinen merkitys. Tällöin referentin fyysinen olomuoto ei vaikuta deminutiivin valintaan.

Karl Nickulin (1964: 225; 1979: 75) mukaan deminutiivimuotoinen kutsumanimi on annettu sellaisille paikoille, joihin kolttasaamelaisilla on ollut tuttavallinen suhde. Erityisesti suuret joet ovat olleet tällaisia, koska ne ovat olleet erämaassa tärkeitä kulkuväyliä. Esimerkiksi jokien *Áálgazjokk* 'Poikasjoki', *Ķiökkjokk* 'Käkijoki' ja *Ko'bbjokk* 'Ko'bbjoki' kutsumanimet ovat *Áálgšaz*, *Ķiöjjaž*, *Ko'bbež*.³³² Vastaavasti vaaroja, tuntureita, järviä ja joskus jokia on voitu nimittää liittämällä niiden perään sana *ääkkaž* 'akkanen, isoäiti[dem.]', kuten esimerkiksi nimessä *Sie'ddvää'rrääkkaž* 'Seitavaara-akkanen' (T. I. Itkonen 1945: 63; Holmberg-Harva 1928: 19).

Kaikissa saamen kielissä, mutta selvimmin inarin- ja koltansaamen aineistoissa, deminutiivin avulla luodaan lisää vaihtoehtoja maastoappellatiivisanastoon, jotta pystytään kuvaamaan tarkemmin nimettävän paikan luonnetta (Nickul 1964: 225). Lisäämällä deminutiivipäätte saadaan yhdestä maastoappellatiivista kaksi. Tällä tavalla voidaan muodostaa esimerkiksi runsasjärviselle alueelle maastoappellatiivijatkumo, joka kuvaa erikokoisten virtaamattomaan veteen liittymättömien vakavesien suhteellista kokoa: saI *jávri* 'järvi', *jáávráš* 'järvi[dem.]', *láddu* 'lampi', *lááduš* 'lampi[dem.]'. Tällaisen jatkumon olemassa olosta todistavat myös nimistössä esiintyvät perusosien vapaasti vaihtelevat variantit, kuten *láddu* ~ *jáávráš*. Näiden maastoappellatiivien erimerkityksisyyttä kuvaa hyvin, että A. W. Granit (1912: 3–4) kääntää informanteilta saamiensa tietojen perusteella deminutiivittomat ja deminutiivilliset maastotermit eri sanoilla. Esimerkiksi *jávri* 'träsk, sjö', mutta *jáávráš* 'tjärn' sekä *láddu* 'lampi' ja *lááduš* 'lätäckö'.

Neljäs funktio esiintyy silmiinpistävimmin inarinsaamen aineistossa, mutta on tavallinen myös koltansaamessa. Erityisesti inarinsaamessa esiintyy melko runsaasti yksiosaisia paikannimiä, joiden pohjana on deminutiivimuotoinen maastoappellatiivi. Tällaisia ovat esimerkiksi saIn *Jávráduvváš*, *Njiärááš*, *Povvááš*, *Puolžáš* ja *Savonáš*. Näissä nimissä deminutiivijohdinta on mielestäni käytetty korostamaan maastoappellatiivin propriluonnetta ja tällä perusteella sitä voisi tällaisissa tapauksissa kutsua toponymiksi. Tämä tulee esille esimerkiksi siinä, että useamman kaksiosaisen paikannimen rinnakkaisnimenä on yksiosainen paikannimi, joka on kaksiosaisen nimen perusosana oleva maastoappellatiivi deminutiivissa, kuten esimerkiksi nimivarianttiparissa saI *Čovčjuv'ruávi* ~ *Ruávááš*.

Tutkituista paikannimistä eteläsaamen aineistossa ei ole käytetty deminutiivia lainkaan. Deminutiivin käyttö näyttäisi Norjan alueen kattavan Norgesglasset- ja Ruotsin alueen kattavan KartSök och ortnamn -internetpalveluiden

331. Täsmenävän sanan päätarkoitus on muodostaa suhde kyseinen paikan ja jonkin toisen, suuremman ja/tai merkityksellisemmän, paikan välille (ks. tarkemmin esim. K. Nielsen 1920: 7).

332. Vertaa tutkimusaineiston koltansaamen deminutiivijohdintamallisiin paikannimiin.

avulla saatavan otoksen mukaan olevan koko eteläsaamen puhuma-alueella vähäistä. Jämtlannissa deminutiivipäätettä esiintyy jonkin verran yksiosaisissa nimissä, esimerkiksi Åressa *Ruavtetje*³³³. Deminutiivinen pääsana yhdistetään adjektiiviattribuuttina olevaan *ohtje* 'pieni, pikku' sanaan eteläisimmillään Ruotsin Wilhelminassa eli pohjoismurteiden alueella. Sen eteläpuolella pääsana on Ruotsin puolella aina deminutiiviton. Norjan puolella *ohtje* sanaa ei seuraa internetkokoelmassa koskaan deminutiivipäätteinen pääsana.

Pohjoissaamen sanaliitoissa appellatiivinen pääsana on deminutiivissa liki aina, kun sen eteen liitetään pienuutta ilmaiseva adjektiiviattribuutti, tavallisesti *uhca* tai *unna*. Sen sijaan samalla sanalla alkavissa yhdyssanoissa deminutiivi on harvinainen. Siten selittyy ero esimerkiksi ilmausten *uhcamánná* 'pikkulapsi, vauva, imeväinen', mutta *uhca mánáš* 'pieni lapsi' deminutiivin käytön välillä. (K. Nielsen 1926: 287.)

Paikannimien osalta tilanne ei ole lainkaan näin selvä, vaan niissä deminutiivin käyttö on vaihtelevaa. Konrad Nielsenin (1920: 7; 1926: 287) mukaan paikannimissä käytetään tavallisesti deminutiivia, mutta melkein yhtä usein se jätetään pois tai nimivariantit vaihtelevat vapaasti. Rantalan (1975: 82) mukaan paikannimien deminutiivimuotojen käytössä on suurta variaatiota puhujalta toiselle. Suomen alueen kattavan Kansalaisen karttapaikka -internetpalvelun mukaan *uhca*-määritteistä paikannimistä 32 prosentin pääsana on deminutiivimuotoinen ja *unna*-määritteistä 45 prosentin. Näiden sanojen komparatiivimuotoja (*uhcit* ja *unnit*) seuranneista pääsanoista yksikään ei ole deminutiivissa. Sellaisten tapausten välillä, joissa *uhca* tai *unna* on joko täsmäntävä määrite tai ainoa määriteosa, ei ole deminutiivin käytössä merkittävää eroa.

Tutkimusaineistoni nimissä deminutiivi esiintyi vain kolmessa *Uhca-skáiddáš*-nimipesueeseen kuuluvassa nimessä. Sen sijaan johdetun maastoappellatiivin *aláš* 'huippu, laki' deminutiivijohtimen kanssa samannäköistä johdinta ei voi sen semantiikan takia pitää varsinaisena deminutiivijohtimena, mutta sen avulla tapahtuva maastoappellatiivin muodostaminen on liitettävissä edellä esitettyyn deminutiivin neljänteen funktioon ja sitä kautta ehkä deminutiivin perifeeriseen merkityskenttään (ks. K. Nielsen 1926: 209; Qvigstad 1944: 4). Toisaalta aineistossa on kaksi muuta *uhca*-määritteistä nimeä, joissa ei ole käytetty deminutiivia.

Inarinsaamen osalta ei ole tehty systemaattista tutkimusta deminutiivin käytöstä, mutta kokeneen äidinkielen opettajan ja kielenhuoltajan Matti Morottajan antamien esimerkkien mukaan inarinsaamessa vaikuttaisi pätevän sama perussääntö kuin pohjoissaamessa. Sanaliitossa adjektiiviattribuutit *uccâ* ja samanmerkityksinen *siem* ~ *siemin* vaativat pääsanaltaan deminutiivimuotoa. Sen käyttämättä jättäminen koetaan virheelliseksi kielenkäytöksi. Paikannimien osalta hän mainitsee, että niissäkin *uccâ* liittyy deminutiiviin. Sen sijaan ihmisten nimissä on hänen mukaansa poikkeuksia. Esimerkiksi *Uccâ-Vuolli* 'Pikku-Olli (isän tai muun sukulaisen kaima)' ja *Uccânieidâ* 'Pikkutyttö (äitinsä kaima)', mutta toisaalta *Uccâ-Kaariš* 'Pikku-Kaarina[dem.] (äidin tai muun

333. Vrt. saKo Ruuvdáž.

sukulaisen kaima), *Siempáárnâš* ja *Ucc(â)páárnâš* 'Pikkulapsonen tai -poikanen (isänsä kaima)'. (Mattus 2012: 14; Morottaja 2011.)

Kansalaisen karttapaikan antamat tiedot poikkeavat hieman Morottajan näkemyksestä, sillä sen tarjoaman aineiston mukaan inarinsaamenkielisissä paikannimissä näyttäisi olevan deminutiivin käytön osalta samantyyppistä vaihtelua kuin henkilönnimissä. *Uccâ* sanan pääsana on deminutiivissa seitsemässäkymmenessä prosentissa tapauksista. Ainoa *siemin*-määreinen nimi ei ole deminutiivissa. *Uccâ* sanan komparatiivin *ucceeb* pääsana on deminutiivissa 32 prosentissa tapauksista. Ilmari Mattuksen (2004a) kokoamassa Inarin paikannimiaineistossa *uccâ* sanan pääsana on deminutiivissa samoin seitsemässäkymmenessä prosentissa tapauksista. Sen sijaan *ucceeb* sanan pääsana on deminutiivissa vain 22 prosentissa tapauksista. Ainoa *siemin*-määreinen nimi ei ole deminutiivissa. Edellisten lisäksi Mattuksella on vielä yksi nimi, jonka määriteosana on sana *uccbáá*. Se on sanan *uccâ* deminutiivin yksikön genetiivimuoto. Sen pääsana ei ole deminutiivissa. Huomattavaa on, että luvut ovat merkittävästi suuremmat kuin pohjoissaamassa.

Oman tutkimusaineistoni paikannimistä 17 prosentin perusosa on deminutiivimuotoinen. Lisäksi kahdessa prosentissa nimistä perusosa vaihtelee vapaasti deminutiivillisen ja deminutiivittoman variantin välillä. *Uccâ*-määritteen sisältäviä nimiä on kymmenen ja niissä kaikissa pääsana on deminutiivissa. Ainokaisen *ucceeb*-määritteisen nimen pääsana ei ole deminutiivissa.

Inarinsaamen deminutiivin käytössä ilmeni myös eräs huomiota kiinnittänyt seikka: kun määriteosalla on kaksi varianttia, joista toinen on deminutiivissa ja toinen ei, on deminutiivimuoto genetiivissä, mutta deminutiiviton muoto nominatiivissa. Esimerkiksi: *Puolžâ/kuolbâ* ~ *Puolžii/kuolbâ* ja *Sieidi/čuálmi* ~ *Siidáá/čuálmi*. Valitettavasti tällaisia nimivariantteja on aineistossa niin vähän, ettei voi varmasti sanoa, onko ilmiö sattumaa vai yleisemminkin esiintyvä. Muissa nimissä määriteosan sijamuoto ei vaihtelee, mutta sama sijamuoto voi vaihdella deminutiivittoman ja deminutiivisen muodon välillä, kuten esimerkiksi *Kodojuv/jeggi* ~ *Kodojuvvii/jeggi*.

Koltansaamen tutkimusaineistossa 18 prosenttia paikannimien perusosista on deminutiivimuotoisia. Kolmella prosentilla paikannimien perusosista on lisäksi sekä deminutiivillinen että deminutiiviton variantti, jotka vaihtelevat. Lisäksi seitsemän nimeä oli muodostettu deminutiivijohtimen avulla muusta kuin maastoappellatiivista. Sellaisia nimiä, joiden määritteenä on sana *ucc*, on kaksitoista. Niistä seitsemän pääsana on deminutiivissa.

4.6.3. Paikannimien pituus

Saamen kielten paikannimiä on tavattu käyttää esimerkkeinä todella pitkistä, monilekseemisistä nimistä. Toisaalta tietääkseni yhtään laajaa systemaattista tutkimusta saamen kielten paikannimien pituudesta ei ole tehty. Oman aineistoni näkökulmasta oletus, että saamen kielten paikannimet olisivat yleisesti ottaen poikkeuksellisen pitkiä esimerkiksi suomen kielen paikannimiin verrattuna, ei perustu todelliseen tilanteeseen.

Saamen kielten paikannimien pituutta on käsitelty lähinnä pohjoissaamen osalta erilaisissa yleisluontoisissa katsauksissa. Asbjørn Nesheimin (1968: 135–136) ja Thor Fretten (1975: 110) mukaan pohjoissaamessa ovat tavallisimpia kaksiosaiset paikannimet. Yksiosaisia paikannimiä on alle kymmenen prosenttia kaikista paikannimistä. Kolmielementtiset nimet ovat vielä melko tavallisia, mutta neli- tai viisielementtiset nimet, kuten *Buodđogoadėvuohppe/njarga* tai *Álet Jon/ Geadgeohahtejávri* ovat harvinaisia.

Tuija Rankaman (1993: 54, 56) mukaan hänen tutkimassaan Utsjoen aineistossa kaksielementtiset nimet ovat tavallisimpia. Kolmielementtisiä nimiä esiintyy yleisesti, mutta vain yhden nimielementin sisältävät paikannimet ovat harvinaisia. Saamen kielten paikannimien yleisesittelyssään myös Håkan Rydving (2002a: 71) päätyy samankaltaisiin tuloksiin, joskin hänen mukaansa yksielementtiset paikannimet ovat selvästi yleisempiä kuin Rankaman mukaan. Leif Rantalan (1975: 76) pro gradu -työssään analysoimista Pulmangin paikannimistä noin 10 prosenttia oli yksiosaisia luonnonpaikan nimiä.

Muiden kuin pohjoissaamen paikannimien pituutta on käsitellyt Kert (Kept 2002a: 132), jonka tutkimushankkeessa analysoitiin Karl Nickulin (1934) keräämien Suonikylän koltansaamenkielisten paikannimien rakennetta. Tulosten mukaan aineiston 1555 nimestä yksielementtisiä (johdokset mukaan laskien) oli yhteensä 48 (3 %), kaksielementtisiä 1103 (71 %), kolmielementtisiä 375 (24 %), nelielementtisiä 27 (2 %) ja viisielementtisiä kaksi (< 1 %).³³⁴

Olen laskenut oman tutkimusaineistoni paikannimien sanojen määrän noudattaen samaa periaatetta kuin Eero Kiviniemi (1990: 91) laskiessaan suomen kielen paikannimien sanojen määrää. Yhdyssanojen ja -nimien sekä sanaliittojen osat on laskettu erillisiksi sanoiksi. Johtimet olen laskenut pääsanansa kanssa yhdeksi esiintymäksi. Metonymiset siirrynnäiset olen analysoinut muiden nimien tapaan niiden sisältämien sanojen lukumäärän mukaan. Äänteellisesti mukaillun nimielementin sisältävien hybridinimien määräteosat on jaettu osiin, jos määriteosassa on myös saamenkielisiä nimielementtejä. Pelkästään mukailtua ainesta sisältävät osuudet on laskettu yksittäisiksi sanoiksi. Merkitykseltään ja rakenteeltaan täysin epäselvät paikannimet olen jättänyt pois laskuista. Pohjoissaamessa esiintyvät, vain yhden kirjaimen pituisiksi lyhentyneet nimielementit olen laskenut kokonaista sanaa vastaaviksi niiden historian takia. Tämä siitä huolimatta, etteivät ne nykykielenpuhujille enää aukene erillisinä sanoina.

Kaikissa tutkituissa kielissä kaksisanaiset paikannimet ovat yleisimpiä edustaen noin kuuttakymmentä prosenttia aineistosta. Korkein lukema, 62 prosenttia oli pohjoissaamessa. Inarinsaamassa kaksisanaisia nimiä oli 59 prosenttia, koltansaamassa 58 prosenttia ja eteläsaamassa 57 prosenttia. Eteläsaamen lukuun ei ole laskettu mukaan sellaisia nimiä, joiden nimielementtien määrä vaihtelee yhden ja kahden tai kahden ja kolmen välillä. Jos ne lasketaan mukaan, luvuksi tulee 72 prosenttia. Muiden lukujen osalta eteläsaame erottuu selvästi omaksi tapaukseksi. Aineistosta viidennes (20 %) on yksisanaisia

334. Vuonna 2009 julkaistussa saman aineiston analyysissä luvut eroavat hieman tässä esitetyistä: yksielementtisiä 47 (3 %), kaksielementtisiä 1040 (70 %), kolmielementtisiä 375 (25 %), nelielementtisiä 27 (2 %) ja viisielementtisiä 2 (< 1 %). Yhteensä analysoitiin 1491 nimeä. (Kept 2009: 82–117)

nimiä ja alle kymmenesosa (8 %) kolmisanaisia. Tätä pidempiä nimiä ei aineistossa esiinny. Lisäksi merkittävä osuus: reilu kymmenes (13 %) kaikista nimistä on sellaisia rakenneryhmän B nimiä, jotka esiintyvät vapaasti vaihdellen joko yksi- tai kaksisanaisessa muodossa.

Paikannimien pituuden osalta toisiaan muistuttavat läheisesti inarin- ja koltansaame. Molemmissa kielissä on hyvin vähän (3 % ja 2 %) yksisanaisia paikannimiä. Kolmisanaisia paikannimiä on noin kolmannes (32 % ja 35 %) ja aineiston nimistä. Vielä nelisanaisia paikannimiäkin on molemmissa kielissä viisi prosenttia aineistosta. Molemmissa kielissä esiintyy myös viisisanaisia, koltansaamessa jopa kuusisanaisia paikannimiä, mutta niitä on hyvin vähän (< 1 %).

Pohjoissaame eroaa inarin- ja koltansaamesta hieman, siten että yksisanaiset nimet ovat hieman tavallisempia (4 %), mutta kolmisanaiset selvästi harvinaisempia (28 %). Neli- ja viisisanaisten esiintymisyleisyys vaikuttaisi olevan samaa luokkaa. Pohjois-, inarin- ja koltansaamen paikannimiä tarkasteltaessa näyttää niiden välillä vallitsevan hienoinen tendenssi, jonka mukaan yksi- ja kaksisanaisien nimien määrä vähenee itään mentäessä, mutta kolmi- ja nelisanaisien määrä sen sijaan kasvaa.

Taulukoissa 1 ja 2 on koottuna paikannimien pituusanalyysin tulokset. Tutkitut aineistot ovat vain otoksia kunkin tutkitun kielen paikannimistä. Sen takia on tärkeää muistaa, että tässä esitetyt luvut ovat ainoastaan suuntaa-antavia. Monenlaiset satunnaistekijät sekä se, että osa aineistoista on hyvin pieniä, voivat antaa virheellisen tuloksen suhteessa koko kielen tilanteeseen. Ainoastaan aiheen laaja-alaisempi tutkiminen voi antaa täysin luotettavan kuvan todellisesta tilanteesta.

Eero Kiviniemen (1990: 91) mukaan suomen kielen paikannimissä on tavallisimmin yksi–kolme nimielementtiä eli sanaa. On erittäin harvinaista, että sanoja on yli neljä. Tähän verraten voidaan todeta, että tutkituista saamen kielistä pohjois-, inarin- ja koltansaamen paikannimet ovat keskimäärin yhden sanan pidempiä kuin suomen kielen paikannimet. Toisaalta tätä pidemmät paikannimet eivät ole erityisen yleisiä, mutta selvästi tavallisempia kuin suomessa. Sen sijaan eteläsaame vaikuttaisi olevan keskimäärin jopa lyhytnimisempi kuin suomen kieli.

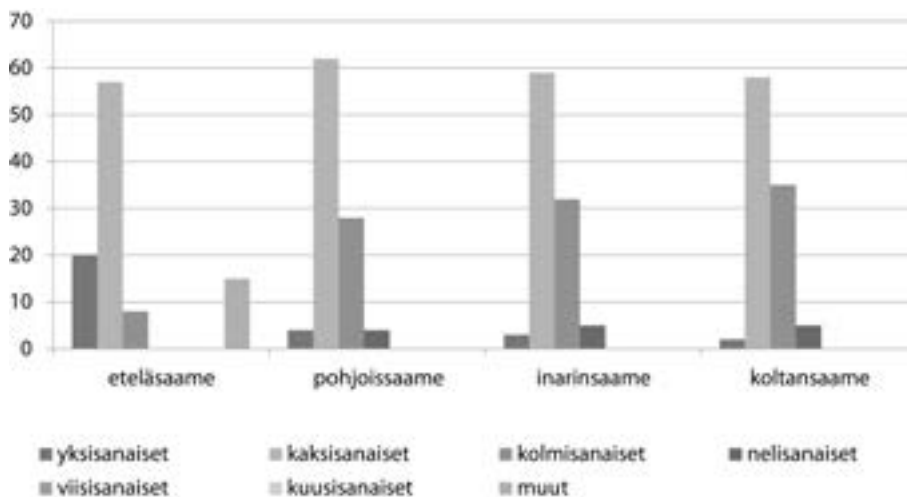
Minkä takia pohjois-, inarin- ja koltansaamen paikannimet sitten ovat keskimäärin yhtä sanaa pidempiä kuin suomen kielen paikannimet? Kysymykseen vastaaminen vaatisi laajamittaista analysointia, johon tässä ei ole mahdollisuutta, mutta esitän kuitenkin muutamia aineiston herättämiä ajatuksia. Yksi syy voi olla, että näissä kielissä, erityisesti inarin- ja koltansaamessa, kokoliitynnäiset ja *nimiketjut* ovat tavallisempia kuin perusosaliitynnäiset. Nimiketjun muodostavat ne paikannimet, jotka ovat liitynnäisten liitynnäisiä. Esimerkiksi järven saI *Juullâm/jävri* kanssa samaan nimiryppäeseen kuuluu määräiteosaliitynnäinen *Juullâm/uáivi* ja tästä muodostettuun nimiketjuun kokoliitynnäinen nimi *Juullâm-uáiv/jävri*.³³⁵ Nimiketjut ja liitynnäiset helpottavat laajan nimistön muistamista.

On myös mahdollista, että määräiteosaliitynnäinen onkin ollut aikaisemmin kokoliitynnäinen, mutta nimen keskiosa on syystä tai toisesta kadonnut eli

335. Ks. aiheesta pohjoissaamen osalta tarkemmin esim. Frette (1975), K. Nielsen (1920) ja Rautio Helander (2008) sekä Kuolan niemimaan saamen kielten osalta Kert (2005).

Paikannimen pituus	eteläsaame	pohjoissaame	inarinsaame	koltansaame ³³⁵
yksisanaiset	33 / 20 %	9 / 4 %	15 / 2 %	10 / 2 %
kaksisanaiset	96 / 57 %	136 / 62 %	327 / 59 %	380 / 58 %
kolmisananaiset	14 / 8 %	62 / 28 %	176 / 32 %	227 / 35 %
nelisanaiset	–	9 / 4 %	30 / 5 %	33 / 5 %
viisisanaiset	–	2 / < 1 %	4 / < 1 %	2 / < 1 %
kuusisanaiset	–	–	–	1 / < 1 %
muut				
yksi- tai kaksisanaiset	22 / 13 %	–	–	–
kaksi- tai kolmisananaiset	3 / 2 %	–	–	–

Taulukko 1. Tutkittujen paikannimien pituus. Ensimmäinen luku on tapausten lukumäärä, toinen luku on prosenttiosuus koko kyseisen kielen aineistosta.

Taulukko 2. Erittäisten paikannimien prosentuaalinen osuus kunkin kielen paikannimistä.³³⁶

on tapahtunut reduktio. Suomen kielen tutkimuksen parissa tällaisista nimistä käytetään usein nimitystä Haukivuori-tyyppi. Juuri tällaisten reduktiotapausten vähäisyys on silmään pistävää, vaikkei ilmiö tuntematon olekaan, kuten morfologista ja leksikaalista vaihtelua käsitelleessä alaluvussa kävi ilmi.³³⁷ Täydellinen viittaussuhde määräteosana olevaan paikannimeen on tavallisesti haluttu säilyttää ja nimet ovat sen tähden vähintään kolmiosaisia. Nimillä halutaan olevan selkeä suhde toinen toisiinsa.

Yhtenä syynä tähän voi olla, että paikannimet ovat palvelleet nimeämistehtävänsä ohella alueen käyttäjiä myös suunnistamis- ja paikallistamisapuna.

336. Luvut poikkeavat merkittävästi Kertin (2002: 127–128) osittain samasta aineistosta esittämistä lukemista. Syynä on joko erilainen analysointitapa, esimerkiksi yhdyssanojen osalta, tai sitten se, että omassa tutkimusaineistossani on mukana myös runsaasti nimiä T. I. Itkoselta (1958) sekä vähemmässä määrin muista lähteistä (esim. Nickul 1948 ja Sverloff 2003).

337. Toisaalta Kuolan saamen kielten asutusnimien reduktion tavallisuudesta on kirjoittanut Kert (2005: 39).

Ehkäpä siitä syystä myös määriteosaliittynnäiset ovat melko harvinaisia: samanalkuisten nimien keskinäistä suhdetta on vaikea määritellä. Sen sijaan sellaisten paikannimien kuin *Njiljohmohkk(e)ávže/čomat* 'Nilijoenmutkanpuro-laaksonkukkulat' tai *Hoattjääuraluutvuäjnjää'lm/jeä'ğğ* 'Turhajärvenlahden-puronsuunsuo' sijainti suhteessa ympäröiviin paikkoihin ei jää epäselväksi kenellekään kieltä ja aluetta tuntevalle.³³⁸ On kuitenkin huomattava, että todennäköisesti samasta syystä erilaiset liittynnäiset ja nimiketjut eivät näyttäisi muodostavan erikoisen suuria yhteenkuuluvia nimijoukkoja kuin poikkeustapauksissa.³³⁹

Eteläsaamen aineistossani nimiketjuja on vähän ja pohjoissaamen aineistossa puolestaan yksi hyvin monipolvinen nimiketju todennäköisesti vääristää hieman lukuja.³⁴⁰ Sen sijaan lukuisat erilaiset täsmentävät sanat, paitsi jälleen eteläsaamea lukuun ottamatta, ovat myös lisäämässä nimien monisanaisuutta.

4.7. Yhteenveto: rakenteen erot ja yhtäläisyydet eri kielten kesken

Yksiosaiset nimet (luokka A) ovat kaikkein yleisimpiä eteläsaamessa, jossa noin 16 prosenttia nimistä on yksiosaisia. Tämän lisäksi vielä reilu kymmenes (11 %) nimistä kuuluu luokkaan B, johon kuuluvat nimet voivat esiintyä joko yksi- tai kaksiosaisessa muodossa. Pohjoissaamessa yksiosaisia paikannimiä on kuusi, inarinsaamessa kahdeksan ja koltansaamessa vain kaksi prosenttia aineistosta. Inarinsaamen tulosta nostaa etenkin suuri määrä metonyymisiä siirrynnäisiä, joita on erityisesti apajannimien joukossa. Esimerkiksi koltansaamen aineistossa apajat on nimetty luonnonpaikoista riippumattomilla nimillä. Kaikissa kielissä, paitsi pohjoissaamessa, maastoappellatiivista muodostetut yksiosaiset nimet ovat tavallisia. Samoin melko monet yksiosaisista nimistä ovat metonyymisiä siirrynnäisiä. Odotuksen mukaisesti johdettuja yksiosaisia nimiä on hyvin vähän. Partisiipin preesens -verbimuotoja oli paikanniminä vain inarinsaamessa ja verbin aktiimuotoja vain pohjoissaamessa. Muita luokkia oli melkein kaikkia yksittäisinä tai muutaman nimen esiintymänä lähes kaikissa kielissä.

Kaksiosaisten nimien kohdalla tutkittavista kielistä erilaisuudessaan nousee esille eteläsaame, jossa on muissa kielissä esiintymätön rakennetyyppi B ja jonka nimien rakenne vaihtelee huomattavasti vähemmän kuin muiden tutkittujen kielten. Substantiivien osalta kaksiosaisten nimien (luokka C 1) jako on eteläsaamessa selkeä. Jos määriteosa on paikannimi (15 %), se on yleensä aina genetiivimuotoinen (luokka C 1.2.1) vain yksi nimi (< 1 %) poikkeaa tästä kaavasta eli sen määriteosana oleva paikannimi on nominatiivimuotoinen (luokka C 1.1.1).

338. Pohjoissaamen nimiketjuista ja -ryppäistä sekä niiden käytöstä maisemanhallinnan apuna on kirjoittanut Tuija Rankama (1993). Tällaisten nimien informaatioarvoa ovat käsitelleet myös Mattus (2007: 66) ja Rautio Helander (2008: 43–44).

339. Vertaa tätä Ludger Müller-Willen (1983: 133) havaintoihin inuitien paikannimien sanastosta ja paikannimijärjestelmien funktionaalisuudesta. Hänen mukaansa inuittien paikannimissä esiintyy paljon muussa kielenkäytössä tavallisia, arkisia sanoja, mutta nimistön sanastossa on hyvin vähän toistoa.

340. Tällä poikkeuksellisen monipolvisella nimiketjulla on mitä ilmeisimmin aivan erityinen funktio kyseisen alueen hahmottamisen apuna.

Henkilönnimiä aineiston määriteosina ei esiinny, mikä voi olla puhdas sattuma. Appellatiivinen substantiivi voi olla joko yksikön nominatiivi- tai genetiivimuotoinen (luokat C 1.1 ja C 1.2). Nominatiivi on selvästi tavallisempi (13 %) kuin genetiivi (8 %), mutta ero ei ole yhtä selvä kuin muissa tutkituissa kielissä. Genetiivin muita kieliä suurempi yleisyys viittaa siihen, että yksikön genetiivin *n*-tunnuksen ”kuluminen” ei ollut Ruvhten sijtessä tutkittavana aikana vielä kovin yleistä. Epäselvyyttä taivutusmuotojen määrittelyssä voi olla ainoastaan epäsäännöllisen lyhentymisen takia (luokka C 1.3.2), kun sijapäätte katoaa. Se on kuitenkin harvinaista.

Substantiivin lisäksi määriteosa voi olla eteläsaamassa myös adjektiiviattribuutti (luokka C 2). Tällaisia nimiä on 11 prosenttia koko aineistosta. Täsmen-tävä sana, joka on adjektiiviattribuutti, esiintyy muutamissa nimissä (luokka D). Lisäksi merkittävä osa eli 15 prosenttia nimistä sisältää äänteellisesti mukail-lun lainaosuuden (luokka E). Huomion arvoista on, etteivät tällaiset nimet eroa rakenteensa puolesta suuresti muusta nimistöstä: jos mukailtu määriteosa on ruotsinkielinen paikannimi, on sen lopussa useimmiten genetiivin tunnus, jos taas appellatiivi, on se nominatiivimuotoinen. Täysin systemaattista tämä ei ole, mutta poikkeukset ovat pieni vähemmistö. Noin yhdeksän prosenttia nimistä on merkitykseltään hämäriä tai tuntemattomia (luokka F).

On syytä muistaa, että tutkittu eteläsaamen aineisto on hyvin pieni, mikä mahdollistaa sattuman aiheuttamia virheitä tuloksissa. Tätä kuvastaa hyvin, ettei tutkituissa nimissä ollut lainkaan sellaisia paikannimiä, joiden määriteosa olisi ollut nominaalinen verbimuoto (luokka C 3). Eteläsaamassa esiintyy kuitenkin ainakin sellaisia paikannimiä, joiden määriteosana on verbin aktiomuoto, mutta se on melko harvinaista, kuten yhdyssanoissa yleensäkin. Esimerkiksi Jämtlannissa Krokossa on nimet *Rieseme/jaevrie* ’Koristelemissjärvi, Koristelu-järvi’ sekä *Rieseme/bäärhke*³⁴¹ ’Koristelemissola, Koristelusola’ (KartSök och ortnamn) ja Norjan puolella Femund-järven rannalla sijaitsee *Juhteme/æelkie*³⁴² ’Muuttamisolka, Muutto-olka’ (Falkenberg 1983: 78). Eteläsaamen kielessä esiin-tyy myös sellaisia aktiomuotoja, joilla on subjekti tai objekti. Tällaisia paikan-nimiä en ole löytänyt, mutta se voi olla niiden harvinaisuudesta johtuvaa sattuma. Vastaavia appellatiivisia ilmauksia ovat esimerkiksi *mov deejeme suejnie*³⁴³ ’minun asetteleman heinä’ ja *bovtsevaedtsemevâarah*³⁴⁴ ’poronpaimennusvuorot’ (Lagercrantz 1932: 64).

Myös muissa tutkituissa kielissä määriteosina toimivat nimet näyttävät erottuvan omaksi ryhmäkseen siinä mielessä, että henkilönnimet ovat aina ja paikannimet pääosin genetiivimuotoisia. Pohjoissaamen osalta saman on todennut Konrad Nielsenin (1926: 293–294). Genetiivimuotoisen paikannimen sisältä-viä määriteosia (luokka C 1.2.1) oli pohjois- ja inarinsaamassa noin kymmenes-osa ja koltansaamassa noin viidennes kaikista nimistä. Koltansaamen suuri luku

341. *Rieseme* verbistä *riesedh* ’koristella valjaat, hanskat tms. tupsuilla ja kangaspaloilla’.

342. *Juhteme* verbistä *juhtedh* ’muuttaa, harjoittaa vuotuisikiertoa; kulkea yms.’.

343. *Mov* < *manne* ’minä [y.gen.]’; *deejeme* < *deejedh* ’levittää pitkin (karvoja, heinää kuivumaan); asetella (kenkäheinät), jotta ne voidaan laittaa kenkään [aktio]’; *suejnie* ’heinä [y.nom.]’. Vertaa genetiivin käyttöä Bergslandin esimerkkeihin (esim. 1994: 113).

344. *Bovtse* ’poro [y.nom.]’; *vaedtseme* < *vaedtsidh* ’kulkea, kävellä, paimentaa [aktio]’; *vâarah* < *vâara* ’vuoro [m.nom.]’.

kuvastaa ketjunimien tavallisuutta. Henkilönimen sisältävä määräiteosa (luokka C 1.2.2). oli pohjoissaamessa seitsemässä, inarinsaamessa kuudessa ja koltansaamassa kolmessa prosentissa kaikista nimistä. Pieni osa (1–3 % koko aineistosta) pohjois- inarin- ja koltansaamen määräiteosina toimivista paikannimistä on kuitenkin nominatiivissa (luokka C 1.1.1). Tällaiset nominatiivialkuiset nimet sisältävät valtaosin vähintään kolme nimelementtiä. Muita selkeitä yhdistäviä tekijöitä en osaa niiden välille esittää.

Appellatiivisubstantiivin sisältävät määräiteosat ovat sen sijaan selvästi useammin nominatiivi- kuin genetiivimuotoisia. Samaan tulokseen pohjoissaamen osalta on päätytty myös Konrad Nielsenin (1926: 294). Tämä liittyy varmasti jo aikaisemmin pohjoissaamen osalta käsiteltyihin nominatiivi- ja genetiivimuotojen merkityseroihin määrittelemättömyyden ja määräisyyden ilmaisussa. Nominatiivimuotoinen appellatiivinen substantiivi (luokka C 1.1.2) oli kaikista pohjoissaamen ja inarinsaamen aineiston paikannimien määräiteosista neljänneksessä ja koltansaamen aineistossa yli kolmanneksessa. Sen sijaan genetiivimuotoinen appellatiivinen määräiteosa (luokka C 1.2.3) oli pohjoissaamessa vain noin kolmessa, inarinsaamessa noin viidessä ja koltansaamessa noin seitsemässä prosentissa kaikista aineiston nimistä.³⁴⁵

Sellaisia nominatiivi- tai genetiivimuotoisia määräiteosia, joiden sijamuotoa ei voida määritellä, (luokka C 1.3) on pohjoissaamessa yhteensä neljännes tutkituista nimistä. Puolessa näistä tapauksista syynä on sellainen taivutusluokka, jossa yksikön nominatiivi ja genetiivi ovat identtisiä (luokka C 1.3.1), puolessa taas nimen keskiosien säännötön lyhentymisen (luokka C 1.3.2). Inarinsaamessa sijamuodoltaan määrittelemättömiä määräiteosia on selvästi vähemmän: koko aineistosta noin 16 prosenttia. Kahdeksaakymmentä prosenttia tästä ryhmästä ei voitu määritellä taivutusluokan ominaisuuksien vuoksi. Loppujen määrittelyä vaikeutti nimen keskiosien epäsäännöllinen lyhentymisen. Koltansaamassa epäselvien joukko on vielä pienempi: noin seitsemän prosenttia nimistä. Pääasiallisena syynä oli taivutusluokka. Koltansaamen tuloksen erilaisuutta selittää varmasti parhaiten se, että koltansaamen sanat ovat lähtökohtaisesti hyvin kompakteja eivätkä muissa kielissä esiintyvät lyhenemisilmiöt ole siten sekoittamassa sijajärjestelmän ilmaisuvoimaa.

Positiivimuotoinen adjektiiviattribuutti (luokka C 2.1) on määräiteosana tutkituissa pohjoissaamen paikannimissä noin neljässä, inarinsaamessa kuudessa ja koltansaamassa kahdeksassa prosentissa. Koltansaamassa on lisäksi yksi nimi, jossa adjektiiviattribuutti on komparatiivimuotoinen (C 2.2.) ja inarinsaamessa muutamissa nimissä adjektiiviattribuutti on superlatiivimuotoinen (luokka C 2.3).

Verbin aktiomuoto (luokka C 3.1) on paikannimen määräiteosana kahdessa–kolmessa prosentissa pohjois-, inarin- ja koltansaamen tutkituista paikannimistä. Aktiomuodon ja sen subjektin sisältäviä määräiteosia (luokka C 3.2) on muutamissa nimissä sekä inarin- että koltansaamassa ja objektin sisältäviä (luokka C 3.3) muutamissa tapauksissa kaikissa edellä mainituissa kielissä.³⁴⁶

345. Määräiteosa on monikon genetiivissä vain kahdessa aineiston nimessä: yhdessä pohjoissaamen- ja yhdessä inarinsaamenkielisessä nimessä. Muut genetiivimuotoiset määräiteosat ovat yksikössä.

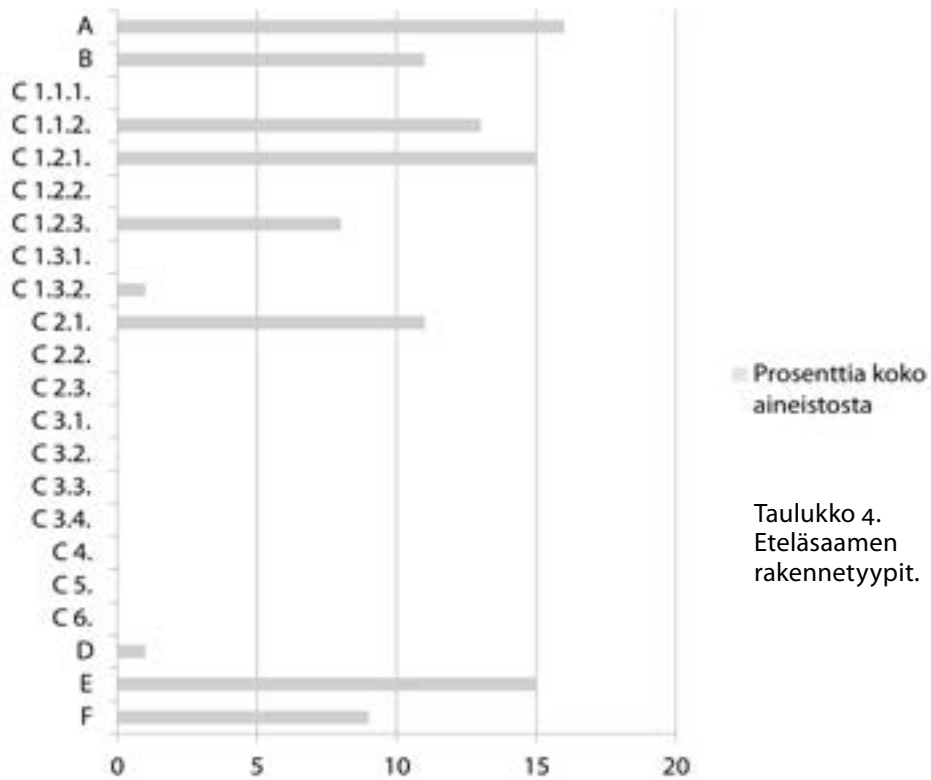
346. Pohjoissaamen aktiomuotojen esiintymisyleisyyttä vääristää ylöspäin jonkin verran yksi suuri nimipesue.

Määriteosissa esiintyy numeraaleja (luokka C 4) inarin- ja koltansaamessa muutamissa nimissä. Adpositiorakenteita tai muita paikanilmauksia (luokka C 5) esiintyy pohjois-, inarin- ja koltansaamessa. Inarinsaamessa erilaisia paikanilmauksia on jopa noin kahdessa prosentissa nimistä. Nimen määriteosa on muu sana (C 6) eli onomatopoeettinen sana kahdessa koltansaamen nimessä. Paikannimeä täsmentävä sana on määriteosana (luokka D) kuudesta–kahdeksaan prosentissa pohjois-, inarin- ja koltansaamen paikannimistä. Niiden alaryhmien yleisyys vaihtelee suuresti eri kielissä. Tyypillisimpiä ovat ihmisennimen (luokka D 3) ja suhteellista sijaintikorkeutta kuvastavan sanan (luokka D 2) käyttö täsmentävänä sanana.

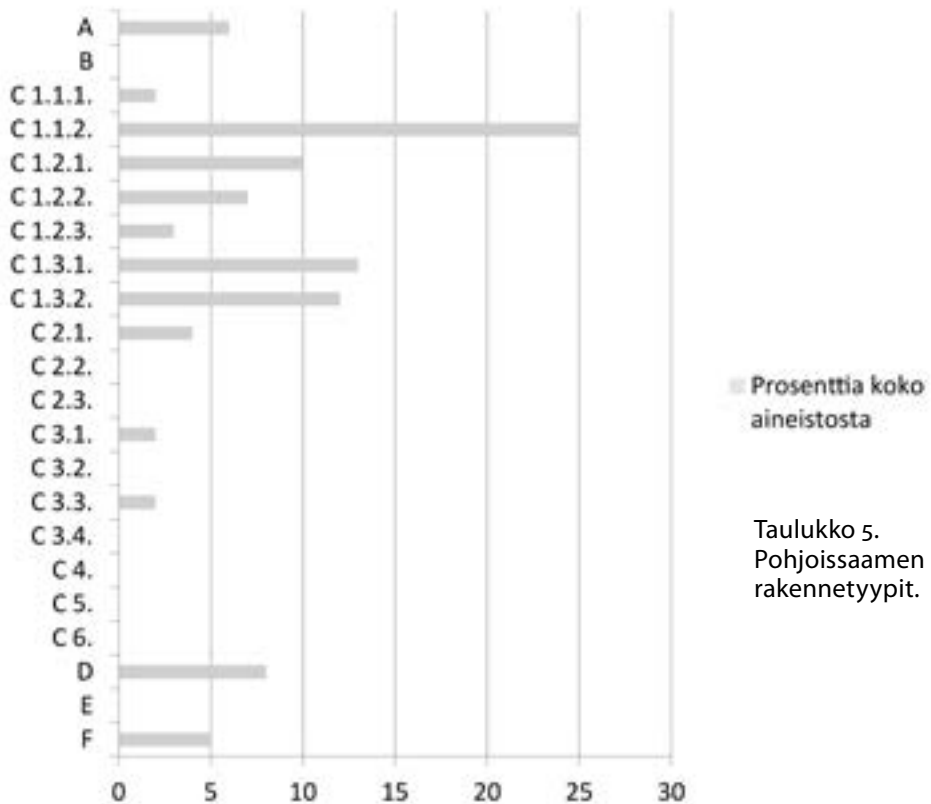
Äänteellisesti mukaillun lainaelementin (luokka E) sisälsi muutama nimi inarin- ja koltansaamessa. Merkitykseltään hämärtyneitä tai epäselviä (luokka F) on neljästä–kuuteen prosenttiin pohjois-, inarin- ja koltansaamen tutkituista paikannimistä. Taulukoissa 3, 4, 5, 6, ja 7 on esitetty tutkittujen kaksiosaisten paikannimien jakautuminen rakennetyyppeihin A, B, C, D, E, ja F.

Rakenneryhmä	eteläsaame	pohjoissaame	inarinsaame	koltansaame
A	27/16 %	14/6 %	47/8 %	12/2 %
B	18/11 %	–	–	–
C 1.1.1.	1/< 1 %	5/2 %	8/1 %	18/3 %
C 1.1.2.	22/13 %	56/25 %	138/ 25 %	228/35 %
C 1.2.1.	26/15 %	23/10 %	71/ 13 %	143/22 %
C 1.2.2.	–	15/7 %	32/ 6 %	19/3 %
C 1.2.3.	13/8 %	6/3 %	28/5 %	43/7 %
C 1.3.1.	–	28/13 %	65/12 %	46/7 %
C 1.3.2.	2/1 %	27/12 %	15/ 3 %	2/< 1 %
C 2.1.	18/11 %	8/4 %	32/6 %	54/8 %
C 2.2.	–	–	–	1/< 1 %
C 2.3.	–	–	4/< 1 %	–
C 3.1.	–	5/2 %	19/3 %	13/2 %
C 3.2.	–	–	1/< 1 %	1/< 1 %
C 3.3.	–	5/2 %	8/1 %	1/< 1 %
C 3.4.	–	–	1/< 1 %	–
C 4.	–	–	2/< 1 %	2/< 1 %
C 5.	–	1/ < 1 %	10/2 %	1/< 1 %
C 6.	–	–	–	2/< 1 %
D	2/1%	17/8 %	43/8 %	42/6 %
E	25/15 %	–	1/< 1 %	1/< 1 %
F	15/9 %	12/5 %	37/ 7 %	23/4 %

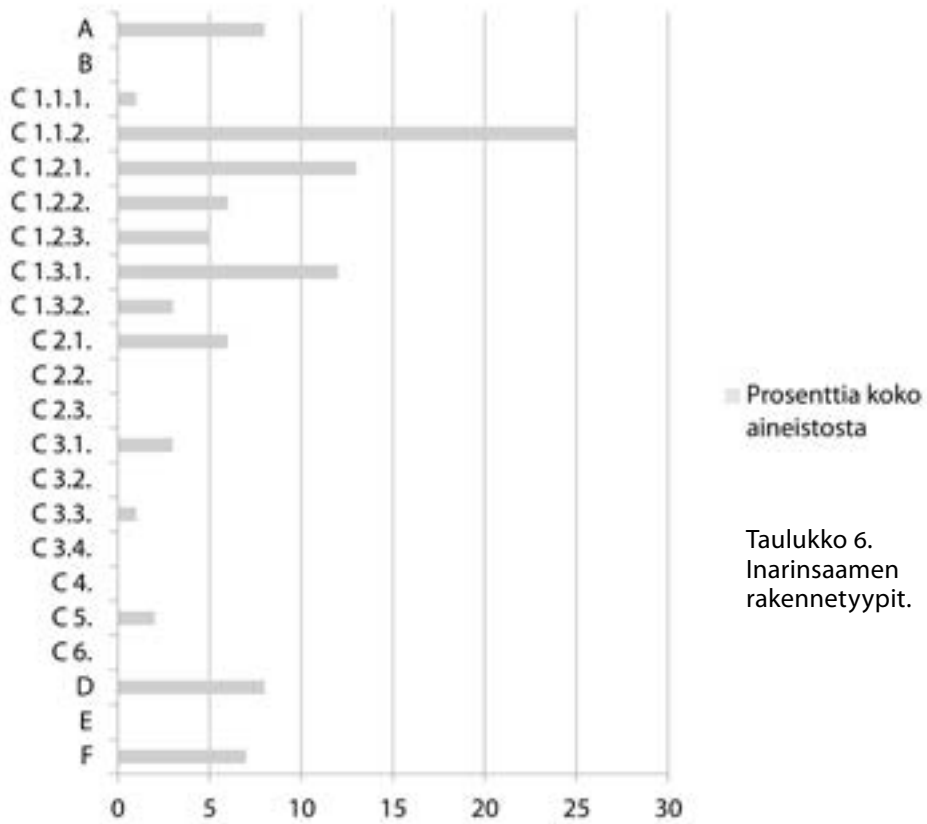
Taulukko 3. Tutkittujen kaksiosaisten paikannimien jakautuminen rakennetyyppeihin A, B, C, D, E ja F. Ensimmäinen luku on määrä ja toinen prosenttiosuus kunkin kielen aineistosta.

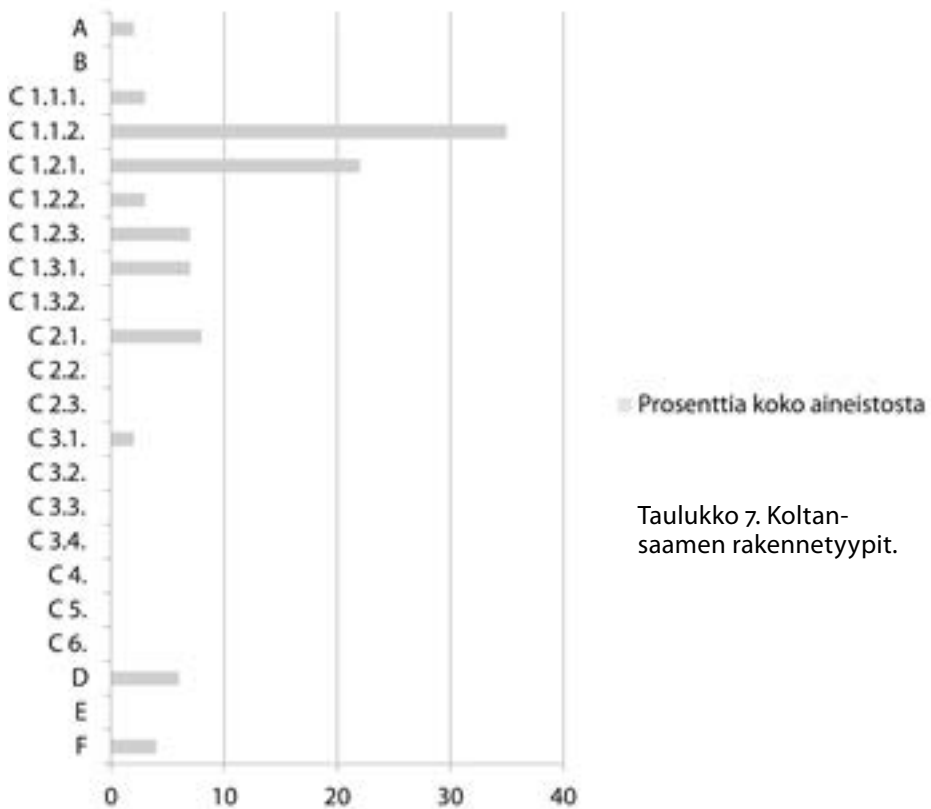
Taulukko 4.
Eteläsaamen
rakennetyypit.

Taulukko 5.
Pohjoissaamen
rakennetyypit.

Taulukko 6.
Inarinsaamen
rakennetyypit.

Taulukko 7. Koltan-
saamen rakennetyypit.

Muista rakennepiirteistä loppuheitto yhdistää kaikkia muita kieliä paitsi koltansaamea. Heikosta sanapainosta johtuva epäsäännöllinen nimien keski-osien lyhentyminen yhdistää pohjois- ja inarinsaamea. Paikannimien sanojen määrä jakaa kielet eteläsaameen ja muihin. Deminutiivin yleisyys ja käyttötavat jakavat kielet läntisten ja itäisten saamen kielten rajan mukaisesti. Muu leksi-kaalinen ja morfologinen vaihtelu on dokumentoitu niin huonosti, ettei varmoja eroja kielten välillä voida esittää. Edes jonkin ilmiön täydellinen puuttuminen jonkin kielen tutkimusaineistosta ei ole luotettava havainto. Voin vain todeta, että ellipsi, epeksegeesi, reduktio, määrite- ja perusosien sanaston vaihtelu, perusosien yksiköllisen ja monikollisen muodon vaihtelu sekä rinnakkaisnimien esiintyminen ovat lähes kaikissa kielissä jossain määrin esiintyviä piirteitä.

4.8. Pohdintaa: paikannimien rakenne vähemmistö- ja enemmistöryhmien välisten suhteiden kuvastajina

Tutkimustuloksista käy ilmi, että paikannimien rakenne on peruseräaatteiltaan kaikissa tutkimissani saamen kielissä samanlainen. Eteläsaame erottuu kuitenkin omanlaisekseen suhteessa kolmeen muuhun tutkittuun saamen kieleen, jotka taas vaikuttavat melko samankaltaisilta keskenään. Tästä herää kysymys, johtuuko eteläsaamen muista tutkituista kielistä eroava rakenne ulkopuolisesta vaikutuksesta vai muista syistä. Eteläsaamessa on kiistämättä skandinaavisten kielten aiheuttamia rakennemuutoksia selvimpänä se, että nimistöön on liukunut ruotsin kielen määräisen muodon tunnus *-n*, jota myös käytetään yleensä samaan tapaan kuin ruotsissa. Ilmiö on melko vanha, koska jo J. Qvigstad (1938: 260) mainitsee siitä.

Mukaiillon lainaelementin sisältävät hybridinimet ovat myös tavallisimpia eteläsaamessa. Lisäksi monilla paikannimillä on hyperkorrekteja variantteja, jotka ovat saaneet vaikutteita ruotsinkielisistä rinnakkaisnimistä, jotka on voitu aikoinaan lainata saamesta. Tällaisten hyperkorrektien muotojen omaksu- misen syiksi on arveltu toisaalta vaikuttavan kielen prestiisiarvoa, toisaalta sitä, että kaksikielisten ihmisten mielessä vaikuttavat samanaikaisesti molempien kielten äännejärjestelmät (Saarikivi 2000: 403).

Eteläsaamen paikannimien määriteosista puuttuu joitakin nominiryhmiä, mutta kyse saattaa olla aineiston suppeuden aiheuttamasta sattumasta, sillä muut kuin substantiivit ja adjektiivit eivät ole toisissakaan kielissä tavallisia. Lähinnä aktiomuotojen puute omassa aineistossani ja vähäisyys eteläsaamen paikannimissä ylipäänsä tuo mieleen mahdollisuuden, että niiden käyttö on aikojen saatossa vähentynyt, kun skandinaavisissa valtakielissä ei ole vastavia verbimuodon sisältäviä paikannimiä ja infinitiivin tai partisipiin sisältävät nimet ovat kaiken kaikkiaan vähälukuisia. Samanlaisia ajatuksia nostattaa deminutiivimuotojen puuttuminen. Nämä voidaan tulkita systeemin yksinkertaistumiseksi, joka puolestaan voi johtua joko suorasta paineesta nimistöä kohtaan tai koko kielen yleisen tilanteen heikkenemisestä ja rapautumisesta.

Toisaalta eteläsaame on tunnettu hyvin konservatiivisena kielenä, jossa on säilynyt paljon arkaaisiksi luonnehdittuja rakennepiirteitä sekä sellaisia sanoja, jotka ovat kadonneet pääosasta saamen kieliä. Siten ei voida täysin sulkea pois mahdollisuutta, että eteläsaame edustaa tässä kohtaa paikannimien muodostamisen vanhaa tapaa. Tämän väitteen kumoaminen tai toteennäyttäminen vaatii kuitenkin paljon lisää analyysejä. Esimerkiksi toisen konservatiivisena pidetyn reuna-alueen kielen turjansaamen paikannimien tutkiminen voisi auttaa erottelemaan vanhoja omaperäisiä ja lainavaikutteita toisistaan. Ennen kaikkea olisi kuitenkin tärkeää analysoida paljon suurempi määrä eteläsaamenkielisiä paikannimiä, jotta voitaisiin sulkea pois kovin pienen aineiston mahdollisesti tuottamat virheelliset tulokset

Muiden tutkittujen kielten rakenteessa on havaittavissa hyvin vähän vaikutuksia enemmistökielistä, mikä vastaa paremmin lähtöolettamuksiani. Inarin- ja koltansaamen aineistossa on muutamia yksittäisiä nimiä, jotka ovat määriteosaltaan mukaelmia valtakielisestä nimestä. Muutoin pohjois-, inarin- ja koltansaamen tutkituista paikannimien rakenteessa ei ole osoitettavissa vaikutuksia valtakielistä.

Tässä kontekstissa on mielenkiintoista mainita Reija Portin suomen kielen pro gradu -työssään tekemä havainto, jonka mukaan Inarin kunnan suomenkielisissä paikannimissä on sen sijaan morfologisia vaikutuksia saamen kielestä. Inarin suomenkieliset paikannimet eroavat puhtaasti suomalaisten alueiden paikannimistä esimerkiksi siten, että nimien määriteosa on usein nominatiivissa, kun odotuksenmukainen muoto olisi genetiivi tai akkusatiivi, kuten nimissä *Rautukutu/niemi* ja *Sääksenpesä/järvi*. (Portti 1991: 64–66.) Saamen kielet eivät ole siis ainoastaan lainaajia, vaan myös lainanantajia.

Ko mon le'ččem leu'ddčea'pp,
leu'ddje'ččem tá'vv sää'm jânnmest,
iinte'mes iinni da kee'jjite'mes peei'vi jânnmest.
Leu'ddje'ččem saa'mi da puo'cci jânnmest,
õll tuoddri jânnmest, keä'dggjuõvi jânnmest.
Leu'ddje'ččem tuoddârvuäjai tuuččumsest
da jeä'gglää'dd čuurrumsest.³⁴⁷

5. Paikannimien sanasto kulttuurin ja vuorovaikutuksen kuvastajana

5.1. Paikannimien sanasto yhteyksien kuvastajana

Nimistöntutkimuksen yksi lähtökohta on, että paikannimillä on aina ollut merkityssisältö, joka liittyy tavalla tai toisella nimettyyn paikkaan ja sen käyttöön. Siten paikannimet kertovat nimenantajista, heidän kulttuuristaan ja elämäntavastaan. Lisäksi ne kertovat myös yhteisöjen välisistä kontakteista. Tietoa voidaan saada kahdella tapaa: tarkastelemalla paikannimi-ilmauksessa olevia sanoja tai paikannimien aiheita. Varmatulkintaisinta tietoa saadaan tarkastelemalla paikannimi-ilmauksen sanastoa. On tärkeää huomata, että tällöin ei analysoida nimien merkitystä, vaan niitä sanoja, jotka esiintyvät nimiksi kehittyneissä ilmauksissa. Tyypillisin tapa on tarkastella, ovatko sanat puhtaasti saamelaisia vai onko ne lainattu ei-saamelaisilta naapureilta. Nimenantajayhteisössä epätavallinen nimeämisaihe voi lainasanojen lisäksi kertoa ulkopuolisesta vaikutuksesta tai ainakin kontakteista. Koska nimen aihe liittyy elimellisesti nimi-ilmauksessa käytettyihin sanoihin, on usein vaikeaa ja yleensä tarpeetonta erotella näitä kahta näkökulmaa toisistaan. Myös paikannimi voi olla sellaisenaan, kokonaisuutena lainattu. (Bergsland 1991: 61; Zilliacus 1972: 363.) Tällaisia lainanimiä tarkastelen nimipareja käsittelevässä luvussa 6.

Ihminen liittyy paikkoihin kulttuurisia merkityksiä paikannimien aiheiden avulla. Ongelma on, että nimeämisperusteesta pitää aina olla varmaa tietoa, koska paikannimen aihe liittyy usein nimenantajien kulttuuriin epäsuorasti niin, ettei sitä pysty tulkitsemaan oikein ilman riittäviä taustatietoja. Paikannimien aiheita tuleekin tulkita tiukan lähdekritiikin rajoissa ja osana suurempia nimistökokonaisuuksia.

Kurt Zilliacus on useaan otteeseen kirjoittanut siitä, kuinka paikannimien aiheet eivät useinkaan liity nimenantajayhteisön kaikkein tyypillisimpiin piirteisiin. Esimerkiksi Zilliacuksen tutkiman Houtskärin 586 pellonnimestä vain kaksi sisälsi viljelylajin nimen ja vain yksi 99 vuotta-apajasta kalalajin nimen. Tämä johtuu siitä, että nimen pitää voida yksilöidä nimetty paikka muiden samankaltaisten joukosta. Kovin tavallinen nimeämisaihe ei erota paikkaa muista paikoista riittävän hyvin. Toisaalta nimen toimivuus ei myöskään edellytä, että nimen aihe liittyy paikan käyttöön. Ainoastaan nimen perusosana olevalla maastoappellatiivilla on useimmiten suora suhde nimettyyn paikkaan ja sen laatuun. Jos määriteosa kertoo jotain nimetystä paikasta, syynä on se, että se on nimen käytön kannalta funktionaalista. (Zilliacus 1975: 53; 2002: 145–146.)

347. Ensimmäinen säikeistö Vassi Semenojan leu'ddista *Leu'ddje'ččem tâ'vv sää'm jännmest* (Moshnikoff 1998: 62).

Jos paikannimen aihe kuvastaa kulttuuria, viittaa se todennäköisemmin johonkin poikkeavaan tai erityiseen, ei nimenkäyttäjyhteisön kaikkein keskeisiin piirteisiin. Siten paikannimien aiheiden kautta saatava kuva ei kuvaa yhteisöä suoraan, vaan se on aina tulkittava. Lisäksi on syytä muistaa, että suurehko osa yksittäisistä nimistä ei kerro yhteisön elämästä suoraan oikeastaan mitään, sillä jonkin yhteisön paikannimistö on kehittynyt kokonaisuutena, jonka tarkoituksena on tarjota mahdollisimman taloudellinen ja käytännöllinen tapa puhua paikoista. Tämän takia leksikaaliset mallit saattavat olla joskus nimenmuodostuksessa ensisijaisempia kuin semanttiset mallit. Tästä esimerkiksi ovat sellaiset variointi- ja vastakohtanimet, joilla ei ole mitään selvää asiausta, ainoastaan toisen nimen antama motivaatio. Tämä nimistön sääntöihin perustuva, systemaattinen ja funktionaalinen luomistapa kuvastaa ehkä parhaiten nimien kulttuurista luonnetta, mutta tämä luonne tulee esille vain kun nimistöä tarkastellaan kokonaisuutena. (Kiviniemi 1987: 31; Zilliacus 1975: 53, 55.)

”Paikannimet eivät juuri valehtelee” kirjoitti Eero Kiviniemi virkaanastujaisesityksensä artikkeliversiossa. Paikannimien aiheilla on aina yhteys todellisuuteen, mutta se pitää osata tulkita oikein. ”Valheellisia” nimiä, joiden merkitys johtaa harhaan alkuperäisestä nimi-ideasta, on voinut syntyä esimerkiksi siten, että ruokottomana pidetty nimi, kuten *Pillu/lampi*, on voitu muuttaa neutraalimaksi *Pilli/lammeksi* tai toisinpäin neutraali saP *Boska/jávri* ’Väinönputkijärvi’ on muokkautunut suomalaisten suussa *Paska/järveksi*. Samoin merkitykseltään hämärtyneet nimet ovat voineet saada kansanetymologisen uustulkinnan, jossa nimi-idea on muuttunut alkuperäisestä. Jos riittävää taustatietoa ei ole saatavilla, on tällaisia nimiä kuitenkin mahdotonta erottaa ”rehellisten” nimien joukosta. Kiviniemen mukaan valheellisia nimiä näyttäisi olevan kuitenkin melko vähän. Tämä liittyyneen siihen, että jos nimen ja paikan välisessä suhteessa on ristiriita, nimen muistaminen ja sitä myöten käyttö hankaloituvat. (Kiviniemi 1980: 3.)

Paikannimien aiheissa ja sanastossa säilyneet kulttuuriset sisällöt voivat elää pitkään sen jälkeen, kun niiden merkitys nimenkäyttäjyhteisössä on muuttunut marginaaliseksi ja antaa tietoa siitä aikakaudesta, jolloin nimi annettiin. Nimet voivat viitata esimerkiksi saamelaiden etniseen uskontoon, aikaisempiin yhteiskunnallisiin instituutioihin tai elinkeinoihin, kuten vaikkapa monet hankasiin ja muuhun peuranpyyntiin liittyvät paikannimet, esimerkiksi saKo *Määšš/ Ää ġġeskue’33* ’Maximuksen/ Hangasvaara’³⁴⁸. Toisaalta monien nimien aihe jää arvoitukseksi, kun niissä esiintyvät sanat ovat kuluneet tunnistamattomiksi tai sekoittuneet toisten sanojen kanssa tai niiden merkitys on unohtunut. Tällaiset nimet ovat tyypillisiä isoille ja merkityksellisille paikoille, joiden nimen voidaan arvella olevan vanhoja. (S. Aikio 1999: 152; Strade 1997: 182; Zilliacus 1972: 369; 1973: 21–22.)

Suurin osa paikannimistä on luonteeltaan puhtaasti kuvailevia eivätkä niiden aiheet kerro kulttuurista tai yhteyksistä mitään. Kuvailevissa nimissä

348. *Määšš*[y.gen.] ’miehen nimi, *Maximus, Matti*, *ää ġġes* ’peuranpyyntihangas’, *kue’33* ’tasainen, isoja mäntyjä sakeasti kasvava vaara’ (Itkonen 1958: II: 1045–1046; Nickul 1934: 53; 645).

esiintyvät sanat voivat valottaa nimenantajyhteisön kontaktipintoja huomattavasti paremmin. Lisäksi sanastoa, erityisesti lainasanoja analysoimalla saatava tieto on luotettavampaa. Asbjørn Nesheim (1968: 149–156) on saamelaisista paikannimistä kirjoittamassaan artikkelissa luetellut suuren määrän erilaisia kulttuurisanoja, jotka kertovat saamelaisesta kulttuurista ja saamelaisten kontakteista muihin kansoihin. Hänen mukaansa kontakteja kuvastavat monet esimerkiksi maatalouteen, kauppaan, kirkkoon, kristinuskoon ja yhteiskuntaelämään liittyvät sanat, joista monet ovat lainasanoja. Lisäksi hän mainitsee vielä etnonymit. Vuoden 1967 artikkelissaan Nesheim käsittelee samasta näkökulmasta koko kielen sanastoa. Myös Karl Nickul on kuvannut paikannimien aiheiden sekä historian ja elämäntavan välistä suhdetta useissa artikkeleissaan (esim. Nickul 1979; 1964).

Jos paikannimen sisältämät sanat ovat lainasanoja, kertoo lainaussuhde samalla myös kahden kansan ja kielen välisistä yhteyksistä. Esimerkiksi paikannimien saKo *Heävaš/čüälmaž* 'Hevossalmi (dem.)' ja saIn *Hiävuš/jävri* 'Hevosjärvi' määriteosana ovat samakantaiset lainasanat *heävaš* ja *hiävuš* 'hevonen', jotka on lainattu todennäköisesti erikseen suomen tai karjalan kielestä (esim. su *hevos*-). Pohjoissaamessa sama sana on *heasta*, joka on puolestaan lainattu skandinaavisista kielistä (esim. ru *häst*). Tämän perusteella voidaan päätellä, että koltan- ja inarinsaamelaisilla on ollut kontakteja suomalaisten ja/tai karjalaisten kanssa, kun he ovat tutustuneet hevoseen, mutta pohjoissaamelaisten enemmistö on tutustunut hevoseen skandinaavisten naapuriensa välityksellä. Joillakin Utsjoen alueilla käytetään kuitenkin pohjoissaamessa sanaa *heavuš*, joka on inarin ja koltansaamen tavoin lainattu suomen tai karjalan kielestä.

Kielihistorialliseen kontekstiinsa sijoitettuna yksi sana kertoo siis kahden ihmisyyhteisön ja kulttuurin kohtaamisesta sekä siitä, että hevonen on tullut nimenantajyhteisölle ainakin käsitteen tasolla tutuksi. Siitä kuinka kiinteitä suhteet ovat olleet tai kuinka tavallinen tai epätavallinen olento hevonen on nimenantajyhteisölle ollut tai ovatko he edes todella ymmärtäneet mistä on kysymys, ei kuitenkaan voida tehdä pitäviä päätelmiä vain yksittäisen esimerkin pohjalta. Mitä enemmän tällaisia esimerkkejä on ja mitä useampia esiintymiä tietyistä sanoista on, sitä varmempia päätelmät ovat. Jo sanan omaksuminen osaksi kieltä, kertoo kuitenkin kontaktien merkityksellisyydestä, koska lainaajakielen puhujat olisivat aivan yhtä hyvin voineet muodostaa oman kielen aineksista uudissanan uutta käsitettä nimittämään (Haspelmath 2009: 46–47).

Lainasanoilla on useita tunnusmerkkejä, jotka eivät kuitenkaan täyty kaikkien lainasanojen kohdalla. Tällainen tunnusmerkki on esimerkiksi se, että tavallisen kielenpuhujan ei ole mahdollista analysoida lainasanaa kuin yhtenä kokonaisuutena. Hän ei esimerkiksi kykene erottamaan johtimia tai muita morfeemeja, vaikka lainattu sana perustuisi lainanantajakielen monisanaiseen ilmaukseen. Muita tunnusmerkkejä ovat kielen normaalista äännejärjestelmästä poikkeavat äänteet tai äänneyhdistelmät, mutta oudot äänteet voidaan myös korvata lainaajakielen äänneillä äännesubstituutio- eli äännekorvaussääntöjen mukaisesti. Muita tarkasteltavia peruskriteerejä äänneasun lisäksi ovat merkitys

ja levikki, joiden pitää korreloida potentiaalisen lainanantajakielen sanan kanssa. (Haspelmath 2009: 37, 41–45; Häkkinen 1996: 128.)

Jotta merkitys olisi pitävä lainasanan kriteeri, pitää eri kielten sanojen semantiikan vastata toisiaan tai vähintään liittyä toinen toiseensa. Levikki todistaa laina-alkuperästä selvimmin silloin, jos jokin sana esiintyy suppealla alueella ja korkeintaan maantieteellisesti lähimmissä sukukielissä. Lisäksi saman sanan vastineita pitää esiintyä myös eri kielikuntaan tai -haaraan kuuluvissa kielissä. Usein levikki antaa vihjeitä myös lainan saantisuunnasta. Tästä poikkeuksena ovat sellaiset sanat, jotka liittyvät johonkin hyvin erikoiseen alue- tai kulttuurispesifiin ilmiöön, sillä ne on voitu lainata laajalle alueelle suppeasta alkuperäisestä levikistä huolimatta. Lainasanan määrittelyssä vastaavat rinnakkaistapaukset ovat merkittävä tulkinnan uskottavuutta lisäävä tekijä. (Haspelmath 2009: 43–45; Häkkinen 1996: 128–129.)

Kulttuurisista suhteista kertova oma erityinen lainasanaluokkansa ovat henkilönnimet, joita esiintyy usein paikannimissä. Lainatut henkilönnimet liittyvät useimmiten kristinuskoon ja sen mukanaan tuomaan nimistöön. Tällaiset nimet on omaksuttu sen valtakielen ja -kulttuurin kautta, joka on tutustuttanut saamelaisyhteisön kristinuskoon. Kristillislähtöiset nimet on yleensä muokattu saamen kielten äänneasun mukaisiksi versioiksi. Kaikkein nuorimpiin lainasanoihin verrattuna henkilönnimet edustavat hieman vanhempaa lainasanakerrostumaa, sillä vanhimmat niistä lienee omaksuttu tai otettu ainakin virallisissa yhteyksissä käyttöön pian kristinuskoon tutustumisen jälkeen 1500–1600-luvulla, kolttien asuinalueilla ehkä jo varhemmin. Lähinnä pappien aktiivisuuden ansiosta kristillisperäiset henkilönnimet olivat vallitsevia jo 1700-luvun alkupuolelle tullessa. (T. I. Itkonen 1948: II: 506.)

Selviä merkkejä kontakteista toisten kansojen kanssa ovat paikannimet, joissa on jokin etnonymyimi eli kansan nimitys, kuten esimerkiksi saIn *Ryešilii/jävri* 'Venäläisenjärvi' ja saKo *Ruõšš/suâl* 'Venäläissaari'. Paikannimen aiheena etnonymien katsotaan viittaavan tavalla tai toisella paikan aikaisempiin tai nimenantohetken asukkaisiin tai käyttäjiin. (Häkkinen 1996: 179–180.) On kuitenkin syytä muistaa, etteivät etnonymit ole aina viittaneet loogisesti johonkin olemassa olevaan tai olleeseen ryhmään, vaan esimerkiksi termillä *ryešiláš* on voitu tarkoittaa ketä tahansa venäjää puhuvaa tai mitä tahansa Venäjällä tai Venäjän vallan alaisuudessa asuvaa kansaa. Vieraisiin suhteisiin tai yhteyksiin viittaavat myös sellaiset nimet, joissa esiintyy jossakin toisaalla oleva toinen paikannimi, kuten esimerkiksi Aspön Jurmo viittaa Ahvenanmaan Jurmoon. Vieraaseen kulttuuriin viittaavat nimet voivat olla maantieteellisesti sijoittuneet siten, että ne liittyvät väljästi johonkin vieraaseen, kuten kulkureitteihin. (Zilliacus 1972: 369; 1973: 21–22.)

Edellä esitetty koltansaamenkielinen nimi *Heävaš/čuälmaž* on hyvä esimerkki paikannimestä, jossa myös aihe kertoo kontakteista, sillä Suõ'nn'jelsjidd oli täysin hevose-ton yhteisö. Perimätiedon mukaan nimen antoi Suonikylän asukas Evvan Fofanoff, joka opasti venäläistä rajakomissiota 1800-luvun puolenvälin maissa. Matkalla kotiinpäin piti komission hevoset uittaa kyseisen salmen yli. Tämä tapaus innoitti hevosaiheisen nimen antamiseen. (Nickul 1964: 223.)

Kulttuurisia suhteita kuvastaviin nimiin voi liittyä edellisenkaltaisia tarinoita, historia- tai perimätietoa, joka kuvaa nimen syntyhetkeä tai -syytä. Useimmiten tällaista ei ole kuitenkaan säilynyt tai se vaikuttaa jälkikäteen paikkaan liitetystä nimen inspiroimalta perinteeltä. Nimeen myöhemmin liitetty perinne kuvastaa kuitenkin yhtä hyvin yhteisön kulttuurisia käsityksiä kuin nimenantoon innoittanut tilanne. Oleellista on tiedostaa, että kyseessä on nimen syntymän kanssa eri aikaan syntynyt perinne. Molemmissa tapauksissa tarkan ajankohdan määrittäminen on joka tapauksessa yleensä vaikeaa.

5.2. Paikannimien sanasto: perusosat

5.2.1. Tutkittava aineisto ja sen rajaus

Tässä luvussa tarkastellaan tutkittavien paikannimien perusosien sanastoa ja sitä kuinka ne kuvastavat vähemmistö- ja enemmistöryhmien suhteita. Omape- räiset sanat kertovat saamen kielten keskinäisistä suhteista ja historiasta, laina- sanat kahden kansan ja kielen välisistä yhteyksistä.

Aineisto on rajattu käsittämään ainoastaan perusosissa esiintyvien paik- kanlajisanojen alaluokkaa *maastoappellatiivit*. *Nimistöntutkimuksen terminologia* -kirjan mukaan maastoappellatiivi on: ”appellatiivi, joka tarkoittaa maasto- kohdetta, esim. järvi, töyry, alho” (Kiviniemi ym. 1974: 27). Määritelmä ei ole kovin selvä eikä ongelmaton oman aineistoni kannalta, koska nimistössä on joukko nimiä esimerkiksi ihmisen toiminnan johdosta syntyneille kohteille sekä kiville ja puille, jotka ovat maastokohteina hyvin pienialaisia tai väliaikaisia.

Olen päättänyt ottaa tähän tutkimukseen mukaan sellaiset maasto- kohteet, jotka ovat maastossa suhteellisen pysyviä ja jotka eivät ole ihmisen muokkaamia tai ihmistoiminnan seurauksena syntyneitä. Tämä rajaa maasto- appellatiivien ulkopuolelle esimerkiksi perusosissa esiintyvät sanat: saI *peeci* ’mänty’ ja saI *miestâ* ’pensas’ vastatineinen, koska niiden ensisijaiset tarkoitteet eivät ole pysyviä. Jätän käsittelystä pois myös ihmisen joko konkreettiseen tai henkiseen luomiseen ja muokkaamiseen liittyvät sanat: saKo *čuáll* ’aita’, saP *gieddi* ’kenttä’, saP *goahti* ’kota’, saKo *kué’ttsââ’jj* ’kotasija’, saI *kärdieenâ* ’maa- alue, jossa on poroaita³⁴⁹, saKo *laapp* ’apaja’, saKo *sijddsââ’jj* ’kylänpaikka’, saI *sátku* ’venevalkama’ ja saI *värppi* ’apaja’ erikielisine vastatineinen.

Olen jättänyt aineistosta pois myös sellaiset perusosat, jotka eivät viit- taa suoraan johonkin maastonkohtaan, vaan tarkentavat sen osaa. Tällaisia ovat saE *-beala* ’-puoli, puolella’, saE *gierege* ’latva (puun, joen)’ saI *keeči* ’pää, kärki’, saI *koskâ* ’väli’, saI *maadâ* ’tyvi’, saKo *pa’ldde* ’vieri’ ja saP *suorgi* ’haara (joen, oksan)’ erikielisine vastatineinen. Rajatapauksia ovat sanat saE *raedtie* ’seutu, tienoo’ ja saKo *vu’vdd* ’asuma-alue, seutu’, jotka kuitenkin jätän pois sillä perusteella, että ne eivät viittaa johonkin tiettyyn rajattuun maastokohteeseen, vaan laajempaan

349. Tutkimusaineistossani sanalla on tämä merkitys, mutta samalla sanalla voidaan viitata myös riekon- pyyntialueeseen, sillä sana saI *kärđi* voi tarkoittaa sekä poroaitaa että ansoista muodostuvaa ”aitaa”.

aluekokonaisuuteen. Lisäksi pois jää saKo *elvâž*, koska tämän perusosana esiintyvän sanan merkitys on epäselvä.

Olen laskenut yhden ja saman appellatiivin esiintymiksi kaikki saman sanan monikko- ja deminutiivimuodot. Samasta kantamorfeemista erillisellä johtimella johdetut ja oman erikoismerkityksensä omaavat sanat lasken erillisiksi appellatiiveiksi. Esimerkiksi sanan saI *jävri* 'järvi' esiintymiksi luen muodot: saI *jävri*, *jäävrih* [mon.], *jäävrás* [dem.] ja *jávrááh* [mon.dem.], mutta sanasta johdettu saI*jávrádâh* 'joen yhteydessä oleva lampi' on oma esiintymänsä. Jos perusosavariantit edustavat kahta tai useampaa kantamorfeemia, on ne laskettu erillisiksi esiintymiksi. Siten esimerkiksi nimivarianttien saI *Čáhálig/uáivih* ~ *Čáhálig/uáivááh* perusosat lasketaan yhdeksi esiintymäksi, mutta nimivariantit *Čáhálig/vääri* ~ *Čáhálig/uáivás* kahdeksi erilliseksi esiintymäksi.

5.2.2. Analyysitapa ja keskeiset käsitteet

Analyysissä on selvitetty tutkittavien paikannimen perusosissa käytettyjen maastoappellatiivien yleisyys kussakin aineistossa, niiden historia sekä levikki saamen kielissä. Kunkin kielen maastoappellatiivit on jaettu erilaisiin luokkiin: eri uralilaisten kielten kantakielivaiheisiin palautettavissa oleviin sanoihin, johonkin kantakieleen tai saamen kieliin eri lähteistä saatuihin lainasanoihin sekä alkuperältään epäselviin. Viimeiseen luokkaan kuuluvat mahdolliset substraattilainat alueella puhutusta sittemmin kadonneesta kielestä.

Kussakin näistä luokista on tehty perusjako yhteissaamelaisiin ja vain osassa saamen kieliä esiintyviin sanoihin. Yhteissaamelaiset sanat ovat sellaisia, jotka periytyvät kantasaamesta kaikkiin tai useimpiin saamen kieliin. Esimerkiksi Juhani Lehtirannan *Yhteissaamelaiseen sanastoon* on kelpuutettu sanat, jotka esiintyvät idässä vähintään koltansaamen Suonikylän murteessa sekä etelässä vähintään luulajansaamen Jokkmokkin murteessa (Lehtiranta 1989: 5). Sovellan Lehtirannan määritelmää omassa jaossani, mutta jos levikki ei ole täydellinen, olen ilmoittanut sen erikseen tekstissä tai alaviitteessä. Sellaisia tapauksia, joissa sana ei esiinny uumajan-, piitimen-, akkalan- tai turjansaamassa ei ole aina erikseen huomioitu, koska tiedon puuttuminen voi johtua siitä, että kyseisistä kielistä koottu tai julkaistu aineisto on sen verran suppea, että tiedon puuttuminen voi johtua sattumasta (vrt. Lehtiranta 1989: 8 ja Sammallahti 1998: 131).

Kantakielivaiheet on jaoteltu vanhan, perinteisen käsityksen³⁵⁰ mukaan vanhimmasta nuorimpaan uralilaiseen, suomalais-ugrilaiseen, suomalais-permiläiseen, suomalais-volgalaiseen ja suomalais-saamelaiseen³⁵¹ kantakielen vaiheeseen (esim. E. Itkonen 1966: 95–96; Sammallahti 1998: 117–125). Lainasanat on jaettu suomalaisiin, itämerensuomalaisiin, balttilaisiin, indoeurooppalaisiin, germaanisiin ja skandinaavisiin lainasanoihin. Monet näistä lainasanaryhmistä olisi jaettavissa alaryhmiin, mutten ole pitänyt sitä tarpeellisena tämän tutkimuksen puitteissa vähäisen tutkimusaineiston määrän ja tutkimuskysymysten

350. Vanhaa luokittelua ovat kritisoineet esimerkiksi A. Aikio (2012), Saarikivi (2011) ja Salminen (2002).

351. Aikaisemmin käytettiin, ja fennistiikan parissa käytetään usein edelleen, tästä kantakielivaiheesta nimitystä varhaiskantasuomi.

laadun takia. Sen sijaan on pyritty mainitsemaan, mihin kantakielen vaiheeseen laina on saatu, jos se on tapahtunut ennen kantasaamen vaihetta.

Vanhojen kantakielten sanojen ja lainasanojen lisäksi saamen kielten maastoappellatiivien joukossa on melko suuri joukko sanoja, joille ei ole löydetty vastineita saamen kielten ulkopuolelta. Osa niistä on yhteissaamelaisia, osalla on suppeampi levikki. Viime vuosina aihetta käsitelleet Ante Aikio (2004a; 2012) ja Janne Saarikivi (2001) ovat esittäneet, että ainakin osa näistä sanoista olisi lainasanoja alueella ennen saamen kieliä puhutusta, mutta sittemmin kadonneesta kielestä tai kielistä, eli niin sanottuja substraattilainoja.³⁵² Ante Aikion (2012: 87) mukaan on äännehistoriallisin perustein osoitettavissa, että substraattilainoja on omaksuttu tuntemattomasta paleolappilaisesta kielestä tai kielistä vielä noin AD 500 asti. Osa alkuperältään tuntemattomista sanoista voi olla toki myös kantasaamessa tai sen jälkeen muodostettuja uusia sanoja.

Lasken analyysissäni mahdollisten substraattilainojen joukkoon sellaiset yhteissaamelaiset tai laajalti saamen kielissä esiintyvät maastoappellatiivit, joille ei ole esitetty varmoja vastineita muissa sukukielissä tai niitä on esitetty vain yksi itämerensuomea kaukaisemmassa sukukielessä. Lisäksi luen mukaan sellaiset sanat, jotka Ante Aikio (2004a) on maininnut artikkelissaan. Pidän erillisenä kategoriana sellaiset maastoappellatiivit, jotka esiintyvät vain yksittäisessä kielessä tai siinä ja yhdessä tai kahdessa naapurikielessä, jotka eivät ole merkittävän murrerajan toisella puolella ja joille ei ole esitetty vastineita muissa kielissä. Näilläkin voi olla substraattialkuperä, mutta sitä ei ole kukaan esittänyt.

On syytä painottaa, että tutkittavien maastoappellatiivien lukumäärät eivät ole vertailukelpoisia kielten kesken, koska tutkittavien alueiden maastot eli nimetyt paikat ovat hyvin erilaisia ja eri kielten aineistot ovat hyvin erikokoisia.³⁵³ Tarkoituksena onkin tarkastella sanaston variaatiota kussakin kielessä erikseen. Keskeisimmät tutkimuskysymykset liittyvät ennen kaikkea sanaston alkuperään ja levikkiin. Niiden avulla tarkastellaan, minkälaisia ulkopuolisia vaikutuksia saamen kielten paikannimien maastoappellatiiveissa on havaittavissa ja kuinka yhtenäistä sanasto on.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena ei ole pyrkiä löytämään tai esittämään uusia etymologioita, vaan se tukeutuu jo olemassa olevaan tutkimustietoon. Pääasiallisena lähteenä on käytetty Kotimaisten kielten keskuksessa koottua saamen kielten etymologista Älgu-tietokantaa³⁵⁴, johon on koottu useiden keskeisten kirjallisten lähteiden tietoja saamen kielten sanojen alkuperästä ja keskinäisistä suhteista. Tällainen käytäntö mahdollistaa vähän tilaa vievän ja lukemista haittaamattoman viittaustavan, mutta tarjoaa halukkaille kuitenkin mahdollisuuden päästä käsiksi täydelliseen lähdelistaukseen alkuperäisen etymologian esittäjästä aina viimeaikaiseen keskusteluun asti. Tietokannasta löytyvät myös eri aikoina esitetyt rekonstruktiot. Täydentävää tietoa on haettu

352. Aihetta on aikaisemmin käsitellyt esimerkiksi T. I. Itkonen (1948: I: 88–107).

353. Kaisa Rautio Helander (1991: 76–77) on käsitellyt eroja eri saamelaisryhmien maastoappellatiivien käytössä ja mainitsee erojen aiheuttajiksi luonnonolosuhteiden lisäksi erilaiset elinkeinot ja murteet.

354. Tietokanta on vapaasti käytettävissä internetissä osoitteessa: <kaino.kotus.fi/algu>. Tietokannan käyttö ei vaadi aikaisempaa kokemusta kielihistoriasta tai sen tutkimisesta, mutta kyky tietokannassa esitettyjen tietojen lähdekritiiseen arviointiin on välttämätön, jos tietokantaa aiotaan käyttää tieteellisen tutkimuksen lähdeaineistona. On myös hyvä muistaa, että tietokantaa täydennetään jatkuvasti uusia tietoja.

muista lähteistä. Jos tiedon lähteenä on Älgu-tietokanta, ei lähde ole aina merkitty erikseen. Jos tieto on haettu jostain muusta lähteestä, on lähde mainittu.

Levikkien selvittämisessä on käytetty apuna kirjallisten lähteiden lisäksi internetin tarjoamia kartta- ja paikannimipalveluita. Esimerkiksi kirjallisuudessa vain eteläsaamassa esiintyviksi merkittyjen maastoappellatiivien levikki on tarkistettu myös Ruotsin Lantmaterietin KartSök och ortnamn -palvelusta³⁵⁵, jonka pitäisi sisältää kaikki Ruotsin maastokartoissa esiintyvät paikannimet. Joitakin levikitietoja on myös haettu Norjan Statens Karteverkin vastaavasta karttapalvelusta Norgesglasset³⁵⁶.

5.2.3. Aineiston maastoappellatiivit

Ruvhten sijten paikannimissä käytetyt maastoappellatiivit ja niiden historiallinen tausta

Härjedalenin Ruvhten sijten paikannimien perusosissa on käytetty 37 eri maastoappellatiivia yhteensä 122 kertaa. Kahdestakymmenestä sanasta on vain yksittäisiä esiintymiä. Nämä sanat ovat: *aevtie* 'rehevä niitty vanhan poroaidan tai kotakentän paikalla', *baarma* 'jyrkkä tunturin rinne', *beehtje* 'puro', *fleete* 'laaja tasainen maastonkohta tunturissa tai soisessa maastossa', *gabpe* 'tasainen kumpu, tasainen kohouma tunturissa (metsärajavaastossa), kohouma tasamaalla', *gierkie* 'kivi', *gåabra*³⁵⁷ 'ympäristöään alempana oleva paikka, jota ympäröivät sisäänpäin kaareutuvat tunturit', *hååa* < ru. *hå* 'lampi tai pieni järvi, joka on yhteydessä jokeen tai järven lähteen', *kraavhpije* ~ *kraavhpuo* ~ *kraavhpe* 'kukkulainen tai kuoppainen maasto', *lapte* 'pitkä ulkonema tunturin rinteessä; (myös vintti, ullakko) *njuana* 'kannas, niemi kahden joen välissä', *pliehtje* 'laakea paikka, tasanko', *preanna* ~ *preanne* 'palanut maa-alue', *rovpe* 'pitkä harju tai matala mäki, jossa kasvaa varpuja, pensaita ja katajia', *sjööa* < ru. *sjö* 'järvi', *staabre* ~ *tjaabre* 'alue, jossa vaihtelevasti pieniä kukkuloita ja laaksosia', *stööte* < ru. *stöte* 'yksinäinen, tasalakinen tunturi (jossa korkeat ja jyrkät seinämät)', *åarka* 'mänty- ja koivumetsää kasvava laakso', *ælkie* 'olka, tunturin sivuharjanne', *ååse* < ru. *ås* 'harju, selänne'. Muiden maastoappellatiivien jako yleisyysjärjestyksessä on nähtävissä taulukossa 8.

355. Tietokanta on vapaasti käytettävissä internetissä osoitteessa: <ksoz.lantmateriet.se>.

356. Tietokanta on vapaasti käytettävissä internetissä osoitteessa: <kart.statkart.no>.

357. Vrt. verbeihin *gåabragidh* 'rullautua (tuohesta)' ja *gåabralgidh* 'tulla taitelluksi, taittua (esim. kankaasta, nahasta tai koiran korvasta); rullautua, kääriytyä (esim. tuohesta)', joille vastineita Arjeplogissa (uumajan- ja/tai piitimensaamasta) (Bergsland – Mattsson Magga 1993: 117; Lagercrantz 1939: 2595). Ks. myös Collinderin (1964: 92) artikkeli hakusanalla *koab're*; Hasselbrinkin (1981: 626) hakusanaa *goåbrie* sekä Qvigstad (1944: 29: 309). Vrt. myös Norjan puolella olevan saamenkylän nimeen Gæbrien sijte, joka viittaa tunturiryhmän nimeen *Gæbrie* (Strade 1997: 181).

Maastoappellatiivi	määrä
<i>jaevrie</i> 'järvi'	23
<i>tjahke</i> 'vaara, vaaran laki'	11
<i>tjåånne</i> ~ <i>tjöörne</i> < no. <i>tjønne</i> , <i>tjörn</i> 'lampi, pieni järvi'	11
<i>johke</i> 'joki'	10
<i>baahka</i> 'tunturinsivu, jyrkkä rinne'	8
<i>fjeelle</i> 'tunturi'	5
<i>vaarta</i> 'matala vaara, jonka ympärillä kasvaa vesakkoa'	5
<i>daelie</i> 'laakso'	4
<i>jabpe</i> 'laakea rosoinen tunturi; laakea tasainen maa kahden joen välillä; pieni aaltomainen tasanne suuremmalla ylätasangolla tai puuttomalla alangolla'	4
<i>sovvene</i> 'suvanto'	4
<i>geavtje</i> 'matala päältä tasainen jyrkkärinteinen tunturiharjanne kahden tunturin välissä'	3
<i>njuenie</i> 'nenä, vaaran nokka'	3
<i>tjaerhvie</i> 'pieni pyöreä vaara, joka sijaitsee ylätunturissa'	3
<i>bavla</i> 'tasainen puuton painauma (kahden tunturin tai metsän ja tunturin välissä)'	2
<i>durrie</i> 'rotko, (koivuinen) laakso kahden tunturin välillä'	2
<i>gaalove</i> 'kahlaamo'	2
<i>vaerie</i> 'vaara, tunturi'	2

Taulukko 8. Eteläsaamen aineistossa kahdesti tai useammin esiintyvät maastoappellatiivit.

Eteläsaamen aineiston maastoappellatiiveista uralilaisen kantakielen sanoja ovat *gabpe*³⁵⁸, *johke* ja *vaerie*³⁵⁹. Suomalais-ugrilaiseen kantakieleen palautuvat *gaalove*, ja *ælkie*³⁶⁰. Suomalais-saamelaisen kantakielen sanoja ovat *gåabra* sekä *njuenie*³⁶¹, jolla on vastineet myös liivissä ja virossa. Tästä sanasta on johdettu sana *njuana* (Collinder 1964: 141), joka esiintyy vain etelä-, uumajan- ja pohjoissaamassa³⁶². Kaikki muut sanat, paitsi *gabpe* ja *njuana*, ovat levikiltään yhteissaamelaisia.

358. Collinder (1964: 79, 93) ja Qvigstad (1944: 30: 315) liittävät sanan luulajansaamen suunnilleen samanmerkityksiseen sanaan *gåbbå* (vrt. esim. saL *dållå* ~ saE *dålle*, *dalle* 'tuli'), joka T. I. Itkosen (1918: 11: 77) mukaan on suomen kielen sanan *kumpu* vastine. Vastineita on esitetty aina samojedikieliä myöden. Lagercrantzin (1939: 1935b) mukaan sana esiintyy ainoastaan paikannimissä. Hän ei yhdistä eteläsaamen ja luulajansaamen sanoja, mutta esittää jälkimmäiselle mahdollisesti suomalaisen alkuperän (Lagercrantz 1939: 314: 2496b). Sana esiintyy ainakin etelä-, ja luulajansaamassa sekä pohjoissaamen Ruotsin puolen murteissa (Sammallahti 1989: 185).

359. Uusi etymologia A. Aikio (2006a: 27–28).

360. Ensijaisena merkityksenä kehonosa 'olka'. Maastoa kuvaileva merkitys perustuu metaforaan.

361. Ensijaisena merkityksenä kehonosa 'nenä'. Maastoa kuvaileva merkitys perustuu metaforaan.

362. Ante Aikio (2011) yhdistää sanan pohjoissaamen johdoksen *njunis* : *njunná* 'nokka, nenäke (vaaran)'

Yhteissaamelainen sana *sovvene* vastaa suomen kielen sanaa *suvanto* ja on ilmeisesti varhainen laina myöhäiskantasuomesta. Sana *suvanto* on myöhäiskantasuomen johdos sanasta **süvä* > **syvänto* > *suvanto*, jonka historia on johdettavissa ainakin suomalais-ugrilaiseen kantakieleen. (T. Itkonen 1982.) Maastoappellatiivilla *åarka* on yhteinen alkuperä suomen kielen sanan *orko* kanssa³⁶³, mutta muita vastineita ei ole esitetty. Åarka esiintyy saamen kielistä ainoastaan eteläsaamen etelämurteessa (Collinder 1964: 146). Balttilainen laina on puolestaan yhteissaamelainen sana *jaevrie*³⁶⁴. Laina on saatu suomalais-saamelaiseen kantakieleen, mutta se on vanha lainasana ja yhteinen kaikille suomalais-volgaisesta kantakielestä periytyville kielille.

Eteläsaamen aineistossa on suuri joukko skandinaavisia lainasanoja. Näistä *kraavhpije* ~ *kraavhpuo* ~ *kraavhpe*³⁶⁵ ja *pliehtje*³⁶⁶ esiintyvät eteläsaamen lisäksi myös uumajansaamessa. Sana *vaarta*³⁶⁷ esiintyy Collinderin mukaan eteläsaamen lisäksi piitimen- ja luulajansaamessa, mutta hieman erilaisessa asussa. Skandinaavinen laina ja yhteissaamelainen sana on *lapte*³⁶⁸, joka esiintyy aina kildininsaamessa asti.

Etelä- ja uumajansaamen skandinaavinen laina on myös sana *durrie*. Se on Collinderin (1964: 238; 1968: 166) mukaan nuori laina³⁶⁹ ruotsin kielen sanasta *dörr*: *dörren*³⁷⁰, jolla on hyvin suppea levikki. Onkin todennäköisempää, että sanan alkuperä on Norjan suunnalla, jossa sana *dør*: *døra* on hyvin yleinen paikannimisä kautta maan. Ruotsin puolen nimien sijoittuminen rajan tuntumaan ja Norjaan suuntautuneisiin Härjedaleniin ja Jämtlantiin viittaa myös läntiseen alkuperään.

Etelä-, uumajan- ja piitimensaamessa esiintyy skandinaavinen laina *baahka*³⁷¹. Qvigstad (1893: 99) esittää sille vastineet myös turjan- ja kildininsaamesta, mutta myöhempi tutkimus yhdistää ne eri sanaan. Hän esittää myös vastineen pohjoissaamesta, jossa sana esiintyy yhdyssanan jälkikomponenttina yksittäisen skandinaavisen sanan käänös- ja mukaelmalainassa. Kyseessä lienee yksittäinen laina ja koska sana ei liity maastoon, ei se sen tähden kuulu tähän yhteyteen.

Skandinaavisista lainasanoista ainoastaan eteläsaamessa ja lähinnä sen etelämurteissa esiintyvät *fjeelle*³⁷², *fleete*³⁷³ ja *preanna* ~ *preanne*³⁷⁴ sekä

363. Collinder (1964: 146) pitää sanaa *åarka* lainasanana suomen kielestä.

364. Pauli Rahkonen (2013) on esittänyt aivan uusia näkökulmia *järvi*-sanana alkuperään liittyen.

365. Collinder 1964: 41, 97; 1968: 159; Qvigstad 1893: 178.

366. Lagercrantz 1939: 5382. Collinder (1964: 159) ei mainitse skandinavia alkuperää, muttei tarjoa myöskään muita vaihtoehtoja. Sanan alussa oleva kaksoiskonsonantti viittaa laina-alkuperään, vaikka Bergslandin (1992: 10) mukaan sananalkuisia kaksoiskonsonantteja on eteläsaamessa omaksuttu myös saamelaislähtöisiin sanoihin.

367. Collinder 1964: 244; 1968: 166; Lagercrantz 1939: 8458.

368. Älgu-tietokanta hakusanalla *lapte*; Collinder 1964: 119; Lagercrantz 1939: 3170; Qvigstad 1893: 222.

369. Lagercrantz (1939: 8044) ei esitä sanalle skandinaavista alkuperää.

370. Merkityksessä tunturilaakso, sola, jota pitkin pääsee tunturin yli (Flemström 1983: 68–69; Modin 1949: 16).

371. Collinderin (1964: 148; 1968: 162) mukaan kyseessä on nuori laina.

372. Collinder 1964: 40, 55–56, ks. toisaalta Wiklund (1914: 109–114), joka antaa sanalle laajemman käyttöalueen, joskin osa hänen lähteistään on vanhoja asiakirjoja, jotka kuvastavat oman aikansa tilannetta.

373. Collinder 1964: 56.

374. Collinder 1964: 41, 164. Collinderin mukaan sana on mahdollisesti samaa kantaa ruotsin sanan *brännkansa*. Vertaa myös ruH *bränna* (*brände*) 'palanut metsämaa' (Modin 1949: 19).

*daelie*³⁷⁵, *baarma*³⁷⁶ ja *beehtje*³⁷⁷, jotka esiintyvät vain paikannimissä (Lagercrantz 1939: 4806b, 4674b). Koko eteläsaamen puhuma-alueella on käytössä *aevtie*³⁷⁸ sekä nuori skandinaavinen lainasana *tjåanne* ~ *tjörne*³⁷⁹.

Eteläsaamen paikannimiaineistossani on joukko maastoappellatiiveja, *hååa*, *stööte*, *sjööa*³⁸⁰ ja *ååse*³⁸¹, jotka ovat nuoria, eteläsaamen äänneasuun sopeutettuja erikoislainoja ruotsin tai norjan kielestä. Ne eivät esiinny viralliseen käyttöön hyväksytyissä nimissä, kuten esimerkiksi kartoissa tai kaavanimissä. Nämä sanat on paikannimien rakennetta käsittelevässä luvussa jaettu kahteen eri luokkaan: kaksi niistä kuuluu äänteellisesti mukailtujen hybridinimien kokomukaelmaluokkaan, kaksi taas muiden nimien joukkoon. Olen perustellut tätä jakoa sekä näiden nimien taustaa, funktioita ja analysointitapaa edellisessä luvussa. On ilmeistä, että juuri nämä maastoappellatiivit ovat valikoituneet lainattaviksi satunnaisesti sen mukaan, mitä sanoja on käytetty niiden rinnakkaisnimenä olevien ruotsinkielisten paikannimien määriteosina. Sanat eivät kuulu paikallisen eteläsaamenmurteen vakiintuneeseen sanastoon paikannimiä lukuun ottamatta.

Yhteissaamelaiselle sanalle *gierkie* ei ole löydetty vastineita muista kuin saamen kielistä. Ante Aikio (2004a: 11) on esittänyt sitä substraattilainaksi. Yhteissaamelainen on myös *tjahke*, jolle on esitetty vain epävarmoja tai epäuskottavina pidettyjä vastineita muissa uralilaisissa kielissä³⁸² ja joka on siksi luetava alkuperältään epäselvien ja mahdollisten substraattilainojen joukkoon.

Kuudelle vain eteläsaamen aineistossani esiintyvälle maastoappellatiiville ei ole esitettävissä alkuperätietoja. Tällaisia ovat eteläsaamen lisäksi uumajansaamessa esiintyvät sanat *rovpe*³⁸³ ja *jabpe*³⁸⁴. Ainoastaan eteläsaamessa esiintyviä ja alkuperältään tuntemattomia maastoappellatiiveja ovat *bavla*³⁸⁵, *geavtje*³⁸⁶, *staabre* ~ *tjaabre*³⁸⁷ ja *tjaerhvie*³⁸⁸. Osa näistä sanoista voi olla eteläsaamessa omaperäisistä aineksista muodostettuja sanoja tai sitten vanhoja suppealevikkisiä substraattilainoja.

Erik Modinilla (1949: 16) on Härjedalenin alueen ruotsin kielelle erityisiä maastoappellatiiveja kokoavassa listassaan sanat *skarv* ja *stenskarv* 'jyrkkä vuorensenämä, jossa irtonaisia kivenlohkareita tai paljasta kalliota'. Bertil Flemströmin (1983: 69) mukaan sana esiintyy Härjedalenin lisäksi norjan kielen

375. Collinderin (1964: 217; 1968: 165) mukaan nuori laina.

376. Collinder 1964: 41, 151. Lagercrantz (1939: 4674b) ei kommentoi sanan alkuperää.

377. Collinderin 1964: 153; 1968: 162 (nuori laina); Lagercrantz 301b ja 4806b.

378. Collinder 1964: 40, 53; 1968:157; Qvigstad 1893: 96. Lagercrantz (1939: 292b) ei kommentoi sanan alkuperää.

379. Collinderin (1964: 227; 1968: 166) mukaan nuori laina.

380. Sanan tuntevat paikannimien osana myös Hasselbrink (1981: 1087) ja Lagercrantz (1939: 7537b), mikä tarkoittaa, että sana on ollut käytössä jo vuonna 1921, jolloin Lagercrantzin aineisto on kerätty.

381. Collinder (1968: 157) mukaan sana on nuori laina, joka ei ole suoraan tekemisissä eteläsaameen varhaisemmassa vaiheessa lainatun skandinaavisen lainasanan *aesie* 'puustoinen harju' kanssa. Sanan tuntevat myös Hasselbrink (1981: 1044) ja Lagercrantz (1939: 4592:2) ks. edellinen alaviite.

382. Ks. tarkemmin Älgu-tietokannan hakusanaa *öhhkka*.

383. Collinder 1964: 184; Lagercrantz 1939: 5965.

384. Collinder 1964: 68; Lagercrantz 1939: 1675.

385. Collinder 1964: 163; Lagercrantz 1939: 5104.

386. Collinder 1964: 84; Lagercrantz 1939: 2296b.

387. Collinder 1964: 208; Lagercrantz 1939: 1428.

388. Collinder 1964: 222; Lagercrantz 1939: 524.

murteessa merkityksessä 'alaston kallio, jolla mikään ei kasva'. Tällä ruotsin ja norjan murreksella saattaisi olla yhteys sanan *tjaerhvie* kanssa. Minkäläatui-nen tämä yhteys on, vaatii kuitenkin tarkempaa selvittelyä. Ole Henrik Maggan (1994: 9) mukaan myös Knut Bergsland on yhdistänyt *tjaerhvie* sanan skandinaa-visiin kieliin ja maininnut tämän sanan sisältävien paikannimien olevan noin tuhannen vuoden ikäisiä.

Dálvadasin paikannimissä käytetyt maastoappellatiivit ja niiden historiallinen tausta

Utsjoen Dálvadasin paikannimien perusosissa on käytetty 39 eri maastoappel-latiivia yhteensä 195 kertaa. Näistä 18 tapausta on yksittäisiä esiintymiä. Nämä sanat ovat: *aláš* 'huippu, laki', *bohki* 'kapeikko (joen, järven, kurun), laakso (esim. kahden tunturin välissä)', *čielgi* 'selänne (tunturin kupeessa, kasvaa tunturi-tai vaivaiskoivua)' *čuolbma* 'pieni mäki, mätäs; paikka, jossa joet virtaavat eri suuntiin ilman että kyseessä on varsinainen vedenjakaja; kahden järven välissä sijaitseva alue, jossa kulkee tie', *dievvá* 'tieva, mäki', *duottar* 'tunturialue, tunturi', *eana* 'maa', *guoika* 'koski', *gurra* 'kuru', *jávri* 'järvi', *lásis* 'silokallio (viettävä), (matala) kallioluoto', *lattu* 'lampi', *leakšá* '(tavallisesti soinen, laajahko) laakso (tunturissa)', *luoppal* 'lompolo, lampi (jonka läpi virtaa puro tai joki)', *ráhppát* 'kivikkoinen, jyrkänteinen, vaikeakulkuinen maasto', *rohtu* 'ruto, viita, lehto, pusikko, tiheikkö, ryteikkö', *vuopmi* 'vuoma, metsäinen, laaja jokilaakso, laaja suoalue jokilaaksossa' ja *vuovdi* 'outa, metsä (puineen)'. Muiden maastoappella-tiivien jako yleisyysjärjestyksessä on nähtävissä taulukossa 9.

Pohjoissaamen aineiston maastoappellatiiveista yhteissaamelaisia ja uralilaisen kantakielen sanoja ovat *guoika*, *johka*, *oaivi*³⁸⁹ ja *várri*³⁹⁰. Lisäksi maasto-appellatiivin *aláš* vartalo *al-*, joka esiintyy myös esimerkiksi postpositiossa *alde* 'päällä, päältä', periytyy aina uralilaisesta kantakielestä asti ja on yhteissaame-lainen. Maastoappellatiivi *aláš* esiintyy pohjoissaamen lisäksi kuitenkin vain inarinsaamassa³⁹¹.

Suomalais-ugrilaiseen kantakieleen palautuvat yhteissaamelaiset *jeaggi* ja *njálbmi*³⁹². Sana *eana* on suomalais-ugrilaisesta sanavartalosta **enä-* johdettu yhteissaamelainen sana. Yhteissaamelainen ja suomalais-ugrilaisen kantakie-len sana on myös *čuolbma*, mutta sanan tavallisin merkitys on 'solmu'. Se esiin-tyy kuitenkin pohjoissaamassa lisäksi harvinaisena, mahdollisesti metaforaan perustuvana, maastoappellatiivina (ks. K. Nielsen 1920: 9; 1979: I: 435–436). Se ei tiettävästi esiinny muissa tutkittavissa kielissä maastoappellatiivina.

389. Ensisijaisena merkityksenä kehonosa 'pää'. Maastoa kuvaileva merkitys perustuu metaforaan.

390. Uusi etymologia A. Aikio (2006a: 27–28).

391. Sanat saKo *oolâž* ja sitä äänneilmaisesti vastaava saE *jilletje* (Vefsenistä kerätyssä ilmauksessa *vaerien-jilletje* 'tunturin korkein kohta') (Qvigstad 1944: 8: 17) vastaavat näitä sanoja toisen tavun vokaalia lukuun ottamatta (A. Aikio 2011).

392. Ensisijaisena merkityksenä kehonosa 'suu'. Maastoa kuvaileva merkitys perustuu metaforaan.

Maastoappellatiivi	määrä
<i>ája</i> 'oja, puro'	31
<i>várri</i> 'vaara, tunturi'	26
<i>johka</i> 'joki'	24
<i>jeaggi</i> 'suo'	15
<i>čohkka</i> 'huippu, laki'	12
<i>čopma</i> '(pyöreä) kumpu, kukkula'	9
<i>skáidi</i> 'kaita, jokilaaksojen välinen maa'	8
<i>suolu</i> 'saari'	8
<i>oaivi</i> 'pää, erillinen, usein pyöreähkö tunturi'	7
<i>ávži</i> 'autsi, rotko'	6
<i>nuorri</i> 'salmi (saaren ja mantereen välissä)'	5
<i>leahki</i> 'laakso'	4
<i>roavvi</i> 'rova, joskus palanut vaara'	4
<i>mohkki</i> 'mutka, kaarre'	3
<i>njárga</i> 'niemi'	3
<i>gárggu</i> 'särkkä, kari, karikko, somerikko'	2
<i>geadgi</i> 'kivi'	2
<i>maras</i> 'marasto, koivuvaara'	2
<i>(joh)njálbmi</i> '(joki/joen)suu'	2
<i>savu</i> 'suvanto'	2
<i>vađđa</i> 'aukea, (laakea) kunnas'	2

Taulukko 9. Pohjoissaamen aineistossa kahdesti tai useammin esiintyvät maastoappellatiivit.

Suomalais-volgalaisen kantakielen sanoja ovat *leahki*³⁹³ ja *čielgi*³⁹⁴. Näistä ensimmäinen on yhteissaamelainen sana, jälkimmäisen levikki on itäsaamelaispainotteinen: se esiintyy pohjoissaamesta turjansaameen. Suomalais-saamelaiseen kantakieleen palautuvat yhteissaamelaiset maastoappellatiivit *luoppal* ja *duottar*. Sanalle *luoppal* on esitetty myös epävarmoja vastineita kaukaisemmistakin sukulaiskielistä.

Itämerensuomalaisia lainasanoja ovat *gurra*, *látu*, *mohkki* ja *vuopmi*. Sana *savu* on lainattu suomen kielestä. Suomalais-saamelaisen kantakielivaiheen aikana lainattuja vanhoja balttilaisia lainasanoja ovat *jávri* ja *suolu*. Kaikki nämä sanat ovat levikiltään yhteissaamelaisia.

393. Etymologia on epävarma (Sammallahti 1998: 122).

394. Ensisijaisena merkityksenä kehonosa 'selkä(ranka)'. Maastoa kuvaileva merkitys perustuu metaforaan.

Germaaninen lainasana suomalais-saamelaiseen kantakieleen on yhteis-saamelainen *vuovdi*³⁹⁵. Joko nuorempia skandinaavisia tai vanhempia germaani-sia lainoja ovat *nuorri* ja *skáidi*³⁹⁶. Näistä sana *nuorri* esiintyy vain luulajansaamesta inarinsaameen, mutta sana *skáidi* on yhteissaamelainen³⁹⁷. Skandinaavisia lainoja ovat *ávži*, *lásis*, *rohtu* ja *vadda*. Näistä sanat *rohtu* ja *vadda* ovat levikiltään yhteissaamelaisia. Sana *ávži* esiintyy luulajansaamesta inarinsaameen. Sanalla *lásis* on vastineet etelä-, luulajan-, inarin- ja koltansaamen Paatsjoen murteessa.

Yhteissaamelaisia sanoja, joille ei ole esitetty vastineita muissa kuin saamen kielissä ovat *bohki*³⁹⁸, *gárggu*³⁹⁹, *geadgi*, *njárga* ja *roavvi*⁴⁰⁰. Ante Aikio (2004a: 11) on esittänyt sanojen *geadgi*, *njárga* ja *roavvi* olevan mahdollisia substraattilainoja. Yhteissaamelaisia ovat jo eteläsaamen kohdalla mainittu *čohkka* sekä *čopma*⁴⁰¹, joille on esitetty vain yksittäisiä, epävarmoja tai epäuskottavina pidettyjä vastineita muissa uralilaisissa kielissä⁴⁰² ja jotka on siksi luettava alku-perältään epäselvien ja mahdollisten substraattilainojen joukkoon.

Suppeampi levikki saamen kielissä on sanoilla *ája*⁴⁰³, *dievvá*⁴⁰⁴, *leakšá*⁴⁰⁵, *maras*⁴⁰⁶ ja *ráhppát*⁴⁰⁷, joille ei myöskään ole varmoja vastineita muissa kielissä. Näistä kaikkia on esitetty mahdollisiksi substraattilainoiksi (A. Aikio 2004a: 11). Sanoilla *dievvá*, *leakšá* ja *maras* on kuitenkin myös epävarmoja tai kiistanalaisia vastineita muissa suomalais-ugrilaisissa kielissä⁴⁰⁸.

Čovčjávri–Kosseennâmin alueen paikannimissä käytetyt maastoappellatiivit ja niiden historiallinen tausta

Inarin Čovčjávri–Kosseennâmin alueen paikannimien perusosissa on käytetty 57:ää eri maastoappellatiivia yhteensä 508 kertaa. Näistä 15 tapausta on yksittäisiä esiintymiä. Nämä sanat ovat: *hárji* 'harja, harju', *jávrádâh* 'lampi (joen yhteydessä)', *kolmâkâldee* 'kylmäkaltio, pulppuava lähde', *korñiittâh* 'nousupaikka maalle (esim. järven jäältä)', nousuun sopiva maastonkohta, *kovádâh* 'painanne', *kuátku* 'kannas', *kurrâ* 'kuru, uurre', *lyeivee* 'rimpi', *miehtâ* 'mätäs', *myetki* 'kannas, taival', *njeeri* 'niva (matala)', *njáikku* 'ulkonema, kolkka, nokka', *skáidi* 'kaira, jokien välinen maa', *tiává* 'kumpare, tieva' ja *vihálâh* 'käestyspaikka, lahti, joka voidaan sulkea verkoilla, joihin lahdessa oleskelevat hauet ajetaan'. Muiden maastoappellatiivien jako on nähtävissä taulukossa 10.

395. Esiintyy uumajansaamesta koltansaameen. Sanalla on vastineita muissakin sukukielistä ja niiden perusteella on esitetty sanan periytyvän aina suomalais-ugrilaisesta kantakielestä asti.

396. Lasketaan taulukoissa skandinaavisiksi lainoiksi.

397. Esiintyy uumajansaamesta koltansaameen.

398. Esiintyy luulajansaamesta koltansaameen.

399. Esiintyy uumajansaamesta turjansaameen.

400. Esiintyy eteläsaamesta koltansaameen.

401. Levikki saamen kielissä on hieman vajaa, sillä sana ei esiinny tiettävästi etelä-, akkalan- eikä turjansaamessa.

402. Ks. tarkemmin Älgu-tietokannan hakusanoja *čohkka* ja *čopma*.

403. Esiintyy eteläsaamesta inarinsaameen.

404. Esiintyy eteläsaamesta pohjoissaameen.

405. Esiintyy pohjoissaamesta koltansaameen sekä turjansaamessa.

406. Esiintyy pohjoissaamesta akkalanasaameen.

407. Esiintyy luulajansaamesta koltansaameen sekä kildininsaamessa. Pohjoissaamessa sana on aina monikollinen.

408. Ks. Älgu-tietokanta mainituilla hakusanoilla.

Maastoappellatiivi	määrä
<i>jävri</i> 'järvi'	112
<i>njargâ</i> 'niemi'	56
<i>juuhâ</i> 'joki'	45
<i>luohtâ</i> 'lahti'	37
<i>vääri</i> 'vaara, tunturi'	30
<i>jeggi</i> 'suo'	24
<i>luobâl</i> 'lompolo, lampi (jonka läpi virtaa puro tai joki)'	13
<i>láddu</i> 'lampi'	12
<i>moorâst</i> 'morosto, (korkeahko) koivukangas'	12
<i>keđgi</i> 'kivi'	9
<i>vyeppee</i> 'vuopaja'	9
<i>eennâm</i> 'maa'	8
<i>láássâš</i> 'pieni saari, luoto'	8
<i>suálui</i> 'saari'	8
<i>čielgi</i> 'vaaran selkä'	7
<i>čuálmi</i> 'salmi'	7
<i>kaavâ</i> 'mutka (loiva)'	7
<i>kuošká</i> 'koski'	7
<i>puolžâ</i> 'harju'	7
<i>ruávi</i> 'rova, palomaa'	7
<i>uáivi</i> 'pää, pyöreälakinen vaara'	6
<i>kuolbâ</i> 'kuolpuna, kangasmaa'	5
<i>čukkâ</i> 'vaaran huippu'	4
<i>koškes</i> 'matalikko'	4
<i>pohe</i> 'kapeikko, laakso (loiva, matala)'	4
<i>vyevdi</i> 'outa, metsä (puusto)'	4
<i>ämmir</i> 'kumpu, tieva, kunnas'	4
<i>čummâ</i> '(pyöreälakinen) kukkula'	3
<i>(juhâ)njälmi</i> '(joki/joen)suu'	3
<i>polsâ</i> 'mätäs, pounu, palsa'	3
<i>pottâ</i> '(lahden) perä'	3
<i>roto</i> 'ruto, lehto'	3
<i>savo</i> 'suvanto'	3
<i>vuodâs</i> 'hietikko (rannalla)'	3
<i>čuájâ</i> 'lahti (pitkä kapea johontai josta laskee joki)'	2
<i>kuovdâ</i> ~ <i>kuovlâ</i> 'painanne (kosteaa, ruohikkoinen)'	2
<i>källée</i> 'kallio'	2
<i>mokke</i> 'mutka'	2
<i>ollâpoolsah</i> 'suurpalsat'	2
<i>suánju</i> 'letto, vetinen heinää kasvava suo'	2
<i>uáivus</i> 'joenniska, luusua'	2
<i>ävži</i> 'rotko'	2

Taulukko 10. Inarinsaamen aineistossa kahdesti tai useammin esiintyvät maastoappellatiivit.

Inarinsaamen aineiston maastoappellatiiveista ovat yhteissaamelaisia ja vanhoja uralilaisia sanoja *juuhâ*, *kuoškâ*, *uáivi*⁴⁰⁹ ja *vääri*⁴¹⁰. Sanasta *uáivi* on johdettu maastoappellatiivi *uáivuš*, joka esiintyy myös pohjoissaamessa. Maastoappellatiivi *korŋiittâh*⁴¹¹ on johdos verbistä *korŋid* 'kiivetä maihin (järvellä kulkevalta talvitieltä tai veneestä)', joka on puolestaan johdettu verbistä *kuárŋud* 'kiivetä'. Viimeksi mainittu verbi on levikiltään yhteissaamelainen ja sille on esitetty epävarmoja vastineita aina uralilaista kantakieltä myöten.

Suomalais-ugrilaiseen kantakieleen palautuvia yhteissaamelaisia sanoja ovat *jeggi* ja *njälmi*⁴¹². Lisäksi yhteissaamelainen sana *eennâm* on johdettu suomalais-ugrilaisesta sanavartalosta **enâ*-. Suomalais-volgalaisen kantakielen sana on *čielg*⁴¹³, jolla on suppea levikki saamen kielissä: se esiintyy pohjoissaamesta turjansaameen. Vähintään suomalais-saamelaiseen kantakieleen asti ovat ajoitettavissa yhteissaamelaiset sanat *čuálmi*, *luobâl* ja *myetki*. Sanoille *čuálmi* ja *luobâl* on esitetty kaukaisempiakin vastineita sukukielistä, mutta ne ovat epävarmoja.

Todennäköisesti suomesta saatu lainasana on yhteissaamelainen sana *savo*. Varmoja itämerensuomalaisia lainasanoja ovat yhteissaamelaiset maastoappellatiivit *kurrâ*, *källe*⁴¹⁴, *mokke* ja *láddu*. Suppea levikki saamen kielissä on itämerensuomalaisilla lainasanoilla *härji*⁴¹⁵ ja *puolžâ*⁴¹⁶.

Vanha balttilainen lainasana suomalais-saamelaiseen kantakieleen on yhteissaamelainen sana *jävri*. Tästä sanasta on johdettu maastoappellatiivi *jávradâh*, joka esiintyy vain inarinsaamessa⁴¹⁷. Suomalais-saamelaiseen kantakieleen saatuja yhteissaamelaisia balttilainoja ovat myös *luohtâ* ja *suálu*. Indoeurooppalainen lainasana on yhteissaamelainen *kuolbâ*⁴¹⁸. Vain inarinsaamessa esiintyy *kovádâh*, joka on johdettu maastoappellatiivista *kope* 'pieni laakso, painanne'. Tämä sana puolestaan on eteläsaamesta inarinsaameen esiintyvä indoeurooppalainen lainasana⁴¹⁹.

Germaanisista lainasanoja suomalais-saamelaiseen kantakieleen ovat *pottâ*, *vyepp* ja *vyevdi*⁴²⁰. Kaikki edellä mainitut sanat ovat yhteissaamelaisia. Skandinaavisia lainasanoja ovat yhteissaamelaiset *roto* ja *skäid*⁴²¹ sekä vain osassa saamen kieliä esiintyvät *láássâš*⁴²², *ämmi*⁴²³ ja *ävži*⁴²⁴. Skandinaavinen laina-

409. Ensisijaisena merkityksenä kehonosa 'pää'. Maastoa kuvaileva merkitys perustuu metaforaan.

410. Uusi etymologia A. Aikio (2006a: 27–28).

411. Tämä johdos esiintyy ainakin pohjois-, inarin-, koltan-, kildinin- ja turjansaamessa.

412. Ensisijaisena merkityksenä kehonosa 'suu'. Maastoa kuvaileva merkitys perustuu metaforaan.

413. Ensisijaisena merkityksenä kehonosa 'selkä(ranka)'. Maastoa kuvaileva merkitys perustuu metaforaan.

414. Ei esiinny eteläsaamessa.

415. Esiintyy luulajansaamesta inarinsaameen.

416. Esiintyy pohjoissaamesta koltansaameen. Sana on skandinaavinen lainasana itämerensuomessa (Sammallahti 1998: 230).

417. Maastoappellatiivi saP *jávradat* esiintyy yhdessä pohjoissaamenkielissä nimipesueessa juuri inarinsaamen ja pohjoissaamen kielen rajalla Äksjüjärvin seudulla noin kymmenen kilometriä Kaamasesta luoteeseen. Nimet on mitä ilmeisimmin lainattu inarinsaamesta.

418. Ei esiinny luulajan-, akkalan- eikä turjansaamessa.

419. Katso Älgu-tietokantaa hakusanalla saP *gohpi*.

420. Sana *vyevdi* esiintyy uumajansaamesta koltansaameen. Sillä on myös vastineita muissa sukukielissä ja niiden perusteella on esitetty aikaisemmin etymologia suomalais-ugrilaiseen kantakieleen asti.

421. Esiintyy uumajansaamesta koltansaameen. Voi ajoittua jo germaaniseen vaiheeseen.

422. Esiintyy eteläsaamessa sekä luulajansaamesta inarinsaameen ja koltansaamen Paatsjoen murteessa.

423. Esiintyy pohjoissaamesta koltansaameen.

424. Esiintyy luulajansaamesta inarinsaameen.

sana on myös yhteissaamelainen *käldee*⁴²⁵. Se esiintyy inarinsaamen aineistossa osana maastoappellatiivia *kolmâkäldee*. Yhdyssanan määriteosana on adjektiivin *koolmâs* 'kylmä' attribuuttimuoto *kolmâ*, joka puolestaan on varhaisbalttilainen lainasana suomalais-permiläiseen kantakieleen.

Levikiltään yhteissaamelaisia, mutta vailla vastineita muissa kuin saamen kielissä ovat *kaavâ*, *keđgi*, *kuátku*⁴²⁶, *miehtâ*⁴²⁷, *njargâ*, *njeeri*, *pohē*⁴²⁸, *ruávi*⁴²⁹, *suánju*⁴³⁰ ja *vuodâs*⁴³¹. Ante Aikio (2004a: 11) on esittänyt substraattialkuperää sanoille *keđgi*, *njargâ*, *njeeri*, *ruávi* ja *suánju*. Yhteissaamelaisia ovat myös *čukkâ* ~ *čokke* ja *čummâ*⁴³², joille on esitetty vain yksittäisiä, epävarmoja tai epäuskottavina pidettyjä vastineita muissa uralilaisissa kielissä⁴³³ ja jotka on siksi luettava alkuperältään epäselvien ja mahdollisten substraattilainojen joukkoon. Varmoja vastineita ei ole löydetty myöskään vain osassa saamen kieliä esiintyvillä sanoille *čuájá*⁴³⁴, *kuovdâ* ~ *kuovlâ*⁴³⁵, *moorâst*⁴³⁶, *njáikku*⁴³⁷, *polsâ*⁴³⁸ ja *tiávvá*⁴³⁹. Näistä substraattialkuperää on esitetty sanoille *čuájá*, *moorâst*, *polsâ* ja *tiávvá* (A. Aikio 2004a: 11).

Edellä mainitusta sanasta *polsâ* on muodostettu toinen, vain inarinsaamessa esiintyvä maastoappellatiivi *ollâpolsâ*⁴⁴⁰ liittämällä sen eteen määritteeksi adjektiivin *olluv* 'korkea' attribuuttimuoto *ollâ*, jonka historia on seurattavissa aina uralilaiseen kantakieleen asti. Adjektiivin *koškes* 'kuiva' kanssa asultaan identtinen ja sen merkityskenttään liitettävissä oleva on maastoappellatiivi *koškes*. Tälle matalikkoa tarkoittavalle sanalle ei ole vastineita kuin koltansaamessa, mutta adjektiivi *koškes* on vanha uralilaisen kantakielen sana.

Alkuperältään epäselviä ovat kaksi vain inarinsaamessa esiintyvää maastoappellatiivia: *lyeivee* ja *vihálâh*. Näistä *vihálâh* ovat johdos verbistä *viheliđ* 'käestää, pyytää haukia ajamalla niitä asetusverkkoon', jolle ei ole esitetty etymologiaa.

425. Ei esiinny uumajan- ja piitimensaamassa.

426. Esiintyy piitimen-, pohjois-, inarin-, koltan- ja akkalansaamassa.

427. Esiintyy uumajan- ja pohjoissaamassa sekä itäisissä saamen kielissä. Älgu-tietokannassa esitetty uralilainen alkuperä on melko vanha ja perustuu hyvin fragmentaariseen levikkiin. Ante Aikio (2005: 399) on osoittanut, että se on myös virheellinen eikä vastaa nykytutkimuksen käsityksiä. Aikio (2011) epäilee myös sitä, että tämän sanan ja suomen sanan mätäs välillä olisi suora yhteys, koska niiden konsonantistot eivät vastaa toisiaan.

428. Esiintyy luulajansaamesta koltansaameen.

429. Esiintyy eteläsaamesta koltansaameen.

430. Esiintyy luulajansaamesta turjansaameen.

431. Esiintyy samassa merkityksessä inarinsaamesta turjansaameen sekä eteläsaamen etelämurteissa laajentuneessa merkityksessä *voedtse* 'tuhka' (A. Aikio 2011).

432. Sana ei esiinny etelä-, akkalan- eikä turjansaamassa.

433. Ks. tarkemmin Älgu-tietokannan hakusanoja *čohkka* ja *čopma*.

434. Esiintyy pohjoissaamasta koltansaameen.

435. Esiintyy pohjois-, inarin- ja koltansaamassa.

436. Esiintyy inarinsaamesta akkalansaameen. Epävarmoja vastineita esitetty muista suomalais-ugrilaisissa kielistä.

437. Esiintyy pohjois- ja inarinsaamassa lähinnä yksittäisissä paikannimissä, esim. Enontekiön *Nealge/njáikku*. Ks. myös Qvigstad 1944: 51: 620.

438. Esiintyy eteläsaamassa sekä luulajansaamesta inarinsaameen.

439. Esiintyy eteläsaamesta pohjoissaameen. Epävarma vastine komista on myös esitetty.

440. Maastoappellatiivi saP *allabalsa* esiintyy yhdessä pohjoissaamenkielisessä paikannimessä. Kyseinen paikka sijaitsee inarin- ja pohjoissaamen puhuma-alueiden rajalla eteläisellä Utsjoella, mikä viittaa siihen, että nimi on lainattu inarinsaamesta.

Suõ'nn'jelsijddin Sverloffin sukualueen paikannimissä käytetyt maastoappellatiivit ja niiden historiallinen tausta

Suonikylän Sverloffin sukualueen paikannimien perusosissa on käytetty 42:ta eri maastoappellatiivia yhteensä 498 kertaa. Näistä 16 tapausta on yksittäisiä esiintymiä. Nämä ovat: *čuõ'ppiķ* 'lahden perä, pohjukka', *ka'lli* 'kallio', *kuârgg* '(vedenpäällinen) kari', *kuõlb* 'kangasmaa', *kä'dd* 'kangasmaa, rimpi (jängäs-sä)', *käu'lem* 'kapeasuinen pieni lahti', *ķeeu'ņeš* 'köngäs, putous', *lu'smm* 'luusua', *mõõrâst* 'marasto, tasainen korkea selkämaa, juuri metsärajan alapuolella, koivikkolakainen', *muâtķõk* 'taival, veneenvetopaikka', *mue'tķķ* 'kannas, taival, muotka', *njuu'nn* 'nenä, (vaaran) nokka', *redd* 'ranta', *tuibal* 'pieni paljas vaara', *tuõddâr* 'tunturi', *vââšš* '(mänty) tiheikkö, taimikko'. Muiden maastoappellatiivien jako on nähtävissä taulukossa 11.

Koltansaamen aineiston maastoappellatiiveista yhteissaamelaiset *jokk*, *kuõškk*, *vuei'vv*⁴⁴¹ ja *vää'rr*⁴⁴² juontavat juurensa aina uralilaiseen kantakieleen asti. Suomalais-ugrilaiseen kantakieleen on palautettavissa niin ikään yhteissaamelainen *jeä'ģģ*.

Suomalais-volgalaiseen kantakieleen tai jopa uralilaiseen kantakieleen palautuu yhteissaamelainen maastoappellatiivi *kuõrb̄b*, jota ei aineistossa tavata. Siitä on kuitenkin johdettu aineistossa esiintyvä vain koltansaamassa tavattava maastoappellatiivi *kuõrb̄âš*. Suomalais-volgalaisesta kantakielestä periytyvä sana *čio'lj*⁴⁴³ puolestaan esiintyy pohjoissaamassa ja itäisissä saamen kielissä. Yhteissaamelainen⁴⁴⁴ sana *viõrr* juontaa myös mahdollisesti juurensa suomalais-volgalaisesta kantakielestä, sillä sille on löydetty vastineet suomen ja mordvan kielestä.

Suomalais-saamelaisen kantakielen sanoja ovat *čuä'lm̄m*⁴⁴⁵, *tuõddâr*, *kä'dd*, *luubbâl*, *mue'tķķ* ja *njuu'nn*⁴⁴⁶. Kaikki nämä sanat ovat myös yhteissaamelaisia. Sanasta *mue'tķķ* on edelleen johdettu vain koltansaamassa esiintyvä maastoappellatiivi *muâtķõk*.

Yhteissaamelaisella sanalla *njâä'vv* on vastine suomen kielessä. Aikaisemmin on esitetty, että sana periytyy yhteisestä kantakielestä, mutta uudempi teoria on, että sana *niva* on lainattu saamesta suomeen. Sanan *tuibal*⁴⁴⁷ todennäköinen vastine on suomen kielen sana *taival* (A. Aikio 2007b: 183; T. I. Itkonen 1958: II: 1023). Itäisissä saamen kielissä ja mahdollisesti jäänteinä pohjoissaamen paikannimissä⁴⁴⁸ esiintyvä maastoappellatiivi *vuäj̄j* on yhteydessä suomen ja sen lähisukukielten sanan *oja* kanssa. Todennäköisimmin kyseessä on karjalainen lainasana (T. I. Itkonen 1943: 49). Epäselvää on, ovatko sanat *tuibal* ja *vuäj̄j* lainasanoja vai vanhoja yhteisiä sanoja.

441. Ensijaisena merkityksenä kehonosa 'pää'. Maastoa kuvaileva merkitys perustuu metaforaan.

442. Uusi etymologia A. Aikio (2006a: 27–28).

443. Ensijaisena merkityksenä kehonosa 'selkä(ranka)'. Maastoa kuvaileva merkitys perustuu metaforaan.

444. Ei esiinny inarinsaamassa.

445. Sanalle on esitetty vastineita myös muista sukukielistä, mutta ne ovat epävarmoja

446. Ensijaisena merkityksenä kehonosa 'nenä'. Maastoa kuvaileva merkitys perustuu metaforaan. Vastineet myös viron ja liivin kielessä.

Maastoappellatiivi	määrä ⁴⁴⁹
<i>jäu'rr</i> 'järvi'	114
<i>vää'rr</i> 'vaara, tunturi'	101
<i>jeä'gğ</i> 'suo'	42
<i>luhtt</i> 'lahti'	30
<i>luubbäl</i> 'lompolo, lampi (jonka läpi virtaa puro tai joki)'	28
<i>njargg</i> 'niemi'	28
<i>suâl</i> 'saari'	28
<i>jokk</i> 'joki'	15
<i>vuäj</i> 'oja, puro'	15
<i>čio'lj</i> '(vaaran) selkä'	12
<i>čuä'lm</i> 'salmi'	12
<i>kuõškk</i> 'koski'	10
<i>kué'z</i> 'tasainen vaara, jolla kasvaa sakeasti isoja mäntyjä'	7
<i>kuõrbâš</i> 'palomaa, lyhytjäkälinen laidun'	6
<i>macc</i> 'mutka, leveä lahti'	4
<i>njâá'vv</i> 'niva, pieni koski'	4
<i>vuõ'ppi</i> 'vuopaja, kapea pitkä lahti'	4
<i>jaaurõs</i> 'pikku järvi, jonka salmi yhdistää suurempaan'	3
<i>jõrñ</i> 'järvenselkä, (järven) ulappa'	3
<i>keä'dğg</i> 'kivi'	3
<i>vuei'vv</i> 'pää, pyöreälakinen vaara'	3
<i>vääll</i> 'väylä, virta, syvempi paikka (joessa tai järvessä)'	2
<i>veälm</i> 'tyven, syvä joki kahden järven välissä, kapea suvanto'	2
<i>viõrr</i> 'harju'	2
<i>võđđ</i> 'korkea, tavallisesti puurajan ylittävä vaara tai matala tunturi'	2
<i>vuõddâs</i> 'hietikko'	2

Taulukko 11. Koltansaamen aineistossa kahdesti tai useammin esiintyvät maastoappellatiivit.

447. Sana esiintyy koltan-, akkalan- ja kildininsaamessa sekä useissa pohjoissaamenkielisissä paikannimissä, esimerkiksi Ruotsin Kiirunassa on tunturialue nimeltään Duoibal (T. I. Itkonen 1958: I: 612; II: 1023).

448. T. I. Itkonen 1958: II: 1072 liittää Qvigstadin (1938: 121) Koutokeinosta esittelemät *Oadje*-alkuiset paikannimet *vuäj* sanaan. Qvigstad itse liittää ne verbiin *oadjut*.

449. Tutkitun koltansaamen aineiston maastoappellatiivien keskinäistä määrää on kiintoisaa verrata Kertin tutkimusryhmän Nickulin (1934) koko aineistosta tekemään paikannimien yleisimpien lekseemien analyysiin (ks. esim. Kert 2002a: 128).

Itämerensuomalaisia lainasanoja ovat yhteissaamelaiset *ka'lli*⁴⁵⁰ ja *vääšš*⁴⁵¹. Itämerensuomalaiseksi lainasanaksi on laskettava myös maastoappellatiivi *vääll*, jolla on vastineet myös akkalan- ja kildininsaamessa. T. I. Itkonen (1958: I: 715) nimittäin liittää sanan verbiin *väällad* 'kaataa (nestettä), valaa', joka on itämerensuomalainen lainasana.

Suomalais-saamelaiseen kantakieleen saatuja balttilaisia lainasanoja ovat jo edellisten kielten yhteydessä esille tulleet yhteissaamelaiset *jäu'rr*, *luhtt* ja *suäl*. Koltansaamessa esiintyy lisäksi sanasta *jäu'rr* johdettu maastoappellatiivi *jaaurös*. Jo inarinsaamen yhteydessä esitelty indoeurooppalainen lainasana on yhteissaamelainen *kuölb*⁴⁵². Suomalais-saamelaisen kantakielen germaanisista lainasanoja ovat yhteissaamelaiset *vuõppi* sekä *kuârgg*⁴⁵³. Skandinaavisia lainasanoja ovat yhteissaamelaiset *võdd*⁴⁵⁴ ja *redd*⁴⁵⁵.

Yhteissaamelaisia sanoja, joille ei tunneta vastineita muista kuin saamen kielistä, ovat *jörññ*, *keä'dgğ*, *lu'smm*⁴⁵⁶, *njargg*, *veälmm* ja *vuõddäs*⁴⁵⁷. Kaikkia näitä sanoja on esitetty mahdollisiksi substraateiksi (A. Aikio 2004a: 11). Levikiltään yhteissaamelaista suppeampia ja ilman vastineita muista sukukielissä ovat sanat *keeu'nes*⁴⁵⁸ ja *mõõrâst*⁴⁵⁹. Näistä molempia on arveltu substraateiksi (A. Aikio 2004a: 11).

Alkuperältään epäselviä ovat *čuõppiķ*, *kué'zz*, *käu'llem* ja *macc*. Näistä *čuõppiķ* ja *käu'llem* esiintyvät ainoastaan koltansaamessa. T. I. Itkonen (1958: I: 692, 696) liittää sanan *čuõppiķ* sanaan *čuõpp* 'soppi, veneen keulan tai perän sisäpuoli', joka on yhteissaamelainen sana⁴⁶⁰ ja suomen sanan *soppi* (< **soppi*) täydellinen vastine. Sana *čuõppiķ* muistuttaa suuresti suomen sanaa *sopukka*, muttei vastaa sitä täydellisesti. (A. Aikio 2013.)

Sanalla *kué'zz* on vastine kildininsaamessa ja sanalla *macc* kildinin- ja turjansaamessa. T. I. Itkonen (1958: I: 243) liittää sanan *macc* yhteissaamelaiseen verbiin saP *máhccat*, josta on muodostettu esimerkiksi sana saP *máhcci* 'laskos, poimu, vekki; mutka', joka tulee merkitykseltään hyvin lähelle koltansaamen sanaa, vaikkeivät toisen tavun vokaalit vastaakaan toisiaan.

450. Esiintyy uumajan- ja piitimensaamessa sekä pohjoissaamesta turjansaameen.

451. Esiintyy etelä-, inarin-, koltan- ja kildininsaamessa sekä pohjoissaamessa yhdyssanojen jälkikomponenttina.

452. Esiintyy eteläsaamesta kildininsaameen lukuun ottamatta akkalan- ja luulajansaamea.

453. Ei esiinny eteläsaamessa.

454. Ei esiinny eteläsaamessa.

455. Esiintyy luulajansaamesta turjansaameen

456. Esiintyy eteläsaamesta koltansaameen.

457. Esiintyy eteläsaamessa sekä inarinsaamesta turjansaameen (ks. eteläsaamen sanasta tarkemmin inarinsaamen vastaavan sanan kohdalla).

458. Esiintyy pohjoissaamesta koltansaameen sekä turjansaamessa.

459. Esiintyy pohjoissaamesta akkalanansaameen, lisäksi joitakin epävarmoja vastineita muissa sukukielissä.

460. Esiintyy eteläsaamesta turjansaameen.

Yhteenveto kaikista aineiston paikannimissä käytetyistä maastoappellatiiveista ja niiden historiallisesta taustasta

Tutkimusaineistossa esiintyy kaiken kaikkiaan 119 eri maastoappellatiivia, kun yhdeksi esiintymäksi lasketaan sellaiset sanat, jotka ovat historiallisesti toistensa vastineita. Esimerkiksi maastoappellatiivit *jaevrie, jávri, jävri* ja *jäu'rr* 'järvi' ovat tällä laskutavalla yksi esiintymä. Näistä 119 maastoappellatiivista vain yhdessä tutkittavassa kielessä esiintyviä on 39 eli 33 prosenttia. Tässä joukossa on mukana muutamia vain yhdessä kielessä esiintyviä johdoksia, joiden kantasana esiintyy kuitenkin muissakin kielissä.

Taulukossa 12 on esitetty kaikki tutkimusaineistossa esiintyvät maastoappellatiivit sekä niiden vastineet muissa tutkituissa saamen kielissä. Olen jakanut ne kolmeen ryhmään: 1. maastoappellatiivit, jotka esiintyvät useamman kuin yhden kielen tutkimusaineistossa, 2. maastoappellatiivit, jotka esiintyvät vain yhden kielen tutkimusaineistossa, mutta kuuluvat muidenkin tutkittujen kielten sanastoon sekä 3. maastoappellatiivit, jotka esiintyvät vain yhden kielen tutkimusaineistossa eivätkä ne kuulu muiden tutkittujen kielten sanavarastoon.

Tutkimusaineistona olevat perusosien maastoappellatiivit on esitetty taulukossa ilman sulkeita. Kaarisulkeissa on esitetty sellaiset maastoappellatiivit, jotka esiintyvät tutkittavien nimien määriteosissa, mutteivät perusosissa. Hakasulkeissa on esitetty sellaiset maastoappellatiivit, jotka kuuluvat kielen sanavarastoon, mutta jotka eivät esiinny tutkimusaineistossa. Jos jokin sana ei esiinny kielessä lainkaan, on kohta merkitty viivalla.

Jos maastoappellatiivi esiintyy tutkimusaineistossa ainoastaan deminutiivi- tai monikkomuotoisena, on sen edellä annettu sanan perusmuoto. Eteläsaamen maastoappellatiiveista on annettu se muoto, joka esiintyy aineistossa ja edustaa siis eteläisten murteiden muotoa. Aineistossa esiintymättömistä sanoista on annettu myös pohjoismurteiden mukainen muoto, jos sellainen on. Tällöin etelämurteiden variantti on mainittu ensin. Koltansaamen sanoista ainoastaan Paatsjoen kylän murteessa käytettyjen sanojen yhteydessä on merkintä P, vain pohjoissaamen Ruotsin puolen murteissa esiintyvien sanojen edellä on merkintä R ja vain eteläsaamen kaikkein pohjoisimmissa murteissa esiintyvien sanojen edellä merkintä N.

Osa aineistossa esiintyvien maastoappellatiivien vastineista toisissa kielissä ei kuulu semantiikaltaan maastoappellatiiveihin, vaan ne ovat merkitykseltään aivan muuta tarkoittavia sanoja, tavallisesti kuitenkin substantiiveja, joskus adjektiivejakin.

Koska tutkitut aineistot ovat pieniä, voi sattuma helposti vaikuttaa tuloksiin. Tämän vuoksi lukuja tuleekin pitää suuntaa-antavana.

Taulukko 12 (s. 298–300). Tutkimusaineistoissa esiintyvät maastoappellatiivit ja niiden vastineet muissa tutkituissa saamen kielissä.

1. Sana esiintyy useammassa kuin yhdessä aineiston kielessä

eteläsaame	pohjoissaame	inarinsaame	koltansaame
<i>jaevrie</i>	<i>jávri</i>	<i>jävri</i>	<i>jäu'rr</i>
<i>johke</i>	<i>johka</i>	<i>juuhâ</i>	<i>jokk</i>
<i>gierkie</i>	<i>geađgi</i>	<i>keđgi</i>	<i>ķeä'đgğ</i>
<i>vaerie</i>	<i>várri</i>	<i>vääri</i>	<i>vää'rr</i>
–	<i>čielgi</i>	<i>čielgi</i>	<i>čio'lj</i>
<i>tjahke</i>	<i>čohkka</i>	<i>čukkâ, [čokke]</i>	<i>[čã'kk]</i>
<i>[tjâelmie]</i>	<i>[čoałbmi]</i>	<i>čuáłmi</i>	<i>čuá'łmm</i>
<i>[N jieġkie]</i>	<i>jeaggi</i>	<i>jeggi</i>	<i>jeä'ğğ</i>
<i>[N goejhke]</i>	<i>guoika</i>	<i>kuošká</i>	<i>kuoškk</i>
<i>[loebpele]</i>	<i>luoppal</i>	<i>luobâl</i>	<i>luubbâl</i>
–	<i>maras</i>	<i>moorâst</i>	<i>mõõrâst</i>
<i>[njaarke]</i>	<i>njârga</i>	<i>njargâ</i>	<i>njargg</i>
<i>[âajja, âejjie]</i>	<i>oaivi</i>	<i>uáivi</i>	<i>vuei'vv</i>
<i>sovvene</i>	<i>savu</i>	<i>savo</i>	<i>(sââv)</i>
–	<i>vuovdi</i>	<i>vyevdi</i>	<i>(vu'vdd)⁴⁶¹</i>
<i>[sâåle]</i>	<i>suolu</i>	<i>suáłui</i>	<i>suâl</i>
–	<i>ávži</i>	<i>ävži</i>	–
–	<i>čopma</i>	<i>čummâ</i>	<i>[čã'mmm]</i>
<i>[eatneme]</i>	<i>eana</i>	<i>eennâm</i>	<i>[jânnam ~ jiânnâm]</i>
–	<i>[gálli]</i>	<i>kállee</i>	<i>ka'lli</i>
<i>[goelpene ~ goelpe]</i>	<i>[guolbba]</i>	<i>kuolbâ</i>	<i>kuolb</i>
<i>[govre]</i>	<i>gurra</i>	<i>kurrâ</i>	<i>[kurr]</i>
<i>[plaassa]</i>	<i>lásis</i>	<i>láássáš</i>	<i>[P läss]</i>
–	<i>láttu</i>	<i>láddu</i>	<i>[P ládd]</i>
<i>[loekte]</i>	<i>[luokta]</i>	<i>luohtâ</i>	<i>luhtt</i>
<i>[mehkie]</i>	<i>mohkki</i>	<i>mokke</i>	<i>(má'kk)</i>
<i>[muerhkie]</i>	<i>[muotki]</i>	<i>myetki : muáđháš</i>	<i>mue'tkk : muátgaž</i>
<i>[njaelmie]</i>	<i>njálbmi</i>	<i>njálmi</i>	<i>(njá'łmm)</i>
<i>njuenie</i>	<i>[njunni]</i>	<i>[njune]</i>	<i>njuu'nn</i>
–	<i>bohki</i>	<i>pohe</i>	<i>[pää'kk]</i>
<i>[râevie]</i>	<i>roavvi</i>	<i>ruávi</i>	<i>[rue'vv]</i>
<i>[rahta, ráhtoe]</i>	<i>rohtu</i>	<i>roto</i>	<i>[ráátt]</i>
–	<i>skáidi</i>	<i>skáidi</i>	<i>[skái'dd ~ skáidd]</i>
<i>[doedtere]</i>	<i>duottar</i>	<i>[tuodâr]</i>	<i>tuõddâr</i>
–	<i>vadđa</i>	<i>[vodđâ]</i>	<i>võđđ</i>
<i>[voedtse]</i>	–	<i>vuodâs</i>	<i>vuõddâs</i>
<i>[voepije]</i>	<i>[vuohppi]</i>	<i>vyeppée</i>	<i>vuõ'ppi</i>

461. Koltansaamassa sanan merkitys on '(asuma-)alue, seutu, suunta' eli se ei ole maastoappellatiivi tämän tutkimuksen rajauksen mukaisesti. Sen takia sana on merkitty kaarisulkeisiin, vaikka se esiintyy paikanimen perusosana.

2. Sana esiintyy vain yhdessä tutkitussa kielessä, mutta
vastineita löytyy muiden kielten sanastosta

eteläsaame	pohjoissaame	inarinsaame	koltansaame
[aajeje ~ aajeh]	ája	[aajâ]	–
–	aláš	[aalaáš]	– ⁴⁶²
–	[čuođjá]	čuájá	[čuá´j ⁴⁶³]
[jarnge]	[jargŋa]	[jornâ]	jörŋŋ
gaalove ⁴⁶⁴	[gála]	[kaalâ]	(kaal)
gabpe	[R gobba]	–	–
– ⁴⁶⁵	[galbma(+gáldu)]	kolmâ(+) <i>käldee</i>	– ⁴⁶⁶
[gaave]	[gávva]	kaavâ	[P kaav]
–	gárggu	[kárgu]	[P kárgg]
[gaedtie]	[gáddi]	[káddi-] ⁴⁶⁷	ká´dd : kááddaž
–	[geavŋŋis]	[kievŋŋis]	ķeeu´ŋeš : ķeeu´ŋsaž
gáabra	[goarvi]	[kuárvi]	[kuá´bbr]
–	–	koškes	[káá´škes]
–	[guorgu]	–	kuárgg
[guerpe]	[guorbbas]	[kuorbâs]	kuörbb : kuörbâš
–	[guotku]	kuátku	(kuöckâs) ⁴⁶⁸
–	[guovda]	kuovdâ ~ kuovlá : kuovlâš	[P kuvdd]
–	[gorgŋehat]	korŋiittâh	[kue´rŋtõķ]
–	[hárji]	hárji	–
lapte	[loкта]	[lupta]	[lá´htt, loftt]
[liekie]	leahki	[leehi]	[lie´ķķ]
–	leakšá	[liäkšá]	[leähšš]
[luspie]	[lusmi ~ luspí]	[lusme]	lu´smm
–	[mieкта]	miehtâ	(miöhtt)
njuana	–	[njunis]	–
[njuvvie]	[njavvi]	[njave]	njáâ´vv
–	[njáiku, njáika]	njáikku ⁴⁶⁹	–
[njeeruve]	[njearri]	njeeri : njiärááš	[nje´rr]
–	nuorri	[nyeri]	–
–	[oaivvuš]	uáivuš	[P vuáivaz ⁴⁷⁰]
áelkie	[oalgí]	[uálgí]	(vuá´lǵǵ)
[bahte]	[bahta]	pottâ	[pött]
[balse]	[balsa]	polsâ	–
–	[buolža]	puolžâ	[P puolǵ ⁴⁷¹]
–	ráhpis : ráhppát	[rääpis]	[rääppes]
–	[riddu]	[riddo]	redd : reeddaž
–	[suotnju]	suánju	[suânŋj]
[deava]	dievvá	tiävá : tiävááš	–
–	[-vaššu] ⁴⁷²	[vaše]	vââšš : vââššaz
[vealma]	[fielbmá]	[viälmá]	veälmm
[viere]	[vierra] ⁴⁷³	–	viörr
[vuemie]	vuopmi	[vyemi]	[vue´mm]
–	[ápmir]	ämmir	[P ämmer]

462. Katso pohjoissaamen aineiston kohdalla annettua alaviitekommenttia sanoista saKo oolâž ja saE jilletje.

463. Sana ei kuulu enää kielen aktiivisanastoon, vaan esiintyy ainoastaan paikannimissä (ks. T. I. Itkonen 1958: II: 1071).

3. Sana esiintyy yhden tutkitun kielen aineistossa eikä sille ole vastineita muissa tutkittavissa kielissä

eteläsaame	pohjoissaame	inarinsaame	koltansaame
<i>aevtie</i>	<i>čuolbma</i> ⁴⁷⁴	<i>jávrádâh</i> : <i>jávráduvvâš</i>	<i>čuõ'ppiċ</i>
<i>baahka</i>		<i>kovádâh</i>	<i>jaaurõs</i>
<i>baarma</i>		<i>lyeivee</i>	<i>kué'z3</i>
<i>bavla</i>		<i>ollâpolsâ</i> : <i>ollâpoolsah</i>	<i>kâu' llem</i>
<i>beehtje</i>		<i>vihâlâh</i>	<i>macc</i>
<i>daelie</i>			<i>muâtkök</i>
<i>durrie</i>			<i>tuibal</i>
<i>fleete</i>			<i>vuäj</i> ⁴⁷⁵
<i>fjeelle</i>			<i>vääll</i> : <i>vaalož</i>
<i>geavtje</i>			
<i>hååa</i>			
<i>jabpe</i>			
<i>kraavhpije</i> ~ <i>kraavhpuo</i> ~			
<i>kraavhpe</i>			
<i>pliehtje</i>			
<i>preanna</i> ~ <i>preanne</i>			
<i>rovpe</i>			
<i>sjööa</i>			
<i>stööte</i>			
<i>staabre</i> : <i>staabreh</i> ~			
<i>tjaabre</i> : <i>tjaabreh</i>			
<i>tjaerhvie</i>			
<i>tjåanne</i> , <i>tjöörne</i>			
<i>vaarta</i>			
<i>åarka</i>			
<i>ååse</i>			

464. Eteläsaamen sanassa on johdin, joka puuttuu muiden kielten sanoista, mutta taustalta löytyy yhteinen kantaverbi.

465. Eteläsaamessa on molemmille maastoappellatiivin osille vastineet: *galme* 'kylmä' + *gaaltije* 'lähde', mutta ne eivät esiinny yhdessä samassa vettä pulppuavan lähteen merkityksessä.

466. Koltansaamessa on molemmille maastoappellatiivin osille vastineet: *kōlmm* 'kylmä' + *ka'lddi* 'kaltio', mutta ne eivät esiinny yhdessä samassa vettä pulppuavan lähteen merkityksessä. Vastaava merkitys on koltansaamen sanalla *tuölddikäivv*.

467. Esiintyy vain muutamissa yhdyssanoissa alkukomponenttina.

468. Koltansaamen sanan yhteys muihin sanoihin ei ole aivan selvä, koska koltan konsonantismi on *ck ja muissa *tk (A. Aikio 2009: 257; 2013).

469. Esiintyy ilmeisesti ainoastaan paikannimissä.

470. Esiintyy myös Näätämon murteessa (Lagercrantz 1939: 4551:33; T. I. Itkonen 1958: 768).

471. Sana esiintyy vain paikannimissä eikä kuulu enää kielen aktiivisanastoon tai saattaa olla lainaa inarinsaamesta (ks. T. I. Itkonen 1958: I: 407)

472. Sana esiintyy vain yhdysanojen jälkikomponenttina.

473. Ainoa lähteessä (Qvigstad 1944: 71: 904) mainittu sanan esiintymä pohjoissaamessa on Ofotenista. Koska sana esiintyy esimerkiksi luulajansaamessa, on kyseessä todennäköisesti lainasana tai vaikutusta naapurikielystä.

474. Sanan tavallisin merkitys on 'solmu', mutta se esiintyy myös melko harvinaisena, mahdollisesti metaforaan perustuvana maastoappellatiivina (ks. K. Nielsen 1920: 9; 1979: I: 435–436; Qvigstad 1944: 20: 186). Muissa tutkimuksen kielissä se ei tietävästi esiinny maastoappellatiivina, joten sen vastineita ei ole huomioitu.

475. T. I. Itkonen 1958: II: 1072 liittää Qvigstadin (1938: 121) Koutokeinosta esittelemät *Oadje*-alkuiset paikanimet *vuäj*-sanaan. Qvigstad itse liittää ne verbiin *oadjut*.

Kaikista tutkimusaineistojen 119 maastoappellatiivista 41 (34 %) esiintyy kaikkien tutkittujen kielten sanastossa. Sellaisia maastoappellatiiveja, jotka esiintyvät kolmessa tutkitussa kielessä on 29 (24 %) ja kahdessa kielessä esiintyviä on 10 (8 %).

Ainoastaan yhdessä aineistossa ja yhdessä tutkitussa kielessä esiintyviä maastoappellatiiveja on 39 (koko aineistosta 33 %). Näistä 24 (koko aineistosta 20 %) on vain eteläsaamessa esiintyviä sanoja. Muissa kielissä koltansaamessa on yhdeksän (koko aineistosta 8 %), inarinsaamessa viisi (koko aineistosta 4 %) ja pohjoissaamessa yksi (koko aineistosta < 1 %) maastoappellatiivi, jota ei tavattu muissa tutkituissa kielissä.

Eteläsaame eroaa muista tutkituista kielistä myös siksi, että kaikista 119 maastoappellatiivista eteläsaamen kielessä ei esiintynyt lainkaan 31 maastoappellatiivia eli 26 prosenttia koko aineistosta. Tätä voi verrata siihen, että koltansaamessa ei esiintynyt 11 (9 %), pohjoissaamessa ja inarinsaamessa kummasakin kolmea (3 %) aineiston maastoappellatiiveista. Luvuissa ei ole huomioitu vain yhdessä kielessä esiintyviä sanoja.

Pekka Sammallahti on vertaillut eri saamen kielten sanaston yhtenevyyttä koostamalla sadan pohjoissaamen kielen perussanan listan (*Swadesh basic list of one hundred words*⁴⁷⁶) ja vertaamalla sen sanastoa muiden saamen kielten vastaavaan sanastoon. Tämän analyysin mukaan saamen kielet jakavat keskimäärin yli 80 prosenttia perussanastostaan ja naapurikielet yleensä yli 90 prosenttia. Sammallahden tutkimuksen mukaan sadan pohjoissaamen sanan vastineita on eteläsaamessa 84 sanaa, inarinsaamessa 95 sanaa ja koltansaamessa 85 sanaa. (Sammallahti 1998: 37–38, 131.)

Laskin vastaavat arvot tutkimusaineistoni maastoappellatiiveista siten, että sataa prosenttia edustivat ne 80 maastoappellatiivia, jotka jäävät jäljelle, kun materiaalista poistetaan vain yksittäisissä kielissä esiintyvät sanat. Tämän laskelman mukaan pohjois- ja inarinsaamen maastoappellatiivit edustavat koko sanastoa 96-prosenttisesti. Koltansaamen aineistossa esiintyy sanastosta 86 prosenttia. Sen sijaan eteläsaamen aineistossa ainoastaan 61 prosenttia, mikä eroaa merkittävästi Sammallahden tuloksesta. Tärkeimmät syyt eroihin näyttäivät löytyvän Sammallahden osoittamasta suunnasta: hänen mukaansa tärkeimmät sanastoerot johtuvat nimittäin sanaston merkitysten ja käytön muutosten lisäksi uudehkoista lainasanoista (Sammallahti 1998: 38).

Eri aineistojen maastoappellatiivien historia on melko lailla yhteneväinen: kaikkien kielten aineistoissa esiintyy uralilaisen kieliryhmän kantakielten sanoja, todennäköisiä substraattilainoja sekä lainasanoja yhteisistä lainanantajakielistä. Ainoastaan kaiken kaikkiaan vähälukuisia indoeurooppalaisia lainasanoja ei ole kaikissa kielissä. Eteläsaamen aineistosta puuttuvat

476. Amerikkalaisen kielentutkijan Morris Swadeshin luomaa listaa on kritisoitu, koska se perustuu pääasiassa hänen omaan intuitiiviseen käsitykseensä kielen perussanastosta. Parempia empiriseen tietoon perustuvia listoja ei ole kuitenkaan ollut käytettävissä ennen aivan viime vuosia, jolloin *Loanwords in the World's Languages* -projekti koosti uuden sadan perussanan listan (*Leipzig-Jakarta list of basic vocabulary*), joka perustuu 41 kielestä koottuun aineistoon. Swadeshin listassa on 62 samaa sanaa kuin tässä uudessa listassa. (Haspelmath 2009: 36; Tadmor 2009: 69–74.)

lisäksi germaanisiet ja varmat itämerensuomalaiset lainasanat. Taulukossa 13 on esitetty eri kielten maastoappellatiivien jakautuminen alkuperän mukaan.

Eteläsaamen aineiston maastoappellatiiveista 8 eli viidennes kuuluu uraalilaisen kieliperheen kantakielten sanoihin. Luku on alhaisin tutkittujen kielten joukossa. Eteläsaamessa on vain kolme lainasanaa muista kuin skandinaavisista kielistä ja niistäkin kaksi on yhteissaamelaisia eli välittyneet kieleen kantasaa-
men kautta. Ainoa poikkeus on sana *åarka*, joka sekä lienee jäänne, laina tai kantakielen sana, jostain vanhasta kielivaiheesta, koska sille on vastine vain suomessa. Indoeurooppalaisia, germaanisiet ja varmoja itämerensuomalaisia lainasanoja ei aineistossa ole lainkaan. Yhteensä lainasanoja on kaksikymmentäyksi (56,7 %).

Erytisesti huomio kiinnittyy eteläsaamen skandinaavisten lainasanojen suureen määrään: 18 lainasanaa, jotka muodostavat puolet koko eteläsaamen aineistosta. Vaikka luvusta laskisi pois ruotsin tai norjan kielestä omaksutut erikoislainat *ååse*, *hååa*, *stööte* ja *sjööa*, on lainojen osuus silti kaksi viidesosaa aineistosta. Lisäksi vain yksi eteläsaamen aineiston skandinaavisista lainoista on yhteissaamelainen. Muita tavataan joko ainoastaan eteläsaamessa tai sen lisäksi uumajan- ja/tai piitimensaamessa, yhdessä tapauksessa myös luulajansaamessa. Muissa tutkimusaineistoissa esiintyvistä yhteensä yhdeksästä skandinaavisesta lainasanasta eteläsaamen kielessä esiintyy lisäksi vain kolme. Näistä *gaaltije*⁴⁷⁷ ja *rahta* ~ *råhtoe*⁴⁷⁸ ovat lainoja kantaskandinaavista ja *plaassa*⁴⁷⁹ muinaisskandinaavista. Näistä ensimmäiset ovat yhteissaamelaisia sanoja, mutta viimeinen esiintyy vain läntisissä saamen kielissä sekä koltansaamen Paatsjoen murteessa. Vaikuttaakin tämän aineiston valossa siltä, että eteläsaamen skandinaaviset lainasanat on saatu osin eri teitä ja ainakin osin eri aikaan kuin pohjoisemmissa saamen kielissä esiintyvät skandinaaviset lainasanat.

Björn Collinderin (1968: 155–156) ja Karl-Hampus Dahlstedin (1967: 78–79, 99) mukaan Pohjois-Skandinavian, lähinnä Pohjois-Norjan, saamelaiset olivat säännöllisesti tekemisissä jo kantaskandinaavista kieltä puhuneen väestön kanssa eli kontakteja oli jo ennen viikinkiaikaa (AD 800–1050). Mikko Heikkilä (2011: 74) on esittänyt, että kantasamea ja -skandinaavia puhuneet väestöryhmät olisivat kohdanneet toisensa jo ajanlaskun alun aikoihin Pohjois- ja Keski-Skandinavian rannikolla. Ante Aikio 2012: 76–77, 79–80) ajoittaa näiden ryhmien kaikkein intensiivisimpien kontaktien aikakauden vuosille AD 200–500. Kantaskandinaavia puhuttiin toiselta vuosisadalta ajanlaskun alun jälkeen aina 700–800-luvuille (H. F. Nielsen 2002: 618). Kantaskandinaavin viimeistä vaihetta 500-luvulta alkaen kutsutaan myöhäiskantaskandinaaviksi ja tämä vaihe ajoittuu suunnilleen samoihin aikoihin kuin kantasameen vähittäistä hajoamista seurannut saamen kielten erilliskehityksen alku.⁴⁸⁰

Pohjois-Ruotsin sisämaassa saamelaisten suorat kontaktit skandinaavien kanssa alkoivat huomattavasti myöhemmin, sillä ne vilkastuivat merkittävästi

477. Collinder 1964: 78.

478. Uusi etymologia, ks. A. Aikio 2009: 275

479. Collinder 1968: 161.

480. Katso tarkemmin Aikio (2006b), Birkmann (2002), Heikkilä (2011) ja H. F. Nielsen (2002).

Alkuperätyyppi	eteläsaame	pohjois- saame	inarin- saame	koltan- saame
Uralilaisten kantakielten sanat				
–yhteissaamelaiset	6 (16,2 %)	11 (28,2 %)	11 (19,3 %)	12 (28,6 %)
–ei yhteissaamelaiset	2 (5,4 %)	2 (5,1 %)	3 (5,3 %)	3 (7,1 %)
Yhteys vain suomen kielen kanssa (joko lainasana tai yhteys kantakielen kautta)				
–yhteissaamelainen	1 (2,7 %)	1 (2,6 %)	1 (1,8 %)	1 (2,4 %)
–ei yhteissaamelainen	1 (2,7 %)	–	–	2 (4,8 %)
Itämerensuomalaiset lainasanat (osa voi periytyä yhteisestä kantakielestä)				
–yhteissaamelainen	–	4 (10,2 %)	4 (7,0 %)	2 (4,8 %)
–ei yhteissaamelainen	–	–	2 (3,5 %)	1 (2,4 %)
Balttilaiset lainasanat				
–yhteissaamelainen	1 (2,7 %)	2 (5,1 %)	3 (5,3 %)	3 (7,1 %)
–ei yhteissaamelainen	–	–	1 (1,8 %)	1 (2,4 %)
Indoeurooppalaiset lainasanat				
–yhteissaamelainen	–	–	1 (1,8 %)	1 (2,4 %)
–ei yhteissaamelaisia	–	–	1 (1,8 %)	–
Germaaniset lainasanat				
–yhteissaamelainen	–	1 (2,6 %)	3 (5,3 %)	2 (4,8 %)
–ei yhteissaamelainen	–	–	–	–
Skandinaavisen lainasanat ⁴⁸¹				
–yhteissaamelainen	1 (2,7 %)	3 (7,7 %)	3 (5,3 %)	2 (4,8 %)
–ei yhteissaamelainen	17 (45,9 %)	3 (7,7 %)	3 (5,3 %)	–
Ei varmoja vastineita tai vain fragmentaarisia esiintymiä saamen ulkopuolella, esitetty substraatiksi				
–yhteissaamelainen	1 (2,7 %)	3 (7,7 %)	5 (8,8 %)	6 (14,3 %)
–ei yhteissaamelainen	–	5 (12,8 %)	5 (8,8 %)	2 (4,8 %)
Ei varmoja vastineita tai vain fragmentaarisia esiintymiä saamen ulkopuolella, ei esitetty substraatiksi				
–yhteissaamelainen	1 (2,7 %)	4 (10,2 %)	7 (12,3 %)	–
–ei yhteissaamelainen	–	–	2 (3,5 %)	–
epäselvät (ei yhteissaamelaisia)	6 (16,2 %)	–	2 (3,5 %)	4 (9,5 %)
Yhteensä	37 (99,9 %)	39 (99,9 %)	57 (100,4 %)	42 (100,2 %)
Yhteissaamelaiset	11 (29,7 %)	29 (74,3 %)	38 (66,7 %)	29 (69,0 %)
Ei yhteissaamelaiset	26 (70,3 %)	10 (25,6 %)	19 (33,3 %)	13 (31,0 %)

Taulukko 13. Kooste eri kielten maastoappellatiivien alkuperästä. Ensimmäinen luku on maastoappellatiivien lukumäärä ja toinen, sulkeissa oleva, prosenttiosuus kyseisen kielen tutkittaviksi rajattujen maastoappellatiivien joukosta.

⁴⁸¹. Sanat, jotka ovat joko skandinaavisia tai germaanisista lainasanoja, on laskettu tässä skandinaavisiksi lainasanoiksi.

vasta 1600-luvulla voimakkaan uudisasutuksen myötä. Uudisasutuksen vaikutus rajoittui Stora Luleälvenin eteläpuolelle. Skandinaavisten lainasanojen saanti alkoi kuitenkin vilkastua jo 1300-luvulta alkaen, kun Pohjanlahden rannikolle syntyi merkittävää ruotsalaisasutusta. Lisäksi vaikutteita saatiin tiipoittain lännestä Atlantin rannan norjalaisilta.

Dahlstedtin (1967: 78–79, 99) mukaan kaikkein eteläisimpien saamelaisalueiden asukkailla oli kontakteja Jämtlannin ja Ångermanlannin ruotsalaisten kanssa kuitenkin jo 400–500-luvuilta alkaen. Varhaisimpien kontaktien aikaan, skandinaavinen väestö ei asunut alueella pysyvästi, vaan liikkui siellä sesonki- luonteisesti. Härjedalenin alatunturiseuduilla oletettavasti skandinaavista, osittain maatalouteen perustuvaa pysyvää asutusta oli varmasti viimeistään viikinkiaikana. Varhaisimpien kontaktien aikaan kantasaame oli jo hajonnut erillisiksi saamen kieliksi tai vähintään toisistaan selkeästi eroaviksi murteiksi (A. Aikio 2006b: 43). Viimeaikaisen tutkimuksen mukaan kantasaamea on lähtökohtaisesti syytä pitää murrejatkumona. Tätä kuvastaa esimerkiksi se, että jo kanta-saamen vaiheessa lainatuiksi ajoittuvat skandinaaviset lainasanat painottuvat etelä- ja uumajansaameen, joiden voidaan katsoa edustaneen kanta-saamen lounaista murretta. Mukaan on varauksin laskettavissa myös piitimensaame. Nämä kielet sitten välittivät edelleen skandinaavisia vaikutuksia ketjun itäisempiin murteisiin. Lainatut sanat liittyvät vaihtokauppaan, jota käytiin turkiksilla ja maataloustuotteilla sekä merenkulkuun ja perhesuhteisiin. (A. Aikio 2012: 76–77.)

Eteläsaamen aineiston skandinaavisten lainasanojen joukossa on sekä nuoria että vanhoja lainoja. Kulttuuristen suhteiden tiivistymistä ajan mittaan kuvastaa, että 18 lainasanasta yhdeksän kohdalla mainitaan, että ne ovat nuoria lainasanoja. Ne ovat *baahka*, *beehtje*, *daelie*, *durrie*, *hååa*, *sjööa*, *stööte*, *tjöörne* ~ *tjääanne* ja *ååse*. Neljä maastoappellatiivia on kuitenkin ajoitettavissa muinais-skandinaavisiksi lainoiksi: *aevtie*, *baarma*, *lapte* ja *vaarta*. Viiden osalta varmaa ajoitusta ei voida antaa (Collinder 1964; 1968). Ne ovat *fjeelle*, *fleete*, *kraavhpije* ~ *kraavhpuo* ~ *kraavhpe*, *pliehtje* ja *preanna*. Sen sijaan vielä vanhempia kanta-skandinaavisia tai germaanisista lainoja ei ole. Germaanisten lainojen puuttuminen on varmasti aineiston pienuudesta ja tällaisten lainojen harvinaisuudesta johtuvaa, sillä germaanisista lainat on saatu jo kanta-saameen eli ne kuuluvat yhtäläisillä eteläsaamen sanalliseen perintöön. Itse asiassa Ante Aikion (2012: 76–77) mukaan eteläsaamessa on suhteessa enemmän kantaskandinaavisia lainasanoja kuin pohjoisempaan puhuttavissa saamen kielissä. Eteläsaamen sanastosta onkin löydettävissä useita kantaskandinaavisia ja germaanisista lainoja.⁴⁸²

Vertailun vuoksi voi mainita, että kaikki pohjoissaamen, inarinsaamen ja koltansaamen skandinaaviset lainasanat ovat vanhoja, vähintään muinais-skandinaavista lainattuja. Muinais-skandinaavisiksi lainoiksi on ajoitettavissa saP *lásis* ~ saIn *laassás* (Collinder 1968: 161), saP *vadda* ~ saKo *vödd* (Qvigstad 1944: 874) ja saIn *ämmir* (Collinder 1968: 157). Muinais- tai kantaskandinaavisiksi lainoiksi ovat ajoitettavissa sanat saP *ávži* ~ saIn *ävži* (Collinder 1968: 158) sekä

482. Katso tarkemmin esim. A. Aikio (2006b; 2012).

saKo *redd* (Collinder 1968: 163–164). Kantaskandinaavisiksi lainoiksi on ajoitettavissa saIn *käldee* (ks. Älgu-tietokanta) ja saP *rohtu* ~ saIn *roto* (A. Aikio 2009: 275). Kantaskandinaavisia tai germaanisia lainasanoja ovat saP *skáidi* ~ saIn *skáidi* sekä saP *nuorri* (ks. Älgu-tietokannan hakusanoja).

Näyttää siltä, että pohjois-, inarin- ja koltansaameen ei ole enää muinais-skandinaavisen kielivaiheen jälkeen tullut yhtä voimakasta skandinaavista lainavaikutusta kuin aikaisemmin. Syynä voi olla suorien vaikutusten vähentyminen, jos sellaisia on ollut. Jos ajattelee lainojen välittyneen läntisempien saamen kielten välityksellä, kuten Ante Aikio (2012) esittää, niin muutoksen on voinut saada aikaan kielten erilliskehityksen aiheuttama kontaktien väheneminen.

Mielenkiintoinen piirre on myös, että eteläsaamessa on kaikkein vähiten ryhmään mahdolliset substraattilainat kuuluvia sanoja: vain kaksi sanaa. Pohjoissaamessa luku on 12 eli hieman vajaa kolmannes, inarinsaamessa 19 eli kolmannes ja koltansaamessa kahdeksan eli viidennes tutkituista sanoista. Tähän voi sattuman lisäksi olla ainakin kolme muuta selitystä. Ensinnäkin luvut voivat kuvastaa substraattilainojen antajakielen ja kantasaamen sijaintipaikkaa. Keskusalueella kontaktit olisivat jatkuneet pisimpään ja lainavaikutus olisi ollut voimakkainta, kun taas lounaisella reuna-alueella, jossa sittemmin eteläsaameksi kehittyntä murretta puhuttiin, vaikutus oli vähäisempi. Tätä ajatusta tukee se, että myös koltansaamessa luku on selvästi pohjois- ja inarinsaamea alhaisempi.

Toinen selitys liittyy tutkimushistoriaan: pohjoissaamea on tutkittu eniten, jolloin myös mahdolliset substraattilainatapakset ovat tulleet paremmin esille. Inarinsaame puolestaan jakaa pohjoissaamen kanssa merkittävän osan sanastostaan ja hyötyy siksi tutkimuspanostuksesta muita kieliä enemmän. Tätä tukee se, että etelä- ja koltansaamessa alkuperältään epäselvien vain näillä saamelaisalueella esiintyvien maastoappellatiivien määrä on suurempi kuin pohjois- ja inarinsaamessa. Tähän on voinut johtaa kolmannenlainenkin tilanne: on nimittäin mahdollista, että eteläsaamen varhaisella puhuma-alueella on puhuttu jotain toista tai toisia sittemmin kadonneita kieliä kuin pohjoisemmilla alueilla. Selitykset eivät myöskään sulje toisiaan pois, vaan voivat kaikki olla vaikuttamassa tilanteeseen.⁴⁸³

Eteläsaamen erityisyyttä suhteessa muihin tutkittuihin kieliin korostaa myös alhainen yhteissaamelaisten sanojen osuus: vain 29,7 prosenttia tutkituista maastoappellatiiveista oli yhteissaamelaisia. Pohjoissaamessa vastaava luku on 74,3 prosenttia, inarinsaamessa 66,7 prosenttia ja koltansaamessa 69,0 prosenttia. Tämänkin taustalla lienee muissa kielissä esiintymättömien skandinaavisten lainasanojen suuri määrä.

Pohjoissaamen aineistossa uralilaisten kantakielten sanojen osuus on kolmannes eli 13 kappaletta. Lainasanoja on saatu kaikilta muilta mainituilta tahoilta, paitsi indoeurooppalaisista kielistä. Eniten lainoja on skandinaavisista ja itämerensuomalaisista kielistä: kuusi eli vajaa kuudesosa ja neljä kappaletta eli kymmenesosa. Yhteensä lainasanoja on 14 (35,9 %).

483. Katso lisäksi substraattilainojen levikkien eroista ja kantakielten murrejatkumomaisesta olemuksesta esim. A. Aikio (2004a: 10) ja siinä mainitut lähteet sekä A. Aikio (2007b; 2012).

Inarinsaamen aineistossa uralilaisten kantakielten sanoja on 14 eli neljännes. Lainasanoja on saatu kaikilta tahoilta, eniten skandinaavisista ja itämerensuomalaisista kielistä: molemmista kuusi kappaletta eli noin kymmenesosa. Yhteensä lainasanoja on 22 (38,6 %).

Koltansaamen aineistossa uralilaisten kantakielten sanoja on 15 eli reilu kolmannes. Kuten inarinsaamessa, koltansaamessakin on lainasanoja kaikista mainituista lainanantajakielistä. Lukumäärät ovat melko tasaisia vaihdellen yhden ja neljän välillä. Yhteensä lainasanoja on 15 (35,7 %).

Pekka Sammallahten tekemässä puhutun pohjoissaamen sadan yleisimmän sanan analyysissä vastaavat prosentit olivat: uralilaisen kieliperheen kantakielten sanoja 52 prosenttia, lainasanoja 37 prosenttia ja 11 prosenttia sellaisia sanoja, joille ei ole esitettävissä etymologiaa saamen kielten ulkopuolella. Kirjoitetun pohjoissaamen 845 yleisimmän sanan listalla prosentit ovat melko lailla vastaavia: uralilaisten kantakielten sanoja 45 prosenttia, lainasanoja yhteensä 38 prosenttia ja sanoja, joille ei ole esitettävissä etymologiaa saamen kielten ulkopuolella, 17 prosenttia. (Sammallahti 1998: 130–131.)

Sammallahten esittämät tulokset vastaavat tutkimieni maastoappellatiivien jakautumista pohjois-, inarin- ja koltansaamen lainasanojen osalta melko hyvin. Eteläsaame, kuten on jo edellä todettu, poikkeaa kuviosta selvästi. Sen sijaan uralilaisen kieliperheen kantakieliin palautuvia sanoja on selvästi vähemmän kuin Sammallahten laskelmissa. Toisaalta etymologialtaan epäselvien sanojen lukumäärä on selvästi suurempi. Tähän lienee syynä jo aikaisemmin mainittu todennäköisten substraattilainojen suuri määrä juuri maastoappellatiivien joukossa. Substraattilainat on saatu varhain ja ne ovat korvanneet vanhoja kantakielten sanoja tässä merkityskentässä. Muihin lainasanaryhmiin substraattilainat eivät ole sanottavasti vaikuttaneet, mikä on luonnollista substraattien varhaisen lainautumisajankohdan takia.

5.2.4. Yhteenvedo: perusosien maastoappellatiivit vähemmistö- ja enemmistöryhmien välisten suhteiden kuvastajina

Tämän tutkimuksen päätarkoituksena on tarkastella eri enemmistökielten ja -kulttuurien vaikutusta neljään eri saamen kieleen. Tämä kuvastaa sanaston osalta erityisesti lainasanojen ryhmä, joka edustaa eteläsaamessa 56,7, pohjoissaamessa 35,9, inarinsaamessa 38,6 ja koltansaamessa 35,7 prosenttia kokonaisaineistosta.

Jotta voidaan tutkia eroja eri kielten tilanteiden välillä, on tutkitusta aineistosta eroteltava kutakin kieltä tai ainakin kielialuetta koskeneet sanasto-vaikutukset. Vain tällainen materiaali voi kuvastaa yksittäisen kielen todellista tilannetta. Tässä kontekstissa on selvää, että kaikki yhteissaamelainen materiaali on karsittava tarkastelusta pois, koska se jo määritelmänsä mukaan juontaa juurensa kaikkien saamen kielten yhteiseen kantakieleen eikä yhteissaamelainen sanasto siten voi kuvata yksittäisten kielten erilliskehityksen aikaista tilannetta. Tämä rajaa aineistoa merkittävästi. Edelleen jäljelle jääneistä sanoista

tulee vähentää yhteissaamelaisiin lainasanoihin perustuvat johdokset ja yhdys-sanat. Näin jäljelle jää eteläsaamesta kahdeksantoista, pohjoissaamesta kolmen, inarinsaamesta neljän ja koltansaamesta kahden sanan joukot. Näistä suurin, eteläsaamen joukko, vastaa noin puolta lainasanoista, muissa kielissä lainasanoja on noin kahdeskymmenesosa tutkituista sanoista.

Paikannimien perusosien maastoappellatiivien osalta lähtöolettamukseksi oli, ettei merkittäviä vaikutuksia ole havaittavissa. Syynä oli, että maasto-termit kuvaavat sellaisia referenttejä, joille saamelaisilla on täytynyt olla jo ennestään omakieliset nimitykset ja että vaatii paljon, jotta ihminen lainaa uuden sanan vieraasta kielestä viitatakseen sillä johonkin oman kotiseutunsa tuttuun objektiin, kuten Björn Collinder (1968: 155) on osuvasti summannut.⁴⁸⁴ Samoin oletuksena oli, että ulkopuoliset vaikutteet on saatu kuhinkin kieleen ennen kaikkea tietyiltä tahoilta: eteläsaameen skandinaavisista kielistä, pohjoissaameen skandinaavisista kielistä ja suomesta, inarinsaameen lähinnä suomesta ja koltansaameen toisaalta karjalan kielestä, toisaalta venäjältä.

Analyysin tulokset sekä vastaavat että eivät vastaa lähtöolettamuksia. Eteläsaamen osalta vaikutusten suunta oli aivan oikein arveltu: suurin vaikutusten antaja ovat skandinaaviset kielet. Yllätys oli kuitenkin se valtava määrä skandinaavisia sanoja, joita paikannimien perusosina käytetään. Toki osa vaikutteista on varsin nuoria ja yksittäistapauksia, mutta suuri osa sanoista on käytössä koko eteläsaamelaisalueella ja moni uumajansaamessakin, joten pelkäänsä yksittäistapauksista ei ole kyse. Kuten Gösta Holm (1980: 33) on kirjoittanut, vielä yllättävämpää ja kiinnostavampaa kuin on lainojen suuri määrä eteläsaamessa, on se, kuinka paljon niiden joukossa on maastosanoja, jotka kuvaavat luontoa saamelaisten omassa ympäristössä.

Odotuksenmukainen oli sen sijaan itämerensuomalainen laina tai suomalais-saamelaisesta kantakielestä juontuva sana *åarka*, sillä vastaavia eteläsaamessa ja suomessa esiintyviä, mutta pohjoisemmista saamen kielistä puuttuvia sanoja on muitakin, esimerkiksi *lopme* 'lumi' (Bergsland 1977: 5; 1992: 13).

Pohjoissaamen osalta tulos oli ennakoidumpi, sillä kaikki tähän analyysiin valikoituneet kolme lainasanaa ovat skandinaavisia lainasanoja. Näistä yksi on mahdollisesti vielä vanhempi germaaninen laina. Koska germaanisat lainat on saatu jo kantasaameen (A. Aikio 2006b: 10–13), on tämän sanan painoarvoa pidettävä muita pienempänä. Suomen kielen vaikutuksia ei tullut lainkaan esille. Myös lainasanojen pieni lukumäärä oli odotuksenmukainen.

Inarinsaamen osalta lainasanojen määrä vastaa pohjoissaamen tilannetta. Yllätys oli kuitenkin, että näistä neljästä lainasanasta kaksi on skandinaavisia lainoja. Odotuksenmukaisia itämerensuomalaisia lainoja on kaksi.

Koltansaamessa tilanne oli lukumäärän osalta jopa yllättävä, niin vähän lainavaikutuksia on. Kahden lainasanana itämerensuomalainen alkuperä vastasi sen sijaan odotuksia. Pieni yllätys oli, ettei mukana ollut lainkaan slaavilaisiin kieliin, siis lähinnä venäjän vaikutukseen, viittaavia sanoja. Tämä kuvastanee sitä, että venäjän kielen suora vaikutus on alkanut todenteolla varsin myöhään.

⁴⁸⁴. Huomaa kuitenkin Saarikiven (2001) havainnot maastoappellatiivien suhteen. Tästä on kirjoitettu tarkemmin johdantoluvussa.

5.3. Paikannimien sanasto: määriteosat

5.3.1. Tutkittava aineisto, sen rajaus ja analyysitapa

Tässä luvussa käsittelen sitä, miten ulkopuoliset vaikutteet näkyvät tutkittujen paikannimien määriteosien sanastossa ja kuvastavat vähemmistö- ja enemmistöryhmien suhteita. Koska määriteosien sanaston kirjo on suuri, on tarkastelu lähinnä kvalitatiivista eikä yhtä yksityiskohtaista kuin edellä esitelty perusosien maastoappellatiivien analyysi.

Tarkastelussa on kaksi näkökulmaa. Ensinnä on tarkoituksena luoda katsaus ja antaa esimerkkejä siitä, kuinka voimakasta vierasta vaikutusta kunakin tutkitun kielen määriteosien sanastossa on. Tämä perustuu ennen kaikkea nuorimman lainasanakerrostuman tarkasteluun. Toiseksi tarkastellaan, kuinka paikannimien aiheet kuvastavat tutkittavien vähemmistökulttuurien ja niitä ympäröivien enemmistökulttuurien suhdetta. Koska nämä kaksi ilmiötä liittyvät usein elimellisesti yhteen: uusi sana kuvastaa uusia kulttuurisia vaikutteita, on niitä myös hedelmällisintä käsitellä yhtenä kokonaisuutena.

Toisinaan on hankalaa päättää, mihin vetää raja uusien ja vanhojen lainasanakerrostumien välillä. Erityisen hankalaa tämä on pohjois-, inarin- ja osin koltansaamen osalta, koska ne ovat saaneet lainasanoja sukukielistään suomesta ja karjalasta keskeytyksettä hyvin pitkän aikaa ja monet uudetkin lainat on voitu sovittaa vastaamaan täydellisesti kielten välisiä historiallisia äänne- ja muutosmuutoksia.⁴⁸⁵ Olen ottanut tässä avuksi kulttuurihistoriallisen tiedon: jos jokin ilmiö on saamelaiskulttuurissa uusi, on sen nimitys myös suurella todennäköisyydellä uusi.⁴⁸⁶ Lisäksi on huomioitu, että sanan levikki rajoittuu vain suomen tai karjalan kielen kanssa suoraan yhteydessä olleisiin kieliin.

Skandinaavisten ja venäläisten lainojen kohdalla vastaava ongelma on pienempi, koska uudet lainasanat ovat yleensä edelleen melkolailla lainanantaja-kielen sanojen kaltaisia. Itse asiassa tämä ominaisuus on ollut tärkein niiden nuoruudesta kertova tunnusmerkki (Haspelmath 2009: 42). Tällä perusteella olen jättänyt käsittelystä pois sellaiset lainasanat, joiden äänneasua on muokattu niin paljon saamen kielen äännejärjestelmän suuntaan, ettei niiden yhteys alkukieleen ole heti, ilman erityistietämystä pääteltävissä.⁴⁸⁷ Tällä perusteella en ole esimerkiksi huomioinut uusina lainasanoina eteläsaamen aineiston paikannimissä esiintyviä sanoja *kraevies* 'harmaa [attr.]' (vrt. no, ru *grå* 'harmaa'⁴⁸⁸), *lientjie* 'länsmanni, nimismies' (vrt. ru *länsman*⁴⁸⁹) enkä *skåavma* 'vaahto' (vrt.

485. Lisää tästä etymologisesta nativisaatiosta esim. A. Aikio (2007a).

486. Metodi soveltaa perinteisen *Wörter und Sachen* eli sanat ja asiat -tutkimustradition periaatteita. Sanaston ja esineiden sekä ilmiöiden lainaamista yhdistelevästä kielentutkimuksesta Suomessa katso tarkemmin esim. Herlin (2003) ja siinä mainitut lähteet.

487. Sjaggo (2007: 39–40) huomauttaa aivan oikein, että saamen kielten vanhat skandinaaviset lainasanat muistuttavat hämmästyttävän paljon niitä kanta- ja muinaisskandinaavisia sanoja, jotka ovat niiden lähteenä. Siksi on harhaanjohtavaa vertailla sanoja nykykielten sanoihin. Tämä havainto vahvistaa käyttämäni metodin luotettavuutta.

488. Älgu-tietokanta: hakusana *kraevies*; Bergsland (1992: 10).

489. Älgu-tietokanta: hakusana *lientsie*.

no, ru *skum*⁴⁹⁰), vaikka ne ovatkin skandinaavisia lainasanoja. Niistä osa on kuitenkin huomioitu kulttuurisia kontakteja kuvastavien paikannimien aiheiden joukossa.

Rajaus on johtanut siihen, että tässä käsiteltävä määräiteosien sanasto edustaa ainoastaan selvästi nuorempaa lainasanakerrostumaa kuin pääosa lainatuista perusosien maastoappellatiiveista. Näiden kahden sanastojoukon pohjalta vedetyt osin eroavat tulokset eivät siten ole ristiriidassa toistensa kanssa, vaan tukevat toisiaan luomalla näkökulman eri aikatasojen tilanteisiin.

Paikannimien skandinaavisten lainasanojen kohdalla rajanvetoa on täytynyt tehdä myös sen osalta, milloin on syytä pitää jotakin nimielementtiä lainasanana, milloin taas äänteellisenä mukaelmana alkukielen nimielementistä. Tätä rajankäyntiä olen joutunut miettimään erityisesti eteläsaamen aineiston kohdalla. Olen päättänyt jättämään tarkastelun ulkopuolelle sellaiset hybridinimet, joiden määräiteosa sisältää kokonaisen ruotsinkielisen paikannimen sitaattilainan tai mukaelman.⁴⁹¹ Yksittäisiä erikoislainoiksi laskettavia nimielementtejä sisältävät nimet olen ottanut mukaan käsittelyyn. Lisäperusteluna tälle valinnalla on vielä se, että tällaisia nimielementtejä on käytetty sellaisten saamenkielisten paikannimien osina, joilla ei ole ruotsinkielistä rinnakkaisnimeä. Ne on siis omaksuttu nimenantoon, vaikkei niitä tavallisesti muussa kielessä käytetäkään. Tällainen toisen kielen sanojen lainaaminen omaan kieleen ilman sen suurempaa adaptaatiota on erityisesti laajalti kaksikielisille kieliyhteisöille tyyppillinen ilmiö (esim. Haspelmath 2009: 43, 47).⁴⁹²

Muutoin, esimerkiksi lainanantajakielten luokittelussa, noudatetaan samoja periaatteita kuin perusosien sanaston analyysin kohdalla.

5.3.2. Määräteosien nuori lainasanasto sekä paikannimien aiheet kulttuurin tilan ja vieraiden vaikutteiden kuvastajina

Ruvhten sijte

Ruvhten sijten alueen saamenkielisen paikannimistön määräiteosissa on perusosien tapaan nähtävissä sekä uusien että vanhojen skandinaavisten lainasanojen virta. Määräteosien nuorten lainasanojen määrä ei ole kuitenkaan lainkaan niin suuri kuin perusosissa esiintyvien. Näistä lainasanoista osa esiintyy lisäksi ainoastaan näissä muutamissa paikannimissä, ei lainkaan muussa kielenkäytössä. Tällaisten sanojen käyttöönottoon on usein vaikuttanut ruotsinkielisen rinnakkaisnimen malli.

490. Collinder 1964: 201.

491. Saamen kielen hybridinimien ja ruotsinkielisten nimien keskinäistä suhdetta tarkastellaan tarkemmin seuraavassa luvussa. Katso myös rakennetta käsittelevää lukua 4.

492. Lainasanojen sekä lainanimien ja niiden osien välisestä rajanvedosta ks. myös Rautio Helander (2008: 111, 115).

Esimerkiksi nimessä *Hålman/tjåanne*⁴⁹³ 'Saarenlampi' ovat molemmat nimen osat nuoria lainasanoja, jotka eivät löydy esimerkiksi Knut Bergslandin ja Lajla Mattsson Maggan sanakirjasta (1993). Erityisen silmiinpistävää on sanan *hålma* käyttö, sillä eteläsaamassa on olemassa saarelle omakielinen vastine *sååle*. On selvää, että tämän nimen lähtökohtana on spontaani mukaelma ruotsinkielisestä vastineesta *Holm/tjärnen* ~ *Holm/tjönna*. Ilmeisesti saamenkielisen nimen perusteella on sitten muodostettu loput nimipesueen nimet, *Hålman/staabreh* ~ *-tjaabre* 'Saarenkukulamaasto' ja *Hålman/tjahke* 'Saarenvaara', koska niillä ei ole lainkaan ruotsinkielisiä vastineita.

Koska kaikki alueen saamelaiset asukkaat ovat osanneet ruotsia, ovat tällaiset eteläsaamen kieleen hieman sopeutetut erikoislainat olleet heille täysin ymmärrettäviä, mutta niitä on joskus ollut tarpeen sopeuttaa oman kielen äänneasuun. Äänneasuun mukailu on ollut tärkeää myös siksi, että tällaisia lainoja on taivutettu eteläsaamen sanojen tapaan. Skandinaavisten lainojen äännekielisen sopeuttamisen vaillinaisuus on johtanut joissain nimissä melko haastaviin äänneyhdistelmiin. Tällainen on esimerkiksi ruotsalaiskylä Tännäsissä sijaitsevan *Tännäs/bergetin* saamenkielisessä nimessä *Teannesn/vaerie* 'Tännäsinvaa'⁴⁹⁴.

Edellä esiteltyjen *Hålma*-alkuisten nimien lisäksi todennäköisesti ruotsalaisten nimien pohjalta on muodostettu myös nimi *Krööne/tjåanne* ~ *Kröön/tjåanne*⁴⁹⁵ 'Vihreälampi' (< ru *Grön/tjärnen*). Tämän nimen pohjalta on edelleen muodostettu nimi *Kröön[e]tjåänn[en]/baahka*⁴⁹⁶ 'Vihreälammenjyrkänne'. Puhekielessä ei itsenäisenä esiinny myöskään karjatalouteen liittyvä sana *mogke* 'maitokannu'⁴⁹⁷ (Hasselbrink 1973: 140), joka esiintyy kuusijäsenisessä nimipesueessa. Näistä nimistä osalla on ruotsinkielinen ja oletettavasti vanhempi nimi, mikä selittää sekä sanan että aiheen outouden. Ainoastaan saamenkieliset *Mogke*-alkuiset nimet lienee muodostettu muiden saamenkielisten nimien mallin mukaan.

Ruotsinkielistä vastinetta ei ole sen sijaan nimellä *Laatmans/lapte*, vaikka sen määriteosa on sitaattilaina ruotsista. Nimen sopivuutta perustellaan sillä, että paikka on helposti kuljettava ja siksi valittu jutamisreitin kulkupaikaksikin (Sjaggo 2011: 22). Tämä kertoo, että nimenannossa on todella ollut tarkoitus käyttää ruotsin sanonnoista tuttua ilmausta *latmans-* 'laiskurin-[gen.]', jonka peruserkitys liittyy tekemisen helppouteen ja yksinkertaisuuteen⁴⁹⁸.

493. *Hålman* < *hålma* 'saari[y.gen.]' < ru *holm* 'saari', *tjåanne* 'lampi, pieni järvi' < no *tjönne* 'lampi'. Nimestä on myös variantti *Hålman/jaevrie* ~ *Hualman/jaevrie*.

494. Määriteosan kolmannelta tavusta on kadonnut e: *Teannesn* < *Teannesen*.

495. *Krööne(e)* 'vihreä' < vrt. no, ru *grön* 'vihreä' (Collinder 1964: 98; Lagercrantz 1939: 3112).

496. Nimestä on myös variantti *Kruana/baahka*, jossa käytetään eteläsaamassa yleisesti käytettävää värinimitystä *kruana* 'vihreä', joka sekini on toki skandinaavinen lainasana (Collinder 1964: 98; Lagercrantz 1939: 3112). Tämä voi viitata useampaan edestakaiseen lainauskertaan kielten välillä.

497. *Mogke* 'maitokannu' < no *mogge* 'maitokannu, kaadin' (Collinder 1964: 132; Lagercrantz 1939: 3961). Upsalan Institutet för språk och folkminnenin digitaalisen paikannimikokoelman Ortnamnsregistretin (hakusana *Övre Muggsjön*) mukaan vuoden 1645 kartassa nimien määriteosa oli muodossa *Magge*, mikä herättää epäilyksen, että on ollut olemassa vanhempi saamenkielinen nimi, jonka mukaelmia nykyiset ruotsin- ja norjankieliset nimet olisivat. Tämän mahdollisuuden tarkempaan selvittelymiseen ei tässä valitettavasti ole tilaisuutta. Vastaavanlaiseen vanhat saamenkieliset nimet korvaavaan uudelleennimeämiseen viittaa esim. Strade (1997: 181).

498. Katso tarkemmin esimerkiksi hakusanalla *latmans** Svenska Akademiens ortbokista internetissä.

Nuorta skandinaavista alkuperää voivat olla myös nimien *Gam/bavla* 'Vanhapainauma'⁴⁹⁹ ja *Råå/fjeelle* 'Punatunturi'⁵⁰⁰ yksitavuiset määriteosat. Näistä ensimmäinen on hyvin syrjäisen ja melko pienialaisen paikan nimi, eikä sillä ole ruotsinkielistä paria. Tämän perusteella on mielestäni syytä ajatella, että alkuosa voi olla myös lyhentynyt muoto jostakin saamenkielisestä sanasta. Alueella nykyisin asuvat saamelaiset uskovat itse *gammal* tulkintaan, koska paikalla on hylättyjä asumuksia ja uudempi asuinpaikka lähettyvillä on nimeltään *Bavla* (Sjaggo 2011: 13–14). *Råå/fjeelle* sen sijaan on yksi alueen keskeisistä suurista tuntureista ja hyvin pitkään käytetyn vanhan ratsupolun maamerkeistä. Sen ruotsinkielinen nimi on *Röd/fjället*. Kahdella muulla *Råå/fjeelle* nimen pohjalta muodostetulla paikannimellä sen sijaan ei ole ruotsinkielisiä rinnakkaisnimiä. Nimen pitkästä historiasta ja keskeisestä asemasta johtuva taaja käyttö on voinut teettää nimessä suuriakin muodonmuutoksia⁵⁰¹. Näin ollen olisi syytä ainakin kriittisesti tarkastella muita mahdollisia vaihtoehtoja edellä esitetyille *Råå*-alun tulkinnalle. Olen tuonut esille joitakin mahdollisia tutkimussuuntia edellisessä luvussa nimen *Råefie* ~ *Råefien/vaerie* kohdalla. Uudempi, ruotsalaisvaikutteinen variantti lienee sen sijaan nimi *Röö/fjeelle*, joka on myös ilmeisen harvinainen.

Jos nimessä oleva lainasana on sellainen, että sitä käytetään muussakin kielessä, on vaikea sanoa, onko ruotsinkielisellä nimellä ollut suoraa vaikutusta saamelaiseen nimeen vai toisin päin. Tällainen nuoren skandinaavisen lainasanan sisältävä paikannimi on *Falhke/jabpe* ~ *Falhk/jabpe*⁵⁰² (~ *Falk/höjden*) 'Haukkavaara'. Härjedalenissa ja sen lähiseuduilla Norjan puolella melko tiheästi esiintyviin haukka-aiheisiin nimiin liittyy mielenkiintoista historiallista tietoa, joka ei kuitenkaan auta päättämään erikielisten rinnakkaisnimien keskinäistä ikäjärjestystä. Alueelta on nimittäin pyydystetty viljejä haukkoja kuninkaallisten ja aateliston metsästyshaukoiksi ainakin vielä 1700-luvulla. Tästä on tietoa myös Rovtentjahkesta. (Nordlander 1931: 188–189.)

Uutta skandinaavista lainasanastoa sisältäviä nimiä ovat kaksi *Praahke* '?katajapensas'⁵⁰³-alkuista nimeä, joilla ei ole ruotsinkielisiä rinnakkaisnimiä. Lisäksi on vielä viisi *Preanna* ~ *Preanne* ~ *Preenne* ~ *Prienne* 'palomaa'⁵⁰⁴-alkuisia ja kaksi tästä sanasta johdettua nimeä, joista ruotsinkielinen rinnakkaisnimi on ainoastaan nimellä *Preanne/tjahke* ~ *Preanna/tjahke* 'Palovaara' (~ *Bränd/stöten*). Vaikka tämä luku käsittelee varsinaisesti määriteosia, haluan vielä mainita, että yksiosaisista paikannimistä nimi *Gåasa* 'hopeinen viinapikari'⁵⁰⁵ on

499. *Gam*- < ru (murt.) *gam*- 'vanha' < ru *gammal* 'vanha' (Hasselbrink 1981: 518), *bavla* 'tasainen puuton painauma (kahden tunturin tai metsän ja tunturin välissä)'.

500. *Råå*- < ru (murt.) *röd* 'punainen' (Lagercrantz 1939: 5866b), *fjeelle* 'tunturi'.

501. Vertaa nimipariin *Rovtenfjeelle* - *Rut[en]fjället* rakennetta käsittelevässä luvussa 4.

502. *Falhke* 'haukka' vrt. no, ru *falk* 'haukka' (Álgu-tietokanta: hakusana *falhke*), *jabpe* 'laakea rosoinen tunturi; laakea tasainen maa kahden joen välillä; pieni aaltomainen tasanne suuremmalla ylätasangolla tai puuttomalla alangolla'.

503. *Praahke* '?katajapensas' < no (murt.) *brake* 'kataja' (Collinder 1964: 163).

504. *Preanna* ~ *Preanne* ~ *Preenne* ~ *Prienne* 'palomaa, palanut alue' vrt. ru *bränn*- 'palo-', *bränna* 'palaa' (Collinder 1964: 164).

505. *Gåasa* 'hopeinen viinapikari' < ru *kåsa* 'kousa, juoma- tai ammenusastia' (Hasselbrink 1981: 637).

uusi lainasana skandinaavisista kielistä. Se kuvastaa omalta osaltaan myös suhteita skandinaaviin naapureihin: hopeiset viinamaljat on teetetty norjalaisilla tai ruotsalaisilla hopeasepillä. *Gåasa* lienee saanut nimensä viinamaljaa muistuttavasta muodostaan.

Kulttuurien välisiä kontakteja kuvastavia aiheita löytyy myös nuorten lainasanojen joukon ulkopuolelta. Tällainen on esimerkiksi nimi *Lientjien/gierkie* 'Länsmanninkivi' (~ *Länsmans/stenen*). Tämä suuri kivi sijaitsee jo edellä, Rååfjeellen yhteydessä, mainitun Tännaldenista Gaaloveen johtavan ratsupolun yhden haaran varrella. Bo Lundmarkilta (2005) saadun suullisen tiedon mukaan viranomaisiin liittyvän nimen arvellaan tulleen siitä, että kivi oli paikalla, jossa Ruotsin kruunu länsmanninsa välityksellä keräsi veroja vanhaan aikaan.⁵⁰⁶ Myöhemmin aikoina länsmanni tapasi myös levätä tässä metsästysretkillään. Tämä kivi on merkittävä myös siitä syystä, että sen suojassa syntyi perimätiedon mukaan syysmuuton aikana syyskuussa vuonna 1795 saamelaisen Homerokseksi kutsuttu Anders Fjellner⁵⁰⁷ (Lundmark 1979: 9; S. Rutfjäll 1990: kansilehti, 85–86, 206).

Skandinaavislähtöisiä henkilönnimiä tai henkilönnimiä ylipäänsä esiintyy Ruvhten sijten saamenkielisessä nimistössä hyvin vähän. Saamen kielen äänneasuun sovitettu skandinaavislähtöinen miehennimi *Gunnar* on pohjana talonnimelle *Gannere*⁵⁰⁸ (~ *Gunnars*) ja siitä muodostetulle paikannimelle *Ganneren/vaarta* 'Kunnarinvaara' (~ *Gunnars/vålen*). Sekakielisessä nimessä *Guhten-sjöö/jaevrie*⁵⁰⁹ (~ *Uthus/sjön*) on puolestaan vanha skandinaavinen miehennimi ru *Gute* ~ *Gutte* < *Guti*⁵¹⁰. Kahden ensin mainitun nimen osalta on selvää, että ruotsinkielinen nimi on toiminut mallina saamenkielisille nimille. Kolmannen osalta suhde on epäsuora tai sitten jommankumman nimen muoto on muuttunut aikojen saatossa⁵¹¹. Mielenkiintoista kyllä, saamenkielisissä paikannimissä ei näyttäisi olevan lainkaan saamelaisiin viittaavia henkilönnimiä, mutta sen sijaan yhdessä ruotsinkielisessä nimessä *Labje/hån* vaikuttaisi olevan yksi alueen vanhoista saamelaisista sukunimistä *Labje*.

Ruvhten sijten saamenkielisissä paikannimissä ei esiinny etnonymiejä.

506. Nesheim (1968: 152–153) käsittelee tarkemmin erilaisia saamelaisissa paikannimissä esiintyviä yhteiskuntaelämään liittyviä aiheita ja sitä, miten ne kuvastavat kulttuurisia kontakteja.

507. Anders Fjellnerin alkuperäinen sukunimi oli patronyymi Thomasson. Fjellneristä, hänen elämästään ja tuotannostaan tarkemmin esim. Gaski (2003) ja Lundmark (1979).

508. Collinder 1964: 34, 78; Lempiäinen 2001: 327.

509. Guhten 'Gut(t)e[y.gen]'; *sjöö*n < ru *sjö* + genetiivin tunnus n; *jaevrie* 'järvi'.

510. Katso tarkemmin internettietokannasta Nordicnames hakusanoilla *Gute* ja *Guti*.

511. Tarkemmin tästä nimestä on kirjoitettu luvussa 6. Nimiparit.

Dálvadas

Dálvadasin paikannimiaineiston määriteosissa on hyvin vähän nuoria lainasanoja mistään kielestä. Selvää suomen kielen vaikutusta edustaa nimen *Sávdne/ája* 'Saunapuro' määriteosa⁵¹². Tämä puro on saanut nimensä siitä, että Kádjá-Nillá, Nils Vuolab, rakennutti sen suulle alueen ensimmäisen saunan 1900-luvun alkuvuosina. Sauna oli tähän aikaan Utsjoella harvinaisuus, jonkalainen oli tätä ennen vain joillakin suomalaisilla virkamiehillä. Vielä vuonna 1925 koko Tenolla oli ainoastaan kaksi saamelaisen omistamaa saunaa. Nimi kuvastaa-kin Kádjá-Nillán, tunnetun innovaattorin, kontakteja suomalaisiin ja heidän peseytymiskulttuuriinsa, sillä saunan rakentamiseen innostivat perimätiedon mukaan hänen suomalaissyntyiset renkinsä. (N. Katekeetta 1967; And. Kitti 1925b; H. Vuolab 1975.)

Suomen kielestä on omaksuttu myös sana *girku* 'kirkko', joka esiintyy metaforisessa paikannimessä *Vulležiid/girku* 'Vullešienkirkko'. Tämä paikka on ollut perimätiedon mukaan jonkinlainen pyhä paikka, jossa on uhrattu tai toimitettu muita saamelaisten etnisen uskonnon rituaaleja (esim. Paulaharju 1927: 304). Määriteosassa mainitut *Vulležat*[mon.] on erään Utsjoen Aikio-suvun haaran omakielinen suku- tai liikanimi⁵¹³. Asbjørn Nesheimin (1968: 153) mukaan pohjoissaamen lukuisat *girku*-nimielementin sisältävät nimet liittyvät joko suoraan tai epäsuoraan kristilliseen kirkkoon ja kirkollisiin toimintoihin. Tässä nimessä esikristillinen kulttipaikka on rinnastettu toiseen kulttipaikkaan eli kristilliseen kirkkoon.

Norjan kielestä on paikannimiin omaksuttu nuoret lainasanat *sálkor* 'suola-astia, salkkari' (< no *saltkar* 'suola-astia'⁵¹⁴) ja *hándal* 'kauppapaikka, kauppa, puoti' (< no *handel* 'kauppa'⁵¹⁵), jotka esiintyvät nimissä *Sálkor*(*geadgi*) 'Salkkari(kivi)' sekä *Hándal/ája*, *-jeaggi* ja *-láttu* 'Kauppapaikkapuro, -suo, -lampi'⁵¹⁶.

Dálvadasin paikannimistössä on runsaasti valtakielistä lainattuja henkilönnimiä. Vanhoja katolisen ja luterilaisen kristinuskon perinteen välityksellä saatuja yleisesti pohjoissaamessa käytettyjä nimiä ovat miehennimet *Ábrrán* ~ *Ápparan*⁵¹⁷, *Ánde*⁵¹⁸, *Deahppán*⁵¹⁹, *Hánas*⁵²⁰, *Máhtte*⁵²¹ ja *Nillá*⁵²² sekä naisennimi

512. Álgutietokanta, hakusana *sávdni*.

513. Ks. tarkemmin nimestä ja paikan käyttäjästä esim. Il. Mattus 2006: 256.

514. Álgutietokanta, hakusana *sálkor*.

515. Álgutietokanta, hakusana *hánddal*.

516. Nimi viittaa tässä alueeseen, jonne porosaamelaiset vuosittain kokoontuivat myymään teurasporoja ja poronlihaa jokirannan asukkaille.

517. *Ábrrán* - *Ápparan* < *Aabraham, Abraham* < *Abram* [Vanha testamentti] (Lempiäinen 2001: 241; Sammallahti 1989: 524).

518. *Ánde* < *Antti, Anders* < *Andreas* [Uusi testamentti] (Lempiäinen 2001: 254–255; Sammallahti 1989: 524).

519. *Deahppán* < *Tapani, Teppana, Stefan* < *Stefanus, Stefanos* [mm. Uusi testamentti] (Lempiäinen 2001: 479; Sammallahti 1989: 525).

520. *Hánas* < *Hannu, Hans* < *Johannes* [mm. Uusi testamentti] (Lempiäinen 2001: 361–363; Sammallahti 1989: 525).

521. *Máhtte* < *Matti, Mathis, Mats* < *Matteus* [Uusi testamentti] (Lempiäinen 2001: 406; Sammallahti 1989: 526).

522. *Nillá* < *Niilo, Nils* < *Nikolaus, Nikolaos* [mm. Uusi testamentti] (Lempiäinen 2001: 423–424; Sammallahti 1989: 526).

*Elle*⁵²³. Lisäksi *Mávnnna ~ Mávdna* -nimielementin on arveltu voivan olla kristinuskon mukana tulleen miehennimen *Mávnos ~ Mávdnos*⁵²⁴ variantti. Näiden henkilönnimien osalta on vaikea sanoa varmasti, onko nimet omaksuttu suomesta vai skandinaavisista kielistä. Todennäköisesti maallisemmista skandinaavisista yhteyksistä on omaksuttu nimet *Erke*⁵²⁵ ja *Ingå*⁵²⁶. Nämä nimet on voitu omaksua käyttöön jo ennen kristinuskon omaksumista.

Dálvadasin paikannimissä ei esiinny etnonymiejä.

Čovčjävri–Kosseennâmin alue

Myös Čovčjävri–Kosseennâmin alueen paikannimistöissä on hyvin vähän nueria lainasanoja mistään kielestä. Muutamia esiintyvät lainasanat on saatu suomen kielestä. Tällaisia ovat virkanimikkeet *kapteen* 'kapteeni' (*Kapteen/láddu* ~ *-jäävráš*, *-láddu*², *-jävri*, *-savo* 'Kapteeni(n)lampi¹ ~ -järvi[dem.], -lampi², -järvi, -suvanto') ja *sundee* 'vouti'⁵²⁷ (*Sundee/kaavâ*, *-njargâ*, *-sátku* 'Vouti/Voudinmutka, -niemi, -valkama'), joiden nimi-idean lähtökohta ei ole tiedossa.⁵²⁸

Suomalaisilta omaksuttujen tai suomalaisten harjoittamina tutuiksi tulleiden elinkeinojen mukana ovat tulleet sanat *piäldu* 'pelto' ja jo edellä mainittu *hiävuš* 'hevonen'.⁵²⁹ *Piäldu* esiintyy nimissä *Piäldu/njargâ* 'Peltoniemi' ja *Piäld/ááidâš* 'Peltoaita[dem.]'. Näistä edellinen on saanut nimensä sen mukaan, että siellä on ollut aikoinaan perunapelto (Il. Mattus 2004a). Jälkimmäinen on puolestaan pieni mäki, joka nimetty paikalla ollutta perunapeltoa kiertäneen aidan mukaan. Paikka oli erityisen merkityksellinen siksi, että etelärinteessä olleella pellolla kasvoivat Syysjärven alueen suurimmat perunat. (Il. Mattus 1996b: 120.) *Hiävuš* puolestaan esiintyy nimissä *Hiävuš/čielgi*, *-juuhâ*, *-jävri*, *-keđgi*, *-luobâl*, *-luohtâ*, *-vär/luobâl* ja *-vääri* 'Hevosselkä, -joki, -järvi, -kivi, -lompolo, -lahti, -vaaranlompolo, -vaara', joiden nimeämismotivaatio ei ole enää muistissa.

Suomalaisiin liittyy myös sitaattilaina *sahti* 'sahti, kalja, kilju' nimissä *Sahti/mokke* 'Sahtimutka' ja *Sahtimohe/jeggi* 'Sahtimutkansuo'. Tämä Utsjoen-tiessä oleva mutka ja sen viereinen suo ovat saaneet nimensä perimätiedon mukaan siitä, että tietä rakentaneet työmiehet tekivät sen varrella sahtia

523. *Elle* < *Elli*, *Ellen* < *Helena* [pyhimysnimi] (Lempiäinen 2001: 79, 102–103; Sammallahti 1989: 525).

524. *Mávnos ~ Mávdnos* < *Mauno*, *Maunu* < *Magnus* [pyhimysnimi] (Lempiäinen 2001: 398; Sammallahti 1989: 526).

525. *Erke* < *Erkki*, *Erik* alun perin germaaninen nimi, joka on levinnyt Skandinaviaan. Ollut useiden Ruotsin ja Tanskan kuninkaiden nimi, mutta myös ruotsalaisen pyhimyskuningas Erik Pyhän juhliminen on edistänyt nimen leviämistä. (Lempiäinen 2001: 303–304.)

526. *Ingå* < *Inga* < *Ingrid* muinaisskandinaavista alkuperää oleva nimi, jonka pohjana on jumalan nimi *Ing* (Lempiäinen 2001: 113–114; Sammallahti 1989: 525).

527. Sana *sundee* muistuttaa suomen kielen sanaa *suntio*, jonka nykymerkitys on 'kirkkorakennuksista yms. huolehtiva kirkon työntekijä', mutta Etelä-Inarissa Nanjâjävriin eteläpuolella sijaitsevien *sundee*-alkuisten paikannimien suomennokset viittaavat vouti-merkitykseen. Vouti on aikoinaan ollut yleisnimitys valtion virkamiehelle, jollaisia kirkon työntekijätkin tietenkin olivat. Ilmeisesti aikaisempina aikoina ovat eri valtion virkamiesten roolit ainakin syrjäisemmällä seuduilla olleet muokautuvaisempia kuin nykyään ja/tai käsitys nimitysten sisällöstä on ollut hämärä.

528. Nesheim (1968: 152–153) käsittelee tarkemmin erilaisia saamelaisissa paikannimissä esiintyviä yhteiskuntaelämään liittyviä aiheita ja sitä, miten ne kuvastavat kulttuurisia kontakteja.

529. Nesheimin (1968: 149–151) käsittelee tarkemmin maataloustermejä saamelaisten paikannimien kulttuurisia kontakteja kuvastavina elementteinä.

1930-luvun loppupuolella. Sahti on inarinsaamelaiselle kulttuurille täysin vieras niin käsitteenä kuin juomanakin ja kun sen valmistus on vielä melkoisen monimutkaista, on suorastaan luultavaa, että valmistettu juoma oli lähinnä jotain kiljun- tai pontikankaltaista. Tätä tukee se, että suomen murteissa sahti esiintyy myös kaljan tai muun kotitekoisen mallasjuoman merkityksessä ja suomenkielissä paikannimissä myös pontikan eufemismina. Sana ei ole tyypillinen alueen suomen kielen murteissa.⁵³⁰

Sitaattilaina suomesta on myös inarinsaamen kirjoitusasuun muutettu *asendo* 'asento(paikka), taukopaikka', joka esiintyy nimissä *Kaabi/ asendomoorâst* 'Kaaperin asentokangas' ja *Kaabi/ asendotiävááš* 'Kaaperin asentomäki[dem.]'. Nämä molemmat nimet liittyvät Sammlii Kaabiin eli Gabriel Muijooon (1890–1947), joka perheineen piti taukoa ja yöpyi näissä paikoissa jänkaniittyjen niittomatoilla. *Asendo* lienee lainattu Inarin alueen suomalaisilta erämiehiltä. Se esiintyy puolenkymmentä kertaa inarinsaamenkielisessä paikannimistössä, muttei ole vakiintunut puhekieleen.

Kuten Dálvadasissa myös Čovčjävri–Kosseennâmin alueella on paikannimissä runsaasti valtakielistä lainattuja läntisiä kristillisiä henkilönnimiä. Näistä nimistä suuri osa on suoraan Raamatusta lainattua inarinsaamessa yleisesti käytettyä nimistöä. Nimien välittäjäkielenä on toiminut pääasiassa suomi, mikä on käy ilmi useiden nimien suomea muistuttavasta asusta. Kristillispe räisiä lainanimiä ovat miestennimet *Andârâs*⁵³¹, *Antti*⁵³², *Hannu*⁵³³, *Hendrih*⁵³⁴, *Irján*⁵³⁵, *Jovnnâ*⁵³⁶, *Juhháán*⁵³⁷, *Kaabi*⁵³⁸, *Marttin*⁵³⁹, *Matti*⁵⁴⁰, *Matjâs*⁵⁴¹, *Mooses*⁵⁴², *Nijlâs*⁵⁴³, *Nikolâs*⁵⁴⁴, *Pavlus*⁵⁴⁵, *Pierâ*⁵⁴⁶, *Piättâr*⁵⁴⁷, *Piäkká*⁵⁴⁸, *Taavvid*⁵⁴⁹, *Uulá*⁵⁵⁰, *Vuolli*⁵⁵¹ ja *Áábrâm*⁵⁵². Kuten Dálvadasissa, esiintyy tämänkin alueen paikannimissä huomattavasti vähemmän naistennimiä. Ne ovat pääosin tyypillisiä suomen

530. Katso esim. SKES IV: 944 ja E. Itkonen (1989: III: 78) sekä Suomen murteiden sana-arkiston ja Nimiarkiston kokoelmat Kotimaisten kielten keskuksessa.

531. *Andârâs* < *Anders* < *Andreas* ks. edellä.

532. *Antti* < *Anders* ks. edellä.

533. *Hannu* < *Johannes* ks. edellä.

534. *Hendrih* < *Henrik*, *Henrikki* [pyhimysnimi] (Lempiäinen 2001: 335–336).

535. *Irján* < *Yrjänä*, *Yrjö* < *Georgi*, *Georgius* [pyhimysnimi] (Lempiäinen 2001: 519).

536. *Jovnnâ* < *Jon* < *Johannes* ks. edellä.

537. *Juhháán* < *Juhani*, *Johan* < *Johannes* ks. edellä.

538. *Kaabi* < *Kaapo*, *Kaaperi* < *Gabriel* [Uusi testamentti] (Lempiäinen 2001: 319).

539. *Marttin* < *Martti*, *Martin*, *Morten* < *Martinus* [pyhimysnimi] (Lempiäinen 2001: 404–405).

540. *Matti* < *Matteus* ks. edellä.

541. *Matjâs* < *Matias* < *Mattias* [Uusi testamentti] (Lempiäinen 2001: 406).

542. *Mooses* [mm. Vanha testamentti] (Lempiäinen 2001: 415).

543. *Nijlâs* < *Niilo*, *Nils* < *Nikolaus*, *Nikolaos* ks. edellä.

544. *Nikolâs* < *Nikolaus*, *Nikolaos* ks. edellä.

545. *Pavlus* < *Paulus*, *Paulos*, (*Paavali*) [Uusi testamentti] (Lempiäinen 2001: 439).

546. *Pierâ* < *Per*, *Peter*, *Pietari* < *Petrus*, *Petros* [Uusi testamentti] (Lempiäinen 2001: 440–443).

547. *Piättâr* < *Pietari* ks. edellä.

548. *Piäkká* < *Pekka* < *Pietari* < *Petrus*, *Petros* [Uusi testamentti] (Lempiäinen 2001: 439, 441–443).

549. *Taavvid* < *Taavetti* < *Daavid* [mm. Vanha testamentti] (Lempiäinen 2001: 286, 483).

550. *Uulá* < *Ola*, *Olavi* < *Olav*, *Olaf* < *Anleifr* muinaisskandinaavinen nimi, joka levisi Pohjoismaissa erityisesti norjalaisen Pyhän Olavin ansiosta. (Lempiäinen 2001: 427–428).

551. *Vuolli* < *Olli*, *Uolevi* < *Olavi* ks. edellä.

552. *Áábrâm* < *Aabraham*, *Abraham* ks. edellä.

kielen kautta saatuja kristillislähtöisiä nimiä: *Ellī*⁵⁵³, *Kaari*⁵⁵⁴, *Márjá*⁵⁵⁵ ja *Ánná*⁵⁵⁶. Muutamissa uusissa, vasta 1900-luvun puolivälin tienoilla annetuissa, nimissä esiintyy myös uudempia suomalaisia tai suomalaislähtöisiä nimiä, kuten *Eetu*⁵⁵⁷, *Ilmar*⁵⁵⁸ ja *Kontsas Sakari*⁵⁵⁹.

Mielenkiintoista on, että kahdessa alueen paikannimessä *Matvei/juuvâš* ja *Matvei/jävri* ~ *jáávrâš* esiintyy todennäköisesti koltansaamenkielinen henkilönnimi *Maa'tfi* tai sen vanhempi muoto *Maa'tvei* tai *Maa'tfei*⁵⁶⁰. Kuten edellisessä luvussa on todettu, on alueella asunut aikoinaan Njauddâmsijddin kolttasaamelaisia asukkaita vielä 1800-luvun loppupuolella (esim. Tanner 1929: 215–216). Mielenkiintoinen lisäys on vielä, että Sevžjävri:ssä sijaitseva Kieddsuá-lui² on pohjoissaamelaiselta nimeltään *Nuortalaš/suolu* 'Kolttasaari'.

Čovčjävri–Kosseennâmin alueen paikannimissä esiintyy myös kaksi etnonymia: *čudđi* 'tšuudi, vihavenäläinen' ja *ryešilâš* 'venäläinen'⁵⁶¹. Näistä ensimmäinen esiintyy nimessä *Čudejuoŋâssaje/njargâ* 'Tšuudinjuomuspaikkaniemi' ja toinen nimessä *Ryešilii/jävri* 'Venäläisenjärvi'. Tšuudiaiheiseen nimeen liittyy perimätieto, jonka mukaan paikalla olisi joskus nähty tšuudi juomusverkkoja kokemassa (M. Mattus 1945). Venäläisaiheisen nimen innoittajasta ei ole tietoa.

Alueen inarinsaamenkielissä paikannimissä esiintyy lisäksi joitakin yksittäisiä todennäköisesti pohjoissaamesta lainattuja tai mukailtuja sanoja. Tällainen on oletettavasti esimerkiksi merkitykseltään tuntematon nimielementti *saP kunžáá*, jonka oletaan olevan lainattu pohjoissaamen sanasta *saP gunžžá* < *gunžat* 'heittää vettä, virtsata'.⁵⁶² Se esiintyy viidessä nimessä, joilla yhtä lukuun ottamatta on pohjoissaamenkielinen rinnakkaisnimi. Koska nämä kielet ovat läheisiä sukukieliä, on useimmissa tapauksissa kuitenkin mahdollista sanoa, kumpi kieli on toiminut lainanantajana ja kumpi vastaanottajana vai ovatko nimet toisistaan riippumattomia. Vielä vaikeampaa on tehdä eroa aiheiden suhteen, sillä naapuriryhmien kulttuurit ovat hyvin samankaltaisia ja yhteinen historia pitkä. Ainoastaan yksi pohjoissaamelaisen *Kitti*-sukunimen sisältävä nimi, *Kitti-Andârâs/čuálmi* 'Kitti-Andreaxen salmi', kuvastaa selvästi pohjoissaamelaisten läsnäoloa ja vaikutusta. Inarinsaamen ja pohjoissaamen suhdetta tarkastellaan tarkemmin luvussa 6. Nimiparit.

553. *Ellī* < *Helena* ks. edellä.

554. *Kaari* < *Kaarina*, *Karen* < *Katariina* [pyhimysnimi] (Lempiäinen 2001: 125, 127–128).

555. *Márjá* < *Maria* [mm. Uusi testamentti] (Lempiäinen 2001: 150–152).

556. *Ánná* < *Anna* [pyhimysnimi] (Lempiäinen 2001: 52).

557. *Eetu* < *Edvard* (Lempiäinen 2001: 294, 296).

558. *Ilmar* < *Ilmari* < Ilmarinen suomalaisen esikristilliseen perinteeseen liittyvä nimi, joka esiintyy esimerkiksi Kalevalassa (Lempiäinen 2001: 347).

559. *Kontsas Sakari* < *Sakari Kontsanen*.

560. *Maa'tfi* < *Matti*, *Matias*, *Matteus* < *Matthaios* [mm. Uusi testamentti] (T. I. Itkonen 1958: II: 1046). Vertaa myös muotoon *Matthei* vuodelta 1740 Tornion Lapissa (Bergsland 1975: 463).

561. Etnonymia *ruoššá* ja *ryešilâš* sekä niiden vastineita muissa saamen kielissä on yleensä pidetty itämerensuomalaisena lainana < *ruotsi, mutta uudemman näkemyksen mukaan kyseessä on mahdollisesti slaavilainen lainasana. Tämän tutkimuksen kontekstissa oleellisempi on kuitenkin sen tarkoite eli venäläinen.

562. Katso tarkemmin luvusta 4.

Suõ´nn´jelsijdd, Sverloffin sukualue

Sverloffin sukualueen paikannimissä esiintyy vähäisissä määrin uusia lainasanoja. Suurin osa näistä on venäläisiä lainasanoja. Sellainen on nimissä *Gooršâk´/jäu´rr* 'Patajärvi' ja *Gooršâk´/Pörttvää´rr* 'Pata-Pirttivaara' esiintyvä sana *gooršâk* < *ve зоршак* 'ylöspäin kapeneva pata' (Kert 2002a: 146; Nickul 1934: 36). Sanan merkitys oli kuitenkin jo hämärtynyt nimenkäyttäjille 1920-luvulla, sillä Karl Nickulin haastattelemat koltat kertoivat nimen tulevan sanoista *горячий сиз* eli kuuma siika. Tarinan mukaan Gooršâk´jäu´rrilla aikanaan asuneet venäläiset erakkomunkit kehuivat tällä tavalla järven kaloja. T. I. Itkonen on kuitenkin merkinnyt sanan *gooršâk* muistiin naapurikylässä Nuortijärvellä 1910-luvulla. (Nickul 1934: 36.)

Venäläiset ortodoksiset erakkomunkin ovat sekä paikannimien selityksissä että niiden aiheissa usein esiintyvä teema. Tämä on luonnollista, sillä Venäjän ortodoksinen kirkko oli ensimmäinen voimakas ulkopuolisten vaikutusten välittäjä ja sen vaikutus alkoi jo keskiajalla (Linkola – Sammallahti 1995: 47–48). Suonikylässä on seitsemän paikannimeä, joissa esiintyy erakkomunkkia tarkoittava sana *sõörnâc*. Se on mitä ilmeisimmin lainattu karjalan kielen välityksellä venäjältä: ka *sirnittä* < *ve чернец* (T. I. Itkonen 1943: 53; Kert 2002a: 161; Nickul 1934: 68). Kaikki tällaiset nimet sijaitsevat Sverloffien sukualueella. Syynä tähän on oletettavasti se, että alueella on ollut kalaisia järviä, joille on kulkenut selvä reitti Petsamon luostarista. Sieltä lähteneitä erakkomunkkeja on todennäköisesti asunut ajoittain siidan alueella ainakin 1500–1600-luvuilla, jolloin luostarien toiminnasta tehtiin myös valituksia tsaarille. (Nickul 1964: 226.)

Myös paikannimissä esiintyvät itäiset kristillisperäiset henkilönnimet, jotka ovat olleet henkilönnimistä kaikkein tavallisimpia, kuvastavat ortodoksisen kirkon suurta merkitystä kolttasaamelaisille. T. I. Itkosen (1948: II: 506) mukaan useimmilla kolttasaamelaisilla oli ainakin virallisessa käytössä kristillisperäinen nimi jo 1500–1600-luvulla eli hyvin pian kristinuskoon tutustumisen jälkeen. Tähän lienee tärkeimpänä syynä ollut se, että pappi on voinut valita lapselle kasteessa nimen ortodoksisen pyhimyskalenterin mukaan (T. I. Itkonen 1948: II: 518). Osa kristillislähtöisistä nimistä on omaksuttu todennäköisesti karjalan kielen kautta eikä suoraan venäjältä. Kristillislähtöisiä miestenimiä ovat *Eejjav*⁵⁶³, *Evvašk*⁵⁶⁴, *Feätt*⁵⁶⁵, *Huâtтар*⁵⁶⁶, *Kue´smm*⁵⁶⁷, *Mitri*⁵⁶⁸, *Mäkkri*⁵⁶⁹,

563. *Eejjav* < *Job, Hiob, Iob* [Vanha testamentti] (T. I. Itkonen 1958: II: 1039; Lempiäinen 2001: 360).

564. *Evvašk*, *Evvan* < *Иванъ* < *Johannes, Ioannes* (T. I. Itkonen 1958: II: 1041) ks. edellä.

565. *Feätt*, *Feädat* < *Theodotos, Theodotus* [pyhimysnimi] (T. I. Itkonen 1958: II: 1040; Lempiäinen 2001: 488).

566. *Huâtтар* < ka *Huotari* < *ve Федоръ* < *Theodoros, Theodor(us)* [pyhimysnimi] (T. I. Itkonen 1943: 48; 1958: II: 1040–1041; Lempiäinen 2001: 487–488).

567. *Kue´smtt* < *Косма, Кусма* < *Kosmas, Kosmos* [pyhimysnimi] (T. I. Itkonen 1958: II: 1044; Lempiäinen 2001: 381).

568. *Mitri*, tavallisesti kolttansaameksi *Meë´drai* < *Димитриу*, *Дмитриу* < *Demetrius* [mm. Vanha ja Uusi testamentti] (T. I. Itkonen 1958: II: 1046; Lempiäinen 2001: 288).

569. *Mäkkri*, *Mäkkraž*[dem.] < *Макарю*, *Макаръ* < *Makarios, Makarius* [pyhimysnimi] (T. I. Itkonen 1958: II: 1045; Lempiäinen 2001: 398–399).

*Mäšš*⁵⁷⁰, *O'nddri*⁵⁷¹, *Paavvâl*⁵⁷², *Semman*⁵⁷³, *Sohrâm*⁵⁷⁴, *Speera*⁵⁷⁵, *Vaa'ssel*⁵⁷⁶ ja *Ååhnas*⁵⁷⁷. Naisten nimiä on Sverloffin sukualueen paikannimissä huomattavasti vähemmän, kuten Dálvadasin ja Čovčjävri–Kosseennâmin alueillakin. Kristillisperäisiä naistennimiä ovat *E'llin*⁵⁷⁸, *Iirišk*⁵⁷⁹, *Määlläz*⁵⁸⁰, *Määrj*⁵⁸¹, *Sáll*⁵⁸², *Tä'rijj*⁵⁸³ ja *Äggvi*⁵⁸⁴.

Muita paikannimissä esiintyviä nuoria venäläislainoja on nimissä *Grebn/jokk*⁵⁸⁵ 'Melajoki', *Po'mmai/jääuraž*⁵⁸⁶ 'Paperijärvi[dem.]', *Poo'grev/suâl* 'Kellarisaari' ja *Poo'grevsuâl/laapp*⁵⁸⁷ 'Kellarisaariapaja' sekä *Rošš/jäu'rr* 'Jyväjärvi' ja *Roššjäu' r/keuņšaz*⁵⁸⁸ 'Jyväjärvenköngäs'. Osa venäläislähtöisistä lainasanoista, kuten edellä sana *sōōrnâc*, on voitu kuitenkin saada karjalan kielen välityksellä tai ainakin niiden käyttöä on vahvistanut vastaavan lainasanan esiintyminen karjalan kielessä. Esimerkiksi edellä mainituista sanoista ainakin *pogreba* 'kellari' esiintyy karjalassa (Kalima 1952: 74). Nickulin (1934: 65) mukaan myös nimi *Sagorn/jääuraž* perustuu venäjänkieliseen nimeen (*за*)*Горелое озеро* 'Palanut järvi'. Nimen taustana on perimätiedon mukaan erakkomunkkien aikaan tapahtunut metsäpalo, jossa järven rannat paloivat. Myös Kert (2002: 160) hyväksyy tämän tulkinnan, mutta itse pidän Janne Saarikiven⁵⁸⁹ esittämää tulkintaa *за горню [озеро]* 'vuorentaka(inen) [järvi]' uskottavampana.

Venäläisten lainasanojen lisäksi esiintyy paikannimien määräiteosissa muutamia varmoja nuoria karjalaisia lainasanoja. Niiden nuoruutta kuvastaa tarkoitteina olevien kulttuuristen ilmiöiden nuoruus kolttasaamelaisessa kulttuurissa. Tällaisia ovat ainakin jo aikaisemmin mainittu *heävaš* 'hevonen'

570. *Mäšš* < *Maximus*, Максимъ < *Maksim*, *Maksimus* [pyhimysnimi] (T. I. Itkonen 1958: II: 1045–1046; Lempiäinen 2001: 399).

571. *O'nddri* < *Андрей*, *Ондрей* < *Andreas* (T. I. Itkonen 1958: II: 1048–1049) ks. edellä.

572. *Paavvâl* < *Павелъ* < *Raavali*, *Paul*, *Paulos*, *Paulus* (T. I. Itkonen 1958: II: 1049) ks. edellä.

573. *Semman* < *Симеонъ*, *Симонъ*, *Семёнъ* < *Simon*, *Symeon*, *Simeon* [mm. Vanha ja Uusi testamentti] (T. I. Itkonen 1958: II: 1051; Lempiäinen 2001: 475).

574. *Sohrâm* < *Софроніи*, *Софронко*, *Софроновъ* < *Sophron(ios)* [pyhimysnimi] (T. I. Itkonen 1958: II: 1051).

575. *Speera*, *Speera* < ?*Сперанъ* < *Speiron* [pappisnimi] (T. I. Itkonen 1958: II: 1051).

576. *Vaassel*, *Vä'sšk* < *Василий*, *Василь* < *Basileios*, *Basilius*, *Basileus* [pyhimysnimi] (T. I. Itkonen 1958: II: 1051–1052; Lempiäinen 2001: 270–271).

577. *Ååhnas* < *Афанасий*, *Офонасий* < *Athanasios*, *Athanasius* [pyhimysnimi] (T. I. Itkonen 1958: 1048; Lempiäinen 2001: 265–266).

578. *E'llin*, *Ellnaž*[dem.] < *Елена* < *Helena*, *Helene* (T. I. Itkonen 1958: II: 1040) ks. edellä.

579. *Iirišk*, *Iirškaz*[dem.] < *Ирина*, *Ирашка(?)* < *Irene*, *Eiréne* [pyhimysnimi] (T. I. Itkonen 1958: II: 1041; Lempiäinen 2001: 115).

580. *Määlläz*[dem.] ~ *Määll* (paikannimessä esiintyvä hyperkorrekti muoto) < *Maá'ren* < *Мариамна*, *Мариамна*, *Маремьяна* < *Marianna*, *Marjaana* < *Maria* + *Anna* ks. edellä tai < *Марина* < *Margareta* [pyhimysnimi] (T. I. Itkonen 1958: II 1045–1046; Lempiäinen 2001: 149–150, 153, 155).

581. *Määrj* < *Martha*, *Martha*, *Марфа* [mm. Uusi testamentti] (T. I. Itkonen 1958: II: 1046; Lempiäinen 2001: 156).

582. *Sáll* < *Соломония* < *Solomonis*, *Solomone* [pyhimysnimi] (T. I. Itkonen 1958: II: 1051; Lempiäinen 2001: 203).

583. *Tä'rijj* < *Дария*, *Дарья* < *Dareia* [pyhimysnimi] (T. I. Itkonen 1958: II: 1052; Lempiäinen 2001: 71).

584. *Äggvi* < *Agata*, *Agathe* [pyhimysnimi] (T. I. Itkonen 1958: II: 1048; Lempiäinen 2001: 43–44).

585. < *ve grebnoij* 'airo, mela' (Kert 2002a: 146).

586. < *ve бумага* 'paperi, asiakirja' (Älgu-tietokanta, hakusana: *po'mmai*; Kert 2002a: 158).

587. < *ve погреб* 'kellari'.

588. < *ve рожь* 'ruis', vrt. myös no (murt.) *rosch* 'ruis' (T. I. Itkonen 1958: I: 451). Kertin (2002: 160) mukaan sanan *rošš* merkitys on punainen.

589. Henkilökohtainen tiedonanto syyskuussa 2013.

< ka *hepo* : *hevo-* nimessä *Heävas/čuälmaž* 'Hevossalmi[dem.]' sekä *põrtt* 'tupa, hirsitalo' < ka *pertti*, esimerkiksi nimessä *Põrtt/jääuraž* 'Pirttijärvi[dem.]'.

Ongelmallisia ovat sellaiset sanat kuin *ka'ttei* 'housun takamus'⁵⁹⁰ < ka *koatiet* 'alushousut, kaatiot', *kuä'rvv* : *kuärva*[gen.dem.] 'haarapäinen tukipuu' < ka *korva*, *korvakko*, *liett* 'liete, lieju' < ka *liete*, *šurr* : *šuurab*[komp.] 'iso : isompi' < ka *šuari*, *valkk* 'juomusten uittosalko' < ka *valkki*, *ärdd* '(kalankuivatus)katos' < ka *oarto* 'kuivatusteline, (vaate)orsi', ja *ää'gges* 'peuranpyyntiäita' < ka *hankas* 'peuranpyydys, keihäsansa', koska sanojen tarkoitteet liittyvät kolttakulttuurillekin keskeisiin elämänalueisiin. (T. I. Itkonen 1943: 49–51; Karjalan kielen verkkosanakirja.) Näiden sanojen lainaamisajankohdan määrittäminen on vaikeaa lainaajakielten läheisen sukulaisuuden ja pitkään jatkuneiden kontaktien sekä siitä seuraavan säännöllisen äännevastaavuuden takia. Esimerkiksi Rießler (2009: 395–396) on kuitenkin sitä mieltä, että monien karjalaisten lainasanojen laaja levikki viittaa melko varhaiseen lainaamisajankohtaan. Osa sanoista on voitu lainata jo aikana, jolloin itämerensuomalaisten kielten eriytymisprosessi oli vielä kesken. Sama levikkikriteeri täyttyy kuitenkin myös edellä mainittujen kulttuurisanojen *heävas* ja *põrtt* osalta.

Sverloffin sukualueella esiintyy yksi ainut etnonyymi, jo edellä mainittu nimielementti *ruõšš*. Se esiintyy paikannimissä *Ruõšš/suäl* 'Venäläissaari' ja *Ruõššsuõllu/laapp* 'Venäläissaarenapaja'. Nimien nimeämisperusteesta ei ole varmaa tietoa, mutta jotenkin ne liitetään venäläisiin. Sverloffin sukualueen pohjoisreunan paikannimet *Pankk/vuõppi* 'Pankkavuopaja' ja *Pankkвуõppi/njargg* 'Pankkavuopajanniemi' tarjoavat mielenkiintoisen vinkin suonikyläläisten suhteista naapurikylään Petsamoon sekä Petsamon harvoin pohjoissaamelaisiin, joista käytetään myös nimityksiä luterilaiset saamelaiset ja filmanit.⁵⁹¹ Niissä esiintyvä nimielementti *Pankka* on Petsamoon Ruijasta Inarin kautta 1800-luvun alussa muuttaneen luterilaisen porosaamelaisuvun Skooren toinen suku- tai liikanimi. Tämän suvun miehet toimivat Petsamon kylän kolttien poropaimenina. Petsamon, Paatsjoen ja Näätämon kolttasaamelaisilla oli kiinteät suhteet samoilla alueilla asuneiden pohjoissaamelaisien kanssa, mutta suonikyläläisten kontaktit heidän kanssaan olivat hyvin satunnaisia. (T. I. Itkonen 1942: 68–69; 1958: II: 1002; Kept 2002a: 157; Tanner 1929: 82, 180.)

590. Esiintyy aineistossa verbissä *ka'ttje'tted* 'laskea housut alas'. Karjalan kieleen sana on saatu venäjältä < ve[murt.] *заву* 'housut'.

591. Heistä, heidän historiastaan ja elämäntavastaan katso esim. Leinonen (2009) ja Tanner (1929).

5.3.3. Yhteenvedo: määriteosien sanasto ja paikannimien aiheet vähemmistö- ja enemmistöryhmien välisten suhteiden kuvastajina

Perusosien osalta Ruvhten sijten paikannimet näyttävät viittaavan voimakkaaseen skandinaaviseen vaikutukseen. Tähän verrattuna määriteosien kuvastama kontaktien määrä yllättää: määriteosissa lainasanoja on huomattavasti vähemmän kuin perusosissa. Lainanantajat sen sijaan ovat samoja sekä perus- että määriteosissa: skandinaaviset kielet ruotsi ja norja. Muutamat määriteosien nuorista lainasanoista ovat erikoislainoja saman tai läheisen paikan ruotsin- tai norjankielisen paikannimen määriteosasta. Tällaisia lainasanoja ei ole tavallisesti käytetty muussa kielessä tai muissa tällaisen nimipesueen ulkopuolisissa paikannimissä.

Erikoislainojen lisäksi määriteosista löytyy joitakin nuoria tai nuorehkoja lainasanoja, jotka ovat joko vakiintuneita eteläsaamen sanoja tai sellaisia alueen puhekielessä esiintyviä lainasanoja, jotka eivät ole muilla eteläsaamen puhuma-alueilla käytössä. Jos lainasanoja on määriteosissa vähän, on skandinaaviin naapureihin viittaavia paikannimien aiheita vieläkin vähemmän. Skandinaavisten naapurien henkilönnimet tulevat esille parissa ruotsalaislähtöisessä nimessä. Tutkimieni eteläsaamen paikannimien määriteosien perusteella ei voi päätyä muuhun tulkintaan kuin että kontakteja on ollut, mutta ne eivät ole olleet erityisen voimakkaita.

Dálvadasin paikannimistön määriteosat sisältävät hyvin niukasti viitteitä suhteista muihin kulttuureihin ja kieliin, mikä vastaa hyvin perusosien sanaston antamaa kuvaa. Ainoastaan muutamia sanoja on lainattu norjasta ja suomesta. Aiheiden osalta vaikutusten määrä on vielä vähäisempi. Tämä vastaa hyvin kylän todellista tilannetta, sillä dálvadaslaisten kontaktit muihin ryhmiin ovat olleet vähäisiä. Näiden vähäisten vaikutusten yhtenä tärkeimpänä välittäjänä on toiminut läntinen luterilainen kirkko ja kristinusko, joiden epäsuora vaikutus näkyy erityisesti kristillisperäisissä henkilönnimissä. Samoin käy selvästi ilmi, että suhteet norjankielisten ryhmien kanssa ovat olleet suhteessa kiinteämmät kuin suomenkielisten, mikä vastaa perusosien kuvaamaa tilannetta. Jos kristinuskoon liittyviä vaikutteita ei oteta huomioon, rajoittuu suomen kielen ja suomalaisen kulttuurin vaikutus vain yhteen ainoaan paikannimeen.

Čovčjävrin ja Kosseennâmin alueiden paikannimien määriteosissa on muutamia suomalaislähtöisiä nuoria lainasanoja ja joidenkin nimien aiheet viittaavat suomalaiseen kulttuuriin. Tämä vastaa ennako-oletuksia, kuten sekin, ettei perusosissa esille tulleista vähäisistä skandinaavisista vaikutteista ole merkkejä. Onkin luultavaa, että ainakin osa näistä perusosissa esiintyneistä skandinaavislähtöisistä sanoista on saatu pohjoissaamen välityksellä.

Alueen paikannimissä suomalainenkin vaikutus on kuitenkin vähäistä, mikä on luonnollista, koska suomalaisia ei ole koskaan asunut tai liikkunut alueella paljoa ja alue on sijainnut kaukana Inarin kunnan keskuksista. Vahvimmin ulkopuolinen vaikutus näkyy myös tällä alueella luterilaisen kirkon

välityksellä omaksutuissa kristillislähtöisissä henkilönnimissä. Inarinsaamelaisessa henkilönnimien käytössä on lisäksi silmäänpistävää, että ne on omaksuttu selvästi suomen kielen välityksellä. Muutoin suomen kielestä omaksuttu nuori lainasanasto kuvaa hyvin inarinsaamelaiten kontaktipintoja suomalaisiin: on virkamiesten nimityksiä sekä yksittäisiä maatalouteen ja eränkävintiin liittyviä termejä.

Paikannimien määriteosien lainasanastossa ei ole minkäänlaisia merkkejä skandinaavisesta tai venäläisestä vaikutuksesta, mutta sen sijaan paikannimissä esiintyi kaksi etnonymia, jotka viittaavat itään: *ryešilâš* 'venäläinen' ja *čudđi* 'tsuudi, vihavenäläinen'. Yhteyksiä pohjoissaamelaisiin on vaikea havaita kielen ja kulttuurin samankaltaisuuden vuoksi, mutta jotkin määriteosat sekä paikannimessä esiintyvä sukunimi Kitti näyttäisi ainakin tässä tapauksessa viittaavan pohjoissaamelaiseen sukuun. Myös heikko vaikutus vanhasta kolttasutuksesta tulee esille.

Suõ'nn'jelsijddin Sverloffin sukualueella on ulkoisia vaikutuksia paikannimien määriteosissa ja aiheissa havaittavissa Dálvadasin ja Čovčjävri–Kosseen nâmin tapaan niukasti. Kuten dálvadalaisilla ja Pohjois-Inarin asukkailla, on suonikyläläisilläkin ollut niukasti kontakteja muihin ryhmiin. Perusosien osalta esille tulivat jo lähinnä karjalaisten kautta tullut itämerensuomalainen vaikutus, joka kuvastuu määriteosissakin. Sen sijaan jo perusosien kohdalla kaivatun venäläinen ja etenkin venäjän ortodoksikirkon vaikutus tulee hyvin esille määriteosissa.

Sverloffin sukualueella itäisen ortodoksisen kirkon välittämä vaikutus on ollut selvin. Epäsuoraa vaikutusta kuvastavat kristillislähtöiset henkilönnimet, joita esiintyy alueella yleisissä henkilönnimen sisältävissä paikannimissä. Ainoastaan muutamassa harvassa paikannimessä esiintyy ei-kristillinen henkilönnimi. Tämä kuvastaa, kuinka täydellisesti kristilliset nimet on omaksuttu osaksi kolttasaamelaiten nimijärjestelmää. Toinen silmäänpistävä yleinen paikannimien kautta ilmenevä kristinuskoon liittyvä ulkopuolinen vaikutte ovat erakkomunkkeihin liittyvät nimet, joita esiintyy erityisesti tällä sukualueella.

Osin ilmeisesti erakkomunkkien oleskeluun liittyviä, osin niistä riippumattomia ehkä kaupan tai viranomaisten välityksellä omaksuttuja ovat paikannimien määriteosina esiintyvät nuoret venäläiset lainasanat. Niiden määrä on kuitenkin vähäinen. Venäläisiin liittyy myös paikannimissä esiintyvä etnonymia *ruõšš*. Venäläisten lainasanojen lisäksi määriteosista löytyy useita varmoja karjalaisia lainasanoja. Kuten edellä on todettu, on karjalan kieli lisäksi vähintäänkin tukenut, jos ei peräti välittänyt venäläisiä lainasanoja koltansaameen. Suomen kieli ei ehtinyt jättää jälkiään Sverloffin sukualueen paikannimiin, koska sen vaikutus kasvoi vasta vuoden 1920 jälkeen ja jäi kaiken kaikkiaan vähäiseksi. Suhteita Petsamon muihin saamelaisryhmiin kuvastaa paikannimissä esiintyvä suku- tai liikanimi *Pankka*.

5.4. Pohdintaa: paikannimien sanasto vähemmistö- ja enemmistöryhmien välisten suhteiden kuvastajina

Luomani tutkimusasetelman ideana oli, että perusosien maastoappellatiivit kuvastavat vanhempaa, alueeseen sidottua omaperäistä sanastoa ja määriteosien nuoret kulttuurisanat nuorempia, liikkuvampia, kulttuuriin sidottuja vaikutteita. Tätä ennakko-oletusta kuvastivat hyvin pohjois-, inarin- ja koltansaamen aineistot. Sen sijaan eteläsaamessa maastoappellatiivienkin joukossa on paljon lainasanastoa, mutta määriteosissa taas suhteessa selvästi vähemmän. Suurinta hämmästyystä aiheuttaakin tämä ristiriita, joka ilmenee eteläsaamen aineiston perusosien ja määriteosien antaman kuvan eroissa. Toisen mukaan vaikutteita on tullut vyörymällä, toisen mukaan vaikutteita on ollut, mutta niukalti.

Minkä takia eteläsaamen määriteosien ja perusosien antama kuva on niin erilainen? Monet perusosien lainat ovat vanhempia kuin määriteosien tutkitut lainat jo tutkimusasetelmasta johtuen. Lainasanojen eri-ikäisyys ei voi kuitenkaan olla suoraan ensisijainen syy, koskei ole järkevää olettaa, että ihmiset noin vain päättäisivät lopettaa lainasanojen käytön paikannimissä jonakin aikakautena. Kielitiedettä opiskelemattomat ihmiset eivät välttämättä tiedosta, mitkä heidän kielensä vakiintuneista sanoista ovat lainasanoja ja mitkä eivät, etenkin jos on kyse jo useamman sata vuotta sitten tapahtuneesta lainaamisesta. Toisaalta, jos he osaavat lainanantaja kieltä ja lainaaminen on tapahtunut hiljattain, sana voidaan tunnistaa lainaksi. Näin on etenkin, jos sanan adaptaation eli lainaajakielen ominaisuuksiin mukautumisen aste ei ole suuri ja jos käytössä on edelleen myös vanha omakielinen sana.⁵⁹²

Lainamisajankohta voi kuitenkin epäsuorasti selittää eroa, jos lainaamisessa kuvastuvat kunkin ajanjakson eteläsaamelaisten ja skandinaavien väliset suhteet. Tutkimani aineiston maastoappellatiivit on lainattu valtaosin koko eteläsaamen kieleen tai ainakin sen eteläisiin murteisiin, ja osa jo melko varhain, jopa tuhat vuotta sitten, mutta ainakin useita satoja vuosia ennen tutkittavaa ajanjaksoa. Eteläsaamen sanastolainojen suuri määrä kuvastaa, että mitä ilmeisimmin jossain vaiheessa suhteet olivat jos eivät kiinteitä, niin ainakin toistuvia ja suhtautuminen toiseen ryhmään avoin ja vastaanottava.

Arvoitukseksi jää, kumpi ryhmistä koettiin korkeampistatukseksi ja minä aikakausina. Norbert Strade (1997: 182–183) on oletanut, että skandinaaveilta lainatut paikannimet ja nimielementit kuvastavat tiiviiden yhteyksien lisäksi saamelaisten alempaa statusta suhteessa skandinaaviin ryhmiin. Toisaalta Saarikiven (2001) mukaan etenkin maastoappellatiivit ovat siirtyneet vastoin yleistä tendenssiä helposti alemmistatuksesta kielestä korkeamman statuksen omaavaan. Tämä voidaan rinnastaa siihen, että erikoissanastoa lainataan usein myös alemmistatuksesta kielestä (Bull 2004: 186–187).

592. Katso lisää esim. Haspelmath (2009: 43, 47).

Määriteosien osalta tutkittu aineisto kuvaa nuoremman aikakauden, ehkä korkeintaan lähimmän parin–kolmen sadan vuoden, tilannetta. Kuten historiallisista lähteistä tiedetään, eivät suhteet naapuriryhmien välillä ole olleet viime aikoina erikoisen lämpimiä. Myös kielten hierarkiasuhteet ovat olleet selvät: saamen kieli on selvästi valtakieliin nähden alempiarvoinen. Toisaalta yhteisöjen väliset suhteet ovat olleet hyvin vähäisiä ja kulttuurisesti varautuneita. Alempistatuksisen kielen puhujat ovat oman kielensä, kulttuurinsa ja elämäntapansa suojelemiseksi alkaneet aktiivisesti vastustaa vieraita vaikutteita. Tähän purismiin liittyy kielen suuri merkitys etnisenä markkerina sekä kulttuurinen paine säilyttää oma kieli. Ruvhten sijtessä vanhojen arvostettujen kielenpuhujien esimerkki on ollut lisäksi tukemassa purismia. Tällaisten ilmiöiden tiedetään vähentävän sanojen lainautumista kielestä toiseen. (Haspelmath 2009: 47–48; Thomason 2001: 69.)

Esimerkiksi Michael Rießler (2009: 403) on tutkinut kildininsaamen puhujien asenteita lainasanoja kohtaan. Hänen mukaansa osa kielenpuhujista välttää tietoisesti käyttämästä uusia venäläisiä lainasanoja ja on ottanut niiden sijaan käyttöön omakielisiä uudissanoja tai käännöslainoja. Tällaisessa tapauksessa on aivan selvää, että sanat tunnistetaan lainoiksi.

Eroa määrite- ja peruosien sanaston välillä korostaa vielä se, että eri nimenosien sanasto on hyvin erityyppistä. Perusosina käytetään ensisijaisesti maastoappellatiiveja, joiden analyysiin myös tässä työssä on keskitytty. Hyvin harvat muut sanat voivat toimia perusosina, joten vaihtoehtoja on melko pieni, rajattu joukko. Yksittäisen nimen perusosan valintaa rajoittaa lisäksi se, että valitun sanan on jollakin tavalla liityttävä nimen tarkoitteen ominaisuuksiin. Esimerkiksi tietynlaista vaaraa kuvaavaa maastoappellatiivia ei voi käyttää suon tai joen nimen perusosana, vaan ainoastaan sen semanttiset piirteet täyttävän tarkoitteen nimessä. Tästä seuraa, että perusosaksi on valittava sopiva sana korkeintaan muutamien tarjokkaiden joukosta, olivat ne sitten lainasanoja tai eivät. Mahdollisuuksia toteuttaa kielellistä purismia ei yksinkertaisesti ole. Kaikkein nuorimpien skandinaavislähtöisten maastoappellatiivien lainaamista on edistänyt myös ruotsinkielisen, virallisen rinnakkaisnimien malli ja voimakkaamman nimisysteemin muodostama paine.

Määriteosat voivat sen sijaan olla melkein mitä vain kielen sanastossa esiintyviä appellatiiveja tai propreja. Niiden valinta ja varioiminen on paljon vapaampaa. Lisäksi niiden avulla ilmaistaan nimen aihe. Määriteosilla on viittaamistehtävän lisäksi myös merkityksiä kantava tehtävä. Niinpä ei ole ihme, että määriteosat kuvastavat erilaista suhtautumistapaa: ne keskittyvät valtaosin ilmaisemaan saamelaisryhmän olemassaoloa ja skandinaavisten naapurien poissaoloa. Vaikuttaa nimittäin siltä, että ainakin osassa paikannimiä aihe on valittu tietoisesti omia asioita kuvastavaksi ja skandinaavisten naapurien asiat on jätetty nimien ulkopuolelle.

Esimerkiksi poroon ja niiden laiduntamiseen liittyvät nimitykset, kuten nimissä *Tråampe* 'poron nenäsaivartaja' ja *Våala* 'kives (poron)⁵⁹³, ovat silmiinpistävän tavallisia saamenkielisissä nimissä. Osin tämä johtuu varmasti siitä, että sillä alueella, jolla esiintyy saamenkielisiä paikannimiä, on ollut vähän valtaväestön toimintaa. Mutta jopa sellaisilla alueilla, joilla siihen viittaaminen olisi ollut aivan luonnollista, on naapuriryhmä jätetty nimien aiheiden ulkopuolelle. Kuten Tuula Eskeland (2001b) kirjoittaa, paikannimet luovat ja ylläpitävät nimenkäyttäjyhteisön kollektiivista identiteettiä ja ovat sosiaalinen signaali yhteenkuuluvuudesta. Juuri tässä tarkoituksessa uskon poroon liittyviä nimityksiä viljellyn nimenannossa.

Kuinka sitten selittyvät ruotsinkielisistä paikannimistä omaksutut määriteosien erikoislainat? Kaikki nämä nimet sijaitsevat siidan luoteisnurkan länsireunalla, aivan Norjan rajan tuntumassa. Tämän alueen tuntumaan, Femundjärven rannoille on 1600-luvun lopulla, Rörosin kuparikaivoksen aloittamisen jälkeen, alkanut levitä norjalaista talonpoikaisasutusta, jonka myötä koko seudun paikannimistö pääosin norjalaistui (Bergsland 1975: 319; 1996: 36; Falkenberg 1983: 66–68). Näiden talojen asukkaat rakensivat Norjan puolen tunturilaaksoihin ja rinnealueille karjamajojaan ja todennäköisesti kalastivat lähimmillä tunturijärvillä Ruotsin puolella. Onkin oletettavaa, että skandinaaviset nimet saamelaiden vanhalla veromaalla, liittyvät alun perin tähän käyttöön. Kaikki saamen kieleen omaksutut nimiainekset ovat sellaisia, että ne kuvailevat nimettävää paikkaa jollakin tavalla eivätkä sisällä voimakkaasti jompaankumpaan ryhmään viittaavia aiheita. Sisällöltään neutraaleina ne on voitu ottaa käytännössä kaksikielisen saamelaisyhteisön käyttöön oman kielen äännesysteemiin sopiviksi muokattuina.⁵⁹⁴

Ei ole kovin selvää kuvaa siitä, kuinka kiinteitä eteläsaamelaisten ja skandinaavien suhteet ovat aikojen saatossa olleet. Jos edellä esitetyt Dahlstedtin (1967: 78–79, 99) ja Aikion (2006b: 43; 2012: 76–77) esittämät ajoitukset ja ajatukset pitävät paikkansa, ovat kontaktit eteläsaamelaisten tai sitä edeltänyttä kantsaamen lounaista murretta puhuneiden ihmisten ja skandinaavien välillä jatkuneet keskeytyksettä kantsaamen kaudesta alkaen. Varmaa tietoa ei ole siitä, missä vaikutteita vaihdettiin. Oletettavasti kontaktit olivat aluksi satunnaisia tai ainakin sesonkiluonteisia ja tapahtuivat lähinnä Norjan rannikolta käsin. Tähän viittaa suuri määrä kantsaameen lainattua vaihtokauppaa kuvaavaa sanastoa (A. Aikio 2012: 79–80). Näin varhaisista yhteyksistä oma pieni aineistoni ei kerro, sillä siitä puuttuvat kokonaan kantaskandinaaviset lainasanat. Tällaisia sanoja on kuitenkin eteläsaamessa, myös maastoappellatiivien joukossa. Varhaisimmat

593. Hasselbrink (1973: 179) on sitä mieltä, että kyseessä on skandinaavinen laina sanan *väl* määräisestä muodosta *våla*. Kun nimelle on kuitenkin annettavissa eteläsaamessa selvä nykykielessäkin elävä merkitys, paikka sijaitsee tunturialueella, jossa nimet ovat pääosin saamenkielisiä, ja kun vielä nimi kuvaa referentin ulkomuotoa, ei mielestäni ole syytä etsiä lainaselitystä. Vaikka skandinaavinen alkuperä on mahdollinen, on nimen nykymerkitys kuitenkin kiistämätön.

594. Olen jo edellä *Mogke*-nimipesueen kohdalla viitannut mahdollisuuteen, että skandinaaviset paikannimet ovat itse asiassa vielä vanhempien saamenkielisten paikannimien mukaelmia tai osassa tapauksista käännöksiä. Valitettavasti tähän aiheeseen ei voida tässä paneutua tämän enempää.

tutkimusaineistoni lainat ovat muinaisskandinaavisia ja niistä alkaen kasvaa lainattujen sanojen määrä jatkuvasti kohti aivan viime aikoina lainattuja, vielä sitaatinomaisilta kuulostavia lainoja. Tämä näyttäisi kuvastavan jatkuvaa kontaktien tiivistymistä.

Muinaisskandinaavisten, noin 700–1100/1200-luvuille ajoittuvien (Birkmann 2002: 692–693), lainasanojen määrä on kuitenkin siinä määrin merkittävä, että on niiden lainautumista on syytä pohtia hieman laajemmin. Maastoappellatiiveille on tyypillistä, että ne lainataan tilanteessa, jossa lainanantajakielellä on jonkinlainen suhde nimitettävään maastoon (esim. Saarikivi 2000: 409–410). Tämä tarkoittaa sitä, että skandinaavisella väestöllä on ollut merkityksellinen, kiinteä tai ainakin säännöllisesti toistuva suhde siihen alueeseen, jossa maastoappellatiivit on lainattu. Kuinka kiinteä suhde on ollut sanan lainanneilla eteläsaamelaisilla? Ovatko he omaksuneet sanat alueelle muuttaessaan vai vaihtaneet omat vanhat sanansa uusiin?

Näihin kysymyksiin ei ole vielä vastauksia, mutta ainakin nykyistä laajempaa tietoa aiheesta olisi saatavissa. Tätä varten pitäisi tutkia eteläsaamen maastoappellatiivien skandinaavisia lainasanoja laajalla aineistolla ja pyrkiä ajoittamaan lainat mahdollisimman tarkasti, mikä skandinaavisten lainojen kohdalla usein onnistuu.⁵⁹⁵ Aineistopohjaa voisi laajentaa ottamalla mukaan mahdollista substraattivaikutusta tyypillisesti kuvaavia sanastoryhmiä, kuten kasvien ja eläinten nimityksiä. Näin muodostettu lainasanastratigrafia kertoisi eteläsaamelaisien ja skandinaavien varhaisista kontakteista. Jos esimerkiksi eteläsaamenkielisiä ihmisiä on muuttanut jo skandinaavien asuttamille alueille, pitäisi sen erottua alueellisena erona paikannimien sanaston levikissä sekä mahdollisesti lisäksi tihentymänä lainasanastratigrafiassa. Tätä tukisivat vielä mahdolliset vanhat lainanimet. Sen sijaan tasaisesti lisääntyvä lainaamistrendi kuvastaa vaikutusten lisääntymistä kontaktien tiivistyessä vähitellen. Samalla olisi välttämätöntä tutkia eteläsaamelaisalueiden skandinaavisia paikannimiä, joiden tutkimus on ollut myös hyvin vähäistä. Tällä hetkellä kaikki Härjedalenia koskevat, lähinnä yksittäisiin nimiin perustuvat lausunnot viittaavat nimien nuoreen ikään, mutta esimerkiksi Norjan Nord-Trøndelagista tunnetaan kaksi saamen kieleen lainattua skandinaavista paikannimeä. Niiden lainaamisajan kohta ajoittaa kontaktit kantaskandinaaviseen aikaan. (Bergsland 1965; 1985a; Heikkilä 2011: 68–69.)

Tutkimusaineistossani esiintyvistä muinaisskandinaavista lainatuista maastoappellatiiveista *lapte* on yhteissaamelainen sana ja *vaarta* esiintyy eteläsaamen lisäksi piitimen- sekä luulajansaamessa. Mielenkiintoisimpia ovatkin kaksi ainoastaan eteläsaamessa esiintyvää sanaa: *aevtie* ja *baarma*. Näistä jälkimmäinen tavataan vieläpä ainoastaan eteläsaamen etelämurteissa. Tällä hetkellä on mahdotonta sanoa, miten ja missä on tapahtunut *baarma*-sanan lainaaminen, mutta tutkimalla muita tällaisia lainoja ja niiden vastineiden levikkiä skandinaavisissa kielissä, voitaisiin tähänkin kysymykseen mahdollisesti

595. Ks. viimeaikaisesta tutkimuksesta esimerkkeinä A. Aikio (2012) ja Heikkilä (2011).

vastata. Pääselitysmalleja on kaksi. Ensimmäisen mukaan kyseessä on substraatti eli alueella, jossa sana on omaksuttu, on puhuttu jo ennen eteläsaamelaisien saapumista skandinaavista kieltä ja käytetty skandinaavisia paikannimiä. Toinen vaihtoehto on, että alueella on asunut ensin eteläsaamea puhuneita ihmisiä, jotka ovat luoneet suhteita skandinaaviin vierailijoihin tai uudisasukkaisiin omaksuen samalla uusia lainasanoja tai lainanimiä.

Haspelmathin (2009: 46) mukaan maailman kielistä tunnetaan esimerkkejä siitä, että jonkin kielen puhujat ovat vaihtaneet jopa suuren osan oman kielensä vanhoista perussanoista lainasanoihin, koska ovat niin voimakkaasti halunneet samaistua lainanantajakielen puhujiin. Ei siis ole mahdotonta, että jo pitkään alueella asunut ja maastonsa tunteva ryhmä olisi vaihtanut omakielisiä sanojaan ja nimiään vieraisiin. Jos Mundalin (esim. 2004) tutkimustulokset saamelaisten etnisen uskonnon keskeisten elementtien skandinaavisesta alkuperästä pitävät paikkansa, on skandinaavien kielellä ja kulttuurilla täytynyt olla melkoinen prestiisiarvo saamelaisten silmissä. Näin siitä huolimatta, että uskontoon liittyvä kulttuurinen aines on luonteeltaan lainautuvampaa kuin kielen perussanasto (esim. Tadmor 2009: 64–65)

Tavallisesti oletuksena on, että maastoappellatiivit lainautuvat, kuten mitkä tahansa sanat kielen koko sanastoon ja sitä kautta nimenannossa paikannimiin. Janne Saarikivi (2000: 409–410; 2001: 77–78, 80–81, 84–85) on tuonut asiaan uuden näkökulman käsitellessään aktiivisessa nimenmuodostuksessa nimielementteinä käytettäviä substraattilainoja. Hänen mukaansa tavallisesti aluksi lainataan kokonaisia paikannimiä, joiden perusosissa lainautuva maastoappellatiivi esiintyy. Kun nimiä on lainattu sen verran paljon, että nimien käyttäjät hahmottavat, että kyseessä on tietynlaista maastonkohtaa kuvaava sana, he voivat alkaa käyttää sitä nimenantamisessa. Tämä tapahtuu ilman, että nimenantajat hahmottavat sanaa, ainakaan aluksi, samalla tavalla merkitykselliseksi yksiköksi kuin varsinaisen lainasanan.⁵⁹⁶ Tällöin nimenmuodostus ei seuraa tavallisia sanamuodostussääntöjä eikä tällaisten nimien voida toisaalta sanoa olevan varsinaisia lainanimiäkään. Kyseessä on paremminkin vierasperäisen nimenmuodostusmallin käyttäminen omassa kielessä. Kun tiedetään, että eteläsaamen kieleen on lainattu jo varhain useita skandinaavisia paikannimiä, ei tällainen kehityskulku vaikuta lainkaan mahdottomalta ainakin toisena lainaus-
tapavaihtoehtona. Tällainen selitysmalli sopii sekä substraattinimiin että uusiin lainanimiin.

Dälvadasin, Čovčjävri–Kosseennâmin ja Sverloffien sukualueen tilanteet muistuttavat toisiaan: sekä paikannimien määrite- että perusosissa ja nimien aiheissa on vain vähäistä ulkopuolista vaikutusta. Tällainen nimistön itsenäisyys kertoo itsenäisestä, kulttuurisesti vakaasta ja varmasta yhteisöstä, joka voi toisinaan omaksua jonkin kiinnostavan ulkopuolisen vaikutteen osaksi omaa kulttuuriaan. Tällaiset lainat kuvastavat kuitenkin enemmänkin avointa

596. Katso myös esim. Pitkänen (1985b: 90) sekä Haspelmath (2009: 37–38).

kiinnostusta toisiin kulttuureihin ja niiden ilmenemismuotojen tarkkailua kuin jonkinlaista assimilaatiota tai akkulturaatiota. Minkäänlaista konfliktia tai kulttuurisen epävarmuuden tunnetta ei välity.

Pieniä muutoksia vaikutusten saantisuunnissa on kuitenkin havaittavissa vanhempaa aikaa kuvastavan perusosien antaman kuvan ja uudempaa aikaa kuvastavan määriteosien antaman kuvan välillä. Dálvadasin aineistossa näkyy suomalaisen, joskin hyvin heikon, vaikutuksen ilmaantuminen. Čovčjävri-Kosseennâmin kohdalla suomalainen kulttuuri ja suomen kieli näyttäytyvät ainoina lainanantajina, mikä puolestaan oikaisee perusosien välittämää kuvaa skandinaavisten vaikutteiden merkityksellisyydestä. Suonikylän aineistossa putkahtaa määriteosissa esille perusosista puuttunut venäläinen ja etenkin venäjän ortodoksikirkon vaikutus.

Tämä kuvastaa hyvin myös sitä ajan ja suhteiden kiinteyden määrää, jota toisaalta määriteosien ja toisaalta perusosien sanaston muutos vaatii. Perusosiin asti yltävä muutos vaatii kielellisesti ja kulttuurisesti vakaassa yhteisössä lainaushalukkuuden ja jonkinlaisten kontaktien lisäksi oman aineistoni pohjalta karkeasti arvioiden ainakin 200–400 vuotta aikaa. Mitään takarajaa vaikutteiden alkamisajalle ei sen sijaan voida antaa, sillä kuten esimerkiksi Bull (2004: 187) kirjoittaa nimet ja etenkin paikannimet ovat kontaktien kautta välittyvistä vaikutteista ehkä kaikkein kestäväntä laatua. Esimerkiksi monilla alueilla maailmassa on käytössä paikannimiä, jotka kuuluvat kieleen, joka on kuollut kauan sitten.

diehtit,
dát eanan lea min,
mii leat dán eatnama,
sáhttit guossohit

dovddastit iežas, duovdaga
vuoi earái'e dan seamme,
ovttas eallit,
ávvara atnit

ja man čáppat leage máilbmi
mas mánggat ivnnit
mánggat oainnut
healaideame⁵⁹⁷

6. Nimiparit

6.1. Johdanto

Tässä luvussa käsittelen tutkimusaineistossa esiintyviä rinnakkaisnimipareja tai -kolmikoita. Nämä nimet nimittävät samaa paikkaa, mutta ovat erikielisiä. Nimet voivat olla keskenään lainasuhteessa tai sitten toisistaan riippumattomia. Tällaisen erikielisten rinnakkaisnimien esiintyminen, laatu, sijoittuminen ja lukumäärä kertovat eri kulttuuri- ja kieliryhmien välisistä suhteista ja niiden laadusta. Tutkittavista aineistoista eniten nimipareja on Ruvhten sijten ja Čovčjävi–Kosseen-nâmin alueilla. Dálvadasissa ja Sverloffin sukualueella nimipareja on hyvin vähän.

Esittelen luvun alussa muutamia pohjoismaisia nimiparitutkimuksia, jotka ovat mielenkiintoisia verrokkeja omalle analyysilleni. Sitten käsittelen erilaisia lainaamistapoja ja niiden valintaan johtavia syitä. Lisäksi pohdin tutkimieni saamen kielten statuksen vaikutusta paikannimiparien esiintymiseen. Tämän jälkeen esittelen tutkimusaineistojen nimiparit jaoteltuina erilaisiin lainanimiluokkiin sekä niiden levikkiä kullakin tutkimusalueella. Lopuksi pohdin, miten saadut tulokset kuvastavat kunkin aineiston kulttuurista tilannetta sekä suhdetta valtakieliin ja kulttuureihin.

6.1.1. Verrokkitutkimuksia Pohjoismaista

Nimipareja on tutkittu kaksikielisillä alueilla ympäri maailmaa. Oman tutkimukseni kannalta kiinnostavia vertailukohtia ovat suomalais-ugrilaisen ja skandinaavisen kielen kohtaamisalueilla tehtyt tutkimukset. Lisäksi keskeistä on, että kohtaavat kielet ovat keskenään vähemmistö–enemmistösuhteessa. Käytän oman tutkimukseni pääasiallisina verrokkeina Suomessa tehtyä suomalais–ruotsalaisen kieliraja-alueen kaksikielisiä paikannimiä koskeneen laajan tutkimushankkeen tuloksia sekä kolmea yksittäistä tutkimusta Norjasta. Näistä yhdessä tutkittiin Norjan metsäsuomalaisten paikannimistöä ja sen muutosta, kahdessa muussa saamen-, suomen- ja norjankielisten paikannimien suhdetta Länsi-Ruijan norjalaistuneilla saamelais- ja kveenialueilla.

Suomessa toteutettiin 1970–80-luvuilla Eero Kiviniemen ja Kurt Zilliacuksen johtama tutkimushanke, jossa tutkittiin suomen ja ruotsin kieliraja-alueiden paikannimistöä Suomen länsi- ja etelärannikolla. Tämä kieliraja sai alkunsa myöhäisrautakaudella, kun Ruotsin valtio halusi vahvistaa valtaansa Suomen puolella lähettämällä alueelle ruotsinkielisiä asuttajia. Asutus levisi etenkin rannikkoa pitkin hiljalleen nykyiseen laajuuteensa. Ruotsin kieli on Suomessa edelleen hyvin elävä ja sillä on toisen virallisen kielen asema. Kielen

status on alkanut heiketä jossain määrin vasta 1900-luvun mittaan, tällöinkin lähinnä kaupunkiseuduilla. (Pitkänen 2007: 9–10; Zilliacus 1980: 317.)

Useampivuotisessa tutkimushankkeessa kartoitettiin, minkälainen nimistö tutkittavilla alueilla on, miten nimiä on lainattu kielten välillä ja missä laajuudessa erilaisia lainaustapoja on käytetty. Lähtökohtana oli paikannimiparien mahdollisimman täydellinen kerääminen. (Zilliacus 1980: 317–318.) Kieliraja-alueiden nimien käyttöä, etenkin eri rinnakkaisnimien ja nimivarianttien käyttöä erilaisissa kielikonteksteissa, on edelleen tutkinut Ritva Liisa Pitkänen (2007). Nämä tutkimustulokset ja niiden pohjalta luodut teoreettiset mallit toimivat mielenkiintoisena vertailumateriaalina sekä teoreettisena tukena omalle tutkimukselleni.

Mielenkiintoista vertailumateriaalia tarjoaa myös Tuula Eskelandin väitöskirja (1994) sekä useat sen pohjalta kirjoitetut artikkelit (esim. Eskeland 2001a; 2001b; 2001c). Eskeland tutki väitöskirjassaan Norjan Suomalaismetsien (*Finneskogene*) suomenkielistä paikannimistöä ja sen muutosta suomalaisasutuksen alkamisesta aina nykyaikaan asti. Hän peilaa ja selittää sitä yhteisön yleisessä kieli- ja kulttuuritilanteessa tapahtuneiden muutosten avulla. Norjan Suomalaismetsät syntyivät, kun alueelle muutti 1600-luvulla Ruotsin suomalaisalueilta savolaisjuuret omaavia kaskiviljelijöitä. Ruotsissa syntyneet sukupolvet osasivat oletettavasti ainakin jonkin verran skandinaavisia kieliä, vaikka käyttivät pääasiassa suomea. (Eskeland 1994: 129; Eskeland 2001a: 264–265.)

Sittemmin kielen tilanne on alueella vaihdellut suuresti: reuna-alueilla, joissa oli enemmän kontakteja norjalaisten kanssa, suomalaisasutus assimiloitui nopeammin, mutta keskusalueilla, joilla kontakteja oli lähinnä muihin suomalaisalueisiin, kieli ja kulttuuri säilyivät selvästi pidempään. Liki täydellinen kielenvaihto yksikielisistä suomenkielisistä yksikielisiin norjankielisiin tapahtui 1800-luvun aikana. Tämän jälkeen suomen kieli on elänyt vain paikannimissä. Tieyhteyksien rakentaminen ja sitä seurannut vilkas liikenne sekä norjankielinen kansakoulu olivat suurimpina syinä kielenvaihtoon. (Eskeland 1994: 129–130, 134.)

Suomalainen paikannimistö on elänyt pääosin suullisena perinteenä. Suomenkielisiä nimiä oli harvoin vanhoissa kartoissa, koska ne ovat yleensä mikronimiä, joilla on ollut vähän merkitystä kartoittajille. Ongelmana oli myös mahdollisesti kirjoitustavan outous, joka johti vääriin tulkintoihin. Vasta lähellä nykyaikaa kirjoilla ja kartoilla on ollut merkitystä nimien säilymiselle. Sitä ennen nimistön siirtyminen sukupolvelta toiselle oli sidoksissa kulttuurisen tilanteen ja nimien käyttöympäristön muutoksiin, lähinnä nimien tarpeeseen kielellisessä kommunikaatiossa. (Eskeland 1994: 135, 147–148.)

Aud-Kirsti Pedersen (1988) ja Eira Söderholm (1986) ovat tutkineet Länsi-Ruijassa Pohjois-Tromssan rannikon paikannimiä. Alueella puhutaan tai on puhuttu kolmea kieltä: pohjoissaamea, suomea tai kveeniä ja norjaa, mutta kielenvaihto on edennyt alueella jo pitkälle. Näistä kielistä ainoastaan norjalla on ollut alueella virallinen status ennen 1900-luvun loppua ja aina 1950-luvulle asti oli vallalla aktiivinen norjalaistamispolitiikka.

Pedersen on selvittänyt maisterintyössään alueen erikielisten paikannimien suhteita, erilaisia lainaustapoja ja niiden yleisyyttä sekä sitä kuinka

erilaiset kielisysteemit toimivat lainaustilanteessa. Söderholmin artikkeli esittelee puolestaan hänen omiin tutkimuksiinsa pohjautuvaa paikannimien lainaamista kuvaavaa teoreettista ja kaikkiin kieliin sovellettavissa olevaa mallia. Malli kuvaa erilaisia lainaamistapoja, joita sitten peilataan Pohjois-Tromssan Storfjordin alueen tuloksiin. Hän esittelee ja pohtii paikannimien kautta myös niitä eroja, joita esiintyy kolmen eri kielen lainakontakteissa.

6.1.2. Erityyppiset rinnakkaisnimiparit

Yleistä

Paikannimiparitutkimuksen teoretisoijana ja uranuurtajana pidetään itävaltalaisista Eberhard Kranzmayeria, joka 1930-luvulla loi käsitteen nimipari sekä luokittelun erilaisille kaksikielisille nimille (erityisesti Kranzmayer 1934). Nykyisin Suomessa ja muissa Pohjoismaissa käytössä oleva luokittelu perustuu hänen alkuperäiselle jaottelulleen, mutta sitä on tarkennettu uusien tutkimustulosten tuomien tietojen perusteella.

Kranzmayerin perinnettä jatkaen on paikannimiparit tavattu jakaa kolmeen ryhmään: 1) *lainaparit*, 2) *käännösparit* ja 3) *riippumattomat* tai *vapaat parit*. Esimerkiksi Söderholm (1986) ja Rautio Helander (2008) käyttävät käännösparin sijaan nimitystä semanttisesti identtinen nimipari. Tällä halutaan korostaa, että on vähintäänkin teoreettisesti mahdollista, että kyseessä ei ole käännös, vaan että kahden nimen merkitys on muusta syystä identtinen ja siten niiden välillä on jonkinlainen suhde.

Nimipariryhmistä kahta ensimmäistä yhdistää se, että niihin kuuluvien nimiparien nimillä on jonkinlainen keskinäinen riippuvuussuhde, kun taas kolmannen ryhmän nimiparien nimiä ei yhdistä mikään muu kuin yhteinen referentti. Jaottelun tekeminen ei ole aina helppoa, sillä toisinaan on vaikea sanoa, onko samoja osia sisältävillä nimillä keskinäinen yhteys vai ei. Lainaparin toinen nimitys on *suora laina* eli nimi on lainattu mukailemalla lainanantajakielen nimen äänneasu lainaajakielen äännejärjestelmään sopivaksi. Käännösparissa on kyse *epäsuorasta lainasta*, jossa nimi-idea eli paikannimessä oleva nimetyksen paikan luonnehdinta on käännetty lainaajakielelle. (Rautio Helander 2008: 110–111; Zilliacus 1980: 318, 320, 322; 1994: 100; 2001: 72.)

Perusjakoa mukaelma- ja käännöslainoihin sekä toinen toisistaan riippumattomiin nimipareihin on hyödynnetty myös monissa saamen kielten paikannimiä koskevissa tutkimuksissa ja katsauksissa (esim. Allee 1977: 14–15; Frette 1983: 43–44; 1984: 70–71; Hansen 1990: 92–94, 96; G. Holm 1980: 45–51; T. I. Itkonen 1920: 1–3; Kert 2005: 39–41; Rautio Helander 2008: 110–126; Rydving 2002a: 71–72; Сенкевич-Гудкова 1963: 27–28; Strade 1997: 181; Qvigstad 1919: 2–3).

Lainanimiteoriat koskevat ensisijaisesti suullista kielenkäyttöä, sillä sekä lainanantaja- että lainaajakielen nimet ovat tai ovat olleet osa suullista kielenkäyttöä. Nimiparikäsite on tämän takia hieman harhaanjohtava siinä mielessä, että todellisuudessa monilla paikoilla on usein yhdessä tai molemmissa

kielissä erilaisia vaihtoehtoisia rinnakkaisnimiä. Rinnakkaisnimet voivat olla myös erilaisia, eri-ikäisiä ja joskus eri ryhmien käyttämiä nimiä, joista osa on mukaelmia ja osa osittaisia tai täydellisiä käännöksiä. Myös rinnakkaisnimien keskinäinen suhde voi olla epäselvä. Näistä nimistä tavallisesti vain osalla on riippuvaisuussuhde toisen kielen paikannimen kanssa. (Magga 1994: 8; Pitkänen 2007: 18–19; Rautio Helander 2008: 110; Zilliacus 1980: 318.) Tuleekin pitää mielessä, että yksittäisen nimiparin irrottaminen nimijärjestelmän kokonaisuudesta on keinotekoisia, mutta perusteltua siinä mielessä, että se tarjoaa mielenkiintoisen näkökulman kahden kielen ja kulttuurin välisiin suhteisiin.

Toisistaan riippumattomat nimiparit eivät ole yksittäisinä niminä kovin kiinnostavia, koska ne kertovat vain, ettei kontakteja ole ollut. Sen sijaan lainatut nimet ovat kiinnostavia, koska ne kertovat kielten ja kulttuurien välisistä kontakteista sekä niiden laadusta eli toisen kielen ja kulttuurin vaikutuksesta toisen nimeämistapaan ja laajemmin koko yhteisöön. Nimiähän ei olisi lainattu, ellei olisi tarve puhua nimettävistä paikoista kielirajan molemmilla puolilla. Usein on myös mahdollista selvittää lainaussuunta eli kumman kielen nimi on alkuperäinen ja kumman lainattu. (Saarikivi 2000: 409; Zilliacus 1980: 318; 1994: 98.)

Lainajakielen paikannimi on eri nimi kuin lainanantajakielessä esiintyvä alkuperäinen nimi ja niiden tutkimus on erotettava lainanantajakielen nimien tutkimuksesta. Sen sijaan nimiä pitää tutkia oman kielensä suuremman nimikokonaisuuden osina. Vaikka lainatut nimet on alun perin muodostettu lainanantajakielessä, ne otetaan lainajakielessä pysyvästi tietyn paikan kielelliseksi merkiksi ja osaksi vakiintunutta sanastoa, joka elää omaa elämäänsä lainanantajakielen muutoksista riippumatta. Nimien lainaamista voikin verrata nimenantamiseen ja nimenomaan analogiseen nimenantamiseen, jossa uusi nimi annetaan jo olemassa olevien nimien mallin mukaan. Lainanimien tapauksessa mallina on toisen kielen nimistö. Siksi on perusteltua tutkia ainoastaan erilaisia lainaamistapoja sekä lainanantaja- ja lainajakielen nimiä erikseen, ei yhtenä kokonaisuutena. Tämä koskee myös niin sanottuja hybridinimiä, joissa yhdistyy mukailtuja ja käännettyjä nimielementtejä. (Pellijeff 1980: 14; Zilliacus 1980: 318; 2001: 69–70; 2002: 151.)

Kuten paikannimien sanaston kohdalla on tullut esille, on tärkeää erottaa toisistaan lainasanat ja lainanimet. Lainasanat ovat sanoja, jotka on lainattu toisesta kielestä ja otettu osaksi lainajakielen sanavarastoa. Ne toimivat kielen osina aivan samalla tavalla kuin muutkin sanat ja niitä voidaan myös käyttää paikannimien aineksina. Lainanimet sen sijaan sisältävät nimielementtejä, jotka eivät ole kielessä produktiivisia eikä niillä ole yhteyttä kielen muuhun sanastoon: niitä ei ole esimerkiksi johdettu mistään muusta sanasta. Lainanimillä ei myöskään ole mitään appellatiivista käyttöä, vaan ne toimivat ainoastaan niminä korvaten joko vanhan nimen tai ottaen referenttikseen jonkin osan vanhan nimen tarkoitteesta. (Häkkinen 1996: 174; Rautio Helander 2004: 75–76; 2008: 111.)

Lainanimien kolme tärkeintä tunnusmerkkiä ovat: liittymättömyys kielen muuhun sanastoon, kielen fonotaksille oudot äänneyhdistelmät sekä lainanantajakielelle tyypilliset rakennetunomerkit, kuten esimerkiksi johdinsuffiksi,

joita lainaajakielessä ei enää ole mahdollista analysoida erillisiksi morfeemeiksi (Haspelmath 2009: 37; Häkkinen 1996: 174–176).⁵⁹⁸ Ongelmallisia voivat kuitenkin olla sellaiset paikannimet, joissa esiintyy sanoja, jotka on lainattu lainaajakielen sanastoon mukailemalla. Onko ne yksittäisessä lainatussa paikannimessä tulkittava kielessä esiintyviksi lainasanoiksi vai erillisiksi mukailuiksi nimielementeiksi? Molemmissa tapauksissa tulos olisi samannäköinen. (Hansen 1990: 93–94; Söderholm 1986: 10; Zilliacus 1980: 322.)

Lainanimistöntutkimus on aina kielirajatutkimusta, jossa on huomioitava molempien osapuolien asenteet ja kielenmuutokset. Kun alueelle tulee uusia asukkaita, ei varhaisempi nimistö lähtökohtaisesti määrittele, minkälaisilla nimillä he alkavat nimittää uusia alueita ja minkälaiden paikkojen nimeämistä he pitävät tarpeellisena. Uudet asukkaat voivat jättää nimeämättä jonkin paikan, jolle toisessa kielessä on nimi ja nimetä sellaisia paikkoja, joilla nimeä ei aikaisemmin ole ollut. Kaikki tämä riippuu heidän nimeämistarpeestaan ja halustaan joko huomioida tai jättää huomiotta alueen aikaisempi nimistö. (Zilliacus 2001: 69, 73; 2002: 151.)

Naapurikulttuurien välisistä yhteyksistä kertoo paljon, onko alueella nimipareja, kuinka paljon ja miten ne ovat sijoittuneet alueelle. Jos nimipareja on paljon, on oletettavaa, että kontakteja on myös ollut paljon ja ne ovat olleet laadultaan läheisiä ja rauhallisia. Jos kaksikielisiä paikannimiä on vähän, niin kontakteja on myös ollut vähän, suhteet ovat olleet etäisiä ja vihamielisiä tai toisen ryhmän jäsenet eivät ole lainkaan käyttäneet aluetta tai jotain sen osaa. Jos taas sama paikka on molempien naapurien erikseen omalla kielellään nimeämä, on kaksi vaihtoehtoa: 1) kontakteja naapurien välillä on hyvin vähän ja suhteet ovat todennäköisesti huonot tai suhteita ei ole lainkaan, vaikka kaksi eri yhteisöä käyttää samaa aluetta tai 2) naapurukset ovat tietoisesti jättäneet toisen yhteisön nimet huomioimatta huonojen suhteiden takia ja antaneet paikoille omat nimensä. (Pitkänen 2007: 20.)

Kielirajalla paikannimet on voitu lainata useaan kertaan. Kerran lainantajakielestä lainattu nimi voidaan lainata lainaajakielestä takaisin lainantajakieleen muuttuneessa muodossa, vaikka useamman kerran edestakaisin. Tällaisia nimiä ovat esimerkiksi Ruotsin Tärnassa Storumanin kunnassa olevat saE *Krovhten/jaevrie* 'Patajärvi' ~ ru *Gryte /träsk* 'Patajärvi' > saE *Krovhten/jaevrie* 'Ruutijärvi'⁵⁹⁹ > *Krut/vattnet* 'Ruutijärvi' (Collinder 1964: 99; Holm 1980: 46) ja saE *Dååpmehke/vaartoe* 'Taimenvaara' > ru *Lax/fjället* 'Lohivaara' > saE *Lakse/vaartoe* 'Laksevaara' (Holm 1980: 32–33). Tämä on tyypillistä sellaisille alueille, joilla kielten väliset suhteet ovat vaihdelleet. Periaatteessa takaisinlainaaminen on voinut tapahtua miten tahansa, mutta käytännössä se voidaan yleensä havaita ja todistaa ainoastaan lainaparien tai hyvin dokumentoitujen asutusnimien kohdalla. Tällöinkin ainoastaan pienet foneettiset erityispiirteet ovat jäävät todisteiksi kehityskulusta. Voidaan vain olettaa, että tällaisia nimiä on esimerkiksi monikulttuuristen alueiden merkitykseltään hämärien tai tuntemattomien nimien joukossa. (Magga 1994: 8; Pitkänen 2007: 17; Zilliacus 1980: 321; 1994: 101; 2001: 72.)

598. Vrt. topoformentit esim. Saarikivellä (2007: 17–18, 29–34).

599. Sanat saE *krovhte* 'pata' ja *krovhte* 'ruuti' ovat molemmat skandinaavisia lainasanoja sekä homonyymejä.

Suuren ongelman takaisinlainaamisten toteamiselle tuottaa, että saamelaisalueilta on saatavissa hyvin vähän vanhoja dokumentteja, joista nimien aikaisempia muotoja voisi tarkistaa. Lisäksi eteläisten ja pohjoisten saamelaisalueiden välillä on suuri ero historian kulussa, mikä vaikeuttaa yhtenäisen tutkimusmetodin kehittämistä. Pohjoisimmilla alueilla Norjan rannikolla saamelaisilla oli suoria, muttei kovin tiiviitä yhteyksiä jo kantaskandinaavia puhuneiden yhteisöjen kanssa. Eteläisimpien saamelaisalueiden asukkailla oli vähäisiä suoria tai epäsuoria kontakteja skandinaavisten ryhmien kanssa jo 400–500-luvuilta lähtien, mutta suhteet tiivistyivät viikinkiajalla merkittävästi.⁶⁰⁰ Pohjanlahden pohjoisrannoilla ei sen sijaan ole ollut merkittävää ruotsalaista asutusta ennen 1300-lukua, joten esimerkiksi Pohjois-Ruotsin sisämaassa vaikutteet olivat pitkään hyvin vähäisiä. (Dahlstedt 1967: 78–79.) Suomessa ja Venäjän Karjalaan rajautuvilla alueilla tilannetta sotkee saamen ja itämerensuomalaisten kielten läheinen sukulaisuus. Ne jakavat suuren määrän perussanastoa, minkä takia on usein mahdotonta sanoa, kumpi nimiparin nimistä on alkuperäinen. (esim. Сенкевич-Гудкова 1966: 203.)

Edellä esiteltyjen ongelmien lisäksi erityisesti Ruvhten sijten alueella vastaan tuleva skandinaavinen aineisto, jonka tutkimukseen minulla ei ole koulutusta eikä siten mahdollisuuksia, tekee nimiparien historian perusteellisesta selvittämisestä hyvin monimutkaisen työn. Tästä syystä keskityn tässä tutkimuksessa monessa kohtaa vain toteamaan havaitsemani lähdekriittiset ongelmat ja tarkemman tutkimuksen tarpeen. Nimipareista saamani tulokset perustuvat siis ensisijaisesti synkroniseen tulkintaan. Erityisesti eteläsaamen kieli tarjoaa tulevaisuudessa todella mielenkiintoisen tutkimuskentän monialaiselle tutkijajoukolle. Tässä tutkimuksessa voitaisiin käyttää mallina esimerkiksi substraattitutkimuksessa ja muiden alueiden nimiparien tutkimuksessa kehitettyjä metodeja.⁶⁰¹ Verrokkialueita voisi löytää esimerkiksi Ruijan merisaamelaiten parista, jossa saamen ja skandinaavisten kielten suhteet ovat myös olleet hyvin kiinteät erityisesti viime vuosisatoina.

Lainaparit

Lainaparissa lainaajakielen paikannimi on äänteellinen mukaelma lainantajakielen paikannimestä. Lainaajakielen käyttäjien ei tarvitse välttämättä ymmärtää lainaamaansa nimeä, sen syntaksia eikä semantiikkaa, riittää, että nimen ja nimetyin kohteen yhteys on selvä. Lainattava nimi voi olla myös rakenteeltaan minkälainen vain. (Söderholm 1986: 9.) Tällaiset mukaelmalainat voivat olla kokomukaelmia, joissa koko lainantajakielen ilmaus on mukailtu lainaajakielen äännejärjestelmän mukaiseksi ilman että nimenosia on kadonnut tai korvattu toisilla. Kokomukaelmia ovat esimerkiksi pohjoissaamesta

600. Katso tarkemmin eri ajoituksista esim. Sjaggo (2007) ja siinä mainitut lähteet sekä Birkmann (2002), Heikkilä (2011) ja H. F. Nielsen (2002).

601. Esimerkiksi suomen ja saamen välisiä kontakteja on tutkinut Ante Aikio (esim. 2007b), saamen ja venäjän välisiä yhteyksiä A. K. Matveev (esim. 2007), suomen ja ruotsin välisiä kontakteja Ritva Liisa Pitkänen (esim. 1980; 1985b; 2007) sekä itämerensuomalaisten kielten ja saamen sekä venäjän välisiä kontakteja Janne Saarikivi (esim. 2000; 2006; 2007).

suomeen lainatut yksiosaiset suurten jokien nimet *Teno* < *Deatnu* ja *Kevo* < *Geavvu*. Kokomukaelmat voivat olla lainanantajakielessä myös kaksiosaisia, kuten nimi *Keinoaivi*⁶⁰² < saI *Kiäin/uáivi* ~ *Kiäinu-/uáivi*, mutta ne ovat huomattavasti harvinaisempia. Eira Söderholm (1986: 9) on havainnut saman asian omassa Pohjois-Tromssan aineistossaan saamesta suomeen tai toisin päin lainattujen paikannimien osalta, mutta sen sijaan norjaan tai norjasta lainattujen nimien joukossa on paljon mukaelmalainoja, jotka perustuvat lainanantajakielen kaksiosaiseen nimeen. Taustalla lienee samansukuisten kielten puhujien jonkinasteinen ymmärrys toisen kielen rakenteesta sekä nimiopin samankaltaisuus.

Kokomukaelmia on teoreettisesti vaikea erottaa sitaattilainoista eli kun jotain toisen kielen nimeä satunnaisesti käytetään toisen kielen seassa. Käytännössä kokomukaelmat eroavat yleensä sitaattilainoista selvästi, koska niille on tavallisesti kehittynyt lainaajakielessä sitaattilainoista poikkeava mukailtu äänneasu, taivutustapa ja kirjoitusmuoto. Joissakin kaksikielisissä yhteisöissä vaikuttaa kuitenkin siltä kuin lainaajakielen puhekieleen olisi omaksuttu lainanantajakielen nimi sellaisenaan. Kun tutkitaan jonkin kieliyhteisön omia vakiintuneessa käytössä olevia paikannimiä, ei ole kuitenkaan syytä olettaa niihin kuuluvan sitaattilainoja, joiden käyttö on aina luonteeltaan väliaikaista. (Pedersen 1988: 48–49; Rautio Helander 2008: 114; Söderholm 1986: 8–9; Zilliacus 1980: 320; 1994: 100.)

Kokomukaelmien erikoistyyppi ovat epeksegeettiset mukaelmalainat, joissa kokonaan mukailun nimen perään on liitetty selventävä omakielinen perusosa, tavallisesti jokin maastoappellatiivi. Epeksegeesiä esiintyy kuitenkin esimerkiksi Söderholmin aineistossa jopa niin vähän, ettei sitä voida hänen mukaansa edes laskea paikallisen lainaamismallin osaksi, vaikka sitä esiintyykin kaikkien alueella puhuttujen kielten omakielisessä nimenannossa. (Söderholm 1986: 10–11; Zilliacus 1980: 320.) Epeksegeesin sijaan on nimeen voitu liittää nimen propriusutta korostava suffiksi, jos sellaisia käytetään lainaajakielessä. Näillä tavoilla muodostetut nimet ovat Söderholmin mukaan kuitenkin hyvin harvinaisia hänen tutkimusaineistossaan. Sama tilanne on Pedersenin aineistossa (1988: 92–93).

Sen sijaan Senkevits–Gudkovan (Сенкевич–Гудкова 1963: 27–28) mukaan suffiksin lisääminen on tavallista, kun saamenkielisiä nimiä lainataan venäjään. Osa venäjän kielen saamelaislähtöisten paikannimien suffikseista on kuitenkin venäjän kielelle vierasta ainesta. Senkevits–Gudkovan mukaan nimet on omaksuttu jonkin kolmannen välittäjänä toimineen kielen kautta. Tällaiseksi kieleksi hän esittää ”taipaleen takaisten tšuudien” puhumaa kieltä. Tällä tarkoitetaan tavallisesti kadonneita Pohjois- ja Länsi-Venäjällä puhuttuja itämerensuomalaisia tai ainakin suomalais-ugrilaisia kieliä tai yhtä niistä. Ajatusta on tuettu sillä, että tällaiset nimet ovat usein suurten Kuolan niemimaan läpi virtaavien jokien eli tärkeiden kulkureittien nimiä. Nykytutkimuksen näkemyksen mukaan tämä ei ole mahdollista, sillä Kuolan niemimaan topoformantit ovat aivan erilaisia kuin Senkevits–Gudkovan mainitsema itämerensuomalaista ja/tai saamelaista aineista sisältävä topoformantit. Janne Saarikiven mukaan Kuolan niemimaan

602. Nimi on suomessa tulkittavissa vaihtoehtoisesti kaksiosaiseksi (*Keino/aivi*), koska määriteosa on myös murresanana tuttu *keino* 'tie, polku, kulkureitti'. Silloin kyseessä olisi perusosamukaelma.

venäjän kielelle vieraat toponymit edustavat paleosiperialaista substraattia.⁶⁰³ Avoimeksi jää kysymys, onko nämä toponymit omaksuttu saamen kielen kautta vai suoraan venäjään.

Mukaelmalainojen ja käännöslainojen rajalla ovat osamukaelmat, joissa joko määrite- tai perusosa on äänneellinen mukaelma ja toinen osa on lainanantajakielen nimenosan käännös tai muutoin semanttisesti identtinen ilmaus. Tällaiset nimet ovat aina kaksiosaisia. Lainaamistapa edellyttää, että lainaajilla on käsitys nimen syntaksista eli että nimi jakautuu kahteen eri osaan sekä ymmärrys perus- tai määriteosan merkityksestä. Periaatteessa on toki mahdollista, että toinen nimenosa on vain korvattu nimettävään paikkaan sopivalla sanalla, joka sattuu myös olemaan käännös alkuperäisestä nimenosasta. Perus- tai määriteosan valinta voi olla siis myös suoraan nimettävän paikan ominaisuuksien motiivina eikä lainanantajakieleen sidottua. (Pellijeff 1980: 23; Söderholm 1986: 11.)

Ainakin saamen kieleen tai kielestä lainatuissa nimissä on hyvin tavallista, että määriteosa on mukailtu ja perusosa käännetty. Tällaisia lainoja kutsutaan määriteosamukaelmiksi. Suomen kieleen omaksuttuja määriteosamukaelmia ovat esimerkiksi *Pais/tunturit* < saP *Báisi/duottar* ja *Kapsanti/järvi* < saI *Kaabiš Anttii/jävri* 'Kaaperin Antin järvi'. Suomen ja saamen kielten maastoappellatiivit ovat usein historiallisesti samaa kantaa ja muistuttavat edelleen toisiaan niin paljon, että tällainen osittainen kääntäminen on tapahtunut hyvin luontevasti. Määriteosamukaelmat ovat kuitenkin hyvin yleisiä myös saamen kielten ja norjan, ruotsin tai venäjän kielen välisissä lainakontakteissa (esim. Helander 1994: 47; G. Holm 1980: 45; Rydving 2002a: 71; Сенкевич-Гудкова 1963: 27), joten pelkästään kielten sukulaisuus ei selitä tätä ilmiötä.

Epeksegeesille päinvastaista ilmiötä ellipsiä, jossa jokin paikannimen osa tai nimielementti katoaa käännösprosessissa, esiintyy myös määriteosamukaelmissa. Tavallisimmin katoaa määriteosan jälkimmäinen elementti eli nimen keskimäinen nimielementti eli tapahtuu reduktio. Tällainen on tapahtunut esimerkiksi lainattaessa nimiä saI *Sestjuv/ruávi* 'Sestjoenrova' > *Sest/rova* sekä saI *Kiesvär/jäävrh* 'Käärövaaranjärvet' > *Kies/järvet*.

Harvinaisia ovat perusosamukaelmat, joissa perusosa on mukailtu ja määriteosa on käännös. Kuten Kaisa Rautio Helander (2008: 120), Tuula Eskeland (1994: 105) ja Kurt Zilliacus (1980: 340–341) ovat huomauttaneet, ovat tällaisten nimien perusosat tavallisesti paikannimiä ja määriteosa appellatiivinen täsmäntävä sana. Eskelandin aineistossa esiintyy lisäksi joitakin nimiä, joissa perusosan mukaelman takaa löytyy erityinen paikallisen suomen kielen murrenosa, jolle ei ole ollut sopivaa vastinetta norjassa (Eskeland 1994: 105). Pedersenillä (1988: 105) on vastaavanlaisia havaintoja suomesta norjaan lainatuista Länsi-Ruujan paikannimistä.

Rautio Helander (2008: 120–121) käy perusteellisesti läpi ne kaksi erilaista tulkintatapaa, joita tällaisiin toisen nimen sisältäviin paikannimiin voidaan soveltaa. Kurt Zilliacuksen (esim. 1980: 321; 1994: 101) selitysmallin mukaan tällaisissa nimissä on yleensä kyse siitä, että lainaajakieleen on lainattu yksi nimi,

603. Henkilökohtainen tiedonanto syyskuussa 2013. Itämerensuomalaisesta ja/tai saamelaisesta substraattista tarkemmin katso esim. Saarikivi (2006).

jonka pohjalta on lainaajakielessä itsenäisesti muodostettu muita nimiä. Nämä muut nimet, jotka ovat siis liitynnäisiä, eivät ole lainanimiä, vaan ne kuuluvat kielen oman nimenantoprosessin piiriin. Toisaalta Zilliacuksen mukaan on usein vaikea varmasti sanoa, onko kyseessä todella mukaelmalaina vai erisnimen sisältävä käännöslaina.

Aud-Kirsti Pedersen (1988: 50, 76–77) sen sijaan katsoo, että ainakin kaksikielisissä, kielenvaihdon kokeneissa yhteisöissä, tällaiset nimet on lainattu suoraan kaikkine nimielementteineen kielestä toiseen. Hän perustelee tätä sillä, ettei hänen tutkimusalueillaan ole ollut sellaista suomen- ja saamenkielisistä ryhmittä erillistä norjankielistä ryhmää, joka olisi muodostanut tällaisia nimiä erillään muista. Tällaiset nimet ovat hänen mukaansa luonnollinen seuraus kielenvaihdosta, joka on yltänyt aina paikannimiin asti. Rautio Helanderin (2008: 121) mukaan molemmat vaihtoehdot ovat mahdollisia ja siksi jokaisen nimimateriaalin kohdalla tulee erikseen määrittellä, kumpi tulkinta on todennäköisempi.

Omassa tutkimuksessani ongelmia ilmenee ennen kaikkea eteläsaamen aineiston analyysissä, sillä siellä on myös selvästi skandinaavisista kielistä lainattuja nimiä. Olen ottanut lähtökohdakseni Pedersenin ajatukset, mutta huomoinut erikseen sellaiset nimet, joiden katson voivan olla kielen oman nimenannon tuloksia. Koska niiden määrittelemineen on kuitenkin epävarmaa eikä joukko ole suuri, olen laskenut ne muiden lainanimien joukkoon. Muiden aineistojen osalta asia ei tuota ongelmia, koska lainaamisen suunta on ollut saamesta muihin kieliin, joiden nimistöä en aio analysoida tarkemmin.

Eteläsaamen ongelmia valottaa esimerkiksi nimien *Ohtj-/Hannsjkinne* ~ *Ohtj-/Hannskinne* 'Pieni-H.' ja *Stoer-/Hannsjkinne* ~ *Stoer-/Hannskinne* 'Iso-H.' analyysi. Näiden nimien ruotsinkieliset rinnakkaisnimet ovat *Lill-/Handskinnvålen* ja *Handskinn/vålen*. Lisäksi nimellä *Stoer-/Hannsjkinne* on saamenkieliset variantit *Hannsjkinn-* ~ *Hannsjken/tjahke* 'H.vaara(nlaki)' ja *Hannsjkinn/vaarta* 'H.vaara(matala)'. Koska yksikään ruotsinkielinen nimi ei sellaisenaan vastaa nimiä *Ohtj-/Hannsjkinne* ja *Stoer-/Hannsjkinne*, on mielestäni ainoa mahdollinen ratkaisu näiden nimien osalta päätyä Zilliacuksen selitysmalliin eli että saamenkieliset nimet on muodostettu omassa kielessä ruotsista lainatun nimen pohjalta.

Oletettavasti ensin on lainattu nimestä *Handskinn/vålen* nimivariantit *Hannsjkinn-* ~ *Hannsjken/tjahke* ja/tai *Hannsjkinn/vaarta*, joista on perusosallipsin kautta saatu yksiosainen nimimuoto *Hannsjkinne* ~ *Hannskinne*. Tähän muotoon on sitten lisätty määriteosaksi adjektiivi mahdollisesti *Lill-/Handskinnvålen*-nimen mallin mukaisesti ja saatu nimet *Ohtj-/Hannsjkinne* ~ *Ohtj-/Hannskinne* ja sen pariaksi *Stoer-/Hannsjkinne* ~ *Stoer-/Hannskinne*. Toinen vaihtoehto on, että *Ohtj-/Hannsjkinne* ~ *Ohtj-/Hannskinne* on ruotsinkielisen nimen elliptinen perusosamukaelma, josta on jätetty pois *vålen*-nimielementti. *Stoer-/Hannsjkinne* ~ *Stoer-/Hannskinne* -nimi olisi muodostettu analogisesti ensimmäisen nimen mallin mukaan. Kolmas vaihtoehto on, että kyseessä on jonkinlainen monimutkainen ja moninkertainen edestakaisinlainautumisprosessi. Tähän voi viitata jo rakennetta käsittelevässä luvussa mainittu Gustav Hasselbrinkin (1973: 105) huomautus, ettei ole täysin varmaa onko kyseessä mukaelma ruotsinkielisestä

nimestä, koska Lagercrantzin (1939: 6432: 2) mukaan Tännäsissä käytetään sanaa *sjkinne* 'petoeläimen talja', johon nimi voi perustua.

Söderholm (1986: 12) esittelee osamukaelmien harvinaisina erikoistyyppinä perusosaellipsin, jota esiintyy myös Pedersenillä (1988: 90–91) norjaan lainatuissa nimissä, sekä hänen aineistossaan vain suomen kieleen käännettäessä ilmenevän suffiksaation. Ellipsisissä nimen määriteosa on mukaelmalaina, mutta perusosa jätetään kokonaan pois. Tätä esiintyy yleensä vain norjan kieleen lainatuissa nimissä. Mahdolliseksi syyksi Söderholm arvelee, että lyhyet yksiosaiset nimet ovat norjassa suomea ja saamea tavallisempia. Määrittely on kuitenkin toisinaan hankalaa, koska ellipsi ei välttämättä aina liity lainaamiseen, vaan on voinut tapahtua jo lainanantajakielessä ennen lainaamista tai sitten lainaamisen jälkeen lainaajakielessä.

Suffiksaatiossa lainanantajakielen nimen perusosa korvataan lainaajakielessä paikannimissä käytettävällä suffiksilla. Söderholmin tutkimusalueella suffiksaatiota esiintyy vain asumusten ja saarten nimissä, mutta se on tavallinen ilmiö kaikenlaisissa paikannimissä esimerkiksi Pohjois-Ruotsissa (Söderholm 1986: 12). Vastaavaa tapaa on käytetty melko yleisesti, kun Kuolan niemimaan saamenkielisiä nimiä on lainattu venäjään. Syynä on saamen ja venäjän systeemien erilaisuus: venäjässä maastoappellatiivi ei ole paikannimen osa, kuten saamessa, vaan tarvittaessa siihen liitettävä lisämääre. Tämän takia lainattaessa kiinteä perusosa on luontevammin korvattu paikannimissä käytettävillä suffikseilla, jotka ovat myös luonteeltaan pysyviä. (Kert 2005: 40; Сенкевич-Гудкова 1963: 27.)

Suomalaisessa lainanimitutkimuksessa on pohdittu osamukaelmiin liittyviä teoreettisia ongelmia. Eero Kiviniemi (1975: 65–67) ja Kurt Zilliacus (1980: 320–321; 1994: 100) ovat kirjoittaneet, että osamukaelmia ei voida pitää kahden kielen aineksista muodostettuina sekaniminä eikä ole uskottavaa, että kyseessä olisi kaikissa tapauksissa puutteellisesta kielitaidosta johtuva osittainen mukailu. Onkin oletettava, että kyseessä on, ainakin käsitteellisellä tasolla tapahtuneiden, ellipsien ja epeksegeesin tulos. Lähtökohtana on siis ollut lainanantajakielen kokonainen nimi, johon on liitetty lainaajakielen mukainen epeksegeettinen perusosa ja josta on jossain vaiheessa kadonnut alkuperäinen perusosa. On myös mahdollista, että epätavallinen perusosa on haluttu vaihtaa tutumpaan, kun nimen kaksiosaisuus on hahmottunut lainaajille.

Toisaalta ainakin saamen- ja suomenkielisten nimiparien osalta on esitetty myös erilaisia, vähemmän teoreettisia näkemyksiä. Kuten edellä mainitsin, Eira Söderholm on kiinnittänyt huomiota siihen, että epeksegeesi on Pohjois-Tromssassa niin marginaalinen ilmiö, ettei sen voida katsoa kuuluvan lainausmalliin. Edelleen Kiviniemen ja Zilliacuksen malliin kuuluvaa reduktiota eivät hän eikä Pedersen (1988) mainitse lainkaan lainaamistapoihin liittyvänä. Toisaalta osamukaelmat ovat molemmissa aineistossa erittäin yleisiä kaikkien alueen kielten välillä. Myös Ritva Liisa Pitkänen (2007: 15) on Pyhtään nimistöä tarkastellessaan tullut siihen tulokseen, etteivät osamukaelmat voi olla reduktion tulosta.

Kaisa Rautio Helander (2008: 119) esittääkin suoraan, että Kiviniemen ja Zilliacuksen luoma malli ei vastaa todellisuutta eikä ole ajateltavissa edes teoreettisena mallina ainakaan saamen kielen puhuma-alueilla. Hänen mukaansa

määriteosamukaelmien perusosat on tulkittava käännöksiksi, ei epeksegeesin ja ellipsin tulokseksi. Rautio Helander pitää uskottavampana Söderholmin (1986: 11–12) esittämää mallia, jonka mukaan lainaamistapa on osa saamelais-suomalaisten kaksi- tai kolmikielisten ihmisten nimioppia. Perusosa käännetään spontaanisti, kun siirrytään kielestä toiseen. Esimerkkejä tällaisesta kielenkäyttömallista on paljon saamen ja suomen, venäjän tai skandinaavisten kielen kontaktialueilta. Tästä enemmän myöhemmin tässä pääluvussa.

Sittemmin myös Zilliacus (1980: 341; 2001: 71–72)⁶⁰⁴ on ollut tutkimien sa aineistojen perusteella taipuvainen ajattelemaan, että kun uusi kieliryhmä on saavuttanut ainakin osittaisen kaksikielisyyden, on opittu ymmärtämään, että esimerkiksi nimi *Mustlax* muodostuu kahdesta osasta, joista jälkimmäinen kertoo nimetyin paikan lajin. Tähän päätelmään on johtanut ennen kaikkea se, että mitään systemaattisia merkkejä lainaamiseen liittyvästä epeksegeesistä tai reduktiosta ei myöskään Suomen kielirajatutkimushankkeessa havaittu. Zilliacus pitää kuitenkin edelleen avoimena kysymyksenä, onko sittemmin käyttöön otetun nimen *Must/viken* perusosa todella käänнос vai nimetyin paikan lajin ilmaisemista omalla kielellä. Edellä mainitussa Pyhtään nimistön tutkimuksessaan Pitkänen ei pidä tätäkään mallia aineistonsa tulkintaan sopivana, koska määriteosat ovat usein merkitykseltään läpinäkyviä ja kielen keskeisimpään sanastoon kuuluvia. Osamukaelmien muodostamistapa on hänen mukaansa mysteeri. (Pitkänen 2007: 15.)

Kun mukaelmalainoja on muodostettu, on mukailtu osuus usein muokattu siten, että se muistuttaa jotakin lainaajakielessä jo olevaa sanaa. Voidaan puhua kansanetymologisesta mukaelmasta. Tällainen homonymia tutun sanan kanssa on helpottanut uuden nimen omaksumista ja sen käytössä pysymistä. Niiden käyttöä ei haittaa se, että tällaiset nimet voivat semantiikaltaan suuresti poiketa lainaajakielen muiden paikannimien semantiikasta. (Frette 1983: 43; T. I. Itkonen 1920: 3; Nesheim 1968: 134–136; Rautio Helander 2008: 116.) Hyvä esimerkki tästä ilmiöstä on tunnettu länsi-inarilainen nimipari saI *Kärbiskyeddin/jávvrááh* 'Veneenkantojärvet[dem.]' – *Karppiskantama/järvet*, jossa määriteosan ensimmäinen sana on sovitettu suomenkieliseksi sukunimeksi *Karppinen* : *Karppis*-, joka muistuttaa äänteellisesti *kärbis*-sanaa. Samanlaiseen merkityssisällön hakemiseen on päädytty lainattaessa nimeä *Tappopetäjän/marasto*⁶⁰⁵, jonka alkukielinen nimi on saI *Toppopec/mooräst* 'Tupsulatvapetäjäkangasmaa'. Loppu nimestä on käännetty.⁶⁰⁶

Edellisistä esimerkeistä huolimatta, mukaelmalainojen lainanantajakielen tunnistaminen ei tavallisesti tuota ongelmia, koska useimmiten vain sen paikannimi on merkitykseltään selvä ja normaali sekä äänteistöltään ja rakenteeltaan kyseiselle kielelle tyypillinen ja analysoitavissa. Joskus voi kuitenkin olla kyse takaisinlainaamisesta, mikä sekoittaa tilannetta. Mukaelma voi perustua myös vanhempaan nimimuotoon, joka ei vastaa enää nykyistä lainanantajakielen nimeä. Monesti mukaelmalainoja on muodostettu sellaisista nimistä, joiden merkitys on jo lainanantajakielessä osin tai kokonaan epäselvä tai tuntematon. Tällöin tarvitaan toisinaan kontekstin tai kielihistorian apua

604. Ks. myös Kiviniemi (1975: 67).

605. Nimi on poistettu uusimmista perus- ja maastokartoista ja sen tilalla on nimi *Tupsupetäjänmorosto*.

606. Katso vastaavia sovituksia ruotsin kieleen esim. G. Holmilla (1980: 46).

lainanantajakielen määrittämisessä. Erityisesti kontekstuaalisten tulkintojen osalta on varottava kehäpäätelmiä, joissa paikannimi määrittelee kontekstia ja konteksti paikannimeä. (Nesheim 1968: 134–136; Pitkänen 2007: 16; Söderholm 1986: 13–14; Zilliacus 1980: 322.) Sekä lainanantajakielessä että lainaajakielessä merkitykseltään tuntemattomia nimielementtejä on esimerkiksi lainapareissa saI *Kaarbul/juuhâ* – su *Karpuli/joki* ja saE *Rovje* – ru *Rogen*.

Lainanantajakielen määrittäminen on vaikeaa myös silloin, kun lainaparin nimet kuuluvat läheisten sukukielten sanastoon. Tällaisia nimiä on esimerkiksi Čovčjävi–Kosseennâmin alueella, joka sijaitsee inarinsaamen ja pohjoissaamen kielirajan tuntumassa. Monet alueen erikielisistä nimivarianteista muistuttavat toisiaan suuresti ja niillä on selvä, mutta toisistaan eroava merkitys. Tällaisia nimipareja ovat esimerkiksi saI *Jutt/jävri* 'Punaruskeajärvi' – saP *Johtte/jävri* 'Kulkevajärvi' sekä saI *Čovč/jävri* 'Syksynjärvi' ja Čoavččes/jävri 'Poikaseton-, Mahojärvi'. Nämä nimet on laskettava mukaelmalainoiksi, koska ne selvästi liittyvät toisiinsa nimitettävän paikan lisäksi äänteellisen samankaltaisuuden takia, mutteivät kuitenkaan semanttisesti vastaa toinen toistaan. Osa inarin- ja pohjoissaamen välisistä mukaelmalainoista on kuitenkin sellaisia, että lainanantajakieli on varmasti määriteltävissä. Tällöin vain lainanantajakielen nimellä on selvä merkitys. Tällaisia ovat esimerkiksi saI *kunžáá-* < saP *gunžžá-* ja saP *gies-* < saI *kies(â)*-nimielementin⁶⁰⁷ sisältävät nimet.

Paikannimiä mukailtaessa tapahtuu monenlaisia äänteellisiä muutoksia, jotka eivät aina seuraa normaaleja äänneiden substituutiosääntöjä ja voivat olla ristiriidassa normaalien kielihistoriallisten äännelakien kanssa. Konsonantit seuraavat näitä sääntöjä melko hyvin, mutta vokaalit tuntuvat muodostavan erilaisia liukuvia variaatiokenttiä, jotka menevät toinen toisensa päälle. (Pellijeff 1980: 21.) Joskus syy on erilaisissa äännejärjestelmissä: esimerkiksi ruotsissa pitkiä vokaaleita voi olla ainoastaan painollisissa tavuissa, mutta suomessa ja saamessa niitä voi olla myös painottomissa tavuissa (Pitkänen 2007: 11). Monesti syynä voidaan pitää vain jonkinlaista epäsäännöllisyyttä. Esimerkiksi skandinaavisten kielten ja saamen loppuvokaalit ovat lainautuneet usein epäsäännöllisesti tai ne on kuultu väärin (Dahlstedt 1967: 98). Saamesta suomeen lainattaessa myös monet ensitavujen vokaalit on mukailtu normaaleista substituutiosäännöistä poikkeavasti (A. Aikio 2007b: 166–167). Äänteellisiä eroja lainanantajakieleen nähden on syntynyt myös pitkä aika sitten lainattuihin nimiin, kun ne ovat alkaneet muuttua lainaamisen jälkeen lainaajakielen normaalin kehityksen mukaisesti (Pitkänen 2007: 12).

Käännösparit

Käännösparissa lainaajakielen paikannimi on käännös lainanantajakielen paikannimestä. Käännöslainojen muodostaminen ei ole mahdollista, elleivät molempien tai ainakin lainaaja- tai lainanantajakielen puhujat ole hallinneet toista kieltä niin hyvin, että ovat osanneet kääntää nimen. Puhtaan teoreettisesti

607. *Gunžžá-* < saP *gunžat* 'heittää vettä, virtsata'. Nimielementin *kunžáá-* merkitys on tuntematon. *Kiesâ* 'kääre'. Nimielementin *Gies-* merkitys on tuntematon.

ajatellen käännösparitkaan eivät välttämättä ole aina käännöksiä, vaan nimet on voitu antaa toisistaan riippumatta referentin ominaisuuksien motivoimina. Tällainen tulee kyseeseen etenkin, jos nimen aihe on paikalle hyvin karakteristinen, esimerkiksi jokin luonnonpiirre on paikan keskeinen tunnusmerkki. On kuitenkin vaikea ajatella, että kahdessa kielessä olisi tällaisia semantiikaltaan identtisiä, mutta erikseen annettuja nimiä, joiden nimenantajien on täytynyt olla läheisissä tekemisissä toistensa kanssa, koska heillä on ollut tarve nimetä sama paikka. Tällaisilla nimillä on melkeinpä väistämättä lainasuhde keskenään. (Hansen 1990: 93; Pellijeff 1980: 23.)

Yhden käännetyin nimen perusteella on voitu lainaajakielessä muodostaa suuri joukko muita nimiä, liittynnäisiä. Tällaisia nimiä on voinut olla jo lainanantajakielen nimistössä, mutta jos ne eivät ole säilyneet, on mahdotonta todistaa onko kyse lainanantajakielen nimien käännöksistä, lainaajakielessä muodostetuista nimistä vai onko lainattu kokonainen nimeämismalli. Ongelmakenttä on siis hyvin samankaltainen kuin lainaparien osalta. (Zilliacus 2001: 72.)

Käännöslainat voivat olla semantiikaltaan täydellisesti toisiaan vastaavia, mutta ne voivat olla myös semanttisesti vajavaisia tai epäonnistuneita, jos lainanantajakielen puhujilla ei ole ollut tilaisuutta tai he eivät ole osanneet niitä korjata. (Zilliacus 2001: 72.) Jos käännösnimi ei vastaa kovin hyvin lainanantajakielen nimen merkitystä, voidaan ajatella, että nimen merkitys on lainanantajakielen nimen semantiikan motivoima tai sen kanssa samankaltainen. Monesti ongelmia teettää esimerkiksi se, että lainanantaja- ja lainaajakielillä on erilaiset nimisysteemit. Tästä seuraa, ettei lainaajakieli lähtökohtaisesti pysty täydellisesti toistamaan lainanantajakielen nimen koko merkitystä esimerkiksi sanaston puutumisen tai erilaisen kielellisen rakenteen takia. (Rautio Helander 2008: 122–123.)

Käännöslainoissa ei ole pyritty kääntämään nimielementtejä yksittäisinä sanoina, vaan ilmaisemaan lainaajakielellä lainanantajakielen nimen idea. Jos lainaajakielellä ei pystytä toistamaan tätä nimi-idea samanlaisilla sanasto- ja rakenneratkaisuilla kuin lainanantajakielessä, voidaan ongelma kiertää monin tavoin. Voidaan esimerkiksi turvautua selittäviin käännöksiin, käyttämään laajempimerkityksisiä saman merkityskentän sanoja tai hankalat kohdat yksinkertaisesti jätetään pois. Toisinaan herää kysymys, onko kyseessä enää semantiikaltaan vastaava ilmaus, mutta yleensä paras ratkaisu on olla semantiikan täsmällisyyden suhteen joustava. Ulkoisesta erilaisuudesta huolimatta käännös voi kuitenkin olla myös semanttisesti tarkka, koska eri kielissä samaa merkitsevät ilmaukset voivat olla rakenteeltaan erilaisia. Useimmiten paikannimien kääntäminen ei kuitenkaan tuota ongelmia. (Rautio Helander 2008: 122, 124.)

Hyvä esimerkki nimi-idean kääntämisestä on nimipari saI *Kyeletähti/källe* > *Ruoto/kallio*. Vaikka nimet eroavat nimielementtiensä osalta, nimen käännös on semanttisesti hyvin tarkka, sillä inarinsaamassa ei ole erillistä sanaa ruodolle, vaan käytetään yhdyssanaa *kyeletähti* 'kalanluu'. Olisi suomen kielen rakenteen puolesta täysin oikein kääntää nimi **Kalanluu/kallioksi*, mutta nimi olisi tällöin poikennut semantiikaltaan suomen normeista.

Yksi ongelmia tuottava morfologinen ero saamen kielten ja suomen sekä skandinaavisten kielten välillä on deminutiivi (esim. Portti 1991: 47–48; Rautio

Helander 2008: 124). Kuten paikannimien rakennetta esitelleessä luvussa kävi ilmi, on deminutiivi hyvin tavallinen saamenkielisissä paikannimissä. Se ei kuitenkaan ole luonteva osa suomen ja vielä vähemmän skandinaavisten kielten nimioppia. Deminutiivi onkin tavallisimmin saamesta lainattaessa jätetty käännöspareissa huomioimatta, mutta toisinaan näkee hyviä deminutiivin semantiikkaa selittäviä käännoksiä. Esimerkiksi nimiparissa saI *Lávuriggee/jávrááh* 'Laavurenkaanjärvet[dem.]' > *Laavurenkaan/lammet* sanan *jávri* monikon deminutiivimuoto on korvattu semanttisesti vastaavalla suomen kielen sanalla, joka on myös monikossa.

Hieman outo *laavurengas* selittyy, kun tämän nimiparin lisäksi otetaan tarkasteluun pohjoissaamenkielinen rinnakkaisnimi *Lávvorigge/láttu* 'Laavukehikko/lampi'. Tässä nimessä ovat mitä ilmeisimmin inarinsaamen sana *riggee* : *riggee*[y.gen.] 'kierros, piiri, rengas' ja pohjoissaamen sana *riggi* 'kehikko, tukirakenne; hahlat, ketju' sekaantuneet joko nimenannossa tai viimeistään suomenkielistä rinnakkaisnimeä käännettäessä. On myös mahdollista, että Pohjois-Inarin inarinsaamen murteessa sanalla *riggee* on tai on ollut laajempi, pohjoissaamesta omaksuttu merkitys, joka on ollut pohjana nimenannossa. On kuitenkin ilmeistä, että suomenkielisen nimen kääntäjä on ollut inarinsaamenkielinen, koska hän on ymmärtänyt nimen tällä tavalla ja kopioinut suomenkieliseen nimeen inarinsaamenkielisen nimen perusosan semantiikan ja morfologian. Pohjoissaamenkielisen nimen perusosa ei ole deminutiivissa ja on yksikkömuotoinen.

Semanttista joustoa on jouduttu käyttämään nimiparin saI *Amnâsmuor/roto* 'Raaka-ainepuu(n)tiheikkö' > *Teospuun/maa* kääntämisessä. Vaikka määriteosan käänös on summittainen, voi suomennoksen laskea kuuluvan samaan semanttiseen kenttään kuin alkuperäisen sanan, jos sanaa *teos* ajatellaan merkityksessä '(keskeneräinen) (puu)käsityö, teelmä', jossa se esiintyy suomen murteissa.⁶⁰⁸ Sen sijaan perusosien merkitykset eivät vastaa toisiaan lainkaan. Syynä lie nee se, ettei suomen kielessä ole osuvia vastineita *roto* sanalle tai nimen kääntäjä ei ole tuntenut niitä. Niinpä hän on päätenyt käyttämään saman merkityskentän laajempimerkityksistä sanaa ja korvannut *roto* sanan sen yläkäsitteellä *maa, maasto*. Vastaavankaltaiseen, selittävään ja yleistävään ratkaisuun on päädytty nimiparissa saI *Njurgoi/jáávráš* 'Mustalintujärvi[dem.]' > *Merilintu/järvi*. Voikin olettaa, että näiden nimien kääntäjä ei ole osannut hyvin joko suomea tai saamea.⁶⁰⁹

Semanttisen epätarkkuuden joukkoon voidaan lukea sellaiset käänöslainat, joista on pudotettu pois yksi tai useampia lainanantajakielen nimen nimielementtejä. Tällaiset elliptiset lainat ovat melko tavallisia varsinkin, jos saamenkielinen alkuperäinen nimi on pitkä. Tällöin katoaa useimmiten nimen keskimäinen nimielementti tai -elementtejä eli tapahtuu reduktio. Pedersenin aineistossa esiintyy sen lisäksi sekä määriteosa- että perusosaellipsiä. (Pedersen 1988: 90–91.) Omassa aineistossani tavallisin on reduktio, kuten nimissä saI *Aanti/ Kuátsaijáávráš* 'Antin Kotasijajärvi[dem.]' > *Antin/ Kotajärvi* ja *Ävžijuuvá/jáávráš* ~ *Ävžijuvvii/jáávráš* 'Rotkojoenjärvi[dem.]' > *Äytsi/järvi*. Lisäksi esiintyy

608. Suomen murteiden sana-arkiston kokoelmat, Kotimaisten kielten keskus.

609. Aiheesta enemmän ks. T. I. Itkonen (1920: 2). Monia vastaavia esimerkkejä on esimerkiksi Pedersenillä (1988: 64–69).

harvinaisena määriteosaellipsiä, kuten nimessä saI *Ánnáa Juonásjáávrás*¹ 'Annan Juomusjärvi[dem.]' > *Juomusjärvi*. Perusosaellipsiä ei esiinny aineistoni käännošpareissa.

Erityisesti perusosien kohdalla törmätään siihen, että saamen kielen monimuotoiselle maastosanastolle ei ole tarkkoja vastineita valtakielissä. Tällöin lainaajakielen merkityskentässä oleva reikä on paikattu käyttämällä käännošsenä semanttisesti epätarkkaa vastinetta, joka kuitenkin kuuluu samaan semanttiseen kenttään kuin lainanantajakielen sana ja siten edes jollain tavalla vastaa lainanantajakielen maastoappellatiivin merkitystä. (Rautio Helander 2008: 123.) Tilanteen tavallisuutta kuvastaa, että Pedersenin (1988: 70–72) omasta tutkimusaineistostaan laatimassa listassa vastaa yhtä norjan kielen maastoappellatiivia enimmillään jopa kuusi pohjoissaamen erimerkityksistä maastoappellatiivia.

Suomen kielessä käännošsissä on usein turvaututtu myös saamelaislähtöisiin suomen kielen murre sanoihin, joita alueen suomalaisasukkaat ovat käyttäneet. Näin on tehty esimerkiksi nimissä *Kaltiojärvi* < saI *Käldee/jáávrás*[dem.] ~ *Käldee/jávri*¹ 'Lähdejärvi' ja *Vuopajanperä/lampi* < saI *Vyeppeepott/jávrááh*[dem.] 'Lahdenpohjukkajärvet'. Nämä termit ovat alun perin mukaelmalainoja saamesta suomeen, mutta koska ne esiintyvät alueen ihmisten puheessa myös muissa konteksteissa, on ne laskettava paikalliseen suomen kieleen kuuluviksi.

Saamen ja skandinaavisten kielten semanttiseen vastaamattomuuteen on törmätty myös yksiosaisten appellatiiviin pohjautuvien nimien kääntämisessä. Tällöin ongelmana on, että pelkkä käännetty ilmaus ei sisällä riittävästi proprin tunnusmerkkejä toimiakseen ongelmitta paikannimenä. Tämä on ratkaistu tavallisesti epeksegeesin avulla. (Pedersen 1988: 92–93; Rautio Helander 2008: 124.) Kuten edellä on todettu, venäjän kielessä vastaava ongelma on tavallisesti ratkaistu lisäämällä saamesta käännetyn nimen perään venäjän kielen paikannimisuffiksi (Kert 2005: 40).

Muista käännošlainoista omaksi erikoistyyppikseen on erotettava sellaiset nimet, joiden määriteosa on erisnimi, esimerkiksi paikannimi tai ihmisen nimi. Tällaisia lainanimiä kutsutaan erisnimen sisältäviksi käännošlainoiksi ja muita lainanimiä tarvittaessa erotukseksi appellatiivisiksi käännošlainoiksi. Erisnimet säilyttävät lainattaessa alkuperäisen asunsa. Henkilönnimet korvataan kuitenkin tavallisesti lainaajakieleen vakiintuneella vastaavalla nimi-variantilla. Jos nimen määriteosana on appellatiivinen täsmäntävä sana, se yleensä kääntyy, mutta proprinen perusosa pysyy sellaisenaan.⁶¹⁰ (Pitkänen 2007: 17; Rautio Helander 2008: 125; Zilliacus 1980: 321; 1994: 100.) Esimerkiksi käännošparissa *Pieran Uulan/ Kotasijjärvi* < saI *Pierii Uulá/ Kuátsajávri* nimi *Pierii Uulá* on säilynyt sellaisenaan, vaikka nimi muuten on käännetty. Ainoastaan sijatunnukset on lisätty suomenkieliseen rinnakkaisnimeen lainattuun henkilönnimeen ja deminutiivin tunnusmerkit on jätetty pois.⁶¹¹

610. Katso tarkemmin edellisessä alaluvussa paikannimen sisältävien perusosamukaelmien kohdalta.

611. Nimestä on kaksi suomenkielistä varianttia. Toinen variantti on *Piera-Uulan Kotasijjärvi*.

On usein vaikea sanoa, kumpi on lainanantaja- ja kumpi lainaajakieli, etenkin jos käännös on semanttisesti täydellinen ja nimien merkitys on selkeä molemmissa kielessä. Tällöin on turvaututtava kirjallisiin lähteisiin tai niiden puutteessa on käännöslainan lainanantajakielen määrittelyssä käytettävä apuna kontekstin tarjoamia lisätietoja ja käännösten mahdollisia epätarkkuuksia.⁶¹² (Hansen 1990: 93; Pitkänen 2007: 16; Zilliacus 1980: 322.) Aina tämäkään ei auta, sillä erityisesti kahden saamen kielen välisistä käännöslainoista on usein täysin mahdotonta päätellä lainanantaja- ja lainaajakieltä, sillä ne voivat vastata toisiaan äännelaillisen tarkasti. Tällaisia käännöspareja ovat esimerkiksi *Čiermihkoddem/váarááš* – *Čearpmatgoddin/váráš* 'Kermikäntäppamisvaara[dem.]' ja *Tuárispel/njargâ* – *Doaresbeal/njarga* 'Syrjäpuolenniemi'.

Jos paikannimestä on kaksi eri saamen kielillä muodostettua varianttia, on toisinaan mahdollista päätellä, että kolmas, suomenkielinen variantti perustuu nimenomaan toiseen näistä nimistä. Esimerkiksi nimien merkitys kertoo, että suomenkielinen nimi *Syys/joki* on omaksuttu inarinsaamenkielisestä nimestä *Čovč/juuhâ* 'Syksynjoki' eikä pohjoissaamenkielisestä nimestä *Čoavččes/johka* 'Poikaseton-, Mahojärvi'. Äänteelliset piirteet puolestaan kertovat, että suomenkielisen nimen *Kapsanti/järvi* mallina on ollut nimi saI *Kaab(i)š Anttii/ jávri* 'Kaaperin[dem.] Antin[dem.] järvi' eikä saP *Gáb(e) Ántte/ jávri* 'Kaaperin Antin järvi'. Täsmäntävän sanan käännös sen sijaan paljastaa, että suomenkielinen nimi *Alempi/ Ellijärvi* on käännetty pohjoissaamen *Vuolit/ Ellejávri* 'Alempi Ellenjärvi' -nimestä eikä inarinsaamen *Määddib/ Elijávri* 'Eteläisempi Ellinjärvi' -nimestä. Suomenkielisen rinnakkaisnimen lainanantajakieli ei kuitenkaan suoraan kerro, onko jompikumpi saamenkielisistä varianteista vanhempi tai nuorempi, vaan kertoo ennen kaikkea siitä, minkä kielen taitaja nimen kääntäjä on ollut.⁶¹³

Erityisen vaikea on tunnistaa käännöslainoja sellaisesta aineistosta, jossa lainanantajakielen nimet eivät ole säilyneet tai niitä on säilynyt vain fragmentaarisesti. Ritva Liisa Pitkänen on omien tutkimustensa pohjalta pystynyt löytämään muutamia tunnusmerkkejä, jotka antavat aiheita epäillä, että jokin nimi on käännöslaina. Esimerkiksi jos jonkin nimityypin levikki on poikkeava eli se ei esiinny kielen ydinalueilla, vaan ainoastaan kielirajan lähellä, voi kyseessä olla interferenssi kadonneen lainanantajakielen nimistöstä. Toinen tunnusmerkki on jonkin kielessä muuten tavallisen nimityypin vähäisyys jollain seudulla: ne on voitu kääntää toiselle kielelle. Lainoja voivat olla myös sellaiset nimet, joiden jokin nimielementti on kielessä yksittäinen ja ilmauksena outo, mutta selitettävissä toisen kielen sanaston avulla. (Pitkänen 1985a: 474–475.) Gunnar Pellijeffin mukaan käännösnimistä todistaa myös esimerkiksi muutos ruotsinkielisten paikannimien aksentissa: siihen on vaikuttanut suomen- tai saamenkielisen alkuperäisen nimen malli (Pellijeff 1980: 24).

612. Katso lisää esim. Frette (1983: 43) ja Rydving (2002a: 71).

613. Vertaa Rydvingin (2002a: 72) huomioihin kolmannen kielen välittäjänä toimimisesta.

Riippumattomat parit

Riippumattomassa eli vapaassa parissa on kaksi erikielistä rinnakkaisnimeä, joita ei ole lainattu toisesta kielestä, vaan ne on annettu samalle paikalle toisen kielen nimisysteemistä riippumatta. Tällaisilla nimillä ei ole foneettisia tai semanttisia yhteyksiä. Nimien erilaisuus koskee ennen kaikkea määriteosan sisältöä, koska nimi-ideat ovat erillisiä. Riippumattomien parien perusosat voivat kuitenkin olla merkitykseltään samankaltaisia, koska ne nimeävät samaa paikkaa, jolla on tietyt ominaisuudet. (Rautio Helander 2008: 110.) Riippumattomia nimipareja ovat esimerkiksi saI *Áábrâm/luohtâ* 'Aabrahaminlahti' – saP *Soavvilčcoalmmē/luokta* 'Harjussalmenlahti' sekä saE *Durrien/johke* 'Kurunjoki' – ru *Lill/muggen* 'Pikkukannu'.

6.1.3. Eri lainaustapojen yleisyys ja lainaustavan valintaan vaikuttavat tekijät

Edellä esiteltyjen erilaisten nimiparien keskinäinen yleisyys vaihtelee aineistosta toiseen suuresti eikä yleistäviä, kaikkia kieliä ja alueita koskevia malleja ole mahdollista muodostaa. Vaihteluun näyttäisi olevan useita mahdollisia syitä. Perustavanlaatuisesti vaikuttaa lainanantajakielen nimistön laatu. Käännettäviksi kelpaavat vain sellaiset nimet, joissa esiintyvillä sanoilla on selvä merkitys eli nimet ovat siis merkitykseltään täysin läpinäkyviä sekä rakenteeltaan lainaajakieleen sopivia. Sen sijaan mukaelmia voidaan helposti muodostaa merkitykseltään epäselvistä tai hämäristä nimistä, mutta yhtäläillä semantiikaltaan täysin selvistä nimistä. (Pedersen 1988: 107; Pitkänen 2007: 13–16, 18.)

Toinen tärkeä tekijä on nimenkäyttäjyhteisöjen laatu. Ensinnäkin jotta nimiä voidaan kääntää, pitää olla sellaisia ihmisiä, jotka osaavat sekä lainanantaja- että lainaajakieltä niin hyvin, että osaavat kääntää nimet. Toiseksi monet nimenkäyttäjyhteisöjen sosiolingvistisiin tekijöihin ja kielikontakteihin liittyvät tekijät vaikuttavat siihen, minkälaisessa muodossa lainanantajakielin nimi halutaan siirtää lainaajakieleen vai halutaanko luoda täysin oma nimistö. Esimerkiksi suuri määrä riippumattomia pareja voi kuvastaa sitä, ettei haluta hyväksyä tai tunnustaa toisen kansan yhteyttä nimettyyn alueeseen. (Pedersen 1988: 107; Pitkänen 2007: 16, 18.) Nimien lainaamistapaan vaikuttaa paljon myös kohtaavien kielten rakenteen ja sanaston samanlaisuus tai erilaisuus.

Varhaisemmassa tutkimuksessa (esim. Pellijeff 1967: 87–88) oletettiin, että lainatavat ovat eri-ikäisiä ja niiden jakautuminen kuvastaisi siis lainausajankohtaa. Mukaelmalainat oletettiin vanhemmiksi, koska niiden muodostaminen ei edellytä lainanantajakielen osaamista. Käännösnimet olisivat puolestaan olleet uudempia, koska niiden muodostaminen vaatii lainanantajakielen osaamista. Sittemmin on huomattu, ettei tilanne ole näin yksinkertainen (esim. Pedersen 1988: 106). Koska merkitykseltään hämärit nimet ovat usein nimistön vanhinta kerrostumaa, syntyy helposti vaikutelma, että mukaelmalainatkin olisivat vanhempia kuin käänöslainat, joiden vastineet ovat tavallisesti uudempia, merkitykseltään läpinäkyviä nimiä. (Pitkänen 2007: 18; Zilliacus 2001: 73.)

On myös virheellistä olettaa, että kielitaidon taso yksistään selittäisi nimistön lainaamistapaa. Vaikka mukaelmalainat ovat tavallaan mekaanisia imitaatioita, ei vain yhtä kieltä osaava yhteisö osaisi lainata nimiä, koska he eivät edes tietäisi, mitkä kielen osat ovat nimiä. Kaikenlainen lainaaminen edellyttää aina jonkinasteista lainanantajakielen osaamista ja ryhmien välistä paikkoihin liittyvää vuorovaikutusta. Vähintään pitää tunnistaa, mitkä lainanantajakielen sanoista ovat paikannimiä. Vain yhden kielen varassa itsenäisesti toimiva yhteisö loisi alueelle omat paikannimensä. (Pitkänen 2007: 18; Zilliacus 2001: 73.)

Zilliacuksen (2001: 73) mukaan käännosten ja mukaelmien valintaan johtanut tilanne on voinut olla yhtä hyvin päinvastainen. Uudelle alueelle asettuneet asukkaat ovat saaneet tietonsa alueen paikannimistä ja nimetyistä paikoista vain tulkkien ja paikallisen väestön avulla. Tällä tavalla he ovat kuitenkin nopeasti voineet oppia kääntämään tavallisimmat maastoappellatiivit ja määritteet ilman että osaisivat kieltä muutoin juuri lainkaan. Kun aikaa on kulunut ja uusista asukkaista on tullut ainakin jossain määrin kaksikielisiä, he ovat mahdollisesti alkaneet arvostaa enemmän alkuperäisnimiä ja olleet valmiita lainaamaan niitä lähes sellaisinaan eli mukaelmina. Tällaisesta kehityksestä on havaintoja nykyaikaisessa lainanimistön kehityksessä.

Hyviä esimerkkejä mukaelmalainojen nuoruudesta ja niiden suhteesta todelliseen kielitaitoon on Länsi-Ruijan rannikolta, jossa monet yhteisöt ovat kokeneet hiljattain kielenvaihdon suomesta ja saamesta norjaan. Esimerkiksi Skibotnissa on Söderholmin mukaan suuri määrä suomesta norjaan lainattuja kokomukaelmia siitä huolimatta, että useimmat hänen norjankielisistä informanteistaan ovat kaksikielisiä. He edustavat ensimmäistä norjanpuhujien sukupolvea ja käyttävät suomalaisia tai saamelaisia nimiä norjaa puhuessaan sellaisenaan, kuten ovat ne lapsena oppineet. (Söderholm 1986: 10.)

Pedersenin (1988: 104) arvion mukaan Kvenangbotnin kokomukaelmalainoista noin seitsemänkymmentä ja Skibotnissa noin 55 prosenttia on sellaisia, että suomea ja norjaa osaavat kaksikieliset asukkaat ovat ymmärtäneet niiden merkityksen. Sen sijaan määriteosamukaelmista 52 ja 44 prosenttia sisältää sellaisen osan, joka on merkitykseltään tuntematon. Vain 29 ja 22 prosenttia määriteosamukaelmista on merkitykseltään kaksikielisillekin täysin selviä. Perusosista osa on korvattu omakielisellä maastoappellatiivilla, osa mukailtu. Mukailun syynä ei ole kuitenkaan yleensä ollut semantiikan hämäryys, vaan se ettei lainaajakielessä ole vastaavaa termiä. Tämän takia sen sijaan on lainattu uusi sana tai mukailtu yksittäisen nimen perusosa. (Pedersen 1988: 105.)

Toisaalta esimerkiksi Suomen kieliraja-alueen lainanimistön analyysit antavat Ritva Liisa Pitkäsen (2007: 15–16) mukaan sellaisen kuvan, että mukaelmalainat ovat todella tavallisesti osa vanhaa lainanimistöä, kun taas käännoislainat ovat tavallisimpia alueilla, joissa nimiä on lainattu intensiivisesti viime vuosisadalla. Tämä voi tulla esille esimerkiksi siten, että jonkun alueen vanhat vakiintuneet viralliset kylännimet ovat mukaelmia, mutta epäviralliset kylän osien ja kulmakuntien, peltojen, saarten, rantamaiden ja muiden pienialaisten paikkojen nimet eli mikrotoponyymit ovat käännoisnimiä. Käännosten

edellytyksenä on tietenkin, että nimissä on käytetty yksinkertaista perussanas-toa. Tuula Eskelandin (1994: 94) tutkimuksessa mikrotoponyymit ovat taas tyy-pillisesti määriteosamukaelmia tai epeksegeettisiä lainoja. Eroa näiden aineisto-
jen välillä selittänee se, että Suomen kontekstissa kaksi kieliryhmää kohtaavat,
kun taas Suomalaismetsissä on tapahtunut kielenvaihto yhden ryhmän sisällä.⁶¹⁴

On monta mahdollista selitystä Pitkäsen havainnoille, joiden mukaan osa nimistä on lähellä nykyaikaa käännetty, mutta osa vanhoista, sanastoltaan yhtä selvistä nimistä on aikaisemmin mukailtu. Keskeisimpiä selityksiä löytyy asu-
tuksen kehityksestä: suomalaisasutus voimistui aikaisemmin ruotsinkielisillä alueilla ja sen päälle 1800-luvulla alkoi monien alueiden tietoinen suomalaista-
minen. Yksi syy voi olla myös, että mukaelmat vaikuttavat liian murteellisilta ja epävirallisilta eivätkä tunnu sopivan virallisen nimeämistavan rinnalle, koska eivät edusta samaa nimeämismallia. (Pitkänen 2007: 16; Zilliacus 1980: 345.)

Edellä kuvailluista esimerkeistä käy hyvin ilmi, että monesti erilaisten lainatapojen valinnan syytä on etsittävä ensisijaisesti kohtaavien kielten sosio-
lingvivistisestä tilanteesta. Kielitaito ja lainaamisen ajankohta vaikuttavat olevan lähes toissijaisia tekijöitä. Taustalla voivat vaikuttaa sellaiset tekijät, kuten kieli-
yhteisön koostumus ja eri kielten keskinäinen status sekä nimien käyttötilanne. Kielten keskinäinen asema määrittelee sen, kumpaa kieltä ja kumman kielen nimiä käytetään, kun ryhmät kommunikoiivat keskenään. Jos kieliryhmät ovat suunnilleen samankokoisia ja -statuksisia, nimien käyttö riippuu paljolti yksit-
täisestä puhetilanteesta. Jos toinen kielistä on dominoivassa asemassa, dominoi myös sen nimistö puhetilanteissa. Tällaisessa tilanteessa toisen kielen nimistö alkaa pikku hiljaa rapautua, jos kahden nimistön muistamiseen ei ole muutoin tarvetta. (Pitkänen 2007: 19.)

Tällainen tilanne on tyypillinen etenkin monilla saamelaisalueilla, joilla saamenkieliset paikannimet ovat olleet pitkään ainoastaan epävirallisessa käytössä ja joilla kielen aseman on muutoinkin hyvin heikko. Kun nimiä ei ole ollut taltioituna edes kartoille, on monien paikannimien käyttö vähentynyt ja lopulta ne ovat unohtuneet eli kadonneet kokonaan. Jäljelle on jäänyt usein ainoastaan saamen kielistä lainatut tai alkuperäiset nimet korvanneet valtakieliset nimi-variantit. Tutkimistani alueista tämänkaltainen tilanne on Ruvhten sijtessä, kuten monilla muillakin eteläsaamelaisalueilla. (Magga 1994: 8; Pareli – Severin-
sen 1979: 35.) Toinen hyvä esimerkki on Inarin kunta, jonka eteläosassa saamenkieliset nimet ovat pääosin kadonneet tai korvautuneet saamelaislähtöisillä mukaelma- ja käänöslainoilla. Sen sijaan kunnan pohjoisosissa käytännössä kaikilla paikoilla on saamenkielinen nimi. Tilanne korreloi suoraan kunnan kielitilanteen kanssa: eteläreunalla myös enemmistö saamelaisista on alkanut käyttää suomea 1800–1900-lukujen mittaan, mutta pohjoisreunalla saamen kielet ovat edelleen käytössä.

614. Tätä voi verrata esimerkiksi Pedersenin havaintoihin edellä ja T. I Itkosen havaintoihin, joista kirjoitan jäljempänä tässä alaluvussa.

Ritva Liisa Pitkänen on tutkinut Pyhtään alueen suomalaisen ja ruotsalaisen paikannimistön käyttöä sosiolingvistikseen näkökulmasta. Hänen tutkimuksensa mukaan suomesta ruotsiin otettujen mukaelmalainojen määrä kasvoi Pyhtäällä samassa tahdissa, kun suomen kielen käyttö yleistyi alueella. Asukkaiden mukaan syynä tähän on kielirajan ylittävän kommunikaation helpottaminen. Saman selityksen mukaelmalainojen käytölle antaa myös Janne Saarikivi. Niiden etu kaksikielisessä yhteisössä on, että molemmat nimet ovat foneettisesti lähellä toisiaan ja siten helposti tunnistettavissa yhden ja saman paikan rinnakkaisnimiksi. Nimien lainaaminen on helppoa, koska niillä on vain yksi referentti eikä niillä tarvitse olla selvää merkitystä. Nimien erillisasema kielen sanaston osana edistää lainautumista myös siksi, koska niihin ei kohdistu yhtä helposti purismia kuin appellatiiveihin. Mukaelmalainojen huono puoli on toisaalta juuri se, että niillä ei ole selkeää merkitystä. Ongelmia tuottaa etenkin se, ettei perusosa kerro nimetyin paikan laatua, vaikka toki yksilöi sen. Perusosan puute on usein eliminoitu liittämällä nimeen epeksegeettinen perusosa. (Pitkänen 2007: 14; Saarikivi 2000: 409–410.)

Samalla nimellä voi olla myös eri tavoilla lainattuja rinnakkaisnimiä, jotka ovat syntyajankohdaltaan eri-ikäisiä. Niitä käytetään kuitenkin samanaikaisesti, mutta erilaisissa kommunikaatiotilanteissa. Eri variantteja käytetään esimerkiksi sen mukaan, mitä kieliä puhukumppanin tiedetään osaavan tai miten tuttua nimistö on hänelle. Joskus kuulijan ymmärryskyky vaatii esimerkiksi lisäämään selventävän epeksegeettisen perusosan, yleensä maastoappellatiivin, varsinkin, jos nimi on kokomukaelma. (Pitkänen 2007: 18–19.)

Pyhtään mukaelmalainanimistä vain noin neljä prosenttia on epeksegeettisiä, vaikka mukaelmat ovat hyvin tavallisia. Yksi syy alhaiseen esiintyvyyteen voi olla aineiston keruutavassa: siihen ei liity epeksegeettisen muodon käyttötarvetta eli ei ole tarpeen varmistaa, että kuulija tietää, minkälaisesta paikasta on kyse, kun nimestäjä kysyy sen kuitenkin erikseen. (Pitkänen 2007: 15.) Tätä selitysmahdollisuutta tukevat Tuula Eskelandin havainnot Suomalaismetsien aineiston suomesta norjaan lainatuista nimistä, joista noin puolet on määriteosamukaelmia, puolet kokomukaelmia ja näistä suuri osa epeksegeettisiä (Eskeland 1994: 94, 103). Pedersenin (1988: 93) ja Pitkäsen (2007: 19) mukaan epeksegeettisiä nimiä muodostaneet yhteisöt ovat olleet yksikielisiä tai osanneet huonosti lainanantajakieltä, mikä sopii Eskelandin aineistoon.

Sosiolingvistikseen tekijöiden lisäksi myös nimen rakenne näyttää vaikuttavan merkittävästi lainatavan valintaan. Esimerkiksi Suomen kieliraja-alueen ruotsalais-suomalaisista nimipareista liki pitäen kaikki yksiosaiset nimet ovat mukaelmalainoja. Kaksiosaiset nimet ovat mukaelmia tai sellaisia nimiä, jotka on muodostettu aikaisemmin lainattujen paikannimien avulla kääntäen. (Pitkänen 2007: 13–14; Zilliacus 1980: 339.) Myös Pedersenin (1988: 88) Länsi-Ruijan aineiston suomen- ja saamenkieliset yksiosaiset nimet olivat kaksiosaisiin verrattuna selvästi tavallisemmin mukaelmia kuin käännöksiä. Norjan kieleen lainatut yksiosaiset nimet olivat aina äänteellisiä mukaelmia.

Yksi vaikuttava tekijä on myös eri kielikuntiin kuuluvien kielten kielioppien yhteensopimattomuus. Vaikuttaa siltä, että mitä erilaisempia kahden kielen syntaktinen ja semanttinen rakenne ovat, sitä hankalampaa on yhdistää kahden kielen elementtejä samaan paikannimeen, koska lainattavien sanojen pitää sopia lainaajakielen muodollisiin sääntöihin. Vaikka joitakin uusia äännteitä ja äänneyhdistelmiä omaksutaan kieleen kohtuullisen helposti, on vieraan morfologian omaksuminen harvinaisempaa ja vaikeampaa. Esimerkiksi ruotsin kielessä toisen tavun äänne ei voi tietyissä murteissa säilyä, jos ensitavu on pitkä ja toisaalta deminutiivisuffiksia ei voi liittää skandinaaviisiin kieliin eikä suomeen samalla tavalla kuin saamen kielissä. (Bergsland 1977: 6; Pellijeff 1980: 22; Rautio Helander 2008: 124; Söderholm 1986: 11–12.)

Sen sijaan sukukielten kieliopit ja sanasto saattavat sopia erinomaisesti yhteen, mikä mahdollistaa lainanantajakielen rakenteen huomioimisen aivan toisella tavalla. Esimerkiksi saamen kielet ja suomi ovat rakenteeltaan hyvin samankaltaisia ja niiden sanastossa on paljon sanoja, jotka palautuvat yhteiseen kanta-kieleen, mutta myös pitkäaikaisten kielikontaktien seurauksena saatuja lainoja puolin ja toisin. Mitä pohjoisempana ollaan, sitä suuremman määrän sanastoa paikallinen suomen kieli ja saamen kielet jakavat. Mukailten lainattua sanastoa on omaksuttu jopa siinä määrin, että mukaelma- ja käännöslaina voivat olla alueella täysin identtisiä. Pitkäaikainen kielikontakti näyttääkin synnyttäneen suomen ja sen kanssa kontaktissa olleiden saamen kielten välille pysyvän nimien lainaamis- ja kääntämismallin.⁶¹⁵ (Söderholm 1986: 9–12; Rautio Helander 2008: 119.)

T. I. Itkonen (1920: 1–3) valottaa mielenkiintoisesti Suomen saamelaisalueiden kontekstissa erilaisten lainaamistapojen taustaa ja erilaisten osatekijöiden vaikutusta niiden valintaan. Hänen mukaansa paikannimien lainaamista saattoi 1900-luvun alussa seurata käytännössä sellaisilla alueilla, joissa suomalainen ja saamelainen asutus kohtasivat toisensa. Tällä kieli- ja kulttuurirajalla lainaaminen oli toisaalta säännöllistä, toisaalta säännötöntä. Useimmiten paikannimet käännettiin suomeksi, jos vain nimielementtien merkitys tunnettiin. Tämä koski erityisesti sellaisia nimiä, jotka oli annettu syrjäisille, vähäntunnetuille tai merkityksettömille seuduille, siis mikrotoponyymejä, kuten suomalais-ruotsalaisen raja-alueen nimistössä, jossa samalla tavalla kaksi eri kieliryhmää kohtaa. Itkonen mainitsee, että osa näistä käännöksistä oli epätarkkoja: tarkan vastineen sijaan käytettiin sukulaiskäsitettä, kuten nimiparissa *Čuđde/juuhá* 'Vainolaisjoki' >> *Sota/joki*. (T. I. Itkonen 1920: 1–2.)

Melko usein nimi omaksuttiin mukaelmalainana. Tähän tapaan turvauduttiin, kun suomalainen nimenmuokkaaja ei osannut tarpeeksi saamea tai saamelainen, joka nimesi paikkoja suomalaiselle, ei osannut tarpeeksi suomea. Tällaiset nimet jäivät Itkosen mukaan helposti käyttöön ja jotkin mukaelmanimet muuttuivat malleiksi uusille mukaelmanimille. Tällä tavalla analogisesti on molemmat toisiaan muistuttavat järvennimet saI *Vuodâsjävri* 'Hietikkojärvi'

615. Senkevits-Gudkova kuvaa, kuinka suomea puhuneet akkalansaamelaiset käänsivät aivan samalla tavalla monet paikannimensä suomeen, kuten esimerkiksi *Köskk/vuei'vv* 'Keskipää' > Keski/vuori. (Сенкевич-Гудкова 1963: 27–28).

ja *Vuáidášjávri* (merkitykseltään hämärä) nimetty uudelleen suomen kielellä *Vuontisjärviksi*. Erityisen usein mukailtiin Itkosen mukaan sellaisia nimiä, joiden merkitys saamen kielessä on epäselvä. Mukaelmanimien käyttöä ja käytössä pysymistä lisäsi erityisesti se, jos uusi nimi muistutti jotain suomen kielen sanaa. Monesti nimiä lyhennettiin lainattaessa mielivaltaisesti, jotta saatiin sovitettua saamen kielen nimet suomen kielen malleihin sopiviksi.⁶¹⁶ (T. I. Itkonen 1920: 2–3.)

Thor Fretten mukaan niillä alueilla Norjassa, joissa saamen kieli ei ole ollut pääasiallinen puhuttu kieli, on suurimmalla osalla paikoista sekä saamen-että norjankielinen nimi. Saamelaisalueen norjankieliset nimet on useammin mukailtu tai käännetty. Harvinaista sen sijaan on, että jokin paikka on nimetty uudestaan omalla aikaisemmasta nimestä riippumattomalla nimellä. Tavallisimmin nimet ovat täysinä käännöksiä saamesta norjaan tai osamukaelmia, joissa määriteosa on mukailtu ja perusosa käännetty. Osamukaelmat näyttäisivät jääneen helpommin käyttöön norjan kielessä kuin täydelliset käännöslainat.⁶¹⁷ Käytössä pysymistä on tukenut se, jos paikassa on ollut virallisia toimintoja, kuten posti tai puhelinkeskus. Monet mukailtuista nimistä ja nimenosista on muokattu norjan sanojen suuntaan ja näin on syntynyt kansanetymologisen prosessin pohjalta norjalaisilta vaikuttavia nimiä. Norjasta saameen lainattaessa mukaelmalainat ovat erittäin harvinaisia. (Frette 1983: 43–44; 1984: 70–71; Helander 1994: 47.)

Aud-Kirsti Pedersenin tutkimuksessa saamesta norjaan lainatuista nimistä oli alueesta riippuen 21–30 prosenttia käännöslainoja, 30–47 prosenttia kokomukaelmia ja 31–39 prosenttia osamukaelmia. Suomesta norjaan lainatuista nimistä käännöslainoja oli 44–47 prosenttia, kokomukaelmia 23–28 prosenttia ja osamukaelmia 17–41 prosenttia. (Pedersen 1988: 59.) G. Alleen tutkimuksessa Pohjois-Ruijan rannikon lainapaikannimistä noin 58 prosenttia nimistä oli jonkinlaisia käännöslainoja. Tähän lukuun on laskettu mukaan osamukaelmat. (Allee 1977: 15.)

Ruotsin Norlannissa äänteellinen mukailu on tavallisin lainaustapa sekä suomesta että saamesta ruotsiin päin käännettäessä. Käännöksiä on marginaalisen pieni joukko. Sen sijaan suomen ja saamen kielen välisissä lainoissa käännöslainat ovat hyvin tavallisia. (Pellijeff 1980: 23.)

Kuolan niemimaalla saamelaisen nimistön lainaamistapa vaihtelee alueittain sen mukaan, minkälaiset suhteet venäläisillä ja saamelaisilla oli. Jos suhteet olivat läheiset ja oltiin paljon tekemisissä ja osattiin toisten kieltä, nimet käännettiin tai mukailtiin äänteellisesti. Suurin osa nimistä on mukaelmia, joissa saamenkielinen nimi on muokattu äänteellisesti ja sananmuodostuksellisesti venäjän kielen sääntöjen mukaiseksi. Osassa nimistä määriteosa on mukailtu, mutta perusosa käännetty. Kokonaan käännetty nimet ovat hyvin harvinaisia ja ne ovat tavallisesti suurten vesistöjen tai niiden osien nimiä. Jos suhteet olivat etäiset tai sellaisia ei ollut, venäläiset nimesivät paikkoja omalla tavallaan ja kielellään autonomisesti. (Kert 2005: 40; Сенкевич-Гудкова 1966: 202.)

616. Saman huomion on esittänyt Ante Aikio (2007b: 173). Hänen mukaansa osa lyhentymisestä on kuitenkin säännönmukaista.

617. Nils-Øivind Helander (1994: 47) on tehnyt vastaavia havaintoja Tenon kunnan saamen- ja norjankielisistä nimistä. Tämä lainaamistapa on samanlainen kuin suomen ja saamen kielten välille esitetyssä lainaamis- ja kääntämismallissa. Kyseessä voikin olla tämän lainaamistavan heijastuma.

6.2. Saamenkielisten paikannimien käyttö ja status eri maissa

Saamenkieliset paikannimet olivat tutkittavana aikana viranomaisten näkökulmasta toissijaisessa asemassa, jos samalla paikalla oli myös valtakielinen nimi. Kuvaava on professori K. B. Wiklundin (1913: 11) aikalaismuoto, jonka mukaan saamelaisia paikannimiä on melko runsaasti aina Härjedalenia myöden varsinkin Ruotsin puolella, mutta ”-- av naturliga[!] skäl kan man ej vänta att träffa så särledes många av dem på kartorna.” Wiklundin tarkoittama luonnollinen syy oli, että näillä alueilla on myös norjalaisia tai ruotsalaisia nimiä ja hänen mukaansa oli selvää, että seudun väestö, olkoon ruotsalaista, norjalaista tai saamelaista, antoi kartografeille ruotsin- tai norjankielisen, ei saamenkielistä nimeä.

Taustalla oli yleinen käytäntö, jonka mukaan Ruotsin puolen kartoissa, myös aivan pohjoisimmassa Ruotsissa, oli vain kirjakielen muotoon muutettu ruotsinkielinen nimi, jos sellainen löytyi. Norjassa saamenkielinen nimi saattoi olla suluissa norjalaisen nimen alla. (Wiklund 1913: 11.) Tämän käytännön takana ollut puristinen ja nationalistinen aatemaailma heijastui myös nimes-tämisessä. Monista 1900-luvun alun keruuraporteista käy ilmi, että esimerkiksi Ruotsin eteläsaamelaisseuduilla informanteiksi kelpasivat vain ”puhtaasti” ruotsalaiset asukkaat eikä saamenkielisiä tai kahden kielen aineksia yhdistele- viä nimiä hyväksytty mukaan kokoelmiin. Myös nimien tulkinta perustui aina skandinaavisiin lähtökohtiin. (Ainiala 2001: 130.)⁶¹⁸ Saamenkielisiä paikannimiä kerättiin lähinnä kielentutkimuksen tarpeisiin eikä niillä nähty olevan muuta arvoa (Magga 1994: 7).

Yhdestäkään tutkimastani alueesta ei tutkimusajankohtana ollut julkaistu sellaista virallista karttaa, jossa olisi käytetty systemaattisesti saamenkielisiä paikannimiä. Ei myöskään ole tiedossa, että saamelaiset itse olisivat laatineet karttoja omista alueistaan (Rautio Helander 2008: 102). Toisaalta vielä 1800-luvun lopussa koko Jämtlannin ja Härjedalenin alueilta ei ollut olemassa minkäänlaisia kunnollisia karttoja (Wiklund 1913: 12). Ainoastaan viranomai- silla oli omassa käytössään maanjakotoimitusten yhteydessä tehdyt karttaluon- nokset.⁶¹⁹ Niissä käytettiin aina vain ruotsinkielisiä nimiä, joista niistäkin osa lienee epäaitoja. 1900-luvun ensivuosisikymmeninä julkaistiin suurimittakaavai- nen topografinen kartta, jossa ei myöskään ollut saamenkielisiä paikannimiä. Itse asiassa eteläsaamenkielisiä paikannimiä alkoi ilmestyä Ruotsin maastokar- toille systemaattisesti vasta 1980-luvun mitta. Karttoitustilanne oli huono tai olematon muillakin tutkimusalueilla pitkälle 1900-luvulle asti.

Kun kunnollisten maastokarttojen laatiminen alkoi Suomen Lapissa 1900-luvun alussa, maanmittausinsinöörit kirjasivat ylös ensisijaisesti suomen- kielisen paikannimen, jos sellainen oli olemassa. Jos sellaista ei ollut, kirjat- tiin saamenkielisen nimen suomalaistettu muoto, tavallisesti määräiteosa- tai

618. Tarkemmin saamelaisen nimistön virallista asemaa varsinkin kartoissa, mutta myös yleisemmin yhteiskunnassa, on käsitelty Ruotsin osalta esimerkiksi Mattisson (1993), Norjan osalta Rautio Helander (2004; 2008), Suomen osalta S. Aikio (1994), T. Itkonen (1972) ja Nickul (1934; 1962; 1963).

619. Näitä karttoja on nähtävissä internetissä osoitteessa <historiskakartor.lantmateriet.se>.

kokomukaelma (V.-P. Lehtola 2012: 67, 176.)⁶²⁰ Ongelma oli myös, ettei kartoittajilla ollut käsitystä siitä, että on useita eri saamen kieliä. Olikin tavallista aina 1970-luvulle asti, että esimerkiksi inarinsaamenkielisen alueen kartoissa oli paljon epäaitoja pohjoissaamenkielisiä nimiä. Nimiä ilmeisesti käännettiin tai muokattiin pohjoissaamenkieliseksi. (Il. Mattus 2004: 163.)

Tilanne parani tutkittavana aikana erittäin heikosta erinomaiseksi Suõ'nn'jelsjiddissä, kun Karl Nickul kartoitti alueen. Hän laati alueesta tarkan kartan ja ajankohdalle poikkeuksellisesti liitti siihen saamenkielisten nimien kokoelman (Nickul 1934). Teko osoittaa todellista näkemyksellistä tahtoa, sillä Nickul ei osannut koltansaamea, vaan kirjasi nimet korvakuulolta koltta-saamelaisten apulaistensa avustamana. Julkaisua varten niiden kirjoitusasun tarkasti vielä T. I. Itkonen. Veli-Pekka Lehtolan (2012: 323) mukaan kyseessä oli huomattava kulttuuripoliittinen kannanotto oman aikansa asenneilmastossa.

Paikallisten asukkaiden näkökulmasta tarkasteltuna tilanne ei ole kuitenkaan ollut joka paikassa yhtä yksioikoinen kuin virallisten lähteiden perusteella kuvittelisi. Esimerkiksi Suomen saamelaisalueella paikannimien käyttö on tyypillisesti jakautunut kahtia siten, että luonnonympäristöstä on käytetty ensisijaisesti saamenkielisiä nimiä, mutta ihmisten luomasta ympäristöstä suomenkielisiä. Joillakin keskeisillä paikoilla on ollut myös ruotsinkielinen nimi. Kyseessä on Samuli Aikion arvion mukaan melko varmasti vanha ideologinen perinne: viralliseen toimintaan liittyvät asiat on sidottu pääkieleen tai -kieliin. Tällä perusteella ihmisten ja talojen viralliset nimet sekä virastojen ja kyläkeskusten nimet ovat olleet enimmäkseen enemmistökielisiä tai niiden saamenkielinen nimi on ollut ainoastaan epävirallisessa käytössä. Sen sijaan luonnonpaikkojen ja pihapiirien nimet ovat olleet ensisijaisesti saamenkielisiä. Tarvittaessa niillekin on voitu luoda enemmistökielinen nimi. Epävirallisessa käytössä on ollut myös paljon enemmistökieltä ja saamen kieltä sekoittavia hybridinimiä. (S. Aikio 1994: 35; 1999: 148.)

Veli-Pekka Lehtolan (2012: 176) mukaan sama hierarkia näkyy myös 1900-luvun alun kartoissa, joissa kylillä, keskeisillä suurilla tunturialueilla ja joilla on suomenkielinen tai vähintään suomalaistettu nimi, tavallisesti määriteosamukaelma. Sen sijaan pienemmät luonnonpaikat, kuten yksittäiset vaarat ovat saaneet pitää saamenkielisen nimensä tai ovat ainakin sellaisten kokomukaelmia. Sama kahtiajako kansanomaisiin, suullisessa käytössä eläviin ja virallisiin paikannimiin on tyypillinen myös Ruotsissa ja Norjassa. Pohjois-Ruotsissa virallisten nimien määrä on kuitenkin poikkeuksellisen suuri, koska niitä on synnytetty erityisen paljon uudisasutuksen takia. (Rautio Helander 2004: 77; G. Holm 1980: 47–48.)

Nesheimin (1968: 133–134) mukaan Norjassa valtakieliset nimet ovat syntyneet joko paikallisten ei-saamelaiden asukkaiden muodostamina tai viranomaisten, varsinkin kartoittajien, toiminnan ohessa. Oma tutkimusaineistoni tukee kuitenkin ajatusta, että ainakin joillakin alueilla saamelaisilla itsellään

620. Suomen Pohjois-Lapin kartoittamisesta katso tarkemmin esim. V.-P. Lehtola (2012: 61–68).

on ollut suuri rooli valtakielisten paikannimien synnyssä. Tähän viittaavat myös esimerkiksi Pedersenin (1988: 104–105) ja Söderholmin (1986: 10) havainnot. Viranomaisten luomien nimien osalta tilanne ei ole yhtä selkeä, sillä esimerkiksi Helanderin (1994: 47) havaintojen mukaan norjalaistamisvaiheessa kokonaan käännetyt paikannimet ovat jääneet huonosti käyttöön hänen tutkimassaan Tenon kunnassa. Tämä ei tarkoita, etteikö voimakkaalla norjalaistamisella olisi ollut negatiivisia vaikutuksia saamenkielisten paikannimien käyttöön ja säilymiseen, vaan että nimenkäyttäjien on ollut joko omasta tahdostaan tai pakon edessä valittava, mitä nimiä he käyttävät.

Kuolan niemimaalla venäläinen rinnakkaisnimi on luotu lähinnä talvikylille ja muille suuremmille asumusryppäille eli keskushallintoa kiinnostaville paikoille. Kesäpaikkojen nimiä lainattiin harvoin. Myös suurimmilla joilla ja järvillä eli tärkeillä kulkureiteillä on venäjänkielinen rinnakkaisnimi. Joillain suurilla vesistöillä on kolme vaihtoehtoista nimeä: saamen-, venäjän- ja karjalankielinen. (Kert 2005: 39; Сенкевич-Гудкова 1966: 202.) Saamelaisia nimiä on lainattu venäläisten alueelle saapumisen alusta alkaen epävirallisesti, kuten muuallakin saamenmaassa. Tällaisia epävirallisesti lainattuja nimiä esiintyy jo 1600–1800-lukujen kirjallisissa dokumenteissa. Virallisemmaksi, joskaan ei sen systemaattisemmaksi, nimien lainaaminen muuttui, kun alettiin valmistaa maastokarttoja. (Kert 1990: 497–498.)

Joka seudulla on ollut tyypillistä, että saamenkielisten nimien käyttö on liittynyt lähes aina saamen kielen käyttöön. Saamenkielisten paikannimien käyttö on ollut siis suoraan sidoksissa siihen, kuinka paljon tai vähän saamen kieltä on käytetty. Sen sijaan valtakieliä puhuttaessa, on käytetty suurella todennäköisyydellä aina valtakielistä nimivarianttia, jos sellainen on ollut olemassa. Valtakielisten nimivariantin puuttuessa, on sellainen voitu tilapäisesti luoda kääntämällä saamenkielinen nimi sanasta sanaan. Valtakielten puhujat eivät ole käyttäneet saamenkielisiä nimiä ennen kaikkea siksi, etteivät he ole osanneet saamea eivätkä tunteneet saamenkielisiä nimiä. Heille saamen kieli on voinut olla hyvin vaikeasti ymmärrettävää ja hahmotettavaa. Valtakielisten nimien käyttö on siis helpottanut ryhmien välistä kommunikaatiota. (Allee 1977: 13; Bergsland 1992: 7; Сенкевич-Гудкова 1963: 27; Rautio Helander 2004: 76–77; Sköld 1980: 266; Wiklund 1913: 11.)

Sköldin (1980: 266) mukaan Ruotsin saamelaisalueella saamenkielisen nimistön käyttöä on rajoittanut myös se, etteivät saamelaiset olleet aina halukkaita paljastamaan, että ovat saamelaisia. Syynä oli kireä vähemmistö-enemmistö-tilanne. Tämä ilmiö on tärkeä pitää mielessä, kun tutkitaan Ruotsin saamelaisalueiden paikannimiä, sillä monet aidonolaiset nimet voivatkin olla suoria käännöksiä saamesta ruotsiin.⁶²¹

621. Samanlaisia stigmaattisia kielenpiirteitä ja niiden vaikutuksia kielenkäyttöön Pohjois-Norjassa on käsitellyt esim. Bull (2004).

6.3. Nimiparit kulttuuristen yhteyksien kuvastajina tutkituissa yhteisöissä

6.3.1. Ruvhten sijte

Ruvhten sijten eteläsaamenkielisistä paikannimistä 101 nimellä on myös ruotsinkielinen rinnakkaisnimi. Tämä vastaa noin 60 prosenttia koko nimiaineistosta. Luvut ovat suuntaa-antavia, sillä eteläsaamenkielisessä aineistossa on hyvin paljon variaatiota. Kuten Magga (1994: 8) on huomauttanut, eteläsaamenkielisille paikannimille on tyypillistä, että niillä on lukuisia variantteja, koska nimet ovat olleet pitkään ainoastaan epävirallisessa käytössä ja niillä on ollut tavallisesti useita eri käyttäjäryhmiä. Variaatiota esiintyy tyypillisesti paljon myös lainatuissa nimissä, etenkin nuorissa lainoissa (Haspelmath 2009: 41). Jos mikään varianteista ei ole yksin suoraan yhdistettävissä ruotsinkielisen rinnakkaisnimen kanssa, on huomioitu kaikki nimivariantit. Tällöin on mukaan tullut useita samaan tarkoitteeseen viittaavia nimiä ja useita saamenkielisiä nimiä voi vastata yksi ja sama ruotsinkielinen nimi.

Toisin kuin muiden tutkimusalueiden kohdalla, ei Ruvhten sijten osalta ole järkevää luoda katsausta alueen valta- eli ruotsinkieliseen nimistöön, koska sitä on paljon eikä sillä ole pääosin samanlaista elimellistä yhteyttä saamenkieliseen nimistöön kuin muilla tutkittavilla alueilla. Ruotsinkielinen nimistö on enimmäkseen alueelle muuttaneen ruotsalaisväestön itsenäisesti luomaa eikä siten kuulu tämän tutkimuksen piiriin.⁶²²

Lainaparit

Ruvhten sijtessä tavallisimpia ovat lainaparit: 52 saamenkielisellä nimellä on ruotsinkielinen rinnakkaisnimi, joka on äänteellisesti mukailtu tai joka on lähteenä saamen kielen äänteellisesti mukailulle nimelle. Tämä on 30 prosenttia koko nimiaineistosta ja 51 prosenttia rinnakkaisnimipareista. Saamenkielisistä nimistä vain kymmenen on yksittäisiä esiintymiä eli samaan nimipesueeseen ei kuulu muita nimiä tai ainakaan sellaisia, joilla olisi rinnakkaisnimi toisessa kielessä. Nimipareja, joissa on käytetty samoja lainattuja nimielementtejä, on kuitenkin korkeintaan kolme, tavallisesti kaksi. Useimmissa tapauksissa on mahdotonta sanoa, onko nimet lainattu erikseen vai onko osa muodostettu omassa kielessä lainatun nimielementin avulla. Uskoisin, että mukana on molemmanlaisia nimiä.

Viidellä ruotsinkielisellä nimellä on kaksi erillistä saamenkielistä rinnakkaisnimeä. Osa saamenkielisistä varianteista muistuttaa toisiaan, mutta ne laskeetaan tässä tutkimuksessa eri esiintymiksi, koska ne kuuluvat eri rakennetyyppeihin. Pienin erottava tekijä on määriteosan sijamuoto (kaksi tapausta). Neljä viidestä on sellaisia nimiä, jotka on todennäköisesti lainattu skandinaavisesta kielestä saameen. Tällainen muodon vakiintumattomuus viittaa nuoreen lainaan.

622. Katso tarkemmin esim. G. Holm (1984: 131–132). Lyhyt katsaus ruotsalaiseen nimistöön historian kuvastajana on luvussa 3.1.7 Skandinaavinen elämänmuoto ja elinkeinot.

Lainaparien nimistä 16 on enemmän tai vähemmän vahvoihin perustein pääteltävissä saamesta ruotsiin lainatuiksi ja 29 ruotsista saameen lainatuiksi. Jälkimmäiseen joukkoon kuulu kaksi varmaa ja useita mahdollisia takaisinlainattuja nimiä tai nimiä, joissa on takaisinlainattuja nimielementtejä. Kahdeksan nimen osalta on hyvin vaikea tai mahdotonta päätellä, kumpi on lainanantaja ja kumpi lainaajakieli.

Saamen kielestä ruotsiin lainatuista nimistä kaksi on kokomukaelmia ja ne ovat molemmat yksiosaisia nimiä: *Baelhtere* ~ *Baelhteren*⁶²³ > *Baltern* ja *Vänngah*⁶²⁴ > *Vingarna*. Määriteosamukaelmat ovat kaikkein tavallisimpia, sillä tätä lainaustapaa on käytetty yhdeksässä nimiparissa. Perusosamukaelmia on vain kaksi ja ne ovat molemmat yksiosaisia nimiä, joita edeltää täsmentävä määrite, kuten *Ohtje/Rovte* 'Pieni-R.' > *Lill/Ruten*. Lähden tässä tulkinnassani siitä oletuksesta, että nimielementti *Rovte* on alkuperäisempi ja ruotsinkielisen rinnakkaisnimen nimielementin *Ruten* taustalla. Sen sijaan *Ruvte*-variantti, kuten nimessä *Ohtje-Ruvte*, on syntynyt ruotsinkielisen vaikutuksen pohjalta.

Saamesta ruotsiin lainattujen nimien joukossa on kaksi Söderholmin harvinaisiin tapauksiin luokittelemaa perusosaellipsiä. Niistä molemmat ovat jokien nimiä: *Måskeran/johke*⁶²⁵ > *Mysklan* ja *Åarka/johke* '(mänty- ja koivumetsäinen) laaksojoki' > *Urgan*⁶²⁶. Myös Pedersenillä tämä ilmiö tapahtui saamesta norjaan eli skandinaaviseen kieleen lainattaessa. Samoin on voinut tapahtua nimessä ru *Väster/Vängen*, sillä sen saamenkielisellä rinnakkaisnimellä on kaksi varianttia *Vänngan* ~ *Vänngan/jaevrie*. Muutoin kyseessä on neljäs kokomukaelma. Toisaalta nimessä on täsmentävä määrite, joten tämä nimi voi olla ruotsin kielen oman kehityskulun tulos. Ainakin jokien nimet kuvastanevat alueen ruotsin kielelle tyypillistä nimeämistapaa, jossa etenkin suurten tai muutoin merkittävien jokien nimet ovat yksiosaisia ja määräisessä muodossa.

Saamesta ruotsiin lainattujen nimien kohdalla täytyy kahta lukuun ottamatta periaate, että nimi on lainanantajakielessä varmasti merkityksellinen sana, mutta lainaajakielessä ei. Ainoissa tätä periaatetta rikkovissa nimipareissa, *Sjkeabpore*¹ ~ *Sjkeabporen/jaevrie* ~ *Sjkeabpen/jaevrie* > *Skedbro/sjön* ja *Sjkeabpore*² ~ *Sjkeabporen/tjahke* > *Skedbro/fjället*, ruotsinkielisen nimen semantiikka on niin omituinen ja Ruotsin nimistössä uniikki, että saamenkielinen alkuperä on mielestäni todennäköisempi. Ruvhten sijtessä asuva Irene Dorra on esittänyt, että *sjkeabpore*-nimielementti perustuu sanaan *sjkeahpa* ~ *sjkeahpuo* 'porovaadin; monikollisena: kaikki poroelon vaatimet' (Sjaggo 2011: 35). Ongelmana on, että sanan konsonantismi ei vastaa nimen konsonantismia. Nimielementin lopussa oleva *-re*-päätte voi olla *jaevrie*- tai *vaerie*-supistuman tulosta.⁶²⁷ Saamenkielistä lähtökohtaa tuke-

623. *Baelhtie* 'vaaran kylki' + formantti *-(e)re* < *vaerie* 'vaara' tai *jaevrie* 'järvi'. Tämä sama nimi esiintyy usealla eri paikkakunnalla Ruotsin eteläsaamelaisalueella. Mielenkiintoista kyllä yhdellä toisellakin paikalla Åressa nimen ruotsinkielinen rinnakkaisnimi on *Baltern*. Nimetty paikka on kuitenkin vaara, ei järvi, kuten Ruvhten sijtessä.

624. Merkitys on tuntematon, mutta lainaamissuunta voidaan päätellä äänneopillisin perustein.

625. Nimen merkityksestä tarkemmin myöhemmin tässä luvussa.

626. Ensitavun äännesuhteiden osalta vrt. esim. Norjan puolella olevaan nimipariin: saE *Måsske* – no *Musken* (Rautio Helander 1994d: 130).

627. Katso tarkemmin paikannimien rakennetta käsittelevästä pääluvusta alalukua Keskeiset käsitteet ja siinä kohtaa A. Yksiosaiset nimet sekä esimerkiksi Hasselbrink (1973: 5–7).

vat lisäksi ne kielenulkoiset seikat, että nimetyt paikat sijaitsevat Ruvhten sijten keskeisimmillä tunturialueilla, jossa saamenkielisiä nimiä on kaikkein eniten ja Sjeabporenjaevrie on ollut hyvin tärkeä nimenomaan saamenkylän kesä- ja syyskalastusjärvenä. Sen ympäristö on puolestaan tärkeä porojen laidunnusalue.

Ruotsista saamen lainatuista nimistä kokomukaelmia on seitsemän tai kahdeksan riippuen siitä lasketaanko nimipari *Rödffället* > ? *Råefie* ~ *Råefien/vaerie* kokomukaelmaksi vai määriteosamukaelmaksi. Ongelmia tuottaa epäselvä historiallinen kehitys. Kyseessä on kokomukaelma tai epeksegeettinen kokomukaelma, jos *Råefie*-nimielementti on mukaelma koko nimestä *Röd/fället*, mutta määriteosamukaelma, jos se vastaa vain ruotsinkielistä määriteosaa *Röd*. Varmoista kokomukaelmista viisi on lainanantajakielessä kaksiosaisia tai sellaiseksi hahmottuvia nimiä: *Praahterijje* ~ *Praahterje* ~ *Praahtrijje* ~ *Praahtrije* < *Bratt(e)riet*, *Kaatrijje* < *Kattriet*, *Röösjööa* < (*Väster-* tai *Öster-*)*Röd/sjön*, *Teannes* < *Tännäs* ja talonnimi *Veestasjööngaardene* < *Västansjö/gården*. Lainanantajakielessäkin yksiosaisia ovat *Hååa* < *Hån* ja *Våhna* < *Vattnan*.

Ruotsinkielisten nimien kaksiosaisuuskin on joissain tapauksissa epävarma. *Brattriet* ja *Kattriet* nimien loppuosa *riet* on mahdollisesti Härjedalenin alueella esiintyvä murrekana, mutta osassa Institutet för språk och folkminnen kokoelmissa olevista nimilipuista, nimen merkitystä pidetään epäselvänä. Tämä tarkoittaa myös nimen kaksiosaisuuden kyseenalaistamista.⁶²⁸ Myös *Tännäs* nimen arvellaan olevan muodostettu kahdesta osasta, joista jälkimmäinen on sana *näs* 'niemi'. Ainakin alueen asukkaat tulkitsevat nimen intuitiivisesti kaksiosaiseksi, sillä nimestä on myös puhekielinen variantti *nåsn*.⁶²⁹

Määriteosamukaelmia on ruotsista saameen lainatuista nimistä kolmeitoista eli suhteessa selvästi vähemmän kuin saamesta ruotsiin lainattaessa. Perusosamukaelmat ovat yksiosaisia nimiä, joita edeltää täsmentävä määrite, kuten *Jillie-/Våhna* < *Väster-/Vattnan*. Niitä on kaksi kappaletta. Nimien *Ohtj-/Hannsjkinne* ~ *Ohtj-/Hannskinne* ja *Stoer-/Hannsjkinne* ~ *Stoer-/Hannskinne*, joiden mahdollisia lainaamistapoja käsittelin edellä, tarkempaa lainaustapaa ei ole mahdollista määrittellä, mutta yhteys erikielisten nimien välillä on selvä.

Toisen lainatun nimen perusteella analogisesti muodostettu nimi on *Preajjasjöön/-* ~ *Preajjasjien/-* ~ *Preajjasjen/vaarta* << *Bredå/vålarna*⁶³⁰. Sen mallina on toiminut epeksegeettinen kokomukaelma *Preajjasjöön/-* ~ *Preajjasjen/jaevrie* < *Bredå/sjön* ~ *Breda/sjön*. Tällaiset epäsuorat lainat sisältävät aina äänteellisesti mukailun lainaosuuden, joka ei kuitenkaan ole lainaajakielessä itsenäinen paikannimi ja niillä on samatarkoitteinen vastine ruotsin kielessä, joten olen lue- nut ne osaksi käännöspareja. Lainatuista nimistä ainoa selvästi epeksegeettinen on edellä mainittu nimi *Preajjasjöön/-* ~ *Preajjasjen/jaevrie* < *Bredå/sjön* ~ *Breda/sjön*. Pedersenin (1988: 93) ja Pitkäsén (2007: 19) mukaan epeksegeettisiä nimiä muodostaneet yhteisöt ovat olleet yksikielisiä tai osanneet huonosti lainan-

628. Katso tarkemmin internethakupalvelusta Ortnamnsregistret.

629. Katso tarkemmin esim. Brink (1985) ja internethakupalvelusta Ortnamnsregistret.

630. Saamenkielinen nimi on yksikössä, ruotsinkielinen monikossa. Kyseessä voi olla dokumentointivirhe, koska eteläsaamen monikon nominatiivin tunnus *-h* voi olla vaikeasti kuultavissa. (esim. Hasselbrink 1973: 62.) Toinen vaihtoehto on, että eri yhteisöt hahmottavat referentin eri tavalla.

antajakieltä. Tämä tulkinta ei sovi eteläsaamen aineistooni, sillä alueen saamelaiset ovat osanneet hyvin ruotsia jo pitkän aikaa.

Oma mielenkiintoinen tapauksensa on ilmeisesti hyvin vanha Tännäsin kirkonkylää tarkoittava nimipari *Neassa* ~ *Neassah*[mon.] < ? *Tännäs*. Saamenkielisen nimen arvellaan palautuvan ruotsinkielisen nimen *näs*-nimielementtiin (Collinder 1964: 145). Tällaisia nimiä tavataan muuallakin Ruotsin saamelaisalueella, mutta ne eivät kuitenkaan aina liity ruotsin kieleen (Dahlstedt 1967: 97–98). Jos Collinderin esittämä alkuperäteoria pitää paikkansa, on nimeä pidettävä elliptisenä perusosamukaelmana.

Ruotsista saameen lainatuista nimipareista viisitoista on sellaisia, että niillä ei ole selvää ja varmaa merkitystä kummassakaan kielessä. Niihin kuuluvat aikaisemmin mainitut *Neassa* ~ *Neassah*[mon.] < ? *Tännäs*, *Måskel/ååse*¹ < *Myskel/åsen*, *Måskel/ååse*² < *Myskel/åsen* (talo), *Praahterijje* ~ *Praahterje* ~ *Praahtrijje* ~ *Praahtrije* < *Bratt(e)riet*, *Feajtan/jaevrie* < ? *Fjät/tjärnen*⁶³¹, *Kaatrijje* < *Kattriet* sekä *Våadte/fjeelle* < *Vätta/fjället* ~ *Vatta/fjället*. Viimeinen nimi on *Vaahta* ~ *Vaahta/fjeelle* -nimen ilmeisesti skandinaavislähtöinen tai -vaikutteinen nimivariantti, todennäköisesti takaisinlainautumisen tulosta.

Måskel-nimille löytyy toki merkitys eteläsaamesta⁶³², johon ruotsinkielisten nimien määräteosat perustuvat. Kyseessä on talonnimi, joka on metonyyminen siirrynnäinen maastonimistä *Måskel/ååse*¹, *Myskel/åsen* sekä eteläsaamessa että ruotsissa. On ilmeistä, että metonyymiset siirrynnäiset ovat syntyneet erikseen kummassakin kielessä, mutta kuten luvun alussa kirjoitan, lasken lainanimiksi myös lainatun nimielementin sisältävät nimet niiden vähäisen määrän takia. Nimen *Kaatrijje* laina-alkuperää tukee se, että sillä on saamenkielinen rinnakkaisnimi *Gihthjeh* 'nurkka, ulospäin sojottava kulma, taite [mon.]' (Collinder 1964: 90). Sen sijaan nimelle *Praahterijje* ~ *Praahterje* ~ *Praahtrijje* ~ *Praahtrije* ei ole rinnakkaisnimeä saamessa, vaikka paikka on todella keskeinen saamenkylän elämässä.⁶³³

Samaan joukkoon kuuluu edelleen ruotsinkielisen *tänn*-alkuisen nimipesueen nimiä ja niiden nykyiset saamenkieliset *teann*-alkuiset vastineet, jotka jäljittelevät selvästi ruotsinkielisten nimien äänneasua. Samaan joukkoon kuuluu myös *Tiend[e]n/johke* < *Tännån*, joka mahdollisesti perustuu *tänn*-nimielementin vanhempaan muotoon (Hasselbrink 1973: 190). Tietääkseni ei ole pohdittu voisiko ruotsinkielisten nimien taustalta löytyä vanhempi saamenkielinen nimi.⁶³⁴ Äänneopillisilla perusteilla skandinaavislähtöisiä nimiä ovat *Vattnan* > *Våhna*-nimielementin sisältävät kolme nimeä, sillä Hasselbrinkin (1973: 192–193) mukaan mukaansa ensitavun /å/ ja jälkitavun /aa/ ovat yhdistelmänä eteläsaamen etelämurteiden äännelakien vastaisia.

Muissa neljässatoista nimiparissa on ruotsinkielisellä nimellä selvä merkitys ja saamenkielisen nimen merkitys on joko kokonaan tuntematon tai nimen mukailtu osa sisältää hyvin nuoria vakiintumattomia sitaattimaisia lainaosuuksia. Näidenkään nimien kohdalla ei ole systemaattisesti tutkittu takaisinlainaamisen

631. Sana *fjät* on mahdollisesti härjedalenilainen murreasana, joka merkitsee ruohoista jokitörmää.

632. Merkitystä käsitellään myöhemmin tässä luvussa.

633. *Tänn*-nimien mahdollisia skandinaavisia ja germaanisia etymologioita on käsitellyt esim. Brink (1985).

634. *Tänn*-nimien mahdollisia skandinaavisia ja germaanisia etymologioita on käsitellyt esim. Brink (1985).

mahdollisuutta, mutta olen esittänyt joitakin epäilyjä tästä mahdollisuudesta edellä sekä paikannimien rakennetta että sanastoa käsittelevissä luvuissa.

Useassa ruotsista saameen lainatuksi oletetun nimen tulkinnassa on lähdekriittisiä ongelmia. Perustavanlaatuinen ongelma on ensinnäkin 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella vallinnut voimakas nationalistinen tutkimustraditio, joka pitää kaikkia alueen nimiä ensisijaisesti ruotsalaislähtöisinä. Tämä tulee hätkähdyttävällä tavalla esille esimerkiksi Institutet för språk och folkminnenin kokoelmissa olevissa 1900-luvun alkupuolen nimestyskertomuksissa ja nimilapuissa. Sen taustana ja tukena oli sittemmin vääräksi osoitettu käsitys, jonka mukaan eteläisimmät eteläsaamelaisryhmät alkoivat muuttaa nykyisille asuinalueilleen vasta aikaisintaan 1600-luvulla, hurjimpien teorioiden mukaan vasta 1800-luvulla. Tällaisia ajatuksia kannattivat jotkin historian- ja kielentutkijat vielä 1980-luvulla (esim. Bergsland 1985a).

Oletan, että tämä sama käsitys on johtanut siihen, että Gustav Hasselbrink esittää käsikirjoituksessaan (1973) usein ja enemmittä perusteluitta monille saamen kielen paikannimille ensisijaisena vaihtoehtona skandinaavista laina-alkuperää. Näin sellaisissakin tapauksissa, joissa skandinaavisen rinnakkaisnimen taustasta on aivan yhtä vähän tietoa kuin saamelaisenkin ja vaikka rakenne- tai äänneopilliset seikat eivät selvästi tue kumpaakaan vaihtoehtoa.

Toinen tähän liittyvä tutkimushistoriallinen ongelma on kattavien aineistojen ja tutkimustiedon puute. Eteläsaamelaisalueen saamelaisen nimistön kerääminen on aloitettu varsin myöhään eikä kokoelmia ole toistaiseksi julkaistu kirjamuodossa, vaan ne ovat olemassa ainoastaan arkistokokoelmina. Samoin esimerkiksi ruotsin ja norjan murreosanasto ja kielihistoria tunnetaan hyvin, kun taas eteläsaamen osalta tarjolla oleva aineisto on siihen verrattuna paljon niukempaa. Tästä on seurannut, että etenkin varhaisempina aikoina merkitykseltään hämärä tai tuntemattomien paikannimien tulkintaan löytyi aina mahdollinen skandinaavislähtöinen selitys, joka hyväksyttiin melko heikoillakin argumenteilla. Sen sijaan mahdollisia saamelaislähtöisiä selityksiä ei ole joko etsitty lainkaan tai niiltä on vaadittu täydellistä vedenpitävyyttä. Toisaalta esimerkiksi Härjedalenin ruotsinkielisistä paikannimistäkään ei käsittäkseni ole koskaan tehty kattavaa tieteellistä etymologista tutkimusta.⁶³⁵

Kuvaava on esimerkiksi Gösta Holmin (1984) lausunto, jonka mukaan ainoastaan merkitykseltä tai etymologialtaan epäselvät skandinaaviset nimet voivat hänen mukaansa olla merkki vanhasta saamelaisasutuksesta, muuten aikaisempien asukkaiden on oltava ollut skandinaaveja. Esimerkiksi käänöslainat tai homonymiaan pyrkivät mukaelmat eivät tällaisen näkemyksen mukaan voisi olla todisteita vanhasta saamelaisasutuksesta.⁶³⁶

Mahdolliseen takaisinlainaamiseen liittyvä tutkimusproblematiikka on sivuutettu skandinaavisten kielten, mutta myös eteläsaamen tutkijoiden tutkimuksissa useimmiten täysin.⁶³⁷ Osittain syynä tähän on varhaisten lähteiden

635. Tadmor (2009: 58) käsittelee samankaltaisia tuloksia mahdollisesti vääristäviä lähdekriittisiä ongelmia pienten ja suurten kielten tutkimisen, erityisesti lainasanatutkimusten tuloksien osalta.

636. Aivan toisenlaisia ajatuksia Holm on esittänyt toisaalla (1980).

637. Aihetta on käsitelty perusteellisemmin lähinnä Knut Bergsland (esim. 1964; 1965; 1991; 1996) sekä joidenkin nimien taustan mahdollisina (osa)selityksinä Gustav Hasselbrink (1973).

den puute, mutta myöskään harvoja saatavilla olevia lähteitä ei ole tarkasteltu kriittisesti. Omassa aineistossani varmoja takaisinlainaamistapauksia ovat mielestäni nimet *Måsker/ääse*¹ ja *Måsker/ääse*². Ne on perusosan perusteella päätellen lainattu ruotsinkielisistä nimistä *Myskel/åsen*¹ ja sen perusteella muodostetusta metonymisesta siirrynnäisestä *Myskel/åsen*²(talo). Ruotsinkielinen luonnonpaikannimi puolestaan perustuu saamenkieliseen *måskere*-nimistöön ja todennäköisesti lähellä virtaavan joen *Måskeren/johke* nimeen.

Björn Collinder (1964: 132) mukaan *måskere*-nimipesueen määriteosa liittyy todennäköisesti ilmaukseen *måskoes jaevrie* 'järvi, josta ja johon virtaa vähän vettä' (Bergsland – Mattsson Magga 1993: 199), jota voi verrata pohjoissaamen sanoihin *moski* 'pohjukka (vuopajan, kurun tms.); umpikuja, umpiperä' ja *moskkus* 'pilvinen, tunkkainen, ummehtunut'. Järvi on pitkän järvi-jokiketjun viimeinen järvi ennen vedenjakajaa, joten merkitys sopii mitä mainioimmin. Lagercrantz (1939: 395:3) yhdistää nimen kuitenkin sanaan *måaskere* 'hieno, pehmeä (kenkäheinä)'.⁶³⁸ Sanan merkitys ei ole ollut täysin selvä nimenkäyttäjille ainakaan enää 1940-luvulla, joten takaisinlainattaessa on kelpuutettu alkuperäisen kolmitavuisen sanan sijaan ruotsin mallin mukainen kaksitavuinen muoto.

Collinderin (1941) arkistokokoelmassa olevat nimivariantit ovat kaikki *Måskel*-alkuisia. Omassa kokoelmassaan Gustav Hasselbrink (1943) kommentoi tätä siten, että Collinder on tulkinnut väärin eteläsaamen hyvin lavean ja heikkotäryisen *r*-äänteen *l*-ksi. Myöhemmin Hasselbrink (1973: 142) on päätenyt arvelemaan *l*-äänteiset nimivariantit ruotsin kielen vaikutuksesta omaksutuiksi hyperkorrekteiksi muodoiksi ja pitää *r*-äänteisiä alkuperäisinä ja nimielementtiä *måskel* mitä todennäköisimmin saamelaislähtöisenä (Hasselbrink 1973: 144). Ruotsinkielisessä nimessä lienee haettu merkitysyhteyttä jonkin ruotsin kielen sanan, esim. *mysk* 'myski', kanssa.

Gustav Hasselbrinkin (1973: 196) mukaan on myös todennäköistä, että järvennimi ruH *Vångan* (~ ru *Vingarna*) olisi itse asiassa saamenkielisen nimen *Vånngan* ~ *Vånngan/jaevrie* takaisinlainattu muoto. Saamenkielinen nimi sen sijaan periytyisi alkuperäisestä skandinaavisesta nimestä, joka olisi ollut joko nuorempi *vång*- tai sitten vanhempi *ving*-alkuinen, kuten nykyinen virallinen ja siis alueella käytetyistä muodoista poikkeava nimi.

Kahdeksan nimiparin kohdalla ei ole mielestäni riittävän hyviä perusteita määritellä varmasti, kumpi kieli on lainanantaja- ja kumpi lainaajakieli. Kuusi nimeä on sellaisia, ettei niillä ole kummassakaan kielessä varmaa merkitystä. Ne jakautuvat neljään nimipesueeseen: *Båålege*- ~ *Bolag*-⁶³⁹ ja *Maalmage*-, *Maalmege*- ~ *Malmagen*-alkuisiin sekä nimielementin *Rovje* ~ *Rogen* tai *Vig(e)le* ~ *Vigel* sisältäviin. *Maalmege*-nimielementti voi olla johdos: *Maalmege* < *maalme* 'malmi' tai sitten kyseessä on mukaelma ruotsista saameen. Modinin (1949: 225) mukaan nimi liittyy mahdollisesti järvimalmiin, mutta nimeämisperuste ei ole varmasti tiedossa.

638. Vain Lagercrantzilla esiintyvä merkitys liittyyneen samaan sanapesueeseen kuin sanat: *måaskes* 'märkä ja hieno, pehmeä (nahka)' (Hasselbrink 1981: 940) ja *måasere*, *måasoes*, *måasas* 'pehmitetty, märkä ja pehmeä (nahasta)' (Bergsland – Mattsson Magga 1993: 197).

639. SaE *Bolag*-ääntyy /boolaag-/, ensitavussa ei siis ole /u/, kuten sanassa *ett bolag* 'yhtiö'.

Saamenkielisen nimen toisen tavun *a* ~ *e* -vaihtelusta on mahdotonta sanoa, kumpi on alkuperäinen. Jos nimi on mukaelma ruotsinkielisestä nimestä, on *a*:llinen muoto alkuperäisempi ja *e*:llinen hyperkorrekti puristinen muoto. Jos taas alkuperäisempi on saamenkielinen nimi eli esimerkiksi johdos sanasta *maalme* 'malmi', on *e*:llinen muoto vanhempi ja *a* hyperkorrekti lainavaikutus ruotsinkielisestä nimestä. Hasselbrinkin (1973: 134) mukaan ensitavussa oleva *l* on heleä eikä tumma, kuten pitäisi olla ennen takavokaalia, mikä voidaan tulkita joko siten, että "oikea" muoto olisi *e*:llinen, koska siinä on etuvokaali *l*:n jälkeen tai siten että *e*:lliset muodot ovat muodostuneet, jotta tämä äänneopillinen anomalia poistuisi. Juuri tutkimusalueen ulkopuolella on paikannimi *Maalmeg(e)n/vaarta*, josta on olemassa vain *e*:llinen muoto.

-agen-loppuiset ruotsinkieliset järvennimet ovat Härjedalenin tunturi- mailla yleisiä. Vertaa esimerkiksi nimiin *Bolagen* ja Norjan puolella *Röras/sjön* eli *Röragen*. (Modin 1949: 111.) Jos tällaisilla nimillä on saamenkielinen vastine, näyttäisi se olevan erityisen usein eteläsaamen -*ge* ~ -*hke* -johdos, mikä voi viitata näiden nimielementtien yhteyteen, mutta asian varmistaminen vaatisi systemaattista tutkimusta. Paikannimien rakennetta käsittelevässä luvussa olen käsitellyt niitä lähdekriittisiä ongelmia, joita näiden nimien alkuperän tulkintaan liittyy.

Nimiparissa *Våala* 'Poronkives' ~ *Stor/vålen* 'Suurikukkula' on nimielementtien *våala* ja *vålen* välillä selvä äännteellinen yhteys, mutta koska molemmilla nimillä on selkeä ja nimettyyn paikkaan sopiva merkitys, on lainanantaja-kielen määrittelemisen mahdotonta. On mahdollista, että eteläsaamenkielinen nimivariantti on kansanetymologinen tulkinta, mutta todisteita tästä ei ole ja poroon liittyvät paikannimielementit ovat alueella hyvin tavallisia.

Näistä kahdeksasta nimiparista kaksi on sellaisia, että toinen nimiparin nimistä on joko elliptinen tai epeksegeettinen eli niissä on eri määrä nimielementtejä. Lisäksi nimiparissa *Maalmege*¹ ~ *Maalmeg(e)n/jaevrie* > *Malmagen*¹ ~ *Malmag/sjön* molemmissa kielissä on kaksi varianttia ja sitä myöten sekä koko- että määriteosamukaelma. Kolme on kokomukaelmia ja kaksi määriteosamukaelmia.

Käännösparit

Rinnakkaisnimipareista käännöspareja on vain 19 eli ne ovat harvinaisin nimiparityyppi. Määrä on 11 prosenttia kaikista nimistä ja 19 prosenttia rinnakkaisnimipareista. Tämän ryhmät nimiparien saamelaiset nimet ovat lähes kaikki sellaisia, ettei niiden pohjalta ole muodostettu muita nimiä tai ainakaan sellaisia, joilla olisi rinnakkaisnimi toisessa kielessä. Ainoastaan *mogke*- ~ *mugg*- 'maitokannu'⁶⁴⁰ nimielementin sisältävät nimet muodostavat viiden nimen pesueen. On mahdotonta sanoa, ovatko ne erikseen lainattuja vai kielensisäisen nimenmuodostuksen tulosta. Varmasti mukana on molempia. Yhtä mahdotonta se on nimiparien *Ganneren/vaarta* ~ *Gunnars/vålen* sekä *Vaerien/jaevrie*² ~ *Fjäll/sjön*² osalta. Näistä ensimmäisten taustalla on talonnimi *Gunnars* > *Gannere*, jälkimmäiset ovat metonyymisiä siirrynnäisiä. Kielensisäistä kehitystä on varmasti ainakin

640. *Mogke* 'maitokannu', no *mugge* 'maitokannu, kaadin' (Collinder 1964: 132; Lagercrantz 1939: 3961).

nimen *Teanndaelien/jaevrie* taustalla, sillä kyseessä on liitynnäinen, tarkemmin erisnimen sisältävä käännös ruotsinkielisestä nimestä *Tänndals/sjön*. Nimen määriteosana on määriteosamukaelmana lainattu nimi *Teann/daelie* < *Tänn/dalen*.

Käännöspareille tavalliseen tapaan on näistä nimipareista puhtaasti kielellisin perustein hyvin vaikea päätellä varmasti, kumpi on lainanantaja- ja kumpi lainaajakieli. Kielenulkoisin perustein on kuitenkin selvää, että ruotsalaistilan nimi *Gunnars* on syntynyt ennen saamenkielistä nimeä *Gannere*. Koska alueen ruotsinkielinen väestö ei ole osannut eteläsaamea, joitakin todella harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta, on todennäköistä, että nimien kääntämisprosessissa on saamelainen osapuoli ollut aktiivisesti mukana, oli lainaajakieli sitten ruotsi tai saame.

Käännökset ovat pääosin semanttisesti tarkkoja, mutta jo käännösparien kohdalla esille tullutta ruotsinkielisten vesistönnimien, etenkin joennimien, perusosaellipsiä esiintyy täälläkin: *Mogken/johke* ~ *Mugga*. Eteläsaamen kielessä esiintyvissä yksi- tai kaksiosaisissa variointinimissä on kaksiosainen nimi-variantti aina ruotsinkielisen nimen vastineena, kuten paikannimien rakennetta käsittelevässä luvussa on huomautettu. Esimerkiksi nimiparin muodostavat *Bijjie/ Mogkenjaevrie* ~ *Övre/ Muggsjön*, vaikka saamenkielisellä nimellä on myös variantti *Bijjie/ Mogke*.

Toinen ruotsin kielen nimiopin piirre, yksiosaisten talonnimien yksikön genetiivimuotoisuus, kuten esimerkiksi nimessä *Gunnars* 'Gunnarin', ei sovi eteläsaamen nimioppiin. Yksikön genetiivin sijaan talonnimessä käytetään yksikön nominatiivia *Gannere* 'Gunnar'. Kaksiosaisen nimen *Gunnars/vålen* saameen lainatussa rinnakkaisnimessä *Ganneren/vaarta* on käytetty genetiiviä, koska se sopii eteläsaamen nimioppiin. Tämä nimipari todistaa omalta osaltaan myös siitä, että eteläsaamen paikannimissä esiintyvät *n*-loppuiset, genetiivimuodon kanssa asultaan identtiset muodot ovat todennäköisesti heijastumaa ruotsin määräisestä artikkelista eikä niitä voi pitää genetiivisinä. Jos genetiivimuodot olisivat mahdollisia yksiosaisissa nimissä, olisi tällaiset nimet kuin *Gunnars* varmasti käännetty genetiivin *n*-tunnusta käyttäen eli muotoon **Ganneren*. Nimioppien eroa kuvastaa myös se, että kahdeksassa kymmenestä paikannimestä, joissa määriteosa on eteläsaamessa genetiivimuotoinen, on määriteosa ruotsinkielisessä rinnakkaisnimessä nominatiivissa, kuten nimissä: *Guehperen/jaevrie* ~ *Nagel/tjärnen*, *Hålman/-* ~ *Hualman/jaevrie* ~ *Hålman/tjåanne* ~ *Holm/tjärnen* sekä *Oksen/tjöörnh* ~ *tjåannh* ~ *Gråsej/tjårnarna*. Tämä voisi olla yksi taustatekijä sille, että eteläsaamen paikannimien määriteosien genetiivimuodot tuntuvat vaihtuvan nominatiiveiksi eli kyseessä olisi ruotsin nimiopin vaikutus.

Riippumattomat parit

Riippumattomia pareja on rinnakkaisnimipareista 30. Se on 18 prosenttia kaikista nimistä ja 30 prosenttia rinnakkaisnimipareista. Suurin osa riippumattomista pareista on yksittäisiä eli ne eivät ole sellaisten nimipesueiden osia, joita lainattu nimielementti yhdistäisi. Suuri osa nimistä on kuitenkin osa jotain muuta oman kielensä nimipesuetta, jonka vastineet toisessa kielessä kuuluvat eri pesueeseen.

Esimerkiksi pienen joen nimi *Durrien/johke* kuuluu omalla tahollaan eteläsaamen *durrie*-nimipesueeseen ja sen rinnakkaisnimi *Lill/muggen* taas ruotsin *mugg*-nimipesueeseen.

Kuten käännösparien kohdalla, on näistäkin nimistä tavallisesti vaikea sanoa puhtaasti kielellisin perustein, kumpi on alkuperäisempi. Jonkinlaisesta kohtaamattomuudesta tai maiseman erilaisesta tulkinnasta on kuitenkin kyse, varsinkin sellaisissa tapauksissa, joissa nimipesueet ovat rajautuneet eri tavalla. Hyvä esimerkki maiseman erilaisesta hahmottamisesta on nimipari *Gihjtjie(n/gäetieh)* – *Brattri/kojorna*, jossa ruotsinkielinen nimi liittyy läheiseen *Brattriet*-vaaraan (saE *Praahterijje* ~ *Praahterje* ~ *Praahtrijje* ~ *Praahtrije*) ja saamenkielinen nimi sen sivuvaaraan *Gihjtjeh* 'nurkka, ulospäin sojottava kulma, taite [mon.]' (ru *Kattriet*). Sen sijaan samaa vakavettä nimittävä nimipari *Pliehtje* 'laakea paikka, tasanko' – *Lapp/tjärn* 'Lappalaislampi' kuvastaa joko kartanlaattijoiden virhettä tai saamenkielisen termin merkityksen hämärtymistä, jonka seurauksena on alettu käyttää aikaisemmasta nimestä **Pliehtjen/tjåanne* elliptistä yksiosaista nimivarianttia.

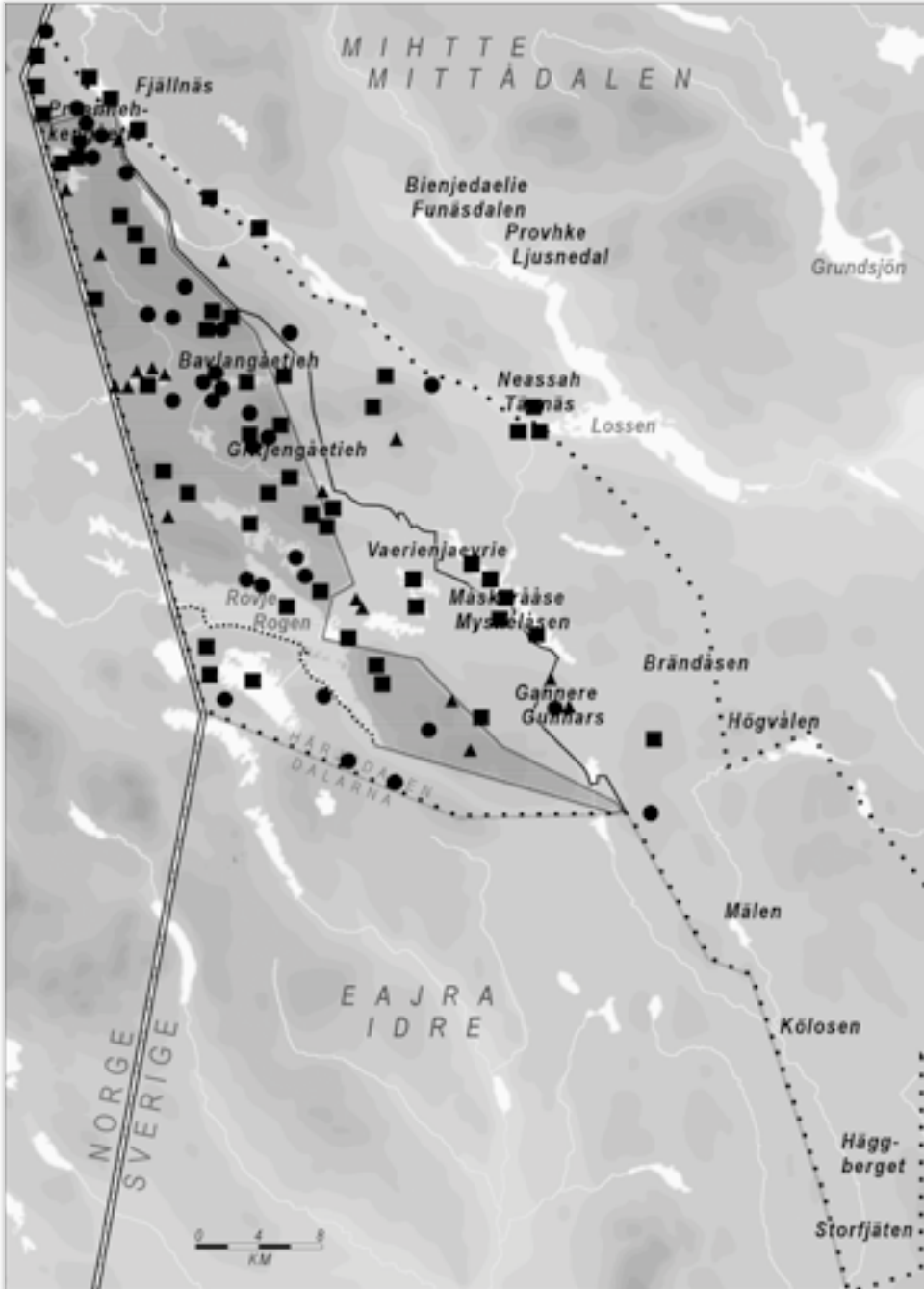
Virallisen ja epävirallisen nimenannon eroihin perustuneen nimipari *Gannere* – *Fjät/dalen*, jossa ensimmäinen vastaa alueelle tyypillistä omistajan nimeen perustuvaa talonnimimallia ja jälkimmäinen on uniikimpi rekisterinimi. *Fjät/dalen* nimellä onkin rinnakkaisnimi *Gunnars*, johon saamenkielinen nimi perustuu. Jonkinlainen epäsuora yhteys, esimerkiksi edestakaisinlainautumisprosessin tuloksena, lienee nimillä *Guhtensjön/jaevrie* ja *Uthus/sjön*. Saamenkielisen epeksegeettisen hybridinimen määriteosassa vaikuttaisi olevan skandinaavisista kielistä lainattu miehen etunimi *Guhte* : *Guhten*[y.gen.] < ru *Gute*, *Gutte* < *Guti*⁶⁴¹ ja ruotsinkielisen nimen määriteosassa alueella tunnettu sukunimi *Uthus*. Molemmat nimet viittaavat siis ihmiseen, mutta viittaavatko ne yhteen ja samaan ihmiseen on epäselvää. Saamen kielen määriteosana olevaa **Gut(t)e(s)sjön* nimistä järveä ei ole tai sitten nimi on kadonnut.

Levikki ja referenttien laatu

Ruvhten sijten alueella nimiparien levikki on tasainen: koko sillä alueella, missä on saamenkielisiä paikannimiä, on myös ruotsinkielisiä rinnakkaisnimiä. Eniten nimipareja on siellä, missä on eniten saamenkielisiä paikannimiä eli sen alueen sisäpuolella, joka vuoden 1853 maanjaossa määriteltiin kuuluvaksi *Rutfjällenin* verotunturiin (*avvittrade skattefjällen*). Erityyppisten nimiparien levikissä on kuitenkin painotusero, sillä riippumattomia pareja on eniten vanhalla verotunturin alueella, mutta vain muutamia puurajavyöhykkeessä tunturin ja metsämaiden rajalla. Laina- ja käännösparien levikki on sen sijaan tasainen. (Ks. Kuva 34.)

Tämä selittyy mielestäni parhaiten sillä, että puurajavyöhyke oli tärkeä sekä saamelaisille poronhoitajille että skandinaavisille karjankasvattajille. Puuraja-alue oli ja on edelleen poroille tärkeä kevät- ja syyslaidun. Samalla alueella oli myös nauta- ja lammaskarjan kesälaidunalue, jossa karjamajatkin sijaitsivat. Keväällä ja syksyllä nämä kaksi ryhmää jakoivat siis ainakin lyhyen

641. Katso tarkemmin internettietokannasta *Nordicnames* hakusanoilla *Gute* ja *Guti*.

Kuva 34. Eteläsaamen- ja ruotsinkielisten nimiparien levikki Ruvhten sijtessä. Neliöt kuvaavat lainapareja, kolmiot käännöspareja ja pallot riippumattomia pareja. Tummanharmaan sävyllä merkitty ydinalue on vanhan verotunturin aluetta. Mustalla rajalla on merkitty 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä poronhoidon käyttöön siirretyt alueet. Siihen kuuluu myös verotunturin eteläpuolinen alue maakunnan rajaan asti. Pisteviivalla on merkitty siidan käyttöalue Mankerin (1953) mukaan.

aikaa saman alueen. Tämä puolestaan on johtanut siihen, että alueesta on ollut tarve puhua keskenään, mikä puolestaan olisi hyvin hankalaa, jos molemmat käyttäisivät eri paikannimiä.

Huomiota kiinnittää se, että riippumattomien parien referentit ovat useammin kuin muissa nimiparityypeissä pienialaisia kohteita, esimerkiksi lampia ja pieniä vaaroja tai mäkiä, sekä saamelaiden asuinpaikkoja. Kaikkein suurimmat maastokohteet, joilla on nimi molemmissa kielissä, ovat yleensä mukaelmanimiä. Tämäkin ilmiö voi mahdollisesti liittyä ryhmien väliseen kommunikaatioon tai muutoksiin yhteisöjen välisissä suhteissa.

Skandinaavislähtöisistä mukaelmalainoista suuri osa on uudenolaisia nimiä, joissa skandinaavinen nimimuoto on muokattu saamen kielen äänneasuun sopivaksi. Nuoreen laina-alkuperään viittaa myös näiden nimien muita suurempi varioivuus. Tällaisten nimien levikki on erittäin selvästi painottunut niille alueille, jotka ovat lähinnä skandinaavista asutusta.⁶⁴² Poikkeuksen nuoresta iästä tekee lähinnä *Váhna* ~ *Vattnan* -nimielementin sisältävät nimiparit. Ylätunturissa näin selviä nuoria lainoja ei ole. Siellä enemmistö mukaelmalainoista on sen sijaan saamelaislähtöisiksi tulkittuja.

Yhdistelemällä tiedot erilaisten nimiparien levikistä ja lainanantajakielestä syntyy selvä alueellinen tendenssi. Nimittäin ylätunturialueella eli vuonna 1853 verotunturin alueeksi jääneellä alueella nimiparit ovat joko saamelaislähtöisiä lainapareja tai riippumattomia pareja. Sen sijaan puurajan alapuolella eli alueella, joka liitettiin saamenkylän alueeseen pääosin 1880–90-luvuilla, kun kruunu osti lisää maata porolaitumiksi (*utvidgningshemman*), nimiparit ovat pääosin skandinaavislähtöisiä nuoria lainapareja. Lisäksi on muutamia riippumattomia pareja. Käännöspareja on koko alueella niin vähän, että niiden osalta ei muodostu selkeää kuvaa.

6.3.2. Dálvadas

Terho Itkosen (1972: 297) mukaan Utsjoen paikannimistö on muutamia harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta saamelaislähtöistä ja suurimmalla osalla nimiä ei ole eikä ole koskaan ollut suomenkielistä vastinetta. Tästä laajasta kuvasta pistävät silmään asumusten ja joidenkin kylien nimet, jotka ovat saamelaisista asukkaista huolimatta valtaosin suomenkielisiä tai ainakin suomen kielen mallin mukaan muodostettuja. Erityisesti *-LA*-johdin on ollut usein käytössä. Näistä nimistä on sitten toisinaan muodostettu saamen kielessä käytettyjä äänteellisiä mukaelmia tai sitten taloilla on ollut suomenkielisessä puheessa oma, erillinen nimityksensä. Suomalaismalliset nimet ovat hyvin eri-ikäisiä ja ilmiö on lähes yhtä vanha kuin alueen talomuotoinen asutus. Myös vanhoista saamelaisista talonnimistä on viralliseksi eli rekisterinimeksi valittu useimmiten suomennos tai äänteellinen mukaelma.

642. Gösta Holmin (1980: 51) tutkimusten mukaan myös Tärnassa on havaittavissa samanlainen tendenssi, että eniten hybridinimiä on alemmilla tunturialueilla, joilla ruotsalaisetkin liikkuvat esimerkiksi kalastusretkillä.

Terho Itkosen kuvaus sopii hyvin myös Dálvadasin tilanteeseen, sillä aineiston kahdestatoista suomenkielisestä nimestä kymmenen on lainattu saamesta. Kaksi vain suomenkielistä nimeä, talonnimet *Niilekselä* ja *Pikku-Niilekselä*, ovat *LA*-johtimen avulla muodostettuja harkinnaisia eli viranomaiskäyttöä varten luotuja nimiä. Suomenkielisiä nimiä on noin viisi prosenttia koko kylän nimistöstä, joskin osa suomenkielisistä nimistä on sellaisia, että niiden käyttö on hyvin satunnaista tai rajoittuu ainoastaan virallisiin yhteyksiin. Saamesta lainatuista nimistä yksi on talonnimi: *Hanas/oja* < *Hânas/âja*, joka on erisnimen sisältävä käännöslaina saamenkielisestä metonyymisestä siirrynnäisestä, joka perustuu läheisen luonnonpaikan nimeen.

Suomenkielisiä luontonimiä on yhdeksän ja ne ovat kaikki keskeisten tunturialueiden ja jokien nimiä tai sitten ne liittyvät Tenon saariin, joissa kylän taloilla on ollut maakirjoissa määriteltyjä heinämaita. Nimien levikki on satunnainen ja riippuu ennen kaikkea suurten luonnonmuodostumien sekä viralliseen maanjakoon liittyvien maastokohteiden sijainnista. Niistä kaksi on kokomukaelmia: *Kevo* < *Geavvu* ja *Teno* < *Deatnu*. Näistä molemmilla on myös epeksegeettinen variantti: *Kevo/joki* ja *Teno/joki*. Kolme on määriteosamukaelmia: *Nili* ~ *Nil/joki* < *Njil/johka*, *Nuvus* ~ *Nuvvus/joki* < *Nuvvos/johka* ja *Pais/tunturit* < *Báiš/duottar*. *Pais/tunturit*-nimessä perusosan monikolla pyritään tuomaan esille saamenkielisen maastotermin *duottar* monikollinen semantiikka: kyseessä ei siis ole vain yksi vaara, vaan useiden vaarojen muodostama ylänköalue. Kaksi nimeä on käännöksiä: *Jänis/saari* < *Njoammil/suolu* ja *Teppaan/saari* ~ *Teppanan/saari* < *Deahppán/suolu*. Käännöksistä ensimmäinen on appellatiivinen käännöslaina ja toinen erisnimen sisältävä käännöslaina.

6.3.3. Čovčjävri–Kosseennâm

Čovčjävri–Kosseennâmin alueen inarinsaamenkielisistä nimistä 178 (32 %) nimellä on myös suomenkielinen ja 191 (34 %) nimellä pohjoissaamenkielinen rinnakkaisnimi. 95 (17 %) nimeä on sellaisia, joilla on sekä suomen- että pohjoissaamenkielinen rinnakkaisnimi. Nämä luvut kuvaavat eteläsaamen lukuja paremmin todellista nimettyjen paikkojen määrää, koska inarinsaamen aineistossani variaatio on paljon vähäisempää. Takaisinlainaamista ei näyttäisi tapahtuneen tai ainakaan siitä ei ole varmoja merkkejä.

Kuten Utsjoella, myös Pohjois-Inarissa viranomaiset ovat vaikuttaneet asumusten ja tilojen nimiin. Myös tälle alueelle ovat tavallisia *LA*-johtimella muodostetut harkinnaiset, kuten *Niemelä*, mutta joukossa on myös yksi johdettu mukaelmalaina *Aaltola*⁶⁴³. Määriteosaltaan mukailtu metonyyminen siirrynnäinen on *Säytsjärvi*² ja todennäköisimmin käännöslainoihin perustuvia metonymisiä siirrynnäisiä ovat *Paksumaa*¹, *Palomaa* ja *Kesäkenttä*. Suomalaislähtöisiä harkinnaisia ovat vanhat tilannimet *Pohjoisin*, *Syysjärven/ranta* ja *Törmänen*. Alueella ei ole yhtään suomenkielistä luonnonpaikan nimeä, jolla ei olisi saamenkielistä rinnakkaisnimeä.

643. Nimen taustalla on mitä ilmeisimmin inarinsaamen *Áldoh*- ~ *Álttoo*-nimet.

Inarinsaame–suomi-lainaparit

Toisiksi tavallisin nimiparityyppi inarinsaamen ja suomen välillä on lainaparit. Niitä on 56. Tämä on kymmenen prosenttia koko inarinsaamen nimiaineistosta ja 31 prosenttia inarinsaame–suomi rinnakkaisnimipareista. Vain kymmenen nimiparia on yksittäisiä eli ne eivät ole sellaisten nimipesueiden osia, joita lainattu elementti yhdistäisi. Ryhmään kuuluu siis hyvin paljon samojen nimipesueiden nimiä. Ne on todennäköisesti kaikki lainattu suoraan kielestä toiseen, sillä nimet vastaavat toisiaan niin täydellisesti eikä lainaajakielessä ole muita saman lainaelementin sisältäviä nimiä. Lainaparien nimistä ovat yhtä lukuun ottamatta kaikki pääteltävissä saamesta suomeen lainatuiksi siitä huolimatta, että osa näistä nimistä sisältää sellaisia nimenosia, joiden merkitys on joko hämärtynyt tai tuntematon myös inarinsaamessa. Tulkintaa vahvistavat useat hyvin tunnetut kielenulkoiset historialliset ja kulttuuriset tiedot eikä lainausuunnaltaan epäselviä nimiä ole. Näistä nimistä jotkin on kuitenkin voitu saada pohjoissaamen kautta, mutta monissa tapauksissa ensisijaisen lainanantajakielen määrittäminen on mahdotonta.

Toisinaan pienet semanttiset epätarkkuudet paljastavat kumpi saamen kieli on ollut lainanantajakielenä suomenkieliselle nimelle. Esimerkiksi nimistä saI *Uccâ/ Sevžjáávrás* 'Pieni Säytsjärvi' > *Pikku/ Säytsjärvi* ~ saP *Uhcit/ Seavžejávri* 'Pienempi Säytsjärvi' voi päätellä, että todennäköinen lainanantajakieli on inarinsaame, koska sen semantiikka vastaa tarkimmin suomenkielisen nimen semantiikkaa. Sen sijaan vaaka kallistuu samoin perustein pohjoissaamen puoleen nimikolmikoon saI *Tarvoo/jávri* 'Tarvojärvi' ~ *Ala-/Tarvojärvi* < saP *Vuolit/ Dárvojávri* 'Alempi Tarvojärvi' kohdalla. Pohjoissaamenkieliseen alkunimeen palautuvat *Kunžáá-* ~ *kuntsa-* nimipesueet, joilla ei ole tunnettua merkitystä inarinsaamessa tai suomessa, mutta kylläkin pohjoissaamessa: saP *gunžžá* < *gunžat* 'heittää vettä, virtsata'.⁶⁴⁴ On kuitenkin mahdotonta sanoa, kummasta saamen kielestä nimielementti on lainattu suomeen.

Ainoa suomesta inarinsaameen lainattu nimi on määriteosamukaelma *Peccikko/jávri* < *Petsikko/järvi*, joka puolestaan on lainattu suomeen todennäköisesti pohjoissaamenkielisestä nimestä *Beazeha/jávri*. Ei ole varmuutta onko tämä nimi alun perin pohjois- vai inarinsaamenkielinen. Oletettavasti vähintäänkin suomen kielen vaikutusta ellei peräti takaisinlainaamista on taustalla myös siinä, että nimellä *Tuuru/puolžá* on variantti *Tuuru/härji* 'Tuuruharja' < *Tuuru/harju*. Jos kyseessä on todellakin takaisinlainaaminen, on tulos kokomukaelma. Pelkkä vaikutus sanastoon voidaan laskea myös vapaan vaihtelun piiriin.

Kokomukaelmia on lainapareista vain kaksi: *Kiäin/uáivi* ~ *Kiäinu-/uáivi* > *Keinoaiivi* ja *Peerrum/ämmir*⁴ ~ *Perun/ämmir* > *Perunämmäri* ~ *Pieruämmäri*. Näistä jälkimmäinen on helpommin selitettävissä, sillä nimen määriteosan merkitys on inarinsaamessakin hämärtynyt ja perusosa esiintyy melko harvoin paikannimissä. Ensimmäisen kohdalla kokomukaelman valinta on odotuksenvastainen,

644. Katso tarkemmin luvusta 4.

koska molemmat nimenosat ovat hyvin tavallisia sanoja, joiden merkitys on selvä. Lainatapa selittynee paremmin siten, että tässä nimessä käytetyt saamen kielen sanat ovat olleet alueen suomalaisillekin niin tuttuja, ettei niitä ole tarvinnut kääntää. Sana *keino* 'polku, tie' on alueen suomen kieleen omaksuttu murrekana, mutta [o]aivi-sanaa 'pyöreälakinen vaara' ei ole yleensä käytetty yksikseen. Se on kuitenkin hyvin tuttu lukuisista paikannimistä. Jälkimmäisen esimerkin lainautuminen selittynee nimielementtien harvinaisuudella tai hämärtyneellä merkityksellä: *peerrum* ~ *perun* 'jonkinlainen maahinen tai haltia', ämmir 'kumpu, tieva, kunnas'.

Loput 52 saamesta suomeen lainattua nimiparia ovat määriteosamukaelmia, joiden määriteosa on kokonaan tai osin mukailtu, mutta loppuosa nimestä käännetty. Näistä 35 nimiparia eli reilusti yli puolet on sellaisia, joiden saamenkielisen nimen määriteosan merkitys ei ole enää tiedossa tai on ainakin jossain määrin hämärtynyt. Tällaisia ovat esimerkiksi *Kaarbul/juuhâ* > *Karpuli/joki* ja *Sest-* > *Sest*-nimielementin sisältävät nimet, kuten *Sest/juuhâ* > *Sest/joki*. Osassa nimiä mukailun syynä on luultavasti se, että määriteosan merkityksen kääntäminen olisi vaatinut useampisanaisen ilmauksen. Mielenkiintoista on myös, että mukailtujen määriteosien joukossa on huomattavasti enemmän aktionimiä kuin alueen nimistössä keskimäärin.

Suomen kielen nimioppiin saamen kielet ovat vaikuttaneet siten, että saamen kielten aktiivimuotoja vastaamaan on omaksuttu lähinnä suomen kielen 3. infinitiivin aktiivimuotojen vartaloksi määriteltävä sanamuoto, esimerkiksi *Huikkima/vaara* < *Huikkem/vääri* 'Huutamisvaara', *Silmänkaivama/järvi* < *Čalmeruggâm/järvri* ja *Tanssima/saari* < *Tánssám/láássáš*. Erona on esimerkiksi, että loppuvokaali ei aina vastaa varsinaisia 3. infinitiivin muotoja. Tätä -*mV*-johdinta on pidettävä äänteellisenä mukaelmana saamen kielissä esiintyvistä vanhasta päätteestä, joka edustuu pohjoissaamessa -*n*- ja inarinsaamen -*m*-päätteenä. Tällainen selitys on järkevin, koska ne eivät vastaa merkitykseltään toisiaan eikä tällaisia johdoksia esiinny suomen kielen paikannimissä muualla kuin sellaisilla alueilla, joissa puhutaan tai on melko hiljattain vielä puhuttu saamen kieltä. (Portti 1991: 64–66.)

Inarinsaame–suomi-käännösparit

Rinnakkaisnimipareista inarinsaamen ja suomen välisiä käännöspareja on 123. Tämä on 22 prosenttia kaikista inarinsaamen aineiston nimistä ja 69 prosenttia inarinsaamen- ja suomenkielisistä rinnakkaisnimipareista. Kääntäminen on siis ylivoimaisesti tavallisin lainaamistapa. Nimistä hieman yli puolet ei ole sellaisten nimipesueiden osia, joita lainattu elementti yhdistäisi, vaan ne esiintyvät yksittäisinä nimipareina. Kuten lainanimissä, myös käännöslainojen osalta on todettavissa, että ne on mitä todennäköisimmin kaikki lainattu suoraan kielestä toiseen, sillä nimet vastaavat toisiaan niin täydellisesti eikä lainajakielessä ole sellaisia nimiä, joille ei olisi lainanantajakielen vastinetta.

Inarinsaamen ja suomen väliset lainaparit ovat valtaosin semanttisesti tarkkoja ja sillä perusteella lainanantajakielen määrittelemineen olisi vaikeaa.

Alueen historia tunnetaan kuitenkin niin hyvin, ettei ole epäilystä siitä, etteivät saamen kielet olisi tavallisimpia lainanantajakieliä. Samaa tulkintaa tukevat myös monet elimellisesti saamelaiskulttuuriin liittyvät nimenantoperusteet. Sen sijaan on yleensä mahdotonta sanoa varmasti, onko lainanantajakieli inarin- vai pohjoissaame, sillä etenkin alueen pohjoislaidalla on runsaasti myös pohjoissaamenkielisiä paikannimiä.

Kuten lainaparien, myös käännösparien kohdalla pienet semantiikan erot voivat kertoa siitä, kumpi saamen kieli on ollut ensisijaisena lainanantajakielenä. Tällaisia nimikolmikkoja on kuitenkin hyvin vähän, esimerkiksi saI *Määddib/Elijävri* 'Eteläisempi Ellijärvi' ~ Alempi/ *Ellijärvi* < saP *Vuolit/ Ellejävri* 'Alempi Ellijärvi'. Toisaalta joillain nimillä on variantteja, jotka osoittavat kumpaankin suuntaan: saI *Paajeb/ Kedgivyeppeejävri* 'Ylempi Kivivuopajajärvi' > *Ylempi/ Kivivuopajajärvi* ~ Kivivuopaja/järvi < saP *Geadgevuohppe/jävri* 'Kivivuopajajärvi'.

Nimien käännökset ovat semantiikaltaan enimmäkseen hyvin tarkkoja. Tyypillisin ero on saamenkielisissä nimissä tavallisen deminutiivin säännön mukainen häviäminen käännösprosessissa. Kuten on useamman kerran aikaisemmin todettu, tämä johtuu kielioppien erilaisuudesta. Pienuutta on toisinaan pyritty ilmaisemaan valitsemalla kielihistoriallisesti vastaavan maastotermin sijalle pienempää samankaltaista maastonkohtaa kuvaava termi, kuten nimi-pareissa *Čevris/juuvâš* 'Saukkojoki[dem.]' > *Saukko-/oja* ja *Njähi/jávrrááh* 'Madejärvet[dem.]' > *Made/lammit*.

Käännettyissä nimissä esiintyvän semanttisen epätarkkuuden voi jakaa karkeasti kolmeen ryhmään: 1) suomen kielessä ei ole tarkasti vastaavaa termiä, sitä ei ole tunnettu tai vastaavan termin semantiikka on laajempi tai suppeampi⁶⁴⁵, 2) sijamuoto on korvattu toisella sekä 3) käänнос perustuu osittain virheelliseen tulkintaan. Näistä ensimmäinen ryhmä on selvästi tavallisin, muihin kuuluu vain muutamia tapauksia.

Esimerkiksi vastaavan lyhyen suomenkielisen termin puuttumisen takia *Toppopec/moorâst* nimi on käännetty *Tupsupetäjän/marastoksi*⁶⁴⁶. Hans Morottajalta (1997) saadun suullisen tiedon mukaan kyseinen *toppopec* oli mänty, joka oli muutoin tavallinen, mutta sen latvassa kasvoi selvästi erottuva pallomainen oksakimppu. Tätä kauempaakin helposti erottuvaa puuta ympäristöineen käytettiin usein ajohärkien sitomispaikkana. Tavallisesti sanaa *toppo* käytetään merkityksessä 'tupsu, tukko (kasvavaa heinää)'. Sopiva maastotermin puutteen takia nimi *Tánssám/láássásš*[dem.]⁶⁴⁷ on käännetty oikaisten nimeksi *Tanssima/saari*.

Koska suomen kielen sanat *kaisla*, *ruoko* tai *vesiheinä* ovat olleet nimen kääntäjälle tuntemattomia tai koska sana *ruáhu* on ymmärretty väärin, on nimen *Uccâ/ Ruáhujáávrásš* 'Pieni Kaislajärvi[dem.]' rinnakkaisnimeksi annettu *Pieni/Ruohojärvi*. Inarinsaamen sanan laajemmasta merkityksestä välittyy vain osa esimerkiksi käännösnimessä *Silmänkaivama/järvi* < *Čalmeruggâm/jävri*, sillä nimi merkitsee kyllä silmien kaivamista, mutta myös niiden puhdistamista tai

645. Sisällytän tähän ryhmään myös deminutiivitapaukset.

646. Myös määriteosan sijamuoto on muuttunut nominatiivista genetiiviksi.

647. SaI *lássá* '(matala) luoto tai pieni saari; (viettävä) silokallio'.

hieromista sormin, mikä toimii tässä nimessä lapsen syntymän eufemismina (Il. Mattus 2007: 73). Sen sijaan alkuperäistä merkitystä laajempi merkitys on esimerkiksi nimellä *Häntä/lahti* < *Seeibâg/luohtâ*⁶⁴⁸.

Käännösnimen sijamuoto on toisinaan korvattu toisella. Yleensä kyseessä on muutos nominatiivista genetiiviin, kuten edellä olleessa esimerkissä, tai toisinpäin, kuten *Čovč*-nimissä⁶⁴⁹, jotka on suomennettu nominatiivin yhdysanamuodolla *Syys*-. Erityisesti nominatiivi- ja genetiivimuotojen vaihtelua on tapahtunut sellaisissa nimissä, joissa määriteosassa on adjektiivi ja sen pääsana, kuten nimissä *Pyeidiskyel(e)/jávvrááh* 'Lihavankalanjärvet[dem.]' > *Lihavakala/järvet* ja *Uáivittisvuásku/jávri* 'Päättömänahvenenjärvi' > *Päätönahven/järvi*. Vaihtelun syynä voi olla se, että saamen kielissä adjektiiviattribuutti ei kongruoi pääsanansa kanssa kuten suomessa ja tämä on aiheuttanut ongelmia kääntäjälle. Toisinaan on onnistuttu huomioimaan koko suomen vaatima kongruenssikin, kuten nimessä *Pyeidispuško/jáávvráš* > *Lihavanhauen/järvi*.

Osittain virheellinen tulkinta lienee taustalla jo aikaisemmin tässä luvussa esillä olleessa nimiparissa *Lávuriggee/jávvrááh* > *Laavurenkaan/lammet*. Samoin nimessä *Pierii Uulá/ Kuátsaijávri* on patronymiin ja etunimen yhdistelmä tulkittu väärin kaksiosaiseksi etunimeksi *Piera-Uulan/ Kotasijjärvi*.⁶⁵⁰

Maastotermeihin liittyvä suomen kielen vastaavien sanojen puuttuminen on monessa nimessä korvattu käyttämällä alueen suomen murteeseen saamen kielistä omaksuttuja äänteellisesti mukailtuja lainasanoja. Yleisimmin käytössä ovat sanat *rova*⁶⁵¹ < saI *ruávi*, saP *roavvi*, *lompola* < saI *luobâl*, saP *luoppal* 'lampi (jonka läpi virtaa puro tai joki)', *vuopaja* < saI *vyeppee*, saP *vuohppi* 'pitkä kapea joen tai järven lahti' sekä *jänkä* ~ *jänkkä* < saI *jeggi*, saP *jeaggi* 'suo'. Muita nimissä esiintyviä saamen kielistä omaksuttuja murre sanoja ovat *keino* 'tie, polku', *kaltio* 'lähde', *marasto* '(korkeahko) koivukangas', *kuolpuna* 'kangasmaa', *reppänä* 'savuaukko', *ulku* '(verkon tms.) ripustusteline, orsi', *juomus* 'jään alla pidettävä verkko', *vuoma* 'metsäinen, laaja jokilaakso, laaja suoalue jokilaaksossa' ja *äytsi* 'rotko'⁶⁵². Alueen suomen kielen murre tulee esille myös joissain suomennoksissa siten, että kirjakielen toisen tavun *e:n* sijalla on *i*, kuten nimissä **Hopiakivi/järvi** < *Silbâkedg(i)/jáávvráš* ja **Korkia/marasto** < *Ollâ/moorâst*.

Ellipsi ja reduktio ovat käännöspareissa harvinaisia, mutta niitä esiintyy jonkin verran vähintään kolmisanaisissa nimissä. Esimerkiksi nimissä *Antin/Kotajärvi* < *Aanti/ Kuátsaijávávráš* 'Antin Kotasija(-n)järvi' ja *Äytsi/järvi* < *Ävži-juuvâ/jáávvráš* ~ *Ävžijuvvii/jáávvráš* 'Rotkojoenjärvi[dem.]' on lainattaessa tapahtunut reduktio. Määriteosaellipsi on puolestaan tapahtunut nimissä *Juomus/järvi* < *Ánnáá/ Juonâsjáávvráš*⁶⁵³ 'Annan Juomusjärvi' ja *Luola/järvi* < *Riämnnjákuovdâšm/jávri* 'Ketunluolajärvi'.

648. SaI *seeibâg* 'hännällinen, sellainen jolla on häntä tai häntämäinen uloke'.

649. SaI *Čovč*- < *čoovčá* 'syksyn'.

650. Nimellä on kaksi suomenkielistä varianttia. Toinen on *Pieran Uulan Kotasijjärvi*.

651. Sanan *rova* tilalla on kertaalleen käytetty myös semanttisesti vastaavaa maastotermiä *palo* 'palanut maa'.

652. SaI *kiáinu*, *káldee*, *moorâst*, *kuolbâ*, *reppin*, *ulgá*, *juonâs*, *vyemi* ja *ävži*. SaP *geaidnu*, *gáldu*, *maras*, *guolbba* ~ *guolban*, *reahpen*, *holga*, *juonjas*, *vuopmi* ja *ävži*.

Inarinsaame-suomi: riippumattomat parit

Riippumattomia pareja on rinnakkaisnimipareista vai kaksi, mikä on alle prosentti kaikista nimistä ja yksi prosentti rinnakkaisnimipareista. Kyseessä on siis hyvin marginaalinen ilmiö. Käsitystä vahvistaa vielä se, että kyseessä on Paksumaan talojen viralliset suomenkieliset nimet: *Törmänen* eli *Koss/eennâm*² 'Paksumaa' ~ *Määddib/ Kosseennâm* 'Eteläisempi Paksumaa' sekä *Kaapin/talo* eli *Koss/eennâm* 'Paksumaa' ~ *Taaveeb/ Kosseennâm* 'Pohjoisempi Paksumaa'. Nimistä *Törmänen* perustuu vuonna 1855 perustetun samannimisen kantatilan nimeen ja se on ilmeisesti suomalaisten viranomaisten vaikutuksesta annettu nimi. Kun tila jaettiin, annettiin erotetulle osalle virallinen nimi *Kaapin/talo* eli *Paksu/maa*. Ensimmäisen nimen taustalla ovat talon aikaisempien isäntien Gabriel Morottajan (1822–1901) ja/ tai Gabriel Mujon (1890–1947) saamenkieliset nimet *Kaabi-äjijh* ja *Sammlii-Kaabi*.

Inarinsaame-pohjoissaame-lainaparit

Inarinsaame ja pohjoissaame seuraavat samaa lainaamistapojen yleisyysjärjestystä kuin inarinsaame ja suomi. Myös näistä nimipareista lainaparit ovat toiseksi tavallisimpia, käännösparit selvästi yleisimpiä ja toisistaan riippumattomia nimipareja on hyvin vähän. Lainapareja on 48. Tämä on yhdeksän prosenttia koko inarinsaamen nimiaineistosta ja 25 prosenttia inarinsaame-pohjoissaame rinnakkaisnimipareista. Samoin kuin edellä, tämäntyyppisissä nimipareissa on eniten saman lainaelementin jakavia nimipesueita, sillä vain kuusi nimeä on sellaisia, ettei niissä oleva lainaelementti esiinny missään muussa tämän aineiston nimiparissa. Vaikuttaisi siltä, että nimet on lainattu suoraan eikä nimipareissa ole kyse lainaajakielen omasta nimistönluomisesta, sillä kuten suomenkielisten rinnakkaisnimienkin kohdalla, nimet vastaavat toisiaan niin hyvin. Kaikkien nimien määriteosat ovat mukaelmia ja muilta osin semanttisesti tarkkoja käännöksiä. Vain yhdessä nimiparissa on tapahtunut reduktio eli inarinsaamassa esiintyvää nimen keskielementtiä ei ole pohjoissaamenkielisessä nimessä.

Lainapareista suuri osa on sellaisia, joissa molemmilla nimiparin nimillä on selvä merkitys ja niiden määriteosat muistuttavat äänteellisesti toisiaan, mutta merkitys on erilainen. Tällaisia nimipareja on 15 kappaletta. Niistä kaksi on yksittäisiä nimipareja (saI *Kädirkuátku/juuhâ* 'Suvantokannasjoki' ~ saP *Gágerguotkko/johka* 'Papanakannasjoki' sekä *Njuáruí/njaargâš* 'Vesisammalniemi[dem.]' ~ *Njuorra/njárga* 'Matalikkoniemi'.) ja loput kuuluvat neljään nimipesueeseen (*Álttoo-*, *Áldoh-* ~ *Álto-*; *Čovč-* ~ *Čoavčes-*; *Jutt-* ~ *Johtte-*; *Juullâm-* ~ *Jollan* sekä *Siäidáá-* ~ *Sieiddá-*pesueet⁶⁵³). Tällaisten nimiparien lainanantaja- tai lainaajakieltä ei useinkaan voida varmasti päätellä. Inarinsaamenkielisen variantin alkuperäisyyteen viittaa, että *Álttoo-* ~ *Áldoh-*, *Čovč-* ja *Juullâm-* nimipesueisiin kuuluu useita muitakin saman nimielementin sisältäviä nimiä, sen sijaan pohjoissaamassa on vain rinnakkaisnimet. saI *Siäidáá-* nimipesueen inarinsaamelaisuuteen taas viittaavat kielenulkoiset tiedot: paikalla on alueella hyvin tunnettu vanha seitakivi, joka on epäilemättä nimi-idean juurena. Osassa näistä nimistä on kyse lainaa-

653. Sanan *rova* tilalla on kertaalleen käytetty myös semanttisesti vastaavaa maastotermiä palo 'palanut maa'.

jakielessä tapahtuneesta kansanetymologisesta tulkinnasta eli että tuntematon nimielementti on muokattu oman kielen tutun sanan kanssa samanlaiseksi.

Paljon on myös sellaisia nimipareja, joissa kummankaan kielen nimellä ei ole tunnettua merkitystä tai se on hämärtynyt. Tähän joukkoon kuuluu 17 nimeä, joista viisi on yksinäisnimiä (saI *Kaarbul/juuhâ* ~ saP *Gárbbol/johka*; *Peesih/jävri*, *Peezih/jävri* ~ *Beazet/jávri*, *Beazeha/jávri*; *Piergi/vääri* ~ *Bierge/várrri*; *Sest/juuhâ* ~ *Seasto/jogaš* sekä *Vidttáá/njargâ* ~ *Vihttan/njárga*) ja loput kuuluvat kolmeen eri nimipesueeseen (*Sevž-* ~ *Seavže-*; *Tarvoo-* ~ *Dárvo-* sekä *Tuuru-* ~ *Duvro-* pesueet).

Inarinsaamesta pohjoissaameen on lainattu 19 nimiparia. Tämä määräytyy perustuu siihen, että nimillä on inarinsaamessa selvä merkitys, mutta pohjoissaamassa ei tai ainakaan merkitystä ei ole ymmärretty kokonaisuutena. Nimistä yksi on yksittäisnimipari (saI *Káđirkuátku/juuhâ* > saP *Gáđirguotkko/johka*⁶⁵⁴) ja loput kuuluvat kuuteen nimipesueeseen (*Kies[â]-* > *Gies-*; *Peerrum-*, *Perun-* > *Beron(e)-*, *Berron-*; *Šapš(â)-* > *Šakša-*; sekä *Vuom(â)-* > *Vuopma-* nimipesueet⁶⁵⁵). Vain saI *Kunžáá-* ~ saP *Gunžžá-* nimipesueeseen kuuluvat viisi nimiparia ovat sellaisia, jotka voidaan varmasti päätellä alun perin pohjoissaamesta lähteneiksi, sillä nimien määriteosalla ei ole inarinsaamessa merkitystä. Myös äännehistorialliset seikat tukevat tätä tulkintaa.⁶⁵⁶

Inarinsaame–pohjoissaame-käännösparit

Inarinsaamen ja pohjoissaamen välisiä käännöspareja on 135. Tämä on 24 prosenttia kaikista inarinsaamen aineiston nimistä ja 71 prosenttia inarinsaamen- ja pohjoissaamenkielisistä rinnakkaisnimipareista. Inarin- ja pohjoissaamen väliset käännösparit ovat valtaosin semanttisesti tarkkoja ja sen takia lainanantaja- ja lainaajakielen määrittelemisen on kielellisin perustein mahdotonta. Koska alue sijaitsee kieliraja-alueella, jossa on pitkään asunut molempien kielten puhujia ja monet perheet ovat kaksikielisiä, on myös kielenulkoisten, esimerkiksi historiallisten kriteerien käyttäminen mahdotonta. Vaikeutta lisää vielä, että samat ihmiset käyttävät spontaanisti vuorotellen yhtä tai toista rinnakkaisnimeä sen mukaan kumpaa kieltä ovat puhumassa. Lisäksi molemmat kieliryhmät ovat olleet elinkeinoiltaan ja kulttuuriltaan hyvin lähellä toisiaan. Niinpä nimien alkuperäisten antajien kieltä ei voida luotettavasti päätellä.

Inarin- ja pohjoissaamen välisissä käännöspareissa esiintyvät semanttiset epätarkkuudet ovat luonteeltaan osittain erilaisia kuin edellä luetellut inarinsaamen ja suomen väliset epätarkkuudet. Ryhmään yksi kuuluvia tapauksia ei ole, sillä inarin- ja pohjoissaamen sanasto ja sen semantiikka ovat pääosin lähellä toisiaan. Ryhmään kaksi kuuluvia tapauksia, joissa rinnakkaisnimien

654. Vertaa edellänimipariin *Káđirkuátku/juuhâ* 'Suvantokannasjoki' ~ *Gágerguotkko/johka* 'Papanakannasjoki'.

655. SaI 'käärö'; 'jonkinlainen haltia'; 'siika'; 'leveä, laaja' vrt. saP *vuopmat*, #*vuopmadis* 'leveä (kankaasta)'. *Vuom(â)*-nimielementti voi liittyä myös sanaan saP *vuopman* ~ *vuoma* 'peuranpyyntiaitausta, vuomen'. Sen vastineita ei tunneta inarinsaamesta, mutta se on voinut kuulua senkin sanavarastoon aiemmin tai siten *vuom(â)*-nimet ovat alkuaan pohjoissaamenkielisiä. Nimipesueen keskuspaikka *Vuom/vääri* ei sulje pois kumpaakaan tulkintaa: kyseessä on laaja ja leveä tunturi, johon johtaa useita pitkiä kapeita laaksoja, jotka ovat kuin omiaan vuomenen paikoiksi. Pohjoissaamen *Vuopme*-alkuiset (< *vuopmi* 'metsäinen, laaja jokilaakso; laaja suoalue jokilaaksossa') nimivariantit perustuvat kansanetymologiseen mukailuun.

656. Katso tarkemmin pääluvusta 4.

määriteosissa on eri sijamuoto, on kolme. Niissä kaikissa inarinsaamassa on yksikön nominatiivi, mutta pohjoissaamassa yksikön genetiivi-akkusatiivi.

Muutamissa nimipareissa on selvästi kyse toisen nimen osittain virheellisestä tulkinnasta. Tähän on mitä ilmeisimmin ollut tavallisesti syynä se, että lainanantajakielen nimen merkitystä ei ole ymmärretty täsmällisesti, koska joitakin inarinsaamassa esiintyviä sanoja ei ole pohjoissaamassa ja toisinpäin. Vastaavat käsitteet ovat kuitenkin kummassakin kielessä olemassa. Nimet saI *Hendrih/ Varrimjávri* 'Henrikin Vuotuismuuttojärvi' > saP *Hendarat/ Oadđinjávri* 'Henrikin Nukkumisjärvi' ja *Matjås Andârâs/ luohtâ* 'Matiaksen Andreaksen lahti' > *Máttaras-Ándaras/luokta* 'Esi-isä-Andreaksenlahti'⁶⁵⁷ on mitä ilmeisimmin käännetty inarinsaamasta pohjoissaameen, sillä käännöksissä esiintyvät sanat esiintyvät myös inarinsaamassa. Toisaalta aikaisemmin on jo tuotu esille nimi-pariin *Lávuriggee/jávrrááh* ~ *Lávvorigge/láttu* sisältyvä todennäköinen väärinymmärrys, joka viittaa siihen, että nimi on alun perin pohjoissaamenkielinen.

Kuten edellisessä pääluvussa on kerrottu, inarinsaamenkielisten *Matvei*-alkuisten nimien määriteosana on kolttasaamelainen miehennimi *Maa'tvei* tai *Maa'tfei*⁶⁵⁸, joka nykykoltassa esiintyy tavallisesti muodossa *Maa'tfi*. Nimi on säilynyt inarinsaamenkielisessä nimessä sellaisenaan, mutta pohjoissaamenkielisissä nimissä nimen määriteosa näyttäisi ymmärretyn kahden sanan kokonaisuudeksi *Máhte + fei*⁶⁵⁹. Nimen ensitavu on ymmärretty miehennimen *Máhte* yksikön genetiivimuodoksi ja toinen tavu on liitetty todennäköisesti sanan saP *veadji* 'pienehkö joki' paikannimissä esiintyvään lyhentyneeseen muotoon *-vei-*. Toinen henkilönnimiin liittyvä epätarkkuus on nimiparissa saI *Vuoll Aailâ/ láássás* 'Ollin Ailan luoto' ~ saP *Vull Elle/ lássaš* 'Ollin Ellen luoto'.

Saamenkielisissä käännöspareissa esiintyy sellaista käännösten semantiikan epätarkkuutta, joka syntyy mielestäni maiseman erilaisesta tulkintatavasta. Tämä viittaa myös siihen, että jonkin verran lainajakielen omaa nimenmuodostusta on tapahtunut, mutta nimillä vaikuttaisi kuitenkin aina olevan yhteys eli puhtaasti uusien lainaelementin sisältävien nimien muodostamisesta ei voi puhua. Esimerkiksi nimiparissa saI *Čáhálig/vääri, Čáhálig/uáivás*[dem.], *Čáhálig/uáivih*[mon.], *Čáhálig/uáivááh*[dem.mon.] 'Maahisvaara, -pää[dem.], -päät, päät[dem.]' ~ saP *Čáhkál/čohkat*[mon.] 'Maahishuippu' inarinsaamenkieliset nimenantajat ovat nähneet nimetyt paikan *vääri-* tai *uáivi-* nimisenä yhtenä tai useampana maankohoumana, mutta pohjoissaamenkieliset nimenantajat saman useana *čohkka-* nimisenä. Kaikki nämä termit esiintyvät molemmissa kielissä. Samoin nimioppiin kuuluvana kulttuurisena mallina on pidettävä sitä, että inarinsaamassa samat järvet on erotettu niiden sijainti-ilmansuunnan mukaan, mutta pohjoissaamassa niiden suhteellisen sijaintikorkeuden mukaan: *Määddib/ Elijávri* 'Eteläisempi Ellijärvi' ~ *Vuolit Ellejávri* 'Alempi Ellijärvi' ja *Taa-veeb Elijávri* 'Pohjoisempi Ellijärvi' ~ *Bajit Ellejávri* 'Ylempi Ellijärvi'.

Tähän samaan ryhmää on laskettava ne nimiparit, joissa toinen nimi on yksikössä ja toinen monikossa eli sama nimettävä kohde on hahmotettu eri kieltenpuhujien mielessä yhdeksi paikaksi tai useiden erillisten

657. Lainasuhteen voi tulkita myös äänteelliseksi mukailuksi.

658. T. I. Itkonen (1958: II: 1046).

659. Lainasuhteen voi tulkita myös äänteelliseksi mukailuksi.

paikkojen kokonaisuudeksi. Tällaisia nimipareja ovat esimerkiksi saI *Komo/náp-pááh*[dem.mon.] 'Kumollaan olevat naaput[dem.]' ~ saP *Gomunáhppi* 'Kumollaan oleva naappu' ja *Kulm/luovttiih*[dem.mon.] 'Kolmilahdet[dem.]' ~ *Golbma/luovttaš*[dem.], *Golmma/luovttaš*[dem.] 'Kolmi-, Kolmenlahti[dem.]'.

Reduktiota ja ellipsiä esiintyy jonkin verran. Reduktio on tapahtunut molemmissa tapauksissa pohjoissaamenkielisessä rinnakkaisnimessä, mikä mielestäni kertoo, että nimet on lainattu inarinsaamesta. Molemmat näistä nimistä ovat inarinsaamessa nelielementtisiä ja pohjoissaamessa kolmielementtisiä: saI *Ruávičielgjävr/juuhâ* 'Rovaselänjärvenjoki' > saP *Roavvečielgge/johka* 'Rovaselänjoki' ja *Taavaakeijävr/suálu* 'Pohjoispäässä järveä saari' > *Davageaže/suolu* 'Pohjoispäässä saari'. Nimien lyheneminen pohjoissaamessa kuvastanee eroa näiden kielten paikannimien normaaliksi koetussa pituudessa. Lisäksi jälkimmäisessä pohjoissaamenkielisessä nimessä on käytetty pohjoissaamen nimioille tyypillistä paikanilmausrakennetta, joka esiintyy myös esimerkiksi nimessä *Guoikkavuole/ája* 'Koskenalapuolinenpuro'. Kuvaan tarkemmin tällaisia nimiä paikannimien rakennetta käsittelevässä luvussa. Vaikuttaa siltä, että tällaisten paikanilmausten osalta näiden kahden saamen kielen nimiovit eroavat toisistaan, mutta ilmiötä olisi syytä tutkia tarkemmin.

Ellipsisitapauksissa pätee pääosin sama periaate: inarinsaamenkielinen nimi on pidempi, pohjoissaamenkielinen lyhyempi, kuten nimiparissa saI *Riämnjákuovdâšm/jávri* 'Ketunpesäluolajärvi' ~ saP *Biedjo/jávrráš* 'Pesä(luola)-järvi[dem.]'. Ainoan poikkeuksen tekee nimipari *Suálu/vyeppee* 'Saarivuopaja' ~ *Gieddesuolo/vuohppi* 'Kenttäsaarivuopaja', jossa inarinsaamenkielisen nimen määriteosa ei joko ole paikannimi tai sitten se on elliptinen. Toisenlaista määriteosaellipsityyppiä edustavat nimiparit *Vuomvár/Hiävjuuhâ* 'Vuomavaaran Tuhojoki' ~ *Heavvo/johka* 'Tuhojoki' ja *Paajeeb/Keđgivyeppeejávri* 'Ylempi Kivivuopajajärvi' ~ *Geađgevuohppe/jávri* 'Kivivuopajajärvi', joissa pohjoissaamenkielisissä nimissä ei ole lainkaan täsmentävää määritettä. Inarinsaamessa ero rinnasteisten nimien välille on tehty erilaisilla täsmentävillä sanoilla, mutta pohjoissaamessa jättämällä se kokonaan pois.

Kaikkein yllättävin ero inarinsaamen ja pohjoissaamen käänösparien välillä on deminutiivin käytössä, sillä periaatteessa molempien kielten kielioppi sallii deminutiivin runsaan ja joustavan käytön esimerkiksi suomeen tai skandinaaviisiin kieliin verrattuna. Tässä kuvastuu mielestäni selvästi se ero itäisten ja läntisten saamen kielten deminutiivin käytössä, jonka toin esille jo paikannimien rakennetta tarkastellessani. Tätä eroa voitaneen pitää myös nimioppien erona. Kahdeksassatoista pohjoissaamenkielisessä nimessä perusosa on yksikön deminutiivissa. Näiden nimien inarinsaamenkielisten rinnakkaisnimien perusosista vain kaksi ei ole deminutiivissa. Inarinsaamenkielisissä rinnakkaisnimissä on erittäin runsaasti deminutiivia muissa yksikkömuotoisissa perusosissa, kun taas pohjoissaamessa näin ei ole. Lisäksi deminutiivia esiintyy myös määriteosissa ja monikkomuotoisissa perusosissa. Neljässä tapauksessa inarinsaamen perusosan deminutiivimuodon vastineena on pohjoissaamessa vastaavanlaista pienempää vesistöä kuvaava appellatiivi, kuten nimiparissa saI *Suávvil/juuvâš*[dem.] ~ saP *Soavvel/ája* 'Harjuspuro'.

Inarinsaame–pohjoissaame: riippumattomat parit

Riippumattomia pareja on nimipareista vai kuusi. Se on prosentti kaikista nimistä ja kolme prosenttia rinnakkaisnimipareista. Kaikki nimiparit ovat pareina yksittäisiä, mutta kuten eteläsaamessa, suurin osa niistä kuuluu johonkin toiseen oman kielensä nimipesueeseen. Nimetyt paikat siis hahmotetaan eri kielten käyttäjien parissa eri maastokokonaisuuksiin kuuluviksi. Toisin kuin inarinsaamen ja suomen riippumattomissa pareissa, nämä nimet ovat kaikki luonnonpaikkojen nimiä.

Huomiota kiinnittää, että kahdessa nimiparissa kuudesta on inarinsaamessa nimen määräiteosana henkilönnimi, mutta pohjoissaamessa ei: *Áhu-Jovn/Kyelijávri* 'Áhu-Jovnân Kalajärvi' – *Bajit/ Giesvárjávri* 'Ylempi Giesvaaranjärvi' sekä *Áábrâm/luohtâ* 'Abrahaminlahti' – *Soavvilčoalmme/luokta* 'Harjussalmenlahti'. Olen ajatellut tämän johtuvan siitä, että nimissä mainitut henkilöt eivät ole olleet pohjoissaamenkielisille nimenantajille tuttuja tai heitä ei ole liitetty nimettyihin paikkoihin. Samankaltaisesta jakamattomasta kulttuurisesta tiedosta tai sen erillisesti tulkinnasta voi olla kyse nimiparien *Kiedd/suálu*² 'Kenttäsaari' – *Nuortalaš/suolu* 'Kolttasaari', *Puornâluohtvyeppée/njargâ* 'Purnulahtivuopajanniemi' – *Njurgomonne/njarga* 'Mustalinnunmunaniemi' sekä *Ulgâ/jávri*¹ 'Ulkujärvi' – *Gárbbesjoga/jávri* 'Venejoenjärvi' kohdalla. Kun kulttuurinen tieto on puuttunut, on puuttunut myös motivaatio nimen kääntämiseen sellaisenaan.

Levikki ja referenttien laatu

Čovčjávri–Kosseennâmin alueen nimiparien ja -kolmikoiden levikki eroaa inarinsaamen ja suomen sekä inarinsaamen ja pohjoissaamen suhteen. Suomenkieliset nimet ovat kaikkein tavallisimpia teiden lähellä ja niiden yleisyys vähenee jonkin verran teistä pois päin liikuttaessa. Nimiä on kuitenkin melko runsaasti kaikkialla. Selvempi ero on nimettävän kohteen suuruuden tai pienuuden ja merkityksen suhteen: mitä pienempi tai vähämerkityksisempi jokin maastokohde on, sitä todennäköisemmin sillä ei ole suomenkielistä nimeä. Esimerkiksi monissa nimipesueissa suurimmalla ja keskeisimmällä paikalla on suomenkielinen rinnakkaisnimi, mutta pienemmällä saman pesueen nimillä ei. Tässä toteutuu esimerkillisesti Samuli Aikio kuvaama virallisen ja epävirallisen käytön periaate: vain suurimpia nimiä on ollut tarvis käyttää suomalaisten kanssa ja kartoissa. Taustalla on tietenkin myös se tosiasia, etteivät suomenkieliset ihmiset ole tavallisesti liikkuneet kaukana keskeisistä kulkuväylistä eikä karttoihin ole laitettu Pohjois-Lapissa vanhempina aikoina kuin isoimpien paikkojen nimet.

Tuula Eskelandin (2001a: 269; 2001b) mukaan myös Norjan Finneskogene-alueen makrotoponyymit ovat norjankielisiä, mutta mikrotoponyymit olivat suomenkielisiä. Syynä oli se, että keskeisistä paikoista oli tarve puhua norjankielisten kanssa, sillä he käyttivät aluetta karjan kesälaitumena. Erona Inariin on kuitenkin se, ettei alueen keskeisillä ja suurilla paikoilla ollut lainkaan suomenkielisiä nimiä.

Inarinsaamen ja pohjoissaamen kesken levikki on selvästi puhuma-alueiden mukaista: pohjoissaamenkielisiä rinnakkaisnimiä on eniten Utsjoen rajan

tuntumassa, jossa on asunut ja liikkunut myös eniten pohjoissaamea puhuvia ihmisiä. Erityisen tiheää pohjoissaamenkielinen nimistö on Sevžjävriin ympäristössä. Siellä sijaitti paksumaalaisten kesäpaikka, joten nimistö on syntynyt heidän tarpeisiinsa. Ilmeisesti Kosseennâmin pohjoissaamenkielisten asukkaiden takia on pohjoissaamenkielisiä nimiä myös muuta aluetta jonkin verran enemmän talvitalon pohjoispuolella, Syyjärven suunnalla, jonka kautta kuljettiin kesämalle, sekä Kiesvärjeggin suunnassa, jossa he kävivät niittämässä jänkäheinää ja hillassa. Samanlaista eroa kuin inarinsaamen ja suomen kesken mikro- ja makrotoponymien suhteen ei inarin- ja pohjoissaamen välillä ole, vaan myös pienet maastokohteet on nimetty molemmilla kielillä.

Kaikilla kolmella kielellä nimettyjä paikkoja sijaitsee sellaisissa paikoissa, joissa kaikki edellä esitetyt ehdot täytyvät eli ennen kaikkea Utsjoen rajan tuntumassa. Lisäksi nimetyt paikat ovat keskimääräistä kookkaampia tai muutoin merkityksellisempiä.

6.3.4. Suõ'nn'jelsijdd, Sverloffin sukualue

Valtakielisiä rinnakkaisnimiä on koko Suonikylän alueelta hyvin vähän ja niiden levikki vaikuttaa satunnaiselta. Sverloffin sukualueen aineistossa esiintyy muutamia uusia suomenkielisiä rinnakkaisnimiä, joilla on nimetty alueen suurimpia ja keskeisimpiä vesistöjä, esimerkiksi *Ylä-/Akkajärvi* ja *Ala-/Akkajärvi* eli *Pá'jj/Á'kkjáú'rr* ja *Vue'II/Á'kkjáú'rr*. Suomenkieliset nimet ovat tarkkoja käännöslainoja. Matti Sverloffin (2003) historiakirjassa esiintyy lisäksi useita muita suomenkielisiä versioita alueen paikannimistä, mutta nämä vaikuttavat uusilta tilapäismuodosteilta eikä niitä ole laajemmin käytetty. Tällaisia ovat esimerkiksi käännösnimi *Joutsenpoika/järvi* < *Jeedes'jääuraz*⁶⁶⁰ ja määriteosaltaan osittain mukailtu, osittain käännetty ja perusosaltaan käännetty *Utelumuotkan/kiimavaara* < *Oddmue'tkk'/Kee'mesvää'rr*⁶⁶¹. Venäjänkielisiä paikannimiä en tiedä alueella käytetyn koskaan. Suonikylässä ei ollut käytössä esimerkiksi virallisia talon- tai kylännimiä.

6.3.5. Yhteenvedo: erikieliset nimiparit ja -kolmikot sekä niiden vertailua verrokkitutkimusten tuloksiin

Tutkimusaineisto jakautuu kahteen osaan: Dálvadasissa ja Suõ'nn'jelsijddin Sverloffin sukualueella ei juuri ole nimipareja, sen sijaan Ruvhten sijtessä ja Čovčjävri-Kosseennâmin alueella niitä on runsaasti. Ruvhten sijten nimiaineiston 168 nimestä 101 on ruotsinkielinen rinnakkaisnimi. Se on 60 prosenttia nimiaineistosta. Todennäköinen lainaussuunta on mahdollista määritellä vain osassa lainapareja. Näistä 18 on todennäköisesti lainattu saamesta ruotsiin ja 29 ruotsista saameen. Skandinaavisen alkuperän määrittelyssä on selvästi enemmän epävarmuustekijöitä kuin saamelaisen alkuperän. Kahdeksan nimiparin osalta on mahdotonta

660. *Jeedes'* joutsenenpoikanen kuuden kuukauden vanhaksi' (Itkonen 1958: II: 827).

661. *Odd* 'uusi[attr.]' *mue'tkk'* 'kannas, taival, muutka[y.gen.]' *kee'mes* 'soidin, kiima' *vää'rr* 'vaara'. Tässä on käytetty Sverloffin omaa suomenkielisen nimen kirjoitustapaa, jossa kaikki nimenosat on kirjoitettu yhteen.

määritellä lainanantaja- ja lainaajakieltä. Takaisinlainaamista on tapahtunut, mutta sen varma osoittaminen onnistuu vain muutaman nimen kohdalla.

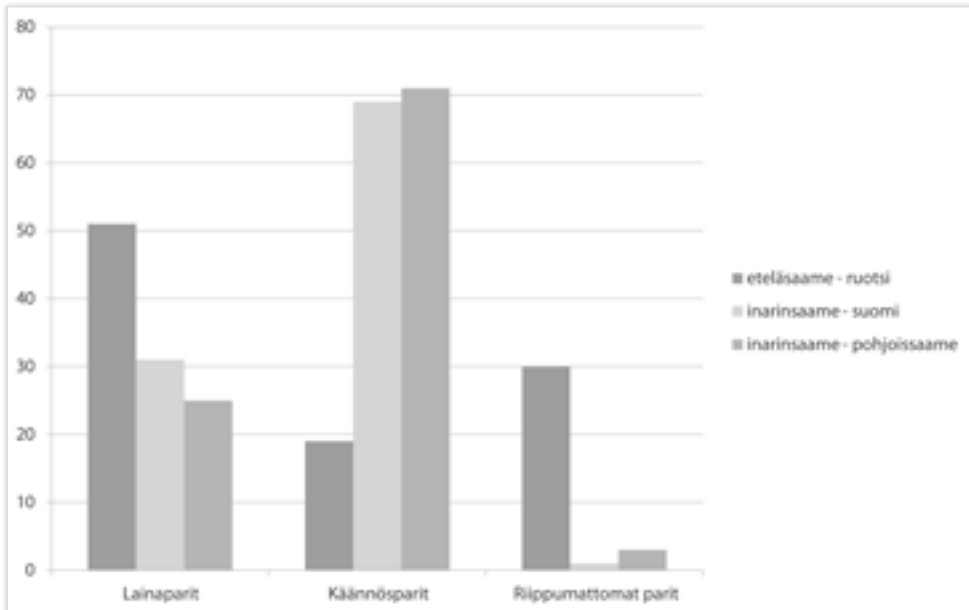
Čovčjävri–Kosseennâmin 561 nimestä 178 eli 30 prosentilla on suomenkielinen ja 191 eli 32 prosentilla pohjoissaamenkielinen rinnakkaisnimi. Lisäksi 95 nimellä on sekä suomen- että pohjoissaamenkielinen rinnakkaisnimi. Se on 17 prosenttia koko nimiaineistosta. Inarinsaamen aineistossa lainaussuunta on muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta ollut saamesta suomeen, mutta usein on vaikea sanoa, onko lainaaja ollut inarinsaame vai pohjoissaame. Vielä vaikeampi on erottaa, kumpi saamen kieli on lainaaja- ja kumpi lainanantajakieli. Takaisinlainaamista ei näyttäisi tapahtuneen tai ainakaan siitä ei ole selviä merkkejä.

Eteläsaamen ja inarinsaamen aineiston nimiparit ja -kolmikot ovat kuitenkin jakautuneet hyvin eri tavoilla eri lainaustapojen suhteen. Ruvhten sijtessä tavallisimpia ovat lainaparit, joita on 52 eli 51 prosenttia nimipareista. Toiseksi tavallisimpia ovat riippumattomat parit: 30 nimeä eli 30 prosenttia nimipareista. Kaikkein vähiten on käännöspareja, joita on 19 eli 19 prosenttia nimipareista.

Čovčjävri–Kosseennâmin alueen inarinsaamelais-suomalaisista nimipareista tavallisimpia ovat käännösparit, joita on 123 eli 69 prosenttia. Seuraavaksi eniten on lainapareja: 56, mikä on 31 prosenttia nimipareista. Vähiten, käytännössä olematon määrä, vain kaksi (1 %) on riippumattomia pareja. Inarinsaamen ja pohjoissaamen rinnakkaisnimiparit seuraavat samaa yleisyysjärjestystä kuin inarinsaamen ja suomen välillä. Tavallisimpia ovat siis käännösparit, joita on 135 eli 71 prosenttia inarinsaamelais-pohjoissaamelaisista nimipareista. Selvästi vähemmän on lainapareja: 48 eli 25 prosenttia näistä nimipareista. Riippumattomia pareja on vähiten, sillä niitä on kuusi, joka on kolme prosenttia nimipareista. (Ks. Taulukko 14.)

Eteläsaamen aineiston lainanimistä kokomukaelmia on kolmestatoista–viiteentoista: neljä–viisi saamesta ruotsiin ja seitsemän–kahdeksan ruotsista saameen. Kahden osalta lainanantajakieltä ei pysty määrittelemään. Perusosamukaelmia on neljä, määriteosamukaelmia 24. Lisäksi esiintyy monia harvinaisempia lainaustapoja. Inarinsaamen aineiston inarinsaamelais-suomalaisista lainanimistä kokomukaelmia on kaksi ja määriteosamukaelmia 53. Inarinsaamen ja pohjoissaamen välisistä lainanimistä kaikki ovat määriteosamukaelmia. Vallitseva lainaamistapa molempien saamen kielten osalta on siis selvästi määriteosamukaelmat, mutta kokomukaelmat ovat Ruvhten sijten aineistossa selvästi tavallisempia kuin Pohjois-Inarissa. Perusosamukaelmia on vain eteläsaamen aineistossa ja kyse on aina lainatusta nimestä, jolle on annettu täsmen-tävä määrite. Harvinaisia ovat myös epeksegeettiseksi tulkittavat nimet, joita on kaksi eteläsaamen aineistossa.

On kiinnostavaa verrata oman analyysini tuloksia verrokkitutkimusten tuloksiin. Suomen kieliraja-alueen ruotsin- ja suomenkielisten nimiparien joukossa selvästi tavallisimpia ovat lainaparit, sillä niitä on noin kuusikymmentä prosenttia koko aineistosta. Alueellinen vaihtelu on kuitenkin suurta: lainaparien määrä vaihtelee 33–74 prosentin välillä. Myös lainanantaja- ja lainaajakieli

Taulukko 14. Erilaisten nimiparien jakautuminen etelä- ja inarinsaamen aineistoissa.

vaikuttavat tavallisuuteen, sillä lainaparit näyttäisivät olevan tavallisempia suomesta ruotsiin (77 %) kuin ruotsista suomeen (58 %) lainattaessa. Lainanimistä vain kolme prosenttia on määriteosamukaelmia. Kuten omassa aineistossanikin perusosamukaelmissa on aina kyse lainatusta nimestä, jolle on annettu täsmäntävä määrite. Epekegeettisiä on neljä prosenttia lainanimistä. Näistä kolmasosa on alun perin ollut yksiosaisia nimiä. (Pitkänen 2007: 13; Zilliacus 1980: 340–341, 344.)

Suomen kieliraja-alueen nimipareissa käännöspareja on keskimäärin 15 prosenttia koko materiaalista, mutta määrä vaihtelee alueittain alle kuudesta yli kahteenkymmeneen prosenttiin. Tavallisempaa on, että nimet on käännetty ruotsista suomeen (17 %) kuin että ne olisi käännetty suomesta ruotsiin (6 %). Toisistaan riippumattomia pareja on keskimäärin kuusi prosenttia aineistosta. Korkein luku, 24 prosenttia, on Kokkolassa. Luku on niin suuri, että Zilliacuksen mukaan voidaan puhua erillisistä asukasryhmistä. Takaisinlainattuja nimiä on vaikea todentaa, mutta todennettuja on viisi prosenttia. (Pitkänen 2007: 15; Zilliacus 1980: 340–343.)

Aud-Kirsti Pedersenin tutkimuksessa Norjan Pohjois-Tromssan rannikon paikannimistä saamesta norjaan lainatuista nimistä 30–47 prosenttia oli kokomukaelmia ja 31–39 prosenttia osamukaelmia. Lainapareja oli yhteensä siis 61–86 prosenttia. Käännöspareja oli 21–30 prosenttia. Suomesta norjaan lainatuista nimistä käännöspareja oli eniten: 44–47 prosenttia. Kokomukaelmia oli 23–28 prosenttia ja osamukaelmia 17–41 prosenttia eli lainapareja oli yhteensä 40–69. Eira Söderholmin tulokset saman seudun suomen- ja pohjoissaamenkielisistä

nimipareista ovat hyvin samankaltaisia. (Pedersen 1988: 59, 63.) Eskelandin Norjan Suomalaismetsien aineistossa suomesta norjaan lainatuista nimistä noin puolet on määriteosamukaelmia ja puolet kokomukaelmia. Suuri osa jälkimmäisistä on epeksegeettisiä (Eskeland 1994: 94, 103).

Näistä tuloksista Suomen kieliraja-alueen tulokset muistuttavat eniten Ruvhten sijten tuloksia, mikä ei sinänsä yllätä, koska kulttuuris-kielellinen tilanne ja historia muistuttavat niissä eniten toisiaan. Ainoastaan määriteosamukaelmien vähäinen määrä ihmetyttää. Sen sijaan Čovčjävri–Kosseennâmin alueen tulokset eroavat selvästi kaikkien verrokkitutkimuksien tuloksista. Pedersen ja Söderholm ovat selittäneet eroa Suomen kielirajatutkimuksen ja omien Länsi-Ruijan tulostensa välillä ennen kaikkea sillä, että heidän tutkimiensa paikannimien käyttäjät ovat olleet valtaosin kaksi- tai kolmikielisiä, kun taas Suomen kielirajaseudun nimistö on alkanut muodostua tilanteessa, jossa on kohdannut kaksi eri kieliä osaavaa yhteisöä. Ero ei siis juonnu niinkään paikannimistön tai kielten eroista, vaan kohtaamistilanteiden ja nimenkäyttäjyhteisöjen eroista. Samalla tavalla on perusteltavissa inarinsaamen aineistoni erilaisuus suhteessa verokkiaineistoihin ja Ruvhten sijteen. Käsittelen tutkimiani kohtaamistilanteita ja nimenkäyttäjyhteisöjä nimien lainaajina seuraavassa alaluvussa.

6.4. Pohdintaa: erikieliset nimiparit ja -kolmikot vähemmistö- ja enemmistöryhmien välisten suhteiden kuvastajina

Nimiparit ja -kolmikot kuvastavat paikallisten vähemmistö- ja enemmistöryhmien välisiä suhteita käytännössä ainoastaan sellaisilla alueilla, jotka sijaitsevat selkeällä kielirajalla. Se että kieli on jossain valtiossa vähemmistökieli, ei vielä tuo suhteiden laatua esille, sillä enemmistö nimipareista on syntynyt tällaisessa tilanteessa hallinnollisista syistä eikä kuvasta kahden paikallisen kieliyhteisön välistä luonnollista kommunikaatiota, vaan poliittisen vallan käyttöä. Tätä voi verrata Tove Bullin (2004: 183) esille tuomaan ristiriitaan, jossa valtiotason enemmistökieli onkin paikallisella tasolla vähemmistökieli. Oikeiden tulkintojen tekemiseen vaaditaan paikallistasolla tapahtuvien kielikontaktien tulkintaa. Jos tällaisia kontakteja ei ole, ei tilannetta voida myöskään tulkita. Tämän takia esimerkiksi Dálvadasin ja Suõ nn'jelsijddin osalta tulkintojen tekeminen yksinomaan nimiparien, niiden laadun tai levikin perusteella ei ole mahdollista.

Koska suomen ja inarinsaamen kontaktit ovat etenkin Pohjois-Inarissa suhteellisen uusia, ovat kielelliset erot hyvin selviä eikä ole tavallisesti esimerkiksi mitään epäilyä siitä, kumpi nimiparin jäsenistä on suomea, kumpi saamea.⁶⁶² Toisin on esimerkiksi Ruvhten sijtessä, jossa vuorovaikutus on jatkunut hyvin pitkään. Yksittäisistä paikannimistä on nimittäin toisinaan suorastaan mahdotonta sanoa, varsinkaan tavallisten ihmisten, ovatko ne saamea vai skandinaavista kieltä, kun ne muistuttavat toisiaan niin paljon, mutteivät ole kummallekaan kielelle erityisen tyypillisiä. Ongelma juontaa juurensa usein

662. Pellijeff (1980: 14) on kiinnittänyt huomiota tähän samaan ilmiöön Ruotsin Norlannissa.

siitä, että monet paikannimet on lainattu edestakaisin kielestä toiseen ja siinä välissä ne ovat otaneet osaa lainaajakielen omaan erilliskehitykseen. Näiden nimiparien historian luotettava tutkiminen vaatisi sekä skandinaavisten kielten, niiden historian ja erityisesti niiden murteiden että saamen kielten erinomaista tuntemusta sekä tutkimusmetodien hallintaa. Uskallan silti veikata, että huolellisella analyysilläkään ei varmaa vastausta ole monen nimen kohdalla saatavissa, sillä mitään siistiä lainautumisteoriaa tämä todellisuus ei vastaa.

Kielirajan tuntumassa asuvat ryhmät ovat jatkuvasti tekemissä erilaisen kielten ja kulttuurien statusta koskevien ilmiöiden kanssa. Kieliä ja kulttuureja koskevat asenteet konkretisoituvat kielen tasolla, kun sitä käytetään usein ja monenlaisissa konteksteissa. Kaikkia nimiparien ja -kolmikoiden laatuun tai levikkiin liittyviä ominaisuuksia ei voi kuitenkaan selittää ainoastaan kieleen tai sen statukseen liittyvillä tekijöillä, vaan selityksiä on etsittävä laajemmin tutkittavien ryhmien elämästä ja siinä tapahtuneista muutoksista eli yhteiskunnallisista ja sosiaalisista ilmiöistä. Tässä tulevat avuksi sosiolingvistiset ja yhteiskunnan kehitykseen liittyvät selitysmallit.

Ruvhten sijten saamelaisten ja alueen skandinaavisen yhteisön eristyneisyys toisistaan kuvastuu hyvin nimipareista. Kaikkein kuvaavin on riippumattomien parien määrä: kolmekymmentä prosenttia nimipareista. Kurt Zilliacuksen (1980: 340) mukaan Kokkolan kunnan riippumattomien parien määrä eli 24 prosenttia on jo niin suuri, että voidaan puhua erillisistä asukasryhmistä ja nimisysteemeistä. Ruvhten sijtessä määrä on vielä selvästi korkeampi. Onko kyseessä tietoinen toisen ryhmän huomioimatta jättäminen vai eikö kontakteja tunturialueen kontekstissa ole ollut sen vertaa, että olisi tiedetty toisesta nimestä, ehkä molempia. Selvää on kuitenkin se, ettei vanha verotunturin alue ylätunturissa ollut alueen skandinaavisille yhteisöille tuntematon, koska he ovat itsenäisesti nimenneet alueella lähes kaikki samat paikat kuin saamelaiset. Tiedetään myös, että talolliset sekä Ruotsin että Norjan puolelta kävivät kalastamassa alueen järvillä.

Ruvhten sijten nimipareissa on hyvin eri-ikäisiä lainoja. Erityisen hyvin tämä käy ilmi lainapareissa, joista osa on lainattu jo pitkä aika sitten, osa aivan lähiaikoina. On selvää, että eri aikoina lainatut nimet kuvastavat eri aikakausien tilannetta, mutta pitäisikö takaisinlainaamistakin miettiä tältä kannalta. Kuten edellä on kirjoitettu, on mukaemalainojen omaksuminen tulkittavissa positiiviseksi eleeksi lainanantajayhteisöä kohtaan, ei vain kielitaidottomuuden osoitukseksi. Lainaava yhteisö on oikeastaan ottanut käyttöönsä lainanantajayhteisön paikannimen, mutta ääntää sen omalla tavallaan. Kun aika kuluu ja kielet muuttuvat, myös rinnakkaisnimien erot kasvavat. Ehkäpä edestakaisin lainatut paikannimet ovatkin osoitus yhteisöjen välisten suhteiden muuttumisesta: joskus positiivisena eleenä lainattu paikannimi on olosuhteiden muuttuttua lainattu takaisin vaikkapa kielen rapautumisen ja enemmistökielen paineen seurauksena.

Tosiasia on, ettei alueen skandinaavien tiedetä koskaan osanneen saamea, mutta saamelaisten tiedetään jo varhain hallinneen skandinaavisia kieliä. Siten jokainen mukailtu saamelainen nimi on ollut ilman erillistä selittämistä

skandinaavisille lainaajille merkitykseltään tuntematon. Jos ei ole kontakteja, ei ole myöskään selittäjää tai vaihtoehtoisesti halua kuulla tai ottaa huomioon selitystä. Skandinaavisen osapuolen kielitaidottomuus selittää varmasti suurelta osin käänöslainojen vähäisyyden, mutta se kuvastaa sen lisäksi saamelaisten haluttomuutta kääntää omia paikannimiään tai kuvastaa suhteiden niukkuutta. Vanha verotunturin alue on ollut ainoa siidan saamelaisten käyttämistä alueista, jossa he ovat olleet todella omilla maillaan ja joiden identifioiminen omiksi maiksi on ollut myös maanomistusoikeuden osoittamisen kannalta motivoitua. Ehkäpä näiden syiden takia skandinaavisten asukkaiden läsnäolo on tahdottu jättää huomioimatta rinnakkaisnimien osalta samaan tapaan kuin aikaisemmin nimien aiheiden ja määriteosien nuorten lainasanojen kohdalla olen todennut.

Ensi katsomalla vaikutelmaksi nousee, että alueella on kehittynyt kaksi likipitään täysin erillistä nimijärjestelmää. Nimiparien levikissä on kuitenkin anomalia, joka puhuu sen puolesta, että ainakin paikallisella mikrotasolla on tapahtunut kohtaamisia skandinaavien ja saamelaisten välillä. Puurajaseudulla alatunturissa nimiparien joukossa ei ole kuin muutama riippumaton nimipari. Ero on selkeä ylätunturialueeseen eli vanhaan verotunturin alueeseen verrattaessa. Saamelaisilla ja skandinaavisilla paikannimillä on puurajaseudulla siis yhteys. Molemmat ryhmät ovat jakaneet samat paikannimet, jotka kumpikin on ääntänyt omalla tavallaan tai kääntänyt omalle kielelleen. Valtaosa puuraja-alueen nimipareista on nuoria skandinaavislähtöisiä lainapareja. Tämän voi tulkita siten, että kyseessä on positiivinen ele juuri tätä aluetta käyttäviä ruotsalaisia asukkaita kohtaan: me lainaamme teidän nimenne eli huomioimme teidät ja teidän alueenkäytönne positiivisesti. Raadollisemmin ajatellen kyse on siitä, että alueen saamelaiset toivovat tällä tavalla tulevaisuutta myös itse toisen käyttäjäryhmän huomioimiksi.

Puurajavyöhykkeen nuoret skandinaavislähtöiset mukaelmanimet voi tulkita saamelaisyhteisön ystävälliseksi kädenojennukseksi kielitaidottomille naapureilleen, mutta ne kuvastavat myös toista, historiallista kehitystä. Tämä puuraja-alue on nimittäin pääosin se sama alue, joka vuonna 1853 valmistuneessa maanjaossa siirrettiin alueen talollisten käyttöön, mutta vuosisadan lopussa ostettiin takaisin kruunulle ja liitettiin osaksi ensisijaisesti poronhoitoon tarkoitettuja alueita. Tämän vajaan viidenkymmenen vuoden aikana saamelaiset eivät saaneet liikkua alueella kuin talvilaidunsäännösten määrittelemänä aikana eli viljelyskauden ulkopuolella. On selvää, että tänä aikana katosi moni alueella käytössä ollut saamenkielinen nimi. Tilalle omaksuttiin skandinaavisten naapureiden nimiä joko määriteosamukaelmina tai epeksegeettisinä niminä, jotta ne sopivat omaan kielisysteemiin. Skandinaavisten nimien saamelaistaminen oli osaltaan myös maiseman takaisinhaluunottoa.

Tässä yhteydessä on myös hyvä mainita, että toisin kuin muissa tutkimissani yhteisöissä, Ruvhten sijtessä paikalliset saamelaiset eivät osallistuneet tutkittavana aikana alueen kartoittamiseen esimerkiksi oppaina, kuten muissa tutkimissani yhteisöissä. Heillä ei siis ollut mitään mahdollisuutta vaikuttaa omien paikannimiensä asemaan tai näkyvyyteen tätä kautta. 1940-luvulla kerätyt paikannimet päätyivät aluksi ainoastaan tieteellisiin kokoelmiin.

Čovčjävri–Kosseennâmin alueella on suomenkielisiä rinnakkaisnimiä paljon enemmän kuin alueen suomalaisen asutuksen perusteella voisi olettaa. Olen tulkinut tilanteen siten, että alueen saamelaiset ovat itse kääntäneet paikannimet suomen kielelle ennen kaikkea suomalaisia kartoittajia varten. Nimien kääntäjien saamelaisuuden puolesta puhuu sekin, että nimet on käännetty oikein eli niiden kääntäjät ovat osanneet hyvin sekä suomea että saamea. Lainanimiin on turvauduttu, kun saamenkielisessä nimessä on ollut merkitykseltään tuntematon tai hämärtynyt nimielementti tai sen merkitys on ollut vaikea ilmaista suomen kielellä joko semantiikan tai kielitaidon vajaavaisuuden takia. Koko aineistossa on vain kaksi mukaelmaa, joita voi epäillä kielitaidottomien ja ulkopuolisten suomalaisten itse lainaamiksi: *Tappopetäjän/morosto* sekä *Kapsanti/järvi*.

Alueen maastokarttoja 1900-luvun alussa tehtäessä kartoittajat ovat kyselleet oppailtaan ja paikallisilta asukkailta kartoitettavina olevien paikkojen nimiä. Tuon aikakauden kirjoittamattomien periaatteiden mukaan kartoille pyrittiin saamaan suomalaisia paikannimiä, jos sellaisia vain oli olemassa. Uskon, että alueella ei tuohon aikaan ollut käytössä suomenkielisiä nimiä, ainakaan siinä mittakaavassa kuin niitä on esimerkiksi nykyisillä peruskartoilla, vaan että saamenkieliset nimet käännettiin kartoittajille suomenkielistä nimeä kysyttäessä. Sitä kautta ne päätyivät karttoihin. Suomalaiset kartantekijät tuskin edes tajusivat, ettei tällaisia nimiä oikeasti ollut käytössä.

Erinomaisia esimerkkejä tällaisesta spontaanista suomentamisesta on kuultavissa Turun yliopiston Kulttuurien tutkimuksen laitoksen Talvadas-projektin nauhoitteilta. Niissä pohjoissaamenkieliset dälvadaslaiset kääntävät tuntemiaan paikannimiä suomenkielisille saamea taitamattomille perinteentutkijoille. On ilmeistä, että nämäkään kuuntelijat eivät aina tajua, että nimet suomennetaan heille. Paikannimien kääntäminen suomeksi virallisissa yhteyksissä on Ilmari Mattuksen (2004: 162–163) mukaan ollut Inarissa paikallisen tason toimintamalli, jota on sittemmin jatkettu, koska selkeitä ohjeita ylemmiltä tahoilta ei ole tullut.

Suomenkielisten nimien kääntäminen on ollut inarinsaamelaisilta paikallisasukkailta positiivinen ele ja kohteliasta käytöstä suomenkielisiä kohtaan. Esimerkiksi Itä-Inarin liki täysin saamenkielisessä ympäristössä lapsuutensa elänyt Ella Sarre (1988: 127) kirjoittaa, että inarinsaamelaisten mielestä oli epäkohteliasta puhua sellaista kieltä, jota muut eivät ymmärtäneet. Samanlaiseen käytänteeseen on haastatteluissaan törmännyt myös Kaisu Nikula (2003: 134, 145). Hänen mukaansa käytössä olevan kielen muuttamista suomeksi tai esimerkiksi pohjoissaameksi ei pidetty heikon statuksen osoituksena, vaan oman kielellisen kompetenssin ilmauksena ja hyvien käytöstapojen osoituksena.

Paikannimien kääntäminen on ollut mitä ilmeisimmin leimallisesti inarinsaamelaiseen kulttuuriin kuuluva tapa, sillä Inarin ja Utsjoen rajaseudulla suomenkieliset nimet loppuvat kuin seinään siirryttäessä pohjoissaamen puhuma-alueelle. Näiden kielten tilanne ei ole paikallisessa kontekstissa eronnut merkittävästi toisistaan, joten syy on löydettävä muualta.

Paikannimien kääntämisessä ei ole kuitenkaan kyse vain kohteliaasta tavasta, vaan taustalta löytyy inarinsaamelaisten jo vuosisatoja vanha monikulttuurisuuden perinne. Veli-Pekka Lehtolan (1998: 9) mukaan: ”Inari on rajamaa, jossa erilaiset kulttuurit ja vaikutteet ovat aina leikanneet, joskus törmänneetkin, mutta pääasiassa kohdanneet.” Tässä kontekstissa inarinsaamelaista kulttuurista on kehittynyt monipuolinen kokonaisuus, jossa yhdistyvät oma paikallinen perinne ja naapurikansoilta saadut kulttuuripiirteet. Joustava perinnekäsitys kulttuurilainoineen oli inarinsaamelaisille voimavara, ei oman perinteen köyhyyttä tai kuolevan kulttuurin sekoittumista toisiin. (Jouste 2011: 256; V.-P. Lehtola 2012: 212.)

Kaisu Nikula (2003: 134, 144) on tutkinut inarinsaamelaisten etnistä itsetymmärrystä ja omakuvaan *pro gradu* -työssään. Hän havaitsi, että inarinsaamelaiset pitävät kontrolloitua monikulttuurisuutta kaikkein tärkeimpänä etnisenä ominaisuutenaan ja kulttuurin vahvuutena. Tähän liittyy erityinen kulttuurinen kompetenssi: *monikulttuurinen sopuisuus*, joka on yksi inarinsaamelaisen kulttuurin ydinarvoista. Se ei ole samaa kuin periksi antaminen toisille kulttuureille, kuten se on monesti ulkopuolisten taholta tulkittu, vaan etnisten määrittelyjen, kuten tässä tapauksessa paikannimissä käytettävän kielen, joustamista sovittujen rajojen puitteissa.

Mielestäni juuri tämä monikulttuurisen sopuisuuden ideologia on sen takana, että Čovčjävri–Kosseennâmin alueella on niin paljon suomenkielisiä paikannimivariantteja, vaikka siellä on hyvin vähän suomalaisia. Alueen inarinsaamelaiset eivät kääntäneet paikannimiä suomen kielelle inarinsaamen heikon aseman, assimilaation tai akkulturaation takia, vaan sen takia, että avaamalla nimien merkitystä he varmistivat, että suomalaiset ymmärtävät nimien sisällön. Näin paikannimien käyttö on kontrolloitua ja suomalaisia on mahdollista opettaa ymmärtämään paremmin alueen historiaa ja tilannetta sekä pitämään arvossa inarinsaamelaista kulttuuria.

Inarinsaamelaisten monikulttuurisen sopuisuuden strategian vaikeus on, että se toimii vain niin kauan kuin sopuisuus säilyy eli eri ryhmien välinen kulttuuris-kielellinen vuorovaikutus toimii toinen toistaan kunnioittavasti. Jos ryhmien välille syntyy konflikti, päättää vahvin ne säännöt, joiden pohjalta suhteet toimivat. Vaikka saamelaiset olisivat paikallistasolla enemmistönä, on suomalaisilla ollut aina koko suomalaisen virkakoneiston valta taustallaan. Tämän takia konflikteja on pyritty lähtökohtaisesti välttämään ja lisäämään molemminpuolista ymmärtämystä, vaikkapa paikannimiä kääntämällä. (Nikula 2003: 135.) On kuitenkin syytä huomata, että useimmiten saamelaista kulttuuria uhanneiden konfliktien aiheuttajana on ollut ulkopuolinen, tavallisesti hallinnollinen taho eivät paikallisyhteisön jäsenet etnisestä taustasta riippumatta.

Aivan toisenlaiseen Inarin saamelaisia paikannimiä koskevaan tulkinnaan on päätynyt artikkelissaan Nuccio Mazzullo (2009). Hänen mukaansa saamenkielisten nimien puute esimerkiksi kartoissa kuvastaa saamelaisten halua salata tietonsa valtaväestön edustajilta ja viranomaisilta. Tieto on valtaa ja

paikannimissä olevaa tietoa ei ole haluttu jakaa muille oman alueen ja kulttuurin puolustamisen nimissä. Hänen tutkimuksensa käsittelevät kuitenkin ilmeisesti pohjoissaamelaisten tilannetta Länsi-Inarissa (vrt. Ingold – Mazzullo 2008), jossa tilanne voi olla toisenlainen.

Pohjoissaamelaisten osalta suhde on monimutkaisempi: he ovat itse osanneet tulkita valtaosaa nimistä ja valinneet niistä itselleen sopivat käännettäviksi, mutta myös nimenneet uudestaan muutamia motivaatioltaan epäselviä aikaisemmin nimettyjä paikkoja. He olisivat teoriassa voineet nimetä käytösään olevat paikat uudelleen ja jättää inarinsaamenkieliset nimet kokonaan huomioimatta, mutta näin ei ole tapahtunut. Tämä kuvastaa mielestäni sitä, että vaikka pohjoissaamenkieliset asukkaat eivät ole tavallisesti osanneet inarinsaamea kuin korkeintaan passiivisesti, he ovat kunnioittaneet alueen kulttuuria ja nimiperintöä niin pitkälle kuin heidän omalla kielellään on ollut mahdollista. Suhteet alueen kahden saamelaisryhmän välillä vaikuttavatkin olleen tasarvoisia ja konfliktittomia, mitä kuvastavat seka-avioliitotkin. Kyseessä on luonnollisesti kehittynyt saamelaisryhmien välinen liukuva raja. Tämä tulkinta koskee kuitenkin vain juuri tämän alueen pohjoissaamelaisia eikä sitä voi soveltaa alueen inarinsaamelaisten suhteisiin muihin, ulkopuolisiin pohjoissaamelaisiin, etenkin utsjokelaisiin.

Olen pohtinut sitä, minkälainen rooli on mahtanut olla Kaamasen seudun suomalaistuneilla, talollisiksi ryhtyneillä saamelaisilla, jotka useiden tietojen mukaan muuttivat kielensä melko pian suomeksi (esim. Buharov 2010: 121; Fellman 1906: III: 337). Eira Söderholmin (1986: 10) mukaan Pohjois-Tromssan norjalaistuneet saamelaiset ja kveenit käyttivät lapsuuden ajan kielestään lainaamiin paikannimiä sellaisinaan norjankielisessä puheessa. Tämä siitä huolimatta, että nimien merkitys oli selvä ja ne olisi ollut helppo kääntää. Siten nimistä ajan mittaan tuli mukaelmalainoja. Tämä on edellyttänyt nopeaa, yhden sukupolven aikana tapahtuvaa kielenvaihtoa. Oletan, että Pohjois-Inarissa ainakin passiivinen saamen kielen taito säilyi suurimmalla osalla suomalaistuneista vähintään muutaman sukupolven ajan, koska kontakteja saamenkielisten ihmisten kanssa oli jatkuvasti. Lisäksi nimien kääntäminen kahden sukukielen välillä on paljon helpompaa ja luontevampaa kuin saamen ja norjan välillä, kuten edellä on huomautettu. Suomalaistuvien saamelaisten ja heidän ummikkosuomenkielisten naapuriensa välistä kanssakäymistä ovat sen sijaan helpottaneet suuresti kartoille ilmestyneet suomenkieliset nimet. Tällainen käyttö on vakiinnuttanut suomenkielisten nimien asemaa.

Enâmeh láá mii párnááh

Samudjävri, Samudjuuhâ, Samudvääri, Samudjeggi
Kiedd-suálui, Tupenjargâ, Mattussuálui, Áldunjargâ,
Ruáptuvääri, Koškisjuuhâ
Kälmiláásâš, Čievriinjargâ, Räjinjargâ, Šarideijee
Punccláásâš, Sevtilnoppe, Kiesvärnjargâ,
Suávviljuuhâ, Kiäinujuuhâ, Syeinijuuhâ
Ollâmoorâst, Koškeluohtmoorâst, Ruáptuvärmoorâst

Taah noomah láá tego visteseenih
teikkâ sanijguin čielgejum kárttá:
puoh lii čielgâs já uápis
Jyehi nommâ maainâst jieijâs mainâs
jyehi luovtâst já njaargâst lii historjá

Mii maddâreh láá tääbbin aassâm
iällâm, kyele já lode pividám
poccuid viäddâm
pääihi nommâ lii eellim merkkâ, historjá

Ij nommâ lah tađe komâlub
kiinii lii adlâm luohťân já vuoddâsân noomâ
mut nuuvťhân ulmui-uv nommâ adeluvvoo
eeči piájá nieidâsis noomâ
enni algasis
Taah pääihih láá čuuvťij puárâsuboh ko ohtâgin olmooš
Taah enâmeh láá mii párnááh⁶⁶³

7. Loppuyhteenvedo

7.1. Yhteenvedo tuloksista

Tässä tutkimuksessa on kaksi pääosaa: kulttuurinen ja kielellinen. Ensimmäisessä eli kulttuurisessa osassa selvitän, minkälainen on tutkittavien yhteisöjen elinympäristö, kulkuyhteydet, asutus- ja maankäyttömalli, historia, suhteet muihin yhteisöihin sekä elinkeinot. Toisessa, kielellisessä osassa vastaan kolmeen tutkimuskysymykseen. 1) Minkälainen on tutkittavien paikannimien rakenne, eroaako se eri kielissä ja näkyykö siinä lainavaikutuksia? 2) Minkälaisia lainavaikutuksia näkyy tutkittavien paikannimien sanastossa ja eroavatko eri kielten tulokset toisistaan? 3) Minkälaisia nimipareja ja -kolmikoita tutkittavissa paikannimiaineistoissa on ja miten ne kuvastavat erikielisten yhteisöjen välisiä suhteita. Kulttuurinen osa antaa kontekstin, jossa tulkitseen kielellisen osan analyysien tuloksia. Tutkimusaineistona on 168 eteläsaamenkielistä, 222 pohjoissaamenkielistä, 561 inarinsaamenkielistä ja 655 koltansaamenkielistä paikannimeä. Tutkittava ajanjakso ulottuu 1800-luvun lopusta 1900-luvun puoleen väliin.

Kulttuurisessa osassa käy hyvin ilmi, että alueellisista ja elinkeinollisista eroista huolimatta tutkimani neljä saamelaista yhteisöä olivat tutkittavana aikana elinkeinollisesti samankaltaisessa tilanteessa. Kaikki tutkittavat alueet olivat syrjäseutuja, joille ei ollut hyviä kulkuyhteyksiä. Pääosin tästä syystä elinkeinot olivat pitkään voineet kehittyä omaehtoisesti. Ennen kaikkea rahatalouteen siirtyminen, mutta myös useat paikalliset tekijät, olivat johtamassa aikaisemman elämäntavan kriisiin, mikä vaati elinkeinojen muuttamista. Erityisen selvä muutos oli poronhoidossa. Elinkeinojen muutokset johtivat ajan kuluessa merkittäviin muutoksiin myös tutkittavien yhteisöjen jäsenten maisemasuhteessa.

Tutkittujen alueiden historiallinen kehitys eroaa merkittävästi toisistaan. Aivan omaa luokkaansa historiallisen kehityksen rajuudessa oli Ruvhten sijte, jonka historia tuntuu olevan jatkuvaa hivuttavaa konfliktia valtaväestön kanssa. Muilla alueilla ei vastaavaa rasiitetta ollut. Tutkittujen yhteisöjen tilanteet erosivat myös kontaktien suhteen. Aktiivisia kontakteja ulospäin oli kaikilla yhteisöillä melko vähän, mutta toisaalta moneen suuntaan. Näin oli myös Ruvhten sijtessä, jossa sisäänpäin kääntyminen vaikuttaa olleen tietoinen oman kulttuurin suojelustrategia, mutta sitä edisti myös valtion toiminta. Muualla vilkkaisiin kontakteihin ei ollut edes mahdollisuuksia syrjäisen sijainnin takia. Dálvadasissa ja Suõnn'jelsijddissä suhtauduttiin ulkopuolisiin lähtökohtaisesti hieman varauksella. Čovčjävri–Kosseennâmin alueen asukkaat vaikuttavat

suhtautuneen vieraisiin kohtalaisen neutraalisti. Kontakteja ulkopuolisten kanssa oli kaikkien yhteisöjen miespuolisilla jäsenillä selvästi enemmän kuin naisilla ja lapsilla, koska työnjaon seurauksena heillä oli eniten kotialueen ulkopuolelle sijoitettavia toimia.

Tutkittavien paikannimien rakenne vastasi odotuksia: tavallisimpia ovat kaksiosaiset paikannimet, mutta yksiosaisia paikannimiä esiintyy melko paljon. Yksiosaiset paikannimet (luokka A) ovat yleisimpiä eteläsaamassa, jossa noin 16 prosenttia nimistä on yksiosaisia. Muissa kielissä yksiosaisia paikannimiä on pohjoissaamassa kuusi, inarinsaamassa kahdeksan ja koltansaamassa vain kaksi prosenttia aineistosta. Noin 11 prosenttia eteläsaamen nimistä on sellaisia, jotka voivat esiintyä vapaasti vaihdellen joko yksi- tai kaksiosaisessa muodossa (luokka B). Tämä luokka ei esiinny muissa tutkituissa kielissä samalla tavalla systemaattisena nimenmuodostus- ja käyttötapana.

Eteläsaamen aineiston kaksiosaisien nimien (luokka C) rakenne vaihtelee huomattavasti vähemmän kuin muiden tutkittujen kielten, joiden analyysien tulokset puolestaan muistuttavat pitkälti toisiaan. Kyseessä lienee todellinen ero eikä vain suppean eteläsaamen aineiston aiheuttama vääristymä. Eteläsaamen paikannimien määriteosa on aina yksikön nominatiivi- (13 %) tai genetiivimuotoinen (8 %), jos se on appellatiivinen substantiivi. Sen sijaan määriteosana oleva paikannimi on yhtä tapausta (< 1 %) lukuun ottamatta aina genetiivissä (15 %). Henkilönnimiä ei eteläsaamen aineistossa esiinny.

Pohjois-, inarin- ja koltansaamassa määriteosina toimivat henkilönnimet ovat aina ja paikannimet pääosin genetiivimuotoisia. Pieni osa (1–3 % koko aineiston nimistä) pohjois-, inarin- ja koltansaamen määriteosina toimivista paikannimistä on kuitenkin nominatiivissa. Genetiivimuotoisen paikannimen sisältäviä määriteosia on pohjois- ja inarinsaamassa noin kymmenesosa ja koltansaamassa noin viidennes kaikista nimistä. Henkilönnimen sisältäviä nimiä on pohjoissaamassa seitsemän, inarinsaamassa kuusi ja koltansaamassa kolme prosenttia. Appellatiivisubstantiivin sisältävät määriteosat ovat näissäkin kielissä selvästi useammin nominatiivi- kuin genetiivimuotoisia. Nominatiivimuotoinen appellatiivinen substantiivi oli kaikista pohjoissaamen ja inarinsaamen aineiston paikannimien määriteosista neljänneksessä ja koltansaamen aineistossa yli kolmanneksessa. Sen sijaan genetiivimuotoinen appellatiivinen määriteosa on pohjoissaamassa vain noin kolmessa, inarinsaamassa noin viidessä ja koltansaamassa noin seitsemässä prosentissa kaikista aineiston nimistä.

Nominatiivi- ja genetiivimuodon eron merkitys nimisysteemin toimivuuden kannalta ei kuitenkaan voi olla mahdolloman suuri, sillä pohjoissaamassa neljännes, inarinsaamassa 15 ja koltansaamassa seitsemän prosenttia nimistä on sellaisia, ettei määriteosan sijamuotoa voida varmasti määritellä. Mielenkiintoinen havainto on myös monikon harvinaisuus määriteosissa: kaikkien kielten aineistoissa esiintyy yhteensä kaksi monikollista määriteosaa yksi pohjoissaamassa ja yksi inarinsaamassa. Ne ovat molemmat genetiivimuotoisia.

Adjektiiviattribuutti on tavallinen määriteosa kaikissa tutkituissa kielissä. Eteläsaamassa tällaisia nimiä on noin 11 prosenttia koko aineistosta ja

attribuutti on aina positiivimuotoinen. Pohjoissaamen paikannimissä positiivimuotoinen adjektiiviattribuutti on määriteosan noin neljässä, inarinsaamessa kuudessa ja koltansaamessa kahdeksassa prosentissa nimistä. Tämän lisäksi koltansaamessa on yksi nimi, jossa adjektiiviattribuutti on komparatiivimuotoinen ja inarinsaamessa muutamissa nimissä se on superlatiivimuotoinen.

Verbin aktiomuoto on paikannimen määriteosana kahdessa–kolmessa prosentissa pohjois-, inarin- ja koltansaamen tutkituista paikannimistä. Aktiomuodon ja sen subjektin sisältäviä määriteosia on muutamissa nimissä sekä inarin- että koltansaamessa, objektin sisältäviä muutamissa tapauksissa kaikissa edellä mainituissa kielissä. Inarinsaamessa on lisäksi yksi nimi, jossa on aktiomuoto sekä sen subjekti ja objekti. Eteläsaamen aineistossa aktiomuotoisia määriteosia ei ole lainkaan. Syynä on mitä todennäköisimmin niiden harvinaisuus.

Määriteosissa esiintyy numeraaleja inarin- ja koltansaamessa muutamissa nimissä. Adpositiorakenteita tai muita paikanilmauksia esiintyy pohjois-, inarin- ja koltansaamessa. Inarinsaamessa erilaisia paikanilmauksia on jopa noin kahdessa prosentissa nimistä. Paikannimeä täsmentävä sana on määriteosana kuudessa–kahdeksassa prosentissa pohjois-, inarin- ja koltansaamen paikannimistä, mutta vain yhdessä prosentissa eteläsaamen nimistä. Niiden alaryhmien yleisyys vaihtelee suuresti eri kielissä. Tyypillisimpiä ovat ihmisennimen ja suhteellista sijaintikorkeutta kuvastavan sanan käyttö täsmentävänä sanana.

Äänteellisesti mukaillun lainaelementin sisälsi muutama nimi inarin- ja koltansaamessa, mutta peräti noin 15 prosenttia eteläsaamen nimistä. Merkitykseltään hämärtyneitä tai epäselviä on eteläsaamessa yhdeksän, pohjoissaamessa viisi, inarinsaamessa seitsemän ja koltansaamessa neljä prosenttia tutkituista paikannimistä.

Muista rakennepiirteistä loppuheitto yhdistää kaikkia muita kieliä paitsi koltansaamea. Heikosta sanapainosta johtuva epäsäännöllinen nimien keski-osien lyhentymisen yhdistää pohjois- ja inarinsaamea. Paikannimien sanojen määrä jakaa kielet eteläsaameen ja muihin: eteläsaamessa nimet ovat muuta selvästi lyhyempiä. Myös ero itä- ja länsisaamelaiden kielten välillä tulee esille: idässä nimet ovat pidempiä kuin lännessä. Deminutiivin yleisyys ja käyttötavat jakavat kielet läntisten ja itäisten saamen kielten rajan mukaisesti. Ellipsi, epekegeesi, reduktio, määrite- ja perusosien sanaston vaihtelu, perusosien yksiköllisen ja monikollisen muodon vaihtelu sekä rinnakkaisnimien esiintyminen ovat lähes kaikissa kielissä jossain määrin esiintyviä piirteitä.

Tutkimieni pohjois-, inarin- ja koltansaamen paikannimien rakenteessa ei ole osoitettavissa vaikutuksia valtakielistä. Sen sijaan eteläsaamen nimistöön on liukunut ruotsin kielen määräisen muodon tunnus *-n*, jota käytetään yleensä samaan tapaan kuin ruotsissa. Morfeemin omaksumista lienee helpottanut homonymia eteläsaamen yksikön genetiivin tunnuksen *-n* kanssa. Tällaisten genetiivimuodon kanssa identtisten ellipsinimien käyttö voi kuitenkin mahdollisesti heijastella myös ikivanhaa esimerkiksi vepsässä käytettävää

nimeämismalli, jossa nimestä käytetään tavallisesti vain määriteosaa, joka voi olla myös genetiivimuotoinen. Mukailun lainaelementin sisältävät hybridinimet ovat tavallisimpia eteläsaamassa. Lisäksi aktiivimuotojen harvinaisuuden syynä voi olla mallivaikutus skandinaavisista valtakielistä, joissa ei ole vastaavia verbimuodon sisältäviä paikannimiä ja infinitiivin tai partisiipin sisältävät nimet ovat kaiken kaikkiaan vähälukuisia. On myös mahdollista, että vain eteläsaamassa esiintyvän rakennetyypin B. vapaasti vaihtelevat yksi- tai kaksiosaiset nimet kehitykseen on vaikuttanut skandinaavisten kielten malli. Tämän varmistaminen vaatii kuitenkin laajemman aineiston tarkastelua sekä perinpohjaista tutustumista skandinaavisten kielten elliptisiä muotoja tuottaviin ilmiöihin.

Sanaston analyysi jakautuu kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa selvitin tutkittavien nimien perusosien maastoappellatiivien historiallisen taustan. Toisessa osassa tutkin määriteosien nuorta lainasanastoa ja paikannimien aiheita kulttuuristen kontaktien kuvastajina. Tässäkin analyysissä Ruvhten sijten aineisto erottui selvästi omanlaisenaan joukkona, sillä siinä näkyy kaikkein selvimmin ulkopuolinen vaikutus.

Perusosien maastoappellatiiveista lainasanoja oli eteläsaamassa 56,7, pohjoissaamassa 35,9, inarinsaamassa 38,6 ja koltansaamassa 35,7 prosenttia koko aineistosta. Kun tästä vähennetään yhteissaamelainen sanasto ja siihen perustuvat johdokset ja yhdyssanat, jää eteläsaamesta kahdeksantoista, pohjoissaamesta kolmen, inarinsaamesta neljän ja koltansaamesta kahden sanan joukot. Näistä suurin, eteläsaamen joukko, vastaa noin puolta lainasanoista, muissa kielissä on noin kahdettakymmenettä osaa. Eteläsaamen osalta suurin vaikutusten antaja ovat skandinaaviset kielet. Osa vaikutteista on varsin nuoria ja yksittäistapauksia, mutta yllättävän suuri osa vakiintunutta sanastoa. Eteläsaamen vanhimmat lainasanat ovat muinaisskandinaavista. Mukana oli myös yksi itämerensuomalainen laina- tai kantakielen sana. Pohjoissaamen kolme lainasanaa ovat skandinaavisia lainasanoja, joista yksi mahdollisesti vielä vanhempi germaaninen laina. Inarinsaamassa on kaksi skandinaavista ja kaksi itämerensuomalaista lainasanaa. Koltansaamassa on kaksi itämerensuomalaista lainasanaa.

Ruvhten sijten paikannimien määriteosissa skandinaavisia lainasanoja on yllättävän paljon vähemmän kuin perusosissa. Muutamat määriteosien nuorista lainasanoista ovat uniikkeja erikoislainoja saman tai läheisen paikan ruotsin- tai norjankielisen paikannimen määriteosasta. Määriteosissa on joitakin nuoria tai nuorehkoja lainasanoja, jotka ovat joko vakiintuneita eteläsaamen sanoja tai alueen puhemielessä esiintyviä lainasanoja, jotka eivät ole käytössä muilla eteläsaamen puhuma-alueilla. Skandinaavisiin naapureihin viittaavia paikannimien aiheita ei ole käytännössä lainkaan. Sen sijaan porot ja niihin liittyvät aiheet ovat erittäin suosittuja. Määriteosien perusteella ei voi päätyä muuhun tulkintaan kuin että kontakteja on ollut, mutta ne eivät ole olleet erityisen voimakkaita. Tulos on selvässä ristiriidassa perusosista saadun tuloksen kanssa.

Dálvadasin paikannimistön määriteosat sisältävät hyvin niukasti viitteitä suhteista muihin kulttuureihin ja kieliin, mikä vastaa hyvin perusosien sanaston antamaa kuvaa. Ainoastaan muutamia sanoja on lainattu norjasta ja suomesta. Aiheiden osalta vaikutusten määrä on vielä vähäisempi. Čovčjävriin ja Kosseennâmin alueiden paikannimien määriteosissa on muutamia suomalaislähtöisiä nuoria lainasanoja ja joidenkin nimien aiheet viittaavat suomalaiseen kulttuuriin. Skandinaavista vaikutusta ei tule esille, kuten perusosissa, joiden osalta lienee kyse pohjoissaamen välityksellä saaduista lainoista. Itään viittaavat kaksi etnonymia: *ryešilâš* 'venäläinen' ja *čudđi* 'tsuudi, vihavenäläinen'. Pohjoissaamelaisiin naapureihin ja Njauddâmsijddin kolttasaamelaisen vanhasta nautinta-alueesta kertovat muutamat yksittäiset nimet. Sekä pohjois- että inarinsaamen aineistoissa suurin ulkopuolisten vaikutteiden ilmentäjä ovat kristillislähtöiset henkilönnimet, jotka Dálvadasissa on lainattu Norjan ja/tai Suomen suunnalta ja Čovčjävri–Kosseennâmin alueella suomesta.

Myös Suõ'n'n'jelsijddin Sverloffin sukualueella on ulkoisia vaikutuksia paikannimien määriteosissa ja aiheissa niukasti. Lähinnä karjalaisten välityksellä tullut itämerensuomalainen vaikutus kuvastuu määriteosissa hyvin heikosti: aineistossa on muutamia varmoja karjalaisia lainasanoja. Karjalan kieli on lisäksi vähintäänkin tukenut, jos ei peräti välittänyt venäläisiä lainasanoja koltansaameen. Venäläinen ja varsinkin venäjän ortodoksikirkon vaikutus tulee esille määriteosissa, etenkin henkilönnimissä, ja samalla nimien aiheissa. Nuorten venäläisten lainasanojen lukumäärä on kaikesta huolimatta hyvin vähäinen. Venäläisiin liittyy myös paikannimissä esiintyvä etnonymia *ruošš* 'venäläinen'. Suomen kieli ei ehtinyt jättää jälkiään Sverloffin sukualueen paikannimiin. Suheteita Peäccamsijddin eli Petsamon kylän kolttasaamelaisiin sekä Petsamon luterilaisiin saamelaisiin eli filmaneihin kuvastaa paikannimissä esiintyvä sukutai liikanimi *Pankka*.

Nimiparien osalta tutkimusaineisto jakautuu kahteen osaan: Dálvadasissa ja Suõ'n'n'jelsijddin Sverloffin sukualueella ei juuri ole nimipareja, sen sijaan Ruvhten sijtessä ja Čovčjävri–Kosseennâmin alueella niitä on runsaasti. Ruvhten sijten nimistä 101 on ruotsinkielinen rinnakkaisnimi. Se on 60 prosenttia nimiaineistosta. Lainaamissuuntaa on mahdotonta määritellä muiden kuin lainaparien osalta. Niistä 16 on melko vahvoin argumentein lainattu saamesta ruotsiin ja 29 todennäköisesti ruotsista saameen. Kahdeksan lainaparin osalta ei ole mahdollista määritellä lainanantajakieltä. Takaisinlainaamista on tapahtunut, mutta sen varma osoittaminen onnistuu vain muutaman nimen kohdalla.

Čovčjävri–Kosseennâmin nimistä 178 eli 30 prosentilla on suomenkielinen ja 191 eli 32 prosentilla pohjoissaamenkielinen rinnakkaisnimi. Lisäksi 95 nimellä on sekä suomen- että pohjoissaamenkielinen rinnakkaisnimi. Se on 17 prosenttia koko nimiaineistosta. Inarinsaamen aineistossa lainaussuunta on muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta ollut saamesta suomeen, mutta usein on vaikea sanoa, onko lainaaja ollut inarinsaame vai pohjoissaame. Vielä vaikeampi on erottaa inarin- ja pohjoissaamenkielisistä nimipareista, kumpi saamen kieli on lainaaja- ja kumpi lainanantajakieli. Takaisinlainaamista ei näyttäisi

tapahtuneen tai ainakaan siitä ei ole selviä merkkejä. Analyysistä käy selvästi ilmi, että suomenkieliset nimet on kääntänyt paikallinen saamelaisyhteisö tarkoituksenaan avata omaa kulttuuriaan alueen suomalaisille asukkaille ja kulkijoille.

Eteläsaamen ja inarinsaamen tutkimusalueiden nimiparit sekä -kolmikot ovat jakautuneet hyvin eri tavoilla eri lainaustapojen suhteen. Ruvhten sijtessä tavallisimpia ovat lainaparit, joita on 52 eli 51 prosenttia nimipareista. Toiseksi tavallisimpia ovat riippumattomat parit: 30 nimeä eli 30 prosenttia nimipareista. Kaikkein vähiten on käännöspareja, joita on 19 eli 19 prosenttia nimipareista. Čovčjävri-Kosseennâmin alueen inarinsaamelais-suomalaisia nimipareista tavallisimpia ovat käännösparit, joita on 123 eli 69 prosenttia inarinsaamelais-suomalaisista nimipareista. Seuraavaksi eniten on lainapareja: 56, mikä on 31 prosenttia näistä nimipareista. Vähiten, käytännössä olematon määrä, vain kaksi (1 %) on riippumattomia pareja. Inarinsaamen ja pohjoissaamen rinnakkaisnimiparit seuraavat samaa yleisyysjärjestystä kuin inarinsaamen ja suomen välillä. Tavallisimpia ovat siis käännösparit, joita on 135 eli 71 prosenttia inarinsaamelais-pohjoissaamelaisista nimipareista. Selvästi vähemmän on lainapareja: 48 eli 25 prosenttia näistä nimipareista. Riippumattomia pareja on vähiten, sillä niitä on kuusi, joka on kolme prosenttia nimipareista.

Eteläsaamen aineiston lainanimistä kokomukaelmia on 12–14, perusosamukaelmia neljä ja määräeosamukaelmia 24. Lisäksi esiintyy monia harvinaisempia lainaustapoja. Inarinsaamen aineiston inarinsaamelais-suomalaisista lainanimistä kokomukaelmia on kaksi ja määräeosamukaelmia 54. Inarinsaamen ja pohjoissaamen välisistä lainanimistä kaikki ovat määräeosamukaelmia. Vallitseva lainaamistapa molempien saamen kielten osalta on siis selvästi määräeosamukaelmat, mutta kokomukaelmat ovat Ruvhten sijten aineistossa selvästi tavallisempia kuin Pohjois-Inarissa. Epeksegeettisiä nimiä on eteläsaamen aineistossa kaksi.

Ruvhten sijten nimiparien laadun perusteella voisi päätellä, että alueella on kehittynyt kaksi liki pitäen täysin erillistä nimijärjestelmää. Nimiparien levikki paljastaa kuitenkin, että skandinaavien ja saamelaisten välillä on tapahtunut kohtaamisia puurajaseudulla alatunturissa. Siellä ei ole käytännössä juuri lainkaan riippumattomia pareja, toisin kuin ylätunturissa. Valtaosa puuraja-alueen nimipareista on nuoria skandinaavislähtöisiä lainapareja. Tämän voi tulkita kahdella tavalla. Kyseessä voi olla positiivinen ele juuri tätä aluetta käyttäviä ruotsalaisia asukkaita kohtaan: me lainaamme teidän nimenne eli huomioimme teidät ja teidän alueenkäyttönne positiivisesti, huomioikkaa tekin meidät. Toisen tulkinnan mukaan levikki kuvastaa historiallista kehitystä. Tämä puuraja-alue on nimittäin pääosin se sama alue, joka vuonna 1853 valmistuneessa maanjaossa siirrettiin alueen talollisten käyttöön, mutta vuosisadan lopussa ostettiin takaisin kruunulle ja liitettiin osaksi ensisijaisesti poronhoitoon tarkoitettuja alueita. On selvää, että tänä aikana katosi moni alueella käytössä ollut saamenkielinen nimi. Tilalle omaksuttiin skandinaavisten naapureiden nimiä oman kielen äänneasuun sovitettuina. Selitykset eivät myöskään sulje toisiaan pois.

Čovčjävri–Kosseennâmin alueella levikki on odotuksenmukainen: suomalaisia nimiä on koko alueella, mutta yleensä vain nimipesueiden suurimpien tai muuten merkityksellisimpien paikkojen nimet on käännetty. Pohjoissaamenkieliset nimet ovat keskittyneet Utsjoen rajan tuntumaan. Erityisen tiheä keskittymä on Sevžjävriin ympäristössä, jossa olivat Kosseennâmin kesätalot. Samoin nimiä on keskimääräistä enemmän Kosseennâmin asukkaiden niittämien soiden lähimaastossa Samudjävriin eteläpuolella sekä vuotuismuuttoreitin varrella. Nämä nimet liittyvät kyseisen talon pohjoissaamenkielisiin asukkaisiin.

Tuloksia voi tarkastella myös saamen kielten yhteisen alkuperän näkökulmasta. Selkeimmin yhteistä löytyy paikannimien rakenteesta, joka on peruseriaatteiltaan kaikissa tutkimissani saamen kielissä samanlainen. Eteläsaamen paikannimien määriteosista puuttuu joitakin nominiryhmiä, mutta kyse saattaa olla aineiston suppeuden aiheuttamasta sattumasta, sillä muut kuin substantiivit ja adjektiivit eivät ole toisissakaan kielissä tavallisia. Vastaava selityshän löytyy aktiomuotojen puuttumiselle. Toinen vaihtoehto on, että konservatiivisena tunnettu eteläsaame edustaa tässä kohtaa paikannimien muodostamisen vanhaa tapaa. Tämän väitteen kumoaminen tai toteennäyttäminen vaatii kuitenkin paljon lisää analyysejä.

Maastoappellatiivien sanaston osalta yhteinen alkuperä tulee voimakkaasti esille pohjois-, inarin- ja koltansaamen osalta. Jos suuren skandinaavisen lainasanaston jättää huomioimatta, on eteläsaamekin selvästi samaan joukkoon kuuluva. Määriteosien nuori lainasanasto ja nimiparit eivät kerro yhteisestä alkuperästä, vaan kuvastavat nuorempia, paikallisia kehityskulkuja.

7.2. Tulosten pohdintaa

Kuten teoreettinen viitekehykseni kulttuurinen onomastiikka edellyttää, tulkitsemisen tutkimukseni tuloksia kulttuuriseen kontekstiinsa sidottuina. Tutkimuksen teon aikana on käynyt selväksi, ettei muunlainen tapa voi tuottaa luotettavia ja merkityksellisiä tuloksia. Erityisen tärkeää on huomioida tutkittavan yhteisön paikalliskonteksti, joskus jopa jonkin vielä rajatumman osa-alueen konteksti, jotta saavutettaisiin oikeita tulkintoja. Myös monitieteisyys on tärkeää: usein selitykset kielessä esiin tuleville ilmiöille löytyvät esimerkiksi historiasta tai elinkeinoista.

Kontekstintuntemuksen tärkeys tuli korostuneimmin esille kahden tutkimusaineiston osalta: Čovčjävri–Kosseennâmin alueen nimiparien tulokinnassa ja Ruvhten sijten paikannimien kaikkia analyyseja tulkitessani. Kuten edellä kerrotuista tuloksista käy ilmi, erottuu eteläsaamelainen Ruvhten sijte selvästi muista tutkimistani aineistoista. Tämä ero selittyy useimmiten nimenomaan kontekstin kautta.

Ruvhten sijten selkein ero muihin tutkittaviin yhteisöihin on, että sen asukkaat ovat eläneet skandinaavisen asutuksen ympäröiminä jyrkällä kielellisellä ja kulttuurisella rajalla jo pitkään, todennäköisesti yli tuhat vuotta. Suojaavaa maantieteellistä etäisyyttä valtaväestöön ei ole ollut satoihin vuosiin. Se

on tutkituista yhteisöistä ainoa selkeä vähemmistöryhmä omassa paikalliskontekstissaan. Samoin se on ainoa jo tutkittuna aikana selvästi kulttuurisesti ja kielellisesti uhattu yhteisö. Edelleen Ruvhten sijte on tutkituista yhteisöistä ainoa, jonka elinkeinojen ja asutusmallin kehitykseen valtio on vaikuttanut merkittävästi toisaalta maankäyttöoikeuksien muutosten, toisaalta eristämispolitiikan välityksellä.

Ruvhten sijten paikannimiaineistokin eroaa lähtökohdiltaan muista tutkimusaineistoistani. Ensinnäkin saamenkielisiä paikannimiä esiintyy vain osassa yhteisön käyttämää aluetta joko siksi, että ruotsin kielen vaikutus on pyyhkinyt nimet pois tai siksi, ettei niitä ole ollut, mikä tuntuu epäuskottavalta. Joka tapauksessa yhteisön nimoreviiri on ollut kaksikielinen. On kuitenkin syytä muistaa, että kaikkein etäisimpiin talvilaidunten ruotsalaiskyliin matkasi vain osa yhteisön asukkaista, joten nimoreviirin ruotsinkielinen osa on perheiden naisväelle ja lapsille ollut paljon pienempi.

Eteläsaamen aineistoni on melko pieni ja sisältää paljon variaatiota, koska nimestäminen on aloitettu myöhään ja jäänyt kaiken kaikkiaan vähäiseksi. Lisäksi eteläsaamenkielinen nimistö ei ole vielä kukaan kunnolla vakiintunut kirjalliseen tai viranomaiskäyttöön. Kuvaavaa on, että eteläsaamenkielisiä paikannimiä lisätään ja tarkistetaan edelleen jatkuvasti Ruotsin maastokarttatietokantaan. Vielä viime vuosina on vanhoja ihmisiä haastatteleamalla saatu koottua ”uusia”, arkistoista puuttuneita eteläsaamenkielisiä paikannimiä (esim. Sjaggo 2011).

Pienikokoinen eteläsaamen aineistoni on tietenkin myös lähdekriittinen ongelma, kuten olen useammassa kohtaa tutkimuksessani tuonut esille. Konkreettisesti se käy ilmi esimerkiksi siinä, että tutkimassani aineistossa ei ole yhtään aktiomuodon sisältävää nimeä, vaikka sellaisia eteläsaamessa on. Eteläsaamen osalta tilanne on siinä mielessä huono, että kovin paljon suurempia yhden yhteisön käytössä olleita, saati yksikielisiä nimikokonaisuuksia ei ole tarjolla.

Myös metodiselta kannalta Ruvhten sijten aineisto on ollut minulle hyvin haastava. Kuvaavaa on, että käytin pelkästään Ruvhten sijten aineiston analyysiin arviolta saman määrän aikaa ja energiaa, mikä kului kolmen muun aineiston analyysien tekemiseen. Aineiston perustana oli monilla erilaisilla kirjoitustavoilla tallennettua arkistotietoa ja usein virheelliseen asuun translitteroituja karttanimiä. Lisäksi poimin nimiä ääninauhoilta haastateltavien kertomuksista. Jo aineiston muokkaamisessa nykyisen kirjoitustavan mukaiseen asuun oli suuri työ. Rakenne- ja sanastoanalyysien tekeminen oli pääpiirteissään selväpiirteistä, vaikka esille nousi monenlaista pohdittavaa esimerkiksi lainasanojen, mukaelmalainojen ja sitaattilainojen välistä rajanvetoa koskien. Epäilyttävien etymologioiden selvittämisen lopetin suosiolla alkuunsa ja tukeuduin vain olemassa oleviin tietoihin.

Sen sijaan nimiparien perinpohjainen analysoiminen osoittautui liian haastavaksi työksi siinä mielessä, että törmäsin päistikkaa osaamiseni rajoihin. Olisin tarvinnut paljon enemmän tietoa skandinaavisista kielistä, niiden

murteista ja historiallisesta kehityksestä. Lisäksi vanhan kartta-aineiston skandinaavisten nimien ja niiden eriaikaisten kirjoitustapojen erojen perusteelliseen tutkimiseen olisi pitänyt löytyä asiantuntemusta. Kävi myös pian selväksi, että ruotsinkielisenä rinnakkaisnimenä pitäisi käyttää paikallisia murremuotoisia nimiä, koska viralliset ruotsinkieliset nimet, joita minä käytin, ovat siinä määrin kirjakielistettyjä, että ne voivat olla hyvin kaukana alkuperäisestä nimestä. Jos olisin osannut kaiken tämän, olisi esimerkiksi nimiparien takaisinlainautumisen tutkiminen ja lainanantajakielen määrittely ollut varmasti tuloksellisempaa. Nimiparien laadun ja levikin analysointiin, johon keskityin, näiden taitojen puute tuskin suuremmin vaikutti.

Ruvhten sijten nimisysteemissä on selviä rapautumisen merkkejä. Monet rapautumisilmiöt liittyvät varmasti siihen, että saamenkielisiä nimiä käytetään paljon ruotsinkielisessä puheessa, koska monet yhteisön jäsenet eivät osaa saamea, ainakaan aktiivisesti. Paikannimet ovat kuitenkin tärkeitä etnisiä markkereita, minkä takia ei haluta käyttää ruotsinkielisiä nimiä. Kyseessä on siis koko kielen heikon tilanteen heijastuminen paikannimisysteemiin. Alueella on tapahtunut tutkimusaikana syntyneiden saamelaisten melko täydellinen ja erittäin nopea kielenvaihto. Kuten tuloksista näkyy, on skandinaavisia vaikutteita omaksuttu jo rakenteen tasolle. Laajempia tutkimuksia tarvitaan sen selvittämiseksi, onko eteläsaamen paikannimien muita yksinkertaisemmalta vaikuttava rakennejärjestelmä liian pienen tutkimusaineiston, kielen köyhtymisen, arkaaisuuden vai erilaisen nimisysteemin merkki. Uudemmat ilmiöt, kuten määriteosien yksikön genetiivin vaihtuminen nominatiiviksi, liittyvät mitä todennäköisimmin rapautumiseen.

Rapautuminen tulee esille myös siten, että saameen on lainattu sellaisia skandinaavislähtöisiä nimiä, joiden nimeämällä paikalla on jo vanhastaan saamenkielinen nimi. Stradekin (1997: 181) on tehnyt havaintoja samasta ilmiöstä eteläsaamen paikannimistössä. Tällaisia rinnakkaisnimiä ovat esimerkiksi *Gih-tjeh* 'Nurkat, Kulmat' ~ *Katrijje* < ru *Kattriet*. Rinnakkaisilmiö fonetiikan tasolla ovat ruotsin kielestä vaikutteita saaneet Gustav Hasselbrinkin hyperkorrekteiksi nimittämät nimivariantit ja -elementit, kuten *Måskele-* < *Måskere-* 'Umpiperä-, Pohjukka-', vertaa saamen kielestä lainattu ru *Myskel-*. Nämä muutokset liittyvät varmasti osittain eteläsaamen monimutkaisen foneettisen systeemin rapautumiseen ja ruotsin kielen voimakkaaseen vaikutukseen. Tällainen takaisinlainautuminen antaa samalla vääristyneen kuvan alueen nimistön historiasta. Jos ja kun alkuperäinen saamen kielen aineksista muodostettu nimi katoaa, jää jäljelle vain skandinaavislähtöinen nimi ja samalla katoavat myös merkit alueen saamelaisista paikannimistä ja asukkaista.

Jonkinlainen rapautumisilmiö lienee nimistön suuri variaatiokin: nimenkäyttäjyhteisön hajanaisuus on ollut jo niin suuri, ettei nimille ole vakiintunut yhtä kaikkien käytössä olevaa muotoa. Tämä koskee varsinkin nuoria lainanimiä. Arkistolähteistä käy hyvin ilmi, että informanttien nimitaito on vaihdellut paljon jo 1940-luvulla. Monen ruotsinkielisen nimen kohdalla on vain maininta "Inget lp namn", vaikka joku toinen informantti on tiennyt paikalle selvän

saamenkielisen nimen. Tämäkin on varmasti ollut vaikuttamassa siihen, että on ollut helpointa ottaa käyttöön skandinaavisia mukaemalainoja 1800-luvun lopussa saamenkylän osaksi palautetulle alueelle.

Kuin eri maailmassa Ruvhten sijteen nähden elivät tutkimani Dálvadasin, Čovčjävri–Kosseennâmin alueen ja Suõ’nn’jelsijddin Sverloffin sukualueen asukkaat. Suõ’nn’jelsijddin ja Dálvadasin asukkaat elivät oman kulttuurinsa ja kielensä parissa vailla välittömiä, jatkuvia kontakteja erikulttuuristen ja -kielisten rajanaapurien kanssa. Saamelaiset olivat alueella selvä ja varma enemmistö, jolla oli varaa olla kiinnostunut tai kiinnostumatta muista kielistä ja kulttuureista minkäänlaista uhkaa kokematta. Tämä kuvastuu nimistössäkin.

Čovčjävri–Kosseennâmin alueelta kulttuurinen ja kielellinen raja on löydettävissä, mutta kyseessä on oikeastaan hyvin pitkän monikulttuurisen vaihettumisvyöhykkeen pohjoisin reuna, jossa suomalainen vaikutus oli varsin heikkoa. Voimakkaammin vaikuttivat pohjoiset ja läntiset rajanaapurit pohjoissaamelaiset. Vanhat kontaktit kolttsaamelaisiinkin tulevat esille yksittäisten nimien kautta. Kaikesta huolimatta Čovčjävri–Kosseennâmin alueen inarinsaamelaiset olivat omalla alueellaan enemmistönä ja se näkyy myös nimistössä, jossa useista suomen- ja pohjoissaamenkielisistä rinnakkaisnimistä huolimatta ei ole minkäänlaisia interferenssin merkkejä.

Aloittaessani tutkimustani ajattelin paikannimissä olevien lainasanojen voineen tulla kieleen kahdella tavalla: joko on lainattu kokonainen nimi tai siten nimenannossa on käytetty kielen sanastoon lainattua sanaa. Janne Saarikivi (2000: 409; 2001: 77–78, 80–81, 84–85) on substraattinimistöä tutkiessaan huomannut, että on olemassa kolmaskin lainaamistapa, joka on tavallaan näiden kahden välimaastossa ja koskee nimenomaan maastoappellatiiveja. Hänen mukaansa ne voivat siirtyä osaksi lainaajakielen sanastoa myös kokonaisina ilmauksina lainattujen paikannimien välityksellä. Lainattujen nimien rakenteen avautuessa, lainaajat hahmottavat, että jokin nimielementti on tietynlaista maastonkohtaa kuvaava sana ja alkavat käyttää sitä nimeämisessä.

Tällainen lainaamistapa ei lainanottajayhteisön jäsenistä vaikuta lainaamiselta samassa mielessä kuin yksittäisen sanan omaksuminen toisesta kielestä, koska maastotermi on jo kielisysteemiin omaksutun nimen osana. Siten lainaamiseen mahdollisesti liittyvä kynnyks voi laskea. Yksittäisten lainojen välityksellä omaksuttu sana leviää paljon laajemmalle alueelle, kun sitä aletaan käyttää uusien nimien muodostamisessa. Siten yhdessä lainatussa nimessä oleva uusi maastotermi voi helposti rikastua jonkin alueen nimistössä. Tämä selittää hyvin myös sellaisia tilanteita, joissa on ristiriitaa suuren lainasanamäärän, mutta olennaisesti kohtalaisen niukkojen kontaktien välillä.

Tämä vaihtoehto on etenkin eteläsaamen osalta hyvin uskottava, koska tiedetään, että kieleen on lainattu jo varhain useita skandinaavisia paikannimiä ja osa skandinaavislähtöisistä maastoappellatiiveista ajoittuu äänneasunsa perusteella hyvin varhaisiksi lainoiksi. Juuri nämä vanhat lainat voivat olla, ainakin osin, joko lainanimien tai skandinaavisena substraattina omaksuttujen paikannimien välityksellä saatuja. Samanlaista yhteyttä voisi hakea selitykseksi

Pohjois-Norjaan, jossa rannikolla on varhaisia skandinaavisia paikannimiä ja pohjoissaamen maastoappellatiiveissa on varhaisia skandinaavisia lainoja, mutta kontaktit yhteisöjen välillä eivät ole voineet olla kovin tiiviitä.

Tällainen paikannimiin rajoittuva erityinen lainaamistapa selittäisi myös hyvin, miksi eteläsaamen maastoappellatiivien pohjalta saatava tulos eroaa niin merkittävästi Pekka Sammallahten (1998: 37–38, 131) kokoaman sadan perussanan listaan (*Swadesh basic list of one hundred words*) perustuvista eteläsaamen tuloksista. Sen sijaan pohjois-, inarin- ja koltansaamen osalta tulokset ovat hyvin samanlaisia kuin perussanalistan pohjalta tehdyissä analyysissä.

Paikalliskontekstin tärkeys tuli korostuneesti esille myös nimipareja analysoitaessa. Perustavanlaatuinen huomio on, että nimiparit kuvastavat nimenomaan paikallisten vähemmistö- ja enemmistöryhmien välisiä suhteita. Ei riitä, että jokin ryhmä on valtakunnan tasolla vähemmistö, vaan kontaktipinnan pitää löytyä paikalliselta tasolta, paikallisten ihmisten nimisysteemeistä. Toinen tärkeä havainto oli, että nimiparien suuri määrä ei suoraan kuvaa voimakasta vaikutusta valtakielestä vähemmistökieleen, vaan taustalla voi olla monia muitakin tekijöitä, jotka liittyvät laajemmin tutkittavien ryhmien elämään ja historiaan. Uusi ilmiö minulle oli sekin, kuinka hämärtyneitä voivat olla nimiparien väliset suhteet, kun on tapahtunut takaisinlainautumista ja monenlaisia kielensisäistä kehitystä, jossa on mukana vaikutteita naapurikielestä. Jotkin nimiparit tuntuivat ikään kuin sulautuneen yhteen.

Koska useimmilla saamelaiden asuttamilla alueilla ei-saamelaiset asukkaat eivät ole osanneet saamea, oli kaksikielisillä saamelaisilla kontaktien synnyssä aloitteen tekijän asema: jos he eivät halunneet avata omaa kieltään ja kulttuuriaan muille, se ei ollut ulkopuolisten avattavissa. Ruvhten sijten asukkaiden, kuten useimpien eteläsaamelaisryhmien, valinta on ollut tietoinen eristäytyminen. He eivät ole avanneet kieltään ja kulttuuriaan skandinaavisille asukkaille, minkä seurauksena alueelle on syntynyt kaksi rinnakkaista nimisysteemiä. Sulkeutuneisuus tulee nimiparien lisäksi esille myös siinä, ettei skandinaavisia naapureita ole haluttu huomioida paikannimien aiheissa ja uusien lainasanojen käyttöä on ainakin jossain määrin vältetty paikannimien määräiteosissa. Sen sijaan Čovčjävri–Kosseennâmin alueen inarinsaamelainen yhteisö on omaksunut avoimen, selittävän lähestymistavan. Kääntämällä omat paikannimensä suomeksi he ovat päästäneet suomenkieliset sisään omaan nimisysteemiinsä.

Eroa Ruvhten sijten ja Čovčjävri–Kosseennâmin alueen nimipareissa ja tilanteeseen johtaneita syitä voi pohtia liittämällä ne Peter Mühlhäuslerin (1995: 6, 9–10) konfliktien välttämiseen tähtäävien kielellisten strategioiden ideaa. Konfliktien välttäminen on tärkeää, koska ne syövät pienten yhteisöjen elinvoimaisuutta. Nämä kaksi yhteisöä ovat valinneet konfliktien minimoimiseksi aivan päinvastaiset strategiat: Ruvhten sijtessä on pyritty rajoittamaan kontaktit minimiin, Čovčjävri–Kosseennâmin alueella on sen sijaan pyritty avaamaan ja selittämään omaa kulttuuria. Molemmissa tapauksissa perimmäisenä tarkoituksena on ollut suojella omaa kulttuuria ja kieltä. Keskeisenä erona on, epäilläänkö vai uskotaanko vastapuolen haluun kunnioittaa toista kulttuuria.

Nimitän näitä kahta erilaista lähestymistapaa *eristäytymisen* ja *avaamisen strategiaksi*. Eristäytymisen strategian äärimmäisenä tavoitteena on, että samalla alueella olisi kaksi erillistä yhteiskuntaa, jotka eivät ole keskenään kanssakäymisessä. Eteläsaamelaisten eristäytymisen strategian keskeiset elementit ovat Knut Bergslandin (1992: 7, 14) mukaan kieli ja poroelinkeino. Kieli on antanut mahdollisuuden kontrolloida sitä, mitä skandinaavien halutaan tietävän ja ymmärtävän. Porotalous on tarjonnut elannon sekä eristänyt saamelaiset tehokkaasti valtaväestöstä, sillä poronhoitoon käytettiin alueita, joilla ei harjoitettu maataloutta, ainakaan samaan aikaan vuodesta. Lisäksi pitkälle erikoistunut porotalous hankaloitti seka-avioliittoja ja muuta sosiaalista elämää ruotsalaisten kanssa. Eristävää vaikutusta on tukenut se, että Ruotsin valtio rajasi poronhoidon vain saamelaisten elinkeinoksi. Sekä kieli että porotalous ovat samalla toimineet saamelaisen identiteetin tärkeimpinä ylläpitäjinä ja tunnusmerkkeinä.⁶⁶⁴

Avaamisen strategian tavoitteena on tilanne, jossa kulttuurien vuorovaikutus johtaa kaikkien kannalta positiivisiin tuloksiin. Inarinsaamelaisten avaamisen strategian keskeinen periaate on monikulttuurisen sopuisuuden ideologia (Nikula 2003), johon kuuluu hallittu etnisten rajojen ylittäminen ja toisten ryhmien hyväksi havaittujen kulttuuripiirteiden omaksuminen osaksi omaa kulttuuria. Monikulttuurisuus ei tarkoita, että sekoitettaisiin erilaiset etniset, kulttuuriset, alueelliset ja väestölliset ryhmät keskenään, vaan että samalla alueella ja samoissa olosuhteissa kehittyvät monenlaisia identiteetiltään eroavia ryhmiä. (V.-P. Lehtola 1998: 11; 2000a: 192.)

Kummallakin strategialla on hyvät ja huonot puolensa. Eristäytymisen strategia on mitä ilmeisimmin ollut onnistunut strategia eteläsaamelaisten kohdalla, kuten Knut Bergsland (1992: 7) on todennut. Tähän mielipiteeseen ei voi olla yhtymättä, sillä kun ajattelee sitä musertavaa valtakulttuurin akkulturaatiivista ja assimilaatiivista painetta, on oikeastaan hämmästyttävää, että eteläsaamelainen kulttuuri ja kieli ovat voineet säilyä lainkaan. Gro Weenin (2005: 13) mukaan tähän on syynä vahva tahto edelleen 2000-luvulla pitää yllä omaa eteläsaamelaista tietoisuutta ja elämäntapaa.

Eristäytymisstrategian huono puoli on, että se johtaa helposti kielelliseen ja kulttuuriseen eroosioon, jos kielen ja kulttuurin uudistuminen estyy vaikutteiden puuttuessa. Tilannetta pahentaa, jos yhteisön omat kielelliset ja kulttuuriset verkostot rikkoutuvat esimerkiksi hallinnollisten rajojen tai sosiaalisten verkostojen muutosten takia. (Grünthal 2009: 274–275.) Näin tapahtui Norjan Rörösissa, jossa poronhoitotavan muutos ja kiinteään asumismuotoon siirtyminen johtivat eteläsaamen kielen romahtamiseen ja tiiviin yhteisörakenteen osittaiseen hajoamiseen (Falkenberg 1985). Toinen ongelma on, että eristäytynyt yhteisö muuttuu naapureilleen käsittämättömäksi ja siten tavallaan näkymättömäksi, mikä voi

664. Poron korostaminen etnisenä tunnusmerkkinä on rinnastettavissa siihen poliittiseen kehitykseen, jossa saamelaisliike on nostanut saamelaiskulttuurin tunnusmerkeiksi tiettyjä, valtaväestölle tuttuja etnisiä symboleja. Erkki Pääkkösen (2008: 208–209) mukaan se on rationaalista, koska se on ainoa tapa tehdä oma erilainen etnisyyks valta-yhteiskunnalle ymmärrettäväksi.

johtaa väärinymmärryksiin, jopa unohtamiseen ja toisen yhteisön näkemysten huomiotta jättämiseen. Näistä ilmiöistä etenkin jälkimmäistä on havaittavissa Ruvhten sijtessä.

Inarinsaamelaisten monikulttuurisen sopuisuuden strategian huono puoli on, että se perustuu luottamukseen. Tämä tarkoittaa, että vähemmistö-kulttuuri on turvattu vain niin kauan kuin eri ryhmien välinen kulttuuris-kielellinen vuorovaikutus toimii toinen toistaan kunnioittavasti. Enemmistöllä on aina potentiaalinen voima sortaa vähemmistöä ja se tapahtuu tehokkaasti, kun toinen ryhmä tunnetaan hyvin. Toinen potentiaalinen ongelma on, jos vaikutteiden virta muuttuu yhteisön rapautumisen vuoksi hallitsemattomaksi syrjäyttäen lopulta aikaisemman omaperäisen kulttuurin kokonaan. Hallitussa tilanteessa vaikutteet muokataan osaksi omaa kulttuuria.

Olen pohtinut monikulttuurisen sopuisuuden strategian kielellisiä ilmentymiä hieman vastavuoroisuuden näkökulmasta ja päätynyt ajattelemaan, että monikulttuurista kanssakäymistä ovat pyrkineet helpottamaan myös Inarin suomalaiset omalla alueellisella puheenparrellaan. Alueella puhuttua suomen kielen murretta voi mielestäni nimittää jopa molemmille ryhmille yhteiseksi inarilaiseksi etnolektiksi eli kielimuodoksi, joka kertoo sen puhujien kuuluvan etniseen ryhmään, tässä tapauksessa useaan etniseen ryhmään, jotka ovat alun perin käyttäneet toista kieltä.⁶⁶⁵ Etnolektissä on sille tunnusomaisia muusta kielestä eroavia fonologisia, leksikaalisia, morfosyntaktisia tai prosodisia piirteitä. (Muir 2009: 533.)

Inarilaisen etnolektin tarkoituksena on ollut helpottaa keskinäistä kommunikaatiota ja alentaa kulttuurien välisiä raja-aitoja. Vaikka kielimuoto on eittämättä suomen kieltä, on siihen omaksuttu mukaalmalainoina saamen kielistä muun muassa keskeisiä alueen saamelaiseen kulttuuriin ja maastoon liittyviä termejä. Osa niistä on varmasti välittynyt substraatteina kielensä vaihtaneiden ihmisten aikaisemmasta kielestä. Sanaston osalta saamen vaikutus etnolektiin onkin selvintä, sen sijaan muita piirteitä ei ole juurikaan systemaattisesti tutkittu.⁶⁶⁶ Lähes ainoana voidaan mainita Reija Portin (1991: 64–66) suomen kielen pro gradu -työ, jossa hän kuvaa saamen kielten vaikutusta suomenkielisten paikanimien morfologiaan.

Eristäytymisen ja avaamisen strategiaa voi tarkastella edelleen sosiaalipsykologian epävarmojen ja varmojen vähemmistöjen ja enemmistöjen näkökulmasta. Mielestäni eristäytymisen strategia voi olla sekä varmojen että epävarmojen yhteisöjen reagointitapa. Ruvhten sijte on esimerkki epävarmasta vähemmistöstä, joka itseään suojellakseen vetäytyy kuoreensa. Dálvadas puolestaan on varma enemmistö, joka toteuttaa eristäytymisen strategiaa säännötellen tarkkaan omaksumansa vaikutteet. Tällainen Veli-Pekka Lehtolan (2012: 130–133) vanhakantaisuudeksi nimittämä strategia hyljeksi tai vähintäänkin jätti

665. Esimerkiksi Tove Bull (esim. 2004: 195) nimittää Norjan saamelaisten ja kveenien käyttämää näiden kielten ominaispiirteillä maustettua norjaa etnolektiksi.

666. Saamesta suomeen lainattua sanastoa käsitelleitä tutkimuksia on luetellut esim. Häkkinen (2007: 162–164), katso myös A. Aikio (2009).

huomioimatta kaikki ulkopuoliset ja näiden välittämät vaikutteet. Valinta saattoi olla tiedostettu tai johtua siitä, ettei muiden ryhmien jäsenillä ollut omassa elinympäristössä kerta kaikkiaan mitään merkitystä. Ainakin Dálvadasin kohdalla taustalla on voimakas kulttuurinen itsetietoisuus.

Avaamisen strategia on tyypillisesti varmojen yhteisöjen toimintatapa, sillä se vaatii yhteisöltä itseluottamusta ja uhattomuuden tuntua. Avaamisen strategiasta hyötyvät sekä varmat vähemmistöt että enemmistöt, koska tällä tavalla enemmistö avaa itselleen mahdollisuuden tasavertaiseen kulttuurinvaihtoon vähemmistön kanssa. Positiivisesti suhtautuvan enemmistön toiminta voi tukea käsitystä, ettei vähemmistön tarvitse olla enemmistön kaltainen paremman kohtelun toivossa, mikä tukee molempien hedelmällistä rinnakkaineloa. (Liebkind 1988: 103.) Tässä ollaan monikulttuurisen sopuisuuden ideologian ytimessä. Tasavertaisen kulttuurivaihdon tukemisesta on kysymys myös inarilaisessa etnolektissä.

Tutkimusten yhteydessä on ollut tapana tehdä ehdotuksia uusista tutkimusaiheista ja huomauttaa puuttuvasta tutkimuksesta. Tässä kohtaa pääsen helpolla, sillä voin suoraan todeta, että kaikenlaista saamelaisen nimistön tutkimusta tarvitaan lisää. Nimistöntutkimus palvelee parhaimmillaan myös monia muita tieteenaloja, etenkin historiatieteitä ja kulttuurintutkimusta. Tutkimuksen tekemistä vaikeuttaa jossain määrin yleinen tutkimustilanne: ainoastaan pohjoissaamen osalta on olemassa esimerkiksi sellaisia ylellisyyksiä kuin perusteellinen moderni äänne- ja muoto-oppi. Sanakirjoja sen sijaan on tarjolla suhteellisen runsaasti melkein kaikista saamen kielistä, mutta niiden laajuus sekä perusteellisuus vaihtelevat paljon kielestä toiseen.

Tämän tutkimuksen puitteissa esille nousseita jatkotutkimusaiheita on esimerkiksi syntaktis-semanttisen analyysin nimeämisperusteiden syvälinen tarkastelu saamen kielten näkökulmasta. Toimiiko suomen kielen perusteella luotu malli saamen kielten paikannimien analysoinnissa vai jääkö jokin erikoispiirre huomioimatta? Kulttuuripainotteisen nimistöntutkimuksen puolelta olisi kiinnostavaa tarkastella erilaisten saamelaisyhteisöjen nimeämisen, elinkeinon sekä ympäristön suhdetta. Samalla tulisi kartoitettua vanhoja maankäytön tapoja ja käyttöalueita.

Olisi myös mielenkiintoista tarkastella pohjoissaamen ja eteläsaamen välissä olevien saamen kielten ja ehkäpä eteläsaamen pohjoismurteiden paikannimien rakennetta ja sanastoa, ehkä nimiparejakin, jotta nähtäisiin muodostuuko kielten välille jonkinlainen jatkumo. Näin voitaisiin tukea tai kumota tämän tutkimuksen havaintoja ja toisaalta tehdä uusia tulkintoja. Eriytyisen mielenkiintoista olisi tarkastella sellaisia ilmiöitä, jotka tämän tutkimuksen tulosten valossa vaikuttavat alueellisilta eroilta, mutta jotka voivat todellisuudessa olla aineiston suppeuden tai tutkimuksen vähyyden aikaansaamaa harhaa. Myös itäisimpien saamelaiskielten erityispiirteisiin tutustuminen olisi kiinnostavaa. Varsinkin turjansaamen ja eteläsaamen aineistojen vertailu, etenkin rakenteen osalta, olisi mielenkiintoista, koska se voisi auttaa

erottamaan ulkopuolelta tulleita vaikutteita vanhoista kielenpiirteistä, jotka ovat säilyneet vain reuna-alueilla.

Oma suuri hankkeensa olisi eteläsaamelaisalueen nimistön historian ja erikielisten nimien keskinäisten suhteiden tutkiminen, josta kirjoitan maastoappellatiivien osalta jo sanastoluvun pohdintaosuudessa. Se vaatisi mielellään monihenkisen tutkijaryhmän, jossa olisi eteläsaamen ja skandinaavisten kielten asiantuntijoita. Kuten olen aikaisemmin maininnut, teoreettis-metodisena esikuvana voisivat toimia esimerkiksi Ritva-Liisa Pitkäsen (1980; 1985a; 1985b) Turunmaan saariston lainanimistön ja Janne Saarikiven (2006) Pohjois-Venäjän suomalais-ugrilaisen substraattinimistön tutkimista varten luomat mallit, joissa pyritään esimerkiksi etsimään systemaattisia äännevastaavuuksia vanhan suomalais-ugrilaisen ja uudemman ruotsin- tai venäjänkielisen nimistön väliltä. Ongelmia voivat toki tuottaa eri-ikäiset lainakerrostumat, mutta niihin päästäneen pureutumaan systemaattisella vertailevalla äännehistoriallisella tutkimuksella, kuten Mikko Heikkilä (2011) innostavassa artikkelissaan on osoittanut.

Tutkimukseni aikana on noussut toistuvasti esille, kuinka vähän eteläsaamea on tutkittu. Monia vanhoja tuloksia tai oletuksia toistellaan totuuskina, vaikkei niiden luotettavuutta ole testattu nykyaikaisella metodiikalla ja tämänhetkisen tietopääoman valossa. Niinpä olisi tärkeää analysoida uusia kontaktilingvistiikan metodeja hyödyntäen eteläsaamen fonologiaa, morfologiaa, syntaksia ja sanastoa, jotta voidaan olla varmoja, että aikaisempi käsitys skandinaavisten vaikutteiden sanastopainotteisuudesta pitää paikkansa. Esimerkiksi osa eteläsaamen arkaaisina pidetyistä piirteistä voikin olla skandinaavisen vaikutuksen aikaansaamia.

7.3. Johtopäätökset

Tämän tutkimuksen alussa asetin tavoitteekseni selvittää, kuinka paikannimet kuvastavat vähemmistö- ja enemmistökielten ja -kulttuurien välisiä suhteita. Lähestyin kysymystä analysoimalla tutkimusaineistojeni paikannimien rakennetta, sanastoa ja nimipareja sekä niissä mahdollisesti näkyviä vieraita vaikutteita. Vertailin myös tuloksia keskenään.

Tärkeimmät havaintoni ovat, että ainoastaan tutkimieni eteläsaamen paikannimien rakenteessa on havaittavissa ulkopuolista vaikutusta skandinaavisista kielistä. Sanaston ja nimien aiheiden osalta vaikutuksia oli kaikissa tutkituissa kielissä: runsaasti skandinaavisia vaikutteita eteläsaamen sanastossa, muttei aiheissa, niukkoja skandinaavisia ja suomalaisia vaikutteita pohjoissaamessa sekä inarinsaamassa ja itämerensuomalaisia sekä venäläisiä vaikutteita koltansaamassa. Nimipareja oli runsaasti eteläsaamassa ja inarinsaamassa. Eteläsaamassa nimiparien laatu kuvastaa kahden erillisen nimijärjestelmän olemassaoloa, inarinsaamassa nimiparien ja -kolmikkojen laatu viittaa saamelais-ten suomalaisille avaamaan kielellis-kulttuuriseen koodiin.

Tutkimustulokset vastasivat melko hyvin lähtöolettamuksiani ja hypoteesejani. Paikannimien rakenne on, kuten oletin, pääpiirteissään samanlainen kaikissa kielissä, mutta ulkopuolisten vaikutteiden pääseminen eteläsaamen rakenteeseen asti hieman yllätti. Sanaston osalta tulokset vastasivat lähtöoletuksia, mutta eteläsaamen maastoappellatiivien todella suuri skandinaavisten lainojen määrä oli yllätys. Nimiparien osalta ennako-oletukset olivat puoleksi oikeita: nimiparien suuri määrä ja levikki korreloivat ulkopuolisten vaikutteiden voimakkuuden kanssa eli pohjoissaamen ja koltansaamen osalta nimiparien määrä oli hyvin vähäinen. Inarinsaamassa nimipareja ja -kolmikoita oli odotuksia suurempi määrä, mutta niiden saamelaislähtöisyys vastasi odotuksia. Eteläsaamen aineistossa yllätti skandinaavislähtöisten nimiparien määrän suuruus. Vaikutusten omaksumissuunnat olivat kuitenkin odotustenmukaisia.

Kontaktien luonne tulee eri analyyseissa esille eri tavoilla, koska vaikutteiden omaksuminen voi olla tietoista tai tiedostamatonta. Esimerkiksi rakennepiirteiden omaksuminen ei ole kovin tietoista, mutta sanaston lainaaminen tai nimiparin syntyminen on. Koska eteläsaamelaiset ryhmät ovat mitä ilmeisimmin viimeisten vuosisatojen ajan pyrkineet vastustamaan skandinaavisten vaikutusten virtaa kieleensä ja kulttuuriinsa, tulee voimakas skandinaavinen vaikutus parhaiten näkyville rakenteessa ja maastoappellatiivien lainasanoissa. Maastoappellatiiveissa kuvastunee myös varhaisempien aikojen positiivinen vuorovaikutus. Sen sijaan paikannimien määräteosissa ja aiheissa sekä nimipareissa skandinaavista vaikutusta on pyritty rajoittamaan tai pitämään se erillään omista nimistä.

Pohjois-, inarin- ja koltansaamen osalta vaikutusten niukkuus tulee esille kaikilla tutkituilla osa-alueilla. Muutamat määräteosien lainasanat ja nimien aiheet kertovat lähinnä positiivisesta uteliaisuudesta toisia ryhmiä kohtaan sekä kristinuskon vaikutuksesta, joka ilmenee paikannimissä olevissa henkilönimissä. Inarinsaamen nimiparien suuri määrä kuvastaa positiivista asennetta suomalaisia kohtaan: omaa kieltä ja kulttuuria on haluttu avata heille. Näissä yhteisöissä sittemmin tapahtunut kielitilanteen asteittainen heikentyminen ei johdukaan ensisijaisesti ulkopuolisista vaikutteista, vaan kulttuurinsisäisestä kehityksestä: yhteisön, elinkeinojen ja elämäntavan muutoksista modernisoituvassa maailmassa.

Tutkimukseni avulla tarkastelin myös sitä, voiko paikannimiä käyttää kielen uhanalaisuutta kuvastavana indikaattorina. Lähtökohtana oli nimistön jatkuva muutos, joka aiheutuu luonnon-, kulttuuri- ja kieliympäristön muutoksista. Nimisysteemi saa jatkuvasti feed-backiä eli vaikutteita ympäristöstään ja muuttuu sen mukaan. Eri aikakausina nimisysteemiin omaksutut vaikutteet on löydettävissä kerrostumina käytössä olevasta nimistöstä. Siksi paikannimiä pitäisi voida käyttää kielen ja kulttuurin tilaa sekä eri ryhmien välisiä suhteita ja niiden muutoksia kuvastavina indikaattoreina.

Jos olisin tarkastellut kielianalyysieni tuloksia ilman kontekstitietoja, olisin todennäköisesti päätyneet Ruvhten sjiŋen, Dálvadasin ja Suõ'nn'jelsijddin

kohdalla samankaltaisiin tuloksiin kuin nyt. Sen sijaan Čovčjävri-Kosseen-
nâmin alueen tulokset olisivat melko ristiriitaisia etenkin nimiparien takia.
Siten voin todeta, että paikannimien välittämällä kuvalla ja kielen tilan uhan-
alaisuudella on ainakin tämän tutkimuksen tulosten valossa selvä korrelaatio.

On kuitenkin syytä muistaa, että ympäristön ja paikannimistön muutosten välillä on viive. Kääntäen tämä tarkoittaa, että paikannimistön tila kuvastaa jo aikaisemmin kieli-, kulttuuri- ja luonnonympäristössä tapahtuneita muutoksia, ei esimerkiksi sen hetken tilannetta, jolloin nimistö on tallennettu. Lisäksi myös nimistönkäyttäjyhteisö voi vaikuttaa feed-backiin omilla valinnoillaan. Yhteisö voi ainakin osittain päättää, mitä aineksia hyväksyy oman paikannimistys-
systeeminsä osiksi vai estääkö se mahdollisimman monien uusien vaikutteiden omaksumisen. Vaikutteiden kerrostuneisuuden takia taas erilaisista analyyseistä voi tulla erilaisia tuloksia: jokin analyysi osuu johonkin tiettyyn kerrostumaan, toinen toiseen. Lisäksi kielen eri osat ottavat vaikutteita vastaan eri tavoin. Tämän takia on tärkeää tehdä useammanlaisia analyysejä ja tulkita ne osana kontekstiaan.

...ja vaikka in giela máhtán
muitale
savkkástalle
sagastalle

luodi rohhteje⁶⁶⁷

8. Sammanfattning

8.1. Undersökningens viktigaste resultat

Undersökningen består av två huvuddelar. I den första, dvs. den del som behandlar kultur (kapitel 3) utreder jag, hurdan de granskade gruppernas livsmiljö är, vilka kommunikationsleder de har, hurdan modell för bosättning och markanvändning de har, deras historia, förhållande till andra grupper samt vilka näringsgrenar som idkas. I den andra delen, som behandlar språk (kapitel 4, 5 och 6) besvaras tre forskningsfrågor: 1) Hurdan är de undersökta ortnamnsstruktur, finns det skillnader mellan de olika språken och finns det spår av lån? 2) Hurdana spår av lån finns det i ordförrådet i de granskade ortnamnen och skiljer sig de olika språkens resultat ifrån varandra? 3) Hurdana namnpar och -trion finns i de undersökta ortnamnsmaterialen och hur reflekterar de förhållandena mellan olika språksamhällen? Kulturdelen ger en kontext, där jag tolkar resultaten av den språkliga delens analys. Bakom denna tankemodell har jag använt en teoretisk referensram (kapitel 2): tvärvetenskaplig kulturell onomastik, som brukar etnolingvistikens (ethnolinguistics, cultural linguistics) och kulturlandskapsforskningens synpunkter på ortnamnsforskning.

I forskningsmaterialet ingår 168 sydsamiska, 222 nordsamiska, 561 enaresamiska och 655 skoltsamiska ortnamn (se Appendixet I). De granskade materialen är valda så att de motsvarar det naturliga ortnamnsreviret för en kulturellt avgränsad grupp. Forskningsområdet som representerar sydsamiska är Ruvhten sjiite i Härjedalen, nordsamiskan representeras av byn Dálvadas och dess fjällområde i Utsjoki. Enaresamiska representeras av Čovčjävrís och Kosseennâms (Syysjärvi och Paksumaa) områden i norra Enare. Skoltsamiska representeras av Sverloffs släktområde i Suõ'nn'jelsijdd (Suonikylä). De undersökta områdena är till arealen ungefär lika stora. På grund av ett litet material är tonvikten för de kulturella tolkningarna på det lokala. Detta innebär att resultaten kan vara motsatta mot en tolkning som fås från en större kontext. Även de lingvistiska tolkningarna bör närmast ses som riktgivande i förhållande till granskningar av hela språket. Den undersökta tidsperioden sträcker sig från slutet av 1800-talet till mitten av 1900-talet.

I kulturdelen (kapitel 3) framgår det att trots att grupperna jag granskat skiljer sig gällande område och näringar, befann de sig i ett liknande skede under den undersökta tidsperioden med tanke på näringsgrenar. Grupperna bodde i glesbygder, där det saknades goda kommunikationsförbindelser. Därför hade

näringsgrenarna huvudsakligen kunnat utvecklas länge på egna villkor. Framför allt förflyttningen till monetärekonomi, men även många lokala variabler, ledde till en kris i den traditionella livsstilen, vilket krävde en förändring av näringsfånget. En speciellt tydlig förändring skedde inom renskötseln. Förändringarna inom näringsfånget ledde med tidens gång till betydande förändringar även i förhållandet till landskapet inom de granskade grupperna.

De undersökta områdenas historiska utveckling skiljer sig markant från varandra: Ruvhten sijtes historia verkar innehålla kontinuerliga konflikter med majoritetsbefolkningen, men på andra områden fanns inte samma problem. De undersökta områdena skiljer sig från varandra även gällande kontakter. Inom alla grupperna upprätthöll man få aktiva kontakter utåt, så även i Ruvhten sijte, där en isolering verkar ha varit en medveten strategi för att skydda den egna kulturen, men som samtidigt också ytterligare fick stöd av statens isoleringspolitik. På andra områden fanns det inte ens möjligheter till täta kontakter på grund av det avlägsna läget. I Dálvadas och Suõ'nn'jelsijdd förhöll man sig i grunden en aning reserverat till utomstående. Befolkningen i Čovčjävri-Koss-eennâms område verkar ha förhållit sig relativt neutralt till främlingar. I alla de granskade områdena hade de manliga medlemmarna tydligt fler kontakter till utomstående än kvinnorna och barnen.

Strukturen i de undersökta ortnamnen (kapitel 4) svarade mot förväntningarna (se Tabell 3.– 7. på sidorna 232–236): tvåledade ortnamn var de mest allmänna, men även ortnamn som består av en led förekommer ganska rikligt. Ortnamn med en led (klass A) var mer allmänna i sydsamiskan, där ca 16 % av namnen bestod av en led. I de andra språken fanns ortnamn med en led i 6 % av ortnamnen i nordsamiskan, 8 % i enaresamiskan och endast 2 % av materialet i skoltsamiskan. Cirka 11 % av de sydsamiska namnen är sådana, som kan förekomma med fri variation antingen i enledat eller tvåledat form (klass B). Denna klass förekommer inte i de övriga undersökta språken på samma vis som en systematiskt brukad ortnamnsbildningstyp.

Strukturen i de tvåledade namnen i det sydsamiska materialet (klass C) varierar betydligt mindre än namnen i de övriga språken, som däremot allmänt liknar varandra. Det är troligen frågan om en verklig skillnad, och inte enbart en förvrängning orsakad av det sydsamiska materialets ringa omfattning. Bestämningsled i de sydsamiska ortnamnen är alltid i nominativ (13 %) eller genitiv (8 %) singularis, ifall det är ett appellativ substantiv. Däremot är ett ortnamn som bestämningsled alltid i genitivform (15 %), förutom i ett fall (< 1 %). Det förekommer inga personnamn i det sydsamiska materialet.

Personnamnen, som fungerar som bestämningsled i nord-, enare- och skoltsamiskan, är utan undantag i genitivform. I det flesta fall gäller detta även ortnamnen. I en liten del (1–3 % av alla namn i materialet) av ortnamnen som fungerar som bestämningsled på nord-, enare- och skoltsamiska är dock i nominativform. Namn med ett ortnamn i genitiv som bestämningsled utgör ungefär en tiondel av ortnamnen i nord- och enaresamiskan samt ungefär en femtedel av alla namnen i skoltsamiskan. Namn som innehåller personnamn förekommer i

nordsamiskan i sju procent, i enaresamiskan i sex procent och i skoltsamiskan i tre procent av fallen. Bestämningsled som innehåller appellativ substantiv är även i dessa språk betydligt oftare i nominativ än i genitiv. Det var ett appellativ substantiv i nominativ i bestämningsleden i en fjärdedel av de nordsamiska och enaresamiska namnen och i det skoltsamiska materialet i över en tredjedel av fallen. Däremot fanns en appellativ bestämningsled i genitiv i bara cirka tre procent i nordsamiskan, i ungefär i fem procent av fallen i enaresamiskan och i cirka sju procent av namnen i skoltsamiskan.

Betydelsen av skillnaden mellan nominativ- och genitivformen för namnsystemets funktionsduglighet kan dock inte vara omöjligt stor, eftersom en fjärdedel av de nordsamiska namnen, 15 procent av de enaresamiska namnen och sju procent av de skoltsamiska namnen är sådana, där man inte med säkerhet kan fastställa bestämningsledens kasus. En intressant iakttagelse är också att pluralis är sällsynt i bestämningsleder: i materialet i alla språken förekommer endast inalles två bestämningsled i pluralis, en gång i nordsamiskan och en gång i enaresamiskan. De var båda i genitiv.

Adjektivattribut är en allmän bestämningsled i alla de granskade språken (klass B.2). I sydsamiskan är cirka 11 procent av namnen dylika och attributet är alltid i positivform. I de nordsamiska ortnamnen är bestämningsleden ett adjektivattribut i positivform i cirka fyra, i enaresamiskan i sex och i skoltsamiskan i åtta procent av namnen. Dessutom förekommer ett namn i skoltsamiskan, där adjektivattributet är i komparativform och i några namn i enaresamiskan är det i superlativform.

Verbets aktioform är bestämningsled i ortnamnen i 2–3 % av de undersökta ortnamnen i nord-, enare- och skoltsamiskan (klass B.3). Bestämningsled som innehåller aktioform och dess subjekt förekommer i några namn både i enare- och skoltsamiskan. Bestämningsled som innehåller aktioform och dess objekt förekommer i några fall i alla de tre nämnda språken. I enaresamiskan finns dessutom ett namn, där det förekommer aktioform samt dess subjekt och objekt. I det sydsamiska materialet saknas det bestämningsled i aktioform. Orsaken till detta är troligen det att de är mycket sällsynta.

I några enare- och skoltsamiska namn förekommer räkneord i bestämningsleden (klass B.4). Adpositioner eller andra sammansättningar som anger plats förekommer i nord-, enare- och skoltsamiskan (klass B.5). Till och med cirka 2 % av namnen i enaresamiskan innehåller sammansättningar som anger plats. I 6–8 % av ortnamnen i nord-, enare- och skoltsamiskan är bestämningsleden en särskiljande bestämning, men endast i 1 % av namnen i sydsamiskan (klass D). I de olika språken finns stor variation på hur allmänna deras underordnade grupper är. Det mest typiska särskiljande bestämningar är personnamn och orden för relativ altitud.

Några namn i enare- och skoltsamiskan, men till och med i cirka 15 % sydsamiska namn innehöll ett fonetiskt anpassat låneelement (klass E). 9 % av de undersökta ortnamnen är till sin betydelse oklara i sydsamiskan, i nordsamiskan i 5 %, i enaresamiskan i 7 % och i skoltsamiskan i 4 % av fallen (klass F).

Bland de strukturella särdragen förenar apokope alla de andra språken förutom skoltsamiskan. Nord- och enaresamiskan förenas av en oregelbunden förkortning av det mellersta ledet, som orsakas av en svag betoning på orden. Antalet ord i ortnamn delar in språken i två grupper: sydsamiskan och de övriga. I sydsamiskan är namnen betydligt kortare än i de övriga språken. Även en skillnad mellan öst- och västsamiska språk går att skönja: i öst är namnen längre än i väst (se Tabell 2. och 3. på s. 227). Diminutiv är allmänt och dess bruk delar de västsamiska och östsamiska språken i enlighet med språkgränsen. Ellipsis, epexeges, reduktion, växlingen av ordförråd i bestämnings- och huvudleden, växlingen mellan singular- och pluralformen i huvudleden samt förekomsten av alternativa namn är särdrag som förekommer i någon mån i nästan alla språken.

Det går inte att påvisa några influenser av majoritetsspråken i strukturen på de nord-, enare- och skoltsamiska ortnamn som jag undersökt. Däremot har den bestämda formens ändelse *-n* i svenska språket glidit in i det sydsamiska namnskicket. Bestämd form används i allmänhet på samma sätt som i svenskan. Det är troligt att det var lätt att anamma morfem på grund av homonymi med ändelsen *-n* i sydsamiskans genitiv singularis. Hybridnamn, som innehåller ett anpassat låneelement, är mer allmänna i sydsamiskan. Dessutom kan det faktum att aktioformerna är sällsynta bero på analogin med de skandinaviska majoritetsspråken, där det inte förekommer dylika ortnamn som innehåller motsvarande verbform och namn som innehåller infinitiv eller particip är överlag få till antalet. Det är även möjligt att de skandinaviska språkens modell har påverkat utvecklingen av strukturtyp B, som endast förekommer i sydsamiskan. Att säkerställa detta kräver dock en granskning av ett större material samt en grundlig kännedom i de fenomen som framkallar elliptiska former i de skandinaviska språken.

Analysen av ordförrådet (kapitel 5) är tudelad. I den första delen redde jag ut den historiska bakgrunden till de undersökta namnens topografiska grundord i huvudleden. I den andra delen granskade jag bestämningsledens unga lånord och namngivningsidén i ortnamnen som speglar de kulturella kontakterna. Även i denna analys bildade materialet från Ruvhten sijte en egen särskild grupp, emedan påverkan från yttervärlden är allra mest synlig här.

Av huvudledernas topografiska grundord utgjordes 56,7 % i sydsamiskan, 35,9 % i nordsamiskan, 38,6 % i enaresamiskan och 35,7 % i skoltsamiskan av lånord. Då man från detta subtraherar det gemensamma samiska ordförrådet och avledningarna samt kompositum som leds ur det, återstår grupper av ord enligt följande: 18 i sydsamiskan, tre i nordsamiskan, fyra i enaresamiskan och två i skoltsamiskan. I den största gruppen, sydsamiskan, motsvarar de hälften av lånord, i de övriga språken är andelen cirka en tjugonedel. Sydsamiskan har fått mest influenser av de skandinaviska språken. En del av lånord är relativt unga, men en stor del förekommer i det grundlagda ordförrådet. De äldsta lånorden i det sydsamiska materialet är till ursprunget fornnordiska. Ett östersjöfinskt lånord eller ett ord som har rötter i det gemensamma urspråket finns även med i gruppen. Tre ord i nordsamiskan är skandinaviska lånord, av vilka

ett möjligen är ett ännu äldre germanskt lån. I enaresamiskan förekommer två skandinaviska och två östersjöfinska lånord. I skoltsamiskan finns två östersjöfinska lånord. (Se Tabell 13.)

Det finns mycket mer skandinaviska lånord i huvudleden än i bestämningsleden i Ruvhten sijtes ortnamn. Några av de unga lånorden i bestämningsleden är unika citatlån som man har lånat från bestämningsleden i svenska och norska ortnamn på samma eller en närlägen plats. I bestämningsleden finns unga eller ganska unga lånord, vilka antingen är allmänna sydsamiska ord eller lånord, som förekommer i områdets talspråk, men som inte är i bruk på andra områden där sydsamiska talas. Ortnamn med namngivningsleden som hänvisar till de skandinaviska grannarna finns nästan inte alls. Däremot är renar och motiven anknutna till dem populära. På basis av bestämningsleden kan man inte komma till någon annan slutsats än att det har funnits kontakter, men de har inte varit särskilt starka. Resultatet är motsatt mot resultatet från huvudlederna.

Bestämningsleden i ortnamnen i Dálvadas innehåller knappt med hänvisningar om förhållandena till andra kulturer och språk, vilket väl motsvarar bilden som huvudledens ordförråd ger. Endast några ord är lånade från norska och finska. Då det gäller namngivningsleden är andelen influenser ännu mindre. I bestämningsleden i Čovčjävris och Kosseennâms ortnamn finns några unga lånord av finskt ursprung och även några namngivningsleden hänvisar till den finländska kulturen. Det förekommer inga skandinaviska influenser, såsom i huvudleden. Det pekar på att dessa troligen har tillkommit via nordsamiskan. Två etnonym (*ryešilâš* 'ryss, rysk; karelsk', *čudđi* 'mytologisk fiende från öst') hänvisar mot öst och några enstaka namn mot de nordsamiska grannarna samt till Njauddâmsijdds (Nejden) gamla näringsområde. Det tydligaste tecknet på främmande influenser i det nord- och enaresamiska materialet är personnamnen av kristet ursprung, vilka lånats från norskt och/eller finskt håll i Dálvadas och från finska språket i Čovčjävri–Kosseennâms område.

Knappt om främmande influenser ses även i ortnamnens bestämningsled och i namngivningsleden på Sverloffs släktområde. I materialet finns några säkra karelska lånord, men vid sidan av dem har det karelska språket troligen förmedlat ryska lånord. Ryska eller främst den ryska ortodoxa kyrkans influenser framträder i bestämningsleden, speciellt i personnamn, och samtidigt i namngivningsleden. Antalet unga ryska lånord är allt i allt litet. Det finska språket hann inte lämna sina spår i ortnamnen på Sverloffs släktområde. Då det gäller namngivningsleden anknyts etnonym *ruošš* 'ryss, rysk, ryska' till ryssarna och släkt- eller binamnet *Pankka* till de lutherska samerna i Petsamo som arbetade på Peäccamsijdds (Petsamo) skoltsamer som renskötare.

Forskningsmaterialet delas upp i två grupper angående namnparen (kapitel 6): i Dálvadas och på Sverloffs släktområde förekommer knappast några namnpar, men däremot förekommer de rikligt i Ruvhten sijte och Čovčjävri–Kosseennâms område. 101 (60 %) av namnen i Ruvhten sijte har ett svenskt alternativt namn. Vilket av de två språken som varit långivande och vilket lånande språket kan bara definieras genom läneparen. Av dem är 16 på basis av ganska

starka argument lån från samiska till svenska och 29 troligen från svenska till samiska. Det är inte möjligt att bestämma det långgivande språket gällande åtta av låneparen. Det har skett återlån i namnen, men det går att bevisa enbart i några fall.

178 (30 %) namn i Čovčjävri–Kosseennâm har ett finskspråkig och 191 (32 %) ett nordsamiska alternativt namn. Dessutom har 95 (17 %) namn både ett finskt och nordsamiskt alternativt namn. I det enaresamiska materialet har lånet skett från samiska till finska, förutom i några undantagsfall, men det är ofta svårt att säga om långgivaren varit enaresamiskan eller nordsamiskan. Det är ännu svårare att definiera vilken som är långgivaren och vilken som är låntagar en när det gäller namnpar i enare- och nordsamiskan. Det verkar inte ha skett någon återlåning, eller åtminstone finns det inga tydliga spår av detta. Det framgår av analysen att de finskspråkiga namnen översatts av den lokala samiska befolkningen, som har haft för avsikt att öppna sin kultur för områdets finländska befolkning och resenärer.

Namnparen och -trionna i de sydsamiska och enaresamiska forskningsområdena är delade på mycket olika vis då det gäller lånesätt (se Tabell 14.). I Ruvhten sijte är de mest förekommande låneparen 52 (51 % av namnparen) till antalet. Den näst vanliga gruppen par är de som är oberoende: 30 namn (30 %). Allra minst förekommer översättningspar, vilka ses i 19 (19 %) fall. De vanligaste enaresamiskt–finska namnparen i Čovčjävri–Kosseennâms område förekommer i 123 (69 % av de enaresamiskt–finska namnparen) fall. Den näst vanliga gruppen är lånepar: 56 (31 %). Minst, i praktiken ett obefintligt antal, förekommer oberoende par: i bara två (1 %) fall. Namnparen i enaresamiskan och nordsamiskan följer samma ordning, gällande hur allmänna de är, som namnparen mellan enaresamiskan och finska. De mest allmänt förekommande är alltså översättningsparen, som förekommer i 135 (71 % av de enaresamiskt–nordsamiska namnparen) fall. Lånepar förekommer betydligt mindre: i 48 (25 %) fall. Oberoende par är mest sällsynta, eftersom de endast är sex (3 %) till antalet.

Av lånenamnen i det sydsamiska materialet är 12–14 helt anpassade, fyra har anpassad huvudled och 24 har anpassad bestämningsled. Dessutom förekommer många mer sällsynta lånesätt. I det enaresamiska materialet är två av lånenamnen helt anpassade och 54 har anpassad bestämningsled. Alla av lånenamnen mellan enaresamiskan och nordsamiskan har anpassad bestämningsled. Båda samiska språken, syd- och enaresamiskan, har alltså som rådande lånesätt, att anpassa bestämningsled. De helt anpassade lånenamn är dock uppenbart mer allmänna i materialet från Ruvhten sijte än i materialet från Norra Enare. Två epeksegetiska namn förekommer i det sydsamiska materialet.

På basis av kvaliteten på Ruvhten sijtes namnpar kan man ansluta sig till att två nästan helt åtskilda namnsystem har utvecklats i området. Fördelningen av namnparen avslöjar ändå att det har skett möten mellan skandinaviska folk och samer på lågfjällen, vid trädgränsen (se Bild 34.). Där förekommer det i praktiken knappast alls några oberoende par, till skillnad från läget i högfjällen. Största delen av namnparen vid trädgränsen är unga namnpar med

skandinaviskt ursprung. Detta kan tolkas på två sätt: som en positiv gest från samiska sidan mot skandinaverna eller som en följd av en historisk utveckling. Detta område vid trädgränsen är nämligen tills största delen samma område, som i det år 1853 arrangerade landdelningen (*avvittringen*) övergick i den lokala bondens ägo. I slutet av seklet köptes området dock tillbaka till kronan och införlivades som en del av de områden, som först och främst var ämnade för renskötsel. Det är uppenbart att det under denna tid försvann många samiska namn som någon gång varit i bruk här. Istället anammades namn av de skandinaviska grannarna, anpassade till det egna språkets fonologi. Förklaringarna utesluter ändå inte varandra.

Fördelningen i Čovčjävri–Kosseennâms område motsvarar förväntningarna: finska namn finns på hela området, men allmänt har man översatt endast namngruppernas största eller annars mest betydande platsers namn. De nordsamiska namnen är koncentrerade längs gränsen till Utsjoki. En särskilt tät koncentration finns också i Sevžjävris omgivning, där Kosseennâms sommarhus var belägna. Likaledes förekommer det mer namn än i medeltal i närheten av de kärr, söder om Samudjävri som Kosseennâms befolkning har slagit, samt längs med den årliga migrationsrutten. Dessa namn ansluter sig till den nordsamiska befolkningen i detta hushåll.

Dessa resultat kan också granskas genom aspekter på det samiska språkets gemensamma ursprung. Tydligast finner man gemensamma inslag i ortnamnens struktur, som är likadan i alla de samiska språk jag granskat. I de sydsamiska ortnamnens bestämningsled fattas en del nomengrupper, men det kan vara frågan om ett sammanträffande orsakat av det begränsade materialet, eftersom andra än substantiv och adjektiv inte heller är vanliga i andra språk. Ett annat alternativ är att sydsamiskan, som är känd som ett konservativt språk, på denna punkt företräder en gammal tradition att bilda ortnamn. Det kräver dock många fler analyser för att denna tes skall kunna fällas. Då det gäller de topografiska grundorden kommer den gemensamma bakgrunden till starkt till synes i nord-, enare- och skoltsamiskan. Ifall man negligerar den stor del av de skandinaviska låneorden, ingår även sydsamiskan tydligt i denna grupp. Bestämningsledens unga lånord och namnpar berättar inte om ett gemensamt ursprung, utan beskriver yngre, lokala utvecklingslinjer.

8.2. Diskussion

Resultaten av forskningsanalysen verkar vara i någon mån motsatta när de beskriver karaktären av kontakterna. Detta påverkas speciellt av två saker. Först och främst blir kontakternas karaktär synlig i de olika analyserna på olika vis, eftersom anammandet av influenserna kan vara antingen medvetna eller omedvetna. Det är exempelvis inte särskilt medvetet att anamma strukturella särdrag, medan att låna ett ord eller ortnamn kan vara det. En annan betydelsefull variabel är att influenserna är skikt på en tidsaxel och olika former av analysering lyfter fram endast något visst skikt och den bild som det avspeglar.

Eftersom de sydsamiska grupperna uppenbarligen under de senaste århundradenas lopp strävat efter att motsätta sig alla skandinaviska influenser i sitt språk och i sin kultur, är en starkt skandinavisk influens bäst synlig i strukturer och lånade topografiska grundord. I dessa ses också en positiv interaktion från tidigare perioder. Däremot har man strävat efter att begränsa de skandinaviska influenserna i ortnamnens bestämningsled och namngivningsidén samt namnpar, eller strävat efter att hålla dem åtskilda från de egna namnen.

Bristen på influenser gällande nord-, enare- och skoltsamiska är synlig i alla de undersökta delområdena. De få bestämningsledens lånord och namngivningsidén berättar närmast om en positiv nyfikenhet mot andra grupper samt om kristendomens inflytande, som framträder i ortnamnens personnamn. Det stora antalet namnpar i enaresamiskan beskriver en positiv attityd till finländarna: man har velat öppna det egna språket och den egna kulturen mot dem. I dessa grupper har det sedermera skett en långsam försvagning av språksituationen, men den beror först och främst inte på influenser utifrån, utan är en följd av utvecklingen inom kulturen: förändringar i samhället, näringsgrenarna och livsstilen i en moderniserad värld.

I min forskning granskade jag även ifall man kan använda ortnamn som en indikator på ett språks ställning som utrotningshotat. Utgångspunkten var namnskicketets ständiga förändring, som orsakas av förändringar i natur-, kultur- och språkmiljön. Namnsystemet får ständig feedback, dvs. influenser från sin miljö och förändras med den. Under olika tider har influenserna som anammats i namnsystemet bildat skikt som går att finna ur det namnförråd som ännu är i bruk. Därför borde man kunna använda ortnamn som indikatorer på ett språks och en kulturs läge samt som indikatorer som avspeglar förhållandena mellan olika grupper och förändringarna i dem.

I ljuset av åtminstone denna undersökning har bilden som ortnamnen avspeglar och språkets ställning som utrotningshotat en klar korrelation, men utan kännedom om kontexten är det möjligt att göra feltolkningar. Man måste även hålla vid minnet att det finns ett dröjsmål mellan förändringar i miljön och ortnamnsskicket: ortnamnsskicketets läge avspeglar de förändringar som redan tidigare skett i språk-, kultur- och naturmiljön. De avspeglar däremot inte situationen i den tid då ortnamnen är insamlade. Dessutom kan gruppen som använder ortnamnen också inverka feedbacken på sina egna val.

Tiivistelmät

Abstract

This dissertation studies place names in four Saami languages: their construction, vocabulary, and parallel names. The results of the study are interpreted in a thoroughly examined cultural context, which is presented in its own separate chapter. The cultural part of the study is composed according to ethnohistoric research principles. The theoretical framework of the study is based on cultural onomastics, which applies the views of ethnolinguistics or cultural linguistics and cultural landscape studies to onomastics.

Each studied language represents a sample of culturally defined place name material as follows: South Saami 168 names (Ruvhten sijte, Härjedalen, Sweden), North Saami 222 names (Dálvadas, Utsjoki, Finland), Inari Saami 561 names (Čovčjävri and Kosseennâm areas, Inari, Finland) and Skolt Saami 655 names (Sverloff family area, Suõ'nn'jelsijdd, Pechenga, Russia / former Finland). As the studied material is limited, the cultural interpretations are primarily local and are not always applicable in a wider context. This source-critical aspect should also be kept in mind regarding the linguistic interpretations. The time span studied reaches from the end of 19th century to the middle of 20th century.

In the section dealing with culture (Chapter 3), it is shown that at the turn of the 20th century, the studied groups' way of living and livelihoods encountered a crisis. The pressure on the groups to change their livelihoods was caused by the change to a money-based economy and by several local reasons. The change was especially clear in reindeer herding. All the studied areas were peripheries with poor accessibility. Because of this, active contact with other groups was limited, though connections with several groups did exist. The history of the studied areas varies from area to area. The history of Ruvhten sijte, in particular, differs from the other three.

The most important results of the linguistic analyses (Chapters 4, 5 and 6) are that external influence can be found only in the construction of the place names in South Saami. This influence is adopted from the Scandinavian languages. All the studied languages display external influence in vocabulary and in the topics of the place names. There is a significant amount of Scandinavian loanwords in the South Saami vocabulary, but Scandinavian influence is nonexistent in the topics. Scandinavian and Finnish influences can be found in scant numbers in North Saami and in Inari Saami. In Skolt Saami, some influence has been adopted from Baltic-Finnic languages and Russian. There are plenty of parallel names in the South Saami and Inari Saami languages. The quality and distribution of the parallel names in South Saami area reflects the existence of two separate name systems. In the Inari Saami area the quality of the parallel names indicate that the local Saami community has opened up its language-cultural code to the Finns.

Čoahkkáigeassu

Dutkamušas analyserejit njealji sámegeiela báikenamaid struktuvrra, sátneráju ja nammabáraid. Dutkanbohtosiid leat dulkon vudolaččat čielggaduvvon kultuvrralaš konteavsttas, mii govviduvvo iežas logus. Kultuvrralaš dieđu čoahkemis leat čuvvon etnohistorjjá dutkanvuogi. Dutkamuša teorehtalaš rápman lea mánggadiedđalaš kultuvrralaš onomastihkka, mii heiveha kultuvrralaš lingvistihka (ethnolinguistics, cultural linguistics) ja kultureanadatdutkama geahččanguovlluid nammadutkamii.

Juohke dutkon giela ovddasta kultuvrralaš kriteriaguin ráddjejuvvon namma-materiála: máttasámeгиelas 168 nama (Ruvhten sijte, Härjedalen), davvisámeгиelas 222 nama (Dálvadas, Ohcejohka), anárašgielas 561 nama (Čovčjávri ja Kosseennám guovllut, Anár) ja nuortalašgielas 655 nama (Sverloffo sohkguovlu, Suõ'nn'jel-siida). Ráddjejuvvon materiála dagaha dan, ahte kultuvrralaš dulkomat gusket dušše báikkálaš kontekstii eaige leat álo dohkálaččat viiddit konteavsttas. Dán ráddjehusa ferte muitit maiddái gielladieđalaš dulkomiid oktavuođas. Dutkojuvvon áigodat lea 1800-logu loahpas 1900-logu gaskamuddui.

Kultuvrralaš oasis (lohku 3) boahťá ovdan, ahte 1800–1900-loguid molsumis dutkojuvvon servošiid eallinvuohki lei ealáhusaid dáfus šaddamin kriisadillái. Ealáhusaid nuppástuhtindárbbu sivvan lei sirdáseapmi ruhtaekonomiijai ja iešgudetlágan báikkálaš sivat. Erenoamáš čielga nuppástusat ihte boazodollui. Buot dutkojuvvon guovllut ledje boaittoealguovllut, main eai lean buorit johtolagat. Dán dihtii aktiivvalaš kontávttat olggobeale olbmuiguin eai lean nu olu, muhto dat ledje mánggaiguin servošiiguin. Dutkojuvvon guovlluid historjjálaš gárggiideapmi lea leamaš iešgudetlágan. Erenoamážit Ruvhten sijte historjá earrána olu golmma eará guovllu historjjás.

Gielladieđalaš analiissaid (logut 4, 5 ja 6) dehálamos bohtosat leat, ahte dušše máttasámeгиela báikenamaid struktuvrras leat gávdnamis olggobeale váikkuhusat. Dat leat skandinávalaš gielain. Sátnerájus ja namaid fáttáin váikkuhusat ledje buot dutkojuvvon gielain. Máttasámeгиela sátnerájus leat olu skandinávalaš váikkuhusat, muhto fáttáin eai. Davvisámeгиelas ja anárašgielas leat uhccán skandinávalaš ja suomelaš váikkuhusat. Nuortalašgielas leat nuortamearasuomelaš ja ruoššalaš váikkuhusat. Nammabárat leat olu máttasámeгиelas ja anárašgielas. Máttasámeгиelas nammabáraid kvalitehta ja leavvan govvida dan, ahte guovllus leat guokte sierra nammavuogádaga. Anárašgielas nammabáraid ja -triplehtaid kvalitehta muitala, ahte guovllu sámít leat rahpan iežaset giellalaš-kultuvrralaš koda suomelaččaide.

Čuákánkiäsu

Tutkâmášást analysisisteh neelji sámi kiela páikkinoomái ráhtus, sánivuárhá já nommápaaraid. Tutkámupáatuseh láá tulkkojum vuáđulávt čielgejum kulttuurláš kontekstist, mon kovvejeh jieijás uásist. Kulttuurláš tiáđu nurámist láá čuávum etnohistorjálíi tutkámvyevi. Tutkâmáš teoretláš raami lii maangátielálaš kulttuurláš onomastiik, mii heivit kulttuurláš kielátutkám (ethnolinguistics, cultural linguistics) já kulttuurenádáh-tutkám keččámkuávluid nommátutkámán.

Jyehi tutkum kielá oovdást kulttuurláš kriterijijn ráiijejum nommámateriaal: maadásámi kiela 168 nommád (Ruvhten sijte, Härjedalen), orjáláškielást 222 nommád (Dálvadas, Ucuuhâ), anaráškielást 561 nommád (Čovčjávri já Kosseennám kuávluh, Aanaar) já nuorttáláškielást 655 nommád (Sverloff suhâkuávluh, Suõ'nn'jel-sijdá). Rájáláš materiaal tet kulttuurlíih tulkkuumeh kyeskih páihálii kontekstán iáge lah ain toháliih vijdáb kontekstijn. Tom ferttee muštet meiddei kielátielálii tulkkomij ohtávuodást. Tutkum áigipaje lii 1800-lovo loopást 1900-lovo koskamuodon.

Kulttuurláš uásist (loho 3) puáťá oovdán, ete 1800–1900-lovoi molsomist tutkum juávhui eellimvyehi lái iäláttásái tááhust šoddámin kriisátílán. Iäláttásái nubástittentmáárbu suiján lái ruttáekonomian sirdášem já jieškote-uvlágan páiháliih suujah. Eromáš čielgá nubástusah itti puásuituálu. Puoh tutkum kuávluh líjii tuárispele kuávluh, main iá lamaš pyereh jotoláhohtávuodah. Táán tet aktiivláš kontakteh ulguupiáláá ulmuigijn iá lamaš nuuvt ennuv, mut toh líjii maangái juávhuiigijn. Tutkum kuávlui historjá lii lamaš jieškote-uvlágan. Eromášávt Ruvhten sijte historjá iárrán ennuv kuulmá eres kuávlui historjást.

Kielätiedäläs analyysai (lovoh 4, 5, já 6) tehálumos puátuseh láá, et tuš maadá-sämikielä päikkinoomai ráhtusist láá kavnamist ulguupiálááh vaikuttásah skandinaavlii kielâin. Sänivuárhá já noomai fáadái uásild vaikuttásah lijii puoh tutkum kielâin. Maadásämikielä sänivuárhást láá ennuv skandinaavliih vaikuttásah, mut fáadâin iä. Orjälâškielâst já anarâškielâst láá uccáá skandinaavliih já syemmiliih vaikuttásah. Nuorttâlâškielâst láá nuorttâmerâsyemmiliih já ryešiliih vaikuttásah. Nommâpaarah láá ennuv maadásämikielâst já anarâškielâst. Maadásämikielâst nommâpaarâi kvaliteet já levânem spejâlist tom, ete kuávlust láá kyehti sierâ nommâvuáhâdov. Anarâškielâst nommâpaarâi já -tripletij kvaliteet muštâl, et kuávlv sâmmiliih láá lekkâsâm jieijâs kielâlâs-kulttuurlâs koodi syemmilâid.

Vuännõs

Tu'tkkumuuzžâst analysâsttet neellj sää'mkiöl päi'kknõomi raajõõzz, sa'nnõõzz da nõmmpaarid. Tu'tkkeempohttmõõžž tu'lkkeet tää'rkeld čiölgguum kulttuurlaž kontee'kstest, kää'tt čuä'jtet jiiijâz-i vuä'zzest. Kulttuurlaž vuä'ss lij norrum etnohistor tu'tkkeemjurddjid jáä'kktee'l. Tu'tkkumuuzž teoreettlaž raamm lie määngtiödlâž kulttuurlaž onomastiikk, kook suä'vvte kulttuurlaž lingvistiikk (ethnolinguistics, cultural linguistics) da kultturkue'stelmtu'tkkumuuzž vuäinlmid nõmmõstu'tkkumu'sše.

Juõ'kk tu'tkkumuuzž vue'ln aarrai kiöl ee'ttkâstt kulttuurlaž vuâdain rää'jtum aunntõs-väaldõs saujsää'mkiölâst 168 nõmmâd (Ruvhten sijte, Härjedalen), tâ'vvsää'mkiölâst 222 nõmmâd (Dálvadas, Uccjokk), aanarsää'mkiölâst 561 nõmmâd (Čovčjävri da Kosseennâm vuu'd, Aanar) da nuorttsää'mkiölâst 655 nõmmâd (Sverloff sooggvuu'd, Suõ'nn'jelsijdd). Rää'jtum aunntõõzz diött kulttuurlaž tu'lkkumuuzž lie vue'lggemaal mie'ldd päaiklaž, leä'sa tók jiä leäkku päi ää'nteeja suurab kontee'kstest. Tãn öölgči mu'stted še kiölltiödlâž tu'lkkeem õhttvuõdâst. Tu'tkkeem ä'iggpää'jj vuäll 1800-läägg looppâst sa 1900-läägg peä'lrâjja.

Kulttuurlaž vue'zzest (lääkk 3) puätt ölmmsa, što 1800–1900-läägg vaajtõõzzâst tu'tkkuum õhttsažkoo'ddi jie'llemvue'kk leäi jie'llemvue'jji beä'lnn jáä'tmen jeä'd beälla. Jie'llemvue'jj mu'ttentaarb tue'kken le'jje teä'ggtääl se'rdem da määngnallšem päaiklaž raajji. Jeä'rben čiölgg muuttâs leäi puäzzhâiddmõõžžâst. Puk tu'tkkuum vuu'd le'jje čarrpäi'kk, koin jiä leämmaž šiögg jáä'ttemõhttvuõd. Tõn diött aktivlaž õhttvuõd äänmõõžž ouugbeällsaž oummivui'm le'jje miälggâd occanj, leä'sa tók le'jje määng jooukivui'm. Tu'tkkuum vuu'di historlaž šöddmõs lij leämmaš peä'lstes jee'resnallšem. Jeä'rben Ruvhten sijte histor jeärran jiännai kooum jee'res vuu'd historâst.

Kiölltiödlâž analyzži (läägg 4, 5 da 6) vääžnmõs pohttmõõžž lie, što päi saujsää'mkiöl päi'kknõomi raajõõzzâst lie kaunnâmnalla äalgbeällsaž vaikktoõzz skandinaavlaž kiö'lin. Sa'nnõõzz da nõomi beä'lnn vaikktoõzz le'jje pukin tu'tkkuum kiölin. Saujsää'mkiöl sa'nnõõzzâst le'jje jiännai skandinaavlaž vaikktoõz, leä'sa teemin jie leämmaž. Tâ'vvsää'mkiölâst da aanarsää'mkiölâst lie occanj skandinaavlaž da lää'dd vaikktoõzz. Nuorttsää'mkiölâst lie nuortimiärrlää'dd da ruõšš vaikktoõzz. Nõmmpaar lie jiännai saujsää'mkiölâst da aanarsää'mkiölâst. Saujsää'mkiölâst nõmmpaari šlaajj da leävnumuš suei'mkrâstt tõn, što vuu'dest lie kue'htt pääđ nõmmriâšldõögg. Aanarsää'mkiölâst nõmmpaar da -tripleti šlaajj mušt'tat, što vuu'd sä'mmla lie ää'vääm kiöll'laž-kulttuurlaž koodd lä'ddlaid.

Lähteet

Painamattomat lähteet

Lyhenteet

Bd	Ljudband, ääninauha.
Gr	Grammofonskiva, gramofonilevy.
KRA	Kansanrunousarkisto. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
MV:KTKKA	Kansatieteen käsikirjoitusarkisto. Museovirasto, Helsinki.
NA	Nimiarkisto. Kotimaisten kielten keskus, Helsinki.
SKNA	Suomen kielen nauhoitearkisto. Kotimaisten kielten keskus, Helsinki.
SOFI	Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
TKU	Uskontotieteen ja folkloristiikan TKU-kokoelmat. Kulttuurien tutkimuksen laitoksen arkistot, Turun yliopisto.
ULMA	Landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala, nykyisin kuuluu Institutet för språk och folkminneniin Uppsalassa.

Arkistoäänitteet

- Dahl, Ingebrikt 1952, Högvålen, Tännäs. Gr 4444A2. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- Dorra, Nils – Dorra-Ragnefjäll, Irene 1972a, Tännäs. Bd 2986B. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- Dorra, Nils – Dorra-Ragnefjäll, Irene 1972b, Tännäs. Bd 2987A. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- Dorra, Nils – Rensberg, Axel – Willenfeldt, Edvard 1970a, Tännäs. Bd 2642B. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- Dorra, Nils – Rensberg, Axel – Willenfeldt, Edvard 1970b, Tännäs. Bd 2643. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- Ericsson, Salomon 1942. Gr 790A. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- Fjällström, Nils Martin 26.5.1956, Storsjö, Tännäs. Bd 7891A. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- Katekeetta, Birit – Katekeetta, Erkki 1968, Dálvadas, Utsjoki. TKU/A/68/382. Talvadas-projektin haastatteluäänitteet. Kulttuurien tutkimuksen laitoksen arkistot, TKU-arkisto, Turun yliopisto.
- Katekeetta, Erkki 1970, Dálvadas, Utsjoki. TKU/A/70/81. Talvadas-projektin haastatteluäänitteet. Kulttuurien tutkimuksen laitoksen arkistot, TKU-arkisto, Turun yliopisto.
- Katekeetta, Niiles 1967, Dálvadas, Utsjoki. TKU/A/67/87 b. Talvadas-projektin haastatteluäänitteet. Kulttuurien tutkimuksen laitoksen arkistot, TKU-arkisto, Turun yliopisto.
- Kitti, Anni 12.9.1976, Inari, Menesjärvi. SKNA 12705:1. Kotimaisten kielten keskus, Helsinki.
- Mattus, Johan Iisakki – Mattus, Matti 13.9.1976, Inari, Syysjärvi. SKNA 12708:1. Kotimaisten kielten keskus, Helsinki.
- Mattus, Juhan Uula – Valle, Heikki Edvard 29.7.1976, Inari, Syysjärvi. SKNA 12683:1. Kotimaisten kielten keskus, Helsinki.

- Morottaja, Hans Isak Andreas 6.7.1976, Inari, kirkonkylä. SKNA 12691:1–12692:1.
- Myr, Halvan 1942a. Gr 791A. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- Myr, Halvan 1942b. Gr 792A. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- Nivasalo, Maria (os. Mujjo) 20.7.1960, Inari, Kaamanen. SKNA 633:1. Kotimaisten kielten keskus, Helsinki.
- Rasmus, Ilmari 1970, Dálvadas, Utsjoki. TKU/A/70/70. Talvadas-projektin haastattelu-äänitteet. Kulttuurien tutkimuksen laitoksen arkistot, TKU-arkisto, Turun yliopisto.
- Rasmus, Ilmari – Vuolab, Hans 1975, Dálvadas, Utsjoki. TKU/A/75/90. Talvadas-projektin haastatteluäänitteet. Kulttuurien tutkimuksen laitoksen arkistot, TKU-arkisto, Turun yliopisto.
- Rutfjäll, Nils 1956a, Mittådalen. Bd 7889B. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- Rutfjäll, Nils 1956b, Mittådalen. Bd 7890. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- Sverloff, Jaakko 1960, Upsala. Bd 1101; Bd 1102; Bd 1103; Bd 1104; Bd 1105; Bd 1107; Bd 1111; Bd 1132. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- Sverloff, Jaakko 25.7.1959, Inari, Sevettijärvi. SKNA 631_1a. Kotimaisten kielten keskus, Helsinki.
- Valle, Jouni Uula 13.9.1976, Inari, Akujärvi. SKNA 12707:1. Kotimaisten kielten keskus, Helsinki.
- Viberg, Pauline (Paula) 1970, Tännäs. Bd 2644B. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- Viberg, Per (Pelle) 1970, Tännäs. Bd 2644C. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- Vuolab, Hans 14.8.1975, Dálvadas, Utsjoki. TKU/A/75/97. Talvadas-projektin haastattelu-äänitteet. Kulttuurien tutkimuksen laitoksen arkistot, TKU-arkisto, Turun yliopisto.

Kirjalliset arkistoaineistot

- Aikio, Inga Elli 25.7.1925. Utsjoki, Puolmakjärvi. KRA Paulaharju: 34891.
- Bergman, Ingebrinkt 1952: Fäbodsystemet och säterlivet i Tännäs under äldre och nyare tid. SOFI acc. 21898 Härjedalen Tännäs. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- Bergman, Ingebrinkt 1953: Om fiske, fiskerätt och fiskeredskap 10/3 1953. Härjedalen Tännäs. SOFI/Landmåls- och Folkminnesarkivet i Uppsala. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- Bergman, Ingebrinkt 1954a: Evangeliska Fosterlandsstiftelsen och ”Missionsrenar” av Ingebrinkt Bergman. Härjedalen Tännäs. Landmålsarkivet i Uppsala. SOFI 22428. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- Bergman, Ingebrinkt 1954b: Svar på frågor om kulturkontakt med lappar. Härjedalen Tännäs. ULMA/SOFI 22525. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- C-41 = Collinder, Björn 1941. Tännäsin lapinkylän paikannimikokoelmat. Svenska Ortnamns Arkivet. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala. Informantit: Tn2 = Hans Axel Rensberg, Tn3 = Elisabet Rensberg, Tn4 = ?, Tn5 = ?.
- Israelsson, Per Martin – Swedell, Ulla 2008. Sähköpostikeskustelu otsikolla Sydsamiska ”platsmärken”. SOFI Dnr. 421-315/08. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.

- Ericsson, Salomon 1936: Något om västra Härjedalens näringsliv. Härjedalen Tännäs. Landmålsarkivet i Uppsala. SOFI acc. 17679:10. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- EvH 1961 = Erik von Hertzen 1961. Utsjoen kunnan paikannimikokoelmat. NA, Kotimaisten kielten keskus, Helsinki.
- Feodoroff, Anni (vuosiluvuton). Irja Jefremoffin haastattelulitteraatit. Inarin saamelaismuseo Siidan arkisto.
- Guttorm, Jooseppi [I (talollinen)] 4.7.1925a. Utsjoki, Lukkarpaikka. KRA Paulaharju: 25463.
- Guttorm, Jooseppi [I (talollinen)] 4.7.1925b. Utsjoki, Lukkarpaikka. KRA Paulaharju: 34862.
- Guttorm, Jooseppi [II (opettaja)] 2.8.1926a. Utsjoki, Outakoski. KRA Paulaharju: 34865.
- Guttorm, Jooseppi [II (opettaja)] 2.8.1926b. Utsjoki, Outakoski. KRA Paulaharju: 34877
- H-43 = Hasselbrink, Gustav 1943: Lapska Ortnamn Härjedalen och Idre upptecknade av Gustav Hasselbrink. Svenska Ortnamns Arkivet. SOFI 2888:13. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala. Hasselbrinkin informantit: Mt 1 = Nils Renfelt, U1 = Nils Nilsson Fjällsten, I1 = Maria Ringdal (s. Tännäsissä 1878, varttunut Idressä), T1 = Elisabet Rensberg, T2 = Anders Olofsson Rinander, T3 = Hans Axel Rensberg.
- Hasselbrink, Gustav 1973: Lapska ortnamn i Jämtland och Kopparbergs län. Opublicerad manuskript med inledning och provisorisk källförteckning. Acc. nr. 4630. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- Helander, Klemet 6.7.1925a. Utsjoki, Jalve. KRA Paulaharju: 25456–25458.
- Helander, Klemet 6.7.1925b. Utsjoki, Jalve. KRA Paulaharju: 25526.
- Itkonen, Ilmari 1912: Kertomus Inarin lappalaisten vanhemmista rakennusmuodoista. MV:KTKKA.
- Kitti, Andaras 29.–30.6.1925a. Utsjoki, Outakoski. KRA Paulaharju: 49297.
- Kitti, Andaras 1.7.1925b. Utsjoki Outakoski. KRA. Paulaharju: 22076.
- Kitti, Antti 1932. Utsjoki, Outakoski 2.7.1925. KRA. Paulaharju: 18162.
- Lukkari, Magga 28.7.1925. Utsjoki, Vetsinjarga. KRA Paulaharju: 39311.
- Laiti, Anna Kaisa (os. Saijets) 7.8.1925, Inari, Säytsjärvi. KRA Paulaharju: 49327.
- Ljungdahl, Ewa 1997: Från forntid till nutid i Tännäs sameby. Fältarbete 1997. Rapport. Länsstyrelsen i Jämtlands län, Östersund.
- Ljungdahl, Ewa 1998: Från forntid till nutid i Ruvhten sijte (tidigare Tännäs sameby). Fältarbete 1998. Rapport. Länsstyrelsen i Jämtlands län, Östersund.
- Ljungdahl, Ewa 1999: Från forntid till nutid i Ruvhten sijte (tidigare Tännäs sameby). Fältarbete 1999. Rapport. Länsstyrelsen i Jämtlands län, Östersund.
- Ljungdahl, Ewa 2000: Från forntid till nutid i Tännäs sameby (tidigare Tännäs sameby). Fältarbete 2000. Rapport. Länsstyrelsen i Jämtlands län, Östersund.
- Länsman, Niila 16.6.1925. Utsjoki Närrijärvi. KRA Paulaharju: 49380–49381.
- Mattus, Matti [vanhempi] 1945. T. I. Itkosen paikannimikeräelmä 1963. NA, Kotimaisten kielten keskus, Helsinki.
- MM 1972 = Morottaja, Matti 1972. Inarin kunnan paikannimikokoelma. NA, Kotimaisten kielten keskus, Helsinki.
- Mujo, Anna (Mujon muori, os. Morottaja) 8.8.1925 I, Inari, Säytsjärvi. KRA Paulaharju: b)26984.

- Mujo, Anna 8.8.1925 II, Inari, Säytsjärvi. KRA Paulaharju: b)28328.
- Mujo, Brita-Kaisa 8.8.1925 I, Inari, Säytsjärvi. KRA Paulaharju: b)26985.
- Mujo, Brita-Kaisa 8.8.1925 II, Inari, Säytsjärvi. KRA Paulaharju: b)28996.
- Mujo, Gabriel 8.8.1925a, Inari, Säytsjärvi. KRA Paulaharju: 34756.
- Mujo, Gabriel 11.8.1925b, Inari, Säytsjärvi. KRA Paulaharju: 12876.
- Mujo, Gabriel 11.8.1926, Inari, Säytsjärvi. KRA Paulaharju: 28433.
- Mujo, Sammel 7.8.1925 I, Inari, Säytsjärvi. KRA Paulaharju: b)19304.
- Mujo, Sammeli 8.8.1925 II, Inari, Säytsjärvi. KRA Paulaharju: b)34864.
- Mujo, Sammel 11.8.1925 III, Inari, Säytsjärvi. KRA Paulaharju: b)34843.
- Mujo, Sammel 11.8.1926. 73 v. Inari, Säytsjärvi. KRA Paulaharju: 37231
- Niittyvuopio, Ullas-Uula 1925 (82 v.) 26.6.1925, Utsjoki. KRA Paulaharju: 49459.
- Odstedt, Ella 1941a: Uppteckningar från Tännäs och Vemdalen i Härjedalen 2/10–7/10 1941. ULMA/SOFI 15104. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- Odstedt, Ella 1941b: Övernaturliga väsen, magi, läkekonst, förvandlade, tro rorande naturen, sägner m.m. (lapska sägesmän). Härjedalen, Tännäs (Mittådalen) 26/9/1949. ULMA/SOFI 20227. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- Odstedt, Ella 1949a: Notiser upptecknad i Tännäs och Storsjö socknar i Härjedalen 3/8–17/8 1949. ULMA/SOFI 20201. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- Odstedt, Ella 1949b: Notiser upptecknad i Storsjö, Tännäs och Lillhärdala socknar i Härjedalen under tiden 17/8–7/9 1949. ULMA/SOFI 20202. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- Odstedt, Ella 1949c: Tännäs Härjedalen (Funäsdalen). ULMA/SOFI 20429. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- Paulaharju, Samuli 1914 I: Kansatieteellisiä keräelmiä Kuollan Lapista. Kerätty kesällä 1914. I Kalastuksesta ja metsästyksestä. MV:KTKKA.
- Paulaharju, Samuli 1914 II: Taloustoimia ja pirttihommia. Kuollan Lappi kesällä 1914. MV:KTKKA.
- Paulaharju, Samuli 1914 III: Inarin lappalaisten kotielämästä. Muistiinpanoja kesällä 1914. MV:KTKKA.
- Paulaharju, Samuli 1914 IV: Inarin lappalaisten metsästyksestä ja kalastuksesta. Muutamia muistiinpanoja kesällä 1914. MV:KTKKA.
- Paulaharju, Samuli 1914 V: Inarin lappalaisten käsitöistä. Muistiinpanoja kesällä 1914. MV:KTKKA.
- Paulaharju, Samuli 11.8.1925, Inari, Säytsjärvi. KRA Paulaharju: b)25525.
- PS 1985 = Pekka Sammallahti 1985. Utsjoen kunnan paikannimikokoelmat. NA, Kotimaisten kielten keskus, Helsinki.
- Rasmus, Marit 4.7.1925a. Utsjoki, Talvadas. KRA Paulaharju: 28989.
- Rasmus, Marit 4.7.1925b. Utsjoki, Talvadas. KRA Paulaharju: 49318.
- SA 1963 = Aikio, Samuli 1963. Inarin kunnan paikannimikokoelmat. NA, Kotimaisten kielten keskus, Helsinki.
- SA 1963 tai 1964 = Aikio, Samuli 1963–1964. Utsjoen kunnan paikannimikokoelmat. NA, Kotimaisten kielten keskus, Helsinki.
- Saijets, Iisakki 9.8.1925, Inari Tuuruniemi. KRA Paulaharju: b)28313.
- Sandberg, Märta 1961: Härjedalen Tännäs Högvälens by. Om lappar nr. 1–4. Berättare Sigrid Gutormsson. ULMA/SOFI 24665. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.

- Semenoja, Vassi (vuosiluvuton). Irja Jefremoffin haastattelulitteraatit. Inarin saamelaismuseo Siidan arkisto.
- Sverloff, Matti (vuosiluvuton). Irja Jefremoffin haastattelulitteraatit. Inarin saamelaismuseo Siidan arkisto.
- TII 1963 = Itkonen, T. I. 1963. Inarin ja Utsjoen kunnan paikannimikokoelmat. NA, Kotimaisten kielten keskus, Helsinki. Erikseen mainitut informantit ja lyhenne: FÄ = Frans Äimä 1901 muistiinpanot, IA = Iisko Aikio (1918), JN = Johan Nuorgam, MaM = Matti Mattus (vanhempi) (1945), ON = Oula Näkkäljärvi, PL = Piera Laiti, TI = Terho Itkonen.
- Virtanen, E. A.: Muistiinpanoja Suonikylän ja Inarin metsä- I. kalastajalappalaisten puolinomaditaloudesta. Ker. v. 1928–29 Lapissa ja 1944–45 lappalaiselta siirtoväeltä Pohjanmaalla. MV:KTKKA.
- Vuolab, Maarit 3.8.1925. Utsjoki, Kevojoki. KRA Paulaharju: 49310.
- Vuolab, Maarit 1930. Utsjoki, Kevojoki 3.8.1925. KRA Paulaharju: 12553.
- Vuolab, Maarit 1932. Utsjoki, Kevojoki 3.8.1925. KRA Paulaharju: 19306.
- Vuolab, Nils (Kädjä-Nillä) 1932. Utsjoki, Kevojoki 8.–9.8.1926. KRA Paulaharju: 19305, 19307, 19117.
- Wiklund, K. B. 1908. Lapska ortnamn i Jämtland söder om järnvägen Östersund–Sorlien och i Härjedalen. Keräyspaikka: Änge barnhem vid Halland 2.1.1908. Uppsala universitets bibliotek (Carolina Rediviva), Handskriftsavdelningen, signum 41: 5.
- Julkaisemattomat opinnäytteet*
- Laiti, Irma 1988: Mierašjávrrri guovllu báikenamat. Proseminára. Sámegeiella ja -kultuvra, Suoma- ja sámegeiela intituhhta, Oulu universitehta. Julkaisematon opinnäytetyö.
- Laiti, Irma 1993: Ohcejotsis báikenamat – syntávssalaš ja semánttalaš luohkkájuohku. Seminárabargu 2. Sámegeiella ja -kultuvra, Suoma- ja sámegeiela intituhhta, Oulu universitehta. Julkaisematon opinnäytetyö.
- Magga-Eira, Anni 2010: Unit Issáha Alladievás Hoteallabuolžan – Sosioonomastihkalaš dutkamuš Sállevári bálgoša luonddunamain. Pro gradu -bargu. Giellagas-instituhta. Oulu universitehta. Julkaisematon opinnäytetyö.
- Nikula, Kaisu 2003: Muistelevat inarinsaamelaiset: empiirisen etnisyyden ja identiteettien kirjon tarkastelua elämänkerronnan kautta. Pro gradu -työ. Folkloristiikka S-sarja 550, Kulttuurien tutkimuksen laitos, Helsingin yliopisto. Julkaisematon opinnäytetyö.
- Oksala, Hilikka 1988: Talvadaksen yhteydet ulkomaailmaan noin vuosina 1900–1950. Tulkintoja tenonsaamelaisten kulttuuriympäristön muutoksista. Laudatur-tutkielma. Suomalainen ja vertaileva kansatiede, Kulttuurien tutkimuksen laitos, Turun yliopisto. Julkaisematon opinnäytetyö.
- Portti, Reija 1991: ”Lappi pakeni, lanta sakeni”?: Inarin paikannimien suomalaistumisesta. Pro gradu -työ. Suomen kieli, Suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos, Tampereen yliopisto. Julkaisematon opinnäytetyö.
- Rantala, Leif 1975: De samiska ortnamnen i Polmak. Pro gradu uppsats. Finsk-ugrisk institutionen, Helsingfors universitet. Julkaisematon opinnäytetyö.

- Sergejeva, Jelena 1997: Ihminen ja luonto koltta- ja kuolansaamelaisten maailman-kuvassa. Lisensiaatintutkimus. Uskontotieteen laitos, Helsingin yliopisto. Julkaisematon opinnäytetyö.
- Sjaggo, Ann-Charlotte 2007: Fornnordiska låneord i samiska. En studie om samernas kontakter med skandinaverna 500 e. Kr.– 1200 e. Kr. samt hur det avspeglas i språket. D-uppsats. Samiska språk, Institutionen för arkeologi och samiska studier, Umeå universitet. Julkaisematon opinnäytetyö.
- Susiluoto, Paulo 1997: Kansanmielen kartografiaa - Suonikylä. Pro gradu -työ. Maantieteen laitos, Helsingin yliopisto. Julkaisematon opinnäytetyö.
- Uusi-Rauva, Kati 1996: Mä laitan lapintakin päälle ja ajelen ratikassa. Helsingin seudulla asuvien saamelaisten etnisyys ja saamelaisen perinteen ylläpito 1990-luvulla. Pro gradu -työ. Kulttuuriantropologia, Kulttuurien tutkimuksen laitos, Oulun yliopisto. Julkaisematon opinnäytetyö.
- Valtonen, Taarna 2003a: Báikenamat ja kultureana. Ohcejoga Dálvadasa duottarguovllu báikenamat funktionála geahččanguovllus. Kandidáhtabargu. Sámegiella, Giellagas-instituhtta, Oulu universitehta. Julkaisematon opinnäytetyö.
- Valtonen, Taarna 2003b: Ohcejoga Dálvadasa duottarguovllu báikenamat – Sámegiella báikenammavuogádaga semiotihkalaš guorahallan. Pro gradu -bargu. Sámegiella, Giellagas-instituhtta, Oulu universitehta. Julkaisematon opinnäytetyö.

Julkaisemattomat ja arkistoimattomat käsikirjoitukset

- Mattus, Ilmari 2004a: Anaráš päikkinoomah. Tievâsmittum Aanaar kieldâ orjâlâš-, nuorttâlâš- já suomâkielâ nomâigijn. Kietâčaalâ. Käytetyt informantit ja lyhenne Mattuksen mukaan: EL.1933 = Erkki Itkosen vuonna 1933 kokoamat paikannimet (NA), HEV = Nuuvdi Heikkâ, Heikki Edvard Valle (s. 1927 Syysjärvellä), HIM = Kuobžâ-Saammâl Hanssâ, Isak Morottaja (s. 1935 Samuttijärvellä), HM.2003 = Hans Mujo (s. 1935 Paksumaassa), JIM = Jouni Iisakki Mattus (s. 1937 Syysjärvellä), JUM = Juhan Uula Mattus (s. 1930 Syysjärvellä), MM = Matti Morottajan kokoamat paikannimet (NA), MUM = Maati Matti, Matti Uula Mattus (s. 1939 Syysjärvellä), NIM = Niilo Ilmari Mattus (s. 1945 Ylivieskassa evakossa), SV = Nuuvdi Saammâl, Sammeli Valle (s. 1912 Syysjärvellä), UP = Uccâ-Páđaráá Uulá, Uula Paadar (s. 1936 Karhujärvellä), US = Haansâ-Uulá, Uula Saijets (s. 194? Tuuruniemessä), VAH = Veikko August Holmberg (s. 1945).
- Viberg, Pauline (Paula) 30.7.2005, Käringsjö, Tännäs. Taarna Valtosen kenttämuistiinpanot.

Internet-tietokannat, -hakupalvelut ja -keskustelut

- Älgu-tietokanta. Saamelaiskielten etymologinen tietokanta [online-tietokanta]. Kotimaisten kielten keskus, Helsinki. <kaino.kotus.fi/algu>.
- Čállinrávagirji. Ođasmahttin- hállddahus- ja girkodepartemeanta, Oslo. <samit.no/callinravvagat.pdf>.
- Karjalan kielen verkkosanakirja. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 18. Kotimaisten kielten keskus, Helsinki. <kaino.kotus.fi/cgi-bin/kks/karjala.cgi>.
- Morottaja, Matti 2011. Osia keskustelusta Anaras Foorumin Kielâravvim-keskustelupalstalla kesäkuussa 2009. <www.foorumi.info/anaras/viewtopic.php?t=12>. Katsottu 24.5.2011.
- Nordicnames. Judith Pfaffin vuodesta 2004 kokoama etunimitietokanta. <www.nordicnames.de>.
- Kansalaisen karttapaikka - kartta- ja paikannimipalvelu. Maanmittauslaitos, Helsinki. <kansalaisen.karttapaikka.fi>.
- KartSök och ortnamn -kartta- ja paikannimipalvelu. Landmäteriet, Gävle. <kso2.lantmateriet.se>.
- Norgesglasset -kartta- ja paikannimipalvelu. Statens kartverk, Hønefoss. <kart.statkart.no>.
- Ordbok. Eteläsaame–ruotsi–eteläsaame internetsanakirja. Saemiedigkie, Staare. <ordbok.sametinget.se/>.
- Ortnamnsregistret. Institutet för språk och folkminnen, digitaalinen paikannimikokoelma. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala. <www.sofi.se/ortnamnsregistret>.
- Svenska Akademiens ordbok. Svenska Akademien, Stockholm. <g3.spraakdata.gu.se/saob/>.

Sähköpostiviestit

- Aikio, Ante 2011. Yksityinen sähköpostiviesti Taarna Valtoselle 17.6.2011. [viitattu 18.6.2011]
- Aikio, Ante 2013. Yksityinen sähköpostiviesti Taarna Valtoselle 17.6.2013. [viitattu 17.6.2013]
- Aikio, Samuli 2014. Yksityinen sähköpostiviesti Taarna Valtoselle 9.4.2014. [viitattu 20.6.2014]
- Lundqvist, Björn 2013. Yksityinen sähköpostiviestikeskustelu Taarna Valtosen kanssa 17.6.2013. [viitattu 17.6.2013]
- Mattus, Ilmari 2011c. Yksityinen sähköpostiviesti Taarna Valtoselle 17.5.2011. [viitattu 18.5.2011]
- Mattus, Ilmari 2011d. Yksityinen sähköpostiviesti Taarna Valtoselle 22.10.2011. [viitattu 23.10.2011]
- Sammallahti, Pekka 2003. Yksityinen sähköpostiviesti Taarna Valtoselle 13.3.2003. [viitattu 10.5.2011]

Painetut lähteet

Kartat

- Fjällkartan Z8 Helags–Funäsdalen–Rogen 1 : 100 000. Lantmäteriet, Gävle December 2001.
- Fjällkartan W1 Grövelsjön–Lofsdalen. 1 : 100 000. Lantmäteriet, Gävle December 2001.
- Gröna kartan 1: 50 000 162D Lofsdalen. Lantmäteriet, Gävle 1989.
- Gröna kartan 1: 50 000 172A Rogen. Lantmäteriet, Gävle 1988.
- Gröna kartan 1: 50 000 172B Högvålen. Lantmäteriet, Gävle 1988.
- Gröna kartan 1: 50 000 172C Funäsdalen. Lantmäteriet, Gävle 1988.
- Gröna kartan 1: 50 000 172D Långå. Lantmäteriet, Gävle 1988.
- Mattsson, Jorma 2000: Suõ'nn'jelsijdd (Suonnjelsijdd) – Suonikylä – COHTEJ ~ 1915–1940. Omakustanne.
- Peruskartta 1:20 000 ERTTEGVARRI 3914 08. Topografikunta, Helsinki 1976.
- Peruskartta 1:20 000 GUIVI 3913 06. Topografikunta, Helsinki 1975.
- Peruskartta 1:20 000 JUOVVASKAIDI 3914 07. Topografikunta, Helsinki 1976.
- Peruskartta 1:20 000 KODDEHVARRI 3913 09. Topografikunta, Helsinki 1975.
- Peruskartta 1:20 000 NUVVOS-AILIGAS 3914 05 + 3914 02. Topografikunta, Helsinki 1976.
- Peruskartta 1:20 000 PAISTUNTURIT 3914 04. Topografikunta, Helsinki 1976.
- Peruskartta 1:20 000 TUODDAR-MAVDNA 3914 01 + 3912 10. Topografikunta, Helsinki 1977.
- Peruskartta 1:20 000 UHTSASKAIDDAŠ 3914 10. Topografikunta, Helsinki 1976.
- Peruskartta 1:20 000 VUOGOJAVRI 3913 12. Topografikunta, Helsinki 1975.
- Topografinen kartta 1 : 50 000 IJÄRVI 3931 2. Topografikunta, Helsinki 1975.
- Topografinen kartta 1 : 50 000 KAAMASMUKKA 3824 2. Topografikunta, Helsinki 1975.
- Topografinen kartta 1 : 50 000 MIERASLOMPOLO 3931 1. Topografikunta, Helsinki 1975.
- Topografinen kartta 1 : 50 000 PURESOAIVI 3824 1. Topografikunta, Helsinki 1975.
- Topografiska kartan 71. Ljusnedal 1 : 200 000. Rikets allmänna kartverk, Stockholm 1909.
- Topografiska kartan 76. Tännäs 1 : 200 000. Rikets allmänna kartverk, Stockholm 1922.
- Tännäsin maanjakokartat 1844–53. Akt. nr. 23-TÄN-10. Lantmäteriet, Gävle.
<historiskakartor.lantmateriet.se>.
- Tännäsin maajakokartat 1887–98. Akt. nr. 23-TÄN-16. Lantmäteriet, Gävle.
<historiskakartor.lantmateriet.se>.
- Ulkoilukartta Inarijärvi 1 : 100 000. Karttakeskus, Helsinki 1987.
- Ulkoilukartta Kevo 1 : 100 000. Karttakeskus, Helsinki 1992.
- Ulkoilukartta Utsjoki, Kevo 1 : 100 000. Karttakeskus, Helsinki 1998.

Kirjat ja artikkelit

- Aikio, Ante 2003: Suomen saamelaisperäisistä paikannimistä. Virittäjä Kotikielen Seuran aikakauslehti 1/2003 s. 99–106. Helsinki.
- Aikio, Ante 2004a: An essay on substrate studies and the origin of Saami. – Irma Hyvärinen – Petri Kallio – Jarmo Korhonen (Hrsg.), Etymologie, Entlehnungen und Entwicklungen. Festschrift für Jorma Koivulehto zum 70. Geburtstag. Mémoires de la Société Néophilologique de Helsinki 63 s. 5–34.
- Aikio, Ante 2004b: Saamelainen karttanimistö uudistettu – heikoin tuloksin. Maan käyttö. Maanmittausalan aikakauskirja 2004: 3 s. 33–35. Maanmittausinsinöörin liitto, Helsinki.

- Aikio, Ante 2005: Kaisa Häkkinen (2004) *Nykysuomen etymologinen sanakirja*. Juva: WSOY. Pp. 1633. Reviewed by Ante Aikio. SKY Journal of Linguistics vol 18 s. 393–405. Suomen kielitieteellinen yhdistys, Helsinki. [julkaistu verkossa: <www.linguistics.fi/julkaisut/SKY2005/Aikio.pdf>]
- Aikio, Ante 2006a: New and old Samoyed etymologies (Part 2). *Finnisch-ugrische Forschungen. Zeitschrift für finnisch-ugrische Sprach- und Volkskunde* 59 s. 9–34. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- Aikio, Ante 2006b: On Germanic–Saami contacts and Saami prehistory. *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 91 s. 9–55. Helsinki.
- Aikio, Ante 2007a: Etymological nativization of loanwords. A case study of Saami and Finnish. – Diane Nelson – Ida Toivonen (ed.), *Saami Linguistics. Amsterdam Studies in the Theory and History of Linguistic Science. Series 4. Current Issues in Linguistic Theory* 288 s. 17–52. Benjamins, Amsterdam.
- Aikio, Ante 2007b: The study of Saami substrate toponyms in Finland. – Ritva Liisa Pitkänen – Janne Saarikivi (eds.), *Borrowing of Place Names in the Uralian Languages. Onomastica Uralica* 4 s. 159–197. *Onomastica Uralistica -tutkimusohjelma*, Helsinki.
- Aikio, Ante 2009: The Saami loanwords in Finnish and Karelian. <cc.oulu.fi/~anaikio/slw.pdf>.
- Aikio, Ante 2012: An essay on Saami ethnolinguistic prehistory. – Riho Grünthal – Petri Kallio (Ed.), *A Linguistic Map of Prehistoric Northern Europe. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia* 266 s. 63–117. Helsinki.
- Aikio, Laila 2010: Muddusjärven paliskunnan historiikki. 110 vuotta organisoitua poronhoitoa. *Opinnäytetyö* 31.3.2010. Liiketalouden perustutkinto. Saamelaisalueen koulutuskeskus. <www.sogsakk.fi/hotel/Koulutus/Opinnaytteet_2010/LTPT0710/laila_aiki_o.pdf>. [tallennettu 31.8.2010]
- Aikio, Samuli 1994: *Suoma sámi nammafuolahusas*. – Kaisa Rautio Helander (doaimm.), *Sámi báikenamat virggálaš geavahas Ruota, Suoma ja Norgga bealde. Ávvočála Knut Bergslandii. Sámi dieđalaš áigečála Nr. 1 s. 33–39. Sámi allaskuvla, Sámi instituhtta, Romssa universitehta Sámi dutkamiid guovddáš, Guovdageaidnu*.
- Aikio, Samuli 1999: Saamelainen paikka ja sen nimi. – Sirkka Paikkala – Ritva Liisa Pitkänen – Peter Slotte (toim.), *Yhteinen nimiympäristömme. Nimistönsuunnittelun opas* s. 148–152. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Suomen kuntaliitto, Helsinki.
- Aikio, Samuli 2007: Saamelaisia perinteenkerääjiä. – Marko Jouste (toim.), *Kohtaaminen – Gávnnadeapmi. Seminaarikirja suomalaisten äänitearkistojen saamelaisaineistoista, keräyksestä ja käytöstä* s. 19–26. *Sámi museum – Saamelaismuseosäätiö & Yhteisphjoismainen joikuarkistoprojekti*, Inari.
- Aikio, Samuli 2013: *Aanaar viestârist nuortâs. Anarâš juovlámáánu 2013* s. 3–7. *Anarâškielâ servi, Aanaar*.
- Ainiala, Terhi 1997: *Muuttuva paikannimistö. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia* 667. Helsinki.
- Ainiala, Terhi 2001: *Nimistöntutkimus ja lähdekritiikki. Virittäjä Kotikielen Seuran aikakauslehti* 1/2001 s. 129–132. Helsinki.

- Ainiala, Terhi 2002: Urbana namn som namnkategori. – Terhi Ainiala – Peter Slotte (red.), *Avgränsning av namn kategorier. Rapport från NORNA:s tjugonionde symposium på Svidja 20–22 april 2001*. Forskningscentralen för de inhemska språken, Skrifter 4 s. 79–88. Helsingfors.
- Ainiala, Terhi – Kiviniemi, Eero – Mallat, Kaija (toim.) 2001: *Nimien maailmasta*. Kieli 14. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Ainiala, Terhi – Pitkänen, Ritva Liisa 2002a: *Onomastic research in Finland*. – István Nyirkos (ed.), *History of the Study of Toponyms in the Uralian Languages*. *Onomastica Uralica* 2 s. 81–119. *Onomastica Uralistica -tutkimusohjelma*, Debrecen–Helsinki.
- Ainiala, Terhi – Pitkänen, Ritva Liisa 2002b: *Paikannimistötutkimuksen valinnat: etymologioista sosio-onomastiikkaan*. *Virittäjä Kotikielen Seuran aikakauslehti* 2/2002 s. 231–240. Helsinki.
- Ainiala, Terhi – Pitkänen, Ritva Liisa 2004: *Finländsk ortnamnsforskning under 1900-talets sista årtionden*. *Namn og nemne* 20/21 s. 7–21. Norsk namnelag, Bergen.
- Ainiala, Terhi – Saarelma, Minna – Sjöblom, Paula 2008: *Nimistöntutkimuksen perusteet*. *Tietolipas* 221. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura*, Helsinki.
- Ainiala, Terhi – Vuolteenaho, Jani 2005: *Urbaani muutos ja kaupunkilaiset identiteetit paikannimistön kuvaamina*. *Virittäjä Kotikielen Seuran aikakauslehti* 3/2005 s. 378–394. Helsinki.
- Aho, Marko 2007: *Perinneaineistojen keräyksen, arkistoinnin ja käytön eettisistä kysymyksistä*. – Marko Jouste (toim.), *Kohtaaminen – Gávnnadeapmi*. *Seminaarikirja suomalaisten äänitearkistojen saamelaisaineistoista, keräyksestä ja käytöstä* s. 38–45. *Sámi museum – Saamelaismuseosäätiö & Yhteispuhjoismainen joikuarkistoprojekti*, Inari.
- Allee, J. G. 1977: *Norwegian and Samish place names from the coast of Finnmark, Norway*. *Onoma* 21 1–2 s. 9–35. *International Centre of Onomastics*, Louvain.
- Andersen, Svanhild (red.) 2002: *Samiske landskap og Agenda* 21. *Kultur, næring, miljøvern og demokrati*. *Dieđut* 1/2002. *Sámi Instituhtta*, Guovdageaidnu.
- Andersson, Olle 2000: *Den sista rajden*. *Samer berättar om livet förr*. *Jamtli/Jämtlands läns museum*, Östersund.
- Andersson, Rani-Henrik 2003: *Wanáǵi Wachípi kǵ. The Ghost Dance among the Lakota Indians in 1890*. *Acta Universitatis Tamperensis* 939. *Tampere University Press*.
- Andersson, Thorsten – Brylla, Eva – Rostvik, Allan (red.) 1980: *Ortnamn och språkkontakt*. *Handlingar från NORNA:s sjätte symposium i Uppsala 5–7 maj 1978*. *NORNA-rapporter* 17. *Nordiska samarbetskommittén för namnforskning*, Uppsala.
- Andreassen, Lars Magne (red.) 2004: *Samiske landskapsstudier*. *Rapport fra et arbeidsseminar*. *Dieđut* 5/2004. *Sámi Instituhtta*, Guovdageaidnu.
- Barth, Fredrik 1998[1969]: *Introduction*. – Fredrik Barth (ed.), *Ethnic groups and boundaries*. *The Social Organization of Culture Difference* s. 9–38. *Waveland Press*, Long Grove.
- Basso, Keith 1996: *Wisdom Sits in Places*. *Landscape and Language among the Western Apache*. *University of New Mexico Press*, Albuquerque.

- Baudou, Evert 2004: Arkeologiska tolkningar av kulturhistoriska fynd i Mellannorrlands järnålder. – Jurij Kusmenko (Hrsg.), *The Sámi and the Scandinavians. Aspects of 2000 years of contact*. Schriften zur Kulturwissenschaft Band 55 s. 17–33. Verlag Dr. Kovač, Hamburg.
- Березович, Е. Л. 2000: Русская топонимия в этнолингвистическом аспекте. Издательство Уральского университета, Екатеринбург.
- Bergsland, Knut 1964: Some well-known mountain names and border questions in Southern Lappland. – Arne Furumark – Sture Lagercrantz – Asbjørn Nesheim – Geo Widengren (ed.), *Laponica. Essays Presented to Israel Ruong 26.5.1963*. *Studia Ethnographica Upsaliensia* 21 s. 45–54. Uppsala universitet.
- Bergsland, Knut 1965: To samiske navn på Namsen lånt fra norsk. *Maal og minne* 1985 s. 136–147. Bymålslagets forlag, Oslo.
- Bergsland, Knut 1970: Jemtlands grense mot Herjedalen i samisk lys. *Fornvårdaren* 10: 4. s. 289–309. Jämtlands läns museum, Östersund.
- Bergsland, Knut 1975: Utredning for Skattefjällsmålet om de sydlige sameområdets historie til omkring 1751. Fyra utlåtanden i hovrätten i Skattefjällsmålet. *Samernas vita bok III: 1–2: B* s. 1–526. Svenska samernas riksförbund, Stockholm.
- Bergsland, Knut 1977: Saamen kieli ja naapurikielet. *Virittäjä Kotikielen Seuran aikakauslehti 1/1977* s. 1–11. Helsinki.
- Bergsland, Knut 1985a: Datering av sørsamiske stedsnavn lånt fra nordisk. *Maal og minne* 1985 s. 223–226. Bymålslaget, Det Norske Samlaget, Oslo.
- Bergsland, Knut 1985b: Sørsamiske arvefjell på 1700-tallet. *Åarjel-Saemieh – Samer i sør*. *Saemien Sijte årbok 1985* s. 55–78. Snåsa.
- Bergsland, Knut 1991: Stedsnavn som historisk kilde. – Hans Ragnar Mathisen (red.), *Sámi kulturmuittut. Báikenammačoaggima giehtagirji – Samiske kulturminner. Håndbok i stedsnavnregistrering med rapport fra to seminarer* s. 61–66. Romssa Sámi Searvi, Romsa.
- Bergsland, Knut 1992: Language contacts between Southern Sami and Scandinavian. – Ernst Håkon Jahr (ed.), *Language Contact. Theoretical and Empirical Studies. Trends in Linguistics. Studies and Monographs* 60 s. 5–15. Mouton de Gruyter, Berlin.
- Bergsland, Knut 1994: Sydsamisk grammatikk. Davvi Girji o. s., Kárášjohka.
- Bergsland, Knut 1996: Bidrag til sydsamenes historie. Skriftserie Nr. 1. *Sámi dutkamiid guovddáš/Center for samiske studier*, Tromsø.
- Bergsland, Knut – Hasselbrink, Gustav 1985[1957]: *Saemien lohkeme-gærja*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Bergsland, Knut – Mattsson Magga, Lajla 1993: *Åarjelsaemien–daaroen baakoegærja*. Sydsamisk–norsk ordbok. Idut, Siskkit Billávuotna.
- Bergström, Erik J. – Magnusson, Gert – Raihle, Jan 1991: *Härjedalen. Natur och kulturhistoria*. Jämtlands läns museum, Östersund.
- Bergstøl, Jostein 2008: *Samer i Østdalen? En studie av etnisitet i jernalderen og middelalderen i det nordøstre Hedmark*. *Acta humaniora* 325. Scandinavian University Press, Oslo.
- Birkeland, Inger – Eikjok, Jorunn 2004: *Natur, kjønn og kultur: om behovet for dokumentasjon av samisk naturforståelse i et kjønnsperspektiv*. – Lars Magne Andreassen (red.), *Samiske landskapsstudier. Rapport fra et arbeidsseminar*. *Diedut 5/2004* s. 58–71. Sámi Instituhtta, Guovdageaidnu.

- Birkmann, Thomas 2002: From Ancient Nordic to Old Nordic: Definition and delimitation of the period. – Oskar Bandle (ed.), *Nordic Languages. An International Handbook of the History of the North Germanic Languages* 1 s. 691–698. Walter de Gruyter, Berlin.
- Brink, Stefan 1985: Tännäs. *Namn och bygd* 73 s. 145–155. Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur, Uppsala.
- Britain, David 2002: Space and spatial diffusion. – J. K. Chambers – Natalie Schilling-Estes – Peter Trudgill (ed.), *The Handbook of Language Variation and Change* s. 603–637. Blackwell Publishers, Oxford.
- Broch, Ingvild – Jahr, Ernst Håkon 1984: *Russenorsk. Et pidginspråk i Norge. Tromsøstudier i språkvitenskap* bd. 3. Novus, Oslo.
- Buharov, D. N. 2010: *Matka Lapissa syksyllä 1883. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura*, Helsinki.
- Bull, Tove 2004: Samisk-nordisk-språkkontaktforskning – Eit statusoversyn. – Jurij Kusmenko (Hrsg.), *The Sámi and the Scandinavians. Aspects of 2000 years of contact*. *Schriften zur Kulturwissenschaft* Band 55 s. 183–198. Verlag Dr. Kovač, Hamburg.
- Burenhult, Niclas – Mark, David M. – Stea, David – Turk, Andrew G. 2011: Landscape in language. An introduction. – Niclas Burenhult – David M. Mark – David Stea – Andrew G. Turk, *Landscape in Language. Transdisciplinary perspectives. Culture and Language Use* 4 s. 1–24. John Benjamins Publishing Company, Philadelphia.
- Canadian Permanent Committee on Geographical Names 1997: *Aboriginal Geographical Names of Canada: an Annotated Bibliography. La toponymie Autochtone du Canada: une Bibliographie Annotée*. Natural Resources Canada, Ottawa.
- Chambers, J. K. 1995: *Sociolinguistic Theory. Linguistic Variation and its Social Significance*. Blackwell, Cambridge.
- Chambers, J. K. – Schilling-Estes, Natalie – Trudgill, Peter (ed.) 2002: *The Handbook of Language Variation and Change*. Blackwell Publishers, Oxford.
- Collinder, Björn 1942: *Lappische Sprachproben aus Härjedalen* nach Nils Axman, Torkel Larsson, Lars Renfelt, Elisabeth Rensberg und Nils Rutfjäll. *Almqvist & Wiksell*, Uppsala.
- Collinder, Björn 1964: *Ordbok till Sveriges lappska ortnamn*. Kungl. Ortnamnskommissionen, Uppsala.
- Collinder, Björn 1968: Om nordiska topografiska termer in lappska. *Namn och bygd* 55 s. 155–168. Kungl. Gustav Adolfs akademien för svensk folkkultur, Uppsala.
- Dahlstedt, Karl-Hampus 1967: Some observations on Scandinavian-Lappish place-names in Swedish Lapland. *Lapps and Norsemen in Olden Times. Serie A: Forelesninger* 26. s. 78–103. *Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Universitetsforlaget*, Oslo.
- Donner, Otto 1876: *Lappalaisia lauluja. Suomi-kirjan toinen jakso, 11. osa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura*, Helsinki.
- Eidlitz Kuoljok, Kerstin 1987: Den samiska sitan – en utmaning. *RIG* 70 s. 74–76. *Föreningen för Svensk kulturhistoria i samarbetet med historiska museet och folklivsarkivet i Lund, Stockholm*.

- Eidlitz Kuoljok, Kerstin 2011: Den samiska sitan och vinterbyarna. En utmaning. Disertations and documents in cultural anthropology 10. Department of Cultural Anthropology and Ethnology, Uppsala University.
- Eira, Nils Isak 2011[1994]: Bohccuid luhtte. Gulahallat ja ollášuhttit siidadoalu. DAT O. S., Guovdageaidnu.
- Eira Buljo, Karen Marie 2002: Mu kultureanadagat. – Mitt kulturlandskap – Svanhild Andersen (red.), Samiske landskap og Agenda 21. Kultur, næring, miljøvern og demokrati. Diedut 1/2002 s. 136–155. Sámi Instituhtta, Guovdageaidnu.
- Ekström, Sören 2006: Samiska frågor i Svenska kyrkan. Svenska kyrkans utredningar 2006:1. Uppsala. [Julkaistu verkossa: <www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=579667&ptid=48063>]
- Enbuske, Matti 1998: Inari osana Kemin Lappia 1700-luvulla. – Veli-Pekka Lehtola (toim.), Kirjoituksia Inarin historiasta s. 35–44. Kustannus Puntsi, Inari.
- Enbuske, Matti 2008: Vanhan Lapin valtamailla. Asutus ja maankäyttö historiallisen Kemin Lapin ja Enontekiön alueella 1500-luvulta 1900-luvun alkuun. Bibliotheca Historica 113. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Enges, Pasi 2003: ”Keneltä sinä tämän kuulit?” Perhe ja suku supranormaalin saamelaisradition välittäjinä. Elore 1/2003. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry., Joensuu. <cc.joensuu.fi/~loristi/1_03/eng103.html>.
- Eskeland, Tuula 1994: Fra Diggasborrå til Diggasbekken. Finske stedsnavn på de norske finnskogene. Avhandling for dr.art.-graden. Institutt for østeuropeiske og orientalske studier, det Historisk-filosofiske fakultet, Universitet i Oslo.
- Eskeland, Tuula 2001a: Paikannimien osuus identiteettikysymyksissä. – Harri Mantila – Miia Mikkonen – Helena Sulkala (toim.), Tutkielmia vähemmistökielistä Jäämereltä Liivirantaan. Vähemmistökielten tutkimus- ja koulutusverkoston raportti II. Oulun yliopiston Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja n:o 18 s. 264–274.
- Eskeland, Tuula 2001b: Stedsnavn og identitet. Nordlit nr. 10. <www.hum.uit.no/nordlit/index.html>.
- Eskeland, Tuula 2001c: *Tikkaisenpuroilta Diggasbårren kautta Diggasbekkenille* – Norjan suomalaismetsien paikannimistä. – Terhi Ainiala – Eero Kiviniemi – Kaija Mallat (toim.), Nimien maailmasta. Kieli 14 s. 51–67. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Falkenberg, Johs. 1983: Samiske bruksområder og stedsnavn i Rørostraktene. Jens-Anton Andersen - Sverre Fjellheim (red.), Åarjel-Saemieh – Samer i sør. Saemien Sijte årbok 1982/83 s. 66–79. Snåsa.
- Falkenberg, Johannes 1984: From nomadism to permanent settlement among the Sami of the Røros region (1890s–1940s). – Bernt Brendemoen – Even Hovdhaugen – Ole Henrik Magga (ed.), Riepmočála. Essays in Honour of Knut Bergsland. Presented on the Occasion of his Seventieth Birthday s. 34–48. Novus forlag, Oslo.
- Falkenberg, Johs. 1985: Fra nomadisme til fast bosetning blandt samene i Røros-traktene (1890 årene–1940 årene). – Fjellheim, Sverre – Jåma, Albert (red.), Åarjel-saemieh - Samer i sør. Saemien Sijte årbok nr. 2. s. 7–28. Snåsa.
- Falkenberg, Johs. 1987: Om øremerking av rein hos Røros-samene. – Kultur på karrig jord. Festskrift til Asbjørn Nesheim s. 37–76. Norsk folkemuseum, Oslo.
- Fellman, Jacob 1906: Anteckningar under min vistelse i Lappmarken I–III. Finska Litteratursällskapet, Helsinki.

- Fingerroos, Outi – Kurki, Tuulikki (toim.) 2008: Ääniä arkistosta. Haastattelut ja tulkinta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1194. Helsinki.
- Fingerroos, Outi – Haanpää, Riina 2006: Muistitietotutkimuksen ydin kysymyksiä. – Outi Fingerroos – Riina Haanpää – Anne Heimo – Ulla-Maija Peltonen (toim.), Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Tietolipas 214 s. 25–48. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Fingerroos, Outi – Haanpää, Riina – Heimo, Anne – Peltonen, Ulla-Maija 2006: Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Tietolipas 214. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Fjellheim, Sverre 1995: Kulturell kompetanse og områdetilhørighet. Metoder, prinsipper og prosesser i samisk kulturminnevernarbeid. Saemien sijte, Snåsa.
- Fjellheim, Sverre 1999: Samer i Rørostraktene. Omakustanne, Snåsa.
- Flemström, Bertil 1948: Ortnamnen i Jämtland och Härjedalen. – Hanna Rydh (red.), Jämtland och Härjedalen s. 467–471. J. A. Lindblads förlag, Uppsala.
- Flemström, Bertil 1983: Ortnamn i Jämtland. Almqvist & Wiksell Förlag, Uppsala.
- Frette, Thor 1975: Samiske stedsnavn. – Botolv Helleland (red.), Norske stedsnavn/stadnamn s. 105–118. Grøndahl & Son Forlag A/S, Oslo
- Frette, Thor 1983: Samiske stedsnavn. Stadnamn. NOU 1983: 6 s. 42–45. Statens Forvaltningstjenestestatens trykning, Oslo.
- Frette, Thor 1984: On some "apparently Norwegian" place names in Finnmark, Norway. – Bernt Brendemoen – Even Hovdhaugen – Ole Henrik Magga (ed.), Riepmočála. Essays in Honour of Knut Bergsland. Presented on the Occasion of his Seventieth Birthday s. 66–79. Novus Forlag, Oslo.
- Furumark, Arne – Lagercrantz, Sture – Nesheim, Asbjørn – Widengren, Geo (ed.) 1964: Lapponica. Essays Presented to Israel Ruong 26. 5. 1963. Studia Ethnographica Upsaliensia 21. Uppsala universitet.
- Gaski, Harald 2003: Biejji baernie – Beavvi bárdni – Sámi Son of the Sun. Davvi girji, Kárášjohka.
- Gaski, Harald – Kappfjell, Lena (deajv.) 2005: Ávtese jáhta. Áarjelsaemien tjaalegh jih tjaalegh áarjelsaemien. DAT, Guovdageaidnu.
- Granberg, Georg 1948a: I Härjedalens fäbodmarker. – Hanna Rydh (red.), Jämtland och Härjedalen s. 190–194. J. A. Lindblads förlag, Uppsala.
- Granberg, Georg 1948b: På renmarknad i Sveriges högst belägna by. – Hanna Rydh (red.), Jämtland och Härjedalen s. 229–233. J. A. Lindblads förlag, Uppsala.
- Granit, A. W. 1912: Anteckningar om geografiska benämningar i Enare Lappmark. Fennia 32, N:o 6. Suomen maantieteellinen seura, Helsinki.
- Grünthal, Riho 2009: Kieliyhteisön rapautuminen ja kielellisen identiteetin muutos: 2000-luvun ersämordvalaiset ja vepsäläiset. – Anna Idström – Sachiko Sosa (toim.), Kielissä kulttuurien ääni. Tietolipas 228 s. 265–289. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Guttorm, Eino 1985: Duoddara šuvva. Jårgalæddji Å/S, Deatnu.
- Hafström, Gerhard 1975: Urminnes hävd till skattefjällen i Jämtland och Härjedalen. Fyra utlåtanden i hovrätten i Skattefjällsmålet. Samernas vita bok III: 2: C s. 1–48. Svenska samernas riksförbund, Stockholm.
- Hansen, Lars Ivar 1990: Samisk fangstsamfunn og norsk høvdingeøkonomi. Novus Forlag, Oslo.

- Harling, Gunilla – Slotte, Peter – Zilliacus, Kurt 1973: Sociologiska namnstudier. – Synvinklar på ortnamn (ed. Kurt Zilliacus). Meddelanden från folk Kultursarkivet 1 s. 97–181. Svenska Litteratursällskapet i Finland, Helsingfors.
- Haspelmath, Martin 2009: Lexical borrowing. Concepts and issues. – Martin Haspelmath – Uri Tadmor (ed.), *Loanwords in the World's Languages. A Comparative Handbook* s. 35–54. De Gruyter Mouton, Berlin.
- Haspelmath, Martin – Tadmor, Uri (ed.) 2009: *Loanwords in the World's Languages. A Comparative Handbook*. De Gruyter Mouton, Berlin.
- Hasselbrink, Gustav 1964: Volgsjö, a lake- and place-name in Swedish Lapland. – Arne Furumark – Sture Lagercrantz – Asbjørn Nesheim – Geo Widengren (ed.), *Laponica. Essays Presented to Israel Ruong* 26. 5. 1963. *Studia Ethnographica Upsaliensia* 21 s. 133–158. Uppsala universitet.
- Hasselbrink, Gustav 1981[–1985]: Oärj'elsaamien baaguog'ärjaa. *Südlappisches Wörterbuch*. I–III. Skrifter utgivna genom Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala. Ser. C: 4. Uppsala.
- Haugen, Einar 2001: The ecology of language. – Alwin Fill – Peter Mühlhäusler (ed.), *The Ecolinguistics Reader. Language, Ecology and Environment* s. 57–66. Continuum, London.
- Headland, Thomas N. – Pike, Kenneth L. – Harris, Marvin 1990 (ed.): *Emics and Etics. The Insider/Outsider Debate*. *Frontiers of anthropology* vol. 7. Sage, Newbury Park.
- Heikkilä, Mikko 2011: Huomioita kantasaamen ajoittamisesta ja paikantamisesta sekä germaanisista etymologioista saamelais-suomalaisille sanoille. *Virittäjä Kotikielen Seuran aikakauslehti* 1/2011 s. 68–84. Helsinki.
- Helander, Elina 1999: Sami subsistence activities – spatial aspects and structuration. *Acta Borealia* 2/1999 s. 7–25. Novus forlag, Oslo.
- Helander, Elina 2001: Samiska rättsuppfattningar i Tana. Samiske sedvaner og rettsopfatninger – Bakgrunnsmateriale for Samerettsutvalget. Rapport fra et forskningsprosjekt om samiske sedvaner og rettsopfatninger, ledet av en styringsgruppe oppnevnt 15. mai 1996. Avgitt til Justis- og politidepartementet 31. mai 2000. NOU 2001: 34 s. 425–493. Statens Forvaltningstjenestestatens trykning, Oslo.
- Helander, Nils Øivind 1994: Go Ruostafielmmás galggai šaddat Rustekjos ja Lávvonjárggas fas Teltneaset. – Kaisa Rautio Helander (doaimm.), *Sámi báikenamat virggálaš geavahas Ruota, Suoma ja Norgga bealde*. Ávvočála Knut Bergslandii. *Sámi dieđalaš áigečála* Nr. 1 s. 44–49. Sámi allaskuvla, Sámi instituhtta, Romssa uniersitehta Sámi dutkamiid guovddáš, Guovdageaidnu ja Romssa.
- Henriksen, Hans J. 1945: Luossâ-biwdem joddö-buodoin Dænost. Laksefiske med posegarnstengsel i Tanaelv. – Festskrift til Konrad Nielsen på 70-årsdagen 28. aug. 1945. *Studia septentrionalia* 2 s. 116–129. A. W. Brøggers boktrykkeri a/s, Oslo.
- Hercus, Luise – Hodges, Flavia – Simpson, Jane (ed.) 2002: *The Land is a Map. Placenames of Indigenous Origin in Australia*. Pandanus Books, Canberra.
- Hercus, Luise – Koch, Harold (ed.) 2009: *Aboriginal Placenames. Naming and Re-naming the Australian Landscape*. *Aboriginal History Monograph* 19. The Australian National University E-Press, Aboriginal History Incorporated, Canberra. <epress.anu.edu.au/aborig_history/placenames/pdf/whole_book.pdf>.

- Herlin, Ilona 2003: Sanat ja asiat. Virittäjä Kotikielen Seuran aikakauslehti 1/2003 s. 116–122. Helsinki.
- Hiltunen, Juha J. 1999: Ancient Kings of Peru. The Reliability of the Chronicle of Fernando de Montesinos. Correlating the Dynasty Lists with Current Prehistoric Periodization in the Andes. *Bibliotheca historica* 45. Suomen historiallinen seura, Helsinki.
- Hiltunen, Mauno 1998: Inarin astuksesta ja elinkeinoista 1500- ja 1600-luvuilla. – Veli-Pekka Lehtola (toim.), Kirjoituksia Inarin historiasta s. 23–32. Kustannus Puntsi, Inari.
- Holm, Gösta 1980: Nordiskt och lapskt i Lapplands ortnamn. – Thorsten Andersson – Eva Brylla – Allan Rosvik (red.), Ortnamn och språkkontakt. Handlingar från NORNA:s sjätte symposium i Uppsala 5–7 maj 1978. NORNA-rapporter 17 s. 28–62. Nordiska samarbetskommittén för namnforskning, Uppsala.
- Holm, Gösta 1984: Förhållandet mellan samiskt och svenskt i ortnamnen i Lappland och Jämtland-Härjedalen. En språklig jämförelse med bebyggelsehistorisk bakgrund. – Vibeke Dalberg (red.), Bebyggelsers og bebyggelsesnavnes alder. NORNAs niende symposium i København 25–27 oktober 1982. NORNA-rapporter 26 s. 130–143. NORNA-förlaget, Uppsala.
- Holm, Ingunn 2002: A cultural landscape beyond the infield/outfield categories. An example from Eastern Norway. *Norwegian Archaeological Review* Vol. 35, No. 2 s. 67–80. Norsk arkeologisk kommisjon, Oslo.
- Holmberg, Uno 1927: Kolttain omistusoikeuksista ja -merkeistä. Kalevalaseuran vuosikirja 7 s. 196–213. Kalevalaseura, Helsinki.
- Holmberg-Harva, Uno 1928: Petsamonmaan kolttien pyhät paikat. Juhlakirja Yrjö Wichmannin kuusikymmenvuotispäiväksi. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 58 s. 12–25. Helsinki.
- Holmes, Janet 2001: An Introduction to Sociolinguistics. Learning about Language. Pearson Education Limited, Harlow.
- Honko, Lauri 1971: Kerääjän rooli ja Talvadas. – Hannes Sihvo (toim.), Vanhaa ja uutta Lappia. Kalevalaseuran vuosikirja 51 s. 276–292. WSOY, Helsinki.
- Huttunen, Mailis 1984: Naisena Jäämeren rannalla. Petsamolaista 1984 s. 16–22. Petsamo-seura ry., Haukipudas.
- Huuskonen, Marjut 1995: Maisema myytin ja historian kohtauspaikkana. – Anja Tuomisto – Heli Uusikylä (toim.), Kuva, teksti ja kulttuurinen näkeminen. Tietolipas 141 s. 177–191. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Huuskonen, Marjut 2004: Stuurra-Jovnnan ladut. Tenonsaamelaisten ympäristökertomusten maailmat. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 986. Helsinki.
- Huuskonen, Marjut 2007: ”Pitkäkestoisen kenttäprojektin ilot ja surut” – Yleiskeruuista syvätutkimukseen. – Marko Jouste (toim.), Kohtaaminen – Gávnnadeapmi. Seminaarikirja suomalaisten äänitearkistojen saamelaisaineistoista, keräyksestä ja käytöstä s. 62–75. Sámi museum – Saamelaismuseosäätiö & Yhteis-pohjoismainen joikuarkistoprojekti, Inari.
- Häkkinen, Kaisa 1996: Suomalaisten esihistoria kielitieteen valossa. Tietolipas 147. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

- Häkkinen, Kaisa 2007: Suomen kirjakielen saamelaiset lainat. – Ante Aikio – Jussi Ylikoski, (doaimm.), Sámit, sánit, sátnehámit. Riepmočála Pekka Sammallahtii miessemánu 21. beaivve 2007. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 253 s. 161–182. Helsinki.
- Ingold, Tim – Mazzullo, Nuccio 2008: Being along: place, time and movement among Sámi People. – Jørgen Ole Bærenholdt – Brynhild Granås (ed.), *Mobility and Place. Enacting European Peripheries* s. 27–38. Ashgate Publishing Ltd, Aldershot.
- Israelsson, Per-Martin – Nejne, Sakka 2008: Svensk–sydsamisk sydsamisk–svensk ordbok och ortnamn. Daaroen–áarjelsaemien áarjelsaemien–daaroen baakoegärja jih sijjienommh. Saemiedigkie, Kiruna.
- Idström, Anna – Sosa, Sachiko (toim.) 2009: Kielissä kulttuurien ääni. Tietolipas 228. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Itkonen, Erkki 1946: Struktur und Entwicklung der Ostlappischen Quantitätssysteme. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 88. Helsinki.
- Itkonen, Erkki 1955: Petsamon *Suonikylän* nimi ja siihen liittyvä tarina. Kalevalaseuran vuosikirja 35 s. 167–174. Kalevalaseura, Helsinki.
- Itkonen, Erkki 1966: Kieli ja sen tutkiminen. WSOY, Helsinki.
- Itkonen, Erkki 1986–1991: Inarilappisches Wörterbuch I–IV. Lexica Societatis Fenno-ugricae 20. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- Itkonen, Erkki 1992: Inarinsaamelaisia kielennäytteitä. Aanaarkiela čájtuzeh. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 213. Helsinki.
- Itkonen, Terho 1972: Lapin paikannimien huoltoa. – Nimikirja. Kalevalaseuran vuosikirja 52 s. 284–304. WSOY, Helsinki.
- Itkonen, Terho 1982: Suvannosta tyveneen. – Språkhistoria och språkkontakt i Finland och Norra-Skandinavien. Studier tillägnade Tryggve Sköld den 2 november 1982. Kungl. Skytteanska Samfundets handlingar Nr 26 s. 157–165. Umeå.
- Itkonen, T. I. 1918: Lappalais-suomalaisia sanavertailuja. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja 32, 3 s. 1–145. Helsinki.
- Itkonen, T. I. 1920: Lappalaisperäisiä paikannimiä suomenkielen alueella. Virittäjä Kotikielen Seuran aikakauslehti 24 n:o 1 & 2 s. 1–57. Helsinki.
- Itkonen, T. I. 1921: Lappalaisten ruokatalous. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 51. Helsinki.
- Itkonen, T. I. 1943: Karjalaiset ja Kuolan-Lappi. Kalevalaseuran vuosikirja 22 s. 40–55. Kalevalaseura, Helsinki.
- Itkonen, T. I. 1945: Suomen lappalaisten muinaisuskosta. Kalevalaseuran vuosikirja 23–24 s. 60–74. Kalevalaseura, Helsinki.
- Itkonen, T. I. 1948: Suomen lappalaiset vuoteen 1945 I–II. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki.
- Itkonen, T. I. 1950: Jokilappalaisten asumistavasta. – Kalevalaseuran vuosikirja 30 s. 77–87. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki.
- Itkonen, T. I. 1958: Koltan- ja kuolanlapin sanakirja I–II. Lexica Societatis Fenno-ugricae 15. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- Itkonen, T. I. 1962: Kuivi, ein heiliger Ort der Lappen. Commentationes Fenno-Ugricae in honorem Paavo Ravila s. 127–138. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 125. Helsinki.
- Itkonen, T. I. 1966: Lappalaisia paikannimiä 1500-luvulta. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja 67, 6 s. 1–32. Helsinki.

- Itkonen, T. I. 1991: Lapin matkani. WSOY, Helsinki.
- Jaakola, Minna – Kelomäki, Tapani – Ontermaa, Aki – Tainio, Liisa (toim.) 2002: Mittoja, muotoja, merkityksiä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 868. Helsinki.
- Jefremoff, Irja 2001: Varriistállám. Inarinsaamelaiden vuotuismuutto. Inarin saamelaismuseon julkaisuja 4. Saamelaismuseosäitiö, Inari.
- Jernsletten, Jorunn 2002: Sørsamisk landskapsforståelse i et religionsvitenskapslig perspektiv. – Svanhild Andersen (red.), Samiske landskap og Agenda 21. Kultur, næring, miljøvern og demokrati. Diedut 1/2002 s. 107–114. Sámi Instituhtta, Guovdageaidnu.
- Jernsletten, Jorunn L. 2009: Bissie dajve. Relasjonar mellom folk og landskap i Voengel-Njaarke sijte. Avhandling levert for graden philosophiae doctor. Institutt for historie og religionsvitenskap, Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærarutdanning, Universitet i Tromsø. [julkaistu verkossa: <www.ub.uit.no/munin/bitstream/handle/10037/2512/thesis.pdf?sequence=1>]
- Jouste, Marko (toim.) 2007: Kohtaaminen – Gávnnadeapmi. Seminaarikirja suomalaisten äänitearkistojen saamelaisaineistoista, keräyksestä ja käytöstä. Sámi museum – Saamelaismuseosäitiö & Yhteisöhojomainen joikuarkistoprojekti, Inari.
- Jouste, Marko 2011: Tullâčalmaaš kirdâččij ‘tulisilmillä lenteli’ Inarinsaamelainen 1900-luvun alun musiikkikulttuuri paikallisen perinteen ja ympäröivien kulttuurien vuorovaikutuksessa. Acta Universitatis Tamperensis 1650. Tampere University Press, Tampere [Julkaistu verkossa: Acta Electronica Universitatis Tamperensis 1111. Tampereen yliopisto. Tampere. acta.uta.fi]
- Jünge, Åke 1996: Spor etter samar i Midt- og Sør-Skandinavia. To historieoppfatningar i debatt 1970–1996. Dokumentar forlaget, Åsen.
- Kalima, Jalo 1952: Slaavilaisperäinen sanastomme. Tutkimus itämerensuomalaisten kielten slaavilaisista lainasanoista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 243. Helsinki.
- Kallasmaa, Marja 2012: The estonian place names and name system. Maria Giovanna Arcamone – Donatella Bremer – Davide De Camilli – Bruno Porcelli (ed.), Nominatio. Atti del XXII Congresso Internazionale di Scienze Onomastiche. XXII ICOSe kongress, Pisa, 28 august - 4. september 2005 s. 251–258. Editzioni ETS, Pisa.
- Kalliokoski, Jyrki 2009: Tutkimuskohteena monikielisyys ja kielten kohtaaminen. – Jyrki Kalliokoski – Lari Kotilainen – Päivi Pahta (toim.), Kielet kohtaavat. Tietolipas 227 s. 9–22. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kalliokoski, Jyrki – Kotilainen, Lari – Pahta, Päivi (toim.) 2009: Kielet kohtaavat. Tietolipas 227. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kant, O[lof]. A[ndersson]. 1921: Brev från Tännäs. – Samefolkets egen tidning 1921, n:r 4 s. 27. Samernas Riksförbund, Umeå.
- Kankaanpää, Jarmo 1989: Kajakki. Typologis-etnohistoriallinen tutkielma. Helsingin yliopiston kansatieteen laitoksen tutkimuksia 15. Helsinki.
- Kauhanen, Heikki 2004: Kasvillisuus ja kasvisto. – Tapio Tynys – Elina Stolt (toim.), Kaldoaivin erämaa-alueen ja Samuttijängän–Vaijoenjängän soidensuojelu-alueen luonto, käyttö ja paikannimistö. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A No 144 s. 23–35. Vantaa.

- Kert, G. 1990: Toponomastik als Teilsystem der Sprache und als Substrat. – Eeva Maria Närhi (ed.), Proceedings of the XVIIth International Congress of Onomastic Sciences Helsinki 13–18 August 1990 Vol. 1. s. 492–498. University of Helsinki and the Finnish research centre for domestic languages, Helsinki.
- Керт, Г. М. 2002a: Применение компьютерных технологий в исследовании топонимии (прибалтийско-финская, русская). Карельский Научный Центр, Российской Академии Наук, Институт Языка, Литературы и Истории, Петрозаводск.
- Kert, G. M. 2002b: Saami toponymy of the Kola Peninsula as a research object – István Nyirkos (ed.), History of the Study of Toponyms in the Uralian Languages. Onomastica Uralica 2 s. 121–132. Onomastica Uralistica -tutkimusohjelma, Debrecen–Helsinki.
- Kert, G. M. 2005: Saami village names in the Kola Peninsula. – Sándor Maticsák, (Ed.), Settlement Names in the Uralian Languages. Onomastica Uralica 3 s. 35–44. Onomastica Uralistica -tutkimusohjelma, Debrecen–Helsinki.
- Керт, Г. М. 2009: Саамская топонимная лексика. Карельский Научный Центр, Российской Академии Наук, Петрозаводск.
- Kiviniemi 1971: Suomen partisiippinimistöä. Ensimmäisen partisiipin sisältävät henkilö- ja paikannimet. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 295. Helsinki.
- Kiviniemi, Eero 1975: Paikannimien rakennetyypeistä. Suomi 118:2. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kiviniemi, Eero 1977: Väärät vedet. Tutkimus mallien osuudesta nimenmuodostuksessa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 337. Helsinki.
- Kiviniemi, Eero 1980: Paikannimistön maailmankuva ja todellisuus. Virittäjä Kotikielen Seuran aikakauslehti 84 s. 1–6. Helsinki.
- Kiviniemi, Eero 1987: Voidaanko nimeämisperusteita luokitella? Kieli 2 s. 7–34. Helsingin yliopisto, suomen kielen laitos.
- Kiviniemi, Eero 1990: Perustietoa paikannimistä. Suomi 148. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kiviniemi, Eero – Pitkänen, Ritva Liisa – Zilliacus, Kurt 1974: Nimistöntutkimuksen terminologia – Terminologin inom namnforskningen. Castrenianumin toimituksia 8. Helsingin yliopisto.
- Korhonen, Mikko 1981: Johdatus lapin kielen historian. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 370. Helsinki.
- Kovács, Magdolna 2009: Koodinvaihto ja kielioppi. – Jyrki Kalliokoski – Lari Kotilainen – Päivi Pahta (toim.), Kielet kohtaavat. Tietolipas 227 s. 24–49. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kranzmayer, Eberhard 1934: Zur Ortsnamenforschung im Grenzland. Zeitschrift für Ortsnamenforschung 10 s. 105–148. R. Oldenbourg, München und Berlin.
- Kusmenko, Jurij (Hrsg.) 2004a: The Sámi and the Scandinavians. Aspects of 2000 Years of Contact. Schriften zur Kulturwissenschaft Band 55. Verlag Dr. Kovač, Hamburg.
- Kusmenko, Jurij 2004b: Skandinavisch-samischer Sprachkontakt. Gegenseitiger Einfluss. – Jurij Kusmenko (Hrsg.), The Sámi and the Scandinavians. Aspects of 2000 years of contact. Schriften zur Kulturwissenschaft Band 55 s. 215–235. Verlag Dr. Kovač, Hamburg.

- Kvarning, Lars Åke 1961: Lapparna och de bofasta. – Harald Hvarfner (red.), Lossen. Liv och arbete vid en Härjedalsjö s. 158–162. Almqvist & Wiksell, Stockholm.
- Kylli, Ritva 2012: Saamelaisten kaksi kääntymystä. Uskonnon muuttuminen Utsjoen ja Enontekiön lapinmailla 1602–1905. *Historiallisia Tutkimuksia* 259. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Källmark, Johan 2001a: Minnen från skol- och uppväxttiden. – Bo Lundmark (red.), *Anteckningar om Funäsdalen med omnejd* (del 1) s. 82–83. Kyrkliga Arbetsgruppen, Funäsdal.
- Källmark, Johan 2001b: Forbonden – Färdmannen. – Bo Lundmark (red.), *Anteckningar om Funäsdalen med omnejd* (del 1) s. 139. Kyrkliga Arbetsgruppen, Funäsdal.
- Källmark, Johan – Lundmark, Bo 2001: Litet vägghistoria. – Bo Lundmark (red.), *Anteckningar om Funäsdalen med omnejd* (del 1) s. 137. Kyrkliga Arbetsgruppen, Funäsdal.
- Käringsjön 1996. Informaatiotaulun teksti vanhalla talvikyläpaikalla Vaerienjaevrie – Käringsjön. Länsstyrelsen i Jämtlands län och Naturvårdsverket, Östersund.
- Lagercrantz, Eliel 1932: Sprachlehre des Südlappischen nach der Mundart von Wefsen. *Kristiania Etnografiske Museum Bulletin* 1.
- Lagercrantz, Eliel 1939: Lappischer Wortschatz I-II. *Lexica Societatis Fenno-Ugricae* 6. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- Lagercrantz, Eliel 1941: Synopsis des Lappischen. *Oslo Etnografiske Museums skrifter* bind 2 hefte 4.
- Lagercrantz, Eliel 1950: Laulava Lappi. Tunturinkävijän ja tutkijan elämyksiä ja mietteitä. WSOY, Helsinki.
- Lampa, Sven 1910: Ett besök i Öfre Härjedalen. *Svenska Turistföreningens årsskrift* 1910 s. 301–330. Stockholm.
- Lantto, Patrik – Sköld, Peter (red.) 2000: Den komplexa kontinenten. Staterna på Nordkalotten och samerna i ett historiskt perspektiv. Institutionen för historiska studier och författarna, Umeå universitet.
- Lassila, Juhani 2001: Lapin koulutushistoria. Kirkollinen alkuopetus, kansa-, perus- ja oppikoulut, osa I. *Acta Universitatis Ouluensis E Scientiae Rerum Socialium* 49. Kasvatustieteiden ja opettajankoulutuksen yksikkö, Oulun yliopisto. [Julkaistu verkossa: <herkules oulu fi/isbn9514264541/isbn9514264541.pdf>]
- Lehtiranta, Juhani 1989: Yhteissaamelainen sanasto. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 200. Helsinki.
- Lehtola, Laura 1984: Viimeinen katekeetta. Opettajana Inarin erämaissa. WSOY, Helsinki.
- Lehtola, Teuvo 1996: Lapinmaan vuosituhanneet. Saamelaisten ja Lapin historia kivi-kaudelta 1930-luvulle. Kustannus-Puntsi, Inari.
- Lehtola, Teuvo 1998: Kolmen kuninkaan maa. Inarin historia 1500-luvulta jälleerakennusaikaan. Kustannus-Puntsi, Inari.
- Lehtola, Veli-Pekka 1996: Nimettömän kansan historiasta. Saamelaisten historiantutkimuksen näkymiä. – Kyösti Julku (ed.), *Congressus primus historiae Fenno-ugricae. Historia Fenno-ugrica I*; 1–2 s. 11–22. *Societas historiae fenno-ugricae*, Oulu.
- Lehtola, Veli-Pekka 1998: Kirjoituksia Inarin historiasta. Kustannus Puntsi, Inari.
- Lehtola, Veli-Pekka 2000a: Kansain välit – monikulttuurisuus ja saamelaishistoria. Irja Seurujärvi-Kari (toim.), *Beaivvi mánát. Saamelaisten juuret ja nykyaika. Tietolipas* 164 s. 185–196. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

- Lehtola, Veli-Pekka 2000b: Nickul. Rauhan mies, rauhan kansa. Kustannus-Puntsi, Inari.
- Lehtola, Veli-Pekka 2003a (toim.): Inari – Aanaar. Inarin historia jääkaudesta nykypäivään. Inarin kunta.
- Lehtola, Veli-Pekka 2003b: Tuhon ja kasvun vuodet 1939–1960. – Veli-Pekka Lehtola (toim.), Inari – Aanaar. Inarin historia jääkaudesta nykypäivään s. 351–483. Inarin kunta, Inari.
- Lehtola, Veli-Pekka – Nahkiaisoja, Tarja 2003: Ivalon nousun aika 1920–1939. – Veli-Pekka Lehtola (toim.), Inari – Aanaar. Inarin historia jääkaudesta nykypäivään s. 288–349. Inarin kunta, Inari.
- Lehtola, Veli-Pekka 2012: Saamelaiset suomalaiset. Kohtaamisia 1896–1953. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1351/Tiede. Helsinki.
- Leino, Antti 2007: On Toponymic Constructions as an Alternative to Naming Patterns in Describing Finnish Lake Names. *Studia Fennica Linguistica* 13. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Leino, Pentti 1993: Suomen kielen kognitiivista kielioppia 1. Polysemia – Kielen moniselitteisyys. *Kieli* 7. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki
- Leino, Pentti 1994: Morfeemien polysemia. – Pentti Leino – Tiina Onikki (toim.), Näkökulmia polysemiaan. *Kieli* 8 s. 11–35. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki.
- Leino, Pentti 2002a: Inhimillinen reaktio. – Minna Jaakola – Tapani Kelomäki – Aki Ontermä – Liisa Tainio (eds.), Mittoja, muotoja, merkityksiä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 868 s. 608–621. Helsinki.
- Leino, Pentti 2002b: Kieli ja maailman hahmottaminen. – Minna Jaakola – Tapani Kelomäki – Aki Ontermä – Liisa Tainio (eds.), Mittoja, muotoja, merkityksiä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 868 s. 519–548. Helsinki.
- Leinonen, Marja 2009: Kuolan niemimaan filman-saamelaiset. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja 92 s. 103–144. Helsinki.
- Lempiäinen, Pentti 2001: Suuri etunimikirja. WSOY, Helsinki.
- Liebkind, Karmela 1988: Me ja muukalaiset. Ryhmäraajat ihmisten suhteissa. Gaudeamus, Helsinki.
- Linkola, Anni – Linkola, Martti 2000a: Kolttsaamelaiset. The Skolt Sámi. Inarin saamelaismuseon julkaisu 2. Siida, Inari.
- Linkola, Anni – Linkola, Martti 2000b: Kolttsaamelaiset –Vähemmistön vähemmistö. – Jukka Pennanen – Klemetti Näkkäljärvi (toim.), Siiddastallan – Siidoista kyliin. Luontosidonnainen saamelaiskulttuuri ja sen muuttuminen. Inarin saamelaismuseon julkaisuja n:o 3 s. 158–167. Pohjoinen, Oulu.
- Linkola, Martti – Näkkäljärvi, Klemetti 2000: Kalastus määräsi kolttien elämänrytmin. – Jukka Pennanen – Klemetti Näkkäljärvi (toim.), Siiddastallan – Siidoista kyliin. Luontosidonnainen saamelaiskulttuuri ja sen muuttuminen. Inarin saamelaismuseon julkaisuja n:o 3 s. 59–60. Pohjoinen, Oulu.
- Linkola, Martti – Samallahti, Pekka 1995: Koltanmaa, osa Saamenmaata. Tuija Saarinen – Seppo Suhonen (toim.), Koltat, karjalaiset ja setukaiset. Pienet kansat maailmojen rajoilla. Snellman-instituutin A-sarja 19 s. 39–57. Snellman-instituutti, Kuopio.

- Lukin, Karina 2008: Uskonnollinen puhe ja aiheet joista ei puhuta. – Outi Fingerroos – Tuulikki Kurki (toim.), Ääniä arkistosta. Haastattelut ja tulkinta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1194 s. 54–83. Helsinki.
- Lukin, Karina 2011: Elämän ja entisyyden maisemat. Kolgujev nenetsien arjessa, muistelussa ja kerronnassa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1339. Helsinki.
- Lundmark, Bo 1979: Anders Fjellner – Samernas Homeros – och diktningen om solsönerna. Acta Bothniensia Occidentalis. Skrifter i västerbottensk kulturhistoria. Västerbottens läns hembygdsförening, Västerbottens museum, Umeå.
- Lundmark, Bo 1985: Käringsjön. Byn som flyttade. Härjedalens fornminnesförening, Funäsdalen.
- Lundmark, Bo 2001 (red.): Anteckningar om Funäsdalen med omnejd (del 1). Kyrkliga Arbetsgruppen, Funäsdal.
- Løø, Anders 1992 (red.): Resa genom Hälsingland och Härjedalen år 1799. En del av Johann Wilhelm Schmidts berättelse om sin resa genom några Svenska landskap för att besöka samerna. Översatt och kommenterad av Anders Løø. Luejie, Trondheim.
- Løø, Anders 2004: Sørsamene på 1700- og 1800-tallet. – Jurij Kusmenko (Hrsg.), The Sámi and the Scandinavians. Aspects of 2000 years of contact. Schriften zur Kulturwissenschaft Band 55 s. 89–97. Verlag Dr. Kovač, Hamburg.
- Mackey, William F. 2001: The ecology of language shift. – Alwin Fill – Peter Mühlhäusler (ed.), The Ecolinguistics Reader. Language, Ecology and Environment s. 67–74. Continuum, London.
- Magga, Ole Henrik 1994: Knut Bergsland ja su bargu sámi báikenamaiguin. – Kaisa Rautio Helander (doaimm.), Sámi báikenamat virggálaš geavahas Ruoŧa, Suoma ja Norgga bealde. Ávvočála Knut Bergslandii. Sámi dieđalaš áigečála Nr. 1 s. 7–11. Sámi allaskuvla, Sámi instituhtta, Romssa universitehta Sámi dutkamiid guovddáš, Guovdageaidnu ja Romssa.
- Mallat, Kaija 2007: Naiset rajalla. Kyöpeli, Nainen, Naara(s), Neitsyt, Morsian, Akka ja Ämmä Suomen paikannimissä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1122. Helsinki.
- Manker, Ernst 1939: Under samma himmel. Strövtåg och studier bland samer söderut. Lars Hökerbergs bokförlag, Stockholm.
- Manker, Ernst 1947: De Svenska fjällapparna. STF:s handböcker om det svenska fjället 4. Svenska Turistföreningens Förlag, Stockholm.
- Manker, Ernst 1953: The Nomadism of the Swedish Mountain Lapps. The Siidas and their Migratory Routes in 1945. Acta Lapponica 7. Nordiska Museet, Stockholm.
- Manker, Ernst 1954: Natur och kultur i Tännäs. En bildsvit. – Lennart Björkqvist (utgiven av), Jämten 1954 ei sivunumeroita. Heimbygdas Förlag, Östersund.
- Manker, Ernst 1968: Skogslapparna i Sverige. Fältanteckningar av Ernst Manker. Acta Lapponica 18. Nordiska museet, Stockholm.
- Manker, Ernst 1980[1945]: Lapparna i Idre. – Särna – Idre 300 år. En hembygdsbok s. 171–190. Särna fornminnerförening, Elfdalens hembygdsförening, Särna.
- Markkanen, Airi 2008: Romanikentän ääniä – veden äänistä kiven hiljaisuuteen. – Outi Fingerroos – Tuulikki Kurki (toim.), Ääniä arkistosta. Haastattelut ja tulkinta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1194 s. 84–106. Helsinki.

- Mathisen, Hans Ragnar (red.) 1991: Sámi kulturmuittut. Báikenammačoaggima giehtagirji – Samiske kulturminner. Håndbok i stedsnavnregistrering med Rapport fra to seminarer. Romssa Sámi Searvi, Romsa.
- Mattisson, Ann-Christin 1993: Samiska ortnamn på fjällkartorna. Ortnamn och namnvård 3. LMV-Rapport 1993:19. Lantmäteriverket, Gävle.
- Mattus, Iisak 1990: Pivdoalmai. Anarâš čohčâmáánu 1990 s. 16–17. Anarâškielâ servi, Aanaar.
- Mattus, Iisak 1993: Kyeddid. Anarâš vyesimáánu 1993 s. 12–16. Anarâškielâ servi, Aanaar.
- Mattus, Iisak 1995a: Kuobžâkoddem. Anarâš juovlâmáánu 1995 s. 19–20. Anarâškielâ servi, Aanaar.
- Mattus, Iisak 1995b: Pygálys. Anarâš vyesimáánu 1995 s. 7–8. Anarâškielâ servi, Aanaar.
- Mattus, Iisak 1995c: Párttáás kissá. Anarâš juovlâmáánu 1995 s. 7. Anarâškielâ servi, Aanaar.
- Mattus, Iisakki 1989: Káárdán keessim Pádaráá siijdast. Anarâš (Sápmelaš) juovlâmáánu 1989 s. 7–10. Anarâškielâ servi, Aanaar.
- Mattus, Iisakki 1996: Eellimpäälgis. Anarâškielâ servi, Avveel.
- Mattus, Ilmari 1992: Mattus suuhâ. Anarâš kesimáánu 1992 s. 3–20. Anarâškielâ servi, Aanaar.
- Mattus, Ilmari 1993: Sare suuhâ. Anarâš porgemáánu 1993 s. 3–42. Anarâškielâ servi, Aanaar.
- Mattus, Ilmari 1995: Sevŋjis vuodâlohán. Čohčâ 1953. Anarâš juovlâmáánu 1995 s. 21–23. Anarâškielâ servi, Aanaar.
- Mattus, Ilmari 1996a: Čovčjävri. Anarâš čohčâmáánu 1996 s. 10–11. Anarâškielâ servi, Aanaar.
- Mattus, Ilmari 1996b: Čovčjävrist Kaamâsân – Syysjärveltä Kaamaseen. Omakustanne, Ivalo.
- Mattus, Ilmari 1997a: Sevŋjis vuodâlohán. Kidđâ 1954. Anarâš njuhčâmáánu 1997 s. 31–34. Anarâškielâ servi, Aanaar.
- Mattus, Ilmari 1997b: Sevŋjis vuodâlohán. Algâkeesi 1954. Anarâš porgemáánu 1997 s. 20–23. Anarâškielâ servi, Aanaar.
- Mattus, Ilmari: Sevŋjis vuodâlohán. Algâkeesi 1955. Anarâš vyesimáánu 2000 s. 30–35. Anarâškielâ servi, Aanaar.
- Mattus, Ilmari 2001: Sevŋjis vuodâlohán. Loppâkeesi 1955. Anarâš roovvâdmáánu 2001 s. 6–9. Anarâškielâ servi, Aanaar.
- Mattus Ilmari 2002a: Nuuvdi Saammâl 90 ihheed. Anarâš Čohčâmáánu 2002 s. 5. Anarâškielâ servi, Aanaar.
- Mattus, Ilmari 2002b: Sevŋjis vuodâlohán. Algâčohčâ 1955. Anarâš kesimáánu 2002 s. 8–12. Anarâškielâ servi, Aanaar.
- Mattus, Ilmari 2003: Luándu já olmooš päikkinoomâin. Anarâš Vyesimáánu 2003 s. 26–28. Anarâškielâ servi, Aanaar.
- Mattus, Ilmari 2004b: Paikannimistö alueen kuvaajana. Tapio Tynys – Elina Stolt (toim.), Kaldoaivin erämaa-alueen ja Sammuttijängän–Vaijoenjängän soidensuojelu-alueen luonto, käyttö ja paikannimistö. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A, No 144 s. 162–345. Vantaa.
- Mattus, Ilmari 2006: Paikannimistö. – Elina Stolt (toim.), Paistunturin erämaa-alueen ja Kevon luonnonpuiston luonto, käyttö ja paikannimistö. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 161. s. 144–263. Ivalo.

- Mattus, Ilmari 2007: Mitä paikannimet kertovat? Tiina Elo – Päivi Magga (toim.), Eletty, koettu maisema. Näkökulmia saamelaiseen kulttuurimaisemaan. Suomen ympäristö 34/2007 s. 65–76. Lapin ympäristökeskus, Rovaniemi.
[Julkaistu verkossa: <www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=76939>]
- Mattus, Ilmari 2010: Itä-Inarin paikannimistö. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A, No 186. Ivalo.
[Julkaistu verkossa: <julkaisut.metsa.fi/julkaisut/pdf/luo/a186.pdf>]
- Mattus, Ilmari 2011a: Nuuvdi Ailâ 8o ihheed. Anarâš Vyesimáánu 2011 s. 40–46. Anarâškielâ servi, Aanaar.
- Mattus, Ilmari 2011b: Riävskápvideeh. Anarâš Vyesimáánu 2011 s. 50–51. Anarâškielâ servi, Aanaar.
- Mattus, Ilmari 2012a: Kaab Irjánâš. Anarâš Juovlámáánu 2012 s. 12–16. Anarâškielâ servi, Aanaar.
- Mattus, Ilmari 2012b: Säämi kielâlaavâ ulmeh? Anarâš Juovlámáánu 2012 s. 3–7. Anarâškielâ servi, Aanaar.
- Mattus, Juhana Uula 1997: Aarâkuáti kesipäikkien. Anarâš porgemáánu 1997 s. 7. Anarâškielâ servi, Aanaar.
- Mattus, Juhani 1995: Uccâ Mattii tupe. Anarâš porgemáánu 1995 s. 18. Anarâškielâ servi, Aanaar.
- Matveev, A. K. 2007: Saami substrate toponymy in Northern Russia. – Ritva Liisa Pitkänen – Janne Saarikivi (eds.), *Borrowing of Place Names in the Uralian Languages*. *Onomastica Uralica* 4 s. 129–139. *Onomastica Uralistica* -tutkimusohjelma, Helsinki.
- Mazzullo, Nuccio 2009: Sápmi: a symbolic re-appropriation of Lapland as Saami land. – Tiina Äikäs (ed.), *Máttut – máddagat. The Roots of Saami Ethnicities, Societies and Spaces / Places*. *Publications of Giellagas Institute* 12 s. 174–185. Giellagas-Instituhtta, Oulu.
- Mikkola, J. J. 1941: *Kolttakylän arkisto*. Lapin Sivistysseuran julkaisuja N:o 8. WSOY, Helsinki.
- Modin, Erik 1949: *Härjedalens ortnamn och bygdesägner*. Emil Söderquist bokhandel, Sveg.
- Morottaja, Matti 1993: Enâmeh láá mii párnááh. Anarâš juovlámáánu 1993 s. 2. Anarâškielâ servi, Aanaar.
- Morottaja, Matti 1996: *Tovlâáh mainâseh*. Anarâškielâ servi, Aanaar.
- Morottaja, Matti 2007a: Anarâškielâ ravvuuh. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 144. Päikkieennâm kielâi tutkâmkuávdáš, Helsing.
- Morottaja, Matti 2007b: ”Se on pirun alttari” – saamelaisen folkloren keruukokemuksia. – Gávnnadeapmi. Seminaarikirja suomalaisten äänitarkistojen saamelaisaineistoista, keräyksestä ja käytöstä s. 76–79. Sámi museum – Saamelaismuseosäätiö & Yhteispuhjoismainen joikuarkistoprojekti, Inari.
- Morottaja, Matti 2010: *Suomâ päikkienommâkirje*. Anarâš Cuáŋuimáánu 2010 s. 6–8. Anarâškielâ servi, Aanaar.
- Morottaja, Matti – Sammallahdi, Pekka 1993: *Säämi–suoma sänikirje*. Inarinsaamelais-suomalainen sanakirja. Girjegiišá, Ohcejohka.
- Moshnikoff, Satu (tuáim.) 1998: *Pääibužskooul sää mkiöll*. Lookkâmke’rjj. Sää’nte’gğ, Anar.

- Mosnikoff, Jouni – Sammallahti, Pekka 1988: U'cc sääm-lää' dd sää' nnkēarjaž. Pieni koltansaame-suomi sanakirja. Jorgaleaddji, Ohcejohka.
- Mosnikoff, Jouni – Sammallahti, Pekka 1991: Suomi-koltansaame sanakirja. Lää' dd-sääm sää' nnkē' jj. Girjegisá, Ohcejohka.
- Muir, Simo 2009: Jiddišistä ruotsin kautta suomeen: Helsingin juutalaisten kielenvaihdosta ja etnolektistä. Virittäjä Kotikielen Seuran aikakauslehti 4/2009 s. 533–556. Helsinki.
- Муллаонен, И. 1994: Очерки вепсской топонимии. Российская Академия Наук, Санкт-Петербург.
- Mundal, Else 2004: Kontakt mellom nordisk og samisk kultur reflektert i norrøne mytar og religion. – Jurij Kusmenko (Hrsg.), The Sámi and the Scandinavians. Aspects of 2000 Years of Contact. Schriften zur Kulturwissenschaft Band 55 s. 41–53. Verlag Dr. Kovač, Hamburg.
- Mustonen, Tero 2012: Metsäveri. Aslak Ola Aikion elämää ja tarinoita. Lumimuutos Osuuskunta, Tampere.
- Mühlhäusler, Peter 1995: Language ecology – contact without conflict. – Martin Pütz – Gerhard Mercator (ed.), Language Choices. Conditions, Constraints, and Consequences s. 3–15. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.
- Mühlhäusler, Peter 1996: Linguistic Ecology. Language Change and Linguistic Imperialism in the Pacific Region. Routledge, London.
- Müller-Wille, Ludger 1983: Inuit toponymy and cultural sovereignty. – Ludger Müller-Wille (ed.), Conflict in Development in Nouveau-Québec. McGill Subarctic Research Paper No. 37 s. 131–150. Centre for Northern Studies and Research, McGill University, Montreal.
- Müller-Wille, Ludger 2001: Cultural identity among Sámi and Inuit: Issues of ethnic groups and boundaries. ÉTUDES/INUIT/STUDIES 25(1–2) s. 285–294. Université Laval, Quebec.
- Mörkenstam, Ulf 2000: ”Rennäring är förutsättning för samisk kultur”: Föreställningar om samiskhet i offentlig svensk samepolitik 1952–1971. Den komplexa kontinenten. Staterna på Nordkalotten och samerna i ett historiskt perspektiv s. 261–295. Institutionen för historiska studier och författarna, Umeå universitet.
- Nahkiaisaja, Tarja 1998: Inarin asutushistorian piirteitä 1800-luvulla. – Veli-Pekka Lehtola (toim.), Kirjoituksia Inarin historiasta s. 61–68. Kustannus Puntsi, Inari.
- Nahkiaisaja, Tarja 2003a: Inarilaisyhteisön murroksen aika 1877–1920. – Veli-Pekka Lehtola (toim.), Inari – Aanaar. Inarin historia jääkaudesta nykypäivään s. 217–287. Inarin kunta, Inari.
- Nahkiaisaja, Tarja 2003b: Uudisasuttajien aika 1750–1876. – Veli-Pekka Lehtola (toim.), Inari – Aanaar. Inarin historia jääkaudesta nykypäivään s. 164–215. Inarin kunta, Inari.
- Nesheim, Asbjørn 1967: Eastern and western elements in Lapp culture. – Lapps and Norsemen in Olden Times. Instituttet for sammenlignende kulturforskning, serie A: Forelesninger 26. s. 104–168. Universitetsforlaget, Oslo.
- Nesheim, Asbjørn 1968: Samiske stedsnavn. – Jørn Sandnes – Per Tylden (red.), Namn i fjellet s. 132–159, 162. Det Norske Samlaget, Oslo.
- Nickel, Klaus Peter 1994: Samisk grammatikk. Davvi girji, Kárášjohka.
- Nickul, Karl 1933: Suenjel, kolttain maa. Terra 45:2 s. 68–86. Suomen maantieteellinen seura, Helsinki.

- Nickul, Karl 1934: Petsamon eteläosan koltankieliset paikannimet kartografiselta kannalta. *Fennia* (60):1. Societas Geographica Fenniae, Helsinki.
- Nickul, Karl 1935: Eräs Petsamokysymys. Suonikylän alueesta kolttakulttuurin suojelualue. *Terra* 47: 2–3 eripainos. Suomen Maantieteellinen Seura, Helsinki.
- Nickul, Karl 1948: The Skolt Lapp Community Suenjelsijd during the Year 1938. *Acta Lapponica* 5. Nordiska Museet, Stockholm.
- Nickul, Karl 1954: Huomioita poronhoidosta Suonikylässä 1800-luvulla. *Virittäjä Kotikie-len Seuran aikakauslehti* 57 s. 76–82. Helsinki.
- Nickul, Karl 1962: Karttojen lapinkielisistä paikannimistä. *Kotiseutu* 1962 s. 76. Suomen kotiseutuliitto, Helsinki.
- Nickul, Karl 1963: De lapska och finska ortnamnen på Nordkalottens kartor. *Terra* 75 s. 151–155. Suomen maantieteellinen seura, Helsinki.
- Nickul, Karl 1964: Place names in Suenjel – a mirror of Skolt history. – Arne Furumark – Sture Lagercrantz – Asbjørn Nesheim – Geo Widengren (ed.), *Lapponica. Essays Presented to Israel Ruong* 26. 5. 1963. *Studia Ethnographica Upsaliensia* 21 s. 219–227. Uppsala universitet.
- Nickul, Karl 1970a: Saamelaiset kansana ja kansalaisina. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia* 297. Helsinki.
- Nickul, Karl 1970b: Vähän petsamolaisista. – Jorma Pohjanpalo (toim.), *Eilispäivän Petsamo* s. 57–70. WSOY, Helsinki.
- Nickul, Karl 1973: Suenjelin kolttayhdyskunnan elämästä. *Commentationes Fenno-Ugricae in Honorem Erkki Itkonen.* s. 238–244. *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia* 150. Helsinki.
- Nickul, Karl 1979: Kolttaasaamelaisten paikannimien ilmentävyydestä. *Suomen Antropologi* 2/1979 s. 74–76. Suomen Antropologinen Seura, Helsinki.
- Nielsen, Hans Frede 2002: Delimitation of Ancient Nordic from Common Germanic and Old Nordic. – Oskar Bandle (ed.), *Nordic Languages. An International Handbook of the History of the North Germanic Languages* 1 s. 615–619. Walter de Gruyter, Berlin.
- Nielsen, Konrad 1920: Til undersøkelsen av lappiske stedsnavn. *Skrifter utgit av Videnskapsselskapet i Kristiania. II Historisk-filosofisk Klasse* No. 1/1920.
- Nielsen, Konrad 1926: *Lærebok i lappisk. I. Grammatikk.* A. W. Brøggers boktykkeris forlag, Oslo.
- Nielsen, Konrad 1979[1932–1962]: *Lappisk (samisk) ordbok. Vol. I–V.* Instituttet for sammenlignende kulturforskning Serie B: *Skrifter* 17_{1–5}. Universitetsforlaget, Oslo.
- Nielsen, Yngvar 1891: *Lapperne fremrykning mod syd i Thronhjems stift og Hede-markens amt. Det norske geografiske selskabs aarog* 1 (1889/1890) s. 19–39. Kristiania.
- Nilsson Mankok, Erik 1970: Hur sydsamiskan försvinner. *Publications* 1. Department of general linguistics, University of Umeå.
- Nissilä, Viljo 1962: Suomalaista nimistöntutkimusta. *Sanakirjasäätiön nimistöjaoksen julkaisuja* 2. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia* 272. Helsinki.
- Nordin, Åsa 2000: Samerna och jordbruksbefolkningens renar – om skötesrensystemet i början av 1900-talet. *Den komplexa kontinenten. Staterna på Nordkalotten och samerna i ett historiskt perspektiv* s. 173–196. Institutionen för historiska studier och författarna, Umeå universitet.

- Nordlander, J. 1931: Om falkfångeri i de härjedalsk och jämtska fjällen. Jämten 1931 s. 187–190. Heimbygdas förlag, Östersund.
- Nuolijärvi, Pirkko 2000: Sosiolingvistiikka kielentutkimuksen kentässä. – Arja Piirainen-Marsh – Kari Sajavaara (toim.), *Kieli, diskurssi & yhteisö. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä* 2 s. 13–38. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto.
- Näkkäljärvi, Klemetti 2000: Porosaamelaisen luonnonympäristö. – Irja Seurujärvi-Kari (toim.), *Beaivvi mánát. Saamelaisten juuret ja nykyaika*. Tietolipas 164 s. 143–165. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Nääs, Roger 1996: *Härjedalens fjällvärld. Upptäck Jämtland/Härjedalen*. Jamtli/Jämtlands läns museum, Östersund.
- Ojala, Carl-Gösta 2009: The Politics of Archaeology and Identity in Northernmost Europe. *Occasional Papers in Archaeology* 47. Institutionen för arkeologi och antik historia, Uppsala universitet.
- Olthuis, Marja-Liisa 2000: Kieläoppä. Inarinsaamen kielen kielioppi. Sämitigge, Aanaar.
- Onikki, Tiina 2000: Mistä mieli merkityksen tutkimukseen? Kognitiivisen kielentutkimuksen merkitysnäkemyksistä. – Anu Airola – Heikki J. Koskinen – Veera Mustonen (toim.), *Merkillinen merkitys* s. 85–114. Gaudeamus, Helsinki.
- Outakoski, Aslak 1937: Entistä ja nykyistä Tenosta ja sen asukkaista. *Jouko* III s. 202–213. Pohjois-pohjalainen osakunta, Helsinki.
- Paikkala, Sirkka (toim.) 2007: *Suomalainen paikannimikirja*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 146. Karttakeskus, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki.
- Panteleimon, arkkimandriitta 1990: *Luostari Jäämeren rannalla*. Petsamon luostarin historiaa. Valamon luostari, Heinävesi.
- Pareli, Leif – Severinsen, Anne 1979: Noen metodeproblem i sørsamisk historieforskning. *Ottar* Nr. 116–117 s. 33–39. Tromsø Museum.
- Parkkonen, Sampo – Stolt, Elina 2004: *Pyyntikulttuuri*. – Tapio Tynys – Elina Stolt (toim.), *Kaldoaivin erämaa-alueen ja Samuttijängän–Vaijoenjängän soiden-suojelun alueen luonto, käyttö ja paikannimistö*. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A No 144 s. 138–140. Vantaa.
- Paulaharju, Samuli 1921: *Kolttain mailta*. Kansatieteellisiä kuvauksia Kuollan-Lapista. Kustannusosakeyhtiö Kirja, Helsinki.
- Paulaharju, Samuli 1927: *Taka-Lappia*. Kirja, Helsinki.
- Pedersen, Aud-Kirsti 1988: *Stadnamnlån. Fonologi og ortografi i lydlig lånte stadnamn med eit oversyn over fonologien i norsk på Skibotn og i Kvenangsbotn*. Hovudfagsoppgåve i nordisk språk. Institutt for språk og litteratur, Universitetet i Tromsø. Hausten. [Julkaistu verkossa: <www.ub.uit.no/munin/bitstream/handle/10037/2097/thesis.pdf?sequence=1>]
- Pellijeff, Gunnar 1967: *Ortnamnslån. Några synpunkter*. *Namn och bygd* 54 s. 84–94. Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur, Uppsala, Uppsala.
- Pellijeff, Gunnar 1980: *Ortnamn i språkkontakt*. – Thorsten Andersson – Eva Brylla – Allan Rosvik (red.), *Ortnamn och språkkontakt*. *Handlingar från NORNA:s sjätte symposium i Uppsala 5–7 maj 1978*. NORNA-rapporter 17 s. 13–27. Nordiska samarbetskommittén för namnforskning, Uppsala.

- Pitkänen, Ritva Liisa 1980: Systematisk rekonstruktion av lånenamn. – Thorsten Anderson – Eva Brylla – Allan Rosvik (red.), Ortnamn och språkkontakt. Handlingar från NORNA:s sjätte symposium i Uppsala 5–7 maj 1978. NORNA-rapporter 17 s. 305–316. Nordiska samarbetskommittén för namnforskning, Uppsala.
- Pitkänen, Ritva Liisa 1985a: Lainanimistöntutkimuksen näkökulmia. Virittäjä Kotikielen Seuran aikakauslehti 89 s. 471–477. Helsinki.
- Pitkänen, Ritva Liisa 1985b: Turunmaan saariston suomalainen lainanimistö. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 418. Helsinki.
- Pitkänen, Ritva Liisa 2007: Finnish-Swedish contacts in Finnish nomenclature. – Ritva Liisa Pitkänen – Janne Saarikivi (eds.), Borrowing of Place Names in the Uralian Languages. *Onomastica Uralica* 4 s. 9–26. *Onomastica Uralistica* -tutkimusohjelma, Helsinki.
- Pitkänen, Ritva Liisa – Saarikivi, Janne (eds.) 2007: Borrowing of Place Names in the Uralian Languages. *Onomastica Uralica* 4. *Onomastica Uralistica* -tutkimusohjelma, Helsinki.
- Plas, Pieter 2006: Slavic ethnolinguistics and Anglo-American linguistic anthropology. Convergences and divergences in the study of the language-culture nexus. *Etnolingwistyka* 18 s. 135–143. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- Porsanger, Jelena 2005: ”Bassejoga čáhci”: Gáldut nuortasámiid eamoskkoldaga birra álgoálbmotmetodologiijaid olis. Humanisttalaš fakultehhta, Romssa universitehta.
- Pusch, Simone 2000: Nationalism and the Lapp elementary school. Den komplexa kontinenten. *Staterna på Nordkalotten och samerna i ett historiskt perspektiv* s. 154–172. Institutionen för historiska studier och författarna, Umeå universitet.
- Pääkkönen, Erkki 2008: Saamelainen etnisyys ja pohjoinen paikallisuus. Saamelaisten etninen mobilisaatio ja paikallisperustaine78n vastaliike. *Acta Universitatis Lapponiensis* 153. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi.
- Qvigstad, J. K. 1893: Nordische Lehnwörter im Lappischen. *Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger for 1893* No. 1. Christiania.
- Qvigstad, J. K. 1938: De lappiske stedsnavn i Finnmark og Nordland fylker. *Instituttet for sammenlignende kulturforskning Serie B: Skrifter* 33. Oslo.
- Qvigstad, J. K. 1944: De lappiske appellative stedsnavn. *Instituttet for sammenlignende kulturforskning Serie B: Skrifter* 42. Oslo.
- Rahkonen, Pauli 2013: Suomen etymologisesti läpinäkymätöntä vesistönimistöä. Virittäjä Kotikielen Seuran aikakauslehti 1/2013 s. 5–43. Helsinki.
- Raivo, Petri 1997: Kulttuurimaisema. Alue, näkymä vai tapa nähdä. – Tuukka Haarni – Marko Karvinen – Hille Koskela – Sirpa Tani (toim.), Tila, paikka ja maisema. *Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen* s. 193–209. Osuuskustantamo Vastapaino, Tampere.
- Rankama, Tuija 1993: Managins the landscape: A study of Sámi place-names in Utsjoki, Finnish Lapland. *ÉTUDES/INUIT/STUDIES* 17(1) s. 47–69. Université Laval, Québec.
- Rautio Helander, Kaisa 1991: Sámegiel báikenamaid strukruvra ja deháleamos čoagginrávvagat. – Hans Ragnar Mathisen (red.), Sámi kulturmuittut. Báikenammačoaggima giehtagirji – Samiske kulturminner. *Håndbok i stedsnavnregistrering med Rapport fra to seminarer* s. 72–93. Romssa Sámi Searvi, Romsa.

- Rautio Helander, Kaisa 1994a: Báikenamaid mearusosiid normerenčuolmmat. Mo sáhttit normeret báikenamaid, maid mearusosis lea olbmonamma. – Káren Elle Gaup (hábm.), Tearbmasymposia raporta. Dieđut nr. 3/1994 s. 61–71. Sámi Giellalávdegoddi/Sámi Instituhtta, Guovdageaidnu.
- Rautio Helander, Kaisa 1994b: Sámegeiel dálunamaid sadji Norgga virggálaš báikenammapolitihkas: duogáš ja boahhteáigi. – Kaisa Rautio Helander (doaimm.), Sámi báikenamat virggálaš geavahusas Ruota, Suoma ja Norgga bealde. Ávvočála Knut Bergslándii. Sámi dieđalaš áigečála Nr. 1 s. 54–60. Sámi allaskuvla, Sámi instituhtta, Romssa universitehta Sámi dutkamiid guovddáš, Guovdageaidnu ja Romssa.
- Rautio Helander, Kaisa (doaimm.) 1994c: Sámi báikenamat virggálaš geavahusas Ruota, Suoma ja Norgga bealde. Ávvočála Knut Bergslándii. Sámi dieđalaš áigečála Nr. 1. Sámi allaskuvla, Sámi instituhtta, Romssa universitehta Sámi dutkamiid guovddáš, Guovdageaidnu ja Romssa.
- Rautio Helander, Kaisa 1994d: Stedsnavn i flerspråklige områder i Norge. Hvordan norske, samiske og finske stedsnavn brukes i offisiell og uoffisiell sammenheng i Norge. – Göran Ulfsparré (red.), Ortnamn värda att värda. Föredrag från Riksantikvarieämbetetets symposium Ortnamnskultur Stockholm 5–7 maj 1993 s. 123–134. Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
- Rautio Helander, Kaisa 2004: Muhtin fuomášumit báikenamaid njálmmálaš ja čálalaš anus Norgga beale davimus Sámis. – Lars Magne Andreassen (red.), Samiske landskapsstudier. Rapport fra et arbeidsseminar. Dieđut 5/2004 s. 72–86. Sámi Instituhtta, Guovdageaidnu.
- Rautio Helander, Kaisa 2008: Namat dan nammii. Sámi báikenamaid dáruiduhttin Várjjaga guovllus Norgga uniovdnaáiggi loahpas. Dieđut 1/2008. Sámi allaskuvla, Guovdageaidnu.
- Richter, Herman 1938: Carl Magnus Robsahm och Anton Swab: Resa genom Härjedalen till Norge och Röros kopparverk 1796. Med inledning och anmärkningar. Jernkontorets Berghistoriska Skriftserie N:r 6. Stockholm.
- Rießler, Michael 2004: Präaspiration im Nordgermanischen– Jurij Kusmenko (Hrsg.), The Sámi and the Scandinavians. Aspects of 2000 years of contact. Schriften zur Kulturwissenschaft Band 55 s. 199–213. Verlag Dr. Kovač, Hamburg.
- Rießler, Michael 2009: Loanwords in Kildin Saami, a Uralic language of northern Europe. – Martin Haspelmath – Uri Tadmor (ed.), Loanwords in the World's Languages. A Comparative Handbook s. 384–413. De Gruyter Mouton, Berlin.
- Rissler, Pehr 1866: Anteckningar om Jemtlands län. Normans förlagsexp., Stockholm.
- Ruong, Israel 1997[1969]: Att minnas, känna och jojka. – Matts Arnberg – Israel Ruong – Håkan Unsgaard, Jojk s. 6–39. Sveriges Radios förlag, Stockholm.
- Rutfjäll, Sigríd 1969: Minnen från sameskolan. Jämten 1969 s. 69–75. Heimbygdas förlag, Östersund.
- Rutfjäll, Sigríd 1990: ABC bland fjällen. Nomadlärarinnan Sigríd Rutfjäll berättar. Upp-tecknad och kommenterad av Bo Lundmark. Lindfors förlag, Köping.
- Rydh, Hanna (red.) 1948: Jämtland och Härjedalen. J. A. Lindblads förlag, Uppsala.
- Rydving, Håkan 1986: Samiska sjönamn på -hau-ré. Fenno-ugrica suecana Nr 8 s. 81–100. Finsko-ugriska institutionen, Uppsala universitet.
- Rydving, Håkan 1990: Ortnamn som religionshistoriskt källmaterial. Namn och bygd 78 s. 167–177. Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur, Uppsala.

- Rydving, Håkan 1991: The Saami Drums and the Religious Encounter in the 17th and 18th Centuries. – Tore Ahlbäck – Jan Bergman (ed.), *The Saami shaman drum*. Scripta Instituti Donneriani Aboensis 14 s. 28–51. Åbo Akademi.
- Rydving, Håkan 1995[1993]: The End of Drum-Time. Religious Change among the Lule Saami, 1670s-1740s. *Acta Universitatis Upsaliensis. Historia Religionum* 12. Uppsala University.
- Rydving, Håkan 2002a; Saami place-names and personal names in the Nordic countries. *Onoma Vol. 37* s. 69–79. International centre of onomastics, Louvain.
- Rydving, Håkan 2002b: Synliga och osynliga landskap. Några samiska exempel. – Else Mundal – Anne Ågotnes (red.), *Ting og tekst* s. 65–77. Bryggens Museum, Bergen.
- Saarikivi, Janne 2000: Kontaktilähtöinen kielenmuutos, substraatti ja substraattinimistö. *Virittäjä Kotikielen Seuran aikakauslehti* 3/2000 s. 393–415. Helsinki.
- Saarikivi, Janne 2001: Maastoappellatiivit proprien ja appellatiivien välisenä rajapintana: kontaktilingvistiikan ja etymologian näkökulmia. – Terhi Ainiala – Eero Kiviniemi – Kaija Mallat (toim.), *Nimien maailmasta*. *Kieli* 14 s. 76–105. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Saarikivi, Janne 2006: Substrata Uralica. *Studies on Finno-Ugrian Substrate in Northern Russian Dialects*. Omakustanne, Tartu.
- Saarikivi, Janne 2007: On the Uralic substrate toponymy of Arkhangelsk region. Problems of research methodology and ethnohistorical interpretation. – Ritva Liisa Pitkänen – Janne Saarikivi (eds.), *Borrowing of Place Names in the Uralian Languages*. *Onomastica Uralica* 4 s. 45–109. *Onomastica Uralistica* -tutkimusohjelma, Helsinki.
- Saarikivi, Janne 2011: Saamelaiskielet – nykypäivää ja historiaa. – Seurajärvi-Kari, Irja – Halinen Petri – Pulkkinen Risto (toim.), *Saamentutkimus tänään*. *Tietolipas* 234 s. 177–219. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Saarinen, Tuija – Suhonen, Seppo (toim.) 1995: Koltat, karjalaiset ja setukaiset. Pienet kansat maailmojen rajoilla. *Snellman-instituutin A-sarja* 19/1995. Snellman-instituutti, Kuopio.
- Saba, Isak 1920: Om sammensatte lappiske stedsnavn. *Tromsø museums årshefter* 45 (1919) nr. 5.
- Salminen, Tapani 2002: Problems in the taxonomy of the Uralic languages in the light of modern comparative studies. – А. И. Кузнецовой, *Лингвистический беспредел: сборник статей к 70-летию*. Издательство Московского университета s. 44–55.
- Salo, Merja 2009: Kun kulttuuri muuttuu, kieli muuttuu – sanasto historian muutoksissa. – Anna Idström – Sachiko Sosa (toim.), *Kielissä kulttuurien ääni*. *Tietolipas* 228 s. 225–245. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Sammallahti, Pekka 1989: Sámi-suoma sátnegirji. Saamelais-suomalainen sanakirja. *Jorgaleaddji, Ohcejohka*.
- Sammallahti, Pekka 1998: *The Saami Languages. An Introduction*. Davvi Girji, Kárášjohka.
- Sammallahti, Pekka 1999: Saamen kielen ja saamelaisten alkuperästä. – Paul Fogelberg (toim.), *Pohjan poluilla*. Suomalaisen juuret nykytutkimuksen mukaan. *Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk* 153 s. 70–90. Suomen tiedeseura, Helsinki.

- Sammallahti, Pekka 2001: The Indo-European loanwords in Saami. – Christian Carpelan – Asko Parpola – Petteri Kalliokoski (ed.), *Early Contacts between Uralic and Indo-European: Linguistic and Archaeological Considerations*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 242 s. 397–415. Helsinki.
- Sammallahti, Pekka 2002: Jietnadatoahpa vuodđokursa. Logaldatmáנגгus. Giellagas-instituhtta, Oulu universitehta.
- Sammallahti, Pekka 2007: Gielladutkama terminologija. Davvi Girji, Kárášjohka.
- Sankoff, Gillian 2002: Linguistic outcomes of language contact. – J. K. Chambers – Natalie Schilling-Estes – Peter Trudgill (ed.), *The Handbook of Language Variation and Change* s. 638–668. Blackwell Publishers, Oxford.
- Saressalo, Lassi 1982: Talvadaksen kylän etno-historiallinen kehitys. Etnologinen tutkimus tenonsaamelaisen kylän elinkeinomuutoksesta. Folkloristiikan tutkimuksia 1. Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitos.
- Sarivaara, Erika Katjaana 2012: Statuksettomat saamelaiset. Paikantumisia saamelaisuuden rajoilla. *Dieđut* 2/2012. Sámi allaskuvla, Guovdageaidnu.
- Sarre, Ella 1988: Kessini kasvot. Pohjoinen erämää Kessi-Vätsäri s. 126–137. O & G Kustannus, Vaasa.
- Schanche, Audhild 1995: Det symbolske landskapet –landskap og identitet i samisk kultur. *Ottar* 4/1995, nr. 207 s. 38–47. Tromsø museum.
- Schanche, Audhild 2002: Meahcci – den samiska utmarka. – Svanhild Andersen (red.), *Samiske landskap og Agenda 21. Kultur, næring, miljøvern og demokrati*. *Dieđut* 1/2002 s. 156–170. Sámi Instituhtta, Guovdageaidnu.
- Schanche, Audhild 2004a: Horizontal and vertical perceptions of Saami landscapes – Michael Jones – Audhild Schanche (eds.), *Landscape, Law and Customary Rights*. *Dieđut* 3/2004 s. 1–10. Sámi Instituhtta, Guovdageaidnu.
- Schanche, Audhild 2004b: Hva er samisk kulturlandskap? – Mia Krogh – Kjersti Schanche (red.), *Samisk forhistorie. Rapport fra konferanse i Lakselv 5.–6. september 2002*. Várjjat Sámi Musea Čállosat s. 31–39. Vuonnabahta.
- Scheller, Elisabeth 2011: The Sámi language situation in Russia. – Riho Grünthal – Magdolna Kovács (ed.), *Ethnic and Linguistic Context of Identity. Finno-Ugric Minorities*. *Uralica Helsingiensia* 5 s. 79–96. Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaiset kieliaineet ja Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- Schybergson, Anita 2009: Kognitiva system i namngivningen av finländska handelsfartyg 1838–1938. *Nordica Helsingiensia* 17. Nordica Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur Helsingfors universitet.
- Selinge, Klas-Göran 1983: Ortnamnen och kulturlandskapets struktur. – Ann-Christin Mattisson (red.), *Ortnamnsvård och ortnamnsplanering. Handlingar från LMVs symposium i Gävle 18–19.2.1982*. LMV-rapport 1983:7 s. 57–70. Lantmäteriverket, Gävle.
- Selinge, Klas-Göran 1990: Ortnamnens funktion i kulturlandskapet. – Tom Schmidt (ed.), *Namn og eldre busetnad. Rapport fra NORNA:s femtende symposium på Hamar 9.–11. juni 1988*. NORNA-rapporter 43 s. 247–275. NORNA-förlaget, Uppsala.
- Сенкевич-Гудкова, В. В. 1963: Структурно-словообразовательные элементы в топонимике Кольского полуострова. – А. Р. Рот (отв. ред.), *Тезисы докладов и сообщения к Всесоюзной конференции по вопросам финно-угорского языкознания* s. 26–28. Институт языкознания академии наук СССР, МВ и УССР, Ужгородский государственный университет, Ужгород.

- Сенкевич-Гудкова, В. В. 1966: Лексико-семантический анализ гидронимии Кольского полуострова. – Х. Бендикс (отв. ред.), Конференция по топонимике северо-западной зоны СССР. Тезисы докладов и сообщений s. 201–203. Зинатне, Рига.
- Seppälä, Janne 2013: Kulkine.net – tutkimus epävirallisista kulkineennimistä. <www.kulkine.net/index.php>.
- Sjaggo, Ann-Charlotte 2011: Vad berättar ortnamnen i Härjedalen? – En studie av ortnamn med samisk anknytning på fjällkartan Z8. Gaaltije, Östersund. <www.samiskarummet.se/assets/files/pdf/samiska%20ortnamn%20i%20Härjedalen.pdf>.
- SKES IV = Erkki Itkonen – Aulis J. Joki (toim.) 1983: Suomen kielen etymologinen sanakirja osa IV. Lexica Societatis Fenno-Ugricae 12,4. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- Sjöblom, Paula 2004: Kognitiivinen näkökulma proprien semantiikkaan. Virittäjä Kotikielen Seuran aikakauslehti 1/2004 s. 80–91. Helsinki.
- Sjöblom, Paula 2006: Toiminimen toimenkuva: suomalaisen yritysnimistön rakenne ja funktiot. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1064. Helsinki.
- Sköld, Tryggve 1980: Ortsnamn och kodväxling. – Thorsten Andersson – Eva Brylla – Allan Rosvik (red.), Ortsnamn och språkkontakt. Handlingar från NORNA:s sjätte symposium i Uppsala 5–7 maj 1978. NORNA-rapporter 17 s. 266–276. Nordiska samarbetskommittén för namnforskning, Uppsala.
- Sommerseth, Ingrid 2009: Boazolihkku (reindeer luck) as a link between past and present reindeer landscapes – Reflections on archaeological remains and Saami place names. – Tiina Äikäs (ed.), Máttut – máddagat. The Roots of Saami Ethnicities, Societies and Spaces / Places. Publications of Giellagas Institute 12 s. 150–162. Giellagas-Instituhtta, Oulu.
- Stolt, Elina 2004: Poronhoito. – Tapio Tynys – Elina Stolt (toim.), Kaldoaivin erämaa-alueen ja Samuttijängän–Vaijoenjängän soidensuojelun alueen luonto, käyttö ja paikannimistö. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A No 144 s. 143–147. Vantaa.
- Stolt, Elina (toim.) 2006: Paistunturin erämaa-alueen ja Kevon luonnonpuiston luonto, käyttö ja paikannimistö. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 161. Ivalo.
- Stoor, Krister 1991: Reindeer herding and stock-farming in the Swedish part of Sápmi. – Roger Kvist (ed.), Readings in Saami History, Culture and Language II. Miscellaneous publications No. 12 s. 85–91. Center for arctic cultural research, Umeå university.
- Stoor, Krister 2004: Bakhället vid Lappskottbacken. En berättelse om ”de främmande” i en samisk miljö. – Jurij Kusmenko (Hrsg.), The Sámi and Scandinavians. Aspects of 2000 years of contact s. 73–87. Verlag Dr. Kovač, Hamburg.
- Strade, Norbert 1997: Det sydsamiske sprog. – Inger Zachrisson (red.), Möten i gränsland. Samer och germaner i Mellanskandinavien. Statens Historiska museum monographs 4 s. 175–185. Stockholm.
- Strid, Jan Paul 1993: Kulturlandskapets språkliga dimension. Ortsnamnen. Riksantikvarieämbetet, Stockholm.

- Susiluoto, Paulo 2000: Suomen ajan ihmismaantiedettä Petsamosta. – Väinö Tanner, Ihmismaantieteellisiä tutkimuksia Petsamon seudulta. I Kolttalappalaiset. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 780 s. 9–31. Helsinki.
- Sverloff, Matti 2003: Suenjelin saamelaisten perintö. Omakustanne, Inari.
- Svonni, Mikael 1994: Mo galggašii čállit báikenamaid duortnossámegeiela guovllus? – Kaisa Rautio Helander (doaimm.), Sámi báikenamat virggálaš geavahusas Ruota, Suoma ja Norgga bealde. Ávvočála Knut Bergslandii. Sámi dieđalaš áigečála Nr. 1 s. 23–31. Sámi allaskuvla, Sámi instituhtta, Romssa universitehta Sámi dutkamiid guovddáš, Guovdageaidnu ja Romssa.
- Söderholm, Eira 1986: Mønstre innen et flerspråklig stedsnavnsystem. *Namn og Nemne* 3/1986 s. 7–17. Norsk namnelag, Bergen.
- Tadmor, Uri 2009: Loanwords in the world's languages. Findings and results. – Martin Haspelmath – Uri Tadmor (ed.), *Loanwords in the World's Languages. A Comparative Handbook* s. 55–75. De Gruyter Mouton, Berlin.
- Tanner, Väinö 1928: Petsamon alueen paikannimiä. I. Lappalaisia paikannimiä. *Fennia* 49:2. Societas Geographica Fenniae, Helsinki.
- Tanner, Väinö 1929: Antropogeografiska studier inom Petsamo-området. I. Skolt-lapparna. *Fennia* 49:4. Societas Geographica Fenniae, Helsinki.
- Tanner, Väinö 2000: Ihmismaantieteellisiä tutkimuksia Petsamon seudulta. I Kolttalappalaiset. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 780. Helsinki.
- Tegengren, Helmer 1952: En utdöd lappkultur i Kemi Lappmark. *Acta Academiae Aboensis Humaniora* 19:4. Åbo Akademi.
- Thomason, Sarah G. 2001: *Language Contact. An Introduction*. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Thomasson, Lars 1985: ”Kulturkampen” i Härjedalen. Ett stycke samisk historia med följdverkningar ännu i dag. – Fjellheim, Sverre – Jåma, Albert (red.), *Åarjel-saemieh – Samer i sør*. Saemien Sijte årbok. nr. 2 s. 102–118. Snåsa.
- Thomasson, Lars 1988: Jämtlandsamerna och den tidigare ”gränsbetningen” i Norge. Kort översikt och några reflektioner. – Fjellheim, Sverre (red.), *Åarjel-saemieh – Samer i sør*. Saemien Sijte årbok. nr. 3 s. 7–18. Snåsa.
- Thomasson, Lars 1990: Samerna. – Mats Rolén (red.), *Jämtlands och Härjedalens historia*. Femte delen 1880–1980 s. 703–820. Jämtlands läns museum, Östersund.
- Thomasson, Lars 1991: Samefrågan i Härjedalen. Den hundraåriga striden om sedvannerätten trappas upp på nytt. *Thule* 1991 s. 119–136. Kungl. Skytteanska Samfundet, Umeå.
- Thomasson, Lars 2002a: När samerna i Tännäs fick människovärdiga bostäder. *Jämten* 2003 s. 92–105. Jamtli förlag/Jämtlands läns museum, Östersund.
- Thomasson, Lars 2002b: Ur Jämtlandssamernas nutidshistoria. En mer än hundraårig kulturkamp. Bokserie Gaaltije nr. 1. Gaaltije, Östersund.
- Tiilikainen, Leena 1990: Utsjokilaakson karjanhoitajat. Maatalous saamelaisessa elinkeinokokonaisuudessa 1930-luvulta 1980-luvulle. *Lapin maakuntamuseon monisteita* 3. Lapin Maakuntamuseo, Rovaniemi.
- Toropainen, Ritva 2005: Oulun paikannimet: mistä nimet tulevat. Omakustanne, Oulu.
- Tuan, Yi-Fu 1991: Language and the making of place. A narrative-descriptive approach. *Annals of the Association of American Geographers* 81(4) s. 684–696. Lawrence.
- Tuntematon 1906: Malmagens by och Fjällnäs af ****. Svenska Turistföreningens årskrift 1906 s. 120–146. Stockholm.

- Tynys, Tapio 2004: Maisemalliset kokonaisuudet. – Tapio Tynys – Elina Stolt (toim.), Kaldoaivin erämaa-alueen ja Samuttijängän–Vaijoenjängän soidensuojelualueen luonto, käyttö ja paikannimistö. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A No 144 s. 99–122. Vantaa.
- Tynys, Tapio – Stolt, Elina (toim.) 2004: Kaldoaivin erämaa-alueen ja Samuttijängän–Vaijoenjängän soidensuojelualueen luonto, käyttö ja paikannimistö. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A No 144. Vantaa.
- Urheim, Mikael 1994: Bájkkenamma bissu gá ulmusj viessu. – Kaisa Rautio Helander (doaimm.), Sámi báikenamat virggálaš geavahusas Ruoŧa, Suoma ja Norgga bealde. Ávvočála Knut Bergslandii. Sámi diedalaš áigečála Nr. 1 s. 40–43. Sámi allaskuvla, Sámi instituhtta, Romssa uniersitehta Sámi dutkamiid guovddáš, Guovdageaidnu ja Romssa.
- Valkeapää, Leena 2011: Luonnossa. Vuoropuhelua Nils-Aslak Valkeapään tuotannon kanssa. Aalto-yliopiston julkaisusarja. Väitöskirjat 3/2011. Maahenki, Helsinki.
- Valkeapää, Nils-Aslak 1989: Beaivi, Áhčázan. DAT O.S, Guovdageaidnu.
- Valkeapää, Nils-Aslak 1992: Aurinko, Isäni. DAT O.S., Guovdageaidnu.
- Valkeapää, Nils-Aslak 1994: Nu guhkkinn dat mii lahka. DAT O.S, Guovdageaidnu.
- Valkeapää, Nils-Aslak 2001: Eanni, eannázan. DAT O.S, Guovdageaidnu.
- Valkonen, Jarno 2005: Saamelainen luontosuhde. Käytännölliset ja kertomukselliset ulottuvuudet. Kulttuurintutkimus 22:4 s. 15–26. Nykykulttuurin tutkimusyksikkö, Jyväskylän yliopisto.
- Valonen, Niilo 1956: Ptarmigan trapping in the village of Nuorgam in Utsjoki. – *Arctica. Essays Presented to Åke Campbell. Studia ethnographica Upsaliensia* 11. s. 164–174. Uppsala universitet.
- Valtonen, Taarna 2004: Ohcejoga Dálvadasa duottarguovllu báikenamat. Sámegeaile báikenammavuogádaga semiotihkalaš guorahallan. – Seija Risten Somby (doaimm.), Sámegeaile seassamin. Pro gradu -dutkanušaidda artihkkalat. Publications of the Giellagas Institute Vol. 4 s. 90–117. Oulu.
- Valtonen, Taarna 2005: Mot eana nuppástuvvá giellan? – Kognitiiva lahkonanvuohki báikenammadutkanušaidda. Sámi diedalaš áigečála 01-2005 s. 57–69. Sámi allaskuvla, Sámi instituhtta, Romssa uniersitehta Sámi dutkamiid guovddáš. Guovdageaidnu ja Romssa.
- Valtonen, Taarna 2008: A multidisciplinary approach to the place names of four Saami communities. A theoretical and methodological move towards cultural onomastics. – Peter Sköld (red.), *Människor i Norr. Samisk forskning på nya vägar* s. 245–268. Vaartoe - Centrum för Samisk forskning, Umeå universitet.
- Valtonen, Taarna 2009: Place-name perspectives on the Saami past - The importance of multidisciplinary source criticism. Recent Perspectives on Sámi Archaeology in Fennoscandia and North-West Russia. Proceedings of the First International Conference on Sámi archaeology, Rovaniemi, 19–22 October 2006. *Iskos* 17 s. 133–143. Suomen muinaismuistoyhdistys, Helsinki.
- Vansina, Jan 1985: Oral Tradition as History. The University of Wisconsin Press, Wisconsin.
- Vesa, Aune 1992: Uáináh-uv – Oainnátgo. Girjegiisá, Ucujuhá.
- Viinanen, Voitto Valio 2002: Inarin rajahistoria. 1. Pohjoiset valtarajat Inarin–Jäämeren alueella 1500-luvulta 1800-luvulle. *Studia historica septentrionalia* 40. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, Oulu.

- Viinanen, Voitto Valio 2006: Inarin rajahistoria. 2. Inarin eteläiset ja läntiset rajat, tarkentuvat pohjoiset valtarajat sekä Suur-Sodankylän lapinkylien historialliset rajat. *Studia historica septentrionalia* 50. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, Oulu.
- Vilkuna, Kustaa 1989: Mikä oli lapinkylä ja sen funktio? – Janne Vilkuna (toim.), *Kansatieteilijän työpöydältä. Kokoelma Kustaa Vilkunan tutkimuksia ja kirjoituksia. Suomi 147 s. 194–230.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Vorren, Ørnulv 1978: Siida-områder på ”Sör-Fieldit” under veidekulturens siste fase. – *Kultur på karrig jord. Festskrift til Asbjørn Nesheim s. 259–274.* Norsk folke-museum, Oslo.
- Ween, Gro 2005: Sørsamiske sedvaner. Tilmæringer til rettighetsforståelser. *Diedut Nr. 5/2005.* Sámi instituhtta, Guovdageaidnu.
- Welinder, Stig 2008: Jämtarna och samerna kom först. Jamtli förlag, Östersund.
- Wickman, Bo 1982: Nordiska påverkan på samisk syntax. *Språkhistoria och språk-kontakt i Finland och Nord-Skandinavien. Studier tillägnade Tryggve Sköld. Kungliga Skytteanska samfundets handlingar nr. 26 s. 279–285.* Umeå.
- Widberg, Maria 2009: Finskt inflytande på ortnamnsbruket hos svenskspråkiga namn-brukare i Helsingfors. – Leila Mattfolk – Terhi Ainiala (red.), *Namn och kul-turella kontakter. Handlingar från NORNA:s 37 symposium i Hapsal 22–25 maj 2008. NORNA-rapporter 85.* Forskningscentralen för de inhemska språken *Skrifter 5 s. 41–62.* Helsingfors.
- Wiklund, K. B. 1913(–1914): Några jämtlandska och norska sjönamn av lapskt ursprung. *Namn och bygd 1913 s. 11–17.* Anders Grape, Oskar Lundberg, Jöran Sahlgren, Uppsala.
- Wiklund, K. B. 1914(–15): Urnordiska ortnamn i de södra lappmarkerna. *Namn och bygd 1914 s. 105–120.* Anders Grape, Oskar Lundberg, Jöran Sahlgren, Uppsala.
- Willenfeldt, Alf 2009. Intervju med renskötaren Alf Willenfeldt i Brändåsen 090902. Ann-Charlotte Sjaggon haastattelu 2.9.2009 Brändåsenissa. Saemieh Saepmesne - i det samiska rummet -projekt, Östersund. <www.samiskarummet.se/assets/files/Intervju%20med%20Alf%20Willenfeldt%20090902,%20med%20bilder.pdf>. Tallennettu internetistä 1.2.2011.
- Zachrisson, Inger 1997a: Fångstmarker och fjäll. – Inger Zachrisson (red.), *Möten i gräns-land. Samer och germaner i Mellanskandinavien. Monographs 4 s. 46–52.* Statens historiska museum, Stockholm.
- Zachrisson, Inger (red.) 1997b: Möten i gränsland. Samer och germaner i Mellanskandi-navien. *Monographs 4.* Statens historiska museum, Stockholm.
- Zachrisson, Inger 2009: Antlers on graves and sacrificial sites in South Saami society A.D. 1–1850: How to look upon South Saami culture and identity. . – Tiina Äikäs (ed.), *Máttut – máddagat. The Roots of Saami Ethnicities, Societies and Spaces / Places.* Publications of Giellagas Institute 12 s. 134–149. Oulu.
- Zilliacus, Kurt 1966: Ortnamnen i Houtskär. En översikt av namnförrådets samman-sättning. *Studier i Nordisk filologi 55.* Svenska Litteratursällskapet i Finland, Helsingfors.
- Zilliacus, Kurt 1972: Nimistöieteellisten synteeseen aikaa. – Hannes Sihvo (toim.), *Nimi-kirja. Kalevalaseuran vuosikirja 52 s. 360–382.* WSOY, Helsinki.

- Zilliacus, Kurt 1973: Kulturen och namnskicket. – Kurt Zilliacus (red.), Synvinklar på ortnamn. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland nr 454. Meddelandet från Folkkultursarkivet 1 s. 7–24. Svenska Litteratursällskapet i Finland, Helsingfors.
- Zilliacus, Kurt (ed.) 1973b: Synvinklar på ortnamn. Meddelanden från folkkultursarkivet 1. Svenska Litteratursällskapet i Finland, Helsingfors.
- Zilliacus, Kurt 1975: Hur ortnamnen belyser samhället. – Ortnamn och samhälle. Inledning till NORNAs fjärde symposium på Hanaholmen den 25.–27.4.75. 1. Namngivning s. 53–56. NORNA, Uppsala.
- Zilliacus, Kurt 1980: Ortnamnförråden vid språkgränsen i Finland. Presentation av ett forskningsprojekt. – Thorsten Andersson – Eva Brylla – Allan Rosvik (red.), Ortnamn och språkkontakt. Handlingar från NORNA:s sjätte symposium i Uppsala 5–7 maj 1978. NORNA-rapporter 17 s. 317–349. Nordiska samarbetskommittén för namnforskning, Uppsala.
- Zilliacus, Kurt 1994: Orte och Namn i ”Finska skären”. Föreningen Konstsamfundets publikationsserie 15. Helsingfors.
- Zilliacus, Kurt 1997: On the function of proper names. – Kaija Mallat – Ritva Liisa Pitkänen (ed.), You Name it. Perspectives on Onomastic Research. *Studia Fennica Linguistica* 7 s. 14–20. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Zilliacus, Kurt 2001: Lainanimien onomastiikkaa. – Terhi Ainiala – Eero Kiviniemi – Kaija Mallat (toim.), Nimien maailmasta. *Kieli* 14 s. 68–75. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Zilliacus, Kurt 2002: Forska i namn. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland nr. 640. Helsingfors.
- Åhrén, Ingvar 1988: Det samiska rummet. *Åarjel-saemieh – Samer i sør Saemien Sijte* årbok nr. 3 s. 117–122. Snåsa.
- Äikäs, Tiina (ed.) 2009: Máttut – máddagat. *The Roots of Saami Ethnicities, Societies and Spaces / Places*. Publications of Giellagas Institute 12. Oulu.
- Äimä, Frans 1902a: *Matkakertomus Inarin Lapista*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja 20, 4 s. 10–25. Helsinki.
- Äimä, Frans 1902b: Tietoja Inarin kalastajalappalaisten rakennuksista. *Virittäjä Kotikielen Seuran aikakauslehti N:o 3* s. 33–38. Helsinki.
- Äimä, Frans 1902c: Tietoja Inarin kalastajalappalaisten rakennuksista. (Jatk.) *Virittäjä Kotikielen Seuran aikakauslehti N:o 4–5* s. 61–64. Helsinki.
- Äimä, Frans 1918: *Phonetik und lautlehre des Inarilappischen*. Erster teil. *Beobachtungs-phonetik und deskriptive lautlehre*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 42. Helsinki.
- Äimä, Frans 1928: *Matkakertomus kielitieteelliseltä matkalta Inarin Lappiin kesällä 1926*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja 42, 6 s. 27–33. Helsinki.

Kuvat

- Kuva 1. Mikael A. Manninen 2014.
- Kuva 2. Selingen (1990: 253) kuvaajasta muokannut Taarna Valtonen 2014.
- Kuva 3. Taarna Valtonen 2014.
- Kuva 4. Taarna Valtonen 2014.
- Kuva 5. Torsten Ordéus 1972. (Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala, Institutet för språk och folkminnen, ULMA 28922 nr.15.)
- Kuva 6. Sven Lampa n. 1910. (Jamtli bildarkiv, JML 87x225:16)
- Kuva 7. Mikael A. Manninen 2005.
- Kuva 8. Mikael A. Manninen 2014.
- Kuva 9. Mikael A. Manninen 2014.
- Kuva 10. Kuvaaja tuntematon n. 1908. (Jamtli bildarkiv, JML 87x224:5.)
- Kuva 11. Lars Olsson 1920-luku. (Jamtli bildarkiv, JML LOI91.)
- Kuva 12. Taarna Valtonen 2005.
- Kuva 13. Juha Pentikäinen 1967. (Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen arkistojen TKU-kokoelma TKU/P/67/40.)
- Kuva 14. Mikael A. Manninen 2014.
- Kuva 15. Mikael A. Manninen 2006.
- Kuva 16. Samuli Paulaharju 1925. (Museoviraston kuva-arkisto, SUK 3490:3369.)
- Kuva 17. Matti Morottaja 1969. (Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen arkistojen TKU-kokoelma TKU/P/69/26.)
- Kuva 18. Matti Morottaja 1970. (Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen arkistojen TKU-kokoelma TKU/P/70/5.)
- Kuva 19. Kuvaaja tuntematon, kuva arviolta 1960-luvulta. (Iisakki Mattuksen kuva-arkisto.)
- Kuva 20. Kuvaaja tuntematon, kuva arviolta 1930-luvulta. (Ilmari Mattuksen kuva-arkisto.)
- Kuva 21. Mikael A. Manninen 2014.
- Kuva 22. Samuli Paulaharju 1926. (Museoviraston kuva-arkisto, SUK 3490:3651.)
- Kuva 23. Samuli Paulaharju 1926. (Museoviraston kuva-arkisto, SUK3490:3466.)
- Kuva 24. Oula Näkkäläjärvi 1958. (Museoviraston kuva-arkisto, SUK 602:1.)
- Kuva 25. Gösta Andersson, kuva arviolta 1960-luvulta. (Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala, Institutet för språk och folkminnen, ULMA 35280:XXXVII:14.)
- Kuva 26. Mikael A. Manninen 2014.
- Kuva 27. Karl Nickul 1930. (Museoviraston kuva-arkisto, SUK 262:20.)
- Kuva 28. Karl Nickul 1933. (Museoviraston kuva-arkisto, SUK 266:13.)
- Kuva 29. Mikael A. Manninen 2014.
- Kuva 30. H. Roivainen 1941. (SA-kuva 61328.)
- Kuva 31. Karl Nickul 1932. (Museoviraston kuva-arkisto, SUK 262:34.)
- Kuva 32. Aslak Outakoski 1934. (Museoviraston kuva-arkisto, SUK 282:84.)
- Kuva 33. Karl Nickul 1920- tai 1930-luku. (Erkki Nickulin kuva-arkisto.)
- Kuva 34. Mikael A. Manninen ja Taarna Valtonen 2014.

Liitteet

Liite I. Tutkimusaineistot Appendix I. Forskningsmaterial

Liite I: 1. Eteläsaamen tutkimusaineisto Appendix I: 1. Material om sydsamiska

Nimi Namn	Etelä- saamen- kieliset variantit Sydsamiska varianter	Virallinen eteläsaamen- kielinen nimimuoto Officiell sydsamisk namnform ¹	Ruotsinkie- liset varian- tit (suluissa epäviralliset variantit) Svenska vari- anter (inom parentes inofficiella varianter)	Lähteet Källor
Aasnejabpe		Aasnejabpe		Hasselbrink 1981: 219; Lagercratz 1939: 254.
Aevtie ~ Aevtien- jaevrie		Aevtien- jaevrie		Dorra – Dorra-Ragnefjäll 1972b.
Baahka ~ Baahkan		Baahka	Malmags- liden (osa / del)	S. Rutfjäll 1990: 206.
Baelhtere ~ Baelhteren		Baelhtere	Baltern	Fjällkartan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Kartsök och ortnamn; S. Rutfjäll 1990: 206; Sjaggo 2011: 7; Wiklund 1913.
Baelkies- tjaerhvie		Baelkies- tjaerhvie	Bolagskam- men, (Lågvålen, Bolags- vålen)	Collinder 1941: Tn2; 1964: 150; Gröna kartan 1 : 50000; Hassel- brink 1943: T1; 1973: 131; Kartsök och ortnamn; Lagercrantz 1939: 4754; Sjaggo 2011: 7.
Baektie- vaarta		Baektie- vaarta	Fjätsjöriet	Fjällkartan 1 : 100000; Gröna kar- tan 1 : 50000; Kartsök och ortnamn.

1. Viralliset nimimuodot, joista osa on aikaisemmin kartoissa esiintymättömiä nimiä, on hyväksynyt ja tarkistanut tutkimusarkistonhoitaja Björn Lunqvist Institutet för språk och folkminnenin Upsalan toimi-
paikasta. Hänelle kuuluu suuri kiitos asiantuntevasta avusta.

Nimi Namn	Etelä- saamen- kieliset variantit Sydsamiska varianter	Virallinen eteläsaamen- kielinen nimimuoto Officiell sydsamisk namnform ¹	Ruotsinkie- liset varian- tit (suluissa epäviralliset variantit) Svenska vari- anter (inom parentes inofficiella varianter)	Lähteet Källor
Baektie- vaartan- geavtje		Baektie- vaartan- geavtje		Hasselbrink 1981: 265; Lager- crantz 1939: 4743:4.
Bavla ¹ ~ Bavlan ¹		Bavla		Collinder 1941: Tn4; Dorra – Dorra- Ragnefjäll 1972a; 1972b; Dorra – Rensberg – Willenfeldt 1970b; Fjällkartan 1 : 100000; Gröna kar- tan 1 : 50000; Hasselbrink 1943: T1, T2; 1973: 65; Kartsök och ort- namn; S. Rutfjäll 1990; Sjaggo 2011: 8–9; Willenfeldt 2009: 3, 9, 12.
Bavlabea		Bavlabea		Lagercrantz 1939: 5104:2.
Bavlan- giedtie		Bavlan- giedtie		Dorra – Dorra-Ragnefjäll 1972a.
Bavla ² ~ Bavlan ² ~ Bavlan- gäetieh		Bavlan- gäetieh	Broktjärn- kåtorna, (Brotjärn- kojorna, Broktjärn- kojorna, Broktjärn- skojan, Björktjärn- kåtorna)	Collinder 1941: Tn4; Dorra – Dorra- Ragnefjäll 1972a; 1972b; Dorra – Rensberg – Willenfeldt 1970b; Fjällkartan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Hasselbrink 1943: T1, T2; 1973: 32–33; Kartsök och ortnamn; S. Rutfjäll 1990; Sjaggo 2011: 9; Pa. Viberg 1970.
Bijjie Mogke ~ Bijjie Mogken- jaevrie		Bijjie- Mogke	Övre Muggsjön	Collinder 1941:Tn4; Fjällkartan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Hasselbrink 1973: 140; Kartsök och ortnamn; Sjaggo 2011: 47.
Bijjie- sovvene		Bijjie- sovvene		Hasselbrink 1943: T3; 1973: 59.
Boelte ~ Boelte- giedtie		Boelte- giedtie		Dorra – Rensberg – Willenfeldt 1970b; S. Rutfjäll 1990: 206.
Båålege ~ Båålegen ~ Båålegen- jaevrie		Båålege	Bolagen [ääntämi- nen / uttal: / båålaagen/]	Collinder 1941:Tn2; Hassel- brink 1943: T1, T2; 1973: 60–61; 1981: 360; Kartsök och ort- namn; Lagercrantz 1939: 5133 N. Rutfjäll 1956b; Sjaggo 2011: 9.

Nimi Namn	Etelä- saamen- kieliset variantit Sydsamiska varianter	Virallinen eteläsaamen- kielinen nimimuoto Officiell sydsamisk namnform ¹	Ruotsinkie- liset varian- tit (suluissa epäviralliset variantit) Svenska vari- anter (inom parentes inofficiella varianter)	Lähteet Källor
Båålege- baarma ~ Båålegen- baarma		Båålege- baarma	Lågvålen, (Bolags- kammen)	Fjällkartan 1 : 10000; Hassel- brink 1981: 360; Kartsök och ortnamn; Lagercrantz 1939: 5133:2; Sjaggo 2011: 9.
Dalvesen- jaevrie ~ Dalves- jaevrie		Dalvesen- jaevrie	Rödfjälltjär- nen	Collinder 1964: 218; Dorra – Dorra- Ragnefjäll 1972a; 1972b; Dorra – Rensberg – Willenfeldt 1970b; Fjällkartan 1 : 10000; Gröna kar- tan 1 : 50000; Hasselbrink 1981: 417; Kartsök och ortnamn; Lagercrantz 1939: 7643:2; S. Rutfjäll 1990: 174; Sjaggo 2011: 10; Willenfeldt 2009: 9.
Durrie		Durrie		Fjällkartan 1 : 10000; Gröna kar- tan 1 : 50000; Kartsök och ortnamn; Sjaggo 2011: 11; Willenfeldt 2009: 9.
Durrien- johke		Durrien- johke	(Lillmug- gen)	Hasselbrink 1981: 471; Lager- crantz 1939: 8044:2.
Falhke- jabpe ~ Falhkjabpe		Falhkejabpe	Falkhöjden	Collinder 1941:Tn3; Fjällkar- tan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Hasselbrink 1943: T3; 1981: 487; 1973: 75; Kartsök och ortnamn; Sjaggo 2011: 11.
Feajtan- jaevrie		Feajtan- jaevrie	Fjättjärnen	Bergström – Magnusson – Raihle 1991: 67; Hasselbrink 1943; 1973: 77; Kartsök och ortnamn.
Fleete		Fleete		Collinder 1964: 56; Fjällkartan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Hasselbrink 1981: 495; Kartsök och ortnamn; Sjaggo 2011: 13.
Gaalove ¹		Gaalove	Myskel- vadet	Dorra – Dorra-Ragnefjäll 1972a; Dorra – Rensberg – Willenfeldt 1970a; Fjällkartan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Hasselbrink 1943; 1973: 45; Kartsök och ortnamn; Sjaggo 2011: 13; Willenfeldt 2009: 10.
Gaalove ²		Gaalove	(vanha nimi / gam- mal namn: Myskelvadet lappläger)	Dorra – Dorra-Ragnefjäll 1972a; Dorra – Rensberg – Willen- feldt 1970a; Hasselbrink 1943: T3; 1973: 45; Willenfeldt 2009: 4.

Nimi Namn	Etelä- saamen- kieliset variantit Sydsamiska varianter	Virallinen eteläsaamen- kielinen nimimuoto Officiell sydsamisk namnform ¹	Ruotsinkie- liset varian- tit (suluissa epäviralliset variantit) Svenska vari- anter (inom parentes inofficiella varianter)	Lähteet Källor
Gaaloven- johke		Gaaloven- johke		Gröna kartan 1 : 50000; Kartsök och ortnamn; Sjaggo 2011: 13.
Gassj[e]- beala ¹		Gassjbielie	(luonnon- paikka / naturplats)	Collinder 1941: Tn4; 1964: 96; Hasselbrink 1943: T1; 1973: 35–36; Sjaggo 2011: 13; Willenföldt 2009: 10.
Gassj[e]- beala ²		Gassjbielie	(asuin- paikka / boplats)	Collinder 1941: Tn4; 1964: 96; Hasselbrink 1943: T1; 1973: 35–36; Sjaggo 2011: 13; Willenföldt 2009: 10.
Gambavla		Gambavla		Fjällkartan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Kartsök och ortnamn; Sjaggo 2011: 13–14.
Gannere		Gannere	Gunnars, (Fjätdalen)	Hasselbrink 1943; 1973: 34.
Ganneren- vaarta		Ganneren- vaarta	Gun- narsvålen	Fjällkartan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Hasselbrink 1943: I1; 1973: 103; Kartsök och ortnamn; Sjaggo 2011: 14.
Gaske- sovvene		Gaske- sovvene		Hasselbrink 1943: T3; 1973: 81–82; Sjaggo 2011: 13.
Geartohks- behtje ~ Geartehks- behtje ~ Geartogs- behtje ~ Geartegs- behtje		Geardegs- behtje		Collinder 1964: 109; Hassel- brink 1943: I1; 1973: 78, 82; 1981: 583; Lagercrantz 1939: 2289:2.
Geartohks- johke ~ Geartehks- johke ~ Geartogs- johke ~ Geartegs- johke		Geardegs- johke		Hasselbrink 1981: 583; Lager- crantz 1939: 2289.

Nimi Namn	Etelä- saamen- kieliset variantit Sydsamiska varianter	Virallinen eteläsaamen- kielinen nimimuoto Officiell sydsamisk namnform ¹	Ruotsinkie- liset varian- tit (suluissa epäviralliset variantit) Svenska vari- anter (inom parentes inofficiella varianter)	Lähteet Källor
Geartohks- johk[e]n- gåetie ~ Geartehks- johk[e]n- gåetie ~ Geartogs- johk[e]n- gåetie ~ Geartegs- johk[e]n- gåetie		Geardegs- johken- gåetie		Hasselbrink 1981: 583; Lager- crantz 1939: 2289:3.
Geartohks- tjöörne ~ Geartohks- tjååne ~ Geartehks- tjöörne ~ Geartehks- tjååne ~ Geartogs- tjöörne ~ Geartegs- tjååne ~ Geartogs- tjöörne ~ Geartegs- tjååne		Gear- degstjååne	Flåtjärnen	Dorra – Dorra-Ragnefjäll 1972b; Gröna kartan 1 : 50000; Hasselbrink 1943: I1; 1973: 78; Kartsök och ortnamn.
Geavtje		Geavtje		Gröna kartan 1 : 50000; Hassel- brink 1981: 606; Kartsök och ortnamn; Lagercrantz 1939: 2296b; Sjaggo 2011: 13.
Gierege- giedtie		Gierege- giedtie		S. Rutfjäll 1990: 85.
Gierege ² ~ Gieregen- gåetie ~ Gieregen- gåetieh		Gieregen- gåetieh		Collinder 1941: Tn4; Hassel- brink 1973: 39.

Nimi Namn	Etelä- saamen- kieliset variantit Sydsamiska varianter	Virallinen eteläsaamen- kielinen nimimuoto Officiell sydsamisk namnform ¹	Ruotsinkie- liset varian- tit (suluissa epäviralliset variantit) Svenska vari- anter (inom parentes inofficiella varianter)	Lähteet Källor
Giереge ¹ ~ Giереген- jaevrie		Giереген- jaevrie	Öftjärnen	Collinder 1941: Tn4; Dorra – Dorra- Ragnefjäll 1972a; 1972b; Fjällkartan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Hasselbrink 1973: 39, 84; Kartsök och ortnamn; Sjaggo 2011: 15.
Giереген- tjöörne ~ Giереген- tjääanne		–		Hasselbrink 1943: T3; 1973: 84; 1981: 1336.
Gihtjie ~ Gihtjien- gäetieh		Gihtjien- gäetieh	(Brattri- kojorna)	Hasselbrink 1943: T3; 1973: 32; Sjaggo 2011: 15–16.
Gihtjieh	Kaatrijje	Gihtjieh	Kattriet	Fjällkartan 1 : 100000; Gröna kar- tan 1 : 50000; Hasselbrink 1973: 32; Kartsök och ortnamn; Sjaggo 2011: 15; Willenfeldt 2009: 10.
Goetse- tjahke		Goetse- tjahke		Gröna kartan 1 : 50000; Kartsök och ortnamn.
Guehperen- jaevrie	Naagel- tjääanne	Guehpe- renjaevrie	Nageltjär- nen, (Nageln)	Fjällkartan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Kartsök och ortnamn; Sjaggo 2011: 17.
Guhten- sjöönjaevrie		Guhten- sjöönjaevrie	Uthussjön	Hasselbrink 1943: T3; 1973: 190–191.
Gåasa		Gåasa	Lillstöten	Fjällkartan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Kartsök och ortnamn; Sjaggo 2011: 17.
Gäetie- tjahke		Gäetie- tjahke	Fiskbäck- vålen	Collinder 1941: Tn4; Hassel- brink 1943; 1973: 90–91; Kartsök och ortnamn; Sjaggo 2011: 12.
Hannsjkinn- tjahke ~ Hannsjken- tjahke ~ Hannsjkinn- vaarta		Stoer Hann- skinne	Hand- skinnvålen, (Handske- skinnvålen)	Collinder 1941: Tn4; Hassel- brink 1943: T3; 1973: 105; 1981: 721; Lagercrantz 1939: 1159.
Huala ~ Hualan- gåabra		Huala	(Lilldalen)	Hasselbrink 1981: 736; Lagercrantz 1939: 1474; Willenfeldt 2009: 11.

Nimi Namn	Etelä- saamen- kieliset variantit Sydsamiska varianter	Virallinen eteläsaamen- kielinen nimimuoto Officiell sydsamisk namnform ¹	Ruotsinkie- liset varian- tit (suluissa epäviralliset variantit) Svenska vari- anter (inom parentes inofficiella varianter)	Lähteet Källor
Hålman- jaevrie ~ Hualman- jaevrie ~ Hålman- tjåanne		Hålman- tjåanne	Holm- tjärnen	Gröna kartan 1 : 50000; Hassel- brink 1981: 720; Kartsök och ortnamn; Lagercrantz 1939: 172: 1428:2-3; Sjaggo 2011: 19.
Hålman- staabreh ~ Hålman- tjaabre		Hålman- tjaabre		Fjällkartan 1 : 100000; Hassel- brink 1981: 720; Lagercrantz 1939: 172: 1428; Sjaggo 2011: 18-19.
Hålman- tjahke		Hålman- tjahke		Collinder 1941: Tn2; Fjällkar- tan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Hasselbrink 1973: 111-112; Sjaggo 2011: 19.
Hååa		Hååa	Hån	H-43:T3/Hasselbrink 1943; 1973: 112
Jillie-Våhna		Jillie-Våhna	Väster- Vattnan	Hasselbrink 1943: T3; 1973: 192-193; Sjaggo 2011: 45.
Joeve- njuenie ~ Joevje- njuenie	[kartalla (Gröna kartan 1 : 50000; Kartsök och ort- namn) ilmeisesti virheelli- sesti Joe- nenjuenie]	Joeve- njuenie		Sjaggo 2011: 20.
Joevje- njuenien- aevtie		Joeve- njuenien- aevtie		Dorra – Dorra-Ragnefjäll 1972b; Sjaggo 2011: 20; Willenfeldt 2009: 10.
Jorpetjahke		Jorpetjahke		Collinder 1941: Tn4; Dorra – Dorra-Ragnefjäll 1972a; Fjäll- kartan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Hasselbrink 1943: T1; 1973: 119, 157; Kartsök och ortnamn; Sjaggo 2011: 21.
Jorpe- tjahken- geavtje		Jorpe- tjahken- geavtje		Hasselbrink 1981: 807; Lager- crantz 1939: 1771:3-4.

Nimi Namn	Etelä- saamen- kieliset variantit Sydsamiska varianter	Virallinen eteläsaamen- kielinen nimimuoto Officiell sydsamisk namnform ¹	Ruotsinkie- liset varian- tit (suluissa epäviralliset variantit) Svenska vari- anter (inom parentes inofficiella varianter)	Lähteet Källor
Kaatrijje	Gihtjieh	Gihtjieh	Kattriet	Collinder 1941: Tn4; Dorra – Dorra-Ragnefjäll 1972a; Hasselbrink 1973: 121; 1981: 815; Lagercrantz 1939: 2976.
Kraavhpije ~ Kraavh- puo ~ Kraavhpe		Kraavhpije		Dorra – Rensberg – Willenfeldt 1970b; Gröna kartan 1 : 50000; Lagercrantz 1939: 2444, 2718; Kartsök och ortnamn; Sjaggo 2011: 23.
Kraevies- tjaerhvie		Kraevies- tjaerhvie	Gråstöten ¹	Hasselbrink 1943: T1, T2; 1973: 97; Kartsök och ortnamn; Sjaggo 2011: 16.
Kraahlan- tjöörne ~ Kraahlan- tjääne		Kraahlan- tjääne	Krattelsjön	Hasselbrink 1943: T3; 1973: 125.
Kruana- baahka	Kröön[e]- tjäänn[e]- baahka	Kröön- tjäänn- baahka		Sjaggo 2011: 23; Willenfeldt 2009: 9.
Kröön[e]- tjäänn[en]- baahka	Kruana- baahka	Kröön- tjäänn- baahka		Hasselbrink 1981: 661; Lagercrantz 1939: 389: 3092b:2.
Krööne- tjääne ~ Kröön- tjääne		Krööne- tjääne	Gröntjär- nen	Dorra – Dorra-Ragnefjäll 1972b; / Dorra – Rensberg – Willenfeldt 1970a; Hasselbrink 1943: T1, T2; 1981: 661; Lagercrantz 1939: 389: 3092b.
Laatmans- lapte		–		Sjaggo 2011: 24.
Lientjien- gierkie		Lientjien- gierkie	(Länsmans- sten)	Dorra – Rensberg – Willenfeldt 1970a; 1970b; S. Rutfjäll 1990: kansilehti, 85–86, 206.
Luvlie- Vähna		Luvlie- Vähna	Öster- Vattnan	Hasselbrink 1943: T3; 1973: 192–193; Sjaggo 2011: 46.
Maalmage ² ~ Maal- mege ²		Malmage	Malmagen ² (Östra) (talo / gård)	Collinder 1942: 23–24; Hasselbrink 1943: Mt1; 1973: 44.

Nimi Namn	Etelä- saamen- kieliset variantit Sydsamiska varianter	Virallinen eteläsaamen- kielinen nimimuoto Officiell sydsamisk namnform ¹	Ruotsinkie- liset varian- tit (suluissa epäviralliset variantit) Svenska vari- anter (inom parentes inofficiella varianter)	Lähteet Källor
Maal- mage ¹ ~ Maalmege ¹ ~ Maal- magen- jaevrie~ Maalmagn- jaevrie ~ Maal- megen- jaevrie ~ Maalmegn- jaevrie		Malmagen- jaevrie	Malmagen ¹ , (Malmag- sjön)	Collinder 1941: Tn2, U1; Hassel- brink 1943: Mt1, T1; 1973: 134; Kartsök och ortnamn.
Mogke		–		Wiklund 1908.
Mogken- jaevrie		–	(Muggsjön)	Collinder 1964: 132; Hassel- brink 1943: T1; 1981: 945; Lagercrantz 1939: 3961:2.
Mogken- jaevrieh		–	(Mugg- sjöarna, Yttre Mugg- sjön ja Övre Muggsjön)	Collinder 1941: Tn4; Hassel- brink 1973: 139–140.
Mogken- johke		Mogken- johke	(Mugga (no))	Hasselbrink 1943: T3; 1973: 139; Sjaggo 2011: 26. [Ruotsinkielinen nimi: Tuntematon 1906: 142].
Måskere ~ Måskeren- daelie		Måske- rendaelie		Wiklund 1908.
Måskere ~ Måskeren ~ Måskeren- jaevrie ~ Måskele		Måskere	Myskelsjön	Collinder 1941: Tn4; 1964: 132; Dorra – Dorra-Ragnefjäll 1972b; Fjällkar- tan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Hasselbrink 1943: T3; 1973: 141–143; Kartsök och ortnamn; Sjaggo 2011: 26; Willenfeldt 2009: 10.
Måskeren- johke ~ Måskelen- johke		Måske- renjohke	Mysk- lan, Övre Mysklan	Collinder 1941: Tn4; 1964: 132; Dorra – Rensberg – Willenfeldt 1970b; Fjällkartan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Hassel- brink 1943: T3; 1973: 144; Kartsök och ortnamn; S. Rutfjäll 1969: 72; Sjaggo 2011: 26; Willenfeldt 2009: 4.

Nimi Namn	Etelä- saamen- kieliset variantit Sydsamiska varianter	Virallinen eteläsaamen- kielinen nimimuoto Officiell sydsamisk namnform ¹	Ruotsinkie- liset varian- tit (suluissa epäviralliset variantit) Svenska vari- anter (inom parentes inofficiella varianter)	Lähteet Källor
Máske[ren]- stööte		Másker- stööte	Myskel- stöten (osa / del)	Hasselbrink 1943: T3; 1973: 143.
Máskelååse ¹		Máskeraesie	Myskelåsen ¹	Hasselbrink 1943: T3; 1973: 143–144.
Máskelååse ²		Máskeraesie	Myskel- åsen ² (talo / gård)	Hasselbrink 1943: T3; 1973: 143–144.
Naagel- tjáanne	Gueh- peren- jaevrie	Guehperen- jaevrie	Nagel- tjärnen, (Nageln)	Hasselbrink 1973: 146.
Neassa ~ Neassah		Neassa	Tännäs (kylä / by)	Bergsland - Hasselbrink 1985: 28; Collinder 41: Tn2; Dorra - Rens- berg - Willenfeldt 1970a; 1970b; Hasselbrink 1973: 49; Kartsök och ortnamn; S. Rutfjäll 1990: kansilehti, 59; Sjaggo 2011: 27.
Noerhte- æelkie ~ Noerht- æelkie		Noerhteæel- kie	Myskel- stöten (osa / del)	Collinder 41: Tn4; H- /Hassel- brink 1943: T3; 1973: 143; 1981: 1023, 1032; Kartsök och ortnamn; Lagercrantz 1939: 4284:5; Sjaggo 2011: 28; Willenfeldt 2009: 13.
Noerht- æelkien- baahka		Noerhtæel- kienbaahka		Hasselbrink 1981: 1032; Lager- crantz 1939: 4284:5.
Nääsjöö- daelie ~ Näässjöö- daelie		Näässjöö- daelie		Hasselbrink 1943: I1; 1973: 150.
Ohtj-Hann- sjkinne ~ Ohtj-Hann- skinne		Ohtj Hann- skinne	Lill-Hand- skinnvålen	Fjällkartan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Hasselbrink 1973: 105; 1981: 721; Kartsök och ortnamn; Lagercrantz 1939: 1159; Sjaggo 2011: 28.
Ohtje-Rovte ~ Ohtje- Ruvte		Ohtje Ruvhte	Lill-Ruten	Hasselbrink 1943: T1, T2; 1973: 128; 1981: 1094; Kartsök och ortnamn; Sjaggo 2011: 28.
Ohtje- Sjkeabpore		Ohtje Skåbpore		Fjällkartan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Hasselbrink 1943: T3; 1973: 191; Kartsök och ortnamn; Sjaggo 2011: 28.

Nimi Namn	Etelä- saamen- kieliset variantit Sydsamiska varianter	Virallinen eteläsaamen- kielinen nimimuoto Officiell sydsamisk namnform ¹	Ruotsinkie- liset varian- tit (suluissa epäviralliset variantit) Svenska vari- anter (inom parentes inofficiella varianter)	Lähteet Källor
Oksen- tjöörne ~ Oksen- tjöörnh ~ Oksen- tjääanne ~ Oksen- tjäännh		Oksen- tjöönnh	Gråsej- tjärnarna	Collinder 1964: 239; Hassel- brink 1943: T3; 1973: 95; Kartsök och ortnamn.
Pliehtje		Pliehtje	Lapptjärn (alunperin eri tarkoite? / ursprung- ligen annan referent?)	Fjällkartan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Kartsök och ortnamn; Sjaggo 2011: 28.
Praahterijje ~ Praahterje ~ Praahtrijje ~ Praahtrije		Praahtrije	Brattriet, (Bratteriet)	Collinder 41:Tn4; Dorra – Dorra- Ragnefjäll 1972a; Dorra – Rens- berg – Willenfeldt 1970b; Hassel- brink 1943: T3; 1973: 61; 1981: 364; Kartsök och ortnamn; Lagercrantz 1939: 5413; Pa. Viberg 1970.
Praahke ~ Praahken ~ Praahken- jaevrie		Praahken- jaevrie	Broktjärnen	Dorra – Dorra-Ragnefjäll 1972b; Dorra – Rensberg – Wil- lenfeldt 1970b; Hasselbrink 1943: T3; Sjaggo 2011: 9.
Praahken- johke		Praahken- johke		Hasselbrink 1943: T3.
Preajja- sjöönjaevrie ~ Preajja- sjenjaevrie		Preajasjen- jaevrie	Bredåsjön, (Bredasjön)	Collinder 1941: Tn2; Hasselbrink 1943: T3; 1973: 61. [Ruotsinkielinen nimi: Tuntematon 1906: 142]
Preajja- sjöönvaarta ~ Preajja- sjenvaarta ~ Preajja- sjenvaarta		Preajasjen- vaarta	Bredåvå- larna	Collinder 41: Tn2, Tn3; Hasselbrink 1943: T3; Kartsök och ortnamn.
Preanna ~ Preanne		Preanne		Sjaggo 2011: 29; Willenfeldt 2009: 13.
Preanna- sovvene~ Prienne- sovvene		Prienne- sovvene		Dorra – Dorra-Ragnefjäll 1972b; Fjällkartan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Kartsök och ortnamn; Lagercrantz 1939: 5416:4; Sjaggo 2011: 29.

Nimi Namn	Etelä- saamen- kieliset variantit Sydsamiska varianter	Virallinen eteläsaamen- kielinen nimimuoto Officiell sydsamisk namnform ¹	Ruotsinkie- liset varian- tit (suluissa epäviralliset variantit) Svenska vari- anter (inom parentes inofficiella varianter)	Lähteet Källor
Preanne- gabpe ~ Prienne- gabpe	Preanne- njuana ~ Preanna- njuana ~ Prienne- njuana	Prienne- njuana	Kläppnäset	Hasselbrink 1943: T3; 1973: 123–124; Lagercrantz 1939: 2962.
Preanne- njuana ~ Preanna- njuana ~ Prienne- njuana	Preanne- gabpe ~ Prienne- gabpe	Priennen- juana	Kläppnäset	Collinder 41: Tn4, Tn5; 1964: 164; Dorra – Rensberg – Willenfeldt 1970a; Fjällkartan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Hassel- brink 1973: 123–124; Kartsök och ortnamn; Sjaggo 2011: 29.
Prean- netjahke ~ Prean- natjahke ~ Preen- netjahke		Preanna- tjahke	Brändstöten	Collinder 41: Tn4, Tn5; Hassel- brink 1973: 63; 1981: 366; Kartsök och ortnamn; Lagercrantz 1939: 5416:3; Sjaggo 2011: 29.
Prean- nehke ¹ ~ Prean- nahke ¹ ~ Preannage ¹		Preannehke	(Malmags- liden)	Collinder 1941: Tn2; 1964: 164; Dorra – Rensberg – Willenfeldt 1970a; 1970b; Gröna kartan 1 : 50000; Hasselbrink 1943: T1; 1981: 366; Hasselbrink 1973: 62; Kartsök och ortnamn; Lagercrantz 1939: 5416; S. Ruttfäll 1990; Pa. Viberg 1970; Willenfeldt 2009: 12.
Prean- nehke ² ~ Prean- nahke ² ~ Preannage ² ~ Prean- nehken- gätie ~ Prean- nahken- gätie ~ Prean- nagengätie		Preanneh- kengätie	(vanha nimi / gam- mal namn: Malmags- lidens lappläger)	Collinder 1941: Tn2; 1942: 24; 1964: 164; Dorra – Rensberg – Wil- lenfeldt 1970a; 1970b; Fjällkartan 1 : 100000; Hasselbrink 1943: T1; 1973: 44–45; 1981: 366; Kartsök och ortnamn; Lagercrantz 1939: 5416 :2; Manker 1939: 11; S. Rut- tfäll 1990: kansilehti; Sjaggo 2011: 29; Willenfeldt 2009: 1, 3.

Nimi Namn	Etelä- saamen- kieliset variantit Sydsamiska varianter	Virallinen eteläsaamenkielinen nimimuoto Officiell sydsamisk namnform ¹	Ruotsinkieliset variantit (suluissa epäviralliset variantit) Svenska varianter (inom parentes inofficiella varianter)	Lähteet Källor
Raavte- jaevrie		Raavte- jaevrie		Dorra – Dorra-Ragnefjäll 1972b; Dorra – Rensberg – Willenfeldt 1970a ; 1970b; Hasselbrink 1943: T3; 1973: 153; 1981: 1057; Fjällkartan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Kartsök och ortnamn; Lagercrantz 1939: 5618; Sjaggo 2011: 29–30 Willenfeldt 2009: 14.
Raavte- jaevrie- durrie		Raavtejaev- riedurrie		Hasselbrink 1981: 1057; Lagercrantz 1939: 5618.
Raavtjabpe ~ Raavts- jabpe		Raavtjabpe		Fjällkartan 1 : 100000; Kartsök och ortnamn; Sjaggo 2011: 29.
Rahpe- tjaerhvie		Rahpe- tjaerhvie	Björnvålen	Collinder 1964: 171; Gröna kartan 1 : 50000; Kartsök och ortnamn.
Rantehken- tjahke		Ranteh- kentjahke	Rändings- vålen	Fjällkartan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Kartsök och ortnamn.
Rovje		Rovje	Rogen	Bergsland - Hasselbrink 1985: 30; Collinder 1941: Tn2; Fjällkartan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Hasselbrink 1943: T3; 1973: 154; 1981: 1094; Kartsök och ortnamn; Lagercrantz 1939: 5916; Hasselbrink; Sjaggo 2011: 31 Willenfeldt 2009: 9.
Rovjen- båvvah		Rovjen- båvvah	Rogsbo- darna	Hasselbrink 1943: T3; 1973: 45; Lagercrantz 1939: 5916.
Rovjen- vaarta		Rovjen- vaarta		Hasselbrink 1981: 1094; Lagercrantz 1939: 5916:2.
Rovte ~ Rovten- tjahke ~ Rovten- tjahkeh ~ Rovtfeelle		–	Rutfället	Collinder 1941: Tn2; 1964: 184–185; Dorra – Rensberg – Willenfeldt 1970a; 1970b; Hasselbrink 1943; 1973: 155; 1981: 1094; Lagercrantz 1939: 5921b; N. Rutfjäll 1956b; S. Rutfjäll 1990: kansilehti, 86, 162; Willenfeldt 2009: 9; Wiklund 1908.
Rovten- baahka		Ruvhten- baahka		Hasselbrink 1981: 1094; Lagercrantz 1939: 5921b:2.

Nimi Namn	Etelä- saamen- kieliset variantit Sydsamiska varianter	Virallinen eteläsaamen- kielinen nimimuoto Officiell sydsamisk namnform ¹	Ruotsinkie- liset varian- tit (suluissa epäviralliset variantit) Svenska vari- anter (inom parentes inofficiella varianter)	Lähteet Källor
Rovten- tjörne ~ Rovten- tjäänne ~ Rovten- jaevrie		Ruvhten- jaevrie	Ruttjärnen	Collinder 1941: Tn2; 1964: 184–185; Hasselbrink 1943: T1, T2; 1973: 156; Sjaggo 2011: 31.
Ruvhten ~ Ruvhten sijte		Ruvhten sijte	Saamen- kylän nyk. virall. nimi / Samebys officiell namn; aiem- min / före: Tännäs sameby	S. Rutfjäll 1990: 86.
Rovpe ~ Rovpeh		Rovpe	Muggsjö- vålen	Collinder 1964: 184; 1941: Tn4, Tn5; Dorra – Dorra-Ragnefjäll 1972a; Fjällkartan 1 : 100000; Gröna kar- tan 1 : 50000; Hasselbrink 1973: 140; Kartsök och ortnamn; Sjaggo 2011: 31; Willenfeldt 2009: 9.
Råefie ~ Råefien- vaerie	Rååfjeelle ~ Röö- fjeelle [?~ Råå- fjeell[e]n- vaerie ~ Råå- fjeellen- tjahke]	Rååfjeelle	Rödfjället	Hasselbrink 1943: T2; 1973: 157.
Rååfjeelle ~ Rööfjeelle (Oppi- kirjassa: ~ Rööpses- vaerie)	Råefie ~ Råefien- vaerie [?~ Råå- fjeell[e]n- vaerie ~ Råå- fjeellen- tjahke]	Rååfjeelle	Rödfjället	Bergsland - Hasselbrink 1985: 20; Collinder 1941: Tn4; Dorra – Rens- berg – Willenfeldt 1970a; Fjäll- kartan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Hasselbrink 1943: T1; 1973: 157; 1981: 1083; Kartsök och ortnamn; Lagercrantz 1939: 5866b; Sjaggo 2011: 32; Willenfeldt 2009: 15.
Rååfjeell[e]n- baahka		Rååfjeellen- baahka		Hasselbrink 1981: 1083; Lager- crantz 1939: 5866b.

Nimi Namn	Etelä- saamen- kieliset variantit Sydsamiska varianter	Virallinen eteläsaamen- kielinen nimimuoto Officiell sydsamisk namnform ¹	Ruotsinkie- liset varian- tit (suluissa epäviralliset variantit) Svenska vari- anter (inom parentes inofficiella varianter)	Lähteet Källor
Rååfjeellen- tjahke ~ Rååfjeell[e]n- vaerie	[?~ Råefie ~ Råefien- vaerie ~ Rååfjeelle ~ Röö- fjeelle]	Rååfjeelle	Rödfjället	Collinder 1941: Tn4; Hassel- brink 1973: 157.
Röösjööa		–	Väster- tai Öster- Rödsjön	Bergsland - Hasselbrink 1985: 30; Dorra – Dorra-Ragnefjäll 1972b; Dorra – Rensberg – Wil- lenfeldt 1970a; Hasselbrink 1981: 1087; Lagercrantz 1939: 5866b.
Röösjöön- gätieh ~ Röösjöön- vijkhen- gätieh		Röösjöön- vijkhen- gätieh		Collinder 1941: Tn4; Dorra – Rensberg – Willenfeldt 1970a; Hasselbrink 1973: 43, 45–46.
Sjijhk[e]- tjöörne ~ Sjijhk[e]- tjåanne		Sijk- tjöörne		Hasselbrink 1943: T3; 1973: 162–163.
Sjkeabpore ¹ ~ Sjkeab- poren- jaevrie ~ Sjkeabpen- jaevrie		Skäbporen- jaevrie	Skedbrosjön	Collinder 1941: Tn4; Dorra – Dorra-Ragnefjäll 1972b; Dorra – Rensberg – Willenfeldt 1970a; 1970b; Fjällkartan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Hassel- brink 1943: T3; 1973: 169; Kartsök och ortnamn; Sjaggo 2011: 35.
Sjkeab- por[e]n- njuenie		Skäbporen- njuenie		Hasselbrink 1981: 1166; Lager- crantz 1939: 7350:2.
Sjkeabpore ² ~ Sjkeab- porentjahke		Skäbpore	Skedbro- fjället	Bergsland - Hasselbrink 1985: 30; Collinder 1941: Tn4; Dorra – Dorra- Ragnefjäll 1972a; Dorra – Rensberg – Willenfeldt 1970a; 1970b; Fjäll- kartan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Hasselbrink 1943; 1973: 168– 169; 1981: 1166; Kartsök och ortnamn; Lagercrantz 1939: 7350; Sjaggo 2011: 33; Willenfeldt 2009: 9. [Ruotsinkie- linen nimi: Tuntematon 1906: 142]

Nimi Namn	Etelä- saamen- kieliset variantit Sydsamiska varianter	Virallinen eteläsaamen- kielinen nimimuoto Officiell sydsamisk namnform ¹	Ruotsinkie- liset varian- tit (suluissa epäviralliset variantit) Svenska vari- anter (inom parentes inofficiella varianter)	Lähteet Källor
Sjluvven ~ Sjluvven- johke		Sjluvven- johke		Dorra – Rensberg – Willenfeldt 1970a; 1970b; Hasselbrink 1973: 412–413; Kartsök och ortnamn.
Snuhkie ~ Sjnuhtie		Snuhkie	Rödfjället (osa / del)	Collinder 1941: Tn4; 1964: 206; Fjällkartan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Hasselbrink 1943: T1; 1973: 157 - 159; 1981: 1219; Kartsök och ortnamn; Lagercrantz 1939: 6717; Sjaggo 2011: 33–34.
Skaalnjie ~ Skaalnjen- tjääne		Skaelnjen- tjääne	Linjetjär- narna, (Stora Lin- jetjärnen)	Collinder 1941; Hasselbrink 1943: Mt1, T1, T2; 1973: 129; Kartsök och ortnamn; Sjaggo 2011: 24.
Skåavma ~ Skåavman- johke	Tiend[e]n- johke	Skåavma (alajuoksu / nedre delen), Skåavman- johke (ylä- juoksu / övre delen)	Tännån	Collinder 1941; 1964: 201; Hassel- brink 1943; 1973: 190; Kartsök och ortnamn; Sjaggo 2011: 35, 42.
Sloeptje		Sloeptje		Sjaggo 2011: 36.
Stoere- giedtie		Stoere- giedtie		Dorra – Dorra-Ragnefjäll 1972a; Dorra – Rensberg – Willenfeldt 1970a.
Stoer-Hann- sjkinne ~ Stoer-Hann- skinne	Hann- sjkinn- tjahke ~ Hann- sjken- tjahke ~ Hann- sjkinn- vaarta	Stoer Hann- skinne	Hand- skinnvålen, (Handske- skinnvålen)	Fjällkartan 1 : 100000; Gröna kar- tan 1 : 50000; Hasselbrink 1973: 105; 1981: 721; Kartsök och ortnamn; Lagercrantz 1939: 1159; Sjaggo 2011: 37; Willenfeldt 2009: 13.
Stoere- Rovte ~ Stoere- Ruvte		Ruvhte	Ruten, (Stor Ruten)	Hasselbrink 1943: T1; 1973: 178; 1981: 1094.

Nimi Namn	Etelä- saamen- kieliset variantit Sydsamiska varianter	Virallinen eteläsaamen- kielinen nimimuoto Officiell sydsamisk namnform ¹	Ruotsinkie- liset varian- tit (suluissa epäviralliset variantit) Svenska vari- anter (inom parentes inofficiella varianter)	Lähteet Källor
Stoere- tjahke		Stoere- tjahke	Storstöten	Collinder 1941; Dorra – Rens- berg – Willenfeldt 1970a; 1970b; Gröna kartan 1:50000; Hasselbrink 1973: 178; Kartsök och ortnamn.
Svaan- sjööbaahka		Svaansjö- baahka		Fjällkartan 1 : 100000; Gröna kar- tan 1 : 50000; Sjaggo 2011: 39.
Taansjöö- gåetie ~ Taanssjöön- gåetie		Tansjen- gåetie		Hasselbrink 1981: 1285; Lagercrantz 1939: 7649:2. [Ruotsinkielinen nimi: Tuntematön 1906: 137]
Taansjöö- tjahke ~ Taanssjöön- tjahke ~ Tansjen- tjahke	Tanssje- fjeelle	Tanssje- fjeelle	Tandsjö- vålen	Collinder 1941: Tn2; Hassel- brink 1943: I1; 1973: 185.
Tanssje- fjeelle	Taan- sjöön- tjahke ~ Taans- sjöön- tjahke ~ Tansjen- tjahke	Tanssje- fjeelle	Tandsjö- vålen	Hasselbrink 1981: 1285; Lagercrantz 1939: 7649.
Teann- daelie		Teann- daelie	Tänn- dalen	Dorra – Dorra-Ragnefjäll 1972a; 1972b; Dorra – Rensberg – Wil- lenfeldt 1970a; 1970b; Hasselbrink 1973: 49; Kartsök och ortnamn.
Teann- daelien- jaevrie		Teann- daelien- jaevrie	Tänn- dals- sjön	Hasselbrink 1943: Mt1; 1973: 189 –190; Kartsök och ortnamn.
Teannes	Neassa ~ Neassah	Neassa	Tännäs (kylä / by)	Hasselbrink 1981: 1286.
Teannes[e]n- vaerie		Teanne- senvaerie	Tännäsber- get, (Tän- näs fjäll)	Hasselbrink 1981: 1286.

Nimi Namn	Etelä- saamen- kieliset variantit Sydsamiska varianter	Virallinen eteläsaamen- kielinen nimimuoto Officiell sydsamisk namnform ¹	Ruotsinkie- liset varian- tit (suluissa epäviralliset variantit) Svenska vari- anter (inom parentes inofficiella varianter)	Lähteet Källor
Tiend[e]n- johke	Skåavma ~ Skåav- manjohke	Skåavma (alajuoksu / nedre delen), Skåavman- johke (ylä- juoksu / övre delen)	Tännån	Hasselbrink 1973: 190.
Tromhpe ¹		Tromhpe	Gråstöten ²	Fjällkartan 1 : 100000; Kartsök och ortnamn; Sjaggo 2011: 41–42.
Tromhpe ²		Tromhpe	Svansjö- kläppen, (Svansjö- klacken)	Collinder 1941: Tn2; 1964: 234; Fjällkartan 1 : 100000; Hasselbrink 1943: T1; 1973: 182–183; Kartsök och ortnamn; Sjaggo 2011: 42.
Vaerien- jaevrie ¹		Vaerien- jaevrie	Fjällsjön ¹	Collinder 41/H-43:T3/Hassel- brink 1943; 1973: 76
Vaerien- jaevrie ²		Vaerien- jaevrie	Fjällsjön ² , Käringsjön (kylä / by)	Collinder 1941; Hassel- brink 1943: T3; 1973: 76.
Vierejabpe		Vierejabpe		Fjällkartan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Kartsök och ortnamn; Sjaggo 2011: 43.
Vigle ~ Vigele		Vigelen- njuenie	Vigelskaftet (Vigelfjäll, Viglfjällen)	Collinder 1941: Tn4; Hasselbrink 1973: 195–196; 1981: 1427; Lagercrantz 1939: 8590; Wiklund 1908. [Ruotsinkieli- nen nimi: Tuntematon 1906: 129]
Vigle- njuen[ien]- baahka		Vigelen- njuenie- baahka		Hasselbrink 1981: 1427; Lager- crantz 1939: 8590:3.
Viglen- njuenie ~ Vigelen- njuenie		Vigele- njuenie	Vigelskaftet (osa / del)	Bergsland - Hasselbrink 1985: 30; Fjällkartan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Hasselbrink 1943: T1; 1973: 195–196; 1981: 1427; Kartsök och ortnamn; Lagercrantz 1939: 8590:2; Sjaggo 2011: 43.
Vuelie Mogke ~ Vuelie Mogken- jaevrie		Vuelie- Mogke	Nedre Muggsjön, (Yttre Muggsjön)	Collinder 1941: Tn4; 1964: 132; Fjällkartan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Hassel- brink 1973: 140; Kartsök och ortnamn; Sjaggo 2011: 27.

Nimi Namn	Etelä- saamen- kieliset variantit Sydsamiska varianter	Virallinen eteläsaamen- kielinen nimimuoto Officiell sydsamisk namnform ¹	Ruotsinkie- liset varian- tit (suluissa epäviralliset variantit) Svenska vari- anter (inom parentes inofficiella varianter)	Lähteet Källor
Vuelie- sovvene		Vuelie- sovvene		Hasselbrink 1943: T3; 1973: 197–198; Sjaggo 2011: 44.
Vänngah		Vänngan- jaevrieh	(Vingarna (Västra och Östra))	Collinder 1941: Tn4; Hassel- brink 1943: T3; 1973: 196.
Vänngan ~ Vänngan- jaevrie ~ Vänngan- jaevrieh		Vänngan- jaevrieh	Väster Vingarna ja / och Väster Vingarna, (Vängan)	Collinder 1941: Tn4; Hasselbrink 1973: 196; Kartsök och ortnamn.
Veesta- sjöön- gaardene		Veesta- sjöön- gaardene	(Malmagen (Västra); Västansjö- gården (talo / gård))	Hasselbrink 1973: 44.
Vaahta ~ Vaahta- fjeelle (Oppikir- jassa: ~ Vaahta- vaerie)	Våådte- fjeelle	Vaahta	Vättafjället, (Vattafjället)	Bergsland - Hasselbrink 1985: 20; Dorra - Dorra-Ragnefjäll 1972a; 1972b; Fjällkartan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Hasselbrink 1943 :T1; 1973: 198; 1981: 1437; Kartsök och ortnamn; Lagercrantz 1939: 8708; Sjaggo 2011: 44; Willenfeldt 2009: 9.
Vaahtan- tjahke	Vaahta ~ Vaahta- fjeelle (~ Vaahta- vaerie) ~ Våådte- fjeelle	Vaahta	Vättafjället, (Vattafjället)	Sjaggo 2011: 44; Willenfeldt 2009: 9.
Vaahta- fjeell[e]n- giedtie		Vaahta- fjeellen- giedtie		Dorra - Dorra-Ragnefjäll 1972a.
Våala		Våala	Storvålen	Bergsland - Hasselbrink 1985: 19; Collinder 41: Tn5; Fjällkar- tan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Hasselbrink 1943: T3; 1973: 179; Kartsök och ort- namn; Sjaggo 2011: 44.

Nimi Namn	Etelä- saamen- kieliset variantit Sydsamiska varianter	Virallinen eteläsaamen- kielinen nimimuoto Officiell sydsamisk namnform ¹	Ruotsinkie- liset varian- tit (suluissa epäviralliset variantit) Svenska vari- anter (inom parentes inofficiella varianter)	Lähteet Källor
Vähna		Jillie-Vähna ja / och Luvlie- Vähna	Vattnan	Collinder 1941: Tn2; Hassel- brink 1973: 192–193.
Vännadælie		Vännadælie	(Vändä- dalen)	Dorra – Rensberg – Wil- lenfeldt 1970a; 1970b.
Våadte- fjeelle	Våahta ~ Våahta- fjeelle (Oppi- kirjassa: ~ Våahta- vaerie)	Våahta	Vättafjället, (Vattafjället)	Dorra – Dorra-Ragnefjäll 1972b; Hasselbrink 1973: 198.
Åarka		Åarka		Bergsland - Hasselbrink 1985: 19; Fjällkartan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Kartsök och ortnamn; Sjaggo 2011: 45; Willenfeldt 2009: 10–11.
Åarkajohke		Åarkajohke	Urgan	Fjällkartan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Kartsök och ortnamn; Sjaggo 2011: 42. [Ruotsinkielinen nimi: Tuntematon 1906: 142]
Åarka- jaevrieh ~ Åarka- tjäännh		Åarka- tjäännh	Urgtjär- narna	Fjällkartan 1 : 100000; Gröna kartan 1 : 50000; Kartsök och ortnamn; Sjaggo 2011: 42–43; Willenfeldt 2009: 10.
Åarjel- raedtie		Åarjel- raedtie	Ruvhten sijte (nyk. virall. nimi), Tännäs sameby (vanha vi- rall. nimi / gammal officiell namn)	Bergsland 1964: 53; Bergsland – Hasselbrink 1985: 19; Hassel- brink 1943; S. Rutfjäll 1990: 55.
Ååbper[e]- vijkhen- gâetieh		Ååbper- vijkhen- gâetieh		Hasselbrink 1943: I1; 1973: 44–45

Liite I: 2. Pohjoissaamen tutkimusaineisto
Appendix I: 2. Material om nordsamiska

Nimi	Pohjoissaamen- kieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Allasuolu			TKU 75/84.
Áb(ba)ransuolu			TKU 75/84; NA: SA 1970.
Áitevár(e)- jeaggi	Gohpalasjeaggi, Gohpalas		TKU 75/164, 39.
Áitevárri ¹	Duottar- Áitevárri		TKU 75/157.
Áitevárri ^{2a}	Iŋggá Áitevárri		TKU 75/156, 8.
Áitevárri ^{2b}			TKU 70/81; TKU 75/156, 8.
Áitevárri ³	Nuvvos Áitevárri		TKU 69/141, 28; TKU 75/41, 30; TKU 75/83; TKU 75/164, 39; NA: TII 1963; Saressalo 1982: 50.
Áitevárri ⁴	Vuopme- Áitevárri		TKU 75/165, 1; TKU 75/83, 16; 75/84, 11.
Ávženjál- jeaggi			Kansalaisen karttapaikka.
Ávžžičopma	Njiljohmohk- k(e)ávžečomat		Kansalaisen karttapaikka.
Baikkašan- čuolbma ~ Baikkašan- vadda			TKU 75/83, 16; TKU 75/84, 13; NA: SA 1964.
Bajit Divgaája	Divgajohka		TKU 75/82, 19.
Bajit Hánasája	Hánasjohka		TKU 75/83, 12; TKU 75/84, 17.
Barta			Norgesglasset.
Barttamohkki			NA: SA 1964.
Barttasavu			NA: SA 1964.
Báhkkeskáidi			TKU 75/74, 12; NA: SA 1963; T. Itkonen 1972: 296.
Báišduottar		Pais- tunturi	TKU 67/80, 3; TKU 68/236, 15; TKU 68/384, 22; TKU 75/84, 24; TKU 75/97, 23; TKU 75/100, 21; NA: TII 1963; T. I. Itkonen 1948 II: 522.
Báišjohka			TKU 69/116; TKU 75/84; TKU 75/97; NA: SA 1964.
Beahcelah- johka ~ Beahceljohka			TKU 70/3, 25; TKU 70/56, 3; TKU 75/84, 20; TKU 75/97, 5; TKU 75/97, 6; TKU 75/128, 10?, TKU 75/100, 21.

Nimi	Pohjoissaamen- kieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Beahcalleahki			TKU 75/82, 22; TKU 75/83, 11; TKU 75/84, 20.
Beahcelvárri			TKU 75/84, 1; TKU 75/84, 20.
Biergoája			TKU 75/83, 12; TKU 75/84, 18; NA: PS 1985.
Biergočohkka			TKU 75/83, 16; NA: SA 1964.
Bissočuollan			TKU 75/165, 7.
Bissočuollan- čohkka			Kansalaisen karttapaikka.
Bissočuollan- jeaggi			TKU 70/81, 8; TKU 75/103, 39; TKU 75/129, 6; TKU 75/131, 25; TKU 75/165, 3; NA: SA 1964.
Bissočuollan- johka			TKU 67/72, 9; TKU 69/140, 30; TKU 75/97, 5; TKU 75/97, 6; TKU 75/97, 13; TKU 75/131, 25; NA: SA 1964.
Bissočuollan- roavvi			Kansalaisen karttapaikka.
Bissočuollan- várri			TKU 68/236, 47; TKU 69/134, 15; TKU 75/164, 36; NA: SA 1964.
Bissojeaggi			TKU 70/81, 8; TKU 75/103, 39; TKU 75/129, 6; TKU 75/131, 25; TKU 75/165, 3.
Boaresgieddi			NA: SA 1970; TKU 75/97.
Boaresgirku			NA: SA 1970.
Borgebeaskaája			NA: SA 1963.
Borge- beask(a)ávži			TKU 69/47; Kansalaisen karttapaikka.
Borgebeaska- čopma			NA: SA 1963.
Cagg(e)oaivi			NA: SA 1964.
Ceakkoája			TKU 75/83, 10.
Čársejohka			TKU 70/73, 15; TKU 70/81, 3; TKU 75/74, 20; TKU 75/76, 15; TKU 75/79, 25; TKU 75/84, 31; TKU 75/141, 4; TKU 75/164, 1; TKU 75/164, 38; NA: SA 1963; T. I. Itkonen 1948 II: 522.
Čohkun- johgaska			Kansalaisen karttapaikka.
Čohkunjohka			NA: SA 1963.
Čuollávárri			NA: SA 1970; NA: PS 1985.
Čurggodanája			NA: SA 1963; N. Vuolab 1932.
Davimuš Mádjohsuorgi			TKU 69/47; TKU 75/139, 27; TKU 75/140, 7; TKU 75/154, 20; NA: SA 1963; T. Itkonen 1972: 294.

Nimi	Pohjoissaamen- kieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Dálvadas			NA: SA 1964; NA: TII 1963; TKU 67/296; TKU 67/297; TKU 69/32; TKU 69/48; TKU 73/112.
Dálvadas- gárggu			NA: SA 1964.
Dálvadas- guoika			NA: SA 1964; NA: TII 1963.
Dálvadasjeaggi			NA: SA 1970.
Dálvadaslásis			NA: SA 1964.
Dálvadasnjárga			NA: SA 1964.
Dálvadassuolu			NA: SA 1964.
Deahppán Gáddenuorri	Gáddenuorri		NA: SA 1970.
Deahppán- nuorri			TKU 75/84; NA: SA 1964.
Deahppánsuolu		Teppaan- saari, Teppanan- saari	TKU 67/281; TKU 75/55; TKU 75/84; NA: SA 1964.
Deatnu		Teno, Tenojoki	NA: SA 1963; NA: EvH 1961; NA: TII 1963.
Divgaája	Vuolit Divgaája		TKU 75/82, 19; TKU 75/83, 11; TKU 75/84, 14.
Divgajohka	Bajit Divgaája		TKU 75/82, 19.
Doarročohkka			NA: PS 1985.
Doarročopma			NA: PS 1985.
Doarroleahki			NA: PS 1985.
Duopmostole			NA: SA 1963.
Duottar- Áitevárrri	Áitevárrri, Njil- johmohkkevárrri		TKU 75/156, 8; NA: SA 1964.
Duottar- Mávnnna			NA: PS 1985.
Duottar- Mávnnna ráhppát			Kansalaisen karttapaikka.
Elle Ándde Goahteája	Guolleája		TKU 69/43, 69/79.
Erkkeája			TKU 75/165, 2.
Gabbava- ritčopma			NA: PS 1985.

Nimi	Pohjoissaamen- kieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Gabbavarit- jeaggi			Kansalaisen karttapaikka.
Gaskkamuš Mádjohsuorgi			TKU 75/154, 20; NA: SA 1963; T. Itkonen 1972: 294.
Gáddenuorri	Deahppán Gáddenuorri		NA: SA 1970.
Gáimmoaivi			TKU 67/52, 7; TKU 67/55, 6; TKU 69/96, 67; TKU 70/81, 21; TKU 75/157, 19; NA: SA 1964; NA: TII 1963; PL 1949; Sammallahti 2003.
Gálovárri			TKU 75/165, 4; NA: SA 1964.
Gárdejo- gajeaggi			TKU 75/155, 28.
Gárdejohgeahči			NA: PS 1985.
Gárdejohka			TKU 70/58, 16; TKU 75/82, 22; TKU 75/83, 12; TKU 75/84, 19; TKU 75/84, 29; TKU 75/90, 19; TKU 75/90, 20; TKU 75/90, 21; TKU 75/90, 23; TKU 75/101, 4; TKU 75/129, 6; TKU 75/155, 28; NA: SA 1964; NA: PS 1985.
Gárdejohskáidi	Gárdeskáidi		TKU 70/3, 25; TKU 75/164, 35; NA: SA 1964.
Gárdeskáidi	Gárdejohskáidi		TKU 70/3, 25; TKU 75/164, 35.
Geassesai/ nuorri ~ Geassesaj(e)/ nuorri	Hánasnuorri		NA: SA 1964, 1970.
Geassesai/ suolu ~ Geasse- saj(e)/suolu	Hánassuolu?		NA: SA 1964.
Geavovuopmi			TKU 67/78, 5; TKU 68/224, 9; TKU 68/236, 15; TKU 68/384, 22; TKU 69/28, 7; TKU 69/29, 23; TKU 69/36, 5; TKU 69/41; TKU 69/69, 7; TKU 69/76, 4; TKU 69/78, 5; TKU 69/105a, 17; TKU 69/107, 4; TKU 69/149, 10; TKU 70/62, 9; TKU 75/75, 2; TKU 75/79, 21; TKU 75/101, 11; TKU 75/103, 57; TKU 75/132, 37; TKU 75/141, 4; TKU 75/154, 20; TKU 75/156, 5; TKU 75/157, 15; TKU 75/157, 19; TKU 75/164, 34; TKU 75/165, 5; NA; T. I. Itkonen 1948 II: 522.
Geavojohka	Geavvu	Kevojoki	NA: SA 1963.

Nimi	Pohjoissaamen- kieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Geavvu	Geavojohka	Kevo	TKU 67/53, 27; TKU 67/72, 9; TKU 67/80, 3; TKU 67/124, 8; TKU 68/222, 14; TKU 69/28, 6; TKU 69/28, 7; TKU 69/29, 23; TKU 69/29, 26; TKU 69/76, 2; TKU 69/76, 5; TKU 69/79, 2; TKU 69/101, 8; TKU 69/101, 21; TKU 70/6, 14; TKU 70/15, 22; TKU 70/60, 5; TKU 70/73, 15; TKU 70/81, 18; TKU 70/81, 21; TKU 70/81, 23; TKU 75/79, 25; TKU 75/84, 31; TKU 75/97, 23; TKU 75/98, 20; TKU 75/101, 11; TKU 75/101, 14; TKU 75/132, 37; TKU 75/140, 7; TKU 75/140, 8; NA: SA 1963, 1964; NA: TII 1963; NA: PS 1985; T. Itkonen 1972: 294; T. I. Itkonen 1948 II: 522; M. Vuolab 1930.
Gieddádjat- jeaggi			Kansalaisen karttapaikka.
Giedd(e)ája			NA: SA 1964.
Giisáávži			TKU 67/51, 11; TKU 67/54, 9; TKU 67/297; TKU 69/49; TKU 69/50; TKU 70/55, 11.
Giisáčohkka			Kansalaisen karttapaikka.
Giisájávri			TKU 67/ 289; TKU 67/459, 10; TKU 69/49; TKU 70/15, 21; TKU 75/83, 10; TKU 75/134, 8.
Giisávárri			TKU 67/51, 11; TKU 70/7, 29; TKU 70/74, 30; TKU 75/83, 16; TKU 75/84, 23.
Girjeana			TKU 75/74, 22; TKU 75/83, 16; TKU 75/84, 9; TKU 75/140, 3; TKU 75/141, 4; NA: SA 1965; NA: PS 1985.
Gohpalas	Gohpalasjeaggi, Áitevárjeaggi		TKU 75/164, 39.
Gohpalasája			NA: SA 1964.
Gohpalasjeaggi			TKU 69/43; TKU 75/164, 39.
Gohpalasskáidi			Kansalaisen karttapaikka.
Goškkarčielgi			TKU 69/140, 30; TKU 70/28, 4; TKU 70/81, 10; TKU 75/74, 23; TKU 75/83, 16; NA: SA 1964.
Gottetvárri			TKU 69/134; TKU 75/157, 15; NA: SA 1963.
Gottičomat			Kansalaisen karttapaikka.
Guovd(a)oaivi			NA: SA 1963, 1964; NA: TII 1963; ON 1961.
Guivi			NA: SA 1963; NA: TII 1963; ON 1961; T. Itkonen 1972: 294; T. I. Itkonen 1948 II: 494, 521; T. I. Itkonen 1962: 134.

Nimi	Pohjoissaamenkieliset variantit	Suomenkieliset variantit	Lähteet
Gukčajohka			TKU 68/238, 38; TKU 75/132, 12; TKU 75/157, 19; TKU 75/164, 37; TKU 75/165, 2; TKU 75/164, 38; NA: SA 1964; T. Itkonen 1972: 294; Sammallahti 2003.
Gumppagirku			NA: SA 1963; N. Vuolab 1932.
Guoikka-vuoleája			NA: SA 1964.
Guoikkagárggu			Kansalaisen karttapaikka.
Guoll(e)ája	Elle Ándde Goahteája		Kansalaisen karttapaikka.
Hánasája	Hánasnuor(e)ája ~ Hánasnarája, Vuolit Hánasája		TKU 73/108; TKU 75/83, 12; TKU 75/84, 17.
Hánasdievvá			TKU 73/108; TKU 75/83, 12; TKU 75/84, 17.
Hánasjohka	Bajit Hánasája		TKU 73/108; TKU 75/83, 12; TKU 75/84, 17.
Hánasnuor(e)ája	Hánasája, Vuolit Hánasája, Hánasnarája		NA: SA 1964, 1970.
Hánasnarája	Hánasája, Vuolit Hánasája, Hánasnuor(e)ája		NA: SA 1964, 1970.
Hánasnuorri	Geassesai/ saj(e)nuorri		NA: SA 1970.
Hánassuolu	Geassesai/ saj(e)suolu?		Kansalaisen karttapaikka.
Hándalája			NA: PS 1985.
Hándaljeaggi			NA: PS 1985.
Hándalláttu			NA: PS 1985.
Huikanjohka			TKU 75/165, 1; NA: SA 1964.
Inggá Áitevárja			TKU 75/ 165, 1.
Inggá Áitevárri	Áitevárri		TKU 69/49; TKU 69/141, 28; TKU 75/41, 30; TKU 75/164, 39.
Jávrebainjárga			NA: TII 1963.
Jávrebaisavu			TKU 70/7.
Jeaggejohka	Njiljoga Davitsuorgi		TKU 75/132, 37; TKU 75/165, 1; TKU 75/164, 37; NA: SA 1964.
Jorba-Mávnná	Skadjavár Mávnná		NA: SA 1964; NA: PS 1985.

Nimi	Pohjoissaamen- kieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Juovvaája			Kansalaisen karttapaikka.
Juovvačohkka			NA: SA 1964.
Juovva- Mávna			Kansalaisen karttapaikka.
Juovvaskáidi			TKU 67/84; TKU 70/81, 10; TKU 73/112; TKU 75/82, 10; TKU 75/97; TKU 75/154, 20; NA: SA 1963; T. Itkonen 1972: 293.
Ládjogeadgi	Sálkorgeadgi, Sáلكor		NA: TII 1963; TI 1955; T. I. Itkonen 1962: 137; Paulaharju 1927: 306–307.
Liŋkinmáđidja			TKU 75/85.
Lisačopma ~ Lisačomat			TKU 69/149, 10; NA: SA 1963.
Lohkkačopma			Kansalaisen karttapaikka.
Luovvemas			TKU 75/82; TKU 75/83, 16; TKU 75/84, 12; NA: SA 1964.
Luovve- marrasája			TKU 75/82, 19; NA: SA 1964.
Luovve- marrasjeaggi			Kansalaisen karttapaikka.
Marasčopma			NA: SA 1964.
Máđjohka ~ Máijohka			TKU 70/81, 10; TKU 70/81, 12; TKU 70/81, 21; TKU 75/74, 12; TKU 75/74, 13; TKU 75/75, 2; TKU 75/75, 4; TKU 75/79, 7; TKU 75/79, 8; TKU 75/79, 9; TKU 75/80, 4; TKU 75/139, 27; TKU 75/156, 5; TKU 75/157, 15; NA: SA 1963; NA: PS 1985; T. Itkonen 1972: 294; M. Vuolab 1932.
Máđjohluoppal			TKU 67/53, 27; TKU 69/28, 6; NA: SA 1963.
Máđjohskáidi			NA: SA 1963.
Máhteája			TKU 75/82, 22.
Máhtegoah- várri	Máhtelahvárri ~ Máhtevárri		TKU 69/140, 30; TKU 70/56, 14; TKU 75/83, 16.
Máhtelahskáidi			Ulkoilukartta Utsjoki, Kevo 1 : 100 000.
Máhtelahvárri	Máhtegoahvárri ~ Máhtevárri		TKU 69/140, 30; TKU 70/56, 14; TKU 75/83, 16.
Máhteleah- čohkka ~ Máhtelah- čohkka	Urračohkka		Kansalaisen karttapaikka.
Máhteleahki			TKU 75/82; TKU 75/83, 11; TKU 75/84, 22.

Nimi	Pohjoissaamen- kieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Máhtevárri			TKU 69/140, 30; TKU 70/56, 14; TKU 75/83, 16.
Máijohgoahti	Nillágoahti		TKU 67/268.
Máttimuš Mádjohsuorgi			NA: SA 1963; T. Itkonen 1972: 294; TKU 69/41.
Mávnnáávži ~ Mávnnagurra			TKU 75/76, 6; TKU 75/90, 25; TKU 75/138, 20; TKU 75/164, 35; NA: SA 1964.
Mávnnajohka			TKU 75/76, 6; NA: SA 1964.
Mávnnaoaivvit			NA: SA 1964.
Niibevárri			NA: SA 1964.
Nillágoahti	Máijohgoahti		TKU 68/384, 22; TKU 70/81, 10; TKU 75/82, 10; TKU 75/85, 9; TKU 75/97, 12; TKU 75/97, 13.
Nillávárri			Kansalaisen karttapaikka.
Njárčágah- perroavvi			NA: SA 1963.
Njiljoga Davitsuorgi	Jeaggejohka		TKU 75/132, 37; TKU 75/165, 1; TKU 75/164, 37; NA: SA 1964.
Njiljohka		Nilijoki ~ Niljoki	TKU 67/52, 7; TKU 67/80, 3; TKU 67/99, 18; TKU 67/99, 20; TKU 67/104b, 32; TKU 67/115, 12; TKU 67/115, 30; TKU 67/124, 8; TKU 67/266, 24; TKU 68/11, 31; TKU 68/236, 47; TKU 68/238, 38; TKU 69/101, 5; TKU 69/116, 4; TKU 69/116, 5; TKU 69/119, 12; TKU 69/140, 30; TKU 69/170, 2; TKU 70/3, 25; TKU 70/14, 12; TKU 70/28, 4; TKU 70/56, 3; TKU 70/58, 16; TKU 70/60, 5; TKU 70/68, 23; TKU 70/70, 14; TKU 70/73, 13; TKU 70/81, 3; TKU 70/81, 23; TKU 75/40, 12; TKU 75/74, 21; TKU 75/76, 6; TKU 75/76, 15; TKU 75/79, 2; TKU 75/82, 22; TKU 75/83, 12; TKU 75/90, 25; TKU 75/93, 18; TKU 75/93, 25; TKU 75/97, 5; TKU 75/97, 13; TKU 75/97, 23; TKU 75/100, 21; TKU 75/129, 6; TKU 75/132; TKU 75/133, 16; TKU 75/155, 28; TKU 75/157, 19; TKU 75/164, 35; TKU 75/164, 38; TKU 75/165, 1; TKU 75/165, 7; NA: SA 1963; NA: TII 1963; PL 1949; T. I. Itkonen 1948 II: 522; Sammallahti 2003.
Njiljoh- moh(kke)ávži			TKU 69/141, 28; TKU 75/165, 1; NA: SA 1963.

Nimi	Pohjoissaamen- kieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Njiljoh- mohkk(e)- ávžečomat			NA: SA 1963.
Njiljoh- mohkk(e)- ávžijohka			NA: SA 1963.
Njiljoh- mohkk(e)várri	Njiljohmohvárri ~ Njiljomavárri, Duottar-Áite- várri, Áitevárri		NA: SA 1963.
Njiljoh- mohkkejeaggi	Njiljohmoh- jeaggi ~ Njil- jomajeaggi ~ Njiljamohjeaggi		NA: SA 1963.
Njiljohmoh- jeaggi ~ Njil- jomajeaggi ~ Njiljamoh- jeaggi	Njiljohmohkke- jeaggi		TKU 69/43; TKU 69/47; Tku 69/49; TKU 69/140, 30; TKU 70/41, 14; TKU 70/77, 10; TKU 70/81, 3; TKU 75/79, 1; TKU 75/79, 12; TKU 75/93, 1; TKU 75/93, 3; TKU 75/93, 5; TKU 75/93, 18; TKU 75/103, 31; TKU 75/103, 39; TKU 75/103, 57; TKU 75/103, 58; TKU 75/103, 59; TKU 75/129, 6; TKU 75/131, 24; TKU 75/132, 12; TKU 75/156, 8; TKU 75/157, 19.
Njiljohmohkki			NA: SA 1963.
Njiljohmoh- várri ~ Njil- jomavárri	Njiljohmohkk(e)- várri, Duottar- Áitevárri, Áitevárri		TKU 70/81, 12; TKU 75/74, 20.
Njiljohnjálbmi			Kansalaisen karttapaikka.
Njiljomahávži ~ Njillemohávži ~ Njilmohávži	Njiljoh- moh(kke)ávži		TKU 69/47; TKU 69/141, 28; TKU 75/165, 1; NA: SA 1963.
Njoammilávži			TKU 67/52, 7.
Njoammil- oaivi ~ Njoam- milroavvi			Kansalaisen karttapaikka; Ulkoilu- kartta Utsjoki, Kevo 1 : 100 000.
Njoammilsuolu		Jänissaari	TKU 75/84; NA: SA 1970.
Nuorttit Gárdejohka			TKU 75/90, 19.
Nuvvos Áitevárri	Áitevárri		TKU 70/81, 10; TKU 75/74, 22; NA: SA 1964.
Nuvvosgieddi			NA: SA 1970.

Nimi	Pohjoissaamenkieliset variantit	Suomenkieliset variantit	Lähteet
Nuvvosjohka		Nuvusjoki ~ Nuvvusjoki	TKU 75/76, 6; TKU 75/82; TKU 75/140, 8; TKU 75/141, 4; NA: TII 1963; PL 1949; T. I. Itkonen 1948 II: 521.
Nuvvosjohnjálbmi			Kansalaisen karttapaikka.
Nuvvosmohkki			NA: SA 1964.
Nuvvosskáidi			TKU 69/49; TKU 75/83, 16; NA: SA 1964; NA: TII 1963; PL 1949; T. I. Itkonen 1948 II: 521.
Oarjjit Gárdejohka			TKU 75/90, 19.
Ovttečohkka			Kansalaisen karttapaikka.
Rásjohka	Rássejohka, Rásseája		TKU 69/140, 30; TKU 70/28, 4; TKU 75/82, 22; TKU 75/83, 11; TKU 75/84, 21; TKU 75/93, 21; TKU 75/100, 17; TKU 75/100, 21; TKU 75/128, 10; TKU 75/133, 16.
Ráss(e)ája ~ Rássejohka	Rássejohka, Rásjohka		TKU 69/140; TKU 70/28; TKU 75/82; TKU 75/84; TKU 75/93; TKU 75/100; TKU 75/128; TKU 75/133; Kansalaisen karttapaikka.
Rássečohkka	Rássejoga ~ johvárri		Kansalaisen karttapaikka.
Rássejogavárri	Rássejohvárri, Rássečohkka		TKU 75/84, 1; TKU 75/100, 15.
Rássejohvárri	Rássejogavárri, Rássečohkka		TKU 75/84, 1; TKU 75/100, 15.
Rásserohtu			Kansalaisen karttapaikka.
Rássi		Rassi	NA: SA 1970.
Rihtánjarga			TKU 69/101, 5; TKU 70/3, 25.
Roavgoája			NA: SA 1963.
Roavveája			TKU 75/69, 34; NA: PS 1985.
Roavvebohája			TKU 69/41.
Roavvebohki			TKU 69/41; NA: SA 1970.
Roavvejeakkit			TKU 75/69, 34; NA: SA 1963.
Roavv(e)oaivi			TKU 75/69, 34; NA: SA 1963.
Sáلكor	Sáلكorgeadgi, Ládjogeadgi		TKU 67/76; TKU 70/7; TKU 70/50.
Sáلكorgeadgi	Sáلكor, Ládjogeadgi		TKU 67/76; TKU 70/7; TKU 70/50.
Sávdneája			TKU 67/87, 10 ; TKU 75/97, 8; NA: SA 1964.

Nimi	Pohjoissaamen- kieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Skadjároavvi			Kansalaisen karttapaikka.
Skadjávár Mávnná	Jorba-Mávnná		NA: SA 1964.
Skadjávár- čohkka			NA: SA 1964.
Skadjávár- jeaggi			TKU 70/81, 2.
Skadjávárri			TKU 67/84; TKU 70/81, 3; TKU 70/66, 3; NA: SA 1964; NA: PS 1985.
Skierreoavi ~ Skierrevadda			TKU 75/97, 13; TKU 75/140, 10; NA: SA 1963.
Snivkkavárri			TKU 75/74, 12.
Stáluleakšá ~ Stáloleakšá			TKU 69/47; NA: SA 1964.
Stálolahki			TKU 75/83, 16; TKU 75/84, 10.
Stohp(o)aláš			Kansalaisen karttapaikka.
Stohposai			TKU 70/3, 25; TKU 70/56, 3.
Stohposaiája ~ Stohposaijohka			TKU 67/51; TKU 67/52; TKU 67/75; TKU 69/170, 2; TKU 70/14, 12; TKU 70/41, 22; TKU 70/60, 5; TKU 70/62, 6; 70/62, 9; TKU 75/90, 19; TKU 75/93, 21; TKU 75/97, 5; TKU 75/97, 6; TKU 75/128, 10; TKU 75/118, 11; TKU 75/133, 16; NA: SA 1964.
Stohposai- čohkka			NA: SA 1964.
Stuorra- Mávnná			TKU 68/383, 27; NA: SA 1964; NA: PS 1985.
Suhkanjohka			TKU 75/165, 1; TKU 75/165, 2.
Suolomaras			Kansalaisen karttapaikka.
Suorb mája			Kansalaisen karttapaikka.
Šlieddan			Kansalaisen karttapaikka.
Šlivggodanája			Kansalaisen karttapaikka.
Uhca Liŋkinvárri			TKU 75/84, 7; NA: SA 1963.
Uhcačohkka			Kansalaisen karttapaikka.
Uhcaskáiddáš			TKU 67/84; NA: SA 1963; T. Itkonen 1972: 296.
Uhcaskáiddáš- johka			NA: SA 1963.

Nimi	Pohjoissaamenkieliset variantit	Suomenkieliset variantit	Lähteet
Uhcaskáiddášvuovdi			Kansalaisen karttapaikka.
Urračohkka	Máhteleahčohkka		NA: SA 1964.
Urttasája			Kansalaisen karttapaikka.
Vulležiidgirku ~ Vulligirku ~ Vullišgirku ~ Vulližagirku ~ Vuolitsašgirku ~ Vulliščohkka			NA: SA 1963; Mattus 2006: 256; Mustonen 2012: 123; Ant. Kitti 1932; M. Vuolab 1932; N. Vuolab 1932.
Vuolit Divgaája	Divgaája		TKU 75/82, 19; TKU 75/83, 11; TKU 75/84, 14.
Vuolit Hánasája	Hánasnuor(e)ája, Hánasnarája, Hánasája		TKU 75/83, 12; TKU 75/84, 17.
Vuopme- Áitevárri	Áitevárri		TKU 75/165, 1; TKU 75/83, 16; 75/84, 11.

Suomenkieliset tilannimet

Lähteet

Hanasoja	Kansalaisen karttapaikka.
Niilekselä	NA: SA 1964.
Pikku-Niilekselä	NA: SA 1970.

Liite I: 3. Inarinsaamen tutkimusaineisto
Appendix I: 3. Material om enaresamiska

Nimi	Inarinsaamen- kieliset variantit	Pohjois- saamenkieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Aanti Kuátsaijáávráš			Antin Kota- järvi	NA: SA 1963.
Almedvuást- luohtâ		Almmivuosta- luokta	Ilmaavasten- lahti	NA: SA 1963; NA: MM 1972.
Amnâsmuorroto			Teospuunmaa	II. Mattus 2004a: JIM.
Cirhávuodâs				II. Mattus 2004a: JUM.
Cirhávuoddâs- njargâ				II. Mattus 2004a: JUM.
Cáákájuuvâš				NA: SA 1963.
Čalmeruggâm- jeggi				NA: SA 1963.
Čalmeruggâm- jávri			Silmänkaiva- majärvi	NA: SA 1963; NA: TII 1963.
Čapisjávrááh			Mustajärvet	NA: SA 1963.
Čapisluohtâ				NA: MM 1972.
Čapisluovt- láássâš				II. Mattus 2004a: JUM.
Čerrihládduuh		Čearretláddot		II. Mattus 2004a: JUM.
Čevrisjuuvâš		Čeavresjogaš	Saukko-oja	II. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Čevrisjáávráš			Saukkojärvi	II. Mattus 2004a: JIM.
Čevrisluobbâl- eennâm				II. Mattus 2004a: JUM.
Čevrisluobbâleh		Čeavrris- luoppal ~ -luobbalat	Saukko- lompolat	II. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Čevrisluobbâl- jeggi				II. Mattus 2004a: JUM.
Čieŋâlisláddu				II. Mattus 2004a: US.
Čiermihkoddem- čielgi		Čearpmat- goddinčielgi	Kermikän- tapposelkä	II. Mattus 2004a: JUM.
Čiermih- koddemváarááš		Čearpmat- goddinváráš	Kermikän- tappovaara	II. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963

Nimi	Inarinsaamen- kieliset variantit	Pohjois- saamenkieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Čiermih- muádhás				Il. Mattus 2004a: JUM.
Čieskádás- jávričuájá ~ Čieskádás- jäävričuájá				Il. Mattus 2004a; NA: MM 1972.
Čieskádásjávri ~ Čieskádásjávri ~ Čieskálásjávri ~ Čieskámásjávri	Čieskadasjávri			NA: SA 1963; NA: TII 1963; MaM 1945; NA: MM 1972.
Čieskádásluohtâ ~ Čieskámâs- luohtâ		Čieskadas- luokta		Il. Mattus 2004a; NA: TII 1963; MaM 1945.
Čieskádásuáivih ~ Čieskádásuáivi ~ Čieskâ- mâsuáivi		Čieskadas- oaiivvit		Il. Mattus 2004a; NA: SA 1963; NA: TII 1963; MaM 1945; NA: MM 1972.
Čieskádâsvääri		Čieskadasvárri		Il. Mattus 2004a: JUM.
Čieskámâsnjargâ				NA: TII 1963; MaM 1945.
Čievčâpiervâl- jáávráš			Sääksen- pesäjärvi	Il. Mattus 2004a: MUM.
Čievrânjargâ				Il. Mattus 2004a: JIM.
Čiäppátjáávráš			Kaulajärvi	NA: SA 1963.
Čovčjuuhâ		Čoavččesjohka	Syysjoki	NA: TII 1963; SA 1963, FÄ 1901; Il. Mattus 2004a: JUM.
Čovčjuvpuolžiih		Čoavččes- johbuolžžat ~ -buolžžazat	Syysjoen- harjut	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Čovčjuvruávi	Ruávááš		Syysjoenpalo	Il. Mattus 2004a: JUM.
Čovčjuvuáivuš	Čovčjávri- uáivuš			Il. Mattus 2004a: JUM.
Čovčjávri ¹		Čoavččesjávri ¹	Syysjärvi ¹	NA: TII 1963; SA 1963, FÄ 1901; NA: MM 1972.
Čovčjávri ²		Čoavččesjávri ²	Syysjärvi ²	NA: SA 1963.
Čovčjávruáivuš	Čovčjuvuáivuš			Il. Mattus 2004a: JUM.

Nimi	Inarinsaamen- kieliset variantit	Pohjois- saamenkieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Čude Juonâsnjargâ	Čudejuonâs- sainjargâ, Čudejuonâs- sajenjargâ			Il. Mattus 2004a: NIM.
Čudejuonâssaje- njargâ ~ Čudejuonâs- sainjargâ	Čude Juonâs- njargâ			NA: TII 1963; MaM 1945; MM 1972: MaM.
Čuhčákimes- ämmir				Il. Mattus 2004a: JUM.
Čuorviis- tállámkaavâ				Il. Mattus 2004a: HM.2003.
Čuoškâjävri		Čuoikâjävri		Il. Mattus 2004a: MUM.
Čuájâpottâ				Il. Mattus 2004a .
Čuájâvääri				NA: TII 1963; MaM 1945.
Čuálmijnjargâ				NA: SA 1963.
Čuálmistpottâ ¹				Il. Mattus 2004a: SV; Il. Mattus 1996: 148.
Čuálmistpottâ ²				Il. Mattus 2004a: SV; Il. Mattus 1996: 148.
Čuávvâ Piät- târ ääli		Čoavvá Bieh- târ älli		Il. Mattus 2004a: NIM.
Čyetsyeini				Il. Mattus 2004a: JIM.
Čäcsuánju				Il. Mattus 2004a: JUM.
Čáhâligjuuvâš	Čáhâlig- jävrijuuvâš			NA: SA 1963.
Čáhâligjävri				NA: SA 1963; NA: TII 1963; MaM 1945; NA: MM 1972.
Čáhâlig- jävrijuuvâš	Čáhâligjuuvâš			NA: TII 1963; MaM 1945.
Čáhâligvääri ~ Čáhâliguáivâš ~ Čáhâliguáivih ~ Čáhâliguáivááh		Čáhâlčohkat		NA: TII: 1963; MaM 1945; NA: MM 1972: MaM 1968; NA: SA 1963.
Eetukedgi				Il. Mattus 2004a: HEV.
Elijävrijeggi			Ellijärven- jäykkä	NA: MM 1972.

Nimi	Inarinsaamen- kieliset variantit	Pohjois- saamenkieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Elijävrruávi		Ellejárroavvi	Ellijärvenrova	NA: SA 1963; NA: MM 1972.
Elijäävrih		Ellejávrrit	Ellijärvet	NA: SA 1963; NA: MM 1972
Ellii Kuátsajävri	Kaari-ááhu Kuátsajävri			NA: SA 1963.
Ergičuálmi		Hearge- čoalbmi		Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Haanukedgi				Il. Mattus 2004a: JUM.
Hendrihkieddi				Il. Mattus 2004a: JUM.
Hendrih Varrimjävri		Hendarat Oadđinjävri		NA: MM 1972.
Hendrih-äijih kuovdá				Il. Mattus 2004a: JIM.
Hendrih- äijih puolžâ				Il. Mattus 2004a: JIM.
Hiävuščielgi		Hehpoščielgi		Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Hiävušjuuhâ		Hehpošjohka		Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Hiävušjävri		Hehpošjävri	Hevosjärvi	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Hiävuškedgi				Il. Mattus 2004a: JUM.
Hiävušluobâl		Hehpošluoppal		Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Hiävušluohtâ		Hehpošluokta		Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Hiävušvärluobâl				Il. Mattus 2004a: JUM.
Hiävušvääri		Hehpošvärri	Hevosvaara	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Huikkemčukkâ				Il. Mattus 2004a: JUM.
Huikkemjuuhâ		Huikinjohka	Huikkimajoki	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Huikkemjäävrih			Huikkima- järvet	Il. Mattus 2004a: JUM.
Huikkemvääri		Huikinvärri	Huikki- mavaara	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Huáššilááduš				NA: SA 1963.

Nimi	Inarinsaamen- kieliset variantit	Pohjois- saamenkieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Huáššimokke				Il. Mattus 2004a: JUM.
Hästimjuuváš				Il. Mattus 2004a: JIM.
Hästimruávi			Hastimarova	Il. Mattus 2004a: JUM.
Ilmarpolsâ				Il. Mattus 2004a: JUM.
Irjánâšrohe Lyemekaavâ				Il. Mattus 2012a: 14.
Juhháánjávri		Johánjávrráš	Juhaninjärvi	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Juovâeennâm				Il. Mattus 2004a: HIM.
Juttjävrcielgi		Johttejárcielgi ~ Johttejáreana		Il. Mattus 2004a; NA: SA 1963.
Juttjävrcuájá		Johttejárčuodja ~ Johttejár- jávrradat		NA: SA 1963; NA: TII 1963.
Juttjávri		Johttejávri		NA: SA 1963; NA: TII 1963; MaM 1945.
Juttjävrijuuhâ		Johttejárjohka		NA: SA 1963; NA: TII 1963; MaM 1945.
Juttjävrluobbâleh		Johtteluobbalat		NA: SA 1963.
Juttnjargâ	Vidttáánjargâ			Il. Mattus 2004a: EI.1933.
Juullámjuuhâ	Juullám- jávrijuuhâ			NA: SA 1963; NA: MM 1972.
Juullám- jávrijuuhâ	Juullámjuuhâ			NA: TII 1963; MaM 1945.
Juullámjávri		Jollanjávri	Jullamojärvi ~ Jullamajärvi	NA: SA 1963; NA: TII 1963; MaM 1945; NA: MM 1972.
Juullámuáivi		Jollanoaivi	Jullamopää	NA: SA 1963; NA: TII 1963; MaM 1945; JN 1929; NA: MM 1972.
Juullámuáivih				NA: MM 1972.
Juullámuáivjávri				Il. Mattus 2004a: kartta 3931 1.
Juuvâšnjálm- luohtâ		Jogaš- njálm(me)- luokta		Il. Mattus 2004a; NA: SA 1963.

Nimi	Inarinsaamen- kieliset variantit	Pohjois- saamenkieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Juuvâšnjâlm- láássáš		Jogaš- njâlm(me)- láássáš		Il. Mattus 2004a; SA 1963.
Jyevdilâsjávri		Joavdelâsjávri	Joutilasjärvi	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Jyevdilâsluohtâ				NA: SA 1963.
Jävildemjáávráš				Il. Mattus 2004a: SV.
Jávráduvvâš		Jávrrádagaš		Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Kaabi Asen- domoorâst				NA: MM 1972.
Kaabi Asendotiävvâš				NA: MM 1972.
Kaabi Nijt- tosuánju				Il. Mattus 2004a: JIM.
Kaabilááduš				Il. Mattus 2004a: SV.
Kaab Irjánáá peeci				Il. Mattus 2004a: HEV.
Kaabiš Anttii čukkâ		Gáb(e) Ántte čohkka		Il. Mattus 2004a: JIM; NA: SA 1963.
Kaabiš Anttii jávri		Gáb(e) Ántte jávri	Kapsantijärvi	Il. Mattus 2004a: JIM; NA: SA 1963.
Kaamâsjeggi		Gápmasjeaggi	Kaamasjänkä	Il. Mattus 2004a; NA: SA 1963.
Kaamâsjuuhâ		Gámasjohka (Utsjoella myös Gápmas- johka)	Kaamasjoki	NA: TII 1963; IA, FÄ 1901.
Kaamâsnjargâ			Kaamasniemi	Il. Mattus 2004a.
Kaarbuljuuhâ		Gárbboljohka	Karpulijoki	Il. Mattus 2004a: HIM.
Kaari-ááhu Kuátsaijávri	Ellii Kuátsai- jávri			NA: MM 1972.
Kalmem- kuáđikieddi				Il. Mattus 2004a: JUM.
Kapteenjávri			Kapteeninjärvi	Il. Mattus 2004a: JUM.
Kapteenláddu ¹ ~ Kapteenjáávráš			Kapteenin- lampi	NA: MM 1972: MaM.
Kapteenláddu ²			Kapteenin- lampi	Il. Mattus 2004a: MUM.

Nimi	Inarinsaamen- kieliset variantit	Pohjois- saamenkieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Kapteensavo				Il. Mattus 2004a: JUM.
Kedginjargâ ¹				NA: TII 1963; MaM 1945.
Kedginjargâ ²			Kiviniemi	Il. Mattus 2004a: JUM.
Kedgivyeppee			Kivivuopaja	Il. Mattus 2004a: UP.
Kedgivyeppee- jäävrih				Il. Mattus 2004a: JUM.
Kedgivyeppee- kuolbâ		Geadge- vuohppe- guolbba		Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Kedgivyeppee- njargâ				Il. Mattus 2004a: JUM.
Kedgivyeppee- puolžiih			Kivivuopa- jaharjut	Il. Mattus 2004a: JUM.
Kedgivyeppee- savo				Il. Mattus 2004a: UP.
Kieddsuálu ¹		Gieddesuolu ¹	Kenttäsaari ¹	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Kieddsuálu ²		Gieddesuolu ² , Nuortalaš- suolu	Kenttäsaari ²	NA: SA 1963; NA: MM 1972.
Kiesjuuhâ		Giesjohka	Kiesjoki	NA: SA 1963; NA: TII 1963; MaM 1945.
Kiesjuvluohtâ		Gies(vár)- jogaluokta	Kiesjoenlahti	NA: SA 1963; Il. Mattus 2004a.
Kiesvär(i)jeggi		Giesvárjeaggi	Kiesvaa- ranjäkä	NA: SA 1963; NA: TII 1963; MaM 1945; NA: MM 1972.
Kiesvärjäävrih			Kiesjärvet	NA: MM 1972.
Kiesvääri		Giesvárri	Kiesvaara	NA: SA 1963; NA: TII 1963; MaM 1945; NA: MM 1972.
Kipojávraáh			Kipojärvet	NA: SA 1963.
Kitti Andârâs čuálmi		Giht(e) Ánda- ras čoalbmi		Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Kiäinuluohtâ ¹		Geaidnoluokta	Keinolahti	NA: SA 1963; NA: TII 1963; MaM 1945.
Kiäinuluohtâ ²		Geaidnoluokta	Keinolahti	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.

Nimi	Inarinsaamen- kieliset variantit	Pohjois- saamenkieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Kiäinuluht- pottâ				Il. Mattus 2004a: JUM.
Kiäinuluovt- moorâst		Geaidnoluovt- tamaras		Il. Mattus 2004a: JUM.
Kiäinuáivi ~ Kiäinu-uáivi		Geaidnoaivi	Keinoaivi	NA: SA 1963; NA: TII 1963; MaM 1945.
Kodojuuhâ ¹		Godđojohka ¹	Kutujoki	NA: SA 1963; NA: MM 1972.
Kodojuuhâ ²		Godđojohka ²	Kutuoja	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Kodojuuvâ- ollâpoolsah				Il. Mattus 2004a: JUM.
Kodojuvjeggi	Kodojuvvii- jeggi			Il. Mattus 2004a.
Kodojuvvijeggi	Kodojuvjeggi			NA: MM 1972.
Kodojuvnjälmi				Il. Mattus 2004a: JUM.
Kodojuvvâš- njäälmi vyeppie				Il. Mattus 1996: 154.
Kodokedgi				Il. Mattus 2004a: JUM.
Kodoluohtâ				NA: MM 1972.
Kodovääri				NA: SA 1963; NA: MM 1972.
Koivumjávrráh			Kaivosjärvi	Il. Mattus 2004a: JUM.
Kolmâkâldee				Il. Mattus 2004a: HIM.
Kolmâkâldee- värppi				NA: TII 1963; MaM 1945.
Komonáppááh		Gomunáhppi		Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Kontsas Sakari polsâ				Il. Mattus 2004a: JUM.
Korñiistállâm- kaavâ		Gorgñes- tallangávva		Il. Mattus 2004a: SV.
Koskâčukkâ				Il. Mattus 2000: 32.
Koskâmuš Piergivarjávri				Il. Mattus 2004a: JUM.
Koskâmuš- jáávráš				NA: TII 1963; MaM 1945.

Nimi	Inarinsaamen- kieliset variantit	Pohjois- saamenkieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Kosseennâm ¹	Taaveeb Koss- eennâm	Gass(a)eanan ¹	Paksumaa ¹ , Kaapintalo	Il. Mattus 2004a: HEV; NA: SA 1963.
Kosseennâm ²	Määddib Kosseennâm	Gass(a)eanan ²	Törmänen, Paksumaa ²	NA: TII.1963; IA 1918, FÄ 1901.
Kosseennâm ³		Gass(a)eanan ³	Paksumaa ³	NA: SA 1963.
Kosseen- nâmčielgi				Il. Mattus 2004a: HEV.
Koškekuošká ¹				NA: MM 1972.
Koškekuošká ²			Kuivakoski	Il. Mattus 2004a: MUM.
Koškeskeeči ¹				Il. Mattus 1996: 148.
Koškeskeeči ²				Il. Mattus 1996: 148.
Kuheskoškes ¹				Il. Mattus 2004a: SV.
Kuheskoškes ²				Il. Mattus 2004a: SV.
Kuheskuošká		Guhkesguoika		Il. Mattus 2004a; NA: SA 1963.
Kuhesluohtâ		Guhkesluokta		Il. Mattus 2004a; NA: SA 1963.
Kuhesnjargâ				Il. Mattus 2004a: JUM.
Kuhesnjarg- maadâ				Il. Mattus 2004a: JUM.
Kuhesvyeppee			Pitkävuopaja	Il. Mattus 2004a: JUM.
Kuhesvyeppee- jävri			Pitkävu- pajajärvi	Il. Mattus 2004a: JUM.
Kulmluovttiih		Golbma- luovttaš, Golmma- luovttaš		Il. Mattus 2004a: HM.2003; NA: SA 1963.
Kunžáájävri		Gunžžájävri	Kuntsajärvi	Il. Mattus 2004a: JUM.
Kunžáávääri		Gunžžávárri	Kuntsavaara	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: TII 1963.
Kuumpijeggi			Sudenjäkä	Il. Mattus 2004a: MUM.
Kuááááčielgi		Goahtečielgi		Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Kuááááčielg- jäävrih		Goahte- čielggejävri	Kodanselän- järvet	NA: SA 1963; NA: MM 1972.

Nimi	Inarinsaamen- kieliset variantit	Pohjois- saamenkieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Kuáááeennâm				Il. Mattus 2004a: MM.
Kuáivváarááš				NA: SA 1963; NA: TII.1963: MaM 1945; NA: MM 1972.
Kuálsivei- njálmkuošká				Il. Mattus 2004a: UP.
Kuálsivyevdi	Kuásivyevdi			Il. Mattus 2004a: JIM, UP.
Kuáppilkovádâh				Il. Mattus 2004a: JUM.
Kuárláddu		Guorroláttu		Il. Mattus 2004a: SV.
Kuásivyevdi	Kuálsivyevdi			Il. Mattus 2004a: JIM, UP.
Kuátičuálmi				NA: MM 1972.
Kuátiluohtâ ¹		Goahteluokta		Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Kuátiluohtâ ²				NA: SA 1963; NA: TII 1963: MaM 1945; NA: MM 1972.
Kuátiluohtâ ³				NA: TII 1963: MaM 1945.
Kuátimoorâst				NA: TII 1963: MaM 1945.
Kuát(i)saijáávraš			Kotasijajärvi	NA: SA 1963.
Kuávžurkeđgi				Il. Mattus 2004a: JUM.
Kyeletähtikálee			Ruotokallio	Il. Mattus 2004a: JUM.
Kyevtjuvkoská				Il. Mattus 2004a: JIM.
Kyevtjuvrotto				NA: MM 1972.
Kädirkuátku ¹				Il. Mattus 2004a: JUM.
Kädirkuátku ²	Kädirkuátku- juuhâ			NA: MM 1972
Kädirkuátku- juuhâ	Kädirkuátku	Gágerguotk- kojohka, Gádirguotkko- johka		NA: SA 1963; NA: MM 1972.
Kädirkuátkujuv- njälmi				Il. Mattus 2004a: JUM.

Nimi	Inarinsaamen- kieliset variantit	Pohjois- saamenkieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Kähteejuuvâš				NA: TII 1963: MaM 1945.
Kähteejuuvâš- njälmi ¹				NA: TII 1963: MaM 1945.
Kähtee- juuvâšnjälmi ²				NA: TII 1963: MaM 1945.
Kähteeluoh ^{1a}				NA: TII 1963: MaM 1945.
Kähteeluoh ^{1b}				NA: TII 1963: MaM 1945.
Kähteeluoh ^{2a}				NA: TII 1963: MaM 1945.
Kähteeluoh ^{2b}				NA: TII 1963: MaM 1945.
Kähteeláddu				Il. Mattus 2004a: HM.2003.
Kähteelááduš ~ Kähteejávri ~ Kähteejáávráš		Gáhk ¹ korláttu		Il. Mattus 2004a: SV.
Kähteenjargá ¹				NA: TII 1963: MaM 1945.
Kähteenjargá ²				NA: TII 1963: MaM 1945.
Käldeejávri ²		Gáldojávri		Il. Mattus 2004a: HM.2003; NA: SA 1963.
Käldeejáávráš ~ Käldeejávri ¹			Kaltiojärvi	NA: SA 1963.
Käldeelááduš				Il. Mattus 2004a: SV.
Källeenjargá				Il. Mattus 2004a: JUM.
Kärbisjuuhâ		Gárbbesjohka	Venejoki	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Kärbisjuv- luobbálááh		Gárbbesjoga- luobbalat	Venejoen- lompolat	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Kärbisjávri		Gárbbesjávri	Venejärvi	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Káálluhjuuvâš			Kallokasojä	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Káálluhjáávráš		Gállotjávri	Kallokasjärvi	Il. Mattus 2004a: JUM; SA: NA 1963.
Leibinjargá			Leppäniemi	Il. Mattus 2004a: JIM.

Nimi	Inarinsaamen- kieliset variantit	Pohjois- saamenkieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Lijneläp- pimsuálu		Liidneláhp- pinsuolu		Il. Mattus 2004a; JUM; NA: SA 1963.
Lávunjargá		Lávvonjarga		NA: SA 1963; NA: MM 1972.
Lávuriggee- jávrrááh		Lávvo- riggeláttu	Laavuren- kaanlammet	Il. Mattus 2004a: JUM.
Maadásuolluuh				NA: TII 1963.
Maadijluobál				Il. Mattus 2004a: JUM.
Maadijluohtá		Mádiiluokta		NA: SA 1963; NA: MM 1972.
Maadij- pellástjávri				Il. Mattus 2004a: JUM.
Maati Káhvi- vuoššámjávrrááh				Il. Mattus 2004a: JUM.
Markkânluohtá				NA: SA 1963.
Marttin Máárjá sátku				NA: SA 1963.
Matjás Andârás kaavá				Il. Mattus 2004a: JUM.
Matjás Andârás luohtá		Máttaras- Ándarasluokta		Il. Mattus 2004a; NA: SA 1963.
Matjás Andârás njargá	Riävskánjargá			NA: MM 1972.
Matjás Andârás ämmir	Riävskáämmir			NA: MM 1972.
Matveijuuváš		Máhtefeijohka		Il. Mattus 2004a; NA: SA 1963.
Matvejjävri ~ Matvejjäávráš		Máhtefeijävri		NA: SA 1963; NA: MM 1972.
Merkkâmoorâst	Toppopec- moorâst			NA: SA 1963.
Moosesjävri		Mosesjävri	Moosesjärvi	Il. Mattus 2004a: JUM.
Moosesvääri		Mosesvárri	Moosesvaara	Il. Mattus 2004a; JUM; NA: SA 1963.
Morâstâš	Päikki- morâstâš			Il. Mattus 2004a: JUM.
Muálkkiluobál				Il. Mattus 2004a: MUM.
Myetkijáávráš				NA: SA 1963.

Nimi	Inarinsaamen- kieliset variantit	Pohjois- saamenkieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Mädimušväari				Il. Mattus 2004a: JUM.
Määddib Eljävri		Vuolit Ellejävri	Alempi Ellijärvi	NA: SA 1963; NA: MM.1972.
Määddib Koss- eennâm	Kosseennâm		Paksumaa	Il. Mattus 2004a.
Määrjá Tupe- kieddi				Il. Mattus 2004a: HM 2003.
Määrjá Tupe- vyevdi				Il. Mattus 2004a: HM 2003.
Määrjálááduš				Il. Mattus 2004a: SV.
Nijbii	Nijbiijuuhâ			Il. Mattus 2004a.
Nijbiijuuhâ	Nijbii	Niibejohka	Niipijoki	NA: SA 1963; NA: TII 1963; MaM 1945. JN 1929.
Nijbiijävri			Niipijärvi	NA: SA 1963; NA: TII 1963; MaM 1945.
Nijbiivääri			Niipivaara	NA: SA 1963; NA: TII 1963; MAM 1945.
Nijlâs Kârdieenâ				Il. Mattus 2004a: JUM.
Nijttokuovlâš				Il. Mattus 2004a: JUM.
Nikolâsjävri		Nihkulasjävri	Nikolasjärvi	NA: SA: 1963; NA: TII 1963; MaM 1945.
Njaaleennâm			Naalimaa	NA: SA 1963; NA: MM 1972.
Njaaleennâm- jáávrâš			Naalimaan- järvi	NA: SA: 1963; NA: MM 1972.
Njaaleen- nâmluohtâ			Naalimaan- lahti	NA: SA 1963; NA: MM 1972.
Njiärááš				Il. Mattus 2004a: JUM.
Njurgoijjáávrâš			Merilintujärvi	Il. Mattus 2004a: JIM.
Njuáruikaavâš				Il. Mattus 2004a: SV.
Njuáruinjaargâš		Njuoranjárga		Il. Mattus 2004a: SV; NA: SA 1963.
Njähijávrrááh			Madelammit	Il. Mattus 2004a.
Njáikku				Il. Mattus 2004a: HEV.

Nimi	Inarinsaamen- kieliset variantit	Pohjois- saamenkieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Njälmpovváá- jeggi		Njálmme- bogijeaggi		NA: MM 1972.
Njälmpovvááš		Njálmmebohki		Il. Mattus 2004a.
Njälmpovváá- vääri		Njálmmeboge- várri, Njálm- mebogivárri		NA: SA: 1963; NA: MM 1972.
Nubbepovvááš				NA: TII 1963; MaM 1945.
Ollámoorást		Allamaras	Korkiamarasto	NA: SA 1963; NA: MM 1972.
Ollánjargâ		Allanjárga		Il. Mattus 2004a: SV; NA: SA 1963.
Oppuukedgi				Il. Mattus 2004a.
Oppuukedg(i)- jeggi				NA: TII 1963; MaM 1945.
Oppuukedg(i)- luohtá ¹				NA: SA 1963; NA: TII 1963; MaM 1945; NA: MM 1972.
Oppuukedg(i)- luohtá ²				NA: TII 1963; MaM 1945.
Oppuukedg(i)- njargâ			Pöllönki- viniemi	NA: SA 1963; NA: TII 1963; MaM 1945; NA: MM 1972.
Oppuukedg(i)- váárááš				NA: TII 1963; MaM 1945.
Paajeab Kedgi- vyeppeejávri		Geadge- vuohppejávri	Kivivuo- pajajärvi ~ Ylempi Kivi- vuopajajärvi	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Paajeab Kunžááluobâl		Bajit Gunžžá- luoppal	Ylempi Kunt- salompolo	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Paajeab Piergivär- jävrjuuvâs				Il. Mattus 2004a: JUM.
Pajemuš Piergivärvjävri				Il. Mattus 2004a: JUM.
Paje-Tarvoovjävri		Bajit Dár- vojávri	Ylä-Tarvojärvi	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Pardalásjeggi				Il. Mattus 2004a: HIM.
Pardalásävži				NA: SA 1963.
Pavluskedgi				NA: MM 1972.

Nimi	Inarinsaamen- kieliset variantit	Pohjois- saamenkieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Peccikkojävri	Peesihjävri	Beazehajävri	Petsikkojärvi	NA: SA 1963; NA: MM 1972.
Peccikkojävr- juuváš	Peesihjävr- juuváš			NA: MM 1972.
Pecivyetkimjävri		Beahcevuot- kinjävri		Il. Mattus 2004a: MUM; NA: SA 1963.
Pecivyet- kimvääri ¹		Beahcevuot- kinvárrri		Il. Mattus 2004a: MUM; NA: SA 1963.
Pecivyet- kimvääri ²				Il. Mattus 2004a: MUM.
Peeccittes- puškojävri				Il. Mattus 2004a: HEV.
Peerrumämmir ¹ ~ Perunämmir ¹		Berronápmir	Perunämmäri, Pieruämmäri	Il. Mattus 2004a: HEV, JUM; NA: TII 1963; NA: SA 1963.
Peerrumämmir ² ~ Perunämmir ²		Beroneápmir, Berromápmir		Il. Mattus 2004a: HEV, JUM; NA: TII 1963; NA: SA 1963.
Peerrumämmir- jeggi ~ Perun- ämmirjeggi		Berromáp- mirjeaggi	Perunäm- märinjänkä	Il. Mattus 2004a: JUM.
Peesihjävri ~ Peezihjävri	Peccikkojävri	Beazetjävri, Beazehajävri	Petsikkojärvi	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963; NA: TII 1963.
Peesihjävrjuuváš ~ Peezihjävr- juuváš	Peccikko- jävrjuuváš			Il. Mattus 2004a.
Piergivärjavrij- vyevdi				NA: SA 1963.
Piergivärjeggi			Pierkivaa- ranjänkä	Il. Mattus 2004a.
Piergivärjäävrih			Pierkivaa- ranjärvet	NA: SA 1963.
Piergivääri		Biergevárrri	Pierkivaara	NA: SA 1963.
Pierii Uulá Kuátsaijävri			Pieran Uulan Kotasijajärvi, Piera-Uulan Kotasijajärvi	Il. Mattus 2004a: JUM.
Piäká Tupe- kuolbá			Pekan Tupa- kuolpuna	NA: SA 1963.
Piäld'ááidáš				Il. Mattus 1996: 86, 116, 120.

Nimi	Inarinsaamen- kieliset variantit	Pohjois- saamenkieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Piäldunjargâ				Il. Mattus 2004a: HM.2003; NA: SA 1963.
Piättârluohtâ				NA: SA 1963.
Podâmušjâávráš ~ Podâmušjävri				NA: TII 1963: MaM 1945.
Povvááš				NA: TII 1963: MaM 1945.
Puolžâkuolbâ	Puolžiikuolbâ			Il. Mattus 2004a: JUM.
Puolžâš				NA: TII 1963: MaM 1945.
Puolžiikuolbâ	Puolžâkuolbâ			NA: TII 1963: MaM 1945.
Puornâluohtâ		Buordnaluohta		Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963, 1999.
Puornâ- luohtláássáš		Buordna- luovttalássáš		Il. Mattus 2004a: HM.2003.
Puornâluoht- vyeppee				Il. Mattus 2004a: HM.2003.
Puornâluoht- vyeppeenjargâ		Njurgomonne- njarga		Il. Mattus 2004a: HM.2003, VAH.
Puornâvääri		Buordnavârri	Purnuvaara	Il. Mattus 2004a: HM.2003; NA: SA 1963.
Puškojuuhâ ~ Puškojuuvâš			Haukioja	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963; NA: MM 1972.
Puškojâávráš			Haukijärvi	Il. Mattus 2004a: JUM.
Puškoluobâl			Haukilompola	Il. Mattus 2004a: JUM.
Puvreluohtâ	Puvrááluohtâ	Buvrráluokta		NA: SA 1963; NA: MM 1972.
Puvrenjargâ	Puvráánjargâ	Buvrránjarga		NA: SA 1963; NA: MM 1972.
Puvrááluohtâ	Puvreluohtâ	Buvrráluokta		NA: SA 1963; NA: MM 1972.
Puvráánjargâ	Puvrenjargâ	Buvrránjarga		NA: SA 1963; NA: MM 1972.
Puállámeennâm				Il. Mattus 2004a: HM.2003.

Nimi	Inarinsaamen- kieliset variantit	Pohjois- saamenkieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Puállám- eennâmláássáš		Buollán- eatnanláássáš		NA: SA 1963; NA: MM 1972.
Puárisjävii- kuolbâ		Boaresjeagel- guolbba		Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Pyeidiskyel(e)- jávrrááh		Buoiddes- guol(e)jávrrit	Lihavakala- järvet	NA: SA 1963; NA: MM 1972.
Pyeidispuško- jáávrráš		Buoiddes- hávvgajávri	Lihavan- hauenjärvi	NA: SA 1963.
Päikkimorâstâš	Morâstâš			Il. Mattus 2011: 51.
Päikkinjargâ		Báikenjarga		Il. Mattus 2004a: HM.2003; NA: SA 1963.
Pälgisuáivi		Bálggesoaiivi		NA: MM 1972.
Päljiskälle				Il. Mattus 2004a: JUM.
Pávhájijjee				NA: MM 1972.
Pávhájijjeeváari				NA: MM 1972.
Reppinjjuuhâ			Reppänäjoki	NA: MM 1972.
Riämnjá- kuovlâšjávri	Riämnjákuov- dâšmjávri		Luolajärvi	Il. Mattus 2004a: JUM.
Riämnjá- kuovdâšmjávri	Riämnjá- kuovlâšjávri	Biedjojávrráš	Luolajärvi	Il. Mattus 2004a: JIM, JUM; NA: SA 1963.
Riävskánjargâ	Matjâs Andârâs njargâ			NA: MM 1972.
Riävskäämmir	Matjâs Andârâs ämmir			NA: MM 1972.
Ruoinâpuško- jáávrráš		Ruoidna- hávvgaláttu	Laihan- hauenjärvi	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Ruáptujávri			Ruoptujärvi	NA: SA 1963; NA: TII 1963; MaM 1945.
Ruávičielgi		Roavvečielgi	Rovaselkä	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Ruávičielgjávri		Roavve- čielggejávri	Rovaselkäjärvi	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Ruávičielg- jávrrjuuhâ		Roavve- čielggejohka		Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Ruáviujuuvâš				Il. Mattus 2004a: JIM; NA: SA 1963.
Ruáviujáávrráš			Rovajärvi	NA: SA 1963.

Nimi	Inarinsaamen- kieliset variantit	Pohjois- saamenkieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Ruávááš	Čovčjuvruávi			Il. Mattus 2004a: JUM.
Ryešiliijävri				Il. Mattus 2004a: MUM.
Räjičukkâ				Il. Mattus 2000: 32; Il. Mattus 2004a: JUM.
Räjičummâ				Il. Mattus 2000: 32; Il. Mattus 2004a: JUM.
Räjiluhtâ ¹				NA: TII 1963: MaM 1945.
Räjiluhtâ ²				NA: TII 1963: MaM 1945.
Räjinjargâ		Rádjanjarga	Rajaniemi	NA: TII 1963: MaM 1945.
Räjisuálu				NA: TII 1963: MaM 1945.
Saavehjegg			Suksijänkâ	Il. Mattus 2004a: JUM.
Sahtimohejegg				Il. Mattus 2004a: JUM.
Sahtimokke			Sahtimutka	Il. Mattus 2004a: JUM.
Saijaajävri			Saijajarvi	NA: SA 1963.
Saijaajävrrpuolžâ	Saijaapuolžiih			Il. Mattus 2004a: JUM.
Saijaapuolžiih	Saijaajävrr- puolžâ			Il. Mattus 2004a: JUM.
Savonâš				Il. Mattus 2004a: JUM.
Seeibâgluhtâ		Seaibbatluokta	Häntälähti	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Seeibâg- luovtjegg				Il. Mattus 2004a: JUM.
Seggeenjargâ		Seagginjarga		Il. Mattus 2004a: JIM.
Seggeenjarg- kaavâ				Il. Mattus 2004a: JIM.
Seggeenjarg- kaavâvärppi				Il. Mattus 1996: 148; Il. Mattus 2004a: JIM.

Nimi	Inarinsaamen- kieliset variantit	Pohjois- saamenkieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Seggeenjarg- keejivärppi				Il. Mattus 1996: 148.
Segiskoškes ¹				Il. Mattus 1996: 148; Il. Mattus 2004a: SV.
Segiskoškes ²				Il. Mattus 1996: 148; Il. Mattus 2004a: SV.
Segisnjargâ		Seagginjârga		NA: SA 1963; NA: TII 1963; MaM 1945; NA: MM 1972.
Sestjuuhâ		Seastojogaš	Sestjoki	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Sestjuvjeggi				Il. Mattus 2004a: JUM.
Sestjuvjávraáh			Sestjoenjârvet	Il. Mattus 2004a: JUM.
Sestjuvruávi			Sestrova	Il. Mattus 2004a: JUM.
Sevžjávri ¹		Seavžejávri ¹	Säytsjärvi ¹	Il. Mattus 2004a: MM.1972, SA 1963; NA: SA 1963; NA: TII 1963; JN 1929, FÄ 1901; NA: MM 1972.
Sevžjávri ²		Seavžejávri ²	Säytsjärvi ²	Il. Mattus 2004a: MM.1972; NA: MM 1972.
Sevžjârvyeppee	Suáluivyeppee			Il. Mattus 2004a; NA: MM 1972.
Sieid(i)čuálmi	Siäidááčuálmi	Sieiddá- čöalbmi		Il. Mattus 2004a; NA: SA 1963; NA: MM.1972.
Sijdävääri			Kylävaara	Il. Mattus 2004a: JIM.
Silbákeđg(i)- jávvráš		Silbageađgge- jávvráš	Hopiakivijärvi	Il. Mattus 2004a; NA: SA 1963; NA: MM 1972.
Sinokedgi				NA: MM 1972.
Siäidááčuálmi	Siäidičuálmi	Sieiddá- čöalbmi		Il. Mattus 2004a; NA: SA 1963.
Siäidáásuálu		Sieiddásuolu		NA: SA 1963; NA: MM 1972.
Siävŋulmiehtä ¹				Il. Mattus 1996: 148; Il. Mattus 2004a: JUM.

Nimi	Inarinsaamen- kieliset variantit	Pohjois- saamenkieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Siävŋulmiehtâ ²				Il. Mattus 1996: 148; Il. Mattus 2004a: JUM.
Stuorrâkyeli- luohtâ ¹				NA: TII 1963: MaM 1945.
Stuorrâkyeli- luohtâ ²				NA: TII 1963: MaM 1945.
Stuorrâkyeli- njargâ				NA: TII 1963: MaM 1945.
Stuorrâmiestâ ¹				NA: TII 1963: MaM 1945.
Stuorrâmiestâ ²				NA: TII 1963: MaM 1945.
Sudesčuálmi		Suttješčoalbmi	Sulasalmi	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Sudesčuálm- juuhâ				Il. Mattus 2004a: JUM.
Sundeekaavâ				Il. Mattus 2004a: JUM.
Sundeenjargâ				Il. Mattus 2004a: JUM.
Sundeesátku				Il. Mattus 2004a: JUM.
Suohismoorâst ¹				Il. Mattus 2004a: JUM.
Suohismoorâst ²				Il. Mattus 2004a: JUM.
Suosâčuánjávri				Il. Mattus 2004a: HEV.
Suáluijávri ¹		Suolójávri	Saarijärvi	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Suáluijávri ²			Saarijärvi	Il. Mattus 2004a: JUM.
Suáluijávrrjeggi ¹				Il. Mattus 2004a: JUM.
Suáluijávrrjeggi ²			Saarijärven- jänkä	Il. Mattus 2004a: HEV.
Suáluijäävri ollâpoolsah				Il. Mattus 2004a: JIM.
Suáluivyeppee	Sevžjávrr- vyeppee	Gieddesuolo- vuohppi		Il. Mattus 2004a; NA: SA 1963; NA: MM 1972.
Suávviljuuhâ				NA: MM 1972.

Nimi	Inarinsaamen- kieliset variantit	Pohjois- saamenkieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Suávviljuuvâš ¹				NA: TII 1963; MaM 1945.
Suávviljuuvâš ²				NA: TII 1963; MaM 1945.
Suávviljuuvâš ³		Soavveljogaš	Harrioja	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Suávviljuuvâš ⁴		Soavvelája		NA: SA 1963; perus- kartassa (3824 2).
Suávviljávri ¹		Soavveljávri		Il. Mattus 2004a: HM.2003; NA: SA 1963.
Suávviljávri ²				peruskartassa (3824 2).
Suávvil- jávrráajeggi				Il. Mattus 2004a: JUM.
Suávviljáávráš		Soavveljávrráš	Harrijärvi	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Suávvilvääri				Il. Mattus 2004a: JUM; NA: MM 1972.
Syeinijuuhâ ¹ ~ Syeinijuuvâš			Heinäoja	Il. Mattus 2004a; NA: MM 1972.
Syeinijuuhâ ²			Heinäoja	NA: SA 1963; NA: MM 1972.
Syeinijuv- moorâst				Il. Mattus 2004a.
Syeinijuv- poolsah				NA: MM 1972.
Syeinijávri ~ Syeinijáávráš				Il. Mattus 2004a; NA: MM 1972.
Syejivárp- páánjargâ				NA: MM 1972.
Syejiváárpáš				Il. Mattus 2004a: JUM.
Säittinjargâ				NA: SA 1963.
Sátkuvárppi				NA: TII 1963; MaM 1945.
Šapšjuuhâ		Čuovžajohka	Siikajoki	NA: SA 1963; Kansal- laisen karttapaikka.
Šapšjávri		Čuovžajávri, Šakšajávri	Siikajärvi	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Šapšjávrluobâl			Siikajärven- lompola	Il. Mattus 2004a: JUM.

Nimi	Inarinsaamen- kieliset variantit	Pohjois- saamenkieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Šapšluobâl		Čuovža- luoppal, Šakšaluoppal	Siikalompola/o	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Šapšluobbâl- čummâ		Čuovža- luobbalčopma, Čuovža- luoppalčopma		Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Šapšmoorâst				Kansalaisen karttapaikka.
Šarideijee				NA: MM 1972.
Šarideijeeluhtâ				Il. Mattus 2004a: JUM.
Šuvideijeenjargâ				NA: SA 1963; NA TII 1963; MaM 1945.
Šuvideijee- vuodâs				NA: MM 1972.
Taavaakei- jävrsuálui		Davageaže- suolu		NA: SA 1963; NA: MM 1972.
Taaveeb Elijávri		Bajit Ellejávri	Ylempi Ellijärvi	NA: SA 1963; NA: MM 1972.
Taaveeb Koss- eennâm	Kosseennâm	Gass(a)eana	Törmänen, Paksumaa	Il. Mattus 2004a: JUM.
Taavid Kär- dieenâ				Il. Mattus 2004a: JUM.
Tarvoočielgi		Dárvoočielgi	Tarvoselkä	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Tarvojuuvâš		Dárvojogaš		Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Tarvoojávri		Vuolit Dárvo- jávri	Ala-Tarvojärvi	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Tarvoojávrrjeggî				Il. Mattus 2004a: JUM.
Tavečuálmi				NA: MM 1972.
Tavekoškes ¹				Il. Mattus 1996: 148; Il. Mattus 2004a: JUM.
Tavekoškes ²				Il. Mattus 1996: 148; Il. Mattus 2004a: JUM.
Tikkeláássáš		Dihkkeláássáš		NA: SA 1963; NA: MM 1972.

Nimi	Inarinsaamen- kieliset variantit	Pohjois- saamenkieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Toppopec- moorâst	Merkkâ- moorâst		Tupsupetäjän- marasto, Tappopetäjä- morosto	NA: SA 1963; NA: MM 1972.
Tullâsaikoškes ¹				Il. Mattus 1996: 148; Il. Mattus 2004a: JUM.
Tullâsaikoškes ²				Il. Mattus 1996: 148; Il. Mattus 2004a: JUM.
Tuolbâjâavrâš				Il. Mattus 2004a: HM.2003.
Tupelâáduš				NA: SA 1963.
Tupesairođoävži				Il. Mattus 2004a: HM.2003.
Tupesairoto				Il. Mattus 2004a: HM.2003.
Tupeváarááš			Tupavaara	NA: SA 1963.
Tuuruhârji ~ Tuurupuolžâ		Duvrobuolža, Tuvrubuolža	Tuuruharju	NA: SA 1963; NA: TII 1963.
Tuurujâvri		Duvrojâvri, Tuvrujâvri	Tuurujârvi	NA: SA 1963; NA: TII 1963.
Tuurukuoškâ			Tuurukoski	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Tuurunjargâ		Duvronjârga, Tuvrunjârga	Tuuruniemi	Il. Mattus 2004a: NIM; NA: SA 1963; NA: TII 1963.
Tuáhtárnjargâ				Il. Mattus 2004a: US.
Tuárispelčummâ		Doaresbeal- čopma		NA: MM 1972.
Tuárispeljâvri ¹				Il. Mattus 2004a: HM.2003.
Tuárispeljâvri ²		Doares- bealjâvri		NA: MM 1972.
Tuárispelluohtâ		Doaresbel- luokta		Il. Mattus 2004a: HM.2003; NA: SA 1963.
Tuárispelnjargâ		Doares- belnjârga		NA: SA 1963; NA: MM 1972.
Tuárispelruávi				J. Mattus 1995: 18.
Tâlvikornjiittâh				Il. Mattus 2004a.

Nimi	Inarinsaamen- kieliset variantit	Pohjois- saamenkieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Tánsámláássáš			Tanssimasaari	NA: TII 1963; MaM 1945.
Tánsámnjargâ		Dánsennjarga		NA: MM 1972.
Uccâ Kunžáávárááš		Uhca Gunžžávráš		Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Uccâ Ruáhujávráš			Pieni Ruoho- järvi	Il. Mattus 2004a: SV.
Uccâ Sevžjávráš	Ucceeb Sevžjávri	Uhcit Seavžejávri	Pikku Säyts- järvi	J. Mattus 1995: 18; NA: SA 1963; NA: MM 1972.
Uccâ Sevžjávráá kuoškâ				NA: MM 1972.
Ucceeb Sevžjávri	Uccâ Sevž- jávráš	Uhcit Seavžejávri	Pikku Säyts- järvi	J. Mattus 1995: 18; NA: SA 1963.
Ucjuvskäidi				Il. Mattus 2004a: JUM.
Ucc(â)kuáláá- luohtâ ¹				NA: SA 1963; MaM 1945; NA: MM 1972.
Ucc(â)kuáláá- luohtâ ²				NA: TII 1963; MaM 1945.
Ucc(â)kuáláá- luohtvääri				NA: SA 1963.
Ucc(â) kuáláánjargâ ~ Ucckuáláá- njaargah			Pikkuka- lanniemi	NA: TII 1963; MaM 1945; NA: MM 1972.
Ucckuáláávääri ~ Ucckuáláá- váárááš				NA: TII 1963; MaM 1945; NA: MM 1972.
Uccláássáš		Uhcalássáš		Il. Mattus 2004a; NA: SA 1963.
Ulgájávri ¹		Gárbbes- jogajávri	Ulkujärvi ¹	Il. Mattus 2004a: MUM; NA: SA 1963.
Ulgájávri ²			Ulkujärvi ²	Il. Mattus 2004a: HM.2003.
Ulgânjargâ ~ Ulgânjaargah				NA: TII 1963; MaM 1945; NA: MM 1972.
Ullopeeci				NA: MM 1972.
Uáhuluohtâ ¹				NA: TII 1963; MaM 1945.
Uáhuluohtâ ²				NA: TII 1963; MaM 1945.

Nimi	Inarinsaamen- kieliset variantit	Pohjois- saamenkieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Uáhunjargâ				NA: TII 1963: MaM 1945; NA: MM 1972.
Uáhuvuodâs				NA: MM 1972.
Uáivittis- vuáskujávri			Päätönahven- järvi	NA: MM 1972.
Uáivušluohtâ		Oivošluokta		Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Uáivušnjargâ ¹				NA: MM 1972.
Uáivušnjargâ ²				NA: TII 1963: MaM 1945.
Uáivušnjargâ ³				NA: TII 1963: MaM 1945.
Uáivušnjargâ ⁴		Oivošnjárga		Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Uáivušvárppi				Il. Mattus 1996: 148; Il. Mattus 2004a: SV.
Uáivušvääri		Oivošvárri		Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Uáivušvääripih				NA: TII 1963: MaM 1945.
Vaabžâhnjargâ				NA: SA 1963; NA: MM 1972.
Vidttáánjargâ		Vihttannjárga		NA: TII 1963: MaM 1945.
Viercâvuái- jumlyeivee				Il. Mattus 1996: 174.
Viercâkállu				Il. Mattus 2004a: JUM.
Vierccâruávááš		Viercaroavaš	Pässirova	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Viettuujávri				Il. Mattus 2004a: JUM.
Vihálâh				NA: MM 1972.
Viälmáánjargâ				NA: TII 1963: MaM 1945.
Viälmáá- njaarg(â)luohtâ ~ Viälmáá- njargluohtâ ¹				Il. Mattus 2004a; NA: TII 1963: MaM 1945.
Viälmáá- njaarg(â)luohtâ ~ Viälmáá- njargluohtâ ²				NA: TII 1963: MaM 1945.

Nimi	Inarinsaamen- kieliset variantit	Pohjois- saamenkieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Viälmáá- njáálm(i)njargâ ~ Viälmáá- njáálmnjargâ				Il. Mattus 2004a; NA: TII 1963; MaM 1945.
Vuodâsluohatâ ¹				NA: TII 1963; MaM 1945; NA: MM 1972.
Vuodâsluohatâ ²				NA: TII 1963; MaM 1945.
Vuodâsluovt- njargâ				NA: TII 1963; MaM 1945.
Vuoll Aailâ láássáš		Vull Elle lássaš, Vull Áille lássáš		Il. Mattus 2004a; JUM; NA: SA 1963.
Vuomvär Hiävujuhâ		Heavvojohka		Il. Mattus 2004a.
Vuomvärjeggi			Vuomavaaran- jätkä	Il. Mattus 2004a; JUM.
Vuomvärjuuvâš		Vuopma-/ Vuopmeváre- johka	Vuomavaaran- oja	Il. Mattus 2004a; JUM; NA: SA 1963.
Vuomvärjävri		Vuopma- värjävri	Vuomavaa- ranjärvi	Il. Mattus 2004a; JUM; NA: SA 1963.
Vuomvääri		Vuopma-/ Vuopmevári	Vuomavaara	NA: SA 1963; NA: TII 1963.
Vuáskujáávrâš			Ahvenjärvi	Il. Mattus 2004a; HM.2003.
Vuáskuluohatâ ¹				NA: TII 1963; MaM 1945.
Vuáskuluohatâ ²				NA: TII 1963; MaM 1945.
Vuáskunjargâ				NA: TII 1963; MaM 1945.
Vyeleeb Kedgi- vyeppiejävri		Vuolit Geadge- vuohppiejävri	Alempi Kivi- vuopajjärvi	Il. Mattus 2004a; JUM; NA: SA 1963.
Vyeleeb Kies- värjävri		Vuolit Gies(vár)jävri		Il. Mattus 2004a; JUM; NA: SA 1963.
Vyeleeb Kunžááluobâl		Vuolit Gunžžá- luoppal	Alempi Kunt- salompolo	Il. Mattus 2004a; JUM; NA: SA 1963.
Vyeleeb Piergivar- jävrijuuvâš				Il. Mattus 2004a; JUM.

Nimi	Inarinsaamen- kieliset variantit	Pohjois- saamenkieliset variantit	Suomen- kieliset variantit	Lähteet
Vyeleeb Áltoojävri				Il. Mattus 2004a: SV.
Vyelemuš Piergivärjävri				Il. Mattus 2004a: JUM.
Vyelemušluobâl				Il. Mattus 2004a: MUM.
Vyeppee ¹				Il. Mattus 2004a: JUM.
Vyeppee ²				NA: MM 1972.
Vyeppee ³				Il. Mattus 2004a: HM.2003.
Vyeppee- pottjeggì				Il. Mattus 2004a: HM.2003.
Vyeppeepottjävri				NA: MM 1972.
Vyeppeepott- jävrááh			Vuopajan- perälampi	Il. Mattus 2004a: HM.2003.
Várdámkedgi				Il. Mattus 2004a: JUM.
Várdámvääri ~ Várdámväärááš		Várdánváráš	Vartamovaara	Il. Mattus 2004a: JUM; NA: SA 1963.
Värikurrâ				Il. Mattus 2004a: JUM.
Väripohe				Il. Mattus 2004a: JUM.
Áhu-Jovn Kuá- timoorâst				Il. Mattus 2004a: JUM.
Áhu-Jovn Kuátinjargâ				Il. Mattus 2004a: JUM.
Áhu-Jovn Kyelijävri		Bajit Gies- vârvävri		Il. Mattus 2004a: JUM.
Äijihjävri		Bajánjävri	Ukonjärvi	NA: SA 1963; NA: TII 1963: IA 1918, JN 1929.
Äittinjargâ		Äitenjarga		NA: SA 1963; NA: MM 1972.
Äittisuáluì			Aittasaari	NA: SA 1963; NA: MM 1972.
Ákšujuv- njálmkuošká				Il. Mattus 2004a: UP.
Áldohjeggì ~ Áltoojeggì			Alttojänkâ	Il. Mattus 2004a: SV; NA: SA 1963.

Nimi	Inarinsaamenkieliset variantit	Pohjois-saamenkieliset variantit	Suomenkieliset variantit	Lähteet
Áldohjuuhâ ~ Álttojuuhâ		Áltojuhka	Alttojoki	Il. Mattus 2004a: SV; NA: SA 1963; NA: TII 1963; MaM 1945, JN 1930.
Áldohjávri ~ Álttoojávri		Áltojávri	Alttojärvi	Il. Mattus 2004a: SV; NA: SA 1963; NA: TII 1963; MaM 1945, JN 1930.
Áldohnjargâ ~ Álttoonjargâ			Alttoniemi	Il. Mattus 2004a: SV.
Áldohvääri ~ Álttoovääri			Alttovaara	Il. Mattus 2004a: SV.
Ánnáá Juonâsjáávrás ¹			Juomusjärvi	NA: SA 1963.
Ánnáá Juonâsjáávrás ² ~ Ánnáá Juonâsjávri			Annan Juomusjärvi	Il. Mattus 2004a: SV.
Ávžijuuvâš			Äytsijoki	NA: SA 1963.
Ávžijuuvâjâávrás	Ávžijuvvii- jáávrás		Äytsijärvi	NA: SA 1963.
Ávžijuvvii- jáávrás	Ávžijuuvâ- jáávrás		Äytsijärvi	Il. Mattus 2004a: SV.
Áábrâmluohtâ		Soavvel- čolmme- luokta		NA: SA 1963; NA: MM 1972.
Áábrâmnjargâ ¹				Il. Mattus 2004a: JUM.
Áábrâmnjargâ ²		Ápparan- njarga		Il. Mattus 2004a: VAH; NA: SA 1963.
Ááná Puškojáávrás				Il. Mattus 2004a: JIM.

Suomenkieliset talonnimet

Lähteet

Aaltola	Lehtola – Nahkiaisaja 2003: 347, 504; Il. Mattus 2004a: TN.1995; NA: TII 1963; MaM 1945.
Kesäkenttä	Lehtola – Nahkiaisaja 2003: 347, 504, 506; Il. Mattus 2004a.
Niemelä	Il. Mattus 2004a.
Palomaa	Lehtola – Nahkiaisaja 2003: 347, 504, 506; Il. Mattus 2004a.
Pohjoisin	Lehtola – Nahkiaisaja 2003: 347, 504, 506; Il. Mattus 2004a.
Syysjärvenranta	Lehtola – Nahkiaisaja 2003: 347, 504, 506.

Liite I: 4. Koltansaamen tutkimusaineisto
Appendix I: 4. Material om skoltamiska

Nimi	Koltansaamen- kieliset variantit	Suomenkieli- set variantit	Lähteet
Aainvää' rkuorbáš			T. I. Itkonen 1958: II: 965; Nickul 1934: 33: 33.
Aainvää' rnjargg			T. I. Itkonen 1958: II: 965; Nickul 1934: 33: 34.
Aanadvääraž			Nickul 1934: 32: 8.
Anjluhtt			Nickul 1934: 34: 68.
Austõjlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 967.
Ceämaž			T. I. Itkonen 1958: II: 1024; Nickul 1934: 69: 1197.
Ciccvää' rr			Nickul 1934: 72: 1323.
Cuázzaž			T. I. Itkonen 1958: II: 1024; Nickul 1934: 73: 1331.
Cuázzjääuraž			Nickul 1934: 73: 1333.
Cuõiggjääuravää' rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1024.
Cuõiggjääuraž			T. I. Itkonen 1958: II: 1024; Nickul 1934: 73: 1329.
Čá' ppesjääuraluhtt			T. I. Itkonen 1958: II: 1025.
Čeeu' resjääuraž			T. I. Itkonen 1958: II: 1026; Nickul 1934: 70: 1216.
Čeeu' resvuäivaž			T. I. Itkonen 1958: II: 1026; Nickul 1934: 70: 1220.
Čiŋŋlõs Maanj[ik]jäu' rr			Nickul 1934: 70: 238.
Čiŋŋlõs Ru' vddjäu' rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1012; Nickul 1934: 70: 1239; M. Sverloff 2003.
Čiŋŋlõs Vöhssjäu' rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1033 - 34; Nickul 1934: 70: 1242.
Čiŋŋlõs Värttjäu' rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1033; Nickul 1934: 70: 1240.
Čiŋŋlõsjääuravääraž			T. I. Itkonen 1958: II: 1026.
Čiŋŋlõsjääuraž			T. I. Itkonen 1958: II: 1026.
Čiŋŋ[lõ]slappgaž ~ Čiŋŋ[lõ]slaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1026; Nickul 1948.
Čiŋŋlõsluhtt			T. I. Itkonen 1958: II: 1026; Nickul 1934: 70: 1231.
Čiõhččjäu' rr			Nickul 1934: 70: 1223.
Čiõhččjääurakue' 33			Nickul 1934: 70: 1224.
Čiõ' ljjääuravää' rr			Nickul 1934: 70: 1222a.
Čiurnnjaarglaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1027.

Nimi	Koltansaamenkieliset variantit	Suomenkieliset variantit	Lähteet
Čiurnjargg			T. I. Itkonen 1958: II: 1027.
Čokk-Vue'žžkaž			T. I. Itkonen 1958: II: 1036; Nickul 1934: 71: 1269.
Čokkkuädajeä'ğğ			T. I. Itkonen 1958: II: 1027.
Čokkkuädavuäj			T. I. Itkonen 1958: II: 1027; Nickul 1934: 71: 1267.
Čokkkeä'đğğ			T. I. Itkonen 1958: II: 1027.
Čokkkie'đjlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1027.
Čokkvää'rr ~ Čokkvääraž			T. I. Itkonen 1958: II: 1027; Nickul 1934: 71: 1270.
Čöhčcluhtt			T. I. Itkonen 1958: II: 1026; Nickul 1934: 72: 1315.
Čöhčcluutjeä'ğğ			T. I. Itkonen 1958: II: 1026.
Čöhčcluutsuâl			T. I. Itkonen 1958: II: 1026.
Čöhčvää'rr ¹			T. I. Itkonen 1958: II: 1026; Nickul 1934: 72: 1316.
Čöhčvää'rr ²			T. I. Itkonen 1958: II: 1026; Nickul 1934: 72: 1317.
Čoöđvaalož			T. I. Itkonen 1958: II: 1026.
Čuârvvjokk			Nickul 1934: 72: 1310.
Čue'njeä'ğğ			Nickul 1934: 71: 1281.
Čue'njeä'ğğvuei'vv			Nickul 1934: 71: 1282.
Čue'njeä'ğğvääraž			Nickul 1934: 71: 1283.
Čuhččjääuraž			Nickul 1934: 71: 1292.
Čuhččjääu'rluubbâl			Nickul 1970.
Čuhččvää'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1028; Nickul 1934: 71: 1297.
Čuõ'ldelaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1029.
Čuõ'ldelappi'ldde			T. I. Itkonen 1958: II: 1029.
Čuõppâmlubbâljaaurös			Nickul 1934: 72: 1301.
Čuõppâmluubbâl			T. I. Itkonen 1958: II: 1029; Nickul 1934: 72: 1300.
Čuõppâmsijddsâ'jj			T. I. Itkonen 1958: II: 1029; Nickul 1934: 72: 1302; Tanner 1929.
Čuõppâmsijddsâ'jlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1029.
Čuõ'ppik			Nickul 1934: 72: 1308.
Čuvčpie'žžlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1028.
Čuvžadž	Čuvžžjokk		T. I. Itkonen 1958: II: 1030; Nickul 1934: 72: 1303.

Nimi	Koltansaamenkieliset variantit	Suomenkieliset variantit	Lähteet
Čuvžžjokk	Čuvžaž		T. I. Itkonen 1958: II: 1030; Nickul 1934: 73: 1030.
Čuvžžjäu'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1030; Nickul 1934: 72: 1304.
Čuvžžjääuračio'lj			Nickul 1934: 72: 1305.
Čuvžžpie'žznjargg			Nickul 1934: 72: 1306.
Čuvžžtuibal ~ Čuvžžtuibblaž			T. I. Itkonen 1958: II: 1030; Nickul 1934: 72: 1307.
Čuä'lmjäu'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1027; Nickul 1934: 73: 1247.
Čuä'lmjääuravää'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1027; Nickul 1934: 73: 1250.
Čuä'lmmlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1027.
Čuä'rvvjeä'ğğ			Nickul 1934: 70: 1256.
Čuä'rvvkä'rdd			T. I. Itkonen 1958: II: 1028; Nickul 1934: 73: 1258.
Čää'ccjeä'ğğ			T. I. Itkonen 1958: II: 1025; Nickul 1934: 69: 1209.
Čää'ccjumäi'tkeä'đğğ			T. I. Itkonen 1958: II: 1025.
Eejjavvääraž			Nickul 1934: 36: 88; M. Sverloff 2003.
E'llnaluubbäl			T. I. Itkonen 1958: II: 968; Nickul 1934: 36: 92.
E'llnanjáávaž ~ E'llnanjáá'vv			T. I. Itkonen 1958: II: 968; Nickul 1934: 36: 93.
E'llnavääraž			Nickul 1934: 36: 94.
Feät Laautažčio'lj	Feättlaattčio'lj		Nickul 1934: 76: 1453.
Feätt-källsa Pörttjääuraž			Nickul 1934: 36: 96.
Feättlaattčio'lj	Feät Laautažčio'lj		Nickul 1934: 76: 1453.
Gooršâk'jäu'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 969; Nickul 1934: 36: 101.
Gooršâk-Pörttvää'rr			Nickul 1934: 36: 102.
Grebnjokk			Nickul 1934: 36: 103.
Heävaščuälmaž			Nickul 1934: 37: 104.
Hoattjääuraluutlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 970.
Hoattjääuraluutvuäjj			T. I. Itkonen 1958: II: 970.
Hoattjääuraluutvu äjnjää'lmjeä'ğğ			T. I. Itkonen 1958: II: 970.
Hoattjääuravää'rr			Nickul 1934: 37: 111.
Hoattjääuraž			T. I. Itkonen 1958: II: 970.
Iirišk Kuädamacc			Nickul 1934: 37:122.

Nimi	Koltansaamen- kieliset variantit	Suomenkieli- set variantit	Lähteet
Iirška Maazlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 970.
Iirška Maccjeä'ğğ			T. I. Itkonen 1958: II: 970.
Jaaurös			Nickul 1934: 38: 139b.
Jaaurösnjargg			Nickul 1934: 38: 140.
Jaaurösnjää'lmlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 971.
Jahštvoö'ppi			Nickul 1934: 38: 129.
Jahštvää'rr ¹			Nickul 1934: 38: 127.
Jahštvää'rr ²			Nickul 1934: 38: 128.
Jälŋsalaapp ¹			T. I. Itkonen 1958: II: 970.
Jälŋsalaapp ²			T. I. Itkonen 1958: II: 970.
Jie'desjäuraž ~ Jie'desjäu'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 971; Nickul 1934: 39: 143.
Jokknjää'lmlaapp ¹			T. I. Itkonen 1958: II: 972.
Jokknjää'lmlaapp ²			T. I. Itkonen 1958: II: 972.
Jönn Maanj[ik]vää'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 991; Nickul 1934: 39: 176.
Jönn Nu'kkešjäu'rr			Nickul 1934: 39: 178.
Jönn-Vue'žžkaž			T. I. Itkonen 1958: II: 1036; Nickul 1934: 39: 180.
Jönnčuä'lmm			Nickul 1934: 39: 179.
Jönnkie'djkuoškk			Nickul 1934: 39: 168.
Jönnkie'djlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 971.
Jönnkie'djluhtt			T. I. Itkonen 1958: II: 971.
Jönnkie'djluutjeä'ğğ			T. I. Itkonen 1958: II: 971.
Jönnkie'djvaalož			T. I. Itkonen 1958: II: 971.
Jönnkie'djvää'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 971.
Jönnluubbâl			Nickul 1934: 39: 174.
Jönnvää'rr ¹			Nickul 1934: 39: 181.
Jönnvää'rr ²			Nickul 1934: 39: 182.
Juövnjaargjeä'ğğ			T. I. Itkonen 1958: II: 973.
Juövnjaarglaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 973.
Juövnjargg			T. I. Itkonen 1958: II: 973; Nickul 1934: 40: 192.
Juunäsnjaarglappi			T. I. Itkonen 1958: II: 973.
Jävvjääuraž			Nickul 1934: 39: 141.
Jäämpörttvääräjeä'ğğ			T. I. Itkonen 1958: II: 970.
Jäämpörttvääräž			T. I. Itkonen 1958: II: 970.
Kaaid[aš]maazsuäl			T. I. Itkonen 1958: II: 974.
Kaa'jjikie'djlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 974.

Nimi	Koltansaamen- kieliset variantit	Suomenkieli- set variantit	Lähteet
Kaa'jjimaazkuölb			T. I. Itkonen 1958: II: 974.
Kaa'jjimaazkuölbisuâl			T. I. Itkonen 1958: II: 974.
Kaa'jjimacc			Nickul 1934: 41: 211.
Kaa'jjisuâl			T. I. Itkonen 1958: II: 974.
Kaalčuä' lmm			Nickul 1934: 40: 198.
Kaammikuöškk			Nickul 1934: 41: 232.
Kaapcjääuraluhtt			T. I. Itkonen 1958: II: 975.
Kaapcjääuraluutjeä' ğğ			T. I. Itkonen 1958: II: 975.
Kaapcjääuraž			T. I. Itkonen 1958: II: 975.
Kaartalaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 975.
Kal(e)n-äjja jääuraž			Nickul 1934: 41: 227; M. Sverloff 2003.
Ka' llilaapp	Ka' llivääralaapp		T. I. Itkonen 1958: II: 974; Nickul 1948.
Ka' llivääralaapp	Ka' llilaapp		T. I. Itkonen 1958: II: 974; Nickul 1948.
Ka' llivääraž			T. I. Itkonen 1958: II: 974; Nickul 1934: 41: 226.
Ka' llivää'rr			Nickul 1934: 41: 224.
Ka' lljalaapp			Nickul 1948.
Ka' nešvää'rr			Nickul 1934: 41: 235.
Ka' ttje' ttemsijdd			T. I. Itkonen 1958: II: 976.
Ka' ttje' ttemsijddsâä' jj			T. I. Itkonen 1958: II: 976; Nickul 1934: 43: 264.
Kââ' rekjääuraž			Nickul 1934: 42: 242.
Kâu' rreäzzalaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 976.
Kermsjeä' ğğ			Nickul 1934: 44: 287.
Kermskue' 33			Nickul 1934: 44: 288.
Keä' pperluhtt			T. I. Itkonen 1958: II: 976; Nickul 1934: 41: 236.
Keä' pperluutjeä' ğğ			T. I. Itkonen 1958: II: 976.
Keä' pperluutlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 976.
Keä' pperluutnjargg			Nickul 1934: 41: 237.
Keä' pperluutsuâl			T. I. Itkonen 1958: II: 976.
Keä' pperluutvääraž			T. I. Itkonen 1958: II: 976.
Koikktemkue' 33			Nickul 1934: 49: 483.
Kolggmâsjokk			T. I. Itkonen 1958: II: 981; Nickul 1934: 46: 377.
Kolggmâsjäu' rr ~ Kolggmâsluubbâl			T. I. Itkonen 1958: II: 981; Nickul 1934: 46: 376; J. Sverloff 1960: Bd 1111.

Nimi	Koltansaamen- kieliset variantit	Suomenkieli- set variantit	Lähteet
Kolggmâsvää'rr			Nickul 1934: 46: 378.
Kookkažjeä'gg			T. I. Itkonen 1958: II: 981.
Kookkažmacc			Nickul 1934: 46: 373.
Kookkažvuoddâs			Nickul 1934: 46: 374.
Koolmâsjäu'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 981.
Koolmâsvääraž			T. I. Itkonen 1958: II: 981.
Kotkkvääranjargg			Nickul 1934: 47: 433.
Kotkkvää'rr			M. Sverloff 2003.
Köskkčüä'lmjeä'gg			T. I. Itkonen 1958: II: 977.
Köskkjörññ			Nickul 1934: 47: 429.
Kõzžluhtt			Nickul 1934: 51: 554.
Kõzžluhttlubbâl			M. Sverloff 2003.
Kuâccamjääuračio'lj			T. I. Itkonen 1958: II: 983; Nickul 1934: 48: 462
Kuâccamjääuraž			T. I. Itkonen 1958: II: 983; Nickul 1934: 48: 461.
Kuânjjokk			T. I. Itkonen 1958: II: 984; Nickul 1934: 48: 451; Mattsson 2000.
Kuânjvää'rcio'lj			Nickul 1934: 48: 452.
Kuânjaslaapp			Nickul 1948.
Kuânjasvu'vdd			M. Sverloff 2003: 30.
Kuârdjäu'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 984; Nickul 1934: 50: 512.
Kuârggkää'skelaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 983.
Kue'sm Kuâđaluhtt			Nickul 1934: 49: 482.
Kue'sšluhtt			T. I. Itkonen 1958: II: 985; Nickul 1934: 49: 481.
Kue'sšluutjeä'gg			T. I. Itkonen 1958: II: 985.
Kue'sšluutvää'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 985.
Kue'ttjörññ			Nickul 1934: 48: 464.
Kue'ttlubbâlnjâä'vv			Nickul 1934: 48: 467.
Kue'ttluubbâl			T. I. Itkonen 1958: II: 980; Nickul 1934: 48: 466.
Kue'ttsâä'jjeä'gg			T. I. Itkonen 1958: II: 980.
Kue'ttsâä'jjjääuraž			T. I. Itkonen 1958: II: 980; Nickul 1934: 49: 468.
Kue'ttsâä'jjlaapp ¹			T. I. Itkonen 1958: II: 980.
Kue'ttsâä'jjlaapp ²			T. I. Itkonen 1958: II: 980.
Kue'tts[âä'jj]luubbâl			Nickul 1934: 49: 470.

Nimi	Koltansaamenkieliset variantit	Suomenkieliset variantit	Lähteet
Ku'kesjäu'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 983; Nickul 1934: 49: 485.
Ku'keslaapp ¹			T. I. Itkonen 1958: II: 983.
Ku'keslaapp ²			T. I. Itkonen 1958: II: 983.
Ku'kesluubbál			T. I. Itkonen 1958: II: 983; Nickul 1934: 49: 489.
Kuöccjäu'rr			Nickul 1934: 50: 525.
Kuöccvää'rr			Nickul 1934: 50: 526.
Kuöckâsvää'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 985.
Kuölb[ân]suál			T. I. Itkonen 1958: II: 984; Nickul 1934: 49: 491.
Kuölbsuöllulaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 984.
Kuölljeä'ğğ			T. I. Itkonen 1958: II: 984; Nickul 1934: 50: 501.
Kuölljeä'ğğsijddsâ'jj			Nickul 1934: 50: 502; Tanner 1929.
Kuöpssjäu'rr			Nickul 1934: 49: 478.
Kuöpssvuäj			T. I. Itkonen 1958: II: 984; Nickul 1934: 49: 479.
Kuöpssvää'rr			Nickul 1934: 49: 480.
Kuörb(a)šväärajeä'ğğ			T. I. Itkonen 1958: II: 984.
Kuösslaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 985.
Kuössnjargg			Nickul 1934: 50: 518.
Kuó'zzelaapp ¹			T. I. Itkonen 1958: II: 985.
Kuó'zzelaapp ²			T. I. Itkonen 1958: II: 985.
Kuó'zzelaapp ³			T. I. Itkonen 1958: II: 985.
Kuó'zzesuál			T. I. Itkonen 1958: II: 985.
Ku'řččlappgaž			T. I. Itkonen 1958: II: 985.
Ku'škķerlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 986.
Ku'škķernjargg			T. I. Itkonen 1958: II: 986; Nickul 1934: 50: 538.
Kuvddlöslaapp ¹			T. I. Itkonen 1958: II: 986.
Kuvddlöslaapp ²			T. I. Itkonen 1958: II: 986.
Ku'vžžjääuračiö'lj			Nickul 1934: 50: 546.
Ku'vžžjääuranjuu'nn			Nickul 1934: 50: 541.
Kuäivasčiö'lj			M. Sverloff 2003.
Kuäivasjääuravuäj			Nickul 1934: 48: 442.
Kuäivasjääuravääraž			Nickul 1934: 48: 444.
Kuäivasjääuraž			Nickul 1934: 48: 443.
Kuäivasvääravuäj			M. Sverloff 2003.

Nimi	Koltansaamenkieliset variantit	Suomenkieliset variantit	Lähteet
Kuä'sttnjargg			T. I. Itkonen 1958: II: 985.
Kuärvaluhtt			Nickul 1934: 50: 515.
Kå'ddjeä'gg			Nickul 1934: 45: 358.
Kå'ddvää'rr			Nickul 1934: 46: 367.
Kåmrdoöllám-njoormlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 981; Nickul 1948.
Kårnjää'vv			Nickul 1934: 46: 393
Kå'skk Ru'vddjäu'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1012; Nickul 1934: 47: 420.
Kå'skk Vöhssjäu'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1033 - 34; Nickul 1934: 47: 426.
Kå'skk Värttjäu'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1033; Nickul 1934: 47: 423.
Kå'skkcuä'lmlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 982.
Kå'skkcuä'lm			T. I. Itkonen 1958: II: 982.
Kå'skkclubbâlaž			Nickul 1934: 47: 416.
Kå'skksuâl			T. I. Itkonen 1958: II: 982.
Kå'skksuölluluhtt			T. I. Itkonen 1958: II: 982.
Kååddkeädgalaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 980.
Kååddkeädgaž			T. I. Itkonen 1958: II: 980.
Kååddnjargg			Nickul 1934: 46: 365.
Kååddreeddalappi			T. I. Itkonen 1958: II: 980.
Kååddreeddaž			Nickul 1934: 46: 366.
Kååddäu'ddlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 980.
Käi'gg(es)/Kaigg(aš)-jääuraž			Nickul 1934: 41: 210.
Källjokk			T. I. Itkonen 1958: II: 974; Sverloff 2003.
Källjäu'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 974; Nickul 1934: 41: 219.
Källsajääuravääraž			Nickul 1934: 41: 231.
Källvää'rr			Nickul 1934: 41: 222.
Kää'ddessaâl			T. I. Itkonen 1958: II: 973; Nickul 1934: 40: 207.
Ķee'mesvää'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 979; Nickul 1934: 43: 271.
Ķee'st[es]jokk			T. I. Itkonen 1958: II: 978; Nickul 1934: 45: 329; M. Sverloff 2003.
Ķee'st[es]jooggjeä'gg			T. I. Itkonen 1958: II: 978

Nimi	Koltansaamen- kieliset variantit	Suomenkieli- set variantit	Lähteet
Ķee'st[es]jäu'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 978; M. Sverloff 2003.
Ķee'st[es]lubbälvääraž ~ Ķee'st[es]lubbälvää'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 978; Nickul 1934: 45: 331.
Ķee'st[es]luhtt			T. I. Itkonen 1958: II: 978 .
Ķee'st[es]luubbäl			T. I. Itkonen 1958: II: 978; Nickul 1934: 45: 330.
Ķe'lvversuäggalaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 976.
Ķe'rrjkeädgalaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 977.
Ķiddkuädalaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 977.
Ķiedäšviörr			T. I. Itkonen 1958: II: 977 - 978; Nickul 1934: 44: 306.
Ķiedäšvää'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 977 - 978; Nickul 1934: 44: 305.
Ķie'mnnkuoškäž ~ Ķie'mnnkuoškk			Nickul 1934: 44: 285; M. Sverloff 2003.
Ķie'mnnkuoškluubbäl			Nickul 1934: 44: 286.
Ķiökkjäu'rr			M. Sverloff 2003.
Ķiökkvää'rr ~ Ķiökkvääraž			T. I. Itkonen 1958: II: 978; M. Sverloff 2003.
Ķiökkvää'r Vuälgažvää'rr			Nickul 1934: 45: 320.
Ķiö'lggesjäu'rr ¹			Nickul 1934: 45: 341.
Ķiö'lggesjäu'rr ²			Nickul 1934: 45: 342.
Ķiö'lggesvää'rr			Nickul 1934: 45: 343.
Laa'denvääraž			T. I. Itkonen 1958: II: 986.
Laannjävää'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 987; Nickul 1934: 51: 574.
Leäkknjaarglaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 987.
Leäkknjargg			T. I. Itkonen 1958: II: 987; Nickul 1934: 51: 586.
Lietlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 988; Nickul 1948.
Lietlappi			T. I. Itkonen 1958: II: 988.
Liidčuä'lmm			Nickul 1934: 52: 598.
Liidviörr			Nickul 1934: 52: 599.
Loounkuoškk			T. I. Itkonen 1958: II: 989; Nickul 1934: 52: 606.
Lu'ččluhtt			Nickul 1934: 53: 623; M. Sverloff 2003.
Luhhtlaapp ¹			Nickul 1948.
Luhhtlaapp ²			T. I. Itkonen 1958: II: 989.

Nimi	Koltansaamenkieliset variantit	Suomenkieliset variantit	Lähteet
Luhthlaapp ³			T. I. Itkonen 1958: II: 989.
Luhthlaapp ⁴			T. I. Itkonen 1958: II: 989.
Luhthlappgaž			Nickul 1948.
Lu'smm			T. I. Itkonen 1958: II: 990; Nickul 1934: 52: 617.
Luu'smjeä'ğğ			T. I. Itkonen 1958: II: 990.
Lu'smmvää'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 990; Nickul 1934: 53: 622.
Lått		Lutto	T. I. Itkonen 1958: II: 989; Nickul 1934: 52: 603; M. Sverloff 2003.
Läbžžjokk			Nickul 1934: 51: 565.
Läbžžjäu'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 987; M. Sverloff 2003.
Läidduhth			Nickul 1934: 51: 570.
Läidduhthvää'rr			Nickul 1934: 51: 571.
Läiddvääraž			Nickul 1934: 51: 572.
Lävöjjlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 987.
Maaddkâskuõsslaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 990.
Maa'jjijeä'ğğ			Nickul 1934: 53: 629.
Maa'jjijääuraž			T. I. Itkonen 1958: II: 990; Nickul 1934: 53: 628.
Maa'lnijeä'ğğ			Nickul 1934: 53: 637.
Maa'lnijeä'ğğvuäjj			Nickul 1934: 53: 638.
Maa'lnijeä'ğğvääraž			Nickul 1934: 53: 639.
Maanj[iķ]lubbâlaž			Nickul 1934: 53: 640.
Meällalaapp			Nickul 1948.
Mitri Kue'ttnjargg			T. I. Itkonen 1958: II: 993.
Mitri Kue'ttnjargglaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 993.
Muâtgaž			T. I. Itkonen 1958: II: 994; Nickul 1934: 55: 676.
Muâtkökjeä'ğğ			T. I. Itkonen 1958: II: 994.
Muâtköklaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 994.
Muâtkökluhth			T. I. Itkonen 1958: II: 994.
Muâtkökluhthlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 994.
Muâtkökluutjeä'ğğ			T. I. Itkonen 1958: II: 994.
Mâ'ķķluubbâl			T. I. Itkonen 1958: II: 993; Nickul 1934: 54: 663.
Mää'dđjääurajörññ			Nickul 1934: 54: 664.
Mää'dđjääuraluhth			T. I. Itkonen 1958: II: 993.

Nimi	Koltansaamen- kieliset variantit	Suomenkieli- set variantit	Lähteet
Mää'dđjääuraluubbál ~ Mää'dđjääu'rluubbál			T. I. Itkonen 1958: II: 993; Nickul 1934: 54: 665.
Mää'dđjääuramuatkök			T. I. Itkonen 1958: II: 993.
Mää'dđjääura- muatkööglaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 993.
Mää'dđjääuravää'rr			Nickul 1934: 54: 667.
Mää'dđjääuraž ~ Mää'dđjäu'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 993; Nickul 1934: 54: 666.
Mää'dđluhtlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 993.
Mäkkrajääuraž			Nickul 1934: 53: 632.
Mä'skkvää'rsuâl			T. I. Itkonen 1958: II: 992; Nickul 1934: 53: 647.
Määcca'jeä'gğ			Nickul 1934: 54: 648.
Määljääurajeä'gğ			Nickul 1934: 53: 634.
Määljääuraž			Nickul 1934: 53: 635.
Määrjääurajeä'gğ			T. I. Itkonen 1958: II: 991.
Määrjääura Liettlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 991.
Määrjääuraž			T. I. Itkonen 1958: II: 991; Nickul 1934: 53: 642.
Määssä'Ää'gğeskue'33			T. I. Itkonen 1958: II: 992; Nickul 1934: 53: 645.
Nei'bnjargg			Nickul 1934: 55: 689.
Neä'lggkue'lljääuraž			T. I. Itkonen 1958: II: 995; Nickul 1934: 55: 691.
Neä'lggkue'llkue'33			Nickul 1934: 55: 692.
Neä'skkemjäu'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 995; Nickul 1934: 55: 703.
Njarggvää'rr ~ Njarggvääraž			T. I. Itkonen 1958: II: 997; Nickul 1934: 56: 714.
Nje'ccmiöutlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 998.
Nje'skkkuoškk			Nickul 1934: 55: 697.
Nje'skkkuädavää'rr			Nickul 1934: 55: 699b.
Nje'skklaapp ¹			T. I. Itkonen 1958: II: 998.
Nje'skklaapp ²			T. I. Itkonen 1958: II: 998.
Njeä'sšvuäj			T. I. Itkonen 1958: II: 998.
Njeä'sšvuäjluht			T. I. Itkonen 1958: II: 998.
Njeä'sšvuäjluutlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 998.
Njormmlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 998.
Njöllkue'33			T. I. Itkonen 1958: II: 997; Nickul 1934: 56: 721.

Nimi	Koltansaamen- kieliset variantit	Suomenkieli- set variantit	Lähteet
Njöllvää'rlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 997 - 998.
Njue'mmelkuõrbsaž			T. I. Itkonen 1958: II: 997.
Njuhččelvaveálm			Nickul 1934: 56: 732.
Njuhččelvâž			Nickul 1934: 56: 731.
Njuhččluubbâl			Holmberg-Harva 1928: 14 - 15; T. I. Itkonen 1958: II: 998; Nickul 1934: 56: 737.
Njuhččsu'ddvääššaž			Nickul 1934: 56: 739.
Nollešjäu'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 995; Nickul 1934: 56: 748.
Nollešvää'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 995; Nickul 1934: 56: 749.
Nöllsemluubbâl			Nickul 1934: 56: 750.
Nue'ttemjääurajeá'gğ			T. I. Itkonen 1958: II: 996
Nue'ttemjääuraž			T. I. Itkonen 1958: II: 995; Nickul 1934: 56: 755.
Nue'ttoolglaapp ¹			T. I. Itkonen 1958: II: 996.
Nue'ttoolglaapp ²			T. I. Itkonen 1958: II: 996.
Nu'kkešjääuraž ¹			T. I. Itkonen 1958: II: 995; Nickul 1934: 56: 740.
Nu'kkešjääuraž ²			T. I. Itkonen 1958: II: 995; Nickul 1934: 56: 743.
Oddjääuravää'rr			Nickul 1934: 57: 766.
Oddjääuravääraž			Nickul 1934: 57: 768.
Oddjääuraž ¹			T. I. Itkonen 1958: II: 999; Nickul 1934: 56: 759
Oddjääuraž ²			T. I. Itkonen 1958: II: 999; Nickul 1934: 57: 763.
Oddjääuraž ³			T. I. Itkonen 1958: II: 999; Nickul 1934: 56: 762.
Oddjääuraž ⁴			T. I. Itkonen 1958: II: 999; Nickul 1934: 57: 764.
Oddkuorbâš			Nickul 1934: 57: 770.
Oddmue'tk- Kee'mesvää'rr			Nickul 1934: 57: 773.
O'nddri Evvašk'vää'rr			Nickul 1934: 57: 785.
Õhttveálmjääuraž			Nickul 1934: 57: 779.
Õstasnjargg			T. I. Itkonen 1958: II: 1000.
Paalgâsčuálmalaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1001.
Paalgâsčuálmaž ~ Paalgâsčuá'lm			T. I. Itkonen 1958: II: 1000; Nickul 1934: 59: 849.

Nimi	Koltansaamenkieliset variantit	Suomenkieliset variantit	Lähteet
Paalgasjeä'gǧ	Paalgasvää'rjeä'gǧ		Nickul 1934: 59: 841.
Paalgâsnjargg			Nickul 1934: 59: 845.
Paalgâssuâl			T. I. Itkonen 1958: II: 1001; Nickul 1934: 59: 848.
Paalgasvuäj			Nickul 1934: 59: 846.
Paalgasvää'rjeä'gǧ	Paalgasjeä'gǧ		T. I. Itkonen 1958: II: 1001
Paalgâsvää'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1001; Nickul 1934: 59: 851.
Paavla Pörttvääraž			Nickul 1934: 60: 878.
Pankkвуō'ppi			Nickul 1934: 59: 854.
Pankkвуō'ppinjargg			T. I. Itkonen 1958: II: 1002.
Patsaluubbâl			Nickul 1934: 60: 876.
Patsasijdd			Tanner 1929.
Pâ' ssvää'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1002; Nickul 1934: 60: 872.
Pâ'jj Lu'čckuōškk			Nickul 1934: 59: 831
Pâ'jj Njaannamjäu'rr		Ylä-Naannamjärvi	Nickul 1934: 59: 832; M. Sverloff 2003.
Pâ'jj Äkkjäu'rr		Ylä-Akkajärvi	T. I. Itkonen 1958: II: 966; Nickul 1934: 58: 816.
Pâ'jjluubbâl			T. I. Itkonen 1958: II: 1001; Nickul 1934: 59: 829.
Peippkuorbâš			Nickul 1934: 60: 881.
Peldsjääuravää'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1003; Nickul 1934: 60: 885.
Peldsjääuraž			T. I. Itkonen 1958: II: 1003; Nickul 1934: 60: 884.
Peä' ssmöörâst			T. I. Itkonen 1958: II: 1005; Nickul 1934: 61: 895.
Peä' ssmöörâstjääraž ~ Peä' ssmöörâstjäu'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1005; Nickul 1934: 61: 897.
Peä' ssmöörâstvuäj			T. I. Itkonen 1958: II: 1005.
Peä' ssmöörâst- vuäjnjää' lmlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1005.
Peässtökjäu'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1003.
Peä' ssvää'rr			Nickul 1934: 61: 900.
Peä' ssvääraž			T. I. Itkonen 1958: II: 1005; Nickul 1934: 61: 901.
Pie'nneluht			T. I. Itkonen 1958: II: 1004; Nickul 1934: 61: 929.

Nimi	Koltansaamen- kieliset variantit	Suomenkieli- set variantit	Lähteet
Pie'ccvue'tk'kemkuorbās			T. I. Itkonen 1958: II: 1005; Nickul 1934: 61: 910.
Pie'z3laapp ¹			T. I. Itkonen 1958: II: 1005; Nickul 1948.
Pie'z3laapp ²			T. I. Itkonen 1958: II: 1005.
Pilddjaaurōs			Nickul 1934: 61: 925.
Pilddjäåuraž			Nickul 1934: 61: 924.
Pilddvääraž ~ Pilddvää'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1006; Nickul 1934: 61: 928.
Po'lk'klá'kk'sijddsáá'jj	Po'tk'kla- sijddsáá'jj		T. I. Itkonen 1958: II: 1007; Nickul 1934: 50: 502.
Po'mmajääuraž			Nickul 1934: 61: 931.
Poo'grevsuál			T. I. Itkonen 1958: II: 1007; Nickul 1948.
Poo'grevsuállaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1007; Nickul 1948.
Poonnjlemčio'lj			Nickul 1934: 61: 934.
Poonnjlemjäu'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1006; Nickul 1934: 61: 933.
Po'tk'klasijddsáá'jj	Po'lk'klá'kk- sijddsáá'jj		T. I. Itkonen 1958: II: 1007; Nickul 1934: 50: 502.
Pörttjääuraž			Nickul 1934: 62: 965.
Pörttlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1004.
Pörttluht ¹			Nickul 1934: 62: 966.
Pörttluht ²			Nickul 1934: 62: 968.
Pörttluutveálm			T. I. Itkonen 1958: II: 1004; Nickul 1934: 62: 969.
Pörtt-Maanj[ik]jäu'rr			Nickul 1934: 62: 970.
Pörttsáá'jjääuraž			Nickul 1934: 62: 972.
Pörttvää'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1004; Nickul 1934: 62: 974.
Puörnjjääuraž			T. I. Itkonen 1958: II: 1008; Nickul 1934: 62: 955.
Puörnvvää'rr ~ Puörnvvääraž			T. I. Itkonen 1958: II: 1008; Nickul 1934: 62: 959.
Puá'đesjäu'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1008.
Puájjáalaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1007.
Puäz3vöđđ			T. I. Itkonen 1958: II: 1006; Nickul 1934: 62: 943.
Puäz3vääraž			T. I. Itkonen 1958: II: 1006.
Pää'roolázjeá'gğ			Nickul 1934: 61: 938.

Nimi	Koltansaamenkieliset variantit	Suomenkieliset variantit	Lähteet
Pä'nnkä'čkkemlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1002.
Pä'rcnjaarglaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1002.
Pä'rcnjargg			T. I. Itkonen 1958: II: 1002.
Pärdjäu'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1002; Nickul 1934: 59: 855.
Pärdjäu'rluhtt			T. I. Itkonen 1958: II: 1002.
Pärdjäu'rluutjeä'gğ			T. I. Itkonen 1958: II: 1002.
Pärdluubbâl			Nickul 1934: 59: 856.
Pärdvuäivaž			T. I. Itkonen 1958: II: 1002; Nickul 1934: 59: 857.
Päärkuorbâš			T. I. Itkonen 1958: II: 1002.
Päärkuorbâšjääuraž			Nickul 1934: 59: 858.
Päärkuorbâšvääraž ~ Päärkuorbâšvää'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1002; Nickul 1934: 59: 859.
Pää'rševää'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1002.
Pääšmluhtt			T. I. Itkonen 1958: II: 1003; Nickul 1934: 59: 863.
Pääšmluutvää'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1003.
Rää'ttvääraž			T. I. Itkonen 1958: II: 1009.
Reepä'lgğsuállgalaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1009.
Reepä'lgğsuállgaž			T. I. Itkonen 1958: II: 1009.
Reğg(a)žjäu'rr			Nickul 1934: 63: 1001; M. Sverloff 2003.
Reuddčio'lj			T. I. Itkonen 1958: II: 1009; Nickul 1934: 64: 1007.
Riättämjääuraž			Nickul 1934: 64: 1009; M. Sverloff 2003.
Riättämvää'rr ~ Riättämvääraž			T. I. Itkonen 1958: II: 1010; Nickul 1934: 64: 1010.
Riibjeä'gğ			T. I. Itkonen 1958: II: 1010.
Riibjeä'gğvää'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1010.
Ri'mnjsuállgaž			T. I. Itkonen 1958: II: 1009 - 1010; Nickul 1934: 64: 1014.
Roššjäu'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1011; Nickul 1934: 64: 1019.
Roššjäu'rkeuñsaž			Nickul 1934: 64: 1020.
Rovsseljäu'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1011.
Ruâkkjokk			T. I. Itkonen 1958: II: 1011; Nickul 1934: 64: 1037.
Ruâkkjääuraž			T. I. Itkonen 1958: II: 1011; Nickul 1934: 64: 1031.
Ruâkklaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1011.

Nimi	Koltansaamenkieliset variantit	Suomenkieliset variantit	Lähteet
Ruâkkmacc			Nickul 1934: 64: 1039.
Ruâkkvää'rr ~ Ruâkkvääraž			T. I. Itkonen 1958: II: 1011; Nickul 1934: 64: 1041.
Ruõ'pssesvuõddás			T. I. Itkonen 1958: II: 1011.
Ruõ'pssesvuõddázlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1011.
Ruõššsuâl			T. I. Itkonen 1958: II: 1011; Nickul 1934: 64: 1048; M. Sverloff 2003.
Ruõššsuõllulaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1011.
Ruõsttká'lli			Nickul 1934: 64: 1049.
Ruõsttká'llilaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1011.
Ruuvdâž	Ru'vddjokk		T. I. Itkonen 1958: II: 1012; Nickul 1934: 64: 1024.
Ru'vddjokk	Ruuvdâž		T. I. Itkonen 1958: II: 1012; Nickul 1934: 64: 1024; M. Sverloff 2003.
Ru'vddvuäjj			T. I. Itkonen 1958: II: 1012.
Ru'vddvää'rr Luhttlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1012.
Ru'vddvää'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1012; Nickul 1934: 64: 1053.
Rää'ppesjäåuraž			Nickul 1934: 62: 976.
Rää'ppesvõdd			Nickul 1934: 62: 977.
Sagornjäåuraž			Nickul 1934: 65: 1058.
Sau3znjaarglaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1013.
Sau33suâl			T. I. Itkonen 1958: II: 1013; Nickul 1934: 65: 1069.
Sau33suállgaž			T. I. Itkonen 1958: II: 1013.
Sää'rveskue'33			Nickul 1934: 68: 1156.
Säävreddlappgaž			Nickul 1948.
Sá'vveljäu'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1016; Nickul 1934: 65: 1072.
Sá'vveljäåuravää'rr			Nickul 1934: 65: 1076.
Sá'vveljäåuravääraž			Nickul 1934: 65: 1075.
Seeu'terçiõ'lj			Nickul 1934: 68: 1168.
Semmna Vää'ska Põrttvääraž			Nickul 1934: 65: 1084.
Seä'lggjeä'ggvää'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1015.
Seä'lggjääurajeä'gg			T. I. Itkonen 1958: II: 1015.
Seä'lggjääuraž			T. I. Itkonen 1958: II: 1015; Nickul 1934: 65: 1079.

Nimi	Koltansaamenkieliset variantit	Suomenkieliset variantit	Lähteet
Seä'vsuäl			T. I. Itkonen 1958: II: 1013; Nickul 1934: 66: 1108.
Sie'ssjääuraž			Nickul 1934: 65: 1077; M. Sverloff 2003.
Sijddjäu'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1015; Nickul 1934: 66: 1103.
Sijddjäu'rrsijdd			T. I. Itkonen 1958: II: 1015; Tanner 1929.
Sijddjääu'rsijddsâä'jj			T. I. Itkonen 1958: II: 1015; Nickul 1934: 66: 1104.
Sijddsâä'jjääuraž			Nickul 1934: 66: 1105.
Sivrrâžvää'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1016; Nickul 1934: 66: 1106.
Sivrrâžvää'rsijdd			T. I. Itkonen 1958: II: 1016; Nickul 1934: 66: 1107; Tanner 1929.
Sivrrâžvää'rsijddsâä'jj			T. I. Itkonen 1958: II: 1016.
Sohrâmjääuraž			T. I. Itkonen 1958: II: 1016; Nickul 1934: 66: 1113.
Sõörnâcçuä'lmm			T. I. Itkonen 1958: II: 1014; Nickul 1934: 68: 1166.
Sõörnâckue'ttsâä'jj ¹			Nickul 1934: 68: 1162.
Sõörnâckue'ttsâä'jj ²			Nickul 1934: 68: 1163.
Sõörnâcsuäl ¹			Nickul 1934: 68: 1164.
Sõörnâcsuäl ²			Nickul 1934: 68: 1165.
Sõörnâcsuõllu			T. I. Itkonen 1958: II: 1014.
Sõörnâcäi'ttsuäl			Nickul 1934: 68: 1161.
Speera Huâttra jääuraž			Nickul 1934: 67: 1122.
Suäljäu'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1017; Nickul 1934: 67: 1139.
Suäljääu'rsijdd			T. I. Itkonen 1958: II: 1017; Tanner 1929.
Suälkuoškk			T. I. Itkonen 1958: II: 1017; Nickul 1934: 67: 1144.
Suälkuoškkluubbâl			Nickul 1934: 67: 1145.
Suei'nnnjaa'rlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1017.
Suei'nnnjaargâž			T. I. Itkonen 1958: II: 1017.
Suõ'bddjalaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1016.
Suukkâmçuälmaž			Nickul 1934: 68: 1151.
Suuppvää'rr ¹			Nickul 1934: 68: 1149.
Suuppvää'rr ²			Nickul 1934: 68: 1150.
Suärddlubbälvää'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1016.

Nimi	Koltansaamenkieliset variantit	Suomenkieliset variantit	Lähteet
Suärddluubbâl			T. I. Itkonen 1958: II: 1016; Nickul 1934: 66: 1112.
Suá'rvvjäú'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1016; Nickul 1934: 67: 1131.
Suá'rvvlaapp ¹			T. I. Itkonen 1958: II: 1016; Nickul 1948.
Suá'rvvlaapp ²			T. I. Itkonen 1958: II: 1016; Nickul 1948.
Suá'rvvlaapp ³			T. I. Itkonen 1958: II: 1016.
Suá'rvvnjargg			Nickul 1934: 67: 1133.
Sáäljääuraž ~ Sáäljäú'rr			Nickul 1934: 66: 1118; M. Sverloff 2003.
Sätkklaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1013.
Šarrčuä'lm			Nickul 1934: 65: 1093.
Šarlluubbâl			Nickul 1934: 65: 1092.
Šetkaluubbâl			T. I. Itkonen 1958: II: 1019; Nickul 1934: 66: 1095.
Šõ'lleskäädaž			T. I. Itkonen 1958: II: 1019.
Šõ'lleskääddalaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1019.
Šuurab Aainvää'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 965; Nickul 1934: 66: 1097.
Šuurab Peá'ssmöörästjäú'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1005; Nickul 1934: 66: 1098.
Šuurabjäú'rr			Nickul 1934: 68: 1152.
Šäkknjaarglaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1019.
Šäkknjargg			T. I. Itkonen 1958: II: 1019; Nickul 1934: 66: 1100.
Tá'rvväú'ddnjaa'rjelaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1021; Nickul 1948.
Tá'rvväú'ddnjaargâž			T. I. Itkonen 1958: II: 1021.
Toppluutlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1022.
Torkkvää'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1022; Nickul 1934: 69: 1191b.
Tresseljääuraž ~ Tresseljäú'rr			Nickul 1934: 69: 1194.
Tuckačuälmaž			Nickul 1934: 73: 1344.
Tuõlblubbâl'vuäj			T. I. Itkonen 1958: II: 1023.
Tuõlblubbâl- vuäjnjä'lmmlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1023.
Tuõlblubbâl'vää'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1023; Nickul 1934: 73: 1335.
Tuõbluubbâl			T. I. Itkonen 1958: II: 1023; Nickul 1934: 73: 1334.

Nimi	Koltansaamenkieliset variantit	Suomenkieliset variantit	Lähteet
Tää' rjuvõ'ppi			Nickul 1934: 68: 1175.
U'cc Aainvääraž			T. I. Itkonen 1958: II: 965; Nickul 1934: 74: 1371.
U'cc-Cuâzzaž			T. I. Itkonen 1958: II: 1024; Nickul 1934: 74: 1392.
U'cc Čuvžžjääuračio'lj			T. I. Itkonen 1958: II: 1030; Nickul 1934: 74: 1390.
U'cc Maanj[ik]vää'rr			Nickul 1934: 74: 1383.
U'cc Neä'skķemjäu'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 995; Nickul 1934: 74: 1384.
U'cc Peä'ssmõörastjäu'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1005; Nickul 1934: 74: 1388.
U'cc Vaalolaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1032.
U'cc-Vue'žžkaž			T. I. Itkonen 1958: II: 1036; Nickul 1934: 74: 1393.
U'cc Vuõpttjääuraž			Nickul 1934: 74: 1395.
U'ccčuä' lmm			M. Sverloff 2003.
U'ccčuä' lmmšuâl			Nickul 1934: 74: 1389.
U'ccclubbâlaž			T. I. Itkonen 1958: II: 1031; Nickul 1934: 74: 1382.
Urččâmjääuravää'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1031; Nickul 1934: 74: 1373.
Urččâmjääuraž			T. I. Itkonen 1958: II: 1031; Nickul 1934: 74: 1372.
Vaakkânjäänja-čuäl malaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1031.
Vaakkânjäänjalaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1031.
Vaakkânjäänjaž			T. I. Itkonen 1958: II: 1031.
Vaalgvää'rkäu' llem			T. I. Itkonen 1958: II: 1032.
Vaalgvää'rlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1032.
Vaalgvää'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1032; Nickul 1934: 75: 1410.
Vaa'sselväärajaž			Nickul 1934: 74: 1403.
Vaa'sselvääraž			T. I. Itkonen 1958: II: 1033; Nickul 1934: 74: 1404.
Vää'jjkuoškk			Nickul 1934: 74: 1409.
Vääššnjaarglaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1033.
Vääššnjargg			T. I. Itkonen 1958: II: 1033; Nickul 1934: 75: 1423.
Veälmmjääuraluhtt			T. I. Itkonen 1958: II: 1034.
Veälmmjääuraluutjeä'žž			T. I. Itkonen 1958: II: 1034.
Veälmmjääuraž			Nickul 1934: 76: 1442.

Nimi	Koltansaamen- kieliset variantit	Suomenkieli- set variantit	Lähteet
Ve' rddēuā' lmm			Nickul 1934: 76: 1445.
Ve' rddlappgaž			T. I. Itkonen 1958: II: 1034.
Veä' lggjäu' rr			Holmberg-Harva 1928: 15; T. I. Itkonen 1958: II: 1034; Nickul 1934: 76: 1455.
Veä' lggvuäj			Nickul 1934: 76: 1456.
Vietkkvää' rr			Nickul 1934: 76: 1457.
Viö' lggēsjäu' rr			Holmberg-Harva 1928: 15 - 16; T. I. Itkonen 1958: II: 1035; Nickul 1934: 76: 1459.
Viö' lggēskeädgalaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1035.
Viö' lggēsvoöddâzlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1035.
Vöhssjokk			T. I. Itkonen 1958: II: 1033 - 34; Nickul 1934: 78: 1530.
Vöhssjäu' rrluubbâl			T. I. Itkonen 1958: II: 1033 - 34; Nickul 1934: 78: 1529.
Vöhsstuöddâr			T. I. Itkonen 1958: II: 1033 - 34; Nickul 1934: 78: 1531.
Vuällöklaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1037.
Vuâskjääuravuäj			Nickul 1934: 77: 1477.
Vuâskjääuraž			Nickul 1934: 77: 1478.
Vue' ll Lu' ččkuoškk			Nickul 1934: 77: 1492.
Vue' ll Äkkjäu' rr		Ala-Akkajärvi	T. I. Itkonen 1958: II: 966; Nickul 1934: 77: 1486.
Vue' llgâslaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1037.
Vue' ll lubbâlaž			T. I. Itkonen 1958: II: 1037; Nickul 1934: 77: 1491.
Vue' zzköckkâm- jääuravuäj			Nickul 1934: 73: 1351.
Vue' zzköckkâmjääuraž			Nickul 1934: 73: 1352.
Vue' ssvää' rr			Nickul 1934: 73: 1355.
Vuöddâsjokk			M. Sverloff 2003.
Vuöddâskuoškk			T. I. Itkonen 1958: II: 1036; Nickul 1934: 77: 1513.
Vuöddâsvuö' ppi			M. Sverloff 2003.
Vuöddâsvuö' ppi- jääurajeä' gg			T. I. Itkonen 1958: II: 1036.
Vuöddâsvuö' ppijääuraž ~ Vuöddâsvuö' ppijäu' rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1036; Nickul 1934: 77: 1516; M. Sverloff 2003.
Vuönjäljääuraž			Nickul 1934: 77: 1503.
Vuö' ppijeä' gg			T. I. Itkonen 1958: II: 1037.

Nimi	Koltansaamen- kieliset variantit	Suomenkieli- set variantit	Lähteet
Vuõ'ppiluhtt			T. I. Itkonen 1958: II: 1037.
Vuõpttjääuračio'lj			Nickul 1934: 78: 1521.
Vuõpttjääuraž			Nickul 1934: 78: 1520.
Vuámárjäu'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1037; Nickul 1934: 73: 1362.
Vuámárjäu'rluhtt			T. I. Itkonen 1958: II: 1037.
Vuámárjäu'rluutjeä'gğ			T. I. Itkonen 1958: II: 1037.
Vuáššlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 1036.
Vuáđanjčuáll			M. Sverloff 2003.
Vuáđanjvääraž ~ Vuáđanjvää'rr			Nickul 1934: 77: 1470; M. Sverloff 2003.
Värdjemsää'jjnjargg ¹			T. I. Itkonen 1958: II: 1033.
Värdjemsää'jjnjargg ²			T. I. Itkonen 1958: II: 1033.
Vä'rrpeälaz			T. I. Itkonen 1958: II: 1032.
Värttvääraž			Nickul 1934: 75: 1421.
Väällkiejjaž ^{1a}			T. I. Itkonen 1958: II: 1032.
Väällkiejjaž ^{1b}			T. I. Itkonen 1958: II: 1032.
Väällkiejjaž ^{2a}			T. I. Itkonen 1958: II: 1032.
Väällkiejjaž ^{2b}			T. I. Itkonen 1958: II: 1032.
Äggvisuäl			T. I. Itkonen 1958: II: 999; Nickul 1934: 57: 775.
Äggvuäj			Nickul 1934: 57: 774.
Ärddasluhtt			Nickul 1934: 78: 1542.
Ärddasnjargg			Nickul 1934: 78: 1543.
Ärddasvää'rr			T. I. Itkonen 1958: II: 1000.
Ärddasvää'rsuäl			T. I. Itkonen 1958: II: 1000.
Äähnasjääuraž			Nickul 1934: 57: 776.
Äcclemjokk			Nickul 1934: 34: 74.
Äcclemjäu'rr			Nickul 1934: 34: 72.
Äcclemjääuravää'rr			Nickul 1934: 34: 73.
Ähššlubbälaz ~ Ähššluubbäl			T. I. Itkonen 1958: II: 965; Nickul 1934: 33: 20; M. Sverloff 2003.
Ähššlubbäl Liettlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 965.
Ähššlubbälnjäávaž			Nickul 1934: 33: 21.
Äi'tluhtt	Äi'ttvää'rluhtt		T. I. Itkonen 1958: II: 965; Nickul 1934: 34: 50.
Äi'ttsuällgalaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 965.
Äi'ttsuällgaž			T. I. Itkonen 1958: II: 965.
Äi'ttvää'rjeä'gğ			T. I. Itkonen 1958: II: 965.

Nimi	Koltansaamenkieliset variantit	Suomenkieliset variantit	Lähteet
Äi'ttvää' rjääuraž			Nickul 1934: 34: 49.
Äi'ttvää' rluhtt	Äi'ttluhtt		T. I. Itkonen 1958: II: 965; Nickul 1934: 34: 50.
Äi'ttvää' rr			Nickul 1934: 34: 48.
Äirrupdrösjääuraž			Nickul 1934: 33: 35.
Äkkjokk			T. I. Itkonen 1958: II: 966; M. Sverloff 2003.
Äkkjääu' rnjargg			Nickul 1979: 75.
Ä'kkmäâ' njäu' rr	Ä'kkmäâ' nn		T. I. Itkonen 1958: II: 966; Nickul 1934: 34: 55; M. Sverloff 2003; Tanner 1928: 11: 17.
Ä'kkmäâ' nn	Ä'kkmäâ' njäu' rr		T. I. Itkonen 1958: II: 966.
Ä'nnelluhtt			T. I. Itkonen 1958: II: 967.
Ä'nnelluutjeä' ğğ			T. I. Itkonen 1958: II: 967.
Ä'nnelluutlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 967.
Ä'nnelluutvääraž			T. I. Itkonen 1958: II: 967.
Ä'rddkuârgg			Nickul 1934: 34: 69.
Ä'rddnjaargjeäggaž			T. I. Itkonen 1958: II: 967.
Ä'rddnjaargvää' rr			T. I. Itkonen 1958: II: 967.
Ä'rddnjargg			T. I. Itkonen 1958: II: 967; Nickul 1934: 34: 70.
Ä'rddsuâl			Nickul 1934: 34: 71.
Ä'rddsuällgalaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 967.
Ä'rddsuällgaž			T. I. Itkonen 1958: II: 967.
Ä'rddsuöllulaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 967.
Ääddar	Ääddarjokk		T. I. Itkonen 1958: II: 965; Nickul 1934: 32: 2.
Ääddarjokk	Ääddar		T. I. Itkonen 1958: II: 965; Nickul 1934: 32: 2.
Ääddarjäu' rr			T. I. Itkonen 1958: II: 965; Nickul 1934: 32: 3.
Ääddarvää' rr			Nickul 1934: 32: 4.
Ää' ğğesciö' lj			Nickul 1934: 32: 16.
Ää' ğğesjeä' ğğ Luhttlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 965.
Ää' ğğeskie' ččjääuraž ~ Ää' ğğeskie' ččjäu' rr			Nickul 1934: 32: 13; M. Sverloff 2003.
Ää' ğğesluhtt			T. I. Itkonen 1958: II: 965.
Ää' ğğesluutlaapp			T. I. Itkonen 1958: II: 965.

Liite II. Saamenkielisten johdantorunojen suomennokset

Nils-Aslak Valkeapään runosikermä sivulla 18 (1989, runot 140–142, ei sivunumeroita).
Suomennos Pekka Sammallahten (1992).

*140. minun täytyy
minun vain täytyy*

mennä tievan yli

*141. poljen näitä kiviä
louhikkoja*

*jalkapohjat
kivien muotoisiksi*

*itsekin
kivi
vierivä
äännähtää*

*142. kesäyössä
hieruan kiviä
puhuttelen*

*ja ne vastaavat
mutta en osaa heidän kieltään*

Nils-Aslak Valkeapään runo sivulla 42 (2001: 63). Suomennos Taarna Valtosen.

sinirinta

kilistelee

soittaa kelloa
visertää

vaellan

mielen laaksoissa
tunturikeroilla
ylänkölaaksoissa
rotkoissa

kansojen luona vierailen

Katkelma Anders Fjellnerin (1795–1876) runoelmasta Biejjien-baarnien såangoe Jeahnaj eatnamisnie eli Päivän pojan kosintamatka Jättiläisten maassa, sivulla 79 (Gaski 2003: 34). Suomennos Otto Donnerin (1876: 72).

Sana saattoi
tavu tiesi:

Tuollapuolen pohjantähden
Kuun ja päivän länsipuolla,
Kivet on kultaiset, hopeiset,
Liesikivet, verkon kivet;
Kulta kiiltää, hopia hohtaa,
Kalliot kuvautuvat meressä,
Päivä, kuu ja tähdet kiiltää,
Loistaa välkkyen vedessä.

Eino Guttormin runo sivulla 113 (1985: 52). Suomenos Taarna Valtosen.

Tunturi humisee

Kuuntelepa laulua tunturien,
huminaa puuttomien maiden.
Herkistä mielesi,
jotta äänet kuulet.
Itkeekö vai joikaako se?
Onko valitusta vaivaiskoivun tuohissa?
Onko se todellista?
Onko se harhaa?
Onko se käsky vai julistus?
Onko siinä askelten ääniä?
Meneekö vai tuleeko se?

Kuuntele nyt.
Kuuntele nyt tunturin huminaa.

Aune Vesan runo sivulla 139 (1992, kirjassa ei ole sivunumeroita).
Suomenos Taarna Valtosen.

Miksikäs minä kipuan korkealle
miksi itseni näin uuvutan
ensin tiheikön läpi
sitten taakkaselin ylös vaaraa
jyrkkä rinne käy voimille
hikeä tippuu, pyyhkäisen
lepään, ja taas kipuan
viimein olen laella, korkeimmalla paikalla.
Tuolla levittäytyy maa minun alapuolellani
niin kauas kuin silmä näkee
tämä näkymä on viehättävä
tämän takia minä uuvutin itseni.
Palatessa joka askeleella
katoavat puiden taakse
nuo tutut paikat
jotka olin halunnut nähdä.

Jaakko Sverloffin kertoma tarina Suonikylän synnystä ja nimensaannista sivulla 165. Mikko Korhosen nauhoitus Sevettijärvellä 25.7.1959. Kotuksen nauha 631_1a. Suomennos Taarna Valtosen.

Suõ'nn'jaž oli suuri noita. Hän lähti Akkajokea alas, koskia laskemaan, yhdellä jalalla, että muutkin laskisivat koskia, kuten hän menee, alas koskia. Kaikki kōnkäät laski, laski alas. Meni Suonikosken (Suõ'nn'jakuõškk) niskaan. Alkoi kokeilla, että mikä pelkää kalaa ja mikä ei pelkää kalaa. Pisti vesilinnun ja kalan. Kiehuvat sekaisin. Ne eivät pelkää [toisiaan]. Vesilintu ei pelkää kalaa. Pisti kuivanmaanlinnun ja kalan. Kala kiehuu toisella puolella, lintu kiehuu toisella puolella. Keitti, keitti, ei pystynyt yhdistämään ja suuttui. Keittönsä kaatoi. Sanoi että tämä kuivanmaanlintu pelkää kalaa. Tätä kalan kanssa samassa paikassa ei pidä käyttää. Vaikka minä en pystynyt yhdistämään kuivanmaanlintua ja kalaa yhteen, kyllä minä osaan koskea laskea. Koskea laskemaan lähti. Konkäässä upposi² ja hukkuu, tukehtui. Ja jokusen muutaman päivän päästä hänet löydettiin. Jokeen oli hukunut. Nostivat ja hänet haudattiin maahan, kätettiin Suoniharjuun (Suõ'nn'javiõrr). Koskelle tuli nimeksi Suonikoski. Harjulle tuli nimeksi Suoniharju, ja siidalle tuli nimeksi Suonikylä (Suõ'nn'jel sijdd). Ja tarina loppui.

Ella Holm Bullin runo sivulla 194 (Gaski – Kappfjell 2005: 55). Suomennos Taarna Valtosen.

Aurinko paistaa

Aurinko paistaa.
On lämmin.
Villapaidan riisun.
Hikeä kuivaan.
Taas hilloja kerään.
Marjastan.
Sangon täytän.
Tyhjennän.
Täytän. Tyhjennän.

Yksi lisää tänne hillasuolle tulee.
Molemmat keräämme³.
Sangot täytämme.
Tyhjennämme.
Täytämme. Tyhjennämme.

Useampia tulee.
Kaikki keräämme.
Sangot täytämme.
Tyhjennämme.
Täytämme. Tyhjennämme.

Paljon marjoja.
Kaikille kertyy.
Kaikki joka ikinen taakkoineen kotaan kävelemässä.

2. Sananmukaisesti: täyttyi.

3. Tämän säkeen verbit ovat kaikki kaksikkumuotoisia.

Ensimmäinen säkeistö Vassi Semenojan leu'ddistä *Leu' ddje'ččem
tâ'vv sää'm jânmemest* eli Leuddaisin pohjoisesta saamen maasta,
sivulla 278 (Moshnikoff 1998: 62). Suomennos Taarna Valtosen.

Jos minä olisin leudd-taituri,
leuddaisin pohjoisesta saamen maasta,
yöttömän yön ja päättymättömän päivän maasta.
Leuddaisin saamelaisten ja porojen maasta,
korkeiden tunturien maasta, kivirakkojen maasta.
Leuddaisin tunturipurojen solinasta
ja kuovin huudosta.

Nils-Aslak Valkeapään runo sivulla 330 (1994, kirjassa ei ole sivunumeroita).
Suomennos Taarna Valtosen.

tiedämme,
tämä maa on meidän,
me olemme tämän maan,
voimme kestitä muita

tunnustaa itsensä, seudun
jotta muillekin sitä samaa,
yhdessä elää,
arvoa antaa

ja miten kaunis onkaan maailma
jossa monia värejä
monia mielipiteitä
keskenään kuiskimassa

Matti Morottajan (1993: 2) runo sivulla 386. Suomenkos Taarna Valtosen.

Maat ovat meidän lapsiamme

Samudjävri, Samudjuuhâ, Samudvääri, Samudjeggi
 Kiedd-suálu, Tupenjargâ, Mattussuálu, Áldunjargâ,
 Ruáptuvääri, Koškisjuuhâ
 Kálmiláásâš, Čievriinjargâ, Räjinjargâ, Šarideijee
 Puncceláásâš, Sevtilnoppe, Kiesvärnjargâ,
 Suávviljuuhâ, Kiáinujuuhâ, Syeinujuuhâ
 Ollámoorâst, Koškeluohtmoorâst, Ruáptuvärmoorâst⁴

Nämä nimet ovat kuin talon seinät
 taikka sanoin selitetty kartta:
 kaikki on selvää ja tuttua
 Joka nimi kertoo omaa tarinaansa
 joka lahdella ja niemellä on historia

Meidän esivanhempamme ovat täällä asuneet
 eläneet, kalaa ja lintuja pyytäneet
 poroja pitäneet lieassa
 paikan nimi on elämän merkki, historiaa

Ei nimi ole sen kummempi
 joku on antanut lahdelle ja rantahietikolle nimen
 mutta niinhän ihmisellekin nimi annetaan
 isä antaa tyttärelleen nimen
 äiti pojalleen
 Nämä paikat ovat paljon vanhempia kuin yksikään ihminen
 Nämä maat ovat meidän lapsiamme

Ote Nils-Aslak Valkeapään runosta, sivulla 404 (1989, runo 66, ei sivunumeroita).
 Suomenkos Pekka Sammallahten (1992).

..ja vaikka en kieltä osannut
 kertoivat
 kuiskivat
 juttelivat

 joikasivat

4. Paikannimiä.